

תמצית ההלכה

סיכום של דברי הגמ' והטור
והבית יוסף השו"ע והמשנ"ב

הלכות שבת

תמצית

סיכומי גמרא, הלכה ומוסר

תמצית ההלכה

סיכום של דברי הגמ' והטור
והבית יוסף השו"ע והמשנ"ב
בצורה קצרה מסודרת וברורה
לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא

הלכות שבת

חבורת ההלכה
ישיבת מיד

תמצית

סיכומי גמרא, הלכה ומוסר

©

כל הזכויות שמורות
הערות ותיקונים יתקבלו בברכה
לפרטים - 0527692282

מידי חודש יו"ל חוברות סיכום על הגמ' הנלמדת לפי סדר הדף היומי, ועל משנה ברורה וספרי מוסר לפי סדר מבחני "דרשו", ניתן לקבל חוברות אלו בנקודות הפצת העלונים, או במייל: A0527692282@gmail.com

נקודות מכירה:

ירושלים בישיבת מיר (0527692282)
או ברח' אבינדב 9 משפחת קרביץ 02-5821674
בני ברק ברח' מלצר 24 משפחת מרצבך, 03-5790989
מודיעין עילית רבי עקיבא 30 קומה א' מחוץ לדלת 052-7692282
אשדוד רח' יהודה המכבי 15 08-8550956
רכסים רח' אשל 4 04-9846214

עיצוב כריכה ושערים:

mikra9876@gmail.com
052-7179103

תמצית

סיכומי גמרא, הלכה ומוסר

סיכומי "תמצית ההלכה" הם סיכומים המביאים לפני הלומד את דברי הגמרא הטור והבית יוסף השו"ע והמשנה ברורה, בצורה קצרה, מסודרת לפי נושאים, ובנוסף קל וברור המסייע ללומד לקרוא את הדברים ברצף. מטרת סיכומים אלו היא לסייע לחזרת הנלמד, ולזכירת הדברים לאורך זמן, ע"י הפיכת רבוי הפרטים לתמונה כוללת מסודרת וברורה, ועל ידי זה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, מסוגיות ההלכה ודעות הראשונים עד ההלכה למעשה. כמו כן ה"תמצית" מסייע להכנה לפני הלימוד, לקבל תמונה ראשונית של הנלמד, כדי שבזמן הלימוד הדברים יהיו ברורים יותר.

סדר הדברים:

- ❖ כותרת כללית על הנושא.
- ❖ הקדמה הנותנת חומר רקע על החומר הנלמד.
- ❖ דברי הגמרא שהם מקור ההלכה של אותו סעיף מובאים בהדגשה מיוחדת, ובתוכם משולב באותיות קטנות ביאור רש"י או שאר הראשונים בסוגיה.
- ❖ דעות הראשונים בביאור הגמרא ובהכרעת ההלכה, כפי שמביא מרן הבית יוסף.
- ❖ פסקי ההלכה מהשו"ע רמ"א ומשנה ברורה.
- ❖ מסקנות הביאור הלכה והשער הציון מובאים באותיות קטנות יותר, ומובאים באופן שהמעונין לחזור על השו"ע והמ"ב בלבד יכול לחזור רק על המובא באותיות גדולות בלי לאבד את הרצף.
- ❖ בכל קטע מודגש הנושא העיקרי שעליו מדובר בו.
- ❖ בסוף סימן או סוגיא יש סיכום כולל של עיקרי הדינים.

רשימת חוברות תמצית שיצאו עד כה:

תמצית הש"ס א' (ברכות וסדר מועד).

תמצית הש"ס ב' (סדר נשים).

תמצית הש"ס ג' (סדר נזיקין).

תמצית הש"ס ד' (סדר קדשים ומסכת נדה).

תמצית גפ"ת על רוב מסכתות הש"ס.

תמצית משנה ברורה

תמצית ההלכה (הלכות שבת, עירובין - חלקי, חגים).

תמצית תנ"ך.

תמצית ספרי מוסר.

תמצית ספרי החפץ חיים.

ברוך דוב פוברסקי

ישיבת פוניבז' בני ברק

בס"ד ח' באדר השני תשפ"ב לפ"ק

כבר מילתי אמורה בשבח הספר היקר "תמצית הש"ס" מאת

ידי"ע הרה"ג המצוין ר' שליט"א מטובי פארי

תלמידי ישיבתנו, אשר רחש לבו דבר טוב לעשות עיטורים לתורה לתועלת רבה לבני תורה שלא תשתכח תורתם, והעלה על ספר בכשרון ובשפה ברורה את תמצית הדינים בכל סוגיא אשר בחזרתם ובשינונם בכל עת בנקל יחקקו בלבם את כל מסכתות הש"ס, ותתקיים בידם מצות תלמוד תורה כהלכתה.

רעיונו נפלא אשרי חלקו, וכעת זכה לברך על המוגמר ולהשלים עמלו על כל הש"ס, ועוד הניף ידו למלאכה גם על משנה ברורה שידיעתם מוכרחת לכל בן תורה לדעת את המעשה אשר יעשון, ועל ספרי מוסר שהם התורה תבלין, ואברכו בזה כי יזכהו השי"ת ויתקבלו ספריו בקרב תופשי התורה, ויהי לתועלת וחזוק לידיעת התורה שיהיו הדברים מחודדים, לשמחת לב כל לומדי תורה לברכה ולתפארת.

וע"ז באתי עה"ח

ברב יקר

ברוך דוב פוברסקי

י"ג סיון תשפ"ב

הסכמת גדולי ההוראה הגר"י גנס והגרש"צ רזנבלט שליט"א

הרב ישראל גנס

רח' פנים מאירות 2

קרית מטרסדורף, ירושלים 94423

02/5378927 02/5371782

בס"ד, ר"ח אדר ב' תשפ"ב

הובא לפני הספר 'תמצית המשנה ברורה' שנערך ע"י שליט"א שמשכם את הדינים העולים מדברי המ"ב בדיוק ובבהירות ומביא תועלת רבה ללומדים הרבים. ואף עברו עליו ת"ח גדולים ושיבחוהו מאד. על כן אף ידי תיכון עמו להוציאו לאור עולם, ויזכה להמשיך לזכות את הרבים מפרי עמלו להגדיל תורה ולהאדירה מתוך מנוחת והרחבת הדעת.

בברכת התורה

ישראל גנס

הן הובא לפני הספר החשוב תמצית ההלכה שחיברו הרה"ג ר' שליט"א, אשר זכה להקיף ולמצות את דברי המ"ב בדרך קצרה ובשפה ברורה, ומועיל מאוד לחזרה ושינון ללומדים שעמלו בספרי המ"ב ורוצים לקצור לימודם בחזרה ושינון בדרך קצרה, וכבר אתמחי גברא בספריו הראשונים על השי"ס וכמעשהו בראשון כן עתה,

יתן ה' ויזכה להמשיך לעלות בתורה ולזכות הרבים בעוד חיבורים המועילים להגדיל תורה ולהאדירה מתוך הרחבת

הדעת ומנוחת הנפש

ישראל גנס
לחבר הספר

תוכן ענינים

9	הקדמה
15	מבוא
21	יסודות הלכות שבת
63	תמצית ההלכה
511	נתיבות השבת

132	סימן רס"ג	64	סימן רמ"ב
138	סימן רס"ד	67	סימן רמ"ג
142	סימן רס"ה	70	סימן רמ"ד
144	סימן רס"ו	74	סימן רמ"ה
149	סימן רס"ז	77	סימן רמ"ו
150	סימן רס"ח	81	סימן רמ"ז
152	סימן רס"ט	83	סימן רמ"ח
154	סימן ע"ר	88	סימן רמ"ט
154	סימן רע"א	92	סימן רנ
163	סימן רע"ב	93	סימן רנ"א
168	סימן רע"ג	95	סימן רנ"ב
171	סימן רע"ד	102	סימן רנ"ג
172	סימן ער"ה	110	סימן רנ"ד
176	סימן רע"ו	115	סימן רנ"ה
180	סימן רע"ז	116	סימן רנ"ו
182	סימן רע"ח	117	סימן רנ"ז
183	סימן רע"ט	122	סימן רנ"ח
186	סימן ר"פ	123	סימן רנ"ט
187	סימן רפ"א	126	סימן ר"ס
188	סימן רפ"ב	127	סימן רס"א
191	סימן רפ"ג	131	סימן רס"ב

339	סימן שט"ו	192	סימן רפ"ד
347	סימן שט"ז	194	סימן רפ"ה
356	סימן שי"ז	196	סימן רפ"ו
362	סימן שי"ח	198	סימן רפ"ז
380	סימן שי"ט	199	סימן רפ"ח
390	סימן שכ"כ	202	סימן רפ"ט
399	סימן שכ"א	203	סימן ר"צ
408	סימן שכ"ב	204	סימן רצ"א
411	סימן שכ"ג	206	סימן רצ"ב
415	סימן שכ"ד	207	סימן רצ"ג
421	סימן שכ"ה	209	סימן רצ"ד
430	סימן שכ"ו	210	סימן רצ"ה
435	סימן שכ"ז	211	סימן רצ"ו
437	סימן שכ"ח	214	סימן רצ"ז
452	סימן שכ"ט	216	סימן רח"צ
455	סימן של"ל	220	סימן רצ"ט
460	סימן של"א	224	סימן ש'
465	סימן של"ב	225	סימן ש"א
466	סימן של"ג	247	סימן ש"ב
468	סימן של"ד	253	סימן ש"ג
480	סימן של"ה	262	סימן ד"ש
483	סימן של"ו	265	סימן ש"ה
488	סימן של"ז	273	סימן ש"ו
491	סימן של"ח	279	סימן ש"ז
495	סימן של"ט	286	סימן ש"ח
499	סימן ש"מ	307	סימן ש"ט
504	סימן שמ"א	310	סימן ש"י
505	סימן שמ"ב	316	סימן שי"א
506	סימן שמ"ג	321	סימן שי"ב
508	סימן שד"מ	325	סימן שי"ג
		332	סימן שי"ד

הקדמה

כתיב בישעיהו (נ"ח) "אם תשיב משבת רגליך עשות חפצך ביום קדשי, וקראת לשבת עונג, לקדוש ד' מכובד, וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר. אז תתענג על ד', והרכבתך על במתי ארץ, והאכלתיך נחלת יעקב אביך, כי פי ד' דיבר".

וביאר הרד"ק שתחילת הפסוק מדבר על שמירת השבת מל"ט מלאכות, והיינו שאם "תשיב משבת רגליך" מללכת חוץ לתחום, וכ"ש שתמנע מ"עשות חפצך ביום קדשי" שזה כולל כל המלאכות שאסורות בשבת, וגם בקום ועשה "וקראת לשבת עונג" להתענג בשבת במאכלים ערבים וטובים, "לקדוש ד' מכובד" שיכבדהו בכסות נקיה, "וכבדתו מעשות דרכיך" שישנה את מנהגו בשבת ממנהגו בחול במלבושים ובצורת ההליכה והמאכלים, "ממצוא חפצך" בדברים שלא ידבר בשבת על דברים שאסור לעשותם בחול, "ודבר דבר" שלא יהיה דיבורו בשבת כדבורו בחול, אלא ידבר בנחת וימעיט בדברים, שכוונו הוא "אז תתענג על ד' " שד' ישפיע עליך טוב עד שתתענג עליו ותודה בו ובטובו שהכל ממנו, ומביא שרב סעדיה גאון מבאר שהכונה שתענוג הגוף יהיה על השם, והיינו שלא ירבה בתענוג יותר מדאי אלא באופן שיחזק את כוחות הזכרון והבחינה והמחשבה, "והרכבתך על במתי ארץ" שבזכות שמירת השבת נזכה להגאל לא"י שהיא גבוהה מכל הארצות, "והאכלתיך נחלת יעקב אביך" שיזכה לנחלה בלי מצרים, "כי פי ד' דיבר" וממילא הוא יקיים את דברו.

ונמצא שפסוק זה כולל את כל דיני השבת האיסורים והמצוות מדאורייתא, וגם את הדינים דרבנן, המייחדים את השבת משאר הימים, ואת השכר שזוכים בעבור השבת.

והנה יש לדקדק בפסוק זה שמוזכר פעמיים שהשבת היא יום של הקב"ה, "יום קדשי" "לקדוש השם", ויש לעיין מה המיוחד בשבת שנקראת יומו של הקב"ה יותר משאר הימים והמועדים. וכן יש לעיין מה שמוזכר "אז תתענג על השם" והיינו שמי ששומר על השבת ומכבדה ומענגה זוכה להתענג על השם לעת"ל, וצ"ב מה המיוחד במצוות השבת שבגללה זוכים לזה, והרי כל מצוה ומצוה מביאה לתענוג נצחי בעוה"ב.

עוד יש לעיין דהנה דרך עבודת האדם להתקדש בעבודת השם היא ע"י פרישות מתענוגים, וכמ"ש הרמב"ן על הפסוק "קדושים תהיו", וכאן אנו רואים מציאות הפוכה שדווקא התענוגים מביאים קדושה.

ולהלן יבוארו הדברים בסיעתא דשמיא.

איתא בפסוק "עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים, ומצא בה איש מסכן חכם ומילט הוא את העיר בחכמתו" ואיתא במדרש שם שהמלך הגדול זה היצר הרע. ולמה קוראין אותו גדול, שהוא גדול מיצר טוב שלש עשרה שנה.

וצ"ב שלפי זה נמצא שי"ג שנה נמצא באדם יצר הרע ולא יצר הטוב, וא"כ אף שבאמת אין אדם חייב במצוות עד גיל י"ג, מ"מ גם לאחר גיל י"ג כוחו של היצר הרע חזק יותר, כדכתיב בפסוק שהוא מלך גדול, וצ"ב איך שייך לתבוע מהאדם שיפעל לפי היצר הטוב אחרי שכבר הושרש בו היצר הרע.

עוד יש לעיין דהנה הגר"ס הביא שיש ב' ביאורים בקדמונים מהו היצר הרע: א' השאיפות החומריות. ב' נטיה לרע אפי'

כשאין שאיפה חומרית. וכתב שם שהמתבונן יראה ששני הדברים נכונים במציאות. והנה לפי זה ענין יצר הטוב הוא הנשמה וכן שאיפה לטוב, ונמצא לפי זה ששני היצרים בענין הגוף והנשמה נמצאים באדם מקטנותו, ורק החלק של שאיפה הרוחנית מגיע בגיל י"ג, ומהפסוק משמע שעיקר כח היצר הטוב מגיע בגיל י"ג.

עוד צ"ב מה שהפסוק מגדיר את היצר הטוב לאיש מסכן וחכם ושהוא מילט את העיר בחכמתו, וכי החכמה שייכת באופן מיוחד דווקא ליצר הטוב, דלכא' החכמה היא כח באדם שאינו שייך ליצר הטוב או ליצר הרע, אלא אדם טוב משתמש בחכמה לטוב ואדם רע משתמש בה לרע, ולמה הפסוק מגדיר דווקא את היצר הטוב לחכם.

וגם דברים אלו יבוארו להלן בסייעתא דשמיא.

והנה איתא בגמ' שבת ל"א. מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו גירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת, דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל, גייריה, אמר לו דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כולה, ואידך פירושה הוא, זיל גמור.

וצ"ב א' היכן יש כאן את כל התורה. ב' למה לא אמר לו שיקיים את המצוה דאורייתא של "ואהבת לרעך כמוך".

והנה לכאור' הדרגה של "ואהבת לרעך כמוך" היא גבוהה יותר מ"כל דעלך סני וכו' " מב' סיבות: א' יותר קשה לעשות פעולות מאשר שב ואל תעשה. ב' יותר מובן לא להזיק לשני מאשר לטרוח לסייע לו. ונמצא שההלל אמר לו את הדרגה הפחותה יותר.

והנראה בכל זה דהנה מבואר בספרים שיש ב' דרגות בעבודת ד': א' עבודה מכח יראת שכל ועונש. ב' עבודה מכח יראת הרוממות. וכתב הרמב"ם שיראת העונש היא רק לנשים וקטנים. ובחובות הלבבות שער עבודת האלוקים מפרט יותר בענין זה, וכתב שם שעבודת ד' מהותה היא הכנעה ועבודה של מקבל הטובה למי שמייטיב לו, אמנם ראשית העבודה היא מכח ההכרה בשכר ועונש בעוה"ז ובעוה"ב, וההמשך הוא העבודה מכח ההכרה השכלית בחובת הנברא לבוראו, ואף ששתי האפשרויות טובות, מ"מ העבודה מכח ההכרה השכלית רצויה יותר מפני כולה לשם שמייט ולא לשום תועלת עצמית, ואף העבודה מכח ההכרה בשכר ועונש מטרתה כדי להגיע למדרגה זו שהיא שלא ע"מ לקבל פרס, וגם אין סוף למדרגות שאפשר להשיג בעבודה מכח ההכרה השכלית, (עיי"ש טעמים נוספים לזה). אולם כתב שם שחובת האדם לעבוד את השם גם מכח השכר ועונש, מפני שזה מביא את האדם לעבודת השם גם כשהוא נער עד ששכלו יתחזק. וכתב שם שמי שמקיים את המצוות מכח השכר והעונש זוכה למדרגת החסידות וראוי הוא לשכר בעוה"ז ובעוה"ב, אך העובדים מכח השכל יהיה שכרם בעוה"ז השמחה במתיקות עבודת השם, ובעוה"ב יגיעו לאור העליון שא"א לתארו ולהשיגו בעוה"ז.

ולפי זה נראה לבאר שמה שהיצר הטוב מגיע רק בגיל י"ג אין בזה שום ריעותא בעבודה אחר גיל י"ג, אלא המכוון בזה הוא שיש סדר בעבודת השם, שעבודת ימי הילדות עד גיל י"ג הוא ההרגל בקיום המצוות וההמנעות מהעבירות, שלזה מספיקה ההבנה בילדות של שכר ועונש, ולא מוטל על האדם להגיע ליותר מזה, וגם אינו מסוגל לזה כי אין לו את החכמה וההבנה הנצרכת לזה, ולכן די כהכרה הפשוטה של שכר ועונש לעמוד כנגד היצר הרע. אמנם בגיל י"ג שהחכמה וההבנה בדרגה גבוהה יותר יש ביכולת האדם להתרומם מעל ההרגשה לעבוד בשביל עצמו כדי לא לקבל עונש או כדי לקבל שכר, אלא מכח ההבנה שהוא נברא והוא מחויב להכנע ולעבוד למי שבראו, ללא שום מטרה של תועלת עצמית, ואז יש לו את הכלי של החכמה וההבנה לעלות ולהתרומם למדרגה הגבוהה של עבודת ד' ולעלות ולהתעלות עד בלי די.

ולפי זה מבואר למה היצר הטוב נקרא איש מסכן חכם, אף שגם היצר הרע יכול להשתמש בחכמה לצרכיו, דענין החכמה הוא שרק ע"י כח החכמה יכול האדם להתרומם לדרגה של העבודה הפנימית הראויה, ולא להשאר בעבודה מכח שכר ועונש.

ולפי זה ניחא יותר מה שמבואר שהיצר הטוב מגיע בגיל י"ג, ולכא' חיוב המצוות בגיל י"ג נובע מגדלות וחכמה, שאפשר

לתבוע מהאדם להיות אחראי על מעשיו, וענין היצר הטוב הוא דבר אחר לגמרי. אכן לפי מה שנתבאר הן הן הדברים, שבאמת ענין היצר הטוב המגיע בגיל י"ג גם הוא שייך לגדלות ולחכמה, וכמו שמבואר בפסוק שעליו נסובים דברי חז"ל "ובא אליה איש מסכן חכם" שהחכמה היא ההגדרה של היצר הטוב המגיע בגיל י"ג.

ובזה מבואר למה מאן דעלך סני לחברך לא תעביד זהו יסוד כל התורה, כי המחשבה על השני היא יציאה מהאנוכיות, שזה אותו שורש של הדרגה הרצויה בעבודת השם, והיינו שאותו נכרי שאל מה הכלל המקיף את כל המצוות (דאל"כ איך שייך ללמד הכל על רגל אחת), ועל זה ענה לו הלל שאם יקיים כל דעלך סני לחברך לא תעביד, והיינו שיבטל את האנוכיות שבו עד כדי שלא יעשה לשני שום דבר שלא היה רוצה שיעשו לו, שזה מצריך להרגיש את השני, זה הכלל המקיף את קיום כל המצוות, כי קיום המצוות הראוי הוא שהאדם יצא מהמטרה לדאוג לעצמו ויתבטל לבוראו ויעשה את רצונו, ולכן זה יסוד כל התורה, ואידך פירושה זיל גמור.

וביתר ביאור י"ל שבעצם השאלה היתה מה התוספת בכל המצוות שתהיה ע"י הגירות, והרי גם עכשיו הוא יכול לקיים ז' מצוות בני נח, ועל זה ענה לו הלל שמצוות בני נח אינם מעשים פנימיים של ביטול האנוכיות, ורק כשיתגייר יוכל לזכות להגיע למעלה זו שהיא יסוד כל המצוות.

אמנם עדיין צ"ב שהרי שייך לעשות חסד בלי אהבת הבריות, וכדמצינו שבימי בית שני היתה שנאת חינום אף שהיו עוסקים בתורה וגמ"ח.

ונראה הביאור בזה שזה החילוק בין קום ועשה לשב ואל תעשה, דבאמת גמילות חסדים שייך לעשות לצורך עצמו, כגון שקשה לו לראות שהשני סובל, או בדרגה יותר גבוהה שהוא רוצה להיות בעל חסד, אבל מאן דעלך סני לא שייך, כי אדם שחי לעצמו אף שיהיה בעל חסד גדול הוא יעשה דברים שמפריעים לשני בלי לשים לב בכלל, וכדי להגיע למצב שלא לעשות לשני דבר ששנוא עליו, צריך להגיע לביטול האנוכיות ולהרגיש את השני כמו שהוא מרגיש את עצמו.

ולזה אמר לו הלל דווקא כל דעלך סני וכו' ולא ואהבת לרעך כמוך, כי פעולות של הטבה שייכות גם בעכו"ם, אמנם איתא בגמ' ב"ב י': על הפסוק "וחסד לאומים חטאת" שכל צדקה וחסד שאומות עובדי כוכבים עושין חטא הוא להן, שאינם עושין אלא להתגדל בו. ונמצא שחסד שייך גם בעכו"ם וא"צ בשביל זה להתגייר, אמנם להגיע למצב של "כל דעלך סני לחברך לא תעביד" לא שייך אם האדם חושב רק על עצמו.

ודבר מעניין על זה רואים בזה בחזו"א אמונה ובטחון שמדבר ב' פעמים על אהבת הבריות, וכשהוא מדבר על קום ועשה הוא מדבר על דרך השלילה שהחסד אינו אמצעי אלא רק לטובת המקבל, ומביא מעשה בחסיד אחד וכו', וגם מביא מציאות שאדם עושה חסד אבל כשמישהו פוגע בו הוא מתמלא קצף חדל מעצור, וכשהוא מדבר על האדם השלם באהבת הבריות הוא מציין את ההמנעות מלעשות דברים שאינם לרוחו של המקבל.

ולפי זה נראה לבאר ענין השבת, דהנה אנו נמצאים בעולם המעשה, ומוטל על האדם לעשות מעשים ולדאוג לעצמו, הן בגשמיות שיש חובת השתדלות, והן ברוחניות שמוטל על האדם לדאוג לעלייתו התמידית ולקיום כל חובותיו בעבודת השם, ולכן בששת הימים עבודת האדם היא השתדלות לפרנסה, וכן בענין התענוגים מוטל עליו להתקדש כדי להיות רוחני ולא להכשל בעבירות הנובעות מהנטיה החומרית שיש באדם. אולם שבת שהיא לזכר מה שהקב"ה שבת ממלאכה בסוף בריאת העולם, עניינה הוא שהקב"ה בירך וקידש את היום השביעי, ונתן בו באופן מיוחד את המציאות הזו שהאדם מתרומם מעל עולם המעשה הגשמי והרוחני ומתבטל לרצונו יתברך, ועיקר עבודת השבת היא השביתה מכל סוג של מלאכה מצד אחד, ועבודה מעשית לכבד ולקדש את השבת, (ועד כדי כך מצינו שת"ח העמלים בתורה כל השבוע, יותר יש להם לנוח

בשבת מאשר אלו העמלים (לפרנסתם), ויסוד הענין הוא שבשבת האדם מתרומם מעל עצמו ועבודתו וחי את הקב"ה באופן מיוחד יותר מכל השבוע, ודבר זה הוא בין בגשמיות לפרוש ממלאכה, ובין ברוחניות לחיות את השבת והיינו את הקב"ה, ולהתבטל לרצונו יתברך, ולכן בשבת מוסיפים בפסוקי דזמרה שהוא שבת והלל לקב"ה, וכן זמירות השבת שהם שבת והלל והודאה לקב"ה על בריאת העולם ועל גדלותו ורוממותו, וכמו שאומרים בתפילה "יום השביעי משבח ואומר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לד'".

ולכן בשבת האדם במקום לפרוש מתענוגים אדרבה מצוה להתענג בתענוגים, כי ביום זה אין האדם חושב על הצלחתו ועלייתו אלא הוא מתבטל לרצון הבורא. וביתר ביאור י"ל שכאשר האדם נמצא בעבודה רגילה של שחר ועונש באמת התענוגים עלולים לגרור אותו לגשמיות ולחטא, ואין מטרת התענוגים אלא לצורך קיום האדם, אולם כאשר האדם דבוק בבוראו ומתבטל אליו, ממילא כל הבריאה מקבלת מבט אחר רוחני, והוא לא מתענג כדי לקיים מצוה ולהתעלות, שאז התענוג הגשמי הוא סתירה להתעלות רוחנית, אלא הוא מתענג בגלל שכל הבריאה היא מעשה השם, ואין לו שום מטרה עצמית אלא לעשות רצון השם, ובמצב זה הרי אכילתו היא כאכילת קרבנות שכולה מצוה, ואינה לצורך קיום הגוף, ואכילה כזו אינה פוגמת כלל, כי האדם מייקר בזה את המצוה ולא את הגוף.

ולפי זה מבואר יותר למה נכרי ששבת חייב מיתה, דכמו שנתבאר שהלל אמר לנכרי שיסוד כל המצוות הוא כל דעלך סני, וכשהוא נכרי הוא לא שייך לזה, כי הוא לא יכול להתרומם מעל האנוכיות שלו, כך גם נכרי אינו יכול להיות שייך למציאות המיוחדת של שבת שהיא יציאה מעולם היצירה והעשייה, אל עולם ההתבטלות לקב"ה, ולכן אף שאם קיים את שאר המצוות אינו חייב מיתה, כי יכול להיות לו איזה שייכות לזה, מ"מ לשבת אין לו שום שייכות, כמו שהוא לא יכול להגיע למצב של כל דעלך סני לחברך לא תעביד.

ובזה יבואר ג"כ מה שמוצינו בגמ' בשבת שכל המענג את השבת זוכה לנחלה בלי מצרים. דייקא שלא אמר המתענג בשבת אלא המענג את השבת, והיינו שהוא מתענג על ההרגשה המיוחדת של השבת שהוא יום של התבטלות מוחלטת לקב"ה, והוא לעיל מהחוה"ל שבעבודה מכח ההכנעה של מקבל הטובה למי שמיטיב לו, השכר בעוה"ז הוא השמחה במתיקות עבודת השם, ובעוה"ב יגיעו לאור העליון שא"א לתארו ולהשיגו בעוה"ז.

אודה בזה ראשית לקב"ה על הטבה מיוחדת ברוחניות ובגשמיות, ועל הזכות המיוחדת שזכיתי לזכות את הרבים. ואציין ב' נקודות חשובות על הסייעתא דשמיא המיוחדת שזכיתי. א' חושבני שאם לפני כמה שנים הייתי מנסה לדמיין מה יכול להיות בדרך הטבע בעוד כמה שנים, והייתי מתפלל לקב"ה על כך, לא הייתי מעלה בדעתי לבקש אפי' מעט ממה שקיבלתי בהרבה דברים. ב' הרבה מהדברים לא קרו בצורה טבעית, אלא בהשגחה מיוחדת באופן של גלגולי סיבות פלאיות, שרואים בזה להדיא את יד השם.

הודאה מיוחדת לבני חבורת ההלכה בבית המדרש "העמלים" בישיבת מיר, חבורה גדולה איכותית ונפלאה, עם דיבוק חברים אמיתי, שבה זכיתי לכתוב ולחלק את הסיכומים מידי שבוע, ובמיוחד לעומד בראש החבורה הגר"נ אברמובסקי שליט"א על הסיוע המיוחד, ולעומד בראש ממלכת התורה ישיבת מיר הגאון הגדול רבי אליעזר יהודה פינקל שליט"א, המנווט את כל ענייני הישיבה בטוב טעם ודעת, ומעודד כל יחיד ויחיד לגדול בתורה, ובפרט על הזכות שנתן לי לכתוב סיכומים אלו, בנוסף לסיכומי גפ"ת על המסכת הנלמדת בישיבה, לחבורת הדף בבנין "בית שלום", שעיי"ז זכיתי לכתוב סיכומי גפ"ת מורחבים על המסכתות הישיביות, וב"ה הדבר מועיל ללומדים רבים בעולם התורה בארץ ובעולם, יחד עם שאר סיכומי ה"תמצית" על הש"ס והמשנה ברורה והתנ"ך וספרי המוסר.

ואודה בזאת להורי היקרים על כל הטובות ברוחניות ובגשמיות שגמלו עימי בעבר ובהווה ואי"ה גם בעתיד, וכן לחמי וחמותי שליט"א על הנ"ל, ועל תמיכתם ועזרתם בהוצאת ה"תמצית" לאור, ולרעייתי על שנטלה על עצמה את עול הפרנסה והבית, ומאפשרת לי ללמוד בלא טירדות, וליסוע כל יום ללמוד מוחץ לעיר בישיבת מיר, עד שעות הלילה, ועל תמיכתה ועידודה בכל העניינים.

וכמו כן אודה בזאת לרבותי שקיבלתי מהם תורה, ובפרט למו"ר רשכבה"ג מרן ראש ישיבת פוניבז' הגר"ג אדלשטיין שליט"א שזכיתי לקבל ממנו בעבר ובהווה הרבה תורה ויראה עצה ותושיה, יה"ר שיאריך ד' ימיו בבריאות גופא ונהורא מעליא עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן.

ואסיים בהודאה העיקרית להשי"ת על כל הטוב אשר גמלני מעודי עד היום הזה, אשר אם אבוא לפרטם אין לדבר סוף, ובפרט על הזכות הגדולה שנתגלגלה לידי לזכות את הרבים בחיבור זה, שאינו לפי כוחי, והרעיון לזה נתגלגל לידי בהסח הדעת, ואני תפילה שיהיו הדברים לתועלת לרבים לידיעת ההלכה, ושאוכל להמשיך בזה בשאר חלקי התורה, ולא תבוא תקלה על ידי.

העורך

מבוא

כיון שספר זה עוסק בסיכום סוגיות הגמרא לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא מתוך דברי הטור והבית יוסף השו"ע הרמ"א והמשנה ברורה, חשוב לדעת קצת רקע על המבנה והמטרה של כל אחד מספרים אלו, לצורך מה הוא נכתב, מה הוא כולל, מהו הסדר של הספר, מהם כללי הפסיקה שלו וכו', על פי מה שכתבו הראשונים והאחרונים, וכדלהלן.

תורה שבכתב ותורה שבעל פה – משה קיבל תורה מסיני (אבות א' א'), קבלת התורה כללה תורה שבכתב שנכתבה בספר תורה כפי שהיא בידינו, ותורה שבעל פה שדרך מסירתה היא מרב לתלמיד, כאשר רבים מן המצוות עיקרם הוא בתורה שבכתב, ופירושם ופרטיהם נמסרו למשה בתורה בעל פה, כמו הלכות שבת שבתורה כתוב "לא תעשה כל מלאכה" ובתורה שבעל פה מבואר שנאמר כאן איסור על ל"ט מלאכות, ונמסרו גם פרטי כל מלאכה ותולדותיה. עוד כוללת התורה שבעל פה דברים שנדרשים ב"ג מידות שהתורה נדרשת בהם, או הלכות מיוחדות שאין להם מקור בתורה כלל (כמו ענין שיעורי התורה), ודברים אלו נצטוו משה ללמדם לישראל בעל פה, ומשה לימד דברים אלו לישראל, ומסר אותם ליהושע ויהושע לזקנים וכו' מדור לדור. עוד יש גזירות ותקנות שתיקנו חכמים לאורך הדורות, וגם הם נמסרו בעל פה.

המשנה והתלמוד – כמאה ועשרים שנה לאחר חורבן בית שני כשראה רבי יהודה הנשיא שישראל מפוזרים והלומדים מתמעטים ויש חשש שהתורה תשתכח, סידר את יסודות התורה שבעל פה בששה סדרי משנה, ואח"כ נתחברו ספרא וספרי ותוספתא ובריייתות, הכל מדברי התנאים. לאחר מכן נלמדה המשנה אצל חכמי בבל וחכמי ארץ ישראל, ורבי יוחנן סידר את התלמוד ירושלמי כשלוש מאות שנה אחרי חורבן בית שני, וכמאה שנה אח"כ סידר רב אשי את התלמוד בבלי, וענין התלמודים הוא לבאר דברי המשנה פרטי הדינים ומקורותיהם, ודינים שנתחדשו אח"כ לפי הכללים שהתורה נדרשת בהם או גזירות דרבנן. ואיתא בגמרא (ב"מ פ"ו) רבי ורבי נתן סוף משנה, רבינא ורב אשי סוף הוראה. (עד כאן על פי הרמב"ם בהקדמה ליד החזקה ולפירוש המשניות, והקדמת הדרישה).

הראשונים – לאחר חתימת התלמוד עמדו הגאונים ואחריהם הראשונים וכתבו תשובות וחיברו ספרים לבאר דברי הגמרא, כמו רש"י ותוס' הרמב"ן והרשב"א ועוד, וכן ספרי פסקי הלכות כמו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם ועוד. פסקי ההלכות מרבתינו הראשונים נכתבו בצורות שונות, יש המפרשים את דברי התלמוד בבלי ועל פי פירושם מבינים את ההלכות שמובאות בגמרא, כמו רש"י ותוס' וכו' כנ"ל, יש שסידרו את ההלכות למעשה על פי סדר הגמרא כמו הרי"ף והרא"ש, יש שסידרו את ההלכות לפי סדר העניינים כמו הרמב"ם והטור והשו"ע, ויש שכתבו תשובות בהלכה כמו הרא"ש והרשב"א והריב"ש והתשב"ץ ועוד, ויש שכתבו לפי סדר המצוות כמו הרמב"ם והסמ"ג והסמ"ק ועוד.

הטור – כיון שספר זה עוסק בדברי הטור והבית יוסף והרמ"א, נעתיק את דברי בעל הדרישה ופרישה בהקדמה לספרו, כדי להבין מה מטרת כל חיבור, מה הוא כולל, ומהם כללי הפסיקה שלו. וזה לשון הדרישה (בדילוגים ושינויים קלים) "החכם השלם הר"ר יעקב בעל הטורים ז"ל וכו' אזר כגבור חלציו וחיבר חיבור נאה ומפואר בכל הידור ותואר, כתב בו כל הדינים כסדר ההלכות על דרך שעשה הרמב"ם, וכתב כל הדינים בלשון צח וקצר מאד, התחיל וכתב בכל סימן וסימן במקור לשון הגמרא, וכלל בו פירושו בקיצור כדי שיהא קל על הקורא להבין, וכתב עליו דעות החולקים באותו הדין והסכמת הרא"ש במחלוקת ההוא, וכתב בו ג"כ פסקי הדינים שחידשו הגאונים שבאו אחרי הרא"ש וכו', והבקי ומדקדק בדבריו ובדברי

הקדמונים יראה שדברי הטור מדוקדקים בקיצור לשונו כל מה שכתבו התוס' והרמב"ם והרא"ש ושאר גאונים בדין ההוא וכו'".

הבית יוסף והשלחן ערוך – עוד כתב הדרישה וזה לשונו "היות שחבור הטור ופסקי הלכותיו סודרו על פי הסכמת הרא"ש אף במקום שכמה גאונים חלקים עליו, ובעבור זה יש עדיין מבוכה בעולם לפסוק כדברי מי, כי אין ביד כל אדם להכריע, בא הגאון הגדול בדורו מהר"י קארו ז"ל וחיבר את הספר בית יוסף, הוא יוסף המשביר בר ואוכל לכל הדורות אחריו, ואסף בו מקור הדברים מהגמרא ודברי המחברים המחולקים בהבנת דברי הגמרא, וגם כתב בו כמה וכמה דינים שנתחדשו מדברי הגאונים והמחברים שהיו אחרי חיבור הטור, וגם הוסיף מדיליה כמה דינים בחריפותו ובבקיאותו, וקבע פסק הלכה בכל דין ודין ועל הרוב פסק הלכותיו אינם על פי הכרעות וראיות מהתלמוד ועל פי שיקול הדעת, כי אם על פי הסכמות שנים מהשלשה פוסקים המפורסמים אשר בית ישראל נשען עליהם והם הרי"ף והרמב"ם והרא"ש, ועל פי זה כתב ג"כ פסק ההלכה בהשלחן ערוך שחיבר".

עוד נביא כאן מדברי הבית יוסף בהקדמתו וזה לשונו (בדילוגים) "וזה משפט הספר ומעשהו, לבאר הדין שכתב בעל הטורים, אם הוא משנה או ברייתא או תוספתא או מימרא בתלמוד בבלי או ירושלמי או בספרא או בספרי או במכילתא, ואם הוא מוסכם או שהוא מחלוקת תנאים או אמוראים והמחבר פסק כאחד מהם, ומוציא טעם פסק כמותו, ואם מביא המחבר סברות פוסקים חולקים בדין ההוא יבאר יבאר טעם כל אחד מהסברות שרשה ומוצאה מהתלמוד, ואם המחבר ישיט סברת איזה פוסק יביא סברת הפוסקים הנשמטים וטעמם, ואם דברי איזה מהפוסקים אינם מובנים יבאר דבריהם, וכו', ואם נמצא איזה דין מחודש בדברי איזה פוסק או מפרש ולא הביאו המחבר יביאנו ויבאר טעמו, נמצא שמי שיהיה ספר זה לפניו יהיו סדורים לפניו דברי התלמוד עם פירוש רש"י והתוספות והר"ן וכו' (כאן מונה הבית יוסף עוד כ"ח ראשונים), ועלה בדעתי שאחר כל הדברים אפסוק הלכה ואכריע בין הסברות, כי זהו התכלית להיות לנו תורה אחת ומשפט אחד, וראיתי שאם באנו לומר שנכריע דין בין הפוסקים בטענות וראיות תלמודיות, מי זה אשר יערב לבו לגשת להוסיף טענות וראיות על מה שכתבו הראשונים, ואיזהו אשר ימלאהו לבו להכניס ראשו בין ההרים הררי אל להכריע ביניהם, וכו', ולכן הסכמתי בדעתי כי להיות שלשת עמודי ההוראה אשר הבית בית ישראל נשען עליהם בהוראותיהם הלא המה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל, אמרתי אל לבי שבמקום ששנים מהם מסכימים לדעת אחת נפסוק הלכה כמותם, אם לא במקצת מקומות שכל חכמי ישראל או רובם חולקין על הדעת ההוא ולכן פשט המנהג בהיפך, ומקום שאחד מן הג' העמודים הנזכרים לא גילה דעתו בדין ההוא והשני עמודים הנשארים חולקין בדבר, הנה הרמב"ן והרשב"א והר"ן והמרדכי וסמ"ג ז"ל לפנינו אל מקום אשר יהיה שמה הרוח רוח אלהי"ן קדישין ללכת נלך כי אל הדעת אשר יטו רובן כן נפסוק הלכה, ובמקום שלא גילה דעתו שום אחד מן הג' עמודים הנזכרים נפסוק כדברי החכמים המפורסמים שכתבו דעתם בדין ההוא. ודרך זו דרך המלך נכונה וקרובה אל הדעת להרים מכשול". עד כאן לשונו.

הרמ"א חלוק על הבית יוסף בכללי הפסק, וכמו שכתב בהקדמה לספר "דרכי משה" וזה לשונו "ידוע שהרב המחבר בית יוסף, בטבעו אל הגדולים נכסף, ופסק הלכה בכל מקום על פי שני ושלשה עדים, המה הגאונים הנחמדים, הרי"ף והרמב"ם והרא"ש בכל מקום ששנים מהם לדעת אחת נצמדים, ולשאר רבונות אדירי התורה לא חש עליהם, רק במקום גדולים עמד לפסוק הלכה כדברי שניהם, ואף כי הם קמאי ולא בתראי ולא חש לדברים שצווחו בו קמאי דקמאי לפסוק הלכה בכל מקום כבתראי ולא לחוש לדברי קמאי, ואפילו במקום הרב אצל התלמיד, וכן פסקו האחרונים תמיד, וע"י זה הדבר סתר כל המנהגים אשר באלו המדינות, אשר רובם בנויים על הכלל הזה בפשיטות ותמימות, ואין מפקפקים אחר דבריהם, ולכן לא רציתי ג"כ לחלוק עליהן, וכתבתי אצל כל דבר הכי נהוג, וטעמי ונמוקי עמי, וכל דבר כתבתי עליו שם אומרו אם לא אמרתי מעצמי, ואז כתבתי נראה לי להיות נקרא בשמי". עד כאן לשונו.

עוד כתב הדרישה וזה לשונו "דרך הבית יוסף לא היה נכון בעיני רבינו משה איסרלן לפסוק כשנים מהשלשה הנ"ל אף במקום שהאחרונים אשר מימיהם אנו שותים כמו האור זרוע והמרדכי והאשר"י וסמ"ג וסמ"ק והגהת מיימוני חולקים עליהם בראיותיהם, וכדי לתקן זה חיבר חיבור נאה ומעולה וקראו על שמו "דרכי משה", בו כתב באריכות מילתא בטעמא בפסקי ההלכה אשר הוא מחולק עם המחבר בית יוסף, גם הוסיף בחיבורו כמה דינים שהשמיט הבית יוסף, ודברים אלו כתבם דרך הג"ה בשלחן ערוך שחיבר מה"ר יוסף קארו, וכו', וכבר כתב מה"ר יוסף קארו בעצמו בהקדמת חיבורו וז"ל "ואם בקצת הארצות נהגו איסור בקצת דברים, אע"פ שאנו נכריע בהיפך, יחזיקו מנהגם, כי כבר קיבלו עליהם דברי החכם האוסר, ואסור להם לנהוג התר כדאיתא בפרק מקום שנהגו" עכ"ל, וידוע שחכמי אשכנז החמירו בכמה וכמה דינים, והרמ"א אסף כל מנהגי אשכנז כל אחד במקומו". ע"כ דברי הדרישה.

המשנה ברורה נכתב ע"י רבי ישראל מאיר הכהן מראדין זי"ע, המכונה "החפץ חיים", בשנים תרל"ה – תרס"ז. בענין מטרת המשנה ברורה ותוכנו כתב החפץ חיים בהקדמתו וזה לשונו "כי הבית יוסף כשסידר השלחן ערוך היה דעתו שילמדו מתחילה את עיקרי הדינים ומקוריהם בטור ובית יוסף, כדי שיתיישב הדין לכל אחד בדעתו בטעמו ונימוקו, כי אין הדין יוכל להתיישב היטב בדעת האדם כל זמן שאין יודעו בטעמו ונימוקו, ועל ידי ידיעת הטעמים נפקא מינא כמה פעמים למעשה, וכו', עניינים עצומים בכל סימן וסימן אשר לא יתברר לאדם כי אם על ידי ידיעת טעמיהם. וכו'. עוד ראיתי והתבוננתי כי מעת שליקט וקיצר הבאר היטב את דברי הט"ז והמ"א ועוד מפרשים ותשובות שקדמוהו, עברו לערך ק"ל שנה, ומאותה העת עד עתה רבו כמו רבו כמה גאונים מפורסמים מפרשי השולחן ערוך, וכו', אשר על כן נתעוררתי ונתחזקתי בחסדי השם יתברך לתקן כל אלה, כי עשיתי ביאור מספיק לדעתי על שלחן ערוך, ובו ביארתי בעזרת ד' כל דין בטעמו ונימוקו מגמרא ופוסקים, אשר לא יהיה כספר החתום, גם ביארתי בו במקום שנמצא דעות בין הפוסקים את מסקנת האחרונים להלכה על כל דין". עד כאן לשונו. וכתב החזון איש "ההוראה המקובלת מפי רבותינו אשר מפייהם אנו חיים, כמו מרן הבית יוסף והמגן אברהם והמשנה ברורה וכו', היא הוראה מקוימת כמו מפי הסנהדרין בלשכת הגזית".

נמצא אם כן לפי כל הדברים הנ"ל שלימוד ההלכה הנכון הוא ללמוד את דברי הגמרא עם דעות הראשונים כל דין בטעמו ונימוקו, ולראות בספרי הפוסקים את הכרעת ההלכה עם כל פרטיה, והבית יוסף ערך את דברי הגמרא והראשונים כל דין בטעמו ונימוקו, ובשו"ע ובמ"ב מובאים הכרעות ההלכה למעשה, כאשר המ"ב גם הוא מבאר בקצרה את טעמו ונימוקו של כל דין.

חשיבות מיוחדת יש בלימוד הלכות שבת מפני שיש הרבה מאוד פרטי דינים בכל מלאכה ומלאכה, ובלא לימוד הדינים כראוי האדם עלול להכשל במלאכות דאורייתא, וידועים דברי רבי יהונתן אייבשיץ שאי אפשר במציאות להנצל מאיסורי שבת בלא ללמוד הדינים על בורים היטב היטב, וכאשר לומדים הלכות שבת רואים בכל דבר אם ניתן לעשותו בדרך היתר, וכיון שהרבה פרטים ממלאכות שבת תלויים בטעמו ונימוקו של כל דין, כי א"א לפרט כל מקרה ומקרה, לכן צריך לדעת מקורו וטעמו של כל דין, ואז מבינים בכל מקרה האם הדבר בכלל האיסור או לא, ובאמת המשנה ברורה כתב בכל דין את מקורו וטעמו, אולם כמו שכתב המ"ב בהקדמתו שהדבר נועד עקב חוסר פנאי מפני רוב הטרדה ומצוקות הזמן, ועל כן מי שעיתותיו בידו ורוצה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא בצורה יסודית וטובה ודאי צריך ללמוד את דברי הגמרא והראשונים במקורם כראוי.

מטרת סיכומי 'תמצית' היא שלאחר הלימוד יוכל הלומד לחזור על הדברים בצורה קלה וברורה ע"מ לחוקקם בזכרונו למען יעמדו ימים רבים, כאשר הסיכום נכתב בצורה המאפשרת קריאה שוטפת. הסיכום מחולק לג' שלבים, כאשר בתחילה מובאים דברי הגמרא שהם מקור הדין באותו ענין (דברי הגמרא מודגשים, וביאורי רש"י או הראשונים האחרים אם אין בהם מחלוקת, מובאים בסוגריים בתוך דברי הגמרא, כאשר נחלקו הראשונים בביאור הגמרא מובאים ביאורי הראשונים השונים אחרי דברי הגמרא), לאחר מכן מובאים דברי הראשונים על הסוגיא, ולאחר מכן מובאים פסקי ההלכה מהשו"ע והמ"ב, ופסקי ההלכה המובאים בביאור הלכה או בשער הציון מופיעים בסיכום באותיות קטנות.

כמו כן הסיכום מסודר לפי נושאים, כאשר לפני כל ענין יש כותרת על איזה הלכה מדובר באותו ענין, וכן הקדמה קצרה שנותנת רקע על הענין הנלמד במטרה לחזק את ההבנה והחיבור לנושא הנלמד, וכן יש כותרות משנה על הנושא של אותו קטע בסיכום. מלבד לחזרה וזכרון הסיכום נותן תועלת לחיבור חזק יותר לחומר הנלמד, לשימת לב הן לכללי הדברים והן לפרטים הקטנים, וכן יש תועלת לעבור על הסיכום לפני הלימוד כדי לקבל ידיעה ראשונית מה הולכים ללמוד ועי"ז הלימוד קל יותר ותועלתו יותר. מובן מאיליו שאין תועלת בלימוד הסיכום בלי לימוד הטור והבית יוסף השו"ע והמשנה ברורה עצמם.

בתחילת הספר מובא סיכום קצר על יסודות הלכות שבת מחולק ומסודר לפי נושאים, מטרת סיכום זה הוא לחזור בזמן קצר על יסודות הלכות שבת.

בסוף הספר מובא תדפיס מיוחד מתוך הספר "נתיבות השבת" שכתב ידידי הרה"ג אברהם יעקב גולדמינץ שליט"א (מחבר הספרים הלכות הצלה (מדריך הלכתי לענייני הצלת חיים וטיפול בחולים בשבת) ושבילי דירחא (ביאור פשוט לסוגיות של קידוש החודש) ועוד ספרים, בספר זה מבאר הרה"ג המחבר שליט"א את יסודות הלכות שבת בדרך שו"ת, ומבאר בבהירות כיצד מתרגמים את דברי הגמרא והראשונים עם פסקי ההלכה המובאים בשו"ע ומ"ב למוציאות של זמנינו, כיון שכאשר עולה שאלה מעשית בהלכה צריך הלומד לדעת לאיזה הלכה זה שייך, וכן כאשר לומדים את ההלכות צריך לדעת כיצד מקיימים את ההלכות במציאות של זמננו שהיא שונה בהרבה דברים מהמציאות בזמן הגמרא והראשונים והשו"ע.

הנני תפילה שספר זה יועיל ללומדים לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא ביסודיות ובהירות.

A decorative rectangular frame with rounded corners, featuring intricate black scrollwork and floral patterns. At each of the four corners, there is a stylized Hebrew symbol, resembling a combination of the letters 'H' and 'L'.

יסודות הלכות שיבת

יסודות הלכות שבת

סדר העניינים

הקדמה כללית

- מלאכת נכרי בשבת סימנים רמ"ב – רמ"ז, ועוד.
- מה אסור לעשות לפני שבת סימנים רמ"ח – רנ"ב, ועוד.
- ההכנות לשבת סימנים רמ"ב ר"נ רס"ב.
- איסורי שהיה הטמנה וחזרה סימנים רנ"ג – רנ"ז.
- הדינים שיש סמוך לשבת ממש סימנים רנ"ו, ר"ס, רס"א, שמ"ב.
- קבלת השבת רס"א – רס"ג.
- הדלקת נרות סימנים רס"ג – רס"ד.
- דברים האסורים משום כבוי או מחשש כבוי והבערה סימנים רס"ד רס"ה ער"ה רע"ז.
- סדר ליל שבת סימנים רס"ז – ע"ר.
- דיני קידוש סימנים רע"א – רע"ג.
- סדר יום השבת ודיני שבת סימנים רפ"א – רצ"ה.
- דיני הבדלה סימנים רצ"ד – רצ"ט.
- איסורי הוצאה בשבת סימנים ש"א – ש"ה.
- דיני מוקצה סימנים ש"ח – שי"ב.
- ל"ט אבות מלאכות סימנים שי"ג – שכ"א ועוד.
- איסורי שבת מדאורייתא ומדרבנן סימנים ש"א – שד"מ.
- מה מותר לעשות לצרכי רפואה יולדת מילה ודליקה סימנים שכ"ח – של"ד.

מדאורייתא לטרוח ולעמול בשבת דכתיב "שבתון".

יש דברים שאסורים בשבת מדרבנן מפני שיש חשש שעל ידם יבוא למלאכה דאורייתא, כגון עשית דבר הצריך עיון לאור הנר שמא יטה, או שימוש באילן שמא יחתוך זמורה, או מפני שהם דומים למלאכה כגון רדית דבש שזה דומה לקצירה, או מפני מראית העין שיחשבו שהוא עושה דבר האסור בשבת כגון תלית בגדים רטובים שיחשבו שהוא כיבס בשבת, וכן מה שנתבאר לעיל שעשה מלאכה שראוי להתחייב עליה אבל עשאה בשינוי או שהוא מקלקל או שאינה צריכה לגופה או שאינה מתקיימת או שעשה מקצת מן המלאכה, או שנים שעשו יחד מלאכה או שהוא מתעסק. עוד אסרו חכמים טלטול מוקצה, טירחה בשבת כגון לפנות אוצר של תבואה, עשית דבר שהוא דרך חול (עובדין דחול) כגון לאסוף פירות שנתפזרו בחצר לתוך כלי, הנאה ממלאכה שנעשתה בשבת אפילו ע"י נכרי.

מצוה מן התורה לקדש את השבת בדברים דכתיב "זכור את יום השבת לקדשו".

דיני שבת מדברי קבלה - כתיב בישעיה "אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי, וקראת לשבת עונג לקדוש ד' מכובד, וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר, אז תתענג על ד' וכו' ". חז"ל למדו מפסוק זה כמה הלכות בדיני שבת, שעניינם הוא לייחד את השבת מימי החול, הן בקום ועשה כגון כבוד ועונג שבת, והן בשב ואל תעשה שכתוב כאן כמה דברים שצריך לשנות בהם ממנהגו בחול, והיינו בהליכתו דכתיב "מעשות דרכיך" (לאסור ריצה וקפיצה וכדומה), "ממצוא חפצך" שלא לעסוק בדבר ששייך למלאכות אסורות שדעתו לעשותם בימי החול, "ודבר דבר" שלא לדבר בשבת על דברים שאסור לעשותם בשבת, עוד דרשו חז"ל להתיר עסק בדבר ששייך למלאכות אסורות אם זה לצורך מצוה, דכתיב "חפצך" - חפצך אסורים חפצי שמים מותרים.

יש דברים שעשיתם נאסרה לפני שבת או בערב שבת

הקדמה כללית

מצות שבת שקולה כנגד כל שאר המצוות, והשבת היא האות שבין הקב"ה לישראל דכתיב "ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים עשה ד' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש", עוד כתיב "זכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ד' אלוקיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, על כן צוה ד' אלוקיך לעשות את יום השבת", וכל המשמר את השבת כהלכתה מוחלים לו על כל עוונותיו, והעונש על חילול שבת במזיד הוא סקילה, שזה העונש החמור ביותר.

מצוות השבת כוללות מצות ואיסורים מדאורייתא ומדרבנן, וכדלהלן.

בתורה כתוב לענין שבת "לא תעשה כל מלאכה", וכן נאמר בתורה ציווי לשבות ביום השביעי, וביארו חז"ל שהכוונה בזה שלא לעשות ל"ט מלאכות שנעשו במשכן. עוד אמרו חז"ל שכל דבר הדומה לאחד מל"ט המלאכות בתכליתה (כגון השקיה שתכליתה דומה לזריעה) או בפעולה (כגון חיתוך ירק לחתיכות דקות מאד שזה דומה לטחינה) הרי זה תולדה, וגם בזה יש חיוב חטאת. אמנם דבר שדומה לאב בדמיון גמור הרי הוא אב (כגון קוצר ובוצר, וכן זורע ונוטע). עוד יש בשבת איסורים נוספים שנלמדים מפסוקים אחרים, והם שביתת בהמתו ועבדיו דכתיב "וביום השביעי תשבות, למען ינוח שורך וחמורך, וינפש בן אמתך והגר", שביתת בניו הקטנים ואיסור מחמר (הנהגת בהמה העושה מלאכה) דכתיב "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך וכו' ובהמתך".

ויש דברים שיש מחלוקת אם הם אסורים מדאורייתא או שהם אסורים מדרבנן, והם איסור אמירה לנכרי לעשות מלאכה, שיש שלומדים זאת מדכתיב "כל מלאכה לא ייעשה בהם", איסור יציאה חוץ לתחום אפים אמה דכתיב "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי", וי"א שרק יציאה מחוץ ל"ב מיל אסורה מדאורייתא, ולדעת הרמב"ן אסור

דרך ללכת כך (ש"א). מצוה שלא להרהר בעסקיו בשבת משום עונג שבת, ואסור לספר בשבת דבר שמצטער בו. (ש"ו).

כבוד שבת - מצוה לכבד את השבת בכסות נקיה, וכן לישא ואפיה לשבת הם בכלל כבוד שבת, ועזרא תיקן לכבס בחמישי כדי שילבש בשבת בגדים מכובסים (רמ"ב), עוד מכלל כבוד שבת להתכונן לשבת ע"י רחיצת הגוף ולבישת כסות נקיה, לסדר השלחן לסעודה, ושיהיה נר דלוק שלחן ערוך ומיטה מוצעת. וישתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת כפי יכולתו, וטוב שלא ילבש בשבת מכל מה שלבש בחול ואפי' חלוק, ואם אפשר טוב שתהיה לו גם טלית מיוחדת לשבת. וילך בבגדי השבת עד מוצאי שבת אחרי הבדלה. ומכבוד השבת ללבוש בגדי השבת מיד אחרי שרחץ עצמו. וכל המרבה לכבד את השבת הן בגופו הן בבגדיו הן באכילה ובשתיה הרי זה משובח. (רס"ב).

מלאכת נכרי בשבת

במלאכת נכרי בשבת יש כמה איסורים: א' אמירה לנכרי לעשות מלאכה. ב' רמיזה לנכרי לעשות מלאכה. ג' מחאה בנכרי העושה מלאכה עבור ישראל. ד' הנאה ממלאכה שנכרי עשה בשבת. ולהלן יבוארו כללי דינים אלו.

אמירה לנכרי - אסור לישראל לומר לנכרי לעשות עבורו מלאכה בשבת, בין בדבר שאסור לישראל לעשותו מדאורייתא בין בדבר שאסור לישראל לעשותו מדרבנן, חכמים התירו לקרוא לנכרי לראות סחורה הנפסדת בשבת, אע"פ שהנכרי יצילה ע"י מלאכה דאורייתא, כדי שהישראל לא יכשל במלאכה מתוך שהוא בהול על ממזנו, ומותר לומר לו כל המציל אינו מפסיד, וי"א שלשון זה התירו רק בדליקה. ואסור לומר לנכרי שיעשה מלאכה בשבת לצורך עצמו בדבר של ישראל. כל דבר שאסור לומר לנכרי אסור גם לרמוז, אבל רמיזה שלא בדרך ציווי מותרת, אך הנאה ממלאכה זו מותרת רק בדבר שאין בו את האיסור להנות ממלאכת נכרי (כגון תוספת אורה). (ש"ז).

עשית מלאכה ע"י נכרי בלא אמירה - אף בלא אמירה אסור שהנכרי יעשה מלאכה בשבת עבור הישראל, ואם הוא עושה מלאכה צריך למחות בו, ואם הוא בביתו צריך לגרשו

מטעמים שונים, כגון הפלגה בספינה ג' ימים לפני שבת, יציאה לדרך בערב שבת, וכו'.

מצוה להכין בערב שבת צרכי שבת, דכתיב "והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו", וזה מכלל כבוד שבת.

סדר השו"ע הוא לפי סדר יום השבת, כאשר בהתחלה מובאים ההלכות השייכות ללפני שבת, (כגון ההכנות לשבת, סיכום עם נכרי לפני שבת שיעשה מלאכה בשל ישראל או עבור ישראל, יציאה בספינה או למקום רחוק לפני שבת, עשיית מלאכות בערב שבת כאשר המלאכות נגמרות בשבת, השתיית קדירה על כירה או הטמנתה מערב שבת, רחיצה לפני שבת, דיני הדלקת נרות, הכנת הבית לשבת), ואח"כ מובאים דיני השבת לפי סדר היום, כאשר אחרי דיני תפילת מעריב מובאים הלכות קידוש, וכן אם מותר להשתמש לאור הנר בשבת או בנר שהדליק נכרי, ואח"כ מובאים הלכות תפילות שחרית ומוסף מנחה מעריב והבדלה ומלווה מלכה, ואח"כ (מסימן ש"א עד סימן שד"מ) מבואר מה מותר ומה אסור לעשות בשבת.

כתב הטור (סימן ש"א) "אם באתי לכתוב כל הלכות שבת תרבה עלי המלאכה, כי הלכתא רבתי לשבתא, וגם כי כל ארבעים אבות מלאכות חסר אחת ותולדותיהם ידועות ואיני צריך להאריך בהם ולא בשיעוריהן שלא נאמרו שיעורים אלא לחיוב אבל איסורא איכא בכל שהוא, על כן לא אכתוב אלא דברים הצריכין, ואסדר יחד דברים הדומים". ולכן גם השו"ע שהוא על סדר הטור לא פירט בצורה מסודרת מה נאסר בכל מלאכה.

עונג שבת - מצוה לענג את השבת בעונג אכילה ושתייה וכדומה, דכתיב "וקראת לשבת עונג", ושיעור מצוה זו הוא בכל אחד לפי יכולתו, וי"א שעיקר מצוה זו מן התורה דכתיב "מקרא קודש". והמענג את השבת שכרו גדול מאד. ומי שהוא דחוק מאד בממון אין לו ליטול מן הצדקה בשביל זה, ואם יכול ללוות ילוה (לוו עלי ואני פורע), ואם הוא כבר נוטל מן הצדקה, יתנו לו מזון ג' סעודות וכסא דהרסנא (רמ"ב). ומכלל עונג שבת להדליק נרות לשבת, לאכול ג' סעודות, לאכול בשר ולשתות יין, וכו'. הרגיל בשינת הצהרים לא יבטלנה כי עונג הוא לו (ר"צ). אסור ללכת יחף במקום שאין

מביתו, אמנם יש מקרים שבהם אף שהנכרי עושה מלאכה בשל ישראל מותר, דאדעתא דנפשיה קעביד, וכדלהלן.

נכרי שעובד עבור הישראל בדבר שיש בו רווחים, כגון שעובד בשדה של ישראל, אם זה בקבלנות והיינו שהישראל מקבל את כל הרווחים והנכרי מקבל סכום קצוב (לא לפי אחוזים), הדבר אסור מדינא, אבל אם הנכרי נוטל לפי אחוזים (כגון אריס), או שהנכרי משלם סכום קצוב עבור דבר של ישראל וכל הרווח של הנכרי, מותר, כיון שהנכרי עושה את המלאכה בשבילו ולא בשביל הישראל (אדעתיה דנפשיה קעביד), אמנם לפעמים הדבר אסור משום מראית העין, שיחשבו שהוא עושה את המלאכה עבור הישראל (כגון להשכיר מרחץ לנכרי במקום שרגילים לתת אותו בקבלנות), ויש מקומות שהתירו איסור זה של מראית העין במקום פסידא. (רמ"ג).

וכן כאשר הנכרי עושה מלאכה עבור הישראל (כגון בית או אריגת בגד), אם הוא מקבל עליה שכר לפי זמן העבודה וכדומה, הרי הוא נחשב כשלוחו של ישראל ואסור (ואסור לו להנות מהמלאכה, ולאחרים מותר אחרי בכדי שיעשו, ויש מקילים אז גם לו עצמו), אבל אם הוא נוטל שכר קצוב עבור המלאכה, שאין לישראל רווח במה שהוא עושה אותה בשבת, הדבר מותר, א"כ הנכרי עושה את המלאכה בביתו של הישראל, או שיש בזה מראית העין כגון שיחשבו שהוא נוטל שכר עבור זמן העבודה (ולפעמים המלאכה נאסרת בהנאה, ולפעמים הדבר מותר במקום פסידא כגון בישראל שקנה את זכות גבית המכס), או שהמלאכה היא במחזור או לצורך דבר המחובר, (שאז מותר רק מחוץ לתחום של מקום שדרים בו ישראל), או שהמלאכה נעשית בפרהסיא (כגון ספינה שידוע שהיא של ישראל). (רמ"ד רנ"ב).

הנאה ממלאכת נכרי – אם אמר לנכרי באיסור לעשות מלאכה, ואפילו מלאכה שהנכרי עשה מעצמו עבור הישראל, אסור גם לאחרים להנות מהמלאכה, עד לערב בכדי שיעשה. (רנ"ד). ואם המלאכה נעשית בבית הישראל אינו צריך לצאת מביתו, ובלבד שלא יעשה דבר שלא היה

יכול לעשות ללא המלאכה. ואם המלאכה נעשית עבור ישראל ונכרים, ברוב ישראל או מחצה ישראל אסור א"כ ידוע שהדליק לצורך נכרי, וברוב נכרים מותר. ואם הנכרי עשה מלאכה דרבנן (כגון הבאה מחוץ לתחום, ואפילו מחוץ ל"ב מיל) עבור ישראל, מותר לישראל אחר להנות ממלאכה זו (ודבר שהובא מחוץ לתחום אסור לטלטלו מחוץ לד' אמות במקום שאינו מוקף מחיצות). מלאכה שהיה מותר שנכרי יעשה אותה בשבת (כגון שעשה לצורך עצמו, או לחולה, או לקטן בדבר שהוא צריך הרבה), מותר לישראל להנות ממנה אפילו אם הנכרי מכירו, ויש אוסרים במדורה שמא ירבה בשבילו. מותר להנות מתוספת אורה, אבל אסור לומר לנכרי להוסיף אורה. יש מקילים לשתות ממים שהובאו דרך רה"ר לצורך ישראל, אם היה יכול ללכת בעצמו לשתות, ואפשר להקל בזה לצורך גדול או לצורך שבת, ויש מקילים בכהאי גוונא אף לומר לו להביא. דבר שנעשה בפרהסיא עבור הישראל (כגון חפירת קבר) אסור לו עצמו להנות מזה לעולם. (רע"ו שכ"ה).

הנאה ממלאכת שנכרי עשה לעצמו – נכרי שעשה מלאכה בשבת עבור עצמו מותר לישראל להנות ממנה, אמנם יש מקרים שאסור משום מוקצה או נולד (דבר שניצוד או נתלש בשבת), או גזירה שמא יאמר לנכרי לעשות בשבילו (כגון שמילא מים או תלש עשבים לצורך בהמתו והוא מכיר את הישראל). פת שנכרי אפה בשבת עבור עצמו נחלקו הפוסקים אם מותר לאוכלה. עבד של ישראל שבישל או אפה, אפי' לצורך עצמו, ואפי' בשבת ראשונה, אסור להנות מזה, מפני שהוא מרגילו לשבת אחרת. שכ"ה.

דבר שהישראל והנכרי שותפים בו והנכרי עובד בו בשבת, אם הנכרי עובד בשבת ויש מזה רווח לישראל אסור, דהנכרי נחשב כשלוחו של הישראל, כיון שהמלאכה בשבת מוטלת גם על הישראל, ולכן צריך לעשות את השותפות בצורה שהעבודה בשבת תהיה רק של הנכרי, כגון להתנות מעיקרא שהשותפות היא באופן שכל העבודה והרווחים בשבת שייכים לנכרי והישראל מקבל יום אחר במקום שבת, או לחלק את הרווחים באופן שהישראל לא מרויח מעבודה

או בסתמא כשיכול לאוכלם בחצר, ואם הוציאם אין נזקקים לו, ויש מקילים לתת לידו ממש, ויש אופנים שמותר לתת לנכרי מפני דרכי שלום אף שמוציא לרה"ר (שלנו), אך לא יתן לידו. (שכ"ה).

אמירה לנכרי לעשות דבר האסור מדרבנן מותרת לצורך מקצת חולי או לצורך מצוה, ויש מתירים במקום צורך הרבה, ויש מתירים רק במקום הפסד גדול, ויש מפקפקים גם בזה. (ש"ז).

אין מזמים מילתא למילתא בהתר דברים האסורים מדרבנן בשבת, ואין להתיר אלא מה שהתירו חכמים. (שם).

אסור לישראל לדבר עם הנכרי מענייני העסק בשבת, אף במקומות שמלאכת הנכרי מותרת, משום "ממצוא חפצך".

שביתת בהמתו – האדם מצווה שבעלי חיים שברשותו לא יעשו מלאכה בשבת, דכתיב "למען ינוח שורך וחמורך", ונ"מ שאסור להשאל או להשכיר בעלי חיים לנכרי אם הנכרי עושה איתם מלאכה בשבת, ואם מתנה עם הנכרי שהבהמה תנוח בשבת מותר, ואם הנכרי עובר על התנאי צריך הישראל להפקירה (וטוב להפקירה בפני שלשה). ואם הנכרי קיבל אחריות על הבהמה, יש מתירים שהוא יעשה איתה מלאכה בשבת. ובהמה שהישראל והנכרי שותפים בה גם בה יש דין שביתת בהמתו, אא"כ התנו שבשבת היא של הנכרי, (ויש בזה עוד אופנים שהדבר מותר). (רמ"ו).

מה אסור לעשות לפני שבת

הפלגה בספינה לפני שבת – בגמ' (שבת י"ט.) מבואר שאסור להפליג בספינה לדבר הרשות ג' ימים קודם השבת, ולדבר מצוה מותר. ונאמרו על זה בפוסקים כמה טעמים: א' שמא יצטרך לעשות מלאכה בשבת משום פיקוח נפש. ב' שמא הנכרי יעשה עבורו מלאכה בשבת, ואם אין חשש שיעשה מלאכה, או שהמלאכה נעשית עבור נכרים, לא שייך טעם זה. ג' משום איסור תחומין, ואם קרקעית הספינה גבוהה י' טפחים מקרקע הים לא שייך טעם זה, וכשמגיע לעיר אין לו אלא ד' אמות, אא"כ קנה שביתה בספינה מערב שבת, או שיצא ברשות. ד' משום ביטול

בשבת, וכן שלא יקבל הישראל שכר שבת שלא בהבלעה, (והרמ"א מתיר לחלוק בשוה אם לא אמר לו שיעבוד בשבת וגם בשעת החלוקה לא מזכירים את השבת, וכן כאשר בשאר הימים שניהם עובדים ובשבת רק הנכרי עובד). (רמ"ה).

אסור לומר לנכרי לפני שבת שישכור עבורו פועלים בשבת או שיקנה לו דבר בשבת, אפילו אם משלם לו עבור זה, אבל מותר לומר לנכרי שיקנה לעצמו ואם הוא יצטרך הוא יקנה ממנו, ויש שמצדדים להתיר גם אם מבטיחו שיקנה ממנו. (ש"ז).

י"א שאסור להשכיר לנכרי בערב שבת כלי שעושים בו מלאכה, מפני שנראה שהנכרי עושה מלאכה בשליחותו של הישראל, ובשבת עצמה אסור לכו"ע להשאל או להשכיר דבר שעושים בו מלאכה בשבת (כגון בהמה), משום שהרואה יסבור שהיא עושה את המלאכה בשליחותו של הישראל. (רמ"ו).

ישראל השולח איגרת עם נכרי, אם קצץ לו דמים מותר כמו בכל מלאכה שהנכרי עושה לפי שכר קצוב, אבל אם לא קצב לו דמים, יש בזה חומרא מיוחדת כיון שניכר שהאיגרת היא של ישראל, שאם אין אחראי קבוע בעיר המקבל את האגרות יש לחוש שהנכרי לא ימצאנו בביתו וילך אחריו בשבת, ויאמרו שבשבת נתן לו להוליך. (רמ"ז).

ישראל שנותן לנכרי דבר שיעשה בו עבורו מלאכה, כגון בגדים לכיבוס, או קצץ לו שכר עבור המלאכה מותר, דאדעתא דנפשיה קעביד, (ולדעת הרמ"א אין לקחת את הדבר מהנכרי בשבת, ולכתחילה אין להנות מהמלאכה בשבת עצמה), ואם לא קצץ מותר רק באופן שנתן לו לפני יום שישי, או אפילו ביום שישי אם הוא יכול לסיים את המלאכה לפני שבת, ואם אמר לו שיעשה את המלאכה בשבת אסור בכל גוונא. (רנ"ב).

אסור שנכרי יקח סחורה מבית הישראל בשבת אפילו אם שכרו לפני שבת ולא קצץ עימו שיקחנה בשבת, שמא יאמרו שהוא מוציאנה עבור הישראל ובשליחותו. (ש"ז). אמנם מותר לתת לפניו בחצר מזונות ע"מ שיאכלם בחצר

שבת מזמן מנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה, וי"א שיש בזה חשש איסור. י"א שהכונה למנחה קטנה, וי"א גדולה, והמיקל לא הפסיד. אופני התר: א' מלאכת עראי. ב' פועל השוכר אצל אחרים. ג' לצורך שבת, או כדי לקבל שכר ולקנות צרכי שבת. ד' מלאכות המותרות בערב פסח וחול המועד. ה' כתיבת ספרים לעצמו. ו' תספורת. (רנ"א).

מלאכה שנגמרת בשבת - מותר להתחיל מלאכה בערב שבת סמוך לחשיכה, אע"פ שאין המלאכה נגמרת מבעוד יום אלא בשבת ובשבת עצמה אסור לעשות זאת (פריסת מצודות, פתיחת מים לגינה, טעינת קורה על זיתים וענבים, וכדומה), דכיון שעושה בזמן המותר, והמלאכה נגמרת מאיליה בשבת, מותר. ולדעת הרמ"א אם הדבר ישימיע קול בשבת (כגון ריחיים של מים) אין להתיר לכתחילה. (רנ"ב).

יציאה עם דבר האסור בטלטול - אסור לצאת לרשות הרבים סמוך לחשיכה עם דבר שבשבת יש איסור דאורייתא לטלטלו כך, שמא ישכח ויצא כך בשבת. ועם חשיכה ימשמש בבגדו במקום שרגיל להניח שם דברים לראות שאין שם כלום, וכן הדין כשרוצה לצאת בשבת מחוץ לעירוב. (רנ"ב).

ההכנות לשבת

כתיב "והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו", ולמדו מכאן חז"ל שמצוה להכין ביום שישי צרכי שבת, ודרשו חז"ל שההכנה תהיה מיד בבוקר, ודין ההכנה לשבת הוא מכלל כבוד שבת, ומצוה בו יותר מבשלוחו, ועדיף להכין ביום שישי יותר מביום חמישי (אא"כ זה דבר שדורש הכנה מרובה, או בימי שישי הקצרים), ויכין לשבת מיד אחרי ק"ש ותפילה, וטוב שיוסיף להכין גם ממש לפני שבת, וטוב שיאמר על כל דבר שקונה שזה לכבוד שבת, ומצוה לטעום מכל תבשיל, ויהרהר בתשובה ויפשפש במעשיו בערב שבת, וינקת את הבית, וישחזי את הסכין. (ר"נ).

ימעט מלימודו כדי להכין צרכי שבת. (רנ"א).

לכתחילה ירחץ כל גופו בחמין בערב שבת לכבוד שבת,

מצות עונג שבת, דבג' ימים ראשונים יש צער מההפלגה, ובנהרות לא שייך טעם זה כיון שאין צער למפליג בהם. ה' משום שנראה כצף ושט על המים, שזה אסור גזירה שמא יעשה חבית של שייטים. אופני התר: א' במקום שלא שייך אף אחד מהטעמים הנ"ל. ב' לצורך מצוה מותר להפליג אפילו בערב שבת, ויפסוק עימו שלא ילך בשבת. ג' אם מפליג שלשה ימים לפני שבת. ד' מותר לצאת לדרך קצרה ביום שישי מיד בבוקר. (רמ"ח).

הליכה בשיירה במדבר זהו דבר המצריך חילול שבת מפני הסכנה, ולכן אסור לצאת בשיירה ג' ימים לפני שבת, ואם הוא יוצא לדבר מצוה מותר אם מסכם עמהם שלא ילכו בשבת (ואם ממשיכים ללכת ויש בדבר איזה ספק פיקוח נפש מותר ללכת עמהם). (שם).

יציאה לדרך - אסור לצאת בערב שבת בתחילת היום לדרך שהיא יותר מג' פרסאות, מפני שלא יספיק להכין צרכי שבת במקום שיגיע לשם. אופני התר: א' אם הוא נמצא במקום שא"א להכין צרכי שבת. ב' אם הוא נמצא במקום בטוח. ג' אם שלח להודיע שהוא בא לשבת, ומי"מ יזהר שלא יתאחר לבוא עד סמוך לערב. ד' אם הולך לצורך מצוה והוא משער שיגיע בעוד היום גדול. ה' אם הוא נוסע בעגלה וכדומה. ו' אם במקום שהוא הולך נוהגים להכין צרכי שבת ברווח. (רמ"ט).

קביעת סעודה - אסור לקבוע בערב שבת סעודה ומשתה שאינו רגיל בה בימות החול. אופני התר: א' אם אירס או נשא בערב שבת. ב' סעודה שזמנה בערב שבת כמו ברית מילה ופדיון הבן, ונכון לעשותם בבוקר. ונכון להמנע מט' שעות ולמעלה אף מסעודה שרגיל בה בחול. (שם).

תענית - אם קיבל עליו להתענות בערב שבת, לדעת השו"ע יתענה עד צאת הכוכבים, ולרמ"א בתענית יחיד אם מתפללים מעריב אחרי פלג המנחה יתענה עד שיצאו הציבור מבית הכנסת, ויותר טוב שיתנה זאת בשעת קבלת התענית. (שם).

עשית מלאכה מן המנחה ולמעלה - העושה מלאכה בערב

התבשיל התחיל להתבשל והניח בו חתיכה חיה ג"כ מותר. ובצלי (מלבד באופנים מסוימים) אין את ההתר של קדירה חייטא. וכתב המ"ב (רנ"ג ט') שאין להקל בזה אלא בבשר ולא בירק ושאר דברים הקלים להתבשל. ד' סמיכה לכירה מבחוץ מותרת אף באינו גו"ק. וכירה גו"ק הסמוכה לשאינה גו"ק, ויש דופן חרס ביניהם, מותר להשהות על הגו"ק. (רנ"ג).

שכח או שגג והשהה תבשיל באיסור, והתבשיל לא היה מבושל כל צרכו מערב שבת, אסור לאוכלו בשבת, ויש אוסרים במוצאי שבת עד בכדי שיעשו, ובמזיד אסור אף במבושל כל צרכו. וחזרה ע"י נכרי דינה כשהיה ע"י ישראל בשוגג, וע"י ישראל דינה כשהיה במזיד. ובדבר שיש מחלוקת הפוסקים אין לאסור בדיעבד. (שם).

עיקרי דיני חזרה – הנוטל קדירה מן הכירה, מותר להחזירה אם היא מבושלת כל צרכה, ולא הניחה ע"ג קרקע (והרמ"א אוסר גם בהניחה ע"ג מיטה או ספסל וכדומה, ובעת הצורך יש להקל אם היה דעתו להחזירה), ודעתו להחזירה, והכירה גרופה וקטומה, ומחזיר ע"ג הכירה ולא בתוכה, ואם יש תנאים אלו מותר להחזיר גם לכירה אחרת אפילו אם היא חמה יותר, ואפילו להחזיר כמה פעמים, ואפילו אם נטלה בערב שבת. י"א שא"צ עודה בידו ודעתו להחזיר אלא בנטל מן הכירה מבעוד יום ורוצה להחזיר משחשיכה, ולא בנטל משחשיכה. יש אוסרים חזרה סמוך לחשיכה בזמן שאם הקדירה היתה צוננת א"א להרתיחה, וטוב להחמיר במקום שאינו צורך כ"כ, ובאינה מבושלת כל צרכה מותר לכו"ע. אסור להעביר קדירה מכירה להטמנה או מהטמנה לכירה. חזרה ע"ג קדירה ריקנית דינה כחזרה בגרופה וקטומה שמותר לפי התנאים הנ"ל, וע"ג קדירה עם תבשיל מותר גם נתניה בתחילה. (שם).

השארית אש שעדיין אינה דולקת לגמרי – אסור להשאיר מערב שבת מדורה או תנור חימום דולקים, באופן שהשלהבת עדיין אינה עולה מאיליה, ואם עשה כך אסור להנות מזה, שמא יחתה בגחלים. בעצים השיעור הוא שכבר א"צ להביא עצים דקים כדי להניח תחתיהם ולהבערים, (יש אוסרים לשבת סמוך לזנבות האודים, וי"א שרק בדבר

ויחוף ראשו, ובדיעבד ירחץ רק פניו ידיו ורגליו. וכן יש לקצוץ הצפרנים לכבוד שבת, וביום חמישי לא יקצוץ. אם היו שערות ראשו גדולות מצוה לגלחם. (ר"ס).

יסדר שלחנו עם מפה כבר לפני שבת, ויהיה שלחנו ערוך כל השבת עד אחרי ההבדלה, ויש נוהגים לשים בשלחן שאוכלים בו ב' מפות מלבד זו שעל הלחם, כדי שכשמנערים את המפה לא יהיה השלחן מגולה. ויציע את המיטות שיושבים עליהם, וטוב שתהיה מוצעת גם המיטה שישן עליה. ויתקן כל ענייני הבית כדי שימצאנו ערוך ומסודר בבואו מבית הכנסת, וטוב לפנות קורי עכביש מהבית מבעוד יום. (רס"ב).

במנחה של ערב שבת אין נפילת אפים, ואפי' במנחה גדולה. (רס"ז).

האוכל פת אחר חצות לא יאמר על נהרות בבל, אלא שיר המעלות. (רס"ז).

איסורי שהיה הטמנה וחזרה

איסור שהיה – אסור להשהות תבשיל שאינו מבושל (לשו"ע אסור אפילו במצטמק ויפה לו, ולרמ"א אסור עד כמאכל בן דרוסאי) בכירה או כופח או תנור שהוסקו בגפת או עצים, וכן בתנור שהוסק בקש וגבבא. בפת יש בה איסור שהיה (באינו גו"ק ואינו טוח בטיט), אא"כ קרמו פניה מבעוד יום, ובפת עבה צריך שיקרמו ב' הצדדים, או שתגיע לשיעור שפורסה ואין חוטים נמשכים ממנה, ופת עם מלוי צריך שיקרמו ב' הצדדים וגם יתבשל המלוי כמאב"ד. (רנ"ג רנ"ד).

אופני התר: א' אם גרף את כל הגחלים החוצה, או שקטם את הגחלים בכיסוי אפר כל שהוא, מותר בכירה אפילו בנתבשל רק קצת. ב' יש מתירים להשהות דבר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי (חצי בישול, ובמקום הדחק אפשר שיש להקל בשליש בישול) אפילו באינו גרוף וקטום. ותנור וכופח לא מועיל בהם גו"ק, אך בקש וגבבא גו"ק יש מקילים. ג' תבשיל שבכניסת השבת אינו מבושל כלל (קדירה חייטא) וגם ע"י חיתוי לא יהיה מבושל בלילה, מותר לתת אותו סמוך לשקיעה אף באינו גו"ק ואפילו בתנור, ואם

ולרמ"א יש מתירים כשהטמין בשוגג. (שם).
מצוה להטמין לשבת כדי לאכול חמין בשבת, כי זה מכבוד
ועונג שבת, וזה מונע מלהכשל באיסורי שבת. (שם).

הדינים שיש סמוך לשבת ממש

כשהיו ישראל בישובם היו תוקעים בערב שבת שש
תקיעות כדי להבטיל את העם ממלאכה. וראוי שחצי שעה
או שעה לפני שנתכסה השמש מאיתנו יכריזו שצריך לסיים
את ההכנות לשבת, ובעלי מלאכות ראוי לשלוח לבטלם
ממלאכה מזמן מנחה קטנה, ובעלי החנויות יסגרו את
החנויות כשעה לפני שבת. (רנ"ו).

סמוך לחשיכה ישאל לבני ביתו בלשון רכה עשרתם,
ערבתם, ויאמר הדליקו את הנר, ויזהירם שיפסיקו לעשות
מלאכה, ואם אינו בביתו ישלח שליח שיזהירם לזה. (ר"ס).

דיני בין השמשות - אסור בבין השמשות לעשות שום
מלאכה האסורה מדאורייתא, ולענין דברים האסורים
מדרבנן הדינים כדלהלן: אין מעשרים טבל ודאי, אמנם אם
אין לו מה לאכול בשבת, וכן בדמאי, מותר לעשר. אסור
להפריש חלה בביה"ש אפי' בחו"ל. אסור להטביל כלים בין
טמאים בין חדשים שנקנו מגוי, ואם אין לו כלי אחר לשבת
יכול להטבילם ולברך כדין. אסור להדליק נרות אפי' לצורך
מצוה כגון שיתבטל מסעודת שבת, ואם הדליק או עשה
שאר מלאכות אסור להנות מזה. אסור לערב עירובי תחומין,
ובדיעבד עירובו עירוב, וכן אסור להוריד עירוב תחומין
מעשבים רכים, ולערב לצורך מצוה נחלקו בזה הפוסקים,
ועירובי חצרות או שיתופי מבואות או עירוב תבשילין, מותר
לערב ולברך אפי' לדבר הרשות, אך לכתחילה לא יתעכב עם
העירוב עד זמן ביה"ש. מותר להטמין בביה"ש בדבר שאינו
מוסיף הבל, וכמבואר פרטי דיני הטמנה בסימן רנ"ז.
איסורים דרבנן שלא הוזכרו כאן אסור לעשותם בביה"ש,
אא"כ זה לדבר מצוה או שאר דוחק. אסור להעביר בביה"ש
פחות פחות מד' אמות. מלאכה שאינה צריכה לגופה אסורה
בביה"ש. מותר לומר לנכרי להדליק נר לצורך שבת, או
לעשות מלאכה אחרת לצורך מצוה ואפי' מצוה שלא לצורך

שצריך עיון רב או בקריאה אסור, וכן הדין בתנור בית
החורף (אך לכתחילה נכון שהכל יהיה דולק לפני שבת),
ובפחמין י"א שדי שיבערו כל שהוא, ובזפת וגפרית ושומן
ושעוה ושאר דברים הניתכים מאליהם וקש וגבבא די
שידלק כל שהוא, וכן הדין בקנים וגרעינים מפוזרים, אבל
באגודים יחד צריך שתהא השלהבת עולה מאליה, וי"א
איפכא. (רנ"ה).

איסורי הטמנה - אסור להטמין בדבר המוסיף הבל אף
מבעוד יום ואפילו קודם חצות ואפילו במצטמק ורע לו
ואפילו בצונן, אבל בדבר שאינו מוסיף הבל מותר להטמין
אף בספק חשיכה, ואם יש שם גחלים אסור להטמין גם
בכסוי שאינו מוסיף הבל, ובשבת אסור להטמין גם בדבר
שאינו מוסיף הבל ואפילו במבושל כל צרכו. (רנ"ז).

אופנים שמותר להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל - א' בכלי
שהתבשיל לא נתבשל בו. ב' באותו כלי אם הוציא את
התבשיל והחזירו. ג' דבר צונן. ד' לגלות בשבת קדירה
מוטמנת ולחזור ולכסותה או להוסיף או להחליף את הכסוי
(אא"כ אינה מבושלת כל צרכה). ה' אם יש הפסק אויר בין
הקדירה לבין הדבר שמטמין בו. ו' מותר לשים כלים ע"ג
התבשיל כדי שלא יטנף וכדומה, כיון שאינו מתכוין
להטמנה. (שם).

קולות בהטמנה מדברי הרמ"א - א' יש מתירים להטמין
מבעוד יום בדבר המוסיף הבל לצורך מחר, וכן להטמין
לצורך הלילה במבושל כל צרכו, ובדיעבד יש לסמוך על זה,
ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן. ב' יש מתירים להטמין
קדירה חייתא או מבושלת כל צרכה, ובמקום שנהגו להקל
אין למחות בידם, אבל אין לנהוג כך בשאר מקומות. ג'
הנחת קדירה ע"ג גחלים אינה נחשבת הטמנה לדעת
הרמ"א, והשו"ע אוסר בזה. ד' אם התנור טוח בטיט. ויש
אוסרים בזה להטמין את הקדירה בגחלים מכל צדדיה, וטוב
להחמיר לכתחילה. ה' הטמנה בכירה שאין בה אש. (שם).

אם הטמין בדבר המוסיף הבל התבשיל אסור בדיעבד,
אמנם אין האיסור אלא במצטמק ויפה לו, או צונן שנתחמם,

שבת, המיעוט נמשכים אחריהם בעל כרחם. ומי שקיבל שבת בטעות מחמת שהיה סבור שחשיכה, השו"ע מותר בעשית מלאכה, וי"א שמי שהדליק נרות אסור במלאכה, וכתב המ"ב שלהלכה גם מי שלא הדליק אסור במלאכה, ובמקום הדחק יש להקל כהשו"ע. ואם התפלל בטעות מעריב של שבת מבעוד יום, ציבור א"צ לחזור אם התפללו אחרי פלג המנחה, ויחיד צריך לחזור. (רס"ג).

אין להתפלל מנחה אחרי שקיבל שבת, או בבית הכנסת שהציבור בו קיבל שבת, ואם מתחיל לפני קיבלו שבת מותר אף שיסיים אח"כ. (שם).

תוספת שבת - י"א שמצוה להוסיף מחול על הקודש, בכניסת השבת לפני בין השמשות וכן ביציאת השבת, ושיעור התוספת לא סגי בכל דהוא אלא צריך קצת יותר, וקבלת השבת בזמן התוספת היא ע"י שיאמר שהוא מקבלו עליו לתוספת שבת, או ע"י אמירת ברכו. (רס"א).

שיעור בין השמשות הוא ג' רבעי מיל, לשיטת ר"ת בין השמשות מתחיל ג' מילין ורבע אחרי השקיעה, ולחולקים זה מתחיל מיד בשקיעה, ואין להקל כדברי ר"ת לעשות שום מלאכה אחרי השקיעה, אלא יש לפרוש ממלאכה חצי שעה לפני הזמן שרואים בו כוכבים באותו מקום שזה כולל את בין השמשות ותוספת שבת, וראוי להחמיר כדעת היראים שזמן בין השמשות הוא ג' רבעי מיל לפני השקיעה, ולכתחילה אין להדליק נרות ברגע האחרון, אלא בזמן שהחמה בראשי האילנות, ומי שפורש ממלאכה חצי שעה או עכ"פ שליש שעה לפני השקיעה אשריו, כי הוא יוצא בזה ידי שיטת כל הראשונים. (שם).

קבלת פני שבת - ילבש בגדי הנאים וישמח בביאת השבת כיוצא לקראת המלך וכיוצא לקראת חתן וכלה. (רס"ב).

הדלקת נרות

חובת ההדלקה - הדלקת הנר חובה בין באנשים בין בנשים, משום מצות עונג שבת, ומשום הידור מצוה יש לעשותו יפה, וראוי שתתפלל האשה אחרי ההדלקה והברכה שיתן לה הקב"ה בנים זכרים מאירים בתורה. האשה קודמת לבעל להדלקת הנר, וטוב שהבעל יתקן את הנרות. מדינא מספיק

שבת, וכן לדבר שהוא טרוד ונחפז עליה ויש בזה צורך שבת, או אם זה צורך רק לחול ויש בזה הפסד מרובה או בצורך גדול מותר לעשות שבותין בבין השמשות, ואם הוא או הציבור קיבלו שבת אסור בכל הנ"ל, ורק ע"י נכרי מותר. נחלקו הפוסקים אם ההתרים הנ"ל שייכים בביה"ש של מוצאי שבת. (רס"א שמ"ב).

קבלת שבת

זמן כניסת השבת מלבד שהוא תלוי בזמן תחילת הלילה הוא תלוי גם באדם עצמו, והיינו שהאדם יכול להקדים את כניסת השבת, ואף יש מצוה להוסיף על השבת, וכדלהלן.

אפשר לקבל שבת מזמן פלג המנחה, והיינו שעה ורבע זמניות לפני הלילה (י"א שקיעת החמה וי"א צה"כ). ועניות ברכו או לדידן מזמור שיר ליום השבת הוי כקבלה בפירוש. וציבור שקיבלו שבת מוקדם מותר להם לומר לנכרי לעשות מלאכה דאורייתא, אמנם בזמן שיתכן שקיבלו שבת בכל המקומות מותר רק לצורך מצוה, ויחיד שקיבל שבת מותר לומר לישראל חבירו שיעשה עבורו מלאכה. (רס"א).

מי שרוצה לקבל שבת ולפרוש ממלאכות מוקדם, יכול להדליק נרות ולקבל שבת מפלג המנחה, ואם אינו מקבל שבת, לא ידליק הרבה לפני תוספת שבת, ולא ידליק בצמצום בסוף הזמן המותר שמא יאחר את הזמן. (רס"ג).

קבלת שבת בהדלקת נרות או בתפילה - שיטת בה"ג שהמדליק נרות חל עליו שבת ונאסר במלאכה, ונחלקו הפוסקים לשיטתו אם אשה יכולה להתנות שאינה מקבלת שבת בהדלקה. ודעת התוס' ועוד ראשונים שאין קבלת שבת תלויה בהדלקת נרות, אלא בברכו או לדידן באמירת מזמור שיר ליום השבת. וכתב הרמ"א שהמנהג שאשה בסתמא מקבלת שבת בהדלקה, אבל היא יכולה להתנות שאינה מקבלת שבת בהדלקה, ובתנאי בלב סגי, אך אין להתנות כי אם לצורך ושאר בני הבית מותרים במלאכה עד ברכו. ואם האיש מדליק בסתמא אינו מקבל שבת בהדלקה אפי' אם מברך על ההדלקה, ומ"מ טוב להתנות. יחיד שהתפלל תפילת שבת מבעוד יום אחרי פלג המנחה וכו"ל, אף שהקהל עדיין לא התפללו, חלה עליו שבת ואסור בעשית מלאכה, ולא מהני תנאי. ואם רוב הציבור קיבלו

ויברך, וכיוון להוציאם וגם הם יכונו לצאת, אבל אם בעה"ב עמם בחדר א"צ להשתתף עמו אם מדליקים עליהם בביתם, ואורח שאין לו חדר מיוחד וגם לא מדליקים עליו בביתו, צריך להשתתף בפרוטה או שבעה"ב יקנה לו במתנה חלק בנר, וגם הבחורים צריכים להשתתף, אך אפשר שאם הם סמוכים על שלחן בעה"ב הרי הם בכלל בני ביתו. כמה בעלי בתים המדליקים בבית אחד, לשו"ע לא יברך אלא אחד משום ספק ברכות, (ואם יש לאחד מהם חדר מיוחד, יכול לברך שם אפי' אינו משתמש שם בשום צורך אכילה). ולרמ"א כל אחד יברך. (שם).

דברים האסורים משום כבוי או מחשש כבוי והבערה

מוותר להדליק בכל השמנים הדולקים יפה, וכן בנרות שעוה או חלב שיש בתוכם פתילה כמו הנרות שלנו, ושמן זית מצוה מן המובחר, ושמן קודם לנר, והכל לפי הענין מה דולק יותר יפה. וצריך המדליק להדליק את רוב מה שהפתילה יוצאת מהנר. מדינא א"צ להבהב את הפתילה, ומ"מ נהגו להדליק את הפתילה ולכבותה כדי שתהיה מחורכת ויאחז בה האור יפה, וגם בנרות שלנו יש לעשות כן, ויעשה זאת האיש לפני זמן ההדלקה. (רס"ד).

שמנים ופתילות שאסור להדליקם לשבת - אסרו חכמים להדליק כל נר הדולק בבית בשבת, בפתילות (כגון פשתן שאינו מנופץ) או בשמנים (כגון זפת) שאינם דולקים יפה, שמא יטה כדי שידלק יפה ויתחייב משום מבעיר, ואפילו אם אין לו פתילות ושמנים אחרים לא ידליק בהם, וכן אין מדליקים בסמרטוטים אפילו מחורכים. ואם כבר הדליק בשמנים או פתילות האסורים אסור להשתמש לאור נר זה שמא יטה, ונחלקו הפוסקים מה הדין כשיש נר כשר, או בתשמיש שאפשר לעשותו בלא הנר, ולצורך שבת יש להקל בדיעבד. (שם).

אין לתת כלי מנוקב עם שמן מעל הנר, כדי שהשמן יטפטף לנר, וכן אין לתת את קצה הפתילה בתוך כלי נפרד מהנר, גזירה שמא יסתפק מהשמן ויתחייב משום מכבה, ואם

נר אחד, ויש שמדליקים ב' נרות, ויש שמדליקים יותר. אשה ששכחה להדליק צריכה להוסיף כל ימיה נר אחד יותר ממה שהיתה רגילה להדליק, ואם נאנסה אינה צריכה להוסיף. (רס"ג).

מי שאין לו מה לאכול כלל, סדר העדיפויות הוא: א' לחם לקיים מצות קידוש ועיקר סעודת שבת, ב' הדלקת נר אחר, ג' שאר מאכלים. וכן נר שבת קודם לקידוש ונר חנוכה. (שם).

מברכים אשר קדשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של שבת, וביו"ט יברך להדליק נר של יו"ט, ואם חל יו"ט בשבת אומר של שבת ושל יום טוב. נחלקו הפוסקים אם מברכים לפני ההדלקה משום עובר לעשייתו, או אחרי ההדלקה וכדי שיהיה עובר לעשייתו יניח היד לפני הנר עד לאחר הברכה כדי שלא יהנה מהנר, וכן נוהגים. וביו"ט דעת המ"א דלא פלוג, אבל הרבה אחרונים ס"ל שיברך ואח"כ ידליק. (שם).

מקום ההדלקה - עיקר ההדלקה היא על השלחן שאוכלים שם, וכן צריך להדליק בכל החדרים שהולך בהם בשבת לפחות נר אחד, כדי שלא ישל בעץ או באבן, אבל הברכה תהיה במקום שאוכלים. ואין להדליק במקום שאין משתמשים בו ולהעביר את הנר למקום שמשמשים בו. צריך לאכול במקום ההדלקה, והמצטער הרבה מחמת זבובים וכדו' מותר לו לאכול בחצר שלא במקום ההדלקה, אך צריך שהנרות ידלקו כשחוזר לביתו, או שישתמש בהם באיזה דבר לצורך הסעודה. (שם).

מוותר להדליק מנר לנר, אף כשמדליק יותר מב' נרות, אבל אסור להדליק קיסם או נר של חול מנרות השבת, ונהגו להחמיר בזה אפי' אם כוונתו להדליק בו נר אחר של שבת. (שם).

הדלקת נרות במי שאינו בביתו - מי שהולך ללמוד מחוץ לביתו צריך להדליק ולברך בחדרו, אפי' אם החדר מיועד רק ללינה, ואפי' אם הוא נשוי ואשתו מדליקה בביתו, וצריך שהנרות ידלקו עד שמגיע לחדרו בלילה, ואם יש כמה בחדר אחד, ובעה"ב אינו עמהם, ישתתפו כולם ואחד מהם ידליק

להבחין בין בגדים דומים) לאור הנר בשבת, מחשש שמא יטה את השמן אל ראש הפתילה כדי להגביר את אור הנר, ונמצא מבעיר בשבת. איסור זה נאמר גם אם הנר עצמו נמצא במקום שאינו יכול להטותו, כגון אם הוא גבוה. וכן אסור לקרוא לאור מדורה אפילו כמה אנשים יחד, ויש אוסרים אף לשבת סמוך לזנבות האודים כדי להתחמם. (רע"ה).

אופנים המותרים – שנים שקוראים יחד ענין אחד בספר אחד. אם אמר לחבירו לשומרו שלא יטה. אדם חשוב שלעולם אין דרכו להטות. תפילות השגורות בפי כל או דברים שרגיל בהם קצת. תינוקות של בית רבן כשהרב עמהם. מלמד תינוקות מותר לו לראות מהיכן יקראו התלמידים או לקרוא ראשי פרקים. לקרוא פרק במה מדליקים או לקרוא במחזורים בליל יו"כ. נר שלא שייך בו גזירה כגון נרות שלנו שלעולם א"צ להטותם או להסיר ראש הפתילה. (שם).

אופנים שנחלקו הפוסקים בדינם – בנר שלא שייך בו הטיה אבל שייך בו חשש שמא יסיר את ראש הפתילה. נר שנצא בעששית נעולה, ואם המפתח אצל אחר מצדד הא"ר להתיר. (שם).

סדר ליל שבת

במה מדליקין – נוהגים לומר פרק במה מדליקין, ויש חילוקי מנהגים מתי בתפילה אומרים אותו, ובאלו שבתות אין אומרים אותו. (ר"ע).

תפילת מעריב מפלג המנחה – אפשר להדליק נרות ולהתפלל מפלג המנחה, וצריך לחזור ולקרוק "ש בלילה, ולכתחילה צריך לאכול כזית אחד בלילה, ואם התפלל מנחה אחרי פלג המנחה אין להתפלל מעריב לפני צאת הכוכבים, ואין להתחיל את הסעודה בתוך חצי שעה שלפני צאת הכוכבים, והמיקל בזה אין למחות בידו. (רס"ז).

סדר הברכות בתפילות שבת – בתפילת לחש של שבת אומרים רק ז' ברכות ולא י"ח ברכות, מפני כבוד השבת, ג' ברכות ראשונות ואחרונות כמו בכל יום, וברכה מיוחדת לשבת באמצע שמזכירים בה שבת, ובתפילת מוסף

חיבר את שני הכלים בסיד או בחרסית מותר בשני המקרים. (רס"ה).

מותר לתת כלי תחת הנר לקבל את הניצוצות אפילו בשבת, אבל לא יתן מים לתוך הכלי אפילו בערב שבת, ובמקום סכנת דליקה יש להקל במקום הדחק ע"י קטן. ומותר לתת מים בעששית שמדליקים בה בערב שבת. (שם).

אסור לגרום כיבוי בשבת אף היכא שאינו מתכוין לכבות, היכא דהוי פסיק רישיה שהדבר יגרום לכיבוי, ונ"מ בזה לפתיחת דלת בשבת כמונח נר מאחורי הדלת (ונחלקו הפוסקים האם מותר לפתוח בזמן שאין רוח), וכן נ"מ היכא שהדלת תפגע בנר ותגרום לכיבוי, וכן נ"מ לנער נר של שעוה המונח ע"ג שלחן באופן שאינו פסיק רישיה שיכבה, וטוב לנער ע"י נכרי, ובשל שמן הוי פסיק רישיה, ואם הניח את הנר מדעת נעשה השלחן בסיס לדבר האסור ואסור לטלטלו, והיכא שלא היה בדעתו להשאיר את הנר כל השבת על השלחן אלא שנכרי יטלו משם י"א שהשלחן לא נעשה בסיס, ואם מונחים דברי התר חשובים על השלחן לא נעשה השלחן בסיס, ואם הנר מחובר לדלת עצמה והנר הוא של שמן אסור היכא דהוי פסיק רישיה שהשמן יתקרב או יתרחק מהפתילה ונמצא מבעיר או מכבה בשבת, ואם אינו פסיק רישיה או בנר של שעוה וחלב מותר ואין הדלת נחשבת בסיס לנר. ופתיחת דלת כנגד מדורה אסור כשיש רוח, ואם אין רוח כלל מותר. וסגירת הדלת מותרת אע"פ שמונע את הרוח מלהבעיר את המדורה. (רע"ז).

מותר לכפות קערה של חרס ע"ג הנר בשבת כדי שלא יאחז האור בקורה, וכן מותר לכפות קדירה מפני שקשה לעיניו אור הנר, או מחמת סיבה אחרת, אך יזהר שישאר פתח לאויר דאל"כ יכבה הנר, ובקערה ממותכת אסור כי המחממה חייב משום מבעיר. (שם).

מותר לכבות נר לצורך חולה שיש בו סכנה או ספק סכנה שרוצה לישון, אם א"א להסתיר את האור באופן אחר, ועבור חולה שאין בו סכנה אסור. (רע"ח).

גזירת שמא יטה

אסור מדרבנן לעשות דברים הצריכים עיון (כגון קריאה, או

במקדש על הפת, וי"א שיכסה עד אחרי ברכת המוציא. ד' כוס של קידוש צריכה להיות מלאה (ואינו לעיכובא), ויהיה בה רביעית, ושלא תהיה פגומה, ותהיה שלימה, וידיחנה מבפנים ומבחוץ. ה' אומרים ויכולו לפני הקידוש. לשו"ע יעמוד בויכולו, וכתב הרמ"א שבזמן הקידוש עדיף לשבת (ונוהגים לשבת אף בויכולו, מלבד באמירת יום השישי ויכולו השמים), ועכ"פ יזהרו שהשומעים לא יהיו מפוזרים. כשמתחיל את הקידוש יתן עיניו בנרות, ובשעת הקידוש יתן עיניו בכוס של ברכה. (שם).

טעימה מכוס של קידוש - צריך המקדש או אחד מאלו היוצאים עימו יד"ח לשנות מכוס של קידוש כמלוא לוגמיו, (ולכתחילה המקדש עצמו ישתה כשיעור, וי"א ששתית כולם יחד מצטרפת) שזה רוב רביעית באדם בינוני, ואדם גדול צריך לשנות מלוא לוגמיו שלו אבל א"צ לשנות יותר מרביעית, ואין לשהות מתחילת השתיה עד סופה יותר מכדי שתית רביעית, ואם הפסיק כדי אכילת פרס לא יצא. ורביעית היינו ביצה וחצי עם הקליפה, וי"א שהביצים נתקטנו לחצי, וא"כ ורביעית זה כפול, ונכון להחמיר בדינים דאורייתא כמצה, וכן לענין קידוש הלילה שעיקרו דאורייתא, ומ"מ מספיק לשנות מלוא לוגמיו שלו אע"פ שזה פחות מרוב כוס. מצוה מן המובחר שהשומעים יטעמו גם הם מהיין. המסובים לא ישתו לפני המקדש, אא"כ היה לפנייהם כוסות יין שאינם פגומים שאינם צריכים לכוסו כלל. (שם).

סדרי קדימה בקידוש הלילה והיום והבדלה וסעודות שבת - מי שיש לו רק מעט ממון לסעודות שבת סדרי הקדימה שלו הם: א' פת ללילה ויום, ויקדש על הפת. ב' יין לקידוש הלילה. ג' צרכי סעודת היום. ד' צרכי סעודת הלילה. ומי שיש לו רק מעט יין, אם יש לו כוס אחת, לשו"ע ישפוך ממנה בלילה מלוא לוגמיו לכוס אחרת וישתה מה ששפך, ובבוקר יקדש ביין הנשאר, ועדיף להעבירו לכוס קטנה כדי שהכוס תהיה מלאה, ואם לא נשאר רביעית ימזוג את היין במים. ודעת המ"א שישפוך מהיין לכוס אחת וישאיר רביעית בכוס הראשונה וישתה ממנה, ואח"כ ישפוך מהכוס

מזכירים קרבן מוסף. ובמעריב מזכירים ויכולו. ומי שטעה והתפלל תפילה של חול גומר את הברכה שהוא נמצא בה, ובמוסף מפסיק אפילו באמצע ברכה, ואם התחיל רק תיבת אתה לפעמים ממשיך את ברכת השבת. ואם לא הזכיר שבת בתפילה או שהתפלל מוסף במקום תפילה אחרת צריך לחזור לברכה הרביעית, ואם עקר רגליו חוזר לראש, וכן אם במוסף לא הזכיר מוסף חוזר, אבל אם טעה בין ערבית שחרית ומנחה וסיים את הברכה אינו חוזר. (רס"ח).

תפילת מעריב - אחרי תפילת לחש של מעריב חוזרים לומר ויכולו (בקול רם ומעומד), ואח"כ ברכת מעין שבע ומגן אבות ורצה נא במנוחתינו (בציבור, ולרמ"א יחד יכול לומר מגן אבות), ובמנין שאינו קבוע לא אומרים ברכת מעין שבע. (רס"ח). ויש מקומות שמקדשים בבית הכנסת אחרי מעריב, וכיון שאין קידוש אלא במקום סעודה אין למקדש לטעום מהיין, אלא יתנו לקטן לשותות, ואם אין קטן המקדש ישתה רביעית. (רס"ט).

דיני קידוש

מצות קידוש - מצוה לקדש את השבת בדברים, וקידוש זה צריך להיות על היין, ובבה"ל כתב שצריך להזכיר בקידוש יציאת מצרים, וגם נשים מחויבות בקידוש כאנשים ומוציאות את האנשים (אך לכתחילה לא תוציא מי שאינו מבני ביתה), וקטן אינו יכול להוציא אשה אא"כ כבר התפללה. וכשיוצאים יד"ח מאחר צריך המוציא לכיון להוציא, והיוצא לכיון לצאת, ולא יקדשו שנים יחד כשמוציאים אחרים. (רע"א).

דיני הקידוש - א' אסור לטעום אפילו מים לפני קידוש, מבין השמשות, או קודם אם קיבל שבת, ומ"מ אף אם טעם יקדש כשנזכר ולא ימתין למחר, ואם נזכר למחר יקדש למחר בלי ויכולו אפילו אם זה היה במזיד. ב' כשיבוא לביתו ימהר לקדש מיד, ואם אינו תאב לאכול יכול להמתין, אא"כ יש בזה משום שלום בית או שהוא מעכב בזה משרתים או אורחים. ג' בקידוש הלילה והיום צריך שתהיה מפה על השלחן תחת הפת, ועוד מפה על הפת, ונוהגים לכסות גם

איזה יין כשר לקידוש – מצוה לכתחילה לחזר אחר יין אדום, ואם אין לו אדום או שהאדום אינו משובח מותר לקדש על יין לבן. מקדשים על יין מגיתו, ומצוה מן המובחר לקדש ביין שכבר עברו עליו ארבעים יום. ומצוה מן המובחר לברור יין טוב לקדש עליו, ולכן טוב שלא יקח לקידוש מסתם יין שבמרתף, אלא יבדוק מתחילה שהיין לא מקולקל. ומ"מ לענין דינא מקדשים גם על היינות שאינם טובים כ"כ, כמו יין שבפי החבית או בשוליה, וביין מתוק מאד, וביין שחור, וביין שטעמו יין וריחו חומץ. מצוה למזוג את היין במים, אמנם יינות שלנו יותר טובים בלא מזיגה. והמברכים על יין מזוג שאין בו אלא מתיקות בעלמא וטעמו כמים, מברכים לבטלה, ואין יוצאים ידי קידוש. יין צימוקים כשר, ובלבד שיהא בצימוקים קצת לחלוותי בלא שריה, ולדעת הרמ"א צריך שיהיו הצימוקים קצת יותר מאחד משהה כנגד המים, וי"א שכל זמן שיש בו טעם יין כשר, אך כל ירא שמים יזהר שיהיה יותר מאחד משישה יין. שמרי יין או חרצנים שנתן עליהם מים אם ברכתם הגפן יכול לקדש עליהם. יין מבושל או יין שנתן בו דבש מקדשים עליהם אפי' אם נשתנה הטעם והריח ע"י הדבש, ולדעת הרמ"א מקדשים עליהם אפי' אם יש לו יין אחר אלא שאינו טוב כמו המבושל או כזה שיש בו דבש, ולא כשהם שוים. אין מקדשים על יין או שיכר שריחם רע אע"פ שהטעם והריח של יין (אף שברכתו הגפן), ולא על יין שריחו יין וטעמו חומץ (ואין ברכתו הגפן), ולא על יין מגולה (אפילו האידנא שאין מקפידים על גילוי ומברכים עליו הגפן, אא"כ היה מגולה שעה מועטת ולא נמר טעמו וריחו והיין ביוקר). (רע"ב).

קידוש על חמר מדינה – אין לקדש בלילה על חמר מדינה אלא דווקא על יין, אפילו אם היין יקר, ואם אין יין בעיר או שיש רק יין נכרי יקדש על פת, ובבוקר עדיף לקדש על שיכר מפני שבפת אין הכר שזה לכבוד השבת. (רע"ב). ואם אין לו אפילו חמר מדינה או פת, י"א שאם יהיה לו אח"כ ימתין עד חצות, ואם הוא חלש א"צ להמתין. (רפ"ט).

ברכת יין של קידוש פוטרת יין ששותה בתוך הסעודה או אחרי הסעודה לפני ברכת המזון, ואין היין של הקידוש טעון ברכה אחרונה אף אם אינו שותה יין בסעודה, דברכת המזון

השניה לראשונה כדי לתקן את הפגימה. עדיף לקדש בפת ולהבדיל על יין, ואם יש לו שיכר יקדש על יין ויבדיל על שיכר, ויין לקידוש הלילה ולהבדלה קודמים לקידוש היום. (שם).

מי שהתחיל לאכול לפני שבת, צריך להפסיק ולפרוס מפה על הפת ולקדש, ולא יברך המוציא (דספק ברכות להקל), ואם שתה יין לא יברך הגפן לא על הקידוש ולא על היין שישתה אח"כ, ואפילו אם שותה יין לפני הקידוש (אע"פ שאינו רשאי) לא יברך, ואם באמצע אכילתם מבעוד יום אמר אחד לחבירו בואו ונקדש, אסורים לאכול ולשתות עד שיקדשו. ואם גמר סעודתו ונטל מים אחרונים וקידש עליו היום, לשו"ע מברך ברהמ"ז על כוס אחת ויזכיר שבת בברהמ"ז (ולרמ"א אינו מזכיר, עוד יש מחלוקת אם יטעם מכוס ברהמ"ז לפני הקידוש, או שיברך הגפן על כוס הקידוש ואח"כ ישתה גם מכוס ברהמ"ז, עוד יש מחלוקת אם צריך לאכול מעט אחרי הקידוש), ואח"כ מקדש על כוס אחרת, ולרמ"א פורס מפה ומקדש ומברך הגפן ומברך המוציא ואוכל כזית או יותר ומברך ברהמ"ז. ואם לא נטל מים אחרונים לכו"ע פורס מפה ומקדש. (שם).

מי שבטעות בירך המוציא ואכל לפני קידוש, יקדש על היין, ואם בירך המוציא ולא טעם יאמר את ברכת הקידוש על הפת, ולענין הבדלה בכל גוונא יאכל מעט ואח"כ יבדיל, וי"א שיכול לגמור סעודתו ולהבדיל אח"כ. (שם).

מתי נוטלים ידיים – לשו"ע המקדש יטול ידיים דווקא אחרי הקידוש (ואם נטל לפני הקידוש יקדש על הפת), והשומעים יכולים ליטול ידיים לפני הקידוש, ולרמ"א יטול ידיו לפני הקידוש, מלבד בליל פסח שמפסיקים הרבה באמירת ההגדה, ובכמה מקומות נהגו כהשו"ע, ומ"מ אם נטל ידיו לפני הקידוש יקדש על היין כהרמ"א. (שם).

המפסיק בדיבור שלא מענין הקידוש בין הגפן לשתיה, או שנשפך הכוס, ואין כאן יין אחר שהיה דעתו עליו, צריך לחזור רק על ברכת הגפן, ואם מצא שיש בכוס חומץ או מים צריך לחזור על ברכת הקידוש, ולענין ברכת הגפן הדבר תלוי אם יש יין אחר שהיה דעתו עליו, ואם היה יין לפניו ודעתו עליו א"צ לחזור אפילו על ברכת הקידוש. (שם).

פוטרתו. (רע"ב).

לאכול שום וכדומה. (ר"פ).

סדר יום השבת ודיני שבת

תפילת שחרית - נוהגים לאחר את זמן תפילת שחרית בשבת, ומרבים בפסוקי דזמרה, ואם לא הספיק לאומרים א"צ להשלימים אחרי התפילה, ולא יאחר בגללם זמן ק"ש ותפילה. (רפ"א).

קריאת התורה - בשבת אחרי שחרית קוראים בתורה בציבור את הפרשה של אותו שבוע, וחייב זה הוא מדברי סופרים וזו תקנה קדומה מימות משה רבינו, ומעלים ז' קרואים, ובמקום צורך אפשר להוסיף עוד קרואים, וקטן עולה למנין שבעה, אבל אינו יכול להוציא אחרים בקריאה עד שיביא ב' שערות. אם דילג אפילו תיבה אחת בקריאת התורה צריך לחזור על הקריאה. (רפ"ב).

מפטיר - אחרי ששבעת הקרואים מסיימים את הפרשה אומרים קדיש, ואח"כ מפטירים בנביא ומברכים לפניו ולאחריה, והמפטיר צריך לקרות גם בתורה (ויחזור על סוף הפרשה, וכשקוראים בב' או ג' ס"ת יקרא בספר האחרון) כדי שלא יהיה כבוד תורה ונביא שוה, ונכון שהמפטיר לא יהיה ממניין שבעה (אא"כ סיימו בטעות את הפרשה בסוף שישי ואמרו קדיש), ויעלה אחרי הקדיש. (שם).

הפטרה - מפטירים בנביא מעניינה של הפרשה, וצריך לקרות לפחות כ"א פסוקים (ג' פסוקים כנגד כל אחד מהעולים לתורה) אא"כ הענין נגמר לפני כן, והמפטיר מברך ברכה לפני ההפטרה וד' ברכות אחריה. (רפ"ד).

נוהגים לומר יקום פורקן ולברך את העוסקים בצרכי ציבור באמונה. (שם).

הזכרת נשמות ואב הרחמים - אחרי קריאת התורה יש שנוהגים להזכיר נשמות המתים, מלבד בשבת מברכים ובחודש ניסן ובשבת ר"ח, ובשבת מברכים של אייר וסיון מזכירים, והולכים בזה אחרי המנהג. ואב הרחמים אין אומרים בכל שבת שאין אומרים בה צדקתך או שיש חתונה או ברית, וכן בשבת שמברכים בה חודש אב או שחל בה

קידוש במקום סעודה - צריך לקדש דווקא במקום שאוכל שם ולאכול מיד כזית, ואם לא עשה כך צריך לחזור ולקדש, ושינוי מקום היינו אפילו אם אכל בחדר אחר באותו בית, ובדיעבד אם אכל במקום שרואים משם מקומו הראשון א"צ לחזור ולקדש. וי"א שאם היה דעתו בשעת הקידוש לאכול במקום אחר ושני המקומות תחת אותו גג שפיר דמי, ואין לעשות כן אלא בשעת הדחק או ברואה מקומו הראשון. לכתחילה אין לצאת ממקום הקידוש ולחזור לשם לאכול, אך בדיעבד א"צ לחזור ולקדש. ואם נתעכב במקום הקידוש באונס וכעת בא לאכול שם, א"צ לחזור ולקדש, אא"כ מתחילה לא היה דעתו לאכול מיד. ואם המקדש נמצא במקום אחד והשומע נמצא בבית אחר ואוכל במקומו, חשיב מקום סעודה. אכל לחם בשיעור כזית, או מיני תרמיא מחמשת מינים, חשיב קידוש במקום סעודה, ובשעת הדחק יש להקל אם שתה רביעית יין, ופירות ומשקין לא נחשבים מקום סעודה. (רע"ג).

מוותר לאדם לקדש לאחרים או לקטנים, אע"פ שאינו אוכל עמהם, וי"א שאם הם יודעים לקדש בעצמם לא יקדש עבורם. ובברכת המוציא א"א להוציא אחרים אם אינו אוכל, אא"כ מקדש על הפת. (שם).

אין מקדשים אלא לאור הנר, ובמצטער יכול לאכול שלא במקום הנר. (שם).

לחם משנה - צריך לברך על שני ככרות שלימות, בין בשבת בין ביו"ט, זכר למן. יאחז שתי הככרות בידו בשעת ברכת המוציא. נכון שיכוין לפטור בברכת המוציא את כל המסובים, וגם יאמר למסובים שיכוונו לצאת בברכתו, כדי שכולם יצאו בלחם משנה, ולא יטעמו לפני שהמברך טעם. לא יחתוך בככר עד אחר הברכה, והמדקדקים רגילים לרשום בסכין לפני הברכה. (רע"ד).

סעודת הלילה והבוקר אין לעשותם בלא פת. (שם).

קורא קריאת שמע כבשאר הלילות, ויקיים עונתו, ומצוה

שמזמרים זמירות ושבח לקב"ה. (שם).

מאה ברכות בשבת – כיון שבשבת בכל תפילת לחש יש ז' ברכות ולא י"ט, חסר ברכות למאה ברכות שצריך לברך בכל יום, ויכוין לצאת בברכות העולים לתורה ולהפטרה, וירבה בפירות וכו'. (רפ"ד, ר"צ).

לימוד תורה בשבת – בעלי בתים ירבו בלימוד תורה בשבת יותר מת"ח שעוסקים בתורה כל השבוע, ות"ח ימשיכו קצת יותר באכילה ושתיה. ומצוה על כל אחד לחדש חידושי תורה בשבת, ומי שאינו בר הכי ילמד דבר חדש. ומצוה לקבוע דרשה בשבת ללמד חוקי האלוקים ותורותיו, והעיקר ללמד הלכות שבת האסור והמוותר, ולהמשיך לב השומעים ליראת שמים, ואסור לקבוע סעודה או לטייל וכדומה בשעת הדרשה. (ר"צ).

אם רגיל בשנית הצהרים לא יבטלנה, אך לא ירבה בה יותר מדאי, ולא יאמר שהולך לישן כדי שיהיה לו כח במוצאי שבת. (שם).

הזהור והמקובלים הזהירו שלא תהיה שום מחלוקת בשבת, ובפרט בין איש לאשתו. (רס"ב).

מותר לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת, אך אינו ראוי ללכת בשבת ולא בחול, וכשמנחם בשבת יאמר שבת היא מלנחם ונחמה קרובה לבוא, ובביקור חולים יאמר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא. (רפ"ז).

תענית בשבת – אסור להתענות בשבת אפילו שעה אחת לשם תענית, אפילו אם יש צרה גדולה, ושלא לשם תענית אסור להתעכב מלאכול עד שש שעות, ויש מתירים ללמוד ולהתפלל עד חצות בלי לאכול. ואדם שהאכילה מזיקה לו וקשה לו לאכול או מי שהאכילה היא צער בשבילו, י"א שלא יאכל. ותענית חלום (שחלם דבר ונפשו עגומה עליו) מותר להתענות בשבת (ועיין בשו"ע ומ"ב על איזה חלומות מתענים), ויאמר עננו באלוקי נצור בלי חתימה, ויבלה כל היום בתורה ותפילה, וצריך להתענות ביום ראשון כנגד מה שהתענה בשבת וביטל עונג שבת, ואם קשה לו להתענות יומיים רצופים, או שביום ראשון היה יו"ט או מועד ואפילו חנוכה ופורים ור"ח, יתענה ביום אחר. (רפ"ח).

ר"ח אב או אייר, ויש מקומות שלא אומרים בשבת מברכים מלבד בימי הספירה. (שם).

אחרי אשרי לפני הקדיש אין להפסיק בשום דבר מלבד באמירת יהללך וכו'. (שם).

תפילת מוסף – זמן תפילת מוסף מיד אחרי שחרית, וכל יחיד חייב בתפילה זו, ויש בה חזרת הש"ץ וברכת כהנים (לנושאים כפים בכל שבת), ואם התפלל מוסף לפני שחרית יצא, והמתפלל מוסף אחרי שבע שעות יצא ידי חובה אבל נקרא פושע, ואם עבר היום ולא התפלל אין לה תשלומין. אין לאכול לפני מוסף ללא קידוש, ואם עשה קידוש יכול לאכול הרבה פירות או פת כביצה או מיני תרומה, אבל לא יאכל סעודה, ואם ליבו חלש יכול לאכול סעודה. (רפ"ו).

בשבת ויום טוב אין אומרים ברכו בסוף התפילה. (שם).

שנים מקרא ואחד תרגום – חייב אדם לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, מלבד מה ששומע בקריאת התורה (אבל אפשר לקרוא עם הבעל קורא), ויש כמה מנהגים בסדר הקריאה, וכל אחד יעשה כמנהגו, אך לא יקרא תרגום לפני המקרא, או פסוק לפני זה שקדם לו. פירוש רש"י נחשב כתרגום, ובפסוק שאין רש"י יקרא ג"פ מקרא, וראוי לקרוא גם תרגום וגם רש"י, וכן טוב שלא להפסיק באמצע הקריאה אם יכול. זמן הקריאה מיום ראשון, ולא יקדים לפני מנחה של השבת הקודמת, וי"א שמצוה מן המובחר לקרוא בערב שבת. וכן מצוה מן המובחר לסיים את הקריאה לפני הסעודה בשבת בבוקר, ואפשר להשלים עד מנחה, וי"א עד יום רביעי וי"א עד שמחת תורה. א"צ לקרוא לא פרשת יום טוב ולא ההפטרה. (רפ"ה).

טוב ללמוד קצת לפני סעודת הבוקר. (רפ"ט).

בקידוש הבוקר אין מברכים אלא בורא פרי הגפן, ויש מוסיפים כמה פסוקים. אסור לטעום לפני הקידוש בבוקר, ולפני התפילה מותר לשתות מים, והקידוש צריך להיות במקום סעודה, ואחרי הקידוש יבצע על לחם משנה. אפשר לקדש על חמר מדינה, ומצוה מן המובחר לקדש על יין, ואם אין לו אפילו חמר מדינה יאמר המוציא על הפת, ואם אין לו פת מותר לו לאכול בלי קידוש. אחרי שסעד כל צרכו יש

הרשעים לגיהנום. ואם חל יו"ט באחד מששת ימי השבוע, וכן במוצאי יו"ט לא אומרים ויהי נועם וסדר קדושה, והספרדים מתחילים מהפסוק אורך ימים וכו'. ואח"כ אומרים ויתן לך. ונהגו להזכיר את אליהו הנביא במוצאי שבת, כדי להתפלל שיבוא לבשרנו על הגאולה. (רצ"ה). דיני הבדלה יבוארו להלן.

יש נוהגים להרבות נרות במוצ"ש יותר מבימי החול, ונוהגים ג"כ לומר פיוטים וזמירות אחרי ההבדלה. (ש').

מלוא מלכה - במוצאי שבת יסדר אדם שלחנו, בפריסת מפה ושאר דברים הנהוגים בעריכת השלחן, כדי ללוות את השבת כמו שמלווה את המלך בצאתו, אפי' אינו צריך אלא לכזית, וטוב לאכול סמוך ליציאת השבת, ואין כדאי לאחרה יותר מחצות, וסעודה זו אינה חובה כג' סעודות, ונכון שלא לעסוק במלאכה בקבע עד שיקיים סעודה זו. לכתחילה יקבע סעודה זו על הפת, וטוב להדר אותה בבשר או בשאר תבשילים אם יש לו, אבל אינו מחויב לבשל תבשילים ולהכין יותר ממה שהוא צריך לאכול, ואם אין לו פת או שחושש לאכילה גסה, יקיימה במזונות או עכ"פ בפירות. (ש').

דיני הבדלה

אסור לעשות אפי' מלאכה דרבנן לפני הבדלה אף שכבר הגיע צאת הכוכבים, ואם הבדיל בתפילה מותר. ואם צריך לעשות מלאכה לפני התפילה יאמר "המבדיל בין הקודש ובין החול" בלא ברכה, אבל לא יאכל עד שיבדיל בתפילה ועל הכוס, ואין להקל לעשות מלאכה לפני כן אפילו במלאכה קלה כמו הדלקת הנר, וטלטול הנר שרי לכו"ע. (רצ"ט).

הבדלה בתפילה - אומרים הבדלה בתפילה בברכת חונן הדעת ואחרי התפילה מבדילים גם על הכוס, ואם שכח להבדיל בתפילה, והיינו שכבר הזכיר את השם של סיום ברכת אתה חונן, אינו חוזר, מפני שמבדיל על הכוס, ואין לו להחמיר על עצמו לחזור דהוי הפסק, ואם אין לו כוס וגם

בכי בשבת - מותר לבכות בשבת בכי של דביקות בקב"ה, ונחלקו הפוסקים אם מותר לבכות כדי שילך צער מליבו. (שם).

סעודה שלישית - יזהר לאכול סעודה שלישית, ויברך המוציא על לחם משנה, ואם הוא שבע די לאכול יותר מכביצה, וי"א שמספיק כזית, ואם גם זה גורם לו צער אינו חייב לאכול, אך החכם עיניו בראשו. וי"א שבדיעבד יוצא גם במאכל העשוי מה' מיני דגן, ויש מקילים גם בבשר ודגים וכדומה, ויש מקילים גם בפירות, והעיקר כדעה ראשונה שצריך פת. אין מקדשים על היין בסעודה שלישית, וטוב להדר לברך על היין בסעודה. זמן הסעודה משש שעות ומחצה, ונוהגים לאוכלה אחרי מנחה, ואפשר לאכול לפני מנחה אם עדיין לא הגיע זמן מנחה קטנה. ומי שנמשך בסעודת הבוקר ורוצה לאכול סעודה שלישית, יברך וילך מעט ואז יטול ידיו ויאכל סעודה שלישית, ואם יודע שאם יתפלל מנחה בינתיים לא תהיה אכילתו אכילה גסה יתפלל בינתיים. מי שלא אכל סעודה בלילה יאכל ג' סעודות ביום. אם שכח רצה בסעודה שלישית לא יחזור ויברך. (רצ"א).

מנחה - סדר התפילה: אשרי, ובא לציון, קדיש, ואני תפילתי, קריאת התורה בתחילת הפרשה של שבת הבאה, חצי קדיש לפני תפילת לחש, תפילת לחש, חזרת הש"ץ, צדקתן (אא"כ הוא יום שאין אומרים בו תחנון בחול), עלינו לשבת. (רצ"ב).

צאת השבת - אין לעשות מלאכה עד שיראו ג' כוכבים קטנים (ועוד מעט לתוספת שבת), וצריך שהרקיע לא יזהיר כעין אור היום, ואם הוא יום המעונן ימתין ד' מילין אחרי השקיעה, או לזמן שידוע שאתמול היו אז ג' כוכבים קטנים. מותר להתפלל מזמן צאת השבת, וראוי לאחר כדי להוסיף מחול על הקודש. נוהגים לומר והוא רחום וברכו באריכות נועם, כדי להוסיף מחול על הקודש. (רצ"ג).

אחרי מעריב אומרים ויהי נועם מעומד, ואח"כ יושב בסתר, וכופלים הפסוק אורך ימים וכו', ואח"כ אומרים סדר קדושה, ויאמר הדברים בנעימות קול כדי לעכב זמן חזרת

להמתין, ואפשר דאפי' יותר מחצות היום אינו חייב להמתין. (שם).

אם נתכוין לצאת בברכת ההבדלה ולא בברכת הגפן יצא ידי חובה, אלא שאסור לטעום מהיין א"כ יברך הגפן. (שם).

לדעת השו"ע נשים חייבות בהבדלה כמו בקידוש, ולדעת הרמ"א לא יבדילו לעצמן אלא ישמעו מן האנשים, ואם אין לה ממי לצאת או שהאנשים כבר הבדילו, תבדיל האשה ותשתה. (שם).

ברכת הבשמים

בהבדלה צריך לברך על הבשמים, כדי להשיב את הנפש שהיא כואבת מיציאת השבת, וא"צ לחזור אחר הבשמים אם אין לו, ומברכים בורא מיני בשמים גם על מינים שברכתם בורא עצי בשמים וכדומה, ועדיף לקחת מין שברכתו בורא מיני בשמים. מי שאין לו חוש הריח אינו מברך על הבשמים, אא"כ נתכוון להוציא בני ביתו הקטנים שהגיעו לחינוך. אין לברך ברכת הבשמים והנר בשעה שהמבדיל ממשיך את ברכת ההבדלה. (רצ"ז).

על איזה בשמים מברכים – אין מברכים על בשמים שלא נעשו לריח, כגון בשמים של בית הכסא, ושל מתים הנתונים למעלה ממיתת המות, ואם בירך עליהם לא יצא וצריך לחזור ולברך על אחרים, אבל אלו הנתונים לפני מיתת המת מברכים עליהם, דלכבוד החיים נעשו. ואין מברכים על בשמים שבמסיבות הנכרים, ולכתחילה לא יברך כלל על בשמים של נכרים אא"כ נראה שלא נעשו לע"ז. אין מברכים על ריח בשמים שנבלע בכלי, אא"כ נשאר אבק מהבשמים. נהגו לברך על ההדס שהשתמש בו לד' מינים אא"כ אין לו ריח כלל, ודעת הרמ"א שגם אם ניטל ממנו עיקר הריח לא יברכו עליו, וטוב להניח ההדס עם הבשמים, ובסוכות אין לברך על ההדס משום שהוקצה למצוותו. מותר לברך על בשמים שנמצאים בבית לתבשיל, אמנם מצוה לייחד בשמים להבדלה לריח מצוה. (שם).

ברכת בורא מאורי האש

במוצאי שבת בהבדלה צריך לברך על הנר בורא מאורי האש, לזכר שנבראה האש במוצאי שבת, ואם אין לו נר א"צ

למחר לא יהיה לו חוזר ומתפלל, ואם לא סיים תפילתו יחזור לאתה חונן, ואם לא סיים שומע תפילה יבדיל בשומע תפילה. וצריך להבדיל בתפילה אף אם נזדמן שהבדיל על הכוס לפני התפילה. ואם טעם אחרי התפילה לפני שהבדיל על הכוס, קונסים אותו שיחזור ויתפלל ויבדיל בתפילה, ואם שכח להתפלל והבדיל על הכוס מתפלל פעמים שחרית בלי אתה חוננתנו, ואם לא הבדיל בלילה כלל יאמר בשחרית אתה חוננתנו ויבדיל על הכוס. (רצ"ד).

הבדלה על הכוס – צריך להבדיל על הכוס, וסדר ההבדלה הוא ברכת היין והבשמים והנר וההבדלה (ר"ת יבנ"ה), ולפני הברכות אומרים הנה קל ישועתי ועוד כמה פסוקים. בשעת ההבדלה צריכים המבדיל והשומעים לתת עיניהם הכוס ובנר, כדי שלא יסיחו דעתם. ובשעה שמוזג ימלא הכוס על גדותיו עד שישפך מהיין מעט, לסימן ברכה, ושופכים מהכוס אחרי השתיה ומכבים בו את הנר, ורוחץ עיניו ביין, משום חיוב המצוה. וישתה כל הכוס, דמלוא לוגמיו יש בו ספק חיוב ברכה אחרונה, וישתה הכוס בישיבה, ונהגו הנשים שלא לשתות מכוס של הבדלה. לשו"ע ישב בזמן הבדלה אם מוציא אחרים יד"ח, והרמ"א כתב להבדיל במעומד, ויקנה"ז לכו"ע טוב לברך מיושב כמו בשאר קידוש. יאחז היין בימין ואת ההדס בשמאל, ויברך הגפן, ואז נוטל ההדס בימין והיין בשמאל (ואינו מניחו מידו מפני שכל ברכות ההבדלה צריכות להיות על היין) ומברך על ההדס ומניחו, ורואה בצפרנים ומברך בורא מאורי האש, ואח"כ מחזיר היין לימינו וגומר ההבדלה. (רצ"ו).

על מה אפשר להבדיל – אין מבדילים על הפת אף אם אין לו יין, (וביז"ט שחל במוצאי שבת אם מקדש על הפת יכול גם להבדיל על הפת, וכן עיקר, אך לכתחילה יחפש אחר יין אפי' אם הפת יותר חביבה עליו). ואם יש לו יין, יין קודם לכל המשקין, אם אין לו יין יכול להבדיל על שכר או שאר משקים שהם חמר מדינה, ואין להבדיל על חלב ושמן, דאין רגילים לשתותם למשקה. ומים אין מבדילים עליהם אף אם רוב שתית המדינה היא מים. ואם אין לו יין או חמר מדינה וביום ראשון יהיה לו, יש להחמיר שלא לאכול, אא"כ הוא אדם חלוש, אבל אם יהיה לו כוס למחרת בערב אינו חייב

מברך לכולם, משום שנאמר "ברוב עם הדרת מלך". מי שכבר בירך יכול לחזור ולברך כדי להוציא בני ביתו. (שם).

אכילה ושתייה לפני הבדלה – אסור להתחיל לאכול או לשנות יין או שאר משקין חוץ ממים לפני הבדלה, והאיסור הוא מחצי שעה לפני צאת הכוכבים, ואם התפלל מעריב מבעוד יום (באופנים המותרים כמבואר בסימן רצ"ג), חלה עליו חובת הבדלה, ואסור לאכול או לשנות עד שיבדיל. ומי שהוא באמצע אכילה מותר לו להמשיך לאכול ולשתות משחשיכה, אך אם הוא שותה מבעוד יום אסור לאכול או לשנות אחרי הזמן הנ"ל. ואם התחיל לאכול באיסור צריך להפסיק. מי שאכל לפני הבדלה בין בשוגג בין במזיד, יכול להבדיל אח"כ. (רצ"ט).

אם בירך הגפן על יין ומפסיק כדי להבדיל, א"צ לחזור ולברך הגפן, וכיון שיש חולקים לכתחילה טוב שלא להבדיל באופן זה. והמבדיל על היין, ובא לשנות יין בתוך המזון באותו חדר, א"צ לברך על היין של ההבדלה ברכה אחרונה, ולא הגפן על השתייה הנוספת. (שם).

מי שרוצה לסעוד מיד אחרי ההבדלה צריך להזהר שלא יביאו את הלחם לשלחן עד אחרי ההבדלה, ואם הביאו את הלחם פורס עליו מפה, כיון דבעלמא הלחם קודם לפת (אף שכאן היין קודם שהרי אסור לאכול לפני הבדלה), ואם אינו סועד תיכף א"צ לכסותו, דבזה לא שייך קדימה. (שם).

עד מתי אפשר להבדיל – מי ששכח להבדיל במוצאי שבת יכול להבדיל עד סוף יום שלישי, ולכתחילה יקדים להבדיל ביום ראשון אבל על הנר והבשמים אין מברך אלא במוצ"ש. וביו"ט אין להבדלה תשלומין אלא רק ביום הראשון שאחרי יו"ט. המתענה יום אחד ולילו יכול להבדיל בעצמו אחרי התענית, אך טוב יותר שישמע ההבדלה במוצ"ש מאחרים. (שם).

איסורי הוצאה בשבת

איסור הוצאה בשבת מתבאר בסימנים שמה"ה – שצ"ד, ושם מבואר שמדאורייתא אסור לטלטל ד' אמות ברשות הרבים, או להעביר חפץ מרשות היחיד לרשות הרבים או מרשות הרבים לרשות היחיד, וחכמים

לחזר אחריו, וטוב לברך ברכה זו על הכוס. (רח"צ).

צריך להיות סמוך לנר באופן שיוכל להכיר על ידו בין מטבע ממדינה זו למטבע ממדינה אחרת, ונוהגים להסתכל בכפות הידים ובצפורניים, לראות אם יכול להנות מאורו בשיעור זה. נר הטמון בחיקו או בתוך פנס או שעומד מן הצד ואינו רואה את השלהבת, אע"פ שיכול להשתמש לאורה אין לברך עליו. ונר הנמצא בתוך אספקלריא, שרואה את השלהבת דרך האספקלריא נחלקו בזה הפוסקים, ויש להחמיר לכתחילה. (שם).

על איזה נרות אפשר לברך – מצוה מן המובחר לברך על אבוקה שאורה רב, ונר שיש לו ב' פיות מיקרי אבוקה, וטוב להדר שיהיה של שעה, ואם יש בנר ב' פתילות צריך שיהיה שעה או חלב בין הפתילות. נר שהודלק בשבת אפילו ע"י נכרי (וסתם נר של נכרי תולים שהדליקה בשבת) אין מברכים עליו, ואפי' בדיעבד לא יצא, וצריך לחזור ולברך הגפן, כיון שברכת בורא מאורי האש הוי הפסק, אבל נר שהדליק ישראל לצורך חולה שיש בו סכנה, או שהדליקו נכרי לצורך חולה שאין בו סכנה מברכים עליו. ונר שהדליקו נכרי במוצאי שבת מנר אחר של נכרי אין מברכים עליו, ובדיעבד יצא, ונר שהדליק ישראל מנר של נכרי, או שנכרי הדליק מנר של ישראל, מברכים עליו, ואם הוציא הנכרי במוצאי שבת אש מעצים ואבנים מברכים עליה, אך אם הדליק נר אחר מאש זו אין לברך עליה. נר של עבודת גילולים אין מברכים עליו אפי' אם הודלק במוצאי שבת, ונר שהדליקו במסיבתם דינה כנר של ע"ז, ואין להדליק מזה נר אחר, אך אם הדליק נר אחר יכול לברך עליו. אין מברכים אלא על נר שנעשה להאיר ולא על נר שנעשה לכבוד או להתחמם, ונר שהודלק בבית הכנסת אם אין שם אדם חשוב שמדליקים אותו לכבודו, או שיש שמש שאוכל בבית הכנסת ואינו יכול לאכול לאור הלבנה או נר שהודלק בביהמ"ד להאיר ללומדים מברכים עליהם, ונר שמדליקים על העמוד או ליארציי"ט אין מברכים עליהם. (שם).

עוד מדיני ברכת בורא מאורי האש – סומא אינו מברך על הנר. היו יושבים בבית המדרש והביאו אור לפניהם, אחד

לצאת עם כפפות, ויש מחמירים לתופרם למלבוש.

יציאה עם דבר שהוא גם מלבוש וגם משמש לדבר אחר-
דבר העשוי גם לתכשיט וגם לתשמיש אסור להוציא בשבת אם אם כוונתו לתכשיט, מפני שהרואה יסבור שמוציאו לתשמיש. מותר ללבוש מלבוש כדי להציל עצמו מטינוף (כגון לבישת כובע מפני הגשמים), אבל אם אינו מלבוש גמור אסור (כגון לכסות כובעו במטפחת), ודבר שנעשה כדי להציל מצער (כגון לשים בגד על המטפחת כדי שלא יצער אותה הגשמים) מותר אף אם עי"ז ניצל גם מטינוף.

דבר שהוא מלבוש והניחו על גופו שלא בדרך מלבוש אסור לצאת בו. מותר לצאת בשני מלבושים זה על זה, ובשתי חגורות השו"ע מתיר והרמ"א אוסר. ציצית פסולה, היוצא בה בשבת חייב, דאין החוטים בטלים לבגד, אבל אבנט וכדומה שיש בו רצועות הם בטלות לבגד ומותר לצאת בהם.

קטע וזקן וכדומה יש דברים שהם כמלבוש ומותר לו לטלטלם (כגון מקל להילוך כשאינו יכול ללכת בלעדיו), ויש דברים שאינם מלבוש אלא ליופי (כגון מה שקיטע עושה רק כדי שלא יראה חסר רגל) ואסור לו לצאת בזה שמא יפול ויבוא לטלטלו.

דיני מוקצה

סוגי המוקצה ודיניהם - א' מוקצה מחמת חסרון כס, דהיינו כלי שאדם מקפיד עליו שלא יפגם או יתקלקל, אסור לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו. ב' כלי שכל או רוב מלאכתו לאיסור אסור לטלטלו לצורך שמירתו (וע"י נכרי י"ל שמוותר), אבל מותר לטלטלו לצורך גופו (אם אין לו כלי אחר שאינו מוקצה) או מקומו. ג' מוקצה מחמת גופו, והיינו כל דבר שאינו כלי וגם אינו ראוי למאכל אסור לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו. ד' בסיס לדבר האסור, והיינו כלי שמלאכתו להיות שמונח עליו מוקצה, דינו כדין המוקצה שהונח עליו, ואפילו אם המוקצה הוסר בשבת אסור, דמיגו דאתקצי לבין השמשות אתקצי לכולי יומא.

כלי שאדם מוקצה דעתו מלהזיזו בגלל שהוא גדול וכבד

אסור לטלטל והוצאה גם בכרמלית, וכן אסור להוציא לחצר משותפת או למבוי אף שאין להם דין רשות הרבים, אא"כ יעשה עירובי חצרות או שיתופי מבואות.

מותר לצאת לרה"ר עם כל הבגדים, ולהלן יבואר מה אסור לטלטל מפני שזה לא נחשב מלבוש או משום גזירה שמא יבוא לטלטלו, כפי שנתבאר בסימנים ש"א וש"ג.

מלבוש או תכשיט אין בו משום הוצאה בשבת, אא"כ הוציאו בידו ולא בדרך מלבוש, אבל דבר שאינו תכשיט ואינו מלבוש, והוציאו כדרך שרגילים להוציא דבר זה ולא בשינוי, חייב.

דברים האסורים בטלטול משום גזירה דרבנן - יש דברים שאע"פ שהם מלבוש או תכשיט ומדאורייתא מותר להוציאם, אסורם חכמים שמא יבוא לטלטלם ד' אמות ברה"ר, כגון שהם רפויים ויש חשש שיפלו (מנעל גדול מדאי'), או שיבוא להסירם משום דמחייכי עליה (מנעל רק על רגל אחת כשאין ברגל השניה מכה), או דברים שיש חשש שיורידם כדי להראותם, כגון תכשיטי נשים שדרך האשה להסירם ממנה כדי להראותם לחברותיה (ואם רק אשה חשובה דרכה ללכת עם זה מותר, דאין דרך אשה חשובה להורידם), או דברים החוצצים בטבילה וחוששים שתסירים כדי לטבול ותבוא לטלטלם אח"כ (ודין זה ודיני תכשיטי אשה ושאר דינים המיוחדים באשה, מבוארים בסימן ש"ג), או תפילין שיש חשש שיורידם כדי להכנס לבית הכסא, ויש דברים שאסורם חכמים משום מראית העין (כלי מלחמה. וכל דבר שאסור משום מראית העין אסור אפילו בחדרי חדרים), וכל הדברים שאסורים משום שמא יבוא לטלטלם, אם שכח ויצא בהם לרה"ר א"צ להסירם, אלא מהלך בהם עד שמגיע לביתו.

אסור להוציא מחט (ואם מוציא בדרך הוצאה חייב חטאת, ומחט המשמשת ללבישת הבגד מותר להוציאה), טבעת (כשהיא תכשיט מותר, וכשאין תכשיט אסור, ואם מוציא כדרך חייב חטאת), משקפיים גם אם הם בתוך תיק יפה מכסף, וכן צורת פרצוף שנותנים על הפנים כדי להפחיד את התינוקות. אבל דברים הניתנים על המכה (כשנתנם מערב שבת), קמיע מומחה (שהגברא שכתבו או הקמיע עצמו הועילו ג' פעמים לרפא חולי), מותר לצאת בהם, וכן מותר

גופו או מקומו מותר להניחו היכן שירצה, ואם נטלו באיסור בשוגג המ"א מתיר והגר"א אוסר. ב' מותר לטלטל מוקצה בגופו (ולא בידו או כדרכו) אפילו לצורך הדבר המוקצה, וכן מותר לטלטל מוקצה ע"י נפיחה, או בטלטול מן הצד. ג' מותר לגעת במוקצה אם הוא לא זז. ד' כלי שמלאכתו לאיסור יש מתירים לטלטלו ע"י שמניח בתוכו דבר התר, ויש אוסרים, ואם הכלי מיוחד לדבר התר (כגון קדירה עם תבשיל) מותר לכו"ע.

דינים נוספים במוקצה-א' כלי שמלאכתו להתר אין לטלטלו שלא לצורך כלל, וכתבי הקודש (ספרים) ואוכלים מותר, ודברים התדירים בתשמיש מותר ויש מחמירים. תפילין נחלקו הפוסקים אם מותר לטלטלם, ובשעת הדחק יש להקל. ב' שברי כלים מותר לטלטלם אם הם ראויים לאיזה מלאכה, ואם זרקו לאשפה מבעוד יום אסור. ג' דלת כלי שאינו מוקצה מותר לטלטלה אף אם נתפרקה מהכלי, אבל בדלת של דבר המחובר לקרקע שנתפרקה אסור. ד' דבר שנתלה ליבוש אסור לטלטלו אם היה טופח ע"מ להטפח בבין השמשות. ה' אסור לטלטל רגל של ספסל שנשברה גזירה שמא יתקע. ו' מותר לסלק מהשלחן פסולת הראויה למאכל בהמה, ומה שאינו ראוי יסלק ע"י ניעור, או ע"י דבר אחר (בצריך למקומה), ואם הפסולת מרובה ומאוסה מותר לסלקה כדן גרף של רעי. ז' דבר הראוי למאכל בעלי חיים מותר לטלטלו אם אותם בעלי חיים מצויים באותו מקום לרוב בני האדם. ח' בעלי חיים הרי הם מוקצה מחמת גופו, אמנם מותר לדדותם בחצר במקום צער בעלי חיים. ט' דבר שראוי רק לחלק מהאנשים (כגון שיירי מטלניות פחות מג' על ג' טפחים) דין המוקצה בהם נקבע לפי חשיבותם אצל בעליהם. י' דבר שהיה מוקצה בבין השמשות הרי הוא מוקצה כל השבת אף אם עכשיו אין סיבה שזה יהיה מוקצה, אא"כ זה תלוי באדם להסיר את סיבת הקצאתו (גמרו בידי אדם), וכן דבר שנעשה מוקצה באמצע שבת וסרה ממנו סיבת המוקצה חזר להתירו.

גרף של רעי- חכמים התירו לטלטל גרף של רעי וכל דבר מאוס הנמצא במקום שבני אדם דרים שם או עוברים שם,

מאד, וכן דבר שאדם הקצה דעתו ממנו מחמת מיאוסו, אין איסור לטלטלם.

האופנים שמוותר לטלטל מוקצה מחמת גופו-א' - ג' יש דברים שמוותר לטלטלם על ידי שחשב להשתמש בהם, ויש דברים שצריך לעשות בהם הכנסה ויחוד מקום כדי לייחדם לשימוש, ויש דברים שצריכים מעשה בגופם. יש דברים שצריכים יחוד לעולם ויש דברים שמספיק להם יחוד לאותה שבת. (סימן ש"ח סעיפים י"ז, כ' - כ"ו, כ"ח). ד' כיסוי בור ודות ניטלים אם יש להם בית אחיזה. (ש"ח י'). ה' אבנים מקורזלות לצורך בית הכסא. (שי"ב א'). ו' גרף של רעי שאין בו רעי, אם נותן בו מים. (ל"ה). ז' ח' טלטול מת מפני הדליקה, או מפני החמה על ידי ככר או תינוק. (שי"א). ט' קוץ המונח במקום שרבים דורסים בו כדי שלא יזקו. (ש"ח י"ח). י' טלטול רעי בין על ידי כלי בין שלא על ידי כלי. (ש"ח ל"ד). י"א קליפי אגוזים על ידי שמסלק הטבלא ומנערה. (ש"ח כ"ז). י"ב שברי כלים שהם עושים מעין מלאכה. (ש"ח ו'). י"ג טלטול מוקצה בגופו ולא בידיו. (שי"א ח').

טלטול ע"י דבר אחר- כלי שמלאכתו להיתר שמונח עליו אחד מהדברים המוקצים מחמת גופם, ואותו דבר לא נעשה בסיס לדבר אסור (כגון ששכחו שם את המוקצה ולא הונח שם בכונה) יש בו ה' אופנים שמוותר לטלטלו: א' מותר להטות את הדבר התר כדי להפיל את המוקצה. ב' אם אינו יכול להטותו (מחמת הפסד או שהוא צריך למקומו) יכול להגביהו ולהניחו במקום אחר. ג' אם יש ביד בנו שיש לו געגועין עליו אבן מותר ליטלו והאבן בידו, ודוקא אבן אבל דינר לא. ד' אבן שנמצאת בכלי שממלאים בו מים מותר לטלטל את הכלי אם האבן מהודקת או שהיא סותמת חור, מפני שהיא כדופן. ה' כלי שמלאכתו להיתר שיש בו דבר איסור ודבר היתר ואי אפשר לנערם, כגון שאם ינערם יפסדו מותר לטלטלם, והוא שהדבר המותר חשוב מדבר האסור, והוא צריך לגוף דבר המותר או למקום הכלכלה, אבל לצורך הדבר האסור אסור. (ש"ט).

התירים במוקצה-א' כלי שמלאכתו לאיסור שנטלו לצורך

המותר בטלטול כגון ככר או תינוק, ואם אין לו ככר או תינוק, יטלטלו ע"י שיהפכנו ממייטה למייטה, ואם אין לו גם שתי מייטות מטלטלו טלטול גמור. מת המוטל בחמה וחושש פן יסריח מטלטלו מחמה לצל באותה רשות ע"י ככר או תינוק, ואם אין לו ככר או תינוק לא יטלטלו כלל, ולדעת הרמ"א והב"ח אם הוא קרוב להסריח מותר להוציאו לרשות אחרת, אבל באותה רשות מותר רק ע"י ככר או תינוק. ואם אין לאן לטלטלו או שלא רוצים להזיזו ממקומו, מותר לכסותו באופן שאין בזה עשית אהל כמבואר בגמרא. (שי"א).

צנן שטמנו בארץ מותר לטלטלו אם לא השריש וגם לא הניחו לזריעה ואינו מכוסה כולו, ואם הוא טמון בקרקע הבית אסור מחשש שיבוא להשוות גומות. (שם).

הנצרך לנכביו, במה מקנה בשבת - מותר לטלטל בשבת אבנים או צורות וכדומה כדי לקנח בהם, ואין בזה איסור מוקצה, משום כבוד הבריות, ואפי' להעלותם לגג שזה טירחא יתירא מותר. שיעור האבנים בבית הכסא קבוע הוא מלוא היד, ובעראי כשיעור ראש בוכנא קטנה. אבן שניכר שקינחו בה מערב שבת, או שיחדו אותה לקינוח אינה מוקצה, ומותר להכניסה אפי' אם היא גדולה הרבה, ואפי' הם הרבה ממלוא היד מותר ליטול כולם. י"א שדווקא בחצר מותר לטלטל אבנים, וי"א שמותר אף מכרמלית לרה"י, וכן עיקר, וברה"ר שלנו אף שלהרבה פוסקים דינה ככרמלית אין להקל. צרור שעלו בו עשבים מותר לקנח בו, ואף שתלישה אסורה מדאורייתא, הכא אינו מתכוון לכך ואינו פסיק רישיה שיתלשו. ואפי' הצרור מונח על הארץ מותר ליטלו, ואף דאסור מדרבנן משום דמחזי כתולש, משום כבוד הבריות לא גזרו. עשבים לחים מותר לקנח בהם אפי' אם הם מחוברים, ואין איסור משתמש בירק אלא רק באילן, ובלבד שלא ישמוט אותם ממקום חיבורם, משום תלישה. (שי"ב).

אסור להשתמש בשבת בשמן שטפטף מהנר בשבת, מפני שהשמן הוקצה לנר בבין השמשות, וגם הכלי אסור בטלטול מחמת זה, ואפי' אם רוב השמן באותו כלי טפטף מבעוד יום אסור. וכן אסור לגעת בנר דולק כשהוא תלוי שמא יתנדנד

כדי להוציאו משם, אע"פ שזה מוקצה, משום כבוד הבריות, ואסור להביא דבר שעתידי להמאס ויצטרכו להוציאו, ובמקום פסידא מותר לקבוע ישיבתו (וצריך להביא שלחנו או מייטתו) ליד הגרף כדי להוציאו.

דיני בסיס לדבר האסור - אם נתן דבר מוקצה ע"ג דבר התר, על דעת שיהיה שם בכל זמן בין השמשות, נעשה הדבר התר בסיס לדבר האסור, ודינו כדין המוקצה שעליו, ואסור אף להטותו ולנער את המוקצה, ואפי' אם המוקצה כבר אינו שם אסור לטלטל את הבסיס, דדבר שהיה מוקצה בין השמשות אסור לטלטלו כל השבת. וי"א שלא נעשה בסיס אלא כשהיה בדעתו שיהיה המוקצה שם כל השבת, אבל אם היה בדעתו בהדיא לסלק את המוקצה בשבת ע"י ניעור או נכרי, או דבר שרגילים לסלקו אח"כ, אפי' היה בדעתו לסלקו רק מעט לפני שקיעת החמה, לא נעשה בסיס, (ומותר לנער, אבל להגביה ממש אף בצריך למקומו אסור). ובמקום פסידא יש לסמוך על דעה זו. ואם הניחו בסתמא לכו"ע נעשה בסיס אף שלא חשב בהדיא שיהיה שם כל השבת. ודבר שלא היה בדעתו בפירוש שישאר המוקצה עליו בבין השמשות, אלא הניחו בחול ואח"כ שכחו שם, אין לו דין בסיס, אמנם דבר שדרך המוקצה להיות עליו, אף שלא נתכוין לכך בפירוש, הוי כמניח ולא כשוכח. ודבר שהונח באקראי ע"ג דבר אחר ואין ענין שיהיה עליו, יש מקילים שאין הדבר התחתון נחשב בסיס. והניח מוקצה ע"ג חפץ של חבריו, הוא לא נעשה בסיס. בסיס לדבר האסור והמותר, ודבר ההתר חשוב יותר מהאיסור, והדבר המותר היה עליו בבין השמשות, מותר לנער את האיסור ולטלטל את הבסיס. (ש"ט).

פירות אינם מוקצה אף אם הם עומדים לסחורה, ואם העלה אותם ליבוש וגם לא היו ראויים לאכילה בבין השמשות (דחינהו בידיים ולא חזו) הם מוקצה, וכן פירות שהיו מחוברים בבין השמשות הם מוקצה. ש"י. זרעים וירקות שנמצאו בגינה, אסור לאוכלם או לטלטלם בו ביום, שמא נשרו בשבת. (שכ"ב).

טלטול מת בשבת - מת המוטל במקום שיש חשש דליקה מותר לטלטלו משם ע"י שיניח על המת או לידו חפץ

בצורת עשית המלאכה שבאופנים אלו המלאכה אסורה מדרבנן ולא מדאורייתא, כגון עשית מלאכה שלא כדרך (כגון הוצאה בפיו דבר שדרך להוציא בידו), או מלאכה שאינה צריכה לגופה (כגון המוציא מת מהבית ואין מטרתו שהמת יהיה בחוץ אלא שהמת לא יהיה בבית), או מלאכה שאינה מתקיימת (כגון כתב שאינו מתקיים), או שעשית המלאכה היא קלקול ולא תיקון (כגון חובל ואינו צריך לדם), או שעשה מקצת מן המלאכה (כגון עקירה בלא הנחה), או שנים שעשו יחד מלאכה שאדם אחד יכול לעשותה (כגון הוצאת דבר לרה"ר), מתעסק, והיינו שנתעסק בפעולה של התר ונעשתה פעולה של איסור (כגון נתכוין לחתוך ירק תלוש וחתך ירק אחר מחובר). חלק מהדינים הנ"ל נלמדים מדכתיב במשכן "לעשות בכל מלאכת מחשבת".

יש דברים שיש בהם מלאכה אבל הם מותרים באופנים מסוימים, כגון עשית מלאכה בגרמא שהיא מותרת במקום פסידא, (כגון נתינת כלים מלאים מים כדי שכשתגיע הדליקה הכלים יתבקעו והמים יכבו את האש, וכתב הבה"ל (של"ד כ"ב) שגרמא במקום פסידא מותרת בכל המלאכות), או העושה דבר ועי"ז נעשית מלאכה בלא כוונה (כגון גרירת ספסל שע"ז נעשה חריץ שזה חרישה) מותר, ואם זה ודאי (פסיק רישא) שהמלאכה תיעשה אסור (ומשמע שאסור אפילו במלאכה דרבנן. ש"ט).

מעשה שבת - מי שעשה אחת מל"ט מלאכות במזיד, אסור לו להנות מזה לעולם, (אמנם דמי הדבר מותרים, והקדירה שבישל בה אסורה מפני שהיא בלועה באיסור), ולאחרים מותר מיד במוצאי שבת, ואפי' מי שבישלו בשבילו מותר מיד. ואם המלאכה נעשתה בשוגג, מותר לו ולאחרים מיד במוצאי שבת. ובמקום הצורך יש להקל בשוגג מיד גם לו, ובמזיד במוצאי שבת. דבר שיש בו ספק פלוגתא אינו אסור בדיעבד. מלאכה האסורה מדרבנן בשוגג לא נאסרת. ש"ח.

ל"ט המלאכות תולדותיהם ודיניהם

זורע - הזורע זרע או הנוטע אילן בקרקע חייב משום זורע, והשקיה וכן כל פעולה המועילה לצמיחת עשבים וכדומה

מנגיעתו שהרי הוא מוקצה, ואף אם מונח עליו דבר התר אסור שמא יטה השמן אל הפתילה והוי מבעיר, או יתרחק ממנה והוי מכבה, אבל מותר לגעת בטבלה שיש עליה נר או במנורה, ובלבד שלא יענע, ובמנורה תלויה אסור מפני שהיא מתנענעת בקלות. (רס"ה רע"ז).

טלטול נר בשבת - נר של שמן הדולק אסור לטלטלו בשבת משום שהשלהבת היא מוקצה והנר והשמן והפתילה הם בסיס לשלהבת, וגם היכא שנכבה הנר אסור לטלטל את הנר (וה"ה בפמוטים) או את השמן, משום מיגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכוליה יומא, ואפילו לצורך גופו או מקומו אסור. ואין להתיר טלטול נר ע"י נתינת לחם וכדומה אפילו מערב שבת, מפני שעיקר המנורה נעשית עבור השלהבת. ואם התנה לפני שבת שהוא רוצה לטלטל את הנר אחרי שיכבה, השו"ע מתיר והרמ"א אוסר, ונוהגים לטלטלו ע"י נכרי. ונר שדלק לצורך חולה שיש בו סכנה מותר לטלטלו אחרי שכבה. ונר של שמן או נפט שלא דלק באותה שבת מותר לטלטלו אע"פ שהוא מאוס, דמוקצה מחמת מיאוס מותר בדבר הראוי לאיזה שימוש. (רע"ט).

מנורה של פרקים אסור לטלטלה, בין גדולה בין קטנה, ואפי' אם לא הדליקו בה מעולם, שמא תתפרק ויתקנה ונמצא עושה כלי, וביש בה חריצים אסור אטו של פרקים, ואם דרך החיבור להיות רפוי מותר, וברפוי ואינו רפוי אסור. (שם).

מלאכות שבת

בתורה כתוב "לא תעשה כל מלאכה", ולמדו חז"ל שבכלל מלאכה יש ל"ט מלאכות שמלאכות אלו היו במלאכת המשכן (עיין שבת מ"ט: מה המקור למנין הל"ט מלאכות), והעושה אחד ממלאכות אלו במזיד עם עדים והתראה חייב סקילה, ובלי עדים והתראה חייב כרת, ובשוגג חייב חטאת. ולחומר האיסור אסרו חכמים לעשות דברים מסוימים בשבת שמא יבוא ח"ו להכשל במלאכה מדאורייתא.

העושה אחת מל"ט אבות מלאכות או אחד מתולדותיהן חייב חטאת אם עשאו בשוגג וסקילה אם עשאו במזיד, ויש שיעור למלאכות לענין להתחייב עליהם, אבל גם חצי שיעור אסור מן התורה.

במלאכות שבת יש כמה אופנים שיש שינוי באיכות או

לסוחטו באיזה מקום כדי לשנות את מימיו מחמת צמא או תענוג דינו באותו מקום כתותים ורימונים, (והמ"א מחמיר באופן מסוים גם בשאר מקומות), ופרי שסוחטים אותו לרפואה, אין נחשב שדרך לסוחטו. ותפוחים דינם היום כתותים ורימונים, מפני שיש מקומות שסוחטים מהם הרבה, אבל מותר לסוחט תפוח מבושל משום שסוחט ממנו את כל האוכל. ופירות שאין דרך לסוחטם מותר לסוחטם אף אם כוונתו בסחיטה בשביל המשקה, ויש מחמירים בזה. ומותר לסוחט ענבים לתוך אוכל בין בקדירה בין בקערה, והמחמיר תבוא עליו ברכה, אבל אסור לסוחט לתוך כלי ריק או לתוך משקה אף אם עתיד לתת את המשקין לאוכל וחייבא נמי איכא. מותר למצוץ פירות בפיו, ובזיתים וענבים נכון להחמיר, ואם מכניסים לפיו ומוצצם ומשליך את החרצנים מותר לכו"ע. כבשים ושלוקות מותר לסוחטם כדי לתקנם לאכילה, ואם הוא צריך למשקין מותר רק לתוך אוכל וטוב להחמיר בזה. (ש"כ).

דין משקין שזבו מהפירות - משקה שזב בשבת מזיתים וענבים אסור, גזירה שמא יבוא לסוחט לכתחילה, אא"כ נתרסקו הפירות יפה מערב שבת, או שנתרסקו אפי' בשבת ישירות לתוך יין, ומותר לתת בשבת ענבים לתוך יין כדי שיתבקעו ויוציאו יינם, או לשרות צימוקים וכדו' כדי לעשות מהם שתיה. ומשקין שזבו מפירות שרובם עומדים לאכילה, אם פירות אלו עמדו לאכילה מותר, ואם הפירות עמדו לסחיטה או בסתמא אסור. (שם).

המסת קרח - מותר לחתוך חתיכה מהקרח אע"פ שזבים קצת מים, אבל אין לשבור שלג וברד לחתיכות דקות כדי שיזובו המים, ולתת קרח לתוך יין או מים והקרח נימוח מאיליו מותר, ויש מתירים אף לרסק בידים לתוך הכוס, וכן אם הניחם בשמש או כנגד המדורה ונפשרו מותרים, ולהניחם כנגד השמש או המדורה מותר, ולרמ"א יש להחמיר. ומותר לשבור קרח בשבת כדי ליטול מים שתחתיו, ויש אוסרים בנהר או באר, ולצורך שבת יש להקל. ואין ליטול ידיו במים שיש בהם שלג או ברד, ואם נוטל יזהר שלא ידחוק את השלג והברד בין ידיו וירסקו. ומותר ללכת בשלג אף שהוא נימוח וזב כיון שאינו מתכוין

אסורים מדאורייתא משום תולדת זורע. אסור ליטול ידיים ע"ג עשבים, ומי רגלים מותר להטיל ע"ג עשבים, ואסור להשליך גרעינים במקום לח מפני שסופם לצמות. מותר להחזיר ענפים תלושים למים אם אין בהם פרחים שנפתחים עי"ז, ולהוסיף מים אסור, והרמ"א אוסר גם להעמידם מתחילה במים. (של"י). אסור לתת מים בכלי חרס שבבית עם עשבי בושם ג"כ אסור, אבל ירקות תלושים הראויים לאכילה בשבת מותר להשקותם כדי שלא יכמשו. (שכ"א).

חורש - המרפה את הקרקע או מיפה את הקרקע ע"י סתימת גומא או שהיה תל קטן ופזרו, וכן מי שעושה חריץ או בור, חייב משום חורש (והיינו בשדה, אבל המשוה גומות בבית חייב משום בונה), וכן כל מה שעושה ליפות את הקרקע הרי זה תולדת חורש וחייב בכל שהוא. (של"י).

קוצר - מותר ללכת ע"ג עשבים אא"כ הוי פסיק רישא שיתלשו כגון לרוץ ע"ג עשבים גדולים. התולש מעציץ נקוב חייב, ובשאינו נקוב אסור מדרבנן. התולש בשבת פרי מענף שמקום חיבורו לאילן התייבש וכן התולש מאילן יבש חייב. (של"י). מותר לקנח בעשבים לחים ויזהר שלא לתולשם, כיון דלא הוי פסיק רישא שיתלשו. (שי"ב).

מעמר - אסור לקבץ דבר ממקום גידולו (כגון לקבץ פירות שנשרו לערימה וכדומה), ובגידולי קרקע חייבא נמי איכא, ושלא במקום גידולם (כגון לאסוף פירות שנתפזרו בחצר) מותר, אבל אסור לקבצם לסל או לקופה משום עובדין דחול. אין עימור אלא בגידולי קרקע, אמנם אסור מדרבנן לקבץ מלח ממשרפות המלח. המחבר פירות שדרך לחברם יחד, כגון עיגול דבילה, הרי זה תולדת מעמר וחייב. (שכ"ב של"ה ש"מ).

דש

דישה היינו להפריד את גרעיני התבואה מקליפתם, ותולדת מלאכת דש היא מלאכת מפרק, והיינו כגון סחיטת פרי לצורך הוצאת מימיו.

דיני סחיטה - זיתים וענבים סחיטתם אסורה מדאורייתא, ותותים ורימונים סחיטתם אסורה מדרבנן, וכל פרי שדרך

בסודר ובשינוי, וטוב להמנע גם מזה. מותר לערות יין מכלי לחבירו, אך יעצור כשמתחיל לצאת יין מבין השמרים. זבוב שנפל למשקה אין להוציאו אא"כ נוטל עימו מעט מהמשקה. מחבץ אסור משום תולדת בורר. (שי"ט). מותר לקלף מאכל כדי לאוכלו לאלתר אם א"א לאוכלו בלי קילוף, וכן מותר להוציא גרעינים כדי לאכול מיד. (שכ"א).

טוחן - מלאכת טוחן היינו לקחת דבר ולחלק אותו לפירורים או לחתיכות קטנות, ומלאכה זו שייכת בין באוכלין בין בדברים אחרים. גם בחיתוך ירק דק דק יש איסור טוחן, ואפילו בדבר שאפשר לאוכלו חי, ויש מתירים סמוך לאכילה בכלי שאינו עומד לכך, וטחינת דבר טוחן כמו לחם, או טחינת דבר שאינו גידולי קרקע, מותר, ויש דברים שהותרו ע"י שינוי, ויש מתירים לחתוך ירק לחתיכות דקות מאד בסמוך לאכילה. אין טחינה אלא בגידולי קרקע, ולכן מותר לחתוך בשר או גבינה קשה וכדומה דק דק, ולצורך עופות שאינם יכולים לאכול בלי חיתוך אסור, ויש מקילים, ואם אוכלים מיד מותר לכו"ע. המפורר חתיכת עץ שנרקב או צרור עפר חייב משום טוחן. וכן המנסר עצים לצורך הנסורת, או המשייף מתכת, חייב משום טוחן. (שכ"א). השוחק סממנים חייב משום טוחן (ולכן אסרו לקחת תרופות בשבת גזירה שמא יבוא לשחוק סממנים. שכ"ז). המפורר טיט יבש הרי זה טחינה, אמנם זה אסור מדרבנן כיון שזה מלאכה שאינה צריכה לגופה. (ש"ב).

מרקד - המנפה תבואה מהפסולת שלה חייב חטאת משום מרקד, ואסור לנפות את התבן בכברה כדי שיפול המוץ (שאינו ראוי למאכל בהמה) לארץ, מפני שהוא כמרקד, ואסור להניח תבן במקום גבוה בשביל שירד המוץ, אבל מותר לקחת תבן בכברה ולתת באבוס, כיון שאינו מתכוין שהמוץ יפול בנקבי הכברה. (שכ"ד).

לש - מלאכת לישה עניינה הוא עירוב מים בקמח וגיבולם לעיסה, וכן הדין בשאר משקין ובשאר דברים שהמשקין מקבצים אותם יחד, והמלאכה שייכת גם בדברים שאינם מאכלים, ונתינת מים בלא גיבול יש בזה מחלוקת אם זה אסור מדאורייתא או מדרבנן ובאיזה אופן הדבר מותר (כגון

לזה, ומותר להטיל מי רגלים בשלג, ואם אפשר להמנע מכך בלא טורח יש להזהר. (שם).

סחיטת בגד בדרך כלל אין איסורה משום דש, מפני שהמים הולכים לאיבוד, אלא איסורה הוא משום מלבן, אמנם אם סוחט בשביל להשתמש במשקין היוצאים יש בזה גם משום מפרק שזה תולדה של דש, ויש דברים שאסור לעשות מחשש שמא יסוחט ויעבור על מלבן או על מפרק, כגון פריסת בגד על חבית, ואסור לקנח בספוג אא"כ יש לו בית אחיזה, וכן אסור לגרר בכח משקה שנשפך על מפה. (שם).

החולב לתוך כלי חייב משום דש, (והחולב לתוך אוכל פטור אבל אסור, והחלב אסור משום מוקצה. ש"ה). וכן ריסוק חלות דבש באופנים מסוימים אסורים משום מפרק.

זורה - הזורה את התבואה ברחת לרוח חייב. שיטת הרמ"א שהרוקק והרוח מפזרת את הרוק חייב משום זורה, וכתב המ"ב שלא ראינו מי שחושש לזה, כיון דאינו מתכוין וגם אינו דרך זריה, ובבה"ל הביא שרעק"א מצדד להתיר לשפוך מים מהחלון כשהרוח מפזרת את הטיפות, אמנם אם הרוח מסייעתו להעביר את הרוק או את המים ד' אמות אסור. (שי"ט).

בורר - הבורר חייב באחד מג' אופנים: א' בורר פסולת מתוך אוכל. ב' בורר בכלי שדרך לברור בו (ואם אין דרך לברור בו אסור מדרבנן). ג' הבורר ללאחר זמן. אבל הבורר אוכל מתוך פסולת בידו לצורך לאלתר מותר, ולאלתר היינו סמוך לתחילת הסעודה. כל דבר שאינו חפץ בו נחשב פסולת. אין ברירה אלא בשני מינים או באוכל ופסולת. גם בכלים וכדו' יש איסור ברירה. סילוק חפצים כדי להגיע לדבר אחר אפשר דלא הוי בכלל בורר. בענין ברירה בשעת אכילה ממש נחלקו בזה הראשונים. גם סינון אסור משום בורר (וי"א משום מרקד), ואם המשקה ראוי לשתייה בלא סינון אין בזה איסור דאורייתא, (אמנם אסור לסנן מים בסודר משום כיבוס או מחשש סחיטה, ופעמים אסור משום עובדין דחול), ואם רוב בני האדם נוהגים לסנן מותר לסנן

הנחה על גבי קדירה – מותר להניח דבר יבש מבושל אפילו צונן, או דבר לח שהוא חם על גבי קדירה שהטמינוהו מבעוד יום. ואם הקדירה מונחת ע"ג האש, יש מתירים לתת עליה כלי שיש בו דבר לח חם המבושל כל צרכו, או דבר יבש המבושל כל צרכו אפילו אם נצטנן, וצונן אסור אף אם כוונתו להסירו לפני שיתחמם (שמא ישכח). (שם).

המניח סמוך לאש דבר שיש בו איסור בישול (דבר יבש שלא נתבשל או לח שנצטנן), והדבר הגיע לשיעור יד סולדת, יש בזה איסור בישול, ודבר שאין בו איסור בישול מותר לתתו כנגד המדורה, אבל אסור מדרבנן להניחו ע"ג המדורה עצמה, כמו שאסור להחזיר דבר מבושל לכירה. (שם).

המגיס בקדירה העומדת על האש חייב משום מבשל, ואסור מדרבנן להוציא בכף מתבשיל שאינו מבושל כל צרכו, ובמבושל כל צרכו מותר אפילו להגיס (והא"ר אוסר בעומדת ע"ג האש). (שם).

אסור לייבש בגדים רטובים סמוך לאש במקום שמגיעים ליד סולדת. (ש"א).

גוזז – הגוזז צמר או שיער מבהמה או חיה חייב, והשיעור לחיוב הוא, לרמב"ם כדי לטוות מזה חוט שארכו קרוב לד' טפחים, ולרש"י מחצית מזה. גוזז חייב בין אם גזז מחי בין אם גזז ממנו, ואפי' מעור שנפשט מבהמה חייב, אמנם תולש מן החי פטור ומן המת חייב, ולכן הלובשים עורות צריכים להזהר לא לתלוש שיער בשבת. ובעופות אף התולש מעוף חי חייב. הנוטל ב' שערות בכלי חייב משום גוזז, ושערה אחת אסורה מדין חצי שיעור, וכן ביד או בשיניו, ושערה לבנה מתוך שחורות או איפכא חייב אפילו באחת. הנוטל צפורניו בכלי חייב משום תולדה דגוזז, ובצפורן אחת חייב, וביד אסור מדרבנן. (ש"מ). אסור להסתכל בשבת במראה של מתכת שהיא חדה כאיזמל ועשויה להסיר נימין המדולדלים, שמא יבוא לחתוך נימין המדולדלין ויתחייב משום גוזז. (ש"ב). אסור לסרק שיער כיון שזה פסיק רישיה שיתלוש והוי תולדה דגוזז, ולחוף ולפספס שערותיו ולהפרידם ביד ולחכות בצפורניו מותר, ואינו חושש אם נפל שיער כיון דלא הוי פסיק רישיה. (ש"ג).

ע"י שינוי, וכן יש מחלוקת בדבר שאינו בר גיבול אם בזה חייב כבר בנתינת המים או שזה אסור רק מדרבנן, ויש דברים שהותרו רק בבליה רכה כיון שבליה רכה אסורה רק מדרבנן. קמח אסור לגבול, אבל קלי (קמח מחיטה קלויה) מותר לגבול מעט מעט. אסור להשתין על טיט או עפר תיחוח משום שזה פסיק רישא שילוש. (שכ"א).

אופה

בישול ע"י אש (או בדבר שהתחמם ע"י האש) או אפיה בחום האש זה אחת מל"ט מלאכות האסורות בשבת מדאורייתא, וגם חימום מים והתכת מתכות והמסת שיעור אפיה וכדומה אסורים מדאורייתא.

דיני בישול – בישול שייך בכלי ראשון אפילו אם הוא כבר הוסר מן האש ואפילו פסקה רתיחתו, ועירוי מכלי ראשון מבשל כדי קליפה ואסור, אבל כלי שני אינו מבשל אלא דברים שהם קלי הבישול, אמנם אסור לתת דבר מאכל (לאפוקי תבלין) לתוך כלי שני משום דמחזי כמבשל, וכתב החי אדם שביד נכוית בו שייך בישול גם בכלי שני, וי"א שבדבר גוש המונח בכלי שני מבשל, וכן יש אוסרים לבשל באמבטי שהיא חמה מאד אע"פ שהיא כלי שני. (שי"ח).

פרטי הלכות בישול – א' בישול בחמה מותר, ובתולדות חמה אסור מדרבנן. ב' דבר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי שייך בו איסור בישול אפילו בעודו רותח. ג' דבר שכבר התבשל כל צרכו אין בו איסור בישול (אך לא יתנו לכלי ראשון העומד על האש משום דמיחזי כמבשל), ובדבר לח (או דבר יבש שיש בו מרק) יש בו איסור בישול אם אין היד סולדת בו, ולרמ"א מותר כל זמן שלא נצטנן לגמרי. ד' י"א שיש איסור בישול אחרי אפיה או צליה, וכן יש איסור צליה אחרי בישול, וצליה אחרי צליה ואפיה אחרי אפיה מותר לכו"ע. ה' מותר לתת מלח בכלי ראשון אם העבירוהו מן האש, ויש אוסרים, והמחמיר תבוא עליו ברכה, ואם המלח נעשה ממים שנתבשלו מותר לכו"ע, וכן הדין בסוכר, וטוב להזהר בכלי ראשון לכתחילה. ו' מיחם חם שאין בתוכו מים, אסור לתת בתוכו מים שיתחממו לשיעור יד סולדת, ואם המים לא יתחממו ליד סולדת אין בזה איסור בישול, ואם כוונתו לחזק את הכלי אסור. (שם).

שעושה אותן כחוטין לטווייה כמו שעושים הסופרים, הרי זה מנפץ וחייב. אבל המנפץ גבולי פשתן וקנבוס חייב משום דש. (שד"מ).

צובע - הצובע חוט שארכו ד' טפחים, או דבר שאפשר לטוות ממנו חוט כזה, חייב. אין צביעה באוכלין, וי"א שנכון להחמיר כשכוונתו לצביעה, ומותר לאכול פירות הצובעים אע"פ שצובע פניו וידיו, וי"א שיזהר לא לגעת בבגדיו או בפה, ואם אינו יכול להזהר בזה יש להקל. (ש"כ). צביעה בגוף האדם אין בזה איסור דאורייתא, אבל מדרבנן אסורה אשה להעביר סרק על פניה או לכחול את העיניים וכדומה. (ש"ג).

טווה - הטווה אורך ד' טפחים מכל דבר הנטוה, כגון צמר או פשתן או נוצה או שערות או גידים וכדומה, בין בכלי בין ביד, חייב. וכן הלוקח חוטנים ושזור אותם, או שעושה לבדים, חייב. (שד"מ).

מיסך - דרך האורגים שמותחין החוטנים תחלה באורך היריעה וברחבה, ושנים אוחזין זה מכאן וזה מכאן, ואחד שובט בשבט על החוטין ומתקן אותם זה בצד זה, עד שתעשה כולה שתי או ערב, ומתחת החוטין כדרך האורגין נקרא מיסך, והשובט על החוטין עד שיתפרקו ויתקנם ה"ז תולדת מיסך. (שם).

העושה שתי בתי נירין - הנותן שני חוטי השתי בתוך הבית ניר חייב, והעושה נפה או כברה או סל או סבכה או שארג מטה בחבלים וה"ה בקש ובכל דבר ה"ז תולדת עושה נירין, ומשיעשה שני בתי חייב. (שם).

אורג ומיסך - הכנסת חוטי השתי בערב. המדקדק את החוטנים ומפרידם בעת האריגה ה"ז תולדת אורג. אחד האורג בבגד או בקנים או שעושה חלונות מחתיכת עץ כמו שעושים לסכך עליו או בשערות או בכל דבר חייב. והקולע נימין ושערות וכל דבר ה"ז תולדת אורג וחייב. וכל זה בתלוש, אבל הקולע שערות ראש במחובר אינו כאורג, דאין דרך אריגה במחובר בראש וגם אין סופה להתקיים, אבל עכ"פ איסור יש בזה לקלוע או להתיר קליעתו. שד"מ.

החותך ציפורן או חתיכת עור בכלי חייב משום תולדה דגוזז, וגם ביד אסור. (שכ"ח).

מלבן

המלבן צמר או פשתן או שאר מינים שדרכם להתלבן, בכל אופן שדרך שיתלבנו על ידו חייב משום מלבן. והמניח פשתן בחמה לאחר אריגתו וזורק עליו מים כדי שיתלבן גם זה בכלל מלבן. ושיעור מלבן הוא חוט ארוך ד' טפחים. והמכבס בגדים או הסוחטם הוי תולדת מלבן וחייב. ניעור טל מטלית חדשה ושחורה שמקפיד שלא ללובשה בלי ניעור, וכן בניעור בגד מאבק י"א שאסור משום מלבן. אסור לגרר טיט מע"ג בגד דדמי למלבן, ומותר לאחוז מהצד הפנימי של הבגד ולגרר, או לגרר בחוד בצפורן או בגב הסכין, ויש אוסרים ביבש בכל גוונא משום טוחן. מאכל שעל הבגד מותר לקלפו אא"כ הוא בגד שחור וחדש, ואם נשאר רושם מהמאכל מותר בכל גוונא. מנעל שיש עליו לכלוך מותר לתת עליו מים עד שיכלה הלכלוך, אבל לשפשף צדו זה על זה כדרך המכבסים אסור, ודעת הרבה פוסקים לאסור כבוס גם בלא שפשוף, ורק לשכשך במים מותר, ובכלי עץ לכו"ע אין חשש כבוס. (ש"ב).

נתינת מים על בגד - בגד שיש עליו לכלוך ואפי' רוק בעלמא, אסור לתת עליו מים כלל, דשרייתו הוי כבוסו, והוי בכלל מלבן וחייב. ובגד שאין עליו לכלוך מותר לתת עליו מים מועטים אא"כ מתכוון בזה לכבסו, ומים מרובים אסור אף באין מתכוין לכבסו, גזירה שמא יסחוט, ויש אוסרים גם במים מועטים, ויש להחמיר בזה. ולנגב ידיים מותר, ומים מרובים אסור לנגב בבגד שדרכו בחול להקפיד על כך, ולשו"ע טוב לנגב ידיי זו בזו לפני שמנגבם במפה. וכוס רטובה אסור לנגבה שמא יבוא לידי סחיטה, ובסמרטוט המיועד לכך מותר. אין לקנח לכלוך מידו במפה שמנגבים בה את הידיים, שמא יבוא לכבסה. (שם).

מנפץ - הסורק צמר או פשתן או שאר דברים כמו שסורקין הפשתן והצמר, או כמו שנופצין הצמר לעשות לבדים, או המנפץ את הגידין והיינו שחובט במקל על הגידים עד

קורע, ואם כוונתו לקלקול פטור אבל אסור, וניירות שנדבקו שלא בכונה מותר להפרידם (ובלבד שלא ימחקו אותיות), ודפים של ספרים שעדיין לא נחתכו יש בהפרדתם חיוב חטאת. (שם).

צד- בכלל צידה כל פעולה השוללת את חירותו של הבעל חי, בין ע"י תפיסתו בידיו בין ע"י הכנסתו או סגירתו במקום שאינו יכול לברוח משם ואפשר לתופסו שם בקלות, ואם הוא יכול להשמש שם מזוית לזוית אסור מדרבנו, וכן מין בעל חי שאין דרך העולם לצודו (אין במינו ניצוד), או בעל חי זקן חגיר או חולה שאינם יכולים לברוח איסורם מדרבנו. הצד בעל חי כשהוא ישן או שהוא סומא חייב, דדרכם להשמש כשמרגישים יד אדם. יש אוסרים לסגור לגמרי תיבה שיש בה זבובים, ויש מתירים היכא שכשיפתחו את התיבה הם יברחו. דלת סגורה מותר לנועלה. אסור לסגור דלת ביתו כשיש שם בעל חי שניצוד על ידי כך, אף אם כוונתו לשמירת הבית. מותר לצוד נחשים ועקרבים ושאר רמשים המזיקים אם כוונתו בשביל שלא ישכוהו. אסור לצוד פרעוש אא"כ הוא על בשרו ועוקצו. אף מיני בעלי חיים שיש בהם איסור צידה, אם אותו בעל חי הורגל בביתו ואינו בורח מבני אדם (בני תרבות) אין בו חיוב צידה, מפני שהוא כניצוד ועומד, ולדעת הרמ"א אם הם מחוץ לביתו או בבית גדול אסור לצודם, ובעלי חיים שאינם נשמים כלל מבני אדם (כגון פרה וסוס) אין בהם איסור צידה. (שט"ז).

שוחט

נטילת נשמה- השוחט או ממית בעל חי חייב אפילו בבעל חי קטן. בעל חי שנושך וממית בודאי מותר להורגו אף אם הבעל חי בורח ממנו, ומזיקים שאין דרכים להמית באותו מקום מותר להורגם רק אם הם רודפים אחריו, ואם אינם רודפים מותר להורגם פי תומו, אבל נמלים וכדומה אסור גם לפי תומו. אסור להרוג פרעוש אף אם הוא על בשרו ועוקצו, וכן אסור להשליכו למים, אבל כינה מותר להורגה בשבת, אמנם המפלה בגדיו מכינים לא יהרגם, דכיון שמצויים שם פרעושים חוששים שיהרוג גם פרעושים. (שם).

חבלה- החובל ומוציא דם או שנצרר הדם במקומו, חייב

קליעת פאה נכרית אסורה משום אורג. ש"ג.

פוצע- לרמב"ם היינו שמוציא השתי מן הערב או להיפוך, ולראב"ד שחתך שני חוטין אחר האריגה מן המסכת. וצריכים הרופאים להזהר כשצריכים חוטים מפורדים לתת על המכה, שלא יקחו חתיכת בגד פשתן ויפרידו את החוטין, דהוי מלאכה דאורייתא. (שד"מ).

קושר- דעת השו"ע שכל הקושר קשר של קיימא, שהוא גם מעשה אומן, חייב חטאת. ואם הוא קשר של קיימא ואינו מעשה אומן, או שהוא מעשה אומן ואינו קשר של קיימא, פטור אבל אסור, ואפי' עשאו ע"מ להתירו באותו יום אסור. ואם אינו קשר של קיימא ואינו מעשה אומן, אפי' אם עשאו לזמן, מותר לכתחילה. והרמ"א מביא שי"א שאין הדין תלוי אם הוא מעשה אומן, בין לחומרא בין לקולא, אלא שקשר שהוא לעולם חייב חטאת, וקשר לזמן פטור אבל אסור, ואם דרך להתירו בתוך פחות מכ"ד שעות, מותר לכתחילה, וי"א שעד ז' ימים מותר, ויש להקל במקום הצורך (בה"ל ד"ה שאינם). וכתב המ"ב (ס"ק כ"ה) שקשר העשוי לזמן, יש להקל במקום צורך גדול לקושרו או להתירו ע"י נכרי, אפי' אם הוא קשר חזק. קשר שבראש חוט אסור לקושרו או להתירו. (שי"ז).

מתיר- כל קשר שאסור לקושרו, המתירו חייב משום מתיר, אבל קשר שמותר לקושרו מותר להתירו, ואם אינו יכול להתירו מותר לנתקו (ולא יעשה כך לפני עם הארץ). אין להתיר שני קשרים זה ע"ג זה, ובמקום צער מותר אם הקשר מצד עצמו אינו של קיימא. (שם).

תופר- התופר שתי תפירות וקשר ראשי החוט משני הצדדים כדי שלא תיפרם התפירה, חייב משום תופר, ואם הקשר הוא של קיימא חייב אף משום קושר, ולענין איסורא י"א שאסור אף בלי קשר, ואם עשה ג' תפירות חייב גם בלי קשר. המדבק ניירות או עורות דבוקים, ויש לו בזה איזה תועלת, וכן הקורע נייר כדי לקנח או לשאר תשמיש חייב משום

קורע- הקורע בגד במקום התפירה, או המפריד ניירות שהודבקו בכונה, או עורות דבוקים, ויש לו בזה איזה תועלת, וכן הקורע נייר כדי לקנח או לשאר תשמיש חייב משום

באוכלין, וי"א שאם חותכו לפי מידה כדי לתקן בו כלי קיים אסור משום תיקון כלי. ג' דבר שדרך לחותכו בכלי אינו חייב אלא כשחתכו בכלי, אבל מדרבנן אסור גם ביד, ודבר שדרך לחותכו ביד חייב גם אם חותכו ביד. (שכ"ב).

כותב - שיעור מלאכת כותב הוא שתי אותיות, ואות אחת פטור (אפי' בגדולה כשתי אותיות, ואפי' בכתבה סמוך לכתב, ואפי' בנוטריקון) אבל אסור. בשתי אותיות חייב אפי' אם הם לא מילה שלימה, ואפי' אם שניהם אותה אות חייב אם יש לזה משמעות. מלאכת כותב היא בכל כתב ובכל לשון, וכן סימן המורה על מספר הוא כתיבה. הכותב בשמאל או בגב ידו או ברגלו או בפיו או במרפקו פטור, מפני שאין דרך כתיבה בכך, ומ"מ איסור יש בכל זה. ואיטר אינו חייב אלא בשמאל. והשולט בשתי ידיו בשוה חייב בשתי ידיו. הרושם רשמים וצורות בכותל כדרך שהציירים רושמים הרי זה תולדת כותב וחייב, וכן המוחק את הרשום כדי לתקן חייב משום תולדת מוחק. אין חייבים בכתיבת שתי אותיות אלא כשהן נקראים יחד, ואפי' אם כתבם בשני דפי פנקס וכדו' ואילו היה מקרבם היו נהגים זה עם זה ואין מחוסר מעשה לקריבתם, חייב, אבל אם הם מחוסרים מעשה פטור. אין הכותב חייב עד שיכתוב בדבר המתקיים ע"ג דבר שהכתב מתקיים עליו (אמנם א"צ שיתקיים לעולם), וכתיבה שאינה מתקיימת אסורה מדרבנן, ולכן אין לשרוט באצבעו כמין אותיות על אפר או על חול או על חלון זכוכית שיש בו לחות מחמת הקור. הכותב על בשרו בדיו אע"פ שחמימות בשרו מעבירה את הכתב לאחר זמן חייב, כיון שכתב על העור, אבל המשרט על בשרו צורת כתב פטור, מפני שאין זה דרך כתיבה. כתב ע"ג כתב והיינו שמחדש את האותיות פטור, כיון שלא הועיל כלום, אבל בדיו ע"ג סיקרא שהוא כתב הגון יותר חייב משום כותב על הדיו ומשום מוחק על הסיקרא, ואם כתב בסיקרא ע"ג דיו פטור משום מקלקל. (ש"מ).

מוחק - המוחק דיו (אפילו אות אחת גדולה או סתם דיו) אם אפשר לכתוב במקום זה שתי אותיות חייב, וכ"ש אם מוחק שתי אותיות שנכתבו שלא כהוגן ע"מ לכתוב אחרים

משום נטילת נשמה שבאותו מקום, כי הדם הוא הנפש. שמונה שרצים האמורים בתורה, או בהמות חיות ועופות, החובל בהם חייב, אע"פ שלא יצא מהם דם אלא נצרר תחת העור דם אפי' כל שהוא, ושוב אינו חוזר ונבלע בבשר, מפני שנטל הנשמה שבאותו מקום, וכל זה כשהוא צריך לדם החבלה לכלבו או לאיזה ענין, או שצריך לבשר שנצרר בו הדם כדי להאכילו לכלבו עם דמו, דאם אינו צריך הוי מקלקל ופטור. אסור לחוך שחין מפני שע"י החיכוך יוצא דם שנבלע בבשר. (שם).

מפשיט - המפשיט את העור מהבהמה חייב. מלאכת מפשיט שיעורה לענין חיוב בכדי לעשות קמיע, ולענין איסורא אף בכל שהוא אסור. והמפרק דוכסוסטוס (חלק העור שבצד הבשר) מעל הקלף (צד השיער) הרי זה תולדת מפשיט. (שכ"ז).

מולח ומעבד - המולח את העור או מעבדו בדבר שדרך לעבדו בו חייב. ואם דורס על העור ברגלו עד שיתקשה, או שמרככו בידו ומשוה אותו כדרך שעושים הרצענים, או שמרכך את העור בשמן, הוי תולדת מעבד וחייב. ושיעור המלאכה לענין חיוב חטאת הוא עור בגודל של קמיע, ולענין איסורא אף בכל שהוא אסור. (שם).

ממחק - אסור לגרד מנעל משום שקוף העור והוי ממחק. (ש"ב). אסור להחליק את השערות בחלב מהותך ומעורב במיני בשמים, דנראה דיש בזה משום ממרח. (ש"ג). מותר לשפשף כלים חוץ מכלי כסף שאסור לשפשפו בגרתקן (שמרי יין שנתייבשו ונתקשו) מפני שהוא ממחק את הכלי כסף שהוא רך. ואסור להשחז סכין בשבת דדמי לממחק. (שכ"ג). אסור לתת שעוה או שומן או חלב בנקב החבית כדי לסותמו, מפני שהוא ממרח, וכן אסור לתת בנקב שמן עב גזירה אטו שעוה. (שי"ד).

מחתך - א' החותך דבר שהוא מקפיד על מידתו, בין עץ בין מתכת ואפילו נוצות של עוף או נייר, חייב, אבל החותך בדרך הפסד או שאינו מתכוון למידה מסוימת אלא כמתעסק או כמשחק פטור. ב' מלאכת מחתך לא שייכת

אסור מן התורה לעשות אהל או מחיצה קבועים בשבת, וזה תולדה של מלאכת בונה, והסותר אהל קבוע חייב משום סותר, אמנם אהל או מחיצה עראיים (לזמן מועט) אין בהם איסור דאורייתא, וחכמים גזרו לאסור עשית אהל עראי, היכא שעשאו להגן מפני החמה או הגשמים, אבל בלאו הכי אסור רק אם עשה גם מחיצות ואחר כך עשה את הכיסוי, וי"א שאין האיסור בעשית אהל עראי אלא כשהוא צריך לאויר שתחתיו. אם כבר היה אהל טפח מותר להוסיף עליו. אסור לתלות משמרת על פי החבית משום עשית אהל. (שט"ו). וע"ע בסימן זה באיזה אופן מותר להעמיד בשבת מיטה או שלחן או כילה.

עשית מחיצה – המוסיף על הבנין אפילו כל שהוא חייב משום בונה, אמנם מחיצת עראי אסורה רק אם היא נעשית להתיר טלטול וכדומה, ומפני החמה או הצנינה מותר, ואם היתה כבר מחיצה טפח מותר להוסיף עליה, ומותר לתלות וילון אם הוא נע ונד, או לתלות פרוכת על ארון הקודש (ויזהר שלא יהיה בה כפל ברוחב טפח אפילו בשעת התליה, ואם היא גדולה יתלו אותה שני בני אדם), או לתלות על הקיר סדינים המצויירים. (שם).

אסור לעשות נקב בכלי משום שזה סתירה, (ובנקב יפה יש איסור מכה בפטיש, וממילא זה אסור גם בכלי העשוי משברי כלים מודבקים), וגם הרחבת נקב קיים אסורה, וממילא סכין התקוע בכותל או בכלי לפעמים הוצאתו אסורה משום שההוצאה מרחיבה את הנקב, ואם הנקב היה פתוח ונסתם ורוצה לפותחו הדבר תלוי בחוזק הסתימה שהיתה.

אסור לאשה לקלוע את שערה בשבת, משום דדמי לבנין, וכן אסורה להתיר את הקליעה דדמי לסותר. (ש"ג).

מכבה – המכבה נר או גחלת חייב משום מכבה, ובלבד שיהיה בזה תיקון, דאי לאו הכי הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, והמסתפק מהשמן שבנר דולק חייב משום מכבה.

מבעיר – המדליק נר או המקרב את השמן אל הפתילה כדי שתדלק טוב יותר חייב משום מבעיר, וכן המחמם קדירה של מתכת על האש חייב משום מבעיר (רע"ז).

במקומם כשירצה, שחייב, ואיסור יש אפי' באות אחת, וגם המוחק ע"מ לתקן ולא ע"מ לכתוב חייב, וכן אם נפל דיו או שעוה או חלב על האותיות, וע"י המחיקה ניכרים האותיות, הוי כמוחק ע"מ לכתוב וחייב. הרמ"א אסר לשבור עוגה שיש עליה כמין אותיות, אע"פ שכוונתו רק לאכילה, ויש מחמירים אפי' בצירים, ולתת לתינוק מותר אף באותיות, ואם שהאותיות הם מהעוגה עצמה מותר, ואם אינו שובר בידו במקום האותיות אלא בפיו בדרך אכילה יש להקל. ספר שכתוב על חודי דפוי אותיות או תיבות נחלקו הפוסקים אם מותר לפותחו או לסוגרו משום מוחק וכותב, ונכון להחמיר כשיש לו ספר אחר. (שם).

בונה וסותר

ישנם כמה אופנים של בונה דאורייתא, כגון: א' בנית בית או כותל. ב' הוספה על בנין קיים (וכן המחבר דלת לדבר המחובר לקרקע חייב משום בונה, ותוספת אהל עראי כגון סגירת חלון מותרת). ג' חפירת גומא בבית ע"מ להניח בה חפצים. ד' יישור קרקע הבית ע"י השוואת גומות או נטילת גבשושית מקרקע הבית כדי לתקן את הבית. ה' עשית חור בקיר לצורך חלון או כניסת אויר או אור. ו' עשית אהל קבוע המאהיל על מה שתחתיו. ז' עשית מחיצה שבאה להתיר דבר מסוים. ח' בנית כלים ע"י חיבור גמור וחזק י"א שזה בונה, וי"א שזה מכה בפטיש (כשסיים גמור מלאכת הכלי).

חכמים אסרו כמה דברים המותרים מדאורייתא, כגון: א' בנין עראי. ב' אהל עראי. ג' חיבור כלים שלא בחוזק באופן שיש לחוש שמא יתקע בחוזק.

סותר – כל דבר שיש איסור בניינו יש איסור בסתירתו. (רמב"ם).

בנין וסתירה בכלים – אע"פ שאין בנין וסתירה בכלים, מ"מ בנין וסתירה גמורים שייכים גם בכלים, ולכן כלי שלם אסור לשבורו, (ומטעם זה אסור גם לשבור מנעול), וכן אסור להסיר את ראש הכלי כדי להוציא את מה שבתוכו, אבל כלי העשוי משברי כלים מודבקים מותר, שכיון שהוא כלי גרוע אין בו משום סותר, וכן חבל וכדומה הסוגרים כלים מותר לחותכם וכדומה, אבל בכלי המחובר לקרקע אסור.

דרכיך", וכן אסור לפסוע או לקפוץ יותר מאמה יחד, או ללכת כדי להתעמל או להתחמם משום רפואה, (ויש מתירים לטייל אף אם כוונתו להתעמל לרפואה). אופני התר: א' לדבר מצוה מותר לרוץ. ב' בחורים המתענגים בריצתם וקפיצתם, או הרץ לראות דבר שמתענג בו מותר. ג' אם הגיע לאמת המים יכול לקפוץ מעליה, וזה עדיף מאשר להקיפה, ולהכנס לתוכה מותר רק אם הולך לדבר מצוה או לשמור פירותיו (ויעשה שינוי לסימן), דבלאו הכי חוששים שיבוא לידי סחיטה, ולחזור דרך אמת המים מותר רק אם הלך לדבר מצוה. (ש"א).

מראית העין - כל דבר שנאסר משום מראית העין, אם החשש הוא שיחשדוהו באיסור דאורייתא אסור אפילו בחדרי חדרים, ובדרבנן אסור רק בפרהסיא. (שם).

חשש סחיטה - אסור לקחת בידו בגדים שנרטבו במים מרובים, מחשש שמא יבוא לסוחטם, אבל ללבוש בגדים שנרטבו מותר. (שם).

אסור לקנח בקרקע טיט שעל הרגלים או הנעלים שמא יבוא להשוות גומות. (ש"ב).

קיפול בגדים אסור משום תיקון מנא, א"כ דעתו ללבושם בו ביום, ומקפלם לבדו, והם חדשים ולבנים, ואין לו בגד אחר, ויש מתירים לקפל שלא לפי הקיפול הראשון. (שם).

הכנה לחול - הצעת המיטות שלא לצורך שבת אסורה, ולצורך שבת, כגון שזה בזיון בשבת שהמיטה לא מוצעת מותר. (שם).

שביית עבדו - מצוה על האדון לשמור שעבדו לא יעשה מלאכה בשבת, דכתיב "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך וחמורך וכל בהמתך וגרך אשר בשעריך, למען ינוח עבדך ואמתך כמוך". ובעבד שמל וטבל לשם עבדות הוא חייב במצוות כאשה וצריך שישבות מכל המלאכות, ואם העבד לא מל וטבל ורק קיבל עליו ז' מצוות בני נח דינו כגר תושב, ואסור מן התורה לצוות עליו לעשות מלאכה לישראל בשבת, דעליו כתיב "וינפש בן אמתך והגר". ואם העבד לא קיבל עליו מצוות כלל לרבו אסור

מכה בפטיש - העושה דבר שע"ז נגמרת המלאכה חייב משום מכה בפטיש, שכן דרך האומנים להכות בפטיש על כלי בסיום המלאכה כדי ליישרו. אלו דברים שיש בהם משום מכה בפטיש: המסיר גבשושיות מהבגד, המנער טלית חדשה כדי להסיר ממנה את הצהוב והלבן שנתלה בה כדרך שעושים האומנים. (ש"ב). החזרת דלת כלים ע"י תקיעה. חתיכה שנשברה מכלי ומסיר ממנה את הבליטות כדי להשתמש בה. (ש"ח). מיטה העשויה פרקים ומחברה ע"י תקיעה, (וי"א שזה בונה). (ש"ג). העושה נקב שהוא עשוי להכניס ולהוציא, בין בעץ בין במתכת בין בבנין בין בכלים, ובלבד שיכוין לאיזה תועלת. (שי"ד). פתיחת בית הצואר. (שי"ז). עשית פתילה מנייר כדי להכניסה בפי הטבעת. (שכ"ח).

מוציא מרשות לרשות - המוציא חפץ מרשות היחיד לרשות הרבים, או מכניסו מרשות הרבים לרשות היחיד, והוא עשה עקירה ברשות הראשונה והנחה ברשות השניה, חייב משום מלאכת הוצאה, וכן המעביר ד' אמות ברשות הרבים חייב. ופרטי דינים אלו מתבארים בסימנים שמ"ה והלאה. אסור ללכת ד' אמות עם גוף רטוב ואפילו עם ידים רטובות. (ש"א שכ"ו). מותר לדדות קטן ברה"ר, ולגוררו או לנושאו על כתפו אסור אפילו בכרמלית. (ש"ח).

מלאכת שרטוט - המשרטט כדי לכתוב ב' אותיות תחת אותו שרטוט חייב, וכן כשרוצה לחתוך עור או שאר דברים ומשרטטו תחילה כדי לכוון מקום החיתוך, זה בכלל משרטט. וכן המשרטט על קרש או על אבן כדי לחותכם בצורה ישרה חייב. ואף המשרטט בלא צבע חייב. (ש"מ).

שיעורי כל המלאכות נאמרו לענין חיוב חטאת, אבל גם חצי שיעור אסור מן התורה.

עיין בסוף סימן של"ד מה הדרך לעשות תשובה על חילול שבת.

איסורי שבת מדאורייתא ומדרבנן

ריצה בשבת - אסור לרוץ בשבת משום "וכבדתו מעשות

לצאת במוצאי שבת ולעשות שם דבר שאסור לעשות בשבת, ואם יש תקנה לעשות את אותו דבר גם בשבת עצמה, כגון עצם היציאה מחוץ לתחום שהיא מותרת אם היו בורגנים בדרך, מותר. וכן מותר ללכת לסוף התחום כדי לצאת משחשיכה ולעשות שם צרכי מצוה שאסור לעשותם בשבת, וכן מותר לעמוד במקום מסוים כדי לעשות דבר שאסור בשבת אם הדבר אינו ניכר (כגון לעמוד ליד גינתו כדי לתלוש פירות אחרי שבת). (ש"ו ש"ז).

דיבור על דבר שאסור לעשותו בשבת - אסור לדבר בשבת על דבר שאסור לעשותו בשבת, אפילו אם הדבר אסור רק מדרבנן, וכן אסור לשכור פועלים בשבת או לומר לחבירו לשכור לו פועלים, וכן אסור לחשב כמה צריך לשלם עבור דבר מסוים, אפילו אם כבר נתחייב (ואם כבר שילם מותר), אבל מותר לחשב חשבונות של מצוה או לצורך רבים, ולשדך התינוקת ליארס, וללמד תינוק ספר או אומנות, ולפסוק צדקה, ולומר לחבירו שיקנה דבר לצורך מצוה (ויש אוסרים להזכיר סכום המקח, ואסור לומר לנכרי לצאת מחוץ לתחום בשבת אפילו לצורך מצוה), וכן דיבור בדרך רמז מותר, וכן מותר לדבר על דבר שאפשר לעשותו בדרך התר (כגון יציאה חוץ לתחום שמותר ע"י בורגנים, או הבאת דברים שאינם מוקצה שזה מותר ע"י מחיצות), ואין להרבות בדברים בטלים בשבת, ולמי שמתענג בזה מותר, אבל לא ימשך בזה הרבה. (שם).

הרהור מותר בכל גוונא אא"כ מביאו לטירדה ודאגה, ומצוה שיהיה בעיניו כאילו כל מלאכתו עשויה. (שם).

אסור לתת מתנה בשבת, אא"כ זה לצורך שבת או לצורך מצוה. (ש"ו).

שכר שבת - אסור לקבל רווח מדבר שנעשה בשבת משום שכר שבת, בין אם הדבר נעשה ע"י ישראל (כגון עבור דבר שאין בו מלאכה), בין אם הדבר נעשה ע"י נכרי כגון נכרי שעשה מלאכה בדבר של ישראל, ואם מקבל את השכר שבת בהבלעה עם ימים נוספים מותר. (רמ"ג). וכן אסור לשכור ולשלם לפועל שכר על פעולה בשבת (וממילא הפועל אינו מחויב בעבודה), אא"כ מבליע את שכר השבת יחד עם שכר ימים אחרים, ויש אוסרים גם בהבלעה אם

לעשות איתו מלאכה, ולגבי אחר יש אוסרים, וי"א שאינו אלא כשאר נכרי שאמירה לנכרי שבות. ונכרי שהוא רק שכור לישראל, אפילו לכמה שנים, אין רבו מצווה על שביתתו. (ש"ד).

שביתת בהמתו ממלאכה הוצאה - האדם מצווה שבעלי חיים שברשותו לא יעשו מלאכה בשבת, דכתיב "למען ינוח שורך וחמורך", וממילא הוא מצווה שבהמתו לא תצא לרה"ר עם דבר שאסור להוציאו בשבת (ולחצר שאינה מעורבת מותר), והדין בזה כדלהלן: דברים העשויים לשמירת הבהמה (שלא תברח, או לשמירת גופה, כל בהמה לפני עניינה) הרי הם כמלבוש ומותר שהבהמה תצא איתם בשבת, ודברים שהם לשמירה יתירה או לתענוג אסור, ויש דברים שאסורים מפני שהם רפויים ויש חשש שמא יפלו ויבוא הבעלים לטלטלם, או משום מראית העין. ויש דברים שאסור כיון שע"י הוצאתם נראה שהבעלים לוקחם לשוק כדי למוכרם. (ש"ה).

השתמשות בבעלי חיים - אסור להשתמש בבעלי חיים בשבת כגון לרכב או להתלות על הבהמה, גזירה שמא יחתוך זמורה מן המחובר ויתחייב משום קוצר, ואפי' בצידי הבהמה אסור להשתמש, ולכן אסור לשבת על קרון המחובר בצידי הבהמה, אבל בצידי צדדים והיינו דבר המונח על צידה, מותר לסמוך עצמו בצד אותו דבר, ומי שעלה על הבהמה, אפי' עלה במזיד ירד. (שם).

דברים שהותרו משום צער בעלי חיים - מותר לפרוק משאוי שע"ג בהמה אע"פ שהוא מוקצה, ע"י שיכניס ראשו תחת המשאוי ויסלקו לצד אחר והוא יפול מאיליו. בהמה שנפלה לאמת המים ויש חשש שתמות, מותר להניח כלים תחתיה, אבל להעלותה בידים אסור. מותר לומר לנכרי לחלוב בהמתו, ויש אוסרים. אווזים שהורגלו לאכול ע"י המראה, מותר להמרותם ע"י נכרי בשבת (פעם ביום), ואם אין נכרי מותר ע"י ישראל, ועדיף שיהיה קטן. (שם).

פעולות הכנה לדברים האסורים בשבת - אסור לאדם לעשות בשבת מעשה אפי' אם אין בזה שום מלאכה, אבל הוא לצורך דבר שאסור לעשותו בשבת, וניכר מתוך מעשיו שזו מטרתו, ומטעם זה אסור גם ללכת לסוף התחום כדי

ביצה שנולדה בשבת וחל יו"ט אחר השבת אסור מדאורייתא לאוכלה ביו"ט, וכן אם נולדה ביו"ט שחל בערב שבת היא אסורה בשבת, והביצה מוקצה, וכן ביצה שנולדה בשבת שאחרי יו"ט או יו"ט שאחרי שבת אסורה מדאורייתא, וחכמים גזרו שבכל שבת ויו"ט אסור לאכול ביצה שנולדה בהם, ואם נתערבה באחרות כולם אסורות, כיון דהוי דבר שיש לו מתירין. (שכ"ב).

קש או תבן אסור לטלטלם בשבת וכן אסור לתקנם לחציצת השיניים משום שזה תיקון כלי, אמנם אם הם ראויים למאכל בהמה אינם מוקצה מותר לטלטלם ואין בהם איסור תיקון כלי, ועצי בשמים אינם מוקצה כיון שמריחים אותם, ומותר אף לחותכם או למוללם כדי להוציא ריחם, אא"כ הם קשים או שקוטמם כדי לחצוץ בהם שיניו. (שם).

הולדת ריח - אסור להניח בשמים בבגדים או באוכלין וכדו' כדי שיתנו ריח. (שם).

הטלת גורלות לצורך חלוקת דברים בין שותפים אסורה אפילו בחול משום משחק בקוביא שזה אבק גזל מדרבנן, ובשבת זה אסור גם מצד דמיו למקח וממכר, וכן כיון שמדידה או שקילה או מנין דבר שלוקח מחבירו אסורה בשבת משום גזירת מקח וממכר, וכן מצד שאסור ללוות בשבת שמא יכתוב ואסור לפרוע בשבת שמא ימחוק. וכשמחלק מנות לבניו אם המנות שוות מותר אף ע"י גורל. (שם).

מקח וממכר אסור בשבת דכתיב "ממזוא חפצך ודבר דבר", או שהוא גזירה שמא יבוא לידי כתיבה, אמנם מותר לקחת מחבירו דבר שלא בדרך מקח וממכר, אף אם משלם לו על זה לאחר שבת, ומותר אף להזכיר כמה לוקח, אבל אסור לחשב כמה לקח יחד עם מה שכבר לקח מקודם, והרמ"א מתיר אף להזכיר דמים בדבר שמחירו ידוע, או מידה בדבר שאין רגילים למדוד, ונכון להחמיר. (שכ"ג).

אסור למדוד בשבת, ולצורך מצוה מותר. (שם).

מותר להדיח כלים או להציע מיטות לצורך שבת, אפילו אם צריך רק אחד מהם, ואחרי סעודה שלישית אסור להדיח כלי

התשלום הוא לפי ימים ויכול לחזור בו באמצע ולשלם לפי הימים שעבד. ויש מתירים שכר שבת לצורך מצוה. ש"ו.

שטרי הדיטות - אסור לקרוא בשטרי הדיטות (חובות וחשבונות) בשבת, י"א משום גזירה שמא ימחוק, וי"א משום "ממזוא חפצך", ואסור לקרוא אגרת גזירה אטו שטרי הדיטות (ואם יתכן שכתוב בה דבר שהוא צורך הגוף מותר לעיין בלי לקרוא), וכן אסור לקרוא כתב שתחת הצורה, או מליצות ומשלים של חולין או ספרי מלחמות (ואף בחול אסור משום "אל תפנו אל האלילים"). (ש"ז).

הלואת חפצים ומאכלים והחזרתם - השואל דבר מחבירו לא יאמר לו הלוני גזירה שמא יכתוב. ואסור להחזיר הלואה גזירה שמא ימחוק, ובדבר מאכל וצורך שבת מותר בלשון חזרה ולא בלשון פריעה. (שם).

קריאת רשימה - אסור לקרוא רשימת אורחים או מאכלים גזירה שמא ימחוק, אפילו אם הרשימה גבוהה שאינו יכול למחוק, וכתב שבחקיקה שקועה בכותל מותר. (שם).

מבטל כלי מהיכנו - אין לתת כלי בשבת מתחת הנר כדי שהשמן יטפף לתוכו, ואם יש בכלי דבר המותר שעל ידו יהיה מותר לטלטל את הכלי מותר להניחו תחת הנר. ותחת נר של שעוה או חלב מותר אף בשבת כיון שיכול לנערו, וכן מותר לשים כלי תחת השלחן ואחרי האכילה לסלק את השלחן. (רס"ה). אסור לתת כלי כדי שיפול לתוכו דבר שהוא מוקצה, כיון שהוא מבטל את הכלי מהיכנו, והוי כסותר, אמנם מותר להניח סל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו מיד. ומותר לכפות כלי על דבר מוקצה. (ש"ח ש"ט).

תיקון אוכל לאכילה - בתיקון האוכל לאכילה שייך בזה כמה איסורים מדאורייתא או מדרבנן, כגון איסור מעבד מדרבנן במליחה גמורה של אוכלין (וי"א שטעם האיסור משום שזה כעין מבשל), וכן הכנת הרבה מי מלח אסורה, ובריסוק או חיתוך מאכלים שייך איסור טוחן, ובערבוב מאכלים עם מים שייך איסור לישא. (שכ"א).

החלקת האוכל המכשירה אותו לאכילה אסורה בשבת, דמדרבנן יש עיבוד וממחך באוכלין. (שם).

ויש מחמירים בזה, והנוהג להקל אין למחות בידו כי סתימת רוב הפוסקים להקל, ועכ"פ אם נטמא בשבת עצמה אין להחמיר, וכן המנהג, אך יזהר מאד מסחיטה שזה איסור גמור, והמים יהיו פושרים. (שכ"ו).

סיכה בשבת – אסור לסוך גופו בשבת בצורה שאין עושים אותה אלא לרפואה, גזירה אטו שחיקת סממנים, ובחלב ושומן אסור בכל מקום משום שזה נמס והוי נולד. מותר לסוך שמן ולמשמש ביד על כל הגוף להנאתו ע"י שינוי, והיינו שיסוך וימשמש ביחד, ולא ימשמש בכח משום עובדין דחול, אלא בצורה רפויה. ולרמב"ם אם אינו מתכוין להביא עצמו לידי זיעה מותר. (שכ"ז).

פנוי אוצר – אוצר של תבואה או של כדי יין, מותר להסתפק ממנו למאכלו או למאכל בהמתו, אמנם אם אינו צריך להסתפק ממנו אלא רוצה לפנותו, אסור להתחיל לפנותו לדבר הרשות משום טירחא או משום עובדין דחול, ואם התחיל מערב שבת מותר לפנות בשבת פחות מארבע וחמש קופות אף לדבר הרשות, וכן מותר לעשות שביל ברגליו לכאן ולכאן בדרך הליכתו ויציאתו. ולדבר מצוה, כגון להכנסת אורחים או לקבוע בו בית המדרש, מותר לפנות עד חמש קופות לכל אורח, שבכל קופה ג' סאין, אפי' אם צריך להגביהם לחלון או לסולם וכדו', אך אין לאחד לפנות בעצמו יותר מחמש קופות, ולא יחלקם לקופות קטנות משום דאושא מילתא טפי, ולא יפנה את כל האוצר אפי' אם יש בו רק ג' או ד' קופות, שמא יראה גומות ויבוא להשוותם, ואם יש בו ה' קופות יפנה רק ד', והשלטי גבורים מתיר במרוצף, והבה"ל כתב שזה תלוי במחלוקת בסימן של"ז. (של"ג).

מה מותר להציל מחבית שנשברה – חכמים אסרו להציל מחבית שנשברה יותר ממזון ג' סעודות, שמא יביא כלים דרך רה"ר או יתקן את החבית, ואומר לאחרים בואו והצילו לכם, וגם הם מצילים מזון ג' סעודות. וחבית שנשברה בראש גגו מותר להניח כלי תחתיה אפילו גדול הרבה, ולקלוט ולצרף בכלי אחר מותר עד ג' סעודות, או יותר לצורך אורחים שכבר הזמין. (של"ה).

שימוש באילן בשבת – אסור לעלות בשבת על אילן

מאכל כיון שודאי לא יצטרך לזה בשבת. (שם).

טבילת כלים – כלים שנקנו מנכרי לפי השו"ע מותר להטבילם בשבת, וירא שמים יתנו במתנה לנכרי ויחזור וישאל ממנו, והרמ"א אוסר להטביל, ובכלי שחייב טבילתו הוא ספק אפשר להקל, וכלי הראוי למלא בו מים מותר למלא בו מים מהמקוה ועלתה לו טבילה. ומותר להדיח כוס שנכרי שתה בה יין אף שבלי ההדחה היא אסורה. (שם).

הכנת מאכל לבהמה – בהכנת המאכל לבהמה יש כמה דברים האסורים, כגון נפוי תבן, מזידת כמויות, גיבול מורסן או שרייתו במים. כמו כן נאסר בשבת לטרוח כדי להאכיל בהמה, באופן שהבהמה יכולה לאכול דבר זה גם בלי הטירחא (להלכה מיטרח באוכלא אסור אבל שיויי אוכלא מותר), כגון הפרדת חבילות שיבולים, שפשוף ענפים, חיתוך דלועים או נבילה (שזה מותר בתנאים מסוימים) או שחת וחרובים, ויש דברים שנאסרו שמא יבוא להשוות גומות (בגריפת אבוס לפני שור של פטם), או מחשש שיעבור על איסור מוקצה (בהעמדת בהמתו לפני מוקצה, ולפני מחובר מותר דאין חוששים שמא יתלוש). ומותר לתת אוכל לבעלי חיים שמזונותיהם עליו, ואם אין מזונותיהם עליו אסור. (שכ"ד).

טבילה ורחיצה בשבת – מדאורייתא אין איסור לטבול או לרחוץ גופו בשבת, אמנם כיון ששייך לעבור על איסור דאורייתא לצורך חימום המים, אסרו חכמים לרחוץ כל גופו או רוב גופו במים חמים, אפי' אם הוא רוחץ כל אבר בנפרד, ואפי' במים שהוחמו מערב שבת אסור, בין אם המים בכלי בין אם המים בקרקע, בין שרוחץ ע"י כניסה למים בין אם שופך עליו את המים. ואסור להתחמם כנגד המדורה אחרי רחיצת כל גופו דהוי כרחיצה בחמין. ואם המים צוננים מותר לרחוץ אפי' כל גופו יחד. ומותר לרחוץ בשבת פניו ידיו ורגליו או שאר אברים, בחמין שהוחמו מערב שבת, אבל במים שהוחמו בשבת אסור לרחוץ אפי' ידיו. וכתבו הפוסקים שנהגו שלא לרחוץ כלל בנהר או במקוה, משום חשש סחיטת השיער ועוד כמה טעמים, ולענין טבילה מותר לטבול מטומאתו בשבת אפי' אם היה יכול לטבול לפני שבת. וטבילת בעל קרי מותרת בשבת,

את הקרקע מותר אף באינו מרוצף, דאינו פסיק רישא שישוה גומות. (של"ז).

השמעת קול בשבת - חכמים אסרו להשמיע קול בין בכלי בין ביד, גזירה שמא יתקן כלי שיר, אמנם רק השמעת קול בדרך שיר אסורה, ולכן מותר להקיש על הדלת אף בכלי, אבל בטבעת המיוחדת לכך אסור, וכן שמש שקורא לבית הכנסת לא יכה בכלי המיוחד לכך אלא בידו או בכלי המיוחד לשבת, והשמעת קול בלי מעשה כגון ע"י שריקה מותרת. (של"ח).

משחקים בשבת - יש משחקים שאסורים מחשש אשוויי גומות, ויש שאסורים משום דהוי כמקח וממכר. (שם).

דברים האסורים מדרבנן וטעמיהם - אין לשחות על פני המים שמא יעשה חבית של שייטין ואם יש לבריכה שפה, והיינו כעין כתלים גבוהים בכל צד, מותר. אין מכים כף על כף או כף על ירך בין באבלו או בחמתו כדי לעורר את הצער, בין מחמת שמחה (ויש מקילים בשמחה של מצוה), שמא יבוא לתקן כלי שיר, ואין לקשקש באגוז לתינוק או לשחק בו בזוג כדי שישתוק, ואסור להכות באצבע על הקרקע או על הלוח או אצבע על אצבע כדרך המשוררים, ואסור לרקוד אף בשמחה של מצוה כגון בנישואין, (ובשמחת תורה מותר לרקד לכבוד התורה), ואין דנים בשבת לענוש איזה אדם או דיני ממונות שמא יבוא לידי כתיבה, ואין מקדשין בשבת, ואפי' היו הקידושין מבעוד יום אסור להכניסה לחופה בשבת (ויש מקילים במי שאין לו בנים או אשה, דמצוה קעביד, ובשעת הדחק יש להקל כדבריהם), וכן אין מייבמים, ואין חולצין בשבת, ואין מקדשין בשבת (אבל מותר לפסוק צדקה לעניים), ואין מעריכין, ואין מחרימים, ואין מפרשים תרומות ומעשרות או חלה, ואין פודים בן, ואין מגרשים אפי' אם הגט נכתב לפני שבת. ואם עשה אחד מהדברים הנ"ל בשוגג, מה שעשה עשוי, מלבד תרומות ומעשרות שבמזיד אסור בו ביום. (של"ט).

אסור לשבור חרס או לקרוע נייר כדי להניח עליהם וכדו', משום שהוא כמתקן כלי, ואם מקפיד על המידה יש בזה גם

המחובר לקרקע גזירה שמא יתלוש, וכן אסור להתלות עליו או להשתמש בו שום תשמיש, וכל זה למעלה מג' טפחים, אבל בחלק שפחות מג' טפחים מותר להשתמש בין באילן עצמו בין בענפים בין בשורשים היוצאים מן הקרקע, ויש מתירים להשתמש בקנים רכים כמו ירק. אם עלה בשבת בשוגג מותר לרדת, ואם עלה במזיד אסור לרדת עד מוצאי שבת. ואם עלה לפני שבת בכל גוונא מותר לרדת בשבת, אמנם אם הניח שם חפץ מבעוד יום אסור ליטלו בשבת. אסור להשתמש בצידי האילן והיינו בדבר התחוב או קשור לאילן עצמו, ולכן אסור לעלות על סולם שנשען על האילן עצמו, אפי' סמכו לפני שבת, ואפי' לסומכו על דבר המחובר לאילן אסור, אבל בצידי צדדים וכגון לעלות על סולם שסמכו לפני שבת על דבר המחובר לאילן מותר, ובלבד שלא יעלה על הדבר המחובר לאילן עצמו. וכן אם תלה סל על דבר המחובר לאילן, מותר להניח בסל פירות או ליטול ממנו פירות, אבל לתלות או להוריד את הכלכלה אסור, ואם תלאה על האילן עצמו אסור גם להניח בתוכה או ליטול מתוכה, ואם פי הכלכלה צר וכשנוטל ממנה הוא מזיז את האילן, אסור בכל גוונא. מותר לגעת באילן, ולהשען מותר רק לאדם בריא, אבל לתש כח שסומך עליו בכל כוחו אסור, ואם האילן זז אסור אף בבריא, דזה גופא נחשב שימוש באילן. ואסור להריח דבר הראוי לאכילה כשהוא מחובר גזירה שמא יתלוש, אבל הדס שאינו ראוי לאכילה מותר. (של"ו).

כבוד הבית בשבת - כתב השו"ע שאסור לכבד את הבית בשבת, (דהוי פסיק רישיה שישוה גומות, וכן חוששים שיתכוון להשוות גומות), ואם הקרקע מרוצפת באבנים או בקרשים, לדעת השו"ע מותר, והרמ"א אוסר אפי' במרוצף גזירה אטו שאינו מרוצף, וכתב הבה"ל שאם כל או רוב בתי העיר מרוצפים, ובפרט אם כיבד את הבית מערב שבת, מותר לכבד את הבית. אמנם אין לשטוף את הרצפה במים או לסוך אותה בשמן, אפי' ללא סמרטוט, משום חשש אשוויי גומות, ואפי' בקרקע מרוצפת אסור, ואם שורה סמרטוט במים אסור גם משום כיבוס. ולרבץ (התזת מים)

שלו לא יעשה יותר לצורך שלא יעשה מלאכה בשבת שלו, ולענין הליכה מותר ללכת בכל יום אפי' ביום שמקדש בו ואפי' כמה פרסאות, שאם ישאר במדבר לעולם יחלל שבת וימות בארץ גזירה. ושאם איסורים ואפי' דרבנן אסור לעשות ביום השביעי שלו, ובא"ר מיקל באיסורים דרבנן. ואם הוא יודע כמה ימים עבר מיציאתו, אבל אינו יודע באיזה יום יצא ושמוא עכשיו כבר שבת ואסור במלאכה, כיון שודאי לא יצא בשבת מותר לעשות מלאכה ביום השמיני ליציאתו, וכן ביום הט"ו והכ"ב וכו', ואם יכול לעשות מלאכה באותו יום בשביל כל השבוע, אסור לעשות מלאכה בשאר השבוע, אבל ביום התשיעי, אע"פ שאין דרך לצאת מביתו בערב שבת, יש לחוש שמצא בדיוק אז שיירא ויצא. (שד"מ).

מה מותר לעשות לצרכי רפואה יולדת מילה ודליקה

פיקוח נפש דוחה שבת דכתיב "ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", ודרשו חז"ל וחי בהם ולא שימות בהם, והיינו שבכל מקום שיש סכנת מיתה או ספק סכנת מיתה מותר לעבור על עבירה דאורייתא כדי שלא יסתכן. ובסימנים שכתבנו ושכ"ט מבואר מה נחשב פיקוח נפש שמותר ומצוה לחלל עליו את השבת, ומה מותר לעשות באופנים שונים של פיקוח נפש, וע"י מי מחללים שבת במקום פיקוח נפש, והאם צריך לעשות את המלאכות בשינוי. ובסימן ש"ל מבוארים הדינים המיוחדים בזה לגבי יולדת, ומה מותר לעשות לצורך הולד, וכדלהלן.

דיני חולה

חולה שיש בו סכנה מצוה לחלל שבת עבור רפואתו (ברפואה ידועה או על פי מומחה) והזריז הרי זה משובח, ועדיף לעשות את המלאכה ע"י ישראל זכר וכן דעת, ולא ע"י נכרים נשים וקטנים, והרמ"א מחמיר לעשות ע"י נכרי או קטן וכן לעשות ע"י שינוי כשאין שום עיכוב בדבר. אין להרבות בשיעורים (כגון להוסיף בסיר שמבשל) מה שלא נצרך לחולה. דברים שנחשבים פיקוח נפש: מכה של חלל (קלקול באברים הפנימיים מן השיניים ולפנים, והשיניים

משום מחתך. (ש"מ).

התרת נדרים ושבעות – אין להתיר נדרים בשבת, אפי' אם לא היה לו פנאי להתירם לפני שבת, משום טירחא שלא לצורך, וי"א משום ממצוא חפצך. ואין להתיר אלא באופנים דלהלן: א' לצורך שבת. ב' לצורך מצוה, אע"פ שאינו צורך שבת. ג' נדרי אשתו, או נדרי בתו נערה, אך לא יאמר מופר לך אלא יאמר טלי ואכלי וכדומה. הנשבע שיעשה דבר עד שבת ואסור לעשותו בשבת מותר להשאל בשבת. חרמי קהל נהגו להתירם בשבת. (שמ"א).

חינוך הקטנים – האב צריך לחנך בניו ובנותיו למצוות דאורייתא דרבנן, וי"א שמצוות חינוך מוטלת גם על האם. במצוות עשה (גם בדרבנן) כל תינוק שיעורו לפי חריפותו וידיעתו בכל דבר לפי עניינו, אבל החינוך בלא תעשה אפי' איסורים דרבנן הוא בכל תינוק שהוא בר הבנה שמבין שאומרים לו שדבר זה אסור לעשותו או לאוכלו. וקטן שעושה איסור אין ב"ד מצווים להפרישו, וי"א שאם הגיע לחינוך צריך להפרישו, ויש להחמיר בדאורייתא. ואביו לכו"ע מצווה לגעור בו ולהפרישו אפי' מאיסור דרבנן, (והיינו בגיל שמבין שאומרים לו שדבר זה אסור לעשותו, וכן כ"ל), ואם האב לא הפרישו, אם זה איסור דאורייתא ב"ד מוחים ביד האב להפרישו. ולתת לתינוק איסור בידים או לומר לו שיעשה איסור (ספיה), אסור בכל אדם, ואפילו בתינוק שאינו בר הבנה כלל, ואפילו באיסור דרבנן. ואסור לומר לנכרי לתת לתינוק איסור, אא"כ הוא קצת חולה וכדומה. קטן שעשה עבירות בקטנותו טוב שכשיגדל יקבל על עצמו איזה דבר לתשובה וכפרה, ואם הזיק או גנב לפנים משורת הדין שישלם כשיגדל. (שמ"ג).

ההולך במדבר ואינו יודע מתי שבת מונה ז' ימים מיום שנפל הספק בליבו (והיינו שאותו היום שעמד בו יהיה כיום ראשון), וביום השביעי יקדש בפת ויין כדן, ואם אין לו יקדש בתפילה, וכן יאמר במוצאי אותו יום אתה חוננתנו, ולענין מלאכה, אם יש לו ממה להתפרנס ואפי' רק לחם בעלמא, אסור לו לעשות מלאכה בשום יום, וכשיכלה מה שיש לו יעשה מלאכה בכל יום אפי' ביום שמקדש בו מה שמוכרח לאותו יום, משום פיקוח נפש, ואפי' ביום השישי

המ"א שאסור לבריא לעשות רפואה כדי לחזק מזגו, גם זה אסור. אסור לעשות אפיקטיוזין (גרימת הקאה) כדי שיוכל לאכול הרבה, ואפי' בחול אסור משום הפסד אוכלין, ואם הוא מצטער מחמת רבוי האוכל, בחול מותר אפי' ע"י סם, ובשבת אסור בסם ומותר ביד. אסור לשתות סממנים המשלשלים, או משקים המשלשלים, ואפי' אין כוונתו לרפואה אסור משום צערא. (שם).

דיני יולדת

יולדת היא כחולה שיש בו סכנה, ומחללים שבת לכל מה שהיא צריכה, וכגון לקרוא למיילדת מחוץ לתחום או לילד אותה, אמנם ראוי שכשהיא מגיעה לחודש התשיעי תכין בערב שבת דברים הנצרכים לה, כדי שלא תצטרך לחלל שבת. וכן כל דבר שאפשר יעשו ע"י שינוי, (וחמיר משאר פיקוח נפש, כיון שלידה זה דבר טבעי, ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה), ומותר להדליק נר בלילה עבור יולדת אפי' היא סומא, ואף שחברותיה יכולות להסתדר בחושך, מ"מ קים להו לחכמים שלא תתישב דעתה בלא נר, וישוב דעת היולדת הוא דבר שיש בו סכנה.

כל דבר שאם נמתין לסימני יולדת זה כבר יהיה מאוחר, כגון שהמיילדת תאחר לבוא, מותר לעשות כבר משעה שיש לה ספק בדבר, ואפי' אם המיילדת מחוץ לג' פרסאות ואפי' צריכים לשאת אותה מותר. אמנם בדבר שאפשר לעשותו מיד בשעת הצורך, אין לחלל שבת אלא משעה שתשב על המשבר, או משעה שהדם שותת, או משעה שאינה יכולה ללכת בלי שישאו אותה.

בג' הימים הראשונים, אפי' אמרה אינה צריכה, מחללים שבת עבור דברים שחברותיה ואמורות שדבר זה עושים לכל יולדת וכל יולדת צריכה לכך, ואין כאן רופא או מיילדת לשואלם אם היא צריכה לכך. מג' ימים ועד שבעה בסתמא מחללים, אבל אם היא אומרת שאינה צריכה אין מחללים אפי' אם חברותיה ואמורות שהיא צריכה, אבל אם רופא או מיילדת אומרים שהיא צריכה מחללים, ואם היא אומרת שהיא צריכה מחללים אפי' אם רופא או מיילדת אומרים

בכלל, ואם אפשר להמתין למוצאי שבת אין מחללים (שבת), מכה שעל גב היד או הרגל או מכה שנעשית ע"י ברזל, החושש בעיניו (בתנאים מסוימים). נחלקו הפוסקים אם מותר לחלל שבת בדבר שאינו נצרך לרפואתו, אבל יש לו צורך בו, ונכון להחמיר באיסורי תורה, ולחמם את חדרו מותר. (שכ"ח). מחללים שבת אפילו בשביל חיי שעה. (שכ"ט).

חולה שאין בו סכנה אין מחללים עליו את השבת במלאכה דאורייתא, אמנם יש דברים שאיסורם מדרבנן שהותרו לצורך חולה שאין בו סכנה, וכדלהלן: אם נפל למשכב או שחלה כל גופו, מותר לומר לנכרי לעשות עבורו מלאכה שאסורה לישראל מדאורייתא, ונחלקו הראשונים אם מותר לעשות עבורו מלאכה דרבנן ע"י ישראל (ולהלכה מותר בשינוי), וכשיש סכנה לאחד מהאברים ואין בזה סכנת נפשות אסור לעשות מלאכה דאורייתא, ומלאכה דרבנן מותרת ע"י שינוי, ובמקום מקצת חולי מותר לעשות רק מלאכה דרבנן ע"י נכרי, ובמיחוש בעלמא גם זה אסור. סתם צרכי קטן דינם כחולה שאין בו סכנה. חבישת פצע מותר רק בדבר שאינו מרפא. (שכ"ח).

תרופות ורפואות בשבת – מי שיש לו מיחוש אסור לו לקחת תרופות או לעשות רפואות בשבת, גזירה שמא יבוא לידי שחיקת סממנים האסורה מדאורייתא משום טוחן. אופני התר: א' דבר שדרך בריאים לאוכלו או לשתותו או לעשותו. ב' חולה שנפל למשכב או שחלה כל גופו. ג' בריא שאוכל או שותה מפני הרעבון והצמא, (אבל כדי לחזק מזגו אסור). ד' דברים שאין להם רפוי ע"י סממנים ועושה זאת כדי למנוע צער, כגון לתת על טבורו כוס חמה מפני שהוא חושש במעיו. ה' דברים שנעשים כדי להפיג שכרות, כגון סיכת כפות ידי ורגליו בשמן ומלח מעורבים. (שם).

אין להתעמל ע"י פשיטת וקיפול זרועותיו בכח, כדי להזיע, מפני שזה נקרא רפואה, ואפי' בחולה שאין בו סכנה אין מותר לעשות זאת אלא בשינוי, ואם אין לו אלא מיחוש בעלמא אסור אפילו בשינוי, והשפשוף שעושים ליגיעי כח כדי להחזיר כוחם, מסתפק הש"ג אם מותר, ולפמש"כ

במקום ספק, ונהרא נהרא ופשטיה. מילה שלא בזמנה, ומילת אנדרוגינוס, או שנולד בין השמשות של ערב שבת או של מוצאי שבת, או שנולד מהול (דווקא אם נראה מהול אפי' בלא קישוי), ויוצא דופן, ועובדת כוכבים שילדה ואח"כ נתגיירה, ומי שיש לו שתי ערלות (היינו שני גידים, וי"א שתי עורות זה ע"ג זה), אין מילתם דוחה שבת. (שם).

טלטול לצורך המילה – מכשירי מילה שהיה אפשר לעשותם מערב שבת אינם דוחים את השבת, ולכן אם לא הביא איזמל מערב שבת אין להביאו בשבת אפי' במקום שאיסור הטלטול בו הוא מדרבנן, אך מותר לומר לנכרי לעשות דבר האסור מדרבנן. (שם).

רחיצת הולד – לפי השו"ע אסור בזמננו לרחוץ את הולד לפני או אחרי או ג' מים אחרי המילה, כיון שהיום אין בזה סכנה. והרמ"א כתב שנוהגים לרוחצו לפני המילה בחמין שהוחמו מאתמול, ואם יש לחוש לסכנה מותר לרוחצו ולחמם המים אפי' בעצמו, ככל חולה שיש בו סכנה. (שם).

רפואת בהמה – אף שאסור מדרבנן להתעסק בשבת ברפואה של אדם (מלבד באופנים המותרים) גזירה שמא יבוא לשחוק סממנים, בבהמה חכמים לא אסרו, דאין לחוש שיבוא לשחוק סממנים כיון שאינו בהול כ"כ, ואף בבהמה שהיא קרובה למיתה שהוא בהול על ממונו, מותר, מפני שיש לחוש שאם נאסור עליו, יבוא לידי שחיקת סממנים ושאר מלאכה דאורייתא. ויש דברים שאין בהם מלאכה אבל אסור לעשותם בבהמה משום שיש בזה טירחא יתירא, כגון משיכת הולד מהרחם. (של"ב).

הצלה מפני הדליקה – מדאורייתא אם נפלה דליקה בשבת, ואין בדבר חשש סכנה, מותר להוציא את ממונו ממקום הדליקה למקום אחר, באופן שאין בדבר איסור הוצאה מרשות לרשות, או טלטול ד' אמות ברשות הרבים. אמנם לפעמים יש בדבר איסור טלטול מוקצה דרבנן, או איסור הוצאה וטלטול מדרבנן, ועוד איסור מיוחד יש בהצלה מפני הדליקה, שאסרו חכמים להציל גם דברים שאין בהם איסור טלטול והוצאה (כגון מזון יותר משיעור ג' סעודות) (בלילה לפני הסעודה, וכל זמן לפני הסעודות שנשארו), ובכלי אחד (מותר), שמא מתוך שאדם בהול על ממונו, אם הוא יתעסק

שאינה צריכה. משבעה ואילך אין מחללים, וכל שלושים יום הרי היא כחולה שאין בו סכנה שמותר לומר לנכרי שיעשה. (ש"ל).

מותר לחלל שבת לצורך הצלת חיי עובר או תינוק, כגון לקשור את הטבור ולחותכו, אא"כ התינוק לא עתיד לחיות אפילו ל' יום כגון שנולד לשמונה ולא גמרו שערו וצפורניו. (שם).

דיני מילה

מילה בשבת – מותר למול בשבת וכן הפריעה והמציצה מותרת, ואם עדיין לא סיים למול יכול לחתוך גם ציצין שאין מעכבים את המילה או את הפריעה. וציצין המעכבים היינו בשר החופה רוב הקיפה של עטרה אפי' אינו רוב גבהה, או רוב גבהה של עטרה במקום אחד. מי שלא מל או לא פרע מעולם אסור לעשות זאת בשבת. תיקון הצפורן של המוחל אסורה מדאורייתא, ואסור לתקן אפי' אם אין מוחל אחר. (ש"א).

טיפול במקום המילה – מותר לתת כמון או איספגנית על מקום המילה, ואם אין לו כמון שחוק לא ישחקנו בשבת, אלא לועס בשיניו, ואם אין לו יין ושמן מעורבים אסור לערבם בקערה בשבת אלא יתנם כל אחד לבדו על המכה, ולשאר חולים ג"כ אסור לערב, וע"י שינוי מותר לכו"ע. ואין לעשות חלוק בשבת כדי לכסות ראש הגיד, אלא כורך סמרטוט, ואם אין לו א"צ לדחות את המילה אלא כורך על אצבעו בדרך מלבוש, ומביא דרך חצר אפי' אם לא נשתתפו יחד, אבל דרך רה"ר אסור, ודרך כרמלית מצדד הא"ר להתיר. (שם).

מילת מי דוחה שבת – הנולד לשמונה וגמרו שערו וצפורניו, או לשבעה ולא גמרו שערו וצפורניו, מלים אותו בשבת, ודווקא בודאי בן שבעה, כגון שבעל פעם אחת ולא בעל יותר עד שהוכר העובר, אבל בסתמא אין לתלות שנתעברה אחרי ליל טבילה או משעה שפסקה לראות דם, דאין זה ודאי. והנולד לשמונה או שיש ספק אם נולד לשמונה או לשבעה ולא גמרו שערו וצפורניו, וה"ה בספק אם לשמונה או לתשעה, אין מלים אותו בשבת, והרמ"א ביו"ד מתיר

הצלת כתבי הקודש - וכתבי הקודש מותר להציל אפי' לחצר שאינה מעורבת או למבוי שלא נשתתפו בו אך יש בו ג' מחיצות ולחי, (אבל בלא לחי הוי ככרמלית ואסור). וספר תורה שנמחק ונשארו בו מעט תיבות שלימות מפוזרות בכמה מקומות, אם יש בהם פ"ה אותיות מתיבות שלימות או פחות מפ"ה אותיות אך יש בהם אזכרה, מותר להצילם מפני הדליקה, אבל בלאו הכי אין להצילם, ומ"מ טעונים גניזה. ספר או שאר כתבי הקודש או תפילין, מותר להצילם יחד עם התיק שלהם, אע"פ שיש בתיק גם מעות, ואפי' לחצר שאינה מעורבת מותר. (של"ד).

גרימת כיבוי - תיבה שאחז בה האור מותר לפרוס מצידה השני עור לח של גדי או לעשות מחיצה בכל סוגי הכלים, ואפי' כלי חרס חדשים מלאים מים שודאי יתבקעו כשתגיע אליהם הדליקה מותר לשים, ואפי' מים בעין מותר (אם אין בזה משום כיבוס), ואפילו אם הוא מתכוין לכבות, משום שגורם כבוי וכן גרימת שאר מלאכות מותרים בשבת. וכתב הרמ"א שהתר זה נאמר במקום פסידא. וכן מותר להתכסות כדרכו בטלית שאחז בה האור אפי' אם כוונתו לכבות, ואינו חושש אם תכבה, ובלבד שלא ירוץ וינענע את הטלית כדי שתכבה, מפני שזה מעשה כבוי ממש. וכן ס"ת שאחז בו האור פושטה וקורא בה. (שם).

בהצלת ממונו יש לחוש שהוא ישכח שהיום שבת, ויבוא לכבות את הדליקה. ולחצר שאינה מעורבת אין להוציא מאכלים כלל. ומאידך יש דברים שהקילו בהם חכמים בדליקה יותר, לפי שמתוך שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, יש לחוש שאם לא נתיר לו להציל הוא יבוא לכבות. וכלי תשמיש כגון כוסות שנצרכות לסעודת שבת מותר להציל לחצר המעורבת. ומותר ללבוש ולהוציא כמה שירצה, אבל בלא לבישה מותר רק מה שנצרך לאותו יום. מותר לומר לאחרים בואו והצילו לכם, ואם הם מצילים מעצמם, וכן בני חצר אחרת שיש חשש שהדליקה תתפשט לשם, מותר להם להציל ללא הגבלה (כיון שאינם בהולים ואין חשש שייכבו את הדליקה). קטן שבא לכבות צריך למחות בו, אבל בנכרי לא, ומותר לומר לו כל המכבה אינו מפסיד, או לקרוא לו לכאן בלי לומר לו לכבות, אבל אסור לזרז נכרי לכבות. כתב הרמ"א שבזמננו מותר לכבות דליקה משום שיש בזה סכנת נפשות, והכל לפי הענין. כל מה שמותר להצילו מפני הדליקה, מותר כמו כן להצילו ממים ומשאר דברים המאבדים. (של"ד). מותר לכבות בשבת דליקה שעלולה להתפשט למקום שיש שם חולים או קטנים וכדומה שלא יכולים לברוח. (שכ"ט).

A decorative rectangular frame with rounded corners, featuring intricate scrollwork and floral patterns at the corners and midpoints. The frame is black and white.

תמצית ההלכה

תמצית ההלכה

הקדמת המ"ב לחלק ג'

השבת היא שורש האמונה – כתיב "זכור את יום השבת לקדשו וכו' כי ששת ימים עשה ד' את השמים ואת הארץ וכו'", ומבואר כאן שהשבת היא שורש האמונה לדעת שהעולם נברא ע"י הבורא וממילא אנו חייבים לעשות רצונו, שהרי הכל שלו, ומהאי טעמא כל המשמר את השבת כאילו מקיים כל התורה וכל המחלל את השבת כאילו כפר בכל התורה.

ראיות לחומר עוון חילול שבת – א' חומרת עונשי העבירות הם לפי חומרת העבירה, וסקילה היא העונש החמור ביותר, והמחלל שבת במזיד עונשו בסקילה, ובלא התראה עונשו עכ"פ כרת. ב' מומר לעבירה אחת לא נעשה מומר לכל התורה, ואילו באיסור שבת אם הופקר אצלו איסור שבת ועובר עליו כמה פעמים בפרהסיא הוא נחשב מומר לכל התורה ודינו כעכו"ם ממש לענין עירוב ושחיטה.

שמירת שבת נותנת חיות רוחנית לאדם – הנה רמ"ח מצוות שבתורה הם כנגד רמ"ח אברי האדם (ושס"ה לאוין הם כנגד שס"ה גידים), וכל מצוה נותנת חיות לאחד האברים, ומי שעבר בפשיעה על מצוה מסוימת יהיה בעל מום לנצח באותו אבר, וכמו שבאברים יש אברים שהנשמה תלויה בהם, ה"ה במצוות, ויש עניינים שהם כנגד הראש והלב שהן עיקר החיות של הנפש הקדושה, כמו האמונה בד' ובתורתו ושמירת שבת שהיא ג"כ יסוד האמונה, ואם יחסר לו בזה נחסר לו כל עיקר החיות, והוא חי בעולם הזה רק מכח הנפש הבהמית, ולא יהיה לו במה לקום בתחית המתים.

הצורך בלימוד הלכות שבת – הנה איתא בגמרא "כל המשמר שבת כהלכתו, אפילו חטא כדור אנוש מוחלים לו", וכהלכתו היינו לשמור כל פרטי ל"ט המלאכות ותולדותיהם, והדרך לשמור שבת בכל פרטיה הוא רק ע"י לימוד הלכות שבת, ואין די שיעור עצמו בחשיבות שמירת השבת, כי הוא עלול לטעות בדין ולהתיר דברים אסורים, (כגון שברחו בהמותיו, או תרנגוליו שלא הורגלו בבית, שיכול להכשל בצידה דאורייתא, וגם ע"י נכרי אסור לתופסם, ואם ילמד ידע שיכול לומר כל המציל אינו מפסיד, או לומר לנכרי שיכניסם למקום גדול שאינו קל לתופסם שם גם אחר שיכניסם. או אם נדלקה המפה ויבוא לכבות מפני שהוא בהול על ממונו, ואם ילמד ידע שהוא יכול לשפוך מים במקום שעדיין לא אחזה האש, או ע"י נכרי. וכן באיסור בורר יכול להכשל לברור בין שני מיני עופות ולהוציא את הסוג שאינו רוצה עכשיו, או להוציא את כל השומן מהחלב, ואם ילמד ידע שיכול אם ישאר מעט שומן או שיוציא מעט חלב. וכן בעוד מלאכות כגון דש ולישה ומלבן מוצי לעבור עליהם מחוסר ידיעה). וכבר העיד ר' יהונתן אייבשיץ שא"א להנצל מאיסורי שבת אא"כ ילמד כל הדינים על בורים היטב היטב.

המשנה ברורה נתחבר כיון שהלכות שבת קשים מאד, וא"א להבינם מתוך השו"ע בלי ללמוד את המקורות בש"ס ופוסקים, ואין לאדם פנאי לזה, וגם יש לברר ההלכה במחלוקות הפוסקים, ובמשנה ברורה מובא כל דין בטעמו ונימוקו מש"ס ופוסקים, והכרעת האחרונים במחלוקות הפוסקים הקודמים. וראוי לכונן חבורות ללמוד הלכות שבת, וידוע שדבר זה מביא לקירוב הגאולה.

כפי שהשו"ע מסימן א' עד סימן רמ"א מסודר לפי סדר היום מהשכמת הבוקר עד אחרי תפילת ערבית, כך השו"ע בהלכות שבת מסודר לפי סדר יום השבת, כאשר בהתחלה מובאים ההלכות השייכות ללפני שבת, (כגון ההכנות לשבת, סיכום עם נכרי לפני שבת שיעשה מלאכה בשל ישראל או עבור ישראל, יציאה בספינה או למקום רחוק לפני שבת, עשית מלאכות בערב שבת כאשר המלאכות נגמרות בשבת, השתית קדירה על כירה או הטמנתה מערב שבת, רחיצה לפני שבת, דיני הדלקת נרות, הכנת הבית לשבת), ואח"כ מובאים דיני השבת לפי סדר היום, כאשר אחרי דיני תפילת מעריב מובאים הלכות קידוש, וכן אם מותר להשתמש לאור הנר בשבת או בנר שהדליק נכרי, ואח"כ מובאים הלכות תפילות שחרית ומוסף מנחה מעריב והבדלה ומלוה מלכה. ובזה הושלם סדר השבת. ואח"כ (מסימן ש"א עד סימן שד"ז) מבואר מה מותר ומה אסור לעשות בשבת.

וכתב הטור בהקדמה להלכות שבת וזה לשונו "החלק השני סדר יום השבת איך יתנהג בכבודו ומיום הראשון ואילך והלכות כל ענין וענין בזמנו, כגון קבולת ושכירות מרחץ שלפני שבת, ושותפות עם הנכרי, והפלגת ספינה, ושילוח אגרות ג' ימים לפני השבת, ודברים הנוהגים בערב שבת כגון איסור מלאכה ושהייה והטמנה והדלקה כל אחד בזמנו, ואיזו מלאכה מתחילין ערב שבת עם חשכה, ומי שהחשיך לו בדרך. ואח"כ סדר היום בעצמו, והלכותיו המותרין והאסורים. אבל חיוב חטאת לא רציתי להאריך בו". עכ"ל.

סימן רמ"ב

עוד איתא בגמרא (שם) **אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי אלמלי משמדין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלים, וכו'.**

כבוד ועונג שבת

מצות עונג שבת ושכרה

איתא בגמרא (פסחים ס"ה:) **אמר רבה הכל מודים בשבת דבעינן לכם דכתיב "וקראת לשבת עונג".**

עוד איתא בגמרא (שבת ק"ה) **כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר "או תתענג על ד' והרכבתך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך וכו'..." כיעקב שכתוב בו "ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה". רב נחמן בר יצחק אמר ניצול משעבוד גליות, וכו'. אמר רב יהודה אמר רב כל המענג את השבת נותנין לו משאלות לבו, שנאמר**

מעלת שמירת השבת - איתא בגמרא (שבת ק"ח) אמר רבי יוחנן כל המשמר שבת כהלכתו, אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו, וכו'. וביאר הבית יוסף דהנה איתא בירושלמי ששבת שקולה כנגד כל המצות, והטעם מפני שהיא מזרה על ההשגחה ועל חידוש העולם ועל תורה מן השמים, וכיון שהוא שומר שבת ודאי אינו מאמין בע"ז שהוא עובד, ולכן זה נמחל לו ע"י תשובה, אבל העובד ע"ז וסובר שאולי יש בה ממש הוא רחוק מן התשובה.

עוד איתא בגמרא (שם) **אמר רב אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלמה בהן אומה ולשון, וכו'. וביאר המהר"י אבוהב שאם עמלק לא היה נלחם בישראל לא היה שום עם ולשון נלחם בהם, מפני שכולם פחדו מישראל בגלל הניסים שנעשו להם במצרים ובים, אבל אחרי שעמלק נלחם בהם אע"פ שהפסיד זה גרם שאחרים ג"כ יבואו להלחם בישראל.**

וכנשר לכבד שבתות ביותר. (והיינו לא רק לכסא דהרסנא, אלא יותר מכפי יכלתו. בית יוסף). וכתב הטור שלכן צריך כל אדם לצמצם בשאר ימים כדי לכבד השבת, ולא יאמר היאך אחסר פרנסתו, כי אדרבה אם יוסיף יוסיפו לו, כדאיתא בגמרא (ביצה ט"ז). **כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכפורים, חוץ מהוצאת שבתות והוצאת יום טוב, והוצאת בניו לתלמוד תורה, שאם פחת פוחתין לו, ואם הוסיף מוסיפין לו.** איתא בגמרא (ביצה ט"ז). **תניא, אמרו עליו על שמאי הזקן, כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת. מצא בהמה נאה, אומר זו לשבת, מצא אחרת נאה הימנה, מניח את השניה ואוכל את הראשונה. אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו, שכל מעשיו לשם שמים, שנאמר "ברוך ד' יום יום".**

פסקי ההלכה

מי שיש לו ממון צריך לכבד את השבת כפי יכולתו, במאכלים ומשקים החשובים עונג, כל מקום ומקום לפי מנהגו, (והזכירו בשר ויין ומגדנות לפי שבסתמא זהו עיקר העינוג לרוב בני האדם), וטוב להזהר שלא יפחות משני תבשילין, וגם טוב שיאכל בכל סעודה דגים, אא"כ אינם נאותים לו או שהוא שונאם.

ומי שהשעה דחוקה לו ביותר ויש לו רק מזון ב' סעודות לשבת, על זה אמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, ואינו חייב בשלש סעודות או בכסא דהרסנא (דגים קטנים המטוגנים בשמן), אא"כ יש לו ממון גם לזה, ומ"מ נכון מאוד שישתדל לאכול ג' סעודות וכסא דהרסנא. ואם יש לו משכונות ויכול ללוות עליהם, צריך ללוות כדי שלא לבטל עונג שבת, ועל זה אמרו "לו עלי ואני פורע", ויבטח בד' שיעזור לו לפרוע, ובעט"ז משמע שלא ילוה אא"כ הוא משער שיהיה לו מה לפרוע, והכל לפי הענין. וילווה אף בריבית (מעכו"ם או מישראל בדרך התר).

ומי שאין לו כלום וכבר נוטל מן הצדקה מחויבים הגבאים לתת לו עכ"פ ג' סעודות וכסא דהרסנא, ובאדם נכבד הכל

"והתענו על ד' יותן לך משאלות לבך". וכתב מהר"י אבובש שדברים אלו הם מדה כנגד מדה, שכמו שהוא מפור מעות בלי שיעור לצורך שבת, כך יתנו לו נחלה בלא שיעור, וכיון שהוא מקבל עליו עול שבת, מעבירין ממנו עול מלכיות, ונותנים לו משאלות לבו כדי שיוכל למלאות חפצו מכל עונג שירצה.

וכתב המשנה ברורה שמצות עונג שבת נתפרשה ע"י הנביאים, דכתיב "וקראת לשבת עונג", וי"א שעיקרו מן התורה דכתיב "מקרא קודש" ופירשו חז"ל לקדשו ולכבדו בכסות נקיה, ולענגו בעונג אכילה ושתייה, ולחינוך ולבית יוסף זה מדרבנן, אך גם לשיטתם צריך מאד להזהר בזה, דחמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה, ושכרו "אז תתענג על ד' וכו'".

ג' מצבים בשיעור מצות עונג שבת

איתא בגמרא (שבת ק"ח:) **במה מענגו: בדגים גדולים וראשי שומין ותבשיל של חרדין. רב חייא בר אשי אמר רב, אפילו דבר מועט ולכבוד שבת עשאו הרי זה עונג. מאי היא, אמר רב פפא כסא דהרסנא.** עוד איתא בגמרא (שם ק"ח). **אמר ר"ע עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות.** ומאידיך איתא בגמרא (ביצה ט"ו:) **לוו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני פורע.**

וביאר הטור שמי שאין לו (והיינו שאם ילוה לא יהיה לו מהיכן לפרוע) עליו נאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, ומי שיכול צריך לכבד את השבת כפי יכולתו, ומי שיש לו מעט משלו ואין זה מספיק לו והוא צריך לבריות, כתב הטור שהוא שאל את אביו הרא"ש מה הדין בזה, ולא השיבו דבר ברור, והביא הטור דאיתא בפסחים (ק"ב). **תנא דבי אליהו אף על פי שאמר רבי עקיבא עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, אבל עושה הוא דבר מועט בתוך ביתו, מאי נינהו, אמר רב פפא כסא דהרסנא. רבי יהודה בן תימא אומר הוי עו כנמר וקל כנשר רק כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים.** וביאר רש"י (אבות ה' כ') שכוונת הגמרא שר"ע מדבר על מי שהשעה דחוקה לו ביותר, אבל צריך אדם לזרז עצמו כנמר

מוקשה על טעם זה ומביא דברי התורת חיים ששבת בראשית היא דוגמת לעתיד לבוא שהיום יום שכולו שבת, ואוכלים בשר ודגים כנגד סעודת שור הבר ולויתן, ומקדשים על היין זכר ליין המשומר בענביו לצדיקים לעת"ל, וכיון שהצדיקים לעת"ל יאכלו מן, לכן עושים בשבת זכר למן ההוא.

זמן הכיבוש לפני שבת - איתא בגמרא (ב"ק פ"ב). עשרה תקנות תיקן עזרא, שקורין במנחה בשבת וכו' ומכבשים בחמישי בשבת. וכתב השו"ע מתקנת עזרא לכבס בחמישי מפני כבוד השבת, וביאר המ"ב דהיינו כדי שיהיו בגדים לבנים לשבת, אבל לא בערב שבת כדי שיהיו פנויים להתעסק בצרכי שבת והסכימו האחרונים שהכיבוש בחמישי הוא מעצם התקנה, דלא כהמ"א שסובר שעיקר התקנה היא שלא לכבס בערב שבת. וצריך להזהר שלא ללכת בחלוק אחד כמה שבתות, שלא לעבור על תקנת עזרא.

עיקרי הדינים

עונג שבת - מצוה לענג את השבת בעונג אכילה ושתייה וכדומה, דכתיב "וקראת לשבת עונג", ושיעור מצוה זו הוא בכל אחד לפי יכולתו, וי"א שעיקר מצוה זו מן התורה דכתיב "מקרא קודש". והמענג את השבת שכרו גדול מאד. ומי שהוא דחוק מאד בממון אין לו ליטול מן הצדקה בשביל זה, ואם יכול ללוות ילוה (לזו עלי ואני פורע), ואם הוא כבר נוטל מן הצדקה, יתנו לו מזון ג' סעודות וכסא דהרסנא.

כבוד שבת - מצוה לכבד את השבת בכסות נקיה, וכן לישא ואפיה לשבת הם בכלל כבוד שבת, ועזרא תיקן לכבס בחמישי כדי שילבש בשבת בגדים מכובסים.

הקדמה לסימנים הבאים בענין מלאכת נכרי בשל ישראל - אסור לישראל לומר לנכרי לעשות עבורו מלאכה בשבת, דאמירה לעכו"ם שבות, ואף בלא אמירה אסור שהנכרי יעשה מלאכה בשבת עבור הישראל, ואפילו כשעושה בעצמו מלאכה בשל ישראל בשבילו צריך למחות בידו. והיכא שהנכרי מקבל ממון או חלק מהרווחים, לפעמים הדבר מותר משום דאדעתא דנפשיה קעביד, ולפעמים אסור מפני שזה נחשב שהוא עושה עבור הישראל. ויש מקומות שאף שאין הנכרי שלוחו, והוא עושה לצורך עצמו, חכמים אסרו משום מראית העין שיחשבו שהוא שלוחו, ובמקום דליכא מראית העין ואין המלאכה עבור הישראל מותר. ויש מקומות שהתירו איסור מראית העין במקום פסידא. ויש

לפי כבודו, שכיון שכבר נצטרך לפשוט ידו וליטול נותנים לו הכל, ומי"מ אם יש לו גם מעט משלו, צריך לדחוק את עצמו ולצמצם בהוצאות שאר הימים כדי לכבד ולענג את השבת כראוי, ועל מזונות שבת ויו"ט (והוצאות בניו לת"ת) אמרו שאם מוסיף מוסיפים לו, ויבטח בד' שיתן לו אחרים עבור זה, (אבל בשאר הוצאות יזהר שלא יוסיף פן לא קצבו לו כ"כ, ויש שעושים הפוך ובאים עי"ז לידי גזל וחילול ד'), אך לא יטיל דבר זה על הציבור כיון שיכול להסתפק במעט. והט"ז סובר שמשפיק שיאכל כסא דהרסנא, והוא דעת יחידאה.

ביומו תתן שכרו קודם למצות עונג שבת, או שיפייסנו להמתין עד אחרי שבת, אמנם אם עדיין לא קיבל מהפועל את החפץ, אפילו אם הפועל אומר לו שיטלו ושאינו רוצה לעכבו, יכול שלא לקבל ממנו. ואם הפועל כבר גמר את המלאכה אתמול, שאין בזה איסור בל תלין אלא בל תשהה, והוא כשאר בעל חוב, עונג שבת קודם, אך צ"ע מה הדין בזה בת"ח.

אם מוכרי הדגים מייקרים את השער נכון לתקן שלא יקנו דגים עד שהמחיר ירד, ויענגו את השבת במאכלים אחרים, אך מי שקנה לפני התקנה מותר לאכול את מה שכבר קנה. וכתב הבאר היטב שלא יתקנו כך אא"כ הוסיפו על המחיר שליש, אבל בא"ר ובפמ"ג כתבו דה"ה בפחות משליש.

י"א שמי ששלחו לו דבר מאכל שיאכלנו בשבת לא יאכלנו בחול.

לישה ואפיה לשבת - לישה ואפיה לשבת הם מכלל כבוד שבת ויו"ט, ונוהגים ללוש כשיעור הפרשת חלה, כדי לקיים מצות חלה, לפי שהאשה איבדה את אדם הראשון שהיה חלתו של עולם, שנברא בערב שבת, והלוקחים מן האופה לאו שפיר עבדי, שמקטינים בזה כבוד שבת.

אפילו הנוהגים לאכול פת פלטר בחול, נכון שיזהרו בשבת ויו"ט לאכול רק מפת ישראל משום כבוד שבת, ואפילו בתוך הסעודה נכון להזהר, והא"ר חולק על זה, אבל אם הוא אנוס לקדש על פת פלטר, כמו שמצוי לאנשי החיל העברים, יכול לקדש עליו.

יש מקומות שנהגו **לאכול פשטידא בליל שבת** זכר למן שהיה מכוסה מלמעלה ומלמטה, אבל לא בליל יו"ט, והבה"ל

עורות לעבדן ולא כלים לכוּבס נכרי אלא כדי שיעשו מבעור יום. ובכולן בית הלל מחירין עם השמש. וכתב המגיד משנה שמבואר בגמרא שגם לב"ש אין איסור שהנכרי יעשה בשבת, אלא באופן שאין שהות לעשות מערב שבת, דאז נראה כאומר לו לעשות בשבת, והלכה כבית הלל.

אמנם אסור לעשות את המלאכה בשכירות או בבית הישראל, כדאיתא בירושלמי (שבת א' ח') **אומנים גוים שהיו עושים עם ישראל בתוך ביתו אסור בתוך בתייהם מותר. במה דברים אמורים בקיבולת אבל בשכירות אפילו בתוך בתייהם אסור.**

פסק ההלכה - מותר לישראל לתת לנכרי לעשות מלאכה בשבת בדבר תלוש תמורת שכר קצוב (-קבלנות), כאשר אין ידוע לכל שהמלאכה נעשית עבור ישראל, אפילו אם המלאכה נעשית בפרהסיא, ואפילו אם הנכרי עושה את המלאכה ברשות הרבים מותר, (והא דאיתא בירושלמי שמותר לעשותה בבית הנכרי, היינו שבוה מסתמא אינו ידוע שהיא של ישראל), ואפילו אם מעט אנשים יודעים שהמלאכה של ישראל מותר, שכיון שהישראל משלם לו שכר קצוב, אין לישראל קפידא שהמלאכה תיעשה דווקא בשבת, והנכרי אדעתא דנפשיה קעביד, ומ"מ אסור לעשות את המלאכה בבית הישראל, וכן אם ידוע ומפורסם שהמלאכה היא של ישראל אסור, מפני שהרואה יחשוב שהמלאכה נעשית בשכירות ולא בקבלנות.

מלאכה במחובר

כתב הטור וז"ל ישראל ששכר עכו"ם לבנות לו בית בקבלנות, היה מתיר ר"ת שיבנו לו בשבת, ורבינו יצחק אסרו. עכ"ל. וכתבו התוס' והרא"ש שמקורו של ר"ת הוא מהא דאיתא בגמרא (ע"ז כ"א: הובאה לעיל תחילת סימן רמ"ג) שמותר לתת שדה לנכרי באריסות, למרות שחלק הישראל משביח ע"י המלאכה, וכ"ש בקבלנות שהישראל לא מרויח במה שהנכרי בונה דווקא בשבת. ודעת התוס' והרא"ש דלא דמי לאריסות של שדה, מפני ששדה דרך לקבלה באריסות, אבל בנין בית רגילים לעשותו בשכירי יום, והרואה יסבור

מקומות שאסור לקבל את הרווח משום שכר שבת, ואם מקבל את השכר שבת בהבלעה עם ימים נוספים מותר. ואף במקומות שמלאכת הנכרי מותרת, אסור לישראל לדבר עם הנכרי מענייני העסק בשבת, משום "ממצוא חפצך". ובסימנים הבאים (רמ"ג-רמ"ה, רמ"ז, רנ"ב) יבוארו פרטי דינים אלו.

סימן רמ"ג

באיזה אופן מותר שהנכרי יעשה מלאכה בשבת בשדה או במרחץ של ישראל

יש ג' צורות שבהם אדם עושה מלאכה בשדה או מרחץ וכדומה של אדם אחר: א' אריסות - הפועל ובעה"ב חולקים ברווחים או הפירות. ב' שכירות - הפועל משלם דבר קצוב לבעה"ב, ונוטל את כל הרווחים. ג' קבלנות - הפועל נוטל דבר קצוב, והרווחים לבעה"ב. ויש לדון בכל אחד מהאופנים הנ"ל האם זה נחשב שהנכרי עושה מלאכה בשביל הישראל, או דאדעתיה דנפשיה קעביד, ואף היכא דאדעתיה דנפשיה קעביד יש לאסור משום מראית העין היכא שברך הרגילה הנכרי עושה על דעת הישראל.

איתא בגמרא (ע"ז כ"א:): **תניא, רבן שמעון בן גמליאל אומר, לא ישכיר אדם מרחצו לעובד כוכבים, מפני שנקרא על שמו, ועובד כוכבים זה עושה בו מלאכה בשבתות ובימים טובים. וכו'.** אבל שדהו לעובד כוכבים מאי, שרי (-להשכיר, ואע"פ שנקראת על שמו לא חושדים שהנכרי הוא שלו, אלא אומרים שהנכרי קיבל את השדה כאריס למחצה שליש ולרביע, ועליו מוטל לעשות. רש"י). **מאי טעמא, אריסא אריסותיה קעביד, מרחץ נמי אמרי אריסא אריסותיה קעביד, אריסא דמרחץ לא עבדי אנשי (-)** וממילא חושבים שהישראל מקבל את כל הרווח, והנכרי מקבל סכום קצוב לכל יום, ונמצא שהנכרי עושה מלאכה בשליחותו של ישראל. בית יוסף. וכתב הבית יוסף שאע"פ שרשב"א חולק על רשב"ג, הראשונים פסקו כרשב"ג.

סעיף א'

מלאכה בדבר תלוש

איתא במתני' (שבת י"ז:): **בית שמאי אומרים אין נותנין**

פועלים לפי ימים, ואפילו אם מנהג העיר לעשות בקבלנות, דעת הט"ז להחמיר (בשדה או בבנין) כיון שדרך ג"כ לעשות בשכירות, [ולפמ"ג אפילו רוב העיר דרכם בקבלנות אסור, כיון שרגילים גם בשכירי יום, והבה"ל מקשה על דבריו].

אמנם יש שמקילים באופן שמנהג כל העיר היא לעשות בקבלנות או שנתפרסם שאותו האיש דרכו בקבלנות, (והיינו שכל הפועלים עובדים בקבלנות, אבל אם רק האדריכל בקבלנות, והמסייעים דרך לשוכרם לפעמים לימים, אסור אפילו כשלקחם בקבלנות, אמנם אם האדריכל שוכר את המסייעים, ובעה"ב לא יודע מזה כלל, גם זה בכלל קבלנות), ואפשר להקל כדבריהם בשדה במקום הפסד, אבל בבית צ"ע.

אם המלאכה היא מחוץ לתחום העיר, והבעלים עצמו לא גר שם, וגם אין עיר אחרת או יהודי אחר שגר בתחומי המקום שבו נעשית המלאכה, מותר, דליכא מראית העין, והנכרי טורח בשלו.

פינוי זבל מהחצר הרי הוא בכלל מלאכה במחובר, כיון שזה תיקון לחצר, ויש מקילים לשוכרו בקבלנות לקחת מהרחוב של רבים, וכתב המ"א דטעמם משום דס"ל שבשל רבים ליכא חשדא, אבל בשכירות יום ודאי אסור, אבל האחרונים כתבו שגם בשל רבים אסור, וגם המ"א כתב שאין להקל במקום שאין מנהג להקל, דיש חילול ד' בדבר.

וגם לפי המ"א אסור **לבנות בית הכנסת** בשבת בקבלנות, דבזמננו שביום חגם אין מניחים לעשות מלאכה בפרהסיא יש בזה חילול השם, ומ"מ אם יש חשש ח"ו שיתבטל בנין בית הכנסת לגמרי, מותר להניח לנכרי לבנותו בקבלנות, ובלבד שיהיה מפורסם לכל שזה בקבלנות.

דברי הראשונים

כתב הר"ן שממה שהגמרא מתירה שהנכרי יהיה אריס בשדה, מבואר שמותר לישראל להנות ממלאכת נכרי בשבת, כיון שכל המלאכה מוטלת על הנכרי, והנכרי אדעתיה דנפשיה קעביד, והנאת ישראל ממילא אתיא, וכ"ש שמותר להשכיר שדה לנכרי וליטול ממנו סכום קצוב, דהנכרי אדעתיה דנפשיה קעביד, והישראל לא נהנה כלל מהמלאכה, וכן דעת הרמב"ם והרא"ש.

שהם שכירי יום שזה אסור. וכתבו הראשונים שר"ת עצמו לא סמך על הוראתו כשבנה את ביתו.

ואיתא בגמרא (מו"ק י"ב.) **אמר שמואל מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר. א"ר פפא ואפילו חוץ לתחום לא אמרן אלא דליכא מתא דמקרבא להתם, אבל איכא מתא דמקרבא להתם אסור.** ואף שר"ת סובר שהגמרא מדברת באבל, עיקר פירוש הסוגיה הוא דמיירי בשבת, וכמ"ש הר"ן והרמב"ן.

ומבואר בדברי הרמב"ם שדין שדה שוה לדין בית, שבקבלנות אסור רק משום מראית העין, ומש"ה מחוץ לתחום העיר מותר. ויש מתירים בשדה מפני שהרואים יחשבו שהנכרי עושה באריסות, ודעת המגיד משנה והר"ן שדווקא כשהנכרי עושה באריסות, שאם הרואים יבדקו ימצאו שהנכרי מקבל חלק מהפירות, מותר, אבל כשהבעלים נוטלים את כל הפירות אסור מפני שזה נראה כשכיר יום, וכן דעת התוס' והמרדכי והסמ"ג והסמ"ק וספר התרומה וההגהות מיימוניות. ולפי זה אסור לשכור נכרי בסכום קצוב שיעשה בתנור וריחיים ומרחץ כל המלאכה הנצרכת להם, מפני שגם זה נראה לאנשים כשכיר יום.

פסקי ההלכה

מלאכת נכרי במחובר, כגון לבנות חצרו או כותלו של ישראל, אם המלאכה נעשית בתוך העיר, או בתוך תחום העיר שרגילים אנשי העיר ללכת לשם לפעמים, אסור להניח לנכרי לעשותה בשבת, [ויצוהו לפני שבת שלא לעשותה בשבת], ואפילו אם אין ידוע שהמקום הזה שלו אסור, דיש לחוש שהשכנים יודעים שזה שלו, ואפילו אם השכנים נכרים, יש לחוש לאורחים הבאים לשם או שבני ביתו יחשדו בו, אע"פ שהוא גר מחוץ לתחום העיר, ואין עיר אחרת בתוך תחומו. ואיתא בספר חסידים מעשה באדם ששכר נכרי לבנות את ביתו, והיה הנכרי בונה בשבת, ולא היו ימים מועטים שלא נשאר הקרקע לא לו ולא לזרעו.

וכן באופנים הנ"ל אין לפסוק עם הנכרי **לקצור את שדהו,** ואע"פ שדרך שדה לאריסות, מ"מ כשיראו שהנכרי לא נוטל חלק בפירות כאריס, יחשדו שהיה שכיר יום, דשכיח לשכור

בעצמו בין בקנאו מאחר וישב בו, ויחשדו שהנכרי עושה מלאכה בשליחות ישראל והרווח של הישראל. ועיין בסימן רמ"ד שדבר האסור משום מראית העין אינו אסור אלא בתוך התחום של ישוב ישראל.

אמנם אם יהיה **דרך רוב אנשי המקום** לתת את המרחץ בשכירות או באריסות, מותר להשכיר או לתת באריסות, וכדין שדה דלהלן. וכן אם הוא עצמו השכיר שנה אחר שנה ונתפרסם הדבר שאינו שוכר פועלים אלא משכיר את המרחץ, מותר להשכיר את המרחץ או לתתו באריסות.

וכן מרחץ של נכרי **ששכרו ישראל וחזר והשכירו** לנכרי מותר, אבל אם שכרו ישראל מישראל אחר אסור להשכירו לנכרי, כיון שיחשדו שהנכרי הוא שכיר יום של בעל המרחץ.

הקונה מרחץ מנכרי, **והשכירו לנכרי לפני שישב בו**, מותר להשכירו או לתתו באריסות, כיון שלא נקרא שם הישראל עליו, (וי"א שגם בשכירות כל ההתר הוא כשהישראל לא ישב בה, אבל הא"ר ו"א חולקים על זה, וכן מסתברא, אך אם ישב הישראל כמה שנים ונתפרסם לכל, צ"ע).

ואם המרחץ נמצא **בתוך בית דירה**, ואותם שבביתו יודעים שהנכרי שכרו, ואנשים אחרים לא יודעים אם יש שם מרחץ, מותר, אבל אם רוחצים שם בימות החול גם אנשים אחרים אסור להשכירו בשבת, כי כשיראו שעשן יוצא ממנו בשבת יתלו שבשליחותו הסיקו הנכרי. וכן אם המרחץ ברשות הרבים במקום הנראה, אפילו אם לא רוחצים בו אלא אנשי ביתו אסור, כיון שהרואים לא יודעים שזה שכירות. ויש מקילים עוד שאם המרחץ נמצא ברשות בפני עצמה, מותר אפילו אם רוחצים בו גם אנשים אחרים, שמסתמא רק השכנים יודעים שזה שלו, והם יודעים שזה שכירות ולא קבלנות.

שדה - כיון שדרך רוב אנשי המקום לתת שדה באריסות או בשכירות, מותר לתיתה באריסות או בשכירות, אע"פ שהשדה נקראת על שמו (דכל מחובר שם בעליו עליו). אמנם אם אין לנכרי שום חלק בפירות, אף דמדינא שרי דאדעתא דנפשיה עביד, מ"מ אסור, דכיון שאין לו חלק

עוד כתבו הראשונים שהחילוק בין מרחץ לשדה הוא שמרחץ דרך לשכור פועל בקבלנות והרווחים לבעה"ב, ושדה דרך לתתה באריסות, וממילא לענין תנור כיריים וריחיים הכל לפי הענין אם דרך אותו מקום לתתם בקבלנות אסור, ואם דרך להשכירם או לתתם באריסות מותר.

רב האי גאון מתיר אף במרחץ היכא שהשכירו שנה אחרי שנה והדבר נתפרסם, ועל פי דבריו מתיר הרא"ש להשכיר מרחץ או תנור במקומו כיון שהדרך להשכירם, וי"מ שכוונת רב האי להתיר להשכיר מרחץ לכמה שנים, משום ששכירות כזו היא דומה למכר ויש לה קול ואין חשש למראית העין.

יש מתירים אפילו קבלנות היכא שהנכרי אינו מחויב לעבוד דווקא בשבת ויכול להשלים מלאכת השבת ביום אחר.

י"א שהאיסור במרחץ הוא דווקא כשבנאו ישראל וישב בה, דאף אם משכירנה עדיין שמו עליה, אבל אם קנאה מנכרי ולא ישב בה מותר כיון שאין שמו של הישראל נקרא על המרחץ. ויש אוסרים, דס"ל שגם בזה המרחץ נקרא על שמו.

נחלקו הראשונים אם ההיתר באריסות הוא דווקא כשנוטל פירות בשכרו, דבכהאי גוונא הרי הוא כשותף, אבל אם נוטל חלק מהרווחים במזמון אסור, דבכהאי גוונא לא הוי כשותף. וי"א שאין חילוק בין מעות לפירות.

פסקי ההלכה

מלאכת נכרי בשבת במרחץ של ישראל - אסור מדינא באיסור גמור לתת לנכרי מרחץ בקבלנות, והיינו באופן שהנכרי נוטל סכום קצוב וכל הרווח לבעה"ב, מפני שהנכרי עובד עבור הישראל, והישראל נהנה מהעבודה בשבת, [ואמירה לעכו"ם שבות, ואסמכוה אקרא ד"כל מלאכה לא יעשה בהם", ואפילו כשעושה מעצמו צריך למחות בידו]. וחכמים אסרו גם להשכיר מרחץ לנכרי, או לתתו באריסות, שאף שאין בזה משום אמירה לנכרי, דהנכרי אדעתא דנפשיה עביד, מ"מ אסרו משום מראית העין, מפני שהמרחץ נקרא על שמו של הבעלים הישראל, (בין בבנאו

אמנם אם הנכרי נוטל לפי אחוזה (כגון אריס), או שהנכרי משלם סכום קצוב עבור דבר של ישראל וכל הרווח של הנכרי, מותר, כיון שהנכרי עושה את המלאכה בשבילו ולא בשביל ישראל (אדעתיה דנפשיה קעביד), אמנם לפעמים הדבר אסור משום מראית העין, שיחשבו שהוא עושה את המלאכה עבור ישראל (כגון להשכיר מרחץ לנכרי במקום שרגילים לתת אותו בקבלנות), ויש מקומות שהתירו איסור זה של מראית העין במקום פסידא.

סימן רמ"ד

באיזה אופן מותר שהנכרי יעשה בשבת מלאכה בדבר שהוא של ישראל

בסימן הקודם נתבאר באיזה אופן מותר שהנכרי יעשה בשבת מלאכה במרחץ או שדה וכדומה של ישראל, כאשר ישראל משתכר מאותה מלאכה, ובסימן זה יתבאר באיזה אופן מותר לנכרי לעשות מלאכה עבור ישראל, כגון לבנות לו איזה דבר או לקצור שדה או לארוג בגד וכדומה. וכמו בסימן הקודם כדי להתיר דבר זה צריך שהנכרי יעשה את המלאכה אדעתא דנפשיה ולא עבור ישראל, וכן שלא יהיה בזה מראית העין שיחשבו שהנכרי עושה את המלאכה עבור ישראל. ובאיסור מפני מראית העין יש חילוק בין מלאכה בתלוש, שהיא מותרת כאשר אינו ידוע שהיא של ישראל, לבין מלאכה במחובר שמותרת רק מחוץ לתחום.

סעיף ב'

מלאכה לצורך דבר המחובר

איתא בירושלמי (שבת א' ח') **אומנין עכו"ם שהיו עושין עם ישראל בתוך ביתו של ישראל אסור ובתוך בתיהן מותר. א"ר שמעון בן אלעזר במה דברים אמורים בקיבולת. אבל בשכר יום אסור. במה דברים אמורים בתלוש מן הקרקע. אבל במחובר לקרקע אסור. וכו'.** הלכה כר"ש בן אלעזר. וכתבו התוס' והרא"ש דמחובר לקרקע אין הכונה מחובר ממש, אלא כל דבר שהוא לצורך מחובר, דאילו מחובר ממש אסור גם לרבנן, כיון שזה ברשות ישראל. ונראה מדברי התוס' והרא"ש והסמ"ג והגהות מיימוניות שזה איסור מדינא, אבל מדברי רבינו ירוחם נראה שזה חומרא בעלמא, ובספר התרומה נראה שהוא מסופק בדבר.

בפירות יחשדו שהוא שכיר יום, ולתת שדה בקבלנות אסור משום מראית העין.

תנור דינו כמרחץ לפי שאין דרך לתתו בשכירות או באריסות.

ריחיים דינם כשדה כיון שדרך לתתם באריסות, ולכן מותר גם להשכירם, אך אם אין דרך לתתם באריסות אסור כמו מרחץ.

מרחץ וריחיים אם הנכרי עובד בהם כל השנה, והיהודי נוטל את כל הרווח של השבתות, אסור מדינא, שכיון שכל יום הוא רווח בפני עצמו ואינו יכול להשלימו ביום אחר, א"כ עיקר המלאכה בשבת היא בשביל ישראל, וכיון שהאיסור הוא מדינא זה אסור גם אם נתפרסם ששכרו לשנה, או שזה מחוץ לתחום דליכא מראית העין, ואינו מותר (בריחיים, או במרחץ כשנתפרסם הדבר), אלא כשיש לנכרי קצת חלק מהרווח של השבתות, או כשמוכרו לגמרי בכל ערב שבת, דבזה אף בלא הבלעה זה אינו שכר שבת, כיון שהוא קנוי לנכרי לגמרי.

שכר שבת - כל ההתיר בשכירות הוא בדרך הבלעה, והיינו כשמשכיר לשנה או לחודש, אבל אם משכיר לשבת, או אפילו לזמן אבל משלם לו לפי הימים, אסור משום שכר שבת.

עבר והשכירו במקום האסור - לרמ"א נחלקו הראשונים אם מותר לקבל את השכר, והעיקר כדעת האוסרים, והמ"ב כתב בשם האחרונים דלא פליגי, שבמקום שמותר מדינא, ואין האיסור אלא משום מראית העין, מותר לקבל את השכר, אך אם יש בזה משום שכר שבת אסור, אפילו אם הנכרי הביא את המעות מעצמו.

לישראל **מומר** אסור לתת מרחץ או שדה או כל דבר, אף בשכירות וקבלנות, דעובר משום לפני עוור. (מ"ב ס"ק ב').

עיקרי הדינים

אסור שהנכרי יעשה מלאכה בשבת עבור ישראל אף כאשר אינו אומר לו לעשות זאת, ואם הוא עושה מלאכה מעצמו צריך למחות בו, ולכן נכרי שעובד בקבלנות עבור ישראל, והיינו שהישראל מקבל את כל הרווחים והנכרי מקבל סכום קצוב (לא לפי אחוזה), הדבר אסור,

בבית שנבנה באיסור, ובסימן תקמ"ג בענין חול המועד כתב שאם נבנה באיסור על ידי נכרים נכון להחמיר שלא יכנסו בו, ועיי"ש, וא"כ כ"ש שבנבנה בשבת נכון להחמיר.

פסק ההלכה- אם הנכרי עשה מלאכה בקבלנות במחובר באופן שנאסר רק משום מראית העין, לשו"ע נכון להחמיר שלא להכנס לבית לא הוא ולא אחרים, אך מותר להנות מהבית ולמוכרו לנכרי, ואם התנה עם הנכרי שלא יעשה בשבת והנכרי עבר על תנאו, אינו מחויב למחות בו, ומותר גם להכנס לבית, וי"א שגם באופן זה אסור, ודעת הא"ר דמטלטלין בבית ישראל דינם כקרקע, ועל כן אין להקל בזה, ויראה למחות בנכרי ולמונעו, ומחאה מועילה לכו"ע אפילו בקרקע, דמאי הוה ליה למיעבד, וא"צ לתת להם מעות כדי שיפסיקו, אך משמע מהא"ר שאם לא התנה מתחילה צריך גם לתת מעות כדי שיפסיקו, כיון שפשע בזה שלא התנה מתחילה, וצ"ע לדינא ד"ל שאינו פושע במה שמסר לו מתחילה, ומספיק שימחה בו כשיגיע שבת ולא יניחנו לעשות מלאכה. והאחרונים סוברים שבקבלנות יש לסמוך על דעת ר"ת, ומותר לגור בבית אפילו הוא עצמו. אמנם באופן שהדבר אסור מדינא, כגון שהנכרי הוא שכיר יום, אסור לו לגור בבית זה לעולם, ולאחרים מותר אחרי בכדי שיעשו, וכן מותר למכור את הבית לנכרי, ויש מקילים גם לו עצמו אחרי בכדי שיעשו.

סעיף ד'

אסור שהנכרי יעשה בשבת מלאכה בפרהסיא אפילו במטלטלין, כגון בספינה שידוע שהיא של ישראל, ויש סתירה בשו"ע אם זה אסור מדינא, או שיש להחמיר לאסור, והאחרונים תפסו לעיקר שזה אסור מדינא, ומ"מ אם המלאכה נעשית בצינעא, מותר.

סעיף ה'

הקוצץ עם נכרי שייכתוב לו ספר או לארוג לו בגד, והנכרי יכול לעשות את המלאכה בכל עת שירצה, מותר שיעשה הנכרי מלאכה בשבת, וכן השוכר נכרי לשנה או שנתיים שיהיה מזומן לו לכתובה או לאריגה בכל זמן שירצה, מותר,

פסק ההלכה- אסור לתת לנכרי לפסול האבנים ולתקן הקורות, שכיון שזה לצורך בנין חשיב כמלאכה במחובר, ואסור אפילו אם המלאכה נעשית בבית הנכרי, וצריך למחות בידו אם הוא בתוך התחום, אפילו אם המלאכה נעשית רחוק מהבנין. ובדיעבד לדעת הטור אסור לשקעם בבנין, והמ"ב כתב בשם האחרונים שאם עשה בקבלנות מותר בדיעבד, ולדעת השו"ע נכון להחמיר בזה. וכל זה כשהאבנים והקורות של ישראל, אבל אם הם של הנכרי, ויכול לתקן עבודו אבנים וקורות אחרות אם ירצה, מותר אפילו מפורסם שזה לצורך ישראל, אא"כ עושה בביתו של הישראל, ואם עושה זאת בסמוך לבנין אין נכון הדבר, שלא יאמרו שהוא שכיר.

כתב הרמ"א שיי"א שכל החומרא במלאכה במחובר זה דווקא בסתמא, אבל אם ידוע לנו שזה לא מפורסם שזה של ישראל אינו צריך למחות ביד הנכרי שלא יעשה בשבת, אך לא יאמר לו להדיא שיעשה בשבת, אמנם בסיתות אבנים אם עושה זאת בסמוך לבנין אסור, ומשמע מכמה אחרונים שסוברים להקל כשיטה זו בתיקון אבנים וקורות, ואפשר שגם השו"ע מודה בזה, אך במלאכה במחובר ממש, אפילו אם זה במקום שאינו ידוע שזה שלו, אין להקל.

סעיף ג'

האם דבר שנכרי עשה באיסור בשבת נאסר בדיעבד

איתא בגמרא (מועד קטן י"ב). **מר זוטרא בריה דרב נחמן בנו ליה אפדנא מקבלי קיבולת חוץ לתחום, איקלע רב ספרא ורב הונא בר חנינא ולא עאלו לגויה, ואיכא דאמרי הוא נמי לא על בגויה. והא אמר שמואל מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר, אדם חשוב שאני. ואיכא דאמרי סיועי סייע בחיבנא בהדיהו.** ולמד מזה רבינו ירוחם שאדם חשוב אסור לו להנות ממלאכה שנכרי עשה בקבלנות אפילו אם המלאכה נעשתה מחוץ לתחום. והראב"ד מפרש ששם זה לא היה בקבלנות גמורה, אבל בקבלנות גמורה חוץ לתחום מותר אפילו לאדם חשוב. והטור לא כתב כאן אם מותר לדור

שהישראל מסכם עם הנכרי שיגבה את המכס בשבת, מ"מ יש להתיר כדאיתא בגמרא (שבת קנ"ג.) **מאי טעמא שרו ליה רבנן למיתב כיסיה לנכרי, קים להו לרבנן דאין אדם מעמיד עצמו על מחונו, אי לא שרית ליה אחי לאיתויי ארבע אמות ברשות הרבים,** וכ"ש הכא. אמנם אסור לשבת אצל הנכרי הגובה את המכס, כדאיתא בגמרא (עירובין ל"ח:) **לא יהלך אדם בתוך שדהו לידע מה היא צריכה ולא יטייל על פתח מדינה כדי ליכנס לבית המרחץ מיד.** ע"כ דברי המדרכי. והקשה הבית יוסף למה המדרכי צריך להגיע להתיר של נותן כיסו לנכרי, והרי בגבית המכס אין איסור דאורייתא. ותי' הבית יוסף שסתם מקבלי מכס צריכים לכתוב, ועוד י"ל שאין חילוק באמירה לנכרי שלא במקום מצוה בין מלאכה דאורייתא למלאכה דרבנן. עוד כתב הבית יוסף שאף שנתבאר לעיל שבדבר שהוא בפרהסיא אסור לתת לנכרי, כדאמרינן בירושלמי שאסור שהנכרי יעשה את המלאכה בבית הישראל, מ"מ הכא מותר משום פסידא. עוד כתב הבית יוסף שמה שהתירו לתת כיסו לנכרי, היינו כדי שלא יעבור על איסור דאורייתא להוליך ד' אמות ברשות הרבים, צ"ל שגם כאן התירו אמירה לנכרי כדי שלא יבוא לכתוב. עוד כתב הבית יוסף שדווקא אם כבר קנה את זכות גבית המכס מותר, וכן היכא שהשר חייב לו מעות ונותן לו את זכות גבית המכס במקומם מותר, אבל לקנות את זכות גבית המכס להדיא י"ל דאסור, דאינו פסידא אלא הרווחה, אך י"ל שמותר כיון שבשעת הקניה אין שום איסור, וכשמגיע שבת כבר יש בזה פסידא.

פסקי ההלכה

שכירת נכרי לגבית המכס בשבת - יהודי שקנה את גבית המכס, אסור לשכור נכרי שיגבה עבורו מכס בשכירות יום, אפילו במקום שיש הפסד גדול, אבל מותר לשלם לו בקבלנות לפי הסכום שגבה (והיינו שאומר לו אם תגבה כך וכך אתן לך כך וכך), בלי להזכיר לנכרי את יום השבת, ואע"פ שקובע מלאכה בשבת, וידוע שזה של ישראל, דמדינא שרי כיון שהנכרי אדעתא דנפשיה

דאין רווח לישראל שיעשה דווקא בשבת, אך אם שכרו שיכתוב או יארוג עבורו תמיד, אף שהנכרי לא מפסיד אם חיסר איזה יום, אסור שיעשה עבור הישראל בשבת, והט"ז מתיר בזה אא"כ הנכרי מפסיד עבור כל יום שהוא לא עובד, ואם הנכרי צריך לגמור את המלאכה בזמן מסוים, ואינו יכול לגמור אא"כ יעשה מלאכה בשבת, אסור, אע"פ שיכול לאנוס עצמו לעשות את המלאכה בלילה ולא בשבת. ואם הישראל מדקדק עם הנכרי על יום שאינו עובד אסור, ואם הנכרי עושה את המלאכה בבית הישראל אסור אפילו בקבלנות גמורה. ודעת הראב"ד לאסור בשוכר את הנכרי לזמן, (להט"ז טעמו משום שהישראל מרויח מהמלאכה בשבת, ולהמ"א טעמו משום דשמו יצטרך מחר לכתוב דבר אחר, ונמצא שהרויח במה שכתב בשבת), ונכון להחמיר כדעת הראב"ד.

כתב הבית יוסף והביאו הרמ"א **שהשוכר נכרי לכל המלאכות שיצטרך אסור לכו"ע** שהנכרי יעשה מלאכה בשבת, משום שקרוב לודאי שלמחר יצטרך מלאכה אחרת, ונמצא משתכר במה שעשה עבורו בשבת, אמנם בבית יוסף לא פסיקא ליה לאסור בזה. ולכן יש להזהר ששפחה לא תעשה מלאכה עבור הישראל בשבת, אפילו אם המלאכה אינה בבית הישראל ואינה בציווי הישראל, ונחלקו הפוסקים אם מותר לה לעשות מלאכת עצמה בבית בעליה, אמנם לתקן בגדיה מותר לכו"ע, כיון שניכר שזה מלאכת עצמה.

סעיף ו'

מה מותר משום פסידא

אסור מדינא לשכור נכרי לעשות מלאכה עבור הישראל, ודין זה אסור גם במקום פסידא, אמנם בקבלנות שהדבר נאסר משום מראית העין, יש אופנים שחכמים התירו במקום פסידא, כמו בישראל שקנה את הזכות לגבית המכס וכדומה, ולהלן יבוארו פרטי ההתיר בזה.

גבית מכס - נתבאר לעיל (סעיף א', עיי"ש המקורות) שמותר לנכרי לעשות מלאכה בקבלנות במטלטלין של ישראל, וכתב המדרכי שלפי זה מותר לישראל שקנה את זכות גבית המכס לקחת נכרי שיגבה עבורו את המכס בשבת, ואף שיש מקום לחלק ולאסור כאן כיון

שהכלים והעצים של ישראל, [ובלבד שלא יביאו עצים מרשות ישראל בשבת, דכל קבלנות אינה מותרת אלא כשהוציאו הכל מרשות ישראל לפני שבת], אבל לשכור נכרי לפי שבוע או חודש אסור.

אם מותר להיות עם הנכרי בשעת המלאכה - הישראל המשכיר או שלוחו אסור להם לשבת בשבת עם הנכרי כשעוסק בגבית המכס או במטבע או במכירת המשקה, כדי לדעת מזה הוא עושה, או כדי לקבל ממנו חשבון למחר, משום "ממצוא חפצך", ואפילו השכירו לשבתות ואין לו עסק בכך אסור, שלא יאמרו שלזרכו הוא עושה, אבל מותר לשבת מרחוק לשמור שהנכרי לא יגנוב, אך יזהר שלא ידבר כלום בענייני העסק עצמו, וקשה להזהר בזה, אך העולם נוהגים להתיר, והנח להם מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים, והבוטח בד' ואינו מחפש קולות על שבת, אשריו.

הסמ"ג מביא מהמכילתא שלומדים מדכתיב "כל מלאכה לא יעשה בהם" ולא כתיב "לא תעשה", שהכונה לא תעשה אתה ולא יעשה חבירך ולא יעשה הגוי מלאכתך, אמנם אם הישראל מסר לנכרי את המלאכה מערב שבת מותר, ובלבד שהמלאכה תיעשה בביתו של הנכרי. והסמ"ג דן אם זה אסמכתא או דרשה גמורה. בית יוסף.

עיקרי הדינים

כאשר הנכרי עושה מלאכה עבור הישראל, אם הוא מקבל עליה לפי זמן העבודה וכדומה, הרי הוא נחשב כשלוחו של ישראל ואסור (ואסור לו להנות מהמלאכה, ולאחרים מותר אחרי בכדי שיעשו, ויש מקילים אז גם לו עצמו), אבל אם הוא נוטל שכר קצוב עבור המלאכה, שאין לישראל רווח בזה שהוא עושה אותה בשבת, הדבר מותר, אא"כ הנכרי עושה את המלאכה בביתו של הישראל, או שיש בזה מראית העין כגון שיחשבו שהוא נוטל שכר עבור זמן העבודה (ולפעמים המלאכה נאסרת בהנאה, ולפעמים הדבר מותר במקום פסידא כגון בישראל שקנה את זכות גבית המכס), או שהמלאכה היא במחובר או לצורך דבר המחובר, (שאז מותר רק מחוץ לתחום של מקום שדרים בו ישראל), או שהמלאכה נעשית בפרהסיא (כגון ספינה שידוע שהיא של ישראל).

קעביד, ולא חששו חכמים שיאמרו שהנכרי עושה לצורך הישראל, דבמקום פסידא לא גזרו. וכתב הבית יוסף שהטעם הוא משום שאדם בהול על ממנו, ואם נאסור בעכו"ם יש לחוש שיגבה בעצמו ויכתוב בשבת ויעבור על איסור דאורייתא, ולפי זה במכס של מיני מאכל שאין כותבים, אסור, אבל להט"ז והמ"א אף בזה מותר משום פסידא, אבל אסור לקחת את המאכל עצמו משום "ממצוא חפצך", ואפילו אם המאכל לא הובא מחוץ לתחום. וכן מותר להשכיר את כל השבתות לנכרי, והנכרי יקח את הרווח לעצמו, דאדעתא דנפשיה עביד, ואין חוששים שיאמרו שלצורך ישראל הוא עושה, דבמקום פסידא לא חששו, ומשום שכר שבת ליכא, דהוי כאילו הנכרי קנה ממנו את המכס בערב שבת, (וכמו שמותר למכור לנכרי לפני שבת סחורה שידוע שיביאו לו בשבת), וכתב הבה"ל שלהמ"א לא פסיקא ליה אם התירו שכר שבת משום פסידא, אבל הט"ז והתוספת שבת והגר"א סוברים שמותר, אך בשכיר יום אין להקל בזה.

ישראל הממונה על מטבע של מלך דינו כדין הממונה על המכס, ואע"פ שמשמיעים קול בהכאת המטבע, ומותר לתת לו את הכסף מבעוד יום בקבלנות לפי מה שיעשה ממנו, או שישכיר לנכרי את הרווח, וטעם ההתר משום פסידא, וכנ"ל, אבל באיש אחר שאינו ממונה מאת המלך, דליכא פסידא, אינו מותר אפילו בקבלנות, אא"כ הנכרי עושה את המלאכה בביתו, כדי שלא יהיה נקרא שם הישראל על זה.

בית משקה - אסור לשכור נכרי למכור בבית המשקה בשבת, ואפילו במקום הפסד גדול, ואינו מותר אלא לשלם לו לפי הרווח, או להשכיר לו את השבתות והרווח יהיה לנכרי, (וכנ"ל לענין מכס), או שיקנה לו מערב שבת את כל הדברים שנותן לו למכור במשיכה וכסף, ובשעת הדחק די שישלם לו מקצת המעות, דבזה מותר משום פסידא, אך יש לעיין דשמא זה נחשב רק מניעת רווח.

בשול מלח - יהודי ששכר את בשול המלח מן השר, מותר לשכור נכרי ולשלם לו בקבלנות לפי הכמות שיעשה, ואע"פ

והוא יעשה במקומו ביום אחר.

וטעם ההתר בהתנו מעיקרא הוא דחשיב כאילו כל השדה של הנכרי בשבת, וביום אחר כולה של ישראל, ונמצא שמעולם לא הוטלה מלאכת שבת על הישראל, וממילא הנכרי לא עושה מלאכה במקומו.

מהו התנאי- התנאי שצריכים להתנות מתחילה הוא שהנכרי יעבוד בשבת ויטול בשעת קצירה או בצירה כנגד עמלו בשבת, והישראל או שלוחו יעבדו כנגד זה ביום אחר, ויטול הישראל בשעת קצירה או בצירה כנגד עמלו באותו יום. וא"צ לפרש בתנאי להדיא שלא יהיה לישראל חלק ביום השבת.

כתב בספר התרומה שגם בשותפין מותר שהנכרי יעסוק בחלקו של הישראל בשבת כאריס למחצה שליש ולרביע, וכמש"נ בסימן רמ"ג.

הטור מביא שדעת ר"י שתנור שישראל ונכרי שותפים בו מותר שהנכרי יעשה מלאכה בשבת גם בלא התנו, דדווקא בשדה אסור מפני שחלק הישראל משתבח ע"י מלאכת הנכרי, משא"כ בתנור, ור"ת אסור, וכן משמע מהרמב"ם. וכתב הבית יוסף שהתוס' כתבו שר"י חזר בו מהתירו, והביאו ראיה לדברי ר"ת ממה שבתוספתא מבואר שהאיסור בשותפות הוא גם במרחץ למרות שהמרחץ לא משתבח ע"י מלאכת הנכרי, וטעם האיסור הוא דהוי כמעמיד פועל במקומו בידים, והלכה כר"ת שאסור גם במרחץ, ומבואר בראשונים שגם בריחים של מים אסור.

דעת הר"ן שכל האיסור בשותפין הוא כאשר הישראל עובד ביום אחד כנגד עבודת הנכרי בשבת, דאז כיון שהישראל נוטל יום חול כנגד השבת נמצא שבשבת הנכרי הוא שליח של הישראל, אבל כששניהם עובדים בימי החול ובשבת רק הנכרי עובד, מותר שהישראל יטול חצי מהרווח (בהבלעה עם רווח שאר הימים, כדי שזה יהיה שכר שבת), דנכרי אדעתא דמחצה שלו קעביד, וכמו שמותר לעבוד בשדה של ישראל כאריס למחצה שליש ולרביע אע"פ שהישראל מרויח, ואין לאסור משום שהמרחץ נקרא על שמו של הישראל, כיון שכולם יודעים שיש לנכרי חלק בו. והבית

סימן רמ"ה

מלאכת נכרי בשבת בדבר שיש בו שותפות ישראל

כפי שנתבאר לעיל אסור שהנכרי יעשה מלאכה בשבת עבור הישראל, ונתבאר בסימן רמ"ג האם מותר שהנכרי יעבוד בשדה או במרחץ של ישראל והישראל מרויח מאותה מלאכה, מתי מותר משום שזה נחשב שהנכרי אדעתא דנפשיה קעביד, ומתי אסור משום מראית העין שיחשבו שהוא עושה עבור הישראל, ומתי באמת נחשב שהוא עושה עבור הישראל והדבר אסור מדינא. ובסימן זה יתבאר מה הדין בזה בדבר שהישראל והנכרי שותפים בו, והנכרי עובד בו בשבת, שבזה אם הנכרי עובד בשבת ויש מזה רווח לישראל אסור, דהנכרי נחשב כשלוחו של הישראל, כיון שהמלאכה בשבת מוטלת גם על הישראל, ולכן צריך לעשות את השותפות בצורה שהעבודה בשבת תהיה רק של הנכרי, או לחלק את הרווחים באופן שהישראל לא מרויח מעבודה בשבת, וכן שלא יקבל הישראל שכר שבת שלא בהבלעה, וכדלהלן.

סעיף א'

איתא בגמרא (ע"ז כ"ב.) **ישראל וגוי שקבלו שדה בשותפות, לא יאמר ישראל לגוי מול חלקך בשבת ואני בחול** (לפי שנעשה שלוחו של הישראל על חצי היום המוטל עליו), **ואם התנו מתחלה** (-קודם שהוטלה עליו המלאכה) **מותר** (דהא לא קבל עליה ישראל עבודה בשבת, ואין הגוי שלוחו), **ואם באו לחשבון** (שלא התנו מתחילה, והם באים לחלוק ברווחים) **אסור** (לישראל ליטול רווח יום חול אחד כנגד יום השבת, דשכר שבת הוא נוטל. כ"כ כמה ראשונים, ודעת הראב"ד דמייירי בהתנו מתחילה ואפ"ה אסור לחלוק בשוה, דנמצא שהתנאי מעיקרא היה הערמה בעלמא). **וכו'. איבעיא להו סתמא מאי, תא שמע וכו', אלא מהא ליכא למשמע מינה.**

דברי הראשונים

הראשונים מוכיחים מדברי הגמרא שאף שמותר להשכיר שדה לנכרי והנכרי עובד בה בשבת והישראל מרויח (כנ"ל בסימן רמ"ג), מ"מ כשהישראל שותף עם הנכרי בשדה אסור שהנכרי יעבוד בה בשבת, והחילוק בזה הוא שבמשכיר שדהו כל עבודת השדה מוטלת על הנכרי, אבל בשותפות העבודה מוטלת על שניהם, והוי כאילו הישראל מעמיד את הנכרי לפועל במקומו שיעשה מלאכתו בשבת

יוסף דן האם הרמב"ם חולק על דין זה או לא.

פסקי ההלכה

ישראל ונכרי שיש להם שותפות בשדה או תנור או מרחץ
או ריחיים של מים או שהם שותפים בחנות, בין שזה של שניהם, בין שקיבלו מאחד להתעסק בשותפות, אם מתחילה לא התנו איך יחלקו ביניהם, אסור לישראל לומר לנכרי אח"כ שהוא יעבוד בשבת ויקבל את כל הרווח, והישראל יעשה בחול, דהוי **שלוחו** לעשות מלאכה בשבת, (אמנם אם נכרים אחרים הבאים לאפות הם מסיקים את התנור, יכול הישראל לקבל חלק מהרווח בהבלעה עם רווח שאר הימים), וכן בשעת החלוקה אסור לתת לנכרי את הרווח של שבת, ולתת לישראל שכר יום אחד כנגדו, אלא יקבל הנכרי את שכר כל השבתות, ויחלקו את שכר שאר הימים בשוה, ואם שכר השבת אינו ידוע, יטול הנכרי לבדו שביעית השכר, והשאר יחלקו בשוה.

ואם לא התנו ובשעת החלוקה באים לחלוק בשוה בגמ'
זה איבעיא דלא איפשטא, והשו"ע פסק כדעת הרמב"ם והרי"ף לאסור, והרמ"א כתב די"א שאם לא אמר לו מתחילה שיעבוד בשבת והוא יעבוד כנגדו בחול, וגם בשעת החלוקה לא הזכירו את השבת, אלא חלקו בשוה, השכר מותר בדיעבד, (כן דעת הרא"ש ורבינו ירוחם, דמשום שזה ספיקא דרבנן אזלינן לקולא), ואפשר לסמוך עליהם במקום הפסד מרובה. והפמ"ג והלבושי שרד כתבו שלרבינו ירוחם מותר אפילו אם הישראל אמר לו אח"כ, אתה נטלת את יום השבת ואני אטול כנגדו יום חול, ולרש"י הדבר אסור, והבה"ל כתב שגם רבינו ירוחם מודה שזה אסור.

עוד כתב הרמ"א די"א שכל האיסור הוא כשבכל יום רק אחד מהם עוסק במלאכה, דנמצא שהנכרי שליח של הישראל לעבוד בשבת, אבל אם **בכל יום שניהם עובדים יחד**, ובשבת רק הנכרי עובד, מותר לחלוק עם הנכרי את כל הרווח, דהנכרי עובד בשבת בשביל חלקו ואינו שליח הישראל, שהרי לא מוטל על הישראל לעבוד בשבת, ואין הנכרי יכול לכופו לזה, ונמצא שהישראל מרויח ממילא ולא

בשליחות, ומ"מ לא יטול שכר שבת בפני עצמו, דמחזי כשכר שבת, אלא יטול בהבלעה.

ואם התנו בשעה שבאו להשתתף שיהיה שכר השבת בין רב בין מעט לנכרי, וכנגדו שכר יום אחד לישראל, מותר, דכיון שהתנו לא הוטל מתחילה על הישראל לעבוד בשבת, ואינם שותפים בשבת, וא"כ אין הנכרי שלוחו, וא"צ להזכיר להדיא שהחלוקה היא בין רב בין מעט אלא ה"ה בסתמא, (ובשדה יאמר לו שהנכרי יעבוד בשבת, והוא או שלוחו יעבדו כנגד זה ביום אחר, ובשעת קצירה כל אחד יטול כנגד היום שעמל בו).

סעיף ב'

אם התנו כנ"ל ובשעת חלוקה נתרצה הנכרי לחלוק בשוה, אף שהרווח של שבת גדול יותר, מותר, דמתנה בעלמא הוא דיהיב ליה, אבל אם חלקו שבת כנגד יום אחר, והישראל מבקש מהנכרי שישלים לו את החסרון משאר הימים, או שבשבת הרווח קטן יותר, והישראל משלים לנכרי את החסרון משאר הימים, דעת המ"א כהראב"ד שאסור, דאיגלאי מילתא שהתנאי אינו אלא הערמה, ויש מקילים כיון שהתנו מעיקרא, והא"ר נשאר בצ"ע. ואם התנו כנ"ל ובשעת חלוקה לא נודע כמה הרויחו בכל יום, רשאים לכתחילה לחלוק בשוה, ובאופן זה יכול הישראל להכריח את הנכרי לחלוק בשוה. ואם הוסיפו מראש בשעת התנאי שכשיבואו לחשבון יהיה השכר לשניהם בשוה, אסור, דנעשה עימו שותף גם בשבת.

אם התנור או המרחץ הם רק של הישראל והרווח לנכרי הוא בתמורה למלאכתו, י"א שלא מהני שיתנה מתחילה, דהוי כמשכיר תנורו לשבת דאסור משום שכר שבת, והמ"א כתב שיש לחוש להחמיר כשיטה זו, אמנם אם עושה בהבלעה שהנכרי נוטל כמה ימים והוא כמה ימים, מותר אם התנה כך בתחילת השותפות, וי"א שכיון שאין לנכרי חלק בגוף התנור, והשכר ליהודי הוא בהבלעה, מותר אע"פ שלא התנו מתחילה, ואם הנכרי מקבל חצי הרווח של כל יום, אף להמ"א א"צ להתנות מתחילה אם הוא בהבלעה, ולכן אם נתפרסם שאינו שכיר יום, מותר. (מ"ב ס"ק ח').

שמונת להתנות מתחילה שיקבל הישראל חלקו בימי החול, אבל מהריצב"א מבואר שאסור, דכיון שחלק הישראל עושה מלאכה בשבת אסור משום שבינת בהמתו, והבית יוסף מביא כמה אופנים להתיר דבר זה, ועיין דין זה בסימן רמ"ו סעיף ה'.

מלאכת נכרי בשבת בדבר שיש בו רווח לישראל

אסור שהנכרי יתעסק בשבת במעות של ישראל עבור הישראל, ואסור לישראל לקבל את הרווח של שבת, ואם עושה לצורך עצמו מותר, וכן הדין בתנור של ישראל, וכדלהלן.

סעיף ד'

נכרי שנתן מעות לישראל להתעסק בהם בחול, ובשבת הנכרי מתעסק, אסור לישראל לקבל מרווח השבת, דכיון שהמלאכה מוטלת על הישראל נמצא שהנכרי הוא שלוחו, אבל אם התנו מתחילה שבשבת לא מוטל על הישראל להתעסק, מותר.

מותר לישראל לתת לנכרי מעות להתעסק בהם אע"פ שהנכרי מתעסק בהם גם בשבת, דכיון שהעסק אינו מוטל על הישראל, ולא אמר לנכרי להתעסק בשבת, אין הנכרי שלוחו, ומשום שכר שבת ליכא כיון שהוא בהבלעה, ומשום מראית העין ליכא, כיון שאין ניכר עבור מי המלאכה. אמנם אם ניכר שזה של ישראל, או שאמר לנכרי להתעסק בשבת, אסור, ואם שניהם עוסקים במעות כל אחד ביומו, והישראל צריך לעסוק כנגד מה שהנכרי עסק בשבת, אסור, אא"כ התנה עמו מתחילה ששכר השבת כולו לנכרי, וכנגדו יום אחד מימי החול לישראל לבדו, וכנ"ל.

סעיף ה'

ישראל שנתן לנכרי סחורה למכור וקצץ לו שכר, מותר שהנכרי ימכור אותה בשבת, דאדעתיה דנפשיה עביד ואינו שלוחו, ובלבד שלא יאמר לו שימכור בשבת, ואם יום השוק הוא בשבת, אפילו בסתמא אסור, דהוי כאומר לו שימכור בשבת.

סעיף ג'

היכא שלא התנו מתחילה יש תיקון שיחזיר המוכר להם את דמי הקרקע, ויעשו קנין מחדש (ולא מספיק שיחזיר לו הדמים והשטר מכירה), או שימכרו לאיש אחר, ויחזרו ויקנו בשותפות ויתנו בשעת הקניה ששכר השבת לנכרי וכנגדו יום אחד לישראל, ובחנות יטול כל אחד חלקו ויבטלו את השותפות, ויחזרו להשתתף עם התנאי, ואם קיבלו קרקע בשותפות, יבטלו השיתוף וימחלו זה לזה, ואח"כ יחזרו להשתתף עם התנאי.

וכתב הרמ"א שמוותר להשכיר לנכרי את חלקו לשבתות, בין לשותפו בין לנכרי אחר, וכן מותר לשכור את הנכרי שיעשה עבורו בקבלנות, והקשו הרמ"א והט"ז דלא התירו באופן זה בסימן רמ"ד אלא משום פסידא, וכן משמע מהגר"א שאין להתיר אלא במקום פסידא, ודעת הט"ז דהכא לא שייך להתיר משום פסידא, דהתם הוא עסק גדול ואדם בהול על מזונו, אבל כאן אסור שלא בהבלעה אף אם אינו יכול לבטל את השותפות, ואולי גם הגר"א סובר כן, ודעת הרמ"א במקום שא"א לבטל השותפות לא בריא. וכתב הרמ"א דמייירי שמשכיר לו את השבתות בהבלעה עם עוד שנים ושלשה ימים מימי החול, ובקבלנות איירי שלא ייחד לו ימים, אלא אמר לו שכל מתי שיעשה וירויה עבורו כך וכך, יתן לו כך וכך, ובזה מותר, דלא חיישינן למראית העין כיון שידוע שיש לנכרי חלק בו, ועכ"פ יזהר לא לדבר עם הנכרי בשבת על ענייני העסק, וכמש"נ בסימן רמ"ד.

ישראל ונכרי שקיבלו מטבע מהמלך לסחור בו, אם התנו מעיקרא שהנכרי יעבוד בשבת והישראל בחול מותר, ואם לא התנו מתחילה, אסור לישראל לשכור את הנכרי בשכירות יום שיעשה בשבת, אפילו אם הנכרי עושה בצינעא, דשלחותיה קעביד, ועוד דמטבע הוא מילי דפרהסיא, אלא ישכיר הישראל לנכרי את החלק שיש לו בבית המטבע בשבת, והנכרי יטול את כל הרווח, דבדידיה קא טרח. ואף שאסור ליטול שכר שבת, י"ל שזה מותר משום פסידא, וכפי שהותר לעיל בסימן רמ"ד לגבי גבית המכס. בית יוסף.

ישראל ונכרי שהם שותפים בבהמה, דעת השבלי הלקט

סימן רמ"ו

השכרת והשאלת כלים לנכרי

שיטת בית שמאי שכמו שהאדם מצווה על שביתת בהמות בשבת (כפי שיבואר בהמשך הסימן) כך האדם מצווה על שביתת כליו בשבת, שלא יעשה בהם הנכרי מלאכה וכדומה, אבל לבית הלל, וכן הלכה, אין אדם מצווה על שביתת כליו בשבת, אמנם י"א שגם לב"ה אסור להשכיר בערב שבת כלי שעושים בו מלאכה, מפני שנראה שהנכרי עושה מלאכה בשליחותו של הישראל. עוד יש להזהר (לכו"ע) לא לקבל שכר שבת שלא בהבלעה. ובשבת עצמה אסור להשאיל או להשכיר היכא שהבהמה תעשה מלאכה בשבת, משום שהרואה יסבור שהיא עושה את המלאכה בשליחותו של הישראל, וכדלהלן.

סעיף א'

השכרה והשאלה כלים לנכרי לפני שבת

איתא בגמרא (שבת י"ט.) **תנו רבנן לא ישכיר אדם כליו לנכרי בערב שבת, ברביעי ובחמישי מותר.**

דעות הראשונים

הרי"ף לא הביא גמרא זו להלכה. וביארו הרא"ש והר"ן שהרי"ף סובר שבירייתא זו סוברת כב"ש דס"ל שהאדם מצווה על שביתת כליו, אבל לדידן דקיימא לן כב"ה שאין אדם מצווה על שביתת כליו מותר להשכיר כליו אפילו בערב שבת, וכן דעת הרמב"ם. וכן פסק הבית יוסף.

אבל דעת התוס' והרא"ש והר"ן ועוד ראשונים שטעם האיסור הוא משום שנראה כנוטל שכר שבת, ואפילו בהבלעה אסור, ולהשכיר לישראל מותר, וברביעי וחמישי מותר דווקא בהבלעה ולא בשכירות יום.

ודעת רבינו יונה דכלים שאין עושים בהם מלאכה מותר אפילו בערב שבת, כמו שמותר להשכירם לישראל, והברייתא מדברת בכלים שעושים בהם מלאכה, וטעם האיסור משום דמיחזי שהנכרי עושה את המלאכה בשליחותו של הישראל, ולא אמרינן שהנכרי אדעתא דנפשיה קעביד, כיון שהישראל מורח כסף במה שהנכרי עושה עם הכלים מלאכה בשבת. וכתב הבית יוסף

תנור שהוא משכון לישראל מאת הנכרי, וכן שאר דברים, והרווח הוא הריבית עבור ההלוואה, מותר לישראל ליטול שכר שבת, ואפילו שלא בהבלעה, כיון שהתנור ברשות הנכרי, ואין לישראל חלק בו, ואינו אומר לו לעבוד בשבת, והנכרי עובד מעצמו כדי לקיים את תנאו.

סעיף ו'

כתב המרדכי שאם נכרים אפו בשבת בתנורו של ישראל בעל כרחו, ונתנו לו פת בשכר התנור, אסור ליהנות ממנו, דכל שכר שבת וחילופי שבת אסור אפילו בדיעבד, דהא קתני (ע"ז כ"ב.) **ואם באו לחשבון אסור**, והא אם באו לחשבון כמה נטל הגוי בשבת וכמה הישראל באחד בשבת דיעבד הוא ואסור. וכן דעת הרמב"ם, ורב נטרונאי חולק.

פסק ההלכה – תנור של ישראל שאפו בו נכרים בעל כרחו בשבת, ונתנו לו פת או מעות בשכר התנור, אסור לקבל מהם \משום שכר שבת, וי"א שדווקא לכתחילה אסור לקבל, אבל אם קיבל לא נאסר בהנאה, ומהשו"ע לא משמע כך, וצ"ע. אבל אם אפו בו גם בימי חול, מותר לקבל מהם בהבלעה, ואפילו לא היתה האפיה בעל כרחו, אף שעשה איסור במה שהרשה להם, לא נאסר השכר בדיעבד, כיון שאין האיסור אלא משום מראית העין.

עיקרי הדינים –

דבר שהישראל והנכרי שותפים בו, והנכרי עובד בו בשבת, אם הנכרי עובד בשבת ויש מזה רווח לישראל אסור, דהנכרי נחשב כשלוחו של הישראל, כיון שהמלאכה בשבת מוטלת גם על הישראל, ולכן צריך לעשות את השותפות בצורה שהעבודה בשבת תהיה רק של הנכרי, כגון להתנות מעיקרא שהשותפות היא באופן שכל העבודה והרווחים בשבת שייכים לנכרי והישראל מקבל יום אחר במקום שבת, או לחלק את הרווחים באופן שהישראל לא מרויח מעבודה בשבת, וכן שלא יקבל הישראל שכר שבת שלא בהבלעה, (והרמ"א מתיר לחלוק בשוה אם לא אמר לו שיעבוד בשבת וגם בשעת החלוקה לא מזכירים את השבת, וכן כאשר בשאר הימים שניהם עובדים ובשבת רק הנכרי עובד).

בשבת, ואפילו משאילו רק לשבת מותר, אע"פ שהנכרי יעשה בהם מלאכה בשבת, ואף אם מתנה שהגוי יחזור וישאיל לו משלו מותר, ולא הוי כשכירות, ואם הנכרי משאיל לישראל יותר ממה שהישראל השאיל לו, צ"ע אם מותר, אמנם אם אמר אתן לך כך כדי שתשאילני כלי שלך, אסור. (וכן מותר ג"כ לתת עורות לעבדן אף בערב שבת, כיון שאין רווח לישראל במה שעושה בשבת).

סעיף ב'

השאלה והשכרה לנכרי בשבת עצמה-

איתא בגמרא (שבת י"ח:) **תנו רבנן, בית שמאי אומרים לא ימכור אדם חפצו לנכרי, ולא ישאילנו ולא ילונו ולא יתן לו במתנה, אלא כדי שיגיע לביתו. ובית הלל אומרים כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה. רבי עקיבא אומר כדי שיצא מפתח ביתו. אמר רבי יוסי ברבי יהודה הן הן דברי רבי עקיבא הן הן דברי בית הלל, לא בא רבי עקיבא אלא לפרש דברי בית הלל.**

פסק ההלכה- בשבת עצמה אסור לכו"ע להשאיל אפילו כלים שאין עושים בהם מלאכה, ואפילו בערב שבת סמוך לחשיכה אסור אם אין לו שהות להוציא מפתח בית המשאיל קודם השקיעה, מפני שהרואה יסבור שישראל ציווה להוציא, ואף שאין לנו רשות הרבים גמורה, אמירה לנכרי שבות אפילו במילי דרבנן, ואפילו למכור לו או ליתן לו במתנה אסור, אבל אם שניהם גרים בעיר המוקפת חומה, שמוותר לטלטל בתוכה, מותר להשאיל לנכרי כלים שאין עושים בהם מלאכה, ומהמ"א משמע שיש להקל בזה רק בעת הצורך, אך הט"ז מיקל בפשיטות, וכן משמע מהא"ר. אבל למכור או להשכיר אסור אף בזה, שלא יאמרו שמכר או השכיר בשבת, וכלים שעושים בהם מלאכה אפילו להשאילו אסור, וא"כ מוציאם מפתח ביתו לפני שבת.

שביתת בהמתו

האדם מצווה שבעלי חיים שברשותו לא יעשו מלאכה בשבת, דכתיב "למען ינוח שורך וחמורך", וג"מ שאסור להשאיל או להשכיר בעלי חיים לנכרי אם הנכרי עושה איתם מלאכה בשבת, ולהלן יבוארו פרטי האיסור וההתיר בזה.

שבמשאיל או משכיר ברביעי או בחמישי מותר להשאיר את הכלי אצל הנכרי בשבת, וא"צ לקחתו ממנו בשבת.

וכתב הבית יוסף שלפי רבינו יונה האיסור הוא דווקא בכלים שעושים בהם מלאכה, אבל בחלוק וטלית מותר, ולדעת התוס' ודעימיה אסור גם בחלוק וטלית, אבל על האיסור ליטול שכר שבת שלא בהבלעה אפילו ברביעי ובחמישי אין מחלוקת, דלהדיא קתני בגמרא (ב"מ נ"ח.) **השוכר את הפועל לשמור את הפרה וכו' אין נותנים לו שכר שבת, וכו', היה שכיר שבת, שכיר חדר, שכיר שנה, שכיר שבוע, נותנין לו שכר שבת.** וממהר"י אבוהב נראה שהתוס' מתירים ברביעי ובחמישי גם שלא בהבלעה.

פסקי ההלכה

לדעה הראשונה בשו"ע (המובאת בסתמא) מותר לישראל להשאיל או להשכיר את כליו לנכרי, אפילו בערב שבת, אע"פ שהנכרי עושה בהם מלאכה בשבת, (דלא אסרו בגמ' אלא לבית שמאי דס"ל אדם מצווה על שביתת כליו, אבל לבית הלל מותר), אמנם אסור ליטול שכר שבת (אפילו בכלי שאין עושין בו מלאכה, או שמשכיר לו חדר), ואפילו משכיר לו בתחילת השבוע, אבל ליטול שכר שבת בהבלעה, כגון שמשכיר לו לשבוע או לחודש, מותר.

וי"א (וכן דעת הרמ"א) שבערב שבת אסור להשכיר כלי שעושים עמו מלאכה, כגון מחרשה או ריחיים וכל כלי אומנות, (וה"ה גיגית שעושים בה שיכר או קדירה שמבשלים בה וכדומה, אף שאין המלאכה נעשית ע"י הכלי, ולא בא לאפוקי אלא כלי שאינו עומד למלאכה כגון חלוק וטלית ואפילו בשבת מותר אם העיר מוקפת חומה. פמ"ג), דמחזי שהגוי הוא שלוחו של ישראל לעשות מלאכה בשבת, כיון שאם לא היה יכול לעשות מלאכה בשבת היה משלם לו פחות. (ובכלים שעושים בהם מלאכה דרבנן, י"ל דמותר). אבל מותר להשכיר לו ברביעי או בחמישי, דלא מחזי כולי האי כשלוחו.

מותר להשאיל כלי לנכרי אף בערב שבת, ואפילו כלים שעושים בהם מלאכה, כיון שאין לישראל שום רווח מהמלאכה

סעיף ג'

להשכיר כלים בערב שבת. וכתב רבינו פרץ שיפרש בשעת ההפקר שמפקיר רק לשבת כדי שלא יזכה בה אחר, (ואחרי שבת אינו צריך לחזור ולזכות בה, ומבואר בגמרא נדרים מ"ד. דמהני הפקר לזמן. בית יוסף), ואע"פ שאינו מפקירה לגמרי הוי הפקר, וכתב הטור שנראה שאפילו בסתמא אין דעתו להפקירה אלא לשבת, שהרי אינו מפקירה אלא כדי להפקיע איסור שביתת בהמתו. והבית יוסף דן אי איירי בהפקר בפני שלשה, או אף בינו לבין עצמו.

יש מתירים שיאמר הישראל בהמתי קנויה לך, וכתב הבית יוסף שלדברי האוסרים להפקיר בינו לבין עצמו מפני הרואים, אסור גם בזה.

דעת רבינו פרץ שאם התנה עם הנכרי שהבהמה תנוח בשבת מותר להשכירה לנכרי ג' ימים קודם השבת, וכתב הבית יוסף שמהמרדכי והסמ"ג משמע שאם הוא יודע שהנכרי עושה בה מלאכה בשבת אסור בכל גוונא.

פסקי ההלכה

אסור להשאיל בהמתו לנכרי, אפילו ביום ראשון, ואפילו בהבלעה, מפני שהאדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת, ושמא הנכרי יעשה עימה מלאכה בשבת, ואפילו בשכירות אסור, דשכירות לא קניא.

מותר להשאיל או להשכיר בהמה לנכרי אם הוא מתנה עימו שיחזירה לו לפני שבת. (ריב"ש). אבל לא מהני להתנות שתנוח בשבת, כי אין הנכרי נאמן, כיון שאינו חושש לעשות בה מלאכה שהרי היא ברשותו. וכן אסור להשכירה על דעת שיפקירנה לפני שבת, אפילו אם יפקירנה בפני שלשה, משום שמי שלא ידע מההפקר יחשוד בו, (והב"ח מתיר כשמפקיר בפני שלשה, ובשעת הדחק אפשר שיש לסמוך על דבריו). ואף במכירה אין התר אלא במכירה גמורה, אבל במכירה רק לשבת אסור מפני החשד.

אם התנה שיחזירה לו והנכרי לא החזיר, יפקירנה בינו לבין עצמו, ואף שמדרבנן הפקר צריך להיות בפני שלשה, מדאורייתא סגי גם בינו לבין עצמו, וכיון שהתנה שיחזירה

איתא במתני' (ב"ק נ"ד): **אחד שור ואחד כל בהמה וכו' ולשבת.** והיינו דהא דכתיב "למען ינוח שורך וחמורך" והיינו שהאדם מצווה שבהמתו תשבות בשבת, זה דין בכל הבהמות. וכתבו הפוסקים שכיון שהאיסור הוא משום שביתת בהמתו, אין חילוק אם משכירה סמוך לשבת או ביום ראשון, וכתב הבית יוסף שלפי זה מה שכתב הרוקח שאם הנכרי עושה מלאכה בבהמת ישראל ואינו משלם שכירות מותר, ואם הישראל רואה צריך למחות בידו, אין לזה על מה לסמוך.

והנה איתא בגמרא (שבת י"ח): **גיגית ונר וקדרה ושפוד מאי טעמא שרו בית שמאי, דמפקר להו אפקורי.** והיינו שלמרות שב"ש סוברים שיש גם דין שביתת כלים, אם הפקיר את הנר מותר להשאירו דולק בשבת. וכתבו הפוסקים שאין לסמוך על הפקר לענין שביתת בהמתו, דשאני התם שא"א בענין אחר, ועוד דהתם הדבר מפורסם, משא"כ בבהמה.

בפני כמה אנשים צריך להפקיר - כתב הבית יוסף שנראה שהפוסקים מדברים דווקא במפקיר בינו לבין עצמו, אבל אם מפקיר בפני שלשה מותר גם בבהמה, והבית יוסף דן אם מספיק להפקיר בפני אחד, או שרק במפקיר בפני שלשה מותר. וכתב הרא"ש (נדרים מ"ה). על דברי הגמרא ר' יהושע בן לוי אמר דבר תורה אפילו באחד הוי הפקר, דהכי הלכתא, ואפילו בינו לבין עצמו הוי הפקר, וממילא המשאיל בהמתו לנכרי ולא החזירה לו לפני שבת יכול להפקירה בפני אחד, ובפוסקים שם כתב כך בשם רבינו שמשון, והרא"ש תמה דבעינן אחד לכל הפחות, ולכן כתב הרא"ש שטוב שיפקירם בפני אשתו או אחד מבני ביתו. וכתב הבית יוסף שנראה מדברי הרא"ש שזה מועיל רק היכא דא"א בענין אחר, אבל לכתחילה אסור להשכיר בהמתו לנכרי על דעת להפקירה, אך י"ל שאם מפקיר בפני שלשה מותר אפילו לכתחילה. ובסמ"ק מתיר להשכיר בהבלעה (כדי שזה לא יהיה שכר שבת) אם מפקיר בינו לבין עצמו, וכן שלא ישכירנה בערב שבת לדעת האוסרים

סעיף ד'

אם אחריות הנכרי מתיר שיעבוד בבהמה בשבת-
המשכיר בהמה לנכרי וקיבל הנכרי אחריות מיתה וגניבה וגזילה ויוקרא וזולא, יש מתירים שיחרוש בה הנכרי בשבת, דהוי כבהמת הנכרי, וי"א שאסור כיון שאינה ברשות הנכרי למוכרה, ועיין להלן אם פוסקים כדעת המתירים.

סעיף ה'

עבודת נכרי בשבת בבהמה שהוא וישראל שותפים בה

גם בבהמה שישראל שותף בה עם הנכרי יש דין שביתת בהמתו, וממילא צריך למנוע את הנכרי מלעשות מלאכה בשבת עם הבהמה, והפוסקים דנו בכמה אופנים האם זה נחשב שהבהמה היא של הנכרי ומותר שהיא תעשה מלאכה בשבת, והאם זה לכתחילה, וכדלהלן. ודברי הגמרא והראשונים בידי שותפות הובאו בסימן רמ"ה.

בהמה שישראל ונכרי שותפים בה, אם בשעת הקנין התנו שהנכרי יטול אותה בשבת והישראל ביום חול, מותר שהנכרי יעשה בה מלאכה בשבת, דאין הבהמה קנויה לישראל בשבת, ומותרים לחלוק בשוה ואין בזה משום שכר שבת, ואפילו אם האחריות מוטלת על שניהם בכל הימים מותר.

ואם לא התנו מתחילה אלא אח"כ אמר לנכרי טול אותה בשבת ואני כנגדך בחול, אף אם אין בזה משום שביתת בהמתו, אסור משום שכר שבת שלא בהבלעה.

ואם לא התנו כלל, בבית יוסף מצדד שאם חולקים את שכר כל השבוע בשוה מותר, (ואמנם עשה איסור במה שנשתתף מתחילה), ומלשון השו"ע משמע שאין להתיר בזה, ואפילו לדעת הבית יוסף אין להתיר לחלוק אח"כ אלא במקום הפסד גדול לפי דעת הרמ"א בסימן רמ"ה סעיף א', ומשמע במ"א שיש לסמוך על זה.

ואם מלווה אותה לנכרי ושם אותה בדמים, והאחריות והיוקרא וזולא על הנכרי, אם הנכרי יכול למוכרה מותר, (דס"ל כה"א הנ"ל שבאחריות צריך שיוכל גם למוכרה), ויש

די בזה כדי להנצל מאיסור דאורייתא. (ריב"ש). וי"א דגם כאן שזה בדיעבד בעיני שלשה, וטוב להזהר בזה בדאפשר, ועכ"פ יזהר להפקירנה בפני אחד, דרבים מגדולי הפוסקים סוברים דמודאורייתא לא הוי הפקר עד שיפקיר עכ"פ בפני אחד, ומהני אפילו אם אותו אחד הוא מאנשי ביתו, ואף כשהפקיר בפני ג', לא חל ההפקר אלא לשבת, אבל אין יכולים לזכות בה לאחר השבת.

וכן יכול לומר בפני הנכרי בהמתי קנויה לך, ויפסקו דמים, והנכרי קונה את הבהמה בקנין חצר, אבל אם אומר לו שלא בפניו לא קנאה, ואפילו אם זיכה לו ע"י ישראל אחר לא מזהני.

כתב רעק"א בשם הר"ן, אם מכר בהמתו לנכרי וקצץ דמים, ונתנו לנכרי לנסותה, כל זמן שהלוקח לא גילה דעתו שאינו חפץ בה, אין בה משום שביתת בהמתו. ובספר תוספות ירושלים הקשה על זה מירושלמי מפורש.

איזה בהמה אסור להשאיל או להשכיר - שביתת בהמתו הוא דין גם בחיות ועופות או במינים שבים, ולענין להשכיר או להשאיל בהמתו, בבהמה גסה אסור בכל הבהמות, וגם בסוס אסור (שאף שברכיבה אין איסור דאורייתא, שמה יטעין עליו מושא או ימשוך על ידו קרון), אמנם בהמה דקה מותר להשאיל או להשכיר, כיון שאין דרך לעשות בה מלאכה.

ישראל ששכר בהמה מנכרי י"א שהוא מצווה על שביתתה בשבת, ונכון להחמיר, אך אם חזר והשכירה לנכרי מותר. ואם קנה מנכרי או מכר לו, במשיכה לחוד או בכסף לחוד, הוי ספיקא דדינא, ואזלינן לחומרא.

שביתת בהמתו ביו"ט - לדעת השו"ע אין דין שביתת בהמתו ביו"ט, ומ"מ לא ישכירם אלא בהבלעה משום שכר יו"ט, ולמהרש"ל אף ביו"ט יש איסור, והמ"א מצדד לאסור, וכן הגר"א סובר שהעיקר כדעת מהרש"ל, ועל כן יש להחמיר.

הוראת חכם, ושיהיה השטר עשוי כדין תורה ובפרסום, והבוטח בד' ואינו עושה תחבולות אשריו, ובדאי הקב"ה יתן לו עבור זה הצלחה בנכסיו בשבת ימי המעשה.

אמנם אם הנכרי עושה עם הבהמה מלאכה עבור ישראל לא מהני שכירות ואפילו מכירה גמורה. ולכן נכרי השכור לכל המלאכות, וגם הסוסים של ישראל, לא מועיל למכור את הסוסים, אא"כ הוא מושכר לו רק להוליך סחורה עם הסוסים בכל עת שירצה בשנה זו, וגם בזה אסור לומר לו שישע, אלא שאם נוסע א"צ למונעו מזה לשיטת הרמב"ם כמבואר בסימן רמ"ד.

מושל נכרי שבא לשאול או לשכור סוס, ואינו יכול למאן משום איבה, ימכרנו לו בדבר מועט, ואם אח"כ יחזיר לו את הסוס וישלם על השכירות, מתנה בעלמא הוא דיהיב ליה.

עיקרי הדינים-

השכרת דבר לנכרי - י"א שאסור להשכיר לנכרי בערב שבת כלי שעושים בו מלאכה, מפני שנראה שהנכרי עושה מלאכה בשליחותו של הישראל, ובשבת עצמה אסור לכו"ע להשאל או להשכיר דבר שעושים בו מלאכה בשבת (כגון בהמה), משום שהרואה יסבור שהיא עושה את המלאכה בשליחותו של הישראל.

שביתת בהמתו - האדם מצווה שבעלי חיים שברשותו לא יעשו מלאכה בשבת, דכתיב "למען ינוח שורך וחמורך", ונ"מ שאסור להשאל או להשכיר בעלי חיים לנכרי אם הנכרי עושה איתם מלאכה בשבת, ואם מתנה עם הנכרי שהבהמה תנוח בשבת מותר, ואם הנכרי עובר על התנאי צריך הישראל להפקירה (וטוב להפקירה בפני שלשה). ואם הנכרי קיבל אחריות על הבהמה, יש מתירים שהוא יעשה איתה מלאכה בשבת. ובהמה שהישראל והנכרי שותפים בה גם בה יש דין שביתת בהמתו, אא"כ התנו שבשבת היא של הנכרי, (ויש בזה עוד אופנים שהדבר מותר).

סימן רמ"ז

נכרי המביא אגרת בשבת

אסור שנכרי יעשה מלאכה עבור הישראל בשבת, ואם הנכרי מקבל שכר עבור המלאכה מותר כיון דאדעתא דנפשיה קעביד, ואם הנכרי יכול לעשות את המלאכה לפני שבת מותר אפילו בלא קצץ, אמנם בשליחת אגרת, כיון שניכר שהיא של ישראל, יש בזה

מתירים אף אם אין הנכרי יכול להוציאה, אך הנכרי עשה אותה אפותיקי לישראל, או שהניחה אצל הישראל למשכון, ואח"כ נטלה לעבוד בה, ונחלקו הפוסקים אם התר זה הוא לכו"ע, או רק למתירים באחריות בלא שיכול למוכרה. ובלבד שלא יאמר הנכרי שאם לא יפרע לו המעות תהיה הבהמה שלו מעכשיו. ואם מכר את הבהמה במכירה גמורה, וזקף את הדמים עליו במלוה מותר. ויש מתירים ע"י **שיזהיר את הנכרי** שלא יעשה בה מלאכה בשבת, ואם יעבור ויעשה תהיה האחריות עליו אפילו באונסים, וגם היוקרא וזולא יהיה על הנכרי, ויכתוב כך בערכאותיהם לפרסומי מילתא שלא יחשדו בו, (והשו"ע סתם כאן כדעת המתירים בסעיף ד' אף כשהנכרי אינו יכול למוכרה).

וכתב הרמ"א שכל ההתרים הנ"ל הם להלכה, ויכול לעשות באיזה דרך מהם שירצה, ואפילו כל הבהמה של ישראל דינו כשותפות שמותר באופנים הנ"ל, אבל צריך לפרסם שעשה בדרך התר.

וכתב המ"ב שיותר טוב מההתרים הנ"ל שימכור את הבהמה בחול במכירה גמורה לו או לנכרי אחר, וישלם לו מעט מהדמים, ויתר הדמים יזקוף במלוה, ויעשה את הבהמות אופתיקי כדי שיהיה בטוח במעותיו, ונכון שהמכירה תהיה בפני דייני העיר, כדי שיעשה כדין תורה, וכדי שיתפרסם הדבר ולא יהיה בזה חשש מראית העין. ודעת המ"א שלשו"ע אין להקל באחריות אלא בשותפות, והרמ"א מיקל אף בלא שותפות, ולכן עדיף למכור וכנ"ל, אך מהגר"א משמע שהשו"ע מיקל אף בלא שותפות.

ואם קשה לו לעשות אופנים אלו, וזה שעת הדחק, (כגון שיש לו שדות ואינו יכול לתתם באריסות בלי לתת שוורים לחרוש בהם, ואינו יכול למונעו מלחרוש בשבת), יש לסמוך על ההתר של הב"ח, שיפקירם בפני ג' קודם השבת בלב שלם, ויפרסם הדבר כדי שלא יחשדו בו, אבל בלא שעת הדחק אין לסמוך על ההפקר.

והמ"ב כתב שאף שאין למחות ביד המקילים, מ"מ אין כדאי לסמוך על התרים אלו אלא בשעת הדחק ועל פי

תמיד והוא משלחם, מותר לשלוח אפילו בערב שבת, כל שיש שהות שיוכל להגיע לפני שבת לבית הראשון הסמוך לחומה מבפנים, בעיר שלשם שלח את האגרת, ואם ידוע לו שהבי דואר בקצה האחר של העיר, אפילו אם העיר מוקפת חומה, אפשר שצריך שיגיע לשם מבעוד יום.

ואם לא קבוע תמיד בי דואר במתא, והממונה הולך לפעמים למקום אחר, אסור לשלוח אפילו מיום ראשון, שכיון שניכר שזה של ישראל, יאמרו שנתן לו בשבת להוליך, ואם הדרך היא יום אחד מותר לשולחו אף בשני או בשלישי.

וכתב הרמ"א שיש מתירים לשלוח ביום חמישי או לפני כן, אפילו אם לא קצץ ולא קבוע בי דואר בעיר, ואפילו אינו יכול להגיע לעיר לפני שבת, דכיון שלא אמר לו ללכת בשבת, אינו אסור אלא בערב שבת, שנראה שאומר לו לעשות מלאכה בשבת, וכתב הרמ"א שאפשר לסמוך על המתירים אם צריך לכך.

דבר שאינו ניכר שהוא של ישראל, כגון כלים חפצים ומעות, או אגרת שנכתבה בכתב של נכרים, מותר לתתם לנכרי להוליכם אפילו בערב שבת ואפילו לא קצץ, אם יכול להגיע מבעוד יום לבית הראשון הסמוך לחומה.

השולח אגרת ע"י נכרי ישירות לחבירו, י"א שאין לחוש שלא ימצאנו בביתו וילך בשבת, ומותר לשלוח אפילו בערב שבת ובלא קציצה, כל שיוכל להגיע לשם מבעוד יום, ויש אוסרים, ומפירוש ר"ח מוכח כהמתירים, אמנם אם אמר שימסור לבני ביתו גם אם לא ימצאנו מותר לכו"ע.

סעיף ב'

מה נחשב קציצה- אם התנה שיתן לו שכר כראוי לו או לפי מה שיתפטר עימו, אע"פ שלא פירש כמה דינו כקוצץ, אבל אם לא התנה שיתן לו דמים, אסור אף אם הישראל מבין שהנכרי מצפה לשכר ממנו או ממי שנשתלח עבורו, דכיון שלא הבטיחו נמצא טורח עבור הישראל.

חומרא מיוחדת, שאם אין אחראי קבוע בעיר המקבל את האגרות יש לחוש שהנכרי לא ימצאנו בביתו וילך אחריו בשבת, ויאמרו שבשבת נתן לו להוליך. ופרטי דין זה יבוארו בסימן זה.

סעיף א'

איתא בגמרא (שבת י"ט.) תנו רבנן אין משלחין איגרת ביד נכרי ערב שבת, אלא אם כן קוצץ לו דמים. וכו'.
ואם לא קצץ, בית שמאי אומרים עד שיגיע לביתו, ובית הלל אומרים עד שיגיע לבית הסמוך לחומה (של העיר שנשתלח לשם). **והאמרת רישא אין משלחין, לא קשיא, הא דקביע בי דואר במתא, והא דלא קביע בי דואר במתא** (שאם לא ימצאנו יהא צריך לילך אחריו. רש"י. וברמב"ם משמע שהבי דואר נמצא בעיר שממנה שולחים, וצריך שהות להגיע לבית הסמוך לחומה שמא ביתו הוא שם).

וכתבו הרי"ף והרא"ש שמבואר בגמרא שאם קצץ דמים מותר לשלוח אף אם אין שהות שיגיע לפני שבת, ואם לא קצץ מותר רק אם קבוע בי דואר בעיר ויכול להגיע לבית הסמוך לחומה לפני שבת.

וכתב הרמב"ם שאם לא קצץ אסור אפילו ברביעי ובחמישי (וערב שבת לאו דווקא, אלא הכונה באופן שאין המלאכה נעשית לפני שבת).

וכתב הפוסקים שאם אומר לו שילך בשבת אסור אפילו בקצץ. וכתב הבית יוסף שאם הנכרי אומר מעצמו שילך בשבת מותר.

פסקי ההלכה

אם קצץ לנכרי דמים מותר לשלוח עמו אגרת, או לתת לו לעשות עבורו איזה מלאכה שירצה, ואפילו בערב שבת עם חשיכה, (ובלבד שיצא מפתח ביתו לפני שבת), ואפילו אם הנכרי אומר שיעשה בשבת, דהנכרי אדעתא דנפשיה קעביד, ובלבד שלא יאמר לו שילך בשבת, וכן לא יאמר לו שביא את האגרת ביום ראשון או שני למקום פלוני אם ידוע שא"א להגיע לשם בלי ללכת בשבת.

ואם לא קצץ דמים, אם קבוע בי דואר בעיר (-איש ידוע שמביאים אליו את כל האגרות והוא משלחם למי שצריך), שלשם מגיעים כל האגרות, והאיש הממונה נמצא שם

מכתב בדואר בשבת, אפילו במקום שיש עירוב ואפילו ע"י נכרי, (ומערב שבת מותר דהוי כקצץ), ובמקום הפסד גדול יש להתיר ע"י נכרי (דהוי שבות דשבות במקום פסידא), וכן אין לשלוח נכרי שלא במקום הפסד, לשים מכתב בדואר בשבת, ואפילו בקצץ.

סעיף ו'

מי שיש לו שכיר נכרי לשנה או יותר, אסור לשלוח איתו אגרת בערב שבת, דשכיר שנה לא חשיב כקציצה כיון שלמחר הוא צריך אותו למלאכה אחרת, וכו' מיום ראשון מותר דהסברא הנ"ל לא פסיקא כ"כ, וכתב הרמ"א שאם אינו שכור לו אלא לשליחות אגרות יש מתירים, ובלבד שלא יאמר לו שילך בשבת.

סימן רמ"ח

הפלגה בספינה בשבת

בגמ' (שבת י"ט.) מבואר שאסור להפליג בספינה לדבר הרשות ג' ימים קודם השבת, ולדבר מצוה מותר. ונאמרו על זה בפוסקים כמה טעמים: א' שזא יצטרך לעשות מלאכה בשבת משום פיקוח נפש. ב' שזא הנכרי יעשה עבורו מלאכה בשבת. ג' משום איסור תחומין. ד' משום ביטול מצות עונג שבת, דבג' ימים ראשונים יש צער מההפלגה. ה' משום שנראה כצף וישט על המים, שזה אסור גזירה שזא יעשה חבית של שייטים. ויש כמה נ"מ להלכה בין הטעמים. ולהלן יבוארו שיטות הראשונים בזה והנ"מ ביניהם, וההלכה למעשה.

סעיפים א' ב'

איתא בגמרא (שבת י"ט.) **תנו רבנן אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם לשבת. במה דברים אמורים לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה שפיר דמי. ופוסק עמו על מנת לשבות ואינו שובת, דברי רבי, רבן שמעון בן גמליאל אומר אינו צריך. ומצור לצידן** (שלא היה ביניהם אלא מהלך יום אחד), **אפילו בערב שבת מותר.**

סעיף ג'

מה הדין כשהנכרי מקבל שכר לפי ימים

איתא בגמרא (שם) **אין משלחין איגרות ביד נכרי בערב שבת, ברביעי ובחמישי מותר.**

הרי"ף והרמב"ם השמיטו ברייתא זו, אבל הרא"ש והר"ן הביאוה, וביאר הר"ן דמיירי בלא קצץ, ושכרו לפי ימים, ואינו מקפיד מתי ילך, דאם שוכרו בערב שבת נראה כאילו התנה שילך בשבת, אבל ברביעי ובחמישי מותר כיון שאינו מקפיד מתי ילך.

פסק ההלכה - אם שכר את הנכרי לפי ימים, אף אם אינו מקפיד עליו מתי ילך אסור לשוכרו בערב שבת, דנראה כאילו התנה שילך בשבת, אבל ביום חמישי מותר, (ולדעת הרמ"א הנ"ל מותר ביום חמישי אפילו בלא קצץ כלל).

סעיף ד'

אם הנכרי מוליך את האגרת בחינם - לדעת השו"ע מותר, דתלינן שנתרצה מחמת שעשה לו טובה, ואדעתא דנפשיה עביד, והרמ"א מביא שיש אוסרים, ולענין הלכה נחלקו הפוסקים, ונכון לקצוב לו איזה סכום מועט, דאז הוי כקצץ, ואם הנכרי מציע מעצמו שילך בחינם ודאי דעתו על הטובה שיקבל ממנו ומותר.

סעיף ה'

אם הנכרי הולך מעצמו למקום מסוים, מותר לומר לו שיוליך לשם אגרת, אם אינו מרבה את הדרך בשבילו (מהר"י אבוהב אוסר במכירו שזא ירבה הדרך בשבילו, והבית יוסף כתב שזה חשש רחוק, דשזא לא יצטרך להרבות, וגם אם יצטרך שזא לא ירבה או שזא ירבה לא בשבת), ואפילו לא קצץ שכרו ולא קביע בי דואר, מותר, דאם לא ימצאנו לא יחפש אחריו, אמנם אם אין שהות להגיע לשם מבעוד יום אסור גם בזה, כיון שנשיאת המכתב היא עבור הישראל. ולתת בשבת עצמה אסור אפילו בהולך מעצמו, ואפילו בקצץ שכרו מבעוד יום, ולכן אסור לשלוח

דעות הראשונים

הרמב"ם ורבינו ירוחם פסקו כת"ק, והטור פסק כרשב"ג.

שיעור הג' ימים – כתב הר"ן בשם הרז"ה ששיעור ג' ימים הוא משום שג' ימים לפני השבת הם נקראים על שם השבת הבאה (כדאיתא בגמרא (גיטין ע"ז). **חד בשבא וחרי ותלתא, בתר שבתא, ארבעה וחמשה ומעלי שבתא קמי שבתא**), ונראה כמתנה לדחות את השבת. וכ"כ הריב"ש. אבל מדברי הרא"ש נראה שגם ברביעי מותר. ורבינו ירוחם כתב בשם הרמב"ן שגם בחמישי מותר, דאז יום השבת הוא יום ג' להפלגתו, וכתב הבית יוסף שדברים אלו קשים מאד בעיניו, דגבי אגרות ושילוח כלים קתני "וברביעי ובחמישי מותר" והכא לא קתני הכי.

דעת הרשב"ם דהאי ברייתא דאסרה להפליג פחות מג' ימים קודם השבת, איתא כבית שמאי דלא שרו לעשות מלאכה בערב שבת אלא בכדי שיעשו מבעוד יום, אבל לבית הלל דשרו עם השמש אע"פ שהמלאכה נעשית בשבת, מותר להכנס לספינה גם בתוך ג' ימים. אבל שאר הפוסקים שהברייתא היא אליבא דבית הלל.

דעות הראשונים בטעם האיסור

דעת הרי"ף והרמב"ם שטעם האיסור הוא משום ביטול עונג שבת, דכל ג' ימים הראשונים ה"ל שינוי וסת משום נענוע הספינה, ומהאי טעמא ביוצא לדבר מצוה מותר, דהעוסק במצוה פטור מדבר מצוה, וכתב הרמב"ם בתשובה שאין האיסור אלא בימים המלווים, שיש בהם צער ובלבול וקיא, אבל בנהרות מותר, (אא"כ יש בזה איסור יציאה חוץ לתחום שבת, וכדלהלן).

שיטת ר"ת שהאיסור לצאת בספינה ג' ימים לפני שבת הוא משום איסור יציאה חוץ לתחום שבת, ומיירי בזמן שהספינה גוששת ואין במים עשרה טפחים, אבל למעלה מעשרה לא גזרו, ומשום הכי נהגו העם להפליג בים הגדול. ודעת הרא"ש וההגהות מיימוניות דדין תחומין למעלה מעשרה נשאר בספק ועבדין לחומרא, וכ"כ הרמב"ם בשם חכמי בבל שמוחוץ לתחום י"ב מיל זה דאורייתא וספיקא דאורייתא לחומרא, אבל דעת הרמב"ם עצמו דהני מילי

ביבשה, אבל בים אין איסור תחומין דאורייתא, דלא דמי למחנה ישראל, ואזלינן בזה לקולא, ואפילו היכא שיש ספק אם הספינה למעלה מעשרה או לא מותר, ורק אם ידוע שהיא למטה מעשרה אסור. והרמב"ן והרשב"א לא חילקו בין ים ליבשה, ומ"מ גם לדבריהם מותר דס"ל שהספק אם יש תחומין למעלה מעשרה נקטינן ביה לקולא, (וע"ע בסימן ת"ד מה חולקים הרמב"ן והרשב"א בענין זה).

וכתב מהר"י קולון דלכולי עלמא אם נכנס בספינה ג' ימים קודם השבת מותר אע"פ שהספינה הולכת במים שאין בהם עשרה טפחים או אפילו ג' טפחים, ולפי זה אם אינם מים מלווים מותר אפילו אם נכנס בספינה בערב שבת. וכתב הבית יוסף שנשמטו ממנו דברי הרמב"ם בתשובה שאוסר לצאת בשבת בספינה מחוץ לתחום אם אין המים גבוהים עשרה טפחים, ומסתמא לא פליג הרי"ף על הרמב"ם.

התוס' והרא"ש כתבו בשם ר"י שאסור לצאת בספינה אפילו בתוך התחום, מפני שזה נראה כשט על המים שזה אסור, גזירה שמא יעשה חבית של שייטין, או שמא ינהיג את הספינה ד' אמות בכרמלית. וכתב הבית יוסף שלכאורה טעם זה אוסר רק הפלגה בשבת ולא קודם, דאם גם קודם אסור יהיה אסור גם ביום ראשון, אמנם מהתוס' משמע שלשיטת ר"י האיסור דווקא ג' ימים לפני שבת, וכן איתא בהגהות מיימוניות, וכן משמע בטור, וצ"ל דס"ל שלא גזרו חכמים להפליג תוך ג' ימים קודם השבת אלא מפני גזירה זו, וקודם לכן שרי, משום דכיון דלא שרינן ליה להפליג פחות מג' ימים קודם אית ליה היכרא ושוב לא יעשה חבית של שייטין ולא ינהיג את הספינה.

דעת הרא"ש כהרי"ף שאיסור ההפלגה הוא משום ביטול עונג שבת, ולפי זה בנהרות הנובעין שרי, ומה שהביא שיטת ר"י שטעם האיסור הוא משום שנראה כשט על המים, זה טעם לאסור רק בשבת עצמה.

הרמב"ן כתב שאיסור ההפלגה הוא מפני שנראה כמי שמתנה עם הנכרי לחלל שבת בשביל ההפלגה, וברביעי ובחמישי מותר דגוי במלאכתו הוא עוסק ואינו נראה כשלוחו של ישראל, דקבלנות הוא עושה, ולפיכך בזמן הזה כשמפליגין בספינה גדולה שרובה גוים ובלא ישראל היתה

לעכב, וי"א שא"צ לפסוק עמו כלל.

ולדבר הרשות אסור להפליג בתוך ג' ימים שקודם שבת או יו"ט, (וכן ביו"ט שני אין מפליגים), והטעם הוא משום ביטול עונג שבת, שבג' ימים ראשונים יש צער ובלבול למפליגים בים, ולכן האיסור הוא גם כשאין חשש מלאכה עבור ישראל כגון שהיא כולה של נכרי, וגם אין איסור תחומין משום שהספינה למעלה מ'. וביום רביעי אסור והגר"א מתיר ביום רביעי.

ואם מפליג בנהרות שאין צער למפליג בהם, אם אין איסור תחומין, ואין חשש שיבוא לידי מלאכה בשבת, מותר, ואף אם הבהמות מושכות את הספינה בשפת הנהר, דבקרן כהאי גוונא אסור שמא יחתוך זמורה, הכא שרי כיון שהבהמות רחוקות ממנו, אבל אם ידוע שאין י' טפחים בין קרקעית הספינה לקרקע המים אסור לצאת מחוץ לתחום, אבל בספק מותר, דתחומין דרבנן, ואפילו י"ב מיל בימים ונהרות אין בהם איסור דאורייתא, ואם הספינה למטה מ' והוא למעלה מ' אסור, ויש מתירים באופן זה ויש לסמוך על דבריהם כשהוא צריך לכך.

וכן אסור בתוך ג' ימים לשבת להפליג במקום שיצטרך הישראל לעשות מלאכה בשבת, אפילו בנהרות ולמעלה מ' טפחים.

ואם מפליג לפני ג' ימים שלפני השבת, (היינו ביום שלישי, אבל להגר"א ה"ה ביום רביעי) מותר להפליג אפילו בים המלוח, דבשבת כבר אין לו צער מההפלגה, ומותר אפילו אין בגובה המים י' טפחים, ואפילו אם בשבת יתכן שיצטרך לחלל את השבת משום פיקוח נפש, דג' ימים הראשונים הם שייכים לשבת שעברה, ולא חל עליו חיוב להזהר מלבוא לידי חילול שבת, (ואמנם אם יכול שלא לחלל שבת בעצמו אלא ע"י נכרי וכדומה מחויב לעשות כך).

יציאה לדרך קצרה

איתא בגמרא (פסחים ג:) **בני בישן נהוג דלא הוו אזלי מצור לצידון במעלי שבחא ואתו לקמיה דרבי יוחנן ואסר להו**. ומזה למד הרמב"ם שבמקום שנהגו שלא

הולכת מותר להפליג בערב שבת ואפילו בשבת בים הגדול שהוא למעלה מעשרה. וכתב המגיד משנה שעכשיו נהגו להפליג אפילו בים הגדול בערב שבת ובשבת, והרמב"ן חיפש ללמד עליהם זכות, ובעל נפש יחוש לעצמו. וגם הרשב"א שאין דברי הרמב"ן נכונים. וכתב הבית יוסף שהיה אפשר ללמד עליהם זכות משום דכולהו חשיבי הולך לדבר מצוה וכדעת ר"ת לקמן לענין יוצא בשיירה, אלא שאין נראה כן מדברי הפוסקים כמו שיבואר לקמן. ולענין הלכה במקום שנהגו היתר אין מוחין בידן כיון שיש להם על מי שיסמוכו.

הר"ן כתב טעם אחר בשם הרז"ה שהים הוא מקום סכנה הוא, וג' ימים קודם השבת קמי שבתא מיקרי, ונראה כמותנה לדחות את השבת, מפני שאין דבר שעומד בפני פיקוח נפש. וכתב הריב"ש שלדבריו לפני ג' ימים קודם השבת מותר גם כשהספינה של ישראל ומלחיה וחובליה כולם ישראלים והם בעצמם העושים במלאכה, ובתוך ג' ימים לשבת אסור גם אם הספינה של נכרי וישראל לא עושה מלאכה, כיון שהנכרי עושה מלאכה עבור הישראל וישראל נהנה מזה, וה"ה לענין לצאת למדברות ולכל מקום סכנה שהאדם עתיד לחלל שם שבת, ולפי זה מה שהביריתא מתירה לדבר מצוה זה מותר אפילו בערב שבת ואפילו אם המלאכה תיעשה ע"י ישראל.

פסקי ההלכה

לצורך מצוה מותר להפליג בספינה, ואפילו בערב שבת שמבטל עי"ז מצות עונג שבת, דעוסק במצוה פטור מן המצוה, (ועיין להלן בדין ההולך בשיירה מה נקרא מצוה), ואפילו אם הספינה מהלכת במקומות שהמים פחותים מעשרה טפחים מותר. וצריך לפסוק עם הנכרי שלא ילך בשבת, אם הוא בתוך ג' ימים שלפני השבת, (והמ"א אוסר ביוצא בשבת כיון שאינו יכול לפסוק עם הנכרי שלא ילך בשבת, ויש שמצדדים להתיר גם בזה לצורך מצוה), ואם אינו יכול לפסוק, כגון שהנכרי אומר לו שלא ישבות וכדו', הסכימו רוב האחרונים שהפסיקה היא רק למצוה ולא

אשר"י שקנין השביתה בספינה נעשה רק ע"י שיכנס לספינה בעצמו קודם בין השמשות וישב שם בבין השמשות, ואחרי בין השמשות ילך לביתו ויאכל, וישב לספינה אחר אכילתו בלילה או למחר ביום. אבל דעת הרשב"א שאף אם קידש בספינה אם יצא ממנה אח"כ אפילו באמצע שבת קנה שביתה ביבשה. וכן דעת התוס' והרא"ש שרק אם לא יצא מהספינה מותר, וטעמם הוא משום שאם יצא מהספינה הוי כמפליג בשבת, ואם נשאר בה לא מיקרי מפליג כיון שהוא לא עושה כלום, (ונראה מדבריהם שזה טעמו של בה"ג, והם מקשים עליו שכיון שהם נכנסים לספינה בשבת הרי הם עושים מעשה על דעת להפליג בשבת). ובדעת הרשב"א מבאר הבית יוסף שאע"פ שקנין שביתה חל בבין השמשות, מ"מ כיון שסתם ספינה היא למעלה מעשרה לא קנה שם שביתה.

דעת הריטב"א שלהלכה אין תחומין למעלה מעשרה, ולכן מותר להכנס לספינה של נכרים אפילו בשבת עצמה, ומה שנכנסים לספינה מערב שבת זה כדי שיקנו שביתה למעלה מעשרה כדי שאם יגיעו בשבת לנמל יוכלו לרדת לשם ולהיות כבני העיר, דאם קנו שביתה בביתם אע"פ שמוותר להם להכנס לספינה כיון שאין תחומין למעלה מעשרה, מ"מ אסור להם לזוז מהספינה כיון שחזרו ללמטה מעשרה והם מחוץ לתחומם. וכתב הבית יוסף שגם לריטב"א אם חזרו לערים בשבת קנו בה שביתה, כיון שבכניסת השבת היו למעלה מעשרה ולא קנו שביתה.

וכתב הבית יוסף שלענין הלכה דבר זה תלוי במנהג המדינה, במקום שנהגו היתר מותר, ובמקום שנהגו איסור אסור להתיר להם.

פסק ההלכה - באופנים שהוזכר לעיל שמוותר להתחיל להפליג בערב שבת, אם קנה שביתה בספינה מערב שבת, והיה בספינה כל בין השמשות עד שתחשך, מותר להפליג גם בשבת, וכשמגיע ליבשה יש לו אלפים אמה לכל רוח, אם היתה הספינה לעולם למעלה מ' טפחים. ואם יצא מהספינה אחרי שקנה שביתה, דעת השו"ע שאסור לחזור ולהפליג, משום שנראה כשט על המים, והרמ"א מביא שיש מתירים לחזור לספינה ולהפליג, דע"י שהספינה כביתו אינו

להפליג בערב שבת אפילו לדרך קצרה, אין מפליגין, וכ"כ הר"ן. ורש"י מבאר את הגמרא באופן אחר שאינו שייך לענייננו כלל, ואפילו לדברי רש"י יש לאסור כדאיתא בגמרא (שם) **דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להחירם בפניהם.**

פסק ההלכה - דרך שאפשר להגיע ביום אחד אם יש רוח טובה, מותר לצאת ביום שישי בבוקר, לפי שיתכן שתהיה רוח טובה, אבל אחרי שעה או שעתיים אסור, דלא יוכל להגיע בערב שבת, וכן מותר לצאת ביום חמישי לדרך של שני ימים. ובמקום שנהגו שלא להפליג כלל בערב שבת, אפילו לדרך קצרה אין מפליגים.

סעיף ג'

באיזה אופן מותר להפליג גם בשבת עצמה

שיטת בה"ג שאם קנה שביתה בספינה מערב שבת מותר להכנס לתוכה אפילו בשבת, וביאר מהר"י אבוהב שדעת בה"ג שהברייתא שאוסרת להפליג היא רק לבית שמאי, ודעת הבית יוסף דגם לבה"ג אתיא הברייתא כב"ה, ובה"ג מיירי בנהרות הנובעים שאין בזה ביטול עונג שבת, והספינה גבוהה י"ט מקרקע הנהר דליכא איסור תחומין, שבזה בערב שבת מותר להפליג, אבל בשבת עצמה אסור, וחדש בה"ג שאם קנה שביתה בספינה מערב שבת מותר לצאת גם בשבת עצמה.

ולשיטת ר"י שטעם האיסור הוא מפני שנראה כשט על המים (וכנ"ל), ואסור גם כשאין איסור תחומין או ביטול עונג שבת, ממילא אם אסור בערב שבת כ"ש שאסור בשבת.

וכתב הר"ן שנוהגים להתכנס בספינה מערב שבת ומסדרים שם שלחן ומדליקים שם נרות כדי לקנות שם שביתה, דהוי כמערב ברגליו שאמר שביתתי במקומי, ואח"כ חוזרים ונכנסים לספינה בשבת, מפני שאם לא יקנו שביתה בספינה יהיה אסור ללכת בה בשבת יותר מד' אמות, לפי שלא שבת באויר המחיצות מבעוד יום. וכתב הבית יוסף שכדי לקנות שביתה לא צריך לסדר שלחן ולהדליק נרות, ואפשר שעושים כך כדי לפרסם שקנו שם שביתה, אבל באמת גם אם לא עשו קידוש בספינה קנו שביתה, וכ"כ בהגהות

שאם נכנס לעיר מהלך את כולה, ואפילו הניחוהו מחוץ לעיר ורוצה ליכנס בעיר מותר, דכיון דלדבר מצוה נפק יש לו אלפים אמה לכל רוח כדאמרין בעירובין מד: .

מה נחשב דבר מצוה - דעת ר"ת שכל מקום שאדם הולך כגון לסחורה או לראות פני חברו, חשיב הכל דבר מצוה, ואין חשוב דבר הרשות אלא כשהולך לטייל. וכ"כ המרדכי והגהותיו. והבית יוסף כתב שמהפוסקים שחיפשו טעם למנהג לצאת בספינה בערב שבת, מבואר שיציאה לסחורה או לראות פני חבריהם לא חשיב דבר מצוה, וכן ממה שהרי"ף והרא"ש ביארו שטעם ההיתר לצאת לדבר מצוה הוא שהעוסק במצוה פטור ממצות עונג שבת, מבואר שאסור לצאת לסחורה, דאל"כ פטרת את כל העולם ממצוות, ומבואר שראשונים אלו חולקים על ר"ת. וכן כתב הריב"ש שדברי ר"ת הם קולא יתירא, אמנם לעלות לארץ ישראל הוי שפיר לדבר מצוה, וכ"כ התשב"ץ.

פסקי ההלכה

אסור לצאת בשיירה למדבר **לצורך דבר הרשות** ג' ימים קודם השבת, כיון שידוע שיצטרכו לחלל שבת מפני הסכנה, אפילו רק באיסור דרבנן, וליל רביעי בכלל האיסור, ועד יום שלישי מותר לצאת, ואם יגיע צורך לחלל שבת מפני הסכנה מותר, ובלבד שלא יבטיח לשיירה בעת ההשתתפות שיסייעם בעשית מלאכה בשבת אפילו מלאכה דרבנן, (אף אם ע"ז תתבטל נסיעתו, ואפילו נוסע לדבר מצוה), וי"א שאם יבוא בודאי לידי חילול שבת אסור, ועל פי זה סומכים עכשיו לסכן עצמם קצת כדי שלא לחלל שבת, כדי שלא יעברו איסור למפרע על מה שיצאו.

ההולך לדבר מצוה ונזדמנה לו שיירה אפילו בערב שבת מותר ללכת עמהם, וחייב לפסוק עמהם שישבתו בשבת, ואם אינם מסכימים אסור ללכת עמהם, ואם פסק והסכימו, וכשהם במדבר אינם מסכימים לשבות, ומתיירא מחיות רעות, או מליסטים שיקחו את בהמתו ואח"כ יסתכן שלא יוכל ללכת או שיקחו ממנו ולא יוכל להחיות עצמו במדבר, או שיקחו ממנו מלבושיו בזמן הקור, הכל בכלל ספק פיקוח

נראה כשט בשבת, ויש שעושים גם קידוש בספינה מלבד מה ששוהים בה כל בין השמשות, כדי לפרסם הדבר שקנו שם שביתה, ואח"כ חוזרים ללון בביתם ולמחרת מפליגים, וכתב הרמ"א שאין למחות ביד המקילים, וכתב המ"ב שבאופן זה (שיצא מהספינה) כשמגיע ליבשה אסור לו לזוז מד' אמותיו, ובספינה עצמה יכול ללכת בכולה כיון ששבת באויר מחיצות מבעוד יום. והנה הקולא של הרמ"א היא דווקא בנהרות הנובעים, אבל לא בים הגדול, ובמקום שנהגו להקל גם בים הגדול אין למחות בידם, אך אם רוב אנשי הספינה הם ישראל, בודאי אסור.

אם חל יו"ט בערב שבת מותר לקנות שביתה בערב שבת מבעוד יום, אבל אינו מועיל מה שקנה שביתה מערב יו"ט.

סעיף ד'

הליכה בשיירה בשבת

הליכה בשיירה זהו דבר המצריך חילול שבת מפני הסכנה, ולכן אסור לצאת בשיירה ג' ימים לפני שבת, ואם הוא יוצא לדבר מצוה מותר אם מסכם עמהם שלא ילכו בשבת, ולצאת בימים ראשון שני ושלישי מותר אף לדבר הרשות, ופרטי דינים אלו יבוארו להלן, וכן יבואר כמה מותר לו ללכת בשבת כשיצא מחוץ לתחום.

דברי הראשונים

כתב הריב"ש שמדברי הרז"ה הנ"ל שביאר שטעם איסור היציאה בספינה ג' ימים לפני שבת הוא מפני שיצטרכו לחלל שבת, מבואר דה"ה שאסור לצאת בשיירה למדבר ג' ימים לפני שבת, ובימים א' ב' ג' מותר, ואע"פ שהרי"ף והרמב"ם פירשו ברייתא זו בדרך אחרת, הדין דין אמת. וכ"כ הרשב"ץ. עוד כתב הרשב"ץ שהעולה לארץ ישראל ונזדמנה לו שיירה בערב שבת, יכול לצאת עמהם, כיון שזה לדבר מצוה, ופוסק עמהם לשבות, ואם אחר שיהיה במדבר לא ירצו לשבות עמו יכול ללכת עמהם יותר מתחום שבת (ואפילו מחוץ ל"ב מיל לסוברים שזה דאורייתא) מפני פיקוח נפש, ואם נכנס לעיר אחת בשבת מהלך את כולה, ואפילו לסוברים שביצא לדעת ונכנס לעיר אינו מהלך את כולה, שאני הכא שיצא ברשות, והוי כמי שהוציאוהו גוים

שייך טעם זה כיון שאין צער למפליג בהם. ה' משום שנראה כצף ושט על המים, שזה אסור גזירה שמא יעשה חבית של שייטים. אופני התר: א' במקום שלא שייך אף אחד מהטעמים הנ"ל. ב' לצורך מצוה מותר להפליג אפילו בערב שבת, ויפסוק עימו שלא ילך בשבת. ג' אם מפליג שלשה ימים לפני שבת. ד' מותר לצאת לדרך קצרה ביום שישי מיד בבוקר.

הליכה בשיירה במדבר זהו דבר המצריך חילול שבת מפני הסכנה, ולכן אסור לצאת בשיירה ג' ימים לפני שבת, ואם הוא יוצא לדבר מצוה מותר אם מסכם עמהם שלא ילכו בשבת (ואם ממשיכים ללכת ויש בדבר איזה ספק פיקוח נפש מותר ללכת עמהם).

סימן רמ"ט

התחלת מצור לפני שבת

איתא בגמרא (שבת י"ט). **אין צרין על עיירות של גוים פחות משלשה ימים קודם השבת, ואם התחילו אין מפסיקין.** וכתבו הר"ף והרא"ש שהטעם הוא שבגלל הטיירה ופחד לא מועיל להם האוכל והשתיה ומבטלים עונג שבת, ואחרי ג' ימים עובר הפחד.

וכתב הטור שמלחמות מצוה מתחילין אפילו בשבת. וכתב הבית יוסף שמקורו ממה שנתבאר בסימן הקודם שאף שאין מפליגים בספינה ג' ימים קודם השבת, מ"מ לדבר מצוה מותר. וכן איתא להדיא בירושלמי, ומביא שם ראייה ממה שיריחו נכבשה בשבת. והאידינא שאין ישראל הולכין להלחם ולצור על עיירות א"צ לכתוב דין זה, והטור כתבו משום שזה מוזכר בגמרא יחד עם דין שילוח אגרות והפלגה בספינה.

סעיף א'

יציאה לדרך בערב שבת

איתא בגמרא (סוכה מ"ד): **אמר איבו משום רבי אלעזר ב"ר צדוק, אל יהלך אדם בערבי שבתות יותר מג' פרסאות. אמר רב כהנא לא אמרן אלא לביתיה, אבל לאושפיזיה אמאי דנקיט סמיך. איכא דאמרי לא**

נפש, ומותר ללכת עמהם מחוץ לתחום, ואפילו מחוץ ל"ב מיל, עד שיגיע למקום שאין שם שום חשש סכנת נפשות, ויש לו משם אלפים אמה לכל רוח.

מה נקרא צורך מצוה- ללכת לארץ ישראל לישב בה מיקרי דבר מצוה, וללכת לארץ ישראל ע"מ לחזור יש מקילים, (ולהרמ"א דלהלן בודאי יש להקל). וכתב הרמ"א ש"א שההולך לסחורה אפילו להרווחה, או לראות פני חבריו, נחשב דבר מצוה, ולא חשיב דבר הרשות אלא כשהולך לטייל, (ולגבות חוב מנכרי חולה שאינו גוסס לא מיקרי פסידא ודאית, והא"ר מיקל בזה), ובמקום שלא נהגו להקל אין כדאי לכתחילה להקל אם לא במצוה גמורה. ודעת המ"א בשם כמה פוסקים שבהולך בשיירה אין להקל בזה.

כמה מותר ללכת אחרי שהלך בשבת מפני הסכנה- אם יצא לפני ג' ימים אפילו לדבר הרשות, או לדבר מצוה אפילו בתוך ג' ימים, כשמגיע לעיר מותר ללכת את כולה, ואם הניחוהו מחוץ לעיר יש לו אלפים אמה, ויכול גם להכנס לעיר, כיון שיצא ברשות ובשבת עצמה יצא חוץ לתחום משום פיקוח נפש. וכתב המ"א דדווקא במצוה גמורה מותר, אבל בהולך לסחורה אסור ללכת את כל העיר או להכנס לעיר. ואם יצא בתוך ג' ימים לדבר הרשות אין לו אלא ד' אמות, אף שבשבת עצמה היה מותר ללכת משום פיקוח נפש, אך אם סבר שמותר לצאת אף בתוך ג' ימים לדבר הרשות הוי שוגג ויש לו אלפים אמה לכל רוח.

עיקרי הדינים-

הפלגה בספינה לפני שבת- בגמ' (שבת י"ט). מבואר שאסור להפליג בספינה לדבר הרשות ג' ימים קודם השבת, ולדבר מצוה מותר. ונאמרו על זה בפוסקים כמה טעמים: א' שמא יצטרך לעשות מלאכה בשבת משום פיקוח נפש. ב' שמא הנכרי יעשה עבורו מלאכה בשבת, ואם אין חשש שיעשה מלאכה, או שהמלאכה נעשית עבור נכרים, לא שייך טעם זה. ג' משום איסור תחומין, ואם קרקעית הספינה גבוהה י' טפחים מוקרקע הים לא שייך טעם זה, וכשמגיע לעיר אין לו אלא ד' אמות, אא"כ קנה שביתה בספינה מערב שבת, או שיצא ברשות. ד' משום ביטול מצות עונג שבת, דבג' ימים ראשונים יש צער מההפלגה, ובנהרות לא

והדרך טובה, אך אם אירע שהלך עד חשיכה והיה בבין השמשות בתוך תחום עיר, מותר ללכת בתוכה, אך צריך לרדת מהעגלה והסוס.

סעיף ב'

קביעת סעודה בערב שבת

איתא בגמרא (פסחים צ"ט:): **תניא לא יאכל אדם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה, כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך.** ולהלן (ק.) איתא שהלכה כרבי יוסי.

הר"ן סובר שלרבי יוסי מותר להתחיל לאכול עד שתחשך, וכ"כ הרא"ש בשם הרמב"ן שכן דעת הר"ף, וכן הסכים הרא"ש, אבל דעת בה"ג שאפילו רבי יוסי מודה דמט' שעות ולמעלה אסור להתחיל.

עוד איתא בגמרא (גיטין ל"ח:): **א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, ב' משפחות היו בירושלים, אחת קבעה סעודתה בערב שבת ואחת בשבת** (בשעת בית המדרש), **ושתייה נעקרו.** והטור למד מגמרא זו שאסור לקבוע סעודה בערב שבת, כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול, ורבי יוסי מתיר דווקא אכילה בעלמא ולא בקביעות סעודה, וס"ל שאיסור זה הוא כל היום, כפשטות הגמרא.

והנה כתב הרמב"ם "אסור לקבוע סעודה ומשתה בערב שבת מפני כבוד השבת, ומותר לאכול ולשתות עד שתחשך, ואף על פי כן מכבוד שבת שימנע אדם מן המנחה ולמעלה מלקבוע סעודה כדי שיכנס לשבת כשהוא מתאוה לאכול". ופירש המגיד משנה שסעודה ומשתה שאינו נהוג בימות החול אסור כל היום, ולאכול ולשתות בלי קביעות סעודה מותר כל היום אפילו בסעודה שרגיל בה בחול, וכדברי יוסי דפרק ערבי פסחים, אך מצוה להמנע מלקבוע סעודה שנהוג בה בחול מט' שעות ולמעלה, דרבי יוסי לא מיירי אלא בלי קביעות סעודה. וכתב הבית יוסף שהטור פירש דברי הרמב"ם שהאיסור שהזכיר בתחילת דבריו היינו

נצרכא אלא אפילו לביתיה. ואמר רב כהנא בדידי הוה עובדא ואפילו כסא דהרסנא לא אשכחי.

מהר"ף והרא"ש משמע שהלכה כלישנא בתרא, וכן פסקו הרמב"ם והטור.

פסקי ההלכה

אין לצאת בערב שבת בתחילת היום לדרך שהיא יותר מג' פרסאות, דרך זו לוקחת קרוב לשליש היום, וצריך שיגיע למקום ששובת שם בעוד היום גדול, כדי שיספיק להכין צרכי סעודה לשבת. והאיסור הוא בין שהולך לבית אחרים בין שהולך לביתו, ואף שמכין שבביתו יהיה לו יותר עונג שבת, מ"מ אסור שמא לא ידעו מביאתו ולא הכינו בשבילו.

אופני התר- א' אם הוא נמצא במקום שאין לו בתוך ג' פרסאות מקום שיכול להכין צרכי שבת, מותר לו ללכת אפילו כמה פרסאות. **ב'** אם הוא נמצא במקום שאינו ישוב בטוח מותר להמשיך ללכת עד שיגיע למקום בטוח, אפילו אם יש לו צרכי שבת. ג' אם שלח להודיע שהוא בא לשבת, מותר ללכת כמה פרסאות בכל גוונא, ומ"מ יזהר שלא יתאחר לבוא עד סמוך לערב. ד' אם הולך לצורך מצוה נראה שיש להקל ללכת יותר מג' פרסאות, אם הוא משער שיגיע בעוד היום גדול.

בעולת שבת מחמיר אף אם מוליך מזונו עימו, משום לא פלוג, וכן מוכח בבית יוסף, ובא"ר מצדד להקל בזה.

הנוסע בעגלה או רוכב על סוס יכול ליסוע הרבה עד שליש היום, ומהב"ח משמע שבעגלה מותר ליסוע אפילו אחר חצות, ובלבד שיעצור בעוד היום גדול, בכדי שיוכל להכין צרכי שבת.

במדינות אלו שרגילים להכין צרכי שבת ברווחה, אין נזהרים בהלכה זו, בין בהולך לביתו בין בהולך להתארח בבית אחרים, ומ"מ יזהר לכתחילה שלא ילך או יסע עד סמוך לערב, כדי שלא יכשלו בחילול שבת, כשמוסיפים אוכל בשבילו, או אם לא יספיק להגיע לפני שבת יכול להכשל בהוצאה והכנסה ויציאה חוץ לתחום ושביית בהמתו, ולכן ימהר לשבות אפילו בכפר אף שהיום גדול

סעודת שזמנה בערב שבת כגון ברית מילה ופדיון הבן וסיום מסכתא, כתב הרמ"א שמוותר לעשותם בערב שבת, כיון שגם הם מצוה, ומ"מ לכתחילה מצוה לעשותם בשחרית משום כבוד שבת, כמו שמבואר בסימן תרצ"ה לענין סעודת פורים, ובדיעבד יכול לעשותם ממנחה ולמעלה. ואפילו התינוק היה חולה והברית אינה ביום השמיני, מותר, (דמ"מ הרי אסור להניחו ערל אפילו יום אחד), וכן פדיון הבן לאחר ל' מותר לעשות לו סעודה בערב שבת, דכל שעתא מחויב לפדותו. ואם ע"י סעודת המצוה לא יוכל לאכול בלילה מפני אכילה גסה, י"א שאין לו לחוש לזה כיון שהוא עוסק עתה בסעודת מצוה, והבה"ל כתב שכיון שסעודת הלילה היא חיוב מדינא, משא"כ סעודת ברית ופדיון הבן שאינם אלא מצוה בעלמא, א"כ אם משער שע"י אכילתו יתבטל לגמרי מסעודת הלילה, צריך להמנע מלאכול שיעור משמער שיגרום לו שלא יוכל לאכול בלילה.

אכילה ושתייה בלי קביעות סעודה מותרת כל היום, ואין מצוה להמנע מזה, אך אינו בכלל זה אם שותה הרבה מיני משקה עד שיהא שבע, ומצוה להמנע מזה עכ"פ מתשע שעות ולמעלה.

קביעת סעודה שרגיל בה בימות החול מותר כל היום מן הדין כיון שאינו עושה סעודה רחבה, אבל מצוה להמנע מלקבוע סעודה שרגיל בה בחול, מט' שעות ולמעלה, (והיינו שלא לאכול פת כדי שביעה, אבל מעט כדי להשקיט רעבונו אינו בכלל קביעת סעודה לענין זה). ואם התחיל אינו מפסיק, ושעות אלו הם שעות זמניות, ובחורף כשהימים קצרים מאד מצוה להמנע אפילו קודם ט' שעות, כל שהוא משער בנפשו שע"ז לא יהיה תאב לאכול בלילה.

אכילת מזונות לפני סעודת שבת - הא"ז כתב שאסור לאכול מיני מזונות לפני הסעודה, כיון שעיקר הסעודה היא לחם, וצריך לאכול את הלחם לתאבון, והדרכי משה חולק עליו, והמ"א הסכים עם הא"ז, (ומבטל יום מותר גם למ"א), ובמקומות שנוטלים ידים לפני הקידוש על הכוס, פשיטא שאסור לאכול לפני המוציא, כדי שלא יהיה הפסק רב בין נטילה להמוציא, וגם הוי גרם ברכה שאינה צריכה, וגם אסור להקדים ברכת מזונות לברכת המוציא. ונהגו להקל בשחרית לאכול מזונות אחרי הקידוש לפני הסעודה, וכדעת הד"מ, והגר"ז יישב המנהג וכתב שאין למחות ביד המקילים, ומ"מ יש אנשי מעשה שמחמירים לעצמם במקום

מט' שעות ולמעלה, ואין חילוק בין סעודה שרגיל בה לסעודה שאינו רגיל בה. וכתב הבית יוסף שנראה כפירוש המגיד משנה.

ומבואר מדברי המגיד משנה שכוונת הרמב"ם "מנחה" לט' שעות ולמעלה, וכן משמע במתני' (פסחים צ"ט:): **ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך**, ואיתא בגמרא (שם ק"ז): דהיינו סמוך למנחה קטנה, ומבואר שזה מפסיק כדי שיהיה תאב לסעודת הלילה, וט' שעות היינו חצי שעה קודם מנחה קטנה, כמו שצריך בערב פסח. אבל הראב"ד כתב שהאיסור הוא כבר מחצות. וכתב המגיד משנה בשם המפרשים שאף על פי שמוותר לאכול עד שתחשך, ואפילו להתחיל מותר, הני מילי לצורך שעה, אבל לעשות כן תמיד לא, דמיחזי כמזלזל בכבוד שבת.

פסקי ההלכה

אסור לקבוע בערב שבת (וה"ה בערב יו"ט) סעודה ומשתה שאינו רגיל בה בימות החול, מפני שמצוה לכבד ולענג את השבת, וצריך שייכנס לשבת כשהוא תאב לאכול. וי"א שהטעם שמתוך טרדת הסעודה לא יתעסקו בצרכי שבת. והפמ"ג מצדד שעיקר הטעם הוא שזה זלזול לשבת, שעושה בערב שבת סעודה כמו בשבת. וכל היום בכלל האיסור. ואיסור זה הוא אפילו כשעושה כך רק פעם אחת.

עשיר גדול שאוכל בכל יום סעודה כמו בשבת, יש למנוע מזה בערב שבת, כדי שיאכל בלילה לתאבון, ובשבת צריך לעשות שינוי בסעודת היום להקדים או לאחר, כדי שיום השבת יהיה ניכר משאר השבוע.

סעודת אירוסין ונישואין - אם אירס במשך השבוע אין לקבוע הסעודה בערב שבת, אבל אם אירס בערב שבת, כיון שמוותר ליארס שמא יקדמנו אחר, מותר גם לעשות סעודה בערב שבת, וכן כשנושא בערב שבת מותר לעשות סעודת נישואין, אך לכתחילה טוב ונכון לעשות כדעת הא"ר ולדחות את הסעודה ליום אחר אפילו באירס בערב שבת. ואמנם סעודה שעושים בזמן השידוך אין לעשותה בערב שבת, אפילו אם השידוך נגמר באותו יום, כיון שאינה סעודת מצוה, ומה שנוהגים לאכול מיני מרקחת בשעת כתיבת התנאים לא מיקרי סעודה.

מיימוניות) שמתענה ומשלים היינו עד אחרי מעריב, ואם התפלל מעריב מבעוד יום אחרי פלג המנחה מותר לאכול אחרי התפילה אפילו לפני השקיעה, אמנם תענית חלום מתענים עד צאת הכוכבים, דאפילו בשבת מותר להתענות, כיון שהתענית היא מפני הסכנה לבטל ולבער חלום רע, ושמא אם לא יתענה עד הלילה זה לא יועיל, אבל דעת האור זרוע להתיר לאכול אחרי מעריב אפילו מבעוד יום.

וכתב המרדכי שפעם אחת חל עשרה בטבת ביום ששי, וכשרצה ר"י לילך לבית הכנסת טעם מהתבשיל, כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה. והא דאיתא בגמרא מתענה ומשלים, היינו שאפשר להשלים, אבל עדיף לא להשלים.

פסקי ההלכה

אם קיבל עליו להתענות בערב שבת לדעת השו"ע צריך להתענות עד צאת הכוכבים, אף אם כבר התפלל מעריב, ואינו נחשב איסור שנכנס לשבת מעונה אע"פ שבשבת עצמה אסור להתענות. ואם פירש שיתענה עד שישלימו הציבור תפילתם מותר אפילו אם עוד היום גדול, וכן אם התנה להתענות רק עד אחרי מנחה גדולה מועיל תנאו, אך אם היה חייב תענית, ורצה לפרוע התענית בערב שבת, לא מהני, כיון שלא השלימו כדן, וצריך לפרוע ביום אחר.

וכתב הרמ"א ש"א שבין בתענית יחיד בין בתענית ציבור, חשיב השלמה להתענות עד שיצאו הציבור מבית הכנסת, כיון שקיבלו שבת בתפילה, ולדבריהם אם תאב לאכול אינו נכון להמתין בערב שבת מעת בואו מבית הכנסת עד צאת הכוכבים, והיינו כשמתפללים מפלג המנחה ולמעלה שזה שעה ורבע (זמנית) לפני השקיעה, (אך בחול לכו"ע אינו השלמה אלא בצאת הכוכבים), אבל קודם לכן אף אם קיבל שבת לפני מעריב אחרי מנחה לא מהני ואסור לאכול. ומהראב"ד משמע שתיכף משקעה חמה והוא קיבל עליו שבת, אע"פ שלא התפלל הוי השלמה, אך נראה דהראב"ד וכן ה"א לא איירי אלא בסתם קבלת תענית, אבל האוסר על עצמו לאכול יום אחד בלשון נדר לכו"ע אסור עד שתחשך. והכריע הרמ"א שבתענית שיחיד גזר על עצמו לא ישלים, ומ"מ לכתחילה יותר טוב שיתנה כך בשעת קבלת התענית,

דאפשר, ונוטלים ידים ואוכלים לחם מיד אחרי הקידוש, ואוכלים הכל בתוך סעודת הפת, ועכ"פ לכו"ע נכון להדר שלא למלא כריסו משארי אכילות לפני סעודת הפת.

תענית בערב שבת

סעיף ג'

איתא בגמרא (עירובין מ:) **הני בני בי רב דיתבי בתעניתא במעלי שבתא מהו לאשלומי**. הטור לומד מגמרא זו שדרך אנשי מעשה להתענות בערב שבת, והבית יוסף כתב שאין משם ראייה מוכרחת, אמנם בירושלמי מבואר כן להדיא.

פסק ההלכה - כתב השו"ע שדרך אנשי מעשה להתענות בכל ערב שבת, והטעם הוא כדי שיהיו תאבים לאכול בלילה. וכתב המ"ב שהב"ח והמ"א ושאר אחרונים הסכימו שאין להתענות בערב שבת, כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה, אא"כ הוא איסטיניס כ"כ שאם יאכל ביום לא יוכל לאכול בלילה לתאבון, דאז הוא מנהג טוב, אם אין מזיק לו התענית.

סעיף ד'

עוד איתא בגמרא (שם) והלכתא מתענה ומשלים.

דעת התוספות והמרדכי והרא"ש וההגהות מיימוניות שכוונת הגמרא שמותר לו להשלים אם ירצה, אבל אינו חייב להשלים, אבל הראב"ה והרוקח כתבו שצריך להשלים.

עד מתי מתענה - כתב המגיד משנה בשם הראב"ד שהשלמה היינו שאינו אוכל עד השקיעה, אבל מהשקיעה שזה זמן תוספת שבת וכבר קידש היום אינו רשאי להתענות. וכתבו הרא"ש והטור שכיון שמותר לו להשלים, וכל תענית שלא שקעה עליו חמה אינו תענית, צריך להשלים עד צאת הכוכבים, אא"כ פירש בשעת קבלת התענית שיתענה עד שישלים תפילתו עם הציבור. ודעת הרמב"ם (וכ"כ המרדכי בשם רבינו מאיר, וכ"כ בהגהות

תענית - אם קיבל עליו להתענות בערב שבת, לדעת השו"ע יתענה עד צאת הכוכבים, ולרמ"א בתענית יחיד אם מתפללים מעריב אחרי פלג המנחה יתענה עד שיצאו הציבור מבית הכנסת, ויותר טוב שיתנה זאת בשעת קבלת התענית.

סימן ר"נ

הכנה לשבת

סעיף א'

כתיב "והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו", ולמדו מכאן חז"ל שמצוה להכין ביום שישי צרכי שבת (והביאור הלכה דן אם זה דאורייתא, או שזה דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא), ודרשו חז"ל שההכנה תהיה מיד בבוקר (הכנה) [לשבת] דומיא דהבאה [של המן שהיתה מיד בבוקר]. ודין ההכנה לשבת הוא מכלל כבוד שבת, ודין כבוד שבת נלמד מדכתיב "וקראת לשבת עונג לקדוש ד' מכוּבד", ומדכתיב וקראת לומדים שזה מצוה על כל אדם, וממילא מצוה בו יותר מבשלוחו. ובסימן זה יבוארו דיני זמן ההכנה לשבת.

איתא בגמרא (שבת ק"ז:): אמר רב חסדא לעולם ישכים אדם להוצאת שבת, שנאמר "והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו" - לאלתר.

פסקי ההלכה

ישכים בבוקר ביום שישי להכין צרכי שבת מיד אחרי קריאת שמע ותפילה, אך אם הוא רגיל ללמוד אחרי התפילה איזה שיעור קצוב או שלומד עם רבים לא יבטל לימוד זה, אך בעה"ב שרוצה להכנס לתוך הישיבה ואין לו בביתו מי שיכין עבורו, אין לו להכנס. ואם הדרך באותו מקום למכור בבוקר ולא ימצא לקנות אחר לימודו, לא יקבע לימודו אלא אחרי הקניה, ואם לא ימצא לקנות אחרי התפילה, יקנה ואח"כ יתפלל, אפילו אם ע"ז יצטרך להתפלל ביחידות, דמותר לעשות חפצי שמים לפני התפילה, אך יראה לקרוא ק"ש מקודם, כיון שכבר הגיע זמנה, א"כ ע"י הקריאה יאחר את הקניה.

אע"פ שהכין בהשכמה, טוב שיוסיף ויכין גם בבין השמשות.

הכנה ביום חמישי - עדיף להכין לשבת ביום שישי מאשר

ובתענית ציבור כיון דחמירא ישרים, ואפילו תנאי לא מהני, (א"כ גזרו הציבור עליהם תענית, דבזה מהני תנאי).

מה נחשב תענית יחיד - תענית יחיד היינו שקיבל על עצמו להתענות בערב שבת זו, או שדרכו להתענות בכל ערב שבת, או בערב ר"ח שחל בערב שבת (אך האומרים יום כיפור קטן ביום חמישי יתענו ביום חמישי), או שמתענה יום שמת בו אביו ואמו, או בכ' סיון, או תעניות המבוארים בסימן תק"פ.

אם מתענה בכל ערב שבת והשלים בפעם הראשונה, צריך לנהוג כך לעולם, וכן בכל הנזכר לעיל, ולכתחילה יותר טוב שלא ישרים בפעם הראשונה כשחל בערב שבת, כדי שלא יצטרך להשלים תמיד.

אם כשהתחיל להתענות ביום שמת בו אביו ואמו וכדו' זה לא היה ערב שבת אלא חול, והשלים, י"א שגם כשחל בערב שבת צריך להשלים א"כ התנה, ויש חולקים, ובמקום צער יש לסמוך על המקילים ולאכול מיד אחרי יציאתו מבית הכנסת אף שהיום גדול.

תענית חלום צריך להתענות עד צאת הכוכבים, אף לה"א הנ"ל, ויש פוסקים שמקילים גם בזה לאכול אחרי שיוצא מבית הכנסת ערבית, אך האחרונים הסכימו שאין להקל בזה מפני הסכנה.

י' טבת שחל בערב שבת משמע בבית יוסף שאינו חייב להשלים אלא אם רוצה, אבל מדברי הרמ"א משמע שצריך להשלים.

עיקרי הדינים

יציאה לדרך - אסור לצאת בערב שבת בתחילת היום לדרך שהיא יותר מג' פרסאות, מפני שלא יספיק להכין צרכי שבת במקום שיגיע לשם. אופני התר: א' אם הוא נמצא במקום שא"א להכין צרכי שבת. ב' אם הוא נמצא במקום בטוח. ג' אם שלח להודיע שהוא בא לשבת, ומ"מ יזהר שלא יתאחר לבוא עד סמוך לערב. ד' אם הולך לצורך מצוה והוא משער שיגיע בעוד היום גדול. ה' אם הוא נוסע בעגלה וכדומה. ו' אם במקום שהוא הולך נוהגים להכין צרכי שבת ברווח.

קביעת סעודה - אסור לקבוע בערב שבת סעודה ומשתה שאינו רגיל בה בימות החול. אופני התר: א' אם אירס או נשא בערב שבת. ב' סעודה שזמנה בערב שבת כמו ברית מילה ופדיון הבן, ונכון לעשותם בבוקר. ונכון להמנע מט' שעות ולמעלה אף מסעודה שרגיל בה בחול.

ביום חמישי, כיון שבשישי ניכר יותר שזה לכבוד שבת, אמנם דבר שצריך הכנה רבה כמו בשר למלוח יקנה ביום חמישי (א"כ מצא בשר כחוש, ויתכן שביום שישי ימצא בשר שמן וטוב), ובימים הקצרים כל מה שיכול להקדים את ההכנה ליום חמישי עדיף.

הכנה באמצע השבוע – אם נזדמן לו באמצע השבוע דבר נאה יניחו לשבת, ופשיטא שבדבר שאינו מצוי לקנות והוא לא מתקלקל יניח אותו לשבת.

הכנה ע"י האדם בעצמו – אפילו מי שיש לו כמה עבדים לשמשו, ישתדל להכין בעצמו איזה דבר לצרכי שבת, שהרי בכל המצוות מצוה בו יותר מבשלוחו, וכדמצינו בכמה אמוראים מה היו מכינים בעצמם לשבת, ומהם ילמד כל אדם אפילו החשוב ביותר, ולא יאמר לא אפגום כבודי, כי זהו כבודו שמכבד את השבת, כיון שהדבר ניכר שהוא עוסק במצוה, (משא"כ באבידה שכיון שאינו ניכר שזה מצוה, לכן פטרה התורה אפילו אם ירצה להודיע שזה אבידה). ואף שאין מבטלים תורה אפילו זמן מועט למצוה שיכולה להעשות ע"י אחרים, שאני הכא שהמצוה מוטלת עליו בעצמו, אי נמי כבוד שבת חמיר וצ"ע. וברמב"ם כתב דין ההכנה לשבת בלשון חובה, אך אפשר שכוונתו כעין חובה אבל לא חובה גמורה כהדלקת הנר, וצ"ע. ובפרט בימים הקצרים, וכ"ש סמוך לשבת, חיוב גמור לעסוק בכל כוחו כדי שלא יתחלל שבת. וכתב המ"ב ו"ראיתי אנשי מעשה גדולי תורה שהיו מכבדים את הבית בעצמם בימים הקצרים כדי שלא יתחלל שבת, וזהו חוב גמור על כל אדם".

טוב שיאמר על כל דבר שקונה זהו לכבוד שבת, כי הדיבור פועל הרבה בקדושה.

מצוה לטעום מכל תבשיל בערב שבת, כדי לתקנו יפה, וי"א שהטעימה בשבת מכל מין היא מצוה, וגם בערב שבת משמע שהטעימה היא מצוה.

יהרהר בתשובה ויפשפש במעשיו בכל ערב שבת, כי שבת נקראת שבת מלכתא, ואין נאה לקבל פני המלך ית"ש

בבלואי סחבות של חלאת העוונות.

יש לפנות את הבית מהאבק והעפר ומקורי העכביש בערב שבת, וידמה בנפשו כאילו יבוא להתאכסן אצלו מלך בשר ודם כמה היה מכבד את הבית ומציע את המיטות, וכ"ש שבת מלכתא.

יש להשחזי את הסכין בערב שבת, כי זהו מכבוד השבת שמכין עצמו לאכילה.

סעיף ב'

ירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכולתו, כמבואר פרטי הדינים בסימן רמ"ב.

סימן רנ"א

מלאכה בערב שבת

סעיף א'

איתא בגמרא (פסחים נ:): **מאי איריא ערבי פסחים אפילו ערבי שבתות וערבי ימים טובים נמי, דתניא העושה מלאכה בערבי שבתות וימים טובים, מן המנחה ולמעלה, אינו רואה סימן ברכה לעולם. התם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור, סמוך למנחה לא, הכא מחצות. אי נמי התם (בערב שבת) סימן ברכה הוא דלא חזי, אבל שמותי לא משמתינן ליה, הכא (בערב פסח) שמותי נמי משמתינן ליה.**

שיטת מהר"ם מרוטנבורג שהאיסור הוא משש שעות ומחצה, דמשמע בגמרא שהחילוק בין ערב פסח לערב שבת הוא שיעור סמוך למנחה דהיינו חצי שעה. וכן דעת הטור. אבל רש"י כתב שמנחה היינו ט' שעות, (דאל"כ הוי תני חצות), ואף שזמן מנחה קטנה הוא בט' שעות ומחצה, שמא

סעיף ב'

מלאכה לצורך שבת - מותר לתקן בגדיו וכליו לצורך שבת, וכן לתפור מחדש מותר, ומשמע מהא"ר והפמ"ג שמותר אפילו מלאכת אומן, ובגר"א משמע שמותר רק מעשה הדייט. וכן מותר לתקן בגדי חבירו לצורך שבת אם אינו נוטל שכר, ואם הוא עני שאין לו מה יאכל מותר אף ליטול שכר, ואם הוא רואה שאם לא יביא את הבגד לשבת יפחות לו משכירותו כנהוג, או שמכאן ואילך לא יתן לו להשתכר, אפשר שזה בכלל דבר האבד, ועוד יש להקל בזה בשעת הדחק על פי דעת ר"י שאם התחיל יכול לגמור, אמנם מי שהוא בעל מלאכה ירא ד', יראה מתחילה לזרז עצמו שלא יגיע למצב שיצטרך לעשות עד סמוך לשקיעת החמה, אם לא שהשעה דחוקה לו. וכן כל המלאכות המותרות בערב פסח וחול המועד מותרות בערב שבת. ואפילו יש לו לחם, אבל הוא צריך ממון לצרכי שבת כדי לענגו בבשר ודגים ומשקים טובים ג"כ י"ל שמותר, אבל בלאו הכי יש לזיזהר מאד בזה.

כתיבה - מותר לכתוב ספרים לעצמו בדרך לימודו, אבל לא יכתוב לחבירו ספרים בשכר, ולכן לא יכתוב סת"ם בשכר, אא"כ הוא צריך להם עכשיו, או שהוא דחוק לצרכי שבת.

תספורת - מותר להסתפר כל היום, אפילו אם הספר הוא ישראל ונוטל עליה שכר, וטעם ההתר הוא דניכר שעושה לצורך שבת, אבל יש לזיזהר מלגלח נכרי, והגר"א סובר שאין לספר ממנחה ולמעלה אפילו בחינם, כי תמיד זה מלאכת אומן. והאריז"ל היה נזהר שלא לגלח אחר שהגיע זמן מנחה לפני שהתפלל, ואפילו לצורך שבת, והעולם לא נזהרים בזה אפילו אחרי שהגיע זמן מנחה קטנה, וי"ל שכיון שקוראים לבית הכנסת לא חיישינן שיעבור עי"ז זמן תפילה.

זהירות מאיסור הקפת הראש - איסור הקפת הראש יש בו לאו ד"לא תקיפו פאת ראשכם", וי"א שבפאת הראש אסור אפילו אם מעביר במספרים כעין תער דהיינו סמוך לבשרו, משא"כ בפאת הזקן, (ובעונותינו הרבים נכשלים בזה, ויש בזה חשש דאורייתא, ולפחות ישאירו קצת מן הקצת). ושיעור הפאה הוא מכנגד שער שעל פדחתו, ועד למטה מן האוזן מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד שם, וכל רוחב השערות שבמקום זה בכלל פאת הראש, וגם השיער שאצל אזנו יש בו לאו גמור לכ"ע, ומשם ולמטה מתחלת פאת הזקן. ואחד

י"ל שכמו שבערב פסח אסור חצי שעה קודם מנחה גדולה, ה"ה בערב שבת אסור חצי שעה קודם מנחה קטנה, דלא מצינו חילוק בין ערב פסח לערב שבת בזה. ומהרא"ם נראה שגרס ברש"י מט' שעות ומחצה.

פסקי ההלכה

העושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה, שאף שירויח במקום זה יפסיד במקום אחר, ומשמע מכמה פוסקים שיש בזה גם חשש איסור, אלא שאינו חמור כשאר איסורי שבות שהיה חייב על זה מכת מרדות.

איזה מנחה - י"א שהכונה למנחה גדולה והיינו משש ומחצה, וי"א שהכונה למנחה קטנה והיינו מתשע ומחצה, והמיקל לא הפסיד, והשעות הנ"ל הם זמניות. ומשמע מהמ"א שפועלי שדה צריכים לשבות ממנחה גדולה גם לדעה השניה, ובזמננו לא נהגו כך, ואפשר שהטעם משום שאנשי הבית מכינים את צרכי השבת, ומ"מ כל ירא שמים יפסיק ממלאכה בשדה עכ"פ מזמן מנחה קטנה (אם לא שזה דבר האבד), ורבים מחמירים שיפסיק אף ממלאכתו שבבית.

דווקא **ממלאכת קבע** צריך לפסוק, אבל מלאכת עראי אפילו בשכר מותר, ולכן מותר לכתוב אגרת שלומים וכדו', ואפילו שרית דיו וסממנים וצידת חיה ועופות מותר.

פועל הנשכר אצל בעה"ב מותר לעשות מלאכה עד סמוך לשקיעת החמה, בכדי שילך לביתו למלא לו חבית מים ולצללות לו דג קטן ולהדליק לו את הנר, אא"כ יש באותו מקום מנהג קבוע להפסיק קודם לכן. וכל זה כשכבר נשכר ליום בסתמא, אבל כשכא להשכיר עצמו ישכיר עצמו בערב שבת רק עד זמן מנחה קטנה.

פרקמטיא - המ"א כתב שאינו בכלל מלאכה, ושאר אחרונים חלקו עליו בראיה, והפמ"ג מותרץ שכונת המ"א להתיר לפני מנחה קטנה אבל ממנחה קטנה ולמעלה דינו כשאר מלאכות, ובמחצית השקל משמע שזמן סגירת החנויות הוא כמו לענין שאר המלאכות, אבל הוא מיקל לענין פרקמטיא בצינעא, והעולם נהגו להקל לענין סגירת החנויות, ונראה שסומכים על דעת הט"ז שסובר שאין בזה איסור בכל גוונא.

אע"פ שבשבת עצמה אסור משום מגבל, וי"א משום צובע. (וכן במקרים דלהלן איכא איסור דאורייתא לעשותם בשבת).

נתינת אונים של פשתן ליורה או צמר לתנור

איתא במתני' (שם) **בית שמאי אומרים אין נותנין אונין של פשתן לתוך התנור אלא כדי שיהבילו מבעוד יום, ולא את הצמר ליורה אלא כדי שיקלוט העין, ובית הלל מתירין**. ואיתא בגמרא (י"ח:): דמירי דווקא כשהיורה אינה על האש, והיא טוחה בטיט.

פסקי ההלכה

מותר לתת אונים של פשתן לתנור בערב שבת כדי שיתלבנו, אפילו אין הכיסוי טוח בטיט, ולא חיישינן שמא יחתה בשבת, דכיון שהרוח מזיקה להם, לא חוששים שיגלה את הכיסוי.

מותר לתת בערב שבת צמר ליורה שאינה על האש, כדי שהצמר יקלוט את הצבע, ודווקא אם היורה אינה על האש, והיא טוחה בטיט, אבל אם היורה ע"ג האש, אסור אפילו אם יש זמן שיקלוט הצבע מבעוד יום, שמא יחתה בגחלים כדי שהצבע יקלט טוב, ואפילו אם היורה אינה על האש אם אינה טוחה בטיט אסור, שמא יגיס בה בכף שזה אסור אע"פ שכבר נקלט הצבע, (והמגיס בקדירה של תבשיל, אפילו אם אינה ע"ג האש חייב משום מבשל, כיון שמקרב את הבישול, אך בזה אין איסור במבושל כל צרכו).

פריסת מצודות

איתא במתני' (י"ז:): **בית שמאי אומרים אין פורסין מצודות חיה ועופות ודגים אלא כדי שיצודו מבעוד יום, ובית הלל מתירין**.

פסק ההלכה - מותר לפרוס בערב שבת מצודות חיה ועופות ודגים, אע"פ שהפורס מצודה בשבת חייב משום צידה, אם בשעת פריסתו נכנסה חיה לשם.

המקיף ואחד הניקף בכלל האיסור, ואפילו אם המספר נכרי יש לישראל להזהירו שלא יגע בפאת הראש, ואפילו במרחץ מותר להפסיקו לאפרושי מאיסורא, אם יהיו דבריו נשמעים לו.

יש לאדם למעט קצת מלימודו בערב שבת כדי להכין צרכי שבת, ולכן יש מקומות שאין קובעים ישיבה בערב שבת, אך דבר שיש לו קצבה או שלומד עם רבים לא יבטלנו, אך אם עי"ז לא ימצא מה לקנות לא יקבע הלימוד בבוקר. ואם יש לו משרת או שהכין כבר ביום חמישי יכול ללמוד כדרכו, אך יתקן איזה דבר לכבוד שבת, ואפילו יש לו כמה עבדים. וע"ע בכל זה בסימן ר"נ.

עיקרי הדינים

עשית מלאכה מן המנחה ולמעלה - העושה מלאכה בערב שבת מזמן מנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה, וי"א שיש בזה חשש איסור. י"א שהכונה למנחה קטנה, וי"א גדולה, והמיקל לא הפסיד. אופני התר: א' מלאכת עראי. ב' פועל השוכר אצל אחרים. ג' לצורך שבת, או כדי לקבל שכר ולקנות צרכי שבת. ד' מלאכות המותרות בערב פסח וחול המועד. ה' כתיבת ספרים לעצמו. ו' תספורת.

סימן רנ"ב

עשית מלאכה בערב שבת שנגמרת בשבת

מותר להתחיל מלאכה בערב שבת סמוך לחשיכה, אע"פ שאין המלאכה נגמרת מבעוד יום אלא בשבת, ובשבת עצמה אסור לעשות זאת, דכיון שעושה בזמן המותר, והמלאכה נגמרת מאיליה בשבת, מותר, וכדלהלן.

סעיף א'

שרית דיו וסממנים

איתא במתני' (שבת י"ז:): **בית שמאי אומרים אין שורין דיו וסמנים וכרשינין אלא כדי שישורו מבעוד יום, ובית הלל מתירין**.

פסק ההלכה - מותר לשורות דיו וסממנים במים בערב,

מכירה לנכרי

איתא במתני' (שם) **בית שמאי אומרים אין מוכרין לנכרי, ואין טוענין עמו, ואין מגביהין עליו אלא כדי שייגיע למקום קרוב, ובית הלל מתירין.** ואיתא בגמרא (י"ח: דקיימא לן כב"ה אליבא דר"ע, דא"צ שייגיע לבית הסמוך לחומה, אלא בכדי שיצא מפתח ביתו מבעוד יום.

פסק ההלכה

מותר למכור לנכרי ולהטעינו על חמורו או על כתפו סמוך לחשיכה, וכן מותר לתת לו מתנה והלוואה, אמנם אם הנכרי מתנה שיקח בשבת, או שאין שהות שיצא הנכרי מפתח ביתו מבעוד יום, גם המכירה אסורה, שמא יחשבו שהישראל ציווהו להוציא לחוץ, וטעם נוסף שיחשדו שהישראל מכר לו או משכנם בידו בשבת, ונ"מ בטעם זה שהאיסור הוא גם בעיר המוקפת חומה והנכרי גר באותה העיר, וכן הסכימו האחרונים להחמיר במכירה ושכירות שהנכרי יוציאם מביתו מבעוד יום גם בעיר המוקפת חומה, אך מהחיי אדם משמע שבמקום צורך גדול מותר למכור במקום שיש עירוב ולסמוך על הטעם הראשון. ואם הישראל מכר מבעוד יום והנכרי בא לקחת בלילה, יש להקל בשעת הדחק אפילו אם הנכרי אינו אלם.

ואם הישראל ייחד מקום לנכרי מבעוד יום, י"א שבאופן זה מותר שהנכרי יוציא מבית הישראל בשבת, וכתב הרמ"א שיש להחמיר בזה, והאחרונים הסכימו דמדינא אין להקל בזה, אלא במקום הפסד וצורך גדול, אך אם הנכרי אלם מותר אף אם לא ייחד לו מקום. ואם השכיר את המקום לנכרי בפרוטה ליום השבת, העולת תמיד מיקל בזה, אבל המ"א ושאר אחרונים כתבו שאפילו בשכירות החדר אין להקל בזה.

נתינת כלים לבעל מלאכה נכרי**סעיף ב'**

איתא במתני' (שם) **בית שמאי אומרים אין נותנין עורות לעבדן, ולא כלים לכובס נכרי אלא כדי שיעשו מבעוד יום, ובכולן בית הלל מתירין עם השמש.**

דברי הראשונים

וכתבו התוס' והרא"ש והרמב"ם והר"ן שההתר לפי בית הלל הוא דווקא בקוצץ לנכרי שכר, כדמצינו בדין שליחת איגרת ע"י נכרי בסימן רמ"ז, (ודלא כדברי הגהות המרדכי שכתב בשם התוס' שנתינת כלי לכובס ועורות לעבדן אף בסתמא חשיב קציצה, כיון שאינו עושה בחינם).

וטעמא דבעינן קצץ משום דכשלא קצץ מיחזי כאלו הוא שלוחו של ישראל, וכשנותנו לו ערב שבת נראה כנותנו לו על מנת שיעשה לו מלאכה בשבת, והיכא שקצץ אז הנכרי אדעתא דנפשיה קעביד ליטול שכרו, ולא מיחזי כשלוחו של ישראל.

וכתבו הראשונים שגם היכא שקצץ אין ההתר אלא כשהנכרי עושה מלאכה מעצמו, אבל אסור לומר לו לעשות המלאכה בשבת.

ואיתא ברוקח בשם הירושלמי שאם נתן כליו לכובס נכרי וראהו עושה בהם מלאכה בשבת, צריך למחות בידו, אלא אם כן קצץ. ולאורה כשנותן לו שכר מותר אפילו בלא קצץ. נחלקו הראשונים אם מותר לתת בגדים או עורות לנכרי ביום רביעי או בחמישי היכא שלא קצץ, דעת הרא"ש שמותר, ודעת הרי"ף והרמב"ם והר"ן שגם ברביעי וחמישי מותר דווקא בקצץ.

דעת הרי"ד שההתר שהנכרי יעשה את המלאכה בביתו זה דווקא כשעושה בשכר, אבל כשעושה בחינם אסור אא"כ ידוע שיכול לגמור את המלאכה לפני שבת. וההגהות מרדכי מתיר אפילו בחינם, וכתב הבית יוסף שמסתבר להתיר, דגם בחינם שייך לומר דעבידתיה עסיק.

פסקי ההלכה

מותר לתת בערב שבת סמוך לחשיכה בגדים לכובס נכרי או עורות לעבדן נכרי וכן שאר מלאכות, דאדעתא דנפשיה עביד, ואין חילוק אם הנכרי עושה את כל המלאכה או רק גמור מלאכה, ואין חילוק בין אם העצים והמטוה של הישראל, או שהכל של הנכרי. וההתר הוא באופן שהנכרי מוציאם מפתח ביתו מבעוד יום, **וקצצו את מחיר המלאכה,** או שסיכמו שיתפשרו על השכר, ובזה אפילו רואה את הנכרי עושה מלאכה בשבת

בקבלנות לנער פשתן בחצר של ישראל, וע"כ יקנה את הפשתן לנכרי מערב שבת שיהיה של הנכרי לגמרי.

סעיף ג'

עשיית המלאכה בפרסום

כתב הבית יוסף שההתיר לתת עורות לעבדן וכלים לכובס זה דוקא כשהנכרי עושה מלאכה בביתו, אבל אם עושה מלאכה בביתו של ישראל אסור, כמבואר בירושלמי, וכ"כ התוס' והרא"ש ועוד ראשונים שרק באופן זה מותר שהנכרי יעשה מלאכה בדבר של ישראל. והטעם הוא שכשהנכרי עושה המלאכה בביתו לא מינכרא מילתא שהיא מלאכת ישראל. ואפשר שבבית הנכרי מותר אפילו אם ידוע שזה של ישראל, דבבית הנכרי לא גזרו רבנן, וכן דעת רבינו ירוחם. עוד כתב רבינו ירוחם שדבר שלא מפורסם של מי הוא מותר לעשותה גם בפרהסיא, ואפילו בתוך התחום.

וכתב בתשובות הרשב"א על יהודי שאמר לנכרי מבעוד יום שיחתוך ערבות כדי שיהיו מוכנות למוצאי שבת, והלך הנכרי בשבת למקום קרוב לעיר וחתך משם, והיו שם רבים, ויצא הקול בעיר שבשבת קוצצים ערבה לצורך ישראל. והשיב הרשב"א שזה מותר כיון שהנכרי עוסק במלאכתו, אבל יפה עשיתם להחמיר כיון שזה נעשה בפרהסיא.

פסק ההלכה – מלאכה שמפורסם שהיא של ישראל והנכרי עושה אותה במקום מפורסם, כתב השו"ע כאן שטוב להחמיר ולמחות בידו שלא יעשה מלאכה בשבת, ובסימן רמ"ד ד' אסר בזה מדינא. אבל לכתחילה מותר לתת, ואין חוששים שהנכרי יעשה מלאכה בשבת, אא"כ יודע בודאי שיעשה מלאכה בשבת. ועל כן יש למחות ביד נכרי המכבס את בגדיו ע"ג הנהר, אך בתו"ש כתב שמותר כיון שאין ידוע של מי זה, והח"א מותר מטעם שהדרך לתת לכובס בקבלנות, וכן בכל הכלים שהדרך לתיתם בקבלנות מותר, אא"כ עושה בבית ישראל.

א"צ למחות בו. ובזמן הזה שיש מחיר קבוע לכביסה, בסתמא דינו כקצץ אם קבעו שעושה בשכר ולא בחינם, ואפילו לא סיכמו להתפשר על השכר, ואולי מותר אפילו אם לא סיכמו כלל שישלם לו, וצ"ע למעשה. ודבר שידוע שמשלמים עליו שכר, אסור אם לא קצצו.

וי"א שאם עושה בשכר אף שלא התנה עימו כלל דחשיב לא קצץ, מ"מ אם היה זה כמה ימים לפני שבת או בערב שבת והיה שהות לגמור את המלאכה בשבת, א"צ למחות בו כשרואה שעושה בשבת, דאמרינן דבעבדתיה קעסיק כיון שעושה בשכר.

ואם הנכרי עושה את המלאכה בחינם מותר כמו בקצץ, מפני שכנראה הנכרי עושה לו עבור איזה טובה שעשה לו הישראל, אמנם בזה אם רואה את הנכרי עושה מלאכה בשבת צריך לומר לו שלא יעשה בשבת, אפילו אם נתנה לו כמה ימים לפני שבת. ויש אומרים דבעושה בחינם אסור ואין דינו כקצץ, ונכון שיקצוץ לו עכ"פ איזה דבר מועט, ואם הנכרי הציע מעצמו שיעשה עבור הישראל לכו"ע דינו כקצץ. ואם הנכרי ביקש מהיהודי שיעשה לו טובה, לרמ"א דינו כקצץ וא"צ למחות, אבל לדעת השו"ע צריך למחות בו כשרואהו שעושה בשבת, וכן משמע מסתימת הפוסקים, וכ"כ רעק"א.

וכתב הרמ"א שאם לא קצצו שכר והנכרי מצפה לשכר אסור, דבזה לא אמרינן דאדעתיה דנפשיה עביד, אמנם אם נותן לו ברביעי או בחמישי מותר אפילו אם אינו יכול לגומרה לפני שבת, ואם נותן בזמן שיש שהות לגומרה בערב שבת, מותר לתת אפילו בערב שבת.

אם הנכרי הוא שכיר יום של הישראל אסור, ואם הוא שכיר יום בימי החול ורוצה גם בשבת לעשות מלאכה בצינעא, אע"פ שאינו עושה לפניו, כיון שנודע לו צריך ללכת ולמחות בידו.

אם אמר לנכרי שיעשה מלאכה בשבת אסור אפילו בנותן לו כמה ימים לפני שבת. ואם אמר לו שהוא צריך את הכלים מיד במוצאי שבת וא"א לגומרם אם לא יעשה מלאכה בשבת, הוי כאומר בפירוש שיעשה מלאכה בשבת.

ואם עושה את המלאכה בבית ישראל אסור אפילו בדבר שדרך לתת בקבלנות ולא בשכיר יום. ואסור לשכור נכרי

הדבר, וכן אם לא נתן לגוי העצים והמטוה אלא קצץ עמו לעשות לו כלי מותר. אבל דעת הרמב"ם להתיר גם בנותן לו מתחילה, וכן נראה מדברי כל הפוסקים שלא חילקו חילוק זה.

עוד כתב הרוקח שבפורות לעבדן וכדומה צריך להמתין בכדי שיעשו, וכתב הבית יוסף שאין לזה טעם, כיון שלא נעשה בזה שום עבירה, וכן נראה מדברי כל הפוסקים שלא הזכירו דין זה.

פסקי ההלכה

אם מסר לנכרי באופן המותר (קצץ וכו'), לדעת השו"ע מותר להשתמש בכלי בשבת עצמה, כיון שהנכרי אדעתיה דנפשיה קעביד, (אא"כ אמר לנכרי סמוך לחשיכה מדוע לא גמרת מלאכתך). וכתב הרמ"א שי"א שאם ידוע שהנכרי גמר את המלאכה בשבת וזה מלאכה דאורייתא, אסור עד מוצאי שבת בכדי שיעשה, כיון דמ"מ נעשית המלאכה עבור ישראל, (ובב' יו"ט של גלויות מותר בשני אחרי בכדי שיעשה ממ"נ, ועד אז אסור גם לישראל אחר, והא"ר מותר לאחרים בקצץ), וכתב הרמ"א שיש לנהוג כך לכתחילה, אך אם צריך את הכלי לשבת והיינו שאין לו בגד אחר יש להקל, ואם יש לתלות שנגמר בערב שבת מותר בכל ענין, ואם הכלי היה ראוי לשימוש בערב שבת, והנכרי רק הוסיף והחליקו וכדו' בשבת, מותר.

אם מותר ללכת לבית האומן לקחת את הכלי בשבת- אף באופנים שנתבארו להתר, מ"מ כתב הרמ"א שאסור ללכת לקחת את הכלים בשבת או יו"ט מבית האומן, בין נכרי בין ישראל, אם עשאו לישראל, אפילו יודע שנגמרה מלאכתם בערב שבת, ואפילו לצורך שבת אסור, שמא יאמרו שעשאו בשבת מדעת ישראל, אך באומן ישראל צ"ע אם מותר לצורך שבת, ואסור אפילו ללבוש בבית הנכרי, ואפשר שאין להביאם אפילו ע"י נכרי, ואם אינו מאמין לנכרי שישמור לו עד אחרי שבת, יש להקל אם הוא צריך את הבגד לשבת, שיביאו בצניעא לתוך ביתו.

נכרי שעשה כלים למוכרם, לדעת הרמ"א מותר לקחתם אם לא קוצץ לו את מחירם, ומשמע מהרמ"א שאין בזה איסור

סעיף ד'

ממתי מותר להשתמש בכלי שנעשה ע"י נכרי בשבת

נחלקו הראשונים האם כשהישראל קצץ לנכרי שכרו והנכרי עשה מלאכה בשבת מותר לישראל להנות מהמלאכה בשבת עצמה, הר"ן מותר, וכן דעת השבלי הלקט, וההגהות אשר"י אסור.

והנה כתב המרדכי בשם רב צמח גאון שבגד שתפרו נכרי אסור ליטלו ממנו ביו"ט, כדאיתא בגמרא (פסחים נ"ה): שאפילו בחול המועד אין מביאין כלים מבית האומן. ואם הנכרי שלח לישראל בגדים שנגמרה מלאכתם מערב יום טוב מותר לקבלם ממנו, אבל נגמרה מלאכתם ביו"ט אסור אף אם שייגרו לו, (ומה שמותר בחול המועד לצורך המועד, שם הרי גם למכור בשוק מותר לצורך המועד, או שההתר שם הוא דווקא בנגמרה מלאכתם לפני המועד, וכן מבואר ברוקח.

וכתב הבית יוסף שלפי הר"ן שמתיר להנות בשבת מהמלאכה, טעם האיסור להביא כלים בחול המועד אינו אלא משום טירחא שאינה צריכה, ומשום הכי שרי לצורך המועד, וה"ה דמותר להביא לצורך שבת ויום טוב, ולא חיישינן למראית העין דמימור אמרי מאתמול גמור לה ולא הספיק ליטלו, ואי נמי גמור לה היום דילמא קצץ ונכרי בדנפשיה קא עביד.

כתוב בהגהות אשר"י שנכרי שעשה מנעלים ביום טוב למכור לכל מי שירצה, ובא ישראל הרגיל אצלו ולקחם מהחנות, הרי"ט אסר משום מוקצה, וה"ר אליהו התירם כיון שגמרו בידי אדם ויכול לגמרו ביום טוב לית ביה משום מוקצה. והקשה הבית יוסף על ה"ר אליהו דאף אם אין זה מוקצה הרי אין מביאים כלים מבית האומן, ושמא י"ל דשאני מנעלים דאין דרך בני אדם לתת לו מלאכה לעשות אלא הוא עושה משלו ומוכר, ובדידיה קא טרח.

כתב הרוקח שאם נתן לנכרי עצים לעשות לו כלי ועשה כלי, או מטוה ועשה בגד, דינו כמו עושה במחובר שנתבאר בסימן רמ"ד שאם הוא עושה בתוך התחום אסור, ושאני עורות לעבדן וכלים לכוּבס שאין הנכרי עושה את התחלת

אמר רב אסי מאן תנא שביתת כלים דאורייתא בית שמאי היא ולא בית הלל. לבית שמאי בין דקעביד מעשה בין דלא קעביד מעשה אסור, לבית הלל אף על גב דקעביד מעשה שרי. ונמצא שלרב יוסף מותר להלכה לתת חיטים לתוך ריחים של מים, ולרבה אסור. אמנם בשל בהמה אסור לכו"ע מפני שאדם מצווה על שביתת בהמתו.

ר"ת פוסק כרב יוסף, אבל התוס' והרא"ש ורבינו חננאל ועוד ראשונים פסקו הלכה כרבה, והרי"ף הזכיר שתי הסברות ולא הכריע, והריב"ש כתב שדעת הרי"ף להתיר, והרמב"ם לא הזכיר דין זה ומשמע שדעתו להתיר, וכתב הבית יוסף שהלכה כדעת המתירים, כיון שהרי"ף והרמב"ם ור"ת מתירים, ועוד שזה דין דרבנן, אך במקום שנהגו איסור אין להתיר.

פסק ההלכה – מותר לתת חיטים לתוך ריחים של מים סמוך לחשיכה, אף שהעושה כן בשבת חייב חטאת, אם כשנתן היתה המסגרת של מים פתוחה, (ואם יש תחתיה עוד תבואה יש לעיין אם חייב חטאת), והמ"א מצדד שאינו חייב חטאת. (ובשל בהמה אסור, דאדם מצווה על שביתת בהמתו), וכן מותר לפתוח אז את המסגרת של המים שעי"ז הריחים טוחנות, אף שהעושה כן בשבת חייב חטאת (אף להמ"א), ואין חוששים להשמעת הקול, שיאמרו שהריחים של פלוני טוחנות בשבת, והרמ"א כתב שיש אוסרים בריחים ובכל דבר המשמיע קול, דאזושה מילתא ואיכא זילותא דשבת, והכי נהוג לכתחילה, והגר"א הביא ראיה להאוסרים, ומ"מ היכא דנהוג להתירא אין למחות בידם, ובמקום פסידא אפשר לתת מבעוד יום כדעה ראשונה, אך בשבת אסור לתת אפילו ע"י נכרי ואפילו הוא שכירו, ויעשה שטר מכירה לנכרי על שבת. וריחים של נכרי או שהשכרים לנכרי, מותר לתת לתוכם בערב שבת. ואם מסר לנכרי את התבואה מבעוד יום וקצץ שכרו מותר, רק שלא יעמוד הישראל אצלו משום דמחזי כשלוחו, ולצורך הפסח מותר לישראל לעמוד שם לשמור שלא יתחמץ, וכן מותר להושיב שומר לשמור שהנכרי לא יגנוב, אך לא ידבר עימו על שום עסק.

מוקצה, ושאר הרבה אחרונים אוסרים, ואפילו יודע שנגמרה המלאכה בערב שבת או באומן ישראל אסור. ואין מותר אלא אם הביא מעצמו לבית הישראל, ואיירי בעיר שרובה עכו"ם, אך בנכרי חנוני שאינו אומן אפשר שיש להקל, ויש מפקפקים משום עובדין דחול.

סעיף ה'

עוד בדין עשית מלאכה בערב שבת שנגמרת בשבת

איתא בגמרא (שבת י"ח). **תנו רבנן פותקין מים לגינה ערב שבת עם חשיכה, ומתמלאת והולכת כל היום כולו. ומניחין מוגמר תחת הכלים ומתגמרין והולכין כל היום כולו. ומניחין גפרית תחת הכלים ומתגפרין והולכין כל השבת כולה. ומניחין קילור על גבי העין, ואיספולנית על גבי מכה ומתרפאת והולכת כל היום כולו.**

פסקי ההלכה

פתיחת מים לגינה – מותר לפתוח מים סמוך לחשיכה, והם ימשכו לגינה בשבת להשקותה.

הנחת קילור – מותר להניח קילור עבה (סם רפואה) על העין בערב שבת, אע"פ שאסור להניחו בשבת שמא ימרח, וקילור רך וצלול מותר להניח גם בשבת עצמה.

מוגמר – מותר לתת מוגמר תחת הכלים והם מתגמרים מאליהם כל השבת, ואפילו אם המוגמר מונח בכלי אין אדם מצווה על שביתת כליו (ואפילו מדרבנן), וכ"ש שמוותר אם המוגמר מונח על הארץ.

נתינת חיטים בריחים, והשמעת קול בשבת

איתא בגמרא (שם) **אבל אין נותנין חטין לתוך הריחים של מים אלא בכדי שיטחנו מבעוד יום, מאי טעמא אמר רבה מפני שמשמעת קול. אמר ליה רב יוסף ולימא מר משום שביתת כלים, אלא אמר רב יוסף משום שביתת כלים. וכו'.** והשתא דאמר רב אושעיא

שרית שעורים

איתא במתני' (י"ז): **בית שמאי אומרים: אין שורין דיו וסמנים וכרשינין אלא כדי שישורו מבעוד יום, ובית הלל מתירין.**

פסק ההלכה – מותר לתת שעורים בגיגית כדי לשרותם, אע"פ שבשבת אסור לעשות כך.

טעינת קורה על זיתים וענבים

איתא במתני' (י"ח): **ושורין אלו ואלו שמוענין קורות בית הבד ועיגולי הגת.** ובגמרא (י"ט): **מאן תנא דכל מידי דאתי ממילא שפיר דמי, א"ר יוסי בר חנינא רבי ישמעאל היא, דתנן השום והבוסר והמלילות שרסקן מבעוד יום** (ליקח משקה הזב מהם לטבל בו), **ר' ישמעאל אומר יגמור משתחשך, ורבי עקיבא אומר לא יגמור, ורבי אלעזר אומר רבי אליעזר היא, דתנן חלות דבש שרסקן מערב שבת וכו'.** ורבי אלעזר מ"ט לא אמר כרבי יוסי בר חנינא, אמר לך לאו איתמר עלה אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן במחוסרין דיכה כולי עלמא לא פליגי, כי פליגי במחוסרים שחיקה (שזה יותר מדיקה), והני דמתניתין כמחוסרין דיכה דמו. הורה רבי חנינא כרבי ישמעאל.

דברי הראשונים

רש"י מבאר שהנדון הוא אם אחרי הריסוק מותר להניחם כדי שהמשקין יצאו מעצמם או לא. אבל התוס' ביארו שהנדון הוא אם המשקין אסורים בשבת כמשקין שזבו, או שכאן זה מותר כיון שאפילו אם יסחוט ליכא איסורא דאורייתא. ובאופן אחר ביארו התוס' שיגמור היינו בידים משתחשך, כיון שאינם מחוסרים דיכה, וכ"כ הר"ן שיש ג' מלאכות בדברים הנדונים להוציא מהם משקין, ריסוק דיכה ושחיקה, ומתניתין מיירי בשלא עשה בהם מבעוד יום אלא ריסוק, שהקורה והעיגולים מבעוד יום אינם אלא מוסקים, אבל הכא מיירי שריסקם בידים שפיר עד שהם מרוסקים ונדוכים ואינם מחוסרים אלא שחיקה, שבזה מתיר רבי ישמעאל לגמור אפילו בידים, ומזה לומדים שלרבי

ישמעאל במחוסרים דיכה אף אם סחטם אינו חייב חטאת, דאי חייב חטאת, היה רבי ישמעאל אסור במחוסרים שחיקה אטו מחוסרים דיכה, וכן ביאר המגיד משנה בדעת הרמב"ם. וכן דעת הטור בסימן שכ"א.

והרי"ף פסק את דברי רבי יוסי בר חנינא, והביא גם את דברי רבה בר בר חנה, והר"ן מביא שיש מקשים שמשמע בגמרא שזה מחלוקת, ותירץ הר"ן שלרבה"ח כשהם מרוסקים ונדוכים ואינם מחוסרים אלא שחיקה יגמור בידים לרבי ישמעאל, וממילא כשהם מחוסרים דיכה ושחיקה מותר לטעון הקורה עליהם כיון שהם מרוסקים, ומתני' מיירי כשנתרסקו קודם טעינה, דע"י טעינה הם נידוכים, ואפילו בידים מותר דס"ל כרבי ישמעאל, אבל אם לא נתרסקו קודם טעינה אסורים המשקים היוצאים מהם אף שהם יוצאים מעצמם.

ואם אינו רוצה לשתות מהמשקים בשבת, לכאורה מותר לטעון קורה עליהם מבעוד יום אפילו בלא נתרסקו, דקיימא לן בבית הלל דלית להו שביתת כלים, אמנם מדברי רבינו ירוחם נראה שאסור גזירה שמא יסחוט בשבת, דס"ל שע"י טעינת הקורה לא חשיבי מרוסקים, ואם יסחטם בשבת יהיה חייב חטאת. אמנם הרי"ף והרמב"ם מתירים בזה, וכן הלכה.

פסק ההלכה – מותר לטעון את קורת בית הבד והגת בערב שבת על זיתים וענבים, אפילו לא נתרסקו מקודם, ולענין השמן והיין, אם טען בעוד היום גדול בזמן שיוכל להתרסק לפני השקיעה, שאז אין חיוב חטאת בסחיטתם בידים, ודך אותם לפני שבת, אפילו המשקין היוצאים בשבת מותרים, אבל בטוען סמוך לשקיעה המשקין אסורים, גזירה שמא יסחוט, ומשקין היוצאים משום שלא נתרסק אסורים. וכן בוסר (ענבים בתחילת גידולם כשהם דקים, מוציאים מהם משקה לטבל בו בשר), ומלילות (שבולים שלא בשלו כל צרכם, ומרסקם ויוצא מהם משקה) אם ריסקם מבעוד יום המשקין היוצאים מהם מותרים.

זהירות בערב שבת מאיסור הוצאה וטלטול בשבת

סעיף ו'

יציאה עם דבר בערב שבת

איתא במתני' (שבת י"א.) **לא יצא החייט במחטו סמוך לחשיכה שמא ישכח ויצא.** ובגמרא (י"א:) **איבעיא להו כרמלית מאי, אמר אביי היא היא. רבא אמר היא גופה גזירה ואנן ניקום ונגזור גזירה לגזירה. וכו'.** תנן **לא יצא החייט במחטו סמוך לחשיכה שמא ישכח ויצא, מאי לאו דתחובה לו בבגדו** (שזה אסור רק מדרבנן, ומבואר כאביי), **לא דנקיט ליה בידיה. וכו'.** והתניא **לא יצא החייט במחטו התחובה בבגדו בערב שבת עם חשיכה, הא מני רבי יהודה היא דאמר אומן דרך אומנתו חייב** (אבל לר"מ פטור אבל אסור).

עוד איתא בגמרא (שבת י"ב.) **תני דבי רבי ישמעאל יוצא אדם בתפילין בערב שבת עם חשיכה. מאי טעמא כיון דאמר רבה בר רב הונא חייב אדם למשמש בתפילין כל שעה ושעה, וכו', הלכך מידכר דכיר להו.**

דברי הראשונים

כתב רבינו ירוחם שכל אדם אסור לצאת עם מחט בערב שבת, ואפילו אם היא תחובה בבגדו. והיינו כדעת אביי. וכן הרי"ף והרא"ש אוסרים באופן זה, וכתב הבית יוסף שבגמרא עירובין צ"ט. מבואר שהרי"ף והרא"ש פוסקים כרבא שלא גוזרים גזירה לגזירה, וי"ל שהסיבה שאסור אפילו בתחובה בבגדו זה בגלל שהלכה כרבי יהודה. (ולפי זה מותר לצאת עם תפילין בראשו בערב שבת, דאפילו בשבת אינו חייב חטאת (אף למ"ד שבת לאו זמן תפילין, מפני שזה דרך מלבוש, ואפילו בשבת מותר ללבושם אם מצאם בשדה), ומה שהגמרא (דלהלן) הוצרכה לטעם שאינו מסיח דעתו מהם, היינו כשמוציאים בידו או שהם צרורים בכנף בגדו, שבאופן זה אף שבשבת חייב חטאת, בערב שבת לא גזרו, דכיון שאינו מסיח דעתו מהם יזכור לא לצאת

איתם בשבת.

אבל דעת הרמב"ם שכל האיסור בערב שבת הוא רק להוציאה בידו, דאין גוזרים גזירה לגזירה, והלכה כר"מ שגם חייט אינו חייב חטאת ביוצא בה בבגדו, וכן בתפילין האיסור הוא במוציאם בידו.

וכתב הבית יוסף שאפשר שגם הרי"ף והרא"ש והטור סוברים כרהמב"ם.

פסק ההלכה – לא יצא אדם בערב שבת סמוך לחשיכה, עם מחט או קולמוס או דבר אחר, בידו או בכיסו (שגם זה דרך הוצאה), שמא ישכח ויוציא משתחשך מרשות לרשות, או שיעבירונו ד' אמות ברשות הרבים, וכתבו הפמ"ג והנהר שלום שסמוך היינו חצי שעה לפני בין השמשות, וכן נכון להחמיר. אבל באופן שאינו דרך הוצאה בחול, שאינו אסור בשבת מדאורייתא, כמחט התחובה בבגדו, מותר לצאת כך סמוך לחשיכה, וגם לאומן מותר לצאת במחט התחובה בבגדו, ויש אוסרים. וכתב הגר"א שעם חשיכה והיינו סמוך לשקיעה ממש, אסור גם בדבר שאסור בשבת מדרבנן (אך בתפילין מותר). ולפי זה בזמן הזה דליכא רשות הרבים מותר לצאת עם דבר בידו סמוך לחשיכה, אך לשו"ע והרבה פוסקים גם בזמן הזה איכא רשות הרבים, ולהגר"א אסור לצאת סמוך לחשיכה ממש אפילו לכרמלית.

מותר לצאת עם תפילין בראשו סמוך לחשיכה, ואין חוששים שישכח מלסלקם ויסירם משחשיכה כדי ליפנות ויעבירו ד"א ברשות הרבים, אבל אם אוזנם בידו אסור לצאת בהם סמוך לחשיכה, וכנ"ל לענין שאר דברים.

סעיף ז'

איתא בגמרא (שבת י"ב.) **תניא חנניא אומר חייב אדם למשמש בבגדו ערב שבת עם חשכה.**

מצוה למשמש בבגדיו בערב שבת בכל מקום שרגיל להשתמש בו, שמא יש שם איזה דבר ויוציאנו לרשות הרבים בשבת, או שיש בו איזה דבר מוקצה ויטלטלנו

היא בקש וגבבא. ד' זמן האיסור, האם הוא רק בשבת עצמה או גם בערב שבת. ה' האם התבשיל נאסר בדיעבד היכא שעבר בו איסור. ו' לענין חזרה יש חילוקי דינים האם הסיר את התבשיל ע"מ להחזירו, וכן אם הניחו או לא. ז' לענין הטמנה יש חילוק בין מטמין בדבר המוסיף הבל למטמין בדבר שאינו מוסיף הבל.

וכללי ופרטי דינים אלו יבוארו להלן בסימנים רנ"ג – רנ"ט.

סימן רנ"ג

סעיף א'

דיני שהיה בשבת

איתא במתני' (שבת ל"ו:) **כירה** (-מקום שפיתות שתי קדירות. שם ל"ח:) **שהסיקה בקש ובגבבא ונותנים עליה תבשיל, בגפת ובעצים לא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר.** ובגמ' שם איתא איבעיא להו, **האי לא יתן לא יחזיר הוא, אבל לשהות משהין אף על פי שאינו גרוף ואינו קטום, ומני חנניה היא, דתניא חנניה אומר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר לשהותו על גבי כירה** אע"פ שאינו גרוף ואינו קטום, או דילמא לשהות תנן, ואי גרוף וקטום אין אי לא לא, וכל שכן להחזיר. והגמ' מאריכה לדון בספק זה ואין מסקנה מפורשת, אמנם בגמרא בהמשך יש דעות לכאן ולכאן, ונחלקו הראשונים כמו מי ההלכה, הרי"ף והרמב"ם פסקו כרבנן שאפילו בשהיה מותר רק בגרופה וקטומה, ורש"י והתוס' פסקו כחנניה שרק בחזרה בעינן גו"ק, אבל שהיה מותרת היכא שנתבשל כמאכל בן דרוסאי. (בית יוסף). והשו"ע מביא את דעת הרי"ף והרמב"ם בסתמא, ואת דעת רש"י ותוס' בשם י"א וכדלהלן.

פסקי ההלכה

כירה (שהיא עשויה כקדירה, ויש מקום להניח ב' קדירות על גבה, או בתוכה), שהוסקה בגפת ובעצים אסור לתת מבעוד יום לפני השקיעה ע"ג הכירה תבשיל שאינו מבושל כל צרכו, או מבושל כל צרכו והוא מצטמק ויפה לו, או חמין שלא הוחמו כל צרכם, באופן שזה ישהה עליה בשבת לצורך

בשבת. וכן בשבת אם יוצא חוץ לעירוב ורגיל לשאת בכיסו דבר המותר בטלטול, צריך למשמש מתחילה, ואם יוצא סמוך לשקיעה ממש, הוי חיוב למשמש בבגדיו.

עיקרי הדינים-

מלאכה שנגמרת בשבת - מותר להתחיל מלאכה בערב שבת סמוך לחשיכה, אע"פ שאין המלאכה נגמרת מבעוד יום אלא בשבת ובשבת עצמה אסור לעשות זאת (פריסת מצודות, פתיחת מים לגינה, טעינת קורה על זיתים וענבים, וכדומה), דכיון שעושה בזמן המותר, והמלאכה נגמרת מאיליה בשבת, מותר. ולדעת הרמ"א אם הדבר ישמיע קול בשבת (כגון ריחיים של מים) אין להתיר לכתחילה.

ישראל שנותן לנכרי דבר שיעשה בו עבורו מלאכה, כגון בגדים לכיבוס, או קצץ לו שכר עבור המלאכה מותר, דאדעתא דנפשיה קעביד, (ולדעת הרמ"א אין לקחת את הדבר מהנכרי בשבת, ולכתחילה אין להנות מהמלאכה בשבת עצמה), ואם לא קצץ מותר רק באופן שנתן לו לפני יום שיש, או אפילו ביום שיש אם הוא יכול לסיים את המלאכה לפני שבת, ואם אמר לו שיעשה את המלאכה בשבת אסור בכל גוונא.

יציאה עם דבר האסור בטלטול - אסור לצאת לרשות הרבים סמוך לחשיכה עם דבר שבשבת יש איסור דאורייתא לטלטלו כך, שמה ישכח ויציא כך בשבת. ועם חשיכה ימשמש בבגדו במקום שרגיל להניח שם דברים לראות שאין שם כלום, וכן הדין כשרוצה לצאת בשבת מחוץ לעירוב.

הקדמה להלכות שהיה הטמנה וחזרה

מלבד איסורי בישול והבערה האסורים מן התורה, גזרו חכמים לאסור כמה דברים בהתעסקות עם תבשילים וכדומה באופן שאין בהתעסקות עצמה מושם בישול והבערה, אלא שיש חשש שיגיע על ידם לאיסור מבעור ע"י שיחתה בגחלים, או שהדבר עצמו נראה כבישול. והם איסורי שהיה (-תנינת קדירה או צלי או מאפה מערב שבת ע"ג כירה וכדומה והשאתם שם בשבת, אף ללא התעסקות בקדירה או בגחלים), חזרה (-החזרת קדירה על גבי מקור החום), הטמנה (-כסוי הקדירה לצורך שמירת חומה או לתוספת הבל).

ואיסורים אלו תלוים בכמה דברים: א' רמת בישול התבשיל. ויש בזה כמה דרגות: אינו מבושל, מבושל כמאכל בן דרוסאי (י"א) שליש בישול וי"א חצי בישול. ויש לדעת שכל שהדבר אינו מבושל כל צרכו בהרבה מקרים התעסקות בו הגורמת לבישול יש בזה איסור דאורייתא של מבושל, ויש אופנים שהדבר תלוי במחלוקת ראשונים), מבושל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, מצטמק ורע לו. ב' מקום הנחת הקדירה. ויש בזה כמה חילוקים: תנור כירה וכופח שכל אחד מהם רמת החום שלו שונה. אם מניח ע"ג האש או סמוך לאש, או ע"ג קדירה מליאה או ריקנית. ג' מצב האש. והיינו אם זה גחלים של גפת ועצים, גלויים או גרופים וקטומים, או שההסקה

כדי שיהיה מצטמק יפה, אבל קש וגבבא שמיד כשכלה השלבת כלה גם הגחלת, אין בזה חשש חיתוי בכירה אף באינה גו"ק, אך בתנור שחומו מרובה אסור אף בקש וגבבא.

מה נחשב גרוף וקטום – גרוף היינו שהוציא את כל הגחלים מחוץ לכירה (והר"ן כתב שנראה לו כדעת הר"ז"ה שגרוף היינו שגרף את כל הגחלים לצד אחד, דאם הוציאם לחוץ מותר אפילו בתנור). וקטום היינו שכיסה את כל הגחלים בכיסוי אפר כל שהוא, וא"צ לקטום עד שלא יהיה ניכר אש כלל, ואפילו הובערה אח"כ שרי אפילו בדבר שלא נתבשל כל צרכו, ומהני קטימה אף בגחלים של רותם שאינם ממהרים להכבות, דענין קטום הוא שגילה דעתו שאינו רוצה בגחלים, וממילא כבר לא יבוא לחתות. וגחלים שעממו נחשבים כקטומים.

מה נחשב מצטמק ורע לו – מצטמק ורע לו היינו שהוא הולך וחסר, והאדם מצטער בתוספת הבישול, ואפילו התבשיל יפה לו הצימוק, רק שהאדם מצטער מחמת שצריך לאורחים, מותר. (שעה"צ ט'). וכתב הבה"ל (ד"ה והוא) דאיתא בגמ' שכל תבשיל דאית ביה מוחא [קמח] חשיב מצטמק ורע לו, חוץ מליפתא דאף דאית ביה מוחא יפה לו, אמנם אם אין בו בשר או שצריך לתת ממנו לאורחים רע לו הצימוק, ולפמ"ג אפילו לית ביה מוחא הוי מצטמק ורע לו אם אין בו בשר, ומהסוגיא בברכות מ"ד מושמע שהצמוק יפה ללפת אף בלא בשר, ויש ליישב. עוד איתא בגמ' שלפדא [מאכל מתאנים] דיסא ותמרא חשיב מצטמק ורע לו אפילו בלא מוחא, וכרוב ופולין ובשר טרוף מצטמק ויפה להם, ומים חמים מצטמק ורע להם, וביצה מצטמק ויפה לה. וכל דבר שאינו יודע בבירור שהוא מצטמק ורע לו, ראוי להחמיר בו.

מאכל בן דרוסאי – לדעת הרמב"ם היינו חצי בישול, וכן סתם השו"ע, ולדעת רש"י הוא שליש בישול, וכתב המ"ב שבמקום הדחק אפשר שיש להקל, ובדיעבד לענין התר הנאה יש להורות שהשיעור הוא שליש בישול, כיון שרבו העומדים בשיטה זו. (מ"ב ס"ק ל"ח).

קדירה חייטא – קדירה שיש בה בשר חי שאינו מבושל כלל, וגם ע"י חיתוי לא יוכל להתבשל לצורך הלילה, מותר לתת אותה ע"ג הכירה סמוך לשקיעה ממש, ואפילו הוחמה

הלילה, (ואחר השקיעה הוא בכלל ספק חשיכה, ואסור לתת אפילו דבר חי), ואם היה התבשיל נתון כבר, צריך לסלקו משם כשהגיע זמן חשיכה, דחיישינן שמא יחתה, (על גבי הכירה היינו מלמעלה ע"ג עובי דפנותיה, וכן כנגד חללה ואפילו אם היא מכוסה ומעמיד על הכיסוי אסור, ומהרמב"ם משמע שעל גבי הכיסוי מותר, וצ"ע בדעתו. בה"ל ד"ה ליתן). ואם גרף או קטם את הגחלים מותר אפילו נתבשל רק קצת. אמנם אם התבשיל מבושל כל צרכו ומצטמק ורע לו, מותר אפילו בלא גו"ק, ואפילו להשהות בתוך הכירה. וכירה שהוסקה בקש וגבבא מותר להשהות עליה וה"ה להחזיר בשבת, ואם הניח הרבה קש שבוער זמן רב, יש להסתפק אם מותר או לא.

וכתב השו"ע ש"א שדבר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, או שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, אין חוששים שמא יחתה, ומותר אפילו בתנור וכופח, ובאינו גו"ק, ואפילו בתוכם מותר להשהות, דכיון שיכול לאוכלו ע"י הדחק אין חוששים שמא יחתה, ולדבריהם לא הוזכר התר גו"ק או קש וגבבא אלא כשהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי, וכתב רעק"א דדין זה אינו ברור, די"א שאפילו גו"ק לא מהני בזה, וכן לענין חזרה בשבת אפילו במצטמק ורע לו.

וכתב הרמ"א שנהגו להקל כסברא אחרונה. וכתב הבה"ל (ד"ה ונהגו) שבבית יוסף וכן בשו"ע משמע שדעתו להחמיר כדעה ראשונה אך אין לנו כח למחות במקילים, וע"כ לכתחילה בודאי טוב להזהר שיהיה מבושל כל צרכו קודם חשיכה ולסלקו מן האש, (כלומר אם אינו רוצה לעשות גו"ק), אך אם אירע שנתאחר הדבר יכול להעמיד על הפטפט לבשל אף שלא יתבשל עד השקיעה רק כחצי בישול, ויניחנו על הפטפט עד שיגמר בישולו, ומותר לסלקו בלילה שהרי אינו עומד ע"ג הגחלים.

פירות הנאכלים חיים דינם כתבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי ומצטמק ויפה לו, שלדעה ראשונה אסור להשהותם ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה, ולי"א מותר. (בית יוסף).

באיזה חומר הסקה יש חשש חיתוי – גפת (היינו פסולת של זיתים, וי"א דה"ה פסולת של שומשומין), ועצים או פחמים או גללי בהמה גסה, הם דברים שעושים גחלים, ופעמים יש בהם חשש שמא יחתה כדי לאכול בלילה או

בתחילה יש מתירים אם הקדירה חמה ומבושלת כל צרכה.

איתא בגמ' (ל"ז): **שתי כירות המתאימות** (סמוכות זו לזו ויש דופן של חרס ביניהם), **אחת גרופה וקטומה ואחת שאינה גרופה וקטומה, משהין** (וכן מחזירין) **על גבי גרופה וקטומה, ואף על גב דקא סליק ליה הבלא מאידך.**

תנור שהוא עשוי ככירה אלא שהוא רחב למטה וצר למעלה ומתוך כך חומו רב, אסור אפילו לסמוך לו, וכ"ש להשהות בתוכו או על גבו, כדאיתא במתני' (ל"ח): **תנור שהסיקוהו בקש ובגבבא לא יתן בין מחוכו בין מעל גביו.** ודין זה הוא אפילו אם התנור הוא גרוף וקטום, שמתוך שחומו רב אף אחר הגריפה נשאר ניצוצות וחוששים שיחתה כדי להבעיר אותם ניצוצות. אמנם אם אין היד סולדת מותר אפילו ליתן על גביו בשבת, ואפשר דמותר בזה אפילו באינו גוף"ק אם המקום שמעמיד בו הקדירה אין היד סולדת בו, ומשמע מהשו"ע שגם בקש וגבבא אסור בגוף"ק, וכדעת הטור, אך מהרמב"ם משמע שמותר, וכן דעת הכל בו והר"ן, ויש להקל בזה. ובמצטמק ורע לו, או בקדירה חייתא, מותר אף בתנור אפילו אינו גוף"ק.

תנורים שלנו שפיהם מן הצד והם רחבים ביותר, לדעת הרמ"א דינם ככירה, ולרש"ל דינם כתנור, ועכ"פ בתנור של נחתומים שמסיקים בו תמיד וחומו רב, טוב להחמיר לדנו כתנור. וכירות שלנו המחבורות בבנין עם התנור, לכו"ע דינם ככירה.

כופח שהוא עשוי ככירה אלא שיש בו מקום לשפיתת קדירה אחת, ויש בו יותר הבל מכירה ופחות מתנור, אם הוסק בקש וגבבא דינו ככירה ומותר אפילו באינו גוף"ק כדעת רוב הפוסקים ודלא כהטור, ואם הוסק בגפת ועצים דינו כתנור שאסור אפילו בגוף"ק בין בתוכה בין על גבה בין בסמיכה, כדאיתא במתני' (ל"ח): **כופח שהסיקוהו בקש ובגבבא הרי זה ככיריים, בגפת ובעצים הרי הוא כתנור.** ודעת רבינו ירוחם שכירות שלנו אף אם יש בהם מקום לשפיתת קדירה אחת דינם ככירה, וכתב הבית יוסף שאין חילוק בין כירות שלנו לכירות שהיו בזמן התלמוד, ומה ששלחם היה של חרס ושלנו הוא של טיט אין זה חילוק.

כבר אך לא התחילה להתבשל מותר, ואפילו אם התנור חומו רב ויכול להתבשל בכמה שעות בלילה, אם אין דרך בני אדם להמתין בסעודתם כ"כ מותר. (בה"ל ד"ה מסיח). אבל לתת מבעוד יום ולא ממש סמוך לשקיעה, או שכבר התחיל להתבשל מעט אפילו פחות ממאכל בן דרוסאי (שעה"צ י"ג), או לתת ירק או שאר דברים שיכולים להתבשל כבר בלילה, אסור. וקדירה שהתחילה להתבשל, ונתן בה חתיכה של בשר חי סמוך לשקיעה, מותר להשהותה כאילו היתה חיה כולה כדאיתא בגמ' שבת י"ח: **ואי שדא ביה גרמא חייא שפיר דמי.** וטעם ההתר הוא שע"ז הוא מסיח דעתו מן התבשיל כיון שעכשיו ודאי הוא לא יתבשל, ואין לחוש שיבוא לחתות, וממילא אין ההתר אלא במשליך אבר שאינו יכול להתבשל בלילה, (אבל מהרמב"ם נראה שאפילו בדבר שיכול להתבשל מבעוד יום כגון ירק וכדומה מותר, דכיון שעשה מעשה המוכיח שמסיח דעתו ממנו אין חוששים שישכח ויבוא לחתות בגחלים). והמשהה דבר שיכול להתבשל בלילה, אך משההו לצורך היום, יש פוסקים שמתירים כמו בקדירה חייתא, ובא"ר כתב שמדינא אין לסמוך על זה אלא בדיעבד, ושלא יהא רגיל לעשות כך. וכתב הבית יוסף שההתר של קדירה חייתא הוא גם בתנור, ואפילו באינו גרוף וקטום, ואפילו אם התנור מוגף דנפיש הבליה, ואפילו אם הקדירה סמוך לגחלים מותר, ובלבד שלא תגע בגחלים. וי"א שכל ההתר של קדירה חייתא הוא רק בתנור, מפני שחומו רב ובלא חיתיו זה יתבשל עד למחר, אבל בכירה דשליט בה אורא אסור דאיכא למיחש שמא יחתה, והלכה כדעה ראשונה.

סמיכת קדירה לכירה – מותר לסמוך קדירה לכירה מבחוץ אף באינה גוף"ק, כדאיתא בגמ' (שבת ל"ז): **איבעיא להו מהו לסמוך בה, תוכה וגבה אסור אבל לסמוך בה שפיר דמי, או דילמא לא שנא, וכו', תא שמע כירה שהסיקוהו בגפת ובעצים סומכין לה, ואין מקיימין אלא אם כן גרופה וקטומה.** והתר זה הוא אף בלא נתבשלה שליש בישול, ואף אם היד סולדת במקום ההוא. ולענין להחזיר בשבת בסמיכה יש אוסרים לשיטה הראשונה שמביא השו"ע, אבל כמה אחרונים חולקים ע"ז ודעתם דחזרה בסמיכה מותר לכו"ע, ואפילו סמיכה

מערב שבת יש להסירו משם ע"י נכרי, דקשה לישראל להזהר שלא יענע את הגחלים, ואם אין שם נכרי מותר לישראל לקחת את הקדירה, ויזהר שיקחנה בנחת ולא יענע את הגחלים, ואם נענעם קצת הוי דבר שאין מתכוין ושרי, אך אם הגחלים נמצאים סביב לקדירה אסור לישראל להסירה, דהוי פסיק רישא שיחתה ויבעיר את התחתונות ויכבה את העליונות, ויש מחמירים בזה אפילו בנכרי אך יש להקל בזה לצורך שבת.

עיקרי דיני שהיה-

אסור להשהות תבשיל שאינו מבושל (לשו"ע אסור אפילו במצטמק ויפה לו, ולרמ"א אסור עד כמאכל בן דרוסאי) בכירה או כופח או תנור שהוסקו בגפת או עצים, וכן בתנור שהוסק בקש וגבבא. בפת יש בה איסור שהיה (באינו גו"ק ואינו טוח בטיט), אא"כ קרמו פניה מבעוד יום, ובפת עבה צריך שיקרמו ב' הצדדים, או שתגיע לשיעור שפורסה ואין חוטים נמשכים ממנה, ופת עם מלוי צריך שיקרמו ב' הצדדים וגם יתבשל המלוי כמאכל בן דרוסאי.

אופני התר: א' אם גרף את כל הגחלים החוצה, או שקטם את הגחלים בכיסוי אפר כל שהוא, מותר בכירה אפילו בנתבשל רק קצת. **ב'** יש מתירים להשהות דבר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי (חצי בישול, ובמקום הדחק אפשר שיש להקל בשליש בישול) אפילו באינו גרוף וקטום. ותנור וכופח לא מועיל בהם גו"ק, אך בקש וגבבא גו"ק יש מקילים. **ג'** תבשיל שבכניסת השבת אינו מבושל כלל (קדירה חייטא) וגם ע"י חיתוי לא יהיה מבושל בלילה, מותר לתת אותו סמוך לשקיעה אף באינו גו"ק ואפילו בתנור, ואם התבשיל התחיל להתבשל והניח בו חתיכה חיה ג"כ מותר. ובצלי (מלבד באופנים מסוימים) אין את ההתר של קדירה חייטא. וכתב המ"ב (רנ"ג ט') שאין להקל בזה אלא בבשר ולא בירק ושאר דברים הקלים להתבשל. ד' סמיכה לכירה מבחוץ מותרת אף באינו גו"ק. וכירה גו"ק הסמוכה לשאינה גו"ק, ויש דופן חרס ביניהם, מותר להשהות על הגו"ק.

שכח או שגג והשהה תבשיל באיסור, והתבשיל לא היה מבושל כל צרכו מערב שבת, אסור לאוכלו בשבת, ויש אוסרים במוצאי שבת עד בכדי שיעשו, ובמזיד אסור אף במבושל כל צרכו. וחזרה ע"י נכרי דינה כשהיה ע"י ישראל בשוגג, וע"י ישראל דינה כשהיה במזיד. ובדבר שיש מחלוקת הפוסקים אין לאסור בדיעבד.

לדעת השו"ע שהיה ע"ג הגחלים דינה כהטמנה בדבר המוסיף הבל שזה אסור גם בגרוף וקטום ומצטמק ורע לו, ולדעת הרמ"א אם הקדירה מגולה מלמעלה לא חשיב הטמנה, אבל יש בעיה בכך שבהסרת הקדירה זזים הגחלים, ולכן ינתקה בערב שבת, ואם שכח יסירנה בעדינות, אך אם היא שקועה בגחלים אסור.

אם שהיה אוסרת את התבשיל- אם שכח או ששגג בדין והשהה קדירה באופן האסור (לדעה ראשונה אף במבושל כמאכל בן דרוסאי, ולי"א דווקא באינו מבושל כמאכל בן דרוסאי), אם התבשיל נתבשל כל צרכו מערב שבת, מותר אפילו במצטמק ויפה לו, ואפילו הוא בתוך התנור, דלא חשיב שנהנה כ"כ מהשהיה, אבל תבשיל שלא נתבשל כל צרכו מערב שבת, אסור עד מוצאי שבת לכל אדם וכ"ש לבני ביתו, כדאיתא בגמ' (ל"ח). **בעו מיניה מרבי חיאי בר אבא, שכח קדירה על גבי כירה ובשלה בשבת מהו,** וכו', ומסיק שאסור. ומשמע מהגהות אשר"י שצריך להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשה, ומהרמב"ם לא משמע כן. ואם שהה במזיד אסור אף במבושל כל צרכו, עד מוצאי שבת בכדי שיעשו. ואם החזירים נכרי בשבת לצורך ישראל דינו כשכח ואפילו עשה כן בציווי הישראל (אא"כ נצטנן לגמרי), ואם החזירו ישראל דינו כשהה במזיד, ואסור אפילו במצטמק ויפה לו, כיון דקעביד מעשה, (וכתב המ"א שלאחרים מותר כיון שהיה מבושל כל צרכו והיה שוגג), ואף לדעה המקילה בשהיה הכא אסור, אבל במצטמק ורע לו מותר שהרי לא נהנה מן האיסור, ואם החזירו ישראל בדבר שיש בו מחלוקת אם אסור, אין להחמיר בדיעבד.

הטמנה במקצת- נחלקו הראשונים אם כל התר שהיה באופנים שהותרו לעיל נאמרו כשהקדירה נמצאת ע"ג כעין כסא של ברזל, אבל אם הקדירה מונחת ע"ג הגחלים עצמם חשיב הטמנה בדבר במוסיף הבל וזה אסור אפילו מבעוד יום, או שההתר הוא גם במניח ע"ג הגחלים עצמם, דגרוף וקטום חשיב אינו מוסיף הבל. ודעת השו"ע כדעה ראשונה דחשיב הטמנה ואסור אפילו בנתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו, והרמ"א כתב שאם הקדירה מגולה למעלה ואינה מכוסה בבגדים, אפילו אם היא בתוך התנור והתנור סתום, חשיב שהיה ולא הטמנה, ומותר בנתבשל כמאכל בן דרוסאי לפי מה שנהגו כסברא אחרונה, אלא שזוהרים לנתקם קצת קודם השבת מן האש, ומותר אפילו אם הקדירה בתוך התנור כיון שאינה על האש, וכבר נתבשלה [לדעה ראשונה נתבשלה לגמרי, ולה"א נתבשלה כמאכל בן דרוסאי], ואם לא הסירים

פסקי ההלכה

הנוטל קדירה מן הכירה מותר להחזירה בשבת, אך יש בזה כמה תנאים וכדלהלן:

א' צריך שהקדירה תהיה רותחת [אם יש בתבשיל רוטב. סימן שי"ח סעיף ד'], דאם אין היד סולדת יש בזה איסור בישול, ולרמ"א נהגו להקל כל זמן שלא נצטנן לגמרי. וכן צריך שהתבשיל יהיה **מבושל כל צרכו**, אמנם אפילו אם בכניסת השבת לא היה מבושל כל צרכו וסיים בישולו בשבת מותר להחזיר, אבל דבר שאינו מבושל כל צרכו אסור להחזירו אפילו לאותה כירה, וכתב הבית יוסף שלדעת הסוברים שבדבר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי לא שייך בישול כשהוא רותח, א"כ ה"ה לענין חזרה, וכתב הבה"ל שקשה להקל בזה, דהוא נוגע בענין דאורייתא. ובמצטמק ויפה לו שרי. עוד כתב הבית יוסף שכל דבר שרובו רוטב ומצטמק ויפה לו והוא צונן, הוי בישול גמור אם מחזירו, אבל אם לא נצטנן אף ששינה מרתיחתו קצת מותר להחזירו.

ב' צריך שלא יניח את הקדירה ע"ג קרקע, דהנה בגמ' (ל"ח:) יש מחלוקת אם מותר בהניח ע"ג קרקע או לא, והטור והשו"ע פסקו בזה לחומרא. ואם הניחה ע"ג מיטה או שתלאה במקל או שפינה ממיחם למיחם, הגמ' (שם) מסתפקת בזה, ונחלקו הראשונים מה פוסקים להלכה, ודעת השו"ע להקל בזה, ולדעת הרמ"א גם אם הניחה ע"ג מיטה או ספסל וכדו' בטלה השהיה הראשונה ואסור להחזירה, אף שהיא מבושלת כל צרכה, משום שנראה כמבשל בשבת. (ואם העביר את התבשיל למיחם אחר מותר להחזירו לכירה, ודלא כהמ"א). ויש מקילים שאם היה דעתו להחזירה, מותר להחזיר אפילו אם הניחה בינתיים ע"ג ספסל וכדו', וכתב המ"ב שבעת הצורך יש לסמוך על זה. וכתב רעק"א שאף אם נטלה אדם אחר שאינה שלו והניחה, אסור להחזירה, אך אם עודה בידו אלא שבזמן שסילק לא היה דעתו להחזיר, זה תלוי במחלוקת ראשונים.

ג' דעתו להחזירה – הגמ' (שם) מביאה מחלוקת אם בעודה בידו מותר רק אם דעתו להחזיר, או שגם אם אין דעתו להחזיר מותר, ונחלקו הראשונים האם הלכה כהמיקל משום שבשל סופרים הולכים אחרי המיקל, או שהלכה כהמחמיר משום שיש בזה חשש קרוב לבוא לידי איסור

סעיף ב'

דיני חזרה בשבת

מלבד מה שנתבאר לעיל שחכמים אסרו באופנים מסוימים להשהות קדירה ע"ג כירה וכדומה, אע"פ שאינו מתעסק בה בשבת, אסרו חכמים גם להחזיר קדירה ע"ג כירה אף במקום שאין איסור מצד עצם השהיה, כיון שהחזרה באופנים האסורים היא פעולה חדשה בתבשיל, והוי כמניח קדירה שלא היתה מונחת כלל ע"ג האש, ונחלקו הראשונים אם טעם האיסור הוא משום נראה כמבשל, או משום שמו יחתה בגחלים.

הנוטל קדירה מן הכירה מותר להחזירה בשבת, כדאיתא במתני' (ל"ו:) **בית שמאי אומרים נוטלין אבל לא מחזירין, ובית הלל אומרים אף מחזירין** (הואיל וגרוף. רש"י). ובגמ' (ל"ח) **אמר רב ששית לדברי האומר מחזירין אפילו בשבת**. והתר זה הוא אפילו אם מחזיר לכירה אחרת שהבלה מרובה מהכירה הראשונה, בין בנטל את הקדירה בשבת בין בנטלה בערב שבת, ומותר להחזיר אפילו כמה פעמים.

אמנם התר זה תלוי בכמה תנאים, וכדאיתא בגמרא (שם) **אמר רבי זריקא אמר רבי אבא אמר רבי תדאי, לא שנו אלא שעודן בידו, אבל הניחן על גבי קרקע אסור. אמר רב אמי, רבי תדאי דעבד לגרמיה הוא דעבד, אלא הכי אמר רבי חייא אמר רבי יוחנן, אפילו הניחה על גבי קרקע מותר. פליגי בה רב דימי ורב שמואל בר יהודה, ותרווייהו משמיה דרבי אלעזר אמרי, חד אמר עודן בידו מותר על גבי קרקע אסור. וחד אמר הניחן על גבי קרקע נמי מותר. אמר חזקיה משמיה דאבבי, הא דאמרת עודן בידו מותר לא אמרן אלא שדעתו להחזיר, אבל אין דעתו להחזיר אסור. מכלל דעל גבי קרקע אף על פי שדעתו להחזיר אסור. איכא דאמרי אמר חזקיה משמיה דאבבי, הא דאמרת על גבי קרקע אסור, לא אמרן אלא שאין דעתו להחזיר אבל דעתו להחזיר מותר, מכלל שבעודן בידו אף על פי שאין דעתו להחזיר מותר. בעי רבי ירמיה, תלאן במקל מהו, הניחן על גבי מטה מהו. תיקו.**

העברה מכירה להטמנה – דבר שהיה טמון בדבר שאינו מוסיף הבל אסור להעבירו בשבת לכירה, וכן אין להעביר קדירה מכירה להטמנה, אפילו בדבר רותח, ואפילו אם מטמין בדבר שאין מוסיף הבל אסור, כיון שזה פעולה חדשה, ואם אינו טמון היטב אלא פתוח מלמעלה מותר, דזה לא מיקרי הטמנה לדעת הרמ"א. (רמ"א ס"ב, ומ"ב ס"ק ס"ב וס"ט).

חזרה בנטלה משחשיכה – דעת הר"ן שא"צ עודה בידו ודעתו להחזיר, אלא בנוטל מבעוד יום ורוצה להחזיר משחשיכה, אבל אם לקחו משחשיכה מותר אפילו בהניחה ע"ג קרקע, ואפילו לא היה דעתו להחזיר, ומ"מ בעינן דווקא גו"ק, וכתב הרמ"א שנוהגים להקל בתנורים שלנו להחזיר מאכלים שכבר היו בו, וטוב להחמיר כיון שהרבה פוסקים חולקים על הר"ן, וגם כי י"א שאין ההתר אלא ע"ג הכירה ולא בתוכה, וכתב המ"ב דמ"מ יש זכות על המנהג, דאין לאסור חזרה אא"כ יש חום שעל ידו תהיה הקדירה רותחת, וזה לא מצוי כ"כ, אמנם אם הקדירה נצטננה לגמרי לכו"ע אסור משום בישול, וכתב המ"א שזה אסור אפילו בתבשיל שאין בו מרק, וכל זה דווקא כשמניחו במקום שיכול להגיע ליד סולדת. ואם יש גחלים בוערות בתנור אסור להחזיר, ולהישועות יעקב לענין חזרה מספיק שגרף את הגחלים מבעוד יום לצד השני של התנור, אבל לענין שהיה בעינן שיגרף את כל הגחלים לחוץ.

סתימת פי התנור – כתבו האחרונים שבמקום שמותר להחזיר מותר גם לסתום את פי התנור בדף אחרי החזרה, ולא חשיב הטמנה, אמנם אם ע"י סתימת פי התנור יהיה רותח, טוב שלא לסתום. (מ"ב ס"ק ס"ח).

חזרה סמוך לשבת – כתב הרמ"א שי"א שסמוך לשבת, (או סמוך לברכו אם אומרים ברכו בהקדם, והמ"א מיקל בזה), בזמן שאם הקדירה היתה צוננת א"א להרתחה מבעוד יום, דינו כמו בשבת שאסור להחזיר למקום שאינו גרוף וקטום, (אבל בגו"ק מותר, ולא בעינן עודה בידו ודעתו להחזיר, וחי

תורה, ודעת הרמ"א שצריך שבשעה שנוטל את הקדירה מהכירה יהיה בדעתו להחזירה לפני שתצטנן לגמרי, (דאל"כ בטלה השתיה הראשונה ואסור אפילו אם לא הניחה), וכתב המ"ב שהרבה מהראשונים מקילים אם הקדירה בידו אפילו אם לא היה דעתו להחזירה, ובעת הצורך יש לסמוך על זה.

ד' דווקא על גבי הכירה מותר להחזיר אבל לא לתוכה, כדאיתא בגמ' (ל"ז:). **אמר רב לא שנו אלא על גבה אבל לתוכה אסור**, והיינו שכשהקדירה מונחת על קרקעית הכירה אסור, וביארו הראשונים הטעם משום שכיון שכך מבשלים תמיד מחזי כמבשל, אבל אם שם כסוי על חללה ומניחה על הכיסוי, או שתולה את הקדירה לתוך אויר הכירה וקצת מזדפנותיה בולטים למעלה, מותר, והבית יוסף מביא מחלוקת מה הדין אם שולי הקדירה ממלאים את חלל הכירה ואין הקדירה יושבת על קרקעית הכירה. (ופלא למה השמיטו הפוסקים שיותר מג' טפחים בעומק הכירה נקרא תוכה, וי"א שמתחת החרץ שעשוי בכירה נקרא תוכה). וכירות שאין להם תוך וחלל אלא הם פשוטות ותוכם וגבם אחד, מותר להחזיר להם, ועיין בסימן שי"ח מה הדין אם יש אש בכירה.

ה' צריך שתהיה הכירה גרופה וקטומה, או שהוסקה בקש וגבבא, כמבואר בגמ' (ל"ו:). דהא דאיתא במתני' **שלא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר, האי לא יתן לא יחזיר הוא, אבל לשהות משהין אף על פי שאינו גרוף ואינו קטום, וכו', או דילמא לשהות תנן, ואי גרוף וקטום אין אי לא לא, וכל שכן להחזיר**, ומבואר שלענין חזרה ודאי צריך גרוף וקטום. ובאינו גו"ק אסור להחזיר אפילו דבר שמצטמק ורע לו, וכן אסור להחזיר לתנור אפילו הוא גרוף וקטום או שהוסק בקש וגבבא, וכן אסור להחזיר לכופח אם הסיקו בגפת ועצים, אפילו גרף וקטם, כדאיתא במתני' (ל"ח:). **תנור שהסיקוהו בקש ובגבבא לא יתן בין מחוכו בין מעל גביו, כופח שהסיקוהו בקש ובגבבא הרי הוא ככירה בגפת ובעצים הרי הוא כתנור**, וכתב הבית יוסף שמשמע בגמרא וכן נראה בפוסקים שבתנור וכופח לא מועיל גריפה וקטימה.

להקל אם לא נצטנן לגמרי, וכן שלא יניח את הקדירה ע"ג הקרקע (ויש מקילים בזה, וכן"ל), ואם עומדת על הכירה קדירה עם תבשיל, מותר לתת עליה לכתחילה בשבת, כדלקמן. וקדירה חדשה אסור להניח על פי הכירה, כיון שהיא מתלבנת ע"י החום, ובקדירות שלנו אפשר שיש להקל בשעת הדחק. ואם מניח קדירה גדולה וסותם את כל פי הכירה, אסור כיון שמכבה את חום האש שבכירה.

הנחה ע"ג המעזיבה - בתנורים שלנו מותר לתת ע"ג המעזיבה כיון שהמעזיבה מפסיקה בין הקדירה לאש, וכן מותר לתת לתוך הקאכל"ין שבתנור, אכן במהרי"ל כתב שיתן איזה עץ או דף על המעזיבה להכירא שאינו חפץ בחום הרבה, ועי"ז לא יבוא לחתות באש שלמטה, וגם המ"א העתיק כמהרי"ל, אלא דמשמע שסובר שע"י הכר דבר המפסיק מותר אף לתת לכתחילה. אמנם אם התבשיל נצטנן ויכול להגיע שם ליד סולדת אסור משום בישול.

סעיף ד'

שפיכת מים שהוטמנו לתוך התבשיל - לדעת השו"ע יש למחות ביד אלו המטמינים מבעוד יום מים חמים ונותנים אותם לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק, דפעמים אחד מהם אין היד סולדת בו, וכשמערה עליו הוא מבשיל, (ובבית יוסף מביא כמה ראשונים האוסרים בזה, עוד מביא שיש אוסרים לשפוך מים חמים כשהקדירה על האש משום מגיס, ויש אוסרים משום הטמנה, אך י"א שבדבר המתערב לא שייך הטמנה). והמ"ב כתב שלמנהגנו שבדבר שלא נצטנן לגמרי אפילו בדבר לח אין בו משום בישול, א"כ אין בזה איסור, ולכן מותר לערות מכלי ראשון לתוך קטניות בכלי שני אף שבדרך כלל יש בקטניות מרק, ומ"מ טוב שלא לערות מהכלי הראשון עצמו אלא ע"י כף, ואם הקטניות עם המרק נצטננו לגמרי, מזינא אסור לערות כי אם ע"י כף, ואם אין מרק לא שייך בישול אפילו בנצטננו לגמרי.

סעיף ה'

הנחה ע"ג קדירה של חמין - תבשיל שנתבשל כל צרכו כגון פאנדי"ש (לחם אפוי הממולא בבשר) מותר להניחו

לגמרי מותר להחזיר סמוך לחשיכה ממש, אף באינה גו"ק), גזירה שמא יבוא לעשות כן בשבת, ויש מקילים בזה וכן המנהג, ובמבוא כל צרכו ומצטמק ויפה לו, מותר לדעה זו להחזיר גם באינו גו"ק, לדעה שניה בענין שהיה, ולדעה הראשונה מותר עכ"פ במצטמק ורע לו, אך טוב להחמיר במקום שאין צורך כ"כ, (ולכן אין להעביר סמוך לחשיכה מכירה לתנור שאינו גו"ק), אמנם דבר שעדיין לא נגמר בישולו, מותר להחזירו סמוך לחשיכה, דאין לחוש שיחזיר בשבת ויעבור על איסור בישול, ויש מחמירים גם בזה משום לא פלוג. וכתב הבית יוסף בשם התוס' שאיסור חזרה מבעוד יום הוא רק בנטלה מכירה שהוא עתיד להשהותה שם בשבת, דבזה חששו שמא יחזיר משחשיכה, אבל אם החזירה לשם הטמנה מותר. עוד מביא הבית יוסף שהמרדכי מסתפק אם מותר להניח קדירה לכתחילה ע"ג כירה גו"ק סמוך לחשיכה, דדלימא רק להחזיר מותר ולא להניח מתחילה. ולסמוך אפילו סמוך לאש במקום שהיד סולדת בו, מותר אפילו סמוך לחשיכה, ואפילו נצטנן לגמרי, ואפילו חזרה בשבת מותר, אא"כ נצטנן לגמרי ויכול לחזור ליד סולדת בו (בה"ל ד"ה אבל), ובתנור של זמן התלמוד (כן"ל לענין שהיה) אסור אפילו לסמוך, במקום שהיד סולדת בו.

נחלקו הפוסקים אם מותר לסמוך למקום שאסור להחזיר. (בית יוסף).

דין חזרה בדיעבד, עיין לעיל בדיני שהיה.

סעיף ג'

הנחה ע"ג קדירה אחרת

הנחה ע"ג קדירה ריקנית - המשכים בבוקר וראה שהקדיחה תבשילו וירא פן יקדיח יותר, יכול להניח קדירה ישנה ריקנית על פי הכירה, ולהניח עליה את הקדירה שהתבשיל בתוכה, דהוי כחזרה בגרופה וקטומה שהרי הקדירה סותמת את פי הכירה, וכתב השו"ע שיש להזהר שתהיה הקדירה רותחת, (ולפי מה שפסק הרמ"א נהגו

להחזיר משחשיכה, ולא בנטל משחשיכה. יש אוסרים חזרה סמוך לחשיכה בזמן שאם הקדירה היתה צוננת א"א להרתיחה, וטוב להחמיר במקום שאינו צורך כ"כ, והאינה מבושלת כל צרכה מותר לכו"ע. אסור להעביר קדירה מכירה להטמנה או מהטמנה לכירה. חזרה ע"ג קדירה ריקנית דינה כחזרה בגרופה וקטומה שמותר לפי התנאים הנ"ל, וע"ג קדירה עם תבשיל מותר גם נתינה בתחילה.

אמירה לנכרי והנאה ממלאכת נכרי

כל דבר מדברים אלו שאסור לעשותו מדאורייתא או מדרבנן, אסור לומר לנכרי לעשותו, ואם אמר לנכרי והנכרי עשה אסור לאוכלו אפילו אחר שנצטנן, עד לערב בכדי שיעשה, דקנסוהו חכמים שלא יהנה ממלאכת נכרי, ואם הנכרי עשה מעצמו מותר לאוכלו צונן, אך אם רואהו עושה יש למחות בידו.

אמנם דבר שלא נצטנן כ"כ שעדיין ראוי לאוכלו וחימומו נכרי מותר לאוכלו בדיעבד אפילו שנהנה מהחימום, כיון שהיה יכול לאוכלו בלא החימום, ואפילו העמידו הנכרי ע"י האש ממש בציווי, ואפילו חימם הנכרי תבשיל ובשר יחד, והתבשיל היה צונן, מותר לאכול את הבשר שהיה ראוי לאוכלו אף בצנינותו.

אסור לומר לנכרי לחמם קדירה שנצטננה, אפילו אם לא יתנה ע"ג האש או הכירה ממש אלא על גבי [מעזיבה שע"ג] התנור וכדומה שהוא תולדת האור, שאין בזה איסור חזרה, דמ"מ יש בזה איסור בישול כיון שנצטנן לגמרי, ומ"מ כיון שיש מתירים אפילו לישראל להעמיד את דבר מבושל שנצטנן שלא על האש ממש, יש להתיר את התבשיל בדיעבד, וכן אסור לומר לנכרי לחמם בתנור, אף דבר יבש שנתבשל ונצטנן, ובדיעבד אם הניחו הפמ"ג מתיר לאוכלו אחר שנצטנן. ולצורך שבת יש להקל להחזיר ע"י עכו"ם דבר יבש שאין בו מרק אפילו לכתחילה. ואם אין לו עצה אחרת והוא צורך שבת אפשר שיש להקל אפילו בדבר שיש בו מרק שנצטנן אם אינו נותן על גבי האש או הכירה ממש.

נתינה ע"ג תנור בית החורף – קדירות שנצטננו לגמרי מותר שהנכרי יתנם ע"ג תנור בית החורף או לידו, ואח"כ הוא יבעיר את התנור לצורך חימום הבית, (שזה מותר משום

בשבת ע"ג קדירת חמין העומדת על האש, לפי שאין דרך בישול בכך, ואפילו נצטנן לגמרי מותר אם אין בו רוטב, (ואם יש בו רוטב, הרשב"א מתיר אף בנצטנן לגמרי, אבל השו"ע אוסר בזה). ואם יש בה הרבה שומן שנקרש, יש להחמיר משום נולד, שנימוח השומן. אמנם אם קדירת החמין מכוסה למעלה בבגדים, אפילו אם אין אש תחתיה, אסור להטמין תחת הבגדים אפילו תבשיל המבושל כל צרכו והוא חם, ואפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, דאסור להטמין משחשיכה אף בדבר שאין מוסיף הבל. וכן אסור להניח ע"ג הכירה אפילו גו"ק, דהנחה בתחילה בשבת אסור אפילו ברותח ומצטמק ורע לו. עוד כתב הבית יוסף בשם הר"ן שמותר לחמם ע"ג כירה או ע"ג כסא של ברזל דבר שאין דרך לאפותו כך והוא מצטמק ורע לו, אבל בתוך הכירה אסור.

נתינה בשבת בבוקר לתוך תנור שאפו בו מבעוד יום – כתב הרמ"א שיש מתירים לתת בשבת בבוקר תבשיל שנתבשל ולא נצטנן לגמרי, לתוך תנור שאפו בו מבעוד יום, דכיון שלא הטמינו בו אלא אפו בו, לא נשאר בו למחר אלא מעט הבל, ואין נראה כמבשל, אבל דבר שנצטנן לגמרי אסור, דשייך בו עוד בישול אם יש בו מרק, ושמא יגיע התבשיל לכדי יד סולדת. ואם הטמינו בתנור זה בלילה, מהרמ"א משמע שאסור לתת בו תבשיל בבוקר כדי שיתחמם, אבל בדרכי משה וכן ברמ"א לעיל מוכח שנוהגים להקל גם בזה, אלא שמסיים שם שטוב להחמיר. ויש מחמירים לאסור בכל גוונא להחזיר לתוך התנור, אף שהחום בו מועט, דלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורים, אמנם אם אין בתנור חום שהיד סולדת בו מותר, דאין עליו כלל שם תנור שהוסק.

עיקרי דיני חזרה – הנוטל קדירה מן הכירה, מותר להחזירה אם היא מבושלת כל צרכה, ולא הניחה ע"ג קרקע (והרמ"א אוסר גם בהניחה ע"ג מיטה או ספסל וכדומה, ובעת הצורך יש להקל אם היה דעתו להחזירה), ודעתו להחזירה, והכירה גרופה וקטומה, ומחזיר ע"ג הכירה ולא בתוכה, ואם יש תנאים אלו מותר להחזיר גם לכירה אחרת אפילו אם היא חמה יותר, ואפילו להחזיר כמה פעמים, ואפילו אם נטלה בערב שבת. י"א שא"צ עודה בידו ודעתו להחזיר אלא בנטל מן הכירה מבעוד יום ורוצה

קדירה חייאתא, ויש חילוק בזה בין בשר גדי רך לבשר איל גדול (י"א) שטעם ההתר בגדי רך הוא משום שהוא מתבשל בקלות ואם יחתה בגחלים הוא יחרך, וי"א שהטעם הוא מפני שאם יפתח את התנור האויר יזיק לו, וכן יש חילוק אם פי התנור סגור ע"י טיחה בטיט שאז אין חוששים שיחתה, או שאינו טוח בטיט, וכדלהלן. ובסעיפים ב' וד' יבואר האם יש חילוק היכא שהצלי מונח ממש ע"ג הגחלים, ובסעיף ג' יבואר מה נאסר בדיעבד כשהיה באיסור.

איתא בגמרא (שבת י"ח): והשתא דאמר מר כל מידי דקשי ליה זיקא לא מגלו ליה, האי בשרא דגדיא ושריק (-פי התנור טוח בטיט) שפיר דמי, דברחא ולא שריק אסור, דגדיא ולא שריק, דברחא ושריק, רב אשי שרי, ורב ירמיה מדיפתי אסיר. ולרב אשי דשרי, והתנן אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום, התם דברחא ולא שריק. איכא דאמרי דגדיא בין שריק בין לא שריק שפיר דמי, דברחא נמי ושריק שפיר דמי, כי פליגי דברחא ולא שריק, דרב אשי שרי, ורב ירמיה מדיפתי אסיר. ולרב אשי דשרי והתנן אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום, התם בבשרא אגומרי (-בשר על גחלים). אמר רבינא האי קרא חייא שפיר דמי, כיון דקשי ליה זיקא כבשרא דגדיא דמי.

עוד איתא בגמרא (כ.): **משלשלין את הפסח בתנור עם חשיכה. מאי טעמא משום דבני חבורה זריזין הן. הא לאו הכי לא, והאמר מר גדיא בין שריק בין לא שריק שפיר דמי. התם מינתח הכא לא מינתח.** והיינו שמה שמבואר בגמ' י"ח: שבשר גדי מותר להשהותו היינו דווקא כשהוא מנותח לאברים, אבל באינו מנותח לאברים אסור.

כמו מי ההלכה - כתבו הפוסקים שהלכה כלישנא בתרא שבבשר גדי מותר אף באינו טוח בטיט, ובבשר עז מותר רק בטוח בטיט, ובבשר על גחלים אסור, ובמה שנחלקו רב אשי ורב ירמיה בבשר עז כשאינו טוח בטיט נחלקו הפוסקים כמו מי ההלכה, והשו"ע והרמ"א פוסקים בסעיף א' כרב ירמיה שאסור, (ודין בישרא אגומרי יבואר בסעיף ב').

וביארזו הראשונים שסוגיה זו מדברת בצלי, שהוא יכול להיות ראוי לאכילה כבר בלילה אפילו אם מבעוד יום הוא

שהכל חולים אצל צינה), וממילא יתחמם התבשיל, מפני שיש חילוק בשבות דרבנן בין מתכוין גמור ללא מתכוין דפסיק רישא, אבל לישראל אסור להניח שם את הקדירות, דהוי כאחד נותן את הקדירה והשני מדליק את האור, דראשון פטור אבל אסור. ובתנורים שהדרך לבשל על גביהם בחול אסור אף בנכרי, דכוונת הנכרי היא גם בשביל הקדירות. ואם הקדירות עדיין חמות, והמאכל מבושל כל צרכו, אפילו אם אין היד סולדת בהם, מותר אף לישראל להעמידם ליד התנור, ואפילו אחרי שהתנור הוסק, (דתנורים שלנו דינם ככירה וסמיכה מותרת אף באינו גו"ק), ואפילו אם העמיד מקודם את הקדירה ע"ג קרקע, אבל על התנור וכ"ש בתוכו אסור אפילו קודם שהוסק, שמא יחתה, והעולם נהגו להתיר להניח על התנור לפני שהוסק, ויש להם על מה שיסמוכו כיון שהמעזיבה מפסיקה, אבל אחר שהוסק לא יניח אא"כ נותן דף או עץ תחת הקדירה להכירא.

מים שבקדירות - נכרי שנתן מים בקדירות כדי שלא יתבקעו מותר לישראל להנות מהם, (אך לא ידיח בהם כלים המלוכלכים בשומן, מפני שממחה את השומן והוי גולד, אלא יניח את הכלי בתוכם), ואפשר דשרי אפילו בנתנם אחרי שהוסק התנור, אבל אין לומר לו לתת מים אחרי ההסקה, ולישראל אסור לתת מים גם לפני ההסקה.

סימן רנ"ד

מבואר בסימן רנ"ג שבשר חי מותר לתת אותו סמוך לשבת ע"ג כירה או תנור אע"פ שאינם גרופים וקטומים, דכיון שהוא חי ואינו יכול להתבשל לצורך הלילה ובכל הלילה הוא יכול להתבשל בלא חיתוי, האדם מסיח דעתו ממנו, וממילא אין חוששים שיבוא לחתות בגחלים. בסימן זה יבואר כמה אופנים שבהם יש איסור שהיה גם בקדירה חייאתא, כגון צלי, מאפה, דברים הקלים להתבשל, ומים, מפני שיש בהם חשש שמא יחתה.

סעיף א'

שהיה בצלי

אע"פ שבשר חי שבקדירה אין בו איסור שהיה, בבשר צלי שאף בשר חי יכול להיות מוכן בלילה, לפעמים לא נאמר ההתר של

ומאידיך בתנור טוח בטיט מיקל הרמ"א שמותר אפילו אם הבשר בקדירה והוא מבושל קצת, דלא חיישינן שיפתחנו כיון שהוא סתום בטיט ואינו מוכן לחתות.

סעיף ב'

שהיה בצליה על גבי הגחלים ממש בדברים שאינם נאכלים חיים - איתא במתני' (י"ט): **אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום**. ובגמרא (כ.) איתא **וכמה, אמר רבי אלעזר אמר רב כדי שיצולו מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי**.

וכתב הבית יוסף שדין זה תלוי במחלוקת הראשונים הנ"ל בסעיף א', שלדעת הרמב"ם יש כאן קולא שאם הבשר נוגע ממש בגחלים אין חוששים שמא יחתה אם הגיע למאכל בן דרוסאי (והיינו דווקא כשכל התבשיל הגיע לשיעור זה, אבל אם רק צד אחד הגיע לשיעור זה אסור), כיון שאם יחתה בגחלים הוא יחרוך אותם, אבל לדעת החולקים שם, אפילו באינו מונח על האש ממש מותר בנתבשל כמאכל בן דרוסאי. עוד כתב הבית יוסף שדעת המרדכי שהאיסור הנ"ל הוא רק לפי בית שמאי אבל בית הלל מתירים, ואין דבריו נכונים, דמתני' דברי הכל היא. עוד כתב הבית יוסף שדעת המרדכי ושבלי הלקט שהאיסור הנ"ל הוא רק בשהיה לצור הלילה, אבל במשהה לצורך מחר אין חוששים לחיתוי, אך מדברי המפרשים לא משמע כן.

ומכח זה פסק השו"ע שאין צולים בצל וביצה, או בשר ואפילו בשר גדי מנותח, או שאר דברים שאינם נאכלים חיים, על גבי הגחלים ממש או בצידי הגחלים, אם המאכל נוגע בגחלים, ואפילו אם התנור טוח בטיט אסור (שעה"צ י"ז), ואם נצלה מבעוד יום משני צדדיו כמאכל בן דרוסאי שהוא חצי בישול, מותר להשהותו בשבת, אפילו לסוברים שלענין בישול צריך שיהיה מבושל כל צרכו. (בה"ל ד"ה אבל), ולאחר הצליה ימתין עד שיכבו הגחלים ואז יטול את המאכל.

וכתב המ"ב (ס"ק י"ז) שלדעת הרמ"א אין חילוק בין ע"ג הגחלים לבין סמוך להם, דבעינן שיצלה מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי, ואז מותר אפילו בבשר שור, ולדבריו אם התנור

חי, ולכן אין בזה את ההתר של קדירה חייתא כמו בבישול. וכיון שטעם האיסור הוא שמא יחתה, צריך לדון בכל מקרה לגופו אם יש בזה חשש חיתוי או לא. ונחלקו הראשונים באלו אופנים אין חשש חיתוי, והשו"ע והרמ"א נחלקו כמו איזה ראשונים פוסקים להלכה, וכדלהלן.

דעת הרמב"ם והשו"ע שבבשר גדי רך ועוף וכדומה המנותחים לאברים בכל גוונא אין חשש חיתוי, מפני שע"י החיתוי יחרך הבשר, אבל בבשר עז, או בגדי ועוף שחלל הגוף שלם (אף אם חתך ממנו ראשו ורגליו), אם העמידו לצלותו ליד האש יש חשש חיתוי, וא"כ טח פי התנור בטיט שאז אין חשש חיתוי כיון שהתנור חם מאד ואם הוא יפתח את התנור יכנס אויר קר והבשר יתקשה ויפסד, (ואפילו בתוך תנור מכוסה אסור אם אינו טוח בטיט. מ"ב סק"ג), והיכא שהבשר מונח ע"ג האש ממש (בישרא אגומרי) זה מראה שהוא לא חושש שהבשר יחרך וממילא אף בבשר גדי חוששים שמא יחתה (ויבאר להלן סעיף ב'), וכן אם הבשר נמצא בתוך קדירה אסור אף בטוח בטיט, כיון שבאופן זה האויר לא מזיק לבשר, ולרמב"ם אסור משום שבאופן זה החיתוי לא גורם לחריכת הבשר. ואם יש שהות ביום שהבשר יתבשל (לדעה ראשונה בסימן רנ"ג צריך שיהיה מצטמק ורע לו, ולדעה שניה די שיהיה כמאכל בן דרוסאי. מ"ב סק"ד), אפילו בבשר שור אין חוששים שיחתה, כיון שבכניסת השבת הוא כבר ראוי לאכילה. וכתב הרמ"א שאין חילוק בהנ"ל בין חי לגמרי למבושל קצת, והיינו בין לענין איסור בין לענין התר. וכתב המ"ב (סק"ג) שצלי קידר דינו כבישול בקדירה שנתבאר הדין בזה בסימן רנ"ג.

דעת הרמ"א כדעת הרא"ש וכמה ראשונים שבצלי אצל האש אם האש מגולה או בתוך תנור שאינו מכוסה אסור אף בבשר גדי ועוף, דחיישינן שיחתה בגחלים, ורק אם פי התנור מכוסה ואינו טוח בטיט אז יש חילוק בין בשר שור לבשר גדי ועוף וכן"ל. ואם נצלה מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי מותר אף בבשר שור, דבצלי שהוא כמאכל בן דרוסאי אין חוששים שיחתה, ואין חילוק בין צולה על האש לצולה אצל האש. (בה"ל ד"ה הכל אסור).

שבעלמא הדבר אסור מדרבנן, ולהלן יבואר באיזה אופנים הדבר מותר.

איתא במתני' (י"ט): אין נותנין פת לתנור עם חשכה ולא חררה על גבי נחלים אלא כדי שיקרמו פניה מבעור יום, רבי אליעזר אומר כדי שיקרום התחתון שלה. ובגמרא (כ.) איתא **איבעיא להו תחתון האיך דגבי תנור, או דילמא תחתון האיך דגבי האור, תא שמע רבי אליעזר אומר כדי שיקרמו פניה המדובקין בתנור.** וביאר הרמב"ם שבקרמו פניה אין חוששים שיחתה, כיון שהחיתוי מפסיד אותה.

וכתב הבית יוסף שמבואר ברש"י שר"א בא להחמיר, ושמבואר בפוסקים שהלכה כרבי אליעזר, וגם הטור כוונתו שבפת צריך שיקרמו פניה המדובקים בתנור ובחררה צריך שיקרמו פניה שכנגד האש, וכן פסק בשו"ע, אמנם המ"ב מביא שהאחרונים הסכימו שפת שקרמו פניה שכנגד האש ג"כ מותר להשהותה, ואפשר שגם השו"ע סובר כך.

פרטים נוספים - א' איסור זה הוא רק באינו גרוף וקטום, אבל בכירה או תנור שלנו שהם גרופים וקטומים, או בתנור טוח בטיט מותר אף בלא קרימות פנים לדעת הרמ"א בסעיף א', אבל לשו"ע שם אסור. **ב' אין חילוק בין דבר שנאפה בקרקע התנור לבין דבר הנאפה בתבנית,** אמנם בפת עבה צריך שיקרמו פניה שלמטה ופניה שלמעלה. ג' קרימות פנים היינו שיעלה קרום וקליפה על פני הפת מחמת האש, וכל שפורסה ואין החוטים נמשכים ממנה ודאי יש כאן קרימות פנים, ובאופן זה מותר אפילו בפת עבה, וגם בלחם הפנים סגי בזה. ד' אם האפיה היא לצורך מוצאי שבת מותר לתת את הפת סמוך לחשיכה, כיון שעד מוצאי שבת זה יאפה בלא חיתוי, אמנם בתנורים שלנו שמותר לרדות מהם בשבת אפילו אם יש לו כבר מזון ג' סעודות אסור, מפני שחוששים שמא ימלך לאכול בשבת ויחתה בגחלים כדי שימחר להאפות.

נתינת פשטיד"א או פלאדיין - כתב הרמ"א שאין נותנים פשטיד"א (עיסה הנאפית עם מלוי פירות או בשר) או פלאדיין (עוגה ממוולאה בפירות או מיני מתיקה) אלא בכדי שיקרמו פניה שלמעלה ושלמטה, וגם יתבשל מה שבתוכה

טוח בטיט מותר אפילו בלא נצלה כמאכל בן דרוסאי.

סעיף ג'

אם הצלי נאסר בדיעבד - דבר שאסור להשהותו, ונצלה בשבת, בין שנתנו במזיד סמוך לחשיכה בזמן שאסור לתת, בין ששכח הצלי ע"ג הכירה ונצלה בשבת, הצלי אסור בין לו בין לאחרים, עד מוצאי שבת בכדי שיעשו, ומ"מ אם עבר או שכח ושהה בתנור מכוסה אף שאינו טוח בטיט, מותר, מאחר שיש מתירים לכתחילה, וה"ה כל כיוצא בזה. ונראה דה"ה לענין גדי ועוף, שאף לרמ"א שאוסר בצלי אצל האש, בדיעבד מותר כדעת השו"ע. (בה"ל סעיף א' ד"ה אבל). ועיין בבה"ל סימן רס"א סעיף א' מה הדין בבין השמשות לענין זה, ומתי נקרא בין השמשות. (בה"ל ד"ה ונצלה).

סעיף ד'

שהיה בצליה על גבי הגחלים ממש בדברים הנאכלים חיים - מותר לתת סמוך לחשיכה לפני השקיעה סביב קדירה העומדת ע"ג האש פירות שנאכלים חיים, אע"פ שהם נוגעים באש וניצלים בשבת מחום האש, דכיון שהם נאכלים חיים זה יותר טוב מנתבשל כמאכל בן דרוסאי שנתבאר בסעיף ג' שמותר, ואפילו להאסורים בסימן רנ"ג בנתבשל כמאכל בן דרוסאי, הכא שהפירות נוגעות בגחלים מותר. (ובבצל צריך שיהיה מבושל כמאכל בן דרוסאי, מפני שאין טוב לאוכלו חי, וכן הדין בכל דבר שאין טוב לאוכלו חי), אמנם אם נתן את הפירות מסביב לקדירה יזהר שלא יחזיר את הכיסוי בשבת (אע"פ שמצד הקדירה אין איסור אם היא מבושלת להחזיר את הכיסוי בשבת או להוסיף עליו, כמבואר בסימן רנ"ז סעיף ד'), כיון שהכיסוי ממחר את בישול הפירות, וכ"ש שאסור להניחם שם בשבת, ואפילו נותנו בשביל כך קודם שהוסק אסור.

סעיף ה'

איסור שהיה במאפה ואיסור רדיה בשבת

איסור שהיה במאפה גם הוא נאסר מחשש שמא יבוא לחתות בגחלים, כמו בתבשיל וצלי הנ"ל, אלא שבמאפה לאחר שקרמו פניו אין יותר חשש חיתוי, וכדלהלן. דין נוסף ששייך במאפה ששהה בתנור בשבת הוא האם מותר לרדות את הפת מן התנור,

והפמ"ג כתב שמותר רק ג' סעודות, ואינו מוכרח, וכן י"ל שכשרוצה מפת זה שהוציא, גם זה נחשב לצורך שבת, ומותר כשהדביק בהתר. ולרדות שלא לצורך היום אסור אפילו בשינוי.

סעיף ו'

האם רדיה מותרת היכא שנתן את הפת בשבת עצמה
איתא בגמרא (ד. בעי רב ביבי בר אביי הדביק פת בתנור התירו לו לרדותה קודם שיבוא לידי חיוב חטאת או לא התירו, אמר ליה רב אחא בר אביי לרבינא, היכי דמי, אילימא בשוגג ולא אידכר ליה למאן התירו, ואלא לאו דאיהדר ואידכר מי מחייב, והתנן כל חייבי חטאות אינן חייבין עד שתהא תחלתן שגגה וסופן שגגה, אלא במזיד קודם שיבא לידי איסור סקילה מיבעי ליה, אמר רב שילא לעולם בשוגג, ולמאן התירו לאחרים. מתקיף לה רב ששת וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חבירו, אלא אמר רב אשי לעולם במזיד, ואימא קודם שיבא לידי איסור סקילה.

ומכא גמרא זו פסקו הטור והשו"ע שמי שנתן פת בתנור בשבת, מותר לו לרדות לפני שתיאפה, אפילו אם נתן את הפת במזיד, (וביאר הבית יוסף שאין כוונת הגמרא לאסור בשוגג, די"ל שאף שאין חיוב חטאת מ"מ מותר כדי שלא יבוא לידי איסור שיש בו חטאת, וכוונת הגמרא לחדש שאפילו בנתן במזיד מותר), ואם יכול ירדה בשינוי א"כ עי"ז ישהה ויוכל לבוא לידי קירום פנים, אולם לאחרים אסור לרדות בשבילו אפילו נתן בשוגג ואינו כאן בכדי שיודיעוהו, ואפילו בתנורים שלנו שאין בהם איסור רידוי מצדד הא"ר שאסור לאחרים לרדות משום איסור מוקצה, אמנם לענין בישול אם אחד שכח או עבר והניח קדירה סמוך לאש, צריך גם אחר לסלקה משם לאפרושי מאיסורא.

סעיף ז'

רדיה בתנורים שלנו - תנורים שלנו שהפת אינה מודבקת בדפני התנור אלא מונחת בשולי התנור, אין בהם איסור

מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי. וכתבו המ"א והט"ז שלדעת השו"ע מספיק שנקרם מקום אחד בלבד, אמנם הגר"א והדגול מרובה כתבו שבזה לכו"ע צריך שיקרמו ב' הצדדים, להגר"א משום שהם עבים, ולהדגול מרובה משום שהמילוי מפסיק בין החלק העליון לתחתון והוי כב' עוגות.

האם המאפה נאסר בדיעבד - אם נתן דבר ולא קרמו פניו מבעוד יום, אם נתן במזיד, אסור לרדותו אפילו בשינוי עד מוצאי שבת בכדי שיעשו, ואפילו אם אין לו מה לאכול אסור, ואפילו רידהו נכרי אסור לאוכלו עד מוצאי שבת בכדי שיעשו, (ולרדות מותר תיכף במוצאי שבת). ואם נתן בשוגג, אם אין לו פת אחרת לאכול מותר לו לרדות מזון ג' סעודות, (דא"א לקיים ג' סעודות בלא פת, ובאמת גם בתבשיל אם אין לו דבר אחר לאכול כלל מותר לאכול דבר שהשהה באיסור, לפי שאסור להתענות בשבת), ואם יש בפת שרדה כדי ג' סעודות, אסור לרדות עוד אע"פ שאין לו לכל סעודה ככר שלם ולחם משנה. ואומר לאחרים שאין להם מה לאכול, בואו ורדו לכם מזון ג' סעודות, אבל אסור לו לרדות בשבילם, דאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירו. ואפילו בתנורים שלנו שאין בהם איסור רדיה, אסור לאכול מהפת יותר מג' סעודות, אבל לרדות נראה שמותר אף יותר מג' סעודות, וצ"ע.

איך ירדה את הפת מן התנור - איתא בגמ' (ק"ז:) **תנו רבנן שכח פת בתנור וקידש עליו היום מצילין מזון שלש סעודות, ואומר לאחרים בואו והצילו לכם, וכשהוא רודה לא ירדה במרדה אלא בסכין. איני והא תנא דבי רבי ישמעאל "לא תעשה כל מלאכה" יצא תקיעת שופר ורדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה, כמה דאפשר לשנויי משנינן.** ומבואר שאם שהה פת בתנור באיסור מותר לו לרדות לצורך שבת, ומ"מ לא ירדה במרדה אלא בשינוי כגון בסכין, אמנם אם א"א לרדות בשינוי מותר לרדות במרדה, (דכיון שהאיסור אינו שבות גמור, אלא משום עובדין דחול, התירו לצורך שבת היכא שאינו יכול לשנות), ואם שהה בהתר (שקרמו פניה מבעוד יום) לשו"ע מותר לרדות כדרכו, והא"ר כתב שגם בזה ירדה בשינוי,

סעיף ט'

איסור שהיה במים

איתא בגמרא (שם) לא ימלא נחתום חבית של מים ויניח לתוך התנור ערב שבת עם חשכה, ואם עשה כן למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו וכו' גזירה שמא יחתה בגחלים.

טעם הדין – לתוס' והרא"ש טעם האיסור המיוחד במים הוא שמא המים יצטננו ויבוא לחתות, ולרמב"ם טעם האיסור משום שמים א"צ בישול הרבה, וכתב המ"ב שאע"פ שפירות הנאכלים חיים אין בהם איסור שהיה כמבואר בסעיף ד', מ"מ החימום מועיל למים יותר ממה שהבישול מועיל לפירות, ולתת מים בקדירות שבתנור אסור אע"פ שכוונתו שלא יפקעו מהחום, מפני שדרך להדיח בהם כלים וחיישינן שמא יחתה בגחלים.

פסק ההלכה – לא ימלא אדם חבית של מים ויתן לתוך התנור ערב שבת עם חשיכה, וכן לא יתן מים לתוך הקדירות שבתנורים, (ומ"מ אפשר שבדיעבד אם שכח לתת קודם, יכול לתת סמוך לשקיעה לתוך הקדירות שבתנורים), ובתנור שלנו שהוא גו"ק או טוח בטיט מותר כמבואר בעססיות ותורמוסין, ואם יש שהות שהמים יתחממו קודם בין השמשות, אף שלא יתחממו כל צרכם, מותר לרמ"א שמתיר גם בתבשיל שלא נתבשל כל צרכו.

עיקרי הדינים

בצלי אין את ההתר של קדירה חייתא, מלבד בשר גדי רך ועוף וכדומה כשהם מנותחים לאברים ואינם מונחים ממש על הגחלים, או באינם מנותחים ובבשר עז אם פי התנור טוח בטיט ואינם בתוך קדירה, או כשהם מונחים על האש ממש והגיעו למאכל בן דרוסאי, וכן בדברים הנאכלים חיים מותר, וזה לדעת השו"ע. ודעת הרמ"א להתיר בטוח בטיט אפילו אם הבשר בתוך קדירה, ובתנור מגולה אסור בכל גוונא אא"כ הגיע למאכל בן דרוסאי, ובמכוסה ואינו טוח בטיט מותר רק בגדי רך ועוף.

פת יש בה איסור שהיה (באינו גו"ק ואינו טוח בטיט), אא"כ קרמו פניה מבעוד יום, ובפת עבה צריך שיקרמו ב' הצדדים, או שתגיע לשיעור שפורסה ואין חוטים נמשכים ממנה, ופת עם מלוי צריך שיקרמו ב' הצדדים וגם יתבשל המלוי כמאכל בן דרוסאי. ובאופן שמוותר לאכול אסור לרדות כדרום משום עובדין דחול, וירדה בשינוי, וי"א שאם שהה בהתר א"צ שינוי, ושלא לצורך היום אסור לרדות גם בשינוי. ומי שנתן

רדיה, ואם נתן בהם פת בהתר מותר להוציא אפילו יותר מג' סעודות, ויוציא בשינוי ע"י סכין או מקל וכדומה, אבל לא יוציא ברחת משום דמחזי כעובדין דחול (ואפשר שאפילו מזון ג' סעודות אסור בכהאי גוונא. בית יוסף), וע"י נכרי מותר להוציא גם ברחת. אמנם אם אינו הולך לאכול אפילו מקצת בשבת אסור לישראל לרדות לצורך חול, ואפילו טלטול בעלמא אסור לצורך חול, וע"י נכרי שרי, והא"ר מתיר ע"י עצמו במקום פסידא, אך המ"א לא ניחא ליה בזה, שהרי יכול לאכול מן הפת בשבת. ואם הדביק באיסור משמע מהמ"א שאין להוציא יותר מג' סעודות, ומ"מ כתב הבה"ל (ד"ה מותר) שאם הדביק סמוך לחשיכה בשוגג, ואיכא פסידא, מותר להוציאו כולו.

סעיף ח'

איסור שהיה בדברים הקלים להתבשל

איתא בגמרא (י"ח:) לא תמלא אשה קדרה עססיות ותורמוסין ותניח לתוך התנור ערב שבת עם חשכה. ואם נתון, למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו וכו' גזירה שמא יחתה בגחלים.

טעם הדין – הבית יוסף מביא שרש"י והרא"ש והר"ן מפרשים שהטעם הוא משום שעססיות ותורמוסין צריכים יותר בישול, והרמב"ם כתב שעססיות ותורמוסין אינם צריכים בישול רב ודעתו עליהם לאוכלם לאלתר, וחוששים שמא יחתה בגחלים לצורך הלילה, ולכן אין בזה את ההתר של קדירה חייתא, ובשו"ע נקט כדעת הרמב"ם.

פסק ההלכה – לא ימלא אדם קדירה עססיות ותורמוסין או שאר מיני קטניות וירקות ודברים רכים, ויתן לתוך התנור בערב שבת סמוך לחשיכה, וכן הדין בכל דבר מלבד קדירה חייתא של בשר, (בה"ל ד"ה עססיות), וכן הדין בתנור אפילו הוא גו"ק, וכן בכופח גו"ק שהוסק בגפת ובעצים, אבל בכירה וכן בתנורים שלנו שדינם ככירה מותר בגו"ק, ואם התנור טוח בטיט שרי בכל ענין, ואם שהה באופן האסור אפילו בשוגג, אסור עד מוצאי שבת בכדי שיעשו, ואם נתבשל מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי, מותר.

פסק ההלכה- אין מדליקים מדורה מעצים סמוך לחשיכה, אלא בכדי שתהא השלהבת עולה מאיליה מבעוד יום בלא שיצטרך לומר הבא עצים דקים ונניח תחתיהם כדי להבעיר, ואם מדליק עץ יחידי צריך שיכנס האור ברוב עביו, וגם יתפשט בחוץ ברוב הקיפו, ובאופן זה מותר להתחמם כנגדה בשבת או להשתמש לאורה, בין אם האש ע"ג קרקע בין שהיא ע"ג מנורה, ואפילו אם היא מדברים שאין עושים פתילה בשבת. ומדורה שלא הודלקה כשיעור מערב שבת, אסור להנות ממנה בשבת אפילו אם הודלקה אח"כ לגמרי.

כתב הט"ז שיזהר שלא ישב סמוך לזנבות האודים, לפי שישי לחוש שיגע בהם כדי לקרבם למדורה, אבל הא"ר והתו"ש מתירים אפילו סמוך למדורה או לתנור, אם לא בדבר שצריך עיון רב או לקרות כנגדה דחיישינן שמא יטה.

הסקת תנור- אם רוצה להסיק את התנור של בית החורף דינו כמדורה, (אא"כ התנור טוח בטיט דאז שרי בכל גוונא), ומ"מ לכתחילה נכון שהכל יהיה דולק לפני שבת, דאי לאו הכי יש לחוש שמא יוכרח לכבות את האודים בשבת ע"י נכרי, כדי שלא יתקרה התנור אם יצטרך להמתין עד שיכלו לגמרי, ואף שבמדינות הקרות מתירים להסיק בשבת ע"י נכרי, שאני התם שא"א בענין אחר, אבל כאן יכול לדאוג שגמר ההסק יהיה בחול, אבל אין לאסור מפני שיצטרך לומר לנכרי לסתום פי התנור למעלה מקום יציאת העשן, דזה מותר ע"י נכרי אף דהוי כעין פסיק רישא לגבי הגחלים, כיון שאינו עושה כבוי ממש. (שעה"צ סק"א).

סעיף ב'

הדלקת פחמים- נחלקו הראשונים אם דברי רבי יהודה הנ"ל בפחמין כל שהוא חולק על ת"ק, או מוסיף על דבריו. והשו"ע פסק בשם יש אומרים שבפחמים אפילו אם לא אחז בהם האור מבעוד יום אלא כל שהוא שרי, מפני שהם דולקים והולכים.

סעיף ג'

איתא בגמרא (ז:) קנים שאגדן צריכין רוב, לא אגדן

פת בתנור בשבת בין בשוגג בין במזיד מותר לו לרדותה לפני שתיאפה כדי שלא יבוא לידי איסור אפיה. ובתנורים שלנו שהפת אינה מודבקת אין איסור רדיה ומותר להוציא יותר ממזון ג' סעודות, אבל יוציא בשינוי.

דברים הקלים להתבשל וכן במים אין בהם את ההתר של קדירה חייתא, וממילא יש לאסור בכל דבר מלבד בשר, ובגו"ק או בטוח בטיט מותר.

אם השהה באיסור, אסור לכולם להנות מזה עד מוצאי שבת בכדי שיעשה, ובפת מותר מזון ג' סעודות לכבוד שבת, ואם אין לו מה לאכול מותר להנות גם מתבשיל ששהה בשבת.

סימן רנ"ה

הכנת אש קודם כניסת השבת

כמו שיש איסור להשהות תבשיל וכדומה ע"ג כירה, כך יש איסור להשאיר מערב שבת מדורה או תנור חימום דולקים, באופן שהשלהבת עדיין אינה עולה מאיליה, ואם עשה כך אסור להנות מזה, שמא יחתה בגחלים, ויש חילוק בזה אם זה מדורה של עצים (ס"א) או פחמין (ס"ב) או של זפת או גופרית או קש וגבבא או קנים או גרעיני תבואה (ס"ג), וכדלהלן.

סעיף א'

הדלקת מדורה מעצים

איתא בגמרא (ז:) **מאחיזין את האור במדורת בית המוקד, ובגבולין כדי שתאחזו האור ברובן. רבי יהודה אומר בפחמין כל שהוא. מאי רובן, אמר רב רוב כל אחד ואחד, ושמואל אמר כדי שלא יאמרו הבא עצים ונניח תחתיהן. תנא רב חייא לסייעיה לשמואל כדי שתהא שלהבת עולה מאיליה, ולא שתהא שלהבת עולה על ידי דבר אחר. עץ יחידי, רב אמר רוב עביו, ואמרי לה ברוב היקפו, אמר רב פפא הלכך בעינן רוב עביו ובעינן רוב היקפו.** עוד איתא בגמרא (כ"א.) **תנו רבנן כל אלו שאמרו אין מדליקין בהן בשבת אבל עושין מהן מדורה, בין להתחמם כנגדה בין להשתמש לאורה, בין על גבי קרקע בין על גבי כירה, ולא אסור אלא לעשות מהן פתילה לנר בלבד.**

סימן רנ"ז

הכרזה והפסקת המלאכות לפני כניסת השבת

כשהיו ישראל בישובם היו תוקעים בערב שבת שש תקיעות כדי להבטיל את העם ממלאכה. וזה לשון הטור (ומקורו מהגמרא שבת ל"ה:): שש תקיעות תוקעין בערב שבת במקום גבוה כדי שישמעו כולם, תקיעה ראשונה נמנעו אותן שבשדות מלעשות מלאכתן, ואין הקרובים רשאים ליכנס עד שיכנסו גם הרחוקים ויכנסו כולם ביחד, ועדיין החניות פתוחות והתריסין מונחין, התחילו לתקוע תקיעה שנייה נסתלקו התריסין ונעלו החניות ועדיין החמין והקדרות רותחין על גבי הכירה, התחילו לתקוע תקיעה שלישית סילק המסלק והטמין המטמין והדליקו הנרות, שהה כדי לצלות דג קטן או כדי להדביק פת בתנור תוקע ומריע ותוקע ושובת. וכתב הרמב"ם שתקיעה ראשונה תוקע במנחה ושלישית סמוך לשקיעת החמה.

וכתב הרמ"א שנהגו בקהילות הקדושות שחצי שעה או שעה לפני שנתכסה השמש מאיתנו, מכריז הש"צ לבני העיר שיכינו עצמם לשבת, וכן ראוי לנהוג בכל מקום. וכתב המ"ב שלבעלי מלאכות ראוי לשלוח לבטלם ממלאכה מזמן מנחה קטנה (ב' שעות ומחצה לפני צה"כ, בערך שעה ורביע לפני שנתכסה השמש), וראוי שבעלי החנויות יסגרו את החנות כשעה לפני השבת והיינו שעה קודם השקיעה, ובפרט בימים הקצרים. ובמקומות גדולים שא"א להכריז לכולם, נכון שיתנדבו אנשים לזרז ברחובות לסגור את החנויות ולהדליק את הנרות, ואשרי חלקם של המתנדבים לזה ומזכים את הרבים, והמתחזקים תמיד בזה יזכו לבנים גדולי ישראל.

קבלת השבת - אסור לעשות מלאכה בלילה אפילו אם לא אמרו ברכו או קבלת שבת, ולכן יש להקדים ולקבל שבת, ואין להמתין על אדם גדול שעדיין לא בא אם הגיע זמן קבלת שבת, ודעת הפמ"ג שיקדימו את קבלת שבת, אבל ימתינו לברכו עד הלילה, ואפשר שזהו רק בזמן, אבל בזמנו שאם נהג כך הרבה יבואו מבייתם קודם מעריב, ממילא יש להקדים גם את ברכו כדי

אין צריכין רוב. גרעינין צריכין רוב, נתנן בחותלות אין צריכין רוב. תני רב יוסף, ארבע מדורות אין צריכין רוב, של זפת ושל גפרית ושל גבינה ושל רבב. במתניתא תנא אף של קש ושל גבבא. זו גירסת רש"י. והרא"ש גורס שקנים שאגדם וגרעינים שנתנם בסל אין צריכין רוב, ואם לאו צריכין רוב, וכן פסק הטור. ודעת הרי"ף והרמב"ם שקנים שאגדם וגרעינים שנתנם בסל צריכין רוב, ואם לאו אין צריכין רוב. והמחלוקת היא באיזה אופן זה נדלק יותר בקלות. והשו"ע הביא דעת הרי"ף והרמב"ם בסתמא, ואת דעת הרא"ש בשם י"א, וכדלהלן.

מדורה של זפת או גפרית או שומן או שעווה או כל דבר הניתך מאיליו, או מדורה של קש (זנבי שבלים) וגבבא (שגובבים משדה אחר הקצירה), אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא מותר.

מדורה של קנים או של גרעיני תמרים מפוזרים ויבשים, אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא שרי, אבל אם הקנים אגודות והגרעינים בסל צריך שתהא השלהבת עולה מאיליה מבעוד יום, כיון שאין השלהבת יכולה להכנס בהם. וי"א בהיפך, שבמפוזרות צריך שתאחוז האור ברובם כיון שבלא זה לא תמצא אחת את חברתה והם יכבו, אבל כשהם ביחד מותר אם אחז בהם האור בכל שהוא.

עיקרי הדינים

אסור להשאיר מערב שבת מדורה או תנור חימום דולקים, באופן שהשלהבת עדיין אינה עולה מאיליה, ואם עשה כך אסור להנות מזה, שמא יחתה בגחלים. בעצים השיעור הוא שכבר א"צ להביא עצים דקים כדי להניח תחתיהם ולהבעירם, (יש אוסרים לשבת סמוך לזנבות האודים, וי"א שרק בדבר שצריך עיון רב או בקריאה אסור), וכן הדין בתנור בית החורף (אך לכתחילה נכון שהכל יהיה דולק לפני שבת), ובפחמין י"א שדי שיבערו כל שהוא, ובזפת וגפרית ושומן ושעווה ושאר דברים הניתכים מאליהם וקש וגבבא די שידלק כל שהוא, וכן הדין בקנים וגרעינים מפוזרים, אבל באגודים יחד צריך שתהא השלהבת עולה מאיליה, וי"א איפכא.

וכתב הבית יוסף שהרי"ף יש לו גירסה אחרת בגמרא, ולדבריו הסיבה שאסור להטמין מבעוד יום הוא שמא ירתיח, ומשחשיכה אסור גזירה שמא יטמין ברמץ. והרמב"ם והר"ן מבארים ששמא ירתיח הכונה שזה ירתח בשבת ויגלה את הקדירה עד שתנוח הרתיחה ויחזור ויכסה ונמצא מטמין בשבת בדבר המוסיף הבל שזה אסור, ובבין השמשות מותר כיון שסתם קדירות בזמן זה כבר רתחו ונחו מבעובעם ושוב אינם רותחים. והרב המגיד כתב שרוב אחרונים הקשו על דבריו. והראב"ד מבאר גירסה זו באופן אחר, והוא דחוק, והעיקר כפירוש רש"י, וכ"כ הר"ן והרא"ש.

פסקי ההלכה

בשבת עצמה אסור להטמין תבשיל כדי לשמור על חומו, אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, ואפילו בנתבשל כל צרכו אסור (שהרי הגמרא לא מחלקת בזה. בית יוסף בשם הר"ן), גזירה שמא ימצא קדירתו צוננת וירתיחה, או שמא יחתה בגחלים בשביל לחמומה ויתחייב משום מבעיר. ומו"מ מותר לשים כלים ע"ג התבשיל כדי לשמרו מן העכברים, או כדי שלא יטנף, ואף שהבגדים מעמידים את חום הקדירה מותר כיון שאינו מתכוין לזה.

הטמנה מבעוד יום – אסור להטמין בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום, גזירה שמא יטמין ברמץ ויחתה בגחלים בשבת, ולכן אסור אפילו בדבר יבש שאין בו משום בישול לכו"ע, ואפילו קודם חצות אסור להטמין אם אינו מסלקו מההטמנה קודם חשיכה, ואפילו במצטמק ורע לו אסור, ואפילו הוא צונן גמור.

בספק חשיכה (כמבואר בסימן רס"א) מותר להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, דסתם קדירות הם רותחות בזמן בין השמשות, ויש מחמירים שלא להטמין אז לצורך מוצאי שבת.

הטמנה לצורך מחר – כתב הרמ"א שיי"א שמותר להטמין מבעוד יום לצורך מחר אף בדבר המוסיף הבל, דבזה אין חשש שמא יחתה, וכן מותר לדבריהם להטמין לצורך הלילה בנתבשל כל צרכו, ובדיעבד יש לסמוך על זה, ובלבד שלא

שלא יבוא לחילול שבת החמורה, אך נכון מאד שיחזרו לקרוא ק"ש כשיבואו לביתם. (בה"ל ד"ה והוא).

סימן רנ"ז

סעיפים א' ב'

דיני הטמנה בשבת

מלבד איסורי שהיה וחזרה על גבי האש בשבת שנתבארו בסימנים הקודמים (רנ"ג רנ"ד) שאיסורים אלו הם דווקא ע"ג האש עצמה או ע"ג המקום שמבשלים בו (כירה תנור וכופח), וטעם איסורים אלו הוא שמא יחתה בגחלים, אסור חכמים גם להטמין את הקדירה בתוך כסוי, ויש באיסור זה ב' איסורים שונים, א' הטמנה מערב שבת בדבר המוסיף הבל, שזה נאסר שמא יחתה בגחלים, ב' הטמנה בשבת אף בדבר שאינו מוסיף הבל, שזה נאסר שמא ימצא קדירתו צוננת וירתיחנה בשבת. ובסימן זה יבוארו כללי האיסור וההתיר בזה.

איתא בגמ' (שבת ל"ד) **ספק חשיכה ספק אינה חשיכה וכו' ומערבים וטומנים את החמין. אמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל משחשכה, גזירה שמא ירתיח** (שימצא קדירתו צוננת וירתיחנה תחילה ונמצא מבשל בשבת. רש"י). **אמר ליה אביי אי הכי בין השמשות נמי ניגזר, אמר ליה סתם קדירות** (סמוך לבין השמשות כשבא להעבירם מעל האור. רש"י) **רותחות הן. ואמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין בדבר המוסיף הבל ואפילו מבעוד יום, גזירה שמא יטמין ברמץ שיש בה גחלת. אמר ליה אביי ויטמין, גזירה שמא יחתה בגחלים** (משחשיכה שבא לבשל הקדירה שלא נתבשלה כל צרכה, וגזרו אף בנתבשלה כל צרכה עד יגרוף או יקטום. רש"י).

ונמצא שיש ב' איסורים בהטמנה משני טעמים שונים. א' בדבר המוסיף הבל אסור להטמין אף מבעוד יום גזירה שמא יטמין ברמץ שיש בו גחלת ויחתה בגחלים. ב' בדבר שאינו מוסיף הבל בבין השמשות מותר כיון שסתם קדירות הם רותחות בזמן זה, ומשחשיכה אסור שמא יראה שקדירתו צוננת וירתיחנה.

שלח מחמת עצמו מחמם יותר, ולכן כתב הרא"ש "ואזלינן לקולא דאיסורא דרבנן היא וטומנים בהם אם הם לחים מחמת דבר אחר", וברמב"ם נראה שלח מחמת דבר אחר מחמם יותר, ואסור בכל גוונא.

פסק ההלכה – אסור להטמין אף מערב שבת בפסולת של זיתים (וכיון שהגפת מוסיפה הבל גם מעליה, אסור להטמין גם עליה, אבל שאר דברים מותר להניח את הקופה עליהם), ובפסולת של שומשמים, ובזבל ובמלח, ובסיד ובחול, ובאלו אסור בין לחים בין יבשים, אבל בתבן (בין ארוך בין חתוך לחתיכות דקות), ובזגים (פסולת של יקב יין), ובמוכים (כל דבר רך כגון צמר גפן ותלישת צמר רך של בהמה וגרירת בגדים בלויים), ובעשבים, אסור בלחים ומותר ביבשים, דלחים יש בהם הבל הרבה יותר מיבשים, (ומשמע מהשו"ע שגם בלחים מחמת דבר אחר אסור, וכמה אחרונים מתירים בזה).

מה אינו מוסיף הבל ומותר להטמין בו מערב שבת

איתא במתני' (מ"ט.) איתא **טומנין בכסות ובפירות ובכנפי יונה ובנסורת של חרשים ובנעורת של פשתן דקה, רבי יהודה אוסר בדקה ומתיר בגסה.** ודעת רב אושעיא בגמרא שטומנים רק בכסות יבשה ובפירות יבשים, אבל בלחים אסור, ודעת התוס' שרב הושעיא פליג אמתני', אבל הרי"ף פסק כרב הושעיא, ואפשר דס"ל דלא פליג אמתני'. (בית יוסף).

פסק ההלכה – מותר להטמין מערב שבת בכסות, ובכרים וכסתות, ובגיזי צמר, ובפירות (כגון חטים וקטניות), ובכנפי יונה או בשאר נוצות, ובנעורת של פשתן דקה, ובנסורת של חרשים. ואפר חם מותר להטמין בו אא"כ הוא מעורב בגחלים, וכן כל דבר שאינו מוסיף הבל מותר להטמין בו אפילו הוא חם.

הטמנה בסלעים – כתב הרמ"א ש"א שמותר להטמין בסלעים, והיינו באבני אש קטנות, אע"פ שמוסיפים הבל, דכיון שלא שכיח שיטמין בהם (משום שמשברים הקדירה או מקלקלים המאכל) לא גזרו בהם חכמים, (אבל דבר שלפעמים טומנים בו אע"פ שלא שכיח גזרו בו חכמים).

יהא רגיל לעשות כן, ואם הוא רגיל בכך אסור אף בדיעבד.

אם הטמנה אוסרת את התבשיל בדיעבד – אם הטמין בדבר המוסיף הבל התבשיל אסור בדיעבד, כמבואר במתני' (ל"ח.) **מעשה שעשו אנשי טבריא והביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין, אמרו להם חכמים, אם בשבת כחמין שהוחמו בשבת, ואסורין ברחיצה ובשתיה.** אמנם אין האיסור אלא במצטמק ויפה לו, או צונן שנתחמם, אבל אם הוא עומד בחמימותו כשעה ראשונה מותר אפילו הטמין בשבת עצמה, כיון דלא אהנו מעשיו, ומ"מ בדבר המוסיף הבל משמע דגם בעומד בחמימותו אסור, וצ"ע. וכתב הרמ"א ש"א שאם שכח והטמין בשוגג בדבר המוסיף הבל, או שלא ידע שזה אסור, מותר לאכול בשבת, ואם היה מבושל כמאכל בן דרוסאי ונגמר בישולו בשבת, המ"א כתב לאסור, והבה"ל כתב שבמקום הצורך יש להקל בדיעבד. ודעת המ"א והט"ז והגר"א שהשו"ע אוסר בזה, וכתב המ"ב שבמקום הצורך יש לסמוך להקל, ובפרט אם כבר היה מבושל כל צרכו.

סעיף ג'

מה מוסיף הבל ואסור להטמין בו אף בערב שבת

איתא במתני' (מ"ז:) **אין טומנין לא בגפת ולא בזבל לא במלח ולא בסיד ולא בחול, בין לחין בין יבשין. ולא בתבן ולא בזגין ולא במוכין ולא בעשבין בזמן שהן לחין, אבל טומנין בהן כשהן יבשין.**

והגמרא מסתפקת איבעיא להו, גפת של זיתים תנן, אבל דשומשמים שפיר דמי, או דילמא דשומשמים תנן, וכל שכן דזיתים. וכתב הבית יוסף שמשמע שהגמרא לא פשטה את הספק וממילא ספיקא דרבנן לקולא, אולם הר"ן ורבינו ירוחם והטור והרמב"ם אוסרים בזה, ואפשר להם הבינו שכוונת הגמ' לאסור בזה, או שמפני שקרוב לבוא עי"ז לאיסור תורה החמירו בספיקו.

עוד מסתפקת הגמרא (מ"ט.) **איבעיא להו לחין מחמת עצמן או לחין מחמת דבר אחר,** והגמרא מבארת שמוכין וכסות לחים מחמת עצמן היינו ממרטא דביני **אמטי** (-צמר הנמרט מבין ירכותיה של בהמה שהוא לח מעצמו, ועשה מזה מוכין או כסות). ודעת רש"י והרי"ף ורבינו ירוחם והרא"ש

הקדירה טמונה בדבר שאינו מוסיף הבל אסור, ודלא כהמ"א.

סעיף ד'

כסוי קדירה שנתגלתה ותוספת על הכיסוי

איתא במתני' (נ"א.) לא כסהו מבעוד יום לא יכסו משתחשך, כסהו ונתגלה מותר לכסותו. וכתבו התוס' והרא"ש שמותר גם לגלות את הכסוי בידים בשבת ולחזור ולכסות, אבל אם גילה את הכסוי מבעוד יום שלא על דעת לכסותו אסור לכסות משתחשך, אבל דעת הסמ"ג והסמ"ק והתרומה שאם נתגלה מבעוד יום בכל גוונא אסור לכסות משתחשך, וכן איתא בירושלמי, וכן נראה מדברי הרמב"ם.

ולענין להוסיף על הכסוי איתא בגמ' (שם) תנו רבנן אף על פי שאמרו אין מומין אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל משחשכה, אם בא להוסיף מוסיף. כיצד הוא עושה, רבן שמעון בן גמליאל אומר נוטל את הסדינין ומניח את הגלופקריין, או נוטל את הגלופקריין ומניח את הסדינין. וכתב רש"י שגלופקריין יש בו הבל יותר מסדינים.

ונחלקו הראשונים אם ת"ק מתיר להוסיף ולא להחליף, ורשב"ג חולק ומתיר גם להחליף, והלכה כת"ק, או שגם ת"ק מתיר להחליף וקמ"ל שגם אם היה מכוסה בסדינים שאינם שומרים כ"כ את החום מותר להחליף, וכתב הבית יוסף שההלכה כדברי המקילים. עוד כתב הבית יוסף שגם לדעת התוס' שסוברים שת"ק חולק על רשב"ג מ"מ מותר לכתחילה להסיר את הכסוי ולהחזירו, ודלא כמו שפירש הרא"ש בדברי התוס'.

פסק ההלכה – אם הטמין מבעוד יום ונתגלתה הקדירה, אם נתגלתה מבעוד יום או בבין השמשות אסור לכסותה משחשיכה, אבל בשבת עצמה מותר לגלות את הקדירה ולחזור ולכסותה, וכן מותר להוסיף על הכסוי בשבת, או ליטלו ולתת דבר אחר במקומו, בין שהראשון חם יותר מהשני בין שהשני חם יותר מהראשון, ואפילו לא היה מכוסה אלא בסדין יכול לכסות בגלופקריין, אמנם אם לא היתה הקדירה מבושלת כל צרכה אסור אפילו להוסיף על הכיסוי, כיון שתוספת הכיסוי גורמת לה להתבשל, ואפילו

סעיף ה'

הטמנה בכלי שהמאכל לא התבשל בו

איתא בגמרא (שם) לא אסרו אלא אותו מיחם, אבל פינה ממיחם למיחם מותר, השתא אקורי קא מקיר לה, ארתוחי קא מירתח לה. והיינו שמותר להעביר את המאכל לכל אחר ולהטמינו. ונחלקו הראשונים אם דווקא בפניה כדי לקרר מותר, כיון שכשכוונתו לקרר אין חוששים שיבוא לחמם, או שבכל גוונא אין איסור הטמנה אלא בכלי ראשון ולא בכלי שני.

פסק ההלכה – אם פינה את התבשיל מהכלי שנתבשל בו לכלי אחר, מותר להטמינו בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל אפילו אם היד סולדת בו, ואפילו החזירו לכלי שנתבשל בו מותר, ואין נ"מ אם פינהו כדי לקררו או מסיבה אחרת, ואם אין היד סולדת בו מותר במקום הצורך להטמינו אפילו כשהוא בכלי שנתבשל בו, אמנם לדברי הרמ"א (שי"ח ט"ו) שאם לא נצטנן לגמרי לא חשיב כצונן, אפשר שגם לענין הטמנה אין להקל. (שעה"צ כ"ט).

סעיף ו'

הטמנת דבר צונן

איתא במתני' (שם) ממלא את הקיתון ונותן לתחת הכר או תחת הכסת, והיינו שמותר להטמין מים צוננים. ומבואר בגמרא דמים לאו דווקא, אלא ה"ה בתבשיל. וכתב הר"ן שמשמע מרש"י שלהטמין צונן כדי לחממו אסור אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, אבל דעת הגאונים והרמב"ם וכן פשוט הגמרא שאפילו כדי לחמם מותר, וכן עיקר.

פסק ההלכה – מותר להטמין בשבת דבר צונן, בדבר שאינו מוסיף הבל, כדי שלא יצטנן יותר, או כדי שתפיג צינתו, ואפילו אדם חשוב שרי, אבל בדבר המוסיף הבל אסור אפילו צונן גמור, ואפילו מבעוד יום. וחול מותר להטמין בתוכו

צונן, שאע"פ שהוא מוסיף הבל לדברים חמים, מ"מ לדברים קרים מקרר הוא. (בה"ל ד"ה אבל).

סעיף ז'

הטמנה בדבר המבושל כל צרכו – כל מקום שאסור להטמין, אסור אפילו במבושל כל צרכו ואפילו מצטמק ורע לו, דאף ששהיה מותרת אפילו לצורך מחר, שאני שהיה שבסטמא היא לצורך הלילה, אבל הטמנה שעיקרה לצורך מחר אסור אפילו מטמין לצורך הלילה. וכתב הרמ"א שכן עיקר, אבל יש מקילים להטמין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום, אם התבשיל חי לגמרי או מבושל כל צרכו, כמו לענין שהיה וכמש"נ בסימן רנ"ג, ובנתבשל במאכל בן דרוסא, למ"א מותר לדעת הי"א בסימן רנ"ג, ולדעת הא"ר והתו"ש אסור לכו"ע. (אבל בשבת אסור אף בדבר שאינו מוסיף הבל ומבושל כל צרכו ומצטמק ורע לו), ובמקום שנהגו להקל אין למחות בידם, אבל אין לנהוג כך בשאר מקומות.

סעיף ח'

דין הטמנה ליד התנור או בתוכו

לעיל נתבאר דיני הטמנה בערב שבת בדבר המוסיף הבל או בשבת אף בדבר שאינו מוסיף הבל, ובסעיף זה יבוארו דיני הטמנה ששייכים במה שהיו נוהגים להטמין קדירות בתוך או ליד התנור: א' האם מותר להטמין בכסוי שאינו מוסיף הבל כאשר יש שם גחלים המוסיפים הבל. ב' האם אסור הטמנה הוא דווקא כשהכסוי צמוד לקדירה.

כתב הרא"ש שיש נוהגים לעשות חפירה ליד האש ולהסיק אותה ולגרוף את הגחלים ולהטמין בה את הקדירה ולכסותה, וראיתם מהא דאיתא בגמרא (י"ח:): **האי קדרה חייתא שרי לאנוחה ערב שבת עם חשיכה בתנורא**. אך אין משם ראיה דשם אין זה הטמנה כיון שיש אויר בין הקדירה לתנור, והגדון שם הוא משום שהיה, אבל היכא שאין אויר מסביב לקדירה וזה דבר המוסיף הבל אסור משום הטמנה (וכ"כ התוס' ועוד ראשונים). וכתב הטור שאביו הרא"ש היה מטמין בכירה שדפנותיה יותר גבוהים מהקדירה ויש אויר בין דפנות הכירה לקדירה והיה מכסה את פי הכירה בלוח וכדומה והיה נותן בגדים על הכיסוי, אבל

אם הקדירה וסביבותיה מכוסים בבגדים אסור להטמין בכירה אף בדבר שאין מוסיף הבל, כיון שהאש שתחת הקדירה מוסיפה הבל, וכדאיתא בגמ' (מ"ז:): **קופה שטמן בה אסור להניחה על גפת של זיתים וכו' דזיתים מסקי הבלא**, ומבואר שאע"פ שטמן בקופה בהתר אסור להניחה בדבר המוסיף הבל, וכ"ש ע"ג האש. וגם על ההטמנה של הרא"ש יש לפקפק מגמרא זו, (דאע"פ שאין גחלים בכירה מ"מ מחמת חום הכירה הבגדים מתחממים ומוסיפים הבל. בית יוסף), אלא שהרא"ש סובר שאינו דרך הטמנה כמו בקופה. וכתב הבית יוסף שלפי זה אם אין הבגדים נוגעים בקדירה מותר אף אם יש אש תחתיה, דכיון שאינו בדרך הטמנה אין חוששים שיחתה.

כמה נקודות מדברי הבית יוסף – א' כתב מהר"י אבוהב שמדברי רבינו יונה נראה שאסור לשים בגדים אפילו אם אינם נוגעים בקדירה, אבל מדברי הר"ן נראה שאין זו דעת רבינו יונה. ב' דעת הרמב"ן שמותר לטמון קדירה בדבר שאינו מוסיף הבל, אף אם היא עומדת ע"ג כירה קטומה שהיא מוסיפה הבל. ורבינו ירוחם לא הכריע בין השיטות, אך כתב שלכו"ע מותר לתת כלי ע"ג קדירה כיון שהכלי לא נוגע בקדירה. ג' דעת רש"י שכירה קטומה נחשבת אינה מוספת הבל כיון שהגחלים עומדות והולכות, ולא דמי לגפת וכדומה שכל שעה הם מוסיפים הבל. ד' אע"פ שאסור לתת גחלים תחת הקדירה שמטמין, אם טמן בדשן ולמחרת מצא כמה גחלים בוערות אין בכך כלום, כיון שעיקר ההטמנה היתה בדבר היתר.

פסקי ההלכה

אף במקום שמותר להשהות קדירה ע"ג כירה וכמש"נ בסימן רנ"ג, מ"מ אם הקדירה מכוסה בבגדים, אע"פ שהבגדים אינם מוסיפים הבל מחמת עצמם, מ"מ ע"י הגחלים הוי מוסיף הבל (אפילו אם פיזר עליהם אפר), ואסור.

אמנם אם אין הבגדים נוגעים בקדירה אלא הם ע"ג כלי רחב יותר מהקדירה, או שנתן דף רחב ע"ג הקדירה ונתן עליו את הבגדים באופן שאינם נוגעים בצידי הקדירה,

היו מחמירים בזה. ונ"מ בזה לגבי הנחת קפה או תבשיל מבעוד יום על התנור מלמעלה ולכסותו בבגדים, וכן לענין להעמיד בתוך גומא שע"ג התנור או הקאכל"ן, אך צריך שלא תהיה הגומא מצומצמת כגודל הקדירה, דא"כ גם זה הוא הטמנה, אלא יזהר שיהיה אויר מפסיק בין הקדירה לדפנות הגומא. אך אם נותן חול ע"ג התנור, אע"פ שרק שולי הקדירה עומדים בחול, ולמעלה הוא מכוסה בבגדים, אסור משום שחול הוא מוסיף הבל, וגזרינן שמא יטמין כולו בתוכו, אך אם הבגדים לא נוגעים בקדירה מותר אף שמעמיד את הקדירה עד חציה בחול.

מצוה להטמין לשבת כדי לאכול חמין בשבת, כי זה מכבוד ועונג שבת, אבל מי שמזיק לו החמין מותר לאכול צונן, וכל מי שאינו מאמין בדברי החכמים ואוסר אכילת חמין בשבת, חיישינן שמא אפיקורוס הוא. ובימינו מצוי קלקול גדול ע"י הפורשים ממצות אכילת חמין בשבת, ובאים לידי איסור שאומרים לנכרי לחמם עבורם בשבת, ופעמים באים לידי איסורים דאורייתא, שמעמידים הכלי עם עלי התה על המוליאיר ועוברים על מבשל, וכן מכבה את האש במקצת ע"י הנחת הכלי, וכשנוטל את הכלי עובר על מבעיר, והעושה כן במזיד פסול לעדות ושבועה מן התורה, וחייב כרת בלא התראה וסקילה בהתראה, וכל בעל נפש לא יסור ממנהג ישראל להטמין חמין לשבת כאשר נהגו אבותינו מעולם ושומר מצוה לא ידע דבר רע ויזכה לקץ הימין.

עיקרי הדינים-

איסורי הטמנה - אסור להטמין בדבר המוסיף הבל אף מבעוד יום ואפילו קודם חצות ואפילו במצטמק ורע לו ואפילו בצונן, אבל בדבר שאינו מוסיף הבל מותר להטמין אף בספק חשיכה, ואם יש שם גחלים אסור להטמין גם בכסוי שאינו מוסיף הבל, ובשבת אסור להטמין גם בדבר שאינו מוסיף הבל ואפילו במבושל כל צרכו.

אופנים שיותר להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל: א' בכלי שהתבשיל לא נתבשל בו. ב' באותו כלי אם הוציא את התבשיל והחזירו. ג' דבר צונן. ד' לגלות בשבת קדירה מוטמנת ולחזור ולכסותה או להוסיף או להחליף את הכסוי (אא"כ אינה מבושלת כל צרכה). ה' אם יש הפסק אויר בין הקדירה לבין הדבר שמתמין בו. ו' מותר לשים כלים ע"ג התבשיל כדי שלא יטנף וכדומה, כיון שאינו מתכוין להטמנה.

קולות בהטמנה מדברי הרמ"א: א' יש מתירים להטמין מבעוד יום

מותר, דלא חשיב הטמנה, (והבית יוסף דן אם צריך שיהיה אויר בין הדף לקדירה כדי שלא יהיה נראה כהטמנה, או שכיון שדף אינו מוסיף הבל הוא הפסק ומותר לתת עליו בגדים אף אם הוא נוגע בקדירה).

ובאופן הנ"ל מותר להניח את הקדירה בתנורים שלנו אף באינו גו"ק, אם שנותן בתוכה **חתיכה חיה, או במבושל כל צרכו**, ואף שכל הקדירה בתנור והתנור מכוסה בבגדים, מ"מ כיון שאין הבגדים נוגעים בקדירה מותר.

ועיין בסימן רנ"ג סעיף א' שנחלקו השו"ע והרמ"א בדין **הטמנה במקצת**, שלשו"ע מותר להשהות רק על פי הכירה, או בתוכה ע"ג כסא ברזל אם אינה נוגעת בגחלים, אבל בנוגעת בגחלים הוא הטמנה, ולדעת הרמ"א מותר אף בנוגעת בגחלים אם היא מגולה למעלה, ומשמע מהרמ"א שאם אין הבגדים נוגעים בקדירה ג"כ מותר, והא"ר סובר שבזה גם הרמ"א מודה שאסור.

וכתב הרמ"א שאם התנור **טוח בטיט** מותר להטמין בתוכו בכל ענין, והיינו גם אם אין בקדירה חתיכה חיה, והקדירה עדיין בתחילת הבישול, ומותר להעמיד את הקדירה גם אצל דפני התנור, ולדא כהט"ז. וכן פשטידא או מיני קטניות או מיני בצק שממהרים להתבשל, אין מותר אלא כשהתנור טוח בטיט, או כשנתן בהם חתיכת בשר חי, או שיש שהות שיתבשל מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי, או שיכסה את הגחלים באפר.

וי"א שאף אם התנור טוח בטיט לא יטמין את הקדירה **בגחלים מכל צדדיה**, ויש מקילים גם בזה, וטוב להחמיר לכתחילה, ועוד דשמא ישארו הגחלים לוחשות ויהיה אסור להוציא את הקדירה משם, ומ"מ בלא טוח בטיט ודאי אסור להטמין בתוך הגחלים, אפילו כשהקדירה מבושלת כל צרכה.

אם אין אש בכירה י"א שבזה מותר לכסות את הקדירה בבגדים, וי"א שגם בזה צריך שהבגדים לא יגעו בקדירה וכן"ל, ואין למחות ביד הנוהגים להקל דיש להם על מה שיסמכו, וקרוב לומר שאילו ראו המחמירים את דברי האור זרוע לא

מוקים הכא אולודי קא מוליד. והיינו שרק דבר חם מותר להניח ע"ג קדירה או מיחם חמים, אבל דבר קר אסור להניחו כדי שיתחמם שם. וכתב הבית יוסף דהיינו שאין להניח דבר קר במקום שיכול להגיע לשיעור יד סולדת, אבל אם אינו יכול להגיע לשיעור זה, או שיש בו כבר שיעור יד סולדת מותר להניחו אע"פ שיתחמם שם יותר. ורבינו ירוחם מביא מחלוקת אם מותר להניח מיחם ע"ג מיחם כשהמיחם התחתון נמצא על האש, או שזה נחשב כמיחם ע"ג הכירה עצמה דאסור אפילו במצטמק ורע לו ואפילו במניחו לשמור חומו, ואם יש בו רוטב ומצטמק ויפה לו אסור לכו"ע.

פסקי ההלכה

בערב שבת – מותר להניח בערב שבת כלי שיש בו דבר קר, ע"ג קדירה חמה שאינה ע"ג האש, ואפילו להניח דבר חי שיתבשל ע"י הקדירה שמתחת מותר, ואפילו אם הוא מכסה את הכלי והקדירה בבגדים מותר, ואין בזה איסור הטמנה כיון שאין הקדירה התחתונה מוסיפה הבל, כיון שאין לה הבל מעצמה ואדרבה חומה מתמעט והולך. ואם הקדירה התחתונה מונחת על האש חשיב מוסיף הבל, ואסור לכסות בבגדים משום הטמנה, ואם לא מכסה בבגדים יש לזה דין שהיה, וצריך שיתבשל מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי.

בשבת – אסור להניח בשבת מאכל ע"ג קדירה שתחת הבגדים, אפילו אם הוא לא יוכל לבוא לכדי יד סולדת, דאין התר להטמין צונן בשבת אלא כדי שתפוג צינתו ולא כדי שיתחמם, והפמ"ג מתייר בזה. ואם אין הקדירה מכוסה בבגדים אין איסור להניח דבר קר אא"כ יוכל לבוא לשיעור יד סולדת.

הכנסת כלי עם משקה בתוך קדירה – אסור להניח בשבת כלי עם משקה צונן בתוך קדירה של חמין, (ובערב שבת מותר, ואין חילוק בין זמן מועט לפני שבת לזמן מרובה), אפילו לא יוכל להגיע ליד סולדת, משום דחשיב הטמנה, ואם יוכל להגיע ליד סולדת אסור אפילו אם לא מכניס את כולו בתוכו, ואפילו אם כוונתו רק להפיג צינתו אסור, שמא ישכח עד שיהיה היד סולדת בו ויתחייב משום מבשל, אבל אם לא יכול להגיע ליד סולדת וכוונתו רק להפיג צינתו, אפשר שיש לסמוך על

בדבר המוסיף הבל לצורך מחר, וכן להטמין לצורך הלילה במבושל כל צרכו, ובדיעבד יש לסמוך על זה, ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן. ב' יש מתירים להטמין קדירה חייתא או מבושלת כל צרכה, ובמקום שנהגו להקל אין למחות בידם, אבל אין לנהוג כך בשאר מקומות. ג' הנחת קדירה ע"ג גחלים אינה נחשבת הטמנה לדעת הרמ"א, והשו"ע אוסר בזה. ד' אם התנור טוח בטיט, ויש אוסרים בזה להטמין את הקדירה בגחלים מכל צדדיה, וטוב להחמיר לכתחילה. ה' הטמנה בכירה שאין בה אש.

אם הטמין בדבר המוסיף הבל התבשיל אסור בדיעבד, אמנם אין האיסור אלא במצטמק ויפה לו, או צונן שנתחמם, ולרמ"א יש מתירים כשהטמין בשוגג.

מצוה להטמין לשבת כדי לאכול חמין בשבת, כי זה מכבוד ועונג שבת, וזה מונע מלהכשל באיסורי שבת.

סימן רנ"ח

הנחת דבר ע"ג קדירה חמה

מבואר בגמ' (שבת מ"ח.) שמותר להניח בשבת קדירה חמה ע"ג קדירה חמה, אבל קדירה צוננת ע"ג קדירה חמה אסור. דעת התוס' שהאיסור בצונן הוא במקום שיכול להגיע לשיעור יד סולדת שיש בזה משום בישול, והחידוש הוא שאינו יכול לומר שישלך את הקדירה לפני שתגיע לשיעור יד סולדת, דשמא ישכח. והרשב"א מבאר בשם רבינו יונה שמדובר בקדירה הטמונה בדבר שאינו מוסיף הבל, ורוצה להניח שם קדירה נוספת, והנדון הוא מתי יש בזה איסור הטמנה. ונ"מ בין השיטות אם מותר להניח באופן שאינו יכול להגיע לשיעור יד סולדת. והמ"ב כתב שהשו"ע אסור בזה, ובבה"ל הביא שהפמ"ג חולק בהבנת דברי השו"ע.

איתא בגמ' (שבת נ"א): מניחין מיחם על גבי מיחם וקדרה על גבי קדרה, וקדרה על גבי מיחם ומיחם על גבי קדרה. ומח את פיה בבצק, ולא בשביל שיחמו אלא בשביל שיהיו משומרים. וכתב הבית יוסף שאע"פ שבגמרא שלנו כתוב אבל לא קדירה ע"ג מיחם, הראשונים גרסו שגם בזה מותר, וכן הלכה. ומיחם הוא של נחושת וקדירה היא של חרס. ואיתא ברש"י שאפילו בשבת מותר להניח.

עוד איתא בגמרא (מ"ח.) **רבה ורבי ירא איקלעו לבי ריש גלותא, חזיוה להווא עבדא דאנח כוזא דמיא אפומא דקומקומא, ונהיה רבה, אמר ליה רבי ירא מאי שנא ממיחם על גבי מיחם, אמר ליה התם אוקומי קא**

המתירים.

עיקרי הדינים-

מותר להניח בערב שבת כלי שיש בו דבר קר אפילו אם אינו מבושל, ע"ג קדירה חמה שאינה ע"ג האש, וגם בשבת מותר אא"כ הוא מכסה את המאכל בבגדים דאסור משום הטמנה, ואסור להניח בשבת כלי עם משקה צונן בתוך קדירה של חמין משום הטמנה, ואם המשקה יכול להגיע ליד סולדת אסור אף אם כוונתו להפיג צינתו.

סימן רנ"ט**טלטול הדבר שטמן בתוכו**

גם באופן שמותר להטמין בשבת וכפי שנתבאר בסימנים הקודמים, יש להזהר כשבא להוציא את הקדירה מההטמנה שלא לעבור על איסור מוקצה. ודין זה תלוי בכללי יחוד מוקצה לשימוש התר בשבת, דפעמים צריך יחוד לעולם ופעמים די בשימוש אחד. וגם באופן שזה מוקצה יש מקרים שיכול להוציא את הקדירה באופן שזה טלטול מה הצד, וכדלהלן.

סעיף א'

איתא בגמרא (שבת מ"ח.) **בעא מיניה רב אדא בר מתנה מאביי, מוכין שטמן בהן מהו לטלטלן בשבת, אמר ליה וכי מפני שאין לו קופה של תבן עומד ומפקיר קופה של מוכין.** עוד איתא במתני' (מ"ט.) **טומנין בשלחין ומטלטלין אותן, בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן, כיצד הוא עושה נוער את הכסוי** (שיש עליו תורת כלי, והכסוי לא נעשה בסיס לגיזי צמר. רש"י) **והן נופלות.** ובגמרא (מ"ט:) **אמר רבא לא שנו אלא שלא טמן בהן, אבל טמן בהן מטלטלין אותן. איתיביה ההוא מרבנן בר יומיה לרבא: טומנין בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן כיצד הוא עושה נוטל את הכיסוי והן נופלות, אלא אי איתמר הכי איתמר, אמר רבא לא שנו אלא שלא יחדן להטמנה, אבל יחדן להטמנה מטלטלין אותן. רבינא אומר בשל הפתק שנו** (שהם מוקצים לסחורה, אבל בסתמא אם טמן בהם כמאן דיחדם דמי ומותר לטלטלם כדאמר רבא. רש"י).

וכתב הבית יוסף בשם הרא"ש שאם רבא לא חולק על אביי (מ"ח.) צ"ל שמוכין חשובים יותר מגיזי צמר, (וכן נראה מרש"י שכתב שמוכין עומדים דווקא לעשיית לבדים והם מוקצים למלאכה), עוד כתב הרא"ש דאפשר שבשל הפתק שטמן בהם מותר רק באותה שבת, ומה שבשל מוכין אסור לטלטלם היינו בשבת אחרת. ומהרי"ף משמע שההלכה שבין מוכין בין גיזי צמר ואפילו של הפתק אם יחדם להטמנה מטלטלים אותם ואם לאו אין מטלטלים אותם, וכ"כ הרמב"ם. והרשב"א בשם רבו פוסק כרבינא, וכדעת התוס' והרא"ש, וכ"כ הטור, וממילא אע"פ שהרי"ף והרמב"ם הם רוב בנין, כיון שרוב מנין חולק עליהם וזה דין דרבנן אזלינן לקולא.

פסקי ההלכה

מוכין יבשים שטמן בהם בדרך מקרה, אסור לטלטלם משום מוקצה, אלא אם מקצת הכיסוי מגולה יאחז שם את הכסוי וינערו והמוכין יפלו, ואם יחדם מערב שבת להטמנה לעולם, אפילו ייחד במחשבה ולא בפה, מותר לטלטלם, וכן אם רגיל להטמין בהם מותר, ודעת הב"ח דאפילו בשני פעמים סגי לזה. וי"א שמוכין שאין עומדים לסחורה שהטמין בהם מותר לטלטלם, ובמקום הדחק יש לסמוך על זה.

גיזי צמר שטמן בהם הוי כמו יחוד ומותר לטלטלם, אמנם אם נתנם באוצר לסחורה, ולא יחדם להטמנה מערב שבת, אסור לטלטלם, אלא מנער את הכיסוי והם נופלות, ואין הכיסוי נחשב בסיס לגיזי צמר, ואם הקדירה אינה מגולה כלל, יכול לתחוב בכוש ולנער את הכיסוי.

סעיף ב'

אבנים ולבנים - הנותנים אבנים ולבנים סביב הקדירה אסור לטלטלם, אא"כ יחדם לכך לעולם, כיון שדרך לזורקם, (ואפילו לשיטת הר"ן שהמייחד אבן לפצוץ בה אגוזים אין האבן מוקצה, הכא דלאו אורחיה בהכי צריך יחוד לעולם. בית יוסף), וכתב הב"ח שבזה אפילו הטמין כמה פעמים לא מהני בלא יחוד לעולם, והאבנים או הלבנים המונחים על הקדירה תמיד

לגלות מסביבה ולהוציאה, דהא דאיתא בגמ' (קמ"ב:) **אבן שעל פי החבית משה על צדה והיא נופלת**. הא איתא התם בגמרא **אמר רב הונא אמר רב, לא שנו אלא בשוכה, אבל במינה נעשה בסיס לדבר האסור**. ואם מקצת הכלי מגולה ומצדדו והכיסוי נופל מאיליו אין זה טלטול. ודעת ר"ת שכיון שדעתו ליטול את הכסוי בשבת לא חשיב כמניח, וטעם האיסור הוא משום דאיירי בכיסוי שהקדירה בלועה בו, שא"ל לנערו וא"כ מגביה קצת.

פסק ההלכה – טמן בדבר שאינו ניטל, וכיסה בדבר הניטל, מגלה את הכיסוי ואוחז בקערה ומוציאה. ואם טמן בדבר הניטל וכיסה בדבר שאינו ניטל, מפנה סביבותיה ואוחז בקדירה ומוציאה, ואח"כ מנער את הקדירה, והדבר שאינו ניטל נופל מאיליו. ואם טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל, אם מקצת הקדירה מגולה נוטל ומחזיר, ואם לאו אינו נוטל.

עיקרי הדינים –

מוכין וגיזי צמור הם מוקצים בשבת, ואם הטמין בהם, בגיזי צמור די בזה לומותר לטלטלם בשבת, ובמוכין מותר רק אם רגיל להטמין בהם או שייחדם לכך לעולם. וכן הנותן אבנים סביב הקדירה צריך ליחדם לכך לעולם כדי שיהיה מותר לטלטלם. ואם הטמין בדבר שאסור לטלטלו, אם יכול לאחוז את הקדירה או את הכסוי באופן שאינו נוגע במוקצה, יכול להוציא את הקדירה אף שעי"ז זו המוקצה ממקומו, ואם לא נתקלקלה הגומא יכול להחזיר לשם את הקדירה, ואם נתקלקלה הגומא אסור להחזיר.

סעיף ו'

הטמנה באבנים ביו"ט שחל בערב שבת – י"א שאסור להטמין באבנים ביו"ט שחל בערב שבת, אפילו אם ייחד את האבנים לכך, משום שסידור האבנים הוא בנין עראי. ויש מתירים, דס"ל שמשום כבוד שבת לא גזרו, כדמצינו שמשום כבוד הבריות לא גזרו, כדאיתא בגמרא (ביצה ל"ב:) **אבנים של בית הכסא מותר לצרדן ביום טוב וכו', בנין קבע אסרה תורה, בנין עראי לא אסרה תורה, וגזרו רבנן על בנין עראי משום בנין קבע והכא משום כבודו לא גזרו ביה רבנן**. ואם יכול להטמין בצורה אחרת

מותר לטלטלם, כיון שהם מיוחדים לתשמיש.

עצים העומדים להסקה שסתם בהם את פי התנור בערב שבת אסור לטלטלם בשבת. (מ"ב סק"י).

סעיף ג'

החזרת הקדירה לתוך מקום ההטמנה

איתא במתני' (מ"ט.) **רבי אלעזר בן עזריה אומר קופה משה על צדה ונוטל, שמא יטול ואינו יכול להחזיר. וחכמים אומרים נוטל ומחזיר**. ובגמרא (נ:) איתא **אמר רבי אבא אמר רבי חייא בר אשי הכל מודים שאם נתקלקלה הגומא שאסור להחזיר, וכו', והכא בחוששין קמיפלגי, מר סבר חוששין שמא נתקלקלה הגומא, ומר סבר אין חוששין**. והלכה כרבנן.

פסק ההלכה – אם הטמין בתוך דבר שאסור לטלטלו, והוציא את הקדירה, מותר להחזירה אם לא נתקלקלה הגומא, ואפילו לכתחילה מותר להוציאה על דעת להחזירה אם לא תתקלקל הגומא, אבל אם נתקלקלה הגומא לא יחזיר, לפי שמזיז את הגיזים שהם מוקצה. וי"א שאפילו הטמין בדבר שמותר לטלטל לא יחזיר אם נתקלקלה הגומא, משום שהקדירה תעשה לעצמה מקום, והוי כמטמין בשבת, ומשמע מהשו"ע דס"ל כדעה ראשונה, וכ"כ הא"ר וש"א, והגר"א הביא ראיה לדעת הי"א.

סעיפים ד' ה'

הוצאת הקדירה כשהטמינה בדבר האסור בטלטול

איתא בברייתא (שבת נ"א.) **טמן וכיסה בדבר הניטל בשבת, או טמן בדבר שאינו ניטל בשבת וכיסה בדבר הניטל בשבת, הרי זה נוטל ומחזיר. טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל בשבת, או שטמן בדבר הניטל בשבת וכיסה בדבר שאינו ניטל בשבת, אם היה מגולה מקצתו נוטל ומחזיר, ואם לאו אינו נוטל ומחזיר**. ופירש רש"י שהטמין היינו מה שסביב הקדירה, וכיסה היינו מה שמעל הקדירה, ואם כיסה בדבר שאינו מוקצה, הוא יכול לגלות את הקדירה ולהוציאה, אבל אם כיסה בדבר שהוא מוקצה אע"פ שהטמין בדבר שאינו מוקצה אינו יכול

אסור לכו"ע, והמנהג כהמתירים.

סעיף ז'

פתיחת וסתימת פי התנור

קדירה המונחת בתוך התנור בשבת (באופן שאין בזה משום הטמנה, כמבואר בסימן רנ"ז סעיף ח'), כשבאים להוציאה מן התנור בשבת יש להזהר בזה בכמה דברים. א' פתיחת תנור הסתום בטיט, אם יש בו גחלים לוחשות יש בזה משום מבעיר, וכן יש לדון אם יש משום סותר. ב' כשבא לסתום את הפתיחה יש להזהר שלא לגרום לכבוי הגחלים או לבישול דבר שאינו מבושל לגמרי. ג' בהוצאת הקדירה מתוך הגחלים יש להזהר שלא לגרום לכבוי או להבערה. וכדלהלן.

פתיחת פי התנור – תנור שמניחים בו את החמין, וסותמים את פיו בדף ושורקים אותו בטיט, לדעת השו"ע מותר לסתור את הסתימה כדי להוציא את החמין, ואין בזה משום סתירת בנין (אף בתנור המחובר לקרקע. בית יוסף), כיון שלא נעשה לקיום, ומותר אפילו אין בכוונתו לחזור ולסותמו מיד, אמנם אם ידוע שיש בתוכו גחלים לוחשות אסור לפותחו, מפני שהרוח מבעירה את הגחלים. ודעת הרמ"א שאף באין בתנור גחלים לוחשות אין לפתוח את הסתימה ע"י ישראל אם אפשר ע"י נכרי, משום שיש בזה קצת סותר, ואם אין נכרי יפתח ע"י ישראל קטן, ואם אין קטן יפתח גדול בשינוי.

סתימת הפתיחה – בתנור הנ"ל אם פתחו לדעת השו"ע מותר לחזור ולסותמו בלא לטוחו בטיט, ואין חוששים שיכבו עי"ז גחלים, אך אם יש בו גחלים לוחשות אסור לסתום, דהוי פסיק רישא שיכבה את הגחלים, אבל מותר לומר לנכרי שיסתום, או שהישראל יסתום אך ישאיר פתח, אך לא ישאיר פתח קטן כיון שעי"ז גורם להבערת הגחלים, ובמקום הדחק מותר לישראל לסתום גם כשיש בתנור גחלים לוחשות, אך אם יש בתנור אש בוערת אסור. ולדעת הרמ"א אין לסתום את התנור אלא ביום, אבל בלילה אסור לסתום אפילו בלא טיחה בטיט, ואפילו בגרף וקטום, ואפילו ע"י נכרי, משום שיש לחשוש שהקדירות לא מבושלות כל צרכם ונמצא גורם בישול, (והקדירות אסורות אף בדיעבד אם לא היו מבושלות כמאכל בן דרוסאי, אמנם

בנכרי אין לאסור בדיעבד), ובאינו גו"ק אסור אף במבושל כל צרכו, משום שבליילה לא נתאכלו הגחלים ויש חשש שיכבה ע"י הסתימה, וכן אסור לומר לנכרי למרח את הסתימה בטיט, אפילו כבר היה התנור סתום מקודם. ויש להזהר מלומר לנכרי לסתום את התנור גם בימות הקיץ שחוזרים מבית הכנסת בעוד היום גדול, דיש לחוש שבימות החורף יעשו כך בלילה.

הוצאת קדירה מתוך הגחלים – כתב הבית יוסף בשם המרדכי שאסור להוציא קדירה הנמצאת בתוך גחלים לוחשות, מפני שהוא מבעיר את העליונות ומכבה את התחתונות, וגם אין לומר לנכרי להוציא את הקדירה, משום דהוי שבות שיש בו מעשה, ואם הוציא נכרי אין הקדירה אין לאוסרה בדיעבד, דהוי מלאכה שא"צ לגופה שלר"ש זה איסור דרבנן, ואם ידוע שאין שם גחלים לוחשות מותר גם לישראל לסלקה, אם יש לו מקום לתפוס אץ הקדירה, ולא נעשית הקדירה בסיס לגחלים אלא כשלא היה בדעתו ליטלם ושוב נמלך לנוטלם.

עיקרי דיני הכנסת והוצאת קדירות מהתנור

המשנה ברורה מביא סיכום קצר של הלכות שהיה והטמנה לפי המציאות בזמנם, אך אפשר לעשותם באופן המותר, ללא חשש כבוי והבערה ובישול, או שהיה והטמנה, וכפי שנתבאר בסימנים רנ"ג – רנ"ט.

הכנסת קדירות לתוך התנור מערב שבת – קדירות המונחות מגולות בתוך התנור ללא הטמנה מסביבם, אין להן אלא דין שהיה ולא דין הטמנה בדבר המוסיף הבל, ואף אם הקדירה עומדת על הגחלים כיון שהיא מגולה למעלה לא מקרי הטמנה כמו"ש רמ"א (רנ"ג א'), ולפיכך אם נתבשלו כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום [היינו כחצי בישול וי"א שליש בישול] מותר להשהותם אע"פ שהתנור אינו גרוף וקטום. ובשר חי מותר לשים אותו בקדירה סמוך לחשיכה ממש [דהיינו קודם שקיעת החמה], אבל צלי ומיני בצק ומיני קטניות ופשטיד"א אסור גם בחי וצריך שיתבשל כמאכל בן דרוסאי קודם שבת, אך אם נותן בהם חתיכת בשר חי סמוך לחשיכה מותר אפילו אם הם בתחילת

בישולם, ובתנור טוח בטיט הכל שרי.

פתיחת התנור בשבת – אם יודע שיש בתנור גחלים לוחשות אין לפותחו כ"א ע"י נכרי ולא ע"י ישראל, מפני שהוא מבעיר אש ע"י פתיחתו והוי פסיק רישא.

הוצאת הקדירה מהתנור – אם יש גחלים סביב הקדירה, אין להוציאה אלא ע"י נכרי, ואם הקדירה עומדת על הגחלים, מותר ע"י ישראל אם א"א בענין אחר, אך יזהר שיקחנה בנחת ולא ינענע את הגחלים, וע"כ יזהר מערב שבת לנתק מעט את הקדירה מן האש, כדי שיוכל אח"כ להסירה משם בלי שום חשש.

הנחת תבשיל בשבת ליד התנור – מותר להניח בשבת תבשיל חם שנתבשל כל צרכו סמוך לתנור על הלבזבז שלו, אפילו אם התנור כבר הוסק ואינו גרוף וקטום, דסמיכה לא אסרו בזה. ועל התנור נהגו העולם היתר אם לא הוסק עדיין, אבל אם הוסק ויש אש בתוכו לא, ואם נתן לבנה או דבר אחר על התנור להפסק ואח"כ נותן הקדירה עליה שרי. וכ"ז בתבשיל חם קצת, אבל בתבשיל קר לגמרי אפילו קודם שהוסק אסור אפילו לסמוך כ"א ע"י נכרי קודם שהוסק, ולאחר שהוסק אפילו ע"י נכרי אסור דיש בזה חשש בישול. ולצורך חולה שאין בו סכנה או לצורך קטן שאין לו מה לאכול מותר לחמם ע"י נכרי אפילו בתוך התנור. ודבר שאין בו רוטב מותר אפילו אם הוא קר, דבדבר יבש שנצטנן ק"ל דאין בישול אחר בישול. ופירות חיים אף שנאכלים כך וכן מיני משקין דינם כתבשיל שיש בו רוטב ונצטנן לגמרי, דשייך בהם בישול.

נתינת תבשיל בתוך קדירה הקבועה בתנור דינה כמו נתינת תבשיל ליד התנור, ולתת לתוך המים שבקדרה ההיא קנקן עם משקין פשיטא דאסור. וישראל אסור ליתן מים לתוך הקדרה ההיא בשבת אפילו קודם שהוסק, אך אם נתנם נכרי קודם שהוסק מותר ליהנות מהם, ובערב שבת סמוך לחשיכה אסור לישראל לתת מים לתוך הקדירה ההיא כשהתנור הוסק, אא"כ שיוכלו להתחמם כחצי חומם מבעוד יום, ובשעת הדחק ששכח ליתן מקודם וירא שמא תבקע הקדרה מהחום, אפשר שיש להקל, אך יזהר ליתנם עכ"פ

קודם שקיעת החמה כמבואר בסוף סימן רנ"ד עיי"ש.

כריכת קדירה בכרים וכסתות – אסור לכרוך בשבת קדרה עם מאכל חם בכרים וכסתות אם הוא תחלת הטמנה, אבל להחזיר מותר, ואם התבשיל אינו באותה קדירה שנתבשל בה מותר לכורכה בכרים וכסתות.

סימן ר"ס

סעיף א'

רחיצה לשבת

איתא בגמרא (שבת כ"ה:) **אמר רב יהודה אמר רב, כך היה מנהגו של רבי יהודה בר אלעאי, ערב שבת מביאים לו עריבה מלאה חמין, ורוחץ פניו ידיו ורגליו, ומתעטף ויושב בסדינין המצוייצין, ודומה למלאך צבאות.**

פסקי ההלכה – מצוה לרחוץ כל גופו בחמין בערב שבת מפני כבוד השבת, וכן הדין ביו"ט, ואם אינו יכול או שאין לו פנאי או שיש לו רק מים מועטים, ירחץ פניו ידיו ורגליו, ואפילו מי שתורתו אומנותו יש לו לבטל מלימודו בשביל זה, (אך לא נזכר זה בגמ' כי אם על פניו ידיו ורגליו), ומ"מ הרחיצה אינה חיוב גמור, והמקיימה מקבל עליה שכר, ושאינו מקיימה אינו נענש עליה. וגם על הנשים שייך מצות רחיצה.

ירחץ בערב שבת ולא ביום חמישי, אא"כ אינו יכול לרחוץ בערב שבת, שאז עדיף לרחוץ כמה שיותר קרוב לשבת, וכן לענין להסתפר.

אם רחץ בפושרין יש לעיין אם יצא ידי המצוה. ואם רחץ בצונן ודאי לא יצא ידי המצוה, אך אם אח"כ נתחמם ע"י הבל הזיעה שהעלה על עצמו לכאו' הוא בכלל רחיצה בחמין.

בזמננו אין מקפידים על רחיצת הרגלים, ואפשר שהטעם הוא מפני שאין הולכים יחפים.

מצוה לחוץ הראש בערב שבת ובב"ח כתב שירחץ בחמין, אך בפוסקים לא נזכר דבר זה, אלא בכל דבר שמועיל לחפיפת הראש כמו

נתר וכדו', סגי.

סעיף ב'

מה יאמר אדם בביתו בערב שבת

איתא במתני' (ל"ד.) שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה, עשרתם, ערבתם, הדליקו את הנר. ובגמרא שם איתא צריך למימרינהו בניחותא, כי היכי דליקבלינהו מיניה.

פסק ההלכה – סמוך לחשיכה, והיינו כשנשאר עוד זמן להוסיף מחול על הקודש לפני בין השמשות, ישאל לבני ביתו בלשון רכה (כדי שיקבלו ממנו, ולעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו, שמתוך היראה הם מחללים שבת ומאכילים לאדם דבר האסור לו ובאים לידי כמה עבירות), עשרתם (אא"כ אין מעשרים באותו מקום), ערבתם (אא"כ רגילים להניח עירובי חצרות ותחומין מערב פסח לערב פסח, ובזמננו נמנעים מזה, כיון שדרך ליפול בו תולעים), הפרשתם חלה (וכעת אין רגילים לשאול זה, אך בערב פסח צריך לשאול, ואם חל בשבת ישאל בערב שבת). ויאמר הדליקו את הנר (בלשון ציווי), ויזהירם שיפסיקו לעשות מלאכה, ואם אינו בביתו ישלח שליח שיזהירם לזה.

סימן רס"א

סעיף א'

דיני בין השמשות

בכל יום בסיום היום ותחילת הלילה ישנו זמן מסוים שהוא ספק יום ספק לילה, והוא הנקרא בין השמשות, והוא נ"מ לדברים שדינם דווקא ביום או דווקא בלילה, וכן נ"מ מתי מתחילה ומסתיימת השבת לענין איסור מלאכה. ויש מחלוקת תנאים מהו אורכו של זמן בין השמשות, ומתי הוא זמן בין השמשות, ולהלכה שיעור זמן בין השמשות הוא ג' רבעי מיל לפני השקיעה, ונחלקו הראשונים אם זמן זה הוא אחרי הזמן שהחמה נכסית מעינינו, או שהוא ג' מילין ורבע אחרי זמן זה שאז האור מתחיל להשקע לגמרי. ובסימן זה יבוארו דיני זמני בין השמשות להלכה, עוד יבוארו דיני תוספת שבת, ודיני קבלת שבת לפני הזמן המחויב.

מאד יש להזהר שלא לבוא ע"י הרחיצה לחשש חילול שבת כשיושב כמעט עד שחשיכה, שאף אם גומר את הרחיצה בהתר, יכול לבוא לידי איסור בסירוק השיער או סחיטת האלונטית, וראוי לכל מי שנגע יראת ד' בליבו למנוע את העם מזה, וכל מי שבידו למחות ואינו מוחה נתפש בעוונם.

קציצת הצפרנים

מצוה לקוץ את הצפרנים בערב שבת, וביום חמישי מקפידים שלא ליטלם מפני שחוזרות לצמוח ביום השלישי, ואין זה כבוד שבת שחוזר לצאת.

יש שכתבו שלא לקצוץ צפורני הידים והרגלים ביום אחד, ואין לקוץ אלא בערב שבת ויו"ט, ונכון שיקוץ מהרגלים ביום חמישי ומהידיים ביום שישי. ויש מקומות שאין קוצצים צפרנים (ואין מגלחים) בר"ח אפילו חל בערב שבת, כי כך ציווה רבינו יהודה חסיד.

השורף צפרנים חסיד, והקוברם צדיק, והזורקם רשע שמא תעבור עליהם אשה מעוברת ותפיל, ולכן בביהמ"ד או במרחץ שאין מצויים שם נשים, מותר. ואין הצפרנים מזיקות אלא במקומם, ולכן אם נפלו לו צפרנים יכול לכבד את אותו מקום, ובא"ר כתב דאפשר שדווקא אם השליכם מחוץ לחדר הוי שינוי מקום.

יש ליטול ידים אחרי קציצת הצפרנים.

כתב הרמ"א שלא יקצוץ הצפרנים כסדרם, אלא יתחיל בשמאל בקמיצה ובימין באצבע, וסימן לזה דבהג"א בשמאלו, ובדאג"ה בימינו. ובתשב"ץ כתוב שמהר"ם לא דקדק בזה, וכן כתבו על האר"י, ומ"מ יש להזהר בזה לכתחילה.

גילוח השערות – אם היו שערות ראשו גדולות, מצוה לגלחם בערב שבת בתער או במספרים, כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מנוול.

לעשות בזמן זה מלאכה דאורייתא או דרבנן, מלבד מלאכות דרבנן באופנים שיבוארו להלן. ומה שאסור לעשות בבין השמשות, אסור לעשות גם אם הוא מסתפק אם הגיע זמן בין השמשות, ולא הוי ס"ס כיון שהוא חסרון ידיעה, או משום ששניהם משם אחד, ספק יום ספק לילה. (בה"ל ד"ה בין השמשות).

מעשר- אין מעשרים טבל ודאי, אפילו בפירות שחיובם מדרבנן, אמנם אם אין לו מה לאכול בשבת מותר, ודמאי מותר לעשר בבין השמשות.

חלה- אסור להפריש חלה בבין השמשות אפילו בחו"ל, ואפילו אין לו מה לאכול בשבת, שהרי בחלת חו"ל יכול לשייר מעט לאחר שבת ולהפריש מן המשויר, אך כשחל שבת בערב פסח ולא הפריש חלה מהמצה בערב שבת מותר להפריש חלה בבין השמשות, וה"ה אם לא הפריש חלה מהלחם שאוכל בערב פסח.

טבילת כלים- אסור להטביל כלים בבין השמשות, בין כלים טמאים בין כלים חדשים שנקנו מנכרי, ואם אין לו כלי אחר לשבת יכול להטבילם בבין השמשות ולברך כדין.

הדלקת נרות- אסור להדליק נרות בבין השמשות אפילו לצורך מצוה כגון שיתבטל מסעודת שבת, ואם הדליק או עשה שאר מלאכות אסור להנות מזה, ואם עשה מלאכה בזמן שנחלקו בו הפוסקים אם הוא כבר בין השמשות, יש להקל בדיעבד.

עירוב- אסור לערב בבין השמשות עירובי תחומין, ובדיעבד עירובי עירוב, ולערב לצורך מצוה נחלקו בזה הפוסקים, ועירובי חצרות או שיתופי מבואות או עירובי תבשילין, מותר לערב ולברך אפילו לדבר הרשות, אך לכתחילה לא יתעכב עם העירוב עד זמן בין השמשות, ואם יש לו ספק אם זה בין השמשות או לילה לא יברך, ולכא"פ לא יערב, ויש לעיין.

הטמנה- מותר להטמין בבין השמשות בדבר שאינו מוסיף הבל, וכמבואר פרטי דיני הטמנה בסימן רנ"ז.

איסורים דרבנן שלא הוזכרו כאן אסור לעשותם בבין השמשות, אא"כ זה לדבר מצוה או שאר דוחק, וכמבואר בסימן שמ"ב.

אמירה לנכרי- מותר לומר לנכרי להדליק נר לצורך שבת, או לעשות מלאכה אחרת לצורך מצוה ואפילו מצוה שלא

איתא במתני' (ל"ד.) **ספק חשכה ספק אינו חשכה, אין מעשרין את הודאי, ואין מטבילין את הכלים, ואין מדליקין את הנרות. אבל מעשרין את הדמאי, ומערבין וטומנין את החמין.** וביאר רש"י דספק חשיכה היינו בין השמשות, עוד כתב רש"י שאף שמעשר וטבילת כלים אינם אסורים אלא משום שבות, קסבר גזרו על השבות אף בבין השמשות, (ומ"מ מותר לעשר דמאי, שכיון שרוב עמי הארץ מעשרים לא דמי למתקן). וכתב הבית יוסף דא"כ כיון שלהלכה מותר שבות בבין השמשות, א"כ מותר גם לעשר טבל ודאי. אלא שהטור בסימן שמ"ב כתב שדווקא לצורך מצוה או כשהיה טרוד התירו. ויש לדון אם רש"י ג"כ סובר כך, או שרש"י סובר שהמתיר שבות בבין השמשות מתיר בכל גוונא. והלכה כדעת הרמב"ם שמותר לומר לנכרי לעשות מלאכה בבין השמשות לצורך מצוה או אם הוא טרוד ונחפז עליה, ולכן הטור מתיר לומר לנכרי בבין השמשות להדליק נרות, ודלא כהמרדכי.

שיעור זמן בין השמשות- בגמ' (ל"ד:) איתא **איהו בין השמשות משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין, הכסיף (-השחור) התחתון (של כיפת הרקיע) ולא הכסיף העליון בין השמשות, הכסיף העליון והשוה לתחתון זהו לילה, דברי רבי יהודה. רבי נחמיה אומר כדי שיהלך אדם משתשקע החמה חצי מיל. רבי יוסי אומר בין השמשות כהרף עין, זה נכנס זה יוצא, ואי אפשר לעמוד עליו. ובגמ' (ל"ה.) איתא שהלכה כרבי יהודה. ואע"פ שנחלקו אמוראים בדעת רבי יהודה, כבר פסקו הר"ף והרא"ש והרמב"ם כרבה שביאר בכוונת רבי יהודה- **כרוך ותני, איהו בין השמשות משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין, והכסיף התחתון ולא הכסיף העליון נמי בין השמשות, הכסיף העליון והשוה לתחתון לילה.** ושיעור זמן זה הוא כדי הילוך שלשת רבעי מיל. ובסעיף ב' יבואר מתי הוא זמן בין השמשות.**

פסקי ההלכה

שיעור זמן בין השמשות הוא כדי הילוך ג' רבעי מיל (ועיין סעיף ב' מתי הוא זמן זה), והוא ספק יום ספק לילה, ואסור

מתי הוא זמן בין השמשות

הטור בסימן תר"ח כתב שבין השמשות הוא ג' רבעי מיל לפני הלילה. והתוס' (ל"ה. ד"ה תרי) הקשו דבגמ' פסחים צ"ד. איתא **רבי יהודה אומר משקיעת החמה עד צאת הכוכבים ד' מילין**. ותירץ ר"ת שהגמ' בפסחים מדברת מתחילת השקיעה, והגמ' בשבת מדברת מסוף השקיעה. וביאר הר"ן שיש ב' שקיעות, הראשונה מתי שהשמש נכסית מעינינו, ואז השמש שווה ג' מילין ורביעי, ואז מתחילה השקיעה השניה והיינו שהאור מתחיל להשקע לגמרי, וזמן זה הוא ג' רבעי מיל. והבית יוסף מביא עוד ראשונים שסוברים כשיטת ר"ת, ותמה על הטור שלא כתב דברי ר"ת, והביא שמהר"י אבוהב כתב שהטור פוסק כר"ת ונדחק לבאר לשון הטור.

שיטת ר"ת וסיעתו וכן פסק השו"ע, שמתחילת השקיעה, מזמן שאין השמש נראית על הארץ, יש שיעור ג' מילין ורביעי, ובזמן זה אפשר להוסיף מחול על הקודש, רצה עושה כולו תוספת שבת, רצה עושה מקצתו תוספת שבת, ואח"כ מתחילה השקיעה השניה שהאור מתחיל להשקע לגמרי, ונמשך זמנה כדי שיעור מהלך ג' רבעי מיל (שהוא אלף וחמש מאות אמה) שזה בערך רבע שעה ולהגר"א מעט יותר, וזה הוא זמן בין השמשות, ואח"כ יוצאים ג' כוכבים בינוניים שהם סימן ללילה, וגם לשיטת ר"ת צריך לפרוש ממלאכה ג' רבעי מיל קודם שיראו שום כוכבים (דאין אנו בקיאים מהם כוכבים בינוניים), ולפי מה שידוע שזמן ד' מילין משתנה לפי הזמן והמקום, לכן יפרוש ממלאכה עכ"פ חצי שעה לפני הזמן שרגילים לראות כוכבים באותו מקום וכלול בו זמן בין השמשות ותוספת שבת, (ולרבי יוסי יש עוד זמן עד צאת הג' כוכבים, אלא שהוא זמן מועט).

וכתב המ"ב שכל זה דעת ר"ת, אבל **דעת הרבה ראשונים**, והסכים עמם הגר"א, שמיד כשהחמה נתכסית מעינינו מתחיל זמן בין השמשות, וזמנו ג' רבעי מיל, ואח"כ יוצאים ג' כוכבים בינוניים והוא לילה לכל דבר, ולכן יש להזהר מאד לא לעשות מלאכה, ואפילו מלאכת מצוה כהדלקת נרות, אחר שהחמה נתכסית מעינינו, וח"ו להקל בזה דזה ספק איסור סקילה, ובפרט בימינו שאין העולם בקיאים בזמן בין השמשות שיש

לצורך שבת, וכן לדבר שהוא טרוד ונחפז עליה ויצטער בשבת אם לא יעשנה, וכתב רש"ל דהיינו כל דבר שאם לא יעשה בשבת יצטער, אך ליבי נוקף להחמיר אם זה צורך רק לחול, אך בהפסד מרובה או בצורך גדול מותר לעשות שבותין בבין השמשות.

מי שקיבל שבת מוקדם הוא ובני עירו יכול לומר לנכרי להדליק עבורו נר או שאר מלאכות, אפילו שלא לצורך מצוה, אמנם בחצי שעה סמוך לחשיכה, שאפשר שכבר קיבלו שבת בכל המקומות, אין מותר אלא לצורך מצוה, ויחיד שקיבל עליו שבת מותר לומר לישראל חברו שיעשה עבורו מלאכה.

סעיף ב'

תוספת שבת

בגמרא (יומא פ"א:) ילפינן מקראי שצריך להוסיף מחול על הקודש, וכן פסקו הר"ף והרא"ש. וזמן התוספת הוא לפני בין השמשות. ודעת הרמב"ם והטור שאין דין תוספת בשבת (אלא רק ביוה"כ). בית יוסף.

פסק ההלכה - י"א שמצוה להוסיף מחול על הקודש, בכניסת השבת לפני בין השמשות (כפי השיטות דלהלן), וכן ביציאת השבת, והיא מצוה עשה ואין על זמן זה לאו או כרת, וכתב הא"ד דהכי נקטינן לדינא, שכן סוברים כל הראשונים, וכך סתימת השו"ע, והרמב"ם חולק, אך גם לדבריו מדרבנן מצוה להוסיף מעט מחול על הקודש, והגר"א פסק כהרמב"ם, אמנם לענין ערב שבת אין כ"כ נ"מ, שלשתי השיטות זמן איסור מלאכה הוא רק אחר השקיעה, ואדרבה להגר"א האיסור מלאכה מתחיל תיכף משעה שהשמש נכסית מעינינו, והוא ספק איסור סקילה, ולשו"ע אין חיוב להוסיף לפני השקיעה. ושיעור התוספת לא סגי בכל דהוא אלא צריך קצת יותר, ועכ"פ הוא פחות מכדי ג' רבעי מיל, ושיעור התוספת יחד עם בין השמשות הוא כמעט חצי שעה. וקבלת השבת בזמן התוספת היא ע"י שיאמר שהוא מקבלו עליו לתוספת שבת, או ע"י אמירת ברכו וכדלהלן.

שיושלם זמן ד' מילין. ודע שדעת הפמ"ג דהד' מילין הם שעות שוות ולא זמניות, אמנם דעת המנחת כהן והגר"א שהם זמניות, וכן משמע מהמ"א, אמנם אם רואה שהכסף העליון ושוה לתחתון (והיינו שנשקע האודם מכל כפות הרקיע בצד המערבי) ויש גם ג' כוכבים, א"צ להמתין על שעות זמניות בימים הארוכים אפילו לדעת ר"ת. (מ"ב ס"ק כ"ג, ובה"ל ד"ה שהוא).

ממתי אפשר לקבל שבת - הרוצה להקדים לקבל שבת מזמן פלג המנחה הרשות בידו, ונאסר בעשית מלאכה, אבל המקבל שבת לפני פלג המנחה אין בקבלתו כלום. ופלג המנחה הוא שעה ורבע לפני הערב, לפי שעות זמניות, ונחלקו הפוסקים אם זה שעה ורבע לפני השקיעה או לפני צאת הכוכבים, ולכן אם קיבל שבת שעה ורבע לפני השקיעה יש להחמיר שלא לעשות מלאכה.

סעיף ג'

מתי ידליק מי שאינו בקי בזמן כניסת השבת

איתא בגמ' (ל"ה:): **אמר ליה רבא לשמעיה, אחון דלא קים לכו בשיעורא דרבנן, אדשימשא אריש דיקלי אתלו שרגא. ביום המעונן מאי, במתא חזי תרנגולא, בדברא עורבי, אי נמי אדאני.**

פסק ההלכה - מי שאינו בקי בשיעור ד' מילין הנ"ל ידליק בעוד השמש בראשי האילנות או בראשי הגגות הגבוהים, ואם הוא יום המעונן ידליק בזמן שהתרנגולים יושבים על הקורה מבעוד יום, ואם אין שם תרנגולים ידליק כשהעורבים יושבים מבעוד יום, ואם יש לו שעון טוב ויודע לפי השעון את זמן השקיעה, יכול לסמוך על השעון.

סעיף ד'

קבלת השבת - אחר ענית ברכו, או לדידן באמירת מזמור שיר ליום השבת, אע"פ שעדיין יום, כל שכבר עבר פלג המנחה, הוי כקיבל שבת בפירוש, (וכתב המ"א שנוהגים שלא לקבל שבת באמירת מזמור שיר אלא בברכו, אמנם היום המנהג לקבל שבת באמירת מזמור שיר, ובדרך חכמה

לפרוש ממלאכה מתחילת השקיעה, (וכן לענין כל דין דאורייתא שיש בו נ"מ בין יום ללילה שצריך להחמיר בו מתחילת השקיעה), ולהדליק נרות קודם השקיעה, וגם הגר"ז הזהיר מאד על הדבר, (וכתב שאם נאנסה ולא הדליקה קודם השקיעה, תאמר לנכרי להדליק והיא תברך, ועיין בסימן רס"ג שכתבנו שאין לאשה לברך כשהנכרי מדליק). ודעת היראים שבין השמשות מתחיל ג' רבעי מיל לפני השקיעה, וי"א שיש לחוש לדבריו, וכן ראוי לעשות לכתחילה, וכך היה מנהג הקהילות.

מלאכות דאורייתא או דרבנן שנאסרו בבין השמשות, אסור לעשותם גם בבין השמשות דרבי יהודה שהוא מתחיל אחר השקיעה, ולא רק בבין השמשות דרבי יוסי שהוא מתחיל אחר בין השמשות דרבי יהודה והוא זמן מועט מאד, ולענין דבר שמקילים בזמן בין השמשות לומר שהוא לילה כגון לענין תענית יחיד, מקילים גם בבין השמשות דרבי יהודה, וכן לענין ספירת העומר למקילים לספור בבין השמשות מותר גם בבין השמשות דר"י, וכן לענין שבות בבין השמשות לצורך מצוה דמותר וי"א שזה מותר גם במוצאי שבת, מותר גם בבין השמשות דר"י, אף שלרבי יוסי הוא עדיין יום. אך להגר"א והקרבן נתנאל אפשר שאין להקל לענין ספירה ולענין שבות במוצאי שבת. בה"ל ד"ה שיעור.

גם מי שבקי, **לכתחילה לא ימתין להדליק נרות ברגע האחרון**, אלא ידליק בזמן שהחמה בראשי האילנות, ומי שפורש ממלאכה חצי שעה או עכ"פ שליש שעה לפני השקיעה אשריו, כי הוא יוצא בזה ידי שיטת כל הראשונים, והיינו אפילו שיטת היראים הנ"ל, ואפילו אי נימא דמיל הוא כ"ד דקות, ויוצא בזה גם ידי תוספת שבת להרבה אחרונים.

זמן יציאת השבת - יציאת השבת היא אחרי זמן בין השמשות, וכנ"ל ששיעורו ג' רבעי מיל, אמנם כתבו הפוסקים שזמן זה הוא רק באופק בבל ובזמן ניסן ותשרי, אבל במקומנו הוא מתאריך הרבה יותר, וא"כ בימי הקיץ בין השמשות מאריך הרבה יותר, ומי יכול לכון הזמן בדקדוק, ולכן יש להזהר מעשית מלאכה במוצאי שבת אפילו זמן רב אחרי השקיעה עד שיראו ג' כוכבים קטנים, (מדינא סגי בבינוניים אלא שאין אנו בקיאים מהם כוכבים בינוניים ומהם גדולים), ושיטת ר"ת שצריך להמתין במוצאי שבת מלעשות מלאכה עד זמן ד' מילין, שזה שעה וחומש מתחילת השקיעה, ונכון לכתחילה לצאת דעת ר"ת וכל הני רובתא המחזיקים בשיטתו, ולא לעשות מלאכה במוצאי שבת עד

כי הוא יוצא בזה ידי שיטת כל הראשונים.

זמן יציאת השבת - יציאת השבת היא אחרי זמן בין השמשות, ומה שמצינו שזה אחרי ג' רבעי מיל היינו דווקא באופק בבל ובזמן ניסן ותשרי, אבל במקומו הוא מותר הרבה יותר, ולכן יש להזהר מעשית מלאכה במוצאי שבת אפילו זמן רב אחרי השקיעה עד שיראו ג' כוכבים קטנים.

סימן רס"ב

סעיף א'

הכנת הבית לשבת

איתא בגמ' (ק"ט:): **רבי יוסי בר יהודה אומר שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע. וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטתו מוצעת, מלאך טוב אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו. ואם לאו, מלאך רע אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך טוב עונה אמן בעל כרחו.**

פסקי ההלכה

מפת השלחן - יסדר שלחנו בערב שבת לליל שבת, (בחדר שהוא אוכל צריך לכסות את כל השלחנות, ואפילו ביתר החדרים אפשר דראוי לעשות כן), ויהיה שלחנו ערוך כל יום השבת עד אחרי ההבדלה, ויש נוהגים לשים בשלחן שאוכלים בו ב' מפות מלבד זו שעל הלחם, כדי שכשמנערים את המפה לא יהיה השלחן מגולה.

יציע את המיטות שיושבים עליהם, וטוב שתהיה מוצעת גם המיטה שישן עליה.

יתקן כל ענייני הבית כדי שימצאנו ערוך ומסודר בבואו מבית הכנסת, ואמרו חז"ל ב' מלאכי השרת מלווים לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו, מלאך טוב ומלאך רע, וכו'. **נקיון הבית** - טוב לפנות קורי עכביש מהבית מבעוד יום.

כתב שכשאומרים בלכה דודי "בואי כלה" הוי קבלת שבת), ואחרי קבלה זו אסור בכל הגדרים והסייגים שגזרו חז"ל לשבת, כגון להכנס למרחץ להזיע וכ"ש לרחוץ בחמין וכדו', וגם הדברים שהתירו בבין השמשות כגון עירובי חצרות והטמנה או שאר שבות לצורך מצוה אסור. וכתבו הרבה אחרונים שדין זה הוא דווקא באמירת ברכו שזה קבלת ציבור, אבל יחיד שקיבל שבת אין דינו כמוור מבין השמשות, וי"א שגם קבלת ציבור אין דינה כמוור מזמן בין השמשות, וכתב הבה"ל שבהצטרף עוד ספק כגון שהוא ב' שעות לפני חשיכה יש להורות להקל בענין זה.

עיקרי הדינים

אסור בבין השמשות לעשות שום מלאכה האסורה מדאורייתא, ודברים האסורים בשבת מדרבנן, כגון הפרשת תרומות ומעשרות וטבילת כלים ואמירה לנכרי, ג"כ אסורים בבין השמשות, אא"כ זה לצורך מצוה, או שהוא הפסד מרובה או צורך גדול. וכן מותר בבין השמשות לעשר דמאי ולהטמין בדבר שאינו מוסיף הבל ולערב עירובי חצרות.

אפשר לקבל שבת מזמן פלג המנחה, והיינו שעה ורבע זמניות לפני הלילה (י"א שקיעת החמה וי"א צה"כ). וענית ברכו או לדידן מזמור שיר ליום השבת הוי קבלה בפירוש. וציבור שקיבלו שבת מוקדם מותר להם לומר לנכרי לעשות מלאכה דאורייתא, אמנם בזמן שיתכן שקיבלו שבת בכל המקומות מותר רק לצורך מצוה, ויחיד שקיבל שבת מותר לומר לישראל חבירו שיעשה עבורו מלאכה.

תוספת שבת - י"א שמצוה להוסיף מחול על הקודש, בכניסת השבת לפני בין השמשות וכן ביציאת השבת, ושיעור התוספת לא סגי בכל דהוא אלא צריך קצת יותר, וקבלת השבת בזמן התוספת היא ע"י שיאמר שהוא מקבלו עליו לתוספת שבת, או ע"י אמירת ברכו.

שיעור בין השמשות הוא ג' רבעי מיל, לשיטת ר"ת בין השמשות מתחיל ג' מילין ורבע אחרי השקיעה, ולחולקים זה מתחיל מיד בשקיעה, ואין להקל כדברי ר"ת לעשות שום מלאכה אחרי השקיעה, אלא יש לפרוש ממלאכה חצי שעה לפני הזמן שרואים בו כוכבים באותו מקום שזה כולל את בין השמשות ותוספת שבת, וראוי להחמיר כדעת היראים שזמן בין השמשות הוא ג' רבעי מיל לפני השקיעה, ולכתחילה אין להדליק נרות ברגע האחרון, אלא בזמן שהחמה בראשי האילנות, ומי שפורש ממלאכה חצי שעה או עכ"פ שליש שעה לפני השקיעה אשריו,

מתאחרת, מצוה גדולה שהוא ידליק הנרות, ולא ישגיח בקטטת אשתו, ומצוה גדולה יותר לישב בחושך מלחלל שבת ח"ו.

כל המרבה לכבד את השבת הן בגופו הן בבגדיו הן באכילה ובשתיה הרי זה משובח.

הזהר והמקובלים הזהירו שלא תהיה שום מחלוקת בשבת, ובפרט בין איש לאשתו.

סעיף ג'

קבלת פני שבת

איתא בגמרא (ק"ט). **רבי חנינא מיעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא, אמר בואו ונצא לקראת שבת המלכה. רבי ינאי לביש מאניה מעלי שבת, ואמר בואי כלה בואי כלה.**

פסק ההלכה - ילבש בגדיו הנאים וישמח בביאת השבת כיוצא לקראת המלך וכיוצא לקראת חתן וכלה, ובקצת מקומות נוהגים לצאת מבית הכנסת לעזרה ואומרים בואו ונצא וכו', ואנו נוהגים להפוך את הפנים לצד מערב כשאומרים בואי בשלום, ולעשות דוגמא כמו שמקבל אדם גדול. וביזה"כ שחל בשבת אין מקבלים פני השבת, אלא רק אומרים מזמור שיר ליום השבת לפני ברכו, אפילו אלו שבשאר יו"ט שחל בשבת אומרים עוד מזמורים.

סימן רס"ג

סעיפים א' ב'

נרות שבת

חובת ההדלקה וזכותה - הדלקת הנר חובה בין באנשים בין בנשים, משום מצות עונג שבת, ומשום הידור מצוה יש לעשותו יפה, וזוכה עבור זה לבנים ת"ח כדאיתא בגמ' (כ"ג): **הרגיל בנר הויין ליה בנים תלמידי חכמים.** וראוי שתתפלל האשה אחרי ההדלקה והברכה שיתן לה הקב"ה בנים זכרים מאירים בתורה.

וטוב להזהר בסעודות הלילה והבוקר שלא לזרוק דברים על הרצפה, כדי שלא לנוול את הבית, אא"כ דרכו לנקות את הרצפה בדבר המותר.

סעיף ב'

בגדי שבת

ישתדל שיהיו לו **בגדים נאים לשבת** כפי יכולתו, כדאיתא בגמרא (שבת ק"ג). **"וכבדתו" שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול.** עוד שם בגמרא **אמר רב הונא אם יש לו להחליף יחליף, ואם אין לו להחליף ישלשל בבגדיו.** לרש"י הכונה שישלשל בגדיו למטה שיהיו ארוכים כדרך העשירים היושבים בביתם, ולרבינו ירוחם הכונה שישלשל למטה ולא יגביהם למעלה ולא יקפלים על כתפו, והכל בו כתב שיתיר ולא ילבשם מקופלים בחגורו.

טוב שלא ילבש בשבת מכל מה שלבש בחול ואפילו חלוק, ואם אפשר טוב שתהיה לו גם טלית מיוחדת לשבת. ולא ילבש בגדים לבנים אם מחזי כיוהרא, אמנם בביתו שלא בפני רבים יכול לעשות מה שירצה. ומי שאינו יכול לקנות בגדים מיוחדים לשבת, לפחות ישלשל בגדיו למטה דרך כבוד כדרך העשירים.

אפילו הוא לבדו או עם נכרים, ג"כ ילבש בגדי שבת, כי הבגדים הם לכבוד השבת ולא לכבוד הרואים.

כתב בספר חסידים אל יקח אדם ילד בשבת עד שישים תחילה כר בחיקו, כדי שלא יטנף בגדיו.

ילך בבגדי השבת עד מוצאי שבת אחרי הבדלה.

כבוד השבת **ללבוש בגדי השבת מיד אחרי שרחץ עצמו**, והיינו כשהוא רוחץ עצמו מעט בביתו, אבל כשהוא הולך לבית המרחץ נכון להקדים כדי שלא יבוא לחילול שבת, ובפרט בחורף שהימים קצרים. גם הנשים נוהגות לרחוץ עצמן קודם הדלקת נרות וללבוש בגדי שבת, אמנם בימים הקצרים שיש חשש שיבואו לידי ספק חילול שבת טוב להזהירם להקדים לרחוץ וללבוש, ועדיף להדליק במלבושי חול מלבוא לספק חילול שבת, ואם הבעל רואה שאשתו

נר שבת במי שאין לו

איתא בגמ' (כ"ג:) **נר ביתו ונר חנוכה, נר ביתו עדיף משום שלום ביתו. נר ביתו וקידוש היום, נר ביתו עדיף משום שלום ביתו. נר חנוכה וקידוש היום וכו' נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא.**

פסק ההלכה – מי שאין לו מה לאכול כלל, תחילה יחזר שיהיה לו לחם לקיים מצות קידוש ועיקר סעודת שבת, וכתב הפמ"ג דלחם כדי שביעה בעינו, ובבה"ל מפקפק בזה קצת, וכתב שמוש"כ הדרך החיים שג' סעודות כדי שביעה קודם לנר, אין להחמיר בזה בסעודה שלישית, ודי במעט יותר מכביצה, והדלקת הנר קודמת לשאר מאכלים (ומספיק לזה נר אחד), ומי שמתפרנס מקופת צדקה צריך להשתדל ואפילו לשאול על הפתחים או למכור כסותו כדי להשיג נר אחד לשבת. ונר שבת קודם לקידוש (שהרי יכול לקדש בתפילה או על הפת), וקודם לנר חנוכה, ואם יש לו נר אחד יוציא את המותר לקידוש או לנר חנוכה, וגם לחנוכה מספיק נר אחד, ואם יש לו נר לשבת ונר לחנוכה ויש לו עוד מעט מעות, טוב יותר לקנות עוד נרות לחנוכה כדי שיהיה מן המהדרין.

סעיף ג'

הדלקת האשה – האשה קודמת לבעל להדלקת הנר, מפני שהאשה מצויה בבית ועוסקת בצרכי הבית, ומפני שגרמה מיתה לאדם הראשון וכתבה נרו של עולם, ומ"מ טוב שהבעל יתקן את הנרות, ואם יש הרבה נרות יכול להדליקם בעצמו, ויולדת בשבת הראשונה ידליק הבעל ויברך, ונדה מברכת בעצמה.

סעיף ד'

זמן הדלקת נרות

איתא בגמ' (ברכות כ"ז.) **רב צלי של שבת בערב שבת,** וכתבו הראשונים שלפני כן היה מדליק הנר ומקבל שבת, והא דאמרינן בבמה מדליקין (שבת כ"ג:) לגבי הדלקת נרות **ובלבד שלא יקדים ולא יאחר,** היכא שמקבל עליו שבת אין זו הקדמה, ואפשר לקבל שבת מפלג המנחה.

מקומות ההדלקה – עיקר ההדלקה היא על השלחן שאוכלים שם, וכן צריך להדליק בכל החדרים שהולך בהם בשבת, לפחות נר אחד, כדי שלא יכשל בעץ או באבן, אע"פ שאינו אוכל בהם.

מספר הנרות – מדינא מספיק נר אחד, ויש מכוונים לעשות ב' פתילות בשמן, או ב' נרות, כנגד זכור ושמור, ואם מעותיו מצומצמים עדיף שיקנה נר אחד יפה ולא שניים גרועים. וכתב הרמ"א שנהגו להוסיף להדליק ג' או ד' נרות, ויש נוהגים להדליק ז' נרות כנגד ז' ימי השבוע, ויש שמדליקים עשרה כנגד עשרת הדברות, וא"צ שכולם יהיו על השלחן. ויכולים להוסיף נרות כנגד כל דבר, ובלבד שלא יפחות משנים. יש שמכוונים לעשות נר שעוה משני נרות הקלועים יחד, זכר למה שאמרו חז"ל שזכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, ומנהג הגון הוא, אבל לא ידבקם סמוכים בשעת ההדלקה, כי השעוה נוטפת בגלל זה, וגם הנרות נכפלות ונופלות.

אשה ששכחה להדליק צריכה להוסיף כל ימיה נר אחד יותר ממה שהיתה רגילה להדליק, ואם שכחה כמה פעמים צריכה להוסיף נר לכל פעם ששכחה, והכל משום קנס כדי שתהא זהירה בכבוד שבת, וע"כ אם נאנסה אינה צריכה להוסיף, ולעניה יש להקל שתוסיף כל ימיה מעט שמן בנר, או שתדליק נר ארוך יותר מבתחילה. וכתב הפמ"ג שגם אם הדליק פחות נרות מהרגלה צריכה להוסיף, ולא נהירא.

הדלקה מנרות השבת – מותר להדליק מנר לנר, אף כשמדליק יותר מב' נרות, ואף שעיקר המצוה הוא נר אחד, מ"מ י"ל שכל תוספת אור יש בו יותר שלום בית ושמחה יתירה, אבל אסור להדליק קיסם או נר של חול מנרות השבת, ונהגו להחמיר בזה אפילו אם כוונתו להדליק בו נר אחר של שבת, וי"א שטוב שיהיה נר מיוחד להדליק בו תמיד כל הנרות של שבת.

אסור להדליק משעוה הבאה מבית תפלתם של גויים, ואפילו באופן שהנר מותר להדיוט כגון שביטלו הנכרי אסור למצוה משום דמאיס, וכתב הפמ"ג שאם אין לו נר אחר שרי, ומ"מ לא יברך על זה.

שלא יקדים ולא יאחר.

וכתב הבית יוסף (בסוף הסימן) שכתב בארחות חיים שהנשים נוהגות להדליק נר לפני זמן ההדלקה, וקורין לו נר של חול, ואח"כ מדליקים נר של שבת. ואולי הטעם משום שנחלקו ר"ת והי"א אם מברכים על נר של שבת, וכשיש כבר נר דלוק זה מורה שהנר החדש הוא לכבוד שבת. והבית יוסף כתב שהטעם הוא כדי שלא יצטרכו לחזר אחר נר להדליק ממנו נר שבת, כי אולי בין כך ובין כך יהיה ספק חשיכה וימנע מלהדליק.

מתי יברך - י"א שמברכים לפני ההדלקה משום דבעינן לברך עובר לעשייתו. וי"א שמברכים אחר ההדלקה, דאם תברך קודם הוי כאילו קיבלה שבת בפירוש ושוב אסורה להדליק, וכדי שיהיה עובר לעשייתו יניח היד לפני הנר עד לאחר הברכה כדי שלא יהנה מהנר, וכן נוהגים. וביו"ט דעת המ"א דלא פלוג, אבל הרבה אחרונים ס"ל שתברך ואח"כ תדליק, ואשה שמתנית שאינה מקבלת שבת בהדלקה, או איש שבסתמא אינו מקבל שבת בהדלקה, מהדרך החיים משמע שבזה ידליק ויפרסו ידיהם ויברכו, וכהמ"א, אבל ברע"א ובחי"א מוכח שיברכו ואח"כ ידליקו.

על איזה נר יברך - יברך על הנרות שמדליק במקום האכילה, שהם עיקר המצוה, אמנם אם יש הרבה נשים ואין לכל אחת שלחן בפני עצמה, יכולה לברך על הנרות שבשאר מקומות שמדליקים שם כדי לעשות איזה תשמיש, דכלל נקטינן שבכל מקום שמדליק כדי לעשות איזה תשמיש ראוי לברך עליו.

אשה סומא יכולה לברך על נר שבת, ואם יש לה בעל פקח הוא יברך, ואם אוכלת בשלחן אחד עם אחרים שהדליקו לא תברך.

תנאי בהדלקה - אשה המדליקה נרות, ואינה רוצה לקבל שבת מחמת שיש חופה אח"כ, או שהיא צריכה לרחוץ ולחפוף לצורך טבילה, תדליק ותברך ותתנה שאינה מקבלת שבת בהדלקה, אבל אינה יכולה להדליק ולברך אח"כ, או לומר אח"כ בבין השמשות לנכרי להדליק והיא תברך (דאין שליחות לנכרי, ועוד דדעת הדרך החיים שהמדליק הוא

פסק ההלכה - אם רוצה לקבל שבת ולפרוש ממלאכות, יכול להדליק נרות ולקבל שבת מפלג המנחה (שזה שעה ורביע זמניות לפני הלילה, לשו"ע מונים השעות מעלות השחר עד צה"כ, ולהלבוש והגר"א מונים מהזריחה עד השקיעה), וכיון שהמנהג שהאשה מקבלת שבת בהדלקה, ממילא יכולה להדליק מפלג המנחה, אא"כ מתנה שאינה מקבלת שבת בהדלקה. ולפני פלג המנחה אינה קבלה אפילו בדיעבד, ולמעשה אפשר לסמוך על דברי המ"א והט"ז לקבל שבת ב' שעות לפני הלילה. ואם אינו מקבל שבת, לא ידליק הרבה לפני תוספת שבת, (שהיא לשו"ע מעט לפני סוף השקיעה, ולשיטתו לא יקדים הרבה אפילו בתוך שיעור ד' מילין מהשקיעה, וכבר כתבנו שטוב לפרוש ממלאכה חצי שעה או לפחות שליש שעה לפני השקיעה, שבזה יוצא ידי כל הראשונים, ולשיטתם לא יקדים הרבה קודם זמן התוספת, שהיא מעט לפני השקיעה), ובדיעבד אם הדליק לצורך שבת ולא קיבל שבת, א"צ לכבותו, אבל אם הדליק לצורך אחר צריך לכבותו ולחזור להדליקו לצורך שבת, ואם הדליק לפני פלג המנחה לצורך שבת, צריך לכבות ולחזור להדליק בברכה, אפילו אם רצה לקבל שבת בהדלקה. ולא ידליק בצמצום בסוף הזמן המותר שמא יאחר את הזמן.

סעיף ה'

ברכת ההדלקה

נוסח הברכה - כשידליק האיש או כשתדליק האשה יברכו ברוך וכו' אשר קדשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של שבת, ואפילו כשמדליק כמה נרות טוב יותר שיאמר "נר" כי זהו עיקר החיוב. ואם נסתפקה אם בירכה א"צ לחזור ולברך, ואם ודאי לא בירכה, יש להקל ולברך כל זמן שהוא שעת התר להדליק. וביו"ט יברך להדליק נר של יו"ט, (וא"צ לברך שהחינו, ובמקום שנהגו כך אין למחות בידם), ואם חל יו"ט בשבת אומר של שבת ושל יום טוב. וביו"ה כ"ב בלא שבת נחלקו הפוסקים אם יברך.

כתב הטור שי"א שאין לברך על הדלקת נר שבת, מפני שאם היתה דלוקה א"צ לכבות ולהדליק או להדליק נר אחר, ואין זה נכון שהרי בכסוי הדם א"צ לכסות אם הרוח כיסתה, ומ"מ מברכים על הכיסוי, ועוד אומר ר"ת שאם הנר דלוק צריך לכבות ולחזור ולהדליק, כדאיתא בגמ' (כ"ג) **ובלבד**

המברך). (מ"ב ס"ק כ"א).

סעיפים ו' ז'

הדלקת נרות למי שאינו בביתו - מי שהולך ללמוד מחוץ לביתו, ויש לו שם חדר מיוחד, צריך להדליק שם נר שבת משום שלום בית, ולברך עליו דאינו נפטר בברכה שברכה אשתו במקום אחר, ואפילו אם החדר מיועד רק ללינה, ואפילו הוא נשוי ואשתו מדליקה בביתו, צריך להדליק בחדרו, וצריך שהנרות ידלקו עד שמגיע לחדרו בלילה, ובלאו הכי הוי ברכה לבטלה. ואם יש כמה בחדר אחד, ובעה"ב אינו עמהם, ישתתפו כולם, ואחד מהם ידליק ויברך, ויכין להוציאם וגם הם יכונו לצאת, אבל אם בעה"ב עמם בחדר דכבר יש שם אורה ולא שייך הטעם דשלום בית, א"צ להשתתף עמו אם מדליקים עליהם בביתם, כיון שידי חובת ההדלקה יוצא במה שמדליקים עליו בביתו. ואורח שאין לו חדר מיוחד וגם לא מדליקים עליו בביתו, צריך להשתתף בפרוטה או שבעה"ב יקנה לו במתנה חלק בנר, וגם הבחורים צריכים להשתתף, אך אפשר שאם הם סמוכים על שלחן בעה"ב הרי הם בכלל בני ביתו.

סעיף ח'

ברכה לכמה המדליקים בבית אחד - כמה בעלי בתים המדליקים בבית אחד, נחלקו הפוסקים אם כל אחד יברך משום תוספת אורה, או לא, וכתב השו"ע שלא יברך אלא אחד משום ספק ברכות, (ואם יש לאחד מהם חדר מיוחד, יכול לברך שם אפילו אינו משתמש שם בשום צורך אכילה). והרמ"א כתב שכל אחד יברך, וי"א דמ"מ לא יברכו כמה על מנורה אחת שיש בה כמה קנים, ויש מקילים גם בזה, ויש לסמוך על זה בנשים עניות.

סעיף ט'

אכילה במקום ההדלקה - צריך לאכול במקום ההדלקה, ואם אוכל מבעוד יום אין חיוב שהנר ידלק בלילה, כיון שיש

לו הנאה ושמחה בזמן האכילה מן הנרות, ומצוה מן המובחר שידלקו הנרות עד הלילה אף כשאוכל מבעוד יום. והמצטער הרבה מחמת זבובים וכדו' מותר לו לאכול בחצר שלא במקום ההדלקה, אך צריך שהנרות ידלקו כשחוזר לביתו, או שישתמש בהם באיזה דבר וכתב הדרך החיים שיהא דבר לצורך הסעודה אבל שאר אחרונים סתמו בזה, דבלאו הכי הוי ברכה לבטלה.

סעיף י'

קבלת השבת

קבלת שבת בהדלקת נרות - שיטת בה"ג שהמדליק נרות חל עליו שבת ונאסר במלאכה, ועל פי זה יש נשים שנוהגות להשליך את הפתילה שהדליקו בה לארץ ולא לכבותה, ונחלקו הפוסקים לשיטתו אם אשה יכולה להתנות שאינה מקבלת שבת בהדלקה. ודעת התוס' ועוד ראשונים שאין קבלת שבת תלויה בהדלקת נרות, אלא בברכו או לדין באמירת מזמור שיר ליום השבת.

וכתב הרמ"א שהמנהג שאשה בסתמא מקבלת שבת בהדלקה, ולכן תתפלל מנחה לפני ההדלקה כי אח"כ אינה יכולה להתפלל מנחה, (ואם אין זמן עדיף שתתפלל ערבית שתיים, מלהכנס ח"ו לספק חילול שבת), ויכולה האשה להתנות שאינה מקבלת שבת בהדלקה, ובתנאי בלב סגי, אך אין להתנות כי אם לצורך כי י"א שלא מהני תנאי, ושאר בני הבית מותרים במלאכה עד ברכו. ואם האיש מדליק בסתמא אינו מקבל שבת בהדלקה אפילו אם מברך על ההדלקה, ומ"מ טוב להתנות.

הדלקה עושה מצוה - אין להדליק במקום שאין משתמשים בו, ולהעביר את הנר (אם לא קיבל שבת בהדלקה) למקום שמשתמשים בו, דהדלקה עושה מצוה, וצריך לכבות ולחזור ולהדליק, אבל להעביר ממקום שמשתמשים בו למקום אחר מותר, והלבוש מחמיר גם בזה, ובמקום הצורך אפשר להקל. הנשים שמדליקות בסוכה ומטלטלות לתוך הבית, לא יפה הן עושות. (רמ"א).

מלאכה בין ציבור בין יחיד מותרים, וכ"כ עוד כמה ראשונים.

וכתב הבית יוסף שכל זה אם התפללו אחרי פלג המנחה, אבל קודם לכן אפילו ציבור צריכים לחזור ולהתפלל, ויחיד חוזר ומתפלל אם התפלל בטעות אפילו אם זה היה לאחר פלג המנחה.

והמרדכי כתב בשם הגאונים שאם הדליקו נרות ביום המעונן ולא התפללו מעריב עד שנתפזרו העבים וזרחה החמה, אותם שהדליקו הנרות אסורים לעשות מלאכה, ושאר בני הבית מותרים, ומשמע דס"ל שקבלת שבת ע"י הדלקת נרות חמורה יותר מקבלה בתפילה, כיון שיש בזה מעשה.

פסקי ההלכה

ציבור שטענו ביום המעונן וחשבו שחשכה והדליקו נרות והתפללו מעריב של שבת, ואח"כ נתפזרו העבים וזרחה החמה, אם התפללו לפני פלג המנחה צריכים לחזור להתפלל, אבל אם התפללו אחרי פלג המנחה א"צ לחזור ולהתפלל, אפילו אם באותו יום התפללו מנחה אחרי פלג המנחה, אבל יחיד שטעה צריך לחזור ולהתפלל אפילו אם באותו יום התפלל מנחה לפני פלג המנחה, וה"ה בחול, (אם נוהג תמיד להתפלל מעריב בלילה כרבנן).

ולענין מלאכה לשיטת השו"ע בין יחיד בין ציבור מותרים בעשית מלאכה, והביא השו"ע שי"א שאותם שהדליקו אסורים בעשית מלאכה ושאר בני הבית מותרים, (ולשיטתם אסור גם למי שלא קיבל שבת להוסיף לנר שמן שמא ישתמש בו, ואסור לגעת בנר שמא ישתמש בו, ולצורך מצוה יש להקל, והגר"ז תמה מאד על איסור הנגיעה), ואם קיבלו שבת ע"י אמירה מותרים במלאכה לכו"ע, אך להגר"א קבלה באמירה דינה כקבלה בהדלקה. ויחיד שהדליק נרות בטעות (אחרי פלג המנחה) הא"ר מיקל בזה, והפמ"ג והדרך החיים מוחמירים.

וכתב המ"ב שהאחרונים הביאו בשם כמה מגדולי הפוסקים שבקבלת ציבור בטעות גם מי שלא הדליק אסור במלאכה, אלא שהמיעוט אין נמשכים אחר הרוב, ואין להקל נגד דעתם, ובמקום הדחק יש לסמוך על הדעה הראשונה שבשו"ע.

סעיף י"א

יחיד שהתפלל תפילת שבת מבעוד יום אחרי פלג המנחה וכנ"ל, אף שהקהל עדיין לא התפללו, חלה עליו שבת ואסור בעשית מלאכה, ולא מהני תנאי.

סעיף י"ב

מתי המיעוט נמשכים אחרי הרוב - אם רוב הציבור קיבלו שבת, המיעוט נמשכים אחריהם בעל כרחם. ואם רוב הציבור לא היו בבית הכנסת, אין נמשכים אחר המיעוט, וכן בית כנסת אחד אינו נמשך אחרי בית כנסת אחר אפילו הוא הרוב, אבל העושה מניין בביתו אפילו מנין קבוע, הוא נמשך אחרי הרוב. במוצאי שבת היחיד יכול להוציא שבת כשמגיע הזמן, ואינו נגרר אחרי הרוב.

סעיף י"ג

אדם שהגיע לעיר שקיבלו שם שבת ויש עליו מעות או חפץ, אפילו אם עוד היום גדול, צריך ללכת לאיזה חדר ולהניחו ליפול שם במקום מוצנע, וע"ע בסימן רס"ו.

סעיף י"ד

קבלת שבת בטעות

איתא בגמרא (ברכות כ"ז:): **אמר ליה רבי ירמיה בר אבא לרב מי בדלת** (ממלאכה כיון שהתפללת של שבת בערב שבת והזכרת שבת בתפילה), **אמר ליה אין בדילנא, ומי בדיל וכו' והא אביי שרא ליה לרב דימי בר ליואי לכברויי סלי** (לעשן אותם בגפרית לאחר שהתפלל תפילת שבת בערב שבת), **ההוא טעותא הואי** (-לא קיבל עליו תוספת שבת, אלא היה זה יום המעונן והיה סבור שחשכה ואח"כ זרחה השמש). **וטעותא מי הדרא והא אמר אבידן פעם אחת ותקשרו שמים בעבים כסבורים העם לומר חשכה הוא ונכנסו לבית הכנסת והתפללו של מוצאי שבת בשבת, ונתפזרו העבים וזרחה החמה, ובאו ושאלו את רבי ואמר הואיל והתפללו התפללו** (אלמא תפילה היא, וא"כ חלה תוספת שבת), **שאני צבור דלא מטרחינן להו.** וביאר הרא"ש שהכוונה שאין מטריחים ציבור לחזור ולהתפלל כמו יחיד, אבל

יש שהות הרבה עד בין השמשות, (דאל"כ ודאי רוב אנשי העיר כבר קיבלו שבת, והמיעוט נגרר אחריהם בעל כרחו), ומותר להנות מאותה המלאכה בשבת, וכ"ש שבמוצאי שבת מותר למי שלא הבדיל, לומר למי שכבר הבדיל (בתפילה אע"פ שלא הבדיל על הכוס), לעשות עבורו מלאכה, ומותר להנות מהמלאכה בשבת, והלבוש אוסר, והאחרונים הסכימו עם השו"ע, ואם אמר "המבדיל בין קודש לחול" באמצע סעודתו מותר לכו"ע, דאפילו הוא מותר לעשות מלאכה, אך צ"ע אם הוא יכול לומר "רצה" בברכת המזון.

עונש וכפרה למחלל שבת - מי שהדליק נר שבת אחר שקיעת החמה, אם הדליק בשוגג הרי הוא חייב מלקות, ואם ידע שזה אסור קונסים אותו, ואם לא יקבל מחרימים אותו ומנדים אותו ונמנעים מלדבר עמו אפילו קרוביו, ואם דברו עמו הם שרויים עמו בנידוי עד שיעשו תשובה. ופעם אחת היו ב' אחים שחיללו שבת בשוגג, ולא נתנו להם הקהל שלום ולא הניחום להכנס לבית הכנסת כדי שלא יקחו אחרים מהם קל וחומר, וגזרו עליהם צום ז' שבועות נ' יום רצופים חוץ משבתות וראשי חודשים, ושישלימו נ' ימי המעשה בצומות ומלקיות, כנגד מה שחייב כרת מת בן נ' שנה, ועוד גזרו עליהם לתת מממונם לפדיון נפשם לקופה של צדקה, ואחר כך גזרו עליהם ב"ב חדשי השנה ג' ימים בכל חודש שני וחמישי ושני שהם ל"ו ימים כנגד ל"ו כריתות שבתורה. ואם ח"ו היו מזידים היו מחמירים להוסיף עליהם עוד שלא להתגלח ולהתנדותם ל' יום, וכל המחמיר בזה יניחו לו ברכות על ראשו. (בית יוסף).

מי שעבר עבירה בשבת או בחול, ויכולים לתפוס אותו בשבת וחוששים שעד מוצאי שבת הוא יברח, אין מלקים ואין מכניסים אותו לבית הסוהר ביום טוב וכל שכן בשבת, דאין דנין ביום טוב ושבת, ואם ברח אין עלינו כלום. (בית יוסף).

נר שהודלק לשבת אסור גם לאחרים להשתמש בו תשמיש חול אפילו אם המדליק התנה שלא לקבל שבת.

סעיפים ט"ו ט"ז

תפילת מנחה במקום שהציבור קיבלו שבת - מי ששהה להתפלל מנחה בערב שבת עד שקיבלו הקהל שבת, אם קיבל שבת עמהם (בעניית ברכו או באמירת מזמור שיר ליום השבת כל מקום לפי מנהגו) יתפלל ערבית שתיים, (הראשונה לשם שבת והשנייה לתשלומין, ואם הפך אפשר דיצא כיון שזה עדיין יום וזמן מנחה), ואם לא קיבל שבת עמהם (דאף שהיחיד נגרר אחרי הציבור, הני מילי למלאכה אבל לא לענין תפילה), לא יתפלל מנחה באותו בית הכנסת, אלא יתפלל בחוץ, אבל אם מתחיל מנחה לפני שמקבלים שבת, אע"פ שידע שלא יוכל לגמור אפילו חצי תפילה לפני שיקבלו שבת, מותר להתפלל מנחה, כיון שמתחיל בהתר, ומ"מ טוב יותר שיתפלל בחוץ. (וכ"כ בתרומת הדשן, ואע"פ שבכתביו כתב שאם יודע שלא יגמור לפני ברכו לא יתחיל, מ"מ הלכה כמ"ש בתה"ד. בית יוסף).

סמוך לבין השמשות אין להמתין לומר מזמור שיר ליום השבת וכדו' בגלל המאחרים.

סעיף י"ז

אמירה לישראל שלא קיבל שבת לעשות מלאכה עבורו

איתא בגמ' (קנ"א). **מותר לאדם לומר לחבירו שמור לי פירות שבתחומך, ואני אשמור לך פירות שבתחומי.** והרשב"א מוכיח מזה שישראל שקיבל שבת מותר לומר לחבירו שלא קיבל שבת לעשות עבורו מלאכה. והר"ן דוחה דשאני התם שהוא עצמו היה יכול להגיע לשם ע"י בורגנים. והבית יוסף כתב שאינו מבין הקושיה, שהרי גם לענין מלאכה היה יכול לא לקבל שבת.

פסק ההלכה - י"א שמי שקיבל שבת מותר לו לומר לישראל אחר שלא קיבל שבת לעשות עבורו מלאכה, אם

עיקרי הדינים-

חובת ההדלקה - הדלקת הנר חובה בין באנשים בין בנשים, משום מצות עונג שבת, ומשום הידור מצוה יש לעשותו יפה, וראוי שתתפלל האשה אחרי ההדלקה והברכה שיתן לה הקב"ה בנים זכרים מאירים בתורה. האשה קודמת לבעל להדלקת הנר, וטוב שהבעל יתקן את הנרות. מדינא מספיק נר אחד, ויש שמדליקים ב' נרות, ויש שמדליקים יותר. אשה ששכחה להדליק צריכה להוסיף כל ימיה נר אחד יותר ממה שהיתה רגילה להדליק, ואם נאנסה אינה צריכה להוסיף. מי שאין לו מה לאכול כלל, סדר העדיפויות הוא, א' לחם לקיים מצות קידוש ועיקר סעודת שבת, ב' הדלקת נר אחר, ג' שאר מאכלים. וכן נר שבת קודם לקידוש ונר חנוכה.

מברכים אשר קדשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של שבת, וביו"ט יברך להדליק נר של יו"ט, ואם חל יו"ט בשבת אומר של שבת ושל יום טוב. נחלקו הפוסקים אם מברכים לפני ההדלקה משום עובר לעשייתו, או אחרי ההדלקה וכדי שיהיה עובר לעשייתו יניח היד לפני הנר עד לאחר הברכה כדי שלא יהנה מהנר, וכן נוהגים. וביו"ט דעת המ"א דלא פלוג, אבל הרבה אחרונים ס"ל שיברך ואח"כ ידליק.

מקום ההדלקה - עיקר ההדלקה היא על השלחן שאוכלים שם, וכן צריך להדליק בכל החדרים שהולך בהם בשבת לפחות נר אחד, כדי שלא יכשל בעץ או באבן, אבל הברכה תהיה במקום שאוכלים. ואין להדליק במקום שאין משתמשים בו ולהעביר את הנר למקום משתמשים בו. צריך לאכול במקום ההדלקה, והמצטער הרבה מחמת זבובים וכדו' מותר לו לאכול בחצר שלא במקום ההדלקה, אך צריך שהנרות ידלקו כשחוזר לביתו, או שישתמש בהם באיזה דבר לצורך הסעודה.

מותר להדליק מנר לנר, אף כשמדליק יותר מב' נרות, אבל אסור להדליק קיסם או נר של חול מנרות השבת, ונהוג להחמיר בזה אפילו אם כוונתו להדליק בו נר אחר של שבת.

מי שרוצה לקבל שבת ולפרוש ממלאכות מוקדם, יכול להדליק נרות ולקבל שבת מפלג המנחה, ואם אינו מקבל שבת, לא ידליק הרבה לפני תוספת שבת, ולא ידליק בצמצום בסוף הזמן המותר שמא יאחר את הזמן.

הדלקת נרות במי שאינו בביתו - מי שהולך ללמוד מחוץ לביתו צריך להדליק ולברך בחדרו, אפילו אם החדר מיועד רק ללינה, ואפילו אם הוא נשוי ואשתו מדליקה בביתו, וצריך שהנרות ידלקו עד שמגיע לחדר בלילה, ואם יש כמה בחדר אחד, ובעה"ב אינו עמהם, ישתתפו כולם ואחד מהם ידליק ויברך, ויכין להוציאם וגם הם יכוונו לצאת, אבל אם בעה"ב עמם בחדר א"צ להשתתף עמו אם מדליקים עליהם בביתם, ואורח שאין לו חדר מיוחד וגם לא מדליקים עליו בביתו, צריך להשתתף בפרוטה או שבעה"ב יקנה לו במנתה חלק בנר, וגם הבחורים צריכים להשתתף, אך אפשר שאם הם סמוכים על שלחן בעה"ב הרי הם בכלל בני ביתו. כמה בעלי בתים המדליקים בבית אחד, לשו"ע לא יברך אלא אחד משום ספק ברכות, (ואם יש לאחד מהם חדר מיוחד, יכול לברך שם אפילו אינו

מושמש שם בשום צורך אכילה). ולרמ"א כל אחד יברך.

קבלת שבת בהדלקת נרות או בתפילה - שיטת בה"ג שהמדליק נרות חל עליו שבת ונאסר במלאכה, ונחלקו הפוסקים לשיטתו אם אשה יכולה להתנות שאינה מקבלת שבת בהדלקה. ודעת התוס' ועוד ראשונים שאין קבלת שבת תלויה בהדלקת נרות, אלא בברכו או לדין באמירת מזמור שיר ליום השבת. וכתב הרמ"א שהמנהג שאשה בסתמא מקבלת שבת בהדלקה, אבל היא יכולה להתנות שאינה מקבלת שבת בהדלקה, ובתנאי בלב סגי, אך אין להתנות כי אם לצורך ושאר בני הבית מותרים במלאכה עד ברכו. ואם האיש מדליק בסתמא אינו מקבל שבת בהדלקה אפילו אם מברך על ההדלקה, ומ"מ טוב להתנות. יחיד שהתפלל תפילת שבת מבעוד יום אחרי פלג המנחה וכו"ל, אף שהקהל עדיין לא התפללו, חלה עליו שבת ואסור בעשיית מלאכה, ולא מהני תנאי. ואם רוב הציבור קיבלו שבת, המיעוט נמשכים אחריהם בעל כרחם. ומי שקיבל שבת בטעות מחמת שהיה סבור שחשיכה, השו"ע מותר בעשיית מלאכה, וי"א שמי שהדליק נרות אסור במלאכה, וכתב המ"ב שלהלכה גם מי שלא הדליק אסור במלאכה, ובמקום הדחק יש להקל כהשו"ע. ואם התפלל בטעות מעריב של שבת מבעוד יום, ציבור א"צ לחזור אם התפללו אחרי פלג המנחה, ויחיד צריך לחזור.

אין להתפלל מנחה אחרי שקיבל שבת, או בבית הכנסת שהציבור בו קיבל שבת, ואם מתחיל לפני קיבלו שבת מותר אף שיסיים אח"כ.

מי שקיבל שבת מותר לו לומר לישראל אחר שלא קיבל שבת לעשות עבודו מלאכה, ומותר להנות מאותה המלאכה בשבת, וכ"ש שבמוצאי שבת מותר למי שלא הבדיל לומר למי שכבר הבדיל לעשות עבודו מלאכה.

סימן רס"ד

באלו פתילות ושמונים מותר להדליק

אסרו חכמים להדליק בפתילות או בשמונים מסוימים שאינם דולקים יפה, שמא יטה כדי שידלק יפה ויתחייב משום מבעיר, וכן אם כבר הדליק בהם אסרו להשתמש לאור נר זה שמא יטה. ובסימן זה יבואר באיזה פתילות ושמונים אסור להדליק, ומתי אסור להשתמש לאורם, ובמה ידליק לכתחילה.

סעיף א'

באלו פתילות מדליקים-

איתא במתני' (שבת כ): **אין מדליקין לא בלכש, ולא בחוסן, ולא בכלך, ולא בפחילת האידן, ולא בפחילת המדבר, ולא בירוקה שעל פני המים.** ועיי"ש בגמרא

סעיף ב'

כרך דבר שמדליקים בו ע"ג דבר שאין מדליקים בו

איתא בגמרא (כ"א.) **כרך דבר שמדליקין בו על גבי דבר שאין מדליקין בו, אין מדליקין בו. במה דברים אמורים להדליק, אבל להקפות מותר.** שיטת רש"י שלהקפות שמותר היינו שנתן את הדבר שאין מדליקים בו רק כדי להציף את הפתילה שלא תטבע. אבל הרי"ף מבאר שלהקפות היינו להעבות את הפתילה להרבות אורה, וי"ג ברי"ף שרק אם עשה כך כדי להקשות את הפתילה מדליקים בזה, אבל אם עשה זאת כדי להרבות אורה אין מדליקים בזה, וכן כתבו הרמב"ם והסמ"ג, (וי"מ כ"ך גם בדעת רש"י, ומהרא"ש משמע שרש"י חולק). וביאר הרא"ש שהטעם שזה תלוי בכוונתו הוא שכיון שהאיסור הוא שמא ידליק בעיניה, אין החשש אלא שכיוונתו להרבות אורה, ומטעם זה מותר לתת גמי בתפילה כדי שתהיה זקופה. וכתבו הראשונים שבדבר שאין ראוי לעשות ממנו פתילה מותר גם לשיטת רש"י, דליכא למיגזר ביה אטו בעיניה. והמרדכי והתרומה נסתפקו אם מותר לעשות פתילה עם גמי, משמע דס"ל דגמי חזי בעיניה, והרשב"א מתיר בגמי, דפשיטא ליה דלא חזי בעיניה, ובשל קש גם המרדכי מתיר.

פסק ההלכה - כרך דבר שמדליקים בו ע"ג דבר שאין מדליקים בו אם נתכוין להעבות את הפתילה ולהוסיף אור אסור, ואם נתכוין להקשות את הפתילה מותר אפילו כשמדליק שניהם יחד אא"כ הדבר שאין מדליקים בו הוא הרוב, וכן מותר לכרוך דבר שמדליקים בו ע"ג גמי או קש כדי לתת את הפתילה בעששית אפילו אם כוונתו להעבות הפתילה, מ"א. ויש אוסרים. ומותר לתת מלח או גריס של פול על פי הנר בערב שבת כדי שידלק יפה בשבת.

סעיף ג'

באלו שמנים אין מדליקים

איתא במתני' (כ:) **אין מדליקין וכו' ולא בזפת ולא**

מהו כל דבר מהנ"ל, ובטור כתב שלכש כמו צמר גפן הגדל בעץ ארז בין העץ לקליפה, וחוסן והוא פשתן שלא ניפצוהו, וכלך הוא פסולת של משי, ואידן כמין צמר גפן שיש בעץ ערבה בין הקליפה לעץ, ופתילת המדבר הוא מין עשב ארוך שהמוך שבתוכו ראוי להדלקה, וירוקה שעל פני המים הוא הירוק שגדל סביב הספינה כששוהה לעמוד במקום אחד על פני המים, וכן אין מדליקים בצמר או בשיער. ודעת רש"י שאין מדליקין בקנבוס ולא בצמר גפן, ור"ת מתיר ונהגו כמוותו, וכ"כ התוספות, והבית יוסף מביא עוד ראשונים שמתירים בזה, וכתב שכן עמא דבר.

פסק ההלכה - אין עושים פתילה לשבת אלא מדבר שהאור נאחז בו, כגון פשתן נפוצה ובגד שש וצמר גפן וקנבוס וכדו' (והא"ר כתב שנכון להחמיר בקנבוס אם אפשר באחר), אבל דבר שאין האור נאחז בו אלא נסרך סביביו והשלהבת קופצת, כגון צמר ושיער, אין מדליקים בו נר של שבת, בין נר הדולק בשמן בין נר של שעוה או חלב, בין נר שעל השלחן בין כל נר שמדליק בבית, דחיישינן שמא יטה את הכלי שיבוא השמן שבתוכו אל הפתילה כדי שידלק יפה. וליו"ט מותר להדליק בכל הפתילות והשמנים חוץ משמן שריפה ולכאורה ה"ה בעטרן, ולענין צרי הפמ"ג מסתפק.

אם הדליק בפתילות או שמנים האסורים אסור להשתמש לאורם אפילו תשמיש שאינו צריך עיון, שמא יטה. ובחלב מהותך יש לעיין אם מותר בדיעבד. וכתב הט"ז שאפילו יש עימו אחר הרואה אותו אסור.

י"א שאם נר אחד הוא מהדברים המותרים מותר להשתמש לאור האחרים, (וכתב המ"א שמותר אפילו בחדרים אחרים, ולדבריו כשיש נר כשר ליד נר פסול מותר בדיעבד להשתמש אפילו שלא לצורך שבת, והא"ר כתב שדווקא באותו חדר מותר, וכן מבואר מהגר"א ומהקרבן נתנאל), וכן דבר שאפשר לעשותו בלא נר כגון לשכב בחדר, או למשוך יין מן המרתף (דרך כלי ולא דרך ברזא), מותר לעשותו לאור נרות שאסור להדליק בהם (לא"ר דווקא כשיש נר כשר בבית, אבל לשארי אחרונים מותר לשיטה זו אפילו אם אין נר כשר כלל), ויש אוסרים, ולצורך שבת יש להקל בדיעבד.

שריחו רע, ולא בצרי והיינו שמן אפרסמון מפני שריחו נודף וחיישינן שיתפסק ממנו, וכן שמא הוא יגרום להבערת הבית ויבוא לכבות (ומזה למדנו שלא לסתום את התנור בעצים, כדי שלא יבוא לחילול שבת ע"ז).

אף אם אין לו פתילות ושמונים אחרים מ"מ לא ידליק בהם, מלבד עטרן שידליק בו באין לו אחר. ומותר להדליק בנפט או בגז שריחו רע במקצת, אבל בנפט לבן אסור חז"ל להדליק אפילו בחול, מחשש שישרוף את הבית. ושמן של איסור הנאה כגון ערלה אין מדליקים בו.

סעיפים ד' ה'

הדלקה משמונים שאין מדליקים בהם ע"י תוספת שמן כשר

איתא בגמרא (כ"א). בעא מיניה אביי מרבה שמונים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, מהו שיתן לתוכן שמן כל שהוא וידליק, מי גורין דילמא אתי לאדלוקי בעינייהו או לא, אמר ליה אין מדליקין.

עוד איתא בגמרא (כ"א). אמר רב ברונא אמר רב חלב מהותך וקרבי דגים שנמוחו אדם נותן לתוכו שמן כל שהוא ומדליק. והרי"ף והרא"ש והרמב"ם וההגהות מיימוניות פסקו כרב ברונא, ודלא כסמ"ג והסמ"ק שפסקו דלא כוותיה. והנה רש"י מפרש שחלב מהותך היינו חלב מבושל, ולדעת הר"ן חלב מבושל אסור אפילו ע"י תערובת, שהרי במתני' איתא שאין מדליקים בחלב מבטשל, ומסתבר שדינו כשאר הדברים השנויים שם אין מדליקים בהם אפילו ע"י תערובת, אלא חלב מהותך היינו מחוי שלא נקרב עדיין. וקרבי דגים, כתבו התוספות שאין הכונה לשמן דגים, דשמן דגים שרי ליה מתניתין בעיניה, וכן כתב רבינו ירוחם ששמן דגים הוא שמן צלול שעושים מגלגל עינו או מבשרו של הדג, אבל קרבי דגים שנימוחו ואינם צלולים אסור להדליק בהם בלא תערובת שמן. ולרש"י שמן מקרבי דגים שנימוחו מדליקים בו אם סינו אותו והוציאו את הצלול שבו, ורב ברונא אוסר בלא סינון, ובזה מותר ע"י תערובת שמן.

פסק ההלכה - שמונים שאין מדליקים בהם אין להדליק

בשעוה ולא בשמן קיק ולא בשמן שריפה ולא באליה ולא בחלב. ובגמ' (כ"א). איתא שמונים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן, מפני שאין נמשכין אחר הפתילה. עוד בגמרא מאי שמן קיק, אמר שמואל שאילתניהו לכל נחותי ימא ואמרו לי, עוף אחד יש בכרכי הים וקיק שמו. רב יצחק בריה דרב יהודה אמר משחא דקאזא (-שמן שעושים מגרעיני צמר גפן). ריש לקיש אמר קיקין דיונה.

עוד איתא במתני' (כ"ד): רבי ישמעאל אומר אין מדליקין בעטרן מפני כבוד השבת. וחכמים מתירין בכל השמונים, בשמן שומשמן בשמן אגוזים בשמן צנונות בשמן דגים בשמן פקועות, בעטרן ובנפט. רבי טרפון אומר אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד. ובגמרא (כ"ה): רבי ישמעאל אומר אין מדליקין בעטרן, מאי טעמא, אמר רבא מתוך שריחו רע שמא יניחנו ויצא, אמר ליה אביי ויצא, אמר ליה שאני אומר הדלקת נר בשבת חובה. והרי"ף והרא"ש והרמב"ם פסקו כרבי ישמעאל, ובשאר שמונים הלכה כחכמים. ורבינו ירוחם פסק כחכמים אף לגבי עטרן.

ולענין צרי איתא בגמ' (שם) אין מדליקין בצרי, מאי טעמא, אמר רבא מתוך שריחו נודף גזירה שמא יסתפק ממנו, אמר ליה אביי ולימא מר מפני שהוא עף, חדא ועוד קאמר, חדא מפני שהוא עף (-ונדבק בכותלי הבית ומדליק את הבית) ועוד שמא יסתפק ממנו. וכתב הבית יוסף שהטור לא הזכיר את הטעם דמפני שהוא עף, לפי שאינו ענין לשבת, דמשום הכי לא הזכירו רבא גם כן, ומפני כך לא כתב גם כן הא דתניא התם (כ"ו). אין מדליקין בנפט לבן בחול ואין צריך לומר בשבת מפני שהוא עף, אמנם הרי"ף והרא"ש והרמב"ם כתבוהו.

פסק ההלכה - דברים שאינם נמשכים אחר הפתילה אין מדליקים בהם, ולכן אין להדליק עם זפת או שעוה או חלב או שומן בהמה, ולענין חמאה צ"ע, ולא ידליק בשמן העשוי מצמר גפן ולא באליה, ולא בעטרן והיינו פסולת זפת מפני

עוד כמה ראשונים, עוד כתבו הראשונים שלדעת רש"י מותר גם בנר שלנו העשוי מזפת או חלב. ובדעת הרי"ף והרמב"ם יש לדון אם מותר או אסור. והכרעת הבית יוסף להתיר. והיכא שכרך יחד שמן פסול עם פתילה פסולה ועשה מהם נר, יש מתירים, אבל רוב הפוסקים אוסרים. טור ובית יוסף.

פסק ההלכה - כרך זפת או שעוה או חלב סביב הפתילה מדליקים בהם, אם הפתילה היא מדבר שמדליקים בו.

סעיף ח'

איתא בגמרא (כ:) **אמר עולא המדליק צריך שידליק ברוב היוצא.**

פסק ההלכה - המדליק צריך להדליק את רוב מה שהפתילה יוצאת מהנר, וכן בנר שעוה וחלב, כדי שהלהב יעלה יפה מיד כמו בהדלקת המנורה, ולכן ביו"ט שחל בערב שבת אין להדליק בחתיכות בגד ג' על ג' מצומצמות, שכיון שהדליק בה מעט הוי שבר כלי ושוב אסור להדליק בה, אא"כ קיפלה לפתילה מערב יו"ט, שכבר נתבטלה עי"ז מתורת כלי.

סעיף ט'

איתא במתני' (כ"ה:) **פתילת הבגד שקפלה ולא הבהבה, רבי אליעזר אומר טמאה היא ואין מדליקין בה, רבי עקיבא אומר טהורה היא ומדליקין בה.** ואיתא בגמרא (כ"ט.) **רבא אמר היינו טעמא דרבי אליעזר לפי שאין מדליקין בפתילה שאינה מחורכת.** ולענין הלכה דעת התוס' והרמב"ם והרא"ש ועוד ראשונים שאין הלכה כר"א, ומ"מ כתבו הרא"ש והטור שמנהג יפה להדליק את הפתילה ולכבותה כדי שתהיה מהוהבת ויאחז בה האור יפה. ודעת בה"ג שהלכה כר"א, וי"א שא"צ הבהוב גמור, אבל חירוק ע"י העברה באור צריך.

פסק ההלכה - א"צ להבהב את הפתילה, ומ"מ נהגו להדליק את הפתילה ולכבותה כדי שתהיה מחורכת ויאחז בה האור יפה, וגם בנרות שלנו יש לעשות כן, ויעשה זאת האיש לפני זמן ההדלקה.

בהם אפילו אם מעורב בהם שמן כשר, אבל אם הרוב הוא משמן כשר מותר, וחלב או שומן או חמאה מהותכים שלא נקדשו, וקרבי דגים שנמוחו, מותר להדליק אם נתן בהם מעט משמנים המותרים, ואם אין לו שמנים המותרים יכול לסחוט לתוכם אגוז שזה שמן כשר, (אמנם בחלב או שומן עדיף שלא להדליק אם יש לו שמן אחר, דלפעמים נשאר מעט בנר ומוסיף שם חמאה, ועובר על איסור בישול בשר בחלב, אא"כ זה שומן עוף שאין בו איסור בישול והנאה) ושמן שעושים מגלגל עינו של דג או מבשרו מותר להדליק בו אפילו בפני עצמו.

סעיף ו'

באלו שמנים מדליקים

איתא במתני' (כ"ד:) **וחכמים מתירין בכל השמנים וכו',** וכן פסקו הראשונים. ואיתא בגמ' (כ"ג.) **אמר אביי מריש הוה מהדר מר אמשחא דשומשמי, אמר האי משך נהורי טפי, כיון דשמע לה להא דרבי יהושע בן לוי מהדר אמשחא דזיתא, אמר האי צליל נהוריה טפי.**

פסק ההלכה - שאר השמנים שלא הוזכרו לעיל שאין מדליקים בהם, מדליקים בהם, ומצוה מן המובחר להדליק בשמן זית, ואם אין שמן זית מצוי מצוה להדליק בשאר שמנים שאורם צלול, והם קודמים לנר של שעוה, ונר שעוה קודם לנר של חלב, והכל לפי הענין, דנר שלנו שצלול מן השעוה ואין דרך להטותו עדיף משעוה ואולי גם מכל השמנים.

סעיף ז'

הדלקה בנרות שלנו

איתא בגמרא (כ:) **שעוה איצטריכא ליה, מהו דתימא לפתילות נמי לא חזיא, קא משמע לן.** ודעת רש"י והתוס' והרא"ש שהכונה שאפשר לעשות נרות משעוה עם פתילה כמו הנרות שלנו, ודחו דברי בני נרבנא שאוסרים נר של שעוה שלנו, וסוברים שרק אם יש בו שמן כשר מותר, וכן נוהגים באשכנז וצרפת להדליק בנר של שעוה, וכן דעת

ויתן ראש הפתילה בתוכה בשביל שתהא שואבת, ורבי יהודה מתיר. ואיתא בגמרא תנא אם חברה בסיד ובחרסית מותר, והאנן יוצר תנן, מאי יוצר כעין יוצר.

פסק ההלכה – אין לתת כלי מנוקב עם שמן מעל הנר, כדי שהשמן יטפטף לנר, וכן אין לתת את קצה הפתילה בתוך כלי נפרד מהנר, גזירה שמא יסתפק מהשמן ויתחייב משום מכבה, (ואף לסוברים שאינו אלא איסור בעלמא אפ"ה גזרו חכמים גזירה זו). ואם חיבר את שני הכלים בסיד או בחרסית מותר בשני המקרים.

סעיפים ג' ד'

נתינת כלי או מים תחת הנר

שמן שנמצא בנר אסור לקחת ממנו משום שע"ז הוא מקרב את כבוי הנר, ויש אופנים שאסרו חכמים להדליק כך, שמא יבוא ליטול מן השמן בטעות. וכן אסור לשים מים במקום שעפים לשם ניצוצות, מפני שהוא מקרב את כיבויים. שמן ששם אותו בנר הוא מוקצה ואסור בטלטול, וממילא אף באופן שהשמן מטפטף מעצמו אסור לשים כלי לקבל את השמן, משום מבטל כלי מהיכנו, אבל מותר לתת כלי ללא מים כדי לקבל את הניצוצות, כיון שאין בהם ממש.

נתינת כלי בשבת לקבל ניצוצות

איתא בגמרא (מ"ז:): **נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות בשבת, ואין צריך לומר בערב שבת, ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה מערב שבת, ואין צריך לומר בשבת. ופריך בגמרא והא קמבטל כלי מהיכנו, אמר רב הונא בריה דרב יהושע ניצוצות אין בהן ממש. והכל בו מביא מחלוקת אם מותר לתת כלי תחת הנר לקבל פחם שבראש הפתילה כמו בניצוצות, או שבפחם אסור משום שיש בו ממש ויש בזה משום מבטל כלי מהיכנו.**

פסק ההלכה – מותר לתת כלי תחת הנר לקבל את הניצוצות, מפני שאין בהם ממש ומיד הם כבים מעצמם, והכלי נשאר מותר בטלטול (אבל את האפר אסור לטלטל משום נולד), ואפילו בשבת מותר לתת את הכלי, אבל לא יתן מים לתוך הכלי, מפני שמקרב את זמן כבוי הניצוצות, ואם עבר ונתן יסלקם, ואפילו בערב שבת לא יתן מים, דיש

סעיף י'

אין מדליקים בסמרטוטים והיינו בלאי בגדי פשתן גסים, ואפילו הם מחורכים.

נר חרס ישן – אין מדליקים על השלחן בנר חרס ישן, מפני שהוא מאוס, ולעני שאין לו אחר מותר, ואם הסיקו באור מותר או שהנר מזכוכית או חרס מצופה מותר לכל אדם.

עיקרי הדינים

אסרו חכמים להדליק כל נר הדולק בבית בשבת, בפתילות (כגון פשתן שאינו מנופץ) או בשמנים (כגון זפת) שאינם דולקים יפה, שמא יטה כדי שידלק יפה ויתחייב משום מבעיר, ואפילו אם אין לו פתילות ושמנים אחרים לא ידליק בהם, וכן אין מדליקים בסמרטוטים אפילו מחורכים. ומותר להדליק בכל השמנים הדולקים יפה, וכן בנרות שעוה או חלב שיש בתוכם פתילה כמו הנרות שלנו, ושמן זית מצוה מן המובחר, ושמן קודם לנר, והכל לפי הענין מה דולק יותר יפה. וצריך המדליק להדליק את רוב מה שהפתילה יוצאת מהנר. מדינא א"צ להבהב את הפתילה, ומ"מ נהגו להדליק את הפתילה ולכבותה כדי שתהיה מחורכת ויאחז בה האור יפה, וגם בנרות שלנו יש לעשות כן, ויעשה זאת האיש לפני זמן ההדלקה.

כך דבר שמדליקים בו ע"ג דבר שאין מדליקים בו אם נתכוין להעבות את הפתילה ולהוסיף אור אסור, ואם נתכוין להקשות את הפתילה מותר. ומותר לתת מלח או גריס של פול על פי הנר בערב שבת כדי שידלק יפה בשבת. ואם הוסיף לשמנים האסורים שמן כשר, מותר רק אם הרוב מהשמן הכשר, וחלב או שומן או חמאה מהותכים שלא נקשרו, וקרבי דגים שנמוחו, מותר להדליק אם נתן בהם מעט משמנים המותרים.

אם כבר הדליק בשמנים או פתילות האסורים אסור להשתמש לאור נר זה שמא יטה, ונחלקו הפוסקים מה הדין כשיש נר כשר, או בתשמיש שאפשר לעשותו בלא הנר, ולצורך שבת יש להקל בדיעבד.

סימן רס"ה

סעיפים א' ב'

נתינת שמן לנר בכלי נפרד

איתא במתני' (כ"ט:): **לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתונה על פי הנר בשביל שתהא מנמפת, ואפילו היא של חרס, ורבי יהודה מתיר. אבל אם חברה היוצר מתחילה מותר, מפני שהוא כלי אחד. לא ימלא אדם קערה של שמן ויתונה בצד הנר**

מחמת זה, ואפילו אם רוב השמן באותו כלי טפסף מבעוד יום אסור, דדבר שיש לו מתירין לא בטיל.

נתינת כלי לקבל את השמן המטפסף מהנר

איתא במתני' (מ"ב:) **אין נותנין כלי תחת הנר לקבל בו את השמן, ואם נתנוה מבעוד יום מותר, ואין נאותין ממנו, לפי שאינו מן המוכן.** ולענין לתת כלי תחת נר של שעוה, ההגהות אשר"י מתיר בכלי דליק כיון שודאי ינערו משם, או בכל כלי אם דעתו לנער את האיסור, וכתב הבית יוסף דס"ל שאין דין בסיס לדבר האסור לאסור ניעור אלא כשדעתו שזה ישאר שם כל השבת, אבל לדעת הסוברים שאם מניח מדעתו אסור לנער, אסור להניח כלי תחת נר של שעוה. עוד כתב ההגהות אשר"י שאם יש בכלי דבר התר שא"א לנערו אם לא יתקלקל מותר להניח כלי זה תחת הנר לקבל את הנר או השמן, כיון שיהיה אפשר לטלטל את הכלי לפחות כשיכבה אגב ההתר, אמנם יש אוסרים (למ"ד) שבהצלה שאינה מצויה לא התירו לטלטל בשבילה אפילו דבר הניטל משום טירחה).

פסק ההלכה- אין לתת כלי בשבת מתחת הנר כדי שהשמן יטפסף לתוכו, מפני שהוא מבטל את הכלי מהיכנו ע"י שאוסרו בטלטול, ודמי לסותר, ורש"י כתב דהוי כמחבר את הכלי למקומו ודמי למלאכה, וכתב הפמ"ג שגם בכלי שמלאכתו לאיסור אסור, כיון שהיה מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו, (ומו"מ אם לא נפל שמן לכלי הכלי מותר בטלטול, ומבעוד יום מותר לתת כלי, וכתב הא"ר שאם נפל לתוכו שמן מבעוד יום נעשה כלי שמלאכתו לאיסור, אף אם השמן נשפך מהכלי מבעוד יום), ואם יש בכלי דבר המותר שעל ידו יהיה מותר לטלטל את הכלי מותר להניחו תחת הנר. ותחת נר של שעוה או חלב מותר אף בשבת כיון שיכול לנער מיד את המוקצה מהכלי (משא"כ בשמן שאינו רוצה להפסידו).

מותר לשים כלי תחת השלחן ואחרי האכילה לסלק את השלחן, דגרם ביטול כלי מהיכנו מותר בשבת, (ויש מתירים רק משום הפסד דליקה, אבל מהרי"ל מתיר בכל גוונא).

לחוש שיחשוב שאין בזה איסור ויבוא בשבת לקרב את הכלי לניצוצות ויכבה אותם, ולתת את הכלי עם המים לפני ההדלקה, המ"א מצדד להחמיר. ובמקום סכנת דליקה הא"ר בשם האיסור והתר מתיר לתת כלי עם מים תחת הניצוצות או תחת נר שנכפף, והפמ"ג מפקפק בזה, ויש להקל במקום הדחק ע"י קטן.

נתינת מים תחת השמן

כתבו התוס' (שם ד"ה מפני) שמותר להדליק בעששית שנותרים בה מים למטה כיון שאינו מתכוין לכבוי אלא להגבהת השמן. וכתב רבינו ירוחם שמותר לתת מבעוד יום מים בנר, כיון שדבר הנעשה מערב שבת אין בו משום גורם כבוי, וכתב הבית יוסף שרק גרם כבוי מותר בערב שבת, אבל אסור לעשות דבר המקרב את הכבוי אפילו בערב שבת, שהרי אסור לתת בערב שבת כלי עם מים לקבל ניצוצות. ורב נטרונאי כתב שטעם ההתר לתת מים בעששית הוא שהמים אינם מכבים את האש.

פסק ההלכה- מותר לתת מים בעששית שמדליקים בה בערב שבת, כיון שאינו מתכוין לכיבוי אלא להגביה את השמן, ואין לגזור שמא יעשה כך בשבת. וכתב המ"א שלשיטת הרא"ש מותר לעשות כך גם בשבת, אבל לשאר הפוסקים אסור, ובמקום שרגילים לשים בעששית מים ואח"כ שמן, וכשקורים לנכרי לצורך חולה הוא עושה כמנהג העיר, מותר. והרמ"א מותר אף במתכוין לכיבוי כדי שלא יתקלקל הכלי, או כדי שישאר קצת שמן, כיון שהמים אינם בעין אלא תחת השמן, אבל אסור לתת מים לתוך קנה שעומד בו נר של שעוה או חלב כדי שיכבה כשהאש תגיע למים, ובמקום צורך יש להתיר בזה כשהמים בנר עצמו, אך יזהר לתת את המים לפני שמדליק את הנר, ולכו"ע מותר לתחוב נר בערב שבת בתוך החול באופן שכשהאש תגיע לחול החול ימנע אותה מלשרוף והיא תכבה מאליה, דאינו אלא גרם כבוי המותר בערב שבת, ובשבת גרם כבוי מותר רק במקום פסידא.

אסור להשתמש בשבת בשמן שטפסף מהנר בשבת, מפני שהשמן הוקצה לנר בבין השמשות, וגם הכלי אסור בטלטול

סעיף א'

איתא במתני' (שבת קנ"ג.) **מי שהחשיך בדרך נותן כיסו לנכרי, ואם אין עמו נכרי מניחו על החמור. הגיע לחצר החיצונה נוסל את הכלים הניטלין בשבת, ושאינן ניטלין בשבת מתיר החבלים והשקין נופלין מאיליהם.**

מתי נותן את הכיס לנכרי- שיטת רש"י דהא דאיתא במתני' נותן כיסו לנכרי היינו מבעוד יום, אבל דעת התוס' והרא"ש והרמב"ם שיכול לתת את הכיס גם משחשיכה, ואף שהמעוות הם מוקצה, במקום פסידא לא גזרו, כמו שהתירו כאן לטלטל פחות פחות מד' אמות וכדלהלן.

מה הדין במציאה- איתא בגמרא (שם) **אמר רבא דוקא כיס, אבל מציאה לא, וכו'.** ולא אמרן אלא דלא אתי לידיה, אבל אתי לידיה כניסיה דמי. איכא דאמרי בעי רבא מציאה הבאה לידו מהו, כיון דאתא לידיה כניסיה דמי, או דילמא כיון דלא טרח בה לאו כניסיה דמי. תיקו. וכתב הר"ן שמסתבר כלישנא קמא, דכיון שזה איסור דרבנן נקטינן לקולא, וכן נראה מהרמב"ם, וברי"ף וברא"ש שלא הזכירו שאם זכה במציאה הוי ככיסו היה משמע משמע להחמיר בזה, אבל הטור נקט להקל בזה, וכנראה שהבין שהרי"ף והרא"ש לא הזכירו דין זה מפני שפשוט דהוי ככיסו.

פסקי ההלכה

מי שהחשיך בדרך ובידו מעות, הקלו חכמים בדבר זה כדי שלא יבוא לטלטל את המעות בשבת, וכדלהלן-

עדיפות א'- לתת ע"ג חמור של נכרי, ויזהר שלא יגרסם להליכת הבהמה, דאיסור מחמור שיין להרבה פוסקים גם כשהבהמה לא שלו. ואיירי כששכר את הנכרי ולא את החמור, ובכחאי גוונא א"צ להניח כשהבהמה מהלכת וכדלהלן, כיון שהנכרי הוא המחמור, אבל אם שכר את החמור עצמו עדיף לתת לנכרי, ד"א ששכירות קונה לחומרא, והפמ"ג מצדד שאם שכר את החמור מהנכרי עדיף לתת על החמור מאשר לתת לנכרי שיש בזה איסור אמירה לנכרי, אך יזהר שלא יהיה מחמור. עוד כתב הפמ"ג שגם

נגיעה בנר- אסור לגעת בנר דולק כשהוא תלוי, שמא יתנדנד מנגיעתו, ויטה השמן אל הפתילה והוי מבעיר, או יתרחק ממנה והוי מכבה. (רמ"א סעיף ג'). וכתב המ"א דאיירי כשמונח עליו דבר התר, דאל"כ אסור לגעת בו משום מוקצה, אף בלא חשש הטיה, ובא"ז מבואר שגם בנוגע ממש הוי טלטול מן הצד. ובנר של שעוה לא חיישינן להטיה, והא"ז מחמיר אף בנר של שעוה.

עיקרי הדינים-

אין לתת כלי מנוקב עם שמן מעל הנר, כדי שהשמן יטפטף לנר, וכן אין לתת את קצה הפתילה בתוך כלי נפרד מהנר, גזירה שמא יסתפק מהשמן ויתחייב משום מכבה, ואם חיבר את שני הכלים בסייד או בחרסית מותר בשני המקרים.

מותר לתת כלי תחת הנר לקבל את הניצוצות אפילו בשבת, אבל לא יתן מים לתוך הכלי אפילו בערב שבת, ובמקום סכנת דליקה יש להקל במקום הדחק ע"י קטן. ומותר לתת מים בעשית שמדליקים בה בערב שבת.

אסור להשתמש בשבת בשמן שטפטף מהנר בשבת, מפני שהשמן הוקצה לנר בבין השמשות, וגם הכלי אסור בטלטול מחמת זה, ואפילו אם רוב השמן באותו כלי טפטף מבעוד יום אסור.

אין לתת כלי בשבת מתחת הנר כדי שהשמן יטפטף לתוכו, ואם יש בכלי דבר המותר שעל ידו יהיה מותר לטלטל את הכלי מותר להניחו תחת הנר. ותחת נר של שעוה או חלב מותר אף בשבת, וכן מותר לשים כלי תחת השלחן ואחרי האכילה לסלק את השלחן.

אסור לגעת בנר דולק כשהוא תלוי שמא יתנדנד מנגיעתו שהרי הוא מוקצה, ואף אם מונח עליו דבר התר אסור שמא יטה השמן אל הפתילה והוי מבעיר, או יתרחק ממנה והוי מכבה.

סימן רס"ז

דיני מי שהחשיך בדרך ובידו ארנק וכדומה

אסור לתת חפץ על גבי חמור שישאנו בשבת, אפילו אם החמור הוא של נכרי, שמא תעשה הבהמה עקירה והנחה מכוון, ויעבור על איסור מחמור, ואם הבהמה שלו הוא עובר גם על דין שביתת בהמתו. וכן אסור לתת חפץ לנכרי שיקחנו עברו בשבת, מפני שהוא שלוחו. אמנם באופנים מסוימים התירו חכמים לעשות דברים שאין בהם איסור דאורייתא, שמא יבוא לידי טלטול ד' אמות ברשות הרבים ע"י עקירה והנחה שזה אסור מדאורייתא, ואמרו שצריך לעשות את הדבר באיסור דרבנן הקל ביותר, וכדלהלן.

אם הבהמה של ישראל אחר טוב שיתן עליה והנכרי יחמר אחריה. בה"ל ד"ה חמורו.

עדיפות ב' - לתת לנכרי. ואפילו לא נתן לו על זה שכר, ואע"פ שנותן לו משחשכה מותר, (והא"ר מצדד שאם הוא מבעוד יום טוב שיתן שכר), אמנם המוצא מציאה אסור לו לתתה לנכרי, אא"כ באה לידו מבעוד יום.

סעיף ב'

למה עדיף לתת לנכרי מאשר להניח על החמור - איתא בגמרא (שם) **ואם אין עמו נכרי מניחו על החמור. מעמא דאין עמו נכרי, הא יש עמו נכרי לנכרי יהיב ליה. מאי מעמא, חמור אתה מצווה על שביתתו, נכרי אי אתה מצווה על שביתתו.**

באיזה אופן אין בהנחה על החמור איסור מחמור - איתא בגמרא (קנ"ג:) **אמר ר' אבהו נכרי מניחו על החמור. והלא מחמור, ורחמנא אמר "לא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך".** אמר רב אדא בר אבהו מניחו עליה כשהיא מהלכת. והא אי אפשר דלא קיימא להשתין מים ולהטיל גללים ואיכא עקירה והנחה. כשהיא מהלכת מניחו עליה כשהיא עומדת נוטלו הימנה. וכתב הרמב"ם שאסור משום מחמור להנהיג את הבהמה בקול רם כל זמן שהכיס עליה, והרשב"א כתב שאינו מחוור, והמגיד משנה סובר כהרמב"ם.

האם עדיף שהאדם ירכב על החמור או שילך ברגליו - דעת המרדכי שהרכוב על סוס והחשיך לו בדרך, עדיף שירכב על הסוס מאשר לרדת וללכת ברגליו, דכשהוא רוכב אינו עובר אלא משום שבות אם הוא בתוך התחום, דהחי נושא את עצמו, ולגבי האוכף שעל הסוס הואיל ופטור על רכיבתו פטור על האוכף שהיא טפלה לו, אבל אם ירד יעבור על שביתת בהמתו שנושאת את האוכף, וכן על מה שהוא מחמור אחריה. וי"א שאסור לו לרכב על הסוס, דמשום הפסד מועט של האוכף לא התירו לו לעבור על איסור דרבנן של רכיבה בשבת.

וכתב הרשב"ש שמה שהתירו ללכת בשבת מחוץ לתחום במקום סכנה, דווקא ללכת ברגליו מותר, אבל אסור לרכב כשיכול ללכת ברגליו, דרכוב כמהלך ויש יותר איסור ברכיבה מבהליכה. ובתה"ד כתב שי"א שטוב יותר לרכב חוץ לתחום מאשר ללכת ברגל, דשימוש בעלי חיים לכולי עלמא דרבנן, והקשה התה"ד מהא דאיתא שהיו שליוו את המות בשבת חוץ לתחום, ור"ת כעס גם על ההולכים ברגל, משמע שיותר קל ללכת ברגל, ואפשר לומר שרכיבה קלה יותר מפני שהגמרא מסתפקת אם יש תחומין למעלה מעשרה, ולא איפשיטא, ולדעת כמה פוסקים נקטינן לקולא, וממילא רוכב שהוא נמצא למעלה מ' לא עובר על איסור תחומין שי"א שזה דאורייתא, ורכיבה בשבת לכו"ע היא דרבנן, אך יש לדחות שתחומין בתוך י"ב מיל לכו"ע זה דרבנן, וממילא כשרכוב עובר בודאי על איסור רכיבה ואולי גם על תחומין, ואילו ההולך ברגליו אינו עובר אלא על איסור תחומין, וחוץ לי"ב מיל לדעת האומרים תחומין דאורייתא יש תחומין למעלה מעשרה, דספיקא דאורייתא לחומרא, ומאידיך י"ל שברכיבה חוץ לי"ב מיל עבר על איסור רכיבה ועל ספק איסור דאורייתא, והמהלך ברגליו ודאי עובר על דאורייתא וזה חמור יותר.

ואם הוא נמצא בקרון, אם הקרון רחב ד' אע"פ שהוא גבוה י' או יותר כארעא סמיכתא היא, ויש בזה איסור תחומין, כמבואר בעירובין מ"ג. לגבי עמוד, וכיון שיש גם איסור תחומין וגם איסור משתמש בבעלי חיים ירד וילך ברגליו, והמרדכי מוכיח מהגמרא בחגיגה ט"ו. יש איסור תחומין גם ברוכב, והבית יוסף דוחה ראייתו. והריב"ש כתב שבתוך התחום עדיף ללכת ברגליו ולא לרכב, אא"כ זה סכנה אם לא ירכב, כגון אם תברח השיירה, וכ"כ הרשב"ץ.

פסקי ההלכה

עדיפות ג' - אם אין עימו נכרי, או שאינו סומך על הנכרי, **יניח את המעות ע"ג חמורו**, וכדי שלא יעבור על מחמור, יניח את המעות עליה אחרי שעקרה יד ורגל, ויטלם כשהבהמה עומדת, (והרמב"ם כתב שיטלם קודם שעמדה וכ"כ הלבוש, אך הרשב"א חולק על הרמב"ם וכן משמע בשו"ע), ויחזור

דקטן אתי לכלל דעת, או דילמא לקטן יהיב ליה
חרש אתי לאחלופי בגדול פיקח, איכא דאמרי
לחרש יהיב ליה, איכא דאמרי לקטן יהיב ליה. ופסקו
 הרי"ף והרא"ש והרמב"ם דעבד כהאי לישנא עבד ודעבד
 כהאי לישנא עבד, כיון שלא נפסקה ההלכה. וכתב המגיד
 משנה בשם הרמב"ן והרשב"א ועוד ראשונים שכמו בחמור
 גם בחרש שוטה וקטן צריך לתת להם כשהם הולכים
 ולקחת מהם כשהם עומדים, דלא גרע מבהמה. והטור סתם
 ולא הזכיר דין זה, ונראה מדבריו שבאדם לא נאמר דין זה,
 דאנו מצווים על שביתת בהמתנו, אבל באדם לא נאסר אלא
 להאכילו איסור בידים, ולפי זה צריך בעלמא לתת לחש"ו
 בערב שבת, ואצל מי שהחשיך בדרך לא החמירו, אמנם י"ל
 שהטור סובר כראשונים הנ"ל, אלא שכתב דברי הגמרא
 כפשטן.

פסקי ההלכה

עדיפות ה' - לתת לשוטה, לפי שאין לו דעת כלל. אם נותן
 משחשכה י"א שיתן כשהם מהלכים ויטול כשהם עומדים,
 וכמו לענין בהמה, משום שאסור להאכילם איסור בידים,
 (ודין זה הוא גם בחרש או בקטן), ואם נתן מבעוד יום לרמ"א
 א"צ ליטול כלל, והמ"א מחמיר בזה, ובכרמלית יש להקל.

עדיפות ו' - לתת לחרש או לקטן, ואין עדיפות לחרש או
 קטן זה על זה. וכתב הפמ"ג שאם הקטן הוא בנו טוב שיתן לחרש
 ושוטה, ומסתפק שם דאפשר שאפילו אם החרש או השוטה הוא בנו
 עדיף לתת להם, כי אינם בני חינוך כמו קטן.

סעיף ז'

הולכת הכיס פחות פחות מד' אמות

איתא בגמרא (שם) **אין שם לא נכרי ולא חמור ולא חרש**
ולא שוטה ולא קטן, מאי, אמר רבי יצחק עוד אחרת
היתה ולא רצו חכמים לגלותה. מאי עוד אחרת
היתה, מוליכו פחות פחות מארבע אמות. והרי"ף
 והרא"ש והרמב"ם פסקו דין זה להלכה, ונראה שהם סברו
 שדווקא כשיש לו חמור או חש"ו לא רצו לגלות אפשרות
 זו, אבל כשאין לו חמור או חש"ו ודאי מגלים אפשרות זו

ויניחם כשתחזור ותעקור יד ורגל (דאסור מן התורה להנהיג
 בהמה טעונה בשבת, על ידי קול וכדומה, ואפילו אינה שלו,
 ובהמה שלו עובר גם על שביתת בהמתו, ואינו עובר על
 מחמר או על שביתת בהמתו, אלא כשהבהמה עשתה
 עקירה והנחה על ידו, וי"א שצריך להזהר מלהנהיג בקול
 רם כל זמן שהכיס עליה. וכשרואה בשבת עגלה ברשות
 הרבים יש להזהר שלא יגביה קול ויהיה כמחמר). ואם
 הבהמה לא מתחילה ללכת מעצמה, יכול לגעור בה שתלך
 אם אין עליה שום דבר, ואינה מושכת עגלה, (דאל"כ עובר
 על מחמר ושביתת בהמתו, ולא מועיל שיפקירה אא"כ
 מנהיגה נכרי, ואם אין נכרי בתוך התחום אין לו שום התר
 אלא במקום סכנה). והאדם לא ירכב על החמור אלא ילך
 ברגליו, ואפילו אם צריך לצאת מחוץ לתחום מחמת סכנה
 עדיף ללכת מאשר לרכב, וכ"ש שאם הבהמה מושכת קרון
 שילך ולא ירכב, אך אם יש סכנה בהליכה מותר גם לרכב.

עדיפות ד' - אם יש משא כבד על החמור או בעגלה ואינו
 יכול לסלקו כנ"ל, **יקנה את החמור לנכרי** כדין, (והיינו
 הסוסים במשיכה בסימטא או בחצר של שניהם או באכסניא שיש בה
 רשות לשניהם, או לפחות יקנה במסירה ברשות הרבים, ויתן גם הנכרי
 כסף ויתנה שזה דמי קדימה והשאר יזקוף עליו במלוה, ויזהר לפסוק דמי
 כל סוס וסוס, וימכור את הבהמה לגמרי ולא רק לשבת. בה"ל ד"ה נותן),
 ואם אינו יודע דרכי הקנין יפקירנו בפני ג', או עכ"פ בינו לבין
 עצמו, ולתחילה יזהר מאוד שיפקיר לפחות בפני אחד, ועי"ז אינו
 עובר על שביתת בהמתו, ויתנו שאפילו כשיקח בידו בליל שבת
 אינו רוצה לזכות בה אלא יהיה הכל של הנכרי, והוא ירד מהעגלה
 ויזהר שלא יהיה מחמר, ואסור לתת על העגלה או לנכרי
 שום חפץ שהיה אצל הישראל בערב שבת, דאסור לתת
 לנכרי חפצים בשבת ע"מ להוציאם.

סעיפים ג' ד' ה' ו'

מתי יתן לחרש שוטה וקטן - איתא בגמרא (שם) **חמור**
וחרש שוטה וקטן אחמור מנח ליה, לחרש שוטה
וקטן לא יהיב ליה, מאי מעמא, הני אדם האי לאו
אדם. חרש ושוטה, לשוטה, שוטה וקטן, לשוטה.
איבעיא להו חרש וקטן מאי וכו', לחרש יהיב ליה

סעיף ט'

מה יעשה עם מה שנמצא על הבהמה כשמגיע לעיר

איתא במתני' (שבת קנ"ג.) **מי שהחשיך בדרך וכו' מניחו על החמור. הגיע לחצר החיצונה נוטל את הכלים הניטלין בשבת, ושאינו ניטלין בשבת מתיר החבליים והשקין נופלין מאליהם.**

ובגמרא (קנ"ד:) **אמר רב הונא היתה בהמתו טעונה כלי זכוכית מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה, ומתיר החבליים והשקין נופלים.** והאנן חנן נוטל הכלים הניטלין. **כי קא אמר רב הונא בקרני דאומנא** (של מקיז דם, שהם מאוסים ואינם ראויים בשבת לכלום), **דלא חזיא ליה. והא מבטל כלי מהיכנו, בשליפי זוטרי. מיתיבי, היתה בהמתו טעונה טבל ועששיות, מתיר את החבליים והשקין נופלין, ואף על פי שמשתברין. התם בכולסא** (-תחיתות רחבות של זכוכית שאין הפסד מרובה בשבירתם). **דיקא נמי דקתני דומיא דטבל, מה טבל דלא חזי ליה, אף הכא נמי לא חזי ליה. ומאי אף על פי שמשתברין, מהו דתימא להפסד מועט נמי חששו, קא משמע לן.**

פסק ההלכה- הגיע לחצר המשתמרת החיצונה שבעיר, נוטל את הכלים שאינם מוקצה, (ואפילו יש יותר מט"ו סאין מותר משום צער בעלי חיים), וי"א שיזהר ליטול מהבהמה מיד בבואה לחצר כשהיא עדיין מהלכת, או לפני שנכנסה לחצר, ולא יניח עליה עד אחרי שעקרה רגליה להכנס לחצר, ואם הכלים הם מוקצים מתיר את החבליים והשקין נופלים, ואם הכלים המוקצים הם מזכוכית (כגון כוסות של מקיזי דם שאין ראויים בשבת לכלום כיון שהם מאוסים, ואף דמוקצה מחמת מיאוס מותר, הכא דלא חזי אפילו לכסויי מנא כיון שאם יפלו ישרו, אסור), יניח תחתיהם כרים וכסתות, ודווקא במשאות קטנים שיכול לשומטם מהכרים וכסתות מותר, אבל בגדולים שאינו יכול לשומטם אסור, לפי שמבטל כלי מהיכנו, אלא יפרקם בנחת שלא ישרו, ולא יסמך על הבהמה כשפורק משום שמשמש בבעלי חיים, ואסור להשאיר את הכלים על הבהמה משום צער בעלי חיים, ואם

כדי שלא יבוא לטלטל ד' אמות ברשות הרבים. וכתבו כמה ראשונים שבכל פעם שהלך פחות מד' אמות צריך לשבת, אבל אם עצר ולא ישב ואח"כ המשיך ללכת חייב (ובכרמלית או בשדה חייב מלקות מדרבנן). והנה דעת הרמב"ם שאפילו מציאה שלא באה לידו אם אינו יכול להחשיך עליה מוליכה פחות מד' אמות, וכתב המגיד משנה שדעת כל המפרשים שכמו שבמציאה שלא באה לידו אסור לתתה לנכרי כך אסור להוליכה פחות מד' אמות, וכן הראב"ד והר"ן מחמירים בזה.

פסק ההלכה- עדיפות ז'. אם אין יכול לעשות את האפשרויות הנ"ל, **יטלטל פחות פחות מד' אמות**, שיעמוד רגע אחד כל פעם, (ובמציאה שלא באה לידו מבעוד יום אסור), ויש מחמירים שצריך כל פעם לשבת או להניח את החפץ ע"ג קרקע. ועדיף לטלטל פחות פחות מד' אמות ע"י שמעביר מאדם אחד לשני, ובזה לכו"ע א"צ לשבת או לעמוד, ומותר אף במציאה שלא באה לידו, א"כ היא מוקצה. ויזהר שלא יעביר את החפץ מכרמלית לרשות הרבים או לרשות היחיד, או שיעבירו מרשות הרבים לרשות היחיד, שזה אסור אף בחצי אמה, ולכן כשבא לביתו יזרוק את הכיס כלאחר יד, וזה מותר אפילו אם עשה הנחה כשהגיע סמוך לביתו. (ולענין מילה יש להזהר שלא להעביר את התינוק מרשות היחיד לרחוב שהוא כרמלית, או להכניס מהרחוב לבית הכנסת, אלא ע"י נכרי, וברחוב יטלטלנו פחות פחות מד' אמות, ולמ"א אסור, כי אפשר למול את התינוק בבית).

סעיף ח'

י"א שכל ההתרים הנ"ל שייכים רק במי שהיה סבור שיש עוד שהות ביום והחשיכה עליו הדרך, אבל מי שיצא מביתו סמוך לחשיכה ושכח והוציא לרשות הרבים אסור, אלא יתיר חגורו בשוק והוא נופל, ויאמר לנכרי לשומר. ובא"ר מביא דעת הי"א שמתיר באופנים הנ"ל גם ביוצא סמוך לחשיכה, וכתב שיש לסמוך עליו.

מים רחבים ד"א, מותר לרוץ עם החבילה עד ביתו, ולא ילך בנחת כדי שיהיה לו היכר שלא יעשה עקירה והנחה, (ואם עמד לתקן המשא פטור, דזה לא מיקרי הנחה, אבל בעמד לפוש אסור), וכשמגיע לביתו יזרקה שלא בדרך זריקה כגון שיהפוך אחוריו כלפי החצר ויזרקה מכתפיו, ויש מחמירים שלא יעמוד לפוש סמוך לביתו אלא יזרקנה לאלתר.

סעיף י"ב

נחלקו הפוסקים אם ההיתר לרוץ עם החבילה שייך רק בחבילה שהיא כבדה ואיכא הכר בריצה, או שגם בכיס שייך התר זה, והמיקל לא הפסיד, ולדין שאין לנו רשות הרבים גמורה אפשר דלכו"ע שרי בכל ענין.

מי ששכח מעות עליו בשבת אם הוא בביתו מותר לדעת הרמ"א ללכת לחדר ולהתיר שם חגורו במקום מוצנע, והגר"א מחמיר בזה, ואם באופן שיתיר חגורו מיד יפלו המעות ויוכל לבוא לידי הפסד אפשר שגם להגר"א מותר, ובדרך החיים מכריע שבכיס שיש עליו תורת כלי, ולא נעשה בסיס למעות כגון שהניחם בשכחה ומותר לטלטלה לצורך מקומה, מותר להוליכם לתיבה, אבל דברים המוקצים בגופם כגון מעות ואבנים שאין מותרים כלל בטלטול, מחויב לזרוקם תיכף, מלבד איזמל של מילה שמוותר להניחו באותו חדר במקום שירצה, דאל"כ מימנע ולא מהיל. (אבל בשוק או במקום שלא עשו שיתופי מבואות, אסור להביא את הכיס לביתו, אלא יתירו שם ויאמר לנכרי לשומרו, ואם מביאו לביתו אין לחוש, ואם חושש שיקחוהו רשאי לצוותם להוליכם לביתו, ואם אינו יכול ומתיירא שיקחוהו נכרים מותר בח' האופנים הנ"ל, וכמש"נ).

סעיף י"ג

המוצא ארנקי בשבת אסור ליטלו אפילו אם לא ילך עימו ד' אמות, אע"פ שירא פן יקדמנו אחר, ויש להקל לטלטלו ברגלו, ואם עבר והגביהו יטלטלו פחות פחות מד' אמות, ולבסוף יזרקנו לאחוריו כדי שלא יהיה הנחה. ולומר לנכרי ליטלו, למ"א אסור, והא"ר מיקל והביאו הפמ"ג, ורעק"א מיקל שהנכרי יגביהו, אבל לא לצוותו להביאו לביתו, ואם מביא מעצמו אין למונעו. ואם מגביהו לצורך השבת אבידה במקום שרובו ישראל, לא שייך התירא

לא יכול לפרוק בנחת, מהגר"א משמע שמוותר להניח תחתיהם כרים וכסתות, אכן מדברי הרמב"ן והרשב"א מבואר שאסור, אלא יתיר את החבלים אע"פ שהכלים ישרו. ובמקום הפסד מרובה נחלקו הפוסקים אם מותר לפורקם ע"ג כרים וכסתות, ואפילו בקטנים מותר דווקא במקום הפסד מרובה, אבל בלאו הכי אסור כיון שמבטל כלי מהיכנו עד שינערם.

סעיף י'

דין המחשיך בדרך ותפילין בראשו

איתא בגמרא (ביצה ט"ו.) **היה בא בדרך ותפילין בראשו, ושקעה עליו חמה, מניח ידו עליהן עד שמגיע לביתו.** ופירש רש"י שהתירו חכמים להכניסם לעיר בדרך מלבוש כדי שהתפילין לא יתבזו, וצריך להניח ידו עליהם כדי שלא יראו.

פסק ההלכה - מי שהחשיך בדרך ותפילין בראשו, ואינו יכול להשאירם בדרך מפני בזיון התפילין, או שיושב בביהמ"ד שבשדה וחשכה לו ואינו יכול להשאירם שם מחשש שיגנבו, נושאם דרך מלבוש, ומניח ידו עליהם שלא יראוהו נושא תפילין בשבת, וישאם עד ביתו, ואם יש סמוך לחומה בית שהם נשמרים שם, יניחם באותו בית.

סעיף י"א

האם מותר לרוץ עם חבילה ללא עקירה והנחה

איתא בגמרא (קנ"ג:) **אמר רב אדא בר אבהו, היתה חבילתו מונחת על כתפו** (מבעוד יום, וקידש עליו היום), **רץ תחתיה עד שמגיע לביתו** (וכל כמה שלא עמד לפוש אין כאן עקירה לאיסור). **דוקא רץ, אבל קלי קלי** (מעט מעט, בנחת) **לא. מאי טעמא, כיון דלית ליה היכרא, אתי למיעבד עקירה והנחה** (ע"י שיעמוד, אבל כשהוא רץ איכא הכירא). **סוף סוף כי מטי לביתיה אי אפשר דלא קאי פורתא וקא מעייל מרשות הרבים לרשות היחיד, דזריק לה כלאחר יד** (שלא כדרך זריקה, כגון מכתפיו ולאחוריו).

פסק ההלכה - אם יצא מבעוד יום והחשיך לו הדרך שהוא קרוב לאונס, ואין עימו לא נכרי ולא בהמה ולא חש"ו, וגם אינו יכול ללכת פחות פחות מד"א כגון שמתירא מליסטים או שיש

זמן תפילת ערבית וסעודת שבת

דפחות מוד' אמוות, וצ"ע אם יש בזה איסור מוקצה.

עיקרי הדינים-

מחמר - אסור לתת חפץ על גבי חמור שישאנו בשבת, אפילו אם החמור הוא של נכרי, שמא תעשה הבהמה עקירה והנחה מכוון, כגון ע"י שמנהיגה בקולו, ויעבור על איסור מחמר, ואם הבהמה שלו הוא עובר גם על דין שביתת בהמות.

מי שהחשיך בדרך ויש בידו כיס עם מעות וכדומה, התירו חכמים לעשות כמה דברים כדי שלא יבוא לידי איסור דאורייתא כדי שלא יפסיד ממון, ולהלן יבואר מה סדר העדיפויות בזה: א' יתן ע"ג חמור של נכרי שאינו שכור לו, ויזהר שלא יגרסם להליכת הבהמה. ב' יתן לנכרי, ואפילו משחשיכה מותר. ג' יניח ע"ג חמורו, וכדי שלא יעבור על מחמר, יניח את המעות עליה אחרי שעקרה יד ורגל, ויטלם כשהבהמה עומדת, וכן יעשה כל הדרך. ד' יקנה את חמורו לנכרי כדין, או שיפקירו. ה' יתן לשוטה. ו' יתן לחרש או לקטן. ואם נותן משחשכה י"א שיתן כשהם מהלכים ויטול כשהם עומדים, כמו לענין בהמה, משום שאסור להאכילם איסור בידים, (ודין זה הוא גם בשוטה). ז' יטלטל פחות פחות מוד' אמוות, ויעמוד רגע אחד כל פעם, ויש מחמירים שצריך כל פעם לשבת או להניח את החפץ ע"ג קרקע. ועדיף לטלטל פחות פחות מוד' אמוות ע"י שמעביר מאדם אחד לשני, ובזה לכו"ע א"צ לשבת או לעמוד. ח' ירוץ עם החבילה על כתפו (להכיר שלא יעשה עקירה והנחה), וכשיגיע לביתו יפילנה שלא כדרך הנחה. המניח ע"ג בהמה כשהוא מגיע לחצר המשתמרת החיצונה שבעיר, אם הניח ע"ג בהמה אין להשאיר דברים כבדים על בהמה משום צער בעלי חיים, אלא נוטל בידו כלים שאינם מוקצה, ודברים שהם מוקצה מתיר את החבילים כדי שיפילו, ואם הם ישרו יניח תחתיהם כרים וכסתות ואח"כ ישמטם משם לקרקע (כדי שלא לבטל כלי מהיכנו), ואם אינו יכול לשומטם יפרקם מהבהמה בנחת שלא ישרו.

סעיף ב'

איתא בגמרא (פסחים ק"ה): **עיולי יומא כל כמה דמקדמין ליה עדיף**. עוד איתא בגמרא (שבת קי"ח): **אמר רבי יוסי יהא חלקי ממכניסי שבת במבריא**, והיינו שבטבריה כיון שהיא בעמק נדמה להם ערב בעוד היום גדול, והם מכניסים שבת מוקדם.

וכתבו התוס' והרא"ש ורבינו יונה שמזמן פלג המנחה אפשר להדליק נרות שבת ולהתפלל מעריב, והא דאיתא בגמרא (שבת כ"ג): **לענין הדלקת נרות ובלבד שלא יקדים ולא יאחר**, היכא שמקבל שבת אין זו הקדמה.

ואיתא בגמרא (ברכות כ"ז): **רב צלי של שבת בערב שבת**, וכתבו הרא"ש והרמב"ם שצריך לקרוא קריאת שמע אחרי צאת הכוכבים. ולענין זמן סעודת הלילה, כתב מהר"י אבוהב שאפשר לאכול מבעוד יום אחרי שקיבל שבת. והקשה הבית יוסף הרי לאכול קודם ק"ש, כדאיתא בגמרא (ברכות ד'): **לא יאמר אלך לביתי ואוכל קימנא ואשתה קימנא ואח"כ אקרא קריאת שמע**. ותי' דכיון דאיכא רבוותא דס"ל שאפשר לקרוא ק"ש מפלג המנחה, אע"פ שיי"א שזמנה רק משתחשך ולכן צריך לקרותה משתחשך, מ"מ זה לא נחשב שהוא אוכל לפני ק"ש.

ודעת מהרי"צ גיאות שכיון שנהגו כל ישראל כרבנן שאין מתפללין ערבית אלא משחשכה, אין להתפלל של שבת בערב שבת ולא של מוצאי שבת בשבת, ואין לקדש ולהבדיל אלא בכניסת היום. ויש מהגאונים שסוברים שאפשר להתפלל מעריב מבעוד יום בערב שבת ובמוצאי שבת, אבל לא יקדש ולא יבדיל עד שתחשך. ולהלכה אפשר להתפלל ולקדש או להבדיל מבעוד יום.

פסקי ההלכה

זמן תפילת הלילה - במקומות שנוהגים לקבל שבת באמירת ברכו נכון להקדים להתפלל מעריב יותר מבימות החול, וה"ה שיכול לקבל שבת לפני מעריב. ובפלג המנחה

סימן רס"ז

סעיף א'

במנחה של ערב שבת אין נפילת אפים, ואפילו במנחה גדולה.

האוכל פת אחר חצות לא יאמר על נהרות בבל, אלא שיר המעלות.

תקעו, וביו"כ כי ביום הזה וכו'.

סימן רס"ח

בתפילת לחש של שבת אומרים רק ז' ברכות ולא י"ח ברכות, מפני כבוד השבת, וכן מזכירים שבת בברכה האמצעית, ובתפילת מוסף מזכירים קרבן מוסף. ובסימן זה יבואר מה הדין במי שטעה והתפלל תפילה של חול, או תפילה אחרת של שבת, וכן אלו דברים תיקנו לומר אחרי תפילת ערבית של ליל שבת.

סעיף א'

נוסח התפילה בשבת - בתפילת לחש אומרים אבות וגבורות וקדושת השם כבימות החול, בלא תוספת ובלא גירוע, (ודלא כרב עמרם דס"ל שבכל תפילות השבת מזכיר באבות "רצה והנחל שבת לבניהם למנוחה למען שמו באהבה מלך עוזר ומושיע ומגן וכו'"), וכן אומרים ג' ברכות אחרונות, ומזכיר שבת בברכה אמצעית, ונוסח הברכה הוא "אתה קדשת את יום השביעי לשמך וכו' וכן כתוב בתורתך ויכולו וכו'". ויש סידורים שאין כתוב בהם ויכולו, אלא מתחילים מ"ויברך אלהים את יום השביעי", ויותר נכון לומר את כל ויכולו, דאיתא בגמרא (שבת ק"ט:): **אפילו יחיד המתפלל צריך לומר ויכולו ואמר רב המנונא כל המתפלל ואומר ויכולו מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שנאמר ויכולו אל תקרי ויכולו אלא ויכלו, (שהקב"ה והוא כילו את בריאת השמים והארץ), ומבואר שהעיקר לומר ויכולו.**

פסק ההלכה - אומרים ויכולו בתפילת ערבית, ואם לא אמרו אינו חוזר.

באתה קדשת יפסיק מעט בין "לשמך" ל"תכלית", וביכולו יפסיק בין "אלוהים" ל"את".

המנהג לומר בלילה וינוחו בה, וביום וינוחו בו, ובמנוחה וינוחו בהם.

יכול להדליק נרות שבת ולקבל שבת בתפילת ערבית. ומשמע מדברי המ"א שאפילו הנוהגים כל יום להתפלל מעריב בזמנה, יכולים להתפלל מעריב בערב שבת מבעוד יום אחרי פלג המנחה, (י"א שעה ורביע קודם השקיעה, וי"א שעה ורביע קודם צאת הכוכבים), אבל אם התפלל לפני פלג המנחה צריך לחזור ולהתפלל, ויזהר שלא להתפלל באותו יום מנחה אחרי פלג המנחה אלא לפני כן, שלא יהיה תרתי דסתרי, וי"א שבציבור יש להקל בזה מפני שזה טירחא לאוספם פעמיים, וכתב המ"ב שאין להקל בזה סתם דאין לקולא זו מקור מן הש"ס, ורק כשמתפלל מעריב בבין השמשות אפשר להקל בשעת הדחק, אבל לא בזמן שהוא ודאי יום, וק"ש כיון שזה דאורייתא יחזור ויקרא בזמן שהוא ודאי לילה.

סעודת הלילה - אם התפלל מעריב מבעוד יום יכול לקדש ולאכול מיד, אמנם אם אין חצי שעה עד הלילה לא יתחיל לאכול, דלהרבה פוסקים לא יצא ידי חובת קריאת שמע קודם הלילה, אלא ימותין עד הערב ויחזור ויקרא ק"ש בלא ברכות ואח"כ יאכל, והנוהג לאכול אין למחות בידו דיש לו על מי לסמוך, אמנם לענין ק"ש אין לסמוך ויזהר לקרותה בלילה. ואם גמר סעודתו מבעוד יום יצא ידי חובה סעודה ראשונה, וי"א שצריך לאכול כזית אחד בלילה, דג' סעודות בעינן שיקיימם ביום השבת עצמו, ולכתחילה נכון לחוש לדבריהם.

סעיף ג'

סיום ברכת השכיבנו - אינו חותם שומר עמו ישראל לעד, כי השבת עצמה שומרת אותנו, (ולשו"ע לא יאמר גם כי קל שומרנו, והאחרונים ישבו את מנהגנו לומר), אלא אומר ופרוס סוכת שלום עלינו ועל ירושלים עירך, ברוך אתה ד' הפרוס סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים. ואם שכח ואמר שומר עמו ישראל לעד, אם נזכר תוך כדי דיבור, יאמר מיד הפרוס וכו', ואם שהה כד"ד (כדי שיאמר שלום עליך רבי ומורי) א"צ לאומרו וא"צ לחזור.

אחר ברכת השכיבנו נוהגים לומר בשבת ושמרו בני ישראל וכו', שזה מעין גאולה כיון שאם ישמרו ישראל ב' שבתות מידהם נגאלים, ובמועדים אומרים וידבר משה וכו', ובר"ה

טעות בתפילת שבת

סעיף ב'

איתא בגמרא (ברכות כ"א). **אמר רב נחמן כי הוינן בי רבה בר אבבה, בען מיניה, הני בני בי רב דמעו ומדכרי דחול בשבת, מהו שיגמרו, ואמר לן גומרין כל אותה ברכה, וכו', גברא בר חיובא הוא, ורבנן הוא דלא אמרוהו משום כבוד שבת.** ומבואר שאם התחיל בשבת ברכה של חול גומר אותה ברכה. דעת הרא"ש מלוני"ל שדין זה נאמר רק על ברכת אתה חונן, אבל בשאר ברכות פוסק אפילו באמצע ברכה. ורבינו יונה והרא"ש דחו דבריו.

פסק ההלכה – טעה והתחיל תפילת חול גומר את הברכה שהתחיל בה, אפילו אמר רק תיבה אחת מהברכה, (חוץ מהברכה הראשונה וכדלהלן). בין בברכת אתה חונן בין בשאר ברכות, בין בשבת בין ביו"ט, בין בערבית בין בשחרית ומנחה, (דבדין היה להתפלל י"ח ברכות אלא דלא אטרוהו רבנן), בין במוסף, (כ"כ הראב"ד והרא"ש). וי"א (רבינו יונה והרמב"ם והסמ"ג) שבמוסף פוסק אפילו באמצע ברכה, דבמוסף אף בחול אין יותר מז' ברכות, וטעם הדעה הראשונה הוא שבדיעבד גם במוסף אם התפלל י"ח ברכות והוסיף "ונעשה לפניך חובותינו בתמידי יום ובקרנן מוסף" יצא, ולכן גם במוסף שייך ברכה של חול. והאחרונים פסקו שיפסיק אפילו באמצע הברכה, משום ספק ברכה לבטלה.

סעיף ג'

טעה והתחיל תיבת "אתה" – היה סבור שהוא חול והתחיל תיבת אתה, ונזכר קודם שאמר חונן, גומר ברכת אתה חונן, (ודין זה לשיטת הבית יוסף הוא גם במעריב ומנחה, אבל למ"א והפמ"ג והדרך החיים בערבית ומנחה שבשבת מתחילים את הברכה הרביעית בתיבת אתה, יאמר אתה קדשת ואתה אחד, ורק בשחרית יגמור אתה חונן). ואם ידע שזה שבת ומחמת שיגרא דלישנא התחיל תיבת אתה, אפילו הוא בשחרית שצ"ל ישמח משה, פוסק ומתחיל את הברכה שצריך לומר, אמנם אם אמר גם תיבת חונן ממשיך

עד סוף הברכה, ובבה"ל מקשה על דין זה ונשאר בצ"ע.

סעיפים ד' ה'

לא הזכיר שבת בתפילה – אם התפלל תפילת חול ולא הזכיר שבת לא יצא, (וכן הדין ביו"ט וביו"ט שני), ואם עקר רגליו צריך לחזור לראש התפילה, ואם לא עקר רגליו (עיין בסימן קי"ז) יחזור לשל שבת, ואפילו נזכר קודם מודים לא יכלול של שבת בעבודה לומר "רצה נא במנוחתינו ביום השבת", דלכתחילה צריך לומר ברכה לקדושת היום, (ובדיעבד יצא), ואם הזכיר שבת בתפילה, אפילו אם לא קבע ברכה לשבת יצא, ואם הוא מסתפק אם הזכיר שבת צריך לחזור, כיון שמסתמא לא הזכיר. ובמוסף אפילו אם אמר באחת מן הברכות רק "יה"ר שנעשה לפניך את חובותינו בתמידי יום ובקרנן מוסף" יצא, וכ"ש שאם אמר את הנוסח הרגיל אלא שלא הזכיר את הפסוקים של הקרבנות, יצא.

סעיף ו'

טעה והחליף לתפילה אחרת של שבת אם נזכר באמצע הברכה פוסק, ואם סיים הברכה אינו חוזר, כיון שאמר רצה במנוחתינו שזה עיקר הברכה הרביעית. ואם במקום תפילה אחרת התפלל מוסף והזכיר מוסף, אם עקר רגליו חוזר לראש, ואם לא עקר רגליו חוזר לתחילת ברכה רביעית, אפילו אם הוא באמצע ברכה מג' אחרונות, ואם התפלל מוסף במקום שחרית, יצא ידי חובת מוסף, ויחזור ויתפלל תפילת שחרית. ואם במקום מוסף התפלל תפילה אחרת ולא הזכיר מענין קרבן מוסף צריך לחזור וכו"ל, אך אם נזכר לפני רצה יכול לומר שם ונעשה לפניך קרבן מוסף, ובחיי אדם מצדד עוד שגם בעבודה יכול לומר "והשב את העבודה ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרנן מוסף".

סדר תפילת מעריב אחרי תפילת י"ח

סעיף ז'

ויכולו – אחרי תפילת לחש חוזרים לומר ויכולו בכל

ומעשה בחסיד אחד שראה חסיד אחר שמת והיו פניו מוריקות משום שהיה מדבר בזמן אמירת הציבור ויכולו ובמגן אבות וביתגדל.

סעיף י"ג

מי שלא הזכיר שבת בתפילה או שלא התפלל או שחיסר משיב הרוח, ושמע ברכת מעין שבע מפי הש"ץ מראש ועד סוף, יצא, (והטור מקשה על זה דהיאך יוצא בברכת מעין שבע במקום שבע ברכות, וביותר היכא שלא התפלל כלל הא מבואר בר"ה ל"ה שאין ש"ץ מוציא יחיד אלא בר"ה ויוה"כ, והבית יוסף מתרץ שכיון שתפילת ערבית רשות אינה חמורה כשאר תפילות), ולכתחילה יאמר עם הש"ץ מילה במילה מתחילת הברכה עד מקדש השבת, וביו"ט שחל בשבת לא יצא כיון שלא מזכיר יו"ט, ואם כבר אמר הש"ץ יחזור ויתפלל ולא יאמר ברכת מעין שבע ביחיד, וגם אם נזכר קודם שאמר הש"ץ ברכת מעין שבע, נכון שלא יסמוך על הש"ץ אלא יתפלל בעצמו תפילת שבע כסדר.

סימן רס"ט

קידוש בבית הכנסת

דברי הראשונים

הטור מקשה על המנהג שמקדשים בבית הכנסת דהא קיימא לן כשמואל (פסחים ק"א) **שאינ קידוש אלא במקום סעודה**, ומה שמקדשין בבית הכנסת זה רק בשביל האורחים שאוכלים ושותים שם, וא"כ האידנא שאין אורחים קרוב הדבר להיות ברכה לבטלה, וגם רבינו ירוחם כתב שצ"ע על המנהג. וכ"כ הרא"ש שאם אין אורחים הוי ברכה לבטלה. ודעת רבינו יונה שאין זה ברכה לבטלה כיון שהדין שאין קידוש אלא במקום סעודה הוא דין דרבנן, וכיון שיש בני אדם שלא יודעים לקדש מקדשים כדי שהם יצאו ידי חובה קידוש מדאורייתא. והר"ן כתב לקיים המנהג שכיון שחכמים תיקנו לקדש בבית הכנסת מפני האורחים, תקנות חכמים קבועות הם, כדמצינו שממשיכים לברך

השבתות, משום יו"ט שחל בשבת שאין אומרים אותו בתפילה, וגם כדי להוציא מי שאינו יודע. ואומרים ויכולו בקול רם, ומעומד מפני שבזה אנו מעידים לקב"ה על מעשה בראשית, וטוב לומר ויכולו בציבור ולפחות בשניים, וטוב לומר בעשרה, ולכן המתפלל בלחש ימהר לסיים תפילתו כדי לומר ויכולו עם הקהל. ויחיד המתפלל י"א שלא יאמר ויכולו, וי"א שיאמר אך א"צ לעמוד, וטוב שיאמר ויכוין כקורא בתורה. ואם שכח לאומרו, יאמר ויכולו שבקידוש במעומד, והמנהג לאומרו מעומד גם אם אמרו בבית הכנסת.

סעיפים ח' – י"א

ברכת מעין שבע

אחרי ויכולו אומר הש"ץ ברכת מעין שבע, ואומר מגן אבות בדברו וכו' ורצה נא במנוחתינו וכו' וחותר ברוך אתה ד' מקדש השבת. וטעם תקנה זו הוא משום סכנה, כדאיתא בגמרא (שבת כ"ד:), והיינו סכנת מזיקין, שבת כנסיות שלהם היו בשדות, ותיקנו אותה בשביל בני אדם שמאחרים לסיים תפילתם, כדי שיסיימו תפלתם בעוד שש"ץ מאריך.

לשו"ע יחיד אינו אומר ברכת מעין שבע, (כ"כ הטור בשם אבי העזרי, וכ"כ המרדכי והסמ"ג בשם ר"י, ודלא כהגהות מדרכי שכתב שגם יחיד אומרה), והרמ"א כתב שיחיד יכול לאומרה בלא פתיחה וחתימה, והיינו ממגן אבות עד זכר למעשה בראשית, וכן נוהגים. והש"ץ לא יאמר מגן אבות בלחש, אלא לאחר שסיימו הקהל יאמרנה בקול רם. ואף בשבת שאחר יו"ט אומרים אותה, וביו"ט שחל בשבת אין מזכירים יו"ט בברכת מעין שבע, וביו"ט ראשון של פסח שחל בשבת אין אומרים ברכת מעין שבע כלל. ובמנין בבית או בבית חתנים ואבלים, אין אומרים ברכת מעין שבע, וכתב המ"א שבמקום שנוהגים לאומרה אין למחות בידם, אבל הפמ"ג מפקפק דהוי ספק ברכה לבטלה, אבל כשיש קביעות על איזה ימים ויש ס"ת אצלם כמו בירידים, דומה לבית הכנסת קבוע ואומרים.

סעיף י"ב

אין לדבר בזמן שאומרים ויכולו או ברכת מעין שבע,

ולענין נתינת היין לקטן אף שאסור לספות איסור לקטן בידים, היינו איסור כגון נבילות וטריפות, אבל קידוש היום הוא מצות עשה ואין בזה איסור ספיה, ולסוברים (עיין בסימן שמ"ג) שגם באיסורים דרבנן יש איסור ספיה, י"ל שכיון שיש מתירים גם לגדולים לשתות, אע"פ שהגדולים נוהגים כהאסורים, אינו כ"כ איסור לאסור לתת לקטנים, אי נמי שרינן איסור שתיה לקטנים כדי שהגדולים לא יעברו על איסור ברכה לבטלה. וכתב הטור דהא דאמור בפסחים (ק"ו). **המברך צריך שיטעום**, לאו דווקא המברך, וגם אחר יכול לטעום.

פסקי ההלכה

תיקנו לקדש בבית הכנסת, מפני האורחים שאוכלים ושותים שם, ואע"פ שהמקדש לא יוצא בזה, יכול להוציא אחרים. ויש מקומות שנוהגים גם היום לעשות כך אע"פ שבטל הטעם, דס"ל שלא בטלה התקנה, אבל יותר טוב להנהיג שלא לקדש בבית הכנסת, וכן מנהג ארץ ישראל. וכתב המ"ב שבמדינותינו נוהגים לקדש בביהכ"נ בשבת ויו"ט (חוץ מליל א' של פסח שאין לקדש בביהכ"נ), ומהדרים אחר יין, ונוהגים לקנות המצוה של נתינת היין לקידוש והבדלה בדמים, ואין לבטל המנהג כי הרבה גאונים יסדוהו.

מי ישתה את היין - במקומות שמקדשים בביהכ"נ אין למקדש לטעום מיין הקידוש, דאין קידוש אלא במקום סעודה, ולכן אסור למקדש לטעום כלום עד שיקדש במקום הסעודה, אלא יתנו לקטן, י"א שיתנו דווקא לקטן שלא הגיע לחינוך, אבל המ"א כתב שמותר לתת גם לקטן שהגיע לחינוך (כבן שש או שבע לפי חריפותו), ואדרבה אם יתנו רק לקטן שלא הגיע לחינוך תהיה ברכת המברך לבטלה, ואף שאסור להאכיל קטן אף באיסור דרבנן, הכא שרי. וכן מותר לתת לקטן לאכול בשחרית לפני הקידוש, ואין לענותו. ואם אין קטן, ישתה כשיעור רביעית כדי שיהיה במקום סעודה, ויכוין לצאת בזה ידי חובה קידוש, ויברך ברכה אחרונה, ויכול לחזור ולקדש כדי להוציא את בני ביתו.

ברכת מעין שבע אע"פ שבטל טעם התקנה, וכ"כ הרמב"ם שש"ץ חוזר התפילה אע"פ שאין שם מי שאינו בקי, כיון שכבר תיקנו חכמים לחזור התפילה, וכ"כ הרשב"א. ומביא הטור שרב האי גאון אמר שאין לקדש בבית הכנסת אם אין אורחים.

דעת הרא"ש ורבינו ירוחם ועוד ראשונים שאין למקדש לשתות, דאין קידוש אלא במקום סעודה, ודעת השר מקוצי והסמ"ק שהמקדש יכול לשתות, והעולם נהגו כדברי האסורים.

רב נטרונאי כתב שמקדשים בבית הכנסת אע"פ שאין קידוש אלא במקום סעודה, משום שטעימת יין קידוש של שבת היא רפואה, כדאיתא בגמרא (ברכות מ"ג) **פסיעה גסה נומלת אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם, ובמאי מהדר ליה בקידושא דבי שמשאי**. והשומעים לא צריכים לטעום, ונותנים לציבור כדי שיתנו על עיניהם משום רפואת העיניים, וכיון שיש כאלו שאין להם יין תיקנו לקדש בבית הכנסת על היין משום רפואה. והטור מקשה על דבריו. (ודעת רבינו יונה דהיינו מה שהוא רגיל בקידוש, אבל לתת ע"ג העין אסור משום שזה דרך רפואה כמבואר בשבת ק"ח: , ואף שמבואר שם שרק לתוך העין אסור לתת אבל ע"ג העין מותר, צ"ל שכוונת רבינו יונה שבעמ"ץ ופתח אסור גם ע"ג העין). והבית יוסף מבאר שכוונת רב נטרונאי שמקדשים בבית הכנסת בשביל אלו שאין להם יין, ואף שיוצאים במה שמקדשים במקום סעודתם על הפת, נ"מ בקידוש בית הכנסת לרפואת העיניים שהיא ע"י טעימת יין הקידוש, ולכן כל הציבור טועמים, ואף שעיקר הרפואה היא בנתינה על העיניים, מ"מ ע"י הטעימה נותנים על העיניים, ויש להסתפק אם דעת רב נטרונאי שמותר לטעום, כסברת השר מקוצי, או שהוא קורא טעימה לנתינה על העיניים, אבל בפה אסור לטעום. ומהרי" אבוהב מפרש דברי רב נטרונאי שבשביל הרפואה מספיקה טעימת המקדש, ומה שטועמים זה הוא על הצד היותר טוב, או שע"י הטעימה זה נעשה כוס של קידוש ועי"ז מועיל לרפואה מה שנותנים על עיניהם.

שיש בקידוש בגלל זה שהוא צריך להיות על היין, כגון מה שיין לקידוש קודם לשאר צורכי סעודה, ומה יעשה אם הגיעה שבת באמצע סעודתו, ושלא יהיה הכוס פגום ושאר דיני הכוס, וכמה צריך לשתות מן הכוס, ועוד מדיני קידוש. ובסימן רע"ב יבואר איזה יין כשר לקידוש. ובסימן רע"ג יבואר הדין שצריך שיהיה הקידוש במקום הסעודה, שדין זה נלמד מדכתיב "וקראת לשבת עונג" במקום עונג שם תהא הקריאה של הקידוש.

סעיף א'

זמן הקידוש

איתא בגמרא (פסחים ק"ו). **תנו רבנן זכור את יום השבת לקדשו, וזכרהו על היין בכניסתו.** וכתב הטור ד"בכניסתו" היינו שכשיבוא לביתו ימהר לאכול מיד. והבית יוסף מביא מכמה ראשונים שאם מוסיף מחול על הקודש ומתפלל מעריב מבעוד יום, יעשה את הקידוש ג"כ מבעוד יום.

פסקי ההלכה

כשבא לביתו ימהר לקדש כדי לזכור שבת בעת תחילת כניסתה, וכיון שקידש צריך לאכול מיד, (ואם מסתפק אם קרא ק"ש בזמנה, נכון לקרות ק"ש קודם), הט"ז כתב שאפילו קודם חשיכה יקדש ויאכל (אם כבר עבר פלג המנחה), וכתב הבה"ל (ד"ה מיד) שמחצי שעה לפני הלילה יש להחמיר שלא לקדש ולאכול. משום חובת ק"ש. ולכתחילה טוב להמנע מלהתפלל מעריב לפני הלילה. ולולא הט"ז היה אפשר לפרש שהכונה שבליילה ימהר לקדש מיד, אבל לא לפני כן אף אם כבר קיבל שבת, ואפשר שיש לחלק בין מעט קודם חשיכה לבין הרבה קודם חשיכה. ואם אינו תאב לאכול יכול להמתין מלקדש עד שירעב, כיון שכבר הזכיר שבת בתפילה, וכבר יצא בזה מדאורייתא להרמב"ם. אבל אם יש בזה משום שלום בית או שיש לו משרתים או אורחים ובפרט אורח עני, לא יאחר בכל גוונא כדי שלא לעכבם.

מצות קידוש - מצות עשה מן התורה לקדש את השבת בדברים, דכתיב "זכור את יום השבת לקדשו", כלומר זכרהו זכירת שבת וקידוש, וצריך להזכיר יציאת מצרים בקידוש. ורעק"א מסתפק אם יוצא ידי חובה קידוש באמירת שבתא טבא, והדבר פלא שהרי צריך זכירת שבת וקידוש. ורבנן תיקנו שתהא זכירה זו על היין, כן דעת הרמב"ם והתוס', והזכרה שיטתם עוד בכמה פוסקים

ונהגו לעמוד בקידוש בבית הכנסת, ואמרו הראשונים שזה מועיל לעיפות הברכים.

סימן ע"ר

אמירת במה מדליקין

נוהגים לומר פרק במה מדליקין, לפי שיש בו דין הדלקה, וג' דברים שצ"ל בביתו בערב שבת עם חשכה.

זמן אמירתו - הספרדים אומרים אותו קודם מעריב, וכתב השו"ע שכך נכון לעשות, משום שמקדימים להתפלל מעריב, וע"י קריאת פרק זה ידע במה מדליקים, ויזכור הג' דברים ויזהיר עליהם. וכתב המ"ב שיש מקומות שאומרים אותו אחרי מעריב, כדי שמי שאיחר יספיק להתפלל, ולכן בשבת חול המועד שאין מאחרים כ"כ לפי שאין עושים מלאכה, אין לאומרו. והב"ח כתב שיש לאומרו אחר הקידוש, דעדיף להקדים את הכנסת היום, ובמקומנו המנהג לאומרו לפני הקידוש, מפני שנהר ביתו עדיף מקידוש היום.

מתי אין אומרים במה מדליקין - יש שאין אומרים אותו ביו"ט שחל בערב שבת, מפני שא"א לומר עשרתם, דאסור לעשר ביו"ט, וכן ביו"ט שחל בשבת לא אומרים, משום לא פלוג, ויש שאין אומרים אותו בחנוכה, מפני שמוזכר בו שמנים הפסולים לשבת ולא לחנוכה, והרמ"א כתב לאומרו בחנוכה, ולא בשבת חול המועד או ביו"ט או יוה"כ שחלו בשבת.

סימן רע"א

דיני קידוש על היין

מצות עשה מן התורה להזכיר את השבת והקדושה המיוחדת שיש בשבת יותר משאר הימים, דכתיב "זכור את יום השבת לקדשו", ואף נשים חייבות במצוה זו. ובבה"ל מביא מהגמרא פסחים קי"ז: שצריך להזכיר גם יציאת מצרים בקידוש, וכ"כ כמה ראשונים להלכה. וקידוש זה צריך להיות על היין, ונחלקו הראשונים אם דין קידוש על היין הוא מן התורה או מדרבנן. ובסימן זה יבוארו הדינים

ולכן יכולות הנשים להוציא ידי חובה את האנשים (אפילו כבר יצאה ידי קידוש ואף שהפמ"ג מסתפק בזה, והדגול מרבה כתב שאינה יכולה להוציא, אבל רעק"א הוכיח שיכולה להוציא מדין ערבות), אמנם לכתחילה יש להחמיר שלא תוציא אנשים שאינם מבני ביתה, דזילא מילתא.

קטן אינו יכול להוציא אשה כיון שחיובו מדרבנן, ואפילו בן י"ג אם לא ידוע שהביא ב' שערות אינו מוציא אשה עד שיתמלא זקנו, לאו דווקא שיתמלא אלא שיהיה רבוי שער בזקנו, (ואם התפללה יכולה לצאת מבן י"ג, ויכוין להוציאה, וכתב הדגול מרבה שאם כבר התפללה יכולה לצאת גם מקטן פחות מבן י"ג שלא התפלל, ואם הקטן כבר התפלל זה תלוי במחלוקת הפוסקים, אבל התוספת שבת מחמיר אף כשהיא התפללה והקטן לא התפלל, דמי ידוע אם כוונה בתפילה לצאת ידי חובה קידוש), ואם האשה אינה יודעת לקדש, תאמר עם הקטן מילה במילה את כל הקידוש ולא תכוין לצאת בקידושו, ועצה זו מועילה אפילו אם הוא קטן ביותר, ונכון שיהיה פת או יין מונח גם לפניו בזמן הקידוש, ובבה"ל כתב דלכא"ו יש עצה אחרת, שתאמר עמו רק ויכולו ולא את הברכה, אבל מפקפק בזה משום שבוטלו לא מזכירים יציאת מצרים.

כשיוצא ידי חובה קידוש בשמיעת אחר המקדש צריך לכוין לצאת ידי חובה, והמקדש צריך לכוין להוציא, ולכן נכון שבעה"ב יזכיר לבני ביתו שיכוונו לצאת ידי חובה, וע"ע בזה בסימן רע"ג.

שני אנשים לא יקדשו ביחד אם הם מוציאים אחרים ידי חובה, דתרי קלי לא משתמע.

סעיף ג'

סדרי הקדימה במי שאין לו מספיק לקידוש וסעודה איתא בגמרא (פסחים ק"ה) **כבוד יום וכבוד לילה כבוד יום קודם, ואם אין לו אלא כוס אחד אומר עליו קידוש היום, מפני שקידוש היום קודם לכבוד יום וכבוד לילה.** והרא"ש גורס שקידוש הלילה קודם לכבוד יום ולכבוד לילה, וכן פסק הטור. וכתב הבית יוסף שאפילו לגירסה שלנו קידוש היום, הכונה לקידוש הלילה שהוא מן

ראשונים, ורעק"א כתב שמדברי הר"ן מוכח שקידוש על היין הוא דאורייתא, וכן מוכח מדברי הרשב"א.

וכתב המ"א שכיון שקידוש על היין זה מדרבנן, א"כ יוצא ידי חובה קידוש דאורייתא בתפילה, ולפי זה אם מסתפק אם קידש א"צ לחזור ולקדש, דספיקא דרבנן לקולא. וכן קטן יכול להוציא גדול בקידוש, ונחלקו הפוסקים אם קטן שכבר התפלל יכול להוציא גדול.

והמ"ב מפקפק בזה מחמת כמה טעמים, א' מסתמא אינו מכוין לצאת בתפילה ידי קידוש ומצוות צריכות כוונה. ב' דהא צריך להזכיר יציאת מצרים בקידוש, ובקידוש שבתפילה אינו מזכיר, (ושמא אינו דין דאורייתא, ושמא מועיל מה שמזכיר השכיבנו). ג' רעק"א הוכיח מהר"ן שקידוש על היין או על הפת הוא דאורייתא, ומהרא"ש הוכיח שבתפילה לבד אין יוצאים ידי חובה קידוש, וביותר ס"ל שבקידוש גמור שלא במקום סעודה תיכף, אינו יוצא מן התורה. ולכן אין לצאת מקטן, ואפילו אם השומע נזהר לומר עמו מילה במילה נכון להמנע מזה אא"כ יש גם לפניו פת או יין בזמן הקידוש, ומ"מ נער בן י"ג שאין ידוע אם הביא ב' שערות, אף שאינו נחשב גדול, מ"מ אם הגדול כבר התפלל יכול להוציאו כיון דהוי ספק ספיקא.

קידוש של יו"ט הוא מדרבנן, ומ"מ יש לו כל דיני קידוש של שבת, ואם חל יו"ט בערב שבת ויש לו רק כוס אחת, יניחו לשבת, וביו"ט יקדש על הפת, וכתב המ"א דאפילו אם כבר התפלל מ"מ עיקרו הוא מה"ת, והפמ"ג מפקפק בזה קצת.

סעיף ב'

חיוב נשים בקידוש, ואם יכולות להוציא אנשים

איתא בגמרא (ברכות כ): **נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה. אמאי וכו', אמר רבא אמר קרא זכור ושמור, כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה.** וכתב הבית יוסף בשם הכלבו שאשה יכולה להציא איש בקידוש.

פסק ההלכה - נשים חייבות בקידוש (מגיל י"ב) אע"פ שזו מ"ע שהזמן גרמא, כיון שמצוות על איסור מלאכה שנאמר ב"שמור", והוקש "זכור" ל"שמור" דבדיבור אחד נאמרו.

קאמור טועם ואח"כ מקדש מבואר שלכתחילה אין לטעום לפני קידוש. ואפילו מים אסור לשותות, (והרב המגיד כתב שמהרמב"ם משמע שמותר לשותות מים לפני קידוש כמו לפני הבדלה, וכתב הבית יוסף שאין זה מוכרח).

פסק ההלכה - אסור מדרבנן לטעום לפני קידוש ממתי שקיבל עליו שבת, אפילו אם עוד היום גדול, ויכול לקדש מבעוד יום ולאכול ולהתפלל מעריב אח"כ בלילה, ובתנאי שיהיה חצי שעה קודם זמן מעריב, ואם לא קיבל שבת בהדיא אסור ממתי שהוא ספק חשיכה, ואפילו אם יש לו רק כוס יין אחת, לא יאכל עד שיקדש (אפילו למ"ד ברכת המזון טעונה כוס), וכן לא ישתה אפילו מים, אבל לרחוץ פיו במים מותר כיון שאינו מתכוין להנאת טעימה.

דין מי שהתחיל לאכול לפני שבת

איתא בגמרא (פסחים ק.) **אמר רב יהודה אמר שמואל אין הלכה לא כרבי יהודה** (שמי שהתחיל לאכול לפני שבת מפסיק סעודתו ועוקר השלחן ומקדש ואח"כ גומר סעודתו), **ולא כרבי יוסי** (שגומר סעודתו ואח"כ מקדש), **אלא פורס מפה ומקדש**. והטור מביא שנחלקו הראשונים אם מברך על היין היכא שהיה שותה יין, וכן נחלקו אם מברך המוציא, ודעת הרא"ש שלא יברך הגפן אם שתה מתחילה ויברך המוציא, ונראה מדבריו שאם אין לו יין והוא מקדש על הפת א"צ לברך המוציא, וכ"כ הרי"ף גיאת. והבית יוסף מביא דעות הראשונים החולקים בזה.

פסק ההלכה - אם התחיל לאכול לפני שבת צריך להפסיק ולפרוס מפה לכסות את הפת עד אחרי הקידוש (כמו בכל קידוש) ולקדש, ואח"כ יסיר את המפה כדי שתיראה הפת. ואם היו שותים יין לפני הקידוש, יקדש על היין בלי לברך עליו, וכן לא יברך אח"כ על היין שישתה בסעודה, כיון שלא הסיח דעתו משתית יין, אבל כשבא לאכול פת אע"פ שכבר בירך המוציא צריך לחזור ולברך, כיון שמה שנאסר באכילה עד שיקדש הוי הפסק, וי"א שלא יברך המוציא, וספק ברכות להקל, (וברכת המזון יברך רק פעם אחת), ואם אין לו יין והוא מקדש על הפת לכו"ע א"צ לחזור ולברך המוציא.

התורה, אבל קידוש היום שהוא מדרבנן אינו קודם לכבוד יום וכבוד לילה, ורק כבוד יום קודם לכבוד לילה.

פסק ההלכה - אם אין ידו משגת לקנות כל צרכי שבת, פת הלילה וליום קודמת ליין, (שהרי חייבים לאכול פת בלילה וביום, אך מש"כ הט"ז שלחם משנה הוא דאורייתא, דעת המ"א אינו כן), ויקדש על הפת. ואם יש לו פת, יין לקידוש הלילה קודם לצרכי סעודת הלילה וליין לקידוש היום או לצרכי סעודת היום, כיון שעיקר קידוש הלילה הוא מן התורה, ומצוות עונג היא מדברי קבלה (דכתיב "וקראת לשבת עונג"), ואם פת חביבה לו מיין, יותר טוב שיקדש על פת ויקנה צרכי סעודה, מאשר שיקנה יין ויאכל רק פת. ואף שכבוד היום קודם לקידוש היום, אפשר דדי שיקנה פת לסעודת היום ובמותר יקנה יין, כ"כ המ"א, וצ"ע שהרי עונג שבת מדברי קבלה, ובפת חריבה אין מקיים מצות עונג, ואולי כוונתו שיקנה פת עם כסא דהרסנא והשאר ליין. וכבוד יום והיינו שאר צרכי הסעודה קודם לכבוד לילה, אבל לא לקידוש הלילה (והיש"ש קורא תגר על המוספים מיני מגדים בליל שבת ולא ביום).

סעיף ד'

טעימה לפני קידוש, ומה יעשה אם אכל והגיע זמן קידוש

אסור לאכול לפני קיום מצוה דאורייתא או דרבנן (ק"ש ותפילה ובדיקת חמץ ותקיעת שופר וקריאת מגילה ועוד), מחצי שעה קודם שהגיע זמנה, אמנם אין האיסור אלא בקביעת סעודה, אבל טעימה מותרת, אמנם לגבי קידוש והבדלה אפילו טעימה אסורה, וביארו האחרונים (מ"א רעק"א ועוד) שאין האיסור כאן שמא ימשך, אלא משום שקידוש והבדלה נתקנו מיד בתחילת הלילה בכניסתו וביציאתו. וכיון שאסור לטעום לפני קידוש, ממילא גם אם התחיל בהתר צריך להפסיק, ויש לדון אם צריך לברך על הפת כשהוא ממשיך לאכול אחרי הקידוש, ואם צריך לברך על היין בקידוש אם שתה יין לפני כן, ואם אינו ממשיך באכילתו יש לדון אם יקדש קודם או שיברך קודם ברכת המזון, וכדלהלן.

איתא בגמרא (פסחים ק"ו: ק"ז.) **אמר רב הונא אמר רב טעם אינו מקדש. וכו'.** ורבה אמר רב נחמן אמר שמואל **טעם מקדש, וטעם מבדיל. אמר רבא הילכתא טעם מקדש, וטעם מבדיל.** וכתב הבית יוסף שאע"פ שהמסקנה שאם טעם יכול לקדש, מ"מ מדלא

מצות חבילות חבילות. וכן פסקו הרי"ף והרמב"ם שמברך ברהמ"ז על כוס ראשון, ואח"כ מקדש על הכוס השניה, וי"א שלא יברך מיד אלא פורס מפה ומקדש ומברך המוציא ואוכל מעט ואח"כ מברך ברהמ"ז, בין אם גמר סעודתו מבעוד יום בין אם גמר משתחשך, וכן דעת הרא"ש. וכתב הבית יוסף בשם הר"ן שיכול לקדש על הכוס השניה אע"פ שאינו אוכל כלל, שכיון שגמרו שם סעודתם חשיב קידוש במקום סעודה. עוד כתב הבית יוסף שהרא"ש מסתפק אם יזכיר שבת בברהמ"ז כיון שעכשיו זה שבת, או שלא יזכיר כיון שגמר סעודתו מבעוד יום, ובארחות חיים מביא בזה מחלוקת, והטור כתב שצריך להזכיר שבת בברהמ"ז. וכתב הארחות חיים שלא ישתה מכוס של ברכת המזון, כיון שאסור לטעום לפני הקידוש, ואח"כ יקדש על הכוס השניה וישתה משניהם.

פסק ההלכה - מי שגמר את הסעודה ונטל מים אחרונים וקידש היום לפני שברך ברכת המזון, לדעה ראשונה בשו"ע מברך ברכת המזון על כוס, ואח"כ מקדש על כוס אחרת, (לשיטת השו"ע צריך להזכיר שבת בברכת המזון, ומ"מ אם לא הזכיר אינו חוזר כיון שאינו מחויב בסעודה זו, ולשיטת הרמ"א לא יזכיר שבת, אך אם אכל מעט משחשיכה לכו"ע צריך להזכיר שבת). ויש מחלוקת אם צריך לטעום מהכוס של ברכת המזון לפני הקידוש, וממילא לא יברך הגפן על הכוס של הקידוש, או שאסור לטעום מכוס של ברהמ"ז, ויברך הגפן על הכוס של הקידוש וישתהו, ואח"כ ישתה את הכוס של ברהמ"ז בלי ברכה. עוד יש מחלוקת אם צריך לאכול מעט אחר הקידוש או לא.

וי"א שאף שגמר סעודתו פורס מפה ומקדש, ומברך הגפן על הקידוש, (כיון שכבר נטל ידיו למים אחרונים) ומברך המוציא ואוכל לפחות כזית, (אך כדי לצאת ידי סעודת שבת, משמע בסימן רצ"א דבעינן כביצה, ועיי"ש במ"א ובא"ר). ואח"כ מברך ברכת המזון. וכתב הרמ"א שנוהגים כשיטה זו.

ואם עדיין לא נטל מים אחרונים לכו"ע פורס מפה ומקדש, ולא יברך הגפן בקידוש אם שתה יין בסעודה, אך אם כבר אמר הב לן ונברך, צריך לברך הגפן בקידוש.

סעיף ה'

שניים שהיו שותים יין מבעוד יום ואמרו בואו ונקדש קידוש היום, חלה עליהם חובת קידוש ואסורים לאכול ולשתות עד שיקדשו, ואם באו לשתות לפני הקידוש אחרי שאמרו בואו ונקדש, אע"פ שאינם רשאים, צריכים לחזור ולברך הגפן, כיון שהסיחו דעתם מלשתות עוד לפני הקידוש, אך על כוס הקידוש א"צ לברך וכן לא על היין ששותים אח"כ, כיון שמזה לא הסיחו דעתם, אך כיון שיש דעות שונות בדינים אלו ראוי לכל בעל נפש להזהר שלא לבא לידי כך. וכתב המ"ב בשם הט"ז שאם לא אמרו בואו ונקדש אלא שהחשיך, אף דאסור לשתות לפני קידוש, אם באו לשתות א"צ לחזור ולברך, כיון שהאיסור לבד אינו עושה הסח הדעת.

שכח לקדש וברך המוציא אם כבר טעם מהפת יקדש על היין אם יש לו, ואם נזכר קודם שטעם מפרוסת המוציא, יקדש על הפת ויאמר ברכת אשר קדשנו (וויכולו יאמר בתוך הסעודה), וצריך להמתין עד שיביאו לפניו עוד לחם משנה ולא הוי הפסק, ובכל גוונא אינו חוזר לברך המוציא. (רמ"א ומ"ב).

ולענין הבדלה אם בירך המוציא ונזכר קודם שאכל שעדיין לא הבדיל, יאכל תחילה פרוסת המוציא כדי שלא תהיה הברכה לבטלה, ואח"כ יפסיק ויבדיל, וכתב המ"א שלפוסקים שהבדלה דרבנן, יכול לגמור סעודתו ולהבדיל אח"כ. (שם).

סעיף ו'

מה יעשה מי שגמר סעודתו וקידש עליו היום איתא בגמרא (פסחים ק"ב) **תנו רבנן בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהן היום וכו', כוס ראשון מברך עליו ברכת המזון, והשני אומר עליו קדושת היום. אמאי ונימרינהו לתרוייהו אחדא כסא, אמר רב הונא אמר רב ששנת אין אומרים שתי קדושות על כוס אחד, מאי טעמא, אמר רב נחמן בר יצחק לפי שאין עושין**

יהיה שלחנו ערוך, וביארו הראשונים שהשלחן יהיה ערוך במקום אחר כדי להביאו אחרי הקידוש, וכ"כ הטור שאע"פ שצריך שיערו שלחנו מבעוד יום היינו שיהיה ערוך במקום אחר וביאו אחרי הקידוש כדי שיהיה ניכר שהוא בא לכבוד שבת, ואם הביאוהו קודם הקידוש פורס עליו מפה כאילו אינו כאן ומקדש ומסיר את המפה. וכתבו התוס' (שם) ועוד ראשונים שדווקא בזמנם שהיה להם שלחן קטן לכל אחד, ואינו טירחא להפסיק ולהביאם אחרי הקידוש, אבל בזמננו שהשלחנות גדולים וזה טורח להביאם אחרי הקידוש ולהפסיק בין הקידוש לסעודה, נוהגים להביאם לכתחילה לפני הקידוש ולפרוס מפה ולקדש. וטעם פריסת המפה י"מ משום שלא יראה הפת בושתו, שהרי הוא מוקדם בפסוק והיה ראוי להקדימו בברכה, וי"א זכר למן שהיה מונח כמו בקופסה טל מלמטה וטל מלמעלה, וזכר לזה נותנים מפה מלמטה ומפה מלמעלה.

פסק ההלכה- בקידוש הלילה והיום צריך שתהיה מפה על השלחן תחת הפת, ועוד מפה על הפת, כדי שלא יראה הפת בשתו שמקדשים על היין ולא עליו, או משום זכר למן, ונ"מ היכא שמקדש על הפת, ונוהגים לכסות גם בזה. ומשמע בפמ"ג שלשני הטעמים די לכסות עד אחרי הקידוש, וגם לטעם שיהיה ניכר שהסעודה היא לכבוד שבת די בזה, וגם בשחרית הפת צריכה להיות מכוסה עד אחרי הקידוש, דרך הטעם השלישי לא שייך בשחרית, ובח"א משמע שלטעם של זכר למן טוב שתהיה הפת מכוסה עד אחרי ברכת המוציא. וכתבו הא"ר והדרך החיים שכשמקדש על הפת יניח ידו על המפה והלחם משנה בזמן הקידוש (ר"ל בשעת ויכולו), ובזמן ברכת המוציא יגלה את הלחם משנה ויניח ידו עליהם ויברך המוציא, וכשיאמר השם יגביה שניהם למעלה עד שיגמור השם ויניחם, ואחר גמר המוציא יחזור ויכסה במפה ויניח ידו עליהם עד גמר הקידוש.

סעיף י'

דיני כוס היין

איתא בגמרא (פסחים ק"ה): **ושמע מינה ברכה טעונה כוס, וכו', ושמע מינה טעמו פגמו.** וכתבו הראשונים שברכת

סעיפים ז' ח'

עוד מדיני הקידוש

עד מתי אפשר לקדש

איתא בגמרא (פסחים ק"ז). **אמר רבא הילכתא טעם מקדש, ומי שלא קידש בערב שבת, מקדש והולך כל היום כולו עד מוצאי שבת.** וכתב הטור דהיכא ששכח וטעם לפני הקידוש יכול לקדש אח"כ, ואם לא קידש בלילה יש לו תשלומין כל היום. ובסידור רב עמרם כתב דין זה לגבי שוגג, אבל הרמב"ם כתב שגם במזיד שייך תשלומין, והכי מסתבר טפי. וכתב הבית יוסף בשם הראשונים שיקדש קידוש של לילה, אבל לא יאמר ויכולו כיון שגמר הבריאה היה בלילה.

פסק ההלכה- אע"פ שאסור לטעום קודם קידוש, אם טעם או אפילו אכל ושתה לפני קידוש, יקדש מתי שנזכר, ולא ימתין למחר כדי לקדש לפני האכילה. ואם לא קידש בלילה, בין בשוגג בין במזיד יש לו תשלומין למחר כל היום, וצריך שיהיה קידוש במקום סעודה, ויאמר את כל הנוסח של הקידוש של הלילה מלבד ויכולו, ואם נזכר בבין השמשות מצדד הפמ"ג שיאמר את נוסח הקידוש ולא יזכיר שם ומלכות בפתיחה ובחתימה, והיינו כשהתפלל, דאל"כ הוי ספיקא דאורייתא ויברך ברכה גמורה, וצריך לומר שאף שאסור לטעום לפני הבדלה, ואיך יאכל כדי שיהיה הקידוש במקום סעודה, צ"ל דאיירי שהוא באמצע סעודה שלישית, או דנימא שקידוש שהוא דאורייתא דוחה איסור טעימה שהוא דרבנן.

סעיף ט'

כסוי הפת בזמן הקידוש

איתא בגמרא (פסחים ק): **אין מביאין את השולחן אלא אם כן קידש, ואם הביא פורס מפה ומקדש.** ומאידך איתא בגמרא (שבת ק"ט): **שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע. וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטתו מוצעת, מלאך טוב אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, וכו'.** ומשמע שכבר לפני שבא לביתו

שישב כדי לקבוע יחד עם היוצאים בקידוש, ולדבריו גם השומעים צריכים לשבת, וטוב להזהר בזה לכתחילה, ועכ"פ יזהרו שהשומעים יהיו יחד ולא מפוזרים ומפורדים. וכתב הרמ"א שנוהגים לשבת אף באמירת ויכולו, כיון שכבר אמרוהו בבית הכנסת, ורק בתחילת ויכולו עומדים לכבוד השם שנרמז בר"ת של "יום השישי ויכולו השמים".

כשמתחיל **יתן ענינו** בנרות, והוא סגולה לרפואת העינים שכתב ע"י פסיעה גסה, אמנם אין מדקדקים בזה כ"כ. ובשעת הקידוש יתן ענינו בכוס של ברכה, כדי שלא יסיח דעתו.

סעיף י"א

דין מי שאין לו מספיק יין

אם יש לו רק כוס אחת לשיטת השו"ע יקדש עליה בלילה ולא יטעם ממנה כדי שלא יפגמנה, אלא ישפוך כשיעור מלא לוגמיו לכוס אחרת וישתה משם, ולמחרת יקדש במה שנשא, ואף שצריך שיהיה הכוס מלא, זהו רק למצוה ואינו מעכב אם אין לו, ואם יש לו כוס קטנה יותר, טוב לשפוך את היין לתוכה כדי שיהיה מלא, וכנ"ל. ואם לא נשאר רביעית אחרי הטעימה, מוזגו למחר להשלימו לרביעית, ואפילו אם מתחילה היה רביעית מצומצמת מועילה מזיגה אם היין חזק, כמבואר בסימן רע"ב. ובמ"א הסכים לדעת התוס' שצריך לטעום מכוס שיש בה רביעית יין, ולכן ישפוך לכוס אחרת, ויזהר שישאר בכוס הראשונה רביעית ויטעם מכוס זו כמלוא לוגמיו, ואח"כ ישפוך מהכוס השניה לכוס זו כדי לתקן את הפגימה, ויוכל לקדש בה אם יש בה רביעית יין.

ואם ע"י שישתה בלילה לא יהיה לו כוס להבדלה גם ע"י מזיגה, לדעת השו"ע טוב שיניחנה להבדלה ויקדש בפת, וי"א שקידוש הלילה עדיף מהבדלה, ואפילו לדעת השו"ע אם יש לו שיכר להבדלה עדיף לקדש על היין ואפילו בשחרית ולהבדיל על שיכר. אמנם בקידוש והבדלה שבבית הכנסת הבדלה עדיפה כיון שמוציא בזה רבים ידי חובה, אבל הקידוש אינו אלא מנהג, ואם יש לו שיכר, ילה"ס אם יקדש

קידוש והבדלה הם בכלל כוס של ברכה, שאין לברך על כוס פגומה, והיינו כוס שטעמו ממנה. עוד כתב הרמב"ם שכוס של קידוש יש לו את כל דיני כוס של ברכת המזון, שטעון הדחה ושטיפה, ושיהיה מלא, ואוחזו בימין, ומגביה מן הקרקע טפח או יותר, ולא יסתיע ביד שמאל.

פסק ההלכה - צריך לקדש ולהבדיל על כוס מלא, ואם הכוס לא מלאה ואין לו כוס קטנה יותר, מותר לקדש עליה כיון שיש שם רביעית. וצריך שלא יהיה הכוס פגום, והיינו שלא שתו ממנו וכמבואר בסימן קפ"ג, ושם מבואר שבשעת הדחק מברכים על כוס פגום, ובאשל אברהם כתב שבקידוש הלילה אפשר שעדיף לקדש על הפת מאשר על כוס פגום. וצריך שיהיה הכוס שלם, ויהיה מודח היטב מבפנים ומבחוץ, וכל שאר הדינים המבוארים בסימן קפ"ג לענין כוס של ברכת המזון.

אמירת ויכולו - לפני הקידוש אומרים ויכולו, ואפילו אמרו בתפילה חוזר ואמרו כדי להוציא בניו ובני ביתו, וברוקח הביא מהמדרש שצריך לומר ויכולו ג' פעמים, בתפילה ואחרי התפילה ועל הכוס. ואם שכח לומר ויכולו בקידוש, יאמרו באמצע הסעודה על הכוס.

ביאור נוסח הקידוש - כתב הטור ש"זכרון למעשה בראשית" הכונה שאנו שובתים ביום שהקב"ה שבת אחרי סיום מעשה בראשית. ו"תחילה למקראי קודש זכר ליציאת מצרים" הכונה שהשבת מוזכרת ראשונה בפרשת המועדים, והמועדים הם זכר ליציאת מצרים, והרמב"ן כתב שהשבת עצמה היא זכר ליציאת מצרים, כיון שיציאת מצרים מורה על אלוקים שהוא קדמון ומחדש וחפץ ויכול. וכתב הבית יוסף בשם האררחות חיים שלא אומרים בקידוש "אשר בחר בנו" מפני שהשבת ניתנה במרה והקב"ה לא בחר בנו לגמרי עד אחרי נתינת התורה.

עמידה בקידוש - השו"ע כתב שיאמר ויכולו מעומד, לפי שזה עדות על בריאת השמים והארץ, ואח"כ יברך הגפן ויקדש. וכתב הרמ"א שבשעת הקידוש אפשר לעמוד, אבל עדיף לשבת כדי שיהיה קידוש במקום סעודה, והגר"א כתב

הקידוש, ואם נטל ידיו לפני הקידוש יקדש על הפת.

אבל דעת הרשב"ם שטעמו של רב ברונא שאם נטל ידיו לא יקדש הוא משום הסח הדעת, והגמרא מוכיחה מרב שלא כדבריו, שהמקדש על הפת נטל ידיים לפני הקידוש והקידוש אינו הפסק, אמנם לכתחילה נוטלים ואח"כ מקדשים כבית הלל דס"ל (ברכות נ"א): **מוזגים את הכוס ואח"כ נוטלים ידיים**, וטעמים (שם נ"ב): משום **דתיכף לנמילת ידיים סעודה**.

ודעת ר"ת ור"י שדברי רב ברונא שהנטל ידיו לא יקדש הם דווקא לרב דס"ל (שם ק"א) שיש קידוש שלא במקום סעודה, וא"כ אין הקידוש מענין הסעודה והוי הפסק, (והטור כתב סברא זו גם בדעת הרשב"ם), ועל זה אמרה הגמרא שרב לפעמים היה מקדש על פת, והכונה שהיה מקדש על יין על דעת לאכול מיד פת והיה נטל ידיו לפני קידוש, ולפעמים רב היה מקדש על יין ולא אוכל אח"כ פת, דס"ל יש קידוש שלא במקום סעודה, וכ"ש שלמ"ד אין קידוש אלא במקום סעודה שנטל ידיו ומקדש ולא הוי הפסק, ולכן אפשר לכתחילה ליטול ידיים לפני הקידוש. ומה שב"ה אמרו שמוזגים את הכוס לפני נט"י, איירי דווקא בחול, מפני שחוששים שאם יטול לפני מזיגה לא יאכל לאלתר, אבל בשבת שהשלחן ערוך אין חוששים לזה, ור"י מחלק שדווקא במזיגה בחמין שהיא צריכה דקדוק גדול חוששים להסח הדעת.

והרז"ה מבאר (מובא בר"ן) שרב לטעמיה שמי שטעם לפני קידוש שוב אינו מקדש, ועל זה אמר רב ברונא שכ"ש שמי שנטל ידיו וגילה דעתו שקבע לאכילה וזלזל בקידוש היום שלא יקדש, אבל אחרים מקדשים לו. ורב יצחק דחה דבריו שכיון שאפשר לקדש על פת אין הנטילה זלזול בקידוש היום, ומקדש על איזה מהם שירצה.

ומנהג הרא"ש היה ליטול ידיו לפני הקידוש, והטור תמה עליו שלפי זה צריך להוציא דברי רב ברונא מפשטם, והבית יוסף דן מה כוונת הטור, וכתב שכל הפוסקים מסכימים שאין הלכה כרב ברונא, מלבד רבינו יונה שסובר שאם נטל ידיו לא יקדש ויאכל מיד אלא חוזר ונטל ידיו פעם נוספת.

על היין ויבדיל על השיכר, או שיבדיל על היין ולא יעשה קידוש בלילה.

ואם יש לו שני כוסות מצומצמים אחר מזיגה יקדש בלילה באחד ויבדיל על השני.

י"א שטוב לקדש בלילה על כוס גדולה וישייר מאותו הכוס לקידוש היום והבדלה, ויתקננו כל פעם שלא יהיה פגום, והא"ר מפקפק בזה, וגם המאמר מורדכי ממאן בזה, וכתב שטוב יותר לעשות כמנהגנו. (מ"ב ס"ק נ"ז).

סעיף י"ב

מתי נוטלים ידיים לסעודה

הנה בתחילת הסעודה מקדשים על היין ונוטלים ידיים ומברכים המוציא, והקידוש על היין קודם לברכת המוציא על הפת, אמנם לענין נטילת ידיים יש לדון אם אפשר להקדימה לקידוש או לא, וי"א שאם הקדים נט"י לקידוש שוב אינו יכול לקדש על היין, או מצד שהקידוש הוא הסח הדעת בין הנט"י לאכילה (ויתכן שזה נכון דווקא אם א"צ קידוש במקום סעודה, שאז אין קשר בין הקידוש לסעודה), או מצד שהוא גילה בדעתו שהפת חביבה עליו יותר מהיין ויש לקדש על מה שחביב עליו, והדברים תלויים במחלוקת הראשונים בביאור דברי הגמרא, וכדלהלן.

איתא בגמרא (פסחים ק"ו): אמר רב ברונא אמר רב הנוטל ידיו לא יקדש. אמר להו רב יצחק בר שמואל בר מרתא אכתי לא נח נפשיה דרב שנחניניהו לשמענתיה, זמנין סניאין הוה קאימנא קמיה דרב, זימנין דחביבא עליה ריפתא מקדש אריפתא, זימנין דחביבא ליה חמרא מקדש אחמרא.

ונחלקו הראשונים בביאור סוגיה זו, מאי טעמא דרב ברונא, ומה הקושיה מדברי רב, ומה ההלכה, וכדלהלן.

דעת הר"ף (וכפי שביאר בר"ן) שמדברי רב מבואר שמקדשים או על פת או על יין לפי מה שחביב עליו, ורב ברונא סבר שצריך לקדש דווקא על יין, ולכן אם נטל ידיו לא יקדש כלל, דאם יקדש על יין נמצא מקדש על דבר שאינו חביב, ואף שאין הלכה כרב ברונא אלא כרב שאפשר לקדש על פת, מ"מ לומדים מדברי רב ברונא שאם נטל ידיו יקדש דווקא על הפת (שבזה רב לא חולק עליו), וכ"כ הרמב"ם, וכן סובר רב עמרם שכתב שיטול ידיו אחרי

יצא, ואם לאו לא יצא. ובגמרא יומא (פ.) מבואר לענין יוה"כ שאם שתה מלוא לוגמיו חייב, **לא מלא לוגמיו מממש, אלא כל שאילו יסלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו,** ומבואר שם שזה פחות מרביעית, והיינו רוב רביעית. וכתבו הראשונים שדין זה הוא גם לגבי קידוש, וא"כ די לשותות רוב רביעית, ודלא כרב עמרם ורב צמח גאון שכתבו שאם קידש ולא שתה רביעית לא יצא.

פסקי ההלכה – צריך לשותות מכוס הקידוש כמלוא לוגמיו מרווח ולא דחוק, והיינו כמות יין שאם יסלקה לצד אחד בפיו זה יראה מלוא לוגמיו, ולא בעינן מלוא פיו מממש, ושיעור זה הוא רוב רביעית באדם בינוני, ושיעור זה מספיק אפילו אם הכוס מכיל כמה רביעיות, ובאדם גדול יש לשער מלוא לוגמיו שלו, אך א"צ לשותות יותר מרביעית. ואם לא שתה מלוא לוגמיו לא יצא, וא"צ לשותות יותר מזה אפילו לכתחילה. ומשמע שבבן י"ג די שישתה מלוא לוגמיו שלו, ואפילו אם זה פחות מרוב רביעית, אך יש לעיין בזה, אמנם בקטן ממש המקדש מדין חינוך, ודאי יש להקל שישתה מלוא לוגמיו שלו. ואין לשהות מתחילת השתיה עד הסוף יותר מכדי שתית רביעית, ועכ"פ לא יפסיק כדי אכילת פרס, ואם הפסיק כדי אכילת פרס לא יצא אף בדיעבד.

שיעור רביעית הוא כמעט מלוא שתי קליפות מביצה בינונית של תרנגולת, וזה שיעור ביצה וחצי עם הקליפה. ויש מחמירים מאד בענין השיעורים והוכיחו שנתקטנו הביצים למחצית ממה שהיו בזמן הגמ', וא"כ שיעור רביעית היא כפלים, (ונ"מ ג"כ לשיעור מצה), והבה"ל אומר שגם נגד שיטה זו יש קושיא, משום דמוכח ששיעור רביעית אינו יותר מב' ביצים, ונכון לחוש לדבריהם לענין קידוש של לילה שעיקרו דאורייתא, (ולענין דאורייתא כגון מצה בליל פסח, בודאי יש לחוש לדבריהם), ועכ"פ תחזיק הכוס שיעור ב' ביצים, ומספיק לשותות מלוא לוגמיו שלו אף שהכוס גדול, ואפילו לדברי הצ"ח שהכוס צריכה להכיל ג' ביצים שלנו, די לשותות מלוא לוגמיו שלו, אף שזה יוצא רק שליש כוס, ואף שאינו ברור שמספיק מלוא לוגמיו שלו, תרי חומרי לא עבדינן, ועל כן מי שיש לו רק מעט יין ישתה רק מלוא לוגמיו שלו, והנותר ישייר למחר. ובקידוש של שחרית ובשאר כוס של ברכה יש לסמוך על

והבית יוסף מביא שיש הנוהגים ליטול ידיים לפני הקידוש, ותמזה על מנהגם, שהרי לדעת הר"ף וסייעתו צריך ליטול ידיים דווקא אחרי הקידוש, ואם נטל לפני קידוש לא יקדש על יין, ולדעת הרשב"ם עדיף לקדש לפני נט", וכן מסתבר שדעת הר"ה, וגם לר"ת ור"י אפשר ליטול ידיים אחרי הקידוש, וגם הרא"ש י"ל שלא היה נוהג כך בקביעות.

פסק ההלכה – שיטת השו"ע שהמקדש יטול ידיו דווקא אחרי הקידוש, כדי שהקידוש לא יהיה הפסק בין נטילה להמוציא, ובני הבית יכולים ליטול ידיהם לפני הקידוש, ואם המקדש נטל ידיו לפני הקידוש, גילה דעתו שהפת חביבה עליו, ויקדש על הפת ולא על היין, אבל מצד הפסק לבד אינו סיבה שיקדש על הפת, דאינו הפסק גמור כיון שזה צורך סעודה, (אמנם אם לא נטל ידיו יכול לקדש על היין אע"פ שהפת חביבה עליו). ולשיטת הרמ"א לכתחילה יטול ידיו לפני הקידוש (דכיון שכך עושה כשמקדש על פת, טוב לעשות כך תמיד), והקידוש אינו הפסק כיון שהוא צורך סעודה, ואחרי ששותה את היין של הקידוש יברך המוציא ויבצע את הפת, (ולכו"ע אין למזוג את הכוס בחמין אחרי הנטילה לפני המוציא, שכיון שהמזיגה צריכה דקדוק הוי הסח הדעת), וכתב הרמ"א שכך המנהג ואין לשנות אלא בליל פסח, מפני שמפסיקים הרבה באמירת ההגדה. והמ"ב כתב שכמה אחרונים סוברים שעדיף לקדש לפני נט"כ כדעת השו"ע, וכן נהגו בכמה מקומות, ומ"מ אם נטל ידיו לפני הקידוש יעשה כהרמ"א ויקדש על היין.

כשמקדש על הפת צריכים השומעים ליטול ידיהם לפני הקידוש ולכוין לצאת גם בברכת המוציא שלו, דאם יברכו אח"כ המוציא בעצמם נמצא שהפכו את סדר הקידוש. (מ"ב ס"ק ס"ג).

שתית הכוס של קידוש

סעיף י"ג

שיעור השתיה

איתא בגמרא (פסחים ק"ז.) **המקדש וטעם מלא לוגמיו**

השיעור הקטן.

סעיף י"ד

אם אחר יכול לשתות, ואם שתית שניים מצטרפת - מי ששמע את הברכה וכיון המקדש להוציא, יכול לשתות מלוא לוגמיו במקום המקדש, אבל אם שתה אדם שלא יצא בברכת המקדש, משמע דלא מהני, והדין בזה כאילו נשפך הכוס. ואין שתית שניים מצטרפת למלוא לוגמיו. וי"א שבדיעבד שתית כולם מצטרפת לשיעור מלוא לוגמיו. ושיטת הגאונים שאם המקדש לא טעם בעצמו כמלוא לוגמיו לא יצא, וכתב השו"ע שראוי לחוש לדבריהם לכתחילה וכן העתיקו הרבה אחרונים, אבל בדיעבד הסכימו הרבה אחרונים ששתית כולם מצטרפת לשיעור, אך יזהרו שלא ישוהו ע"י שתית כולם יותר מכדי אכילת פרס, ואין למחות ביד המקילים, אך לכתחילה נכון מאד להזהר שהמקדש או אחד המסובים יטעם מלוא לוגמיו. ודע שבדרך החיים כתב שבדיעבד מועיל צירוף של כל המסובים אע"פ שהמקדש לא טעם כלל. ודברי הגאונים הם דווקא בקידוש, אבל בשאר דברים הטעונים כוס, מודים הגאונים דסגי בשתית אחר.

שתית המסובים - מצוה מן המובחר שאחד ישתה מלוא לוגמיו, וכל השאר יטעמו מהכוס טעימה בעלמא, וכששותים כולם מכוס של ברכה אע"פ שהוא שותה מתחילה לא מיקרי כוס פגום, דחשובים כמקדש עצמו. אמנם אם יש רק מעט יין רק אחד ישתה כשיעור והשאר לא יטעמו כלל, כדי שהמותר ישאר למחר לקידוש או להבדלה.

מתי צריך לחזור ולברך

סעיף ט"ו

אם הפסיק בדיבור בין הקידוש לשתיה, חוזר ומברך הגפן, וא"צ לחזור על ברכת הקידוש כיון שכבר יצא במה שבירך על הכוס, ואם הפסיק בדברים השייכים לסעודה וכ"ש בדברים השייכים לקידוש, לא הוי הפסק בדיעבד אף לברכת הגפן.

אם נשפך הכוס לפני שטעמו ממנו ואפילו לא נשפך לגמרי אלא שלא נשתיר בו מלוא לוגמיו, א"צ לחזור על ברכת הקידוש,

ויביא כוס אחרת, ויחזור ויברך עליה הגפן כיון שלא היה דעתו עליה מתחילה, ואם היה דעתו לשתות עוד יין א"צ לחזור ולברך הגפן, אלא ישתה תיכף כוס אחרת, ובלבד שלא יפסיק בדיבור שלא מענין הקידוש, ולא יסיח דעתו בינתיים, דאם יצא ממקומו לפני שטעם מכוס אחרת, צריך לחזור ולקדש.

אם קידש על כוס וחשב שזה יין ונמצא שזה חומץ או מים יקח כוס יין ויחזור על ברכת הקידוש, ולענין ברכת הגפן אם היה דעתו לשתות יותר א"צ לחזור ולברך, כ"כ המ"א וש"א, ורעק"א מפקפק בזה, ואם לא היה דעתו לשתות עוד צריך לחזור גם על ברכת הגפן, ואם היה יין מוכן לפניו על השלחן או הספסל ודעתו היתה לשתות ממנו אח"כ, א"צ לחזור גם על ברכת הקידוש, דהוי כאילו קידש על כל היין שלפניו, וישתה מהיין תיכף מלוא לוגמיו. וי"א שגם אם יש פת לפניו א"צ לחזור ולקדש, ודי בברכת המוציא לבד, ובדה"ח כתב להיפך ומסתברא כוותיה, ועכ"פ אם קידש קודם נט"י כמנהגנו, אין שייך לומר שחל הקידוש על הפת. **ואם נמצא שיש בכוס שיכר או חמר מדינה** א"צ לקחת כוס אחרת, אלא יברך שהכל וישתה.

אם קידש בשחרית על שיכר ונשפך הכוס, לדעת המ"א א"צ להביא אחר, כי י"א שדי במה שמברך המוציא על הפת, ורעק"א חולק על זה.

סעיפים ט"ז י"ז

שתית המסובים לפני המקדש - אם יש למסובים כוסות יין שאינם פגומים, רשאים לשתות לפני המקדש, אבל אם יש למסובים כוסות פגומים, צריך שהמקדש ישפוך לכוס שלהם לפני שהוא שותה מהכוס, כדי לתקן את הפגימה, וכיון שהם זקוקים לכוסו לא יטעמו מהיין עד שהמקדש ישתה. וכן אם לא היה להם יין כלל ושפך להם מכוסו, לא ישתו לפני המקדש.

עיקרי הדינים -

מצות קידוש - מצוה לקדש את השבת בדברים, וקידוש זה צריך להיות על היין, ובבה"ל כתב שצריך להזכיר בקידוש יציאת מצרים, וגם נשים מחויבות בקידוש כאנשים ומוציאות את האנשים (אך לכתחילה לא

הגפן לא על הקידוש ולא על היין שישתה אח"כ, ואפילו אם שותה יין לפני הקידוש (אע"פ שאינו רשאי) לא יברך, ואם באמצע אכילתם מבעוד יום אמר אחד לחבירו בואו ונקדש, אסורים לאכול ולשתות עד שיקדשו. ואם גמר סעודתו ונטל מים אחרונים וקידש עליו היום, לשו"ע מברך ברהמ"ז על כוס אחת ויזכיר שבת ברהמ"ז (ולרמ"א אינו מזכיר, עוד יש מחלוקת אם יטעם מכוס ברהמ"ז לפני הקידוש, או שיברך הגפן על כוס הקידוש ואח"כ ישתה גם מכוס ברהמ"ז, עוד יש מחלוקת אם צריך לאכול מעט אחרי הקידוש), ואח"כ מקדש על כוס אחרת, ולרמ"א פורס מפה ומקדש ומברך הגפן ומברך המוציא ואוכל כזית או יותר ומברך ברהמ"ז. ואם לא נטל מים אחרונים לכו"ע פורס מפה ומקדש.

מי שבטעות בירך המוציא ואכל לפני קידוש, יקדש על היין, ואם בירך המוציא ולא טעם יאמר את ברכת הקידוש על הפת, ולענין הבדלה בכל גוונא יאכל מעט ואח"כ יבדיל, ו"א שיכול לגמור סעודתו ולהבדיל אח"כ.

מתי נוטלים ידים – לשו"ע המקדש יטול ידים דווקא אחרי הקידוש (ואם נטל לפני הקידוש יקדש על הפת), והשומעים יכולים ליטול ידים לפני הקידוש, ולרמ"א יטול ידיו לפני הקידוש, מלבד בליל פסח שמפסיקים הרבה באמירת ההגדה, ובכמה מקומות נהגו כהשו"ע, ומ"מ אם נטל ידיו לפני הקידוש יקדש על היין כהרמ"א.

המפסיק בדיבור שלא מענין הקידוש בין הגפן לשתיה, או שנשפך הכוס, ואין כאן יין אחר שהיה דעתו עליו, צריך לחזור רק על ברכת הגפן, ואם מוצא שיש בכוס חומץ או מים צריך לחזור על ברכת הקידוש, ולענין ברכת הגפן הדבר תלוי אם יש יין אחר שהיה דעתו עליו, ואם היה יין לפניו ודעתו עליו א"צ לחזור אפילו על ברכת הקידוש.

סימן רע"ב

אלו יינות כשרים לקידוש ואלו פסולים

מבואר בגמרא (ב"ב צ"ז:) שאין מקדשים אלא על יין הראוי לניסוך על גבי המזבח, אמנם יין שכשר לנסכים אפילו בדיעבד הוא כשר לקידוש. והגמרא שם מביאה כמה דוגמאות מה כשר לנסכים ומקדשים עליו, ומה פסול לנסכים ואין מקדשים עליו, וכדלהלן.

סעיף א'

יין שריחו רע

איתא בגמ' (ב"ב צ"ז) **אין אומרים קידוש היום אלא על היין הראוי לינסך על גבי המזבח וכו', למעוטי שריחו רע**. וריחו רע היינו שמסריח קצת מחמת שמונה בכלי

תוציא מי שאינו מבני ביתה), וקטן אינו יכול להוציא אשה א"כ כבר התפללה. וכשיוצאים ידי חובה מאחר צריך המוציא לכוין להוציא, והיוצא לכוין לצאת, ולא יקדשו שנים יחד כשמוציאים אחרים.

דיני הקידוש-א' אסור לטעום אפילו מים לפני קידוש, מבין השמשות, או קודם אם קיבל שבת, ומ"מ אף אם טעם יקדש כשזכר ולא ימתין למחר, ואם נזכר למחר יקדש למחר בלי ויכולו אפילו אם זה היה במזיד. **ב'** כשיבוא לביתו ימחר לקדש מיד, ואם אינו תאב לאכול יכול להמתין, אא"כ יש בזה משום שלום בית או שהוא מעכב בזה משרתים או אורחים. **ג'** בקידוש הלילה והיום צריך שתהיה מפה על השלחן תחת הפת, ועוד מפה על הפת, ונוהגים לכסות גם במקדש על הפת, ו"א שיסכה עד אחרי ברכת המוציא. **ד'** כוס של קידוש צריכה להיות מלאה (ואינו לעיכובא), ויהיה בה רביעית, ושלא תהיה פגומה, ותהיה שלימה, וידיחנה מבפנים ומבחוץ. **ה'** אומרים ויכולו לפני הקידוש. לשו"ע יעמוד בויכולו, וכתב הרמ"א שבזמן הקידוש עדיף לשבת (ונוהגים לשבת אף בויכולו, מלבד באמירת יום השישי ויכולו השמים), ועכ"פ יזהרו שהשומעים לא יהיו מפוזרים. כשמחיל את הקידוש יתן עיניו בנרות, ובשעת הקידוש יתן עיניו בכוס של ברכה. **ו'** צריך המקדש או אחד מאלו היוצאים עימו ידי חובה לשתות מכוס של קידוש כמלאו לוגמיו, (ולתחילה המקדש עצמו ישתה כשיעור, ו"א ששתית כולם יחד מצטרפת) שזה רוב רביעית באדם בינוני, ואדם גדול צריך לשתות מלאו לוגמיו שלו אבל א"צ לשתות יותר מרביעית, ואין לשהות מתחילת השתיה עד סופה יותר מכדי שתית רביעית, ואם הפסיק כדי אכילת פרס לא יצא. ורביעית היינו ביצה וחצי עם הקליפה, ו"א שהביצים נתקטנו לחצי, וא"כ ורביעית זה כפול, ונכון להחמיר בדינים דאורייתא כמצה, וכן לענין קידוש הלילה שעיקרו דאורייתא, ומ"מ מספיק לשתות מלאו לוגמיו שלו אע"פ שזה פחות מרוב כוס. מצוה מן המובחר שהשומעים יטעמו גם הם מהיין. המסובים לא ישתו לפני המקדש, אא"כ היה לפניו כוסות יין שאינם פגומים שאינם צריכים לכוס כלל.

סדרי קדימה בקידוש הלילה והיום והבדלה וסעודות שבת – מי שיש לו רק מעט ממון לסעודות שבת סדרי הקדימה שלו הם: א' פת ללילה ויום, ויקדש על הפת. **ב'** יין לקידוש הלילה. **ג'** צרכי סעודת היום. **ד'** צרכי סעודת הלילה. ומי שיש לו רק מעט יין, אם יש לו כוס אחת, לשו"ע ישפוך ממנה בלילה מלאו לוגמיו לכוס אחרת וישתה מה ששפך, ובבוקר יקדש ביין הנשאר, ועדיף להעבירו לכוס קטנה כדי שהכוס תהיה מלאה, ואם לא נשאר רביעית ימזוג את היין במים. ודעת המ"א שישפוך מהיין לכוס אחת וישאיר רביעית בכוס הראשונה וישתה ממנה, ואח"כ ישפוך מהכוס השניה לראשונה כדי לתקן את הפגימה. עדיף לקדש בפת ולהבדיל על יין, ואם יש לו שיכר יקדש על יין ויבדיל על שיכר, ויין לקידוש הלילה ולהבדלה קודמים לקידוש היום.

מי שהתחיל לאכול לפני שבת, צריך להפסיק ולפרוס מפה על הפת ולקדש, ולא יברך המוציא (דספק ברכות להקל), ואם שתה יין לא יברך

שאינם טובים כ"כ, וכדלהלן:

יין שבפי החבית או בשוליה כשר, כדאיתא בגמרא (שם) ואלא למעוטי מפיה ומשוליה, והא תני רבי חייא מפיה ומשוליה לא יביא (לנסכים), ואם הביא כשר. וביאר הבית יוסף שכיון שאם הביא כשר לנסכים, מקדשים עליו לכתחילה. וכתב השו"ע שיין שבפי החבית מקדשים עליו אפילו אם יש בו קמחים (נקודות לבנות), אבל אם יש בו קרום לבן אין מקדשים עליו, וא"כ הסיר את הקרום. ודעת הרמ"א שאף ביש בו קמחים אין לקדש עליו, אלא יסננו תחילה להעביר הקמחים. ויין שבשולי החבית מקדשים עליו אע"פ שיש בו שמרים.

עוד איתא התם בגמרא **יין כושי** (-שחור), **בורק** (-עיין להלן בדין יין לבן), **היליסטון** (-מתוק מאד), **של מרתף** (-שלא נבדק, דשמו הוא קוסס וריחו חומץ וטעמו יין), **של צמוקים, והא תניא בכולן לא יביא ואם הביא כשר.**

פסק ההלכה - יין מתוק מאד מקדשים עליו, בין שהוא מתוק מחמת שנתבשלו הענבים בחמה יותר מדאי, בין שהוא מתוק מחמת הפירות עצמם (שהוא פסול לנסכים), ועיין בה"ל שמאריך לדון לפסול מתוק מחמת הפירות עצמם. ויין שחור, או שטעמו יין וריחו חומץ מקדשים עליו.

סעיף ד'

יין לבן

עוד איתא בגמרא שם **בעא מיניה רב כהנא חמוה דרב משרשיא מרבא, חמר חוורין מהו, אמר ליה "אל תרא יין כי יתאדם"**. והיינו שרק יין אדום נקרא יין. ונחלקו הראשונים בדין יין לבן, וכדלהלן.

הר"ן כתב שדברי הגמרא שפוסלת ביין לבן נאמרו גם לענין קידוש, והביא שדעת הרמב"ן שאפילו בדיעבד לא יצא. והא דאיתא בגמרא שם (הובא בדין הקודם) שהמקדש ביין בורק יצא, הרמב"ן והר"ן גורסים בודק (יין חזק שבדק את כל הגוף), אבל ביין לבן (-בורק) לא יצא. והביא הרמב"ן ראייה שהוא פסול בדיעבד, מדאמרינן בפסחים (ק"ח:) שבד' כוסות בעינן שיהא בהם טעם ומראה של יין.

מאוס, ואין מקדשים עליו, אע"פ שהריח והטעם הוא של יין, משום "הקריבהו נא לפחתך", (אבל לענין ברכה מברכים עליו הגפן), ואפילו אם אין לו יין אחר אין מקדשים עליו, ומשמע ברמב"ן שאם קידש לא יצא, ובבה"ל דן בזה ונשאר בצ"ע. וכן אין מקדשים בשיכר שריחו רע. ולענין הבדלה והקידוש בשחרית רעק"א מסתפק בזה, והמ"ב כתב שפשוט לאסור. והבה"ל מסתפק אם מותר לקדש ביין שאינו מסריח, אלא שנקלט בו ריח אחר ע"י החבית, ונשאר בצ"ע.

יין שריחו יין וטעמו חומץ אין מקדשים עליו (בגמרא ב"ב צ"ו. נחלקו בזה רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי, והלכה כרבי יוחנן), והיינו כל שבני אדם נמנעים מלשתותו מחמת חמיצותו, דבתר טעמא אזלינן, וגם אין מברכים עליו הגפן אפילו אם לא עלה עליו קרום לבן.

יין מגולה

עוד איתא התם בגמרא **למעוטי מגולה, ואף על גב דעבריה במסנות כר' נחמיה, אפילו הכי "הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך"**. וכתבו הפוסקים דאפילו האידנא שאין מקפידים על גילוי כיון שאין מצוי אצלנו נחשים שמברכים עליו הגפן, אין מקדשים עליו, משום "הקריבהו נא לפחתך", אמנם אם היה מגולה רק שעה מועטת, ולא נמר טעמו וריחו, אין להקפיד במקום שהיין ביוקר, אבל בשיכר יש להחמיר גם בזה, וא"כ אין לו אחר.

סעיף ב'

יין מגיתו

עוד איתא התם בגמרא **סוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום, ומבואר בפוסקים שאפילו סחטוהו ממש קודם שבת, מותר לקדש עליו, ומ"מ מצוה מן המובחר ביין ישן, והיינו שכבר עברו עליו ארבעים יום.**

סעיף ג'

מצוה מן המובחר לברור יין טוב לקדש עליו, ולכן טוב שלא יקח לקידוש מסתם יין שבמרתף, אלא יבדוק מתחילה שהיין לא מקולקל. ומ"מ לענין דינא מקדשים גם על היינות

בו ג' מידות מים על מידה אחת של יין אפשר לשנותו חי, והוא היין המשובח כדאיתא בגמרא (שבת ע"ז. וב"ב צ"ז): **אמר רבא כל חמרא דלא דרי על חד תלת מיא לאו חמרא הוא.**

פסק ההלכה – יין חי אפילו אם ראוי למוזוג ג' חלקים מים על חלק אחד יין, מותר לקדש עליו בלא מזיגה, אך מצוה מן המובחר למוזגו, ובלבד שלא יחלישנו יותר מדאי. וינות שלנו יותר טובים בלא מזיגה. והמברכים על יין מזוג שאין בו אלא מתיקות בעלמא וטעמו כמים, מברכים לבטלה, ואין יוצאים ידי קידוש.

סעיף ו'

יין צימוקים כשר, כדאיתא בגמ' (ב"ב צ"ז): ויין צימוקים היינו יין שנעשה מענבים שנצטמקו, (שכותש הצימוקים ונותן עליהם מים ותוסס, וזה נקרא יין אחרי שנשתהו ג' ימים, וי"א שצריך לסחוט את הצימוקים, ולא מספיק לשרותם, ואז א"צ תסיסה ג' ימים, ולכתחילה יש ליזהר בזה), בין שנצטמקו ע"י החמה, בין שנצטמקו ע"י תולדות האור, ואף שלכתחילה אין מביאים מזה נסכים, מ"מ כשר לקידוש.

שיעור המים שמותר לערב ביין או בצימוקים – כתב הרמ"א שצריך שיהא בצימוקים קצת לחלוחית בלא שריה, דאם אין יוצא מהם לחלוחית אפילו ע"י דריכה ברגל או בקורה, אין מקדשים עליו, ואפילו הגפן אין מברכים עליו. וכתב הבכור שור שלדעת הרמ"א שאין למוזג יין בששה פעמים מים, ה"ה כאן צריך שיהיו הצימוקים קצת יותר מאחד משהה כנגד המים, והיינו שאם ששה חלקים מים וחלק אחד מלבר צימוקים, אסור. (עוד כתב הבכור שור שמשערים את גודל הצימוקים כפי שיהיו אחרי שנתנפחו במים, אבל ביד אפרים מפקפק בזה, וכן בדה"ח חולק וסובר שאין משערים אלא כפי זמן נתינתם למים), ומ"מ אם דרך כולם למוזג ביותר מאחד משהה, מותר לקדש עליו בשחרית מדין חמור מדינה, אך לא יברך עליו הגפן. וי"א שכל זמן שיש בו טעם יין כשר, אך כל ירא שמים יזהר שיהיה יותר מאחד משישה יין, ובסתם יין יש שיעור זה. ובתשובת משכנות יעקב כתב שמשערים כנגד הלחלוחית

והריטב"א כתב שייך לבן כשר בדיעבד, וכשאין לו יין אחר או אם הוא חמור מדינה מקדשים עליו לכתחילה.

והתוספות (שם) כתבו שדעת הרשב"ם שחיוויין היינו לבן, ולא שמיע ליה ברייתא דלעיל דקתני בורק לא יביא ואם הביא כשר. ולר"י נראה דשפיר שמיע ליה וחיוויין גרוע מבורק, דחיוויין לבן יותר מדאי אבל בורק אינו אלא מבהיק ומתלבן קצת ודומה קצת לאדמימות ולכן אם הביא כשר.

ומהרי"ף והרא"ש והרמב"ם משמע שנדון הגמרא ביין לבן הוא רק לענין נסכים, אבל לקידוש כשר, וכן דעת הטור שייך לבן כשר לקידוש אפילו לכתחילה, וכמ"ש בד"ד' כוסות (סימן תבוא עליו ברכה) שמצוה לחזר אחר יין אדום, ואם הלבן משובח מהאדום נראה שהוא קודם, והרי אחד מד' כוסות הוא כוס של קידוש. וכן כתב הרוקח. וכתב הרשב"ץ שהיין החשוב הלבן אפילו לכתחילה כשר, ויין חיוויין שבגמרא הוא שנתלבן בגריעות, וכתב עוד דאפילו לדעת הרמב"ם מבידילין עליו דלא גרע משיכרא.

פסק ההלכה – מצוה לכתחילה לחזר אחר יין אדום, ואם אין לו אדום או שהאדום אינו משובח, מותר לקדש על יין לבן, והרמב"ם פוסלו לקידוש אפילו בדיעבד, ולהבדלה כשר אם הוא חמור מדינה, וכן לקידוש של שחרית כשר לפי מה שנהגו להקל בו בחמור מדינה, ומנהג העולם כדעה ראשונה, ובאר"ר משמע שאם היין לבן יותר מדאי, נכון שלא לקדש עליו, אא"כ אין לו אדום או שהאדום אינו טוב וכנ"ל.

סעיף ה'

יין שאינו מוזג במים

איתא בגמרא (ברכות ז') **אין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים דברי רבי אליעזר** (מפני שאינו ראוי לשתיה בלי מים). **וחכמים אומרים מברכין. אמר רבי יוסי ברבי חנינא מודים חכמים לרבי אליעזר בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים, מאי מעמא אמר רב אושעיא בעינן מצוה מן המובחר.** ומשמע שמדובר ביין שאינו ראוי לשתיה בלי מים, ויין שראוי לתת

סעיף ט'

קידוש על יין או פת או חמר מדינה

קידוש של שבת צריך לאומרו על היין, והנה לענין הבדלה וברכת המזון מציינו שאם אין היין מצוי אפשר לאומרו על חמר מדינה, ולענין קידוש נחלקו הראשונים אם אפשר לקדש על חמר מדינה. עוד נחלקו הראשונים האם ומתי אפשר לקדש על הפת. ולהלן יבוארו שיטות הראשונים בדינים אלו, ומה נחשב חמר מדינה, ומה ההלכה בדינים אלו.

קידוש על חמר מדינה

איתא בגמרא (פסחים ק"ז). אמרי ליה מר יונקא ומר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי, זימנא חדא איקלע אממר לאתרין ולא הוה לן חמרא, אייתינא ליה שיכרא ולא אבדיל, ובת טוות (לן מעונה ללא אוכל), למחר מרחנא ואייתינא ליה חמרא ואבדיל, ומעים מידי. לשונה תו איקלע לאתרין, לא הוה לן חמרא, אייתינא שיכרא, אמר אי הכי חמר מדינה הוא, אבדיל ומעים מידי. וכו'. בעא מיניה רב הונא מרב חסדא, מהו לקדושי אשיכרא, אמר להו רב חסדא הכי אמר רב כשם שאין מקדשין עליו כך אין מבדילין עליו.

וכתב הרא"ש שאף אם ספיקו של רב הונא הוא בחמר מדינה, ועל זה אמר רב חסדא שאין מקדשים בחמר מדינה, מ"מ כשם שבהבדלה לא קיימא לן כוותיה ה"ה לענין קידוש, וכ"ש שאם הספק אינו בחמר מדינה, שאם הוא חמר מדינה מקדשים עליו. וכ"כ עוד ראשונים. ומהרמב"ם משמע שאין מקדשים על חמר מדינה אע"פ שמבדילים עליו. וכתב המ"ב שלדינא אין לקדש בלילה על שום משקה חוץ מיין, או פת אם אין יין בעיר.

מה נחשב חמר מדינה – דעת רשב"ם שצריך שלא יהיה יין בכל העיר, וי"א שצריך שלא יהיה יין מהלך יום אחד מסביב לעיר. (ולרמב"ם מדינה שרוב יינה שכר חשיב חמר מדינה, אמנם לדעתו חמר מדינה מועיל רק להבדלה ולא לקידוש וכו"ל). ומים אינם נחשבים חמר מדינה אפילו אם כולם שותים רק מים, וכן חלב ושמן אינם חמר מדינה. ואם היין מצוי אלא שהוא יקר, נקרא שהיין מצוי, אך אם מצוי רק יין

היוצאת מהצימוקים ולא כנגד גוף הצימוקים, וגם דעתו שתהיה הלחלוחית אחד מארבעה במים ולא אחד מששה, ומי שחננו ד' שהיכולת בידו, ודאי מצוה לברור יין טוב ויפה לקידוש, כדי לצאת ידי כל החששות, וגם כדי לקיים מצוה מן המובחר.

סעיף ז'

שמרי יין או חרצנים שנתן עליהם מים

איתא בגמרא (ב"ב צ"ו): שמרי יין מברכין עליהם שהכל נהיה בדברו, אחרים אומרים שמרים שיש בהם טעם יין מברך עליהן בורא פרי הגפן. רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו אין הלכה כאחרים. אמר רבא דכולי עלמא רמא תלתא ואתא ארבעה חמרא הוא וכו', רמא תלתא ואתא תלתא ולא כלום הוא, כי פליגי דרמא תלתא ואתא תלתא ופלגא. וכתב הטור ששמרי יין שנתן עליהם מים או חרצנים שנתן עליהם מים ויש בהם טעם יין, אין מקדשים עליהם ומברכים עליהם שהכל, אפילו אם נתן עליהם ג' מדות מים ויצאו ג' מדות וחצי, אבל אם נתן ג' מדות מים ויצאו ארבעה הוה ליה כיון מזוג.

ובשו"ע כתב ששמרי יין או חרצנים שנתן עליהם מים אם ברכתם הגפן יכול לקדש עליהם, ופרטי דין הברכה מבוארים בסימן ר"ד.

סעיף ח'

יין מבושל או יין שנתן בו דבש מקדשים עליהם אפילו אם נשתנה הטעם והריח ע"י הדבש, מפני שהיין לא השתנה לגריעותא, וי"א שאין מקדשים עליהם אפילו נתן דבש או סוכר כל שהוא, דס"ל שהיין משתנה לגריעותא, ולדבריהם מברכים עליו שהכל. וכתב הרמ"א שהמנהג לקדש עליהם אפילו אם יש לו יין אחר אלא שאינו טוב כמו המבושל או כזה שיש בו דבש, (ועל כן מותר לבשל צימוקים ולסנן את היין ולקדש עליו, ויש מחמירים שאינו נקרא יין עד שיהיה תוסס ג' ימים אחר הבישול), ואם הם שוים יש לחוש לדעת הי"א. ולענין ברכה ברכתו הגפן.

נכרי לא מיקרי מצוי.

לקדש ע"מ שישתנו אחרים, אלא יקדשו הם בעצמם, והוא יקדש על הפת.

סעיף י'

ברכה אחרונה על יין של קידוש, וברכה ראשונה על יין שבתוך המזון – ברכת יין של קידוש פוטר יין ששותה בתוך הסעודה, אפילו קידש לפני נט"י כמנהגנו (ובהבדלה יש מחלוקת מה הדין אם הבדיל לפני נט"י), דכיון שהוא במקום הסעודה הרי הוא מצרכי הסעודה, וכן הקידוש פוטר יין שאחרי הסעודה לפני ברכת המזון, ואין היין של הקידוש טעון ברכה אחרונה אף אם אינו שותה יין בסעודה, דברכת המזון פוטרנו, אף אם אינו מברך על הכוס, ואף אם לא שתה יין כלל בתוך המזון. וע"ע בזה במה שנתבאר בסימן קע"ד. (וכתבו הטור והבית יוסף ששיטת רב עמרם שא"צ לברך ברכת מעין שלש לא על כוס של קידוש ולא על כוס של ברכת המזון, דברכת המזון פוטרנה, (וגם היין ששותה אחרי הברכה נפטר בזה, כיון שהיין הזה בא מחמת הסעודה), וכן לדבריו אם אין לו כוס לברכת המזון, צריך לברך ברכת מעין שלש על הקידוש).

עיקרי הדינים

אין מקדשים על יין או שיכר שריחם רע אע"פ שהטעם והריח של יין (אף שברכתו הגפן), ולא על יין שריחו יין וטעמו חומץ (ואין ברכתו הגפן), ולא על יין מגולה (אפילו האידנא שאין מקפידים על גילוי ומברכים עליו הגפן, אא"כ היה מגולה שעה מועטת ולא נמר טעמו וריחו והיין ביוקר).

מצוה לכתחילה לחזר אחר יין אדום, ואם אין לו אדום או שהאדום אינו משובח מותר לקדש על יין לבן. מקדשים על יין מגית, ומצוה מן המובחר לקדש ביין שכבר עברו עליו ארבעים יום. ומצוה מן המובחר לברור יין טוב לקדש עליו, ולכן טוב שלא יקח לקידוש מסתם יין שבמרתף, אלא יבדוק מתחילה שהיין לא מקולקל. ומ"מ לענין דינא מקדשים גם על היינות שאינם טובים כ"כ, כמו יין שבפי החבית או בשוליה, וביין מתוק מאד, וביין שחור, וביין שטעמו יין וריחו חומץ. מצוה למזוג את היין במים, אמנם יינות שלנו יותר טובים בלא מזיגה. והמברכים על יין מזוג שאין בו אלא מתיקות בעלמא וטעמו כמים, מברכים לבטלה, ואין יוצאים ידי קידוש. יין צימוקים כשר, ובלבד שיהא בצימוקים קצת לחלוות בלא שריה, ולדעת הרמ"א צריך שיהיו הצימוקים קצת יותר מאחד מששה כנגד המים, וי"א שכל זמן שיש בו טעם יין כשר, אך כל ירא שמים יזהר שיהיה יותר מאחד משישה יין. שמרי יין או חרצנים שנתן

קידוש על הפת – עוד איתא בגמרא (שם ק"ו): **זמנין סגי אין הוה קאימנא קמיה דרב, זימנין דחביבא עליה ריפתא מקדש אריפתא, זימנין דחביבא ליה חמרא מקדש אחמרא**. דעת ר"ת שמקדש אריפתא היינו שמקדש על יין על דעת לאכול מיד פת, אבל אין לקדש על הפת עצמה, ודעת רוב הראשונים שמקדשים על הפת, ונחלקו הראשונים אם מה שמקדשים על הפת היינו דווקא אם אין לו יין, או שגם אם יש לו יין מקדשים על הפת אם היא חביבה עליו יותר מהיין.

דעת הרא"ש שאם אין היין מצוי יקדש בלילה על הפת ולא על חמר מדינה (ויניח ידיו על הפת עד גמר הקידוש), ובבוקר טוב יותר לקדש על שיכר מאשר על פת, דבברכה על הפת אין שום הכר שזה לכבוד השבת, שהרי בבוקר אין אומרים נוסח הקידוש, ויברך על השיכר שהכל לפני המוציא, וכן יכול לכתחילה לקדש על יי"ש אם הוא חביב עליו, והיינו במקום שהוא חמר מדינה, (ויזהר שיהיה בכוס רביעית, וישתה מלוא לוגמיו שזה רוב רביעית, ובדיעבד או בשעת הדחק שאינו יכול לשתות מלוא לוגמיו, ואין לו יין ושאר משקים, אפילו שתית כל המסובים מצטרפת למלוא לוגמיו). אמנם במקום שהיין מצוי יברך עליו אפילו ביום, ובמדינותינו שהיין יקר ורוב השתיה היא משאר משקים, לא נהגו אפילו הגדולים לחזר אחרי יין ביום, אך המהדר לברך על היין עושה מצוה מן המובחר.

וכתב השו"ע שדברי הרא"ש דברי טעם הם, וכתב הרמ"א שהמנהג כדעת הרא"ש, ואם יש יין בעיר לא יקדש על הפת. וכתב המ"ב שיי"א שאם הפת חביבה יותר מיין מותר לקדש עליה אפילו אם יש לו יין, ואפשר שעל זה סומכים העולם להקל בזה, והיינו כשהיין חביב עליו אלא שהפת חביבה לו יותר, אבל אם היין אינו מקובל ונהנה ממנו, אפשר לקדש על הפת לכתחילה.

מי שנדר מיין לדעת הרמ"א יכול לקדש עליו ואחרים ישתו, ואם אין עימו אחרים יקדש על פת ולא על יין, או שישמע קידוש מאחרים המקדשים לעצמם, והמ"א הכריע שאין לו

שלא רק מבית לבית הוי שינוי מקום, אלא גם מאיגרא לארעא. ודעת כמה ראשונים וכן פסק השו"ע שמפינה לפינה אפילו בחדר גדול לא חשיב שינוי מקום, (וכתב המ"ב שלכתחילה יש להחמיר גם בזה, כיון שיש"א שגם זה נקרא שינוי מקום, ואם היה דעתו לעבור מפינה לפינה מסתבר שא"צ להחמיר), אבל חדר אחר נחשב שינוי מקום. ויש"א שכל שיכול לראות ממוקום הסעודה את מקומו הראשון, א"צ לחזור ולקדש, ואפילו רואה את מקומו הראשון דרך חלון או שרואה רק מקצת המקום, וזה מועיל בין מבית לחצר בין מבית לבית, אא"כ יש באמצע שביל היחיד הקבוע בימות החמה והגשמים, ואין לסמוך על שיטה זו אלא בדיעבד בשעת הדחק, אבל בלאו הכי יזהר מאד שלא להקל מבית לבית ע"י ראיית המקום, אמנם בדיעבד אין לחזור ולקדש משום חשש ברכה לבטלה, אפילו לא היה דעתו לזה מתחילה.

הרוצה לעקור מהבית לסוכה או מהסוכה לבית מוחמת גשמים, אם הסוכה בתוך הבית ואין הפסק אלא ע"י מחיצת הסוכה, לדעת הרמ"א זה נחשב כמו מפינה לפינה, ויש חולקים, ועל כן טוב שישתה מתחילה רביעית יין ואח"כ יעקור, ואם הוא עוקר מהסוכה לבית מוחמת הגשמים, יכול לאכול כזית פת בסוכה. ואם מחיצות הבית מפסיקות בין הבית לסוכה אף להרמ"א הוי כמחדר לחדר, ואם לא היה דעתו לכך מתחילה, צריך לקדש שנית, אם לא שרואה את מקומו הראשון.

האם מועיל שיקדש במקום אחד על דעת לאכול במקום אחר - יש"א שאם קידש במקום אחד על דעת לאכול במקום אחר, ושני המקומות הם תחת גג אחד, אע"פ שאינו רואה מקומו כגון מחדר לחדר או מאיגרא לארעא, שפיר דמי, והר"ן סובר שלא מועיל לקדש על דעת לאכול במקום אחר, וכתב הרמ"א שהעיקר כשיטה הראשונה, וכתב הביאור הלכה דמ"מ לכתחילה לא יעשה כך אלא במקום דוחק, אך אם רואה מקומו יש להקל אפילו לכתחילה, אם היה דעתו לזה בשעת הקידוש.

סעיף ג'

הפסק בין הקידוש לסעודה

עוד איתא בגמרא שם **אמר אביי כי הוינא בי מר כי הוה**

עליהם מים אם ברכתם הגפן יכול לקדש עליהם. יין מבושל או יין שנתן בו דבש מקדשים עליהם אפילו אם נשתנה הטעם והריח ע"י הדבש, ולדעת הרמ"א מקדשים עליהם אפילו אם יש לו יין אחר אלא שאינו טוב כמו המבושל או כזה שיש בו דבש, ולא כשהם שוים.

אין לקדש בלילה על חמור מדינה אלא דווקא על יין, אפילו אם היין יקר, ואם אין יין בעיר או שיש רק יין נכרי יקדש על פת, ובבוקר עדיף לקדש על שיכר מפני שבפת אין הכר שזה לכבוד השבת.

ברכת יין של קידוש פוטרת יין ששותה בתוך הסעודה או אחרי הסעודה לפני ברכת המזון, ואין היין של הקידוש טעון ברכה אחרונה אף אם אינו שותה יין בסעודה, דברכת המזון פוטרתו.

סימן רע"ג

סעיפים א' ב'

דיני קידוש במקום סעודה

איתא בגמרא (פסחים ק"א). **אמר שמואל אין קידוש אלא במקום סעודה**. ורב ורבי יוחנן סוברים שיש קידוש שלא במקום סעודה, והלכה כשמואל. וכתבו הראשונים ששמואל לומד את דינו מדכתיב "וקראת לשבת עונג", במקום עונג תהא הקריאה של הקידוש.

עוד איתא בגמרא שם **ואף רב הונא סבר אין קידוש אלא במקום סעודה**. **דרב הונא קדיש, ואיתעקרא ליה שרגא, ועיילי ליה למניה לבי נגניה דרבה בריה דהוה שרגא, וקדיש וטעים מיד**. ומבואר בדברי הגמרא שמי שקידש על דעת לאכול באותו מקום, ואח"כ נמלך לאכול במקום אחר, ולא אכל כזית במקום הראשון, צריך לחזור ולקדש במקום שרוצה לאכול שם. וכתב הבית יוסף שאם אכל מיד במקום הקידוש יצא אפילו אם כשקידש היה בדעתו שלא לאכול מיד, (וה"ה אם היה בדעתו לאכול אח"כ בבית אחר).

מה נקרא שינוי מקום

עוד איתא בגמרא שם **סבור מינה הני מילי מבית לבית, אבל ממקום למקום בחד ביתא לא**, **אמר להו רב ענן בר תחליפא, זימנין סניאין הוה קאימנא קמיה דשמואל, ונחית מאיגרא לארעא והדר מקדש**. והיינו

אריסיה מדברא הוה מקדש להו. ומבואר שאפשר לקדש ולהוציא אחרים בברכה אע"פ שהוא אינו אוכל עמהם, וי"א בשם הגאונים שמי שקידש לאנשי ביתו אינו יכול לקדש לאחרים. ודעת בה"ג שרק אם אינם יודעים לקדש יכול להוציאם אם אינו יוצא עמהם. ולענין קידוש של יום שמברכים רק הגפן נחלקו הראשונים אם זה נחשב כברכת המצוות ויכול להוציא אע"פ שאינו יוצא עמהם, או שזה כברכת הנהנין ואינו יכול להוציא אם אינו יוצא עמהם.

פסק ההלכה – מותר לאדם לקדש לאחרים או לקטנים, אע"פ שאינו אוכל עמהם, ואפילו כבר יצא בעצמו, כיון שעבורם זה מקום הסעודה, אך יזהר שלא לטעום עמהם. ואפילו בקידוש היום יכול לעשות כך. אמנם אם הם יודעים לקדש בעצמם (ואפילו קטנים), לדעת השו"ע אין יכול להוציאם בקידוש שלו אא"כ יוצא בעצמו, ולדעת הפר"ח והארצות החיים מדינא יכול להוציאם בכל גוונא, אך לכתחילה מצוה שיקדשו בעצמם.

אלמנה שאינה יודעת לקדש בעצמה, לא תכנס לביתו לשמוע הקידוש ואח"כ תלך לביתה, אלא יקדש עבורה בביתה, וזה מועיל אף שהוא לא יוצא ידי חובה בקידוש זה.

ולענין ברכת המוציא אין יכול להוציא אחרים אם אינו אוכל עמהם, (דאף שזה מצוה, אין המצוה אלא כדי שיהנה, שהרי אם נהנה ממה שמתענה א"צ לאכול), אך אם מקדש על הפת, דין ברכת המוציא כדין ברכת הגפן.

סגי נהור יכול להוציא בניו ובני ביתו בקידוש.

סעיף ה'

מה וכמה צריך לאכול כדי שיהיה קידוש במקום סעודה

איתא בגמרא (פסחים ק"א). **אמר אביי כי הוינא בי מר כי הוה מקדש אמר לן טעימו מידי, דילמא אדאוליתו לאושפיזא מתעקרא לכו שרגא, ולא מיתקדיש לכו ולא מיתאכיל לכו, ובקידושא דהכא לא נפקיתו דאין קידוש אלא במקום סעודה.** ונחלקו הראשונים מה נחשב

מקדש אמר לן טעימו מידי, דילמא אדאוליתו לאושפיזא מתעקרא לכו שרגא, ולא מיתקדיש לכו ולא מיתאכיל לכו, ובקידושא דהכא לא נפקיתו דאין קידוש אלא במקום סעודה. ומבואר שלא רק היכא שסעד במקום אחר לא יצא ידי חובה קידוש, אלא אף אם קידש ולא סעד כלל, לא יצא ידי חובה קידוש.

צריך לאכול מיד אחר הקידוש, ולא יפסיק אפילו זמן קצר. ואם נשתהה ע"י ההליכה בטרקלין גדול ממקום למקום, או ממחדר לחדר או מאגרא לארעא כשהיה דעתו לכך מתחילה, א"צ לחזור ולקדש.

אם יצא ממקום הקידוש מחמת איזה סיבה, וחזר למקום הקידוש, נחלקו הפוסקים אם צריך לחזור ולקדש, ועל כן לכתחילה יזהר בזה מאד, אך בדיעבד, ובפרט אם יצא לצרכיו, אין להחמיר ולקדש שנית, אך אם נשתהה מחמת אונס, וגם יצא וחזר, מושמע מהמ"א וכמה אחרונים שצריך לחזור ולקדש.

אם קידש על דעת לאכול מיד אפילו אם אירע לו אונס ולא אכל מיד אלא אח"כ, א"צ לחזור ולקדש, (אך אם יצא גם ממקומו דעת כמה אחרונים שצריך לחזור ולקדש), ובהב"ל כתב לדון שהיכא שנשתהה שלא לצורך סעודה, או שנשתהה לזמן מרובה, אולי לא מהני מה שהיה דעתו לזה מתחילה.

אם לא היה דעתו לאכול מיד אלא להפסיק בדברים אחרים, והפסיק אפילו מחמת אונס, צריך לחזור ולקדש, אא"כ הפסיק לצורך הסעודה.

סעיף ד'

קידוש לאחרים כשאינו אוכל עמהם

איתא בגמרא (ר"ה כ"ט) **תני אהבה בריה דרבי זירא, כל הברכות כולן אף על פי שיצא מוציא, חוץ מברכת הלחם וברכת היין שאם לא יצא מוציא ואם יצא אינו מוציא.** בעי רבא ברכת הלחם של מצה וברכת היין של קידוש היום מהו, כיון דחובה הוא מפיך, או דלמא ברכה לאו חובה היא, תא שמע דאמר רב אשי כי הוינן בי רב פפי הוה מקדש לן, וכי הוה אתי

מכיון לצאת חשיב קביעות אפילו בבית אחר. ואם השכן לא יודע לקדש בעצמו מועיל אפילו אם המקדש עצמו לא אוכל. וכשמקדשים בבית המדרש משום מנהג לא יצא השומע אפילו אם נתכוין לצאת וסועד שם מיד, אא"כ נתכוין הש"צ להוציא.

סעיף ז'

קידוש לאור הנר

איתא בגמרא (פסחים ק"א). **אמר אביי כי הוינא בי מר כי הוה מקדש אמר לן מעימו מירי, דילמא אדאוליתו לאושפיזא מתעקרא לכו שרגא, ולא מיתקדיש לכו ולא מיתאכיל לכו.** וכתב הרא"ש שיש שרוצים להוכיח מגמרא זו שאין מקדשים אלא לאור הנר, וכוונת הגמרא שאם יכבה הנר לא יוכלו לקדש, וכ"כ המרדכי (אהא דאמרינן בגמרא (שבת כ"ה):) **הדלקת נר בשבת חובה,** דהיינו שצריך לאכול במקום הנר, וכ"כ התוס' שם, וכן משמע מרש"י, וכתב הרא"ש דאינו נכון, דכוונת הגמרא שאם יכבה הנר לא יאכלו כך בגלל החושך, אבל אם רוצים לאכול בלא נר יכולים לקדש. וי"א שאם אוכלים מבעוד יום א"צ לאכול במקום הנר, ולא אם אוכלים כשיש חושך, ובהגהות מימוניות כתב בשם ר"י שהנרות ניתנו לעונג ולא לצער, ואם הוא נהנה בחצר יותר בגלל האויר או הזבובים פשיטא שמותר לאכול בחצר.

פסק ההלכה - י"א שאין מקדשים אלא לאור הנר, וי"א שאין הקידוש תלוי בנר, ואם הוא נהנה בחצר יותר, מפני האויר או הזבובים, יקדש ויאכל בחצר, מפני שהנרות הם לעונג ולא לצער, (אבל לא יקדש בבית ויאכל בחצר), והיכא שמצטער הרבה יכול לסמוך על המקילים, אבל בלאו הכי לא יאכל אלא במקום הנר, ולדעת הפמ"ג טוב יותר שיקדש בבית ויאכל מעט ואח"כ יגמור סעודתו בחצר.

עיקרי הדינים

צריך לקדש דווקא במקום שאוכל שם ולאכול מיד כזית, ואם לא עשה כך צריך לחזור ולקדש, ושינוי מקום היינו אפילו אם אכל בחדר אחר

טעימו מיד, דעת הגאונים שמספיק לאכול מעט או לשתות כוס יין שחייבים עליו ברכה אחרונה, אבל פירות לא מועילים. וכתב הבית יוסף שממה שכתבו התוס' והרא"ש שהכונה לטעימת לחם אין ראייה דבעינן דווקא לחם, ד"ל שכתבו כך כדי שיצאו בזה ידי סעודה, אבל ידי קידוש יוצאים גם ביין.

פסקי ההלכה

אכל לחם בשיעור כזית, או מיני תרגימא מחמשת מינים, חשיב קידוש במקום סעודה, ויכול לגמור סעודתו במקום אחר וא"צ לברך שם על הכוס קודם שיסעוד, (אך כתב הרמ"א בסימן קע"ח שלכתחילה לא יעקור ממקומו בלי ברכת המזון).

שתית יין - לשו"ע אם שתה רביעית חשיב מקום סעודה, ויש חולקים, ועל כן אין להקל אלא במקום הדחק. ובקידוש של שחרית יש לסמוך על המקילים אם אין לו הרבה יין, אבל בקידוש של לילה אין להקל, ואפילו אם ישתה עוד כוס יש לעיין אם לסמוך על זה. ושתית המקדש אינה מועילה אלא למקדש ולא לאחרים השומעים. **ובברית מילה** בשחרית מותר למוהל ולסנדק לשתות מהכוס של המילה אם שותים רביעית, וי"א שצריך לשתות רביעית מלבד הכוס של הקידוש, ונהגו לתת לתינוק.

אכילת פירות ואפילו הרבה, או שתית משקין אפילו הם חמר מדינה, לא חשיב קידוש במקום סעודה. ואם חלש ליבו קצת, ואין לו מחמשת המינים לסעוד אחר הכוס, דעת איזה אחרונים שבשחרית אפשר לסמוך על דעת הש"ג שמספיק לאכול פירות, אבל בלילה אין לסמוך עליו.

סעיף ו'

המקדש בביתו ושמע אותו שכנו הדר בבית אחר, יכול לצאת בזה אם המקדש כיוון להוציא והשומע נתכוין לצאת (כמו בכל פעם שיוצא מאחר), וחשיב מקום סעודה אם היה השלחן ערוך לפניו, או שבשעת הקידוש היה דעתו לערוך השלחן ולאכול לאלתר, ואפילו לכתחילה אפשר לעשות כך, ואפילו במקדש על הפת, וצ"ע שהרי לכתחילה בעינן שיקבעו יחד, וכשהשני בבית אחר לא חשיב קביעות, ובדוחק י"ל שכיון שהוא

למן, וגם נשים מחויבות בלחם משנה.

יאחז שתי הככרות בידו בשעת ברכת המוציא.

איזה ככר יבצע – הכל בו כתב שיש נוהגים לבצוע מהככר התחתונה, ואנו נוהגים לבצוע מהעליונה, וכ"כ ההגהות מימוניות, וכתב הבית יוסף שראה גדולים שבוצעים מהתחתונה, ושמע שכך נכון לעשות על פי קבלה, וכ"כ בשו"ע, (והב"ח תמה על זה דאין מעבירין על המצוות, והט"ז נהג להניח את התחתונה יותר קרובה כדי שיפגע בה ראשונה, או שיקח העליונה בשעת ברכת המוציא ויניח אותה למטה ויבצע עליה). והרמ"א כתב שביום השבת או בליל יו"ט בוצע על העליונה. והרש"ל והשל"ה נהגו לחתוך את שתי החלות, וכן הסכים הגר"א, ואם מקפיד על ההוצאה, יעשה ג' חלות גדולות וג' קטנות, ובכל סעודה יבצע אחת גדולה ואחת קטנה, והעולם נהגו לבצוע רק על אחת.

מצוה לבצוע פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה, שנראה כמחבב סעודת השבת שחפץ לאכול בה הרבה, ולא מיחזי כרעבתן כיון שאינו עושה כך בחול.

לענין פת הבאה בכיסנין עיין בזה בסימן קס"ח.

צריך שיהיו הככרות **שלימות**, ואם אין לו פת שלימה אינו מעכב, ויכול לקדש אפילו על כזית פת. ואם נשרף מעט ולא נחתך י"א דחשיב שלם.

הבוצע על לחם משנה נכון שיכוין לפטור בברכת המוציא את כל המסובים, וגם יאמר למסובים שיכוונו לצאת בברכתו, כדי שכולם יצאו בלחם משנה. וכשמוציא אחרים יאמר ברשות רבותי, אע"פ שהוא בעה"ב או הגדול, והוא מדרך ענוה.

אם אין לו בשבת אלא פת עכו"ם מותר לאכול ממנה.

לא יחתוך בככר עד אחר הברכה, והמדקדקים רגילים לרשום בסכין לפני הברכה.

באותו בית, ובדיעבד אם אכל במקום שרואים מושם מקומו הראשון א"צ לחזור ולקדש. וי"א שאם היה דעתו בשעת הקידוש לאכול במקום אחר ושני המקומות תחת אותו גג שפיר דמי, ואין לעשות כן אלא בשעת הדחק או ברואה מקומו הראשון. לכתחילה אין לצאת ממקום הקידוש ולחזור לשם לאכול, אך בדיעבד א"צ לחזור ולקדש. ואם נתעכב במקום הקידוש באונס וכעת בא לאכול שם, א"צ לחזור ולקדש, אא"כ מתחילה לא היה דעתו לאכול מיד. ואם המקדש נמצא במקום אחד והשומע נמצא בבית אחר ואוכל במקומו, חשיב מקום סעודה.

מותר לאדם לקדש לאחרים או לקטנים, אע"פ שאינו אוכל עמהם, וי"א שאם הם יודעים לקדש בעצמם לא יקדש עבורם. ובברכת המוציא א"א להוציא אחרים אם אינו אוכל, אא"כ מקדש על הפת.

אכל לחם בשיעור כזית, או מיני תרמיא מחמשת מינים, חשיב קידוש במקום סעודה, ובשעת הדחק יש להקל אם שנה רביעית יין, ופירות ומשקין לא נחשבים מקום סעודה.

אין מקדשים אלא לאור הנר, ובמצטער יכול לאכול שלא במקום הנר.

סימן רע"ד

סעיפים א' ב'

לחם משנה ובציעת הפת

איתא בגמרא (שבת ק"ז:): **אמר רבי אבא בשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות, דכתיב "לחם משנה".**
אמר רב אשי חיונא ליה לרב כהנא דנקט תרתי ובצוע חדא, אמר "לקטו" כתיב. רבי זירא הוה בצע אכולה שירותיה. שיטת רש"י והרמב"ם והטור שהכונה שרב אשי היה חותן פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה. והרשב"א מבאר שהכונה שהיה בוצע כל הככרות שלפניו. וכן פירש רב האי גאון שכתב שאפשר לברך על שתי ככרות ולבצוע רק אחת כרב כהנא, ואפשר לבצוע שני הככרות לכל הסעודה כרבי זירא.

פסקי ההלכה

צריך לברך על שני ככרות שלימות, בין בשבת בין ביו"ט, זכר

אף ביום במקום אפילה אסור לקרות לאור הנר.

באיזה נרות יש חשש שמא יטה

איתא בגמרא (י"ב:) **ולא יקרא לאור הנר. אמר רבה אפילו גבוה שתי קומות, ואפילו שתי מרדעות, ואפילו עשרה בתים זו על גב זו.**

פסק ההלכה – אפילו אם הנר גבוה עשר קומות שאינו יכול להגיע לשם, או שהנר בעששית, או קבוע בחור שבכותל, אסור, שלא חילקו חכמים בדבר. ואם העששית סגורה במפתח נחלקו בזה הפוסקים (וכתב במחצית השקל שעל ידי קשר משונה דמי למפתח), והא"ר מצדד להתיר אם נתן המפתח לאחר, דדמי לאומר לחבירו תן דעתך עלי שלא אטה. ומי שהוא גידם בשתי ידיו או שידיו קשורות מותר, (דאותו אדם אין בו חשש שמא יטה, משא"כ היכא שהחילוק בדבר הנאסר אמרינן לא פלוג).

נר של שעה או חלב – בהגהות אשר"י מסתפק אם בנר של שעה שאין שייך בו הטיה, אם מותר לקרות לאורו, ודעת השו"ע שאף בנר של שעה וחלב שלא שייך שמא יטה, מ"מ יש לחוש שמא יסיר את ראש הפתילה כדי להסיר חשכה, ונמצא שהוא מכבה. ולהב"ח בשם רש"ל ולהט"ז מותר כיון דכבוי הוי מלאכה שא"צ לגופה והוא איסור דרבנן, והמ"א מסיק ששלא לצורך יש להחמיר, והא"ר כתב בשם המלבושי יו"ט שגם בשעה שייך שמא יטה, וכ"כ הגר"א ששייך שמא יטה אף בשל שעה וחלב, וכתב המ"ב דמ"מ בנרות הטובים שלנו שלעולם א"צ להטותם או להסיר ראש הפתילה, מותר לקרות לפנייהם לכו"ע.

מה שנהגו לקרות לאור הלאמפ (עששית הדולקת בנפט או בשמן), אין להתיר מצד שחומר הבעירה הוא מאוס כמו שנתבאר בסוף י"ב, דאין זה מתיר בדבר שצריך עיון רב כמו קריאה, וגם דבר שא"צ עיון רב לא התירו אלא לענין בדיקת הכוסות משום נקיות ולא דברים אחרים, ועל כן אין להתיר בזה אלא אם כותב באותיות גדולות "שבת היום ואסור להדליק", ומדביק את זה מבעוד יום על מקום ויסות האש, שזה מועיל כמו עששית הסגורה במפתח או בקשר משונה, וכן זה דומה למה שהתירו לקרוא פרק במה מדליקין לאור הנר, וכן זה דומה למי שיש לו שומר שיזכיר לו שאסור להטות. ובמסגרת השלחן מתיר באופן שנותן הרבה נפט בלאמפ, וימשוך מערב שבת את הפתילה לחוץ שיהיה אורו

סעיף ג'

איתא בגמרא (ברכות מ"ז.) **אין המסובין רשאים לאכול כלום עד שיטעום הבוצע** והיינו אע"פ שכבר נתן להם חלקם, או שיש לכל אחד ככר אחד לאכול ממנו, אבל אם יש לכל אחד לחם משנה אע"פ שיוצאים בברכתו יכולים לטעום לפניו.

סעיף ד'

סעודת הלילה והבוקר אין לעשותם בלא פת, אף להמקילים לענין סעודה שלישית. ואם אינו יכול לאכול פת בלילה מחמת אונס, יקדש בלילה ויאכל מיד אחר הקידוש כזית מחמשת המינים או שישתה רביעית יין, ויאכל ג' סעודות ביום.

סימן ער"ה

חכמים אסרו לעשות דברים הצריכים עיון לאור הנר בשבת, מחשש שמא יטה את השמן אל ראש הפתילה כדי להגביר את אור הנר, ונמצא מבעיר בשבת. ובסימן זה יבואר: א' אלו דברים נחשבים לצריכים עיון ואסרו לעשותם לאור הנר. ב' באלו נרות שייך חשש זה. ג' האם יש התר להשתמש לאור הנר כשיש עימו עוד אנשים. ד' אופנים מסוימים שאין בהם חשש שמא יטה, האם גם בזה אסור משום לא פלוג, או לא.

סעיף א'

אלו דברים נאסרו שמא יטה

איתא במתני' (שבת י"א.) **לא יפלה את כליו, ולא יקרא לאור הנר.** ובגמרא (י"ב.) מפרש הטעם **שמא יטה.** כלומר שמא יטה את השמן שבנר לצד ראש הפתילה, ונמצא מבעיר בשבת.

פסק ההלכה – דברים הצריכים עיון כגון פליית כינים, או קריאה בספר אע"פ שאינו מוציא בפיו, או בדיקת ציצית, אין לעשותם לאור הנר, שמא יטה את הנר כדי לקרב את השמן לפתילה כדי שידלק יפה. ודבר הצריך עיון מועט, צ"ע אם מותר לעשותו לאור הנר.

רב כמו שעושה בחול כשרוצה ללמוד, והתר זה אינו ברור, אך יש להקל בזה כדי שלא לבטל תלמוד תורה, ובפרט אם זה בציבור שאפשר לצרף לזה דעת הא"ז שמתיר, אך כל זה כשא"א באופן אחר, אבל לכתחילה בביתו טוב ונכון שיעשה כמבואר בתחילת הדברים. בה"ל ד"ה לאור הנר.

סעיף ב'

שניים שקוראים יחד

איתא בגמ' (י"ב:) **חד הוא דלא ליקרי, הא תרי שפיר דמי, והתניא לא אחד ולא שנים, אמר רבי אלעזר לא קשיא, כאן בענין אחד כאן בשני ענינים.** ופירש רש"י שבשתי ענינים והיינו ב' פרשיות כיון שכל אחד מעיין לעצמו, אינו מכיר במעשי חברו. וכתב הבית יוסף שמשמע מדבריו דה"ה שאם לכל אחד יש ספר בפני עצמו אסור אף אם שניהם קוראים בענין אחד, דגם בזה אין אחד מכיר במעשי חברו, אמנם דין זה תלוי במחלוקת הראשונים האם מותר לומר פיוטים בבית הכנסת בליל יו"ט שחל בשבת כיון שכולם קוראים בענין אחד כדעת הסמ"ק, או שאסור כיון כל אחד מעיין בספרו ואינו משגיח במעשי חברו, כדעת הסמ"ג שאוסר בזה אפילו לחזן, ובהגהות מיימוני מתיר רק לחזן מפני שאימת הציבור עליו.

פסק ההלכה - שניים מותר להם לקרוא יחד לאור הנר, מפני שאם אחד יבוא להטות השני יזכיר לו שאסור, ודווקא כשקוראים ענין אחד, אבל אם קוראים שני ענינים אפילו בספר אחד אסור, וי"א שבשני ספרים אפילו בענין אחד אסור, וכתב הרמ"א שכך נוהגים ולכן אסור לומר פיוטים בליל יו"ט שחל בשבת, אפילו בבית הכנסת דשכיחי רבים, וכ"ש יחיד בביתו, ואפילו בנרות של שעוה וחלב אסור במקום רבים, וכן אין לומר הזמירות בבית, אא"כ אמר לחבירו לשומרו, ותפילות המצויות בפי הכל, או דברים שאדם רגיל בהם קצת מותר וכפי שיבואר להלן. דהתר הקריאה הוא דווקא משום המצוה, וכתב המ"א שהתר הקריאה הוא בגלל המצוה, אבל בדבר הרשות אסור, ובט"ז משמע שחולק על זה.

אסור לשניים לפלות כינים לאור הנר, אא"כ אחד מפלה

והשני משמרו.

סעיף ג'

שומר

דעת בעל התרומה שמי שאשתו עימו והיא לא יודעת לקרוא, אסור לו לקרוא לאור הנר, וכתב הטור דלדבריו ה"ה באדם אחר שאינו יודע לקרוא אסור, וכ"כ הסמ"ג, ומשמע שאפילו אם אומר לו תן דעתך שלא אטה אסור. ובהגהות אשר"י ובסמ"ק הביאו ששיטת ר"י שאם אומר לו תן דעתך שלא אטה מותר, וכתב הסמ"ק שבאשתו משמרתו אסור לקרוא, כיון שדעתה קרובה אצלו. ובשבלי הלקט מתיר בכל זה. וכתב הבית יוסף שדעתו מסבירא להקל כדעת השבלי הלקט, ועוד דכיון שזה גזירה דרבנן שומעים למיקל.

פסק ההלכה - אם יש עמו אחר, בין אם האחר קורא בין אינו קורא, ואומר לו תן דעתך עלי שלא אטה, מותר, וה"ה אם אומר זאת לאשתו, אבל אם לא אמר לו לשמור, אפילו יש עמו רבים מבני הבית לא מוהני. ויש להסתפק בקוראים שני ענינים, אי מהני שיאמר לשני שעמו לשומרו, דאפשר דכיון שהוא טרוד בעניינו לא ישגיח היטב, (וכן ילה"ס כשקוראים בשני ספרים בענין אחד), ואולי יש להקל בזה במקום הצורך.

סעיף ד'

אדם חשוב

עוד איתא בגמרא (שם) **אמר רבא אם אדם חשוב הוא מותר.**

פסק ההלכה - אדם חשוב אם ברור שאין דרכו להטות בחול אף בעת הלימוד, מותר בכל גוונא, וכתב הפמ"ג שבזמננו אין להקל בזה, ומ"מ בנר של שעוה וחלב אין להחמיר בזה.

סעיף ה'

קריאה וכדומה לאור מדורה

איתא בגמרא (י"ב:) **אמר רב הונא ובמדורה אפילו**

התינוקות, או לראות רק את ראשי הפרשיות או רק קצת מהפרשה בספר ולקרות שאר הפרשה או הסוגיא או המסכת בעל פה, כיון שהוא יודע את רוב הפרשה בעל פה, ואיכא הכירא שאינו מעיין בספר תמיד.

סעיף ז'

מותר לקרות במה מדליקין לאור הנר, שהרי הוא מזכיר הלכות הדלקה ואין חוששים שישכח ויטה, ומשמע שבקורא שאר הלכות שבת אסור.

סעיף ח'

נוהגים לקרות במחזורים בליל יו"כ, מפני שאימת יוה"כ עליהם.

סעיף ט'

דבר שאדם רגיל בו קצת מותר לקרותו לאור הנר, ועל כן מותר לקרות את ההגדה בליל פסח שחל בשבת, (ואם לא למד מעולם ואין שגור בפיו כלל בלי סידור, ואין מי שישמרהו, אפשר דיש להקל אפילו בנר של שמן, כדי שלא לבטל מצות הגדה מן התורה, מחמת ספק שמא יטה). וכן המושכים בשבת לבית הכנסת מותר להתפלל ולומר שאר דברים לאור הנר, כיון שזה שגור בפיו יותר מההגדה, (אבל ללמוד אסור כיון שהלימוד צריך עיון).

סעיף י"א

זיהוי בגדים

איתא בגמ' (י"ב). **אמר רב יהודה אמר שמואל אפילו להבחין בין בגדו לבגדי אשתו** [אסור לאור הנר]. **אמר רבא לא אמרן אלא דבני מחווא, אבל דבני חקלייתא מידע ידעי, ודבני מחווא נמי לא אמרן אלא דזקנות, אבל דילדות מידע ידיעי.**

פסק ההלכה - בגדים דומים שצריך עיון כדי להבחין ביניהם אסור לבדוקם לאור הנר, ואפילו להבחין בין בגדיו לבגדי אשתו, אם הם דומים, אסור, ובנר של שיעור וחלב יש להקל אם אינם צריכים עיון רב.

עשרה בני אדם אסור.

פסק ההלכה - היושבים יחד סביב למדורה אסורים לקרות לאורה, ואפילו הם עשרה וקורים בענין אחד אסור, כיון שיושבים רחוקים זה מזה, וזה אסור גם למתירים בנר לקרות ענין אחד בשני ספרים, ועוד דכיון שזנבות האודים סמוכים להם אין אחד מכיר כשחבירו בא לחתות, ולכן אסור אפילו בסמוכים וקורים בענין אחד בספר אחד. ואף שמותר להשתמש לאור מדורה אפילו אם נעשית מדברים שאין עושים בהם פתילה בשבת, קריאה שצריכה עיון אסור. ואם מבקש מחבירו שיתן עליו דעתו שלא יחתה מותר. והט"ז אסור לשבת סמוך לזנבות האודים כדי להתחמם, ויש מתירים.

סעיף ו' וסעיף י'

קריאת תשב"ר וקריאת הרב

איתא במתני' (י"א). **באמת אמרו החזן** (-מלמד תינוקות. רש"י בפירוש השני) **רואה מהיכן התינוקות קורין, אבל הוא לא יקרא.** ובגמרא (י"ב): **והאמרת רישא רואה, מאי לאו לקרות, לא לסדר ראשי פרשיותיו, וכן אמר רבה בר שמואל אבל מסדר הוא ראשי פרשיותיו. וכולה פרשה לא, מיתיבי רבן שמעון בן גמליאל אומר התינוקות של בית רבן היו מסדרין פרשיות וקורין לאור הנר, אי בעית אימא ראשי פרשיותיו, ואי בעית אימא שאני תינוקות הואיל ואימת רבן עליהן לא אתי לאצלוויי.** ולהלכה נפסקו שני תירוצי הגמרא, ודעת הרשב"א להתיר בתינוקות אפילו כשאין רבם עמהם, מפני שאימתו עליהם, ומהטור נראה שדעתו לאסור בזה. עוד נחלקו הפוסקים אם מותר לרב לקרוא בפיו ראשי הפרשיות, או שרק הרהור מותר.

פסקי ההלכה

תינוקות של בית רבן מותרים לקרוא לאור הנר, מפני שאימת רבן עליהם, ומשמע מהשו"ע שההתיר הוא אפילו כשאין רבן עמהם, מפני שהם חוששים שיבוא, ובא"ר הביא הרבה פוסקים שחולקים על זה.

מלמד תינוקות מותר לראות לאור הנר מהיכן יקראו

סעיף י"ב

זיהוי כוסות וקערות

תני חדא שמש בודק כוסות וקערות לאור הנר, ותניא איך לא יבדוק, לא קשיא כאן בשמש קבוע כאן בשמש שאינו קבוע. ואי בעית אימא הא והא בשמש קבוע, ולא קשיא הא בדמשחא והא בדנפטא. איבעיא להו שמש שאינו קבוע בדמשחא מהו, אמר רב הלכה ואין מורין כן, ורבי ירמיה בר אבא אמר, הלכה ומורין כן. זו גירסת רש"י.

אבל הר"ף (ה: והתוספות (ד"ה שמש) גורסים איבעית אימא הא והא בשמש שאינו קבוע ולא קשיא הא בדמשחא וכו', איבעיא להו שמש קבוע בדמשחא מאי וכו'.

מה החילוק בין שמש קבוע לשאינו קבוע – לשיטת רש"י שמש קבוע חמור יותר משאינו קבוע, מפני שאימות רבו עליו, אבל לשיטת הר"ף והרא"ש שמש שאינו קבוע חמור יותר משמש קבוע, מפני שהוא מדקדק יותר כדי למצוא חן בעיניהם כדי שישכרוהו, והרמב"ם והר"ן והטור כתבו שמש שאינו קבוע צריך יותר עיון מפני שאינו מכיר את הכלים,

מה החילוק בין נר של שמן לנר של נפט – לשיטת רש"י בשל נפט אין חוששים להטיה מפני שהוא מאוס, והר"ף והרא"ש כתבו שנפט הוא מאוס ואורו חזק וא"צ להטותו, וביאר הבית יוסף דס"ל שצריך ב' חילוקים בין שמן לנפט, דאין די במה שהוא מאוס, כיון שאפשר להזהר להטותו בלי ליגוע בנפט, ואין די במה שאורו רב כיון שעדיין חוששים שיסתפק ממנו, ובשל שמן י"ל דאסור מפני שאין אורו חזק כמו של נפט. והרמב"ם כתב ששל שמן אסור שמא יסתפק ממנו (אבל בלא טעם זה אין חוששים להטיה, כיון שאורו חזק אף שאינו חזק כשל נפט, ואף שמוותר להדליק נר של שמן ואין חוששים שיסתפק ממנו, כאן יש חשש כיון שהוא מתקרב לנר. בית יוסף), ושל נפט מותר מפני שאורו רב (ואין חוששים שיסתפק ממנו כיון שהוא מאוס. בית יוסף).

ופסקו הר"ף והרא"ש והרמב"ם כמאן דאמר אין מורין כן, משום דמשמע בגמרא דרב אסי נמי סבר הכי.

והנה הרמב"ם כתב שמש שאינו קבוע אסור לו לבדוק כוסות וקערות לאור הנר, מפני שאינו מכיר, בין בנר של שמן זית בין בנר של נפט שאורו רב, אבל שמש קבוע מותר לו לבדוק לאור הנר כוסות וקערות, מפני שאינו צריך עיון הרבה, ואם היה נר של שמן זית אין מורין לו לבדוק ואף על פי שהוא מותר, גזירה שמא יסתפק ממנו עכ"ל. וכתב הר"ן שגירסתו כגירסת הר"ף אלא שאסר לשמש שאינו קבוע אפילו בשל נפט, ולא נתבררו לי דבריו עכ"ל. והבית יוסף מבאר שגירסת הרמב"ם מורכבת משתי הגירסאות, שהוא גורס ואיבעית אימא הא והא בשמש קבוע (כגירסת רש"י, וא"כ בקבוע יש חילוק בין שמן לנפט, ובשאינו קבוע אסור אפילו בנפט), ובאבעיא להו גורס הרמב"ם שמש קבוע בדמשחא מאי (כגירסת הר"ף, והנדה הוא אם שמש קבוע שאסור בשל שמן זה לענין הוראה אבל להלכה מותר ואין מוחים בעושה כך, או שאסור מדינא ומוחים ביד העושה כך. או שהספק הוא הלכה כל"ק או כל"ב לענין שמש קבוע בשל שמן).

פסק ההלכה – כוסות וקערות הדומות זה לזה, אסור לשמש שאינו קבוע לבדוקם לאור נר של שמן זית או של שאר שמנים, (כדי להכיר איזה כוס להניח על השלחן, ולר"ן הבדיקה היא כדי לראות אם הם נקיים), ובנר של נפט שאורו רב – לשו"ע אסור, ולרמ"א מותר, ובעת הצורך יש לסמוך להקל, ובשמש קבוע אף לשו"ע מותר לבדוק לאור נר של נפט, וטעם ההתר משום נקיות (ולכן בבגדים אסור, וכנ"ל), ובשמן זית אם בא לשאול אין מורים להיתר שמא יסתפק ממנו, ואם עשה בעצמו אין מוחים בידו כיון שהדבר מותר. ובשלחן עצי שיטים כתב שאין דין זה אלא בשמן זית ולא בשאר שמנים, אבל בטור ובבית יוסף משמע ששאר השמנים דינם כשמן זית.

בירושלמי מתיר לבדוק מה שבכוס ומה שבקערה לאור הנר, י"א מפני שזה לשעה, וי"א שמוותר מפני הנקיות, ונ"מ ללקט ירק מתוך הפסולת שלו, (וודאי אין הלכה כטעם הראשון, שהרי אסור להבחין בין הבגדים),

משתמש לאורו ישראל, ואם בשביל ישראל אסור.

עוד איתא בגמרא (ביצה כ"ה) **נכרי שהביא דורון לישראל ביום טוב וכו', תוך התחום מותר, חוץ לתחום אסור, והבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר.** והנה יש ראשונים שסוברים שגם בנכרי שהדליק את הנר מותר לישראל אחר להשתמש בו, אבל התוס' והרא"ש והר"ן כתבו שרק באיסור תחומין דרבנן מותר לישראל אחר, והר"ן מוסיף שגם באיסור דרבנן י"ל שאסור לישראל אחר, ושאינו תחומין שכל אדם יש לו תחום אחר.

עוד איתא במתני' (שם) **מילא מים להשקות בהמתו משקה אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל אסור.** ואיתא בגמרא **במה דברים אמורים שאין מכירו, אבל מכירו אסור.** ורבא אומר שבנר אף במכירו מותר, משום **נר לאחד נר למאה.**

ולענין נכרי שהדליק אש להתחמם בה בעצמו, נחלקו הראשונים אם גם בזה אסור שמא ירבה בשבילו, או שגם בזה י"ל שהרבה אנשים יכולים להתחמם באש קטנה (שאף שאש גדולה מחממת יותר, הרי גם הרבה נרות מאירים יותר), וי"א שהחשש באש הוא שהנכרי יעביר עצים או יחתה בגחלים עבור ישראל, ולפי זה אף באינו מכירו יש לחוש, דכיון שיושב ליד האש שלו הוי כמכירו.

פסקי ההלכה

נכרי שעשה מלאכה לצורך ישראל – נכרי שהדליק את הנר או עשה מלאכה אחרת בשבת עבור הישראל, אסור מדרבנן להשתמש בזה גם למי שהמלאכה לא נעשית בשבילו, דאם יהיה מותר יש חשש שיאמר לו לעשות את המלאכה. והאיסור בנר כולל כל דבר שלא היה יכול לעשות בלי הנר, ואפילו ללמוד או לאכול אסור. ואפילו קצב לנכרי שכרו מערב שבת (כיון שהישראל נהנה מגוף המלאכה, משא"כ שילוח אגרות שנתבאר בסימן רמ"ז שמוותר), בין בקבלנות (שנותן לו דבר קצוב לכל הדלקה) בין בשכירות (שנותן לו דבר קצוב לכל יום), אסור, אפילו אם הישראל נמצא במלון אצל הנכרי.

אם יש ספק אם עשה לצורכו או לצורך ישראל יש להחמיר, אא"כ מצטרף לזה עוד ספק. (בה"ל ד"ה מחצה על מחצה).

ומשמע מהרמב"ן והריטב"א שאין להתיר אלא כשאנו צריך עיון הרבה, וכן משמע במ"א, והגר"ז מקיל אפילו בצריך עיון הרבה.

נהגו לכסות את הקטנים שלא יהיו ערומים בפני נר שבת, משום ביזוי מצוה, ואף שבכל נר העומד בפניו ערום הוי נכפה ואסור משום סכנה, יש לחלק בין קטנים לגדולים.

עיקרי הדינים

גזירה שמא יטה – אסור מדרבנן לעשות דברים הצריכים עיון (כגון קריאה, או להבחין בין בגדים דומים) לאור הנר בשבת, מחשש שמא יטה את השמן אל ראש הפתילה כדי להגביר את אור הנר, ונמצא מבעיר בשבת. איסור זה נאמר גם אם הנר עצמו נמצא במקום שאינו יכול להטותו, כגון אם הוא גבוה. וכן אסור לקרוא לאור מדורה אפילו כמה אנשים יחד, ויש אוסרים אף לשבת סמוך לזנבות האודים כדי להתחמם.

אופנים המותרים: א' שנים שקוראים יחד ענין אחד בספר אחד. ב' אם אמר לחבירו לשומרו שלא יטה. ג' אדם חשוב שלעולם אין דרכו להטות. ד' תפילות השגורות בפי כל או דברים שרגיל בהם קצת. ה' תינוקות של בית רבן כשהרב עמהם. ו' מלמד תינוקות מותר לראות מהיכן יקראו התלמידים או לקרוא ראשי פרקים. ז' לקרוא פרק במה מדליקים או לקרוא במחזורים בליל יו"כ. ח' נר שלא שייך בו גזירה כגון נרות שלנו שלעולם א"צ להטותם או להסיר ראש הפתילה. (מ"ב). ט' נר המונח בעששית אם כותב באותיות גדולות "שבת היום ואסור להדליק", ומדיבק את זה מבעוד יום על מקום ויסות האש. (ביאור הלכה).

אופנים שנחלקו הפוסקים בדינם – בנר שלא שייך בו הטיה אבל שייך בו חשש שמא יסיר את ראש הפתילה. נר שנצא בעששית נעולה, ואם המפתח אצל אחר מצדד הא"ר להתיר.

סימן רע"ז

הנאה ממלאכת נכרי בשבת

חכמים אסרו לישראל לומר לנכרי לעשות עבורו מלאכה שאסור לישראל לעשותה בשבת, וכן אסרו חכמים לישראל להנות ממלאכה שהנכרי עשה בשבת עבור ישראל, ויש אופנים שאסרו להנות מהמלאכה אפילו אם הנכרי עשה את המלאכה עבור עצמו, ומאידך יש אופנים שמותר להנות גם ממלאכה שנעשתה עבור ישראל, וכדלהלן. (עוד נתבאר דיני הנאה ממלאכה שעשה נכרי לעצמו בסימן שכ"ה, ודיני אמירה לנכרי בסימן ש"ז ובסימן של"ח).

סעיף א'

איתא במתני' (שבת קכ"ב:) **נכרי שהדליק את הנר**

אפוי. אמר רבי יעקב בר אחא הדא אמרה לצורכו ולצורך ישראל אסור. אמר רבי יונה שנייא היא שאין מטריחין על האדם לצאת מביתו. אמר רבי אליעזר משום שאין מטריחין על האדם לצאת מביתו למה הפך שמואל אפוי. ורבינו פרץ לומד מדברי הירושלמי שנכרי שהדליק נר בבית הישראל אין מטריחים את הישראל לצאת מביתו. וכתב הבית יוסף שאע"פ ששמואל לא היה בביתו אלא בבית הנכרי, כיון שהיה בית הנכרי מיוחד לישראל ביתו מיקרי וזה טורח לצאת ממנו. עוד כתב הבית יוסף שמה ששמואל הפך פניו זה מידת חסידות, אי נמי אדם חשוב שאני שצריך שיכירו דלאו מדעתיה אדליק.

פסק ההלכה- נכרי שהדליק נר מעצמו בבית ישראל עבור הישראל, או עבור ישראל שנמצא במלון של נכרי, אינו צריך לצאת מהבית או מהמלון, דלא הטריחוהו ללכת משם, אך אסור לעשות דבר שלא היה יכול לעשות בלי הנר, או להתחמם כנגד המדורה, (וא"צ להפוך פניו מהנר אלא ממידת חסידות, וברשב"א משמע להחמיר בזה), ויזהיר את הנכרי שלא לעשות כך להבא.

נכרי שהדליק קיסם או נר משמן שאסור להשתמש לפניו (כמבואר בסיומן רס"ד), אסור לישראל להשתמש בו.

אסור לומר לנכרי לתקן נר דולק, ואם הנכרי ניסה לתקנו מעצמו ונכבה ביזו והדליקו, מותר להשתמש בו כמו בהדליקו לצרכו.

סעיף ב'

נכרי שהדליק נר עבור ישראלים ונכרים

איתא בגמרא (שבת קכ"ב) **נר הדלוק במסיבה, אם רוב נכרים מותר להשתמש לאורה, אם רוב ישראל אסור, מחצה על מחצה אסור. התם נמי כי מדלקי אדעתא דרובא מדלקי.** ופירש רש"י דהא דבמחצה על מחצה אסור הטעם הוא מפני שא"ל לדעת אם הדליק עבור ישראלים או עבור נכרים. ואם רואים שהנכרי הדליק לצורכו, כגון שהוא עצמו משתמש בזה, מרש"י נראה שרק במחצה על מחצה

נכרי שעשה מלאכה דרבנן עבור הישראל, מותר לישראל אחר שלא נעשתה המלאכה בשבילו להנות ממנה, ולכן אם הובא דבר מחוץ לתחום אפילו מחוץ ל"ב מיל מותר לאחר להשתמש בזה, אבל אם נכרי העביר ד"א ברשות הרבים בשביל ישראל אסור לכולם להשתמש בזה, וכן הדין בהוצאה או בהכנסה, כיון שדברים אלו אסורים מדאורייתא.

בעשה לצורך התר- נכרי המדליק את הנר לצורכו או לצורך חולה שאין בו סכנה (דאיתא בשבת קכ"ט). שמוותר לעשות צרכי חולה שאין בו סכנה ע"י נכרי), או לצורך קטן שבדבר שהוא צריך הרבה דינו כחשאיב"ס, מותר לכל ישראל להנות מהנר, אפילו אחרי שהנכרי גמר להשתמש בו (בה"ל ד"ה אבל), ואין חילוק בזה בין בית הישראל לבית הנכרי, ואפילו במכירו מותר, ואין חוששים שירבה בשבילו, דנר לאחד נר למאה, ובחולה שיש בו סכנה אף בהדליקו ישראל מותר. וכן נכרי שהסיק לצורכו את תנור בית החורף רשאי ישראל להכנס לבית החורף, וכן נכרי שהדליק **מדורה** לצרכים הנ"ל מותר לכל ישראל להתחמם מזה, ויש אוסרים במדורה אפילו בחולה שיש בו סכנה, דחיישינן שמא ירבה בשבילו, ולעת הצורך יש לסמוך על המקילים, ואם ידוע שאינו מכירו שרי לכו"ע.

מחאה נכרי שמדליק נר עבור ישראל- ישראל שרואה שנכרי עומד להדליק נר או מדורה בשבילו צריך למחות בידו, ואפילו אם זה בבית הנכרי צריך למחות בו כיון שהנר והעצים של ישראל, אפילו אם דעתו לצאת לחדר אחר ולא להנות מזה, ונכרי העושה מלאכה בבית הישראל חייב לגרשו מביתו כדי שלא יחשדו בו שהנכרי עושה בשליחותו, ואין נ"מ אם עושה בחינם או בקבלנות.

אם צריך לצאת מבית שהדליק בו נכרי נר וכדו'

איתא בירושלמי (שבת פרק כל כתבי) **שמואל איקבל גבי חד פרסיי אימפי בוצינא, אזל ההוא פרסיי בעא מדלקתיה, והפך שמואל אפוי, כיון דחזיתיה מתעסק בשמרותיו ידע דלא בניניה אדלקה, והפך שמואל**

מלאכות דאורייתא, כדי שלא יבואו הרבים לידי מכשול.

סעיף ג'

מלאכה שעשו עבד או שפחה – האומר לעבדו או לשפחתו לילך עמו, והדליקו נר, אף שגם הם צריכים לו, כיון שעיקר ההליכה בשביל ישראל אסור להנות ממנו. אבל אם שלחם לבדם והדליקו נר להאיר להם, או שפחה שהדליקה נר כדי להדיח את כלי הישראל, אף שהפעולה היא לצורך הישראל, כיון שאינו נהנה מהנר בשעת ההדלקה, מותר אח"כ לישראל להנות מהנר, וכן מותר לישראל לסייעה בשטיפת הכלים, אבל לשטוף לבדו מצדד הפמ"ג להחמיר משום דמחזי שהדליקה לצורכו.

הנאה מנכרי המטלטל נר שכבר היה דלוק – אם יש כבר נר דלוק מותר לומר לנכרי לילך עמו להביא יין או לחם וכדו', כיון שאינו עושה אלא טלטול מוקצה, (ואף לישראל היה מותר לעשות כן ע"י טלטול מן הצד, אך אסור לטלטל פתילה ע"י נכרי אלא כשצריך לה או למקומה, ולא כדי שלא תיגנב או תיפסד), ואין להתיר אלא לבני תורה, דילמא אתי למיסרך ולהתיר יותר, ובנר של שמן נכון להחמיר שלא לומר לנכרי לילך עמו במרוצה, דא"א שהשמן לא יתקרב או יתרחק מהפתילה, ויש בזה משום מכבה ומבעיר אם הישראל היה עושה זאת בעצמו.

סעיף ד'

הנאה מתוספת אורה – נכרי שהדליק נר בשביל ישראל במקום שכבר היה נר דלוק, מותר להשתמש לאורו במקום שהיה יכול מתחילה להנות קצת מהנר הראשון, (אבל לומר לנכרי להדליק אסור גם בזה), אבל אחרי שיכבה הראשון אסור להשתמש לאור השני. וכן נכרי שהוסיף שמן בנר דולק, מותר להשתמש בנר עד כדי שיכלה השמן שהיה בו כבר, אף שנתוסף אור ע"י רבוי השמן, אבל אח"כ אסור, וכן אם הנכרי עשה איזה תיקון בנר והרבה אותו, אף שודאי איסור גמור לומר לו לעשות כך, מ"מ מותר להשתמש כיון שאף מתחילה היה יכול להשתמש קצת לאורו. וכן מדורה הדולקת מערב שבת ובא נכרי והוסיף עצים בשביל ישראל,

מותר ולא ברוב ישראל, והמגיד משנה מסתפק בזה, ודעת הרא"ש שמותר אפילו ברוב ישראל, וכתב הבית יוסף שהלכה כדברי הרא"ש.

פסק ההלכה – אם יושבים ישראלים ונכרים יחד והדליק נכרי את הנר, אם בזמן ההדלקה היו הרוב נכרים מותר, דסתמא אדעתא דנכרים קעביד, ואפילו הגיעו אח"כ עוד ישראלים והיו רובא מותר, וכתב המאירי שאם יש אדם חשוב שהדברים מוכיחים שבשבילו נעשה אסור אף ברוב נכרים, ויל"ע אם התוס' חולק על זה. ואם בזמן ההדלקה היו רוב ישראלים אסור, אח"כ יש הוכחה שהנכרי הדליק את הנר לצורכו כגון שהוא משתמש בנר מיד, או שיש הוכחה שהדליק לצורך נכרי אחר, ואם אנו יודעים שעשה גם לצורך הישראל אסור בין ברוב נכרים, בין במדליק גם לצורכו, ומ"מ המיקל כשהנכרי הדליק לצורכו ולצורך ישראל אין למחות בידו. ואם יש מחצה ישראלים ומחצה נכרים אסור, ו"א שהטעם משום שיש ספק לשם מי נעשה, וי"א שהטעם משום שנעשה לשם שניהם.

אמירה לנכרי לצורך מצוה – דעת רוב הפוסקים שאין להתיר אמירה לנכרי אפילו לצורך מצוה, ודעת בעל העיטור להקל בזה, (בנכרי, אבל שבות בישראל עצמו אסור אף במקום מצוה), ולדבריו מותר לומר לנכרי להדליק נר לצורך סעודת שבת, אם אין לו נר אחר ועדיין לא גמר סעודתו (דבלאו הכי אסור, ואף אם מברך על הכוס יש להחמיר בזה, ואמנם אם יש לו נר אחר מותר להנות מהנר החדש בדיעבד כל זמן שהנר הישן דולק), ועל פי זה נהגו רבים לצוות לנכרי להדליק נר לצורך סעודת שבת, ובפרט בסעודת חתונה או מילה, ואין מוחים בידם דמוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים, וכתב הרמ"א שיש להחמיר במקום שאין צורך גדול, ויש מחמירים אף במקום צורך גדול. ובפמ"ג מצדד להתיר בבין השמשות של מוצאי שבת לצורך מצוה, וכ"ש בערב שבת בין השמשות שמותר לצורך מצוה. **ולבנות בין הכנסת בשבת ע"י נכרי אסור** אף לדעת העיטור משום שיכול לבנותו בחול, ואם יש חשש שיתבטל בנין בית הכנסת לגמרי, יש להקל בקבלנות, ואם הנכרי מסכים רק בשכירות אפשר שיש להקל גם בזה. ואם **נתקלקל העירוב** אפשר לסמוך על העיטור ולומר לנכרי לעשות אפילו

לעשות עבורו מדורה, ומ"מ אפשר שבארצות קרות מאד מודה הרמב"ם שכל אדם דינו כמי שהקיז דם ונצטנן. בית יוסף.

פסק ההלכה – בארצות קרות מותר לומר לנכרי לעשות מדורה או להסיק את תנור בית החורף בשביל הקטנים, ואם נעשה העיקר בשביל הקטנים מותר לגדולים להתחמם בו, אבל אם נעשה בשביל שניהם אסור, ואם הקור גדול מותר גם בשביל הגדולים, דהכל חולים אצל צינה, ויכין את הפחמים מבעוד יום, כי בשבת אסור לטלטלם ולהכניסם. ואחרי מנחה יש למחות בנכרי שלא להסיק עוד, כי כבר נתחמם בבוקר, ואף שנתקרר אינו נחשב שהאדם כחולה אצל קור כזה, ומ"מ הכל תלוי לפי הקור ולפי בית החורף, ואם לא נתחמם בבוקר לפמ"ג מותר, ובח"א משמע שאין דין זה ברור אצלו. ואין למחות ביד הנוהגים התר גם עבור הגדולים, אף כשאין הקור גדול, דמוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים, ועכ"פ יזהרו לא לומר לנכרי בשבת עצמה, אלא יקצוב עמו בקבלנות להדליק בזמן שיהיה קר, ואז אפילו אם הדליק כשאין הקור גדול אפשר שא"צ לצאת מביתו.

עיקרי הדינים

נכרי שעשה מלאכה בשבת עבור ישראל, אסור להנות ממלאכה זו, ואפילו מי שלא נעשתה המלאכה בשבילו אסור, ואם המלאכה נעשית בבית ישראל אינו צריך לצאת מביתו, ובלבד שלא יעשה דבר שלא היה יכול לעשות ללא המלאכה. ואם המלאכה נעשית עבור ישראל ונכרים, ברוב ישראל או מחצה ישראל אסור א"כ ידוע שהדליק לצורך נכרי, וברוב נכרים מותר.

ואם הנכרי עשה מלאכה דרבנן (כגון הבאה מחוץ לתחום) עבור ישראל, מותר לישראל אחר להנות ממלאכה זו.

מלאכה שהיה מותר שנכרי יעשה אותה בשבת (כגון שעשה לצורך עצמו, או לחולה, או לקטן בדבר שהוא צריך הרבה), מותר לישראל להנות ממנה אפילו אם הנכרי מכיר, ויש אוסרים במדורה שמא ירבה בשבילו.

צריך למחות ביד נכרי העושה מלאכה עבור ישראל, ואם הנכרי בבית הישראל צריך לגרשו מביתו, ואם עשה למרות שמחה בו והראה שאינו חפץ בזה מותר להנות מזה, ובלבד שלא יערים.

אין להתיר אמירה לנכרי אף לצורך מצוה, ויש מתירים במקום צורך גדול, ומותר לומר לנכרי לתקן את העירוב כדי שלא יבואו רבים לידי מכשול.

אסור להנות אחרי שיכלו העצים הראשונים, וקודם שיכלו יש להקל בעת הצורך (כדעה המתירה לעיל ס"א לענין נכרי שהדליק מדורה לצורכו, ודעת הב"ח שכאן מותר לכו"ע).

מחאה בנכרי – נכרי שבא להדליק נר או להוסיף שמן, מותר למחות בו (ולא אמרינן שאסור לדבר עימו כלל מענין הדלקה, דאיתא במרדכי שיש אוסרים לומר לנכרי אל תכבה, ור"ת דחה דבריהם. בית יוסף), ובנר של ישראל צריך למחות בו כשרואה שרוצה להדליק נר או להוסיף שמן בשבילו, ואם מחה בו והראה לו דלא ניחא ליה שיעשה בשבת בשבילו, חשיב כעושה לצורכו, ומותר להשתמש בזה אפילו אם הנר של ישראל בבית ישראל, ובלבד שלא יערים במחאתו.

מנורה שדרך לכבות את הפתילה לפני הוספת השמן, אם הנכרי כיבה והוסיף שמן בצינור הישראל אסור להשתמש כלל גם בזמן שהיה דולק מהשמן הישן, אבל אם עושה מעצמו אפילו לצורך ישראל יש לדון להקל, וא"כ באופן זה יהיה מותר להשתמש עד שיכלה השמן לגמרי.

סעיף ה'

חימום בארצות קרות

איתא בגמרא (כתובות ס.) **גונח יונק חלב בשבת, מאי טעמא יונק מפרק כלאחר יד, ובמקום צערא לא גזרו רבנן.** ומכח גמרא זו סוברים כמה ראשונים שמותר להתחמם ממדורות שהדליקו הנכרים, משום שכולם חולים אצל הקור, ואפילו אם אינם חולים מ"מ מצטערים, ומשום צערא לא גזרו רבנן, אמנם בארצות שאינם קרות, או בארצות קרות אם בשבת אין קור גדול, אסור. וי"א שאף לומר לנכרי להדליק את המדורה מותר מעיקר הדין, אלא שנהגו לאסור, ואין להתיר משום דהוי דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור שאין להתירם בפניהם. ודעת רבינו שמחה שאסור להנות מהמדורה אפילו אם לא אמרו לנכרי להדליק. והרמב"ם כתב שאין עושים מדורה בשבת אא"כ הקיז דם ונצטנן, ופירש הראב"ד דאירי בחולה שאין בו סכנה, שאע"פ שצרכיו נעשים ע"י נכרי מ"מ אין לומר לנכרי

במקרה של ר"י משום שאינו מתכוין לקרב או להרחיק את השמן מהפתילה. ויש נ"מ בין הביאורים וכדלהלן.

פסקי ההלכה

אסור לפתוח דלת או חלון כנגד הנר ממש, בין נר של שמן בין נר של שעווה וחלב, שמא ע"י הפתיחה יכבה הנר ע"י הרוח שמבחוץ, ואפילו בפתוח בנחת אסור. הבה"ל שואל למה השו"ע כותב שמא יכבנו, והרי מבואר בגמרא שזה פסיק רישא. וכתב שלפי דברי המהרש"א שזה רק קרוב לפסיק רישא ניהא. וכתב המ"א שגם אם עכשיו ממש אין רוח אסור, דא"א להבחין בזה, ויש מקילים בזה, ובמקום הדחק יש להקל לפתוח בנחת לאט לאט, שלא תגרום הדלת עצמה לרוח לבוא. ולסגור את הדלת כנגד הנר מותר.

נר הקבוע בכותל שאחורי הדלת אסור לפתוח את הדלת כדרכו, שמא הדלת תפגע בנר ותכבנו, אלא יפתח בנחת. ולסגור את הדלת בשו"ע כתב שהדין בזה כמו לענין פתיחתה, והאחרונים כתבו להתיר כיון שבזה לא יבוא לכבוי, ובפמ"ג כתב שהשו"ע מדבר כשסוגר בכח שע"ז מתנדנד הנר, וגורם לקרב או לרחק את השמן מהפתילה.

נר הקבוע בדלת עצמה אסור לפתוח או לסגור את הדלת, מפני שזה פסיק רישא שהשמן יתקרב לנר או יתרחק ממנו, ויש בזה משום מבעיר או מכבה, אבל לפתוח בנחת באופן דלא הוי פסיק רישא מותר, ואין הדלת בסיס לנר כיון שהיא חשובה ובטלה לבית ולא לנר. ובנר של שעווה או חלב מותר לפתוח ולסגור גם שלא בנחת, אא"כ יש לחוש שע"ז הנר יכבה לגמרי, ואם הניח את הנר שם בכונה, מהרמ"א משמע שגם בזה מותר באופנים הנ"ל, ובירושלמי מחמיר בזה, ולמעשה צ"ע.

סעיף ב'

פתיחת דלת כנגד מדורה

עוד איתא בגמרא שם אמר רב יהודה פותח אדם דלת כנגד מדורה בשבת. לייט עלה אביי. במאי עסקינן אילימא ברוח מצויה מאי טעמיה דמאן דאסר, אי ברוח שאינה מצויה מאי טעמא דמאן דשרי, לעולם ברוח מצויה, מר סבר גורין, ומר סבר לא גורין.

נכרי שהדליק נר כדי ללוות את הישראל אסור להנות ממנו, ואם שלחם לצורכו והדליקו נר לצורך הליכתם מותר לו ללכת עמהם. ומותר בתנאים מסוימים לומר לנכרי לטלטל נר שהיה כבר דלוק, כשאין בזה אלא טלטול מוקצה.

מותר להנות מתוספת אורה, אבל אסור לומר לנכרי להוסיף אורה.

מותר לומר לנכרי להסיק את התנור וכדומה בארצות הקרות עבור קטנים, ואם נעשה עבור קטנים מותר לגדולים להנות מזה, ואם הקור גדול מותר לומר לנכרי בשביל גדולים.

סימן רע"ז

דיני גרם כבוי בשבת, ודיני בסיס בנר

המכבה או המבעיר בשבת חייב חטאת, אמנם העושה פעולה הגורמת להדלקה או לכיבוי ואין כוונתו להדליק או לכבות תלוי דינו במחלוקת רבי יהודה ור"ש אם דבר שאינו מתכוין אסור או מותר, אמנם מודה ר"ש דהיכא שזה ודאי יגרום לכבוי או הבערה (פסיק רישא) מודה ר"ש שאסור. ובסימן זה יבוארו כמה אופנים שאסור לפתוח דלת וכדומה מטעם דהוי פסיק רישא שיגרום לכיבוי או להבערה, וכן יתבאר מה הדין באופן שהנר מונח ע"ג דלת או טבלה, מתי יש בזה איסור טלטול מוקצה משום דהוי בסיס לדבר האסור.

סעיף א'

גרם כבוי בנר שמונח מול הדלת או החלון

איתא בגמרא (שבת ק"כ:) **תנא נר שאחורי הדלת פותח ונועל כדרכו, ואם כבתה כבתה. לייט עלה רב. וכו'.** **בהא אפילו רבי שמעון** (דס"ל דבר שאין מתכוין מותר) **מודה, דהא אביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישא ולא ימות.** ופסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם כרב. רש"י מבאר שהנר מונח מאחורי הדלת וחוששים שהוא יכבה ע"י הרוח. ורבינו חננאל מפרש שהנר מונח בכותל שמאחורי הדלת, וכשפותחים את הדלת היא נוקשת בכותל וחוששים שע"ז יכבה הנר. ור"י מפרש שהנר קבוע בצד האחורי של הדלת, וע"י הפתיחה והסגירה הוא מרחיק או מקרב את השמן לפתילה. והטור אוסר בג' המקרים, וכתב הבית יוסף שטעמו משום שלא ברירא מה כוונת הגמרא. וכולם מודים שבמקרה של רש"י אסור אם יש חשש כיבוי. וההגהות מיימוניות כתבו שה"ר שמואל התיר

ודווקא נר של שעוה או חלב או שכבר כלה השמן, אבל נר שיש בו שמן אסור לנער את הטבלה, דהוי פסיק רישא, ואף דלא ניחא ליה הכבוי כיון שהשמן הולך לאיבוד, מ"מ לרוב הפוסקים איסורא איכא גם בלא ניחא ליה, (אמנם לטלטל את הטבלה בנחת מותר), וכתב הרמ"א שטוב לנער ע"י נכרי במקום שא"צ כ"כ, ואז מותר אפילו בנר של שמן, ואם אין נכרי יעשה ע"י קטן, ואם כבר כבה הנר מותר לכו"ע לנער את הטבלה אפילו שלא בנחת.

ואם הניח את הנר מדעתו נעשית הטבלה בסיס לדבר האסור, ואסור לנערה. והנה נחלקו הפוסקים אם מדעת היינו שהיה בדעתו שיהיו שם כל השבת, או אפילו רק בכניסת השבת, וא"כ נרות שדעתו ליטלם למחר ע"י נכרי אין הטבלה נעשית בסיס לדעת המקילים, וא"כ אם נפל נר של שעוה או חלב על השלחן ואין נכרי או קטן, מותר לנער בעצמו, דבמקום פסידא סומכים על המקילים.

ואם היה מונח על השלחן בבין השמשות ככרות ושאר דברים הנצרכים לשבת, פשיטא שהם יותר חשובים מהשלהבת של הנר, והוי בסיס לאיסור ולהתיר, ומותר לכו"ע לנער את השלחן, ואם א"א לנער במקום זה משום פסידא, מותר לטלטל את השלחן למקום אחר ולנערו שם, ואם צריך את מקום השלחן לשים שם איזה דבר, מותר לטלטל את השלחן למקום אחר אפילו בזמן שהנרות דולקות, ומנהג נכון הוא לתת ככר הנצרך לשבת על השלחן לפני הדלקת הנרות, כדי שיהיה מותר לטלטל את השלחן כשהיה צריך לו, והגר"א מחמיר בזה, ומנהג העולם להקל כהמ"א וש"א, אך אם הנר של שמן יזהר לטלטל את השלחן בנחת, כדי שלא יקרב או ירחיק את השמן מהפתילה, והפמ"ג מצדד שאם כבו הנרות ואין פסידא בניעורם אסור לטלטל אלא צריך לנער.

נגיעה בטבלה או במנורה - מותר לגעת בטבלה שיש ע"ג נר, לט"ז איירי בקבועה, וי"ל דאיירי אף באינה קבועה, ומותר משום דהנדנדו הוא טלטול מן הצד, וכן מותר לגעת במנורה קבועה שדולקות עליה נרות, ובלבד שלא ינענע, ובמנורה תלויה אסור מפני שבקל ינענע, ואפילו אם כבר כבו הנרות אסור, ואם הנרות דולקות יש בזה חשש מבעיר.

ופסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם כאב"י, אמנם אין האיסור אלא כשהמזורה קרובה קצת לדלת.

פסק ההלכה - מזורה הקרובה קצת לדלת אסור לפתוח את הדלת כנגדה, מפני שזה גורם להבערת המזורה, ואף שאינו מתכוין לזה הוי פסיק רישא, ואף שרוח מצויה אין דרכה להבעיר את המזורה, אסור אטו רוח שאינה מצויה, ואם אין רוח כלל מותר, ואם ע"י דפיקת הדלת עושה רוח מצויה, משמע בר"ן שאסור, ולסגור דלת כנגד המזורה מותר אפילו אם יכבה מחוסר רוח שמבעירה.

סעיף ג'

דיני נר המונח ע"ג טבלה

עוד איתא בגמרא שם **תנו רבנן נר שעל גבי מבלא מנער את הטבלה והיא נופלת, ואם כבתה כבתה. אמרי דבי רבי ינאי לא שנו אלא בשוכח, אבל במניה נעשה בסיס לדבר האסור**. ומבואר מדברי הגמרא שהתיר זה הוא אפילו בנר דולק, ובירושלמי מבואר דאיירי בנר מכובה, וכתב הכל בו שההלכה כתלמודא דידן, וכתב ה"ר פרץ שטוב לעשות זאת ע"י נכרי, והסמ"ג והסמ"ק כתבו שהבבלי מדבר בנר של שעוה והירושלמי בנר של שמן, ובאמת התוס' והרא"ש והר"ן כתבו שרק בנר של שעוה מותר ולא בנר של שמן, דבשל שמן א"א שלא יקרב את השמן לפתילה ויתחייב משום מבעיר. וכתב הרא"ש שלשיטת הערוך שר"ש לא מחייב בפסיק רישא אלא אם ניחא ליה באותה מלאכה, א"כ אף בנר של שמן מותר. וכתב הבית יוסף שמשמע מהרא"ש דלא ס"ל כהערוך.

פסקי ההלכה

ניעור הטבלה - נר המונח ע"ג טבלה או שלחן או סטנדר והוא צריך להם, ולא הניחו שם מדעת, מותר לנעורם בנחת באופן דלא הוי פסיק רישא שיכבה הנר, וצריך שלא יתכוין לכבותו כיון שההתיר הוא משום דדבר שאין מתכוין מותר. ואסור להגביה את הטבלה משום מוקצה, א"כ הוא צריך למקום הטבלה או שא"א לנער משום פסידא, שאז מותר לטלטל אפילו כשהנר דולק,

פסיק רישא שהשמן יתקרב או יתרחק מהפתילה ונמצא מבעיר או מכבה בשבת, ואם אינו פסיק רישא או בנר של שעוה וחלב מותר ואין הדלת נחשבת בסיס לנר. ופתיחת דלת כנגד מדורה אסור כשיש רוח, ואם אין רוח כלל מותר. וסגירת הדלת מותרת אע"פ שמונע את הרוח מלהבעיר את המדורה.

מותר לגעת בטבלה שיש עליה נר או במנורה, ובלבד שלא ינענע, ובמנורה תליה אסור מפני שהיא מתנענעת בקלות.

מותר להניח נר בערב שבת ע"ג אילן כדי שידלק שם בשבת, אבל ביו"ט שמוותר לטלטל נר אסור, שמא ע"ז ישתמש במחומר.

מותר לכפות קערה של חרס ע"ג הנר בשבת כדי שלא יאחז האור בקורה, וכן מותר לכפות קדירה מפני שקשה לעיניו אור הנר, או מחמת סיבה אחרת, אך יזהר שישאר פתח לאויר דאל"כ יכבה הנר, ובקערה ממתכת אסור כי המחממה חייב משום מבעיר.

סימן רע"ח

סעיף א'

כיבוי נר המפריע לחולה

כיבוי נר הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה, כיון שאינו נצרך לכיבוי עצמו, והדין בזה תלוי במחלוקת רבי יהודה ור"ש אם מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב או פטור. ובסימן זה יבואר האם מותר לכבות נר לצורך חולה.

איתא במתני' (כ"ט:) **המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני נכרים מפני ליסטים מפני רעה מפני החולה שיישן פטור**. ומבואר בגמרא דמתני' רבי יהודה היא דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב או פטור. ובסימן זה יבואר האם מותר בו סכנה, (ובדין הוא דליתני נמי מותר, ואידי דבעי למיתני סיפא חייב תנא נמי רישא פטור), אבל אם אין בו סכנה חייב חטאת, אבל לרבי שמעון דס"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, א"כ בחולה שאין בו סכנה פטור. ודעת הרמב"ן והר"ן שהלכה כר"ש, וכן פסק הטור, וכתב המגיד משנה שכך דעת האחרונים, אבל הרמב"ם פסק כר"י.

עוד איתא התם **כחס על הנר, כחס על השמן, כחס על הפתילה, חייב. רבי יוסי פומר בכולן, חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם**. והגמרא אומרת שרבי יוסי פטר משום דס"ל כר"ש, ובפתילה חייב דווקא כשלא

סעיף ד'

הנחת נר בערב שבת ע"ג אילן

איתא בגמרא (שבת מ"ה.) **אמר רב מניחים נר על גבי דקל בשבת, ואין מניחים נר על גבי דקל ביום טוב**.

פסק ההלכה - מותר להניח נר בערב שבת ע"ג אילן כדי שידלק שם בשבת, ואין חוששים שיטלו כשיכבה ונמצא משתמש במחומר, כיון שבלאו הכי אסור לטלטל נר גם אחרי שכבה, אבל ביו"ט שמוותר לטלטל נר, אסור להניחו ע"ג אילן אפילו מערב יו"ט, שמא ישתמש במחומר.

סעיף ה'

כפית קערה ע"ג הנר

איתא במתני' (קכ"א.) **כופין קערה על גבי הנר בשביל שלא תאחוז בקורה**.

פסק ההלכה - מותר לכפות קערה של חרס ע"ג הנר בשבת, כדי שלא יאחז האור בקורה, (ואם הקדירה נוגעת בקורה משמע בלבד שאסור, דס"ל שאסור ליגוע במקצה [אע"פ שאינו מטלטל]) אם נוגע לצורך המוקצה, אכן לפי מה שפסק הגר"א (סימן ש"י סעיף ו') שנגיעה מותרת בכל גווני גם כאן מותר, וכן מותר לכפות קדירה מפני שקשה לעיניו אור הנר, או מחמת סיבה אחרת, אך יזהר שישאר פתח לאויר דאל"כ יכבה הנר, ובנר של חלב יש להזהר מפני הזיעה שעולה למעלה אל הקדירה, וקערה ממתכת אסור כי המחממה חייב משום מבעיר, אא"כ יש בזה חשש סכנת נפשות, דאז מותר בכל גוונא.

עיקרי הדינים -

אסור לגרום כיבוי בשבת אף היכא שאינו מתכוין לכבות, היכא דהוי פסיק רישא שהדבר יגרום לכיבוי, ונ"מ בזה לפתיחת דלת בשבת כשמונח נר מאחורי הדלת (ונחלקו הפוסקים האם מותר לפתוח בזמן שאין רוח), וכן נ"מ היכא שהדלת תפגע בנר ותגרום לכיבוי, וכן נ"מ לנער נר של שעוה המונח ע"ג שלחן באופן שאינו פסיק רישא שיכבה, וטוב לנער ע"י נכרי, ובשל שמן הוי פסיק רישא, ואם הניח את הנר מדעת נעשה השלחן בסיס לדבר האסור ואסור לטלטלו, והיכא שלא היה בדעתו להשאיר את הנר כל השבת על השלחן אלא שנכרי יטלו משם י"א שהשלחן לא נעשה בסיס, ואם מונחים דברי התר חשובים על השלחן לא נעשה השלחן בסיס, ואם הנר מחובר לדלת עצמה והנר הוא של שמן אסור היכא דהוי

והיכא שנכבה הנר הדין תלוי אם אומרים מיגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכוליה יומא או לא, ואפילו נר שלא דלק באותה שבת יש אסורים אותו בטלטול משום מוקצה מחמת מיאוס. והיכא שהאיסור הוא משום בסיס לדבר האסור, יש לדון האם אפשר להתיר את הטלטול ע"י הנחת דבר התר על הנר, או ע"י עשית תנאי שהוא רוצה לטלטל את הנר אחרי שיכבה, או כאשר הנר דלק לצורך חולה שיש בו סכנה והיה מותר לטלטלו, ולהלן יבוארו הדעות בדינים אלו בגמרא או בראשונים, ומה ההלכה למעשה.

סעיפים א' ב'

טלטול מותר הנר או השמן שבנר

איתא בגמרא (מ"ד). **מותר השמן שבנר ושבקערה אסור, ורבי שמעון מתיר.** וביאר הר"ן שהנר היה דולק בבין השמשות והיה אסור להסתפק ממנו משום מכבה, וסובר ת"ק דאמרינן מיגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכוליה יומא וממילא אסור להסתפק ממנו אפילו אחרי שכבה הנר, ור"ש לית ליה מיגו דאתקצאי אפילו במוקצה מחמת איסור. ואין הלכה כר"ש.

פסק ההלכה – מותר השמן שבנר שדלק בבין השמשות של כניסת השבת, וכן מותר הנר העשוי מחלב או שעוה, אסור לטלטלם או להסתפק מהם בשבת, משום שבבין השמשות היה אסור להסתפק מהם משום מכבה, ומיגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכוליה יומא, וגם ביו"ט אסור להשתמש במותר הנר לתשמיש אחר חוץ ממצות ההדלקה, דהא בגמרא (מ"ה). מובא עוד טעם לאסור (אפילו לר"ש), והיינו מפני שהוקצה למצוות, וא"כ לרבי יהודה מיגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכוליה יומא.

טלטול נר של שמן

עוד איתא בגמרא שם **ממלטין נר חדש אבל לא ישן, דברי רבי יהודה. רבי מאיר אומר כל הנרות ממלטין, חוץ מן הנר שהדליקו בו בשבת. רבי שמעון אומר חוץ מן הנר הדולק בשבת, כבתה מותר למלטלה.** וביאר רש"י שלר"י מותר לטלטל נר שלא הדליקו בו מעולם, אבל נר שהדליקו בו אסור משום מוקצה מחמת מיאוס.

הובהבה מבעוד יום, שהכיבוי הוא צריך לגופה כדי שהלהבה תאחוז בפתילה בקלות. וא"כ ההלכה בזה תלוי במחלוקת הנ"ל אם הלכה כר"ש או כרבי יהודה.

פסקי ההלכה

חולה שיש בו סכנה שהנר מפריע לו לישון, וא"א להוציא את החולה למקום אחר פן יכבד עליו חוליו, וא"א להסתיר את האור ממנו ע"י כפית כלי, ואין שם נכרי שיכול לכבות את הנר בלא איחור, מותר לישראל לכבות את הנר בשבילו ואפילו אם לא ידוע שע"י מניעת השינה יבוא לידי סכנה מותר, משום דשינה יפה לחולה, והוא עשוי להתרפא ע"י"ז או עכ"פ לחיות יותר, ובלי השינה אפשר שיכבד חוליו ויסתכן יותר. וכשהחולה מתעורר מותר להדליק את הנר בשבילו כדי לראות איזה דבר הצריך לו, וגם שדעתו מתיישבת בזה, ודווקא כדי שלא ישב בחושך, אבל להטות את הנר כדי שיאיר טוב יותר אסור, דלא הותר רק מה שהוא הכרח לחולה. וכן הדין בחולה שהוא ספק סכנה, או כדי שלא יבואו עליו ליסטים.

חולה שאין בו סכנה או כשיש סכנה מגנבים אסור לכבות או למעט את האור בשבילו, ואף לסוברים שאין חיוב חטאת על כיבוי, דס"ל שמלאכה שא"צ לגופה פטור, (והרי א"צ לעצם הכבוי אלא צריך שהחולה ישן או שלא יתכלה השמן וכדו'), ורק כשצריך לעשות פחמין חשיב צריכה לגופה), מ"מ אסור לכבות לצורך חולה שאין בו סכנה, דאיסור כיבוי חמור משאר איסורים דרבנן, כיון שיש בו צד חיוב. ושיטת הרמב"ם שמלאכה שא"צ לגופה חייב עליה. ואמנם אף חולה שאין בו סכנה אם הרופא אומר שע"י מניעת השינה יתגבר החולי ויכול לבוא לידי סכנה, מותר.

סימן רע"ט

טלטול נר בשבת

נר של שמן הדולק אסור לטלטלו בשבת, משום שהנר והשמן והפתילה נעשו בסיס לשלהבת, והשלהבת אסורה בטלטול, והשמן עצמו הוא מוקצה גם משום שאסור לקחת ממנו משום מכבה.

אם יש אימת נכרי עליו ע"י הנר, מותר לטלטל לאחר שכבה הנר, (ש"ג ותו"ש ודלא כהמ"א, ומהפמ"ג משמע שאם ירא שיכח או שאר הפסד ממון מותר לכו"ע).

איסטניס - כתב הרמ"א ש"א שמי שהוא איסטניס ומאוס עליו להשאיר נר אחר שכבה, מותר לו להוציא את הנר מעל השלחן, כדין גרף של רעי, והמחמיר יחמיר והמיקל לא הפסיד, אמנם נר שאינו מונח במקום ישיבתו אסור גם לאיסטניס לטלטלו. ומי שאינו איסטניס דעת הרמ"א והדרך החיים שאסור, ואין כל אדם יכול לומר שהוא איסטניס, אלא מי שידוע שהוא איסטניס, והב"ח והמ"א מתירים אף במי שאינו איסטניס אם הוא אומר שזה מאוס עליו, (והיינו בשל חרס או עץ אבל בשל מתכת אסור).

סעיף ג'

טלטול נר ע"י נתינת דבר התר עליו

איתא בגמרא (מ"ג.) **מת המונח בחמה מניח עליו ככר או תינוק ומטלטלו.** ובגמרא (קמ"ד:) **איתא לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד.** ונחלקו הראשונים אם רק במניח את הדבר התר בשבת אסור, אבל אם מניחו לפני שבת נעשה בסיס לדבר האסור והמותר, דמותר לטלטלו כדאיתא בגמרא (מ"ז.). ומ"מ צריך שההתר יהיה יותר חשוב מהאיסור כמבואר שם, או שגם אם מניח לפני שבת אסור, מפני שהשמן שבנר יותר חשוב לו מהדבר המותר, מפני שהוא צריך לו בזמן שהוא דולק.

פסק ההלכה - נתן לחם ע"ג הנר אם נתנו בשבת אסור לטלטל את הנר, ואם נתן לחם (או שאר דבר חשוב) מבעוד יום, יש מי שמתיר לטלטל את הנר באופן זה, היכא שההתר חשוב יותר מהאיסור, וכתב השו"ע שאין לסמוך על זה, מפני שעיקר עשיית המנורה היא עבור השלהבת.

סעיף ד'

אם התנה מערב שבת שיטלטל את הנר אחרי שיכבה, נחלקו הראשונים אם התנאי מועיל, ודעת השו"ע שהתנאי מועיל, ויעשה את התנאי קודם בין השמשות, וכמבואר בסימן תרל"ח, ומשמע מהגר"א שגם אם אמר

ור"מ לית ליה מוקצה מחמת מיאוס ואית ליה מוקצה מחמת מיאוס, ולכן רק אם הדליקו בו באותה שבת אסור. ור"ת לית ליה מייגו דאתקצאי, ולכן רק בשעה שהנר דולק אסור. ולענין הלכה אף דקיימא לן כר"ש לענין מוקצה, מ"מ בהא לית הלכתא כוותיה, דאיתא בגמרא (קנ"ז.) **פליגי בה רב אחא ורבינא, חד אמר בכל השבת כולה הלכה כרבי שמעון, לבר ממוקצה מחמת מיאוס, ומאי ניהו נר ישן. וחד אמר במוקצה מחמת מיאוס נמי הלכה כרבי שמעון, לבר ממוקצה מחמת איסור, ומאי ניהו נר שהדליקו בה באותה שבת.** וכל היכא דפליגי רב אחא ורבינא הלכה כדברי המיקל, וממילא נר שהדליקו בו באותה שבת, או מותר שמן שבנר ובקערה, אסורים משום מוקצה מחמת איסור, אבל מוקצה מחמת מיאוס מותר. ואף נר של נפט מותר לטלטלו, דאיתא בגמרא (מ"ו.) **אמר רב יהודה שרגא דמשחא שרי למטמולה, דנפטא אסור למטמולה. רבה ורב יוסף דאמרי תרויהו דנפטא נמי שרי למטמולה.** והלכה כרבה ורב יוסף.

פסקי ההלכה

נר שדלק בבין השמשות של כניסת השבת אסור לטלטלו גם אחרי שכבה, ואפילו לא נשאר בו שמן כלל, לפי שהנר שבתוכו השמן, וכן השמן עצמו, הם בסיס לשלהבת שהיא מוקצה מחמת איסור, ומייגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולי יומא. ואף לצורך גופו ומקומו אסור, ויש מי שהתיר (דאיתא בגמרא (קכ"ג.) **חזרו והתירו דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו.** וכתב המרדכי וכ"כ האגור בשם ה"ר ישעיה דה"ה בנר שדלק באותה שבת), ואין נראים דבריו (דכלי שמלאכתו לאיסור היה מותר בבין השמשות לצורך גופו ומקומו, משא"כ נר), אמנם נר שלא דלק באותה שבת הוי כלי שמלאכתו לאיסור, ומותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו. ומנורה שמדליקים בה נרות דינה כמו נר, ואף שהנר עומד להכבות, כיון שאין דעתו לסלק את הנר מן המנורה עד שיכבה, ואפילו ע"י נכרי, נאסר בטלטול לכל השבת, ועוד הרי בבין השמשות לא יכול לנערו שהרי נר בשבת חובה, ובנר של שמן גם אסור לנערו משום כבוי. (ובסעיף ו' יובא ההתר לטלטל נר שלא דלק באותה שבת, אע"פ שהוא מאוס).

סעיף ז'

טלטול מנורה

לעיל נתבאר מתי אסור לטלטל נר משום בסיס לדבר האסור, ובסעיף זה יתבאר הדין המיוחד שיש במנורה, שאף אם לא הדליקו בה מעולם יש מקום לאסורה בטלטול, היכא שהיא של פרקים מחשש שתתפרק ויחברנה ונמצא עושה כלי בשבת, או היכא שיש בה חריצים והיא דומה לשל פרקים אטו של פרקים, ובמנורה גדולה וכבידה יש לדון לאסור מצד שאדם קובע לה מקום, וכדלהלן.

איתא בגמרא (מ"ה:): **הורה ריש לקיש בצידן מנורה הנימלת בידו אחת מותר למלטלה, בשתי ידיו אסור למלטלה. ורבי יוחנן אמר אנו אין לנו אלא בנר כרבי שמעון, אבל מנורה בין נימלה בידו אחת בין נימלה בשתי ידיו אסור למלטלה, ומעמא מאי, רבה ורב יוסף דאמרי תרויהו הוואיל ואדם קובע לה מקום. אמר ליה אביי לרב יוסף והרי כילת חתנים דאדם קובע לו מקום, ואמר שמואל משום רבי חייא כילת חתנים מותר לנשותה ומותר לפרקה בשבת. אלא אמר אביי בשל חוליות** (דאסור שמוא תפול ותתפרק ויחזירנה ונמצא עושה כלי). **אי הכי מאי טעמא דרבי שמעון בן לקיש דשרי. מאי חוליות כעין חוליות, דאית בה חידקי** (חיתוכים סביב לה ודומה לפרקים, ומאן דחזי סבר של פרקים היא). **הלכך חוליות בין גדולה בין קטנה אסורה למלטלה, גדולה נמי דאית בה חידקי גזירה אטו גדולה דחוליות, כי פליגי בקטנה דאית בה חידקי** (דכו"ע ידעי דלאו חוליות נינהו), **מר סבר גזרינן, ומר סבר לא גזרינן. ונחלקו הראשונים אם להלכה אסור משום דקיימא לן כרבי יוחנן לגבי ריש לקיש, או שדברי הגמרא הם רק למ"ד יש בנין בכלים, ולדידן דקיימא לן דאין בנין בכלים מותר אפילו בשל חוליות.**

עוד איתא בגמ' (קכ"א:): **אמר רבי אבא בר כהנא אמר רבי חנינא פמושות** (-מנורות שאין להם חוליות) **של בית רבי מותר למלטלן בשבת. אמר ליה רבי זירא בנימלין בידו אחת או בשתי ידים, אמר ליה כאותן של בית אביך. וכתב הרא"ש ששל בבית אביו היו גדולים, ואפ"ה**

איני בודל מהנר כל בין השמשות מהני, (כיון שהנר עשוי להכבות, אבל בשאר בסיס לדבר האסור לא מועיל תנאי). ולדעת הרמ"א התנאי אינו מועיל, ונוהגים לטלטלו ע"י נכרי, אף באינו צריך לגופו ומקומו אלא כדי שלא יגנב או יפסד, ואף שאמירה לנכרי אסורה, מצרפים לזה את השיטה המתירה ע"י תנאי, וכיון שהמנהג כך הוי כאילו התנה, אמנם אם הנר היה צריך לדלוק כל היום, אין מותר ע"י נכרי אלא לצורך גופו ומקומו, אבל בשביל שלא יגנב אסור.

סעיף ה'

נר שהדליקו לצורך יולדת או חולה שיש בו סכנה, מותר לטלטלו אחר שכבה, לצורך גופו או מקומו, כיון שבתחילת השבת היה מותר לטלטלו (ולא דחאו בידים, דקיימא לן כר"ש במוקצה, ורק אם בכניסת השבת היה מוקצה מחמת איסור נאסר לכל השבת, ועוד דהלכה שאין מוקצה לחצי שבת אם היה מותר בבין השמשות ונאסר אח"כ. בית יוסף), וכ"ש שאם הודלק בשבת לצורך יולדת או חולה, או שהדליקוהו בשבת בשוגג (או רשע שהדליק במזיד), שמוותר לטלטלו אחרי שכבה לצורך גופו או מקומו, דאין מוקצה לחצי שבת. אבל נר שהדליקוהו מערב שבת לצורך חולה שאין בו סכנה, אסור לטלטלו אף לאחר שכבה.

סעיף ו'

נר שלא דלק באותה שבת מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו, ואפילו אם הוא של חרס שזה מאוס, ואפילו אם הוא של נפט שזה מסרית, דמוקצה מחמת מיאוס מותר, כיון שיש עליו תורת כלי והוא ראוי לכסוי מנא. (מקור הדברים הובא לעיל בסעיף א'). ונר שלא הדליק בו אלא רק ייחזוהו להדלקה, הזמנה לאו מילתא היא, ומותר לטלטלו אף כדי שלא יפסד או יגנב. (דעת הרמב"ם דדבר מאוס אפילו באין מלאכתו לאיסור אין מותר לטלטלו אלא לצורך גופו ומקומו, ומבעל המאור והר"ן משמע דפליגי).

מנורה שאינה של פרקים, אם יש לה חריצים סביב אסור משום דמיחלף בשל פרקים.

עיקרי הדינים-

נר של שמן הדולק אסור לטלטלו בשבת משום שהשלהבת היא מוקצה והנר והשמן והפתילה הם בסיס לשלהבת, וגם היכא שנכבה הנר אסור לטלטל את הנר (וה"ה בפמוטים) או את השמן, משום מיגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכוליה יומא, ואפילו לצורך גופו או מקומו אסור. ואין להתיר לטלטל נר ע"י תניית לחם וכדומה אפילו מערב שבת, מפני שעיקר המנורה נעשית עבור השלהבת. ואם התנה לפני שבת שהוא רוצה לטלטל את הנר אחרי שיכבה, השו"ע מתיר והרמ"א אוסר, ונוהגים לטלטלו ע"י נכרי. ונר שדלק לצורך חולה שיש בו סכנה מותר לטלטלו אחרי שכבה. ונר של שמן או נפט שלא דלק באותה שבת מותר לטלטלו אע"פ שהוא מאוס, דמוקצה מחמת מיאוס מותר בדבר הראוי לאיזה שימוש.

מנורה של פרקים אסור לטלטלה, בין גדולה בין קטנה, ואפילו אם לא הדליקו בה מעולם, שמא תתפרק ויתקנה ונמצא עושה כלי, וביש בה חריצים אסור אטו של פרקים, ואם דרך החיבור להיות רפוי מותר, וברפוי ואינו רפוי אסור.

סימן ר"פ

קורא קריאת שמע כבשאר הלילות.

איתא בגמרא (כתובות ס"ב:): **יהודה בריה דר' חייא חתניה דר' ינאי הוה, אזיל ויתיב בבי רב, וכל בי שמשויה הוה אתי לביתה, וכי הוה אתי הוה קא חזי קמיה עמודא דנורא. יומא חד משכתייה שמעתא, כיון דלא חזי ההוא סימנא, אמר להו רבי ינאי כפו מטתו, שאילמלי יהודה קיים לא ביטל עונותו.**

פסק ההלכה- תשמיש המיטה הוא מתענוגי שבת, לפיכך עונת ת"ח הבריאים היא מליל שבת לליל שבת, ויהיה זהיר לקיים עונתו, וחובה להראות חיבה יתירה ואהבה קודם שיגיע הלילה, וא"צ לומר שלא ירגיל שום קטטה. ועוד יש מצות עונה בליל הטבילה. וחלושי כח אינם חייבים אלא לפי כוחם.

מצוה לאכול שום או שאר דברים המרבים זרע בערב שבת או בליל שבת, וזה מתקנות עזרא, וכתב בספר חסידים שרק

מותר, וכ"כ התוס', וכ"כ הר"ן בשם הרמב"ן, ודחו דברי רש"י שכתב שהיו קטנות, אבל בגדולות אסור משום שאדם קובע להם מקום, דהא בגמרא הנ"ל (מ"ה:) שרי בניטלת בשתי ידים אא"כ היא של חוליות או שיש בה חידקי.

עוד כתב הר"ן דבשתי ידים לאו דוקא דהוא הדין אפילו אינה ניטלת אלא בכמה בני אדם שרי לטלטולה, כדאיתא בגמ' (עירובין ק"ב.) **ההוא שריתא דהוה בי רבי פרת דהוה מדלו לה בי עשרה ושדו לה אדשא, ולא אמר להו ולא מידי, אמר תורת כלי עליה.** ומבואר שמותר לטלטל קורה שנושאים אותה י' בני אדם אם יש עליה תורת כלי.

והרמב"ם כתב (כ"ו י"א) שמנורה של חוליות בין גדולה בין קטנה אין מטלטלין אותה, שמא יחזירנה בשבת. היו בה חידקים והיא נראית כבעלת חוליות, אם היתה גדולה הניטלת בשתי ידים אסור לטלטלה מפני כובדה, היתה קטנה מזו מותר לטלטלה. עכ"ל. והקשה הבית יוסף שבגמ' (מ"ה:) מבואר שרבי יוחנן אוסר בקטנה דאית בה חידקי משום גזירה אטו של חוליות, ואין הרמב"ם מתיר בזה, ועוד שהרי הטעם לאסור בגדולה משום שאדם קובע לה מקום נדחה. וביאר הבית יוסף שהרמב"ם מפרש בגמ' קכ"א: כרש"י ששל בית אביו היו גדולות, ואסור משום שאדם קובע לה מקום, כדאיתא התם (קכ"ב.) **קרונות של בית רבי מותר למלטלן בשבת. אמר לו רבי זירא בניטלין באדם אחד או בשני בני אדם, אמר לו כאותן של בית אביך.** ומשמע דקרונות לא מיתסרי אלא מפני כובדן, ואם כן הוא הדין לפמוטות. וצ"ל שיש חילוק בין קורה שהגמרא בעירובין ק"ב. מתירה, לבין מנורה. ולפי הרמב"ם מה שהגמרא אוסרת בגדולה דאית בה חידקי, ה"ה בלית בה חידקי אסור, ונקט חידקי לומר שבזה גם בקטנה אסור.

וכתב הרשב"א דמנורה של פרקים אסור לטלטלה בין באינה רפויה בין ברפויה ואינה רפויה, אבל רפויה לגמרי מותר אפילו להחזירה.

פסק ההלכה- מנורה של פרקים בין גדולה בין קטנה אסור לטלטלה, אפילו אם לא הדליקו בה מעולם, דחוששים שתתפרק ויתקנה ונמצא עושה כלי, (אא"כ דרכה להיות רפויה), ולכן אסור לטלטל את הפמוטות שלנו, ואפילו

אחרי התפילה, ואפילו אם לא אמר נשמת, אמנם אם לא אמר ברוך אתה ד' של ישתבח, מסתבר שיחזור לנשמת ויאמר כסדר, (ואם אחר לבית הכנסת טוב יותר שידלג מפסוקי דזמרה ולא ידלג נשמת). אמנם אם לא אמר לקל אשר שבת צריך לאומרו אחרי התפילה, (ויתחיל משבח נותנים), ואם נזכר לפני שאמר ברוך אתה ד' יוצר המאורות, אפשר שיש לחזור ולהתחיל מלקל אשר שבת. ולא ידלג לקל אשר שבת וכו', או הכל יודוך וכו', כדי להתפלל בציבור, כיון שזה מנוסח הברכה.

אין לשחות ב"ולך לבדך אנחנו מודים", שאין לשחות אלא במקומות שאמרו חכמים.

דברי הטור בסימן זה

בשחר משכימים לבית הכנסת, ומסדרים הברכות ופרשת הקרבנות ומשנת איזהו מקומן כשאר הימים, ומוסיפין לומר "וביום השבת".

אומרים ברוך שאמר ופסוקי דזמרה, ונוהגים להוסיף מזמורים לפי שאין בו ביטול מלאכה לעם. ונוהגים באשכנז לומר ברוך שאמר מיד אחרי משנת איזהו מקומן ואח"כ אומרים את כל המזמורים שמוסיפים, ובטוליטולא אומרים את המזמורים תחילה ואח"כ ברוך שאמר ואח"כ מזמור שיר ליום השבת, ויותר נכון מנהג אשכנז לומר כל המזמורים בין ברוך שאמר לישתבח, כדי שיהא לכולם ברכה לפנייהם וברכה לאחריהם.

באשכנז אין אומרים מזמור לתודה בשבת, לפי שאין תודה קריבה בשבת, ואינו טעם של עיקר.

אחר השירה מוסיפים לומר נשמת, ולפי שיש בו מענין יציאת מצרים סמכוהו אצל השירה. וחותרים בישתבח. ואומר ש"ץ קדיש וברכו. וקורים שמע בברכותיה, ומוסיפין בברכה ראשונה שבח ותהלה להקב"ה. והרא"ש תמה על מה שנוהגים בכל המקומות שהקהל אומרים מקצת הברכה והש"צ גומרה.

קרא לשמש ויזרח אור ראה והתקין צורת הלבנה - פירוש: כשקרא לשמש להאיר וראה שיבואו העולם לטעות אחרי

שום צלוי מועיל לזה, וכן עדשים מבושלים, אבל שום שאינו צלוי מבטל תאוה, ודברים מלוחים או קטניות ממעטים זרע.

איתא בגמרא (כתובות ה:): איבעיא להו מהו לבעול בתחילה בשבת, דם מפקד פקיד או חבורי מיחבר. ומסקנת הגמרא (שם ז.) והלכתא מותר לבעול בתחילה בשבת.

פסק ההלכה - מותר לבעול בתולה בתחילה בשבת, ואין בזה משום חובל משום דדם מפקד פקיד, ולא משום צער לאשה, וי"א שבמקום שנהגו להחמיר אין להקל להם, אבל הט"ז כתב שחלילה לעשות איסור בזה, והמחמיר אינו אלא מן המתמיהין. וכתב המ"א שראוי ליחדם אחרי החופה יחוד גמור לפני שבת, ד"א שחופה שלנו אינה חופה, וא"כ נמצא שיהיה כקונה קנין בשבת.

סימן רפ"א

תפילת שחרית בשבת

זמן התפילה - נוהגים לאחר את זמן תפילת שחרית בשבת, ומ"מ יזהרו שלא לעבור זמן קריאת שמע. וברש"י משמע שגם בשבת מצוה למהר לקרות קריאת שמע כותיקין.

אמירת זמירות - נוהגים להרבות בזמירות בתפילת שחרית, כל מקום לפי מנהגו, ויאמר בניגון שיש בו נעימה כעין שעושים בפסוקי דזמרה, (אבל לא יאריך בנגון, וכבר הפליגו הקדמונים בגנות המפרידים אות או תיבה מחברתה ע"י הניגונים, או שע"י הנגון מקדימים לומר אמן לפני סיום הברכה, או שגורמים לענות אמן בהפסק גדול אחרי הברכה), ויש להאריך בזמירות, ואין למחות במאריך אע"פ שהמוחה מכין משום ביטול תורה, ומ"מ בשבת ויו"ט לא יאריך יותר מדי, כדי שיאכלו קודם שעה שישית, ויזהר מאד שלא לעבור זמן קריאת שמע ותפילה ע"י הזמירות, ומוטב להתפלל ביחיד מלקרות קריאת שמע ולהתפלל שלא בזמנו.

אם לא אמר את הזמירות שמוסיפים בשבת, א"צ לאומרם

רבינו, ולהלן יבואר סדר ודיני הקריאה, מנין העולים לתורה ואם מותר להוסיף עליהם, קריאת המפטיר, וכו'.

סעיף א'

הוצאת הס"ת - בפתיחת הארון יש לומר בריך שמיא, בין בשבת בין בחול. הנותן ס"ת והמקבלו צריך שיהא בימין, אפילו אם הוא איטר.

מנין הקרואים

איתא בגמרא (מגילה כ"א.) **בשני וחמישי ובשבת במנחה קורין שלשה, אין פוחתין מהן וכו'.** ביום טוב חמשה, ביום הכיפורים ששה, ובשבת שבעה, אין פוחתין מהן, אבל מוסיפין עליהן, ומפטירין בנביא.

הוספה על הקרואים ביו"ט ויוה"כ - מדברי רש"י נראה דאבל מוסיפין עליהם קאי אשבת ויום הכפורים ויום טוב, וכ"כ בתשובת מהר"מ, וכן דעת הרמב"ם והטור, אבל הר"ן מביא י"מ דקאי רק על שבת, אבל בשאר ימים אין מוסיפים. וכתב הבית יוסף שלפחות ממנין הקרואים, אין פוחתים אף בשאר ימים.

כתב בשבלי הלקט בשם הגאונים שבשבת ז' קוראים בתורה, כדי שאם יארע לאדם אונס שלא בא לבית הכנסת כל ז' ימי השבוע ולא שמע ברכו, יאזין מפי הקוראים ז' פעמים ברכו, ויצא ידי חובתו.

פסקי ההלכה

בשבת קורים לז' קרואים, וכל אחד מברך לפניו ולאחריה, ואם רצה להוסיף על מנין הקרואים יכול להוסיף, וי"א שכהיום שכל אחד מהעולים מברך לפניו ולאחריה (שלא כבזמן המשנה שהראשון היה מברך לפניו והאחרון מברך אחריה), אין כדאי להוסיף בברכות, אך במקום הצורך כגון חתונה או ברית מילה וכדו' אין לחוש לזה. ונכון שלא להוסיף הרבה מפני טורח הציבור, אא"כ יש לחוש לתרעומות.

תוספת ומפטיר ביו"ט - כתב הרמ"א שגם ביו"ט מותר להוסיף על הקרואים, וי"א שאין להוסיף על הקרואים ביו"ט, וכן נוהגים. וביו"ט שחל בשבת מותר להוסיף, אך

לעובדו, התקין צורת הלבנה כדי שימנעו מלטעות אחריו כאשר יראו כי הם שנים וצריכה הלבנה לעזור את השמש בלילה. וי"מ ראה והקטין צורת הלבנה, בגלל שאמרה שאין ב' מלכים משתמשים בכתר אחד.

נוהגים באשכנז ובצרפת לומר לאל אשר שבת, וכ"כ רב עמרם, ובטוליטולא א"א אותו.

עומדים להתפלל ומתפלל שלש ראשונות ושלש אחרונות וקדושת היום באמצע, וחותרם מקדש השבת. ואם לא הזכיר של שבת מחזירים אותו לברכה זו, ואם עקר רגליו חוזר לראש. והש"צ חוזר התפלה, ואומרים באשכנז בקדושה של שחרית אז בקול רעש גדול וממקומן מלכנו, ורב נטרונאי תיקן לומר גם כתר יתנו לך. ובמוסף של שבת ויו"ט ויוה"כ ובנעילה אומרים פעמיים ולהיות לכם לאלהים, אבל בר"ח ובחולו של מועד אין אומרים אותו.

הש"צ אומר ש"צ קדיש שלם. ונוהגים בספרד לומר אתה הראת קודם קריאת התורה, לפי שזה נאמר על קבלת התורה והתורה ניתנה בשבת.

פירוש ישמח משה - כשהיו אבותינו במצרים וראה משה כובד השיעבוד, ביקש מפרעה שיתן להם יום אחד בשבוע שינוחו בו, ונתנו לו, ובחר ביום השביעי, וכאשר נצטוו על יום השבת שמח משה שבחר בו. ויש מפרשים שהכונה למה שהקב"ה נתן את השבת לישראל כדאיתא בחז"ל אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם, ועל כן תקנו ישמח משה באותה מתנה. ויש בו נ"ה תיבות כנגד נ"ה תיבות שיש מ"אך את שבתותי תשמורו" עד ויתן אל משה ככלותו. ומה שאומרים "בעמדו לפניך על הר סיני" היינו שפרשת "ויתן אל משה" סמוכה לפרשת שבת.

סימן רפ"ב

קריאת התורה בשבת

בשבת אחרי שחרית קוראים בתורה בציבור את הפרשה של אותו שבוע, וחייב זה הוא מדברי סופרים וזו תקנה קדומה מימות משה

נשים, דכיון דלאו בני חיובא נינהו לא מפקי לגמרי. ולפי עיקר הדין שרק העולה הראשון והאחרון מברכים, אין אשה וקטן עולים ראשון ואחרון, כיון שאינם יכולים להוציא את האחרים בברכה, אבל לדין שכל אחד מברך, עולים גם ראשון ואחרון ומברכים.

פסקי ההלכה

אשה וקטן שיודע למי מברכים, עולים למנין שבעה, (ולא למנין שלשה או ארבעה חמשה וששה), אבל לא יהיו כולם או רובם נשים וקטנים, ודין עבד כנעני כדין אשה, ואם אמו מישראל דינו כישראל. ואמרו חכמים שאשה לא תקרא בציבור מפני כבוד הציבור. וכתב המ"א בשם מסכת סופרים שנשים חייבות לשמוע קריאת התורה, ואין נוהגות להזהר בזה, ואדרבה יש מקומות שנוהגות לצאת החוצה בזמן הקריאה.

קטן אינו יכול להיות הבעל קורא ולהוציא אחרים עד שיביא ב' שערות, ואם אין בעל קורא אחר מסתפק הפמ"ג דאפשר שיש להקל, וכן הדרך החיים מיקל בשעת הדחק, ובן י"ג חזקה שהביא ב' שערות, ואם אין כהן אלא קטן יכולים לקרות אותו, ודעת המ"א שאין מחויבים לקרות כהן קטן, דאין בו מצות "וקדשתו" כיון שאינו בר עבודה, ורעק"א דוחה שבעל מום מצוה לקדשו אע"פ שאינו ראוי לעבודה, והמנהג שכשיש רק כהן קטן קורין ישראל במקום כהן, וכן לשאר העלויות נוהגים לא לקרוא לקטן אפילו אם כבר נשלם מנין הקרואים, מלבד למפטיר.

אסור לקרות בראש מגולה אפילו הוא קטן, וכן קטן פוחח שבגדיו קרועים וזרועותיו וכתפיו מגולים אסור לקרותו לתורה, ונ"מ לדין לענין מפטיר.

ממזר מותר לו לעלות לתורה, שהרי הוא חייב בכל המצוות. אין איסור לקרות עם הארץ נכבד לפני ת"ח, כי זה אינו בזיון לת"ח אלא כבוד לתורה שמתכבדת באנשים גדולים.

שישי ואחרון – יש קצת סמך מהזהור למה שנהגו למכור שישי בפני עצמו, ואחרון מוכרים בפני עצמו דאחרון חביב

ביו"כ שחל בשבת טוב לכתחילה שלא להוסיף, משום שראשי הפרשיות מכוונים שסיימו במילי דכפרה. ובשמחת תורה מוסיפים הרבה (וכדעת רוב הפוסקים שמתירים להוסיף ביו"ט), כדי שיזכה כל אחד לקרוא בתורה בעת סיומה.

כשהפרשיות מחוברות יקרא לרביעי קצת מהפרשה הראשונה ולפחות ג' פסוקים מהשניה, כדי שיקרא חצי מהקרואים בכל פרשה, ואין לחוש אם יוסיף על הקרואים בפרשה השניה, כיון שאין חיוב להוסיף.

סעיף ב'

לשו"ע מותר לקרות לעולה לתורה **מה שכבר קרא** העולה שלפניו, אולם אינו עולה בזה למנין הקרואים אא"כ א"א בענין אחר, ואם הוסיף ב' פסוקים עולה בדיעבד למנין הקרואים, והרמ"א כתב שאין לקרות לאחד מה שכבר קראו, מלבד בשמחת תורה, וי"א דה"ה בחתונה, אבל מנהגנו לעשות כך רק בשמחת תורה, וכן כשיש חיובים אין להקל בזה.

סעיף ג'

מי מצטרף למנין הקרואים

איתא בגמרא (שם כ"ג.) **חנו רבנן הכל עולין למנין שבעה, ואפילו קטן ואפילו אשה, אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד צבור.**

דעת ההגהות מיימוני שעבד אינו עולה אלא לשביעי. עוד הביא מהירושלמי שיש מחלוקת ממתאי קטן עולה למנין שבעה, וי"א ממתאי שיודע בטיב ברכה, וי"א ממתאי שיודע למי מברכים.

כתב האבודרהם שבעיר שרובה כהנים ויש שם נשים וקטנים, יקראו לכהן ב' פעמים, ואח"כ יקראו לנשים או לקטנים, וכ"כ רבינו ירוחם. והנה דעת הרוקח שקטן אינו מצטרף לג', ולדבריו נראה שגם כשיש ז' קרואים אינו עולה אלא אחרי שקראו ג'. וכתב הר"ן שמה שנשים וקטנים עולים למנין ז' היינו להשלים, אבל לא יהיו כולם קטנים או

תיקנו שהמפטיר שאינו קורא משום חובה יקרא את המוספין, אבל קריאת ד' פרשיות ופרשת ר"ח שהם חובה טוב שיקראם אחד מהז' קרואים, ויאמרו הקדיש רק אחריהם, ואח"כ המפטיר יקרא בפרשה שקרא השביעי. וכתב הבית יוסף שאף שאין נוהגים כך, מ"מ אם באיזה מקום נוהגים כך אין מזחזחים אותם.

פסקי ההלכה

מן הדין מפטיר עולה למנין שבעה, אך נכון לקרות ז' קרואים מלבד המפטיר כדי לצאת דעת האומר בגמ' שאינו עולה למנין שבעה.

אמירת הקדיש - תיקנו לומר קדיש לפני המפטיר כדי להודיע שאינו ממנין שבעה, אף היכא שמוסיפים על הקרואים או שמוציאים ג' ספרי תורה. וכדי שלא להפסיק באמצע קריאת הפרשה צריך לגמור את הפרשה ואחרי הקדיש יחזור ויקרא למפטיר לפחות ג' פסוקים מהפרשה, אמנם בחול שהמפטיר ממנין הקרואים, אומרים את הקדיש אחרי המפטיר (והיינו אחר שמחזירים את הס"ת להיכל), ובחול המועד אומרים קדיש אחרי קריאת הרביעי.

ביו"ט ג"כ מדינא היה מותר שהמפטיר יהיה ממנין חמשה, ומ"מ נוהגים לגמור הקרואים והפרשה ולומר קדיש, ולמפטיר קורין פרשה של חובת היום, ויוצא בזה גם למ"ד שהמפטיר עולה מן המנין, שהרי לרוב הפוסקים מותר להוסיף ביו"ט. אבל **בחול** שאסור להוסיף על מנין הקרואים, השלישי הוא המפטיר.

כשקורים בשני ס"ת או בשלשה (כגון ר"ח טבת שחל בשבת, ושמחת תורה), המפטיר קורא בספר האחרון, ושאר העליות הם בספרים הראשונים.

עלית קטן למפטיר - י"א שלא יעלה קטן למפטיר אלא בשבת שהמפטיר קורא מה שכבר קראו, וי"א שקטן יכול לקרות גם מפטיר של קרבנות המוספים, או בד' פרשיות שמוסיפים באדר, וכן נוהגים, אמנם צריך שיהיה קטן שהגיע לחינוך וידע לחתוך את האותיות כראוי ולומר מילה במילה עם הש"ץ, ובפרשת זכור שחיובה דאורייתא אף

מפני שמסיימים בו, אך ח"ו להתקוטט עבור זה, דכל אותיות התורה קדושים וטהורים.

מפטיר

אחרי קריאת התורה אומרים קדיש, ואח"כ מפטירים בנביא ומברכים לפניו ולאחריה, והמפטיר צריך לקרות גם בתורה כדי שלא יהיה כבוד תורה ונביא שוה, ויש מחלוקת בגמרא (מגילה כ"ג.) אם המפטיר עולה למנין הקרואים או לא. ולהלן יבואר אם למעשה המפטיר עולה למנין שבעה, ומתי אומרים את הקדיש, ומה קוראים למפטיר, והאם קטן או מי שכבר עלה לתורה יכולים לעלות למפטיר.

סעיף ד'

אם המפטיר עולה למנין שבעה

אתא בגמרא (שם) **אביעיא להו מפטיר מהו שיעלה למנין שבעה, רב הונא ורבי ירמיה בר אבא, חד אמר עולה, וחד אמר אינו עולה.** וכתבו הרי"ף והרא"ש שמדברי אביי (שם ל.) משמע שהמפטיר עולה למנין שבעה, וכן פסק הרמב"ם.

דעת הרי"ד שגם כשמוציאים ב' ס"ת אומרים את הקדיש לפני המפטיר, אבל הראב"ד כתב שכשמוציאים ב' ס"ת אומרים קדיש אחרי המפטיר, מפני שחוששים שיאמרו שהספר השני פגום ולכן אין אומרים עליו קדיש. והריב"ש מביא שיש בזה מנהגים חלוקים, ובני ספרד אומרים קדיש גם אחרי הראשון וגם אחרי השני, וכשחל ר"ח טבת בשבת ומוציאים ג' ספרים לא אומרים קדיש אחרי הספר הראשון כיון שלא נשלמו הז' קרואים שהם חובת היום, וכן דעת הרא"ש ורבינו ירוחם והאבודרהם. ואף ביום אחרון של חג שמוציאים ג' ספרים, למרות שקוראים בראשון יותר מז' קרואים, אין אומרים קדיש אחרי הספר הראשון, כדי שלא לחלק בימים שמוציאים ג' ס"ת, ועוד שכוין שקוראים בראשית כדי שלא לתת פתחון לשטן לומר שסיימו את התורה ואינם רוצים לקרות עוד, ממילא אין להפסיק ביניהם כלל.

דעת הרי"ד שהמפטיר קורא את קריאת המוספין, מפני שקריאה זו אינה חובה, ואינה אלא תקנת הגאונים, ולכן

מי שקראו לו לתורה במקום שכבר קרא בבית כנסת אחר, צריך לחזור ולברך.

סעיף ז'

אם דילג פסוק אחד או תיבה אחת, אפילו אם כבר התפלל מוסף צריך לחזור ולקרות פסוק זה עם עוד ב' פסוקים, ולברך לפניו ולאחריה, וע"ע בדין זה בסימן קל"ז.

כתב הבית יוסף בשם התשב"ץ שאם כשהוציאו ס"ת שני למפטיר מצאו בו טעות, פשיטא שצריך להוציא ס"ת אחר, אבל בשבת רגילה אם נפסל הס"ת אחרי שקראו שבעה קרואים, י"ל שיקראו ג' פסוקים בס"ת הפסול ללא ברכות, מפני כבוד הציבור, כיון שאינו אלא מפני כבוד התורה, ויש לפקפק בדבר.

עיקרי הדינים-

קריאת התורה - בשבת אחרי שחירת קוראים בתורה בציבור את הפרשה של אותו שבוע, וחייב זה הוא מדברי סופרים וזו תקנה קדומה מימות משה רבינו, ומעלים ז' קרואים, ובמקום צורך אפשר להוסיף עוד קרואים, וקטן עולה למנין שבעה, אבל אינו יכול להוציא אחרים בקריאה עד שיביא ב' שערות. אם דילג אפילו תיבה אחת בקריאת התורה צריך לחזור על הקריאה.

מפטיר - אחרי ששבעת הקרואים מסיימים את הפרשה אומרים קדיש, ואח"כ מפטירים בנביא ומברכים לפניו ולאחריה, והמפטיר צריך לקרות גם בתורה (ויחזור על סוף הפרשה, וכשקוראים בב' או ג' ס"ת יקרא בספר האחרון) כדי שלא יהיה כבוד תורה ונביא שוה, ונכון שהמפטיר לא יהיה ממנין שבעה (אא"כ סיימו בטעות את הפרשה בסוף שישי ואמרו קדיש), ויעלה אחרי הקדיש.

סימן רפ"ג

אין מוציאים בשבת ספר שני כדי לקרות בו פרשת המוספין, מפני שאין בה אלא ב' פסוקים ואין קורין בתורה פחות מג' פסוקים (ואין להוסיף פסוקים שלא מעניינו של יום), ועוד שא"כ יצטרכו להפטיר תמיד מענין שבת, שהרי צריך להפטיר מענין מה שסיימו בו. ובטור מוסיף עוד טעם דאיתא בתענית (כ"ז:): אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם

כשהעולה קטן יוצאים הציבור ע"י קריאת הבעל קורא הגדול אבל אם הש"ץ לא קורא אין הקטן יכול לקרות, אך יש מחמירים שלא לקרות קטן לפרשת זכור, וכן לפרשת פרה שי"א שגם היא מדאורייתא, וכן לכתחילה לא יקראו לקטן ביו"ט ראשון של שבועות ובשביעי של פסח ובשבת שובה, ובתשובות פרח שושן העלה לעיקר שיש להחמיר בכל הד' פרשיות, והביאו רעק"א.

סעיף ה'

לא יפטיר מי שכבר עלה לתורה, ועל כן בשבת חזון אם נוהגים לקרות את הרב למפטיר לא יקראו לו לשלישי, ואם לא נמצא מי שיודע להפטיר אלא אחד מאותם שעלו לתורה, וכן בשבת חזון אם יש מי שיודע להפטיר אך אינו יודע לקונן כנהוג, אם עדיין לא אמרו קדיש, מי שעלה לשביעי יפטיר בנביא, וא"צ לחזור ולקרות בתורה, ויאמר את הקדיש אחרי קריאת ההפטרה וברכותיה, (וה"ה) כששכחו לומר קדיש עד שקרא המפטיר, יאמרו הקדיש אחרי ההפטרה וברכותיה), ואם האחרון אינו יודע, אחד מהקודמים יחזור ויקרא בתורה ויברך לפניו ולאחריה לשם מפטיר, וכן אם כבר אמר הש"ץ קדיש, נכון שיעלה למפטיר אחד מהעולים הקודמים ולא השביעי, ויחזור ויקרא בתורה, ויברך על קריאתו תחילה וסוף, ואפילו אם השביעי רוצה להפטיר צריך לחזור ולקרות. וביום שמוציאים ס"ת אחר למפטיר ואין מי שיודע להפטיר, אסור שהשביעי יעלה למפטיר, משום פגמו של הס"ת הראשון, אבל העולים הקודמים י"ל דשרי, וצ"ע.

סעיף ו'

אם טעה הש"ץ וסיים הפרשה בקריאת השישי ואמר קדיש, א"צ לקרוא עוד אחד, אלא יקרא עם המפטיר מה שקרא לשישי, והוא יעלה למנין שבעה, וא"צ לחזור ולומר קדיש, אבל אם נזכר לפני הקדיש, יקרא לשביעי מה שכבר קרא ויאמר קדיש, ואח"כ יקרא כמה פסוקים למפטיר כמו שרגיל תמיד. ובחול שאסור להוסיף על מנין הקרואים, השלישי הוא המפטיר.

בעשרה יכולים לגמור אע"פ שיצאו מקצתם, אך אם יצאו לפני שהתחילו ההפטרה, אע"פ שבזמן קה"ת היו עשרה אין מפטירים. ואם אין עירוב וא"א להביא נביא או חומש כדי להפטיר, הולכם עשרה ומפטירים בבית שהוא מונח שם, ויכולים לברך ברכות ההפטרה כיון שקראו בתורה.

ברכות ההפטרה – המפטיר צריך לברך ז' ברכות (לפני ואחרי קריאה בתורה, ולפני ההפטרה מברכים ברכה אחת הפותחת וחותמת בברוך, וד' ברכות אחרי ההפטרה: הראשונה פותחת וחותמת בברוך, השניה והשלישית והרביעית חותמות בברוך ואינם פותחות בברוך מפני שהם ברכה הסמוכה לחברתה) כנגד ז' העולים לתורה.

סעיף ב'

הזכרת ראש חודש בברכות הפטרה

איתא בגמרא (שבת כ"ד.) **אמר רב גידל אמר רב ראש חודש שחל להיות בשבת המפטיר בנביא אינו צריך להזכיר של ראש חודש, שאלמלא שבת אין נביא בראש חודש.** ובהמשך הגמרא (כ"ד:) **איתא לית הלכתא ככל הני שמעתתא.** ופירש רש"י דאהא דרב גידל נמי קאי דלית הלכתא כוותיה, אלא המפטיר מזכיר של ראש חודש, וכן כתב הר"ף, וכן דעת רבינו יונה, אמנם אין חותמים בשל ראש חודש, שלא יהא יפה כח ההפטרה בראש חודש יותר מג' תפילות הקבועות, אלא שמזכירו ואומר על התורה ועל העבודה ועל יום המנוח ויום ראש חודש הזה, וכ"כ הרמב"ם, אבל התוספות כתבו דמאי דאמרינן לית הלכתא ככל הני שמעתתא לא קאי אדרב גידל, דבההיא כולי עלמא מודו, כיון דליכא נביא בראש חודש. והעולם נהגו כדברי התוספות.

פסק ההלכה – אם חל ר"ח בשבת אין המפטיר מזכיר ר"ח בברכות כלל, דאלמלא שבת אין נביא בר"ח. וי"א שבחתימה לא יזכיר, אבל בברכה יאמר את יום המנוח הזה ואת יום ראש החודש הזה. והמנהג כסברא ראשונה.

סעיף ג'

צריך לכוין לברכת הקוראים בתורה ולברכות המפטיר, ולענות אחריהם אמן, שיעלו לו למנין מאה ברכות, לפי

תקנתו להם סדר קרבנות בזמן שקורין אותם לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני ומוחל אני על כל עונותם, ע"כ, ובמוסף שבת אין קרבן לכפר שכולם עולות. (וזה הכונה "רצית קרבנותיה" לפי ששאר יו"ט כולם חטאת ובשבת כולם עולות).

סימן רפ"ד

הפטרה

סעיף א'

מפטירים בנביא מענינה של פרשה, וזו תקנה שנשארה מזמן שהיתה גזירה שלא יעסקו בתורה והיו קוראים בנביא במקום בתורה.

נביא מקלף – דעת הלבוש שאין יוצאים ידי חובת הפטרה ע"י קריאה בחומשים הנדפסים, והט"ז והמ"א יישבו מנהג זה, אך דעת המ"א והא"ר שצריך שיהיה נביא שלם ולא ההפטרה המודפסת בחומש, ואם אין נביא שלם יש להקל, אמנם אם התנ"ך נדפס ע"י המינים, טוב יותר שיקרא ההפטרה בחומש, ולכתחילה בודאי ראוי ונכון שיהיה לכל ציבור נביאים שנכתבים בקלף כדין, שאז גם השמות נכתבים בקדושה, ובפרט בימינו שמפזרים הרבה על נוי בית הכנסת, ודאי מצוה להתנאות בכתובת הנביאים הקדושים.

כמה פסוקים יקרא להפטרה – איתא בגמרא (מגילה כ"ג.) **המפטיר בנביא לא יפחות מעשרים ואחד פסוקין כנגד שבעה שקראו בתורה.** אמנם אם הענין נגמר לפני כן פוחתין, וביו"ט שעולים לתורה חמושה די בט"ו פסוקים.

אין מפטירים בנביא אלא בציבור אחרי קריאת התורה, אבל אם לא קראו בתורה אסור לקרות ההפטרה עם הברכות, אבל בלי ברכות מותר, ואם אחרי קריאת התורה נמצא שהס"ת פסול, יכולים לקרות ההפטרה בברכותיה,

ואם מתחילה ידעו שהס"ת פסול, וקראו בלי ברכה כי לא היה להם ס"ת אחר, מהפמ"ג משמע שיקראו ההפטרה עם ברכות, אבל מרעק"א משמע דהוי כלא קראו כלל, והכי מסתברא. ואם התחילו ההפטרה

שישמעו אותו. ואם שומע שהמפטיר התחיל את הברכות שאחרי ההפטרה, ישתוק עד שיסיים את הברכות, ואח"כ הוא יסיים את ההפטרה, והמפטיר יהיה זהיר להמתין עם הברכות עד שיפסוק קול ההמון לגמרי.

לא יקרא אחד פסוק אחד והשני פסוק אחר, כיון שהמפטיר שקרא בתורה צריך לקרות לבדו את כל ההפטרה.

סעיף ו'

איתא בגמרא (סוטה ל"ט): **אמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי המפטיר אינו מפטיר עד שיגלל ספר תורה.** וכן פסקו הר"ף והרא"ש, וכתב המרדכי בשם הר"ש שימתין עד שיגמרו את הגלילה, כדי שגם הגולל יבין את המפטיר, וכן פירש רש"י. ובשבלי הלקט כתב הטעם משום שיש בזה בזיון לספר תורה שלא נגלל עדיין והם קורים בנביא, כדאמרינן ביומא (ע). **וניתי ספר תורה וניקרי ביה** ומשני **משום פנמו של ראשון** ואם בס"ת אחר אסור לקרות כל זמן שהוא פתוח משום פגם הראשון, כל שכן שאסור להפטיר בנביא עד שיגלול ספר תורה. והבית יוסף דוחה ראייתו דשם החשש הוא שיאמרו שהראשון פסול, וזה לא שייך כאן.

פסק ההלכה – לא יתחיל לקרוא את ההפטרה עד שהגולל יגמור לגלול את הס"ת, כדי שגם הגולל יתן ליבו למה שאומר המפטיר, דחובה על כל אדם לשמוע את ההפטרה, וברש"י משמע שימתין עד סיום גלילת הס"ת במטפחותיו. אין לסלק את הנביא או החומש עד אחרי סיום הברכות, כדי שיראה ויברך על מה שהפטיר.

סעיף ז'

כשהפרשיות מחוברות קורים את הפטרת הפרשה השניה, וע"ע בסימן תכ"ח. (וי"א שמפטירים בהפטרת הפרשה הראשונה).

שבשבת לא מתפללים בלחש י"ח הברכות וחסר מהמאה ברכות, ולכן מצוה על העולים לברך בקול, והעונה אמן חשוב כאילו בירך בעצמו. ואין עונים אמן אחרי הנאמרים באמת, או אחרי אמת וצדק, כיון שזה אמצע ברכה.

סעיף ד'

מי יקרא את ההפטרה

איתא במתני' (מגילה כ"ד). **המפטיר בנביא הוא פורס על שמע, והוא עובר לפני התיבה, והוא נושא את כפיו, ואם היה קטן אביו או רבו עוברין על ידו.** ומבואר שקטן יכול להפטיר.

פסק ההלכה – לכתחילה צריך דווקא המפטיר לקרות גם את ההפטרה, ואפילו קטן יכול להפטיר, ואם קראו קטן או גדול למפטיר ואח"כ נמצא שאינו יודע לומר ההפטרה, יכול אחר לאומרה, והפמ"ג כתב שעדיף שהמפטיר יאמר את ההפטרה ע"י שיקראו לו מילה במילה. ובזמננו שהמנהג בכמה מקומות שהנביאים כתובים בקלף ובגלילה כס"ת, והקורא בנביא מוציא את כל הציבור, מותר אפילו לכתחילה לקרות למפטיר מי שאינו יודע לקרות ההפטרה, והבעל קורא יקרא את ההפטרה, וקטן שאינו יכול לומר מילה במילה עם הש"ץ מתוך הכתב, עיין בדינו בסימן רפ"ב.

סעיף ה'

נשתתק הקורא באמצע ההפטרה הבא לסיימה צריך לחזור למקום שהתחיל הראשון, כמו בס"ת, ולענין ברכה לפניו נחלקו בזה הפוסקים בסימן ק"מ עי"ש, וכתב הפמ"ג שספק ברכות להקל.

קריאה עם המפטיר – שניים לא יקראו ההפטרה יחד, דתרי קלי לא משתמע, אבל בלחש אפשר לקרוא יחד עם הקורא, ונכון לכתחילה לקרוא בלחש מתוך הספר עם הקורא מילה במילה, ובמעשה רב כתב שאם הקורא קורא מתוך הנביא, יקרא הוא לבד וכולם ישתקו, ואם כולם קוראים עם הבעל קורא בקול רם, א"כ ברכת המברך היא לבטלה, ובשערי אפרים כתב שעכ"פ יהיו עשרה סמוך למפטיר

נשמות המתים, מלבד בשבת מברכים ובחודש ניסן ובשבת ר"ח, ובשבת מברכים של אייר וסיין מזכירים, והולכים בזה אחרי המנהג. ואב הרחמים אין אומרים בכל שבת שאין אומרים בה צדקתך או שיש חתונה או ברית, וכן בשבת שמברכים בה חודש אב או שחל בה ר"ח אב או אייר, ויש מקומות שלא אומרים בשבת מברכים מלבד בימי הספירה.

אחרי אשרי לפני הקדיש אין להפסיק בשום דבר מלבד באמירת יהלולך וכו'.

סימן רפ"ה

קריאת שנים מקרא ואחד תרגום

סעיף א'

חובת הקריאה

איתא בגמרא (ברכות ח) **אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי, לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבון, שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו.**

רש"י מבאר שהחידוש בעטרות ודיבון הוא כיון שאין לזה תרגום, ולפ"ז אפילו ראובן ושמעון וכדומה צריך לקרות שלש פעמים. ודעת רבינו יונה דנקט עטרות ודיבון לפי שיש להם תרגום ירושלמי, ואינם צריכים כ"כ תרגום, ולפ"ז ראובן ושמעון א"צ לקרותם ג"פ. ונהגו להחמיר כרש"י.

פסקי ההלכה

אע"פ שאדם שומע קריאת הפרשה בציבור, חייב לקרות לעצמו את הפרשה שניים מקרא ואחד תרגום (ודלא כראב"ן שסובר שא"צ. בית יוסף), וכל המשלים פרשיותיו עם הציבור מאריכין לו ימיו ושנותיו.

אין יוצאים ידי חובת קריאת מקרא בשמיעה מהש"ץ, ולענין דיעבד נחלקו הפוסקים.

סדר הקריאה - י"א שיקרא כל פסוק ב"פ ואח"כ את התרגום שלו, וי"א שיקרא כל פרשה (פתוחה או סתומה) ב"פ ואח"כ את התרגום שלה, והגור"א נהג לומר התרגום

מה אומרים אחרי ההפטר

הזכרת נשמות - נוהגים להזכיר אחרי קריאת התורה את נשמות המתים, דאף המתים צריכים כפרה, וקבעו לומר זאת בשבת שכולם נמצאים בבית הכנסת, משום והחי יתן אל ליבו, וכל מקום ינהג כמנהגו, ובשבת שמברכים החודש, וכן בכל חודש ניסן, וכן בשבת שמברכים את חודש אב, או שר"ח אב או אייר גופא חל בשבת, אין מזכירים נשמות, אך בימי הספירה מזכירים נשמות אף בשבת מברכים, אך דווקא מי שנפטר באותו שבוע, והפמ"ג כתב שאין מזכירים כלל. והולכים במנהג זה וכן במנהגים דלהלן אחרי המנהג של אותו מקום.

נוהגים לברך את העוסקים בצרכי ציבור.

נוהגים לומר **יקום פורקן**, ואין בזה משום איסור תחינה בשבת.

נוהגים לומר **אב הרחמים**, ובכל יום שאין אומרים צדקתך אין אומרים אב הרחמים, מלבד בט' באב שחל בשבת שאומרים אב הרחמים אע"פ שאין אומרים צדקתך, ובשבת שמברכים בה את חודש אב או שבת שחל בה ר"ח אב או ר"ח אייר, אין אומרים אב הרחמים, וכשיש חתונה או ברית אין אומרים אב הרחמים, ויש מקומות שאין אומרים אותו בזמן שמברכים החודש מלבד בימי הספירה מפני הגזירות שהיו באותו זמן, ואפילו אם יש אז ברית מילה אומרים אב הרחמים ואפילו בחודש ניסן.

אחרי אשרי לפני הקדיש לא יפסיקו בשום דבר, גם לא באמירת מי שברך לחולה, מפני שהקדיש שלפני תפילת לחש קאי על אשרי, אבל "יהלולך" שאומרים אינו הפסק. וכתב הטור שבספרד נוהגים לומר מזמור הבו לד' בני אלים כשמחזירים הס"ת, מפני שזה נאמר על מתן תורה, וגם ז' ברכות של שבת נתקנו כנגד שבעה קולות שנאמרו בו.

עיקרי הדינים

הפטרה - מופתרים בנביא מעניינה של הפרשה, וצריך לקרות לפחות כ"א פסוקים (ג' פסוקים כנגד כל אחד מהעולים לתורה) אא"כ הענין נגמר לפני כן, והמפטר מברך ברכה לפני ההפטרה וד' ברכות אחריה.

נוהגים לומר יקום פורקן ולברך את העוסקים בצרכי ציבור באמונה.

הזכרת נשמות ואב הרחמים - אחרי קריאת התורה יש שנוהגים להזכיר

סעיף ד'

איתא במכילתא (פרשת בא) **ו' דברים צוה רבי את בני** ואחד מהם **אל תאכלו בשבת עד שתקראו הפרשה**. והיינו שמצוה מן המובחר לקרוא שמו"ת לפני סעודת שבת. ומשמע מדברי התוס' והרא"ש והרמב"ם שאם הקדים וקרא לפני שבת זה ג"כ בכלל מצוה מן המובחר, ומדברי ההגהות מיימוני משמע שמצוה מן המובחר להתחיל בשבת עצמה.

פסק ההלכה - מצוה מן המובחר לסיים לפני האכילה בשבת שמו לא יגמור, אך לא יאחר האכילה עד אחר חצות בשביל הקריאה, וכן כשיש לו אורחים התאבים לאכול לא יעכבם בשביל זה. ונכון שאם לא קרא בערב שבת, שישכים ויקרא לפני הליכתו לבית הכנסת, ואם לא קרא עד אחר אכילה, ישלים עד מנחה, וי"א שבדיעבד יכול להשלים עד רביעי בשבת, וי"א עד שמחת תורה שאז משלימים הציבור את התורה, ויקרא אז שניים מקרא ואחד תרגום, ולא רק מקרא.

סעיף ה'

לדעת השו"ע מותר לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום בזמן קריאת התורה, ובסימן קמ"ו כתב שהמדקדק בדבריו של יעשה כך, ולדעת התרומת הדשן מותר לעשות כך גם אם אין בלעדיו עשרה שמקשיבים לקריאה, ולדעת הכלבו וההגהות מיימוני אין להקל בזה, והמ"א בשם השל"ה, והגר"א, מחמירים בזה כהסוברים שרק בין גברא לגברא מותר, ולדבריהם יש לשמוע מהש"ץ כל תיבה ולא לסייע לקורא, ומ"מ נראה שלקרא בלחש מילה במילה עם הש"ץ אין להחמיר בזה, כיון שמכוין אז גם לשמוע כל תיבה מפי הש"ץ, והמ"א הביא מהמטה משה שכך נכון לעשות לכתחילה, וכן דעת כמה אחרונים.

סעיף ו'

מלמדי תינוקות הלומדים פירוש המקרא עם התינוקות יוצאים בזה ידי חובה תרגום, אבל אם לומד רק פירוש המילות יצא ידי חובה שניים מקרא, אבל לא ידי חובה תרגום.

אחרי פרשה פתוחה או סתומה, או אחר מקום שנראה יותר הפסק ענין, ודעיבד כמר עביד וכו'. ולא יקרא התרגום לפני המקרא, אלא לכתחילה יקרא שניים מקרא ואח"כ תרגום, ובדיעבד יצא אף בקרא תרגום באמצע. ולא יקדים פסוק המאוחר לפני המוקדם, אלא יקרא כסדר.

מי שבקי בטעמים ובניקוד בע"פ, טוב שיקרא מתוך ס"ת, אבל ניגון הטעמים אינו מעכב בקריאה.

דברים שאין עליהם תרגום יקראם ג"פ, וכן יעשה בעטרות ודיבון, וי"א שעטרות ודיבון יקרא עם התרגום ירושלמי.

סעיף ב'

קריאת פירושים אחרים במקום תרגום - פירוש רש"י נחשב כמו תרגום, ופסוקים שאין עליהם פירוש רש"י יקראם ג"פ, ומי שאינו יכול להבין פירוש רש"י ראוי לקרות בפירוש כמו צאינה וראינה וכדו' המבארים את הפרשה על פי חז"ל ורש"י, אבל קריאה בפירוש המפרש רק פירוש המילות לא יצא ידי חובה תרגום, וירא שמים יקרא גם תרגום וגם רש"י, לפי שהתרגום ניתן מסיני ומפרש כל תיבה, ורש"י מפרש את הענין על פי חז"ל, וכן ראוי לכל אדם לעשות.

טוב ויפה **שלא להפסיק באמצע קריאת שמו"ת** אם יכול, והיינו בין הפרשיות, אבל באמצע ענין אסור מדינא להפסיק, וכמו שאמרו חז"ל שהפוסק מד"ת ועוסק בדברי שיחה מאכילים אותו גחלי רתמים.

סעיף ג'

זמן הקריאה - צריך לקרות את הפרשה דווקא מיום ראשון של אותו שבוע, ולא יקדים לפני מנחה של שבת הקודמת שמתחילים לקרוא את הפרשה הבאה, וי"א שמצוה מן המובחר לקרותה בערב שבת, וי"א שאם קורא מתחילת השבוע והלאה, גם זה בכלל מצוה מן המובחר, וכן היה נוהג הגר"א לקרוא מעט בכל יום והיה מסיים בערב שבת, וי"א שצריך לסיים בערב שבת ורק אם הוא אנוס ישלים בשבת, וי"א שלכתחילה יתחיל בערב שבת וישלים בשבת.

סעיף ז'

א"צ לקרוא פרשת יו"ט, שהרי קרא כל התורה בשבתות, (ודלא כשיטת ר"ח שטעם הקריאה הוא כדי שיהיה רגיל במה שהציבור קוראים, דלדבריו צריך לקרות גם פרשיות יו"ט ומוספין. בית יוסף). וביום הושענא רבה יקרא שמו"ת של וזאת הברכה, ואם קרא ביום שמיני עצרת לא הפסיד.

קריאת ההפטרה - א"צ לקרוא ההפטרה, אבל נהגו לקרות שמא יקראוהו למחר למפטיר, ובשבת חתונה אף אם מוסיפים פסוקים מהפטרת שוש אשיש, מ"מ א"צ לקרותם לעצמו כיון שהם שגורים בפי הכל, ובארבע פרשיות יקרא ההפטרה של ד' פרשיות. והמ"א כתב לקרוא תרגום של ההפטרה, ובמקומינו אין המנהג בזה. והפטרות של יו"ט שהחזן קוראם א"צ לקרוא.

עיקרי הדינים-

חייב אדם לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, מלבד מה ששומע בקריאת התורה (אבל אפשר לקרוא עם הבעל קורא), ויש כמה מנהגים בסדר הקריאה, וכל אחד יעשה כמנהגו, אך לא יקרא תרגום לפני המקרא, או פסוק לפני זה שקדם לו. פירוש רש"י נחשב כתרגום, ובפסוק שאין רש"י יקרא ג"פ מקרא, וראוי לקרוא גם תרגום וגם רש"י, וכן טוב שלא להפסיק באמצע הקריאה אם יכול. זמן הקריאה מיום ראשון, ולא יקדים לפני מנחה של השבת הקודמת, וי"א שמצוה מן המובחר לקרוא בערב שבת. וכן מצוה מן המובחר לסיים את הקריאה לפני הסעודה בשבת בבוקר, ואפשר להשלים עד מנחה, וי"א עד יום רביעי וי"א עד שמחת תורה. א"צ לקרוא לא פרשת יום טוב ולא ההפטרה.

סימן רפ"ז

דיני תפילת מוסף בשבת

התפילות נתקנו כנגד הקרבנות, ולכן בימים שמקריבים מוסף צריך להתפלל תפילת מוסף, ולהלן יבואר מתי זמנה, והאם היא קודמת למנחה כשהגיע זמן מנחה, וחובה גם ליחיד, ואיסור האכילה ללא קידוש לפני מוסף.

סעיף א'

תחילת זמן תפילת מוסף

זמן תפילת המוסף הוא מיד אחר תפלת שחרית, דקרבן מוסף זמנו בבוקר, דביומא (ל"ג). מצריך פסוק לומר שנסכים קודמים למוספים, ואם לא היה הפסוק היו מוסיפים כשרים לפני הנסכים אע"פ שזמן הנסכים הוא בבוקר בבוקר, וכיון שזמנו בבקר טוב להקדימה מיד אחר תפלת שחרית.

פסק ההלכה - תחילת זמן תפילת מוסף הוא מיד אחרי תפילת שחרית, ואף אם התפלל כותיקין משמע בלבושי שרד שיתעכב מלהתפלל מוסף, כיון שזמן קרבן מוסף היה בשעה שישית והתפילות הם כנגד הקרבנות, אבל הביאור הלכה כתב שלא מיבעיא אם התפלל שחרית בציבור בודאי אין נכון להתחלק מהם ולהתפלל אח"כ ביחיד, (וגם אין כדאי שכולם ילכו ויחזרו אח"כ למוסף, דזה טורח לקבצם שנית), ואף המתפלל יחידי אין כדאי לעכב כ"כ זמן תפילת מוסף עד סמוך לחצות, מפני שמבטל מצות עונג שבת. ואם התפלל מוסף לפני שחרית יצא.

סוף זמן תפילת מוסף

איתא בגמרא (ברכות כ"ו). **ושל מוספין כל היום, רבי יהודה אומר עד שבע שעות.** ובגמרא (כ"ח). **תפלת המוספין כל היום. אמר רבי יוחנן ונקרא פושע** (המאחר כל כך).

פסק ההלכה - אין לאחר תפילת מוסף יותר מעד סוף שעה שביעית, והמתפלל אחר שבע שעות יצא ידי חובה מפני שזמנה כל היום, אך נקרא פושע, ולכתחילה אין לאחר אף לשש ומחצה, מפני שיוצרך להקדים מנחה למוסף, ומ"מ בזה לא מיקרי פושע, ואם עבר היום ולא התפלל אין לה תשלומין, מפני שלקרבן מוסף אין תשלומין.

נושאים כפים במוסף כמו בשחרית, אא"כ אין נוהגים לישא כפים בשבת כלל.

סעיף ב'

איתא במתני' (ב). **רבי אלעזר בן עזריה אומר אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר, וחכמים אומרים בחבר עיר**

ושלא בחבר עיר, רבי יהודה אומר משמו כל מקום שיש שם חבר עיר יחיד פטור מתפלת המוספין. והלכה כחכמים.

פסק ההלכה – כל יחיד חייב להתפלל מוסף, בין יש ציבור בעיר או לא.

ש"ץ חוזר על תפילת מוסף כמו בשאר התפילות.

סעיף ג'

אכילה לפני מוסף

איתא בגמרא (ברכות כ"ח:) **רב אויא חלש ולא אתא לפרקא דרב יוסף, למחר כי אתא בעא אביי לאנוחי דעתיה דרב יוסף, אמר ליה מאי מעמא לא אתא מר לפרקא, אמר ליה דהוה חליש לבאי ולא מצינא, אמר ליה אמאי לא מעמא מידי ואיתת, אמר ליה לא סבר לה מר להא דרב הונא, דאמר רב הונא אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המוספין. וכו'.** ולית הלכתא לא כרב הונא ולא כרבי יהושע בן לוי, כרב הונא הא דאמרן, כרבי יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה.

דברי הראשונים

כתב הרשב"א שמבואר בגמרא שלהלכה מותר לטעום לפני מוסף, וכתב הראב"ד ש"א שטעימה מותרת ורק אכילה אסורה, ודעת הראב"ד עצמו שגם טעימה שיש בה כדי לסעוד את הלב (כמו שהיה צריך רב אויא) אסורה. והנה לענין מה שהגמרא פסקה דלא כרבי יהושע בן לוי שאסור לטעום לפני מנחה, כתב רבינו יונה שדווקא טעימה כגון פירות או מעט פת מותרת, אבל סעודה אסורה, ומשמע כדברי הראב"ד.

ובטור כתב שאסור לאכול לפני מוסף, דאיתא בתענית (כ"ו:) שלרבי יהודה יש נשיאת כפים בשחרית ומוסף ולא במנחה ונעילה, משום ששחרית ומוסף דכל יומא לא שכיח שכרות לא גזרו בהו רבנן, מנחה ונעילה דכל יומא

שכיחא שכרות גזרו בה רבנן, והביא הטור שכ"כ ר"ח שלומדים משם שאסור לאכול עד אחרי מוסף. וביאר הבית יוסף שכוונת הטור לאסור אכילת סעודה, אבל טעימת פירות או מעט פת מותר, דאין לומר שכוונתו שמוותר לאכול אלא שאין דרך לאכול, שהרי הביא את דברי ר"ח שאסור לאכול. ורבינו ירוחם כתב וז"ל "אסור לטעום כלומר לאכול קודם תפלת מוסף, כך פשוט בפרק תפלת השחר". והקשה הבית יוסף דבגמרא מבואר שלהלכה טעימה מותרת, וכתב שאפשר שכוונתו לאסור רק טעימה גדולה והיינו אכילה, וכדעת הראב"ד.

פסק ההלכה – אחרי תפילת שחרית כבר נתחייב בקידוש, ואסור לאכול או לשתות לפני קידוש, ואם קידש מותר לטעום פירות ואפילו הרבה, (ויצא ידי חובה קידוש במקום סעודה ע"י כוס יין מלבד כוס הקידוש, ואם אין יין כ"כ, יכול לסמוך על הסוברים שדי כששותה את כל הכוס של הקידוש שמחזיק רביעית, לקידוש במקום סעודה והיינו בקידוש של שחרית. ואפילו כהן שצריך לישא כפים במוסף, יכול לשתות רביעית יין שלנו, כיון שודאי יש בו גם מים), וכן יכול לטעום פת כביצה, או מיני תרגימא מחמשת המינים (ועיין בסימן תרל"ט מהו השיעור). אבל סעודה אסור לאכול, ואם חלש ליבו יכול לאכול פת אפילו יותר מכביצה, עד שתתיישב דעתו, ואם חלש ליבו ואין לו יין או שאר דברים לקדש עליהם, רשאי לאכול פירות או מיני תרגימא מחמשת המינים לפני קידוש, אבל בלאו הכי אין להקל.

סעיף ד'

מוסף ומנחה, מה קודם

איתא בגמרא (ברכות כ"ח.) **תנו רבנן היו לפניו שתי תפלות, אחת של מנחה ואחת של מוסף, מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוסף, שזו תדירה וזו אינה תדירה. רבי יהודה אומר מתפלל של מוסף ואחר כך מתפלל של מנחה, שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת. אמר רבי יוחנן, הלכה מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוסף.**

שנאמר על לחם הפנים. מענגיה לעולם כבוד ינחלו- דאיתא בפסיקתא בזכות ב' דברים ישראל מתענגים לפני הקב"ה בזכות שבת ובזכות מעשר. טועמיה חיים זכו- היינו המוכבדים אותה במוני מאכל ומטעמים. ויש סומכין מכאן לטעום התבשיל מערב שבת. וגם האוהבים דבריה גדולה בחרו. אז מסיני נצטוו עליה- שנצטוו עליה במצרים ובמרה לפני שהגיעו לסיני.

עיקרי הדינים-

זמן תפילת מוסף מיד אחרי שחרית, וכל יחיד חייב בתפילה זו, ויש בה חזרת הש"ץ וברכת כהנים (לנושאים כפים בכל שבת), ואם התפלל מוסף לפני שחרית יצא, והמתפלל מוסף אחרי שבע שעות יצא ידי חובה אבל נקרא פושע, ואם עבר היום ולא התפלל אין לה תשלומין. אין לאכול לפני מוסף ללא קידוש, ואם עשה קידוש יכול לאכול הרבה פירות או פת כביצה או מיני תרגימא, אבל לא יאכל סעודה, ואם ליבו חלש יכול לאכול סעודה.

פסק ההלכה- המאחר להתפלל מוסף עד שש שעות ומחצה, יתפלל מנחה ואח"כ מוסף, ואם הקדים מוסף יצא, וי"א שכל זה כשצריך להתפלל שתייהן, כגון מחמת שרוצה לאכול ואסור לאכול לפני מנחה, אבל אם א"צ להתפלל עכשיו מנחה יכול להקדים מוסף, ואח"כ הגיע זמן מנחה קטנה, והרמ"א בסי' רל"ב מסיק שרק סעודה גדולה כסעודת נישואין או ברית אסור לאכול לפני התפילה, אבל סעודת שבת מותר, ובפרט האידנא שסומכים על קריאת השמש, וא"כ יכול להתפלל מוסף לפני מנחה. ואם הוא סמוך לשעה שביעית, מסתפק הפמ"ג דאולי מוסף קודם כדי שלא יהיה פושע. ואם הוא סמוך לערב ואין לו שהות להתפלל שניהם, נחלקו הפוסקים מה קודם. ויש מי שהורה שבציבור לעולם אין להקדים מנחה למוסף, כדי שלא יטעו בשאר ימים להתפלל מנחה לפני מוסף אפילו קודם חצות.

סעיף ה'

בשבת ויו"ט אין אומרים ברכו אחר קדיש בתרא.

מדברי הטור והבית יוסף

לאחר שמחזירים את הס"ת יאמור הש"צ קדיש, ויתפללו הציבור תפלת מוסף שלש ראשונות ושלש אחרונות וקדושת היום באמצע. ונוהגים בספרד לומר למשה צוית, ובאשכנז נוהגים לומר תכנת שבת המיוסדת לפי סדר תשר"ק על שם הגאולה דכתיב "אשרקה להם ואקבצם", והגאולה היא בזכות השבת, ויש בה כ"א תיבות עד אז מסיני כנגד "וביום השבת וכו' עולת שבת וכו' " שיש בה כ"א תיבות.

ביאור תפילת תכנת שבת- תכנת שבת הוא מלשון סידור. רצית קרבנותיה היינו שרצית בהם אף שצריכים לחלל עליהם שבת, וי"מ לפי שאינם באים לכפרה כשאר מוספים, וי"מ שכל קרבן נרצה רק כשעברה עליו שבת, דכתיב "ומיום השמיני ירצה" ולא שייך שמיני בלי שבת באמצע. צוית פירושה עם סידורי נסכיה- יש מפרשים על שם צו את בני ישראל ששם מפורש קרבן שבת, וצוית קרבנות המפורשים בה עם מערכות של לחם הפנים, שש המערכת תרגומו שית סדרין, ונסכיה הוא מלשון "קשות הנסך" וכן "אשר יוסך"

סימן רפ"ז

נחום אבלים ובקור חולים בשבת

איתא בגמרא (שבת י"ב) אין מנחמין אבלים, ואין מבקרין חולין בשבת, דברי בית שמאי, ובית הלל מתירין.

פסק ההלכה- מותר לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת, אך זה הותר רק בקושי, ולכן אינו ראוי לא ללכת כל השבוע אלא רק בשבת, ואם בימות החול היה טרוד, ויש נחת לחולה מהביקור, או שהלך גם בחול, אין להמנע מללכת בשבת, ובפרט אם יודע שהליכתו היא לתועלת, כדי ליעצו על מחלתו או לעודדו, בודאי זו מצוה רבה.

עוד איתא בגמרא תנו רבנן הנכנס לבקר את החולה אומר שבת היא מלעוק ורפואה קרובה לבא. ורבי מאיר אומר יכולה היא שתרחם. רבי יהודה אומר המקום ירחם עליך ועל חולי ישראל. רבי יוסי אומר המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל. שבנא איש ירושלים, בכניסתו אומר שלום, וביציאתו אומר שבת היא מלעוק ורפואה קרובה לבא, ורחמי מרובין ושבתו בשלום.

מתענגים באכילה ושתייה. ומה שרבא אמר (פסחים ס"ח:)
הכל מודים בשבת דבעינן נמי לכם, היינו לרבי אליעזר
 ורבי יהושע, אי נמי כוונתו להתענג קצת, וכאן הנדון הוא
 להתענג כל היום.

פסק ההלכה - אסור להתענות בשבת אפילו שעה אחת
 לשם תענית, ושלא לשם תענית אסור להתעכב מלאכול עד
 שש שעות, אפילו אם הוא לומד או מתפלל, אא"כ טעם
 לפני מוסף, ולכן אין לש"ץ להאריך בנגון בשבת או יו"ט,
 באופן שע"ז יאכלו אחר שש, ובראש השנה מותר, ובא"ר
 מצא סמך להקל ללמוד ולהתפלל עד אחר חצות, ובבבדי
 ישע"ג כ"כ מתיר ללמוד ולהתפלל עד חצות. ונחלקו הפוסקים אם
 איסור התענית הוא רק מדברי קבלה או מדאורייתא, אך תענית עד שש
 שעות לכו"ע איסורה מדרבנן.

מותר לומר בשבת אלוקי עד שלא נוצרתי וכו', דאין אסור
 אלא שאלת צרכיו בחולי או פרנסה, שדומה כמו שיש לו
 צער לפניו, אבל חרטת עוונות שלא בלשון וידוי טוב לומר
 בכל יום.

סעיפים ב' ג'

דברי הראשונים - כתב האגור בשם השבלי הלקט דאיתא
 בהגדה שתלמיד ר"ע מצאוהו בוכה בשבת, ואמר זהו עונג
 לי. ויש מוכיחין מזה שאדם שמזיק לו אכילתו, שאז עונג לו
 שלא לאכול, כמעט שאסור לאכול שהרי הוא מצטער
 באכילתו. ובכל בו כתב שי"ל שדווקא להתענות מחמת
 עסקיו או מחמת יאוש שמחת יום טוב אסור, אבל המתענה
 מחמת תשובה וחסידות תעניתו לו תענוג ומותר, ומכל
 מקום אין ראוי לאדם להרגיל על זה, ולא תמצא מי שמופלא
 בחסידות שמתענה בשבתות וימים טובים. אמנם אדם
 המתענה כל יום והאכילה בשבת צער היא לו מפני שינוי
 וסת, מותר לו להתענות בשבת, כדאיתא בפסחים (ס"ח:) **מר**
בריה דרבינא הוה יתיב בתעניתא כולי שתא בר
מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכפורי אבל בלא כהאי
 גוונא אסור. אבל דעת הרשב"א שמר בריה דרבינא היה
 מתענה רק תענית חלום.

דברי הראשונים - בטעם מה שלת"ק אומרים שבת היא
 מלזעוק ביאר הר"ן שאם יבקש רחמים זה מעורר את הבכי
 והצער, ולכן אומר דברי תנחומי שלא יצטערו. והרמב"ם
 פסק כדעת ת"ק. ומהטור משמע שפוסק כת"ק וכשבנא,
 דס"ל ששבנא בא לפרש דברי ת"ק. והרמב"ן פסק כרבי
 יוסי, ולא נהגו כך.

פסק ההלכה - כשהולך בשבת יאמר לאבל שבת היא
 מלנחם ונחמה קרובה לבוא, ויש מקילים לומר המקום
 ינחמך. ולא יכריז השמש אחרי אמירת מזמור שיר, צאו נגד
 האבל, דאין להזכיר אבילות בפרהסיא. ובבבבא חולים יאמר
 שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא, ורחמיו מרובים
 ושבתו בשלום, וי"א שא"צ לומר ורחמיו מרובים וכו', וכן
 נהגו.

סימן רפ"ח

תענית צעקה ובכי בשבת

סעיף א'

תענית בשבת

איתא בירושלמי (תענית פרק ג') **אסור להתענות עד שש**
שעות בשבת. וכן פסקו הרי"ף והרא"ש. ובמרדכי כתב
 שבתפילה ותלמוד מותר, דקיימא לן כרבי אליעזר (פסחים
 ס"ח:) דבעינן או כולו לד' או כולו לכם, ויש פוסקים כרבי
 יהושע דבעינן חציו חציו לכם וחציו לד'.

עוד איתא בירושלמי (שבת ט"ו ג') **רבי חגי בשם רבי**
שמואל בר נחמן לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא
לאכילה ולשתייה. רבי ברכיה בשם רבי חייא בר בא
לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בהן
בדברי תורה. ואיתא בתנחומא דלא פליגי אלא רבי ברכיה
 מדבר על הפועלים שעסוקים במלאכתם כל ימות השבוע,
 שהם בשבת צריכים לעסוק בתלמוד תורה, ורבי חגי מדבר
 על תלמידי חכמים היגעים בתורה כל השבוע, שבשבת הם

פסקי ההלכה

אדם שמזיקה לו האכילה וקשה לו לאכול אפילו כזית י"א שלא יאכל, וכמעט קרוב לאסור לאכילה כיון שמשער שהיא תזיק לו, וא"צ למיתב תענית לתעניתו.

בכי בשבת - מותר לבכות בשבת כדי שילך הצער מליבו, וכתב הט"ז דהיינו דווקא אם מחמת רוב דביקותו בקב"ה זולגים עיניו דמעות, אבל סתם לבכות כדי שיצא הצער מליבו לא, אבל הא"ר והתוספת שבת מתירים, כיון שע"י הבכי ירווח לו.

אדם המתענה בכל יום והאכילה בשבת אפילו מעט היא צער מפני שינוי וסת, י"א שלא יאכל וא"צ למיתב תענית לתעניתו, אבל כשאין לו צער באכילה אין להתענות אף מחמת עוונות ותשובה.

תענית חלום בשבת

סעיף ד'

מתי מתענים בשבת

איתא בגמרא (ברכות ל"א:) **כל היושב בתענית בשבת קורעין לו גזר דינו של שבועים שנה, ואף על פי כן חוזרין ונפרעין ממנו דין עונג שבת. מאי תקנתיה, אמר רב נחמן בר יצחק ליתב תעניתא לתעניתא.**

וביאר הראשונים דבסתמא אסור להתענות בשבת, וכנ"ל, והכא מיירי בתענית חלום, שזה מותר בשבת כיון שנפשו עגומה עליו והוא חושב שהגזירה תתבטל בשכר התענית, וא"כ התענית היא עונג שבבילו.

ובהא דצריך למיתב תענית לתעניתה, דעת המרדכי והמגיד משנה שא"צ שתענית זו תהיה דווקא מיד ביום ראשון, וכן פסק הטור, אבל בזוהר מבואר שצריך להתענות דווקא ביום ראשון, וכן מובא בשם הרשב"א שרק מי שתשש כוחו ואינו יכול להתענות ב' ימים רצופים מותר להמתין, אבל בלאו הכי ראוי לו שלא יתעכב לבקש סליחה וכפרה.

פסקי ההלכה

החולם חלום רע על עצמו מותר להתענות בשבת תענית חלום כדי שיקרע גזר דינו. ומי שהרהר ביום וחלם בלילה מענין הרהור, אין לו להתענות בשבת.

אם חבירו חלם עליו חלום רע בשבת וסיפר לו, לא יתענה בשבת, אבל אם אירע כך בחול יתענה, ובמ"א משמע שהחולם יתענה אם זה בחול, ואולי איירי כשאנו רוצה לספר לחבירו ולצער.

עוברות ומניקות אין להורות להם להתענות אפילו בחול, ויתנו פדיון נפשם לצדקה, ובפרט אם הם חלושות אין להם להחמיר ולצום.

מתי צריך למיתב תענית לתעניתו - המתענה בשבת צריך להתענות ביום ראשון כדי שיתכפר לו מה שביטל עונג שבת, ואפילו התענה בשבת שהיא יו"ט די להתענות יום אחד, ואם הוא חלש ואינו יכול להתענות ב' ימים רצופים, יתענה אח"כ, וכן אם ביום ראשון היה חול המועד או חנוכה או ר"ח (ובר"ח ניסן שהוא תענית צדיקים נחלקו הפוסקים) או פורים או יו"ט אפילו יו"ט שני של גלויות, לא יתענה אלא אח"כ, ויקדים כמה שיכול, ואם התענה בהם צריך למיתב תענית לתעניתו. אך ביום שאיסור התענית בו הוא ממנהג, כגון הימים בניסן או בסיון, או אסרו חג, או בין יו"כ לסוכות וכדו', יכול להתענות בהם, וא"צ למיתב תענית לתעניתו.

תענית ציבור אינה עולה לתענית זו, וכן תענית יחיד שנהג בה חובה, ויש מקילים אף בתענית חובה, וכתבו שיכוין שיעלה לו גם על זה, ומי שקשה לו להתענות יכול לסמוך על המקילים. ומי שחלם בתענית ציבור, עולה לו התענית ציבור גם לתענית חלום.

מי שחלם חלום רע בשינת הצהרים י"א שיתענה עד חצי הלילה ואינו אומר עננו, ואז יבדיל, וביום ראשון יתענה כאילו התענה כל השבת, אפילו אם כבר אכל לפני החלום סעודה שלישית. וי"א שלא יתענה אלא עד הלילה, ויש להקל בזה כשחל יו"ט במוצאי שבת.

מי שחלם בתחילת הלילה והתעורר, נחלקו הפוסקים אם מותר לטעום בלילה. ומי שחלם בשבת סמוך למנחה וע"י המתנת

להקדים בין לאחר, וכן מי שאוכל בשבת מאכלים כמו בחול יקדים או יאחר כדי שיהיה ניכר שזה לכבוד שבת, אבל לא יאחר הרבה באופן שיהיה רעב, ולא יקדים לאכול לפני שנתעכל המזון.

תענית ותפילה בעת צרה

סעיפים ח' ט' י'

איתא במתני' (תענית י"ט): **על אלו מתריעין בשבת, על עיר שהקיפוה גוים או נהר, ועל ספינה המיטרפת בים. רבי יוסי אומר לעזרה אבל לא לצעקה.** ואיתא בגמרא (שם י"ד): שמתריעין היינו התרעה בפה, דבשופר אסור, ומשמע דהיינו לענין תפילה, אבל לתקוע כדי לקרוא לעזרה ודאי מותר, שהרי אפילו לחלל שבת מותר.

הרמב"ם פסק כת"ק, וכן משמע מהסמ"ג והסמ"ק ורבינו ירוחם. והטור כאן פסק כרבי יוסי שאין מתריעין בתפילה אלא להשמייע קול שיבואו לעזרם, אבל בסימן תקע"ו הביא שרש"י מפרש שאין מתריעים בתפילה אלא רק שיבואו לעזרם, אבל הרמב"ם כתב שמתריעים בתפילה, ופסק שם כהרמב"ם, ועיין מה שנתבאר בזה בסימן תקע"ו.

ולענין תענית כתב הבית יוסף שמדברי הגמרא שאוסרת תקיעה בשופר בשביל צרות, כ"ש שאסור להתענות, אבל הרמב"ם כתב שמתענים על צרות אלו בשבת, וכתב המגיד משנה שמקורו ממה שהגמרא אמרת שמתריעין בתפילה היינו שאומרים עננו, ובשביל לומר עננו צריך להתענות, וכתב המגיד משנה שלא ראה מי שמפרש כך בדברי הגמרא ונשאר בצ"ע על הרמב"ם, וגם הטור שבסימן תקע"ו מסכים עם הרמב"ם לענין תפילה, כתב שלהתענות אסור, ואולי היתה לו גירסה אחרת ברמב"ם.

עוד איתא בגמרא (תענית כ"ב): **תנו רבנן עיר שהקיפוה גוים או נהר וספינה המטרפת בים ויחיד הנרדף מפני גוים ומפני רוח רעה ומפני ליסמים, מתריעין עליהם מיד בשבת.** והטור מפרש שגם בזה הכונה מתריעים לעזרה. אבל הרמב"ם והסמ"ג ורבינו ירוחם מפרשים דהיינו

י"ב שעות יצטרך להבדיל ביום ראשון, או שחלם בערב שבת סמוך למנחה וע"י המתנת י"ב שעות יפסיד הקידוש בלילה, די להתענות עד הלילה.

סעיף ה'

על איזה חלומות מתענים בשבת - י"א שאין מתענים בשבת אלא על חלום שראה ג' פעמים, וי"א שבזמן הזה שאין בקיאים בפתרון חלומות אין להתענות בשבת, והעולם אומרים שנמצא בספרים קדמונים שאין מתענה בשבת אלא הרואה ס"ת או תפילין שנשרפו (אבל נפלו, או נביאים וכתובים שנשרפו, לא), או יו"כ בשעת נעילה (וי"א אפילו שלא בשעת נעילה), או קורות ביתו שנפלו (ובמדרש איתא שפתרו לאשה שתלד בן זכר וכך היה), או שיניו שנפלו (ואם היה לו כאב שיניים או שאין לו בנים ובנות לא, ואם ראה לחייו שנשרו זה סימן טוב שמתו היועצים עליו רעה), וי"א שגם הרואה שקורא בתורה יתענה בשבת, וי"א דה"ה הרואה שנושא אשה, וכתב השו"ע שנראה שהחלומות שמבואר בפרק הרואה שהם רעים גם עליהם מתענים בשבת, אך ידקדק מה חלם כי הרבה דברים הולכים אחרי השם בלשון כגון שונרא ושינרא. ובכל אלו אין מתענה אא"כ נפשו עגומה והתענית עונג לו, אבל אם אינו מקפיד או שהתענית קשה לו יותר מצער החלום, אסור להתענות בשבת, והשל"ה היה רגיל ברוב המקרים אפילו בג' החלומות הנ"ל לפסוק שלא להתענות בשבת אלא ב' ימים בחול, שמוא אין נפשו עגומה עליו. ואין מתענים בשבת אלא על דברים שמחללים עליהם שבת ולא על הפסד ממון.

סעיף ו'

המתענה בשבת יאמר עננו בלא חתימה באלוקי נצור לפני יהיו לרצון, ואחרי התפילה יאמר רבון העולמים גלוי וכו', וגם יבלה כל היום בתורה ותפילה ויתכפר לו, ויכול להתוודות על עוונותיו כשמתענה.

סעיף ז'

זמן האכילה בשבת - יאכל בשבת בזמן שהוא עונג לו, בין

סימן רפ"ט

סעודת שחרית של שבת

סעיף א'

יהיה שלחנו ערוך ומפה פרוסה על הפת כמו בסעודת הלילה, ותהיה מיטתו מוצעת מערב שבת, ואם הוא רוצה לישן בה בשבת או שהוא דר בחדר וזה בזיון שהמיטה לא מוצעת, מותר להציעה גם בשבת.

טוב ללמוד קצת לפני הסעודה.

נוסח הקידוש

איתא בגמרא (פסחים ק"ו:). **רב אשי איקלע למחזא, אמר ליה ליקדיש לן מר קידושא רבה, הבו ליה, סבר מאי ניהו קידושא רבה, אמר מכדי כל הברכות כולן בורא פרי הגפן אמרי ברישא, אמר בורא פרי הגפן ואניד ביה, חזיה לההוא סבא דגחין ושתי, קרי אנפשיה החכם עיניו בראשו.**

פסק ההלכה - יברך בורא פרי הגפן, והוא הנקרא קידושא רבה. ויש שמוסיפים "ושמרו בני ישראל וכו'", או "זכור את יום השבת וכו' ויקדשהו", אך אין להתחיל מ"על כן ברך" כיון שזה אמצע פסוק.

אסור לטעום לפני הקידוש (כך דעת הרמב"ם, והראב"ד חולק, והמגיד משנה וההגהות מיימוני סוברים כהרמב"ם), אך מותר לשתות מים לפני התפילה מפני שעדיין לא חלה עליו חובת קידוש (כן נהג הרא"ש, ודלא כאבי העזרי שאוסר), אך מי שהותר לו לאכול ולשתות לפני התפילה, כגון לרפואה, צריך לקדש מתחילה.

צריך שהקידוש יהיה במקום הסעודה, וגם הנשים שייכות בענין זה, דבכל מילי דשבת איש ואשה שווים.

קידוש היום אינו מדאורייתא אלא מדרבנן לכבוד שבת ואסמכוהו אקרא, ונקרא קידושא רבא, (כמו שקורין סגי נהור).

אחרי הקידוש יטול ידיו ויבצע על לחם משנה כמו בלילה, ועיין בסימן רע"א שלרמ"א נוטלים ידים קודם הקידוש,

להתריע בתפילה, וכן משמע בר"ן. עוד מבואר בר"ן שבכל חולי שיש בו סכנה בשבת עצמה מתריעין בתפילה. ולדעת הרמב"ם מותר גם להתענות.

פסקי ההלכה

תענית בעת צרה - אסור להתענות בשבת אפילו על שום צרה מהצרות שמבואר להלן שזועקים ומתחננים עליהם, וכשיש לאדם צרה והוא צריך לרחמים מותר לבקש וליפול על פניו ביחיד.

תפילה ותקיעה בשופר בעת צרה - אין צועקים בתפילה או מתריעים בשופרות או בחצוצרות בשבת על שום צרה, מלבד צרת המזונות שצועקים עליה בפה ולא בשופר, וכן עיר שהקיפוה אנסים או נהר וספינה המיטרפת בים, או אפילו יחיד הנרדף ע"י גויים או ליסטים או רוח רעה המסכנתו, או לחולה שיש בו סכנת היום (ונהגו לומר תפילת "מצלאים" בשבת על חולים המסוכנים סכנת היום), ומותר אף לברכו, וכן מותר לברך אשה המקשה לילד או יולדת בתוך שבוע ראשון, אבל כשעושים מי שברך לחולה שאין בו סכנה אומרים שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא. ואסור לתקוע בשבת אא"כ זה נצרך כדי לקבץ את העם להציל מפני הסכנה.

עיקרי הדינים

תענית בשבת - אסור להתענות בשבת אפילו שעה אחת לשם תענית, אפילו אם יש צרה גדולה, ושלא לשם תענית אסור להתעכב מלאכול עד שש שעות, ויש מתירים ללמוד ולהתפלל עד חצות בלי לאכול. ואדם שהאכילה מזיקה לו וקשה לו לאכול או מי שהאכילה היא צער בשבילו, י"א שלא יאכל. ותענית חלום (שחלם דבר ונפשו עגומה עליו) מותר להתענות בשבת (ועיין בשו"ע ומ"ב על איזה חלומות מתענים), ויאמר עננו באלוקי נצור בלי חתימה, ויבלה כל היום בתורה ותפילה, וצריך להתענות ביום ראשון כנגד מה שהתענה בשבת וביטל עונג שבת, ואם קשה לו להתענות יומיים רצופים, או שבים ראשון היה יו"ט או מועד ואפילו חנוכה ופורים ור"ח, יתענה ביום אחר.

בכי בשבת - מותר לבכות בשבת בכי של דביקות בקב"ה, ונחלקו הפוסקים אם מותר לבכות כדי שילך צער מליבו.

סימן ר"צ

השלמת מאה ברכות בשבת-

איתא בגמרא (מנחות מ"ג): **חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר "ועתה ישראל מה ד' אלקיך שואל מעמך". רב חייא בריה דרב אויא בשבתא וביומי מבי מרח וממלי להו באיספרמקי ומגדי. וכן פסקו הפוסקים.**

פסק ההלכה- ירבה בפירות ומגדים ומיני ריח בליל ויום השבת, כדי להשלים את המאה ברכות שחסרים כיון שיש רק ז' ברכות בתפילת לחש.

לימוד התורה בשבת

בעלי בתים שאינם עוסקים בתורה כל ימי השבוע, יעסקו בתורה בשבתות יותר מת"ח העוסקים בתורה כל השבוע, והת"ח ימשיכו קצת יותר בעונג אכילה ושתייה, שהרי הם מתענגים בלימודם כל ימי השבוע. ומצוה על כל אחד לחדש חידושי תורה בשבת, ומי שאינו בר הכי ילמד דברים שעדיין לא למד.

איתא במדרש "אמרה תורה לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע כשיכנסו ישראל לארץ זה רץ לחרמו וזה רץ לשדהו, ואני מה תהא עלי, אמר לה יש לי זוג שאני מזווג לך ושבת שמו, שהם בטלים ממלאכתם ויכולין לעסוק בך. ולכן צריך לקבוע מדרש להודיע לעם את חוקי האלהים ואת תורותיו.

איתא בתנחומא "ויקהל משה" בעלי אגדה היו אומרים מתחלת התורה ועד סופה אין בה פרשה שנאמר בה קהלה בראשה, אלא פרשה זו בלבד. ולמה, כך אמר הקדוש ברוך הוא למשה, רד ועשה לי קהלות גדולות בשבת, כדי שילמדו כל הדורות הבאים אחריו להקהיל קהלות בכל שבת, להיכנס בבתי כנסיות ובתי מדרשות ללמוד בהם תורה לרבים. דבר אחר "ויקהל משה" אמר להם הקב"ה לישראל אם אתם נקהלים בכל שבת ושבת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות וקורין בתורה ובנביאים, מעלה אני עליכם כאילו המלכתם אותי בעולמי, שכן ישעיהו הנביא מפרש "ואתם

ובמ"ב שם כתב שיותר טוב לנהוג כהשו"ע וליטול ידי אחר הקידוש. (ובטור כתב שאף לרב ברונא (שם ק"ו): דס"ל שהנוטל ידי לא יקדש, בקידוש היום שאינו אומר אלא ברכת בגפן יכול ליטול ידי קודם. וכתב הבית יוסף שאין זה מוכרח).

יסעוד, ואחרי שאכל כל צרכו יש שמזמרים זמירות ושבח לקב"ה.

סעיף ב'

מה יעשה מי שאין לו יין

דברי הראשונים- כתב הטור שאם אין לו יין יברך על השיכר או על שאר משקין. וכתב הבית יוסף שכוונתו לחמור מדינה, כמו שנתבאר בסימן רע"ב, ששם כתב הטור שבסעודת שחרית יותר טוב לקדש על השכר מאשר על הפת, משום דכשמברך שחרית על הפת תחילה אינו ניכר שזה קידוש, ומשמע שמהאי טעמא דין זה הוא אפילו כשהשיכר אינו חמור מדינה. וכתב הראב"ד שאפשר לקדש על הפת בשחרית, והמגיד משנה כתב שאין לקדש על הפת בשחרית, שכיון שאין אומר נוסח קידוש אינו ניכר שזה קידוש, וכ"כ הרא"ש בתשובה, ומשמע שאם לא מצא יין או שיכר לקדש עליו ביום אוכל בלא קידוש דאין לו לבטל עונג שבת בשביל שאינו יכול לקדש.

פסק ההלכה- אם אין היין מצוי יכול לקדש על חמור מדינה, ונוהגים להקל אף כשהיין מצוי ביוקר, ומ"מ מצוה מן המובחר לקדש על יין, ואין לקדש על משקה שאינו חמור מדינה, ואם אין לו חמור מדינה, אם יש לו פת ואפילו חתיכת פת, יאמר המוציא על הפת, ולדעת קצת פוסקים אסור לאכול לפני הפת דבר אחר, ואם אין לו גם פת יאכל בלי קידוש, ומ"מ אם הביאו לו משקה באמצע הסעודה יקדש עליו. ובליילה אם אין יין או פת או חמור מדינה, י"א שאם מצפה שייביאו לו איזה דבר לקדש עליו ימתין עד חצות אבל לא יותר, ואם הוא חלש א"צ להמתין ומותר לאכול לפני קידוש, וכשיביאו לו פת או יין יאמר עליו נוסח הקידוש ויאכל לפחות כזית.

ובהמשך הגמרא (ק"ח:) איתא **אמר רבי יוסי יהא חלקי מאוכלי שלש סעודות בשבת.**

פסק ההלכה – יהיה זהיר מאד לאכול ג' סעודות בשבת, וחייב זו הסמיכוהו חכמים אקרא, וזוכה בזה להנצל מחבלו של משיח, ומדינה של גהינום, וממלחמת גוג ומגוג. וצריך לתת לעני כדי ג' סעודות, וצריך אף ללוות כדי לאכול ג' סעודות.

מי שלא אכל סעודה בליל שבת, יאכל שלש סעודות ביום השבת, וכן ביו"ט יאכל שתי סעודות ביום, ואם לא קידש בלילה יאמר בבוקר את כל נוסח הקידוש, אך לא יאמר בשבת ביום ויכול. ואם שכח רצה בסעודה השניה ביום, מצדדים האחרונים שלא יחזור ויברך.

שיעור סעודה שלישית – מי שהוא שבע די שיאכל מעט יותר מכביצה, וי"א שמספיק כזית, ונכון להחמיר לכתחילה אם אפשר לו, ואם אינו יכול לאכול כלל אינו חייב לצער עצמו, דהסעודה לעונג ניתנה ולא לצער, והחכם עיניו בראשו שלא ימלא בטנו בסעודת הבוקר, דלפעמים יבוא לאכול אכילה גסה, שאינה חשובה אכילה.

סעיף ב'

זמן סעודה שלישית הוא ממש שעות ומחצה, ואם התחיל סעודה שלישית לפני חצות ונמשכה הסעודה עד אחר שעה זו יצא. י"א שיאכל הסעודה לפני מנחה, דס"ל שמותר לאכול סעודה קטנה לפני התפילה, ולא יאכלה אחרי מנחה, מפני שאז קרוב זמן חזרת הנשמות לגיהנום, והשותה אז כאילו גוזל קרוביו המתים, ואם יאכל חוששים שיבוא גם לשתות. וי"א שיותר טוב לאוכלה אחרי מנחה, דאין לאכול לפני התפילה, וכן נוהגים לכתחילה, אך אם קשה לו יכול לכתחילה לאכול לפני מנחה, אם עדיין לא הגיע זמן מנחה קטנה, וע"ע בסימן רל"ב וסימן רצ"ז, ומ"מ לא ישתה מים מן הנהרות אפילו לא סיים סעודה שלישית, אם כבר שקעה החמה, אבל בבית מותר, וכ"ש שמותר בשאר משקין, וי"א שאין האיסור אלא בתוך י"ב חודש על אביו ואמו, וי"א שאיסור שתית המים הוא רק בערב שבת.

עדי נאם ד' ואני אל" אתם מעידים עלי שאני אלוה בעולם. ע"כ. ומכאן סמכו בכל תפוצות הגולה להתקבץ בבתים כנסיות לקרות מקרא ולדרוש בדברי אגדה אחר סעודת שחרית.

אסור לקבוע סעודה בזמן בית המדרש, כדאיתא בגיטין (ל"ח:) **אמר רבה בהני תלת מילי נחתי בעלי בתים מנכסייהו** וחד מינייהו **דקבעי סעודתא בשבתא בעידן בי מדרשא:**

פסק ההלכה – אחרי סעודת היום קובעים לקרות בנביאים ולדרוש בדברי אגדה, דלא ניתנו שבתות וימים טובים אלא כדי לעסוק בהם בתורה, והעיקר ללמד הלכות שבת והאסור והמותר, ולהמשיך את לב השומעים ליראת שמים, ואסור לקבוע סעודה באותה שעה, וכ"ש שאין לטייל או להרבות בשיחה בטילה באותה שעה, ולאכול בלי קביעות הסעודה הרגילה בשבת מותר, ויזהר שלא לזרז לרבים להפסיק ללמוד כדי להתפלל מנחה כשעוד היום גדול, אך אם לא ישאר זמן למנחה וסעודה שלישית ביום כדן נכון לזרז לזה, ואין להמשיך את הדרשה באופן שיבטל עי"ז סעודה שלישית.

שינת הצהרים – אם רגיל לישון בצהרים לא יבטלנו, כי הוא עונג לו, ולא יאמר שהולך לישון כדי לעשות מלאכה במוצאי שבת. ולא ירבה בשינת הצהרים יותר מדי, שלא יביאנו ליד ביטול תורה, דאף לת"ח אין לבלות כל היום בתענוגים.

סימן רצ"א

סעודה שלישית

סעיף א'

חייב ג' סעודות בשבת –

איתא בגמרא (שבת ק"ח.) **אמר רבי שמעון בן פוי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא, כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות, מחבלו של משיח, ומדינה של גיהנום, וממלחמת גוג ומגוג.**

צריך ב' ככרות. ודלא כדעת ה"ר בנימין המובא בשבלי הלקט דס"ל שכיון שלחם משנה נלמד מהעומר, הרי אחרי שאכלו סעודת שחרית לא נשאר להם לחם משנה), ואם אין לחם משנה לכל המסובים נכון שיכין לפוטרם בברכות ויאמור להם שגם הם יכונו לצאת. וכתב הרמ"א שלפחות יהיה לו ככר אחד, ומזה פשט המנהג לבצוע בסעודה שלישית רק על ככר אחד, אך העיקר כסברא ראשונה, וכן ראוי לנהוג לכתחילה. ואם אין לו פת שלימה יאכל כביצה כדי לקיים מצות סעודה. ואם יש לו שלימה ופרוסה, יקח השלימה לסעודה שלישית והפרוסה למלוה מלכה, ולא להיפר. ומצוה להרבות במעדנים כפי יכולתו.

י"א שאף שמצוה מן המובחר בפת ושני ככרות, מ"מ בדיעבד יצא אף במאכל העשוי מה' מיני דגן שמברכים עליו מזונות, וי"א דמהני אף דברים שמלפתים בהם את הפת כבשר ודגים, וי"א שאפילו פירות מהני. והעיקר כדעה ראשונה שצריך פת, וא"כ הוא שבע ביותר, או שאינו יכול לאכול פת, כגון בערב פסח שחל בשבת שיאכל אז מצה כתושה מטוגנת או בשר ודגים או פירות.

סעיף ו'

גם נשים חייבות בסעודה שלישית, דלכל מילי דשבת איש ואשה שוין, ועוד שגם הם היו בנס של המן. וכן חייבות במצוה לחם משנה.

עיקרי הדינים-

סעודה שלישית - יזהר לאכול סעודה שלישית, ויברך המוציא על לחם משנה, ואם הוא שבע די לאכול יותר מכביצה, וי"א שמספיק כזית, ואם גם זה גורם לו צער אינו חייב לאכול, אך החכם עיניו בראשו. וי"א שבדיעבד יוצא גם במאכל העשוי מה' מיני דגן, ויש מקילים גם בבשר ודגים וכדומה, ויש מקילים גם בפירות, והעיקר כדעה ראשונה שצריך פת. אין מקדשים על היין בסעודה שלישית, וטוב להדר לברך על היין בסעודה. זמן הסעודה משש שעות ומחצה, ונוהגים לאוכלה אחרי מנחה, ואפשר לאכול לפני מנחה אם עדיין לא הגיע זמן מנחה קטנה. ומי שנמשך בסעודת הבוקר ורוצה לאכול סעודה שלישית, יברך וילך מעט ואז יטול ידיו ויאכל סעודה שלישית, ואם יודע שאם יתפלל מנחה

סעיף ג'

מי שנמשך בסעודת הבוקר עד המנחה יפסיק את הסעודה ויברך ברכת המזון ויקום וילך מעט, ויחזור ויטול ידיו ויברך המוציא ויאכל סעודה שלישית, דאם לא יקום וילך מעט לא יצא ידי חובה, דהוי כסעודה אחת, ואם יפסיק למנחה תיסגר האיצטומכא, ולא יוכל לאכול אח"כ אלא אכילה גסה, ואין לחוש משום ברכה שאינה צריכה, כיון שהוא מוכרח לעשות כך בשביל סעודה שלישית, (אך אין לדרוש ברבים להפסיק הסעודה, דאין הכל בקיאים שקודם חצות אין להפסיק). אבל אם יודע שאם יאכל אחרי מנחה לא תהיה אכילתו אכילה גסה, יתפלל מנחה עם הציבור ורק אח"כ יאכל, ואם אכל לפני מנחה יצא. ואם חל יו"ט במוצאי שבת, אף שראוי להמנע מלקבוע סעודה בערב יו"ט בסוף היום, מ"מ אם יודע שיוכל לאכול שיעור ביצה ויותר, יתפלל מנחה ואח"כ יאכל, ולא יחלק סעודת שבת לשתיים, די"א שזה אסור משום שגורם ברכה שאינה צריכה.

מי שיש לו מזון ב' סעודות מצומצמות, ואם יחלקם לג' סעודות לא ישבע בהם, מוטב לאכול ב' סעודות לשבעה, ואם נמשכה סעודת הבוקר עד חצות יחלקנה לשניים וכן"ל, אבל לא ימתין בשביל זה עד חצות, מפני שמבטל במקצת מצות עונג שבת, ולא יחלק הסעודה לשניים לפני חצות, מפני שלשו"ע הוי ברכה שאינה צריכה.

סעיפים ד' ה'

קידוש - א"צ לקדש בסעודה שלישית, ודי בקידוש אחד ביום, (כדעת הרמ"ה והמדרכי והרמב"ן ורבינו יונה, ובדעת הרמב"ם יש לדון אם כוונתו שצריך לקדש או שצריך רק לקבוע הסעודה על היין, וכתב הבית יוסף שלהלכה א"צ לקדש, והמקדש לא הפסיד), וטוב להדר לברך על היין בתוך הסעודה, ואם לא היה לו כוס בבוקר, דצריך לקדש כל היום, יהדר לקדש קודם סעודה שלישית.

האם צריך לחם משנה - צריך לאכול פת בסעודה שלישית, ולבצוע על לחם משנה (וה"ה בכל סעודה שאוכל בשבת

בשבת במנחה בשעת עת רצון, וי"מ שטעם אמירתו להצדיק את הדין על הרשעים שחוזרים לגיהנום.

לימוד אחרי מנחה - נהגו שלא לקבוע מדרש בין מנחה למעריב סמוך לחשיכה, אבל אומרים פרקי אבות בקיץ ושיר המעלות בחורף, וכל מקום לפי מנהגו, ואינו איסור אלא מנהג לזכרון בעלמא, ודווקא שלא ללמוד בחברותא, אבל שניים שניים לומדים בבתיהם, ולכן נהגו לדרוש קודם מנחה, ואם נמשכה הדרשה עד סמוך לחשיכה לא יאמרו פרקי אבות או שיר המעלות, כדי לקיים סעודה שלישית בזמנה. ובזמננו אין למנוע מלקבוע מדרש בין מנחה למעריב, משום שמצוי שעוסקים אז בשיחה בטיילה.

תשלומין לתפילת מנחה של שבת - איתא בגמרא (ברכות כ"ו:) **טעה ולא התפלל מנחה בשבת, מתפלל במוצאי שבת שתיים של חול, מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה, ואם הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה, שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו. למימרא דכיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא צלי דמי ומהדרין ליה, ורמינהו וכו', קשיא.** ופסקו הראשונים שאם הבדיל רק בשניה לא עלתה לו ראשונה, וביארו הרא"ש והרשב"א שאף שהגמרא נשארת בקשיא הכי נקטינן, מפני שהגמרא לא נשארת בתיובתא, והדבר מסתבר. וכתב הטור בטעם הדבר, שכיון שלא הבדיל בראשונה גלי דעתיה שכיון בראשונה לשם תשלומין ובשנייה משום חובתו, ואין לו להקדים אותה של תשלומין לאותה של חובה, וצריך להתפלל פעם שלישית בשביל אותה של תשלומין. עוד כתב הטור שאם הבדיל בשניה או לא הבדיל בשום אחת מהם יצא. ואם במקום מנחה של שבת התפלל י"ח ברכות ולא הזכיר של שבת, שיטת ר"י שאע"פ שלא יצא באותה תפילה ואילו נזכר מבעוד יום היה צריך להתפלל ז' ברכות, אפ"ה לא יתפלל במוצאי שבת שתיים, כיון שכבר התפלל י"ח ברכות. וחכמי פרוניצא סוברים שכיון שלא יצא ידי חובתו באותה תפלה הוי כאילו לא התפלל, וצריך להתפלל שתיים במוצאי שבת. וכתב רבינו יונה שנכון לצאת ידי ספק ולהתפלל במוצאי שבת בתורת נדבה, ואין צריך לחדש בה

בינתיים לא תהיה אכילתו גסה יתפלל בינתיים. מי שלא אכל סעודה בלילה יאכל ג' סעודות ביום. אם שכח רצה בסעודה שלישית לא יחזור ויברך.

סימן רצ"ב

תפילת מנחה בשבת

סעיף א'

סדר התפילה - אשרי, ובא לציון, קדיש, ואני תפילתי, (ואפילו כשאין ס"ת או ביחיד אומרים ואני תפילתי, אבל ביו"ט לא אומרים. ואמירת פסוק זה היא על פי המדרש שאמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם אין אומה זו כעובדי גילולים שותים ומשתכרים ופוחזים, ואנו לא כן, אע"פ שאכלנו ושתינו "ואני תפילתי", ובספרד נוהגים לכופו, ובאשכנז וצרפת לא נוהגים לכופלו), קריאת התורה, ואין אומרים קדיש אחרי קריאת התורה (וכן בתענית במנחה) אלא לפני העמוד קודם תפילת שמונה עשרה, (ואם אין ס"ת יאמרו ואני תפילתי מיד אחרי ובא לציון, ואח"כ יאמרו קדיש ויתפללו).

קריאת התורה - קוראים בפרשה הבאה, כדאיתא במגילה ל"א. **רבי יהודה אומר במקום שפוסקין בשבת שחרית שם קורין במנחה בשני ובחמישי ולשבת הבאה**, והוא מתקנת עזרא כמבואר בירושלמי, ואפילו ביו"ט שחל בשבת קוראים בתורה במנחה, וגם אז קוראים הפרשה הבאה, כדאיתא בשבת (כ"ד.) לענין מפטיר. וקורין שלשה אנשים, כדאיתא במגילה כ"א. **בשבת במנחה ובשני ובחמישי קורין ג' אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם ואין מפטירין בנביא.** ואותם שלשה קוראים יחד עשרה פסוקים.

סעיף ב'

צדקתך - אומרים צדקתך, אא"כ הוא יום שבחול לא היו אומרים בו תחנון כגון ר"ח או ערב ר"ח, וטעם אמירתו משום שאז מתו יוסף משה ודוד, ולב"ח משה מת בערב שבת ונגנז

יצחק, ומצינו רינה אצל צדיקים דכתיב "רננו צדיקים", ועוד שכשאמר אברהם "השה לעולה בני" מיד רינן יצחק ואמר שיר של קרבן. יעקב ובניו ינוחו בו, דכתיב ביה "ויחן את פני העיר" ואמרו בבראשית רבה שקבע תחומין מבעוד יום, ורק ביעקב אומרים יעקב ובניו מפני שבני ישמעאל ועשיו לא שובתים בשבת. מנוחת אהבה ונדבה מוסב על האמור למעלה יום מנוחה וקדושה לעמך נתת.

סימן רצ"ג

צאת השבת

סעיף א'

מתי תפלת מעריב

איתא בגמרא (שבת ק"ח.) **אמר רבי יוסי יהא חלקי עם מכניסי שבת במבריה ומוציאי שבת בצפורי.** והיינו שבצפורי היו מאחרים לוציא שבת, כיון שהיתה יושבת בהר והיה נראה להם שהיום גדול עד צאת הכוכבים.

פסק ההלכה - מן הדין א"צ להתעכב מלהתפלל אלא עד הזמן של צאת השבת (וכדלהלן), אבל לכתחילה ראוי ונכון וכן מנהג כל ישראל, לאחר את התפילה, כדי שיתווסף יותר מחול על הקודש.

המנהג לזמר קודם מעריב "אלוקים יחנונו" ועוד מזמורים כנזכר בסידורים, והוא מנהג טוב ויפה, ואם חל ט' באב במוצאי שבת אין מזמרים, וכן אם חל יו"ט במוצאי שבת אין המנהג לזמר.

סעיף ב'

ממתי מותר לעשות מלאכה

איתא בגמרא (שבת ל"ד:) **בין השמשות ספק מן היום ספק מן הלילה ספק כולו מן היום ספק כולו מן הלילה, מטילין אותו לחומר שני ימים. ואיזהו בין**

דבר, דכיון שמתפלל אותה מספק אין לך חידוש גדול מזה. וכל זה בטעה, אבל מזיד אין לו תשלומין. טור ובית יוסף. ודין זה נתבאר בסימן ק"ח.

מדברי הטור והבית יוסף בסימן זה

אתה אחד וכו' יש בו נ"ד תיבות, כמו שיש בפרשת זכור את יום השבת לקדשו עד ויקדשהו.

מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ - איתא במדרש ג' מעידין זה על זה, הקב"ה וישראל ושבתי, הקב"ה וישראל מעידין על השבת שהוא יום מנוחה, ישראל ושבתי מעידין על הקב"ה שהוא אחד, הקב"ה ושבתי מעידין על ישראל שהם יחידים באומות.

מה שתקנו בשבת ג' ענייני תפלות, אתה קדשת, ישמח משה, ואתה אחד, וביו"ט לא תקנו אלא נוסח אחד אתה בחרתנו, מפני שאלו ג' תפלות תקנום כנגד ג' שבתות, אתה קדשת כנגד שבת בראשית, ישמח משה כנגד שבת של מתן תורה, דלכ"ע בשבת ניתנה תורה, ואתה אחד כנגד שבת שלעתיד לבוא.

נוהגים באשכנז לומר תחילה צדקתך צדק לעולם, ואחריו וצדקתך אלקים, ואחריו צדקתך כהררי אל. ובספרד אומרים תחילה צדקתך כהררי אל, ואחריו וצדקתך אלקים, ואחריו צדקתך צדק לעולם. וזה נכון יותר מפני שזה הסדר בתהילים.

כתב בשבלי הלקט שאומרים "יום מנוחה וקדושה לעמך נתת" שהרי בסוף הלשון אומר ינוחו בו, לשון זכר, ומי שאינו אומר יום מנוחה צריך לומר ינוחו בה, שכל הלשון שלמעלה הוא לשון נקבה.

מזכירים את האבות בתפילה, מפני שהאבות שמרו שבת, כדאיתא ביומא כ"ח: שאברהם אבינו שמר אפילו ערובי תבשילין, וכן ציוה את בניו (יצחק) ואת ביתו (יעקב). ואומרים באברהם לשון גילה כדאיתא בבראשית רבה "גיל יגיל אבי צדיק" זה אברהם בשעה שנתבשר לא יירשך זה וכו' בא שמחה וגיל בלב, שנאמר "ויפול אברהם על פניו ויצחק", וא"כ נמצא שהצדיק המוזכר בפסוק הנ"ל הוא

כוכבים קטנים. וצריך שג' הכוכבים יהיו רצופים משום שבזמן זה יש תוספת שבת, וה"ה אם ראה ג' שאינם רצופים וממתין מעט אח"כ, שמותר במלאכה.

אם הוא יום המעונן, לדעת השו"ע בסימן רס"א ימתין ד' מילין אחרי השקיעה, ואם לא נודע לו זמן השקיעה ימתין עד שיצא הספק מליבו, ואם יש לו שעון וידע שאתמול היה בשעה זו ג' כוכבים קטנים יכול לסמוך על זה.

אם רואה ג' כוכבים קטנים לפני שעבר שיעור ד' מילין, י"ל דצריך להמתין עד שיושלם השיעור, ובמנחת כהן כתב שאם יש כוכבים א"צ להמתין לשיעור ד' מילין אפילו לר"ת, ומ"מ אפילו לדבריו נכון שיראה אם נסתלקה כל האדמיונות. ובגר"א מבואר שאם יש ג' כוכבים ולא נסתלקה האדמיונות, אין לסמוך על הכוכבים, ובליקוטיו ביו"ד משמע שדין זה הוא אפילו בכוכבים קטנים. ובמדינות הנוטות לצד צפון אף להגר"א צריך ג' כוכבים קטנים, ולכן בחנוכה אין להקדים להדליק נרות במוצאי שבת לפני שיש ג' כוכבים.

סעיף ג'

הבדלה לפני צאת הכוכבים – מי שהוא אנוס כגון שצריך ללכת מבעוד יום להחשיך על התחום לצורך דבר מצוה ואין לו שם כוס להבדיל, יכול להתפלל מעריב מפלג המנחה ולמעלה, ולהבדיל מיד, (שכיון שתפילת ערבית רשות אין מדקדקים בזמנה. והבדלה אפשר לעשות מבעוד יום כיון שההבדלה לא צריכה להיות דווקא ממש אחרי יציאת השבת, וכן קידוש אפשר לעשות מבעוד יום. רמב"ם. וכתב המגיד משנה שאפשר לאכול בליל שבת על סמך הקידוש שקידש מבעוד יום, וכן מותר לאכול ולעשות מלאכה במוצאי שבת על סמך הבדלה שהבדיל מבעוד יום. בית יוסף), וימתין מלקרוא ק"ש עד צאת הכוכבים, ועדיף להתפלל בדרך ולסמוך גאולה לתפילה, מלהתפלל בביתו מעומד, אבל לא יברך על הנר, ואסור בעשית מלאכה עד צאת הכוכבים, ומ"מ כתבו האחרונים שאין לעשות כך, מפני שהדבר תמוה לרבים, וכן שמא יבואו להקל בעשית מלאכה, ובימינו שנוהגים תמיד להתפלל מנחה עד הערב כרבנן, מדינא אין

השמשות משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין יום, הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון בין השמשות, הכסיף העליון והשוה לתחתון זהו לילה, דברי רבי יהודה. רבי נחמיה אומר וכו'. רבי יוסי אומר בין השמשות כהרף עין, זה נכנס וזה יוצא ואי אפשר לעמוד עליו. ולהלן בגמרא מבואר ששיעור בין השמשות לרבי יהודה הוא מהלך ג' רבעי מיל, והיינו כדי מהלך אלף ות"ק אמה. ועוד מבואר בגמרא שבין השמשות דברי יהודה הוא לפי רבי יוסי, ומסקנת הגמרא (ל"ה). שהלכה כדברי שניהם להחמיר, וכתבו רש"י ותוס' והרא"ש שא"כ לענין מוצאי שבת הלכה כרבי יוסי, והרא"ש מוכיח שאין ההבדל ביניהם כדי חמישים אמה, נמצא שכדי מהלך תתקמ"ט אמה אחר השקיעה מותר לעשות מלאכה.

עוד איתא בגמרא (שם ל"ה): **כוכב אחד יום שנים בין השמשות שלשה לילה, וכוכבים שאמרו לא כוכבים גדולים הנראים ביום ולא כוכבים קטנים שאינם נראים אלא בלילה, אלא בינוניים.** וכתב רבינו יונה שכיון שאין הכל בקיאים בין גדולים לבינוניים, צריך ליזהר שלא לעשות שום מלאכה עד שיראו שלשה כוכבים קטנים, ואם הוא יום מעונן ימתין עד שיצא הספק מלבו. וכתב הר"ן שלענין תוספת שצריך להוסיף מחול על הקודש, שיעורו לענין מוצאי שבת שהכוכבים יהיו רצופים ולא מפוזרים. והטור סובר כהרמב"ם שאין דין תוספת שבת, ומ"מ גם לדבריו אסור לעשות מלאכה עד שיראו ג' כוכבים קטנים.

פסק ההלכה – אין לעשות מלאכה עד שיראו ג' כוכבים קטנים, מפני שעד אז זה ספק שבת. ומדינא סגי בג' כוכבים בינוניים, אלא שאין אנו בקיאים בזה ושמא הם גדולים הנראים ביום, ולכן צריך ג' קטנים. אמנם אם הרקיע עדיין מזהיר כעין אור היום, זה נחשב כבין השמשות, וכתב הגר"א שאם נסתלק האדמיונות מכל כיפת הרקיע בצד ששקעה החמה שזהו שיעור הכסיף (-הלבין) העליון ושוה לתחתון, אין חוששים במה שמזהיר. ובתפארת ישראל מצריך ג' קטנים וג' בינוניים, אולם שארי אחרונים לא הזכירו דבר זה, ואפשר שאם שאר הרקיע מעונן או שנסתלקה האדמיונות מכיפת הרקיע בכל הצד ששקעה החמה, יש להקל לכו"ע דדי בג'

מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת.

שכח להבדיל באתה חונן

איתא בגמרא (שם ל"ג) **טעה ולא הזכיר וכו' שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה, הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס.**

עוד נחלקו הפוסקים האם מי שנזכר לפני שומע תפילה יבדיל בשומע תפילה, כמו לגבי שאלת גשמים, (ומה שהגמרא אמרה שיכול לאומרה על הכוס, הכונה שאפילו אם כבר סיים שומע תפילה אינו חוזר), או שאין לומר הבדלה בשומע תפילה כיון שרק שאלת צרכיו מזכיר בשומע תפילה מפני שזה מעין הברכה, וכתב הבית יוסף שכיון שמזכירים גם בקשות בשומע תפילה ממילא זה מעין הברכה.

פסק ההלכה - שכח להבדיל באתה חונן או שלא אמר ותודיענו ביו"ט שחל במוצאי שבת, אינו חוזר, מפני שצריך להבדיל על הכוס, דקיימא לן (שם) המבדיל בתפילה צריך להבדיל על הכוס, והמבדיל על הכוס צריך שיבדיל בתפילה. ומ"מ אין לעשות מלאכה עד שיבדיל על הכוס או שיאמר ברוך המבדיל, כמבואר בסוף סימן רצ"ט.

דין מי שטעם לפני שהבדיל על הכוס

איתא בגמ' (שם) **טעה בזו ובזו חוזר לראש.** ופירשו הרא"ש ורבינו יונה שהכונה ששכח להבדיל בתפילה וטעם לפני הבדלה, שבה צריך לחזור ולהתפלל, דאף דקיימא לן (פסחים ק"ה:) **טעם מבדיל**, מ"מ באיסור אכל.

פסק ההלכה - שכח להבדיל בתפילה וכבר עקר רגליו, או שסיים התפילה ואינו רגיל לומר אחריה תחנונים, וטעם לפני שהבדיל על הכוס, קונסים אותו שיחזור ויתפלל ויבדיל בתפילה, (וכן לענין "ותודיענו"), ואם כבר עשה הבדלה על הכוס, כתב הבה"ל (ד"ה צריך) שאפשר שאין לחזור ולהתפלל, ובדרך החיים סתם דאין חילוק בזה. עוד כתב הבה"ל (ד"ה ואם) שאם שכח להבדיל בתפילה

לעשות כך אפילו במקום שמקילים בערב שבת, (והרי"ץ גיאות מוחמיר גם לענין ערב שבת. טור).

נוהגים לומר והוא רחום וברכו באריכות נועם, כדי להוסיף מחול על הקודש.

סימן רצ"ד

הבדלה בתפילה

סעיף א'

איתא בגמרא (ברכות ל"ג.) אנשי כנסת הגדולה תיקנו להם לישראל ברכות ותפילות קדושות והבדלות, בתחילה קבעוה בתפילה, העשירו קבעוה על הכוס, חזרו והענו קבעוה בתפילה, והם אמרו המבדיל בתפילה צריך שיבדיל על הכוס. עוד איתא התם איבעיא להו המבדיל על הכוס מהו שיבדיל בתפילה, אמר ליה רב נחמן בר יצחק קל וחומר מתפילה, ומה תפילה דעיקר תקנתא היא אמרי המבדיל בתפילה צריך שיבדיל על הכוס, המבדיל על הכוס דלאו עיקר תקנתא היא לא כל שכן. ע"כ. ובסימן זה יבואר דיני ההבדלה בתפילה, וכן יבואר מה הדין אם שכח להבדיל בתפילה.

אומרים הבדלה בחונן הדעת (בגמרא ברכות ל"ג.) יש בזה מחלוקת, והלכה כת"ק, וקבעוה בברכה זו מפני שאסור לתבוע צרכיו לפני הבדלה, ומפני שהיא חכמה קבעוה בברכת חכמה.

נוסח הברכה - נחלקו הפוסקים אם אומרים את נוסח הברכה הרגיל עד וחננו מאתך, ושם אומרים אתה חוננתנו, מפני שאין לשנות ממטבע שטבעו חכמים בברכה, או שאומרים רק אתה חוננתנו, ואין זה נקרא שינוי מפני שהכל ענין אחד. וכתב המ"ב שהמנהג לומר אתה חונן וכו' עד לאנוש בינה, ואח"כ לומר אתה חוננתנו וכו', ואח"כ וחננו מאתך, ואם התחיל מאתה חוננתנו יצא.

צריך להבדיל בתפילה אף אם נזדמן שהבדיל כבר על הכוס.

איתא בגמרא (ברכות כ"ט.) **כל השנה כולה מתפלל אדם הבינו, חוץ ממוצאי שבת וממוצאי ימים טובים,**

סעיף ה'

כשאינו צריך לחזור אסור להחמיר על עצמו לחזור, שכיון שאינו צריך לחזור הוי הפסק, אך כשגמר התפילה יכול להתפלל בתורת נדבה ולהבדיל בתפילה, אך אין להתפלל נדבה אלא מי שמכיר עצמו שהוא זהיר וזריז לכיון.

עיקרי הדינים-

אומרים הבדלה בחונן הדעת והיינו שאומרים אתה חונן וכו' עד לאנוש בינה, ואח"כ אומרים אתה חוננתנו וכו', ואח"כ וחננו מאתך, ואם התחיל מאתה חוננתנו יצא.

צריך להבדיל בתפילה אף אם נזדמן שהבדיל כבר על הכוס.

מי ששכח לומר אתה חוננתנו וכבר אמר את השם של סוף הברכה אינו חוזר, ומ"מ אין לעשות מלאכה עד שיבדיל על הכוס או שיאמר ברוך המבדיל. ואם אין לו כוס וגם למחר לא יהיה לו, צריך לחזור ולהתפלל, ואם לא סיים תפילתו חוזר לאתה חונן, ואם נזכר לפני שומע תפילה, יאמר אתה חוננתנו בשומע תפילה. ואם שכח אתה חוננתנו וסיים תפילתו, קונסים אותו שיחזור ויתפלל ויבדיל בתפילה, אבל אם עשה מלאכה אפילו בלי לומר המבדיל בין קודש לחול אינו חוזר להתפלל.

שכח להתפלל מעריב מתפלל שחרית שנים ולא מזכיר אתה חוננתנו, ואם לא הבדיל בלילה כלל, יאמר אתה חוננתנו בתפילה השניה שמתפלל בשחרית להשלמה, ויבדיל אח"כ על הכוס.

סימן רצ"ה

סדר תפילת מעריב אחרי שמונה עשרה

במוצאי שבת לאחר התפילה מוסיפים לומר כמה דברים של ברכה, כדי שיתברכו במשך השבוע במעשי ידיהם, וכדלהלן.

אומרים ויהי נועם וכו' לפי שהוא מזמור של ברכה שבו בירך משה רבינו את ישראל בשעה שסיימו את מלאכת המשכן, ופסוק זה יש לאומרו מעומד, ואח"כ אומרים **יושב בסתר**, ונוהגים לכפול הפסוק אורך ימים וכו' לפי שעי"כ נשלם השם היוצא ממנו.

אח"כ אומרים **סדר קדושה**, מפני שע"י אמירת ויהי נועם בגמר מלאכת המשכן שרתה שכינה, ומתחילים מואתה קדוש ולא מובא לציון גואל מפני שאין גאולה בלילה, וגם פסוק ואני זאת בריתי אין אומרים מפני שפסוקים אלו

ועשה מלאכה לפני הבדלה וגם לא אמר ברוך המבדיל, אין להחמיר בדיעבד לחזור ולהתפלל.

שכח להתפלל והבדיל על הכוס מתפלל שחרית שנים ולא מזכיר אתה חוננתנו, ואם לא הבדיל בלילה כלל, יאמר אתה חוננתנו בתפילה השניה שמתפלל בשחרית להשלמה, ויבדיל אח"כ על הכוס. ועיין בבה"ל (ד"ה אומרים) שמביא כמה שיטות האם ומתי מזכיר אתה חוננתנו בשחרית, ומבאר טעם הכרעתו הנ"ל.

סעיף ב'

שכח להבדיל בתפילה ואין לו כוס וגם למחר לא יהיה לו, צריך לחזור ולהתפלל, ואם לא סיים תפילתו חוזר לאתה חונן, ואם נזכר לפני שומע תפילה, יאמר אתה חוננתנו בשומע תפילה, (אך כשיש לו כוס לא יאמרנה בשומע תפילה). ואם מחר יהיה לו כוס א"צ לחזור ולהתפלל, ואם יהיה לו כוס מחר בלילה אינו מועיל, אף לדעת הפוסקים שאפשר להבדיל בדיעבד עד סוף יום ג'.

סעיף ג'

שכח להבדיל בתפילה בתשעה באב שחל באחד בשבת, אינו חוזר, כיון שמבדיל על הכוס במוצאי תשעה באב.

סעיף ד'

נחלקו הפוסקים האם מי שסיים את הברכה ולא התחיל את הברכה הבאה חוזר, מפני שזה נחשב שהוא עומד באמצע הברכה, או שגם בזה אינו חוזר.

שיטת ר"ת שאפילו אם התחיל את הברכה הבאה יכול לחזור אם ירצה, וכתב הטור שנראה שר"ת סובר שכוונת הגמרא שאינו חייב לחזור, אבל הרא"ש כתב שאסור לו לחזור, וכן נראה, דכיון שאינו חוזר לראש הוי הפסק.

פסק ההלכה - במקום שאמרו שאינו חוזר להתפלל, היינו אם כבר אמר את השם של סיום הברכה, אפילו אם לא התחיל הברכה שלאחריה.

סמוכים זה לזה בספר ישעיה.

יאמר הדברים הנ"ל בנעימות קול כדי שיתארך מעט זמן אמירתם, ועי"ז יתעכבו הרשעים מלחזור לגיהנום ששבתו בשבת, כי ממתנינים להם עד שיסיימו כנסיה אחרונה של ישראל תפילתם.

אם חל יו"ט באחד מימי השבוע (וכן במוצאי יו"ט) אין אומרים ויהי נועם וסדר קדושה, כיון שאחד מששת ימי המלאכה אינו ראוי ל"מעשה ידינו כוננה עלינו" וכל היכא שאין אומרים ויהי נועם אין אומרים סדר קדושה, וכל זה ביו"ט גמור וכן יום הכיפורים, אבל פורים או ערב פסח אינם סיבה לא לומר ויהי נועם וכו'. ומנהג הספרדים כשיש יו"ט באחד מימי השבוע להתחיל מהפסוק אורך ימים אשביעהו. יש שאין אומרים ויהי נועם בבית האבל אלא מתחילים מיושב בסתר.

ויתן לך – אומרים ויתן לך לפני הבדלה, שהם פסוקים של ברכה, כדי שיתברכו במשך השבוע במעשי ידיהם, ואפילו כשאין אומרים ויהי נועם אומרים ויתן לך.

ש"ץ מבדיל כדי להוציא את מי שאין לו יין, אבל מי שיש לו יין טוב יותר שיבדיל בביתו כדי להוציא את כל בני ביתו.

נהגו להזכיר את אליהו הנביא במוצאי שבת, להתפלל שיבוא לבשרנו על הגאולה (שאינה באה בערב שבת ובשבת וכעת יכולה לבוא), והמדקדקים אומרים את הפזמונים והשירים הכתובים, וראוי ליזהר לומר רבוננו של עולם החל וכו'.

יש מקומות שמדליקים נרות במקום חשוך, דעי"ז זכה שאול למלוכה.

סימן רצ"ו

הבדלה על הכוס

חכמים תיקנו שבמוצאי שבת צריך להבדיל על הכוס מלבד מה שאומרים אתה חוננתנו בתפילה (כמבואר בהקדמה לסימן רצ"ד),

ובסימן זה יבוארו פרטי דיני ההבדלה על הכוס, וכן יבואר מה יעשה מי שאין לו יין להבדלה.

סעיף א'

חיוב הבדלה – לרמב"ם מצות הבדלה דאורייתא, דזה בכלל "זכור את יום השבת לקדשו" והיינו לזכרו ולקדשו בין בכניסתו בין ביציאתו, וי"א שהוא מדברי סופרים ואסמכוה אקרא. וצריך להבדיל על הכוס כמו בקידוש, ואם הבדיל בתפילה לכו"ע הבדלה על הכוס דרבנן.

אמירת פסוקים לפני ההבדלה – נוהגים לומר לפני ההבדלה שעושים בבית הנה קל ישועתי וכו', כוס ישועות אשא וכו', ליהודים היתה אורה וכו', לסימן טוב.

סדר הבדלה יין בשמים נר הבדלה, וסימנך יבנ"ה, כמסקנת הגמרא (ברכות נ"א נ"ב ופסחים ק"ג).

בשעת הבדלה המבדיל והשומעים **יתנו עיניהם** בכוס ובנר, כדי שלא יסיחו דעתם.

צריך ליזהר **שלא יהיה הכוס פגום**, וכמבואר בסימן רע"א, ואם הכוס עצמה פגומה, אין להקפיד אם אין לו כוס אחרת.

שפיכת יין מהכוס – לרמ"א ישפוך מעט יין מהכוס לפני שסיים ברכת הגפן, והאחרונים הסכימו שלא ישפוך בשעת ברכה אלא שבשעה שמוזג ימלא עד שישפך על הארץ, וימעט בחלק הנשפך משום הפסד משקין, וטעם השפיכה כדי שיהא סימן ברכה בתחילת השבוע. וכן שופכים מהכוס אחרי השתיה, ומכבים בו הנר, ורוחצים בו עיניו, משום חיוב המצוה.

שתית הכוס – לכתחילה ישתה את הכוס בישיבה, ונהגו הנשים שלא לשתות מכוס של הבדלה, והמבדיל רגיל לשתותו כולו, ונראה שהטעם כדי שיוכל לברך ברכה אחרונה, דשיעור מלוא לוגמיו הוא ספק ברכה אחרונה.

כיצד יבדיל מי שאין לו יין

סעיף ב'

הבדלה על הפת – דעת כל הפוסקים שאין מבדילים על

סעיף ג'

איתא בגמרא (פסחים ק"ז). **זימנא חרא איקלע אמימר לאתרין, ולא הוה לן חמרא, אייתנינא ליה שיכרא ולא אבדיל** (מפני שחשב שאינו חמור מדינה), **ובת טוות** (לן מעונה ללא אכילה), **למחר מרחנא ואיתנינא ליה חמרא, ואבדיל, ומעין מידי**. וכתב הרא"ש דהא דאיתא בברכות נ"ב. **שאם אין לו אלא כוס אחת מניחו לאחר המזון**, ומבואר שמותר לאכול לפני הבדלה, י"מ דאיירי בחשכה לו באמצע סעודה שלישית, ור"י תירץ שאם אין לו כוס ומצפה שמחר יהיה לו לא יאכל עד שיבדיל, אבל אם יש לו כוס ואינו מצפה שמחר יהיה לו עוד כוס, טוב יותר שיאכל לפני הבדלה ויברך ברהמ"ז והבדלה על אותה כוס מאשר שיבדיל על הכוס ויברך ברהמ"ז ללא כוס, והרא"ש בברכות הכריע כדברי ר"י, וכיוצא בזה כתבו התוס' בברכות, וכ"כ הכל בו. ומשמע מכמה ראשונים שאמימר מדינא לא אכל, אבל בתוס' תירצו עוד שאמימר החמיר על עצמו, וכ"כ רבינו יונה שמדינא מותר לטעום אם אין לו כוס, ולא חילק אם מחר יהיה לו כוס או לא, וכן דעת עוד ראשונים. (בית יוסף).

פסקי ההלכה

אם אין לו יין או חמור מדינה י"א שיכול לאכול אחרי שהבדיל בתפילה, (ולמחר יבדיל על הכוס, וי"א שיאמר ברכת המבדיל בלי כוס, ואין להורות כן), ומ"מ מידת חסידות שלא יאכל עד שיבדיל, וי"א שאם יהיה לו כוס מחר בבוקר, לא יאכל עד שיבדיל, (ואפילו ביו"ט שחל במוצאי שבת, אם אין לו גם פת וכנ"ל), ויש להחמיר כדעה זו, (אא"כ הוא אדם חלש שקשה עליו התענית), אבל אם יהיה לו כוס למחרת בערב אינו חייב להמתין, ואפשר דאפילו יותר מחצות היום אינו חייב להמתין.

אם יש לו רק כוס אחת - לדברי האומרים שברכת המזון טעונה כוס, מוטב שיאכל, ויברך ברכת המזון ויבדיל על הכוס, (ואם למחר יהיה לו עוד כוס, יבדיל היום ויאכל רק למחר, והמ"א סובר שאינו מחויב להמנע מלאכול בשביל כוס). ולדברי האומרים שאין ברהמ"ז טעונה כוס, לא יאכל עד שיבדיל. ואם יש בכוס יותר מרביעית, או שאינה מזוגה

הפת אף אם אין לו יין (ולא דמי לקידוש, דהתם כיון שקידוש הוא במקום סעודה א"כ הפת היא מעניינא דקידוש. ובפרקי דר"א מבואר שי"א שאפשר להבדיל גם ללא יין), וביו"ט שחל במוצאי שבת, אם מקדש על הפת, י"א שאגב הקידוש יכול גם להבדיל על הפת, וכן עיקר, אך לכתחילה יחפש אחר יין אפילו אם הפת יותר חביבה עליו, וי"א שיותר טוב לומר הקידוש וההבדלה על השיכר.

אלו משקין כשרים להבדלה

אם יש לו יין, יין קודם לכל המשקין, והמבדיל על היין או שומע אחרים המבדילים על היין, הקב"ה קוראנו קדוש ועושה אותו סגולה.

אם אין לו יין יכול להבדיל על שכר או שאר משקים שהם **חמור מדינה**, כמבואר בגמרא (פסחים ק"ז) שאמימר הבדיל על חמור מדינה. ועיין בסימן רע"ב מה נחשב חמור מדינה. וכתב הבה"ל (ד"ה אם) שאף לסוברים שאין לקדש על חמור מדינה לענין הבדלה מוודו, ואף במקום שהיין ביוקר יבדיל על היין, אא"כ השיכר חביב עליו יותר. ואם נזהר משתית שיכר משום איסור חדש, כתב הפמ"ג שישמע ההבדלה מאחרים, והבה"ל כתב שגם בזה צ"ע אם יוצא, אך אם קיבל עליו רק בתורת חומרא ולא מעיקר הדין, יוצא. ומשקה שרגילים לשתותו רק בפסח וכדו' אינו חמור מדינה, ואפילו **מי דבש** אינם חמור מדינה אלא במדינות שרגילים לשתותם כל השנה, וי"ש אין כדאי להבדיל עליו מפני שקשה לשתותו כולו, ואם אין לו אחר יבדיל עליו ויזהר לשתות לפחות מלוא לוגמיו שזה רוב רביעית, ואם לאו לא יצא. ואין להבדיל על **חלב ושמן**, דאין רגילים לשתותם למשקה. ומ"מ אין מבדילים עליהם אף אם רוב שתית המדינה היא מים. ו**קווא"ס ובארש"ט** ג"כ אין מבדילים עליהם אף אם ההמונים שותים אותם, (והח"א מיקל להבדיל על קווא"ס בשעת הדחק, ואולי איירי שנעשה משקה חשוב כמו שיכר, ומ"מ זה דווקא אם שתית ההמון היא מהמשקה הזה). וטוב יותר להבדיל על כוס יין פגום מאשר להבדיל על שיכר, אך אם השיכר הוא חמור מדינה הוא עדיף. ובמוצאי פסח נהגו להבדיל על השיכר משום שהוא חביב, והיינו במקום שהוא חמור מדינה.

חובה, אלא שאסור לטעום מהיין אא"כ יברך הגפן.

סעיף ח'

חוב נשים בהבדלה – נשים חייבות בהבדלה כמו בקידוש, ויש חולקים, וכתב הרמ"א שלכן לא יבדילו לעצמן אלא ישמעו מן האנשים, והב"ח כתב שיכולות להמשיך חיוב על עצמן ולהבדיל לעצמן, והמ"א מסיק שהעיקר כהב"ח, והיינו כשאין לה ממי לצאת, דבזה תבדיל ותשתה, אבל כשיש לה ממי לצאת אין לה להבדיל כיון שנהגו הנשים שלא לשתות מכוס ההבדלה. ואם האנשים כבר הבדילו אין להם להבדיל כדי להוציא הנשים, ויש מתירים, ואין להכנס לחשש ספק ברכה לבטלה כיון שהיא יכולה להבדיל בעצמה. וכתב הבה"ל (ד"ה לא) שעל הבשמים והכוס יכולות לברך בעצמן, דזה ברכת הנהנין, אך ברכת הנר אינה ברכת הנהנין. וילה"ס למ"ד שנשים חייבות בהבדלה, אם חייבות גם בברכת הנר, ויותר נראה דאין חייבות.

עיקרי הדינים –

נוהגים לומר לפני ההבדלה הנה קל ישועתי וכו', כוס ישועות אשא וכו', ליהודים היתה אורה וכו', לסימן טוב. ואח"כ אומרים את ברכות ההבדלה לפי הסדר: הבדלה בין בשמים נר הבדלה.

בשעת הבדלה המבדיל והשומעים יתנו עיניהם בכוס ובנר, כדי שלא יסיחו דעתם.

צריך לזהר שלא יהיה הכוס פגום, ואם הכוס עצמה פגומה, אין להקפיד אם אין לו כוס אחרת.

בשעה שמוזג ימלא את הכוס עד שישפך על הארץ לסימן ברכה, וימעט בחלק הנשפך משום הפסד משקין, וכן שופכים מהכוס אחרי השתיה, ומכבים בו הנר, ורוחצים בו עיניו, משום חיבוב המצוה.

לשו"ע ישב בזמן הבדלה אם מוציא אחרים ידי חובה, והרמ"א כתב להבדיל במעומד, ויקנה"ז לכו"ע טוב לברך מיושב כמו בשאר קידוש.

יחזו היין בימין ואת ההדס בשמאל, ומברך הגפן, ואז נוטל ההדס בימין והיין בשמאל (ואינו מניחו מידו מפני שכל ברכות ההבדלה צריכות להיות על היין) ומברך על ההדס ומניחו, ורואה בצפרנים ומברך בורא מאורי האש, ואח"כ מחזיר היין לימינו וגומר ההבדלה.

לכתחילה ישתה את הכוס בשיבה, ונהגו הנשים שלא לשתות מכוס של הבדלה.

אין מבדילים על הפת אף אם אין לו יין, וביו"ט שחל במוצאי שבת אם מקדש על הפת יכול גם להבדיל על הפת, וכן עיקר, אך לכתחילה יחפש

כדינה, יבדיל תחילה וישתה כמלוא לוגמיו ויוסיף עליו מים להשלימו לרביעית, ויברך עליו ברכת המזון.

סעיפים ד' ה'

דיני קדימה – יין להבדלה קודם ליין לקידוש, משום דקידוש אפשר בפת, ונר חנוכה קודם ליין להבדלה כמו שקודם לקידוש משום פרסומי ניסא, ומשום שיכול להבדיל בתפילה.

סעיף ו'

עמידה בהבדלה – לשו"ע ישב בזמן הבדלה אם מוציא אחרים ידי חובה, דכש אחד פוטר חבריו צריכים לעשות קביעות ומעומד אינו קביעות. והרמ"א כתב להבדיל במעומד, לכבוד המלך שאנו מלוים אותו ודרך לוויה מעומד, ולענין הקביעות סגי כשמזמנים הכל ועומדים ומכוונים כדי לצאת, ומתוך שקובעים עצמם כדי לצאת ידי הבדלה מהני קביעות זו כדי לצאת בברכת היין. ויקנה"ז לכו"ע טוב לברך מיושב כמו בשאר קידוש וכמש"נ בסימן רע"א.

אחיזת היין והבשמים – יחזו היין בימין (ככל דבר שמברך עליו) ואת ההדס בשמאל, ומברך הגפן, ואז נוטל ההדס בימין והיין בשמאל (ואינו מניחו מידו מפני שכל ברכות ההבדלה צריכות להיות על היין) ומברך על ההדס ומניחו, ורואה בצפרנים ומברך בורא מאורי האש, ואח"כ מחזיר היין לימינו וגומר ההבדלה.

סעיף ז'

יציאת ידי חובה בהבדלה שבבית הכנסת – אפילו אם כולם שמעו ההבדלה בבית הכנסת, אם נתכוונו שלא לצאת, ואפילו רק קטן שהגיע לחינוך לא יצא, מבדילים בבית, והאידיא מסתמא מכוונים שלא לצאת בהבדלה שבביהכ"נ, ות"ח אינם סומכים על ההבדלה שבביהכ"נ ומבדילים בביתם כדי שיוכלו להוציא את בני ביתם, וכן ראוי לכל אדם לנהוג.

אם נתכוין לצאת בברכת ההבדלה ולא בברכת הגפן, יצא ידי

סעיף ב'

על אלו בשמים לא יברך

איתא במתני' (ברכות נ"א:): **אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של נכרים, ולא על הנר ולא על הבשמים של עבודה זרה.**

ואיתא בגמרא (שם נ"ג): דהא שאין מברכים על בשמים של מתים, הטעם הוא משום **דלעבורי ריחא הוא דעבידי**. עוד איתא התם דמהאי טעמא **בשמים של בית הכסא, ושמן העשוי להעביר את הזוהמא אין מברכין עליו**. עוד איתא בגמרא (נ"ב:): דהא שאין מברכים על בשמים של נכרים **במסבת נכרים עסקין** (לאכילה לסעודה. רש"י), **מפני שסתם מסבת נכרים לעבודה זרה היא**. וסתם בשמים של נכרים שאינם במסיבה לאכילה, מדברי רש"י והרמב"ם והרי"ף והרא"ש משמע שמברכים עליהם, ורבינו יונה כתב שאין לברך עליהם, מפני שהבשמים שלהם עומדים בסתמא למכירה למסיבת ע"ז.

פסקי ההלכה

בשמים של בית הכסא ושל מתים הנתונים למעלה ממיטת המת אין מברכים עליהם, כיון שנעשו להעברת הסרחון ולא לריח, ואם בירך עליהם לא יצא וצריך לחזור ולברך על אחרים, אבל אלו הנתונים לפני מיטת המת מברכים עליהם, דלכבוד החיים נעשו.

בשמים שבמסיבות העכו"ם שאוכלים סעודה אין מברכים עליהם, דסתם מסיבתן לע"ז, ואם בירך עליהם לא יצא וצריך לחזור ולברך על אחרים, אבל סתם בשמים של עכו"ם מברכים עליהם, אך כתב הט"ז שלכתחילה לא יברך עליהם אם לא במקום שנראה שאינם עומדים לע"ז (כגון בתגר או שעומדים לתבשיל).

סעיף ג'

בשמים שהעכו"ם שמים בתוך קנקני היין מותר להריח בהם, אך אין מבדילים עליהם משום דמאיס לגבוה.

אחר יין אפילו אם הפת יותר חביבה עליו. ואם יש לו יין, יין קודם לכל המשקין, אם אין לו יין יכול להבדיל על שכר או שאר משקים שהם חמור מדינה, ואין להבדיל על חלב ושמן, דאין רגילים לשתותם למשקה. ומים אין מבדילים עליהם אף אם רוב שתית המדינה היא מים. ואם אין לו יין או חמור מדינה וביים ראשון יהיה לו, יש להחמיר שלא לאכול, אא"כ הוא אדם חלוש, אבל אם יהיה לו כוס למחרת בערב אינו חייב להמתין, ואפשר דאפילו יותר מחצות היום אינו חייב להמתין.

אע"פ שהבדילו בבית הכנסת חוזרים ומבדילים בבית.

אם נתכוין לצאת בברכת ההבדלה ולא בברכת הגפן, יצא ידי חובה, אלא שאסור לטעום מהיין אא"כ יברך הגפן.

לדעת השו"ע נשים חייבות בהבדלה כמו בקידוש, ולדעת הרמ"א לא יבדילו לעצמן אלא ישמעו מן האנשים, ואם אין לה ממי לצאת או שהאנשים כבר הבדילו, תבדיל האשה ותשתה.

סימן רצ"ז

ברכת הבשמים בהבדלה

סעיף א'

בהבדלה צריך לברך על הבשמים, כדי להשיב את הנפש שהיא כואבת מיציאת השבת, וא"צ לחזור אחר הבשמים אם אין לו, דאיתא בגמרא (ברכות נ"ג:): שאין מחזירים אחר אש לברכת בורא מאורי האש, וכ"ש בשמים שאינם אלא להשיב נפש.

גם מי שמתענה בשבת צריך לברך על הבשמים במוצאי שבת, חוץ ממוצאי יו"כ שאף אם חל בשבת אין מברכים על הבשמים.

ברכת הבשמים - אף שבחול יש כמה סוגי ברכות על הבשמים, מ"מ במוצאי שבת מברך על כל המינים בורא מיני בשמים, שבברכה זו יוצא על הכל, ומ"מ טוב שיקח מין שברכתו בורא מיני בשמים, כגון מוסק או צפורן, ומותר לברך בורא מיני בשמים על פלפל אנגלי, אבל על שאר פלפלין נחלקו הפוסקים, והוי ספק ברכה, וכן בזנגויל.

על הבשמים, מפני שיש בזה הנאה שמחזק ראשו וגופו.

פסק ההלכה – מי שאין לו חוש הריח אינו מברך על הבשמים, אא"כ נתכוין להוציא בני ביתו הקטנים שהגיעו לחינוך, וצריך שיריחו מיד אחרי ברכתו. ואם מוציא מי שאינו יודע, דעת השו"ע שיכול לברך, ודעת כל האחרונים שבזה אין לברך, דאף שבקידוש והבדלה יכול לברך רק להוציא אחרים מדין ערבות, שאני הכא שזה רק מנהג החכמים וא"צ לחזור אחריו, והוי כברכת הנהנין שאינו יכול להוציא אחרים אם לא נהנה בעצמו. ולכן מי שכבר הבדיל ומברך להוציא אחרים, צריך להריח בעצמו עוד פעם.

אין לברך ברכת הבשמים והנר בשעה שהמבדיל ממשיך את ברכת ההבדלה, מפני שהם צריכים להטות אזנם ולשמוע ברכת ההבדלה כדי לצאת ידי חובה, ומלבד זה מצוה שכולם יצאו בברכתו משום דברוב עם הדרת מלך, אלא יצאו ידי חובה בברכת המברך. ואם הוא רחוק מהאש ואינו יכול להשתמש לאורו, אינו יכול לצאת ידי חובה ולכן לא יכוין לצאת אלא יברך אח"כ כשיהיה סמוך לאש.

ברכת הריח על פת – י"א שהמריח פת ונהנה מברך בורא מיני בשמים, וכתב הבית יוסף שכל זה דווקא כשהפת חמה, דאי לאו הכי אין לה ריח כלל וזה ברכה לבטלה. וי"א שיברך שנתן ריח טוב בפת. וי"א שאין לברך ברכת הריח גם על פת חמה. בית יוסף.

עיקרי הדינים

בהבדלה צריך לברך על הבשמים, כדי להשיב את הנפש שהיא כואבת מציאת השבת, וא"צ לחזור אחר הבשמים אם אין לו, ומברכים בורא מיני בשמים גם על מינים שברכתם שונה, ועדיף לקחת מין שברכתו בורא מיני בשמים.

על איזה בשמים מברכים – אין מברכים על בשמים שלא נעשו לריח, כגון בשמים של בית הכסא, ושל מתים הנתונים למעלה ממיתת המת, ואם בירך עליהם לא יצא וצריך לחזור ולברך על אחרים, אבל אלו הנתונים לפני מיתת המת מברכים עליהם, דלכבוד החיים נעשו. ואין מברכים על בשמים שבמסיבות הנכרים, ולכתחילה לא יברך כלל על בשמים של

אין מברכים על ריח בשמים שנבלע בכלי, אא"כ נשאר אבק מהבשמים.

סעיף ד'

נהגו לברך על ההדס שהשתמש בו לד' מינים, ומנהג אבותינו תורה, (ויש סמך לדבר מזכתיב "תחת הסרפד יעלה הדס" וסמך ליה "שומר שבת מחללו", ובעלי הקבלה אומרים שיש סוד בהדס לברך עליו), אמנם בסוכות אסור משום דהוקצה למצוותו. לדעת השו"ע מצוה לברך על ההדס כל זמן שיש בו קצת ריח, אבל אם אין בו ריח אסור לברך עליו. והרמ"א כתב ש"א שאם נתייבש וניטל ממנו עיקר הריח לא יברך עליו וכן נהגו, ונראה שיש להניח ההדס עם הבשמים, שבזה עושה ככו"ע.

מצוה מן המובחר לייחד בשמים להבדלה, דאף שלהלכה יש לצדד שיכול לברך גם על בשמים שהיו נמצאים בבית לצורך תבשיל, כיון שעתה נוטלם בידו כדי להריח בהם, וכ"כ בתו"ש בפשיטות, מ"מ עדיף שיהיו מיוחדים לריח מצוה, וכן נוהגים רוב העולם.

סעיף ה'

ברכת הבשמים במי שאינו מריח

איתא בגמרא (ר"ה כ"ט): **תנו רבנן לא יפרס אדם פרוסה לאורחים אלא אם כן אוכל עמהם, אבל פורס הוא לבניו ולבני ביתו כדי לחנוך במצות. ובהלל ובמגילה אף על פי שיצא מוציא**. דעת רבינו אפרים שמי שאינו מריח אינו יכול לברך על הבשמים כדי להוציא אחרים ידי חובה, כיון שברכת הבשמים אינה חובה כקידוש והבדלה ואינה אלא מנהג. והקשה הטור מהא דאיתא בגמרא שאפשר להוציא בניו בברכת המוציא אע"פ שאינו חובה, ותירץ הבית יוסף דאירי בבניו הקטנים שהוא חייב לחנוכם במצוות. ודעת הרא"ש שאפשר להוציא אחרים בברכת הבשמים, וביאר הבית יוסף שכיון שחכמים קבעו מנהג זה הוי מצוה, ודמי לברכת קידוש וברכת המוציא של מצוה. ובארחות חיים כתב ש"א שגם מי שאינו מריח יכול לברך

מצדד רעק"א שטוב שיסדרם על הכוס.

סעיף ב'

אבוקה - מצוה מן המובחר לברך על אבוקה שאורה רב כדאיתא בפסחים (ק"ג): **אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר**, ונר שיש לו ב' פיות מיקרי אבוקה, וטוב להדר שיהיה של שעוה, וי"א שאם אין לו אבוקה ידליק נר אחר להבדלה מלבד הנר המיועד להאיר את הבית, אך זה אינו לעיכובא, ואם יכול לקרב את הנר החדש לנר שבביתו מקיים בזה מצות אבוקה, ונר של שמן שיש בו ב' פתילות שאורותיהם מגיעים זה לזה מיקרי אבוקה, ובנר שלנו אם יש בו ב' פתילות הוי כפתילה עבה ולא חשיב אבוקה אא"כ יש שעוה או חלב בין הפתילות, או שמדביק ב' נרות זה לזה, ומשמע מהמ"א שיראה שהאש תגע באש של הנר השני, דאז חשיב אבוקה. ועשית שלנו שאורה רב, יש לדון אם נחשבת אבוקה כיון שאורה רב, או לא כיון שיש לה רק פתילה אחת, ואמנם יש להמנע לברך עליה מסיבה אחרת, דאינו מצוה מן המובחר לברך על נר הטמון באספקלריא.

עצי דמשחן אינו מן המובחר לקחת מהם להבדלה, מפני שיש מהם ריח רע של זפת, ואם אין לו נר אחר יכול לברך עליהם.

סעיף ג'

נוהגים להסתכל בכפות הידים ובצפורניים, לראות אם יכול להנות מאורו להבדיל בין מטבע למטבע כמו שמכיר בין הצפורן לבשר, ועוד שהצפורניים הם סימן ברכה שהם פרות ורבות לעולם, וגם מסתכלים בכפות הידים שיש בשרטוטי היד סימן להתברך בו. ויראה בצפורני יד ימין ויאחז הכוס ביד שמאל. ויכפוף ד' האצבעות ע"ג האגודל, כדי שיראה את הצפורניים וכף היד יחד, ולא יראה פני האצבעות שבפנים, ויש נוהגים לפשוט אח"כ את הד' אצבעות ולראות מאחוריהם על הצפורניים.

נכרים אא"כ נראה שלא נעשו לע"ז. אין מברכים על ריח בשמים שנבלע בכלי, אא"כ נשאר אבק מהבשמים. נהגו לברך על ההדס שהשתמש בו לד' מינים אא"כ אין לו ריח כלל, ודעת הרמ"א שגם אם ניטל ממנו עיקר הריח לא יברכו עליו, וטוב להניח ההדס עם הבשמים, ובסוכות אין לברך על ההדס משום שהוקצה למצוותו. מותר לברך על בשמים שנמצאים בבית לתבשיל, אמנם מצוה לייחד בשמים להבדלה לריח מצוה.

מי שאין לו חוש הריח אינו מברך על הבשמים, אא"כ נתכוין להוציא בני ביתו הקטנים שהגיעו לחינוך.

אין לברך ברכת הבשמים והנר בשעה שהמבדיל ממשיך את ברכת ההבדלה.

סימן רח"צ

ברכת הנר בהבדלה

סעיף א'

במוצאי שבת בהבדלה צריך לברך על הנר בורא מאורי האש, לזכר שנבראה האש במוצאי שבת, ואם אין לו נר א"צ לחזור אחריו, (כדאיתא בגמרא (ברכות נ"ג): **אין מחזירין על האור כדרך שמחזירים על המצות**), דאם הברכה משום ההנאה אלא לזכר שנברא האור במוצאי שבת, ומתי שיזדמן לו נר יברך עליו, אמנם אחרי ליל מוצאי שבת אין לברך.

ברכת הנר במוצאי יוה"כ - במוצאי יוה"כ מברכים על הנר אע"פ שלא חל יוה"כ בשבת, שזה כעין הבדלה שכל היום היה אסור להשתמש בו אף לאוכל נפש ועכשיו מותר, וי"א שצריך לחזור אחריו. ואין לברך על אש חדשה שהדליקה במוצאי יוה"כ, או על אש שהדליקו מנר של נכרי, אלא צריך לברך על נר שהיה דלוק מערב יוה"כ, או באור שהודלק ממנו, מפני שיש בו עדיין מקצת מהאור ששבת.

אם אמר בורא מאור האש דעת הב"ח שלא יצא אפילו בדיעבד, ואם אמר ברא מאורי האש, בלשון עבר, יצא.

טוב לברך ברכה זו על הכוס, ומי שאין לו כוס להבדיל יברך על האש כשוראה אותה, וכן בברכת הבשמים, אך אם משער שיזדמן לו כוס בלילה, ורוצה ללמוד לפני ההבדלה

שהדליקו נכרי לצורך חולה שאין בו סכנה (בין הדליקו ממדורת עצמו בין הדליקו ממדורת ישראל), מברכים עליו.

נר של עבודת גילולים

איתא בגמרא (ברכות נ"א): **אין מברכין וכו' ולא על הנר ולא על הבשמים של עבודה זרה**. עוד איתא בגמרא (ביצה ל"ט): **גחלת של עבודה זרה אסורה, ושלחבת מותרת**. וכתב הרא"ש דמ"מ אין מברכים על שלחבת של ע"ז כיון שיש עימה גחלת, אע"פ שאין הברכה אלא על השלחבת.

פסק ההלכה – נר של עבודת גילולים אין מברכים עליו, אפילו אם הודלק במוצאי שבת, כיון שהוא אסור בהנאה, וכל זה בשלחבת היוצאת מנר או מגחלת של עבודת גילולים, אבל אם ישראל הדליק נר מנר של עבודת גילולים, אף דלכתחילה אין לעשות כן, מ"מ מותר לברך עליו.

סעיף ו'

ברכה על נר שהדליקו נכרי

איתא בגמרא (שם נ"ג): **תנו רבנן נכרי שהדליק מישראל וישראל שהדליק מנכרי מברכין עליו, נכרי מנכרי אין מברכין עליו. מאי שנא נכרי מנכרי דלא, משום דלא שבת, אי הכי ישראל מנכרי נמי הא לא שבת, וכו', אין הכי נמי, גזרה משום נכרי ראשון ועמוד ראשון**. ופירש רש"י דאי שרית בנכרי שהדליק מנכרי משחשיכה, אתי לברוכי בנכרי שהדליקו מבעוד יום ובאותו אור עצמו שלא ניתוסף משחשיכה. וכתב הבית יוסף שלפי זה אור של ישראל שהודלק בשבת בעבירה פשיטא שאין מברך עליו סמוך לחשיכה, דאור שלא שבת הוא, אבל היכא דנתוסף משחשיכה אפשר דמברכים עליו ולא גזרינן אטו קודם שנתוסף, דלא גזרו אלא בשל נכרי דשכיח שהנכרי ידליק בשבת.

והא דשרינן בנכרי שהדליק מישראל לברך עליו דוקא כשאין הנכרי במסיבה, אבל אם הוא במסיבה אסור, כמו שנתבאר לעיל רצ"ז ב', ולדעת הסוברים שם שגם בלי

סעיף ד'

הקירבה לנר

איתא בגמרא (ברכות נ"ג): **אין מברכין על הנר עד שיאוחזו לאורו. אמר רב יהודה אמר רב לא יאוחזו יאוחזו ממש, אלא כל שאילו עומד בקרוב ומשתמש לאורה, ואפילו בריחוק מקום. וכו'. ורבא אמר יאוחזו ממש, וכמה, אמר עולא כדי שיכיר בין איסור לפונדיון, חזקיה אמר כדי שיכיר בין מלחומא של מבריא למלחומא של צפורי**. ודעת הפוסקים שלהלכה צריך לעמוד במקום שיכול באותו מקום להנות מהאור, וי"א שהלכה כרב יהודה.

פסק ההלכה – צריך להיות סמוך לנר באופן שיוכל להכיר על ידו בין מטבע ממדינה זו למטבע ממדינה אחרת, וזה מועיל אפילו אם הוא עומד מחוץ לבית כל שיכול במקום שהוא עומד להנות מהאור, וכשיצא ידי חובה ברכה זו מאחרים, יזהר לקרב עצמו לאש בשיעור זה.

סעיף ה'

ברכה על נר שהודלק בשבת

איתא בגמרא (ברכות נ"ב): **תנו רבנן אור שעשבת מברכין עליו, ושלא שבת אין מברכין עליו. מאי שבת ומאי לא שבת, אי נימא לא שבת מחמת מלאכה אפילו ממלאכה דהתירא, והתניא אור של חיה ושל חולה מברכין עליו, אמר רב נחמן בר יצחק מאי שבת שעשבת מחמת מלאכת עבירה**. ונר שנכרי הדליק בשבת, כיון שאם ישראל היה מדליקו היה עובר עליו, מיקרי שלא שבת ממלאכת עבירה.

פסק ההלכה – נר שהודלק בשבת או אפילו בבין השמשות אין מברכים עליו, ואפילו בדיעבד לא יצא, וצריך לחזור ולברך הגפן, כיון שברכת בורא מאורי האש היא הפסק, וכן הדין כשהדליקו ישראל לצורך חולה שאין בו סכנה, או שהדליקו נכרי בשבת אפילו לצורך עצמו, ובסתמא תולים שהנכרי הדליקו בשבת. אבל נר שהדליק ישראל לצורך חולה שיש בו סכנה, או

רב חסדא כל שאילו מכניס לתוכן קיסם ודולקת מאיליה.

עוד איתא בגמרא (שם נ"א): **אין מברכים לא על הנר ולא על הבשמים של מתים.** ומכאן לומדים שגם גחלים לוחשות מברכים עליהם רק אם נעשו להאיר. ובהמשך הגמרא (נ"ג). **אמר רב יהודה אמר רב כל שמוציאין לפניו ביום ובלילה אין מברכין עליו, וכל שאין מוציאין לפניו אלא בלילה מברכין עליו.**

עוד איתא בגמרא (שם נ"ג). **תני חדא אור של כבשן מברכין עליו, ותניא אידך אין מברכין עליו, לא קשיא הא בתחלה הא לבסוף.** ופירשו רש"י והרשב"א שבתחלת שרפת אבנים אין האור נעשה להאיר, אבל לאחר שנשרפו האבנים מדליקין אור גדול מלמעלה למרק שרפת האבנים, ומשתמשים נמי לאורה. ורב האי גאון מפרש שבתחילה היינו שלא אחז האור ברוב העצים, ואין מברכים עליו משום שעולה עשן ואין האור צלול, אבל לבסוף האש עולה והאור צלול.

פסק ההלכה – גחלים בוערות שנעשו להאיר, ואם מכניסים קיסם ביניהם הוא נדלק, מברכים עליהם, וכן באור של כבשן אחר שנשרפו הלבנים, אבל אש שלא עשאוה לאורה, כגון גחלים העשויים להתחמם, או אור של כבשן בזמן שריפת הלבנים, או נר העשוי לחתן, או נר של מתים שהיו מדליקים אותו גם ביום (אף שכעת זה לילה), או נר שהדליקוהו לכבוד אדם חשוב, אין מברכים עליו.

סעיף י"א

נר של בית הכנסת

איתא בגמרא (שם) **תני חדא אור של בית הכנסת ושל בית המדרש מברכין עליו, ותניא אידך אין מברכין עליו.** לא קשיא הא דאיכא אדם חשוב הא דליכא אדם חשוב. **ואי בעית אימא הא והא דאיכא אדם חשוב, ולא קשיא הא דאיכא חונא הא דליכא חונא. ואי בעית אימא הא והא דאיכא חונא, ולא קשיא הא דאיכא סהרא והא דליכא סהרא.** י"מ שאם יש אדם חשוב אין מברכים משום שנעשה לכבודו ולא להאיר, ואם

מסיבה אסור, צ"ע היכי שרי בגמרא לברך על נר שהדליק נכרי מישראל.

וכתב הרמב"ן שישראל שהדליק מנכרי אין מברכין על זה ביום הכפורים, דרך במוצאי שבת שיין לומר שהוא מברך על תוספת ההיתר, אבל ביום הכפורים אין מברכין אלא על אור ששבת ממש או על אור שהודלק ממנו, וכן נהגו במקומותינו להדליק במוצאי יום הכפורים מעשיות של בית הכנסת. עכ"ד.

פסק ההלכה – נר שהדליקו נכרי במוצאי שבת מנר אחר של נכרי אין מברכים עליו, ובדיעבד יצא, ונר שהדליק ישראל מנר של נכרי, או שנכרי הדליק מנר של ישראל, מברכים עליו, ומוותר לברך על נר שהדליקו ישראל מנר שהדליק הנכרי במסיבתו, אך לכתחילה אסור להדליק מנר של מסיבת הנכרים, ונר שהדליקו הנכרי במסיבתם אין מברכים עליו, דסתם מסיבתם לעבודת גילולים, ואם הוציא הנכרי במוצאי שבת אש מעצים ואבנים מברכים עליה, אך אם הדליק נר אחר מאש זו אין לברך עליה.

סעיף ז'

איתא בגמ' (שם נ"ג). **היה מהלך חוץ לכרך וראה אור, אם רוב נכרים אינו מברך, אם רוב ישראל מברך, וכו', אפילו מחצה על מחצה נמי מברך.**

סעיף ח'

איתא בגמרא (פסחים נ"ד). **תני חדא אור היוצא מן העצים ומן האבנים מברכים עליו, ותני חדא אין מברכין עליו. לא קשיא כאן במוצאי שבת כאן במוצאי יום הכפורים.** ורש"י מבאר שבמוצאי שבת שזה זמן בריאת האור מברכים על אש שהדליקו עכשיו, משא"כ במוצאי יום"כ.

סעיפים ט' י' י"ב

אש שאינה עשויה לאורה

איתא בגמרא (ברכות נ"ג): **גחלים לוחשות מברכין עליהן, אוממות אין מברכין עליהן. היכי דמי לוחשות, אמר**

פסק ההלכה - סומא אינו מברך על הנר, והפמ"ג מסתפק אם יכול להוציא אחרים, אמנם את שאר ההבדלה אומר גם סומא.

סעיף י"ד

איתא בגמרא (שם נ"ג), **חנו רבנן היו יושבים בבית המדרש והביאו אור לפניהם, בית שמאי אומרים כל אחד ואחד מברך לעצמו** (מפני ביטול בית המדרש), **ובית הלל אומרים אחד מברך לכולם, משום שנאמר "ברוב עם הדרת מלך"**. והלכה כבית הלל.

מי שכבר בירך יכול לחזור ולברך כדי להוציא בני ביתו. דעת הכלבו שאם פורים חל במוצאי שבת שקוראים את המגילה לאור הנר יברכו בורא מאורי האש לפני קריאת המגילה, דאע"ג שלהלכה צריך לברך ברכה זו על הכוס, היכא שמשתמש לאור הנר יברך מיד. ודעת רבינו ירוחם שאסור לעשות מלאכה גמורה כמו כותב ואורג לפני ברכת בורא מאורי האש, אבל הוצאה והדלקת הנר מותר (ויבאר דין זה בסוף סימן רצ"ט), וכתב הבית יוסף שלענין לקרוא מגילה לאור הנר ודאי סגי בהבדלה שבתפילה.

סעיף ט"ו

ראית השלהבת - צריך שיראה את השלהבת, ולכן נר הטמון בחיקו או בתוך פנס או שעומד מן הצד, ואינו רואה את השלהבת, אע"פ שיכול להשתמש לאורה אין לברך עליו. (ירושלמי). **ונר הנמצא בתוך אספקלריא**, שרואה את השלהבת דרך האספקלריא, דעת השו"ע שאין לברך עליה, דבעינן שתהיה האש מגולה, והמ"א ושאר אחרונים כתבו שיכול לברך עליה אם הוא סמוך ויכול להשתמש לאורה, וכמה פוסקים סוברים כהשו"ע, ולכן אין כדאי לכתחילה להקל בזה.

עיקרי הדינים

במוצאי שבת בהבדלה צריך לברך על הנר בורא מאורי האש, לזכר שנבראה האש במוצאי שבת, ואם אין לו נר א"צ לחזור אחריו.

אין אדם חשוב מברכים עליו, וי"מ איפכא שאם יש אדם חשוב הנר נעשה להאיר לו, ואם אין אדם חשוב הנר נעשה לכבוד השכינה. ואם יש שמש שאוכל שם בכל גזונו מברכים כיון שהנר נעשה להאיר לו, אא"כ הלבנה זורחת שאז א"צ לאור הנר והנר הודלק לכבוד השכינה.

פסק ההלכה - נר של בית הכנסת אם יש שם אדם חשוב אין מברכים עליו, ואם אין שם אדם חשוב מברכים עליו, וי"א להיפך, אמנם אם מכבנו וחוזר ומדליקו לצורך הבדלה, מברכים עליו לכו"ע בכל ענין, וכן נוהגים להדליק בבית הכנסת נר מיוחד לצורך הבדלה. ואם יש שמש שאוכל בבית הכנסת, ואינו יכול לאכול לאור הלבנה, מברכים עליו, (ומיירי שאוכל בחדר הסמוך שחלונותיו פתוחים לבית הכנסת, דבבית הכנסת עצמו אסור לאכול). ובזמננו אין לברך כלל על נר שמדליקים על העמוד, כיון שעשוי לכבוד שהרי מדליקים אותם גם ביום, (אבל מותר לצרפם לאבוקה), וכן אין לברך על נר של יארציט, אבל נרות שמדליקים להאיר למתפללים מברכים עליהם. ונר של בית המדרש, מברכים עליו אם נעשה כדי להאיר ללומדים.

נר העשוי לכבוד ולהאיר - בתלמידי רבינו יונה מבואר שאין לברך עליו, וכ"כ הפמ"ג, אמנם ברש"י משמע שאינו סובר כך. ונר שהדליקוהו לכבוד וכעת משתמשים בו לאורה, ולא עשו בו פעולה חדשה, יש לצדד שמותר לברך עליו, ולמעשה צ"ע, וטוב שיכבנו ויחזור וידליקו.

סעיף י"ג

סומא

דעת כמה ראשונים שסומא אינו מברך על הנר, דבעינן שיכול להכיר ע"י הנר בין איסר לפונדיון. ורבי יהודה ב"ר קלונימוס מסתפק בזה כיון דקיימא לן כרבנן שסומא פורס על שמע כיון שיש לו הנאה ממה שאחרים רואים. והחולקים סוברים ששם זה תלוי בהנאה, וכאן צריך שיראה שלהבת וישתמש לאורה. וכתב הרשב"א בשם הגאונים שסומא די לו להזכיר הבדלה בתפילה. וכתב בארחות חיים שגם הסובר שסומא מברך על הנר במוצאי שבת, במוצאי יוה"כ אינו מברך.

טוב לברך ברכה זו על הכוס.

צריך להיות סמוך לנר באופן שיוכל להכיר על ידו בין מטבע ממדינה זו למטבע ממדינה אחרת, ונוהגים להסתכל בכפות הידים ובצפורניים, לראות אם יכול להנות מאורו בשיעור זה. נר הטמון בחיקו או בתוך פנס או שעומד מן הצד ואינו רואה את השלהבת, אע"פ שיכול להשתמש לאורה אין לברך עליו. ונר הנמצא בתוך אספקלריא, שרואה את השלהבת דרך האספקלריא נחלקו בזה הפוסקים, ויש להחמיר לכתחילה.

על איזה נרות אפשר לברך – מצוה מן המובחר לברך על אבוקה שאורה רב, ונר שיש לו ב' פיות מיקרי אבוקה, וטוב להדר שיהיה של שעה, ואם יש בנר ב' פתילות צריך שיהיה שעה או חלב בין הפתילות. נר שהודלק בשבת אפילו ע"י נכרי (וסתם נר של נכרי תולים שהדליקה בשבת) אין מברכים עליו, ואפילו בדיעבד לא יצא, וצריך לחזור ולברך הגפן, כיון שברכת בורא מאורי האש הוא הפסק, אבל נר שהדליק ישראל לצורך חולה שיש בו סכנה, או שהדליק נכרי לצורך חולה שאין בו סכנה מברכים עליו. ונר שהדליק נכרי במוצאי שבת מנר אחר של נכרי אין מברכים עליו, ובדיעבד יצא, ונר שהדליק ישראל מנר של נכרי, או שנכרי הדליק מנר של ישראל, מברכים עליו, ואם הוציא הנכרי במוצאי שבת אש מעצים ואבנים מברכים עליה, אך אם הדליק נר אחר מאש זו אין לברך עליה. נר של עבודת גילולים אין מברכים עליו אפילו אם הודלק במוצאי שבת, ונר שהדליק במסיבתם דינה כנר של ע"ז, ואין להדליק מזה נר אחר, אך אם הדליק נר אחר יכול לברך עליו. אין מברכים אלא על נר שנעשה להאיר ולא על נר שנעשה לכבוד או להתחמם, ונר שהודלק בבית הכנסת אם אין שם אדם חשוב שמדליקים אותו לכבודו, או שיש שמש שאוכל בבית הכנסת ואינו יכול לאכול לאור הלבנה או נר שהודלק בביהמ"ד להאיר ללומדים מברכים עליהם, ונר שמדליקים על העמוד או ליארצי"ט אין מברכים עליהם.

סומא אינו מברך על הנר.

היו יושבים בבית המדרש והביאו אור לפניהם, אחד מברך לכולם, משום שנאמר "ברוב עם הדרת מלך".

מי שכבר בירך יכול לחזור ולברך כדי להוציא בני ביתו.

במוצאי יוה"כ מברכים על הנר אע"פ שחל לא יוה"כ בשבת, ואין לברך על אש חדשה שהדליקה במוצאי יוה"כ או על אש שהדליק מנר של נכרי, אלא צריך לברך על נר שהיה דלוק מערב יוה"כ.

סימן רצ"ט

אכילה לפני הבדלה

סעיף א'

אסור לאכול או לשנות לפני הבדלה, ודין זה אינו הדין שנאמר בכל

המצוות שקבוע להם זמן שאסור לאכול משיגיע זמנם גזירה שמה ימשך בסעודה, דהתם טעימה מותרת, אבל כאן חז"ל קבעו איסור בעצם האכילה ושתייה (עיין שעה"צ ו'), וכמו איסור אכילה לפני קידוש.

אסור להתחיל לאכול או לשנות יין או שאר משקין חוץ ממים לפני הבדלה, כדאיתא בגמרא (פסחים ק"ה). כל המועם כלום קודם שיבדיל מיתחו באסכרה. רבנן דבי רב אשי לא קפדי אמאי. ויש שיטה בגמרא שגם מים אסור, ולהלכה נקטו הפוסקים להקל במים.

מתי מתחיל האיסור – כתב המ"ב בשם האחרונים (דלא כט"ז) שהאיסור הוא כבר מזמן שהוא ספק חשיכה, ואמנם אף שלענין מלאכה ספק חשיכה הוא משקיעת החמה, הכא מותר לאכול עד חצי שעה שלפני צאת הכוכבים, בין אם לא אכל סעודה שלישית, בין אם הוא תאב לאכול ולשתות. והנה בסעודות גדולות של נישואין המנהג בכמה מקומות להקל להתחיל בספק חשיכה, ואין למחות בידם. ואם התפלל מעריב מבעוד יום (באופנים המותרים כמבואר בסימן רצ"ג), חלה עליו חובת הבדלה, ואסור לאכול או לשנות עד שיבדיל, ודין זה הוא אפילו כשהבדיל בתפילה. מ"א. והפמ"ג כתב שאין דין זה מוכרח.

דין מי שהתחיל לאכול מבעוד יום

איתא בגמרא (שם) **כשם שהשבת קובעת למעשר כך שבת קובעת לקידוש. סבור מינה כי היכי דקבעה לקידוש כך קבעה להבדלה. אמר להו רב עמרם הכי אמר רב לקידוש קובעת, ולא להבדלה קובעת. והני מילי לענין מיפסק דלא מפסקין, אבל אתחולי לא מתחלינן. ומיפסק נמי לא אמרן אלא באכילה, אבל בשתייה לא** (דשתייה אינה דבר חשוב. רש"י). **ושתייה נמי לא אמרן אלא בחמרא ושיכרא, אבל מיא לית לן בה.** וכתב הבית יוסף שמשמע מדברי רש"י שאם הוא באמצע האכילה מותר לו גם לשנות. עוד כתב הבית יוסף שנחלקו הראשונים אם הדין שא"צ להפסיק באמצע האכילה הוא רק בספק חשיכה, אבל בודאי חשיכה פורס מפה ומבדיל, או שגם בודאי חשיכה יכול להמשיך לאכול.

פסק ההלכה – מי שהיה אוכל מבעוד יום מותר לו להמשיך לאכול או לשנות משחשכה, ואפילו רק בירך המוציא

ואם היו עוסקים בשתיה, תלוי הדין במחלוקת הט"ז והמ"א בסימן רע"א לענין קידוש.

סעיף ד'

סדר ההבדלה כשממשיך בסעודתו- באופן שמותר להמשיך בסעודתו משתחשך, אם יש לו ב' כוסות, מברך ברכת המזון בסיום סעודתו על כוס אחת, ומותר לשתותה (אם הוא נזהר תמיד לברך על הכוס, דבלאו הכי אסור לשתותה לפני הבדלה, אא"כ הוא רק ספק חשיכה), ומתפלל, ואח"כ מבדיל על השניה, ואם יש לו רק כוס אחת, מברך ברכת המזון על הכוס (למ"ד ברהמ"ז טעונה כוס), ואינו טועם מהכוס כדי שלא יפגמנה, ואח"כ מבדיל על כוס זו, ומשמע מהב"ח והא"ז שבזה יבדיל לפני התפילה, והעולם אין נוהגים כך, וכן משמע קצת בדרך החיים. (ובבית יוסף מביא שדעת הרמב"ם שגם כשיש לו שתי כוסות יברך ויבדיל על כוס אחת).

סעיף ה'

מי שאכל לפני הבדלה בין בשוגג בין במזיד, יכול להבדיל אח"כ, כדאיתא בגמרא (פסחים ק"ז). **אמר רבא הילכתא מעם מקדש ומעם מבדיל.** וי"א שאם לא הבדיל במוצאי שבת כיון שטעם שוב אינו מבדיל, והעיקר כדעה ראשונה.

סעיף ו'

עד מתי אפשר להבדיל

דין מי ששכח להבדיל במוצאי שבת

איתא בגמרא (שם ק"ו). **מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך בכל השבת כולו. ועד כמה, אמר רבי זירא עד רביעי בשבת.** וכתב הבית יוסף שמבואר בגמרא שברביעי אינו מבדיל, מפני שהוא שייך כבר לשבת הבאה, וברמב"ם כתב שמבדיל עד סוף יום ד', וצ"ע. ובתור הכי איתא בגמרא (ק"ז) **מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל היום כולו.** זו גירסת הרי"ף, והיא גירסת הגאונים, אבל התוס' והרא"ש גורסים גם שם **כל השבת כולה.**

ונשתהה לאכול עד שחשכה מותר, וא"צ להפסיק אף לק"ש ותפילה, ואין להחמיר בזה משום שנראה כמגרש את המלך, וכתב המ"א שאם הפסיק והתפלל, אפשר דאסור לאכול עד שיבדיל, והא"ר כתב שאין זה מוכח, ועכ"פ אם אמר בסעודה ברוך המבדיל כדי להדליק נר וכדו', לא חלה עליו חובת הבדלה ומותר לגמור סעודתו. וי"א שכל זה בספק חשיכה, אבל בודאי חשיכה צריך להפסיק אף בהתחיל מבעוד יום. והעיקר כדעה ראשונה. ומי שהיה שותה מבעוד יום אסור לו להמשיך משחשיכה, אלא מבדיל וחוזר לשתיתו.

ואם התחיל לאכול באיסור צריך להפסיק, ובלאו הכי אם התחיל לאכול בחצי שעה הסמוכה לצה"כ צריך להפסיק משום קריאת שמע, ואין לסמוך על קריאת השמש לבית הכנסת, אפילו במקום שדרך השמש לקרות, אא"כ הוא רגיל ללכת לבית הכנסת במוצאי שבת.

סעיף ב'

אמרו בואו ונבדיל- היו אוכלים ושותים מבעוד יום ואמרו בואו ונבדיל, ורוצים להמשיך לשתות קודם הבדלה, א"צ לחזור ולברך, כיון שהיה מותר להם להמשיך לאכול, וי"א שצריכים לחזור ולברך, והעיקר כדעה קמייא. אמנם אם היו עוסקים בשתיה לבד ואמרו בואו ונבדיל, ורוצים לשתות עוד (אע"פ שאינם רשאים), לכו"ע צריכים לחזור ולברך, אמנם אם לא אמרו בואו ונבדיל, אף שאסורים להמשיך לשתות, לא הוי הסח הדעת, וא"צ לחזור ולברך.

סעיף ג'

ברכת הגפן כשמפסיק ומבדיל- אם בירך הגפן על יין שלפני הסעודה או על יין בתוך הסעודה, או שהיה שותה יין בלי סעודה, ומפסיק כדי להבדיל, א"צ לחזור ולברך הגפן, וכן אם מבדיל על שיכר א"צ לברך שהכל אם הוא באמצע הסעודה, וכן א"צ לחזור ולברך המוציא כשממשיך לאכול, וי"א שצריך לחזור ולברך על היין או השיכר, והעיקר כדעה ראשונה, אמנם לכתחילה טוב לחוש לשיטה זו ולא להבדיל באופן זה. ואם אמרו בואו ונבדיל, אם היו עוסקים באכילה א"צ לברך,

אכילה ושתייה אחרי ההבדלה

סעיפים ז' ח'

ברכת הגפן בשותה או אוכל אחרי ההבדלה – המבדיל על היין, ובא לשותות יין בתוך המזון באותו חדר, א"צ לברך על היין של ההבדלה ברכה אחרונה, ולא הגפן על השתייה הנוספת, (אבל אם שותה בחדר אחר יחזור ויברך), וי"א שאם לא נטל ידיו לפני ההבדלה צריך לחזור ולברך הגפן, וכן יברך ברכה אחרונה על היין של ההבדלה, והלכה כדעה ראשונה דספק ברכות להקל, וע"ע בסימן קע"ד. ואם אין לו יין לשותות בתוך המזון, וגם אין לו יין לברך עליו ברכת המזון, וסבור שיביאו לו עוד יין, והבדיל, ולא הביאו לו יין, ובירך בלי כוס, י"א שצריך לברך ברכה אחרונה על הכוס של ההבדלה, דאין שייכות בין ההבדלה לסעודה, ויש חולקים, ולמעשה לא יברך, ואם מתחילה יודע שאין לו עוד כוס, יאכל קודם הבדלה ויברך ברכת המזון ויבדיל על כוס אחת, כמבואר בסימן רצ"ו לדעת י"א, ועוד דאז עדיף שיברך ברכה אחרונה תיכף אחר שתית הכוס ולא להמתין עד אחר שיסעוד ויברך ברהמ"ז, ואם הבדיל בתוך הסעודה, אפשר דלכו"ע ברכת המזון פוטרתו.

סעיף ט'

מי שרוצה לסעוד מיד אחרי ההבדלה צריך להזהר שלא יביאו את הלחם לשלחן עד אחרי ההבדלה, ואם הביאו את הלחם פורס עליו מפה, כיון דבעלמא הלחם קודם לפת (אף שכאן היין קודם שהרי אסור לאכול לפני הבדלה), ואם אינו סועד תיכף א"צ לכסותו, דבזה לא שייך קדימה.

סעיף י'

מלאכה לפני הבדלה

איתא במתני' (שבת ק"ג). אבל מחשיך הוא לשמור ומביא פירות בידו. ופריך בגמרא (ק"ג): ואף על גב דלא אבדיל, והאמר רבי אלעזר בן אנטיגנוס משום רבי אליעזר בן יעקב אסור לו לאדם שיעשה חפציו קודם שיבדיל, וכי תימא דאבדיל בתפלה, והאמר רב יהודה אמר

פסק ההלכה – מי ששכח להבדיל במוצאי שבת יכול להבדיל עד סוף יום שלישי, ולכתחילה יקדים להבדיל ביום ראשון דזרזים מקדימים למצוות, וגם משום שאסור לאכול לפני הבדלה כיון שבידו להבדיל. וי"א שאינו מבדיל אלא ביום ראשון, דאין הבדלה אלא במוצאי שבת, והיום הולך אחר הלילה של מוצאי שבת, והעיקר כדעה ראשונה. וכל זה לענין ברכת הגפן והמבדיל בין קודש לחול, אבל על הנר והבשמים אין מברך אלא במוצאי שבת. וביו"ט אין להבדלה תשלומין, דאין ג' הימים שאח"כ שייכים ליו"ט, ומו"מ מצדד רעק"א שביום הראשון שאחרי יו"ט יכול להבדיל.

הבדלה למי שמתענה – מי שמתענה ג' ימים וג' לילות, ישמע ההבדלה מאחרים, או שיבדיל בעצמו ויתן לאחרים לשותות, (ואמנם עדיף שהם יבדילו, דאין מותר שישתה מי שלא הבדיל, אלא כשאינו יודע לברך), ואם אין עימו אחרים יתפלל מעריב מבעוד יום אחרי פלג המנחה, ויבדיל מבעוד יום, וישתה, (ומותר גם לאכול, ואינו אסור מחמת נדר אלא מתחילת הלילה ואפשר אפילו בבין השמשות, אבל לא לפני כן, דבנדרים הולכים אחר לשון בני אדם, ובלשון בני אדם לא חשיב לילה לענין הבדלה, ואם קיבל עליו את התענית במנחה בשבת, לפמ"ג אסור לאכול אחרי ההבדלה, ובה"ל כתב שאין להחמיר בזה. ובתשעה באב אם הבדיל מבעוד יום הוי כקבלת תענית), ואח"כ יקבל בדעתו להתחיל להתענות. (והתה"ד כתב שיש גם אפשרות שיבדיל בתחילת ליל רביעי, שאע"פ שבעלמא מבדיל עד יום שלישי, שאני הכא שלא יכל לאכול ולשתות קודם, אך כתב שאין זה מחוור כ"כ).

והמתענה יום אחד ולילו יכול להבדיל בעצמו אחרי התענית, אך טוב יותר שישמע ההבדלה במוצאי שבת מאחרים.

והמתענה ב' ימים וביום שלישי חל ראש השנה, טוב לשמוע ההבדלה במוצאי שבת מאחרים, ואם לא היה לו ממי לשמוע, דעת המ"א שיבדיל על כוס אחת, ויקדש על כוס אחרת, והבה"ל מקשה דאין יכול לומר בהבדלה המבדיל בין קודש לחול, וכן לא המבדיל בין קודש לקודש, וצ"ע ג.

שמואל המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס, וכי תימא דאבדיל על הכוס, כוס בשדה מי איכא, וכו', אמר ליה רבי אבא לרב אשי במערבא אמרינן הכי "המבדיל בין קודש לחול" ועבדינן צורכין.

ופירש רש"י המבדיל בין קודש לחול: להיכרא בעלמא ללוות את המלך. ועבדינן צורכין: ואחר כך אנו מברכין על הכוס ברכה גמורה דהבדלה, וכתב הר"ן שנראה מדברי רש"י שאינו אומר אלא המבדיל בין קודש לחול ואינו אומר שם, אבל מדברי הר"ף נראה שאומר שם, וכן דעת בה"ג, והרא"ש כתב שאומרים ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם המבדיל בין קודש לחול.

ואם הבדיל בתפילה, מרש"י משמע שא"צ לומר המבדיל בין קודש לחול, אלא מותר לעשות צרכיו וחוזר ומבדיל על הכוס, וכ"כ המגיד משנה בשם הגאונים וכן דעת עוד ראשונים. ומדברי הרא"ש משמע שגם בזה צריך לומר המבדיל בין קודש לחול, וכן דעת הרמב"ם.

פסקי ההלכה

אסור לעשות אפילו מלאכה דרבנן לפני הבדלה אף שכבר הגיע צאת הכוכבים, ואם הבדיל בתפילה מותר.

אם צריך לעשות מלאכה לפני התפילה יאמר "המבדיל בין הקודש ובין החול" בלא ברכה, ובלבוש איתא שיאמר ברוך המבדיל בין הקודש ובין החול, וא"צ לומר כל הנוסח של ההבדלה, דאינו אלא להיכרא בעלמא ללוות את המלך, אבל לא יאכל עד שיבדיל בתפילה ועל הכוס, ורק אם שכח להבדיל בתפילה די בהבדלה על הכוס, וכן נשים שרובן לא נוהגות להתפלל מעריב במוצאי שבת, יש ללמדן לומר המבדיל וכו' לפני שעושות מלאכה, ואם חל יו"ט במוצאי שבת יאמר המבדיל בין קודש לקודש, ומותר לעשות מלאכת אוכל נפש, אך אסור לאכול אפילו אחרי שאמר ותודיענו עד שיקדש כדין.

כתב הרמ"א שי"א שאין האיסור אלא במלאכה גמורה ככותב ואורג, אבל מלאכות שאין בהם טורח כמו הדלקת

הנר בעלמא או הוצאה מרשות לרשות מותר בלא אמירת המבדיל, ומזה נתפשט המנהג להקל להדליק נרות מיד אחרי שהקהל אמרו ברכו, ולהבעיר עצים ולחמם מים אסור לכו"ע, והעיקר כדעה ראשונה, והמ"א והבית יוסף מפקפקים מאד על הנוהגים להקל, והדור החיים סובר שגם אחרי שהבדיל בתפילה מותר רק להדליק נר וכדו' ולא מלאכה שיש בה טורח, ובעל נפש לא ידליק נר עד אחרי סדר קדושה, אמנם חזן הכנסת יכול להדליק אחרי שהבדיל בתפילה או שאמר ברוך המבדיל, מפני כבוד הציבור שיושבים בחושך. וטלטול הנר שרי לכו"ע.

מותר להביא יין ביו"ט שני אחר שחשכה אפילו לפני שהתפלל וקידש, דאין האיסור אלא משום הכנה וכבר נתקדש היום.

י"א לדלות מים בכל מוצאי שבת, כי בארה של מרים סובב אז בכל הבארות, ומי ששותה ממנו יתרפא מכל תחלואיו, וכתב הרמ"א שלא ראה שנוהגים כך.

מהרי"ל היה מקפל את הטלית בכל מוצאי שבת, כדי להתעסק במצוה מיד.

נוסח ודיני ההבדלה - איתא בגמרא (פסחים ק"ג:) שנוסח ההבדלה הוא **המבדיל בין קודש לחול ובין אור לחושך ובין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה**, וכתב הטור שמוסיים ואומר בא"י המבדיל בין קודש לחול. ואיתא בירושלמי שצ"ל אחר ההבדלה החל עלינו את הימים הבאי' לקראתנו לשלום וכו'. העונים אמר צריך שיתנו עיניהם בכוס ובנר. ובסדר רב עמרם איתא שאחרי ברכת המבדיל אומרים השבעות וכמה פסוקים (ונח מצא חן וכו') ואומרים החל עלינו את ששת ימי המעשה וכו', ושותה מלא לוגמיו ומטעים בני ביתו. ורב סעדיה כתב שאין צריכין בני ביתו לטעום מכוס של ברכה. וכתב עוד רב עמרם אנו נוהגין להטיל מים בכוס של ברכה לאחר ששותים אותם ושוטפים אותם ושותהו, ושמענו מרבתינו שמצוה לעשות כן לפי ששירי מצות מעכבין הפורענות, ומה שישתייר מן המים מטילים על ידינו ומעבירים אותם על

עיינו לחבב המצות. טור.

עיקרי הדינים-

אסור להתחיל לאכול או לשתות יין או שאר משקין חוץ ממים לפני הבדלה, והאיסור הוא מוחצי שעה לפני צאת הכוכבים, ואם התפלל מעריב במבועד יום (באופנים המותרים כמבואר בסימן רצ"ג), חלה עליו חובת הבדלה, ואסור לאכול או לשתות עד שיבדיל. ומי שהוא באמצע אכילה מותר לו להמשיך לאכול ולשתות משחשיכה, אך אם הוא שתה מבועד יום אסור לאכול או לשתות אחרי הזמן הנ"ל. ואם התחיל לאכול באיסור צריך להפסיק.

אם בירך הגפן על יין ומפסיק כדי להבדיל, א"צ לחזור ולברך הגפן, וכיון שיש חולקים לכתחילה טוב שלא להבדיל באופן זה.

מי שאכל לפני הבדלה בין בשוגג בין במזיד, יכול להבדיל אחר"כ.

מי ששכח להבדיל במוצאי שבת יכול להבדיל עד סוף יום שלישי, ולכתחילה יקדים להבדיל ביום ראשון אבל על הנר והבשמים אין מברך אלא במוצאי שבת. וביו"ט אין להבדלה תשלומין אלא רק ביום הראשון שאחרי יו"ט.

המתענה יום אחד ולילו יכול להבדיל בעצמו אחרי התענית, אך טוב יותר שיטעם ההבדלה במוצאי שבת מאחרים.

המבדיל על היין, ובא לשתות יין בתוך המזון באותו חדר, א"צ לברך על היין של ההבדלה ברכה אחרונה, ולא הגפן על השתיה הנוספת.

מי שרוצה לסעוד מיד אחרי ההבדלה צריך להזהר שלא יביאו את הלחם לשלחן עד אחרי ההבדלה, ואם הביאו את הלחם פורס עליו מפה, כיון דבעלמא הלחם קודם לפת (אף שכאן היין קודם שהרי אסור לאכול לפני הבדלה), ואם אינו סועד תיכף א"צ לכסותו, דבזה לא שייך קדימה.

אסור לעשות אפילו מלאכה דרבנן לפני הבדלה אף שכבר הגיע צאת הכוכבים, ואם הבדיל בתפילה מותר. ואם צריך לעשות מלאכה לפני התפילה יאמר "המבדיל בין הקודש ובין החול" בלא ברכה, אבל לא יאכל עד שיבדיל בתפילה ועל הכוס, ואין להקל לעשות מלאכה לפני כן אפילו במלאכה קלה כמו הדלקת הנר, וטלטול הנר שרי לכו"ע.

סימן ש'

מלוה מלכה

איתא בגמרא (שבת ק"ט:): **אמר רבי אלעזר לעולם יסדר אדם שלחנו בערב שבת, אף על פי שאינו צריך אלא לכזית.**

פסקי ההלכה

במוצאי שבת יסדר אדם שלחנו, בפריסת מפה ושאר דברים הנהוגים בעריכת השלחן, כדי ללוות את השבת כמו שמלווה את המלך בצאתו, אפילו אינו צריך אלא לכזית.

מתי יאכל מלוה מלכה- טוב להקדימה כדי שתהיה סמוכה ליציאת השבת, ואם עדיין אינו תאב לאכול נכון שלא יעסוק במלאכה בקבע עד שיקיים סעודה זו, ובכל גוונא אינו כדאי לאחרת יותר מחצות.

סעודה זו אינה חובה כג' סעודות, ואינה אלא מצוה בעלמא, ונ"מ היכא שאינו יכול לקיים כולם, וכן היכא שיש לו בשר ודגים וכדו' בצמצום, מוטב לאוכלם בג' סעודות השבת.

מה צריך לאכול- לכתחילה יקבע סעודה זו על הפת, וטוב להדר אותה בבשר או בשאר תבשילים אם יש לו, אבל אינו מחויב לבשל תבשילים ולהכין יותר ממה שהוא צריך לאכול, ואם אין לו פת או שחושש לאכילה גסה, יקיימה במזנונות או עכ"פ בפירות.

אבר אחד יש באדם ששמו נסכו, והוא נשאר עד עת התחיה, ואינו נזון אלא ממלוה מלכה.

יש נוהגים להרבות נרות במוצאי שבת יותר מבימי החול, ונוהגים ג"כ לומר פיוטים וזמירות אחרי ההבדלה.

לאחר שנתבארו ההלכות והנהגות של ההכנות לשבת והדלקת הנרות לשבת והשבת עצמה לפי סדר היום מההכנות בימי השבוע עד השבת עצמה לפי סדר תפילותיה וסעודותיה, וכן נתבאר אלו דברים אסור לעשות לפני שבת כדי שלא יבוא ח"ו לידי מלאכה בשבת ע"י מלאכת נכרי יציאה לדרך או שהיה והטמנה וכדומה, עובר השו"ע לבאר אלו דברים אסור לעשות בשבת עצמה, מדאורייתא משום שזה בכלל "לא תעשה כל מלאכה", או דברים שנאסרו מדרבנן כדי שלא יבואו לידי מלאכה דאורייתא, ויש דברים שאינם דומים למלאכה ואינם מביאים לידי מלאכה אבל אסור לעשותם כדי שלא יהיה מנהגו בשבת כמנהגו בחול, כדכתיב "אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדש וכו' וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר".

פסקי ההלכה

אין לרוץ בשבת דכתיב "אם תשיב משבת רגליך וכו' וכבדתו מעשות דרכיך", ודרשו חכמים שלא יהא הלוחך בשבת כהלוחך בחול, שדרך האדם למהר ולרוץ אחר עסקו, ואף בחול אין לפסוע פסיעה גסה, דהיא נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם, אלא דבשבת איכא נמי איסורא משום "מעשות דרכיך". ולדבר מצוה כגון לבית הכנסת וכדומה מותר לרוץ.

אסור לקפוץ או לפסוע יותר מאמה בפסיעה אחת (והיינו שיהיה חצי אמה בין הרגלים, וכף רגל אחת זה ג"כ חצי אמה, ובאדם גדול ביותר כפי שיעור פסיעה שלו), ואם א"א בפחות מאמה מותר, וכדלהלן.

סעיף ב'

בחורים המתענגים בקפיצתם ובמרוצתם מותר להם לרוץ או לקפוץ אפילו לכתחילה, דזהו עונג שלהם, וכן מותר לכל אדם לרוץ כדי לראות דבר שמתענג בו, אמנם ללכת כדי לראות דבר איסור כבתי תרשיאות אסור.

טיול – מותר לטייל בשבת אפילו אם כוונתו להתעמל או להתחמם משום רפואה, כיון דלא מוכחא מילתא שעושה כך לרפואה, אבל לרוץ אסור, ויש מחמירים גם בטיול אם כוונתו להתעמל לרפואה. ואם הוא רץ כדי שיהיה תאב לאכול, אינו מבורר להתיר בזה.

היה הולך והגיע לאמת המים

סעיף ג'

להלן יבואר כיצד ולצורך מה מותר לעבור באמת המים בשבת, באופן שאין בזה קפיצה או טירחא יתירא, וגם אין חשש שיבוא לידי סחיטה, לדבר הרשות או לדבר מצוה.

איתא בגמרא (שבת ק"ג:): **היה מהלך בשבת ופגע באמת המים, אם יכול להניח את רגלו ראשונה קודם שתעקר שניה מותר, ואם לאו אסור. מתקיף לה רבא היכי ליעביד, ליקף קמפיש בהילוכא, ליעבר זימנין**

וכתב הטור בסימן זה וזה לשונו "אם באתי לכתוב כל הלכות שבת תרבה עלי המלאכה, כי הלכתא רבתי לשבתא (כדאיתא שבת יב א), וגם כי כל ארבעים אבות מלאכות חסר אחת ותולדותיהם ידועות ואיני צריך להאריך בהם ולא בשיעוריהן שלא נאמרו שיעורים אלא לחיוב אבל איסורא איכא בכל שהוא, על כן לא אכתוב אלא דברים הצריכין, ואסדר יחד דברים הדומים. ואתחיל בהילוך על סדר הפסוק "אם תשיב משבת רגליך", היאך יהא הלוחך בשבת, ובמה האיש יוצא, ותקון בגדיו, ובמה האשה יוצאה והעבד והבהמה, ואיסור חפציו והדיבור בהם, והיתר חפצי שמים, וטלטול, כי מזה למדו חכמים איסור טלטול, כיון שהזכיר הנביא שלא יהא הילוך ושיחה של שבת כהילוך ושיחה של חול כ"ש שלא יהא טלטול של שבת כטילטול של חול, כדי שלא יהא כיום חול ויבא לפנות כל חפציו מפינה לפינה שהרי הוא בטל ויבקש דבר להתעסק בו ונמצא בטל מושביתת שבת. ואח"כ בנין אהל וצידה וקשירה ובישול וברירה וסחיטה ותקון מאכל אדם ומאכל בהמה, ודבר הניצוד בשבת לצורך עכו"ם או לצורך ישראל או הביאו מחוץ לתחום ושאר דברים שעשאוהו לצרכו, ורחיצה וסיכה וכל רפואה ופיקוח נפש ויולדת וצרכי מילה והולדת בהמה ורפואתה, ופינוי מקום לאורחים, והצלה מפני הדליקה, ומעט מהלכות שבת בלא סדר, וחילוק ד' רשויות, ומעט מדיני הוצאה, ודין קרפף סאתים או יותר, וענין מחיצות וכל דיניהן, והכשר מבוי וכל דיניו, ועירובי חצרות וכל דיניו, ושיתופי מבואות וכל דיניו, ועירובי תחומין וכל דיניו". עכ"ל.

סימן ש"א

ריצה וכדו' בשבת

סעיף א'

איתא בגמרא (שבת ק"ג:): **וכבדתו מעשות דרכיך, וכבדתו וכו', מעשות דרכיך, שלא יהא הילוך של שבת כהילוך של חול.**

עוד איתא בגמרא (ברכות ו:): **אמר רבי זירא מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דקא רהמי לפרקא בשבתא, אמינא קא מחליין רבנן שבתא, כיון דשמענא להא דרבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה ואפילו בשבת, שנאמר "אחרי ד' ילכו כאריה ישאן וגו' " אנא נמי רהיטנא.**

שינוי כדי שיזכור ולא יבוא לידי סחיטה, כגון שלא יוציא ידו מתחת שפת חלוקו, ואסור לעבור בסנדלו, דכיון שא"א להדקו שלא יפול ויבוא לטלטלו, אבל במנעלו מותר, והיכא שיכול להקיף דעת הרמ"א שעדיף לעבור במים, אבל האחרונים סוברים שטוב יותר להקיף מלעבור במים. ורב ההולך לתלמידו אסור לעבור באמת המים, ואם הרב צריך לתלמיד באיזה דברים, מצד חידודו וחרפותו או מצד שיש לו שמועות מגדולים אחרים, הט"ז מתיר והתוספת שבת אוסר, ואם הרב מסתפק באיזה הלכה והולך לשאול את התלמיד, מסתבר כהט"ז, דלא גרע מלשאר דבר מצוה. וכתב המ"א שרק ברגל יש חיוב הקבלת פני רבו, אבל בשבת אינו אלא מצוה, וזה דוחק גדול, ובר"ח מבואר שאין חילוק בין שבת לרגל, שאם הוא קרוב חייב גם בשבת, ובכרח פטור גם ברגל, ובר"טב"א מבואר שאם הרב בעיר חייב לראותו בכל יום, ואם הוא במקום קרוב מחוץ לעיר חייב פעם בשבוע או בחודש, ובמקום רחוק יש לו לראותו עכ"פ ברגל.

סעיף ו'

ההולך לשמור פירותיו מותר לו לעבור במים בהליכה, ובשינוי כנ"ל, דשמירת ממונו הוי קצת מצוה, וי"א שהטעם שלא גזרו לחשוש לסחיטה כשיש הפסד ממון, אבל בחזרה אסור.

הקדמה לדיני הוצאה בשבת

איסור הוצאה בשבת מתבאר בסימנים שמ"ה – שצ"ד, ושם מבואר שמדאורייתא אסור לטלטל ד' אמות ברשות הרבים, או להעביר חפץ מרשות היחיד לרשות הרבים או מרשות הרבים לרשות היחיד, וחכמים אסרו טלטול והוצאה גם בכרמלית, וכן אסור להוציא לחצר משותפת או למבוי אף שאין להם דין רשות הרבים, אא"כ יעשה עירובי חצרות או שיתופי מבואות.

מלבוס או תכשיט אין בו משום הוצאה בשבת, אא"כ הוציאו בידו ולא בדרך מלבוס, אבל דבר שאינו תכשיט ואינו מלבוס, ולא הוציאו דרך מלבוס, אם הוציאו כדרך שרגילים להוציא דבר זה ולא בשינוי, חייב.

כל מקום שנא' בהלכות שבת חייב, היינו כרת במזיד, ובשוגג כגון ששכח שזה שבת או שלא ידע שהמלאכה אסורה, חייב חטאת.

דברים האסורים בטלטול משום גזירה דרבנן – יש דברים שאע"פ שהם מלבוס או תכשיט ומדאורייתא מותר להוציאם, אסורם חכמים שמא יבוא לטלטלם ד' אמות ברשות הרבים, כגון שהם רפויים ויש חשש שיפלו, או שיבוא להסירם משום דמחייכי עליה,

דמיתווסן מאני מיא ואתי לידי סחיטה, אלא בהא כיון דלא אפשר שפיר דמי.

פסק ההלכה – היה הולך והגיע לאמת המים יכול לדלג (ע"י פתיחת רגלים רחבות) או לקפוץ עליה, אפילו אם היא רחבה שאינו יכול להניח רגלו הראשונה לפני שעוקר את השניה, ואם היא צרה משמע שמותר לקפוץ, ואולי הטעם שמא יפול בתוכה, ועדיף לדלג או לקפוץ מאשר להקיפה, ואם אינו יכול לדלג או לקפוץ מותר לו להקיף, אבל אסור להכנס לתוכה (שמא יגיע לידי סחיטה), ורק בהולך לדבר מצוה או לשמור פירותיו מותר להכנס לתוכה וכדלהלן.

סעיפים ד' ה'

איתא בגמרא (יומא ע"ז): תנו רבנן ההולך להקביל פני אביו או פני רבו או פני מי שגדול ממנו, עובר עד צוארו במים ואינו חושש. איבעיא להו הרב אצל תלמיד מאי וכו'. (ולא איפשטא, ונקטינן לחומרא). עוד שם רב יוסף שרא להו לבני בי תרבו למיעבר במיא למיתי לפירקא, למיזיל לא שרא להו. אמר ליה אביי אם כן אתה מכשילן לעתיד לבא. רב יהודה ורב שמואל בר רב יהודה הוו קיימי אגודא דנהר פרת אמברא דחצוד, והוה קאי רמי בר פפא מהך גיסא, רמא להו קלא, מהו למיעבר למיתי לנבייכו למשאל שמעתא, אמר ליה רב יהודה רב ושמואל דאמרי תרוייהו עובר ובלבד שלא יוציא ידו מתחת חפת חלוקו (לרש"י הטעם שאם מוציא ידו זה לא נראה כמלבוס אלא כמו שנושאה על כתפו, אבל הרא"ש והר"ן ביארו הטעם כדי שיזכור ולא יבוא לידי סחיטה). עוד בגמרא (שם ע"ח). **תנינן מנעל, סנדל** (שאינו יכול להדקו ולקושרו יפה כמו מנעל) **מאי איכא למימר, אמר רב ריחומי אנא חזיתיה לרבינא דעבר דרך מלבוס. רב אשי אמר סנדל לכתחלה לא.**

פסק ההלכה – היה הולך לדבר מצוה כגון להקביל פני רבו או אביו או מי שגדול ממנו בחכמה (וה"ה אשה היכא שזה ברשותו של בעלה), מותר לעבור בתוך אמת המים, בהליכה ובחזרה (כדי שלא ימנע מללכת), ואפילו כשהוא לבוש, ואפילו עד צוארו במים, ודווקא במקום שאין המים שוטפים, ובלבד שיעשה

או דברים שיש חשש שיורידם כדי להראותם, או דברים החוצצים בטבילה וחוששים שתסירם כדי לטבול ותבוא לטלטלם אח"כ (ודין זה ודיני תכשיטי אשה ושאר דינים המיוחדים באשה, יבוארו בסימן ש"ג), ויש דברים שאסרו חכמים משום מראית העין, [וכל הדברים שאסורים משום שמא יבוא לטלטלם, אם שכח ויצא בהם לרשות הרבים א"צ להסירם, אלא מהלך בהם עד שמגיע לביתו. ס"ק ס"א]. ופרטי דינים אלו יבוארו להלן.

יציאה עם תכשיטים ומלבושים וכדומה בשבת

סעיף ז'

כל דבר שהוא תכשיט מותר לצאת בו בשבת בדרך לבישתו הרגילה, אבל בידו אסור, ויש מקרים שחז"ל אסרו משום גזירה, וכדלהלן.

תכשיט שהוא רפוי שיכול ליפול בקלות אסור לצאת בו לרשות הרבים, שמא יפול ויבוא לטלטלו, ואם יצא פטור.

תכשיטים שדרך האשה להסירם כדי להראותם אסורה לצאת בהם, שמא תבוא לטלטלם.

תפילין

איתא במתני' (שבת ס.) **לא יצא האיש וכו' ולא בתפילין.** ובגמרא (ס"א.) **איתא אמר רב ספרא לא תימא אליבא דמאן דאמר שבת לאו זמן תפילין הוא, אלא אפילו למאן דאמר שבת זמן תפילין הוא לא יצא, דילמא אתי לאיתויי ברשות הרבים** (אם בא ליפנות).

פסק ההלכה- אסור לצאת עם תפילין בשבת, ואף שכשהם עליו לא חשיב טלטול כיון שזה דרך מלבוש, מ"מ כיון שצריך להסירם בכניסתו לבית הכסא חיישינן שיבוא לטלטלם, ואם מניחם לשם מצוה אסור אפילו בביתו.

כלי מלחמה

איתא במתני' (שבת ס"ג.) **לא יצא האיש לא בסייף ולא בקשת ולא בתריס ולא באלה ולא ברומח, ואם יצא חייב חטאת. רבי אליעזר אומר תכשיטין הן לו, וחכמים אומרים אינן אלא לגנאי, שנאמר "וכתתו**

חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה". עוד איתא במתני' (שם ס.) **לא יצא האיש וכו' ולא בשריון ולא בקסדה ולא במגפיים, ואם יצא אינו חייב חטאת.**

פסק ההלכה- לא יצא האיש לא בסייף (ואפילו הוא חגור במתניו), ולא בקשת, ולא בתריס (-מגן), ולא באלה, ולא ברומח, ולא בכלים שאינם תכשיט, ואם יצא חייב חטאת. ולא יצא לא בשריון, ולא בקסדה, ולא במגפים (-אנפילאות של ברזל), משום מראית העין, ואפילו בחדרי חדרים אסור, ואם יצא פטור מפני שהם דרך מלבוש.

מנעלים

איתא בגמרא (שבת קמ"א:) **תנו רבנן ולא יצא קטן במנעל גדול, וכו', ואין יוצאין במנעל חדש באי זה מנעל אמרו במנעל של אשה.** ומבואר בסמ"ג ובסמ"ק ובטור שדברי הגמרא שהאיסור הוא רק במנעל של אשה, קאי רק אמנעל חדש, אבל מדברי רבינו ירוחם מבואר דקאי גם על קטן שיוצא במנעל של גדול. עוד איתא בגמרא (ס.) **לא יצא האיש בסנדל המסומר, ולא ביחיד בזמן שאין ברגלו מכה.** וכתב רש"י שלהירושלמי הטעם הוא שמא יחשדו שהוא מחביא את המנעל השני תחת כנפיו, ורבותיו של רש"י ביארו שמא יצחקו עליו ויוריד אותו ויבוא לטלטלו. עוד איתא בגמרא (ס"א.) **הא יש ברגלו מכה נפיק, בהי מינייהו נפיק, אמר רב הונא באותה שיש בה מכה, וחייא בר רב אמר באותה שאין בה מכה.** ופסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם כחייא בר רב.

פסק ההלכה- לא יצא אדם שהוא קטן במנעל שהוא גדול לו, שמא יפול ויבוא לטלטלו, ולא במנעל אחד אם אין לו מכה ברגלו, דילמא מחייכי עליה ויבוא לטלטלו, אבל אם יש ברגלו מכה מותר לצאת במנעל אחד ברגל שאין בה מכה, דמכתו מוכחת עליו, וי"א שאין מותר אלא ברגל שיש בה מכה, ולכן הסכימו הרבה אחרונים שנכון להחמיר ולא לצאת כלל במנעל אחד, ועדיף ללכת יחף, ומ"מ אנו שאין לנו רשות הרבים גמורה, אין לנו להחמיר יותר מפסק המחבר.

חכמים באיש דילמא שליף ומחוי, לפי שאין דרכו בכך, והא דאמר עולא וחילופיהן באיש הכונה שבאיש ביש עליה חותם מותר ובאין עליה חותם חייב חטאת. ומהרא"ש משמע דס"ל כר"ת. עוד כתב הרא"ש בשם הרז"ה שדבר שהוא תכשיט גם לאיש וגם לאשה אסור, ודלא כהסוברים להתיר גם בזה. וכתב הר"ן שיי"א שלפי ר"ת בזמנו מותר לאיש לצאת אפילו בטבעת שאין עליה חותם, כיון שעכשיו נהגו האנשים לצאת בו, והוי תכשיט. אבל הרמב"ם מותר לאיש לצאת בטבעת שיש עליה חותם כדברי רבינו תם, ומ"מ כתב שבאין עליה חותם חייב חטאת, ולא חילק בין זמן לזמן להקל בזמן הזה, ואדרבה כתב שנהגו העם שלא יצאו בטבעת כלל, וגם שאר הספרים שהזכירו דעת רבינו תם חייבו חטאת לאיש באין עליה חותם, ולא חילקו בין זמן לזמן. ורבינו ירוחם כתב שאע"פ שבזמן הזה טבעת שאין עליה חותם היא תכשיט לאיש, אסור כיון שזה תכשיט גם לאשה, אבל אינו חייב חטאת, וכן מסתבר שאין לחייב חטאת בדבר שהוא תכשיט לו.

פסק ההלכה - המוציא טבעת בידו חייב חטאת, ואם יצא איש בטבעת על אצבעו, אם אין עליה חותם חייב חטאת (דאינו תכשיט אלא לאשה), אמנם בזמנו שדרך לצאת כך בחול, פטור אבל אסור, ואם יש עליה חותם, לרש"י פטור כיון שהוא תכשיט, אבל אסור שמא יבוא להראותו ולטלטלו, ולר"ת והרמב"ם מותר, דס"ל שדבר שהוא תכשיט רק לאיש לא גזרו בו, (אמנם דבר שהוא תכשיט גם לאשה, גזרו בו משום לא פלוג), ועיין בדברי הרמ"א בסימן ש"ג, ומשמע שם שאין למחות באיש היוצא בטבעת אף שאין עליה חותם, ורעק"א כתב דבעל נפש יחוש לעצמו שלא לצאת בטבעת כלל, וגם הרמב"ם כתב שנהגו שלא לצאת אף בטבעת שיש עליה חותם. וחותם היינו שחקקים בה אותיות או צורות, שיכול לחתום בה אגרות, (וה"ה אם האותיות בולטות, אלא שצורות חקוקות פעמים אסור אפילו להשהותם בביתו גם בחול, כגון צורה שלימה של אדם, וי"א דנקט חקוקין רק לאורחא דמילתא, ואיירי גם בצורות בולטות וכגון שאינו צורת אדם, או שעשה רק פרצוף מצד אחד, שזה מותר לכו"ע), וטבעת שקבוע בה אבן או שכתובים בה אותיות, דינה כטבעת שאין עליה חותם.

סעיפים ח' ט' י'

יציאה עם מחט או טבעת

איתא במתני' (שבת ס"ב). **לא תצא אשה במחט הנקובה, ולא במטבעת שיש עליה חותם, וכו', ואם יצתה חייבת חטאת.** ובגמרא איתא **אמר עולא וחילופיהן באיש.**

שיטת הרי"ף שעולא מדבר גם על מחט וגם על טבעת, ונמצא שאיש היוצא במחט שאינה נקובה או בטבעת שאין עליה חותם חייב חטאת, ואם יצא במחט נקובה או בטבעת שיש עליה חותם פטור אבל אסור. וכן דעת הרמב"ם. והרא"ש הקשה איך שייך לחייב חטאת על מחט שאינה נקובה, והרי אין זה דרך הוצאה, ואי נימא שכיון שאינה תכשיט לו הוי משאוי, א"כ יהיה חייב גם בנקובה. ולכן ביאר הרא"ש כדברי רש"י שדברי עולא הם רק על טבעת, וכן דעת הטור שפסק שבאיש בין נקובה בין שאינה נקובה פטור אבל אסור. וכתב המגיד משנה שדעת הגאונים והרמב"ן והרשב"א כדעת רש"י, אבל נראה מדבריו שלפי הראשונים האלו איש היוצא במחט נקובה חייב חטאת.

פסק ההלכה - מחט התחובה בבגדו אין לצאת בה, אפילו לסתם אדם שאינו אומן, ואם יצא בנקובה חייב, מפני שזה דרך הוצאה לפעמים, ובשאינה נקובה פטור, מפני שאין זה דרך הוצאה (אלא בידו), וי"א בהיפך, דאין דרך איש לצאת בנקובה כשהיא בבגדו, שגנאי הוא לו שיאמרו שהוא אומן, אבל באינה נקובה דרך לצאת לפעמים כדי לחצוץ בו שינוי וכדומה, (ולשיטתם אפילו חייט פטור בתחובה בבגדו, כיון שאינו יוצא בה בחול אלא במקום שרוצה להודיע שהוא חייט, משא"כ אשה שאינה בושה בדבר), וי"א שפטור בשניהם. והמ"א מסיק שהכל לפי הזמן, שאם הדרך לצאת כך בחול ואינו דרך תכשיט חייב, ואם אין דרך לצאת כך בחול פטור אבל אסור, ואם רוב העולם אין דרכם לצאת כך ומקום אחד דרכם לצאת כך, בטלה דעתם, ופטור אבל אסור. ואם הוציאה בידו חייב בין בנקובה בין בשאינה נקובה, בין איש בין אשה. והמחבר שפתי המלבושים זה לזה ע"י מחט, יש להסתפק אם מותר, וצ"ע.

ולעין **טבעת** פירש רש"י דבאיש בשאין עליה חותם חייב יש עליה חותם פטור. אבל שיטת רבינו תם שלא גזרו

סעיף י"א

הוצאת דבר המשמש גם לתכשיט וגם לתשמיש

איתא בירושלמי (שבת ו' א') **רבן גמליאל ברבי ירד למייל בתוך חצירו בשבת ומפתח של זהב בידו, וגערו בו חביריו משום תכשיט. הדא אמרה העשו לשם תכשיט אסור. הדא אמרה עשוי לכך ולכך. הדא אמרה אחד האיש ואחד האשה. הדא אמרה אפילו במקום שאמרו לא תצא ואם יצתה אינה חייבת חטאת אסורה לצאת בו בחצר.**

דעות הראשונים

הרא"ש מבאר ש"עשוי לכך ולכך" הכונה עשוי לאיש ולאשה, שזה אסור בין לאיש בין לאשה. וי"מ שעשוי לתכשיט ולתשמיש, כגון מפתח שפותח בו המנעול, שזה אסור בין באיש בין באשה, מפני שהרואה אומר שלצורך תשמיש הוא מוציאו. ובאשכנז נוהגים שעושים מפתחות ותולות אותן הנשים בצואריהם בשלשלאות או בחוטי צבעונין ויוצאין בהם, והיינו כדעת הרא"ש, אבל לדעת הי"מ אסור. ודעת הסמ"ג והסמ"ק וספר התרומה והגהות מיימוני להתיר דבר שעשוי לתכשיט ולתשמיש, ולפי דבריהם צ"ל שמה שגערו חביריו ברבן גמליאל שיצא במפתח זהב בידו, שאני התם דבידו הוא, ואיכא למיחש למשלף ואחויי באשה, וכיון שהוא תכשיט דאיש ואשה אסור אף לאיש, אבל למנהג אשכנז שהמפתח קשור בצואר אין לחוש, כיון שהיא יכולה להראותו בעודו על צוארה, וגם אין קל להורידו, ולכך שרי אף באשה.

ודעת מהר"ם לאסור בשל ברזל ונחשת אפילו עשאו לנוי ולהתיר רק בשל כסף וזהב, וכ"כ הרא"ש בתשובה שראה רבותיו שאסרו בשל נחשת ואפילו עשאו כעין תכשיט.

והרשב"א כתב בתשובה שאלו שמחברים מפתח בסוף האזור ומוציאים אותו בשבת, אסור, דכל דבר שאינו צורך הכלי ואינו תשמיש הכלי אינו בטל לגבי כלי, והרי הוא כאילו מוציאו לבדו בלא הכלי, ויש בזה חיוב חטאת, וראיה מדאיתא בגמרא (שבת קל"ט): **היוצא במלית שאינה**

מצויצת כהילכתה בשבת חייב חטאת, ציצית לגבי מלית חשיבי ולא במלית, וא"כ ה"ה במפתח לגבי אזור, כיון שאינו תשמיש של האזור אלא יש לו תשמיש בפני עצמו. וכתב הבית יוסף שלפי הרשב"א בשל כסף נמי חייב חטאת, ומ"מ יש למצוא היתר לצאת בשל כסף מפני שזה עצמו תכשיט.

ובשו"ת מהרי"ל מביא שנהגו להתיר לצאת עם מפתח כסף או ברזל המתקן בחגור, וכדעת רבינו פרץ והאגודה, אף שמהר"ם קורא תגר על העושים כך, והמהדרים מחברים אותו על ידי יתד כסף, וטעם המתירים דחשיב כמו תכשיט של החגור, וכדאמרינן בגמרא (שבת נ"ח): **זוג שבכסותו נמי ליחוש דילמא מיפסיק ואתי לאיתויי, הכא במאי עסקינן דמיחא ביה מומחא, וכדרב הונא בריה דרב יהושע, דאמר רב הונא בריה דרב יהושע כל שהוא ארוג לא גזרו.** אלא שמהר"ם חילק בין של כסף לשל נחושת, וכבר פשט המנהג להתיר, דאי אפשר לכל אדם לעשות של כסף, אבל בשל כסף נראה שמהר"ם מודה שמותר, דתכשיט גמור הוא. וכתב הבית יוסף ואנו לא ראינו מי שנהג היתר בדבר זה והכי נקיטין.

והיכא שהמפתח עצמו משמש לסגירת החגורה, יש מתירים דהוי כאילו המפתח הוא חלק מהחגורה, ויש אוסרים כיון שבפועל אינם גוף אחד, והרא"ש מתיר גם כשאין המפתח משמש לסגירת החגורה וכו"ל.

וכתב הבית יוסף ששמע שיש מתירין לעשות **תיק בתי עינים מכסף ולקבעו בשלשלת כסף** ויוצאים בו בשבת, ואפשר שרצו ללמוד להתיר מדין מפתח כסף, וכדברי המתירים. ואין הנדון דומה לראיה, דשאני התם שהבתי עינים שבתוך התיק הם גוף בפני עצמו והוי משאוי, ואין לומר שהם בטלים לגבי התיק שהוא של כסף, דבתי עינים הם העיקר.

פסקי ההלכה

דבר העשוי גם לתכשיט וגם להשתמש בו כגון מפתחות נאות של כסף כמין תכשיט, אסור לצאת בהם אף אם כוונתו

שהוא אומן), וי"א שחייב.

סעיפים י"ג י"ד

לבישת דבר כדי להציל מטינוף

איתא בגמרא (שבת י"א:): **תני חדא לא יצא הזב בכיסו, ואם יצא פטור אבל אסור. ותניא אידך לא יצא, ואם יצא חייב חטאת.** והגמרא (י"ב:). מבארת **אלא אביי ורבא דאמרי תרוייהו: לא קשיא, הא רבי יהודה והא רבי שמעון** (שנחלקו אם מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב או פטור).

עוד איתא בגמרא (שבת ס"ד:): **יוצאה אשה וכו' ובמון שהתקינה לנדתה.** ופירש רש"י שעושה כך כדי שיבלע בו הדם ולא יטנף בגדיה, אבל דעת התוס' דא"כ אינו אלא לאצולי טינוף הוא ומשאוי הוא, כמבואר בגמרא (י"א:), ולכן ביארו שהאשה עושה כך כדי שהדם לא יפול על בשרה וייתייבש והיא תצטער מכך. וכ"כ הר"ן והמרדכי והסמ"ג והגהות מיימוני.

איתא בהגהות אחרונות של המרדכי שאסור לנשים לישא מכסה על ראשם כדי שלא ירדו גשמים על צעיפיהם, משום דאצולי טינוף הוא. ולפי זה הא דאיתא בגמרא (נדרים נ"ה:): **תניא יוצאים בשק עבה ובסגוס עבה, וביריעה ובחמילה מפני הגשמים,** צ"ל שאינו לובש השקים כדי להציל בגדיו אלא להציל גופו שלא יזקק מחמת לחות המים. וכתב האגור בשם אביו שהסרבליים שיש להם מאחריהם קפוצ"י, אף על פי שמתכסים בהם להציל מטינוף מותר לצאת בהם בשבת, כי לפעמים מתלבשים בהם מפני הרוח והקור והגשמים, אמנם כל ההתר הוא בתפורים אבל בתוליים ברצועות אסור. והאגור הקשה למה לאסור בתפורים, והרי אין לחוש שיפלו, וכתב שאולי כשזה תפור בבגד הוא מגין על מול העורף מהקור, ולכן מותר, אבל כשתלוי ברצועות שוב אינו מגין מהקור וה"ל אצולי טינוף ואסור. והבית יוסף כתב שהגמרא (י"א: וכו') שאסרה לצאת עם דבר שנועד רק לאצולי טינוף, זה רק בדבר שאינו דרך מלבוש, כגון כיס של זב, אבל דבר שהוא דרך מלבוש מותר אפילו אם אינו אלא משום אצולי טינוף, דלא גרע מסדינים שמביאים הבלנים (סעיף ל"ד) ומלבדים הקשים (סעיף ל"ה) שמוותר להביאם דרך

לנוי, משום שהרואה יחשוב שהוציאו לצורך תשמיש, וזה אסור גם אם המפתח קבוע היטב ואין חשש שיבוא לשולפו ולטלטלו, ויש מתירים בשל כסף לתלותו על צווארו או על החגורה לתכשיט, שעיקרו נעשה לתכשיט שהרי אין דרך לעשות מטבע מכסף, ובברזל ונחושת אסור, ומשמע דדעת השו"ע כדעה ראשונה, אך אין למחות ביד המקילים. ומפתח של נחושת וברזל אסור אפילו אם הוא מחובר וקבוע בחגורה, ויש מתירים אם המפתח משמש לסגירת החגורה, אבל אם הוא תלוי על החגורה אסור לכו"ע. ומפתח של ברזל התלוי בשלשלת של כסף, דעת הט"ז שהמתירים מתירים גם בזה, והתוספת שבת אסור בזה לכו"ע.

תיק של בתי עיניים אסור לצאת בו אף אם הוא עשוי מכסף וקבוע בשלשלת ותלוי על צווארו לתכשיט, כיון שהבתי עיניים בעצמם הם משאוי, (וה"ה בנדן של כסף שיש בו סכין), ולשאת הבתי עיניים על חוטמו במקום שאין עירוב אסור, שמוא יפלו ויבוא לטלטלם.

שעון - אסור לשאת שעון בבגדיו, ואם הוציאו חייב חטאת, ואפילו אם הוא מחובר לרביד זהב שעל צווארו ג"כ יש בזה איסור גמור, דאינו בטל לגבי הרביד, וגם לתלותו בשלשלת על צווארו אסור, כיון שעיקרו נעשה כדי להשתמש בו (שהרי אם יתקלקל אין דרך לשאתו), וגם יש לחוש שיסירו כדי להראותו ויבוא לטלטלו, ואין מקום להקל בזה, ובפרט שלכמה פוסקים יש בזמננו דין רשות הרבים, וא"כ יש בזה חשש חיוב חטאת.

סעיף י"ב

יציאת אומן עם כלי אומנותו הנתונים לסימן איזה אומן הוא

איתא בגמרא (שבת י"א:): **לא יצא החיים במחטו התחובה לו בבגדו, ולא נגר בקיסם שבאזנו, וכו', ואם יצא פטור אבל אסור, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר אומן דרך אומנתו חייב, שאר כל אדם פטור.**

פסק ההלכה - לא יצא החייט במחט התחובה בבגדו, ולא נגר בקיסם שבאזנו, ולא סורק במשיחה שבצווארו, ואם יצא פטור דאין דרך הוצאה בכך, (ואיירי במחט התחובה במקום שאין דרך הוצאתו בכך כלל אלא לאומן שרוצה להראות

ולא מנעל והוי משוי. ורבינו ירוחם ביאר הדבר יפה, שאין הקב נעשית להילוך, שהרי הוא צריך למקלות כדי להלך, ועם המקלות מותר לצאת כיון שזה לצורך הילוכו (כדלהלן סעיף י"ז), אלא עשית הקב היא כדי שלא יראו שחסר לו רגל, ולכן אסור. וכ"כ ההגהות מיימוני וספר התרומה. וכתב הריב"ש שאם הקב הזה מחופה עור אפילו רבי יוסי מודה דמותר לצאת בו, וגם אשה חולצת בו, כדאיתא בהדיא ביבמות ק"ג.

עוד איתא במתני' (ס"ו). **כסא וסמוכות שלו טמאין מדרס, ואין יוצאין בהם בשבת.** ופירש רש"י דמייירי בקיטע שיבשו וכווצו גידי שוקיו ואפילו על ארכובותיו אינו יכול לילך, ועושים כמין כסא נמוך ויושב עליו, וכשהוא מהלך הוא נסמך על ידיו בספסלים קטנים ועוקר גופו מן הארץ ונדחף לפניו וחוזר ונח על אחוריו, והכסא קשור לו מאחוריו, וסמוכות היינו מה שעושים מעור או מעץ לראשי שוקיו או רגליו התלויים של אותו קיטע, וכשהוא נשען על ידיו ועוקר עצמו נשען גם על רגליו קצת. ואין יוצאין בהם בשבת, שכיון שהם תלויים ולא מונחים על הקרקע, זימנין דמשתלפי. וכתב רבינו ירוחם שאין האיסור לצאת אלא בסמוכות, אבל בכסא ובספסלים הקטנים שבידיו מותר לצאת, כמו שמותר לצאת במקל, וכ"כ התוס' והרא"ש, וכן משמע מרש"י, ומה שהמשנה הזכירה כיסא היינו רק לענין טומאת מדרס.

עוד איתא במתני' (שם) **סמוכות שלו טמאין מדרס ויוצאין בהם בשבת.** ופירש רש"י דמייירי בקיטע בשתי רגליו המהלך על שוקיו ועל ארכובותיו, ועושה סמוכות של עור לשוקיו, ויוצאין בהם בשבת מפני שזה תכשיט שלו.

רבינו ירוחם מביא שיש הפוסקים כרבי יוחנן בן גורי (שבת ס"ו). דאין מנעל אלא של עור, ואם כן מנעל של עץ אסור לצאת בו, וכתב רבינו ירוחם שנהגו בכל המקומות להתיר בין בשל איש בין בשל אשה, וסנדל של שעם מותר לכו"ע כיון שהרועים יוצאים בו. וכתב הבית יוסף שהנדון הוא רק בסנדל שכולו עץ, אבל אם תחתיתו עץ ועליונו עור פשיטא שמותר.

מלבוש. ועל פי זה אפשר שפשט המנהג באלו הארצות לשים כובע גדול של לבד על גבי המצנפת מפני הגשמים, ואין לאסור אותו משום דילמא נפיל ואתי לאיתויי, כדפירש רש"י גבי סיאנא (עיין בסעיף מ"א).

פסקי ההלכה

דבר שהוא דרך מלבוש מותר ללבושו אף אם כוונתו להציל מטינוף, ולכן מותר ללבוש בגד או כובע מפני הגשמים, אפילו אם לובשו מעל בגדיו או כובעו ובלא הגשם לא היה לובשו, וכן מותר לאשה לשים בגד מפני הגשמים אם מכסה בו גם קצת מגופה (ומותר אף בבגד גרוע כשק, ואפילו לעשירות), וכן מותר לנדה לצאת בבגד שהוא מלפניה ומאחוריה כעין מכנסים בלא שוליים אף שכוונתה להציל מטינוף. אבל דבר שאינו מלבוש גמור ולובשו כדי להציל מטינוף, אסור, (ולרמב"ם שמחייב במלאכה שא"צ לגופה גם בזה חייב), ולכן אסור לאשה לתת בגד על צעיפה מפני הגשמים באופן שהוא מונח על ראשה ואינו מכסה את גופה, וכן אסור לאיש לכסות את כובעו במטפחת, וכן לא יצאו הזב או הנדה במה ששמים כדי שלא יתלכלכו, כגון דבר שהנדה קושרת לפניה, או ששמה מאחוריה וקושרתו ברצועות לפניה.

דבר שנעשה להציל מצער מותר לצאת בו בשבת אף שע"ז יציל גם מטינוף, ולכן נדה הקושרת דבר כדי שלא יפול הדם על בשרה ויטייבש ותצטער בזה מותר (אבל בלא קשירה אינו מתקיים, ומוך שהתקינה לנידתה באותו מקום מתקיים, ושרי אף בלא קשירה), וכן מותר לאשה לתת בגד על צעיפה אם כוונתה שלא יצער אותה הגשמים.

סעיפים ט"ו ט"ז

מה מותר לקיטע להוציא

איתא במתני' (שבת ס"ה): **הקיטע יוצא בקב שלו, דברי רבי מאיר, ורבי יוסי אוסר.** ופירש רש"י שקטע שנקטעה רגלו עושה כמין צורת רגל, וחוקק בו מעט כדי להכניס לשם ראש שוקו, ורבי יוסי אוסר כיון שאין זה לא תכשיט הוא

פסקי ההלכה

קייטע בשתי רגליו המהלך על שוקיו ועל ארכובותיו, ועושה סמוכות של עור לשוקיו, מותר לו לצאת בהם בשבת, אבל אם אינו יכול ללכת כלל על שוקיו, אלא יושב על כסא וכשנעקר ממקומו נסמך על ידיו ועל שוקיו ונדחף לפניו, ועושה סמוכות של עור או עץ לראשי שוקיו או רגליו התלויים, וכשהוא נשען על ידיו ועוקר עצמו נשען גם על רגליו קצת, אין יוצאין בהם בשבת, דכיון שהם תלויים חוששים שיבוא לטלטלם, אבל בכסא וספסלים קטנים שבידיו נשען עליהם בעת שנדחף לפניו מותר לצאת. וכן קייטע שעושה כמין דפוס של רגל וחוקק בו מעט לשום ראש שוקו בתוכו, ואינו עושה זה להלך בו, אלא כדי שלא יראה חסר רגל אלא נכה רגל, כיון דאינו צורך הילוכו אסור, שזא יפול ויבוא לטלטלו, [ואם הוציא פטור. סק"ע].

מנעל של עץ שהרגל נכנסת בו מותר לצאת בו בשבת, (ואם אין הרגל נכנסת בו אסור), לדעת השו"ע מותר אפילו באין בו עור כלל, ולדעת הגר"א והפמ"ג מותר רק אם יש בו עור. ונעלי בית שהרגל נכנסת בהם, אע"פ דמשתלפי מהרה וממילא, כתב הרמ"א שמותר לצאת בהם, דכיון דמחופה קצת בעור אין חוששים שיפול, ויש מחמירים ואוסרים, ובמקום רפש אין להקל, אך אם שכח ויצא בהם לרשות הרבים מותר להלך בהם עד שמגיע לביתו משום כבוד הבריות. וסנדל של שעם, לפי רבינו ירוחם מותר לצאת בו לכו"ע.

לא ילך אדם יחף בשבת במקום שאין דרך לילך יחף, וי"א שאף במקום שדרך לילך יחף בחול ילבש מנעלים בשבת ויו"ט, משום עונג שבת, וכדי שיזכור שהוא שבת, וגם בחול מדת צניעות הוא שלא לילך יחף. ולא יצא אדם בשבת כדרך שהוא יוצא בחול, בלתי דבר אחר שיזכור על ידו שזה שבת ולא יבוא לחללו.

סעיפים י"ז י"ח

מקל הליכה

כתבו הראשונים שמהמשה הנ"ל מבואר שרק בדבר שהקייטע יכול ללכת בלעדיו אסור, מפני שיש חשש שיפול ויבוא לטלטלו, אבל מה שמהלך בו מותר להוציא. אמנם

לסומא אסור לצאת עם מקל, כיון שהוא יכול ללכת בלי מקל, כדאיתא בגמרא (ביצה כ"ה): **תנו רבנן אין הסומא יוצא במקלו.**

פסק ההלכה – חיגר או חולה שעמד מחליו או זקן, אם אינם יכולים ללכת בלי מקל, מותרים אפילו אם אין המקל קשור, דהוי כמנעל, ואם יש מסמר שעושה גומא צ"ע אם מותר, והפמ"ג מצדד להתיר. ואם הם יכולים ללכת בלי מקל אסור דהוי כמשאוי ואסור מדאורייתא, וי"א דאסור מדרבנן. וכן סומא אסור לו לצאת במקל מחוץ לעירוב. ואדם שחושש שיפול מחמת שירדו גשמים והמקום משופע, או שחושש שיחליק על הקרח, הט"ז מתייר בזה, והא"ר כתב שאין דבריו מוכרחים, ועוד אחרונים כתבו שאין להקל בזה במקום שאין עירוב. ומקל העשוי לכבוד אסור לצאת בו אלא למקום שיש עירוב, ושם מותר אם נושאו לכבוד או שיש בו צורך קצת, אבל בלא צורך כלל איכא זילותא דשבת, וכן נכון לנהוג, ויש מתירים במקום שיש עירוב אף אם אינו תכשיט.

סעיף י"ט

אדם האסור בכבלים ברגלים, מותר לו לצאת בהם, דהוי כמלבוש, שזה בטל לגבי הגוף, ואין חוששים שיפול ויבוא לטלטל, דבסתמא הם קשורים בחוזק על רגליו שלא יפלו.

הוצאת אדם עם כסא בשבת וביו"ט

איתא בגמרא (ביצה כ"ה): **אין יוצאין בכסא, אחד האיש ואחד האשה. איני והא שלח רבי יעקב בר אידי זקן אחד היה בשכונתו והיה יוצא בגלודקי שלו, ובאו ושאלו את רבי יהושע בן לוי, ואמר אם רבים צריכין לו מותר, וסמכו רבותינו על דברי אחי שקיא, וכו', ובלבד שלא יכתף.**

וכתב הטור אין יוצאים בכסא, פי' שיושב בכסא ובני אדם נושאים אותו, אחד האיש ואחד האשה, ואם רבים צריכין לו מותר, ובלבד שלא יכתף, שלא ישים כל אחד ידו על כתף חבירו והכסא על זרועותיהם.

והבית יוסף תמה על דברי הטור שהביא הלכה זו כאן, שמשמע מהטור שאפילו לרשות הרבים מותר להוציאם כך

סעיף כ"א

עם מה מותר לצאת להגנה מהגשם

איתא בגמרא (נדרים נ"ה): **תניא יוצאים בשק עבה ובסגוס עבה, וביריעה ובחמילה מפני הגשמים, אבל לא בתיבה ולא בקופה ולא במחצלת מפני הגשמים.** וכן פסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם. וכתב הרא"ש שמותר לצאת עם שק גם כשאין גשמים, אבל מדברי הרוקח משמע שרק מפני הגשמים מותר.

פסק ההלכה – תיבה או קופה או מחצלת אין יוצאים בהם בשבת, כגון כדי להגן על עצמו מפני הגשמים, אבל במלבוש שק ויריעה וחמילה (-בגדים גסים) מותר אפילו שלא מפני הגשמים, דכיון שדרך הרועים לצאת בזה מפני הגשמים חשיב מלבוש. ובימינו שדרך הרועים ללבוש שק ממש, צ"ע אם מותר לצאת בו בשבת.

סעיף כ"ב

דברים הניתנים על המכה

איתא בתוספתא (שבת פרק ו') **יוצאין במוך ובספוג שעל גבי מכה, ובלבד שלא יכרוך עליה חוט או משיחה. יוצאין בקליפת השום ובקליפת הבצל שעל גבי המכה, ואם נפל לא יחזיר, ואין צריך לומר שלא יתן לכתחלה בשבת. יוצאין באגד שעל גבי המכה, וקושרו ומתירו בשבת. איספלנית שפירשה מן האגד מחזירין אותה תוך האגד. יוצאין באיספלנית ובמלוגמא וברטיה שעל גבי המכה, ואם נפל לא יחזיר. ואין צריך לומר שלא יתן לכתחלה בשבת.** וכן פסקו הרי"ף והרא"ש.

פסק ההלכה – מוך וספוג, או קליפת שום ובצל, או איספלנית ומלוגמא ורטיה שעליה, אם נתנם מערב שבת מותר לצאת בהם בשבת, שמפני שהם מרפאים הוי כתכשיט, אמנם אסור להחזירם בשבת, וכ"ש לתיתם בתחילה, דאסור לעשות רפואה בשבת. אבל דברים שאינם מרפאים כמו חוט או משיחה שעל המכה או על המוך או

כשרבים צריכים לו, והרי"ף והרא"ש והרמב"ם לא הזכירו דין זה לגבי שבת, משום דסבירא להו שדברי הגמרא הם דווקא ביום טוב שאין בו איסור הוצאה, ואין האיסור אלא מדרבנן משום זילותא דיום טוב, והיכא דרבים צריכין לו לא גזרו רבנן, אבל בשבת לרשות הרבים ודאי אסור, ואפילו לכרמלית אסור אטו רשות הרבים, דקיימא לן כרבא (עירובין צ"ט). דגזר כרמלית אטו רשות הרבים. והא דאיתא בגמרא שם שאמימר ומר זוטרא מכתפי להו בשבתא דרגלא, זה היו עושים בתוך בית המדרש כדי להביאם עד מקומם, כדמשמע בגמרא, ואפשר דמשמע ליה לטור דכיון דקיימא לן (שבת צ"ד) החי נושא את עצמו, אין איסור להוציא אדם אלא מדרבנן, ובמקום שרבים צריכין לו לא גזרו.

ובשו"ע לא הביא דין זה להלכה.

סעיף כ'

איתא במתני' (שבת ס"ו). **אנקטמין טהורים ואין יוצאים בהם.** ובגמרא (ס"ז): **איתא מאי אנקטמין, אמר רבי אבהו חמרא דאכפא** (-חמור שהליצנים עושים ונראה כמי שרוכב עליו), **רבא בר פפא אמר קישורי** (-עצים גבוהים שיש בהם מושב לכף הרגל והולכים איתם במקום שיש טיט), **רבא בר רב הונא אמר פרמי** (-מסיכה על הפרצוף להבהיל את הקטנים).

פסק ההלכה – אין יוצאין בעצים גבוהים שיש בהם מושב לכף הרגל והולכים בהם בטיט. ולא בחמור שעושין הליצנים ונראה כרוכב עליו והוא נושא והולך ברגליו. ולא בצורת פרצוף שנותנין על הפנים להפחיד התינוקות, מפני שאינם דרך מלבוש, ואם יצא פטור.

רבינו ירוחם אומר שמדברי רב פפא נראה שאסור לצאת עם סנדל של עץ, וכל העולם נוהגים בו היתר, ויש גדולים שכתבו שלא אסרו אלא סנדל של עץ הקשור בשוקו שאינו מתהדק יפה, אבל שלנו שאינו קשור ברגל אלא שהרגל נכנס בו מותר.

ממחטה - כתב הרמ"א שמותר לצאת במטפחת שמקנחים בו האף, אם היא מחוברת לכסות, (כיון שכך הדרך, ולפ"ז בזמננו שאין כך הדרך אסור, וי"א שהטעם משום שזה אינו חשוב והוא בטל לכסות), וצריך שהיא תהיה תפורה היטב מבעוד יום, או עכ"פ תפורה בשתי תכופות, ותפירה לחגורה, או קשירה בעלמא לכסות אפילו בקשר של קיימא שקשרו מבעוד יום אסור, ואין התר לעשות מהממחטה חגורה בשבת, אם יש לו חגורה בלאו הכי, ויכול לחברה בראש החגורה בקשר עניבה וזה יהיה כחגורה ארוכה, ויחגור עצמו כך כל זמן שהוא הולך ברחוב, ויש מפקפקים על זה על וסוברים שקשר שאינו של קיימא לא מועיל לזה, ולכן לכתחילה טוב לקשור מערב שבת בקשר של קיימא.

יציאה בקמיע בשבת

קמיע היינו שכותבים איזה לחש ע"ג אגרת, או שמניחים בקמיע שורשי סמנים, והחולים לובשים אותו לרפואה. ולענין טלטול בשבת מותר ללבושו רק היכא שמוחזק שהדבר מועיל לרפואה, והחולה לובשו ולא נוטלו בידו, דאז הוא נחשב מלבוש (ומותר לצאת בו כמו שנתבאר לעיל לענין רטיה), אבל בלאו הכי אסור, ולהלן יבואר מתי נחשב שהקמיע מוחזק כמרפא (בגלל הלחש שכתוב בקמיע, או בגלל מי שכתבו) ומותר לצאת בו בשבת.

סעיף כ"ד

איתא במתני' (שבת ס"ו:): **הבנים יוצאים בקשרים**. ופירשו בגמרא **קישורי פאה** ופריך **אי הכי מאי איריא בנים אפילו בנות נמי מאי איריא קטנים אפילו גדולים נמי**. ומבואר שבקישורי פאה מותר גם לבנות וגם לגדולים.

פסק ההלכה - מותר לצאת בשבת עם מיני עשבים שקושרים אותם בקשרים ותולים אותם לרפואה, דזה בכלל קמע מומחה שמותר לצאת בו, דתכשיט הוא לחולה כאחד ממלבושיו. וכדלהלן.

סעיף כ"ה

איתא במתני' (שבת ס.) **לא יצא האיש בסנדל המסומר וכו' ולא בקמיע בזמן שאינו מן המומחה** (אבל בקמיע מומחה שרי, דתכשיט הוא לחולה כאחד ממלבושיו). ובגמרא (ס"א.) **אמר רב פפא לא תימא עד דמימחא גברא ומימחא**

הספוג או הרטיה אסור לצאת בהם, אך לכורכם מותר. ואגד הכרוך על הרטיה שלא תפול מותר לצאת בו בשבת, וכן מותר לקושרו או להתירו, (והיינו בשל סמרטוטים, דבטל לרטיה, משא"כ חוט או משיחה דחשיבי). ואם מניחם על המכה ממש להגן שהמכה לא תישרט, לדעת השו"ע אסור, אבל דעת הגר"א כהרמב"ם שגם בזה מותר, וכן דעת כמה אחרונים, ומותר אף להחזירם, ומ"מ יותר טוב שיכרוך איזה סמרטוט ד"ל שזה שרי לכו"ע כיון דלא חשיב ובטל לגבי המכה, ובכל גוונא צריך לרחוץ את המכה מקודם כדי שלא יצטבע ע"ז.

סעיף כ"ג

זגים

איתא במתני' (שבת ס"ו:): **בני מלכים יוצאין בזגים, וכל אדם אלא שדברו חכמים בהווה**. ובגמרא (ס"ז.) **מאן תנא, רבי שמעון היא, דאמר כל ישראל בני מלכים הם**. **רבא אמר בארוג בכסותו ודברי הכל**. וכיון שאין הלכה כר"ש ממילא צריך להעמיד את המשנה כרבא, ואפילו לתירוצו הראשון בגמרא י"ל שבארוג בכסותו מותר לכו"ע, וכן פסק הרמב"ם.

פסק ההלכה - מותר לבנים לצאת בזגים (-פעמונים קטנים) הארוגים על כסותם, ואפילו אם הם של זהב מותר, (אם אין בהם ענבל ואינם משמיעים קול, או שהזוג פקוק), אבל אם אינם ארוגים אסור אפילו אם הם קשורים, וכ"ש שאסור לצאת בזוג שבצווארו ואפילו לבני מלכים אסור, ואפילו בנים קטנים שאינם עשירים אסורים לצאת בזוג של זהב שאינו ארוג לכסות או התלוי בצווארו, דאף שהוא קטן ואין כאן ספיה חיישין שמא יבוא אביהם לטלטלו, ובפמ"ג מסתפק אם אסור גם בעשירים משום לא פלוג.

דבר המחובר לבגדים ודרכו להיות מחובר שם מותר לצאת בו בשבת, ולכן מותר לצאת בכיסים התפורים בבגד או בכובע התלוי בבגד ומסכה בו ראשו בזמן הגשמים, אבל דבר שאין דרכו להיות מחובר שם אסור, ואותם עיגולים ירוקים שגזרה המלכות לשאתם בכסותו, מותר לצאת בהם אף אם אינם תפורים אלא מחוברים קצת.

אתמחי (אם כתבו רופא אחר, וגם קמיע זה לא היה מומחה (שהרי ריפא רק אדם אחד) לולא שהכתוב נעשה מומחה. ולתוס' והרא"ש בלאו הכי הקמיע אינו מומחה לרופא אחר, ואותו קמיע נעשה מומחה, והנ"מ היא שאם הרופא איבד המחאתו, כגון שכתב ג' קמיעים ולא הועילו, מ"מ אם הומחה הקמיע מועיל אפילו איבד הכותב המחאתו). **חד קמיעא לתלת גברי** (לחולי אחד), **קמיעא אתמחי** (לרש"י אפילו אם כתבו אדם אחר), **גברא לא אתמחי** (לקמיע של לחש אחר או לחולי אחר, שהרי לא כתב אלא לחש אחד שהועיל. וכתבו התוס' שגם אם כתב קמיע אחד לאדם אחד וריפאו ג' פעמים נעשה הקמיע מומחה, ונקט שריפא ג' אנשים כדי לומר שאפילו בזה הכותב לא נעשה מומחה, וכן משמע מהרא"ש).

עוד בגמרא **בעי רב פפא ג' קמיעי** (של ג' מיני חולי) **לחד גברא, מאי, קמיעא ודאי לא אתמחי** (אם יכתבו אדם אחר, שהרי לא ריפא אלא פעם אחת), **גברא אתמחי או לא אתמחי, מי אמרינן הא אסי ליה** (שהרי כתב ג' אגרות שהועילו), **או דילמא מזלא דגברא הוא דקא מקבל כתבא. תיקו.**

וכתב רש"י שאף שקמיע אחד שריפא ג' פעמים אדם אחד נעשה הקמיע מומחה ולא תולים שמזלו של המתרפא גרם, שאני התם שזה קמיע אחד, ואין לתלותו במזל האדם אלא בקמיע, אבל כאן זה ודאי תלוי או ברופא או במתרפא. והתוס' והרא"ש כתבו שהמחאת קמיע חזקה יותר מהמחאת הגברא, ולכן הגמרא מסתפקת לגבי המחאת גברא אע"פ שלגבי המחאת קמיע פשיטא דמהני.

ופסקו הסמ"ג והסמ"ק וספר התרומה ורבינו ירוחם בעיא דרב פפא לחומרא, וכן משמע מדברי הרמב"ם ומקצור פסקי הרא"ש, וכן צ"ל בדעת הטור.

ומה שכתב הטור שאם לחש אחד באגרת אחת ריפא ג' פעמים נעשה קמיע מומחה, היינו אפילו אם ריפא ג' פעמים אדם אחד. ומהרמב"ם מבואר שדווקא אם ריפא ג' בני אדם נעשה הקמיע מומחה.

ואם כתב אותו לחש בג' אגרות, וריפאו השתים מהן כל אחת איש אחר, והשלישית ריפאה ג' אנשים, או ג' פעמים איש אחד, בזה נמחה האיש והקמיע הג'. ואם כל אחת

קמיעא, אלא כיון דמימחא גברא אף על גב דלא מימחא קמיעא. וכתבו התוספות והרא"ש והר"ן דכ"ש דאי אתמחי קמיעא ולא אתמחי גברא שמותר, דמשמע בגמרא (ס"א:) שהמחאת קמיע עדיף מהמחאת רופא.

עוד איתא בגמרא (ס"א.) **תנו רבנן אי זהו קמיע מומחה, כל שריפא ושנה ושלש. והתניא איזהו קמיע מומחה כל שריפא ג' בני אדם כאחד** (ובבבביתא קמייטא תני כל שריפא ושנה ושלש אפילו אדם אחד). **לא קשיא הא למחויי גברא הא למחויי קמיעא.**

דעת רש"י דהא דקתני ג' בני אדם, היינו משום שסתם ג' בני אדם חולים בשלשה מיני חולאים, ואיירי בג' מיני קמיעים שאינם דומים זה לזה, ובזה נעשה הגברא מומחה לכל הקמיעות שיעשה, כדאמרינן בבבא קמא (ל"ז.) **נוח שור וחמור וגמל נעשה מועד לכל**, אבל הקמיעות הללו אם יכתוב רופא אחר אחד מהם לא נעשו מומחים. והא דקתני שקמיע מומחה היינו כל שריפא ושנה ושלש, מיירי שקמיע זה ריפא ג' פעמים אדם אחד או ג' בני אדם, והיינו באותו חולי, ונעשה הקמיע לבדו מומחה על ידי אדם זה, ואם כתבום שלשה רופאים נעשה קמיע של לחש זה מומחה מיד כל אדם. אבל דעת התוס' והרא"ש שאין הגברא מומחה למיני לחשים אחרים, דמנין לנו שהוא בקי בהם, ולא נעשה מומחה אלא לג' לחשים אלו, וגם הקמיע אינו מומחה אם יכתבנו אחר, ורק אותו קמיע עצמו הוא מומחה לכל אדם.

עוד איתא בגמרא (ס"א:) **אמר רב פפא פשיטא לי תלתא קמיעי** (-ג' מיני לחש) **לתלתא גברי תלתא תלתא זמנא** (שכל לחש ריפא ג' פעמים, אפילו אדם אחד). **אתמחי גברא** (לרש"י אתמחי גברא בכל הקמיעות שיכתוב, שהרי הומחה בג' מיני קמיעין, ולתוס' והרא"ש לא הומחה לקמיעות אחרים אא"כ כתב בהם אותו לחש), **ואתמחי קמיעא** (לרש"י נעשה מומחה לכל אחד שיכתבם, שהרי כל קמיע ריפא ג' פעמים, ואין לומר שמזל הרופא גרם, דאין הדבר תלוי במזל אלא בחכמה. ולתוס' והרא"ש רק אותו אחד נעשה מומחה, אבל אם אחר כתב לחש זה לא, וקמיע זה עצמו נעשה מומחה גם לאחרים אפילו אם לא אתמחי גברא, כיון שהוא ריפא ג' פעמים). **ג' קמיעי תלת גברי חד חד זמנא, גברא אתמחי, קמיעא לא**

של כתב בין בקמיע של עיקרים משרשי סממנים, בין בחולה שיש בו סכנה בין בחולה שאין בו סכנה, ואפילו הוא ממשפחת ניכפין ונוטלו כדי שלא יאחזנו מותר, וקושרו ומתירו ברשות הרבים, ובלבד שלא יקשרנו בשיר או בטבעת ויצא לרשות הרבים. (וכתב מכתבי הקודש אסור לצאת בו לרשות הרבים אא"כ הוא מכוסה, שמא יצטרך ליפנות ויסירו ויטלטלו, ואם יש בו סכנה אם יסירו, דאז א"צ להסירו, מותר).

איתמחי גברא היינו שריפא ע"י לחש אחד ג' בני אדם בג' אגרות, דאז נעשה הגברא מומחה אף לשאר אנשים בכל פעם שיכתוב לחש זה, אבל לא הוחזק לשאר לחשים, ואפילו כתב כמה לחשים בכמה אגרות והוחזק בהם, לא מהני ללחשים אחרים, וגם לחש זה לא הוחזק אם יכתבנו אחר, ואם כתב ג' לחשים שונים לא הוחזק אפילו לאותם לחשים.

איתמחי קמיע היינו שאותו לחש באותה אגרת ריפאה ג' פעמים אפילו את אותו אדם, שע"ז הוחזקה אגרת זו לכל אדם, ואפילו ריפא בה ג' אנשים לא הוחזק אלא הקמיע, אבל לחש זה שנכתב באגרת אחרת אפילו ע"י אותו אדם לא הוחזק.

איתמחי גברא וקמיע היינו שכתב לחש אחד בג' אגרות, וכל אחת הועילה לג' אנשים או לאיש אחד ג' פעמים, שע"ז הוחזק הגברא ללחש זה בכל אגרת שיכתוב, והוחזקו אגרות אלו לכל אדם, ונ"מ שאם איבד הגברא את המחאתו, עדיין מותר לצאת באגרות שהוחזקו. (ואם כתב כמה לחשים וכל לחש הועיל כמה פעמים לכמה אנשים, לשו"ע אין נעשה מומחה ללחשים שלא הוחזק בהם). ואמנם כל זה כשהוחזק הגברא והקמיע יחד, (כגון שאגרת אחת ריפאה אדם אחד ג"פ, והשניה ריפאה אדם אחר ג"פ, והשלישית ריפאה את האדם השני ב"פ, שאז בפעם השלישית הוחזק הגברא והקמיע, או שאגרת אחת הועילה לג' בני אדם, והשניה הועילה לג' אחרים, והשלישית הועילה לשניים שכבר הועילו הראשונים, ואח"כ הועילה לאדם אחר), אבל אם כבר הוחזק הגברא תולים בו ולא בקמיע, ונ"מ שאם כתב ג' אגרות ולא הועילו, גם הקמיע שריפא ג' אנשים איבד את חזקתו.

ואם כתב ג' מיני קמיעים לג' בני אדם מחליים אחרים, לשיטת רש"י (ועוד ראשונים) נעשה מומחה לכל, דכל קמיע שיתן יועיל, ולשו"ע (שפסק

מאותן האגרות ריפאו ג' פעמים נעשו כולן מומחות. ואין להקשות איך הקמיע השלישי נעשה מומחה, והרי מיד כשיתרפא אדם אחד בקמיע השלישי נמחה הכותב, וא"כ ודאי שהאגרת תועיל. י"ל דנ"מ כגון שב' קמיעים מאלו ריפאו ג' פעמים לשני אנשים, והקמיע השלישי ריפא אחד מאלו האנשים ב' פעמים, שבזה נעשו ב' קמיעים מומחים אבל הכותב והקמיע השלישי לא נעשו מומחים, ורק כשהקמיע השלישי ריפא אדם שלישי בא בבת אחת המחאת האיש והמחאת הקמיע.

אם ג' אגרות ריפאו איש אחד לא נעשה הכותב מומחה.

להמחאת קמיע אין צריך שירפא לשלשה בני אדם, ומספיק שירפא אדם אחד ג' פעמים, כיון שהמחאת הקמיע תלויה בעשייתו כתיקנו, וממילא יותר יש לתלות ענין הרפואה בתיקון הקמיע במבזל של האיש המתרפא, אבל לאמחויי גברא, כיון שזה תלוי במזל הרופא יש להסתפק שמא מזל הרופא גורם או מזל החולה.

דעת הסמ"ג והסמ"ק וספר התרומה כרש"י דאם ריפא שלשה מיני חלאים וג' מיני קמיעות אתמחי גברא לכל הקמיעים גם לחלאים אחרים. וכתבו עוד שלא יקרא אדם מומחה על ידי שריפא שלשה בני אדם על ידי תחבושת או משקה, אלא דוקא אם הוא מומחה בקמיעים, ואף על פי שהנותנו אינו יודע כלום ברפואה.

כתוב בהגהת אשר"י שאם רופא מומחה עשה קמיע חדש לאיזה חולי, אותו קמיע לבד מותר להוציא, אבל אם יעשו אדם אחר אסור, אע"פ שקמיע כזה ריפא ג' פעמים מיד המומחה, דאיכא למימר שמזל הרופא גרם, אבל קמיע שבא מיד אדם שאינו מומחה וריפא שלש פעמים, נעשה מומחה מיד כל אדם, דאין כאן לתלות במזל הרופא, כיון שלא היה מומחה בשעה שעשהו.

פסקי ההלכה

קמיע שאיתמחי הגברא או הקמיע יוצאים בו בדרך מלבוש, דתכשיט הוא לחולה כאחד ממלבושיו, אבל אסור להוציאו בידו, אבל קמיע שאינו של מומחה אסור לצאת בו אף בדרך מלבוש, ומותר לצאת בקמיע מומחה בין בקמיע

והנה הגמרא מדייקת **הא אין בו משום רפואה יש בו משום דרכי האמורי**. ופירש רש"י: יש בו משום רפואה שנראית רפואתו כגון שתיית כוס ותחבושת מכה, אין בו משום רפואה כגון לחש שאין ניכר שיהא מרפא. והקשה הרא"ש מהא דאיתא בגמרא שהיו עושים כמה לחשים, ולכן ביאר הרא"ש שכונת הגמרא למעשה שאין ניכר שיהיה בו איזה רפואה, כגון אילן שמשיר פירותיו שסוקרו בסיקרא, וכ"כ הר"ן והטור. וכתב עוד הר"ן שאפשר שלחשים שאין אנו יודעים אם יש בהם משום רפואה מותרים מספק, ולא אסרו אלא אותם שבדקו ואין מועילים, וכ"כ הרשב"א בשם התוס', אמנם רבינו יונה חשש בכל קמיע שאינו מומחה משום דרכי האמורי.

פסק ההלכה – מותר לצאת בחול או בשבת בביצת החרגול ובשן שועל ובמסמר הצלוב, כשהם תלויים עליו, ואין בו משום דרכי האמורי ככל דבר שיודעים שסגולתו מועילה לרפואה, אבל מעשה שאין ניכר בו משום רפואה אסור משום דרכי האמורי, ולחשים מותרים, ובחול מותר אף לחש שעדיין לא יודעים אם הוא מרפא, אבל אלו שבדקם ואינם מועילים אסור.

סעיף כ"ח

איתא במתני' (שבת ס"ה). **יוצאים בסלע שעל הצינית**. ומפרש בגמרא **מאי צינית, בת ארעא** (מכה שהיא תחת פרסת הרגל וקושר בה מטבע לרפואה).

פסק ההלכה – מותר לצאת במטבע שמוניח על מכה שבפיסת רגלו, לדעת השו"ע מותר רק אם זה גם מרפא, (אם זה קשור מבעוד יום בסמרטוט שאינו חשוב, אבל אם כרוך בדבר חשוב אסור), ולדעת כמה אחרונים מותר אף אם המטבע הוא כדי להגן מצער, אמנם לדעת הגר"א אין מותר אלא כשהלך כך שעה אחת מבעוד יום, ומ"מ לענין סמרטוט יש להקל אף כשקשרו בשבת.

יציאה בסנדל המסומר – איתא במתני' (שבת ס). **לא יצא האיש בסנדל המסומר**. ומפרש בגמרא טעמא דגזרו עליו

כהתוס' והרא"ש ורבינו ירוחם) לא נעשה מומחה כלל. ועוד קולא יש ברש"י שלחש שריפא ג' בני אדם מחולי אחד, הוחזק גם אם יכתוב אחר לחש זה לחולי זה. ויש לסמוך להקל בעת הצורך.

ואם כתב ג' אגרות לאדם אחד אפילו בלחש אחד, וריפאוהו ג"פ, לא הוחזק הגברא לאגרת אחרת, דאמרינן שמזל החולה גרם, (והמ"א אוסר אף באותו חולה, ושאר האחרונים מפפקים בזה), וכן לא הוחזק הקמיע.

איתא בגמרא (שבת ס"א). **איזהו קמיע מומחה כל שריפא ושנה ושילש. אחד קמיע של כתב, ואחד קמיע של עיקרין**.

פסק ההלכה – מיני עשבים שקושרים אותם בקשרים ותולים אותם לרפואה, מותר לצאת בהם בשבת, אם הוחזקו כנ"ל.

סעיף כ"ו

איתא בירושלמי (שבת ו' ב') **נאמן הרופא לומר קמיע זה מומחה ריפיתי בו ושניתי ושלשתי**. וכן פסקו הראשונים.

פסק ההלכה – הרופא נאמן לומר על עצמו או על הקמיע שהם מן המומחה.

י"א שבכל קמיע שאינו מומחה יש חשש דרכי האמורי, והגר"א הקשה על שיטה זו, ומ"מ בחולה שיש בו חשש סכנה מותר.

סעיף כ"ז

רפואה סגולית

איתא במתני' (שבת ס"ז). **יוצאין בביצת החרגול, ובשן שועל, ובמסמר מן הצלוב משום רפואה, דברי רבי מאיר, וחכמים אוסרין אף בחול משום דרכי האמורי**. והלכה כר"מ, כדאיתא בגמרא (שם) **אביי ורבא דאמרי תרויהו כל דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי**.

אבל כשמקפל הצדדים שלפניו בלבד פטור אבל אסור. וממילא יש להזהיר לחתנים שלנו שלא יצאו בטליתותיהם לרשות הרבים, כל שצידי הטלית מקופלים על כתפם, וכן אסר רבינו יונה. אמנם אם הטלית לא מקופלת על הכתף אלא משולשלת ברחבה למטה מהכתפיים מותר, כדאמרינן בגמרא (קמ"ז:): **כי מעבריתו מאני דבני חילא שריבבו בהו למטה מכתפיים**, ופירש רש"י שלא יהו שוליהם מונחים בכתפיהם אלא משוכים שיהא נראה לבוש. ובשבלי הלקט כתב שרק אם כל הטלית על הכתפים אסור, אבל אם מכסה בה גם גופו מותר אע"פ שמתקצרת מלמטה, והביא שגאון אחר כתב שאסור לקפל טלית על ראשו ועל כתפיו בשבת, בין מפני החמה בין מפני הגשמים, אבל לפירוש רבינו חננאל משמע שאינו אסור אלא כשמסירה כולה מעליו ומקפלה ונושאה על כתפו.

עוד איתא בגמרא (שם) **אמר עולא אסור לעשות מרזב בשבת, וכו', אמר רב פפא נקום האי כללא בידך כל אדעתא דלכנופי אסור, כל להתנאות שרי**. לרש"י האיסור במרזב הוא משום תיקון כלי, והכונה שמסלק הבגד מן הארץ כשהוא ארוך וכופל אותו כלפי מעלה ומחזיק אותו ע"י חוטים ונעשה כמין מרזב. ולכנופי היינו שיהא מתוקן תמיד להעמיד קיפולו לעולם, ולהתנאות היינו לפי שעה. אבל התוס' והרא"ש ורבינו ירוחם מבארים שהאיסור הוא משום הוצאה, לפי שאינו דרך מלבוש, וכן נראה מדברי הרמב"ם. וכתבו התוספות שמרזב היינו שלוקח שני צידי רוחב הטלית של צד ימין ונותן על הכתף השמאלית בצורה מקופלת, כדי שזה לא יכביד עליו בהליכה, ויש בו כיסים מרובים וכל כיס נראה כמין מרזב, ומה שאדעתא דלהתנאות מותר היינו כשאין צידי טליתו מקובצים, אלא צד אחד מונח על כתפו אצל צוארו, והצד השני נופל על שכמו עד הזרוע, ואין בו שום כיס, וכן פירש בערוך, וכיוצא בזה פירש הרא"ש, וכן כתב רבינו ירוחם. והכלבו כתב בשם הראב"ד שלא נאסר טלית מקופלת רק בקפלו צד ימין על צד ימין ושמאל על שמאל, אבל של שמאל על ימין ושל ימין על שמאל כעין עיטוף שלנו מותר, ולא איקרי אלא להתנאות, וכל שכן של חתנים שמשלשלים אותו מצדו

משום מעשה שהיה. ובביצה (י"ד:) תנן דביום טוב נמי אסור. והגמרא (שבת ס:) מפרשת מהי צורת סנדל המסומר שגזרו עליו, ואומרת שכל שאינו מסומר בהוא גוונא ממש מותר. וכתב הרא"ש הטעם שלא אסרו אלא באותו סנדל כמו שאירע המעשה, וכתב שצורתו נעלמה ממנו. ובהגהות מיימוני כתב שהסנדלים הנזכרים בגמרא לא נראו ביננו מעולם, הילכך סנדלים שנועלים במדינת רומי מותר לצאת בהם, אלא שהחמירו על עצמם. וכתב רבינו ירוחם שמה שאסרו גאליגא"ש עם מסמרים למטה זה מנהג בטעות, שהיו סבורים שהיה זה סנדל המסומר, ועם כל זה לא היה מתירו במקום שנהגו בו איסור, ואולי אסרו משום שזה חופר בקרקע וכו"ש, אבל נראה שאין להם על מה שיסמוכו לאסור. והר"ן כתב שסנדל המסומר שלנו אינו בכלל הגזירה כיון שאינו דומה לאותו סנדל, ומ"מ נהגו בו איסור מפני שדרכו לצאת מן הרגל ואיכא למיחש דילמא אתי לאיתויי. וכתב הרשב"א שאף שמדינא מותר לשים בסנדל חתיכה של ברזל במקום המסמרים, מ"מ כיון שאף אחד לא עושה כך אסור, כדי שלא יבואו להתיר סנדל המסומר, וכתב הבית יוסף שלדבריו בזמננו שנוהגים לעשות כך מותר. ודעת הכלבו לאסור בסנדלים המסומרים שלנו שהם מסומרים לחזק אע"פ שאינם כאותו סנדל שגזרו בו, וכן יש לאסור כיון שקרובים הם להשמיט מן הרגל, ובאותם שאינם מסומרים נראה להתיר אע"פ שאינם קשורים. והקשה הבית יוסף שמבואר בפוסקים שאין האיסור אלא בסנדל העשוי באותה צורה. ובשו"ע לא הביא דין זה להלכה כלל.

יציאה בטלית

אדם הלוש טלית מותר לו לצאת עימה בשבת, כשאר מלבושים, אמנם כאשר הטלית מונחת על גופו ואינו לבוש בה אסור, וכדלהלן.

סעיפים כ"ט – ל"א

איתא בגמרא (שבת קמ"ז): **אמר רבי יוחנן היוצא בטלית מקופלת מונחת לו על כתפו בשבת** (שלאחר שנתנה על ראשו הגביה שיפוליה על כתפיו) **חייב חטאת** (שאין זה דרך מלבוש). וכתב הר"ן שטלית מקופלת היינו כששני צידי טלית שלפניה ושל אחריה מונחים על כתפו, ובזה חייב חטאת,

האחר.

והרמב"ם כתב שהמתעטף בטליתו וקיפלה מכאן ומכאן בידו או על כתפו, אם נתכוין לקבץ כנפיו כדי שלא יקרעו או כדי שלא יתלכלכו אסור, ואם קבצן להתנאות בהם כמנהג אנשי המקום במלבושן מותר. והיוצא בטלית מקופלת ומונחת על כתפו חייב.

וכתב הבית יוסף שבמלבושים שלנו שהוא לבוש בהם ומוציא ידיו מתוכם מותר להגביהם ולקפלם כדי שלא יתלכלכו או כדי שלא יעכבוהו מללכת, דדווקא בטליתות שלהם שהיו מיריעה אחת אסור, וכן בטליתות שלנו אסור אם אינו מוציא ידיו מתוכם, אבל כשמוציא ידיו מתוכם לעולם דרך מלבוש הו, ועוד דכל כהאי גוונא אפילו בטליתות שלהם מותר, דבכהאי גוונא אינו נראה כמשאוי. ויש מפקפקים בדבר, ואין להם על מה שיסמוכו.

פסקי ההלכה

במדינות שנהגו לצאת בטלית **סביב הצוואר**, מותר לצאת כך בשבת, ואף אם זה טלית של מצוה שאינו חייב בציצית באופן כזה, מ"מ י"ל שהציצית היא נוי לבגד ומותר לצאת בזה בשבת, כמו ההולך עם טלית בלילה. אבל במדינות שאין דרך לצאת כך אסור וחייב חטאת.

טלית המשולשלת למטה מכתפיו מותר אפילו אם היא מתקצרת למטה, ואפילו אם אינה מכסה את רוב גופו, (וי"א דבעינן שתהא מכסה את רוב גופו), ועפ"ז מותר ללבוש גלימא על הטלית וללכת לבית הכנסת, (אף שכשהולך בדרך הוא מגביה שוליו מלמטה), וכתב הרמ"א שההתרה הוא גם כשמניח צד ימין על כתפו של שמאל כיון שדרך ללבושו כך, אמנם אם מניח ב' הצדדים של ימין על כתפו שמאל אסור.

אם לקח את הקצוות שלמטה והגביהם על ידו או על כתפו, (ונטל ב' הקצוות שלפניו ולאחוריו של צד ימין וכן של צד שמאל וקיפלן והגביהן על ידו או על כתפו. ולהגר"א איירי שקיפל שוליה ואחזן כך בידו או על כתפו ונעשה כעין מרזב), ולא הגביה את כל שולי הטלית, אם כוונתו כדי

שהקצוות לא יקרעו או יתלכלכו אסור, ואם כוונתו להתנאות כדרך אנשי המקום מותר, וכל זה בטליתות שלהם שהיו מרובעות, אבל מלבושים שלנו שהאדם לבוש בהם ומוציא ידיו מתוכם, מותר להגביה את הקצוות, אמנם לא יגביהם הרבה ויתנם תחת הזרוע, ומלבוש שאין מכניס בו ידיו אסור להגביהו הרבה, אבל להגביהו קצת כדי שלא יתלכלך מותר.

יציאה וטלטול מעות שנמצאים בבגד

סעיף ל"ב

יציאה עם מעות הצרורים בבגד

איתא בגמרא (שבת קמ"ז): **חנוני היוצא במעות הצרורים לו בסדינו חייב חטאת. ולא חנוני בלבד אמרו, אלא כל אדם, אלא שדרכו של חנוני לצאת כך.**

פסק ההלכה - מעות הצרורים בסדין או הנמצאים בכיס התחוב בבגדו, המוציאים בשבת לרשות הרבים חייב, משום דדרך הוצאה בכך, אבל בבית מותר לצאת במעות הצרורים בסדין כשהוא לבוש בסדין, ואפילו באינם צרורים מותר ובלבד שיהיו מנוקבים, שאז אין עליהם שם מוקצה כיון שראוי לתלותם לתכשיט, (ולדעת הגר"א גם בצרורים מותר רק במנוקבים, דאי לאו הכי הסדין נעשה בסיס למעות ואסור לטלטלו). והתר זה הוא היכא שהוא צריך את הסדין, וי"א שרק אם הוא ירא להשאיר את הסדין שמא יגנבוהו מותר, אבל משום צריכות הסדין בעלמא לא הותר לו לטלטל, וכתב הבה"ל שאולי התר זה הוא גם לשו"ע שמחמיר להלן אף במקום פסידא, אבל לרמ"א שמיקל שם מותר כאן גם באינם מנוקבים. והנה דעת המ"א שרק אם ייחדם לתליה הוסיף להגמיר שם מוקצה, ולדבריו אין ההתר אלא כשיש חשש גניבה.

סעיף ל"ג

יציאה עם מעות התפורים לבגד

יש מתירים לצאת עם בגד שתפורים בו מעות [מפני שהם בטלים לבגד], ומהרי"ל סבר להתיר היכא שהוא

יציאה במיני מלבושים - המשך

סעיף ל"ד

יציאה בסודר המקופל על כתפו

איתא בגמרא (שבת קמ"ז): **אמר רבי יהודה מעשה בהורקנוס בנו של רבי אליעזר בן הורקנוס שיצא בסודר שעל כתיפו בשבת, אלא שנימא כרוכה לו באצבעו, וכשבא הדבר לפני חכמים אמרו אפילו אין נימא כרוכה לו באצבעו. דרש רב נחמן בר רב חסדא משמיה דרב חסדא הלכה אף על פי שאין נימא כרוכה לו באצבעותיו.** וכתב הבית יוסף שלא ראה חולק בהא דא"צ שתהא נימא כרוכה על אצבעו, מלבד רבינו ירוחם בשם רבינו חננאל, ואולי היתה לר"ח גירסה אחרת.

וכתב רבינו ירוחם שמותר לצאת בסודר מעוטף כעין מעיל, ומשמע מדבריו שאם אינו מעוטף אסור, והקשה הבית יוסף שמהגמרא משמע שאף בשאינו מעוטף שרי, ולא דמי לטלית שבאינו מעוטף בה אסור, דשאני סודר שדרך לבישתו בכך, וכן משמע ברמב"ם, וכ"כ הרשב"א שמנהג כל ארץ ספרד לצאת כך משום צניעות, ודרך מלבוש הוא להם, וכדאיתא בגמרא (שבת קמ"ז): **הרמנין יוצאין בסודר שעל כתפיהם, ולא רמנין בלבד אמרו אלא כל אדם אלא שדרכן של רמנין לצאת בכך.**

וכתב הרמב"ם "וכל סודר אינו חופה ראשו ורובו אסור", וביאר הבית יוסף שכוונתו שצריך שיהיה בסודר בכדי לכסות ראשו ורובו, ולמד כן מדאיתא בגמרא (שם קמ"ז): **אמר רבי יוחנן האוליירין (-בלנים) מביאין בלרי נשים לבי בני ובלבד שיתכסה בה ראשו ורובו,** והרמב"ם מפרש שהכונה שתהיה רחבה כדי לכסות בה ראשו ורובו, אבל א"צ לכסות בה בפועל ראשו ורובו, שהרי מותר לצאת בסודר כשהוא על כתפו. והא דאיתא בגמרא (שם) **סבניתא צריך לקשור שני ראשיה למטה מן הכתפים,** מבאר הרמב"ם שהסבניתא היא קצרה ואין בה כדי לכסות ראשו ורובו, שבזה מותר לצאת בה רק אם קשר שני ראשיה למטה מהכתפים, שאז היא כמו אבנט. אבל רש"י מבאר שסבניתא הוא סודר גדול שתלוי בין הכתפים והראש עטוף בו,

נושאים כדי שלא יגזלוהו או שאר פסידא, כדמצינו בגמרא (קנ"ג:) שהתירו כמה דברים משום פסידא, אמנם מדאיתא בגמרא (ס"ה:) שאסור לחבר לולאת בגד על המטבע אע"פ על אבן מותר, מבואר שמעות חמורים יותר. והבית יוסף מוכיח שהגמרא שם מדברת משום איסור מוקצה, אבל משום הוצאה אין חילוק בין מטבע לאבן, ואדרבה משם מבואר להתיר, שכמו ששם אם חיבר את הלולאה מערב שבת מותר אף במטבע, וא"כ גם כאן אם הם תפורים מבעוד יום מותר, אלא שיש לדחות דשם אינו מכין להוצאת המטבע אלא לפרוף כסותו, ולכן המטבע בטל לגבי הכסות, אבל מעות התפורים בכסותו שמכין להוציאם אפשר דאסור דחשיבי ולא בטלי, ומסקנת הבית יוסף לאסור בזה, ואם מוציאם ברשות הרבים אפשר לחוש לו מחטאת, דאיכא למימר שדרך הוצאתם בכך להולכי דרכים. ובתשובות מהר"ם הביא ראה לאסור לצאת עם מעות תפורים, דאיתא בגמרא (שבת צ"ב.) **בפונרתו ובחיפת חלוקו פטור,** וכל פטורי דשבת פטור אבל אסור.

פסק ההלכה - מעות או כסף וזהב התפורים בבגדו, לדעת השו"ע אף שחיובא ליכא כיון דאינו דרך הוצאה, מ"מ אסור מדרבנן להוציאם, דאינם בטלים לבגד כיון שהם חשובים. והרמ"א כתב שיש מתירים בזה במקום פסידא שהוא ירא שיגזלוהו, דאדם בהול על ממונו ואם לא נתיר לו באופן זה יבוא לעבור על איסור דאורייתא כגון לחפור בקרקע ולהטמינם, ובמיוחד בזמננו שלהרבה פוסקים אין לנו רשות הרבים דאורייתא, ואם לא תפרם מבעוד יום יוציאם בשינוי אחר, שיניח המעות בין בגדו לבשרו או במנעלו, ומ"מ לכתחילה עדיף לתפורם בבגדו מבעוד יום, וכתב הרמ"א שנוהגים להקל בזה כשהוא צריך לצאת, כגון שירא שאם ישב בבית כל היום יבינו שהוא שומר מעותיו ויבואו לגזלו, אבל אם יכול להשאיר בבית לא יצא מחוץ לעירוב, ואם יכול להשאיר את המעות בבית יש להחמיר שלא ללבוש את הבגד שהם בו, דחיישין שמא יצא.

מלבוש. וכן מותר ללבוש שני כובעים זה ע"ג זה, או שני אנפילאות על כל רגל.

וכתב הבית יוסף שמקור דין זה הוא ממה שנתבאר בגמרא בדין בלנים ולבדים וכנ"ל, והביא מכמה ראשונים שמתירים ללבוש ב' בגדים זה ע"ג זה, אלא שהמרדכי כתב שרבינו יואל אוסר להוציא שני מקטורין זה ע"ג זה לצורך חבירו, וכתב הבית יוסף שלא נתברר לו מהו מקטורין, ומ"מ כיון שרבים מתירים הכי נקטינן. והטור מביא בשם ספר המצוות להתיר ב' סרבליים ולאסור ב' חלוקים, וכתב הבית יוסף שלא מצא לאסור בשום ספר, וטעם האיסור הוא משום שאין הנאה בלבישת ב' חלוקים, והוי משאוי, וכמ"ש התוס' והרא"ש לגבי חגורות, אמנם התוס' התירו ללבוש סבניתא שהוא בגד דק ואין בו הנאת מלבוש כיון שנושא אותו בדרך מלבוש. ובשבלי הלקט מביא שדעת היראים לאסור ללבוש שני סרבליים או שני תכשיטים אחרים זה על זה כשאין צריך אלא לאחד מהם, ולמד דבר זה מדתנן לענין דליקה (ק"כ). **עוטף כל מה שיכול לעטוף**, ומבואר ששלא במקום דליקה אסור. ובעל התרומה כתב שמותר לצאת בשני סרבליים מפני הצינה, וכן מביא האגור בשם יש מתירים.

שתי חגורות

איתא בגמרא (שבת נ"ט:): **אמר ליה רבינא לרב אשי, קמרא (-אבנט חשוב) עילוי המיינא מאי, אמר ליה תרי המייני קאמרת.** ופירש רש"י שכוונת רב אשי לאסור, דהוי משאוי, עוד מביא רש"י בשם רבינו הלוי שכוונת רב אשי להתיר, וכתב רש"י שפירוש ראשון עיקר, וכן נראה שדעת התוס' והרא"ש לאסור, וכתבו שאף שבי"ח כלים שמצילים מפני הדליקה (ק"כ). מונים פונדא וחגור, וחגור היינו אזור, מיירי כשיש בגד המפסיק ביניהם, אבל בלאו הכי אסור כיון שאין בזה הנאה ואין דרך לצאת כך והוי משאוי. ובכלבו כתב שהיראים אוסר אפילו כשיש מלבוש המפסיק ביניהם כשאין צריך אלא אחד, דס"ל שרק בהצלה מפני הדליקה התירו. ובשבלי הלקט כתב שגם לאוסרים תרי המייני, אם בגדיו ארוכים וצריך לחגור חגורה בין בגד לבגד מותר, וכתב

והקשירה היא כדי שלא יפול מראשו, ולדבריו בבלרי נשים אם לא כיסה ראשו ורובו אינו דרך מלבוש ואסור, אמנם סודר המונח על כתפו מותר לצאת בו גם לרש"י, כיון שדרך לבישה בכך.

פסק ההלכה - סודר המקופל על כתפו ויש בו שיעור לכסות ראשו ורובו, מותר לצאת בו בשבת, במקום שרגילים ללכת כך לפעמים, ולא בעינן שתהא נימא כרוכה על אצבעו להחזיקו שלא יפול מכתפיו, ומותר אף לקפלו על כתפיו. ואם פשטו ובא לעטוף בו גופו, צריך שיהא לבוש בו רוב גופו כמנהג המדינה, ואם לאו אינו דרך לבישה. ואם הסודר קצר ואין בו שיעור לכסות ראשו ורובו, אסור לצאת בו א"כ קושר שני ראשיו למטה מכתפיו, דאז שרי משום דהוי כאבנט.

סעיף ל"ה

הוצאת לבדים ע"י לבישתם

איתא בגמרא (שבת קמ"ו:): **בי סדיא** (לבדים, ועשויים לקפלם תחתיו במקום הכר או הכסת), **רב אסר** (להביא דרך מלבוש דרך רשות הרבים כשהוא מעוטף בו), **ושמואל שרי. ברכים כולי עלמא לא פליגי דשרי, בקשים כולי עלמא לא פליגי דאסיר, כי פליגי במיצעאי, וכו'.** והא דרב לאו בפירוש איתמר וכו', ולא היא דרב אכרוזי מכריו בית סדיא שרי.

פסק ההלכה - לבדים קשים אסור להביאם דרך מלבוש ברשות הרבים או בכרמלית, אפילו אם הם דקים, כיון שאין דרך ללבושם, אבל אם אינם קשים הרבה והם דקים כבגד או עבים קצת מותר להביאם בדרך לבישה.

סעיף ל"ו

ציאה בשני מלבושים זה ע"ג זה

מותר לצאת בשבת כשהוא לבוש בשני מלבושים זה ע"ג זה, וכגון ב' חלוקים או סרבליים (-כסות העליון), ואפילו אם עושה כך לצורך חבירו ואין לו שום הנאה מזה מותר, וכן מותר אפילו אם אין מלבוש המפסיק ביניהם, כיון שזה דרך

וכתב המ"ב שעכשיו נהגו להקל (ואפשר שהטעם הוא שלהרבה פוסקים אין לנו רשות הרבים דאורייתא), ואין למחות ביד המקילים, אך ראוי לכל בעל נפש להחמיר. וארבי"ל (-כפפה לחימום שתי כפות הידים) להט"ז שרי לכו"ע, מפני שכשמוציא יד אחת עדיין זה לבוש על ידו השניה, וי"א שזה חמור מכפפות רגילות, מפני שזה נופל בקלות, וגם רגילים לשאתו לפעמים ביד, וראוי לחוש גם בזה.

סעיפים ל"ח ל"ט

איתא בגמרא (שבת קל"ט): **אמר רב אבין בר רב הונא**
אמר רב חמא בר גוריא, מתעטף אדם בכילה
ובכנסיה ויוצא לרשות הרבים בשבת ואינו חושש.
מאי שנא מדרב הונא, דאמר רב הונא אמר רב היוצא
בטלית שאינה מצויצת כהילכתה בשבת חייב חטאת,
ציצית לגבי טלית חשיבי ולא במלי, הני לא חשיבי
ובמלי.

פסקי ההלכה

טלית שאינה מצויצת כהלכתה היוצא בה בשבת חייב,
ואף שהטלית עצמה היא מלבוש, חייב על הוצאת החוטים,
שהם חשובים אצלו (מפני שדעתו להשלים עשית כל
הציציות, וי"א מפני שהם חוטים של מצוה) ואינם בטלים לטלית,
אבל אם הטלית מצויצת כהלכתה אע"פ שאין בה תכלת
מותר לצאת בה בשבת, דתכלת אין מעכב את הלבן.

רצועות המחוברות לבגד - כילה (יריעה שהיא כעין טלית
שראוי להתעטף בה, ויש בה רצועות שאפשר על ידם
למותחה ולעשותה אהל) מותר להתעטף בה ולצאת לרשות
הרבים, דבטלי הרצועות לגבה. וכן אבנט שיש בו רצועות
מותר לצאת בו בשבת, אף כשאין המנעלים קשורים בהם,
אבל אם הרצועות הם של משי אסור אא"כ המנעלים
קשורים בהם (כ"כ הרא"ש ורבינו ירוחם, ובספר התרומה
ובמרדכי מסתפקים אם מותר, והסמ"ג מתיר. בית יוסף),
ואבנט שתלוי בשפתו כמו חוטים מוזהבים מותר לצאת בו,
כיון שזה נוי של החגורה.

שהנשים שלובשות כותנות עם המיינים תפורים לחגור
מתניהם, ואחר כך חוגרות עוד חגורה של משי או של כסף,
טוב שלא תחגורנה המייני הכתנות אלא רק את החגורה של
משי או של כסף, והמייני הכתנות אינם חשובים כמושי,
שכיון שהם מחוברין בכותנות בטלי לגביהו, כדאיתא
בגמרא (שבת קל"ט): **מתעטף אדם בכילה ובכנסיה**
ויוצא בה לרשות הרבים. עוד כתב שאלו שיש להם שני
אבנטים במכנסיהם, מותר לצאת בשניהם רק אם תפירתם
חלוקה זה מזה. וכתב הבית יוסף שכיון שהרי"ף והרמב"ם
לא הזכירו לאסור בתרי המייני, ומשמע שהם מפרשים
שכוונת רב אשי להתיר, ממילא הכי נקטינן.

פסק ההלכה - השו"ע מתיר ללבוש שתי חגורות זה ע"ג זה,
והרמ"א הביא שיש אוסרים בזה כשאין מלבוש מפסיק
ביניהם, (והיינו מדרבנן משום דמחזי כמשאוי, ושאיני שני
מלבושים שדרך ללבוש כך מפני הקור), וכתב הרמ"א שכך
ראוי לנהוג. ולכן חגורה התפורה לחלוק אין ללבוש עליה
חגורה נוספת אא"כ יתיר את התחתונה (וכשמתיר לא הוי
כמשאוי, שכיון שזה תפור לבגד זה בטל לבגד). ולשים
מטפחת על החגורה אסור, ולחיי אדם זה אסור אפילו גם
לדעת השו"ע, והט"ז נתן עצה שיחבר ראש המטפחת לראש
החגורה בעניבה, ויחגור גם במטפחת, וכן יכול לחגור את
המטפחת ע"י הפסק מלבוש או לקשור אותה סביב הצוואר
בדרך מלבוש, אבל לקשור סביב הרגל אסור כיון דאינו דרך
מלבוש. ובמקומות שנוהגים לחגור חגור תחתון שאינו נאה
ועליו חגור עליון נאה, כדי לחגור טוב יותר או שהשני הוא
קצר, מותר. וכן מותר לנשים לחגור בחגורה ולשים עוד
חגורה על הבגד הרחב מלמטה כדי להגביהו שלא יתלכלך.

סעיף ל"ז

כפפות - מותר לצאת בשבת עם כפפות כיון דהוי מלבוש,
ויש מי שמחמיר שצריך שיתפרם למלבוש או שיקשרם
בקשר של קיימא יפה או שיחברם בקרסים, דלפעמים צריך
להסירם כדי להסיר כינה או פרעוש העוקצתו (או שמא
יפלו. בית יוסף בשם האגור), ושמא ישכח ויבוא לטלטלם,
וראוי לחוש לדבריו, (ועיין בבה"ל שמבאר למה מועילה הקשירה).

בלא ההתירים הנ"ל אין למחות במקום שנוהגים להקל (דרש"י וסיעתו ס"ל שאין בכובע איסור אהל כלל), אך במקום שלא נהגו להקל בזה בודאי יש להחמיר.

יש הנמנעים מלשים את הטלית על הכובע הרחב, כדי שהטלית לא תהיה כדפנות, ובמ"א מפקפק בטעם המנהג והמחצית השקל מיישבו, ומזה נשתרבו המנהג שלא לכסות הראש בטלית בזמן התפילה אפילו ע"ג כובע קטן, ואין לזה שום טעם וריח, ואדרבה לכתחילה מצוה לכסות גם ראשו בעת התפילה.

האם חוששים שהכובע יפול ויבוא לטלטלו בידו- כובעים שאין בהם איסור עשית אהל וכן"ל, אם אין לו כסוי נוסף על ראשו מותר ללובשם בכל גוונא, דאם יפלו אין לחשוש שיטלטלם בידו, דודאי לא ילך בגילוי הראש, אבל אם לובשם מעל כובע קטן, י"א שאסור לצאת בו אא"כ הוא מהודק או עמוק ואין הרוח יכולה להפרידו מראשו, או שהוא קשור ברצועה תחת גרונו, אבל בלאו הכי חיישינן שיפול ע"י הרוח ויבוא לטלטל ד' אמות ברשות הרבים. (ובט"ז) משמע שאפילו חוץ לעירוב [במקום שאינו רשות הרבים] יש להחמיר בזה, וע"ע בסימן ש"ג סעיף י"ח [לענין רשות הרבים שלנו].

מטריה העשויה להגן מפני החמה והגשמים, יתבאר דינה בסימן שט"ו.

הצלה מפני בזיון או דליקה

סעיף מ"ב

איתא במתני' (עירובין צ"ה) **המוצא תפילין מכניסן זוג זוג, רבן גמליאל אומר שנים שנים. במה דברים אמורים בישנות, אבל בחדשות פטור. מצאן צבתים או כריכות מחשיך עליהן ומביאן, ובסכנה מכסן והולך לו, רבי שמעון אומר נותנם לחבירו וחבירו לחבירו עד שמגיע לחצר החיצונה.**

ואם אין לתפילין רצועות, שאולי זה קמיע ולא תפילין,

כל דבר שצידו האחד נחתך מהבגד והצד השני מחובר, אם אינו חשוב הוא בטל לבגד ומותר לצאת בו, אבל אם הוא חשוב אסור דהוי כמשאוי (כדמצינו בגמרא לגבי חוטי הציצית. בית יוסף), ואף באינו חשוב אם דעתו לחזור ולחבר גם את הצד השני אסור.

סעיפים מ' מ"א

כובע

איתא בגמרא (שבת קל"ח: ועירובין ק"ב:) **אמר רב ששית בריה דרב אידי האי סינאא (-כובע לבד) שרי, והא איתמר סינאא אסור, לא קשיא הא דאית בה טפח הא דלית בה טפח, אלא מעתה שרביב בגלימא טפח הכי נמי דמחייב, אלא לא קשיא הא דמיהדק הא דלא מיהדק.**

דעות הראשונים- שיטת רש"י שבאית ביה טפח הגמרא רצתה לאסור משום אהל, ומגלימא הגמרא מוכיחה שאין בזה איסור אהל, ומסקנת הגמרא שהאיסור הוא בלא מיהדק, והיינו שמא הכובע יפול מהרוח ויבוא לטלטלו. ומ"מ כתבו הראשונים שמודה רש"י שאם הוא קשור בגרונו, או שהוא תפוס חזק בראשו ואין הרוח יכולה להפרידו שאין חשש שיפול מותר. וכתב הבית יוסף שנראה שגם בלא מיהדק אם זה הכובע המשמש לכיסוי הראש מותר, מפני שגם אם יפול לא יבוא לטלטלו, דאין דרך ללכת בגלוי הראש. ודעת ר"ח ור"ת והרא"ש שהגמרא נשאת שהאיסור משום אהל, והאוקימתא במיהדק היא לבאר שרק בכובע שהוא קשה ובולט אסור משום אהל, משא"כ גלימא שהיא נכפפת למטה לא חשיב אהל.

פסקי ההלכה

כובע המתפשט להלן מראשו טפח והשפה קשה ביותר ואינה נכפפת, אסור להניחו בראשו אפילו בבית, משום אוהל עראי, כיון שהשפה נועדה להגן משמש. ואם הכובע אינו קשה ונכפף למטה, או שאין כוונתו לצל אלא לכסות ראשו, או שהשפה עשויה בשיפוע, יש לצדד להקל, ואף

עד מקום המשתמר ויחלוץ אותם וילך ויכניס עוד זוג, (ולא הוי משאוי כיון שדרך לבישה הוא בחול, ואין בזה משום בל תוסיף כיון שאינו מכויין לשם מצוה, אבל בדבר שאולי הוא קמיע א"צ לשומרם כלל), ואם הם רבים ואינו יכול להכניס כולם מבעוד יום, לא ילבשם כלל, אלא ישמורם עד הלילה ויביאם, וכן אם הקשר גדול ממידתו או שאינם קשורות, (ואינו יכול לעשות קשר עניבה משום דשיטת כמה פוסקים שזה פסול לתפילין וממילא זה משאוי), ימתין עד שתחשך ויביאם, ואם ירא להחשיך מפני הליסטים יוליכם פחות פחות מד' אמות, או שיתנם לחבירו וחבירו לחבירו עד שיגיע לחצר החיצונה. ואם יש סכנה בהנחתם או בהולכתם פחות פחות מד' אמות, יכסה אותם וילך.

שיטת המ"א שאשה הלובשת תפילין ברשות הרבים בשבת חייבת חטאת, ויש אחרונים שחולקים עליו, ובשער המלך כתב שמצא בשיטה כתב יד של הרשב"ד והרשב"א שחולקים בזה. עוד כתב המ"א שאשה היוצאת בטלית גדול לרשות הרבים חייבת חטאת, וגם בזה יש חולקים עליו.

סעיף מ"ג

המוצא ספר תורה בשדה, אם אינו שעת סכנה יושב ומשמרו ומחשיך עליו, ובסכנה מניחו והולך לו, ואם יורדים גשמים ויתקלקל הס"ת, יתעטף בעור ומעל העור יתעטף בבגדים ויכנס, שזהו כבודה של תורה שלא תתקלקל בגשמים. (וכתב הבית יוסף בשם המגיד משנה שמקור דין זה הוא מתוספתא עירובין ח' י').

סעיף מ"ד

לענין הצלה מפני הדליקה איתא במתני' (שבת ק"כ.) **לובש כל מה שיכול ללבוש ועוטף כל מה שיכול לעטוף, רבי יוסי אומר שמונה עשר כלים וחזור ולובש ומוציא.** ופסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם כתנא קמא, ומשמע דאפילו לרשות הרבים שרי, אמנם הר"ן כתב דאפשר דלא שרי תנא קמא אלא במציל לרשות היחיד, אבל לרשות הרבים אסור משום משאוי.

פסק ההלכה- הבא להציל כליו מפני הדליקה לובש כל מה

איתא בגמרא (שם צ"ו) **וכי אדם טורח לעשות קמיע כמין תפילין, וכו', אלא אמר רבא טרח ולא טרח תנאי היא, דתניא המוצא תפילין מכניסן זוג זוג, אחד האיש ואחד האשה, אחד חדשות ואחד ישנות, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אוסר בחדשות ומחיר בישנות. אלמא מר סבר טרח איניש, ומר סבר לא טרח איניש. והשתא דתני אבוא דשמואל בר רב יצחק אלו הן ישנות כל שיש בהן רצועות ומקושרות, חדשות יש בהן רצועות ולא מקושרות, דכולי עלמא לא טרח איניש.** ודעת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם שלהלכה אם אין בהם רצועות חוששים שזה קמיעין בעלמא, והמגיד משנה סובר שלמסקנת הגמרא לכו"ע אין חוששים שזה קמיעין, וטעמא שאינו נזקק להם הוא מפני שא"א לו לקושרם ולהכניסם, אבל להחשיך עליהם מחשיך שלא בשעת הסכנה. וכתב הבית יוסף שכיון דרבא הוא בתראה והוא סובר שלרבי יהודה אדם טורח לעשות קמיע כעין תפילין, כוותיה נקטינן.

ולענין אם עדיף להוליכם פחות פחות מד' אמות, או להעבירם מאדם לחבירו, איתא בגמרא (צ"ז:) **רבי שמעון אומר נותן לחבירו וכו'. במאי קמיפלגי, מר סבר פחות מארבע אמות עדיף, דאי אמרת נותן לחבירו וחבירו לחבירו אוושא מילתא דשבת. ומר סבר נותן לחבירו עדיף, דאי אמרת מוליכן פחות מארבע אמות ימנין דלאו אדעתיה ואתי לאתוייהו ארבע אמות ברשות הרבים.** והרמב"ם והטור פסקו שיכול או להוליכם פחות פחות מד' אמות או להעבירם מאחד לחבירו, וכתב הבית יוסף שהם פסקו כת"ק שמוותר להוליכם פחות פחות מד' אמות, ואף שלת"ק אסור להעבירם מאחד לחבירו, לענין זה מצינו שמוותר לעשות כך אף לדבר הרשות כמבואר בסימן שמ"ט.

פסק ההלכה- המוצא תפילין המוטלים בבזיון במקום שאינו משתמר, אם ניכר שהם תפילין (ולא קמיע, כגון שיש בהם רצועות, ובזמננו אף בלי רצועות ידוע שזה לא קמיע אלא תפילין), והקשר מתאים למידתו ואינו גדול יותר, יכניסם זוג זוג (אחד על היד ואחד על הראש) בדרך לבישה

חושש מפני סחיטה, ויזהר שלא ינערם דניעור בכלל סחיטה כמבואר בריש סימן ש"ב, ואפילו נרטבו הבגדים כשאינם עליו מותר ללבושם אם אין לו בגדים אחרים. אבל בגדים שאינו לבוש בהם, אם נרטבו במים מרובים אסור לטלטלם משום חשש סחיטה, אם הוא מקפיד שלא יהיה בהם מים, אבל דבר ששרוי תמיד במים מותר לטלטלו.

תלית בגדים רטובים ליבוש – אסור לתלות בגדים רטובים ליבוש, אפילו אם נרטבו רק מהזיעה (תוספתא), מפני שיחשדוהו שכיבסם בשבת, ואפילו בחדרי חדרים אסור (משום לא פלוג, אמנם בדבר שהחשש הוא שיחשדוהו באיסור דרבנן אין אסור אלא בפרהסיא כנגד העם, אבל בחצירו מותר), והמ"א מתיר אם נרטבו קצת אבל הרבה אחרונים אוסרים גם בזה.

חיתולי תינוקות המלוכלכים בצואה מותר לשוטחם, כיון שמוכח שלא כיבסם, ואפשר דמותר אפילו כשאינם מלוכלכים בצואה היכא שלא הכל נרטב ממי הרגלים, אך לא ישטחם כנגד התנור במקום שהיד סולדת בו.

בגדים שהיו תלויים ליבוש מערב שבת, אינו חייב לסלקם אפילו אם הם שטוחים כנגד העם.

יבוש בגדים רטובים סמוך לאש

כתב המרדכי שאסור לייבש בגדים ששרויים במים סמוך לאש, משום מלבן, ועוד יש לאסור משום מבשל, כדאיתא בגמרא (שבת ע"ד:) **האי מאן דשדא סיכתא לאתונא דחייב משום מבשל**.

פסק ההלכה – אסור מדאורייתא לייבש בגדים רטובים סמוך לאש או להניחם על התנור, משום מבשל ומלבן אפילו אם הם של צמר, ואפילו אם הוא עומד סמוך לאש כשהוא לבוש בהם אסור, אם הוא כנגד האש במקום שהיד סולדת בהם, ואפילו נרטבו קצת, והא"ר מסתפק לאסור משום פסיק רישא אפילו אם כוונתו בעמידתו אינה אלא לחמם עצמו, ולא לייבשם, ובמקום שאין היד סולדת מותר ליבשם שלא כדרך תליה. וכל זה היינו בשעה שפושטם, דאי לאו הכי אסור לטלטלם משום חשש סחיטה, או דאירי כשאינו מקפיד שלא יהיה בהם מים, או ברטוב קצת, וכנ"ל.

שיכול ללבוש ועוטף כל מה שיכול לעטוף, ופושט, וחוזר ולבוש ומוציא, דכיון שזה דרך מלבוש שרי. וע"ע בסימן של"ד סעיף ח' שהשו"ע מביא שיש אוסרים, וכאן סתם להתיר, וכתב הגר"א שהעיקר כמ"ש השו"ע כאן.

דין בגדים רטובים

בגדים שנרטבו בשבת אין בהם איסור טלטול, אבל לפעמים אסור ללבושם או לטלטלם שמא יבוא לידי סחיטה, וכן אסור לתלות בגדים רטובים בשבת שמא יחשבו שכיבסם בשבת, ואם מניחם ליד האש במקום שהמים מגיעים לשיעור יד סולדת יש בזה איסור מבשל, וכדלהלן.

סעיפים מ"ה – מ"ז

הלכה עם בגדים רטובים, ותליהם

איתא במתני' (שבת קמ"ו:) **מי שנשערו כליו במים, מהלך עמהם ואינו חושש, הגיע לחצר החיצונה שומחן בחמה אבל לא כנגד העם** (לפי שיחשדוהו שכיבסם בשבת). ובגמרא איתא **אמר רב יהודה אמר רב כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור, תנן שומחן בחמה אבל לא כנגד העם, תנאי היא, דתניא שומחן בחמה אבל לא כנגד העם, רבי אלעזר ורבי שמעון אוסרים**. וכתב הרא"ש שרבינו ניסים גאון פסק כסתם מתניתין, והר"ף והרא"ש והרמב"ם והסמ"ג פסקו כרבי אלעזר ורבי שמעון כיון דקאי רב כוותיהו.

וכתב הרשב"א שאם תלה את הבגדים לייבוש לפני שבת, מותר להשאירם בשבת אע"פ שעדיין לא נתייבשו, שהרי הגמ' (ביצה ט.) תולה את המחלוקת הנ"ל במחלוקת ב"ש וב"ה אם מותר להוליך סולם ביו"ט משובך לשובך, וכי תעלה על דעתך שיש מי שאוסר להשאיר סולם בשובך אם הביאו מערב יו"ט.

פסקי ההלכה

חשש סחיטה בטלטול בגדים רטובים – מי שנרטבו בגדיו במים ע"י הגשמים או שנפל לנהר, מותר ללכת עמהם ואינו

שפת הנהר הוא רשות הרבים לא יוציאם מחוץ לנהר כלל עד שיסורו המים.

סעיפים נ' ו"א

איתא בגמרא (שבת נ.) **יוצאין בפקורין ובצפה בזמן שצבען בשמן וכרכן במשיחה, לא צבען בשמן ולא כרכן במשיחה אין יוצאין בהם, ואם יצא בהם שעה אחת מבעוד יום אף על פי שלא צבען בשמן ולא כרכן במשיחה מותר לצאת בהם.**

רש"י מבאר שפקורין וצפה היינו פשתן סרוק וצמר מנופץ הניתן על המכה. וכתבו התוספות שהאיסור בזה הוא לא רק בהוצאה, אלא גם בביתו אסור משום מוקצה, ואם היו עליו שעה אחת מבעוד יום אפילו בביתו, מותר גם לצאת בהם לרשות הרבים. אבל להרמב"ם אין האיסור אלא משום הוצאה, ופקורין וצפה זה פאה נכרית ששמים בראשי אנשים בעלי חטטין (וכן פירשו רב האי גאון ורבינו חננאל שזה דבר שקרחים שמים בראשם), ואינו גורס צבען בשמן אלא אלא צבען וכרכן במשיחה, דאז הוא תכשיט, אבל מה שפירש רש"י אין נראה לאסור לתת חתיכת בגד על מכה, וכ"כ הכלבו בשם הראב"ד שמוותר לצאת במצנפת שתולין בצואר למי שיש לו מכה בידו או בזרועו, ובלבד שיצא בה שעה אחת מבעוד יום, וכן מותר לצאת עם סמרטוטים הכרוכין על היד או על האצבע כשיש בו מכה.

פסקי ההלכה

פשתן סרוק וצמר מנופץ שבראשי בעלי נגעים, שלובשין כדי שיהא נראה כשיער, מותר לצאת בזה בשבת, ודוקא בזמן שצבען לנוי וכרכם במשיחה, או שיצא בהן שעה אחת מבעוד יום, אבל אם לא צבען ולא יצא בהם אסור אף לטלטלן משום מוקצה, אך אם חשב מבעוד יום לצאת בהן מותר בטלטול, ולענין לצאת בהם יש דעות בזה, ואף אם ישב בהם מבעוד יום י"א דלא מהני להחריז לצאת רק אם יצא בהם.

מצנפת שתולין בצואר למי שיש לו מכה בידו או בזרועו, או סמרטוטים הכרוכין על היד או על אצבע שיש בה מכה, או על המכה ממש, מותר לצאת בזה בשבת, מפני שזה

סעיף מ"ח

ניגוב במגבת וטלטולה אחרי הניגוב

איתא במתני' (שבת קמ"ז) **הרוחץ במי מערה או במי מבריה, מסתפג אפילו בעשר אלונתיות, ולא יביאם בידו. אבל עשרה בני אדם מסתפגים באלונתית אחת פניהם ידיהם ורגליהם ומביאים אותה בידם.** ובגמרא איתא אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן הלכה מסתפג אדם באלונתית ומביאה בידו לתוך ביתו, והאמר רבי יוחנן הלכה כסתם משנה ותנן מסתפג אפילו בעשר אלונתיות ולא יביאם בידו, ההיא כבן חכינאי מתני לה. ופסקו הר"ף והרא"ש והרמב"ם כרבי יוחנן. וכתב הר"ן שאף שיש לחוש שיבוא לידי סחיטה, מ"מ כיון שכל הרוחצים מתנגבים, ואם נאסור להתנגב א"א להתרחץ, ומבואר בגמרא (מ.) שאם נאסור רחיצה אין הדבר עומד, ממילא מותר להתנגב.

עוד איתא בגמרא (שם) **תנו רבנן מסתפג אדם באלונתית, ומניחה בחלון, ולא ימסרנה לאוליירין, מפני שחשודים על אותו דבר.**

פסק ההלכה – מותר להתנגב במגבת אפילו רחץ כל גופו (במים צוננים), ולהביאה בידו אם יש עירוב, ולא ימסרנה לבלנים החשודים על הסחיטה, ודעת המ"א שאחרי שהביאה לביתו והניחה אסור לטלטלה, אבל הא"ר כתב בשם ספר התרומה שמגבת נחשבת כמים מועטים דמותר לטלטלה אף בביתו, וכן משמע מהגר"א. ומגבת שהיא לחה מטבילת ערב שבת יזהר לתלותה מבעוד יום, ואם הוא צריך לה למחר יש להקל לתלותה בבין השמשות, ומ"מ נכון לשוטחה בצינעא, וצריך להזהר מסחיטה, ובשבת אסור לתלותה. ומשמע במ"א שבזמן הזה טוב להתנגב בדבר שאינו מקפיד על מימיו, ובגר"א משמע שסתם מגבת אין מקפידים על מימיה.

סעיף מ"ט

רחיצת הידים בנהר – מותר לרוחץ ידיו בנהר בשבת, ובלבד שלא יוציאם עם המים שעליהם ד' אמות בכרמלית, ואם

שעדיין לא לבשו אותה, וברמב"ם משמע שגם אם לבשו אותה אסור כל זמן שעדיין היא בחידושה.

פסקי ההלכה

ניעור טל-טלית חדשה (שלא השתמש בה הרבה ועדיין ניכר בה חידושה ואפילו אם נתכבסה), והיא שחורה, והוא מקפיד שלא ללבושה בלא ניעור, וניערה מן הטל שעליה חייב, מפני שהניעור יפה לה כמו כיבוס, וה"ה במנערה מהשלג, (אך אם השלג לא נמס כלל מותר, אך ינערה בקל), אבל אם אינו מקפיד ולבושה לפעמים בלא ניעור מותר לנערה אף לכתחילה דזה לא נקרא יפוי, ובסתמא דינו כמקפיד (בה"ל ד"ה עליה). ואם המנער מקפיד והוא מנער למי שאינו מקפיד, לכאן יש להחמיר, וצ"ע. (בה"ל ד"ה והוא). וכן טלית לבנה או אדומה מותר לנערה, ואפשר שאם ידוע שגם בזה הוא מקפיד, אסור.

ניעור מים - בגד שנשר במים או שירדו עליו גשמים, אם הוא חדש שמסתמא מקפיד עליו מפני שמתכווץ ע"י המים, אסור לנערו משום סחיטה, ואין חילוק בזה בין שחור לשאר צבעים, ואפילו בבגד ישן לא ינערו בחוזק בענין שיבוא לידי סחיטה.

ניעור אבק - כתב הרמ"א שי"א (והיינו רש"י וסייעתו) שאסור לנער בגד מהאבק שעליו, אם הוא חדש ושחור והוא מקפיד עליו, וטוב לחוש לדבריו, והיינו אפילו בניעור ביד וכ"ש בכלי, והא"ר כתב שזה אסור מדינא, כי הרבה ראשונים סוברים כרש"י, ומ"מ ע"י נכרי יש להקל, ובפרט שלפעמים יש בזה משום כבוד הבריות, וכל זה כשאינו עושה אלא ניעור בעלמא, אבל אם מכסס ומשפשף את הבגד כדי להסיר ממנו את הכתמים, אסור לכ"ע בכל מיני הבגדים, אפילו ביד ולא בכלי, וטוב להזהר כשבא בשחרית לביהמ"ד, שיניח כובעו ובגדיו במקום שמור, שלא יפלו ויתלכלכו באבק ויבוא לידי חילול שבת. ובגד ישן או אם אינו מקפיד מותר, והח"א כתב שאין אנו בקיאים מה נקרא חדש, ויש להזהר בכל הבגדים, ושאר אחרונים לא הזכירו דבר זה, והמחמיר תבוא עליו ברכה, והמיקל יש לו על מי לסמוך, וטוב שיעשה שינוי כלאחר יד. ולא יסיר את האבק (או את הנוצות וכדלהלן) ע"י מכבדת העשויה מקיסמים דקים או משערות, ואינו מותר

כתכשיט בשבילם, ומשמע בשו"ע שזה מותר אפילו לא יצא בהם שעה אחת מבעוד יום, וי"א דדוקא אם יצא בהן שעה אחת מבעוד יום מותר, ולמעשה צ"ע.

עיין עיקרי הדינים בסוף סימן ש"ג.

סימן ש"ב

לאחר שנתבאר בסימן ש"א עם איזה בגדים מותר לצאת בשבת לרשות הרבים, ומתי יש בזה חשש איסור הוצאה או חששות אחרים, מבאר השו"ע בסימן זה דינים נוספים השייכים בבגדים, אלו דברים נחשבים תיקון בבגד והם אסורים משום מלאכת מכה בפטיש, ואלו דברים בניקוי הבגד אסורים משום מלבן, וכדלהלן.

סעיף א'

ניעור בשבת

איתא בגמרא (קמ"ז). **המנער טליתו בשבת חייב חטאת. ולא אמרן אלא בחדתי, אבל בעתיקי לית לן בה. ולא אמרן אלא באוכמי, אבל בחיורי וסומקי לית לן בה. והוא דקפיד עלייהו** (שלא ללבושם עד שינערום). **עולא איקלע לפומבדיתא, חזא רבנן דקא מנפצי גלימיההו, אמר קמחלין רבנן שבתא, אמר להו רב יהודה נפוצי ליה באפיה און לא קפדין מירי. אביי הוה קאי קמיה דרב יוסף, אמר ליה הב לי כומתאי. חזא דאיכא מלא עליה, הוה קמחסס למיתבה ליה, אמר ליה נפוך שרי, און לא קפדין מירי.** רש"י מבאר שהכונה לנער את הטלית מעפר, והתוס' והרא"ש והר"ן והמרדכי כתבו שלא משמע שמנער מעפר זה ליבון, אלא הכונה כמו שפירש ר"ח שמנערה מן הטל, דהיינו כיבוס, וכ"כ הראב"ד, וכן נראה מהרשב"א. וההתיר למי שלא מקפיד הוא לכתחילה, משום שאצלו זה לא נחשב כיבוס, וכן איתא בגמרא, והמגיד משנה כתב הטעם משום שלמי שאינו מקפיד הוי דבר שאין מתכוין, דאינו כיבוס גמור, ולמי שמקפיד הוי פסיק רישא. ומשמע לכאורה שחדשה היינו

אלא ביד.

נוצות שעל הבגד מותר להסירם בשבת, אפילו בבגד חדש שהוא מקפיד עליו, כיון שאינם בתוך הבגד אלא מעליו.

תיקון בגדים בשבת

סעיף ב'

איתא בגמרא (ע"ה): **האי מאן דשקיל אקופי מגלימי חייב משום מכה בפטיש, והני מילי דקפיד עלייהו.**

פסקי ההלכה

הלוקט יבולות (גבשושיות) מהבגדים, כגון אלו הנשארים בבגדי צמר מן האריגה, או שלוקט קשים וקיסמים שנארגו בבגד בלא כונה, ועשה כך כדי ליפות את הבגד, חייב משום מכה בפטיש (-גמר מלאכה). אע"פ שלא היה נמנע מללבוש את הבגד בלי להסירם, וי"א שאין אסור אלא כשהיה נמנע מללבושו כך. (והפמ"ג מסתפק אם חייב כשלוקט יבלת ונשארו עוד יבולות, והבה"ל מוכיח שיש לחייב גם בזה). ואם הסירם דרך עסק פטור אבל אסור.

אסור להסיר השלל שקורין שטריגוואנ"ע שעושים החייטים בתחילת התפירה כדי לחבר החתוכים, ואפשר דחייב נמי יש בזה.

המנער טלית חדשה שחורה כדי לנאותה ולהסיר הצהוב הלבן הנתלה בה כדרך שהאומנים עושים, אם הוא מקפיד בזה וכוונתו ליפותה חייב משום מכה בפטיש, ואם אין מקפיד בזה מותר.

ישב לו זרע פשתן או תבשיל על כסותו מותר לקלפו, ואם הוא בגד שחור וחדש מותר רק אם אינו מקפיד, ואם הוא לח מקנחו בסמרטוט, וכתב הבה"ל (ס"א סוף ד"ה עליה) שדווקא כשלא נשאר רושם מהתבשיל מותר רק בישן או באינו מקפיד, אבל אם נשאר רושם מהתבשיל מותר גם בחדש ומקפיד כפי שנתבאר בסעיף ז' לגבי טיט. (ס"ק י"א).

סעיף ג'

קיפול בגדים בשבת

איתא במתני' (ק"ג). **מקפלים את הכלים אפילו ארבעה וחמשה פעמים.** ובגמרא אמרי דבי רבי ינאי לא שנו אלא באדם אחד, אבל בשני בני אדם לא. ובאדם אחד נמי לא אמרן אלא בחדשים, אבל בישונים לא. וחדשים נמי לא אמרן אלא בלבנים, אבל בצבועים לא. ולא אמרן אלא שאין לו להחליף, אבל יש לו להחליף לא.

פסק ההלכה - אסור לקפל בגדים משום תיקון מנא, אמנם מותר לקפל את הבגדים כדי שלא יתקמטו ויוכל ללבושם. ויש בזה ה' תנאים: א' שיהיה דעתו ללבושם בו ביום, (ולכן אסור לקפל הטלית אחרי שחרית, אם לא במקום שנוהגים להתעטף בה במנחה). ב' דווקא באדם אחד ולא בשניים או על הספסל. ג' דווקא בבגדים חדשים שעדיין לא נתכבסו. ד' דווקא בבגדים לבנים ולא בצבועים. ה' דווקא כשאין לו בגד אחר של שבת להחליף, אבל אם יש לו בגד אחר לשבת, אפילו אינו יפה כמו הראשון אסור, ואם יש לו בגד של חול לא נקרא שיש לו להחליף. וי"א שאם מקפל שלא לפי סדר הקיפול הראשון מותר אף בלא ה' התנאים הנ"ל, ונראים דבריו, והרוצה להחמיר ולא לקפל בלא ה' התנאים ודאי עדיף. **ואם חל יו"ט בערב שבת**, מותר לקפל לצורך שבת טלית לבנה וחדשה, והיינו כשעשה עירוב תבשילין, כ"כ הא"ר, אבל רעק"א הוכיח שאף בלי עירוב תבשילין מותר, אם היא סמוכה לשבת.

הצעת המיטות - מותר להציע את המיטות מליל שבת לשבת כדי לישן עליהם או להסב עליהם, (וכתב רעק"א שזה מותר מיו"ט לשבת אפילו אם לא הניח עירוב תבשילין. ואיתא בתוספתא מציעין עשר מיטות, שאם ירצה מיסב באחת מהן), ומ"מ עדיף להציע את המיטות בערב שבת, אבל אין מציעין משבת למוצאי שבת, אא"כ המיטה בביתו וזה בזיון לשבת שהמיטה לא מוצעת. (מ"ב ס"ק י"ט).

או שאר כלי פשתן דינם כסודר, דכיון שהם קשים ריכוכם זהו ליבונם.

קינוח טיט או לכלוך בשבת

סעיף ו'

איתא בגמרא (קמ"א.) **אמר אביי ואיתימא רב יהודה טיט שעל גבי רגלו מקנחו בקרקע ואין מקנחו בכותל. אמר רבא מאי טעמא בכותל לא משום דמיחוי כבונה, הא בנין חקלאה הוא, אלא אמר רבא מקנחו בכותל ואין מקנחו בקרקע, דילמא אתי לאשוויי גומות. איתמר, מר בריה דרבינא אמר אחד זה ואחד זה אסור, רב פפא אמר אחד זה ואחד זה מותר. למר בריה דרבינא במאי מקנחי ליה, מקנחי ליה בקורה וכתב רי"ף שיש שפוסק כמו בריה דרבינא שרק בקורה מותר, ובה"ג והרמב"ם פסקו כרבא שגם בכותל מותר, אבל הרא"ש פסק כרב פפא שגם בקרקע מותר.**

ולענין טיט שעל המנעל, כתב מהר"י אבוהב שגראה שא"א לקנחו, דאיתא בגמרא (קמ"א:) **אין מגרין לא מנעל חדש ולא מנעל ישן.** ואולי איזה זה גרידה, וצ"ע. ודעת הבית יוסף שכשמגרד את המנעל בגב הסכין או בצפורן הוא ממחק, אבל בקינוח בכותל או בקורה או בקרקע לא הוי פסיק רישא שימחק, וכן איתא בגמרא (קכ"ד:) **רבא הוה קאזיל בריתקא דמחוזא, אתווסאי מסאניה טינא, אתא שמעיה שקל חספא וקא מכפר ליה, רמו ביה רבון קלא. אמר לא מיסתייא דלא גמירי מיגמר נמי מגמרי, אילו בחצר הואי מי לא הוה חויא לכסויי ביה מנא, הכא נמי חויא לדידי.** וכ"כ רבינו ירוחם שמותר לקנח מנעל בין בכותל בין בקרקע בין בחרס המותר בטלטול.

פסק ההלכה – טיט שעל הרגלים או הנעלים מותר לקנחו בכותל או בקורה או בחידודי המדרגות, אבל בקרקע אסור שמא יבוא להשוות גומות, וכן אסור לגרר הטיט בגב הסכין או בברזל חד שנמצא לפני פתח בית הכנסת, והמ"א מחמיר

סעיף ד'

התרת המכבש

איתא במתני' (קמ"א.) **מכבש של בעלי בתים מתירין, אבל לא כובשין. ושל כובסין לא יגע בו. רבי יהודה אומר אם היה מותר מערב שבת מתיר את כולו ושומטו.** ודעת הטור שת"ק לא חולק על ר"י, דכיון שהוא מותר מערב שבת לא מיחזי כסתירה, וכ"כ רבינו ירוחם, אבל מהרמב"ם מבואר שר"י חולק על ת"ק ואין הלכה כר"י.

פסק ההלכה – כלי שכובשים בו בגדים אחרי הכביסה, אם הוא של בעה"ב מותר להתירו כדי להוציא ממנו בגדים לשבת, אבל שלא לצורך שבת או לכבוש בו בגדים אסור, ובשל אומן אסור אף להתירו לצורך שבת, מפני שהוא תחוב בחזקה והתרתו דומה לסתירה, ואם הוא מותר קצת מערב שבת, יש מתירים ויש אוסרים, ואם היה מותר כולו לכו"ע מותר לשמוט כליו משם.

סעיף ה'

שפשוף בגדים

איתא בגמרא (קמ"ב.) **מהו לכסכוסי כיתניתא בשבתא, ואמר לי שפיר דמי. ותבעי ליה למר סודרא, סודרא לא קא מיבעיא לי, דבעי מרב הונא ופשיט לי. ותיפשיט ליה למר מסודרא, אמר ליה התם מיחוי כי אולודי חירורא, הכא לא מיחוי כאולודי חירורא.** והנה לפי הגירסה הנ"ל אסור לשפשף סודר בשבת, וכן סוברים הרא"ש והרמב"ם והטור, אבל לפי גירסת הראב"ד והרמב"ן מותר. וביבלי הלקט סובר שאסור לשפשף סודר וה"ה כל בגד פשתן, ונכון להחמיר כיון שזה דבר שאין בו כ"כ צורך.

פסק ההלכה – חלוק שמתקשה בכביסה ומשפשפים אותו כדי לרככו, מותר לשפשפו בשבת, אפילו אם הוא של פשתן, ואם מתכוין לצחצחו אסור, (וכן אסור לגלגל חלוק ע"י כלי או לעשות קמטים בדברים המכובסים ע"י כלים העומדים לכך). וסודר אסור לשפשפו בין מבפנים בין מבחוץ, מפני שמקפידים על ליבונו יותר מחלוק, וכובעים

טיט ומגרד כדי להסיר המראה, מותר לגרר בצפורן או לכסכסו מבפנים, אבל לכסכסו מבחוץ אסור, וכן מי שיש על חלוקו מראה צואה יבש בלי ממשות, מותר להט"ז לגררו בצפורן ולהסיר המראה כדי להתפלל בנקיות, ודעת המ"ב לאסור בזה משום מלבן.

סעיף ח'

גירוד מנעל

איתא בגמרא (קמ"א): **אין מגרדין לא מנעל חדש ולא מנעל ישן.** ומשמע שאפילו אם יש עליו טיט אסור לגררו. אמנם כתב הכל בו דהני מילי בטיט יבש לפי שמתקן את המנעל בגרירתו, אבל בטיט לח מותר, ולרבינו פרץ גם בטיט לח אסור.

פסק ההלכה – אין מגרדין מנעל (בסכין או בצפורן. רמ"א. ולקנח בכותל מותר כמש"נ בסעיף ו'. מ"ב), בין מנעל חדש בין מנעל ישן, מפני שמקלף מהעור והוא ממוחק, ואפילו בגב הסכין אסור, ונכון להזהר שהברזל שעושים לפני בית הכנסת לקינוח המנעלים יהיה עב ורחב ולא חד, ויש לסמוך על המתירים היכא שיש עוד צד להתר, כגון בקינוח בנחת או בכותל.

איסור מלבן

סעיף ט'

מלאכת מלבן ותולדותיה – מלבן הוא אחד מל"ט מלאכות, והוא שייך בצמור או פשתן או שאר מינים שדרכם להתלבן, בכל אופן שדרך שיתלבנו על ידו. והמניח פשתן בחמה לאחר אריגתו וזורק עליו מים כדי שיתלבן גם זה בכלל מלבן. ושיעור מלבן הוא חוט ארוך ד' טפחים. והמכבס בגדים או הסוחטם הוי תולדת מלבן וחייב, ולהלן יבואר דין כבוס בעור, וכן יבואר באיזה אופנים אסור לתת מים על בגדים משום מלבן, ובאיזה אופנים הדבר מותר. (הקדמת המ"ב. ס"ק ל"ט).

נתינת מים על גבי מנעל

איתא בגמרא (זבחים צ"ד): **זימנין סגי אין הוה קאימנא קמיה דרב ושכשיכי ליה מסאני במיא, שכשוך אין**

גם בברזל עב ורחב בלי חוד, ואם מקנח בנחת אין להחמיר בכל זה, ובפרט אם הטיט לח. וכתב השו"ע שי"א שאסור אף בכותל של אבנים, דמחזי כמוסיף על הבנין ומחזקו, אבל בכותל של עץ או בקורה או באבן גדולה שאינה מתנדנדת בקינוחו מותר, והרמ"א כתב שיש מתירים גם בכותל של אבנים וגם בקרקע, אך יזהר שלא יקנח במקום גומא שמא ישוה אותה. ולהלכה כתב הט"ז שבמידי דרבנן יש להקל בשניהם, וי"א שנוכח להחמיר בשניהם, ובכותל בודאי יש להקל, וחרס שמותר בטלטול מותר לקנח בו לכו"ע. ולכתחילה נכון להזהר מלקנח טיט יבש מחשש טוחן, וכתב הפמ"ג שבטיט שעל רגלו יש להקל לקנחו בכותל משום צערא דגופא, וכן מותר לרחוץ טיט יבש שעל רגלו.

סעיף ז'

שפשוף בגד כדי להסיר טיט שעליו

איתא בגמרא (קמ"א). **אמר רב כהנא טיט שעל גבי בגדו מכנסכו מבפנים ואין מכנסכו מבחוץ. מיתבי טיט שעל גבי מנעלו מגררו בגב סכין, ושעל בגדו מגררו בצפורן ובלבד שלא יכנס, מאי לאו שלא יכנס כלל, לא שלא יכנס מבחוץ אלא מבפנים.** ופירש רש"י שלכסכס מבפנים מותר כיון דלא מוכחא מילתא לאתחזיזי כמלבן, ומלבן ממש לא הוי כיון שאין נותן שם מים. וכתבו הראשונים שלא רק בצפורן מותר, אלא גם בסכין, ואפשר שאפילו בחודה של סכין מותר.

פסק ההלכה – טיט שעל הבגד בין בגד משי בין בגד פשתן וצמור, מותר לאחוז את הבגד בפנים נגד מקום הטיט, ולשפשף זה בזה עד שהטיט יפול, אבל מבחוץ אסור דדמי למלבן (ואינו מלבן גמור כיון שאינו נותן מים), אך מותר לגררו בצפורן או בגב סכין מבחוץ, ואפשר שאפילו בחוד הסכין מותר. ועיין בה"ל (ס"א סוף ד"ה עליה) שכתב שלבה"ג מיירי שאינו מעביר את הכתם לגמרי, דאי לאו הכי יהיה הדבר אסור בבגד חדש אם הוא מקפיד על כך, כמו שנתבאר בסעיף א' לענין ניעור טלית מן הטל. וי"א שכל הנ"ל אין מותר אלא בלח, אבל ביבש אסור בין לגרר בין לכסכס, ואפילו מבפנים, דהוי טוחן, ואף דהוי מלאכה שא"צ לגופה, איסורא מיהא איכא, ועל ידי נכרי מותר. ודעת הט"ז שאם אין ממשות בטיט אלא רק מראה

אבל כיבוס לא.

שהתוס' חזרו בהם מתירוצם, אמנם הסמ"ג ווהסמ"ק וספר התרומה פסקו כתירוצ' זה שבבגד נקי לא אומרים שרייתו זהו כיבוסו, אך כתבו שאסור לשרותו במים שמא יבוא לידי סחיטה.

מוותר לתת מים על בגד בדרך לכלוך, ולכן מותר להתנגב במגבת או לקנח ידיו במפה או ללכת במים עם הבגדים.

אסור לשפוך מים על בגדים שטינפו התינוקות, דכיבוס גמור הוא, אלא יקחו סמרטוט ויעבירו בקלות על מקום הטנוף, ולא בדוחק שמא יסחוט.

אם נתזו מי רגלים על בגדיו בטופח על מנת להטפיח שאינו יכול לברך ולהתפלל, דעת ריב"א שמותר לתת עליהם מים כדי לבטלם, כיון שאינו מכזיב כי אם לטהרם ולא לצחצוח וכיבוס, כדמצינו שנדה מערמת וטובלת בבגדיה, ור"י אוסר בזה דשרייתו זהו כיבוס, ורבינו תם התיר לאמא לקנח ידיה בבגד כדי שתוכל להתפלל ולברך כיון שזה דרך לכלוך, וכן סובר הרא"ש, ור"י אוסר באופן זה כיון שהיא מתכוונת לטהר הלכלוך וזה דרך רחיצה וליבון. וליטול ידיה ברביעית מים על המי רגלים כדי לבטלם י"ל שזה מותר גם לפי ר"י, דהוי דרך לכלוך כיון שמי הנטילה הם שופכים ואין דרך לכבס בשופכים, אמנם מהכלבו והמרדכי משמע שגם לר"ת זה אסור, דאע"ג דשופכים גינהו, כיון שאין בהם שום לכלוך הם ראויים לכיבוס, ולא התיר רבינו תם אלא לקנח ידיה וכגון שרק טיפות מהמי רגלים נטפו לבגד, שבזה מספיק לבטלם ע"י קינוח ידיה במקום ההוא.

הטור מביא בשם מהר"ם מרוטנבורג דלא אמרינן שרייתו זהו כיבוסו אלא בבגד פשתן ולא בבגד צמר, והטור והבית יוסף חולקים על חילוק זה.

פסקי ההלכה

בגד שיש עליו לכלוך ואפילו רוק בעלמא, אסור לתת עליו מים כלל, דשרייתו הוי כבוסו, והוי בכלל מלבן וחייב. ולכן אין לשפוך מים לתוך כלי שיש בו בגדים העומדים לכבוס, (אא"כ מי המשרה עולים כבר מעל הבגדים), וכ"ש שיזהר שלא יטיל בגד למים.

פסק ההלכה – מנעל שיש עליו לכלוך מותר לתת עליו מים עד שיכלה הלכלוך, אבל לשפשף צדו זה על זה כדרך המכבסים אסור, וחייבא נמי איכא, דשם כבוס שייך מן התורה אף בעור ושיער, (אמנם לענין סחיטה דעת הרמב"ם שאינה שייכת בשיער ועור אלא מדרבנן), ולחפוף היטב במים את מקום הלכלוך ולהדיחו שיהיה נקי גם זה בכלל שפשוף, ודעת הרבה פוסקים לאסור כבוס גם בלא שפשוף, ורק לשכשך במים מותר, ובעורות קשים נחלקו הראשונים אם שייך בהם כבוס, ואין להקל בזה, ובכלי עץ לכו"ע אין חשש כבוס.

נתינת מים ע"ג בגד

איתא בגמרא (קמ"ב:) **היתה עליו** (על הכר) **לשלש** (דבר מאוס) **מקנחה בסמרטוט** (ולא יתן על הכר מים, דסתם כר הוא של בגד, ובבגד שרייתו היא כיבוסו), **היתה של עור נותנין עליה מים עד שתכלה**. (אבל לכבס ממש אסור גם בעור, דסתם כרים וכסתות הם רכים ושייך בהם כבוס. רש"י).

דברי הראשונים באופני ההתר והאיסור בשפיכת מים על בגד

שפיכת מים על בגד נקי – התוס' (שבת קי"א:) כתבו שמותר לשפוך מים על בגד נקי, ורק כשיש לכלוך אמרינן שרייתו זהו כיבוסו. וכן כתב הרא"ש בריש יומא, והוסיף הרא"ש שאפילו הושחר הבגד מחמת לבישה או תשמיש כיון שאין עליו טינוף לא אמרינן שרייתו זהו כיבוסו. אמנם לענין טלית שאחז בה האור מצד אחד דאיתא בגמרא שמותר לתת עליה מים מהצד השני, דעת רשב"ם שאין הכונה לתת מים על הטלית עצמה, דבבגד שרייתו זהו כיבוסו, וכן איתא בהגהות מיימוני בשם היראים ובה"ג, ומבואר שאפילו בבגד נקי אסור לתת עליו מים, וכן דעת הטור שאסור לתת מים גם על בגד נקי, (אמנם כתב הטור שמותר לסנן מים או יין צלולים במסננת ואין כאן משום בורר, ומשום ליבון נמי ליכא דמשמרת עשויה לכך ואינו חושש לליבונה, אבל בסודר שחושש לליבונו אסור משום ליבון, ובשאר משקין חוץ ממים דלא שייך בהו ליבון שרי), ונראה שהטור סובר

להקל בנגוב הידים. אבל אם נשפך מים על השלחן וכדו', לכו"ע אסור לקנחם בבגד שמקפיד עליו אם הם מים מרובים, שמא יבוא לידי סחיטה. וכתב הרמ"א שמוותר לנגב ידים בבגד שהטיל בו תינוק מי רגלים, כדי לבטלם שתוכל לברך ולהתפלל, (וזה מועיל כשהמי רגלים מועטים, כגון שהטיל התינוק מים בבגדיו ועבר מעט לבגד האם, ועיין בזה בסימן ע"ז), ולתת מים או ליטול ידים על הבגד אסור, ולכן טוב שלא לקחת תינוק בחיקו בשבת, אם לא ע"י כר, פן ישתין. ואם יש צואה על הבגד אסור להעבירה אפילו ע"י נגוב הידים בבגד.

סעיף י"א

נקוי הידים - מי שנתלכלכה ידו בטיט מקנחה בזנב הסוס או הפרה (התו"ש כתב דהיינו בתלושים, והבה"ל כתב שאף במחוברים מותר), או במפה קשה העשויה לאחוז בה קוצים, או בסמרטוט שאינו מקפיד אם יתלכלך, או בכותל, אבל לא יקנח במפה שמנגבים בה את הידים כדרך שהוא עושה בחול, שמא יבוא לכבסה.

סעיף י"ב

נגוב כוס - כוס שהיה בה מים או יין, אין לנגבה במפה, שמא יבוא לידי סחיטה, ובשאר משקין מותר, והרבה אחרונים מתירים גם ביין. ואם מנגב הרבה כלים כתב הרדב"ז שראוי לגעור בו שלא יעשה כך, דקרוב הדבר שיבוא לידי סחיטה, ובסמרטוט המיועד לכך, שאין מקפידים לסוחטו, מותר לכו"ע, אף לנגב הרבה כלים, דאם יהיה לח מצד אחד ינגב בו בצד אחר, אא"כ המפה קטנה. ואם הכוס צרה יש להחמיר אף בשאר משקין, ואפילו בסמרטוט המיועד לכך, ומ"מ בשעת הדחק אין למחות ביד המיקל בזה, ובלבד שיהיה בדבר שאינו מקפיד עליו לסוחטו אחר הקניות, וישפוך מתחילה את כל המים מן הכלי. ודבר רחב כמו שלחן או ספסל, מותר לכו"ע לקנחו בדבר שאינו מקפיד עליו.

כתב הרמ"א **שבגד שאין עליו לכלוך** מותר לתת עליו מים מועטים, אא"כ מתכוין בזה לכבסו, ומים מרובים אסור אף באין מתכוין לכבסו, גזירה שמא יסחוט, ואם אינו מקפיד שישאר עם המים מותר. ויש אומרים שאף בבגד שאין עליו לכלוך הוי כבוס ואסור אף במים מועטים, אא"כ נותנם בדרך לכלוך, ויש לחוש לדעה זו להחמיר באיסור תורה. ונחלקו הפוסקים בדעת השו"ע אם פסק להתיר לתת מים על בגד נקי או דס"ל לאסור בזה. והיכא שהבגד מלוכלך ונותן עליו עוד מים, כגון ע"י נגוב, הפמ"ג אוסר לפי הדעה השניה, וכן משמע בעולת תמיד, והבה"ל מפקפק בזה.

רחיצת תינוק על גבי בגד - כתב הבה"ל שמה שרוחצים תינוק במים חמים, ושמים תחתיו מטפחת בעריבה שרוחצים אותו בה, וא"א לרחוץ בלא זה, יש להתיר לעשות כך ביו"ט, לתינוק הרגיל ברחיצה, באופן שהמטפחת תהיה נקיה ומכובסת, ויזהר שלא יסחוט, ועדיף להכניס את המטפחת למים ע"י נכרי אם אפשר. והפמ"ג מתיר אף במטפחת מלוכלכת, ולא נהירא, וע"י נכרי יש להתיר.

סעיף י'

נגוב הידים

כתב הטור שמהר"ם מרוטנבורג היה מקפיד שלא לנגב ידים בבגד משום כבוס, וכן איתא בהגהות מיימוני ובמרדכי שמהר"ם מרוטנבורג היה מנגב ידיו בכח זו בזו ומסיר המים מעליו כפי יכולתו, ואח"כ מקנחם במפה או בבגד, משום דבגד שרייתו זהו כיבוסו, וכ"כ בשיבלי הלקט בשם היראים. ודעת הטור להתיר בזה כיון שאין שם אלא מים מועטים, והבית יוסף כתב שלפי תוס' והרא"ש הנ"ל מותר כיון שזה דרך לכלוך, וכ"כ בספר התרומה, והסמ"ג מתיר מפני שאין שם אלא מעט מים ואינו מתכוין ללבן.

פסק ההלכה - לדעת השו"ע אף שאין איסור מדינא לקנח את הידים במפה, מ"מ טוב לנגבם בכח זו בזו, ולהסיר מהם המים ככל יכולתו, קודם שינגבם במפה. ולדעת הרמ"א אין לחוש לזה כיון שזה דרך לכלוך, ומותר אפילו כשיש איזה לכלוך על המפה. אמנם בגד שדרך להקפיד בחול על המים הבלועים בו, לדעת הרמ"א אסור שמא יבוא לידי סחיטה, והפמ"ג כתב שדווקא במים מרובים חוששים, וכן פסקו הא"ר והתו"ש

בגדים חדשים, בגדים לבנים, אין לו אחר. ויש מתירים לקפל שלא לפי סדר הקיפול הראשון. ומותר להציע את המיטות מליל שבת לשבת, אבל אין מציעין משבת למוצאי שבת, אא"כ המיטה בביתו וזה בזיון לשבת שהמיטה לא מוצעת.

נקוי בגד או מנעל – טיט שעל הבגד מותר לאחוז את הבגד בפנים ולשפשף זה בזה עד שהטיט יפול, אבל מבחוץ אסור דמדי מלכלך, אך מותר לגררו בצפורן או בגב סכין מבחוץ, ויש אוסרים בטיט יבש, ועל ידי נכרי מותר. ומאכל שעל הבגד מותר לקלפו אא"כ הוא בגד שחור וחדש, ואם נשאר רושם מהמאכל מותר בכל גוונא. מנעל שיש עליו לכלוך מותר לתת עליו מים עד שיכלה הלכלוך, אבל לשפשף צדו זה על זה כדרך המכבסים אסור, ודעת הרבה פוסקים לאסור כבוס גם בלא שפשוף, ורק לשכשך במים מותר, ובכלי עץ לכו"ע אין חשש כבוס. מותר לקנח טיט שעל הרגלים או הנעלים בכותל או בקורה או בחידודי המדרגות, אבל בקרקע אסור שמא יבוא להשוות גומות, וכן אסור לגרר הטיט בגב הסכין או בברזל חד שנמצא לפני פתח בית הכנסת אא"כ הוא מקנח בנחת. ולכתחילה נכון להזהר מלקנח טיט יבש מחשש טוהן.

נתינת מים על בגד – בגד שיש עליו לכלוך ואפילו רוק בעלמא, אסור לתת עליו מים כלל, דשרייתו הוי כבוסו, והוי בכלל מלכלך וחייב. ובגד שאין עליו לכלוך מותר לתת עליו מים מועטים אא"כ מתכוין בזה לכבוסו, ומים מרובים אסור אף באין מתכוין לכבוסו, גזירה שמא יסחוט, ויש אוסרים גם במים מועטים, ויש להחמיר בזה. ולנגב ידיים מותר, ומים מרובים אסור לנגב בבגד שדרכו בחול להקפיד על כך, ולשו"ע טוב לנגב ידיו זו בזו לפני שמנגבם במפה. וכוס רטובה אסור לנגבה שמא יבוא לידי סחיטה, ובסמרטוט המיועד לכך מותר.

אין לקנח לכלוך מידו במפה שמנגבים בה את הידים, שמא יבוא לכבסה. אסור להסתכל בשבת במראה של מתכת שהיא חדה כאיזמל ועשויה להסיר נימין המדולדלים.

סימן ש"ג

בסימן ש"א נתבאר הרבה מדיני הוצאת בגדים וכדומה על הגוף בשבת, שיש בזה דברים האסורים שמא יבוא לטלטלם בידו ויעבור על איסור הוצאה. ובסימן זה יתבאר עוד פרטי דינים בזה, בעיקר מה שנוגע לנשים, שיש בהן חשש מיוחד שהאשה תסירם כדי להראות לחברותיה או מחמת בושה או מחמת טבילה.

ציאת אשה בדברים החוצצים בטבילה

דברים החוצצים בטבילה אסרו חכמים לאשה לצאת איתם בשבת, שמא תזדמן לה טבילה של מצוה ותצטרך להסירם ותבוא לטלטלם, ולהלן יבואר אלו דברים חוצצים בטבילה ויש בהם חשש זה.

סעיף י"ג

הסתכלות במראה בשבת

אייתא בגמרא (קמ"ט). **אין רואין במראה בשבת, רבי מאיר מתיר במראה הקבוע בכותל... הכא במראה של מתכת עסקינן, וכדרב נחמן אמר רבה בר אבוא, דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא מפני מה אמרו מראה של מתכת אסורה, מפני שאדם עשוי להסיר בה נימין המדולדלין.**

פסק ההלכה – מראה של מתכת שהיא חדה כאיזמל ועשויה להסיר נימין המדולדלים, אין להסתכל בה בשבת, שמא ישכח ויעשה כדרכו בחול, ואפילו אם היא קבועה בכותל וא"א להסיר בה אסור משום לא פלוג, אבל מראה שאין בה חשש זה, כמו מראה שלנו שעשויה מזכוכית, או מראה ממתכת שאינה חדה, מותר להסתכל בה בשבת, אפילו אינה קבועה. ועיי' יו"ד סי' קנ"ו באיזה אופן מותר להסתכל במראה.

עיקרי הדינים

ניעור בגד – אסור לנער טלית חדשה שחורה מן הטל שעליה, אם הוא מקפיד שלא ללבושה בלא ניעור, אבל אם אינו מקפיד ולבושה לפעמים בלא ניעור, וכן אם הטלית לבנה או אדומה, מותר, ואם הוא מקפיד אפשר דאסור. ובטלית ישנה מותר, ויש מחמירים בכל גוונא כיון שאין אנו בקיאים מה נחשב חדש, והמחמיר תבוא עליו ברכה. בגד שנשר במים או שירדו עליו גשמים, אם הוא חדש אסור לנער משום סחיטה, ואפילו בבגד ישן לא ינערו בחזק בענין שיבוא לידי סחיטה. וי"א שאסור לנער בגד מהאבק שעליו אם הוא חדש ושחור והוא מקפיד עליו, וע"י נכרי יש להקל. ונוצות שעל הבגד מותר להסירם בשבת, כיון שאינם בתוך הבגד אלא מעליו. ואסור לנער טלית חדשה שחורה כדי לנאותה ולהסיר הצהוב הלבן הנתלה בה.

תיקון בגד – אסור להסיר גבשושיות וכדומה מהבגדים בשבת, אע"פ שלא היה נמנע מללבוש את הבגד בלי להסירם. וכן אסור להסיר את מה שעושים החייטים בתחילת התפירה כדי לחבר החתוכים. אין מגרדין מנעל בסכין, בין מנעל חדש בין מנעל ישן, מפני שמקלף מהעור והוי ממוחק. מותר לשפשף חלוק אחרי הכביסה כדי לרככו, אבל אם כוונתו לצחצחו או בדבר שדרך להקפיד על ליבונו, אסור, וכן אסור לרכך בגדים של פשתן מפני שהם קשים אחרי הכביסה.

קיפול בגד – מותר לקפל בגדים בה' תנאים, והיינו לבו ביום, באדם אחד,

וכתב הר"ן ש"א שדווקא ארוג שהוא חלול מותר, אבל ארוג שאינו חלול חוצץ, וממילא אסור לצאת בו בשבת, וכ"כ הטור בהלכות טבילה בשם הראב"ד.

פסקי ההלכה

אסור לאשה לצאת בשבת בדברים החוצצים בטבילה, שמא תזדמן לה טבילה של מצוה ותסירם, ותבוא לטלטלם, ואפילו לזקנה ובתולה אסור משום לא פלוג, ולכן לא תצא אשה בחוטי צמר או פשתן או רצועות שבראשה, שמא תצטרך לטבול ותסירם ותבוא לטלטלם, ואם החוטים או הרצועות קלועות בשערה מותר כיון שאסור לסתור הקליעה בשבת, ויש מי שאוסר, ואם הם מעשה אריגה והם חלולים ואינם מהודקים מותר, כיון שאינה צריכה להסירם, אך אם החוטים מטונפים ברפש וטיט, או שהם מוזהבים, שדרכה להסירם קודם הטבילה, אסורה לצאת בהם, (וי"א שמחויבת בזה להסירם קודם הטבילה משום חציצה, כיון שהיא מקפדת עליהן).

כל החשש בדברים החוצצים בטבילה הוא בדברים קטנים וכנ"ל, שאף בחול לפעמים האשה נושאתם בידה, אבל דברים שהם עיקר המלבושים אין חוששים לזה, דודאי תלבשם אחרי הטבילה. (סק"ג).

סעיף ב'

עוד איתא בגמרא (שם) ואלו חוצצין באדם חוטי צמר וחוטי פשתן והרצועות שבראשי הבנות, וכו'. אמר רב הונא וכולן בראשי הבנות שנינו, וכו', אמר רב יוסף היינו מעמא דרב הונא, לפי שאין אשה חונקת את עצמה. איתביה אביי הבנות יוצאות בחוטין שבאזניהן, אבל לא בחבקין שבצואריהן, ואי אמרת אין אשה חונקת עצמה חבקין שבצואריהן אמאי לא, אמר רבינא הנא בקטלא עסקינן, דאשה חונקת את עצמה, דניחא לה שחראה כבעלת בשר.

פסק ההלכה – חוטים שבצואר האשה מותר לצאת בהם בשבת, כיון שהם רפויים וא"צ להסירם בשעת הטבילה, ואין לחוש דילמא שלפא ומחויא כיון שזה אינו תכשיט, אבל קטלא שבצוארה אסור לצאת בה אפילו איננה תכשיט, מפני

סעיף א'

איתא במתני' (שבת נ"ז.) **לא תצא אשה לא בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן ולא ברצועות שבראשה, ולא תטבול בהן עד שתרפם.** ובגמרא איתא **טבילה מאן דכר שמה, אמר רב נחמן בר יצחק אמר רבה בר אבוא, מה טעם קאמר, מה טעם לא תצא אשה לא בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן, מפני שאמרו חכמים בחול לא תטבול בהן עד שתרפם, וכיון דבחול לא תטבול בהן עד שתרפם, בשבת לא תצא, דילמא מיתרמי לה טבילה של מצוה ושריא להו, ואתי לאתויינהו ארבע אמות ברשות הרבים.**

שיטת רש"י שהאיסור הוא אפילו אם הם קלועות לה בשערה, ולתוס' ולהרא"ש והר"ן אם הם קלועות בשערה מותר, דלא חיישינן שמא תבוא לטלטלם, כיון שאסור לסתור קליעת שערה.

עוד איתא בגמרא (שם) **בעא מיניה רב כהנא מרב, תיכי חלילתא מאי, אמר ליה אריג קאמרת, כל שהוא אריג לא גזרו. איתמר נמי אמר רב הונא בריה דרב יהושע כל שהוא אריג לא גזרו. ואיכא דאמרי, אמר רב הונא בריה דרב יהושע, חזינא לאחוותי דלא קפדן עלייהו. מאי איכא בין הך לישנא ובין הך לישנא, איכא בינייהו דמניפן, להך לישנא דאמר כל שהוא אריג לא גזרו הני נמי ארוג, ולהך לישנא דאמרת משום קפידא, כיון דמניפא מקפד קפדא עלייהו.**

רש"י מבאר שטניפן היינו שנטנפו בטיט ומקפדת להסירן בשעת טבילה, מפני שהמים ממוחים את הטיט ובעלותה מהטבילה ירד הטיט על בשרה ותתלכלך. והרא"ש כתב ש"מ דמייירי שהחוטים מוזהבים ויפים ומיטנפים מחמת המים, והנשים מקפידות להסירם בשעת טבילה כדי שלא יתלכלכו. והטור פסק כלישנא בתרא דמחמיר, וכשני הפירושים, וכ"כ בהגהות מיימוני בשם הסמ"ג, אבל מהרמב"ם נראה שפסק כלישנא קמא דכל שהוא ארוג לא גזרו, ואין חילוק בין טניפן ללא טניפן, דכיון דפלוגתא במידי דרבנן הוא נקטינן לקולא, ועוד דרב פשיטא ליה כלישנא קמא.

סעיף ד'

עיר של זהב - אסור לאשה לצאת עם עיר של זהב, לרש"י היינו כמין תכשיט עגול ומציירים בו כמין עיר, ויש באמצע לשון שמחברים אותו למלבוש (ויכולים לשולפו), ולר"ת היינו כעין עטרה לראש.

סעיף ה'

כלילא

איתא בגמרא (שבת נ"ט:): **כלילא** (תכשיט המונח על פדחת האשה מאוזן לאוזן), **רב אסר, ושמואל שרי. דאניסכא** (כלילא העשוי מחתיכות כסף או זהב המחוברות בחוט) **כולי עלמא לא פליגי דאסיר** (דילמא שלפא ומחויא), **כי פליגי בארוקתא** (רצועה שמצוירת בזהב ואבנים טובות, ונחלקו אם העיקר זה הרצועה או הזהב). **רב אשי מחני לקולא, דארוקתא כולי עלמא לא פליגי דשרי, כי פליגי דאניסכא.** ופסק הרא"ש כלישנא דרב אשי וכרב דאסר בדניסכא, אבל מדברי הרי"ף נראה דאפילו בדניסכא שרי, וכן דעת הרמב"ם.

פסק ההלכה - כלילא והיינו תכשיט שמניחתו על פדחתה מאוזן לאוזן וקושרתו ברצועות התלויות, בין אם חתיכות הזהב חרוזות בחוט, בין אם הם קבועות במטלית, מותר לצאת בהם בשבת, דאין דרך לצאת בהם אלא אשה חשובה, ואין חוששים בזה שתסירים כדי להראותם, ויש כמה ראשונים שאוסרים בחרוזות בחוט, ויש להסתפק אם אפשר להקל בזה.

תכשיטים שכל הנשים רגילות לצאת בהם, אסור לצאת בהם בשבת אף לאשה חשובה שאין דרכה להסירים ולהראותם, דלא פלוג רבנן בתקנתם. (ס"ק ט"ז).

סעיף ו'

רסוקיא

איתא בגמרא (שם) **אמר רב אשי האי דסוקיא אי אית מפרחיתא שרי.**

פסק ההלכה - רסוקיא והיינו חתיכת מעיל רחבה, אם יש

שמהדקת אותה כדי שתיראה בעלת בשר, וצריך להסירה בשעת הטבילה משום חציצה, וחוששים שתבוא לטלטלה.

ציאה במיני תכשיטים

אשה הלובשת תכשיטים הרי הם כמו בגדים ואין בהם איסור טלטול בשבת, אמנם כיון שדרך אשה להסיר את תכשיטיהם כדי להראותם לחברותיה, אסרו חכמים לצאת בשבת עם תכשיטים שדרך להסירם, פן תשכח להחזירם ותבוא לטלטלם באופן האסור בשבת. ולהלן יבואר באלו תכשיטים שייך איסור זה.

איתא במתני' (שם) **לא תצא אשה וכו' ולא במוטפת ולא בסרביטין בזמן שאינן תפורים, ולא בכבול לרשות הרבים, ולא בעיר של זהב, ולא בקמלא, ולא בנוזמים, ולא במבעת שאין עליה חותם, ולא במחט שאינה נקובה, ואם יצאת אינה חייבת חטאת.** פירטי הדינים אלו יבוארו בסעיפים ב' - ד' וז' - י'.

פסקי ההלכה

טוטפת וסרביטין - אסור לאשה לצאת עם טוטפת והיינו כמין ציץ המגיע מאוזן לאוזן, או שרביטין והיינו כעין ציץ שכורכתו על ראשה ותולה על לחייה מכאן ומכאן, (ואם הם תפורים או קשורים בשבכה מותר, כיון שאין לחוש שתיטול השבכה ברשות הרבים ויתגלה שערה, וכתב הרמ"א ש"א שבבתולה שאינה חוששת לגלוי ראשה אסור גם בתפורים).

סעיף ג'

כבול - אסור לאשה לצאת עם כיפה של צמר והיינו חוטי צמר שגדלום ועשואם ככלים העשויים מעלי לולבי הדקלים, והם רחבים כשתי אצבעות, ולחצר שאינה מעורבת מותר.

אצטמא והיינו מטלית שתולים בה חוטים של צבעונים ותולים אותו לכלה כדי להפריך ממנה את הזבובים, אין לצאת בזה בשבת, דאינו לא תכשיט ולא מלבוש, אלא כמשאוי אף אינו משאוי גמור, שהרי מותר לצאת עם זה לחצר שאינה מעורבת.

חייבת חטאת. וכוונתם לאסור לצאת בזה כשמחט זו תחובה בבגדיה במקום שאינו סוגר ולא מעמיד הצעיף, דאי לאו הכי מותר לצאת בזה בשבת, והאי דנקט וסוגרת בה וכו', היינו דמטעם זה הוי תכשיט, ואי לאו הכי היתה חייבת חטאת.

ולענין מחט נקובה איתא במתני' (ס"ב.) **לא תצא אשה במחט הנקובה, וכו', ואם יצתה חייבת חטאת.**

פסק ההלכה

אסור לאשה לצאת במחט נקובה, אפילו אם מעמדת בה קישורי צעיפה ותוחבת המחט בצעיף, או שסוגרת בה מפתחי חלוקה, ואם יצאה חייבת, דהוי משאוי ודרך הוצאה בכך.

ומחט שאינה נקובה, אם מעמדת בה קישורי צעיפה, או שסוגרת בה מפתחי חלוקה וכדו', מותר לצאת בזה בשבת, כיון שזה צורך לבישה, אמנם אם המחט עשויה להתקשט בה, כגון שראשה אחד עבה ועשוי כעין תכשיט, י"א שאסור מדרבנן לצאת בזה בשבת, שמא תסירם כדי להראותם ותבוא לטלטלם, ויש מתירים גם בזה, שכיון שהם עשויים לצניעות אין חשש שתסירם, וכן מצדד הגר"א, ואין למחות ביד הנוהגים להקל, וכ"ש במחט שאינה נקובה שלנו, דאף שראשה אחד עב אינו עשוי כ"כ כעין תכשיט, ואפשר דשרי לכו"ע, דיש להקל בזה. ומחט שאינה מעמידה בה את קישוריה אסורה לצאת בה כשהיא תחובה בצעיפה או בבגדה, ואם יצאה חייבת, ואפילו אם צריכה את המחט, כגון כדי לחלוק שיערה וכדו', הרי זה משאוי גמור, דאין אדם יכול לצאת בכל החפצים הנצרכים לו אם אינם לא מלבוש ולא תכשיט, ואם היא עשויה כעין תכשיט והיא מתקשטת בזה אסור משום דילמא שלפא ומחויא.

סעיף י'

טבעת

איתא בגמרא (שבת נ"ז.) **לא תצא אשה וכו', ולא בטבעת שאין עליה חותם, וכו', ואם יצאת אינה חייבת חטאת.** ובמתני' (ס"ב.) **לא תצא אשה במחט הנקובה, ולא בטבעת שיש עליה חותם, וכו', ואם יצתה חייבת**

בה רצועות קצרות התלויות בה כדי לקשור ולהדק בהם מותר לצאת בזה, ואם אין בה רצועות אסור, דחיישנן שזה יפול ותבוא לטלטל.

סעיף ז'

קטלא - אסור לאשה לצאת עם קטלא, והיינו בגד שיש לו שנצים כעין מכנסים ומכניסים בו רצועה רחבה וקושרתו סביב צווארה (בצורה רפויה), והבגד תלוי על ליבה והוא חשוב ומצויר בזהב.

סעיף ח'

נזמים - נזמי האף אסור לצאת בשבת, אבל עם נזמי האוזן מותר, דטריחא לה מילתא להסירם מפני שאזניה מכוסות בקישורים, ובמקום שנוהגים לגלות האזנים אסור לצאת בנזמים אם דרך להוציאם.

סעיף ט'

מחט

איתא במתני' (נ"ז.) **ולא במחט שאינה נקובה, ואם יצתה אינה חייבת חטאת.** ובגמרא (ס.) **שאינה נקובה למאי חזיא** (לתכשיט, דקתני אינה חייבת חטאת), **אמר רב יוסף הואיל ואשה אונגרת בה שיערה** (היוצא חוץ לקישוריה, כורכתו סביב המחט ותוחבת המחט בשבכה מתחתיה שלא יראה שיערה. והתוס' והרא"ש מפרשים שתוחבת המחט לתוך השבכה כדי שלא יצאו שיעריה חוץ לקישוריה). **אמר ליה אביי ותהוי כבירית טהורה ותשתרי** (דבירית אינה מטמאה ומותר לצאת בה בשבת, דכיון דלצניעותא היא לא שלפא ומחויא, והאי מחט נמי לצניעותא היא דשער באשה ערוה), **אלא תרגמה רב אדא הואיל ואשה חולקת בה שיערה.** וכתב הרא"ש שלפי זה מחט שהאשה מעמידה בה קישוריה מותר לצאת בה בשבת, דהוי כמחט שאוגרת בה שיערה. ואמנם משמע דדווקא באינה נקובה מותר בכהאי גוונא, אבל בנקובה אסור, וכ"כ כמה ראשונים.

והנה הסמ"ג וספר התרומה כתבו שמחט שאינה נקובה וראשה אחד עב וסוגרת בה מפתחי חלוקה או הצעיף, אסור לצאת עם זה בשבת, דילמא שלפא ומחויא, ואם יצאה אינה

חטאת.

פסק ההלכה – טבעת שיש עליה חותם הוי הוצאה גמורה וחייבת חטאת, ואם אין עליה חותם הוי תכשיט ולא תצא לכתחילה ואם יצאה פטורה.

סעיף י"א

איתא במתני' (ס"ב.) **לא תצא אשה וכו', ולא בכוליאר, ולא בכובלת, ולא בצלוחית של פלייטון. ואם יצתה חייבת חטאת, דברי רבי מאיר, וחכמים פוטרין בכובלת ובצלוחית של פלייטון** (דס"ל שזה תכשיט, וכו' מ"מ לכתחילה אסור דילמא שלפא ומחויא).

פסקי ההלכה

כוליאר והיינו תכשיט שרגילה לקשור בו מפתחי חלוקה, אם אינה סוגרת בו מפתחי חלוקה אלא לובשתו כך עליה, אסורה לצאת בו, ואם יצאה חייבת. אבל אם קושרת בו מותר לכתחילה.

כובלת והיינו קשר שקשור בו בושם שריחו טוב, או **צלוחית של שמן אפרסמון** הקבוע על זרועה, אין לצאת בהם בשבת, ואם יצאה פטורה, ואם אין בו אפילו בושם כל שהוא, חייבת על הקשר עצמו, אפילו אם קלט מהריח.

סעיף י"ב

איתא במתני' (ס"ד:) **שן תותבת שן של זהב, רבי מחיר וחכמים אוסרים.** ובגמרא (ס"ה.) **אמר רבי זירא לא שנו אלא של זהב, אבל בשל כסף דברי הכל מותר.** ופירש רש"י דשל זהב שמשונה במראה משאר שינים חוששים שיצחקו עליה ותטלטלנו בידה, אבל של כסף שדומה לשאר השיניים מותר לכו"ע, וכתב הרא"ש דכ"ש שבשן של אדם מותר.

פסק ההלכה – שן של זהב אסור לצאת בה, אבל שן של כסף שדומה לשאר השיניים או ששמו לה שן של אדם מותר.

סעיף י"ג

דברים נוספים שאסור לאשה לצאת בהם בשבת

נעלים

איתא בגמרא (שבת קמ"א:) **ולא תצא אשה במנעל מרופט, וכו', ואין יוצאין במנעל חדש, באיזה מנעל אמרו במנעל של אשה. תני בר קפרא לא שנו אלא שלא יצאה בו שעה אחת מבעוד יום, אבל יצאה בו מערב שבת מותר.**

פסק ההלכה – נעלים שהם קרועות למעלה אין לאשה לצאת בהם, שמא יצחקו עליה ותסירם ותבוא לטלטלם. וכן מנעל חדש אין לצאת בו שמא אינו מתאים למידתה, ואם הלכה בו אתמול אפילו שעה אחת מותר. ולאיש מותר לצאת בנעלים קרועות או חדשות. **ובשאר מלבושים** שאין לחוש שתסירם, מותר אפילו באשה.

סעיף י"ד

חוטי שיער

איתא במתני' (שבת ס"ד:) **יוצאה אשה בחוטי שער, בין משלה בין משל חברתה בין משל בהמה. ולהלן בגמרא תנא ובלבד שלא תצא ילדה בשל זקנה, וזקנה בשל ילדה. בשלמא זקנה בשל ילדה שבח הוא לה אלא ילדה בשל זקנה אמאי, גנאי הוא לה, אידי דתנא זקנה בשל ילדה תנא נמי ילדה בשל זקנה.**

דעות הראשונים – התוס' מבארים שאסור בין ילדה בשל זקנה בין זקנה בשל ילדה, ושאלת הגמרא היא שזקינה בשל ילדה שזה שבח לה יש חידוש שחוששים דמחכו עלה ואתיא לאשלוף, אבל ילדה בשל זקנה שזה גנאי לה פשיטא שחוששים דילמא שלפה. אבל הרמב"ם מתיר ילדה בשל זקנה, וצ"ל שהוא מבאר שרק זקנה בשל ילדה חוששים שתמצה להראותם, אבל ילדה בשל זקנה ודאי לא תבוא להראותם, (וצ"ע שלפי זה כוונת הגמרא שהתנא שנה

דבר שלא נכון אידי דבר אחר).

פסק ההלכה – חוטי שיער שמהדקתם על ראשה (ואינו פאה נכרית אלא חוטים בעלמא), מותרת לצאת בהם בין אם הם משערה בין משער חברתה בין משל בהמה, אבל לא תצא זקנה בשל ילדה או ילדה בשל זקנה.

סעיף ט"ו

איתא במתני' (שבת נ"ז) **לא תצא אשה וכו' ולא בטומפת**. ובגמרא איתא **מאי טומפת אמר רב יוסף חומרתא דקטיפתא** (קשר שעושים לרפואה שלא תשלוט עין הרע), **אמר ליה אביי ותהוי כי קמיע מומחה ותשתרי, אלא אמר אביי אפיוני**.

פסק ההלכה – קשר שעושים שלא תשלוט עין הרע מותר לצאת בו בשבת, אם הוא בדוק לרפואה.

יציאה עם מוך

איתא במתני' (ס"ד:) **יוצאה אשה וכו' במוך שבאונה ובמוך שבסנדלה ובבמוך שהתקינה לנדתה**. ובגמרא (ס"ה.) **במוך שבאונה, תני רמי בר יחזקאל והוא שקשור באונה** (בקשר מהודק. רא"ש), **ובמוך שבסנדלה, והוא שקשור לה בסנדלה. ובמוך שהתקינה לה לנדתה, סבר רמי בר חמא למימר והוא שקשורה לה בין יריכותיה, אמר רבא אף על פי שאינו קשור לה, כיון דמאיס לא אתיא לאיתויי. בעא מיניה רבי ירמיה מרבי אבא, עשתה לה בית יד מהו, אמר ליה מותר**.

וכתבו הראשונים שבסנדלים שלנו מותר לתת מוך אפילו כשאינו קשור ואפילו בשבת עצמה, דאין המוך נופל מהסנדל, וכתב הבית יוסף דהיינו במנעלים וסנדלים הנעולים מכל עבר, אבל בפתוחים אפילו מצד אחד חוששים שמא יפול ויבוא לטלטלו.

עוד כתבו הראשונים שמה שמותר לצאת במוך שהתקינה לנדתה היינו כשמביאתו כדי שלא יפול הדם על בשרה וייתייבש ותצטער, אבל אם מכוונת כדי שיבלע בו הדם ולא יטפטף על בגדיה ויטנפו הוי אצולי טינוף ואסור, ושלא כדברי רש"י דשרי.

שיטת ה"ר פורת דהא דאיתא בסיפא דמתני' **ובלבד שלא תתן לכתחילה בשבת ואם נפל לא תחזיר** קאי גם אמוך שבאונה ושבסנדלה ושהתקינה לנדתה, אבל אין נראה כן מדברי הרמב"ם ורבינו ירוחם.

פסק ההלכה – מותר לצאת במוך שבאוזן העשוי לבלוע את הליחה, אם הוא קשור ומהודק, וכן במוך שבסנדלה אם הוא קשור אע"פ שאינו מהודק וי"א דבעינן שיהא מהודק, וצ"ע, ובסנדל ומנעל אם הם סגורים מכל צד, (אבל בנעלי בית (-פנטינ"ש) שלנו מותר רק בקשור). ומוך שהתקינה לנדתה שלא יפול עליה דם ויצערה, מותר לצאת בו אפילו אינו קשור, ואפילו אם יש לו בית יד מותר, דכיון דמאיס אין חשש שתטול אותו בידה, ומותר לתת אותו לכתחילה בשבת, אך מוך שעשתה כדי להציל בגדיה מטינוף אסור לצאת בו בשבת.

יציאה עם דבר בתוך פיה

איתא במתני' (ס"ד:) **יוצאה אשה בפילפל, ובגריר מלח, וכל דבר שניתן לתוך פיה, ובלבד שלא תתן לכתחילה בשבת, ואם נפל לא תחזיר**.

הראשונים מסתפקים אם הדין שלא תתן לכתחילה בשבת מדבר רק על גרגיר מלח, או גם על פלפל.

פסק ההלכה – מותר לצאת בפלפל העשוי לריח הפה או בגרגיר מלח העשוי לחולי השיניים, ובכל בושם שתתן לתוך פיה, ובלבד שלא תתנם לכתחילה בשבת, (גזירה משום שחיקת סממנים, או משום דמחזי כמערים), ואם נפל לא תחזיר, וי"א שדווקא בנפל ע"ג קרקע אסור, אבל בנפל ע"ג כלי מותר, ויש להחמיר בזמננו שלכמה פוסקים אין לנו רשות הרבים, וי"א שמותר לתת לכתחילה בשבת תבן במנעלים הסתומים מכל צד, ונכון להחמיר בזה אם לא בעת הצורך.

בתי שוקיים שקושרים **במשיחה או ברצועה** סביב שוקיה מותר לצאת אפילו אם המשיחה היא דבר נוי.

אצעדה שמניחים בזרוע או בשוק ומהדקים אותו על בשרה, מותר לצאת בזה בשבת, (אבל אם הוא מהודק על הכתונת, או שהוא על בשרה והוא רפוי אסור), ויש אוסרים בשל זרוע.

בשם רבינו שר שלום שכל האיסור בתכשיטים הוא בדבר שהנשים רגילות להראות זו לזו, ונשים שלנו אין דרכם להראות תכשיטיהם. וסוף דבר אמרו הקדמונים (וכ"כ הרא"ש והר"ן) דמותרות לצאת בהם דמוטב יהו שוגגות ואל יהו מזידות, אף דמדינא אסורות. ובעל התרומות והסמ"ג והסמ"ק והגהות מיימוני כתבו שדבר שאסור דילמא שלפא ומחויא מותר לדין שאין לנו רשות הרבים, אבל דבר שאסור מן התורה דהוי משאוי אסור אף לדין.

פסקי ההלכה

כל דבר שאסרו חכמים לצאת בו לרשות הרבים, אסור לצאת בו מהבית לחצר, או להתקשט בו בחצר, אא"כ החצר מעורבת, וכן בבית מותר, וכבול ואיצטמא ופאה נכרית (קליעת שיער תלוש שצוברתו מעל שיערה), מותר בכל חצר, כדי שלא תתגנה על בעלה. וי"א שכל דבר שאסור לצאת בו, אסור אפילו בבית, חוץ מכבול ופאה נכרית וכו"ל. וי"א שהכל מותר אפילו בחצר שאינה מעורבת. והגר"א מצדד כדעה הראשונה.

והאידינא נהגו הנשים לצאת בכל התכשיטים, אפילו ברשות הרבים שלנו. וי"א שהדבר אסור מדינא, אלא שאין למחות משום דמוטב שיהיו שוגגות ולא מזידות, אע"פ שלדינא אין לסמוך כ"כ על ההתרים הללו. ויש שמלמדים זכות שהמנהג הוא לפי השיטה האחרונה הנ"ל, שמתירה לצאת אפילו לחצר שאינה מעורבת, וכיון שאין לנו רשות הרבים גמורה אלא כרמלית, הוי כחצר שאינה מעורבת ומותר, אמנם השו"ע עצמו סובר שיש לנו רשות הרבים. והרמ"א מביא ש"א עוד טעם להתיר, שכיון שהיום התכשיטים מצויים ויוצאים בהם גם בחול, אין לחשוש שתסירם להראותם.

אמנם כל דבר שחייבים בו חטאת, כגון טבעת שיש עליה חותם לאשה או שאין עליה חותם לאיש, אסור אפילו בכרמלית לדין או אפילו בחצר, (אבל אשה בטבעת שאין עליה חותם פטורה דהוי כתכשיט).

וי"א שבזמן הזה שנהגו האנשים לצאת בטבעת שאין עליה חותם, הרי זה להם כתכשיט ושרי, ואין למחות ביד המיקל

סעיף ט"ז

דברים שהאשה מותרת לצאת בהם בשבת, מותר לה להתירם ברשות הרבים, דממה נפשך אם תזכור שזה שבת אין חשש שתבוא לטלטלם, ואם לא תזכור לא יועיל שנאסור לה להתירם.

סעיף י"ז

מפתח - י"א שאין להביא מפתח בחגורתו אפילו בחצר מעורבת, שמא ישכח ויוציאו לרשות הרבים, ורק בידו מותר בחצר מעורבת, דאם נאסור בידו יהיה אסור לטלטל כל כלי בבית ובחצר, ורק בדרך מלבוש חוששים שישכח ויצא בו לרשות הרבים.

סעיף י"ח

דברים שאסור לצאת לרשות הרבים, אם הם מותרים בחצר או בבית

איתא במתני' (ס"ד:) **יוצאה אשה וכו' בכבול ובפאה נכרית לחצר.** ובגמרא **אמר רב כל שאסרו חכמים לצאת בו לרשות הרבים, אסור לצאת בו לחצר, חוץ מכבול ופאה נכרית. רבי ענני בר ששון משמיה דרבי ישמעאל אמר הכל ככבול.**

הרי"ף והרמב"ם פסקו כרב, וכתב הרמב"ם דהא דאסרינן בחצר היינו דווקא כשאינה מעורבת, אבל דעת הרשב"א והרמב"ן דכל שהוא דרך מלבוש או תכשיט אסור אפילו בבית, כיון שאין דרך לפשוט תכשיטים כשיצא חוץ לבית, וכ"ש שאסור בחצר מעורבת. ודעת התוספות שהלכה כרבי ענני בר ששון שמתיר בחצר אפילו באינה מעורבת, וכתבו שעל פי זה מותרות נשים שלנו להתקשט בטבעות ותכשיטים, שכל רשות הרבים שלנו כרמלית היא, כיון שאין המבואות רחבים ט"ז אמה ולא בוקעים בהם ס' רבוא, ואף שמבואר בעירובין ק"כ. שכרמלית חמורה מחצר שאינה מעורבת, היינו שבמקום שיש רשות הרבים אוסרים כרמלית אטו רשות הרבים, אבל אנו שאין לנו רשות הרבים כלל אין להחמיר בכרמלית כל כך. וה"ר שמשון מצא כתוב

סעיפים כ"א – כ"ג

איתא במתני' (שבת ס"ה) **עריביות יוצאות רעולות ומדיות פרופות, וכל אדם אלא שדברו חכמים בהוה. פורפת על האבן ועל האגוז ועל המטבע, ובלבד שלא תפרוף לכתחלה בשבת. ובגמרא שלא תפרוף לכתחלה בשבת, והאמרת רישא פורפת, אמר אביי סיפא אתאן למטבע** דאסור משום מוקצה, אבל אבן שהוקצתה לכך מותרת בטלטול, ובמטבע אם פרפה עליה מבעוד יום מותר לצאת בה בשבת, וברמב"ם מבואר שאפילו אם פרפה בשבת מותר לצאת בו, וזה חידוש, ואולי הביאור משום שהוא בטל לבגד, ובספרי הרמב"ם החדשים מוגה דמיירי שפרפה מערב שבת.

ואיתא בגמרא **בעי אביי אשה מהו שתערים ותפרוף על האגוז, להוציא לבנה קטן בשבת, וכו', תיקו.** וכתבו הרי"ף והרא"ש דכך תיקו דאורייתא לחומרא ודרבנן לקולא, ולכן אסור לצאת כך לרשות הרבים אבל לכרמלית מותר.

פסקי ההלכה

מותר לאשה לצאת רעולה, והיינו שעוטפת כל ראשה חוץ מהפנים, או חוץ מהעיניים, דדרך מלבוש הוא.

אגוז או אבן עגולה שיחדתו מערב שבת כדי **לפרוף** (- לקשור) בו בשבת את הטלית (אפילו אם היחוד הוא רק לשבת אחת), מותר לצאת בזה בשבת, שידוע לכל שהיא צריכה לכך, אבל במטבע או באבן שאינה עגולה אסור א"כ פרפה עליו מערב שבת, או שיחדה אותם לכך לעולם. ואסור לפרוף על אגוז כדי להוציא לרשות הרבים עבור בנה, דמחזי כהערמה, אבל לכרמלית מותר. ודינים אלו שייכים גם באיש.

סעיף כ"ד

אבן תקומה

איתא בגמרא (שבת ס"ו) **תנו רבנן יוצאין באבן תקומה בשבת, משום רבי מאיר אמרו אף במשקל אבן תקומה. ולא שהפילה אלא שמא תפיל, ולא שעיברה**

דיש לו על מי לסמוך, ומ"מ בעל נפש לא יצא בטבעת מחוץ לעירוב. ואפשר שכיון שנהגו הנשים לצאת בטבעת שיש עליה חותם, הרי הוא להם כתכשיט, ומותר לסברא אחרונה הנ"ל.

אם האשה יוצאת במחטים יותר מן הנצרך להעמדת הקישורים יש למחות בידה.

סעיף י"ט

איתא בגמרא (קכ"ג) **מחט שניטל חררה או עוקצה מהורה. וכו'. מדלענין טומאה לאו מנא הוא לענין שבת נמי לאו מנא הוא.**

פסק ההלכה - מחט שאינה נקובה שיש לה קשר עב בראשה וניטל חודה או עוקצה, צריך להזהיר את הנשים שלא לשים אותה בצעיפים, (כיון שנתבטל ממנה שם כלי), אא"כ ניטלו חודה ועוקצה מערב שבת ויחדה לשם כך, שזה מועיל אפילו במחט נקובה שניטלו גם חודה וגם עוקצה, והמ"א ס"ל שבמחט שאינה נקובה לא נתבטל ממנה שם כלי עד שינטלו גם חודה וגם עוקצה.

סעיף כ'

קיסמים או חוטים שבנקבי האזנים

איתא במתני' (שבת ס"ה) **הבנות יוצאין בחושין ואפילו בקיסמין שבאזניהם. ובגמרא אבוב דשמואל לא שביק להו לבנתיה דנפקי בחושין, וכו', והאנן תנו הבנות יוצאות בחושין, בנתיה דאבוב דשמואל דצבעונין הוו.**

פסק ההלכה - קיסמים או חוטים שבנקבי האזנים (שעושים נקבים לבנות קטנות כדי לתת בהם נזמים כשיגדלו, ובינתיים שמים בהם קיסמים או חוטים), מותר לצאת בהם, אמנם אם החוטים צבועים אסור לצאת בהם שמא תסירם כדי להראותם, והמ"א מתיר בנשואה אף בחוטים צבועים, כיון שדרך שאוזני נשואה יהיו מכוסות, וכמה ראשונים אוסרים גם בנשואה.

אלא שמא תתעבר ותפיל.

פסק ההלכה – אבן תקומה שנושאות נשים מעוברות כדי שלא יפילו, (והוא אבן חצץ שיש בתוכו חלל, ובחלל יש אבן קטנה, וגם אבן ששקלו כנגד האבן תקומה והיה בה בדיוק אותו משקל ללא שהיו צריכים לחסר או להוסיף יש לה סגולה זו), מותר לצאת בהם בשבת כדי שלא תפיל, דהוי כקמיע מומחה, ואפילו לא הפילה עד עתה שום עובר מותר, ואפילו לא נתעברה עדיין מותרת לצאת בו, אם חוששת שמא תתעבר ותפיל.

תיקון הראש והשיער בשבת**סעיפים כ"ה כ"ו****צביעת פני האשה בשבת**

איתא בגמרא (צ"ה.) **אשה לא תעביר סרק על פניה, מפני שצובעת.**

ואיתא במתני' (צ"ד:) **וכן הגודלת** (-קולעת שיערה), **וכן הכוחלת, וכן הפוקסת, רבי אליעזר מחייב, וחכמים אוסרין משום שבות.** ומפרש בגמרא (צ"ה.) **כוחלת משום צובעת, גודלת ופוקסת משום בונה.** והלכה כחכמים שאסור משום שבות, וכן פסק הרמב"ם, אבל מדברי הסמ"ג נראה שחייבת חטאת. ולענין פוקסת רש"י מביא ש"מ שמתקנת שיערה במסרק, וי"א טחה כמין בצק על פניה וכשנוטלתו מאדים הבשר.

ואיתא בגמרא (ס.) **ולא במחט שאינה נקובה, למאי חזיא, וכו', הואיל ואשה חולקת בה שערה.** וכתבו התוס' והרא"ש והר"ן שאשה יכולה לחלוק שיערה בשבת, ודעת רש"י שאסור.

פסקי ההלכה

אסור לאשה להעביר סרק (-צבע אדום) על פניה, או לכחול העיניים, או לטוח על פניה בצק (שכשנוטלתו מאדים הבשר), משום דהוי צובע [מדרבנן, דאין צביעה מדאורייתא על גוף האדם], ובתוספתא איתא שאשה לא תקנח פניה

בבגד שיש בו סרק, ומשמע שאסור אפילו אם אינה מתכוונת לצביעה, אמנם באיש שאין דרכו בכך לא מיקרי צובע. ומותר בין לאיש בין לאשה לאכול תותים ושאר פירות הצובעים אע"פ שצובע פניו וידיו בעת האכילה.

קליעת שיער – אסור לאשה לקלוע את שיערה בשבת, משום דדמי לבנין, (ואין בזה משום אריגה כיון שזה מחובר, ועוד שאין סופו להתקיים, ונחלקו רש"י ותוס' אם דבר שעומד להתקיים רק ביום השבת נחשב מתקיים). וכן אסורה להתיר את הקליעה דדמי לסותר, ובקליעה תלושה אסור לסותרה משום דדמי לתולדת בוצע, אבל לחלוק שיערה, לדעת השו"ע מותר, והרמ"א מביא שיש אוסרים מחשש תלישה, ונהגו להתיר רק באצבע ולא בכלי. והקולע נימין בתלוש חייב משום אורג. וקליעת פאה נכרית אסורה משום אורג, דאף אי נימא שאין סופה להתקיים אסור מדרבנן וכמו שמוצינו בכותב, ומ"מ אין כדאי למחות במקום שלא ישמעו לנו.

סעיף כ"ז**סירוק**

איתא במתני' (זיר מ"ב.) **זיר חופף ומפספס, אבל לא סורק.** ובגמרא חופף ומפספס מני, ר"ש היא דאמר **דבר שאין מתכוין מותר, אבל לא סורק, אתאן לרבנן, רישא ר"ש וסיפא רבנן, אמר רבה כולה ר"ש היא, כל הסורק להסיר נימין מדולדלות מתכוין.** ובגמרא (שבת פ"א.) מובא דין זה לגבי שבת. וכתב רש"י שבמסרק אסור משום שודאי הוא משיר שער, ומודה רבי שמעון בפסיק רישא ולא ימות. ויש שרוצים לומר שלדברי הסוברים שר"ש אסור רק בפסיק רישא דניחא ליה מותר לסרוק, דהא לא ניחא ליה בתלישת שערות, וכתב הבית יוסף שכיון שהוא רוצה להשוות שיערו שיהא חלק ויפה ואי אפשר להשוותו אלא אם כן ישיר קצת שערות, הוי פסיק רישא דניחא ליה. וכן מבואר מדאמרינן בגמרא (גדה ס"ז:) שאשה חופפת בערב שבת וטובלת במוצאי שבת מפני שאינה יכולה לחוף בשבת, וחפיפה היינו סריקת הראש.

דברים האסורים בטלטול משום גזירה דרבנן – יש דברים שאע"פ שהם מלבוש או תכשיט ומדאורייתא מותר להוציאם, אסורם חכמים שמוא יבוא לטלטלם ד' אמות ברשות הרבים, כגון שהם רפויים ויש חשש שיפילו (מנעל גדול מדאי), או שיבוא להסירם משום דמחייכי עליה (מנעל) רק על רגל אחת כשאין ברגל השניה מכה), או דברים שיש חשש שיורידם כדי להראותם, כגון תכשיטי נשים שדרך האשה להסירם ממנה כדי להראותם לחברותיה (ואם רק אשה חשובה דרכה ללכת עם זה מותר, דאין דרך אשה חשובה להורידם), או דברים החוצצים בטבילה וחוששים שתסירם כדי לטבול ותבוא לטלטלם אח"כ (ודין זה ודיני תכשיטי אשה ושאר דינים המיוחדים באשה, מבוארים בסימן ש"ג), או תפילין שיש חשש שיורידם כדי להכנס לבית הכסא, ויש דברים שאסור חכמים משום מראית העין (כלי מלחמה. וכל דבר שאסור משום מראית העין אסור אפילו בחדרי חדרים), וכל הדברים שאסורים משום שמוא יבוא לטלטלם, אם שכח ויצא בהם לרשות הרבים א"צ להסירם, אלא מהלך בהם עד שמגיע לביתו.

דברים שאינם נחשבים מלבוש ואסור לטלטלם – מחט (ואם מוציא בדרך הוצאה חייב חטאת, ומחט המשמשת ללבישת הבגד מותר להוציאה), טבעת (כשזה תכשיט מותר, וכשאין תכשיט אסור, ואם מוציא בדרך חייב חטאת), משקפיים גם אם הם בתוך תיק יפה מכסף, צורת פרצוף שנותנים על הפנים כדי להפחיד את התינוקות, ועוד.

יציאה עם דבר שהוא גם מלבוש וגם משמש לדבר אחר – דבר העשוי גם לתכשיט וגם לתשמיש אסור להוציאו בשבת אם אם כוונתו לתכשיט, מפני שהרואה יסבור שמוציאו לתשמיש. מותר ללבוש מלבוש כדי להציל עצמו מטינוף (כגון לבישת כובע מפני הגשמים), אבל אם אינו מלבוש גמור אסור (כגון לכסות כובעו במטפחת), ודבר שנעשה כדי להציל מצער (כגון לשים בגד על המטפחת כדי שלא יצטער אותה הגשמים) מותר אף אם ע"ז ניצל גם מטינוף,

קטע וזקן וכדומה יש דברים שהם כמלבוש ומותר לו לטלטלם (כגון מקל להילוך כשאין יכול ללכת בלעדיו), ויש דברים שאינם מלבוש אלא ליופי (כגון מה שקטע עושה רק כדי שלא יראה חסר רגל) ואסור לו לצאת בזה שמוא יפול ויבוא לטלטלו. (ש"א).

סימן ד"ש

שביתת עבדו

האדון מצווה לשמור שעבדו לא יעשה מלאכה בשבת, דכתיב "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך וחמורך וכל בהמתך וגרך אשר בשעריך, למען ינוח עבדך ואמתך כמוך".

פסק ההלכה – אסור לסרק במסרק בשבת אפילו במסרק העשוי משיער חזיר, דאף שאינו מתכוין לתלישה, הוי פסיק רישא שיתלשו שערות, והוי תולדה דגוזז, ובגמ' משמע שהטעם משום שכוונתו להשיר נימין המדולדלים, ונ"מ שאסור אפילו במסרק רך שאינו פסיק רישא להשיר השערות, אא"כ אין כוונתו להשיר את הנימין. ויש אנשים המקילים בזה, אוי לעיניים שכך רואות, וראוי לכל חכם להזהיר בעירו על זה, ולחוף ולפספס שערותיו ולהפרידם ביד ולחכוך בצפורניו מותר, ואינו חושש אם נפל שיער כיון דלא הוי פסיק רישא, וכן מותר לתקן מעט את השיער בכלי העשוי משיער חזיר בלי לסרוק, ובמסרק אסור גם בזה, ונהגו שהכלי העשוי משיער חזיר יהיה מיוחד לשבת, כדי שלא יהיה כעובדין דחול. ואסור לאשה לפקוס שעה, ואפשר שהכונה בזה שכשהראש סרוק ואין חשש השרת שיער, רוחצין המסרק בשמן טרוף במים, ומעבירות המסרק כדי להדביק השערות זו בזו ולהשכיבם, וזה אסור משום דמיי לבנין, ומשמע שאם כוונתה רק להשכיב את השיער וכבר היה הראש סרוק יפה מותר. ואם הראש עדיין לא סרוק יפה אסור אפילו לתקנו מעט במסרק.

אסור להחליק את השערות בחלב מהותך ומעורב במיני בשמים, דנראה דיש בזה משום ממרח, וראוי להזהיר בני ביתו על זה.

עיקרי הדינים

מלבוש או תכשיט אין בו משום הוצאה בשבת, אא"כ הוציאו בידו ולא בדרך מלבוש, אבל דבר שאינו תכשיט ואינו מלבוש, ולא הוציאו דרך מלבוש, אם הוציאו בדרך שרגילים להוציא דבר זה ולא בשינוי, חייב.

מה נחשב מלבוש ומותר לטלטלו – דברים הניתנים על המכה (כשתננם מערב שבת), קמיע מומחה (שהגברא שכתבו או הקמיע עצמו הועילו ג' פעמים לרפא חולי), כפפות מותר ויש מחמירים לתופרם למלבוש.

דבר שהוא מלבוש והניחו על גופו שלא בדרך מלבוש אסור לצאת בו. מותר לצאת בשני מלבושים זה על זה, ובשתי חגורות השו"ע מתיר והרמ"א אוסר. ציצית פסולה, היוצא בה בשבת חייב, דאין החוטם בטלים לבגד, אבל אבנט וכדומה שיש בו רצועות הם בטלות לבגד ומותר לצאת בהם,

כל מקום שנא' בהלכות שבת חייב, היינו כרת במזיד, ובשו"ג כגון ששכח שזה שבת או שלא ידע שהמלאכה אסורה, חייב חטאת.

יש ג' מצבים בעבד: הקונה עבד כנעני הוא הוא מל ומטביל אותו לשם עבדות, ויש בזה מקצת גירות והוא חייב במצוות כאשה. ואם העבד לא מל וטבל ורק קיבל עליו ז' מצוות בני נח דינו כגר תושב, ואסור מן התורה לצוות עליו לעשות מלאכה לישראל בשבת, דעליו כתיב "וינפש בן אמתך והגר". ואם העבד לא קיבל עליו מצוות כלל נחלקו הפוסקים בדינו.

ובסימן זה יבואר על איזה עבד מצווים על שביתתו, וכן מה הדין בגר תושב ושכיר.

סעיף א'

איתא בגמרא (יבמות מ"ח): "וינפש בן אמתך" בעבד ערל הכתוב מדבר, אתה אומר בעבד ערל, או אינו אלא בעבד מהול, כשהוא אומר "למען ינוח עבדך ואמתך כמוך" הרי עבד מהול אומר, הא מה אני מקיים "וינפש בן אמתך" בעבד ערל. "והגר" זה גר תושב, אתה אומר זה גר תושב, או אינו אלא גר צדק, כשהוא אומר "וגרך אשר בשעריך" הרי גר צדק אומר, הא מה אני מקיים "והגר" זה גר תושב.

רש"י מבאר שגר תושב היינו שקיבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה, ומחלל שבת כעובד עבודה זרה. והקשה הרא"ש דאם כן נפיש להו משבע מצות. ולכן ביאר הרא"ש דמיירי בגר תושב שנתגדל בביתו כמו שכירו ולקיטו, ועושה מלאכה לצורך ישראל, ועל זה הזהירה תורה שלא יעשה מלאכה של ישראל בשבת.

עוד איתא בגמרא (כריתות ט). **תניא רבי שמעון אומר אחד גר תושב, ואחד עבד ואמה התושבים, עושים מלאכה בשבת לעצמם כישראל בחול.** וכתב הרמב"ם שרק עבדים שמלו וטבלו לשם עבדות וקבלו מצות שהעבדים חייבין בהם אנו מצווים על שביתתם, אבל עבדים שלא מלו ולא טבלו אלא קבלו עליהם שבע מצות שנצטוו בני נח בלבד, הרי הן כגר תושב, ומותרים לעשות מלאכה בשבת לעצמן כישראל בחול. וכתב המגיד משנה שעבד תושב וגר תושב אסור מן התורה לכל ישראל לומר להם לעשות מלאכה בשבת לצורך ישראל, אפילו מי שאינו רבו.

ולענין עבד שלא קיבל עליו שום מצוה אלא עדיין הוא גוי

גמור, דעת הרשב"א שהוא בכלל "וינפש בן אמתך" כמו עבד תושב, שהרי הוא ערל, ולפי זה הא דאיתא בגמרא (שבת קכ"ט). **דבר שאין בו סכנה אומר לנכרי ועושה, וכן הא דאיתא בגמרא (שם קל"ט): "מת ביו"ט ראשון יתעסקו בו עממין,** אסור לעשות זאת ע"י עבד תושב, דלא דמי לשאר נכרים, דאמירה לנכרי שבות, אבל הכא אסור מדאורייתא לומר להם, ורק במקום פיקוח נפש מותר. וכ"ש הר"ן והנמוקי יוסף, וכן נראה מדברי רבינו ירוחם והסמ"ג וספר התרומה והגהות מרדכי והטור. וכתב מהר"י אבוהב בשם הרשב"א שנראה דאפילו לישראל אחר שאינו רבו אסור לומר לו לעשות מלאכה.

אבל מדברי הרמב"ם נראה שכל שלא קבל עליו שבע מצות כיון דגוי גמור הוא אינו מוזהר עליו מן התורה, וכתב המגיד משנה שכן דעת הרמב"ן, ומשמע שכך גם דעת המגיד משנה עצמו.

ומבואר ברשב"א שאף שהוא סובר שאסור לומר לו לעשות מלאכה, אם הוא עושה מלאכת רבו וניכר שאינו עושה זאת לדעת רבו מותר וא"צ להפרישו, כמו שבקטן א"צ להפרישו אלא בעושה לדעת אביו, ומוסיף הרשב"א שנראה שכשהוא עושה עבור ישראל שאינו רבו, מותר אפילו בעושה על דעת הישראל, אם הישראל לא אמר לו לעשות. אמנם אסור לישראל להנות מהמלאכה בשבת עצמה, כמו בכל דבר שנכרי עשה עבור ישראל או שיש בו כדי להוסיף לצורך הישראל.

פסקי ההלכה

עבד שמל וטבל לשם עבדות וקיבל עליו כל מצוות עבדים והיינו כל מה שהאשה חייבת, אסור לו לעשות מלאכה בשבת, וגם רבו מצווה שהעבד ישבות ממלאכה, ואפילו ממלאכת העבד עצמו. ומותר להשכירו לנכרי בימות החול ולהתנות שלא יעשה עמו מלאכה בשבת, דאף שבבהמתו אסור, שאני הכא שהעבד נאמן שימנע מלעשות מלאכה.

עבד שלא מל וטבל אלא קיבל עליו שבע מצוות בני נח

בשל ט"ט. וכדרב נחמן אמר רבה בר אבוח, דבר המקפיד עליו רבו אין יוצאין בו, דבר שאין מקפיד עליו יוצאין בו.

פסק ההלכה- עבד שרבו מצווה על שביתתו אסור שיצא לרשות הרבים בחותם שעשה רבו להראות שהוא עבדו, אם החותם הוא ממתכת (שהוא חשוב ושמא ישבר ויבוא לטלטלו), או בחותם של ט"ט אם הוא תלוי בכסותו (שמא ישבר ויפחד שרבו יאמר שהוא שברו כדי להראות שהוא בן חורין ויקפל טליתו כדי שלא יראו את מקום החותם וישאנו על כתפו, ודמי הטלית למשאוי), ולענין לצאת לחצר הב"ח מיקל והא"ר חולק. אבל חותם של ט"ט התלוי בצווארו מותר לצאת בו לרשות הרבים, (דאין לחוש שיסירנו כיון שאימת רבו עליו, ואם ישבר אין לחוש שיביאנו בידו כיון שאינו ראוי לכלום וגם אינו סימן עבדות אלא כשהוא בצווארו או בכסותו), ואם עשאו העבד עצמו אסור בכל ענין.

סעיף ב'

עשית מלאכה ע"י עבד בשבת עבור מזונותיו- עבד שמוותר שהוא יעשה מלאכה עבור עצמו, אם אמר לו האדון מבעוד יום שבשבת יעשה לעצמו ויוזן עצמו, רשאי העבד לעשות בצינעא באופן שאין חשש רואים, ואפילו בבית רבו מותר לעשות בצינעא, וכ"ש אם מרויח בבית נכרי, ואפשר שגם בזה צריך לעשות בצינעא, כדי שלא יחשבו שרבו השכיר, אבל לצורך ישראל אחר לא יעשה אפילו בצינעא, ואם התנה בשבת עצמה אסור לעשות אף למזונות עצמו, ואם לא אמר לו כלל אלא העבד עושה מעצמו ורוצה ליוון מזה, הא"ר הביא בשם המשאת בנימין דמותר, ובלבושי שרד משמע שאין להקל בזה.

סעיף ג'

דין גר תושב ושכיר

נכרי גמור שהוא שכיר אין רבו מצווה על שביתתו, אפילו הוא שכיר לכמה שנים, ואפילו מלאכת רבו אינה אסורה מדאורייתא, והמלאכות שמוותר לעשותם לכתחילה ע"י

ושלא לעבוד עבודה זרה אפילו בשיתוף, והוא קנוי לישראל קנין הגוף, צריך רבו למנועו מלעשות עבורו מלאכה בשבת, ואפילו מלאכה דרבנן, ויש מקילים בדרבנן אם לא ציווהו לעשותה. וכן אסור מדאורייתא לכל ישראל לצוותו לעשות עבורם מלאכה בשבת, אבל העבד מותר לעשות מלאכה לעצמו, כגון תיקון בגדיו, או למזונות יותר ממה שנותן לו רבו. והיכא שעושה מלאכת רבו וניכר שאינו עושה זאת לדעת רבו, אין רבו מצווה להפרישו, ובישראל אחר שאינו רבו אם העבד או הגר תושב עושה מאיליו ואין כאן אמירת ישראל מותר (ולפעמים מדרבנן צריך למחות בידו, כמבואר בסימן רנ"ב), אמנם אסור מדרבנן להנות מהמלאכה בשבת כמו בכל נכרי שעשה מלאכה עבור ישראל. וגר תושב שהוא שכיר, הרשב"א מסתפק אם מותר שיעשה לרבו בלי ציווי, ובתוספת שבת משמע שמיקל בזה, ובגר"א משמע שמחמיר בזה.

עבד שלא מל וטבל ולא קיבל עליו שבע מצוות והוא קנוי לרבו קנין הגוף, דינו שוה לעבד שקיבל עליו ז' מצוות, ולכן אסור לרבו או לישראל אחר לומר לו לעשות מלאכה בשבת, ואפילו לצורך חולה שאין בו סכנה, או לומר לו שיתעסק במת ביו"ט ראשון, ואפילו אם הוא עובד ע"ז, ורק בפיקוח נפש מותר. וי"א שאין האיסור בעבד זה אלא לרבו, אבל לשאר ישראל דינו כשאר אמירה לנכרי, שאין איסורה אלא מדרבנן, ומותר לעשות צרכי חולה שאין בו סכנה וכדו', אמנם אם עושה מלאכה בשכר והשכר לרבו, הוי כעושה מלאכה לרבו, וצ"ע. וי"א שאף רבו אינו מוזהר עליו, ולמעשה יש להחמיר כדעה הראשונה, ולענין ישראל אחר אפשר שיש להתיר מטעם ספק ספיקא, אך אין הס"ס הזה מתהפך.

מומר או קראי אסור לומר להם לעשות עבורו מלאכה בשבת או יו"ט, דעובר משום "לפני עוור".

יציאת עבד בחותם העבדות

איתא בגמרא (שבת נ"ח.) **יוצא העבד בחותם שבצוארו, אבל לא בחותם שבכסותו. ורמיניהו לא יצא העבד בחותם שבצוארו, ולא בחותם שבכסותו, וכו', לימא הא דעבד ליה רביה, הא דעבד איהו לנפשיה, לא אידי ואידי דעבד ליה רביה, וכאן בשל מתכת וכאן**

סימן ש"ה

נכרי מותר גם על ידו.

במה בהמה יוצאה בשבת

האדם מצווה שבעלי חיים שברשותו לא יעשו מלאכה בשבת, דכתיב "למען ינוח שורך וחמורך", ונ"מ שאסור להשאיל או להשכיר בעלי חיים לנכרי אם הנכרי עושה איתם מלאכה בשבת כמבואר בסימן רמ"ו. ובסימן זה יבואר ענין שביתת בהמתו ממלאכת הוצאה, דיש דברים שהם כמלבוש ומותר שהבהמה תצא איתם, כגון דברים העשויים לשמירת הבהמה, ויש דברים שנחשבים משאוי ואסור שהבהמה תצא איתם, כגון דברים שהם לנטירותא יתירא, וכן יש דברים שאסורים שמא יפלו ויבוא הבעלים לטלטלם, או משום מראית העין.

איסור זה הוא מלבד איסור דאורייתא של מחמר, והיינו שאסור מן התורה לעשות מלאכה יחד עם בהמה, כגון שהבהמה סוחבת דבר והוא מנהיג אותה.

עוד יבואר בסימן זה דין השתמשות בבהמה בשבת, איזה דברים הותרו בבהמה משום צער בעלי חיים, ומה יש לאדם לעשות כדי שנכרי לא יעשה מלאכה עם בהמתו בשבת.

סעיפים א' - ג'

איסור יציאת בהמה בדברים שאינם נצרכים לשמירתה

איתא במתני' (שבת נ"א): **במה בהמה יוצאה ובמה אינה יוצאה, יוצא הגמל באפסר, ונאקה בחמס, ולובדקים בפרומביא, וסוס בשיר, וכל בעלי השיר יוצאין בשיר.** ופירש רש"י לפי שהאדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת ומידי דמינטרא ביה בהמה הוי תכשיט ואורחא, ולא הוי משוי, ומידי דלא מינטרא ביה הוי משוי.

עוד איתא בגמרא (נ"ב): **תנן התם ולא פרה ברצועה שבין קרניה. פליגי בה רב ושמואל, חד אמר בין לנוי בין לשמר אסור, וחד אמר לנוי אסור לשמר מותר.** ופירש רש"י, לנוי - שצבועה וקולעה לנוי בין קרניה, ואינו אוחז בה. לשמר - שאוחזה בה. אסור - דפרה מינטרא בלא אחיזה אלא מוליכה לפניו, וקסבר נטירותא יתירתא משוי הוא. ומסקנת הגמרא דרב הוא דאמר בין לנוי בין לשמר אסור, ופסקו כמותו הרי"ף והרא"ש והתוספות והרמב"ם.

שכיר שקיבל עליו מצוות הנהגות בעבד, דעת המ"א שאין רבו מצווה על שביתתו, ודינו כגר תושב, אבל הוא עצמו אסור במלאכה אפילו לעצמו, והבה"ל כתב שאין בקבלתו כלום כיון שאינו עבד, ואינו אלא כגר תושב שאסור לו לשבות בשבת, וגם אין מלים מי שאינו מקבל כל המצוות, ובלא מילה וטבילה אינו נעשה ישראל, וכתב דאולי כוונת המ"א שבאמת דינו כגר תושב, אלא דס"ל שגם גר תושב יכול בתחילת גירותו לקבל יותר מז' מצוות, ואם קיבל לשמור שבת מותר וחייב לשומרה.

מקום שעבדים שממירים דתם לדת ישמעאל יוצאים לחרות, נסתפק מהרי"א אם דינם כשכיר, ודעת האחרונים להחמיר בזה, ואם אין לו רשות לפי דיניהם להפקיע עצמו בהמרת דתו ודאי אסור.

מקום שגזר המלך שאין מי שאינו מדתם יכול לקנות עבד דין העבדים כשכיר, ויש חולקים וסוברים שגם בזה גופם קנוי לישראל, ועכשיו שפורעים מס עבור העבדים לכו"ע גופם קנוי ואסורים במלאכה, (וכן לקולא שיכול עבד לישא ממזרת, ושפחה יכולה להנשא לממזר).

גר תושב והיינו שקיבל עליו ז' מצוות, אסור לישראל לעשות מלאכה על ידו, ואפילו אינו רבו, ודעת הרמב"ם שאין מקבלים גר תושב בזמן שאין היובל נוהג, וכן אין מקבלים עבד שאינו רוצה לקבל כי אם ז' מצוות, והראב"ד חולק. אבל עבד שרצונו למול ולטבול ולקבל עליו מצוות שהאשה חייבת, זה נוהג גם בזמן הזה.

עיקרי הדינים -

מצוה על האדון לשמור שעבדו לא יעשה מלאכה בשבת, דכתיב "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך וחמורך וכל בהמתך וגרך אשר בשעריך, למען ינוח עבדך ואמתך כמורך". ובעבד שמל וטבל לשם עבדות הוא חייב במצוות כאשה וצריך שישבות מכל המלאכות, ואם העבד לא מל וטבל ורק קיבל עליו ז' מצוות בני נח דינו כגר תושב, ואסור מן התורה לצוות עליו לעשות מלאכה לישראל בשבת, דעליו כתיב "וינפש בן אמתך והגר". ואם העבד לא קיבל עליו מצוות כלל לרבו אסור לעשות איתו מלאכה, ולגבי אחר יש אוסרים, וי"א שאינו אלא כשאר נכרי שאמירה לנכרי שבות. ונכרי שהוא רק שכור לישראל, אפילו לכמה שנים, אין רבו מצווה על שביתתו.

הנצרכת לזה – נאקה יוצאת בטבעת ברזל שבחוטמה, אבל לא ברסן של ברזל (פרומביא) או אפסר שאינם מספיקים לשמירתה. וחמור לובי מותר לצאת ברסן ברזל או באפסר, אבל לא בזממא דהוי נטירותא יתירתא, ובשאר חמורים אף רסן ברזל הוי נטירותא יתירתא. והגמל יוצא באפסר אבל לא בזממא דפרזלא, וברסן ברזל המ"א מסתפק והט"ז אוסר, ואם הוא רגיל לצאת כך בחול לשמירה מותר. ופרד או חמור יוצאים באפסר, אבל לא ברסן ברזל. וסוס יוצא באפסר או ברסן ברזל אבל לא בשניהם יחד דהוי נטירותא יתירא, ולא יצא בחבל הקשור בפיו מפני שאינו משתמר בו, ופרה אסורה לצאת באפסר.

בהמות המותרות לצאת באפסר, מותר לצאת אף בחבל הארוך שיוצא ממנו, כשהוא כרוך סביב הצוואר, ומשמע מרש"י והר"ן שאע"פ שהחבל כרוך בחוזק שאין אדם יכול להכניס ידו בין האפסר לצוואר מותר, דכל דבר שדרך לעשות כך בחול לנוי לא הוי משאוי, אבל התוס' ורבינו ירוחם סוברים שנוי אסור בכל ענין, ורק ברפוי או שקצת מהחבל תלוי מותר, שהרי יכול לאחוז בחבל כשתרצה לברוח, ופסק הב"ח כהתוס' לחומרא.

אפסר או רסן אינם מוקצה ומותר לטלטלם ולתתם על הבהמה, אך כשנותנם יזהר לא להשען על ראש הבהמה, דאסור להשתמש בבעלי חיים.

סעיף ד'

איתא בגמרא (נ"ב.) **מיתבי קשרה בעליה במוסרה כשרה, ואי סלקא דעתך משאוי הוא "אשר לא עלה עליה עול" אמר רחמנא. אמר אביי וכו'. רבינא אמר במורדת.**

פסק ההלכה – בהמה שעסקיה רעים, מותרת לצאת בכל דבר הנצרך לשמירתה, אע"פ ששאר בנות מינה אינן נצרכות לזה.

סעיף ה'

יציאה עם שיר

איתא במתני' (נ"א:) **במה בהמה יוצאה וכו' וסוס בשיר,**

וכתב רבינו ירוחם דהא דאמרינן דנטירותא יתירתא משוי הוא ואסור, היינו דווקא בשמירה גדולה, אבל דבר שיש בו שמירה בינונית מותר אפילו אם הבהמה נשמרת גם בפחות מזה, וכ"כ הסמ"ג וספר התרומה שא"א לצמצם השמירה שלא להוסיף מעט, וראיה ממה ששנינו (נ"א:) וסוס בשיר, ואפילו הכי תניא (שם) שיוצא באפסר.

עוד איתא בגמרא (שם) **ארבע בהמות יוצאות באפסר, הסוס והפרד והגמל והחמור.**

עוד איתא בגמרא (נ"ב.) **רב הונא אמר מתניתין דקתני יוצאין בשיר ונמשכין בשיר, הכי קאמר, או יוצאין כרוכין, או נמשכין. ושמואל אמר נמשכין, ואין יוצאין כרוכין. ואמר רב יוסף חנינא לעגלי דרב הונא יוצאים באפסריהם כרוכים בשבת. ומסקנת הגמרא אמר רבי חנינא מולאות של בית רבי יוצאות באפסריהם כרוכין בשבת. וכתבו התוספות שההתר בכרוכים אינו אלא כשהם רפויים, שאדם יכול להכניס ידו בין האפסר לצוואר, שהוא נוח למשוך כשירצה, וכ"כ רבינו ירוחם. אבל לרש"י אע"פ שהם כרוכים בצמצום שרי, דלנוי נמי אורחייהו הוא. וכתב הר"ן שאף שדבר שאינו אלא לנוי אסור לכו"ע, היינו רק בדבר שאינו דרך.**

פסקי ההלכה

כתיב "למען ינוח שורך וחמורך", והיינו שהזהירה תורה שגם בהמה (וכן עופות ושאר בעלי חיים) ינוחו בשבת, ולכן אסור שהבהמה תצא עם דברים לרשות הרבים, אמנם דבר הנצרך לשמירת הבהמה שלא תברח, או לשמירת גופה או צמרה וכדו', הוי כתכשיט ומותר כמו מלבוש באדם, אבל דבר שאין משתמרת בו, או דהוי שמירה יתירה הרבה, או שהוא לנוי, אסור שתצא בו, ודבר שהוא מעט יותר מהשמירה הרגילה מותר דא"א לצמצם.

כל דבר שאסור שתצא בו לרשות הרבים משום משאוי, מותר לצאת בו לחצר אפילו אינה מעורבת, ולענין כרמלית נחלקו האחרונים, וברשות הרבים שלנו בודאי יש להזהר מאד, ואין להקל אפילו בשעת הדחק. (ס"ק מ"ג).

איזה דבר נחשב שמירה ומותר לצאת בו בבהמה

וכל בעלי השיר יוצאים בשיר.

פסק ההלכה – כל בעלי החיים הרגילים לצאת בשיר (-כמין אצודה סביב הצוואר שקבועה בו טבעת ומכניסים בה רצועה כדי למשוך את הבהמה), כמו כלבים של ציידים או סוס או חיות קטנות, מותר להם לצאת עם השיר כשהרצועה הכרוכה בו תלויה סביב צווארם, ואמנם חתול אין יוצא בשיר כיון שמספיק לו חבל קטן.

סעיף ו'

איתא במתני' (נ"ב): **זכרים יוצאים לבובים, רחלות יוצאות שחוזות כבולות וכבונות, הענים יוצאים צורות. רבי יהודה אומר הענים יוצאות צורות ליבש אבל לא לחלב.** ובגמרא (נ"ד): **איתמר רב אמר הלכה כרבי יהודה, ושמואל אמר הלכה כרבי יוסי. ואיכא דמתני להא שמעתא באפי נפשיה, רב אמר ליבש מותר לחלב אסור, ושמואל אמר אחד זה ואחד זה אסור.** ופסקו הרא"ף והרא"ש והרמב"ם כרב דאמר הלכה כרבי יהודה, אבל רש"י גורס ורבי יוחנן אמר הלכה כתנא קמא, וכתבו הראשונים שלגירסת רש"י הלכה כרבי יוחנן לגבי רב ושמואל, וכן דעת כמה פוסקים. וכתב הבית יוסף שכיון שהרא"ף והרמב"ם מסכימים לדעה אחת, הכי נקטינן.

פסק ההלכה – דברים הנעשים לשמירת גוף הבהמה מותר לצאת בהם דהוי כמלבוש לאדם, ולכן אילים יוצאים לבובים (-עור שקושרים תחת זכרותם כדי שלא יעלו על הנקבות), רחלות יוצאות שחוזות (-שקושרים האליה כלפי מעלה כדי שיעלו עליהם הזכרים), כבונות (-בגד שקושרים כדי שהצמר ישאר נקי), והעזים יוצאות צורות (-שקושרים ראשי הדדים כדי שיצטמקו דדיהן ולא יחלבו, ואפילו קשר שם כיס שרי), אבל אם קשר כדי לשמור שהחלב לא יפול לארץ אסור, כיון דלא מיהדק.

סעיפים ז' ח' ט'

איתא במתני' (נ"ב): **חמור יוצא במרדעת בזמן שהיא קשורה לו.** ובגמרא אמר שמואל והוא שקשורה לו

מערב שבת.

וכתבו הראשונים שמה שאסור לקשור מרדעת בשבת זה משום שהוא משתמש בבעלי חיים, וכ"כ הרא"ש בשם הירושלמי, וצ"ע על רבינו ירוחם שמתיר לקשור.

וכתב הסמ"ג ששאר הבהמות אסורות לצאת במרדעת, ודווקא בחמור מותר בקשורה מפני שמוצטער בצינה, כדאיתא בגמרא (נ"ג). **דאמרי אינשי חמרא אפילו בתקופת תמוז קריר ליה.**

עוד איתא בגמרא (נ"ג): **בעא מיניה רב אסי בר נתן מרבי חייא בר רב אשי, מהו ליתן מרדעת על גבי חמור בשבת, אמר ליה מותר.** וכתב הטור דדווקא להלך בה בחצר מותר, אבל לא לרשות הרבים, דאין חמור יוצא במרדעת אלא אם כן קשורה לו מערב שבת.

ולענין יציאת חמור עם אוכף איתא בברייתא (נ"ג): **חמור יוצא במרדעת בזמן שקשורה לו מערב שבת, ולא באוכף אע"פ שקשורה לו מערב שבת. רבן שמעון בן גמליאל אומר אף באוכף בזמן שקשורה לו מערב שבת.** ופסקו הראשונים כת"ק שאוסר.

ולענין הסרת אוכף מהחמור איתא בגמרא (שם): **אוכף שעל גבי חמור לא ימלטלנה בידו, אלא מוליכה ומביאה בחצר והוא נופל מאליו.** וודאי דה"ה מע"ג סוס.

ולענין נתינת אוכף ע"ג חמור משמע בגמרא שכשם שאסור ליטלו כך אסור ליתנו, דאיתא בגמרא (שם): **בעא מיניה רב אסי בר נתן מרבי חייא בר רב אשי מהו ליתן מרדעת על גבי חמור בשבת, אמר ליה מותר. אמר ליה וכי מה בין זה לאוכף, אישתיק. איתיביה (מפני שהיה סבור שהוא שותק מפני שהוא רוצה להתיר גם באוכף) אוכף שעל גבי חמור לא ימלטלנה בידו, השתא ליטול אמרת לא להניח מיבעיא (דדמי כאילו צריך להטעינה משאוי), אמר ליה רבי זירא שבקיה כרביה סבירא ליה, דאמר תולין מרסקל לבהמה בשבת, וקל וחומר למרדעת, ומה התם דמשום תענוג שרי, הכא דמשום צער (של צינה) לא כל שכן. וכו'.** רבי זירא אשכחיה לרבי בנימן וכו'

שמסכים לשו"ע שאסור, וכן אסור להסיר אוכף המונח על חמור או על סוס, ואם החמור בא מן הדרך ונתייגע, וצריך להסיר את האוכף כדי לצננו, מותר רק להתיר את החבל מתחתיו ומוליכו לחצר והוא נופל מאיליו.

סעיף י'

תלית טרסקל על בהמה

איתא בגמרא (נ"ג). **אמר רב תולין טרסקל לבהמה בשבת, וקל וחומר למרדעת, ומה התם דמשום תענוג שרי, הכא דמשום צער לא כל שכן. שמואל אמר מרדעת מותר, טרסקל אסור.** ופסקו הפוסקים לאסור.

עוד איתא בגמרא (שם) **לא יצא הסוס וכו' ולא סייחים במרסקלין שבפיהם לרשות הרבים וכו', לרשות הרבים הוא דלא, הא בחצר שפיר דמי. מאי לאו בגדולים, ומשום תענוג, לא בקמנים ומשום צער.**

פסק ההלכה – טרסקל שנותנים בתוכו מאכל אסור לתלות על החמור בשבת כדי שיאכל ממנו, דכל דבר שאינו אלא לתענוג לבהמה הוי טירחא שלא לצורך ואסור, ועגלים וסייחים שצווארם קצר ויש להם צער לאכול מהקרע מותר שיצאו עמו לחצר, אבל לרשות הרבים אסורים לצאת בו אפילו אם היה תלוי מבעוד יום.

סעיף י"א

איתא בגמרא (שם) **לא יצא הסוס בזנב שועל, ולא בזהרורית שבין עיניו, וכו', ולא עיזים בכיס שבדדיהן, ולא פרה בחסום שבפיה, וכו', אבל יוצא הוא באגד שעל גבי המכה, ובקשישין שעל גבי השבר, ובשיליא המדולדלת בה.**

פסק ההלכה – לא יצא הסוס בזנב שועל שקושרים כדי שלא תשלוט בו עין הרע, ולא בזהרורית שעושים לו לניו, ולא תצא פרה בדבר שעושים כדי לחסום פיה כדי שלא תרעה בשדות אחרים, מפני שאין בזה צורך לשמירת הבהמה והוי משאוי. אבל מותר שהבהמות יצאו עם אגד שעל גבי המכה, ובלוחות שקושרים ע"ג השבר, ובשיליא שיצאה מקצתה

ונותין מרדעת על גבי חמור בשבת, אמר ליה יישר וכו', דכולי עלמא מיהת מרדעת מותר, מאי שנא מאוכף (שאסור ליטול וכ"ש להניחו), **שאי התם דאפשר דנפיל ממילא. רב פפא אמר כאן** (במרדעת) **לחממה** (זה מותר משום צער של צינה) **כאן** (בנטילת אוכף שאינו אלא כדי) **לצננה** (מהמשאוי שנשאה), **לחממה אית לה צערא, לצננה לית לה צערא** (שהיא תצטנן מאליה). ומבואר שאוכף אסור בין ליטול בין להניח, בין לחמור בין לסוס, ומרדעת מותר לתת ע"ג חמור משום צער צינה, אבל ע"ג סוס כיון דלית ליה צער צינה אסור, וכן להסיר המרדעת בין מן החמור בין מן הסוס אסור, כיון דאין להם צער אם לא יסירנה. וטעם האיסור להניח אינו משום קשירה, דאפילו בלי קשירה אסור, אלא משום דדמי כאילו צריך להטעינה משוי, ולהסיר אוכף או מרדעת מסוס וחמור אסור משום טירחא שלא לצורך. והטור מתיר לתת אוכף על הסוס בלי קשירה, וצ"ע מדברי הגמרא הנ"ל.

פסקי ההלכה

חמור יוצא **במרדעת** (כמין אוכף גדול שמניחים על החמור כדי שיתחמם), אם המרדעת היתה קשורה מערב שבת, דחמור אפילו בתקופת תמוז קרירא ליה, ושאר הבהמות אסורות לצאת במרדעת לפי שאין הצינה קשה להם.

מותר לתת מרדעת על החמור בשבת כדי שיהיה עליו בחצר, דמפני הצינה אין חוששים לטירחא, ובלבד שלא יקשרנו אפילו בקשר שאינו של קיימא, ובסוס אסור כיון שאין לו צער צינה והוי טירחא שלא לצורך, והגר"א כתב שלרש"י זה מותר בכל הבהמות וכתב שפשטא דשמעתין משמע כדברי רש"י, ובזמן שהקור גדול או בימות החמה שהזבובים רבים ומצערם את הסוס, מותר להניח עליו בחצר מרדעת או איזה בגד, אך יזהר שלא ישען על הבהמה. ולהסיר מרדעת אסור בין מחמור בין מסוס, ואפילו כבר נתחממה ע"י משאוי שנשאה מבעוד יום.

אפילו לחמור אסור לצאת **באוכף** לרשות הרבים אע"פ שהוא קשור מערב שבת, ואסור להניח בשבת אוכף על חמור או על סוס, והא"ר ס"ל כהטור שבחמור מותר, ומהגר"א משמע

ותלויה בה.

יצא גמל במטוטלת הקשורה לו בזנבו, אבל יוצא הוא

במטוטלת הקשורה בזנבו ובחומרותו (שאז אין חשש שזה

יפול). **אמר רבה בר רב הונא יוצא הגמל במטוטלת**

הקשורה לה בשילייתה (דכיון דכאיב לה לא מנתחא ליה).

פסקי ההלכה

לא יצא הגמל במטוטלת (כר קטן שקושרים תחת זנבו)

אפילו אם היא קשורה בזנבו, שמוא יפול ויבוא לטלטלו, אבל

אם היא קשורה גם בזנבו וגם בחטורת שעל גבו, שזה

מהודק היטב, או בשלית הבהמה, מותר.

לא תצא בהמה עקודה (שקושר יד אחת עם רגל) או רגולה

(שקושר אחת מרגליה כלפי מעלה), מפני שזה צער גדול

לבהמה והוי משאוי, ו"א שמוא יפול ויבוא לטלטלו, ואם

קשר שתי ידיה או שתי רגליה כדי שלא תברח, מותר, כיון

שזה עשוי לשמירתה.

סעיפים ט"ז ט"ז

הוצאת בהמות ע"י אחיזה באפסר

איתא במתני' (שם) **לא יקשור גמלים זה בזה וימשוך,**

אבל מכניס חבלים לתוך ידו וימשוך, ובלבד שלא

יכרוך. ומשמע שאין האיסור אלא כשהגמלים קשורים זה

בזה והוא תופס באפסר הראשון, אבל בתופס בידו כמה

אפסרי גמלים מותר, וכן נראה מדברי הר"ן, וכ"כ רבינו

ירוחם והרמב"ם, אבל מהטור נראה שגם זה אסור מפני

שנראה שהולך למוכרם, ורק בהמה אחת מותר, ודין מכניס

חבלים נאמר לענין כלאים, כמו דאיתא בגמרא לגבי "ובלבד

שלא יכרוך".

ואיתא בגמרא (שם) **אמר שמואל ובלבד שלא יצא חבל**

מתחת ידו מפתח, והא תנא דבי שמואל מפחיים, אמר

אביי השתא דאמר שמואל מפתח ותנא דבי שמואל

מפחיים, שמואל הלכה למעשה אתא לשמועין

(שצריך להזהר בטפח, אבל איסורא ליכא עד טפחיים).

עוד איתא בגמרא (נ"ד): **ובלבד שיגביה מן הקרקע מפתח.**

ופירש רש"י הטעם כדי שיראו שהבהמה נמשכת בחבל,

דברים שיש חשש שיפלו ואסור לצאת בהם בשבת-

לא יצאו עיזים בכיס שעושים בדדיהם כדי שלא יסרטו ע"י

הקוצים, והיינו אם הכיס אינו מהודק היטב, ואפילו

לכרמלית אסור, וכן לא תצא בהמה בסנדל שנועלים ברגליה

כדי שלא תינגף, (ובסוס שקובעים ברגליו ברזל במסמרים

מותר).

זוג שבצואר הבהמה

איתא בגמרא (שם) **ופוקין לה זוג בצוארה ומטיילת**

עמו בחצר. ובמתני' (נ"ד): **איתא אין חמור יוצא וכו'**

ולא בזוג אע"פ שהוא פקוק. ובגמרא (שם) **משום**

דמיחוי כמאן דאזיל לחינא (-למכור, ותולים לה הזוג כדי

לנאותה).

פסק ההלכה- מותר לפקוק זוג שבצואר הבהמה בצמור או

במוכין ויוצאים בו לחצר, אבל בזוג שאינו פקוק אסור משום

משמיע קול, ולרשות הרבים אסור לצאת אף בזוג פקוק, בין

אם הוא בצווארה בין אם הוא בכסותה, ובגמ' משמע

שהטעם משום דמחזי כמוליכו בשוק למכור, (ואפילו למבוי

מעורב אסור כיון דשכיחי שם רבים, כ"כ המ"א, והפמ"ג

והב"מ מפפקים בזה). ולפי זה בחתולים ועופות שאין דרך

להוליכם למכור מותר, ובסמ"ג משמע שגם בזה אסור

משום משאוי, ועיין מ"א וא"ר.

סעיף י"ב

איתא בגמרא (שבת נ"ח): **לא תצא בהמה לא בחותם**

שבצוארה ולא בחותם שבכסותה.

פסק ההלכה- לא תצא בהמה בחותם בין שהוא בצווארה

בין שהוא בכסותה, ואף שכשהוא ארוג או תפור בכסותה

אין חשש שיפול ויבוא לטלטלו, גזרו ארוג אטו שאינו ארוג.

סעיפים י"ג י"ד

איתא במתני' (נ"ד): **לא יצא הגמל במטוטלת, לא עקוד**

ולא רגול, וכן שאר כל הבהמות. ובגמרא תנא לא

ואין העגל יוצא בעור קטן שנותנים על צווארו, ולא בזמן שמניחים בחוטמו של עגל בשביל שלא ינק, ואין פרה יוצאה בעור שנותנים על דדיה כדי שלא ינקו ממנה השרצים, ולא ברצועה שבין קרניה בין אם זה לשמירה בין אם זה לנוי.

לא יצאו פרה או שור בחבל שבצווארם לפי שאינם צריכים שמירה, אא"כ טבעם לברוח, אבל עגלים מותרים אפילו אם החבל כרוך סביב צווארם, מפני שהם מורדים בקל, (כדאיתא בגמרא (נ"ב). **חזינא לענלי דבי רב הונא שהיו יוצאים כרוכים בשבת בחבל שסביב צואריהם).**

קמיע

איתא בגמרא (נ"ג): **אמר מר ולא בקמיע אע"פ שהוא מומחה, והא אנו תנן ולא בקמיע שאינו מומחה הא מומחה שפיר דמי, הכא נמי שאינו מומחה. והא אף על פי שהוא מומחה קתני, מומחה לאדם ואינו מומחה לבהמה. ומי איכא מומחה לאדם ולא הוי מומחה לבהמה, אין, אדם דאית ליה מזלא מסייע ליה, בהמה דלית לה מזלא לא מסייע לה.**

פסק ההלכה – קמיע מומחה לבהמה מותר לה לצאת בו, אבל בשאינו מומחה לבהמה אסור אף אם הומחה לאדם, דאדם יש לו מזל ומלאך המליץ עליו מלמעלה ומזלו מסייע שיועיל לו הקמיע, משא"כ לבהמה.

סעיף י"ח

השתמשות בבעלי חיים

איתא במתני' (ביצה ל"ו): **לא רוכבין ע"ג בהמה. ובגמרא איתא שהטעם הוא גזירה שמא יחתוך זמורה. והרא"ש מביא שבירושלמי מפרש הטעם מפני שהוא מצווה על שביתת בהמתו, וקשה דהא קיימא לן (שבת צ"ד). דהחי נושא את עצמו. ושמא יש לומר שאע"פ שאין האיסור בגלל הטלטול שלו, אלא שמפני שהבהמה מצטערת ברכיבתו הרי הוא עובר על שביתת בהמתו.**

דאם אינו מגביה טפח לא רואים שהוא מושך את הבהמה לשומרה, וזה נראה משאוי בעלמא.

פסק ההלכה – לא יקשור גמלים זה בזה וימשוך את כולם ע"י תפיסה באפסר הראשון, ואפילו היו קשורים מערב שבת, דמחזי כמוליכם לשוק למכור, ואם תופס כמה אפסרי גמלים בידו מותר, וי"א שגם בזה אסור, ואינו מותר אלא לצאת עם בהמה אחת, וא"צ לחוש לדבריו.

המוציא בהמה באפסר אסור שיצא ראש החבל מתחת ידו שתי טפחים, ואף בטפח יש להחמיר לכתחילה, וגם לא יחזיק בחבל במרחק מהבהמה, דאם יגיע החבל לטפח הסמוך לארץ יהיה נראה כמושאוי, ואם החבל ארוך יכרכנו על צוואר הבהמה.

סעיף י"ז

במה אין בהמה יוצאה

איתא במתני' (נ"ד): **אין חמור יוצא במרדעת בזמן שאינה קשורה לו, ולא בזוג אף על פי שהוא פקוק, ולא בסולם שבצווארו, ולא ברצועה שברגלו. ואין התרנגולים יוצאין בחוטין, ולא ברצועה שברגליהם. ואין הזכרים יוצאין בעגלה שתחת האליה שלהן. ואין הרחלים יוצאות חנונות. ואין העגל יוצא בגימון, ולא פרה בעור הקופר, ולא ברצועה שבין קרניה.**

פסק ההלכה – אין חמור יוצא במרדעת בזמן שאינה קשורה לו מערב שבת, ולא בזוג אע"פ שהוא פקוק, ולא בסולם שבצווארו (לוחות שקושרים בצווארו שלא יחכך מכתו), ולא ברצועה שברגלו (כמין טבעת עבה שעושים מקש וקושרים לבהמה שפסיעותיה קצרות כדי שלא תכה רגליה זו בזו. והרי"ף והרמב"ם פירשו עוד שכשפרסת הבהמה נבקעת קושרים אותה ברצועה כדי שתחזור לכמות שהיתה), ואין התרנגולים יוצאים בחוטין שקושרים ברגליהם לסימן, ולא ברצועה שקושרים ברגליהם כדי שלא ישברו כלים, (ואם קשרם כדי שלא יוכלו לברוח מותר), ואין האילים יוצאים בעגלה שעושים תחת האליה שלהם כדי שלא תיגרר האליה בארץ, ואין העיזים יוצאים בעץ ידוע שנותנים בחוטמיהם כדי שיתעטשו ויפלו התולעים שבראשיהם,

פריקת משא הבהמה

איתא בגמרא (שבת קנ"ד:): היתה בהמתו מעונה שליף של תבואה, מניח ראשו תחתיה ומסלקו לצד אחר והוא נופל מאליו.

פסק ההלכה – מותר לפרוק משאוי שע"ג בהמה אע"פ שהוא מוקצה, ע"י שיכניס ראשו תחת המשאוי ויסלקו לצד אחר והוא יפול מאליו, ובאמת לדעת השו"ע טלטול בגופו מותר אף בלא סברת צער בעלי חיים, אלא דהיכא דאפשר יסלקם בלא טלטול בידים, ומשום צעב"ח הדבר מותר אף לר"ן דס"ל שבעלמא טלטול בגופו אסור, והיכא שיש שם כלי זכוכית שאם יפלו ישתברו, מותר לפרוק אותם בנחת משום צער בעלי חיים.

סעיף י"ט**טיפול בבהמה שנפלה לאמת המים**

איתא בגמרא (שבת קכ"ח:): **אמר רב יהודה אמר רב בהמה שנפלה לאמת המים, מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה, ואם עלתה עלתה. מיתיבי בהמה שנפלה לאמת המים, עושה לה פרנסה במקומה בשביל שלא תמות, פרנסה אין כרים וכסתות לא. לא קשיא, הא דאפשר בפרנסה הא דאי אפשר בפרנסה, אפשר בפרנסה אין, ואי לא מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה. והא קא מבטל כלי מהיכנו, סבר מבטל כלי מהיכנו דרבנן, צער בעלי חיים דאורייתא, ואתי דאורייתא ודחי דרבנן.**

פסק ההלכה – בהמה שנפלה לאמת המים אם המים עמוקים ואין יכול לפרנסה במקומה שלא תמות, יביא כרים וכסתות או שאר כלים ויניח תחתיה, ואף דמבטל כלי מהיכנו, (ובכרים וכסתות חמיר יותר מפני שע"י לחות המים לא יוכל להשתמש בהם אפילו אחרי שהבהמה תעלה), מ"מ מותר משום דצער בעלי חיים דאורייתא, אבל אסור להעלותה בידים מפני שהיא מוקצה (ואיסור מוקצה לא התירו כאן, דאין לדמות גזירות חכמים זה לזה), ויש מקילים להעלותה בידים היכא שא"א להעלותה בכרים וכסתות, וע"י נכרי מותר לכו"ע, וזה עדיף מהנחת כרים וכסתות או

ואף להתלות על הבהמה אסור, כדאיתא בגמרא (שבת קנ"ה). **והלכתא צדדים אסורים צדי צדין מותרים.**

שיטת התוס' והרא"ש שאם היה יושב בקרון מערב שבת והנכרי מנהיג את הבהמות שמושכות אותו, אסור משום משתמש בבעלי חיים, גזירה שמא יחתוך זמורה, וכ"כ הסמ"ג. ודעת רשב"ם שאין האיסור אלא מחוץ לתחום שמא ירד מהעגלה שאסור לו ללכת יותר מד' אמות, וכ"כ מהרי"ק בשם ספר התרומה.

פסקי ההלכה

אסור להשתמש בבעלי חיים בשבת כגון לרכב או להתלות על הבהמה, (וטעם האיסור הוא גזירה שמא יחתוך זמורה מן המחובר ויתחייב משום קוצר, ואף היכא שאין חשש זה, כגון במדבר או לשפשף תינוק ע"ג בהמה כדי לשעשעו אסור, דלא פלוג רבנן במילתייהו, ולירושלמי הטעם משום שביתת בהמתו, אמנם לדידן דקיימא לן דחי נושא את עצמו צריך לטעם דשמא יחתוך), ואפילו בצידי הבהמה אסור להשתמש, אבל צידי צדדים והיינו דבר המונח על צידיה, מותר לסמוך עצמו בצד אותו דבר, אך אסור להשתמש בגב הדבר המונח על צידיה, וכן אסור לישב על קרון המחובר בצידי הבהמה אף שהעכו"ם מנהיגו, דהכל נחשב לצידי הבהמה, ועוד דכיון שהבהמה מוליכתו עם הקרון הוי בכלל שימוש בבעלי חיים, וגם שמא יחתוך זמורה (זה אותו טעם, והכונה שאף לסוברים שאין כאן חשש שמא יחתוך זמורה, מ"מ אסור להשתמש משום לא פלוג, ועוד דבאמת כן שייך כאן שמא יחתוך זמורה), וגם דף המחובר לעגלה מאחוריה אסור להשתמש עליו כיון שהוא והעגלה נחשבים דבר אחד, ואם הבהמה שלו עובר גם על שביתת בהמתו משום הקרון, ואף בשכורה לו י"א ששכירות קניא לחומרא.

מ"י שעלה על הבהמה, אפילו עלה במזיד ירד, ולא קונסים כמו שקונסים שהעולה באילן במזיד לא ירד, דשאני הכא שיש צער בעלי חיים.

דברים שהותרו משום צער בעלי חיים

להלן יבואר מתי התירו לאדם לטרוח או לטלטל מוקצה או לבטל כלי מהיכנו, כדי למנוע צער מהבהמה.

ולא גזרו שבות בבהמה, וכן באוכף ליכא קפידא משום דבטל לגבי הרוכב, אבל צריך למונעו שלא יניח עליה בגדיו ולא שום דבר, ואם נשאר עליה דברים מערב שבת ורוצה לצאת מעצמה צריך למונעה משום שביתת בהמתו, אבל אם אין עליה דברים א"צ למונעה מלצאת חוץ לתחום, ורק להוציאה בידים חוץ לתחום אסור אפילו אם לגבי המוציא זה אינו חוץ לתחום.

סעיף כ"ג

מסירת בעלי חיים לרועה נכרי – מותר למסור סוס או פרד או חמור לרועה נכרי, דכיון שלא מסרם למלאכה מירתת הרועה מלעשות בהם מלאכה, לפי שיענש על זה בדיניהם, ואם נודע לו שמשתמש בבהמה צריך למחות בו, ולהגיר א"צ למחות אלא כשרואהו, דמחזי שעושה ברצונו. אבל אסור להשכיר או להשאיל בהמתו לנכרי אפילו אם מתנה שלא יעשה עימה מלאכה, דאינו מירתת כיון שהיא מושכרת לו לשאר הימים. ואם רואה שהרועה מוציאה חוץ לתחום א"צ למחות בידו, אמנם נכון להחמיר שלא לצוותו בשבת להוציאה חוץ לתחום לרעות, וכן שלא למסור שוורים בשבת אם הנכרי מוליכם בשבת מחוץ לתחום כדי למוכרם, ואפילו קצץ עמו על כך לפני השבת, וכ"ש שאם הם מוליכים את השוורים מחוץ ל"ב מיל דנכון להחמיר שלא למסור להם, ד"א ש"ב מיל זה דאורייתא, אבל בערב שבת מותר למסור אפילו אם יוליכה בשבת מחוץ לג' פרסאות. ויש מחמירים שלא למסור לרועה בשבת, והעולם נוהגים התר בדבר כ"כ הכנה"ג, ובשעה"צ מסתפק אם כוונתו כשידוע שיוציאו חוץ לתחום, או דווקא בסתמא.

עיקרי הדינים –

שביתת בהמתו ממלאכה הוצאה – האדם מצווה שבעלי חיים שברשותו לא יעשו מלאכה בשבת, דכתיב "למען ינוח שורך וחמורך", וממילא הוא מצווה שבהמתו לא תצא לרשות הרבים עם דבר שאסור להוציאו בשבת (ולחצר שאינה מעורבת מותר), והדין בזה כדלהלן: דברים העשויים לשמירת הבהמה (שלא תברח, או לשמירת גופה, כל בהמה לפני עניינה) הרי הם כמלוש ומותר שהבהמה תצא איתם בשבת, ודברים שהם לשמירה יתירה או לתענוג אסור, ויש דברים שאסורים מפני שהם רפויים ויש חשש שמא יפלו ויבוא הבעלים לטלטלם, או משום מראית העין. ויש דברים שאסור כיון שע"י הוצאתם נראה שהבעלים לוקחם לשוק כדי למוכרם.

כלים תחתיה. ואם המים אינם עמוקים ויכול לפרנסה במקומה, אסור להניח תחתיה כרים וכסתות.

קרוד בהמה בשבת דינו כמו ביו"ט, וכמו שנתבאר בסימן תקכ"ג.

סעיף כ'

באיזה אופן מותר לחלוב בשבת – החולב לתוך כלי חייב, והחולב לתוך אוכל פטור אבל אסור, והחלב אסור משום מוקצה. אמנם מותר לומר לנכרי לחלוב בהמתו בשבת, משום צער בעלי חיים, ואפילו לשפחות שנשכרות כל השנה למלאכתו מותר לומר, והחלב אסור בו ביום. וי"א שאסור לומר לנכרי לחלוב, אלא דהיכא שחלב לצורך עצמו והישראל קונה ממנו אחר השבת בדבר מועט אפילו תפוח וכדו' ואפילו אינו שוה פרוטה, מותר, והעולם נוהגים כדעה ראשונה, ואין למחות בידם, וטוב שהנכרי יחלוב לתוך אוכל דהוי שבות דשבות.

המראת אווזות – אווזות שהורגלו בהמראה ואין יכולים לאכול בעצמם, מותר לומר לנכרי להמרותם משום צער בעלי חיים, אמנם אין להתיר אלא פעם אחת ביום, ואם אין נכרי מותר להמרותם ע"י ישראל, וטוב לעשות זאת ע"י קטן.

סעיף כ"א

שפחה שעשתה מעצמה גבינה מחלב של ישראל, השו"ע כתב שהגבינה מותרת, שכיון שלא אמר לה שתעשה, סתמא אדעתה דנפשה קעבדה. ובאחרונים הקשו על דבריו שכיון שהישראל רואה ושותק מסתמא היא עושה על דעתו, ואפילו אם היא עושה את זה אח"כ בבית נכרי מחויב למחות בה. והא"ר והפמ"ג כתבו דכוונת השו"ע רק כשעושה במקרה, דאז מותר להנות אחר השבת, אבל אם עושה בקביעות מחויב למחות.

סעיף כ"ב

מי שיש לו נער נכרי א"צ למונעו מלרכב על הבהמה כשמוליכה להשקותה, דמדאורייתא חי נושא את עצמו,

לתחום קורא לה והיא באה. והתוס' גורסים אין מחשיכין, וכתבו שיש גורסים מחשיכין, משום שאם היו בורגנים היה יכול להביאה, ובתוספתא הגירסה אין מחשיכין, וי"ל דאיידי בבהמה שאינה מהלכת ברגליה וצריך לנושאה, כגון טלה קטן, שאפילו אם היו מחיצות היה אסור לטלטלו משום מוקצה.

פסקי ההלכה

עיון בנכסיו- אסור לאדם לעשות חפציו בשבת אפילו אם אינו עושה בזה שום מלאכה, כגון לעיין בנכסיו בשבת כדי לראות מה יעשה בהם למחר. אמנם אין האיסור אלא היכא דמינכרא מילתא שעומד שם לצורך כך, כגון שעומד אצל שדהו הצריכה חרישה או קצירה, אבל היכא דאין ניכר שעומד לשם כך הוי ככל הרהור בעסקיו דמותר.

החשכה על התחום- אסור לאדם לקרב עצמו בשבת עד סוף התחום ולהמתין שם עד שחשיכה כדי ללכת למרחץ או לשכור פועלים, דכל דבר שאסור לעשותו בשבת מדאורייתא או מדרבנן אסור להחשיך בשבילו, וכתב המ"א שזה אסור אפילו היכא דלא מינכרא שמחשיך בשביל זה, והרבה אחרונים כתבו שהחשכה גופא מורה שכוונתו לעשות דבר שאסור לעשותו בשבת. אמנם דבר שיש לאיסורו תקנה מותר להחשיך בשבילו, ולכן מותר להחשיך כדי להביא בהמתו שהיא חוץ לתחום כדי שהיא לא תאבד, דאף בשבת הדבר היה יכול להיות מותר אם היו בורגנים כל ע' אמה וד' טפחים, אבל אם מביאה כדי לעשות בה מלאכה אסור אפילו אם היא בתוך התחום, ואם הבהמה לא יכולה ללכת ברגליה אסור להחשיך בשביל להביאה, כיון שאסור לטלטל בעלי חיים בשבת אפילו במקום שיש מחיצות, משום מוקצה. (ומותר לקרוא לבהמתו שיצאה מחוץ לתחום, ואין חוששים שהבעלים יצא חוץ לתחום, ואם הבהמה לא באה אפשר לומר לנכרי להכניסה, אבל ע"י ישראל אחר אסור להזיזה בידים מד' אמות שלה, אפילו אם אצל המכניס אינו חוץ לתחום, דהבהמה והכלים כרגלי הבעלים. סעיף ב'). ואסור לטייל אפילו בתוך התחום כדי למצוא סוס או ספינה או קרון לצאת

השתמשות בבעלי חיים- אסור להשתמש בבעלי חיים בשבת כגון לרכב או להתלות על הבהמה, גזירה שמוא יחתוך זמורה מן המחובר ויתחייב משום קוצר, ואפילו בצידי הבהמה אסור להשתמש, ולכן אסור לשבת על קרון המחובר בצידי הבהמה, אבל בצידי צדדים והיינוב דבר המונח על צידיה, מותר לסמוך עצמו בצד אותו דבר, ומי שעלה על הבהמה, אפילו עלה במזיד ירד.

דברים שהותרו משום צער בעלי חיים- מותר לפרוק משאוי שע"ג בהמה אע"פ שהוא מוקצה, ע"י שיכניס ראשו תחת המשאוי ויסקלו לצד אחר והוא יפול מאיליו. בהמה שנפלה לאמת המים ויש חשש שתמות, מותר להניח כלים תחתיה, אבל להעלותה בידים אסור. מותר לומר לנכרי לחלוב בהמתו, ויש אוסרים. אווזים שהורגלו לאכול ע"י המראה, מותר להמרותם ע"י נכרי בשבת (פעם ביום), ואם אין נכרי מותר ע"י ישראל, ועדיף שיהיה קטן.

חליבה- החולב לתוך כלי חייב, והחולב לתוך אוכל פטור אבל אסור, והחלב אסור משום מוקצה.

סימן ש"ו

איסור ממצוא חפצך

כתיב בישעיה "אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי, וקראת לשבת עונג לקדוש ד' מכובד, וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר, אז תענע על ד' וכו' ". חז"ל למדו מפסוק זה כמה הלכות בדיני שבת, שעניינם הוא לייחד את השבת מימי החול, הן בקום ועשה כגון כבוד ועונג שבת, והן בשב ואל תעשה כגון שלא לעסוק או לדבר במלאכות אסורות שדעתו לעשותם בימי החול דכתיב "ממצוא חפצך ודבר דבר", אמנם לצרכי מצוה מותר דכתיב "חפצך" - חפצין אסורים חפצי שמים מותרים.

סעיפים א' ב'

איתא בגמרא (שבת ק"ג.) **"ממצוא חפצך" חפצין אסורים.** עוד איתא בגמרא (עירובין ל"ח:) **לא יהלך אדם לסוף שדרו לידע מה היא צריכה, כיוצא בו לא ימייל אדם על פתח מדינה כדי שיכנס למרחץ מיד.** עוד איתא במתני' (שבת ק"ג.) **אין מחשיכין על התחום לשכור לו פועלים ולהביא פירות.** עוד איתא בגמרא (שם קנ"א.) **מחשיכין על התחום להביא בהמה, היתה עומדת חוץ**

שמחשיך כדי לעשות צרכי כלה, או כדי לעשות צרכי מת למוהר להכין ולהביא ארון ותכריכים, אבל בשבת עצמה אסור להביא אפילו ע"י נכרי, ומותר לומר לחבירו להחשיך לצורך זה. מותר לומר לחבירו בשבת שילך למחר לקנות איזה דבר לצורך חפצי שמים, (אבל בשבת אסור לקנות אפילו לדבר מצוה), וכן יכול לומר לו שאם לא ימצא במקום פלוני שילך למקום פלוני, ואם לא מוצא במנה יקח במאתים, ובלבד שלא יאמר לו סכום שלא יוסיף עליו, כיון שאין בקציצה זו אלא הצלת ממונו, וכן אם קנה בשמונה לא יאמר למוכר ע"י השליח שיתן לו צרכי מצוה זו בעוד שתיים ויהיה חייב לו עשר, דחשבון זה אינו נצרך למצוה. וכתב הרמ"א שאם א"א בלי להזכיר את סכום המקח מותר בכל ענין, כיון שזה לצורך מצוה, וי"א שזה אסור בכל ענין, כיון דדרך מקח וממכר ממש לא הותר אף לצורך מצוה, וכן עיקר.

שכר שבת

חז"ל אסרו לשלם לפועל שכר על עבודה ביום השבת, אף בעבודה שאין איסור לעשותה בשבת, גזירה משום מקח וממכר. ובטעם איסור מקח וממכר בשבת כתב רש"י (ביצה ל"ז). שהוא נלמד מדכתיב "ממצוא חפצך ודבר דבר", או שהוא גזירה שמא יבוא לידי כתיבה.

סעיף ד'

איתא בגמרא (בבא מציעא נ"ח.) השוכר את הפועל לשמור את הפרה לשמור את התינוק לשמור את הזרעים, אין נותנים לו שכר שבת, לפיכך אין אחריות שבת עליו. היה שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שכיר שבוע, נותנין לו שכר שבת, לפיכך אחריות שבת עליו.

פסקי ההלכה

השוכר פועל לפי ימים, כגון לשמור זרעים (וקנו מידו, דאל"כ אין שמירה במחובר, ואפילו בשכיר חודש אינו חייב באחריות), והוא שמר גם בשבת, אינו חייב לתת לו שכר שבת, ואפילו אם השוכר רוצה לתת אסור לפועל לקחת אלא דרך מתנה, לפיכך אם אירע איזה קלקול בשבת אין האחריות עליו.

שכר שבת בהבלעה - שכרו לשבוע או חודש וכדו', מותר

בו, היכא שניכר שכוונתו בשביל זה, וכן אסור להחשיך עבור זה בסוף התחום דזה הוי כמו ניכר.

סעיף ג'

החשכה על התחום, ואמירה לקנות איזה דבר, לצורך מצוה

איתא בגמרא (שם) מחשיכין לפקח על עסקי כלה ועל עסקי המת להביא לו ארון ותכריכין. ואומרים לו לך למקום פלוני, ואם לא מצאת במקום פלוני הבא ממקום פלוני. לא מצאת במנה הבא במאתים. רבי יוסי ברבי יהודה אומר ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח. רש"י מפרש שסכום מקח היינו שיביא לו במנה, ולפי זה יש במשנה מחלוקת והלכה כת"ק, וכן דעת הרמב"ן. אבל הרמב"ם פוסק שאסור לומר סכום מקח, וביאר המגיד משנה שהרמב"ם סובר שאין במשנה מחלוקת, ות"ק מתיר לומר שיתן לו כמה שירצה, ורבי יוסי ב"ר יהודה אוסר לומר לו סך ידוע שלא להוסיף עליו, וגם ת"ק יאסור בזה, לפי שאין באמירה ההיא אלא הצלת ממונו. אבל הר"ן פירש דברי הרמב"ם כמו שכתב בה"ג שאם הוא חייב למוכר סכום מסוים לא יקצוב לו לתת באופן שיהיה חייב סך הכל סכום מסוים גדול יותר.

כתב המרדכי שאם אינו יכול לקנות בלי להזכיר סכום מקח מותר, ומדברי הר"ן דלהלן מבואר שבכל גוונא אסור.

כתב הר"ן בשם הרמב"ן שמה שמוותר לומר לך למקום פלוני, היינו לומר לו שילך אחרי שבת, אבל אסור לומר לנכרי ללכת בשבת אפילו לצורך מת או כלה, שהרי אפילו בהביא מעצמו תנן **נכרי שהביא חלילין בשבת לא יספוד בהן ישראל**, ואף על גב דאמירה לנכרי אסורה גם אם אומר לו שיעשה את הדבר אחרי שבת, לענין זה הקילו כאן אבל לומר לו שיעשה בשבת לא הקילו, וכן אסור לומר לנכרי מערב שבת שיעשה בשבת מלאכה פלונית לצורך המת ולצורך כלה.

פסקי ההלכה

מותר להחשיך על התחום לצורך חפצי שמים, כגון

דברים נוספים שאסורים בשבת, ואלו דברים מותרים בשבת לצורך מצוה

כפי שנתבאר בהקדמה בתחילת הסימן האיסורים הנלמדים מ"ממצוא חפצך ודבר דבר" מותרים לצורך מצוה, ולהלן יבואר ההתרשלות של דיבור לצורך מצוה, וכן דברים נוספים האסורים בשבת מדרבנן (מקח וממכר, נתינת מתנה או משכון, מדידה), ואופני ההתרשלות בהם.

סעיף ו'

דיבור בחפצי שמים

איתא בגמרא (שבת ק"ג) "ממצוא חפצך ודבר דבר" **חפצין אסורים חפצי שמים מותרים**. ובגמרא (כתובות ה.) איתא רב חסדא ורב המנונא דאמרי תרויהו **חשבונות של מצוה מותר לחשבן בשבת**. וא"ר אלעזר פוסקין צדקה לעניים בשבת. ואמר ר' יעקב אמר ר' יוחנן הולכין לבתי נסיות ולבתי מדרשות **לפקח על עסקי רבים בשבת**. ואמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יוחנן מפקחין פיקוח נפש בשבת. ואמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן הולכין **למרטיאות ולקרטיאות לפקח על עסקי רבים בשבת**. ותנא רבי מנשיא משדכין על התינוקת ליארס **בשבת, ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות**.

ועל ההתרשלות לפסוק צדקה לעניים בשבת הקשה הר"ן מדתנן (ביצה ל"ו:) **אין מקדישין**, ומביא בשם ר"ח שלא אסרו אלא להקדיש כלי ידוע משום דמחזי כמקח וממכר, אבל לא אסרו לחייב עצמו בדיבורו לגבוה. והקשה הר"ן דהא תנן התם **אין מעריכין**, וערכין זה לא כלי ידוע. ותיירץ הבית יוסף שמעריך דמי שפיר למקח וממכר, דהוי כקונה איש זה מאחר שנודר ליתן ערכו להקדש. והכלבו כתב בשם גאון אחד דדוקא הקדש מזבח או בדק הבית אסור, שבזה הדבר יוצא מרשותו לרשות גבוה ודומה למקח וממכר, אבל מה שנודרים להקדשות ספר תורה או עטרה או שמן למאור וכדומה מותר, לפי שלא מייחדים דבר שיוצא מרשותם, ואינו דומה למקח וממכר, וזה כדברי ר"ח.

לתת לו שכר שבת (והיינו שאפילו אם חוזר בו באמצע אינו מנכה לו שכר השבתות), וממילא מחויב הפועל לשמור בשבת, ואם אירע הפסד חייב לשלם, ואם לא שמר יכול לנכות משכרו אפילו אם לא אירע הפסד.

כשנוטל שכרו לא יאמר תן לי שכר שבת, אלא יאמר תן לי שכר השבוע או החודש או שכר עשרה ימים.

השוכר פועל לחודש והתנה לשלם לו על כל יום כך וכך, (והלשון מורה שיוכל לחזור בו באמצע וישלם לפי הימים שעבד), לדעת הרמ"א נחשב שכיר יום והוי שכר שבת אפילו כשמשלם לו על כל החודש ביחד, וכן הדין במשכיר חדר לחבירו, או במלוה לנכרי בריבית, ויכול להתנות שאם יחזור באמצע השבוע ישלם על כל אותו שבוע או שלא ישלם עליו כלל, ואם מלוה לשנה או לחודש בלי להזכיר ימים, ואירע ששילם לו באמצע השבוע, א"צ לנכות על השבתות. והשבות יעקב סובר שאין בזה משום שכר שבת, כיון שמסתמא לא יחזור בו, וגם הא"ר מצדד להקל בזה. ואם התנה לשלם לו בכל יום ויום אינו יכול לחזור בו באמצע. ואם אמר לו שיתן לו כך וכך לחודש, שזה יוצא כך וכך ליום, דעת השבלי לקט דהוי שכיר יום, דהוי חזרה ממה שאמר בתחילה, והבית יוסף סובר דאינו אלא חשבון בעלמא.

אין לשכור יהודי בערב שבת לשמור עגלות בשבת, דיש בזה לפני עוור, אלא יתנה שישמור כמה שעות בערב שבת ובמוצאי שבת, ואז הוי שכר שבת בהבלעה ושרי.

סעיף ה'

שכירת חזנים לשבת - אסור לשכור חזנים להתפלל בשבת, דהוי שכר שבת, ואם שכרו לחודש או לשנה שיתפלל גם בימות החול הוי שכר שבת בהבלעה ומותר, ויש מתירים גם שלא בהבלעה, דס"ל שבמקום מצוה לא גזרו רבנן, ומ"מ אינו רואה סימן ברכה, וכן הדין לענין **תוקע**, אך לא ישכרם בשבת ויו"ט אלא לפני כן. ונוהגים להקל לשכור רק לשבתות, והחושש לדברי האוסרים לא יקצוב בתחילה, ומה שמקבל אח"כ י"ל שזה דרך מתנה. ו**מייילדת** ודאי מותרת לקחת שכר שבת.

פסקי ההלכה

אפשר דשרי, כיון שבידם לחזור.

סעיף ז'**מדידה בשבת**

איתא בגמרא (שבת קנ"ז). **ומודדין את המטלית, ומודדין את המקוה.**

פסק ההלכה – אסור למדוד בשבת משום דהוי עובדין דחול, אמנם מותר למדוד לצורך מצוה, כגון כדי לדעת אם יש במקוה מ' סאה, או למדוד חור בכותל המפסיק בין ב' חדרים, לדעת אם יש בו פותח טפח והטומאה עוברת מחדר לחדר (אע"פ שהכהנים יכולים לצאת), או למדוד אם יש שיעור שישים כדי לבטל איזה איסור, או מדידה לצורך רפואה כגון למדוד חולה וללחוץ עליו כמו שנוהגות הנשים.

סעיף ח'**הרהור**

איתא בגמרא (שבת ק"ג). **"ממצוא חפצך ודבר דבר" דיבור אסור הרהור מותר.**

פסק ההלכה – מותר להרהר בעסקיו בשבת, ומ"מ משום עונג שבת מצוה שלא יחשוב בהם כלל, ויהיה בעיניו כאילו כל מלאכתו עשויה, ואם ע"י ההרהור מגיע לטירדה ודאגה, ודאי צריך להזהר בזה.

סעיף ט'

אמירה לנכרי שיצא מחוץ לתחום – אסור לומר לנכרי בשבת שיצא מחוץ לתחום לקרוא לקרובי המת להספידו, ואפילו בערב שבת אסור לומר לו שיצא מהתחום בשבת, אפילו לצורך כלה או מת, אבל מותר לומר לו שיצא מהתחום בשבת לצורך חולה דתקיף ליה עלמא, ואפילו לשכור רץ נכרי שירץ כמה פרסאות בשבת כדי להביא קרוביו במוצאי שבת מותר, כדי שלא תיטרף דעתו עליו.

סעיף י'

החלפת משכון – מותר לישראל להחליף בשבת משכון לנכרי, ויוציאו הנכרי בדרך מלבושו, דאל"כ אסור, דמחזי

מותר לדבר בחפצי שמים, כגון לחשב חשבונות של מצוה, או לחשב כמה צריך לסעודת מצוה, או לפקח על דבר הנצרך לרבים (דצרכי רבים הוי כמצוה, ומותר ללכת לבתי טרטיאות (-משרדי שלטון) שמתכנסים שם נכרים, לצורך רבים, אמנם אמירה לנכרי או שאר איסורים דרבנן לא הותרו לצורך רבים), ולשדך התינוקת ליארס, וללמד תינוק ספר, או אומנות (דהוי מצוה כדי שלא יעסוק בגזל, ונחלקו תנאים אם ילמד לבנו אומנות (או מסחר), או שילמד תורה, ומ"מ גם המלמד אומנות צריך ללמדו תורה ויראת שמים מתחילה וגם בעת שעוסק במלאכתו, דבלא זה יכול להכשל בגזל ובתקלות רבות עד כדי פרצת הדת לגמרי ח"ו), אבל אין מותר אלא לדבר אם רוצה להשתכר, אבל אסור לשוכרו ולהזכיר סכום מעות (כדעת היש אוסרים שהביא הרמ"א בסעיף ג'), ולשוכרו בלי הזכרת סכום המעות יש להסתפק אם מותר, וצ"ע.

פסיקת צדקה – מותר לפסוק צדקה לעניים או לבית הכנסת. ולענין לנדב חפץ מסוים נהגו להקל בזה כיון שבהקדשות שלנו לא חל על החפץ שם הקדש, ולכתחילה נכון שיקדישונו מערב שבת אפילו בינו לבין עצמו, ובדיעבד לכו"ע בכל גוונא מה שעשה עשוי, ופסיקת מעות מותרת לכתחילה לכו"ע, וכן אם אומר איזה חפץ יתן ואינו מייחד חפץ מסוים, אף שיש לו כזה בביתו מותר, כיון שיכול לתת אחר.

במקום שעושים **מי שברך לעולה לתורה, והוא נודר לצדקה או לחזן, י"א** שאסור לפסוק כמה יתן, והמנהג להקל משום שמותר לפסוק צדקה, ואפילו אם החזן עשיר הוי מצוה להתפלל לפני העמוד. ובענין מכירת מצוות יש אוסרים ויש מתירים, ובמקום שנהגו התר אין למחות בידם, אבל קניית מקומות וכדו' אסור, וכן אסור לקנות שופר או אתרוג מן המוכר.

מקח וממכר אסור בשבת בין בפה בין במסירה.

אסור לתת **מתנה** בשבת, אא"כ זה לצורך שבת או יו"ט, או לצורך מצוה, וכן הדין לגבי נתינת משכון, ואין לתת מתנה לחתן הדורש, אמנם מה שמתחייבים קצת לתת לו דמים

שהישראל ציווהו להוציאו, וטוב שהישראל לא יגע בו אלא רק הנכרי.

סעיף י"א

קנית בית בארץ ישראל

איתא בגמרא (ב"ק פ:) **הלוקח בית בארץ ישראל כותבין עליו אונו** (-שטר מכירה) **אפילו בשבת. בשבת סלקא דעתך, אלא כדאמר רבא התם אומר לנכרי ועושה, ה"נ אומר לנכרי ועושה, ואף על גב דאמירה לנכרי שבות היא, משום ישוב ארץ ישראל לא גזרו ביה רבנן.**

פסק ההלכה - מותר לקנות מנכרי בשבת בית בא"י או בסוריא (עיין מ"א מה נחשב סוריא), באופן שהישראל מראה לו כיסים של דינרים, והנכרי חותם ומעלה בערכאות שלהם, וכתב הרמ"א בשם הא"ז שצריך לכתוב בכתב שלהם, שאינו אסור אלא מדרבנן חוץ מכתב אשורי וכתב יווני, אמנם המ"ב כתב בשם כל הפוסקים שאף כתב שלהם אסור מדאורייתא, ובבה"ל האריך להוכיח לאיסור, ולכן אסור לומר לנכרי לכתוב בשבת מכתב בכתב שלהם אפילו לצורך מצוה, (ומ"מ לצורך ישוב א"י מותר ע"י נכרי).

הכרזות בשבת

אסור להכריז בשבת בציבור על עשית דבר שאסור לעשותו בשבת, אא"כ זה לצורך מצוה או לצורך רבים וכדומה, כדין שאר דיבורים בשבת, וכדלהלן. עוד יבואר האם מותר להחרים או להתיר חרם בשבת.

סעיף י"ב

הכרזה על אבידה - מותר להכריז בשבת על אבידה (וכן על גניבה), שמי שיודע בה יבוא ויגיד, ואפילו האבידה היא דבר שאסור לטלטלו בשבת מותר לפרסם הדבר בשבת שהוא זמן כנופיא לרבים, דהשבת אבידה מצוה, ונהגו להכריז גם על אבידת נכרי משום דרכי שלום, ובמקום סכנה פשיטא דשרי.

החרמה והתרת חרם - מותר להתיר חרמי ציבור בשבת אע"פ שאינו לצורך שבת, ומשמע מהרמ"א שלצורך יחיד אסור, אמנם מהרשב"א שהביא הבית יוסף משמע שגם זה מותר, כיון שבחול יקשה עליו לקבץ את הקהל כדי שיתירו לו, וכן מצדדים האחרונים להלכה. ולענין להחרים בשבת דעת הרמ"א שמותר רק לצורך שבת, והמ"א מוכיח שיחיד אין להחרים, אא"כ הוא חילל שבת דהוי צורך שבת, ולצורך ציבור מותר אפילו כשאינו צורך שבת, ובא"ר מצדד שאף לצורך רבים אין כדאי להחרים בשבת משום דכתיב בו ברכה, והמנהג הפשוט להקל, וכן חכם יכול לנדות לכבודו בשבת. וכתב הב"ח שמה שנוהגים בירידים שהשמש קורא בשבת מתוך הכתב מי שמוחרם משום חובותיו, הדבר מותר, דלולא זה היו נפסדים החובות וכל המשא ומתן, ואין כח לשום מורה לבטל דבר זה.

מי שנידוהו בחלום מותר להתיר לו בשבת.

סעיף י"ג

הכרזה על מכירת קרקע - מותר להכריז בשבת על קרקע הנמכרת שמי שיש לו זכות עליה יבוא ויגיד, אע"פ שיש תקנה בעיר שאם לא יגיד יאבד זכותו, ומ"מ אין לנהוג כך לכתחילה, ובמקום שנוהגים כך לא מוחים בהם, אבל להכריז להדיא שאם לא יבוא יאבד זכותו אסור, דהוי כדין בשבת.

הכרזה על מכירת ושכירות בית - בקושטנטינא נוהגים התר להכריז שיש בית למכור או להשכיר דהוי בכלל צרכי רבים, אבל בתשובת הגאונים אסור אפילו בשל הקדש ויתומים.

הכרזה על מכירת יין - אסור להכריז בשבת שיש אצל פלוני יין למכור, אמנם אם אין היין מצוי כ"כ מותר, דהוי צורך מצוה בשביל קידוש, ובשאר משקין אסור, ולהזכיר סכום מקח אסור בכל גוונא, ורש"ל כתב שיכריז קודם ברכו, ואם שכח להכריז עד אחרי ברכו לא יזכיר סכום מקח.

שבת בשבילה, אמנם אם הבת פשעה אין לאביה לעבור בשבילה על איסור דאורייתא, אבל באיסור דרבנן כגון לצאת מחוץ לאלפים אמה או שאר שבותים דעת הא"ר להקל. ולענין בת קטנה, המ"א מסתפק אם יעשה גדול חטא בשבילה, ודעת הא"ר להקל בזה אפילו אם זה היה ברצון, דפתוי קטנה אונס הוא.

כתב הכנסת הגדולה שמותר לצאת בשבת מחוץ לתחום לנקום נקמות אביו מרוצחים, והמ"א וש"א תמיהו דלא עדיף משאר צורך מצוה דאסור.

עיקרי הדינים-

פעולות הכנה לדברים האסורים בשבת - אסור לאדם לעשות בשבת מעשה אפילו אם אין בזה שום מלאכה, אבל הוא לצורך דבר שאסור לעשותו בשבת, וזכר מותר מעשיו שזו מטרתו, ומטעם זה אסור גם ללכת לסוף התחום כדי לצאת במוצאי שבת ולעשות שם דבר שאסור לעשותו בשבת, ואם יש תקנה לעשות את אותו דבר גם בשבת עצמה, כגון עצם היציאה מחוץ לתחום שהיא מותרת אם היו בורגנים בדרך, מותר. וכן מותר ללכת לסוף התחום כדי לצאת משחיטה ולעשות שם צרכי מצוה שאסור לעשותם בשבת, וכן מותר לומר לחבירו שיקנה איזה דבר לצורך מצוה אחרי שבת, ויש אסורים להזכיר סכום המקח. ואסור לומר לנכרי לצאת מחוץ לתחום בשבת אפילו לצורך מצוה.

שכר שבת - אסור לשכור ולשלם לפועל שכר על פעולה בשבת (וממילא הפועל אינו מחויב בעבודה), א"כ מבליע את שכר השבת יחד עם שכר ימים אחרים, ויש אסורים גם בהבלעה אם התשלום הוא לפי ימים ויכול לחזור בו במצוה ולשלם לפי הימים שעבד. ויש מתירים שכר שבת לצורך מצוה.

דיבור על דבר שאסור לעשות בשבת - אסור לדבר בשבת על דבר שאסור לעשותו בשבת, ולצורך מצוה או צורך רבים מותר, והרהור מותר בכל גוונא א"כ מביאו לטרידה ודאגה, ומצוה שיהיה בעיניו כאילו כל מלאכתו עשויה.

דברים נוספים האסורים בשבת - מקח וממכר, מתנה (א"כ זה לצורך שבת או לצורך מצוה), נתינת משכון, מדידה (א"כ זה לצורך שבת או רפואה).

מותר לקנות מנכרי בשבת בית בארץ ישראל, באופן שהישראל מראה לו כיסים של דינרים, והנכרי חותם ומעלה בערכאות שלהם, אבל לצורך אחר אפילו מצוה אסור לומר לנכרי לכתוב בשבת.

הכרזות בשבת - מותר להכריז בשבת על דבר שהוא מצוה, כגון אבידה, אף אם היא מוקצה, ומותר להתיר חרמי ציבור בשבת, ויש מתירים גם לצורך יחיד. ולהחריש בשבת יש מתירים לצורך שבת, ויש מתירים לצורך ציבור, ומותר להכריז על קרקע הנמכרת שמי שיש לו זכות עליה יבוא ויגיד, אבל אסור לומר שאם לא יבוא יאבד זכותו.

סעיף י"ד

חילול שבת לצורך הצלה משמד

הרשב"א נשאל בדבר בת שנלקחת לשמד אם מותר לצאת מחוץ לג' פרסאות (למ"ד שזה אסור מדאורייתא) או להביא חותם מהמלכות כדי להצילה, והיינו האם דוחים בספק כזה את השבת כמו בספק פיקוח נפש או לא. והשיב הרשב"א שהדבר צריך תלמוד, ודעתו נוטה לאסור, דאיתא בשבת ד. **שאין אומרים לאדם חטא בשביל שיוכה חברך.** והא דאמרינן (עירובין ל"ב:) **ניחא ליה לחבר דלעביד הוא איסורא קלילא, ולא ליעבד עם הארץ איסורא רבה,** היינו דווקא כשהאיסור הגיע לעם הארץ ע"י החבר, וצ"ע. והתוס' (שבת ד.) כתבו בתחילה כדעת הרשב"א, והקשו מדתנן (גיטין מ"א:) **מי שחציו עבד וחציו בן חורין כופין את רבו ועושה אותו בן חורין,** והא קיימא לן (שם ל"ח:) **כל המשחרר עבדו עובר בעשה.** ותיירצו דשאני פריה ורביה שהיא מצוה רבה, ועוד י"ל שדווקא כשפשע כגון שהדביק פת בתנור סמוך לחשיכה אסור, אבל בלא פשע מותר לעשות איסור קטן כדי שחבירו לא יעשה איסור גדול, והוכיחו כך מכמה מקומות בש"ס. וכתב הבית יוסף שלדברי התוס' מותר לעבור איסור כדי להציל את הבת משמד, דלתירוצן הראשון ודאי אין לך מצוה רבה מלהצילה, ולפי החילוק בין פשע ללא פשע הכא לא פשעה, ולכן מצוה לעבור איסור כדי להצילה, וכופים לעשות כך, ואפילו לחלל שבת בדברים האסורים מן התורה נראה שמותר, דחשיב איסורא זוטא לגבי שלא תשתמד ותחלל שבת כל ימיה.

פסק ההלכה - אם נכרים הוציאו בת מביתה בשבת באונס להוציאה מכלל ישראל, מצוה לאביה לשום לדרך פעמיו להשתדל בהצלתה, ויוצא אפילו חוץ מג' פרסאות (שהוא איסור דאורייתא לכמה פוסקים), ואם אינו עושה כן ב"ד גוזרים עליו, וכן יכול לחלל שבת באיזה איסור מל"ט מלאכות (דחילול שבת פעם אחת נקרא איסורא זוטא כנגד מה שתחלל שבת ותעבוד ע"ז כל ימיה, אמנם מי שרוצים לאונסו שיעבור עבירה גדולה פעם אחת, א"צ לחלל שבת כדי להצילו, דמחלל שבת כעובד ע"ז, אמנם תחומין ד"ב מילין שזה רק לאו, מסתפק הפמ"ג אם מותר), וכן אחר רשאי לחלל

ירבו ביטול תורה יותר מדאי. ומי שלא מתענג בסיפור שמועות אסור לו לספר כדי שחבירו יתענג, ואם הוא מתענג במה שהם מתענגים אפשר שיש להקל. ואסור לספר בשבת דבר שהוא מצטער בו.

מה אסור לעשות בשבת לצורך גבית חוב - אסור לעכב נכרי בשבת בשביל חוב, אבל מותר לומר לשופט בחול מדוע לא עיכבת אותו בשבת, כדי שהשופט יעכבנו בשבת הבאה. והב"ח כתב שאם אנס חייב לו כסף ובשבת נודע לו שהוא הולך מן העיר ואפשר שלא יחזור, מותר ללכת לקבול עליו אצל השר, דבמקום פסידא לא גזרו. ואם נכרי תפוס אצל השופט בשביל חוב של יהודי, מותר לומר לשופט שיקבל ערבות מנכרי ויניח את התפוס, אבל לא יאמר לו שיכתוב בערכאות. ואם נכרי חייב כסף לישראל והישראל ירא שהנכרי יסע בשבת, מותר להתראות אליו כדי שיתן בשבילו לנכרי חבירו. ואסור לעכב נכסי ראובן ביד שמעון בשבת. (מ"ב סק"א).

סעיף ב'

דיבור על שכירת פועלים, ודיני אמירה לנכרי

איתא בגמרא (ק"ג) **לא ישכור אדם פועלים בשבת, ולא יאמר אדם לחבירו לשכור לו פועלים**. ומבואר בגמרא שם שגם לנכרי אסור לומר.

פסק ההלכה - אסור לשכור פועלים בשבת, וכן אסור לומר לנכרי לשכור לו פועלים, אפילו אינו אומר לפועלים כמה יקבלו ולא גומר את המקח, ואע"פ שהישראל צריך לאותה מלאכה אחרי שבת אסור, ואפילו אומר לו שישכור פועלים אחרי שבת אסור, דכל דבר שאסור לישראל לעשותו בשבת אסור לומר לנכרי לעשותו, (אמנם דבר שהוא מנהג וחומרא בעלמא מותר לומר לנכרי לעשותו).

אסור לומר לנכרי לפני שבת שישכור פועלים בשבת, ואפילו קצץ שיעשה לו מלאכה אסור ליחד פעולה ליום השבת.

כתבו הסמ"ג והסמ"ק שמותר לומר אחרי שבת **למה לא עשית דבר פלוני בשבת**, וכ"כ בעל התרומות והגהות

מותר לחלל שבת כדי להציל בת ישראל משמד, אא"כ היא פשעה בעצמה.

סימן ש"ז

עוד בדיני ממצוא חפצך ודבר דבר, ודיני אמירה לנכרי

בסימן הקודם נתבארו כמה דברים שנאסרו בשבת מדין "ממצוא חפצך ודבר דבר", והיינו שלא לעשות פעולה שניכר ממנה שהיא כדי לעשות אחרי שבת פעולה האסורה בשבת, או לדבר בשבת לעשות אחרי השבת דברים שאסור לעשותם בשבת. סימן זה ממשיך לעסוק בדינים אלו, וכן בדברים האסורים משום אמירה לנכרי.

סעיף א'

דיבור על דבר שאסור לעשותו בשבת

איתא בגמרא (שבת ק"ג) **"ודבר דבר" שלא יהיה דיבורך של שבת כדיבורך של חול**, ולכן אסור לומר דבר פלוני אעשה למחר, אם אסור לעשות דבר זה בשבת. ודין הוא אפילו אם אותו דבר אסור בשבת רק מדרבנן. וכן אסור לומר סחורה פלונית אקנה למחר.

לצורך מצוה - יש אוסרים אפילו לדבר מצוה, אבל הא"ר והמאמר מרדכי והברכי יוסף מתירים, ונכון להחמיר כשאין צורך לדבר דווקא בשבת, ואם מתיירא שיתרשל בזה לכו"ע שרי לזרוזי נפשיה, דאמירה לגבוהה הוי כנדר.

שיחה בטלה בשבת - איתא בירושלמי וכן פסקו הראשונים שאין להרבות בדברים בטלים בשבת, אף בדברים שאינם שייכים כלל לעשית מלאכה או לעסקים, וגם אין בהם דברי גנאי וקלות ראש, (דאי לא הכי אפילו מעט אסור). ומי שמתענג בסיפור שמועות וחדשות מותר לספרם בשבת כמו בחול, אך לא ימשך בזה הרבה, דאפילו באכילה שתיה ושניה אין להמשך הרבה, דלא לו שאינם עוסקים בתורה בימות החול, ניתן השבת בעיקר לדברי תורה, ואפילו לת"ח היגעים בתורה בכל ימות השבוע, לא

וסבר שמותר אין עונשים אותו, ונאמן לומר שוגג הייתי. אבל אם הנכרי לקח את הסחורה לפני שבת, אע"פ שבשבת מפליג מחוץ לתחום מותר, כיון שקצץ לו שכר ואדעתא דנפשיה קעביד.

סעיף ה'

אמירה לנכרי בדבר האסור מדרבנן

מותר לומר לנכרי לעשות בשבת מלאכה שאסורה מדרבנן, לצורך מקצת חולי (דבחולי כל הגוף או סכנת אבר י"א שאף לישראל מותר לעשות מלאכה דרבנן), או לצורך מצוה, כגון לומר לנכרי לעלות באילן להביא שופר, או לומר לנכרי להביא מים דרך חצר שלא עירבו או דרך כרמלית לרחוץ בו את המצטער, ויש אוסרים וסוברים שדווקא לצורך מילה מותר, והלכה כדעה ראשונה, (ועיין בסימן רע"ו שיש מקילים אפילו במלאכה דאורייתא ע"י נכרי לצורך מצוה, אך העיקר כהאוסרים, ורק לענין מילה מצדד המ"א לסמוך על דעה זו).

אמירה לנכרי באיסור דרבנן במקום צורך הרבה, השו"ע הביא שגם זה מותר, והמ"א מסיק דדווקא במקום הפסד גדול מותר, ובא"ר מפפק אפילו באופן זה. ולענין לומר לנכרי שיאמר לנכרי אחר, הא"ר כתב שגם זה נחשב אמירה לנכרי ואסור, והחוות יאיר מצדד להקל בזה, וכ"ש בדבר שאינו אלא שבות, ובספר החיים כתב שבמקום הפסד גדול יש לסמוך על המקילים, אך אסור להנות המלאכה בשבת עצמה.

אין מדמים מילתא למילתא בהתנן דברים האסורים מדרבנן בשבת, ואין להתיר אלא מה שהתירו חכמים, (שהרי אמירה לנכרי במלאכה דאורייתא אסורה לצורך מילה, ובלוקח בית בא"י מותר). (סקכ"א).

סעיף ו'

אלו חשבונות מותר לחשב בשבת

איתא בגמרא (ק"ג:) **חושבין חשבונות שאינן צריכין, ואין מחשבין חשבונות שצריכין בשבת. כיצד, אומר אדם לחבירו כך וכך פועלים הוצאתי על שדה זו, כך וכך דינרין הוצאתי על דירה זו. אבל לא יאמר לו כך**

מיימוני, והטור כתב שמסתבר לאסור.

פסק ההלכה – מותר לומר לו אחרי שבת למה לא עשית דבר פלוני בשבת, אע"פ שמבין שהוא רוצה שיעשה כך בשבת הבאה, כיון שזה בדרך רמז, (והישראל לא ינהה מהמלאכה בשבת עצמה, שזה אסור אפילו כשהנכרי עשה מעצמו, או דאיירי כגון שכבר יש נר והנכרי מוסיף עוד נר), ובשבת עצמה אסור גם לרמוז. והחת"ס מתיר לומר לנכרי בחול שיאמר לפועלים לעשות לו מלאכה בשבת, וזה חידוש, ומדברי הרשב"א שהביא הבית יוסף מוכח להיפך.

סעיפים ג' ד'

נתינת מעות לנכרי כדי שיקנה לו דבר בשבת – אסור לתת לנכרי מעות כדי שיקנה עבורו דבר בשבת, ואפילו לתת בתחילת השבוע אסור אם אומר לו שיקנה בשבת, ואפילו קציצה לא מועילה בזה, והפמ"ג מסתפק לאסור אף בלא נתינת מעות. אבל מותר לומר לנכרי שיקנה לעצמו ואם יצטרך יקנה ממנו אחרי שבת, ובב"ח ובא"ר מצדדים שאפילו אם מבטיחו שיקנה ממנו, מותר. ואם לא אומר לנכרי שיקנה בשבת, מותר היכא שקצץ לו שכר על זה, וכן מותר באופן זה לתת לו בגדים למכור, ואם היה יכול לקנות או למכור מבעוד יום מותר אפילו בלא קצץ, (וכתב הט"ז שבשבת עצמה אסור להנות ממה שהנכרי קנה, אבל הא"ר והתנ"י שחולקים עליו). אמנם אם יום השוק הוא בשבת הוי כאומר לו לקנות או למכור בשבת ואסור, ואם מצוי קצת גם בשאר ימים אין אסור אלא כשמזכיר לו שבת בפירוש, וכן אם אומר לו הישראל שהוא הולך לדרכו אחרי שבת אסור.

כתב בספר חסידים שלא ידור אדם במקום שיום השוק בו הוא בשבת, דא"א שלא יחטא, ואם השוק אינו בשכונתו מותר.

לקיחת סחורה בשבת ע"י נכרי – אסור שנכרי יקח סחורה מבית הישראל בשבת, אפילו אם שכרו לפני שבת ולא קצץ לו שיקחנה בשבת, ובסחורה של ישראל אפילו ייחד לו מקום והניח שם את הסחורה אסור, וקונסים את הישראל לפי עשרו בממון, או במלקות אם אין לו ממון, ואם טעה

אלא להביא פירות, לימא שאם יש שם מחיצות מביא, משנחת לה בפירות המחוברים. והתני רבי אושעיא אין מחשיכין על התחום להביא תבן וקש, בשלמא קש משנחת לה במחובר, אלא תבן היכי משנחת לה, בתיבנא סריא (שהוא מוקצה).

פסק ההלכה – אע"פ שדבר שאסור לעשותו בשבת אסור לומר שיעשהו למחר, מותר לומר לחבירו או לנכרי שהוא הולך לכרך פלוני למחר, או לומר לחבירו שילך עימו לשם, כיון שהיום יכול לילך ע"י בורגנים המרוחקים זה מזה פחות משבעים אמה וד' טפחים, (ולא עצם ההליכה אסורה), אבל לומר שירכב או יסע בקרון אסור, וכן כל דבר שיש צד התר לעשותו היום, מותר לומר לעשותו למחר, כגון לומר שיביא מחר מחוץ לתחום פירות שנתלשו לפני שבת, כיון שאם היו מחיצות היה מותר להביאם בשבת, ולומר להביא בשבת אסור אפילו בנכרי, ואם הביאם אסור להשתמש בהם. אבל בדבר שאין צד התר לעשותו בשבת, אפילו איסורו מדרבנן, אסור לומר שיעשה דבר זה בשבת אף כשמדבר בינו לבין עצמו, או לומר לחבירו לעשותו, ולכן אסור לומר לחבירו שיביא לו למחר פירות מוקצים, אפילו אם הם בתוך התחום, אמנם אם לא מייחד לו פירות אלה, אף שידוע שכונתו לפירות המוקצים, מקרי רק הרהור ושירי.

החשכה על התחום להביא פירות

איתא במתני' (ק"ג.) **אבל מחשיך הוא לשמור ומביא פירות בידו.**

פסק ההלכה – מותר להחשיך על התחום כדי להביא מחוץ לתחום דבר שאינו מוקצה, אבל אסור להחשיך בסוף התחום כדי להביא פירות מוקצים, אמנם להחשיך בסוף התחום כדי למהר לילך שם לשומרם מותר, אפילו אם הם מחוברים, כיון שהשמירה עצמה מותרת, והיציאה מותרת ע"י בורגנים, ואם לא נתכוין אלא לשומרם יכול אף להביאם, כיון שעיקר מחשבתו לא היתה עבור כך.

וכן הוצאתי וכך וכך אני עתיד להוציא.

פסק ההלכה – אסור לחשב חשבונות בשבת אפילו אם עברו, כגון לחשב כמה הוא חייב על המלאכה שכבר עשו הפועלים, אם עדיין לא שילם שכרם, ואפילו נתברר לו שאינו חייב כלום אסור כיון שמתחילה היה צריך לחשבון, אבל אם כבר שילם שכרם, או שידוע שלא מגיע להם כלום מותר, ואם יש בחשבונות צורך לחבירו ומחשב לצורכו אסור. ואם מחשב כמה סאין תבואה היה בשנה פלונית, כמה דינרים הוצאנו בחתונת בננו, וכדו', מותר, אך אין שיחה בטילה ראויה ליראי חטא ואפילו בחול, דהוי כמושב לצים ומבטל בהם לימודו.

סעיף ז'

דיבור בדרך רמז

איתא בגמרא (ק"ג.) **תניא לא יאמר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב. רבי יהושע בן קרחה אומר, אומר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הלכה כרבי יהושע בן קרחה. ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מאי טעמא דרבי יהושע בן קרחה דכתיב "ממצוא חפצך ודבר דבר" דיבור אסור הרהור מותר.**

פסק ההלכה – מותר לומר לחבירו או לנכרי הנראה בעיניך שתוכל לעמוד עימי לערב, אע"פ שמבין מזה שהוא רוצה לשוכרו, דרמז הוי כהרהור, אך לא יאמר לו היה נכון עימי לערב, דזה דיבור ממוש, ורמז לצורך שבת עצמה, אסור. (וכתב הבית יוסף שאסור לומר אני חפץ לרכב למחר כי אינני יכול לשכור בשבת, כדי שיזמין לו סוס לרכב עליו).

סעיף ח'

אמירה בדבר המותר בשבת באופנים מסוימים

איתא בגמרא (ק"ג:) **מותר לאדם לומר לחבירו לכרך פלוני אני הולך למחר, שאם יש בורגנין הולך. תנן אין מחשיכין על התחום לשכור פועלים ולהביא פירות, בשלמא לשכור פועלים דבשבת לא מצי אגר,**

והיינו בדבר מאכל וצורך שבת, אבל בלאו הכי אסור בכל לשון.

אלו דברים אסור לקרוא בשבת

סעיף י"ב

קריאת רשימה של אורחים ומאכלים

איתא במתני' (קמ"ח:) מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו, אבל לא מן הכתב. ובגמרא שם מאי טעמא, רב ביבי אמר גזירה שמא ימחוק. אביי אמר גזירה שמא יקרא בשטרי הדיטות. מאי בינייהו, איכא בינייהו דכתב אכותל ומידלי. למאן דאמר שמא ימחוק לא חיישינן, ולמאן דאמר שמא יקרא חיישינן. וכתבו הרא"ש והרי"ף שאין הלכה כרב ביבי, דהא פליג רבה עליה, כדאיתא בגמרא שם ולא יקרא לאור הנר. אמר רבה אפילו גבוה שתי קומות, ואפילו שתי מרדעות. עוד בגמרא שם והתניא מונה אדם כמה מבפנים וכמה מבחוץ, וכמה מנות עתיד להניח לפניהם מכתב שעל גבי הכותל, אבל לא מכתב שעל גבי טבלא ופינקס. היכי דמי, אילימא דכתיב מיכתב מאי שנא הכא ומאי שנא הכא, אלא לאו דחייק.

פסק ההלכה – מי שזימן אורחים ורשם כמה זימן ומה הכין להם, אסור לקרות רשימה זו בשבת, (גזירה שמא ימחוק, וגזירה שמא יקרא שטרי הדיטות), ואפילו לעיין בלי קריאה אסור, ואם השמש קורא יש מחמירים, ובסעודת מצוה יש להקל שהשמש יקרא, אבל בעה"ב אסור גם בזה, וכ"ש שמוותר שהשמש יקרא כרוז מתוך הכתב בשבת, ובשערי תשובה מיישב המנהג שהשמש יקרא אף בסעודת הרשות. והנכנס הגדולה אוסר לש"ץ לקרוא מתוך הכתב רשימת המתים שמתו באותה שנה כדי לעשות להם השכבות, ובספר שערי אפרים מצדד קצת להקל. אפילו דבר שכתוב במקום גבוה הרבה שאינו מגיע שם למחוק אסור לקרוא, אבל חקיקה שוקעת בכותל מותר לקרוא, וחקיקה בטבלא ופינקס אסור לקרוא, וחקיקה בולטת אסור לקרוא אף במקום גבוה בכותל.

פתקאות ששולחים הקונים שכתוב בהם מערב שבת היין

סעיף ט'

מותר להחשיך בתוך התחום לתלוש פירות ועשבים מגינתו, דלא מינכרא מילתא למה הוא מחשיך, אבל אם עומד אצל הגינה אסור, דמינכרא מילתא.

סעיף י'

איתא בגמרא (קנ"א.) מותר לאדם לומר לחבירו שמור לי פירות שבתחומך, ואני אשמור לך פירות שבתחומי. **פסק ההלכה** – מותר לומר לחבירו שמור לי פירות שבתחומך ואני אשמור לך פירות שבתחומי, ואפילו בשבת, ולא הוי כשוכרו.

סעיף י"א

שאלה והלואה בשבת

איתא במתני' (קמ"ח.) שואל אדם מחבירו כדי יין וכדי שמן ובלבד שלא יאמר לו הלויני. וכן האשה מחבירתה ככרות. ואם אינו מאמינו, מניח טליתו אצלו, ועושה עמו חשבון לאחר שבת. ובגמרא שם מאי שנא השאילני ומאי שנא הלויני, אמר ליה, השאילני לא אחי למיכתב, הלויני אחי למיכתב, (כיון שהלואה היא לזמן מרובה, ויבוא לכתוב כדי שלא ישכח. רש"י).

פסק ההלכה – השואל דבר מחבירו לא יאמר לו הלויני, דמשמע לזמן מרובה דסתם הלואה ל' יום, ויש לחוש שמא יכתוב, ואפילו אם מתנה עימו שההלואה היא לזמן מועט אסור, ואפילו בספרים שזה דבר מצוה, אלא יאמר לו השאילני, והפמ"ג מסתפק אם מותר לומר לו השאילני לזמן מרובה, ובמקום שסתם הלואה רשאי לתבוע לאלתר יכול לומר הלויני (מ"א), אך אין דין זה ברור, ובלשון לע"ז שאין חילוק בין הלויני להשאילני צריך שיאמר תן לי, ומותר לומר ואחזור ואתן לך. ואם המלוה אינו מאמינו יניח אצלו למשכון דבר שהוא צורך שבת כיון ושמך, ולא יאמר לו הילך משכון משום עובדין דחול.

החזרת הלואה בשבת אסורה גזירה שמא ימחוק, והתוס' כתבו שאם אומר בלשון חזרה ולא בלשון פריעה מותר,

אם מותר שהנכרי יפתח את הגרות והישראל יקרא- בהגהות מיימוניות כתוב בשם אור זרוע דאסור לקרות בכתבים המשלחים זה לזה, אבל יכול להניחם ביד הנכרי וישראל יעיין בהם בלא קריאה, דדיבור אסור הרהור מותר, וכ"כ המרדכי. והרא"ש מביא דעת המתירים בזה, וכתב שמסתבר לאסור. וגם בשבלי הלקט כתב בשם ה"ר בנימין דאפילו הרהור בלא קריאה אסור, לפי שאי אפשר שלא ישא ויתן בענייני האגרת. והטור מביא בשם מהר"ם מרוטנבורג שמוותר לקרוא בלא לגעת, והקשה הטור שכיון שאסור לגעת בגלל שזה הובא בשבילו, הרי גם הקריאה היא הנאה, ותירץ הבית יוסף שמהר"ם מרוטנבורג סובר שרק הטלטול אסור משום מוקצה, והעיון ללא דיבור מותר, (אמנם מאכל שהובא מחוץ לתחום ואין חשש שהיה מחובר בכניסת השבת אינו מוקצה, שאני התם שהיה ראוי לאכילה לישראל). ור"ת מתיר שאחר שלא הובאה בשבילו יקרא, אי נמי גם הוא עצמו יכול לקרוא כיון שהשולח שלחו בשביל עצמו, ודעת הטור שגם זה אסור משום שטרי הדיוטות.

וכתב הבית יוסף שלענין הלכה נראה שמאחר שאינו אלא איסורא דרבנן כדאי הם המתירין לסמוך עליהם לקרוא אם אינו יודע מה כתוב בהם, ולא יקרא בפיו אלא יעיין בהם לחוש לדברי האומרים כן, וגם יזהר מליגע בהם לחוש לדברי האוסרים ליגע בהם.

פסקי ההלכה-

שטרי הדיוטות והיינו שטרי חובות וחשבונות, אסור לקרותם או לעיין בהם אף בלא קריאה, י"א משום ממצוא חפצך, וי"א גזירה שמא ימחוק. ויש דברים שאסרו חכמים גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות, וכדלהלן.

קבלת וקריאת איגרת- אם יודע שכתוב בה שאלת שלום אסור לקרות בה גזירה אטו שטרי הדיוטות, ואם אינו יודע מה כתוב בה מותר, דשמא יש בה דבר שהוא צורך הגוף, אך לא יקרא בפיו אלא רק יעיין.

ואם הובאה בשבילו מחוץ לתחום בשבת, דעת השו"ע שטוב להזהר שלא ליגע בה משום מוקצה, אלא הנכרי

והשיכר שלוקחים אסור לקרותם בשבת, ואם כתוב בהם רק סימנים מותר. (סק"נ).

סעיפים י"ג י"ד

איתא בגמ' (קט"ז): אין קורין בכתבי הקדש בשבת כדי שיאמרו בכתבי הקדש אין קורין בשטרי הדיוטות לא כל שכן.

דעות הראשונים

רש"י (קמ"ט). מבאר שטרי הדיוטות- של מקח וממכר. ובמקום אחר (קט"ז): פירש רש"י שטרי הדיוטות כגון של חשבונות או אגרות השלוחות למצוא חפץ.

ונחלקו הפוסקים אם מותר לקרוא אגרות בשבת, וכדלהלן:

דעת המתירים- שיטת ר"י (תוס' קט"ז): דלא חשיב שטרי הדיוטות אלא שטרי חובות וכיוצא בהם, אבל אגרות מותר לקרוא, דפעמים שיש בהם פיקוח נפש. ור"ת מתיר אפילו יודע שאין בהם פיקוח נפש, דלא חשיב שטרי הדיוטות כיון דאין צריך למה שכתוב בהם, ואם אינו יודע שמא יש בהם צורך גדול או פיקוח נפש ושרי, וכן משמע בירושלמי. עכ"ד התוס'. וכן כתב המרדכי בשם אבי העזרי, וכן כתב בהגהות אשירי, ובהגהות מיימון כתוב שכן הורה מהר"ם. וכן דעת הרמב"ן שאגרות שלום לא נחשבים שטרי הדיוטות.

דעת האוסרים- הרא"ש בפרק שואל הכריע לאסור אגרות הרשות, וכתב שכן דעת רבינו יונה. וכ"כ המגיד משנה בשם הרמב"ם והרשב"א, (אך כתב המגיד משנה שהרמב"ן מתיר ומי שדעתו נוטה לדעת הרמב"ן אין בידינו לדחות אותו), וכן הטור דעתו לאסור.

מרבני ירוחם נראה שאפילו לדעת האוסרים לקרות אגרת שלום בשבת, מותר לקרות באגרת שהובאה לו בשבת עצמה אם עדיין לא קרא בה, דלא אסרו לקרות אלא כשנשלחה לו קודם לכן שכבר יודע מה שכתוב בה, אבל מדברי הטור משמע שלדעת האוסרים אסור אפילו אם הובאה בשבת ואינו יודע אם יש בה צורך הגוף.

עליהם ונופלים לגיהנום.

וכתב הרמ"א ששיחות חולין וסיפורי מלחמות אסורים דווקא בכתובים בלשון לע"ז, אבל בכתובים בלשון הקודש מותר, אבל האגודה והט"ז והב"ח והרבה אחרונים אוסרים, וכן דעת הגר"א. ונ"מ בזה גם לאגרת שלום הכתובה בלשון הקודש, אך דברי חשק או שטרי חובות וחשבונות אסור לכו"ע אף בכתובים בלשון הקודש, וכל שאסור לקרותו אסור גם לטלטלו. וגט מותר לקרותו אפילו כתוב בלשון לעז.

קריאת עיתונים אף שבשבות יעקב מיקל בזה, הרבה אחרונים אוסרים מפני שיש בהם ידיעה מענייני משא ומתן.

סעיף י"ז

לימוד בשבת - אסור ללמוד בשבת שום דבר חוץ מדברי תורה, ואפילו ספרי חכמה אסור, ויש מי שמתיר, (ולדבריו מותר ללמוד חכמה גם מכלי כמו מספר, כגון מכלי של החוזים בכוכבים), ונוהגים להקל, אך ראוי לירא שמים להחמיר בזה.

קריאת כתבי הקודש בשבת - איתא בגמרא (קט"ו:) **כל כתבי הקדש מצילין אותן מפני הדליקה, בין שקורין בהן ובין שאין קורין בהן, אף על פי שכתובים בכל לשון טעונים גניזה. ומפני מה אין קורין בהם מפני ביטול בית המדרש.** ומפרש בגמרא **בין שקורין בהם נביאים, ובין שאין קורין בהם כתובים.** ופירש רש"י שהכתובים מושכים את הלב, ועדיף להם לשמוע מה שהיו דורשים קודם הסעודה לבעלי בתים בידי איסור והתר. ובגמרא (קט"ז:) **איתא אמר רב לא שנו אלא בזמן בית המדרש, אבל שלא בזמן בית המדרש קורין. ושמואל אמר אפילו שלא בזמן בית המדרש אין קורין.** ופסקו הראשונים כרב. וכתב הר"ן בשם הר"ז"ה שפסק מנהג הראשונים לדרוש בכל שבת. (בית יוסף).

סעיף י"ח

שאלה מן השד - מה שאסור בחול מפני שזה כישוף או מפני הסכנה, אסור גם בשבת, ומה שמותר בחול מותר גם בשבת, ובמ"א וש"א הסכימו שדווקא לצורך רפואה מותר.

יפתחנה והוא יעיין בה, והאחרונים הסכימו שאין בזה משום מוקצה כלל (דאף שמי שהובא בשבילו אסור להנות מזה, מ"מ הרי לאחרים מותר), ואין להחמיר בזה, אמנם על הקריאה והעיון נכון מאד להחמיר מי שהובאה בשבילו, אם לא לצורך גדול. ואם מקפיד להשתמש באגרת כדרך הסוחרים המניחים אותה במקום המוצנע הרי זה מוקצה ואסור בטלטול.

וכתבו האחרונים שנהגו שלא לקבל איגרת מיד הנכרי בשבת, שמא יקבלנה לפני שיעמוד לפוש ונמצא שהישראל עשה הנחה, אלא אומרים לו שיניחנה ע"ג קרקע או שולחן, ואם האיגרת חתומה יאמר לנכרי שאינו יכול לקרותה והנכרי יבין לפתוח, אך לא יאמר בהדיא שיפתחנה כי אם לצורך גדול.

סעיף ט"ו

כתב שתחת הצורה

איתא בגמרא (קמ"ט.) **תנו רבנן כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות אסור לקרותו בשבת.**

פסק ההלכה - אסור לקרוא בשבת כתב שתחת צורות של חיות משונות, או כתב שתחת דיוקנאות של בני אדם ומעשיהם, כגון מלחמות דוד וגלית, וכותבים את שם האדם או החיה, גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות.

סעיף ט"ז

קריאת סיפורים וכדו' - אסור לקרוא בשבת מליצות ומשלים של חולין או ספרי מלחמות, ואף בחול אסור משום מושב לצים, ועובר משום "אל תפנו אל האילים", ואסור להסתכל בדיוקנא העשויה לשם עבודת כוכבים, ויש מחמירים גם בעשויה לנוי, אמנם דווקא הסתכלות אסורה אבל ראייה שרי, וכ"ש שההולך לטרטיאות וקרקסיות וכדו' שאסור, וגם בפורים אין מותר אלא השחוק שעושים זכר לאחשורוש, והכתוב צווח ואומר "אל תשמח ישראל אל גיל בעמים", וגם יש בזה משום מגרה יצר הרע בנפשיה, וכן הקורא בדברי חשק עובר גם על מגרה יצר הרע, והמעתיק והמדפיס והמוכר הם מחטיאים את הרבים, וגדול המחטיאו יותר מההורגו, ואין מספיקים בידם לעשות תשובה, ומוזנותיהם מתמעטים ויסורים באים

עוד בדיני אמירה לנכרי והנאה ממלאכת נכרי

סעיף י"ט

הצלת סחורה הנפסדת בשבת – מותר לקרוא לנכרי לראות סחורה הנפסדת בשבת ע"י גשמים וכדו', אע"פ שיודע בודאות שהנכרי יציל את הממון ע"י מלאכה דאורייתא, (דחוששים שאם לא נתיר לו יעשה מלאכה דאורייתא מתוך שהוא בהול על ממון), וכן מותר לומר לו כל המציל אינו מפסיד, אך אסור לומר לו בלשון נוכח אם תציל לא תפסיד, וי"א שלא הותרה אמירת כל המציל אינו מפסיד אלא בדליקה, ולקרוא לנכרי בלי לומר, או לומר לו לעשות מלאכות דרבנן (כגון טלטול מוקצה, או הוצאה מרשות היחיד לרמולית), מותר לכו"ע.

סעיף כ'

הנאה ממלאכה שעשה נכרי בשבת – ישראל שאמר לנכרי לעשות בשבילו מלאכה בשבת, אסור להנות מהמלאכה עד מוצאי שבת בכדי שיעשה, (כדעת הרמב"ם, אבל רבינו ירוחם אוסר להנות לעולם. בית יוסף). ואם ידעו רבים שנעשה בשביל ישראל אסור לעולם, אפילו אם הנכרי עשה זאת מעצמו.

מותר לומר לנכרי לעשות מאכל מקמח ומים לתינוק בשבת, שהוא דומה קצת לחולה שאין בו סכנה, והטלטול מותר כמ"ש הרא"ש שדבר שיהיה קמח או עיסה בבין השמשות אינו מוקצה, ואם יש לו תבשיל אחר להאכילו אסור לומר לנכרי, ואם הוא קר יחממנו כנגד האש במקום שאין היד סולדת. (בית יוסף).

סעיף כ"א

אמירה לנכרי שיעשה מלאכה לצורך עצמו – אסור לומר לנכרי בשבת שיעשה מלאכה לצורך עצמו, אם המלאכה היא בדבר שהוא של ישראל, (ובא"ר הוכיח מתוס' והרא"ש שזוהי אסור גם בערב שבת), אבל בשל נכרי מותר, ומותר לתת

לנכרי נבילה בחול לבשל ולאכול, שהרי מותר לתת בעצמו לפיו של הנכרי. ואסור לתת לנכרי בשר בחלב בחול ולומר לו שיבשל, דאמירה לנכרי שבות, והפמ"ג מצדד שגם לתת לו בשר ולומר לו שיבשל דווקא בכלי חלבי אסור.

הבית יוסף מביא מחלוקת הפוסקים אם אסור לומר לנכרי להוציא קדירה מהתנור כשהיא נוגעת בגחלים וע"י ההוצאה הוא מבעיר, או שאם התנור לא מספיק חם הוא מבעיר אש ומחממו, כיון שזה מלאכה, או שמותר כיון דמנפשיה קעביד.

סעיף כ"ב

איסורים דרבנן בבין השמשות – כל שבות דרבנן מותר בבין השמשות, כגון לומר לנכרי להדליק נר, או אם היה טרוד והוצרך לעשר בבין השמשות.

רמיזה לנכרי – כל דבר שאסור לומר לנכרי לעשותו בשבת אסור גם לרמוז לו לעשותו, בין שרומז ע"י תנועות, בין שרומז ע"י בקשה אחרת, אבל רמיזה בלא ציווי, כגון שאומר לו שהנר אינו מאיר יפה והנכרי מתקנו, מותר, ואין בזה איסור הנאה ממלאכת נכרי בשבת, כיון שגם קודם היה יכול לקרות ע"י הדחק לאור הנר. ורמיזה בשבת לעשות מלאכה אחר השבת מותרת.

מתי נחשב שהנכרי עושה לדעת עצמו – נכרי המביא תבואה בשבת לישראל, והישראל נותן לו מפתח אוצרו והנכרי מכניס לשם את התבואה, ומוודים ומונים, יש מי שמתיר בזה, משום שעד המדידה והחשבון הנכרי עוסק בשלו. וכן נכרי העושה גבינות בשבת, אע"פ שהישראל עומד בעת החליבה והעשיה חודש או חודשיים, כדי שיוכל אח"כ לקנותם ממנו, והנכרי עושה כדי למוכרם לישראל, מותר, כיון שבשעת העשיה עשה לעצמו. ואפילו אם הנכרי עושה את הגבינות דווקא בשבת, אם הישראל מקבלם בחובו ואם לא יקבלם יפסיד, מותר. ונכרי שהביא חפציו לבית הישראל בשבת, מותר לישראל לומר לו להזיזם לאיזה מקום שירצה, אפילו אם הם אסורים בטלטול. אבל דבר של ישראל שהוא מוקצה, אסור לומר לנכרי לפנותו, דלא הותר

מוותר לטלטל מות בשבת, ודיני טלטול מן הצד, ובסימן ש"ב יבואר במה מותר לקנח בשבת ואין בזה איסור מוקצה או איסורים אחרים.

טעמי איסור מוקצה – חכמים גדרו לאסור לטלטל מוקצה בשבת, ונאמרו בזה כמה טעמים: א' אם הנביאים הזהירו שההליכה והדיבור לא יהיו כדרך שעושה בחול, כ"ש שלא יהיה לטלטל שבת כטלטול חול, דאל"כ האדם לא ישובת, ובטל טעם האמור בתורה "למען ינוח". ב' שאם יטלטל כלים שמלאכתם לאיסור הוא עלול להכשל במלאכה. ג' כדי שגם אלו שכל השבוע אינם עוסקים במלאכה, תהיה להם בשבת שבייתה הניכרת. ד' כדי שלא להכשל באיסור הוצאה.

סוגי המוקצה – ישנם ו' סוגי מוקצה: א' מוקצה מחמת חסרון כיס, דהיינו כלי שאדם מקפיד עליו שלא יפגם או יתקלקל. ב' כלי שמלאכתו לאיסור. ג' מוקצה מחמת גופו, והיינו כל דבר שאינו כלי וגם אינו ראוי למאכל. ד' בסיס לדבר האסור, והיינו כלי שמלאכתו להיות שמונה עליו מוקצה, ואפילו הוסר בשבת מיגו דאתקצי לבין השמשות אתקצי לכולי יומא. ה' דבר שהיה בין השמשות מחובר או מחוסר צידה (ויתבאר דינו בהלכות יו"ט סימן תקט"ו). ו' מוקצה מחמת מצוה, כגון עצי סוכה ונוייה, (ויתבאר דינו בהלכות סוכה סימן תרל"ח). ובסימנים הבאים יבוארו דיני כל אחד מסוגי המוקצה.

האופנים שמוותר לטלטל מוקצה מחמת גופו – א' – ג' יש דברים שמוותר לטלטלם על ידי שחשב להשתמש בהם, ויש דברים שצריך לעשות בהם הכנסה ויחוד מקום כדי ליחדם לשימוש, ויש דברים שצריכים מעשה בגופם. (סעיפים י"ז, כ' – כ"ו, כ"ח). ד' כיסוי בור ודות ניטלים אם יש להם בית אחיזה. (י'). ה' אבנים מקורזלות לצורך בית הכסא. (סימן ש"ב ס"א). ו' גרף של רעי שאין בו רעי, אם נותן בו מים. (ל"ה). ז' ח' טלטול מת מפני הדליקה, או מפני החמה על ידי ככר או תינוק. (סימן ש"א). ט' קוץ המונח במקום שרבים דורסים בו כדי שלא יזקו. (י"ח). י' טלטול רעי בין על ידי כלי בין שלא על ידי כלי. (ל"ד). י"א קליפי אגוזים על ידי שמסלק הטבלא ומנערה. (כ"ז). י"ב שברי כלים שהם עושים מעין מלאכה. (ו'). י"ג טלטול מוקצה

שבות דשבות אלא לצורך מצוה או צורך גדול.

עיקרי הדינים –

מה אסור לעשות לפני שבת – אסור לומר לנכרי לפני שבת שישכור עבורו פועלים בשבת או שיקנה לו דבר בשבת, אפילו אם משלם לו עבור זה, אבל מותר לומר לנכרי שיקנה לעצמו ואם הוא יצטרך הוא יקנה ממנו, ויש שמצדדים להתיר גם אם מבטיחו שיקנה ממנו.

שטרי הדיוטות – אסור לקרוא בשטרי הדיוטות (חובות וחשבונות) בשבת, י"א משום גזירה שמה ימחוק, וי"א משום "ממצוא חפצך", ואסור לקרוא אגרת גזירה אטו שטרי הדיוטות (ואם יתכן שכתוב בה דבר שהוא צורך הגוף מותר לעיין בלי לקרוא), וכן אסור לקרוא כתב שתחת הצורה, או מליצות ומשלים של חולין או ספרי מלחמות (ואף בחול אסור משום "אל תפנו אל האילים").

אמירה לנכרי – חכמים התירו לקרוא לנכרי לראות סחורה הנפסדת בשבת, אע"פ שהנכרי יצילה ע"י מלאכה דאורייתא, כדי שהישראל לא יכשל במלאכה מתוך שהוא בהול על ממונו, ומותר לומר לו כל המציל אינו מפסיד, וי"א שלשון זה התירו רק בדליקה. ואסור לומר לנכרי שיעשה מלאכה בשבת לצורך עצמו בדבר של ישראל. כל דבר שאסור לומר לנכרי אסור גם לרמזו, אבל רמיזה שלא בדרך ציווי מותרת, אך הנאה ממלאכה זו מותרת רק בדבר שאין בו את האיסור להנות ממלאכת נכרי (כגון תוספת אורה). ונכרי העושה מלאכה בשלו לדעת עצמו מותר להנות ממלאכה זו בשבת.

סימן ש"ח

כללי טלטול מוקצה בשבת

מוקצה היינו דבר שהוקצה מלהשתמש בו בשבת, וחכמים אסרו לטלטל דבר זה, וטעמי האיסור יבוארו להלן. ובענין מתי נגזרה גזירת מוקצה הביאו האחרונים שבשבת ל: מבואר שבזמן מיתת דוד המלך היה אסור לטלטל מות לא ע"י ככר או תינוק, ובשבת קכ"ג: איתא שבזמן נחמיה בן חכליה גזרו חכמים איסור מוקצה על כלים, (והאחרונים מבארים מה ההבדל בין תקנה זו לאיסור טלטול מת שהיה קודם). עוד אסור לטלטל דבר שהיה בזמן כניסת השבת בסיס לדבר האסור בטלטול, וכן דבר שנולד בשבת אסור בטלטול. ויש כמה סוגים של מוקצה, ויש ביניהם חילוקי דינים. ובסימן זה יבוארו פרטי איסור מוקצה בכל אחד מהסוגים של המוקצה.

בסימן ש"ט יבואר באיזה אופן מותר לטלטל מוקצה ע"י שהוא מטלטל דבר אחר, ודיני בסיס לדבר האסור, ובסימן ש"י יבוארו דיני מוקצה מחמת מיאוס, ומתי אוכל נעשה מוקצה, ועוד מדיני טלטול ע"י דבר אחר ובסיס לדבר האסור, ובסימן ש"א יבואר באיזה אופן

בגופו ולא בידיו. (שי"א ח').

האופנים שמותר לטלטל בסיס לדבר האסור - כלי שמלאכתו להיות שמונח עליו אחד מהדברים המוקצים מחמת גופם, יש בו ה' אופנים שמותר לטלטלו: א' אם המוקצה לא הונח בכונה אלא שכחוהו שם מותר להטותו כדי להפיל את המוקצה. ב' אם אינו יכול להטותו יכול להגביהו ולהניחו במקום אחר, כיון שלא הונחו שם מדעת. ג' אם יש ביד בנו שיש לו געגועין עליו אבן מותר לטלו והאבן בידו, ודוקא אבן אבל דינר לא. ד' אבן שנמצאת בכלי שממלאים בו מים מותר לטלטל את הכלי אם האבן מהודקת או שהיא סותמת חור, מפני שהיא כדופן. ה' כלי שמלאכתו להיות שיש בו דבר איסור ודבר היתר ואי אפשר לנערם, כגון שאם ינערם יפסדו מותר לטלטלם, והוא שדבר המותר חשוב מדבר האסור, והוא שצריך לגוף דבר המותר או למקום הכלכלה. ודינים אלו יתבארו בסימן ש"ט.

סעיף א'

מוקצה מחמת חסרון כיס

מוקצה מחמת חסרון כיס הכונה לדבר שבני אדם מקפידים עליו ונהירים מאד בהשתמשות בו ובטלטולו, ומחמת כך הוא אינו עומד לטלטול בשבת, וכיון שכך אף אם הוא ראוי לשימוש חל עליו דין מוקצה גמור, ואסור חכמים לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו. וכתב הבית יוסף שאף שבמוקצה מחמת גופו יש כמה אופנים שהתירו חכמים לטלטלו, מוקצה מחמת חסרון כיס אסור בטלטול בכל גוונא.

איתא במתני' (שבת קכ"ג:) **רבי יוסי אומר כל הכלים ניטלין, חוץ מן המסר הגדול ויתר של מחרישה.** ודברים אלו הם מוקצה מחמת חסרון כיס, כדאיתא בגמרא (קנ"ז.) **אבל מוקצה מחמת חסרון כיס אפילו רבי שמעון מודה, דתנן כל הכלים ניטלין בשבת, חוץ ממסר הגדול ויתר של מחרישה.**

עוד איתא בגמרא (קכ"ג:) **אמר אביי חרבא דאושכפי** - (סכין של רצענים), **וסכינא דאשכבתא** (שהקצבים מקצבים בו בשר. רש"י. והתוס' הביאו י"מ דהיינו סכין ששוחטים בו, שמקפיד שלא

יפגם), **וחצינא דנגרי, כיתר של מחרישה דמי** (דקפיד עלייהו משום דמיפגמי ומקצה להו בידיהם). וכתב הרא"ש שגם סכין של מילה ואיזמל של ספרים וסכין של סופרים שמתקנים בהם הקולמוסים, כיון שמקפידים מלעשות בהם תשמיש אחר אסור לטלטלם בשבת.

כתב הרמב"ם שכל כלי שמקפיד עליו שמא יפחתו דמיו, כגון **כלים המוקצים לסחורה** וכלים היקרים ביותר שמקפיד עליהם שמא יפסדו, אסור לטלטלן בשבת, וזה הוא הנקרא מוקצה מחמת חסרון כיס כגון המסר הגדול וכו'. וכתב הבית יוסף שהרמב"ם מדבר דווקא כשמקפיד עליהם שמא יפסדו, ומשום הכי אף על פי שאינם יקרים ביותר כיון שהם מוקצים לסחורה אסור לטלטלם, אבל אם אינו מקפיד עליהם אף על פי שהם מוקצים לסחורה מותר לטלטלם.

מוקצה מחמת חסרון כיס אסור לטלטלו אפילו לצורך מקומו או גופו, כדאיתא במתני' (קכ"ב:) **נוטל אדם קורנס לפצע בו את האגוזים, ואיתא בגמרא (קכ"ג.) איתמר, רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן קורנס של זהבים שנינו, רב שמן בר אבא אמר קורנס של בשמים, שנינו. מאן דאמר דבשמים כל שכן דזהבים, מאן דאמר של זהבים אבל דבשמים קפיד עלייהו** (שלא ימאס. רש"י. והיינו מוקצה מחמת חסרון כיס. בית יוסף). ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבי חייא בר אבא.

פסקי ההלכה

כלי שאדם מקפיד עליו שלא יפגם או יתקלקל, ומחמת זה הוא מקפיד שלא לטלטלו, ולא לעשות בו תשמיש אחר, ומוקצה אותו מדעתו ומייחד לו מקום, כגון סכין של שחיטה או של מילה או של רצענים או של סופרים (לתיקון הקולמוס), או מגירה שמנסרים בה קורות (ומגירה קטנה משמע בגמ' שגם היא בכלל, וברמב"ם משמע שהיא רק כלי שמלאכתו לאיסור), ואיזמל של ספרים, וקורנס של בשמים שמקפידים שלא יתלכלך, או כלים העומדים לסחורה שהוא מקפיד עליהם שלא לטלטלם כדי שלא יתקלקלו, (דאם אינו מקפיד אף שהם

סעיף ג'

טלטול כלי שמלאכתו לאיסור

איתא בגמרא (שבת קכ"ג:) שבימי נחמיה בן חכליה היו מהעם שהיו פרוצים בחילול שבת, ולכן תיקנו לאסור טלטול בכל הכלים ואפילו כלים שמלאכתם להתר (מלבד כמה כלים שתשמישם תדיר), ובהמשך הזמן כשהתקנה השפיעה על שמירת השבת התירו וחזרו והתירו, עד שנשאר האיסור בכלי שמלאכתו לאיסור, שמוותר לטלטלו רק לצורך גופו ומקומו. ולהלן יבוארו פרטי הדינים בזה, וכן יבואר האם מותר לטלטל כלי שמלאכתו להתר שלא לצורך.

איתא במתני' (קכ"ד.) **כל הכלים ניטלין לצורך ושלא לצורך, רבי נחמיה אומר אין ניטלין אלא לצורך.** והלכה כנאם קמא. ונחלקו אב"י ורבא בפירוש המשנה מה הכונה לצורך ושלא לצורך, ורבא מסיק **לצורך דבר שמלאכתו להיתר בין לצורך גופו בין לצורך מקומו שלא לצורך ואפילו מחמה לצל ודבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו אין מחמה לצל לא.**

דעת המרדכי שגר שהדליקו בו באותו שבת מותר לטלטלו לצורך גופו ולצורך מקומו כדין כלי שמלאכתו לאיסור, והרמב"ם והרא"ש ורבינו ירוחם חולקים, והכי נקטינן.

פסקי ההלכה

כלי שמלאכתו לאיסור והיינו שהוא מיוחד לדבר שאסור לעשותו בשבת, ואפילו רק רוב מלאכתו לאיסור, ואפילו איסורו הוא רק מדרבנן, מותר לטלטלו לצורך גופו אם אין לו כלי התר אחר, או לצורך מקומו שצריך להשתמש במקום שהכלי נמצא, אבל לצורך שמירת החפץ שלא יזק מהחמה או שלא ישבר או יגנב אסור לטלטלו, וע"י נכרי י"ל דשרי בכל זה, ואם כוונתו גם לתשמש מותר לטלטלו אפילו אם עיקר כוונתו היא כדי לשומרו.

כלי המיועד להתר ולאיסור אלא שלאיסור משתמשים בו יותר, ולא נעשה עיקרו למלאכת איסור, לכא' נראה דדינו ככלי שמלאכתו להתר, וצ"ע. בה"ל ד"ה קרדום.

המשך טלטול - כלי שמלאכתו לאיסור שנטלו לצורך גופו

מיוחדים לסחורה ונתנם באוצר מותר), או נייר חלק שעומד לכתיבה, וסיכי זיירי ומזורי של אורגים, ויתד של מחרישה, וכל כהאי גוונא, אסור לטלטלם בשבת, אפילו לצורך מקומו או גופו. מי שאינו מקפיד, אין הדבר אסור לו עצמו משום מוקצה מחמת חסרון כיס.

סכין שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס אסור לטלטלו גם כשהניחו יחד עם שאר סכינים שאינם מוקצה, אבל נדן עם הסכינים מותר לטלטלו אף כשסכין זה בתוכו, כיון דהוי בסיס לאיסור והתר, ומותר לנער את הסכין מתוך הנדן, ואם הסכין הזה חשוב יותר מאחרים אסור לטלטל הנדן כלל.

סעיף ב'

טלטול כלי גדול וכבד מאד

איתא בגמרא (עירובין ק"ב.) **ההיא שריתא** (-קורה) **דהוה בי רבי פדת, דהוה מדלו לה בי עשרה ושדו לה אדשא, ולא אמר להו ולא מידי, אמר תורת כלי עליה. ההיא אסיתא** (-מכתש) **דהוה בי מר שמואל, דהוה מחוקה אדריבא, שרא מר שמואל למישדייה אדשא, אמר תורת כלי עליה.** וכן פסקו הרי"ף והרא"ש להלכה שגם כלי גדול וכבד מאד מותר לטלטלו בשבת. והמגיד משנה מביא שהקשו המפרשים מדאיתא בגמרא (שבת ל"ה.) שאסור לטלטל כוורת בת ארבעה כורין, ותירצו התוס' שכוורת אין דרך לטלטלה, וקורה שהתירו היינו באופן שדרך לטלטלה. וכתב הבית יוסף שמדברי ההלכות ורבינו שלא הזכירו כלל גמרא זו, נראה שהם סוברים שזה חומרא של רבה ורב יוסף ואין הלכה כמותם, וכן עיקר.

פסק ההלכה - כלי גדול וכבד מאד לא נתבטל ממנו שם כלי מחמת גדלו או כבדו, אפילו אם צריך כמה בני אדם כדי לשאתו, וכן אבן או קורה אם יש להם שם כלי והיינו שהם מיוחדים לתשמיש מותר לטלטלם, ובכלי מותר אפילו אם אינו רגיל לטלטלו בימות החול, אמנם אם בימות החול הוא נזהר מלהזיזו כדי שלא יפסד או יתקלקל, א"כ הוי מוקצה מחמת חסרון כיס, אפילו היכא דאינו פסיק רישא שיתקלקל ע"י הטלטול.

והמג"מ מביא שיש מתירים ואין להם על מה שיסמוכו, ודעת הר"ן נוטה לדעת האוסרים, ומ"מ כתב שמותר לטלטל כתבי הקודש ואוכלים אפילו שלא לצורך.

פסק ההלכה – כלי שמלאכתו להתר, או שמלאכתו לאיסור ולהתר, מותר לטלטלו אפילו לצורך שמירת הכלי, אבל אם אינו צריך לו כלל, אסור לטלטלו שלא לצורך, ואם צריך כלי זה בהמשך היום והוא מטלטלו כדי שיהיה מוכן לו, מותר.

טלטול דברים שונים

כתבי הקודש והיינו ספרים שמותר לקרות בהם, מותר לטלטלם אף שלא לצורך. ומגילה השע"ת אוסר, והפמ"ג מצדד כהא"ר להתיר.

אוכלין מותר לטלטלם אף שלא לצורך כלל.

כוסות וקערות וסכין שע"ג השלחן שהם תדירים בתשימש, מותר לטלטלם אפילו שלא לצורך כלל, ויש מחמירים אפילו בכלים אלו.

קדירה שמלאכתה לבישול, ורק לפעמים משתמשים בה למים ופירות, היא בכלל כלי שמלאכתו לאיסור, אא"כ יש בה מהתבשיל, ואם פינוה מהתבשיל והיא בבית, מותר לסלקה לחוץ, דהוי כגוף של רעי.

שופר מותר לטלטלו רק לצורך גופו או מקומו.

לולב אסור לטלטלו אף לצורך גופו או מקומו.

תפילין

איתא בגמרא (גיטין ס.) **האי ספר אפסרתא אסור למקרי ביה בשבת, מאי טעמא דלא ניתן ליכתב. מר בר רב אשי אמר למטולי נמי אסור, מאי טעמא, דהא לא חזי למיקרי ביה. ולא היא שרי למטולי ושרי למיקרי ביה.** ובספר הנקרא מקדש למד מזה שתפילין אסור לטלטלם כיון שאסור להניחן בשבת, ורק לצורך גופם ומקומם מותר לטלטלם, דאינו חמור יותר מכלי שמלאכתו לאיסור. והבית יוסף מביא כמה ראשונים שמתירים לטלטל תפילין בשבת, והתרומת הדשן כתב שמותר לטלטל תפילין

או מקומו, מותר להניחו באיזה מקום שירצה כיון שהוא כבר בידו. וכתב המ"א דה"ה בנטל בשוגג שלא לצורך גופו או מקומו, רשאי לטלטלו יותר, ולדעתו אפילו במוקצה מחמת חסרון כיס מותר, והגר"א מתיר רק כשהתחיל לטלטל ברשות, וכן משמע בר"ן בביצה. וכתבו האחרונים שבמוקצה מחמת גופו כעצים ואבנים אסור להמשיך לטלטל אפילו שהדבר כבר בידו. (סקי"ג).

מיגו דאתקצאי – דבר שהיה מוקצה בבין השמשות, או שהיה מונח עליו דבר איסור כל בין השמשות, נעשה מוקצה לכל השבת, ולכן נר שדלק בבין השמשות אין לטלטלו אחר שכבה אף לצורך גופו או מקומו, (כיון שבין השמשות היה אסור אף לצורך גופו או מקומו), אבל כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו בשבת לצורך גופו או מקומו אף אם עשה בו מלאכה בבין השמשות.

טלטול בגופו – מותר לטלטל מוקצה בגופו אפילו לצורך דבר המוקצה, ולפי זה מותר לדחוף מוקצה ברגליו כדי שלא יבוא להפסד. (מ"ב ס"ק י"ג).

נגיעה במוקצה – מוקצה אינו אסור אלא בטלטול, אבל נגיעה שאינה מנענעת את המוקצה אפילו מקצתו, מותרת, ולכן מותר לגעת בתנור אפילו הוא תנור המיטלטל, ואפילו בשעה שדולקת בו האש מותר. וכתב המ"א שאסור לגעת במוקצה לצורך המוקצה, והגר"א והדרך החיים מתירים.

טלטול מן הצד מותר לצורך דבר המותר, ולכן מותר לקחת דבר התר המונח ע"י דבר מוקצה, אפילו אם ע"ז המוקצה יתננדד. וכן מותר לטלטל מוקצה ע"י ניפוח.

סעיף ד'

טלטול כלי שמלאכתו להתר

איתא בגמרא (ק"ד.) **דבר שמלאכתו להתר בין לצורך גופו בין לצורך מקומו.** ולענין שלא לצורך כלל, מהרמב"ם משמע שאסור, וכן מוכיח הרשב"א מהגמרא,

אם יש שום צורך בדבר.

פסק ההלכה – לדעת הרמ"א מותר לטלטל תפילין אף לצורך שמירתם כדין כלי שמלאכתו להתר. והט"ז והמ"א סוברים שדינם ככלי שמלאכתו לאיסור, כיון שאסור להניחם. וכתב המ"ב שבשעת הדחק יש להקל כדעה ראשונה.

סעיף ה'

אם מניח בתוך הכלי שמלאכתו לאיסור דבר התר כגון ככר או תינוק, הרא"ש מתיר, דאף דאיתא בגמרא (שבת ל: מ"ג: קמ"ב:) **לא אמרו ככר או תינוק אלא למח**, זה דווקא במוקצה מחמת גופו, אבל בכלי שמלאכתו לאיסור מותר ע"י ככר או תינוק, כדאיתא בגמרא (קכ"ג:) **מדוכה, אם יש בה שום מטלטלין אותה, ואם לאו אין מטלטלין אותה**.

פסק ההלכה – השו"ע מביא שיש אומרים שמותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור ע"י שמניח בתוכו דבר התר. וכתב המ"ב שהרבה ראשונים אוסרים (דס"ל שדווקא מדוכה עם שום מותר מפני שזה כמו קדירה עם תבשיל. בית יוסף), וכן הכריעו הרבה אחרונים, ומ"מ כתב הגר"ז שבמקום הפסד מרובה יש להקל, ואם מניח בכלי דבר המיוחד לו, כגון תבשיל בקדירה, לכו"ע מותר לטלטל את הכלי אגב המאכל.

סעיפים ו' ז'

טלטול שברי כלים וכדומה

כלי שנשבר הרי הוא מוקצה, אא"כ שבריו ראויים לשימוש שאז עדיין תורת כלי עליהם, ולהלן יבוארו פרטי הדינים בזה.

איתא במתני' (קכ"ד:) **כל הכלים הניטלים בשבת שבריהם ניטלים עמהם, ובלבד שיהיו עושין מעין מלאכה, שברי עריבה לכסות בהם את החבית, שברי זכוכית לכסות בהם את הפך. רבי יהודה אומר ובלבד שיהיו עושין מעין מלאכתן, שברי עריבה לצוק לתוכן מקפה, שברי זכוכית לצוק לתוכן שמן**. ובגמרא (שם) **אמר רב יהודה אמר שמואל מחלוקת שנשברו בשבת, דמר סבר מוכן הוא ומר סבר נולד הוא, אבל**

מערב שבת דברי הכל מותרין הואיל והוכנו למלאכה אחרת מבעוד יום. ופסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם כתנא קמא.

עוד איתא בגמרא (שם) **אמר רב נחמן אמר שמואל חרס קמנה מותר לטלטלה בחצר, אבל בכרמלית לא, ורב נחמן ידיה אמר אפילו בכרמלית, אבל ברשות הרבים לא, ורבא אמר אפילו ברשות הרבים**. ופירש רש"י דבחצר שכיחי כלים שהחרס הזה ראוי להם לכסוי ותורת כלי עליו, אבל בכרמלית אסור לפי שמואל אפילו בתוך ארבע אמות, דלא שכיחי ביה מאני ולא חזי לכסויי. ורבא מתיר אף ברשות הרבים, דכיון דבחצר כלי הוא בעלמא נמי לא פקע שם כלי מיניה. ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבא.

עוד איתא בגמרא (קכ"ד:) **ואם זרקה באשפה אסור. מתקיף לה רב פפא אלא מעתה זריק ליה לגלימיה הכי נמי דאסור. אלא אמר רב פפא אם זרקה מבעוד יום לאשפה אסורה** (דגלי דעתיה מאתמול שאין עליה תורת כלי).

פסקי ההלכה

שברי כלים אם הם ראויים לאיזה מלאכה כגון שבר כלי שראוי לכסות בו, מותר לטלטלם, אפילו אם נשברו בשבת, ואפילו מחמה לצל מותר. והפמ"ג מצדד שגם כלים שמלאכתן לאיסור שנשברו, מותר לטלטלם לצורך גופם או מקומם, אם הם ראויים לאיזה מלאכה. ואם אינם ראויים לשום מלאכה אסור לטלטלם אפילו לצורך גופם או מקומם. ואם הם ראויים למלאכה שאינה מעין המלאכה הראשונה, המ"א אוסר לפי ה"א בסימן תצ"ה שנולד אסור בשבת, והרבה אחרונים סוברים שאין זה נולד, אך נכרי שעשה כלי בשבת אסור משום נולד לכו"ע.

שברים הנמצאים במקום שיש חשש שיזיקו כגון כלי זכוכית שנשברו על השלחן או במקום שהולכים בבית או ברחוב, מותר לפנות את השברים כדי שלא יזקו בהם, אבל שברי חרס שאין מצוי בהם הזק כ"כ, אסור לפנותם ביד, אף שהדורס עליהם יבוא לשברם, דדבר שאין מתכוין הוא, אבל מותר לדחותם ברגליו.

שבר כלי שראוי לכסות בו כלי אחר, מותר לטלטלו אפילו

סעיף ח'

דין מוקצה בדלתות

איתא במתני' (קכ"ב): **כל הכלים נימלין בשבת ודלתותיהן עמהן, אף על פי שנתפרקו, שאינן דומין לדלתות הבית, לפי שאינן מן המוכן.** ובגמרא איתא **אמר אביי הכי קאמר, כל הכלים נימלין בשבת ודלתותיהן עמהן, אף על פי שנתפרקו בחול נימלין בשבת.**

פסקי ההלכה

דלת של כלי שאינו מוקצה, מותר לטלטלה אפילו מחמה לצל, אפילו אם נתפרקה מהכלי לפני שבת, כיון שהיא ראויה להתחבר לכלי, אע"פ שאינה ראויה לתשמיש אחר.

דלת או חלון של בית אסורים בטלטול בין נתפרקו בחול בין בשבת, דבסתמא עומדים לחזור ולחברם וממילא אינם נחשבים כלי, וכן הדין בדלתות של לול של תרנגולים.

כלי מוקצה שנשבר בשבת, והשברים ראויים עכשיו לשימוש שאינו מוקצה, אסורים בטלטול, משום שהוקצו בבין השמשות.

סעיף ט'

פירוק והחזרת דלתות

עוד איתא בגמרא (שם) **תנו רבנן דלת של שידה ושל חיבה ושל מגדל נוטלין אבל לא מחזירין, ושל לול של תרנגולים לא נוטלין ולא מחזירין.** בשלמא של לול של תרנגולים קסבר כיון דמחברי בארעא יש בנין בקרקע, יש סתירה בקרקע. אלא של שידה ושל חיבה ושל מגדל מאי קסבר, אי קסבר יש בנין בכלים, יש סתירה בכלים, ואי אין סתירה בכלים אין בנין בכלים. **אמר אביי לעולם קסבר יש בנין בכלים ויש סתירה בכלים, ושנימלו קאמר.** אמר לו רבא שתי תשובות בדבר, **חדא דנימלין קתני, ועוד מאי אבל לא מחזירין, אלא אמר רבא קסבר אין בנין בכלים ואין**

במקום שאין מצוים כלים לכסות בהם דהיינו בכרמלית או ברשות הרבים, וכגון שנוטלו לקנח בו מנעלו מטיט.

שבר כלי שזרקו לאשפה או לרחוב (ואפשר דה"ה אחורי הדלת) מבעוד יום אסור לטלטלו, אפילו אם הוא ראוי למעין המלאכה הראשונה, ואם זרקו בשבת מותר, ואם מצאו באשפה ואינו יודע מתי נזרק אפשר שיש להקל, ואם מצאו ברשות הרבים או בכרמלית בודאי יש להקל.

אפילו אם הכלי נשבר מבעוד יום שבריו מותרים אם הם ראויים. (ובבית יוסף כתב בדעת הטור שי"ל שכלי שנשברה ממנו חתיכה והכלי ראוי לתשמישו הראשון, וחתיכה זו לא היתה ראויה מתחילה לשמש בפני עצמה, הוי נולד ואסור. והמ"ב מכריע שלא כדבריו אלא כדעת הדרכי משה והמ"א והתוספת שבת והגר"א).

נר ופתילה- שברי פתילה שאינם עומדים עוד להדלקה הרי הם כמוקצה מחמת גופו, אבל אם היא עומדת להדלקה דינה ככלי שמלאכתו לאיסור, וכן נר של שעוה או חלב, אפילו אם כבר דלק, כל עוד שעומד לשימוש דינו ככלי שמלאכתו לאיסור, ומותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו, אבל כדי שלא יפסד או כדי שהנכרי ידליקו לעצמו אסור, ובספר מור וקציעה מחמיר שאפילו נר שלם לצורך גופו ולצורך מקומו אסור לטלטלו, כיון שאין עליו שם כלי.

איתא בגמרא (מ"ו): **אמר ליה מאי טעמא שרגא דנפטא שרי לטלטוליה, אמר ליה הואיל וחזיא לכסויי בה מנא, אלא מעתה כל צרורות שבחצר מטלטלין הואיל וחזיא לכסויי בהו מנא, אמר ליה הא איכא תורת כלי עליה, הני ליכא תורת כלי עליה.**

פסק ההלכה- אע"פ שמותר לטלטל שברי כלים הראויים לכסות בהם, סתם מוקצה מחמת גופו שאינו שבר כלי כגון אבנים אסור לטלטלם אפילו לצורך גופם או מקומם, אף אם הם ראויים לכסוי כלי, וכן הדין בטבל, וחתיכת עץ ג"כ אסור להשתמש בה אפילו לצורך גופה, אא"כ עשה בה איזה תיקון להוכיח שעומד להשתמש בה, או שייחדה לעולם לשימוש מסוים.

אסר דווקא בכגון חביות הקבורים בקרקע לגמרי, מפני שאינם נראים, אבל בכיסוי הכלים המגולים אף על פי שמחוברין לקרקע לא פליג תנא קמא. וכן דעת הרמב"ם שלכיסוי חבית הטמונה בארץ צריך בית אחיזה, ולכיסוי תנור א"צ בית אחיזה.

ואיתא בגמרא (שם) **אמר רבי יוחנן והוא שיש תורת כלי עליהם**. וכן פסק הרמב"ם, וכתב הבית יוסף שאינו יודע למה הטור השמיט דין זה. והנה לרש"י הכונה שצריך שיהיה ראוי לתשמיש אחר, אבל התוס' הקשו דא"כ פשיטא שאינו מוקצה, ולכן כתבו שהכונה שתיקנם ועשה בהם מעשה להכינם לכך, וכן נראה מדברי המגיד משנה, וכ"כ הרא"ש בתשובה, וכתב הר"ן שמסתבר שאם כבר השתמש בהם מבעוד יום יש עליהם תורת כלי, כחירות של דקל שייחדם לשיבה.

פסק ההלכה – כסוי בור או דות אם אין להם בית אחיזה אסור ליטלם מהבור או הדות או לכסותם בהם, אף היכא שעשה בהם תיקון המוכיח שכוונתו לכסות בהם או שייחדם לכך לעולם, דהוי כבונה, (ולמ"א אסורים גם בסתם טלטול), אבל אם יש להם בית אחיזה מותר ליטלם או לכסות בהם, וכן הדין בכסוי חביות הקבורות בקרקע לגמרי. אבל כסויי כלים אף אם הכלי מחובר מלמטה לקרקע אין בזה משום בונה, ואם עשה בהם תיקון המוכיח שכוונתו לכסות בהם או שייחדם לך לעולם, מותר ליטלם אפילו אם אין להם בית אחיזה, ואם יש להם בית אחיזה לדעת הגר"א א"צ תיקון או ייחוד, והא"ר מקשה על זה.

טלטול חפצים שונים

כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו, אבל לא לצורך שמירת הכלי וכדומה, ומוקצה מחמת גופו (דבר שאינו כלי ואינו עומד לשימוש של האדם) אסור לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו.

בסעיפים הבאים יתבארו דיני טלטול בדברים שיש לדון בהם האם הם אסורים בטלטול משום מוקצה או לא, כגון דברים שיש לדון אם הם נחשבים כלי או שהם מוקצה מחמת גופו (כגון מחט שניטל חורה (י"א), שאריות בגדים (י"ב י"ג)).

ויש דברים שאף שמצד מוקצה אין איסור לטלטלם, אסרו חכמים לטלטלם שמא יבוא על ידי זה לידי איסור דאורייתא, כגון ספסל

סתירה בכלים, וגזירה שמא יתקע (בסכין וביתדות, והוי גמור מלאכה וחייב משום מכה בפטיש, ולהכי אין מחזירין. רש"י).

ובכלים המחוברים לקרקע דעת הר"ן שאסור ליטול ולהחזיר משום שכיון שזה מחובר לקרקע יש בזה בנין וסתירה, והרמב"ם כתב שאסור ליטול או להחזיר דלתות המחוברות לקרקע גזירה שמא יתקע, והקשה המגיד משנה שגם בלי הגזירה אסור מדאורייתא משום בונה, וכתב הבית יוסף שיי"ל שכלים אע"פ שהם מחוברים לקרקע לא פסיקא לן מילתא שיהא בהם בנין וסתירה, ולזה כתב הרמב"ם שגם אם אין בהם בנין וסתירה אסור גזירה שמא יתקע.

פסק ההלכה – דלת של שידה תיבה ומגדל מותר ליטלה מהם, דאין בנין וסתירה בכלים, אבל אסור להחזירה גזירה שמא יתקע (ויעבור משום מכה בפטיש, י"א שגם בכלים שייך בונה היכא שעושה ע"י תקיעה, דהוא מעשה אומן). ובבנין המחובר לקרקע אסור משום בונה בין ליטול בין להחזיר, ואפילו ע"י נכרי אסור משום שבות. ודלת של דבר שהיה כלי וחיבר אותו לקרקע, לדעת התוס' שדינה כמו כסויי כלים המחוברים לקרקע בט"ט, וכדלהלן, אבל הפמ"ג אסר אפילו ביש להם בית אחיזה, כיון שיש לדלת ציר.

סעיף י'

דין מוקצה ובונה בכסויים

איתא במתני' (קכ"ו:) **כל כיסוי הכלים שיש להם בית אחיזה ניטלים בשבת. אמר רבי יוסי במה דברים אמורים בכיסוי קרקעות אבל בכיסוי הכלים בין כך ובין כך ניטלים בשבת**. ובגמרא (שם) **אמר רבי יוחנן והוא שיש תורת כלי עליהם. דכולי עלמא כיסוי קרקעות אם יש להם בית אחיזה אין אי לא לא, כיסוי הכלים ואף על גב דאין להם בית אחיזה שרי, כי פליגי בכלים דחבריהו בארעא, מר סבר גזירין ומר סבר לא גזירין**. ופסק הר"ף כתנא קמא. והרא"ש כתב שזה טעות סופר, שהרי הר"ף בדף מ"ח: כתב שאין הלכה כת"ק, ולכן פסק הטור שמותר ליטול כסויי כלים אף באין להם בית אחיזה אפילו אם חיבר את הכלים לקרקע. אבל הר"ן כתב שיי"ל שהרי"ף פסק הלכה כתנא קמא, אמנם ת"ק

שנפלה לו רגל שחוששים שמא יחבר בחזרה את הרגל.

סעיף י"א

טלטול מחט

איתא במתני' (קכ"ב:) **נוטל אדם קורנס וכו', מחט של יד ליטול בו את הקוץ.** ובגמרא (קכ"ג.) איתא **שלח ליה רבא בריה דרבה לרב יוסף, ילמדנו רבינו, מחט שניטל חררה או עוקצה מהו, אמר ליה תניתוה, מחט של יד ליטול בה את הקוץ, וכי מה איכפת ליה לקוץ בין נקובה לבין שאינה נקובה. איתיביה וכו', אמר רבא מאן דקמותיב שפיר קמותיב, מדלענין מומאה לאו מנא הוא לענין שבת נמי לאו מנא הוא. מיתיבי מחט בין נקובה בין שאינה נקובה מותר לטלטלה בשבת, ולא אמרו נקובה אלא לענין מומאה בלבד. תרגמא אביי אליבא דרבא, בגולמי עסקינן (מחטים העומדים לינקב, שלענין טומאה אינו כלי, אבל לטלטול מותר כיון שהיא ראויה לקוץ). וימנין דמימלך עלייהו ומשוי להו מנא (ללא נקיבה, להוצאת קוצים), אבל היכא דניטל חררה או עוקצה אדם זורקה לבין גרומאות (ובטל ממנה שם כלי). ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבא.**

פסקי ההלכה

מחט תפירה דינה ככלי שמלאכתו לאיסור ומותר לטלטלה לצורך גופה, כגון להוציא על ידה קוץ (ולדעת המ"א יזהר שלא יעשה באופן שהיה פסיק רישא שיצא דם, והחמד משה מתיר, וכן משמע בסה"ת), או לחבר בה מלבושים בעת הדחק (אך אסור לצאת כך במקום שאין עירוב), וכן מותר לטלטלה לצורך מקומה.

מחט שניטל חודה או החור שלה אסור לטלטלה, אא"כ יחדה מבעוד יום לאיזה תשמיש דאז דינה ככלי שמלאכתו להתר, וכן אם היא נמצאת במקום שיכולים להנזק ממנה מותר לטלטלה.

מחט חדשה שלא ניקבה מותר לטלטלה, כיון שלפעמים מייחדה לנטילת קוץ. ואם אין לה חוד יש להסתפק אם מותר.

סעיף י"ב

טלטול שיירי מחצלאות

איתא בגמרא (קכ"ה.) **אמר שמואל קרומיות של מחצלת מותר לטלטלם בשבת. מאי טעמא, אמר רבא בר המדורי אסברא לי, מחצלת גופא למאי חזיא לכסויי ביה עפרא, הני נמי חויין לכסויי בהו טינופת.**

פסק ההלכה – שיירי מחצלאות בין שנפרדו מהמחצלת לפני שבת בין שנפרדו בשבת מותר לטלטלם אפילו אם אין בהם ג' על ג' ואפילו מחמה לצל, כיון שהם ראויים לכסות בהם טינופא, ואם זרקם לאשפה מבעוד יום אסור, אך אם המחצלת שלימה מותר, דבטלה דעתו אצל כל אדם.

סעיף י"ג

טלטול שיירי מטלניות

עוד איתא בגמרא (שם) **אמר רבי זירא אמר רב שירי פרוזמיות אסור לטלטלן בשבת. אמר אביי במטלניות שאין בהן שלש על שלש, ולא חויין לא לעניים ולא לעשירים.** וכתב הר"ן בשם הראב"ד שדווקא בטליות של מצוה אסור, מפני שאדם בודל מהם ואינו רוצה להשתמש בהן תשמיש מגונה, אבל שיירי שאר בגדים מותר לטלטלם, דחזו לקינוח. והמגיד משנה כתב שיש עוד קצת מפרשים הסוברים כך, והרמב"ם חולק.

פסק ההלכה – שיירי מטלניות או בגדים שבלו אם יש בהם ג' אצבעות על ג' אצבעות מותר לעניים לטלטלם, אא"כ זרקם לאשפה, ולעשירים מותר רק אם יש בהם ג' טפחים על ג' טפחים, ואם הניחם בקופסא אפילו לעשירים מותר בג' אצבעות, ואם יש בהם ג' טפחים אפשר דמותר אפילו זרקם לאשפה, ואם אין בהם ג' אצבעות אסורים לטלטול אפילו לצורך גופו או מקומו, ויש מתירים אפילו אם אין בהם ג' אצבעות ואפילו לעשירים, כיון שזה ראוי לקינוח, אמנם טליות של מצוה שאין משתמשים בהם תשמיש מגונה לכו"ע דינם כנ"ל.

איעביד ליה, אמר ליה שבקיה, מאי שנא מדברי ירמיה, התם לא מינטר הכא מינטר. והרי"ף והרא"ש הביאו להלכה שני דינים אלו, אבל הרמב"ם הביא רק את הדין הראשון, והמגיד משנה והבית יוסף דנים מהו טעמו של הרמב"ם. ולהלכה הטור אוסר בחצר, וביאר הבית יוסף שכיון שהרי"ף והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן.

פסק ההלכה- סנדל שרצועותיו קבועות מבחוץ ומבפנים, אם נפסקה הרצועה הפנימית שבין שתי הרגלים מותר לטלטלו, דדרך לתקנו כיון שאין התיקון ניכר, אבל אם נפסקה הרצועה החיצונית, שאין דרך לתקנו כיון שזה ניכר, אם אינו ראוי ללבישה אסור לטלטלו, ואם הוא בכרמלית מותר לכוון עליו גמי לח שהוא מאכל בהמה כדי לתקנו שלא יפול, (ובחוש או משיחה המ"א אוסר, שמוא יבטלו שם והוי קשר של קיימא, אך בעניבה מותר לכו"ע), אבל בחצר שאין חשש שיאבד אסור משום מוקצה, אך אם יש שם רבים וזה גנאי ללכת בלי מנעל מותר מפני כבוד הבריות. (מ"א). ואין חילוק בדין זה בין נפסקה בשבת לנפסקה לפני שבת. ומנעלים שלנו שהם סגורים מלמעלה והם ראויים ללבישה גם אם נפסקה רצועה, תורת כלי עליהם, א"כ נפלה הסוליה שתחת הנעל.

סעיף ט"ז

טלטול חלוק התלוי ליבוש על קנה מוקצה

איתא בגמרא (ק"מ) **אמר רב חיסדא האי כיתניתא משלפו לדירה מקניא שרי, קניא ממנה אסור. אמר רבא ואם כלי קיואי הוא מותר.**

פסק ההלכה- חלוק שכבסו אותו ותלו אותו על קנה, אם היה החלוק טופח ע"מ להטפח בבין השמשות נעשה החלוק מוקצה לכל השבת, ואם לא היה טופח ע"מ להטפח, אם הקנה אינו מיוחד לשימוש זה מותר לשמוט את החלוק מהקנה רק באופן שלא יטלטל את הקנה, ואם הקנה מיוחד לשימוש (כמו הרגילות לדידן) מותר לטלטל את הקנה, ואם תלו את החלוק על דבר שהוא כלי שמלאכתו לאיסור, מותר לטלטלו, כיון שהוא צריך למקומו

סעיף י"ד

הוצאת מנעל מהדפוס

איתא בגמרא (קמ"א): **תני חדא שומטין מנעל מעל גבי אימוס, ותניא אידך אין שומטין. לא קשיא הא רבי אליעזר הא רבנן.** והלכה כרבנן. עוד מבואר בגמרא שלמרות שהדפוס הוא כלי שמלאכתו לאיסור, מותר לטלטלו לצורך מקומו, והיינו לצורך מנעל שהדפוס נתון לתוכו.

פסק ההלכה- מותר לשמוט מנעל מהדפוס, כיון שהדפוס הוא כלי שמלאכתו לאיסור שמותר לטלטלו לצורך מקומו, ואפילו המנעל חדש ואינו יכול לשמוטו בלא לטלטל את הדפוס מותר, (וכיון שנתבאר בסימן ש"ג שאסור לאשה לצאת במנעל חדש אם לא ניסתה ללכת בו מאתמול, ואפילו בבית יש מחמירים, א"כ אפשר שצריך להזהר שלא תשמטנו מהדפוס, א"כ צריכה להשתמש במנעל לדבר אחר). וכן מותר לשמוט את הדפוס מהמנעל בין בתקוע בחוזק בין ברפוי, והא"ר מפקפק בזה וכתב שברפוי טוב שישמוט המנעל, ואם קשה לשמוט את המנעל אין להחמיר.

סעיף ט"ו

טלטול סנדל

איתא בגמרא (ק"ב): **אמר רב יוסף לאביי מדמתרין רבי יוחנן אליבא דרבי יהודה שמע מינה הלכה כרבי יהודה, מאי היא, דתניא סנדל שנפסקה אחת מאזניו או אחת מתרסיותיו טמא, רבי יהודה אומר נפסקה פנימית טמא חיצונה טהור, ואמר עולא ואיתימא רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן כמחלוקת לענין טומאה כך מחלוקת לענין שבת וכן לענין חליצה. וי"א בשם רבי יוחנן שאין הלכה כרבי יהודה. והטור פוסק כרבי יהודה.**

עוד איתא בגמרא (שם) **רבי ירמיה הוה קאזיל בתריה דרבי אבהו בכרמלית, איפסיק רצועה דסנדליה, אמר ליה מאי ניעבד לה, אמר ליה שקול גמי לח דחזי למאכל בהמה וכרוך עליויה. אביי הוה קאי קמיה דרב יוסף (בחצר), איפסיק ליה רצועה, אמר ליה מאי**

בשביל החלוק.

סעיף י"ח

איסור טלטול מחשש שמא יתקע

איתא בגמרא (קל"ח:) **כירה שנשמטה אחת מירכותיה** (כעין רגלים) **מותר לטלטלה, שתיים אסור. רב אמר אפילו חד נמי אסור, גזירה שמא יתקע.** והלכה כרב.

פסק ההלכה – כירה שנשמטה אחת מרגליה או ספסל שנשמט אחד מרגליו, אסור לטלטלם, דחיישנן שמא יתקע (ויעבור משום מכה בפטיש, וי"א משום בונה), וכ"ש שבנשמטו שתיים שאסור שמא יתקע, ואסור להניח את הספסל על ספסל אחר כדי לישב עליו, אפילו נשברה מבעוד יום, (ולשבת בלי לטלטל מותר), ואם יש חשש שהספסל יפול ויזיק מותר לטלטלו ולפנותו, וממילא מותר אז לסמוכו על ספסל אחר ולשבת עליו, אך זוהר שלא יטלטלנו בישיבתו. ואם ישב פעם אחת כך לפני שבת מותר הספסל בטלטול, אך אסור להכניס את הרגל אפילו בצורה רפויה, שמא יתקע, ואם דרך הרגל להיות רפויה ממש מותר אך דין זה אינו ברור, וברפוי ואינו רפוי אסור. ואם הרגל נשברה לגמרי ואינו יכול לתקעה או שהרגל אינה כאן מותר הספסל בטלטול.

סעיף י"ז

טלטול לבנים שנשארו מהבנין

איתא בגמרא (קכ"ד:) **הני ליבני דאיייתור מביינא שרי לטלמוליניהו בשבתא הואיל וחזו למיזגא עלייהו** (ומעתה הם עומדים לכך ותורת כלי עליהם), **שרגיניהו** (-סידרם זה ע"ג זה וגילה דעתו שהם עומדים לבנין) **ודאי אקציניהו.**

פסק ההלכה – לבנים שנשארו מהבנין כיון שהם ראויים לסמוך ולשבת עליהם והם עומדים לכך מותר לטלטלם אפילו מחמה לצל, ויש מחמירים שצריך לחשוב על כך מערב שבת, ואם נשברו הלבנים דינם כדין שברי כלים, ואם סידרם זה על זה גילה דעתו שהקצה אותם לבנין, ואסור לטלטלם אפילו לצורך גופם או מקומם, ולא מהני מחשבה לייחדם לשיבה.

טלטול קוץ כדי שלא יוזקו ממנו רבים

איתא בגמרא (מ"ב.) **קוץ ברשות הרבים מוליכו פחות פחות מארבע אמות, ובכרמלית אפילו טובא.**

פסק ההלכה – קוץ המונח ברשות הרבים מותר לטלטלו פחות פחות מד' אמות עד שיסלקנו לצידי רשות הרבים מקום שאין דורסים בו רבים, ובאבן שאין לה עוקצין חדין אסור לטלטלה. ובכרמלית מותר לטלטלו להדיא, דבמקום הזיקא דרבים לא גזרו רבנן שבות, (וכאן מלבד איסור טלטול מוקצה, יש איסור טלטול בכרמלית, או פחות מד"א ברשות הרבים, אבל בבית מותר אפילו שאין שם רבים, ולכן שברי זכוכית שבבית נתבאר בסעיף ו' שמותר לפנותם). ואם הקוץ היה מונח מערב שבת, משמע מהמ"א שאסור לסלקו, והא"ר מתיר. וקוץ גדול לדעת הריב"ש אסור לטלטלו כיון שקל להזהר ממנו, והמ"א מקשה עליו, והתנו"ש מיישבו ומצדד להורות כמותו, ובטלטול מן הצד מותר.

סעיף י"ט

טלטול סולם

איתא במתני' (ביצה ט.) **בית שמאי אומרים אין מוליכין את הסולם משוכך לשוכך אבל מטהו מחלון לחלון, ובית הלל מתירין. ובגמרא (ט:) אמר רבי יהודה במה דברים אמורים בסולם של שוכך, אבל בסולם של עליה דברי הכל אסור.**

והקשו התוספות והרא"ש דבעירובין ע"ז: משמע שמוותר לטלטל אפילו סולם גדול, ותרצו דהכא איירי ביום טוב שמוותר להוציא את הסולם לרשות הרבים, והרואה אומר להטיח גגו הוא צריך, וכיון דאסור ברשות הרבים אפילו בחדרי חדרים אסור, אבל בשבת דאין דרך להוציא לרשות הרבים מותר לטלטלו בבית. וכן פסק הטור כאן שמוותר לטלטל בשבת בחצר סולם של עליה אפילו אם הוא גדול. ור"ת מתרץ שסולם של עליה הוא גדול וראוי לטוח בו את הגג ולכן אסור לטלטלו, משא"כ סולמות של בית שדרך

(לקושרם יחד מבעוד יום להוכיח שלישיבה הם עומדים, ויחוד במחשבה לא מספיק). **רבן שמעון בן גמליאל אומר אין צריך לקשר. הוא תני לה והוא אמר לה הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. איתמר רב אמר קושר, ושמואל אמר חושב, ורב אסי אמר ישב אף על פי שלא קשר ולא חשב.** (דגלי דעתיה דלישיבה קיימי).

דעות הראשונים להלכה – רבינו תם פסק כרב, ורבינו שמשון הזקן פסק כרב אסי, וכן פסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם. וכתב הר"ן שרב אסי מודה לשמואל שמחשבה מועילה, הילכך קיימא לן דבין חשב בין ישב מותר, וכן פסקו רב האי גאון ורבינו יונה והרא"ש והרמב"ם, אבל הרמב"ן כתב שלרב אסי דוקא ישב מהני אבל חשב לא מהני.

פסק ההלכה – חריות של דקל או שאר עצים, בזמננו שסתמם להסקה אסורים בטלטול, ורק מעשה מבעוד יום יכול להתירם (מ"ב ס"ק פ"ז). ובזמן הגמ' בסתמא היו מותרים, ואם קצצם לשריפה היו אסורים בטלטול. ולשבת עליהם בלא להזיזם ודאי מותר, והמ"א מצדד להתיר אף אם הם זזים כל עוד שאינו מזיזם בידים, והמאירי כתב שבמקום שאין צורך ראוי לפרוש מזה. ואם ישב עליהם מעט מבעוד יום (אפילו לא חשב מבעוד יום לייחדם לישיבה), וכ"ש אם קשרם כדי לשבת עליהם, או אפילו אם חשב מבעוד יום לשבת עליהם בשבת, מותר לטלטלם או לשבת עליהם בשבת. ואם חשב מבעוד יום לשבת עליהם בחול, לדעת השו"ע מותר גם בזה, והא"ר מביא בשם כמה ראשונים שרק מחשבה לשבת בשבת מועילה.

כתב הבית יוסף שיש מי שמתיר לטלטל נר שעוה בשבת במקום שנוהגים שבפעם הראשונה שהאדם מביא את בנו לבית הכנסת הוא מביא איתו נר שעוה, דכיון שמערב שבת חשב להביאו מהני, כדמצינו בחריות של דקל שגדרם לעצים ונמלך עליהם לישיבה. והבית יוסף חולק וסובר דשאני התם שהחריות ראויים לשימוש בשבת, משא"כ בשעוה.

זמורה שיש בראשה עקמימות שראוי לתלות שם דלי ולמלאות בו, אע"פ שחשב מערב שבת למלאות בה אסור

לטלטלם מזוית לזוית. והרמב"ם אוסר לטלטל סולם של עליה אפילו בשבת, כיון שאין עליו תורת כלי.

ולענין סולם של שובך הטור בהלכות יו"ט פוסק שמותר לטלטלו אף משובך לשובך, והיינו כבית הלל, וכאן לענין שבת הטור מתיר להטותו ממקום למקום, ואוסר משובך לשובך. וביאר הבית יוסף שרק ביו"ט ב"ה מתירים משום שמחת יום טוב כדמשמע בגמרא, אבל בשבת דליכא האי טעמא אסור משובך לשובך, (דאילו ממקום למקום אפילו בשל עליה שרי). ועוד יש לומר שמה שאסר להוליכו משובך לשובך הוא כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא לצוד, וכן כתב הרמב"ם.

פסק ההלכה – סולם של עליה שהוא גדול ועשוי לטוח את הגג אסור לטלטלו, ולרמב"ם אסור אפילו לצורך גופו או מקומו, והטור מיקל בשבת, והגר"א מצדד כהרשב"א להתיר בטלטול בעלמא בלי להוליכו ממקום למקום. וסולם של שובך מותר לנטותו ממקום למקום אבל לא יעבידנו משובך לשובך, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא לצוד. וסולם שבבית העשוי לטלטול מזוית לזוית לתשמיש, מותר לטלטלו אפילו אם הוא גדול.

יחוד מוקצה לתשמיש התר

בסעיפים הבאים (כ' – כ"ד) יבוארו דיני דברים שהם מוקצה (מוחמת גופו או כלי שמלאכתו לאיסור) אבל שייך להעמידם כדי להשתמש בהם לתשמיש של התר, מה צריך לעשות מערב שבת כדי להתיר את הדבר בטלטול, אם מספיק שבמחשבתו הוא מייחד את הדבר לשימוש של התר (לאותה שבת או יחוד לעולם), או שצריך לעשות מעשה בגוף הדבר להכשירו לתשמיש של התר (ומה נחשב מעשה). ויש בזה חילוק בין אם רגילים לייחד דבר זה לשימוש התר, לבין היכא שלא רגילים לייחד דבר זה לשימוש התר.

סעיף כ'

טלטול חריות של דקל

איתא בגמרא (ג.) **תני רבה בר בר חנא חריות של דקל שגדרן לעצים ונמלך עליהן לישיבה, צריך לקשר**

המ"א מצדד כשיטת רש"י שהסידור מועיל רק שיוכל לשבת בלי לטלטלם, אבל לטלטלם אסור. ודעת הרמ"א שדין אבנים כדין חריות דדי במחשבה, והמ"א כתב דבעינן יחוד לעולם, וכן משמע דעת שארי אחרונים.

החילוק בין נדבך של אבנים לבין לבנים שנשארו מהבנין
שנתבאר בסעיף י"ז שבסתמא הם מותרים, מרש"י משמע שנדבך זה אבנים סדורות ומוקצות לבנין, ומשמע שאבנים שנשארו מבנין דינם כלבנים, אבל ברמב"ם משמע (וכמ"ש המגיד משנה) שלבנים הם חלקים ועומדים גם לשיבה, ואבנים אינם חלקים ואינם עומדים כלל לשיבה, ואבני גזית משופים וחלקים י"ל שדינם כלבנים, וצ"ע בכל זה. (בה"ל ד"ה אבל נדבך בשם הפמ"ג).

סעיף כ"ב

יחוד אבן לשימוש של התר

דעת הרשב"א שמי שמייחד אבן לכסות בה כלי וכדומה, מותר לטלטלה, דלא גרע מדאיתא בגמרא (ס"ז). **מכניס אדם מלא קופתו עפר ועושה בה כל צרכיו.** אמנם צריך שייחדה לכך לעולם, אבל יחדה לשבת זו בלבד לא מהני, כדאיתא בגמרא (קמ"ב): שהמניח אבן על פי חבית נעשתה החבית בסיס לדבר האסור, והיינו מפני שלא יחדה לכך לעולם.

וכתב על זה הר"ן דדוקא על פי חבית לא מהני יחוד שבת אחת, לפי שאין דרכה ליחדה לכיסוי, אבל בכל מידי דאורחה בהכי, כגון לפצוע בה גאוזים ביחוד לשבת אחת מהני. והרשב"א כתב דאפשר דבעינן שישתמש בה פעם אחת, וי"ל שלפי הרא"ש סגי במחשבה, ובמרדכי ורבינו ירוחם כתבו שצריך מעשה. והבית יוסף כתב שגם לרב אמי שבנדבך של אבנים יחוד בלי לסדרם לא מועיל, בדבר שדרך לייחדו לכך מועיל מעשה, ואפילו שיחוד מועיל גם בלי שום מעשה אפשר דשרי כיון דאורחה בהכי, וכתב הבית יוסף שאח"כ מצא בשבלי הלקט שהרי"ד מתיר לטלטל בשבת אבנים שסידרו בהן הקדרה מערב שבת, והוא הדין באבנים שסוגרים בהם את הדלת, כיון שהן מיוחדים ומוקצים לכך, וכן כל דבר שנעלו בו את הדלתות בחול מותר לטלטלו

שמא יקטום ראשה, ואם היא קשורה בדלי מותר, ומשמע שבזמורה קשה מספיק יחוד מערב שבת, אמנם אם היא מחוברת לקרקע אפילו בקשה אינו מותר אלא בקשורה לדלי מערב שבת והחיבור הוא פחות מג' טפחים סמוך לקרקע. (מ"ב ס"ק פ"א).

סעיף כ"א

טלטול נדבך של אבנים

איתא בגמרא (קכ"ה): **פעם אחת הלך רבי למקום אחד ומצא נדבך של אבנים, ואמר לתלמידיו צאו וחשבו כדי שנושב עליהם למחר, ולא הצריכן רבי למעשה, ורבי יוחנן אמר הצריכן רבי למעשה, מאי מעשה, רבי אמי אמר צאו ולמדום כלומר סדרום, ורב אסי אמר צאו ושפשפום.**

דעות הראשונים להלכה - הרמב"ם פסק כרבי אמי אליבא דרבי יוחנן, והמגיד משנה כתב שבהלכות השמיטו דין נדבך, כיון שבדין חריות מבואר שא"צ מעשה אלא סגי במחשבה, וכתב שבדעת הרמב"ם י"ל שחריות איכא דקיימי לשיבה ואיכא דקיימי לעצים, ולא נאסרו אלא מפני מחשבתו שגדרן לעצים, ומחשבת ישיבה מוציאה מידי מחשבה לעצים, אבל נדבך של אבנים ליכא דקאי לשיבה, ולפיכך צריך מעשה להוכיח שהן לשיבה. וכתב הבית יוסף שגם דעת הרי"ף שיש חילוק בין חריות לנדבך של אבנים (ולא הזכיר דין נדבך משום שסמך על מה שמבואר בדין אבן שעל פי החבית). והבית יוסף מסתפק אם הרי"ף סובר כרב אמי או כרב אסי, והרא"ש בתשובה כתב שיש מי שפסק כרב אמי ויש מי שפסק כרב אסי ולא הכריע ביניהם, ומכל מקום כיון שהרמב"ם פסק בהדיא כמאן דאמר למדום הכי נקטינן.

פסק ההלכה - נדבך של אבנים שזה דבר שעומד לבנין ולא לשיבה, לדעת השו"ע אע"פ שחשב מבעוד יום להשתמש בהם, אסור לטלטלם, משום שהם עומדים רק לבנין, אבל לשבת עליהם בלי לטלטלם מותר. ואם סידרם כדי לשבת עליהם, מהשו"ע משמע שמותר לטלטלם דהוי מעשה, אבל

מבעוד יום אף על פי שלא צבען בשמן ולא כרכן במשיחה מותר לצאת בהן (כרב אסי דאמור ישב אף על פי שלא קשר ולא חשב).

דעות הראשונים – כתב רבינו יונה דהא דלא מהני מחשבה כמו לגבי חריות, משום דלא מוכחא מילתא דמייחדם למכתו ומיחזי כמוציא בשבת. אבל לפי הרא"ש הצביעה אינה כדי לצאת בהם בשבת, אלא כדי לצאת בהן מבעוד יום, ואם אחרי הצביעה נמלך ולא יצא בהם בערב שבת, אפ"ה יכול לצאת בהם בשבת. ולתוס' צריך מחשבה כדי לצאת בהם בשבת, וצביעה כדי לצאת מבעוד יום גריעא ממחשבה ואפ"ה זה מועיל, והר"ן כתב שגם מחשבה לצאת בהם בערב שבת מועילה. בית יוסף.

פסק ההלכה – פשתן סרוק או צמר מנופץ שנותנים על המכה, צריך לייחדם לתשמיש זה מערב שבת, במחשבה (אפילו אם חשב להשתמש בהם בחול), או בתיקון (נתינת שמן או כריכה במשיחה), או בתשמיש, ומשום רפואה ליכא איסורא, דאינו אלא כמלבוש שלא יסרט. וכתב השו"ע שיי"א דלא סגי במחשבה, ודעת המ"א שלכו"ע סגי במחשבה.

מה נחשב ראוי לשימוש ואינו מוקצה

בסעיפים הבאים (כ"ה – ל"ב) יבוארו דיני טלטול דברים מסוימים, שלפעמים הם מוקצה כיון שאינם עומדים לשימוש, או כיון שהשימוש שלהם אסור בשבת, או כיון שהאדם אינו מעונין להשתמש בהם שמא יתקלקלו, ולפעמים הם ראויים לשימוש בשבת ואינם מוקצה.

סעיף כ"ה

טלטול חתיכות עור

איתא במתני' (מ"ט) **טומנין בשלחין ומטלטלין אותן**. ובגמרא איתא **עורות של בעל הבית מטלטלין אותן, ושל אומן אין מטלטלין אותן**. רבי יוסי אומר **אחד זה ואחד זה מטלטלין אותן**. ופסקו הפוסקים כרבי יוסי שמותר גם בשל אומן. וכתבו התוספות דהא דמשמע בגמרא (קט"ז:) שאסור לטלטל עור בלא בשר, פירש רש"י שם דאיירי בעור בהמה דקה, שאינו ראוי כ"כ לשיבה, והכא

בשבת ואפילו באבנים, וכל שכן אם יחדם והזמינם לכך שנעשו כלים מיוחדים לכך במחשבתו, ואף על פי שאינם קשורים לא בדלת ולא בחלון.

פסק ההלכה – אבן או בקעת שרוצה לסגור בהם את הדלת וכדו', שזה דבר שאין דרך לייחדם לכך, אסור להשתמש בהם אע"פ שחשב לעשות כך או שעשה כך מבעוד יום, ואפילו ייחדם לשבת זו אסור, ורק אם ייחדם לעולם או שעשה מעשה המוכיח שעומדים לשימוש מותר, ומשמע דסגי יחוד במחשבה. ואם היה רגיל להשתמש בהם בימות החול לאיזה תשמיש, מהני אפילו אם לא ייחדם בפירוש. אמנם לדבר שדרך לייחדו לכך, כגון אבן לפצע בה אגוזים, י"א שדי ביחוד לשבת אחת או שהשתמש מבעוד יום בתשמיש של התר, וי"א שצריך יחוד לעולם, וי"א שצריך שיעשה מעשה של תיקון מבעוד יום, ובמקום הצורך יש להקל ביחוד לשבת אחת.

סעיף כ"ג

החותך ענף מהדקל מבעוד יום, אם חתכו כדי להבריח את הזבובים או כדי לאיים בו על התינוקות, ואפילו חתכו לשריפה ואח"כ ייחדו לכך, מותר לטלטלו, ויזהר שלא יהרוג את הזבובים בעת ההברחה, אבל אסור לומר לנכרי לתלוש ענף מן המכבדות שמכבדים הבית, אא"כ הוציאו מן המכבדת מבעוד יום וייחדו לכך.

סעיף כ"ד

טלטול פשתן סרוק או צמר מנופץ כדי לתתם על המכה

איתא בגמרא (נ.) שרב אסי דאמור גבי חריות ישב אף על פי שלא קשר, **סובר כי האי תנא דחניא יוצאים בפקורין** (פשתן סרוק שנותנים על המכה) **ובציפה** (צמר מנופץ שניתן על המכה), **אימתי בזמן שצבען בשמן וכרכן במשיחה** (שגילה דעתו שהם עומדים להניחם על מכה, שאין זה לרפואה אלא שלא תישרט המכה, והוא כמלבוש בעלמא), **לא צבען בשמן ולא כרכן במשיחה אין יוצאין בהם** (ואפילו לטלטלם בבית אסור. תוס'), **ואם יצא בהם** (או ישב עימם בביתו. שם) **שעה אחת**

דלית להו מוקצה. ולתוס' איירי בראוים לאכילת כלבים, דגם ר"ש מודה שצריך שיהיו ראוים למאכל בהמה, וכ"ש הר"ף והרא"ש והרמב"ם. וכתב הר"ן דהא דשרי רבי שמעון לטלטל עצמות הראויין לכלבים וקליפין הראוים למאכל בהמה, היינו כשנתפרקו מהאוכל בשבת אבל אם נתפרקו מערב שבת אפילו רבי שמעון מודה. והבית יוסף מקשה על הר"ן שהרי בנבילה שנתנבלה מערב שבת אפילו רבי יהודה שרי, ואפשר שיש להגיה בר"ן רבי יהודה במקום רבי שמעון.

אם מותר להגביה את השלחן או שרק ניעור מותר – כתב הרא"ש שהטעם שמגביהים שולחן ומפה עם עצמות וקליפין אפילו באינן ראויין למאכל בהמה, מפני שהם בטלים אגב הפת, ומשמע מדבריו שמותר להגביה השולחן ולטלטלו עם הקליפות שעליו. אבל מדברי סמ"ג נראה שרק לנער מותר, אבל להגביה ולטלטלה כמות שהיא אסור, דומיא דמעוה שעל הכר. אמנם אם הוא צריך למקום השולחן לכולי עלמא מותר להגביה את הטבלה כמות שהיא, דבמעוה שעל הכר נמי שרי כהאי גוונא. ואפשר דלא פליגי, והרא"ש מתיר דווקא כשיש בשולחן פת, שאז מותר לטלטל את הטבלה עם העצמות וקליפין אגב הפת.

עוד איתא במתני' (שם) **מעבירין מלפני השלחן פירורין פחות מכזית**. וכתב רש"י שכל שכן שאם יש בהן כזית מותר.

פסק ההלכה – עצמות הראויות לכלבים, ופרורים קטנים שאין בהם כזית ועומדים למאכל בהמה ועופות, מותר להעבירם מעל השלחן, (ואפילו פירק את הבשר מהעצם בשבת מותר), אבל קליפות או עצמות שאינם ראויות למאכל בהמה, כגון קליפות אגוזים או ביצים או עצמות קשות (שלא נשאר עליהם בשר כלל), אסור לטלטלם, וינער את דף השלחן או את המפה יחד עם הפסולת, ובארץ יכבדה בכנף של אה, או שיעביר את הפסולת מהשלחן ע"י דבר אחר (בצריך למקומה), ואם יש פת על השלחן, או שהוא צריך למקום השלחן, מותר לטלטל את הטבלה עם הפסולת

מייירי בעור בהמה גסה. ולפי זה הא דתנן (ק"כ.) פורסין עור של גדי על גבי תיבה וכו', מייירי כשיחדו לשיבה. ורבינו תם מפרש דהכא ביבשים שהם ראוים לשיבה, והתם איירי בלחים, וכ"כ הר"ן.

פסק ההלכה – לדעה ראשונה עורות יבשים בין בשל אומן בין בשל בעה"ב, בין בשל בהמה גסה בין בשל בהמה דקה מותר, אבל עורות לחים דלא חזו לשיבה אסור, אא"כ חשב מבעוד יום לשבת עליהם, ואם נתנם באוצר לסחורה בעינן דווקא יחוד. ולדעה שניה בבהמה גסה מותר בין בלחים בין ביבשים, ובבהמה דקה בעינן חישוב בין בלחים בין ביבשים. והעיקר כדעה ראשונה, ומותר ביבשים אף באינם עבדים.

סעיף כ"ז

טלטול נסרים

איתא בגמרא (מ"ט:) **נסרין של בעל הבית מטלמין אותן, ושל אומן אין מטלמין אותן (כיון דקפיד עלייהו. גמרא), ואם חישב לתת עליהן פת לאורחין בין כך ובין כך מטלמין.**

פסק ההלכה – נסרים של בעה"ב מותר לטלטלם. ושל אומן מותר רק אם חשב עליהם מבעוד יום לתשמיש של התר. ושל סוחרים שנתנום לאוצר, אפשר שגם בזה אסור, אע"פ שלא החליקם ברהיטני.

סעיף כ"ז

פנוי שאריות אוכל

איתא במתני' (קמ"ג.) **בית שמאי אומרים מעבירין (בידים) מעל השולחן עצמות (קשים שאינם ראוים לכלב) וקליפין. ובית הלל אומרים מסלק את הטבלא כולה (שיש תורת כלי עליה) ומנערה (אבל לא יטלטל הקליפים, בידיים כרבי יהודה).** ובגמרא **אמר רב נחמן אנו אין לנו אלא בית שמאי כרבי יהודה ובית הלל כרבי שמעון, ופירש רש"י** שהשיטות במתני' מוחלפות, ובאמת בית שמאי כרבי יהודה ובית הלל כרבי שמעון. וקליפין, לרש"י היינו של אגוזים,

בגמרא דת"ק דברייתא ס"ל כרשב"ג, וכ"כ המגיד משנה בשם הרשב"א. אבל הרמב"ם מתיר לטלטל חצב וחרדל אע"פ שאין לו צביים ולא יונים. והרי"ף כתב שאין הלכה כרשב"ג, וכן כתב שאסור לטלטל חרדל, אולם המגיד משנה כתב שדעתו כדעת הרמב"ם, וכ"כ הר"ן, וביאר הר"ן דעתם, דסבירא להו דתנא דמתניתין ותנא דברייתא לא פליגי אהדדי, אלא מור כי אתריה ומור כי אתריה באתריה, דתנא דברייתא היו רגילין לגדל יונים ובאתריה דתנא דמתניתין לא היו רגילים, אבל לכולי עלמא אין מטלטלים אלא מה שהוא ראוי לבהמה חיה ועוף המצויים באותו מקום. וכן מבואר ברמב"ם שאיסור טלטול שברי זכוכית הוא מפני שאין נעמיות מצויות אצל רוב בני אדם, וא"כ מאכל בהמה במקום שאותה בהמה מצויה מותר לטלטל.

עוד מבואר בגמרא שמי שיש לו חיה או עוף שאינם מצויים, מותר לו לטלטל דבר הראוי למאכל לאותו בעל חי.

פסק ההלכה - דבר הראוי למאכל בעלי חיים אם אותם בעלי חיים מצויים באותו מקום לרוב בני האדם מותר בטלטול, אבל אם אותם בעלי חיים אינם מצויים, אף שמצויים אצל עשירים וכד' אסורים בטלטול, אא"כ יש לאותו אדם בעלי חיים אלו, ולכן מותר לטלטל עצמות אף אם נתפרקו בערב שבת מן הבשר, כיון שהכלבים מצויים, אך אם אין הכלבים מצויים אסור אפילו אם נתפרקו בשבת.

סעיף ל'

טלטול גרעינים

איתא בגמרא (קמ"ג.) גרעיני דתמרי ארמייתא שרי למטולינהו הואיל וחזיין אגב אימייהו, ודפרסייתא אסור. שמזאל מטלטל להו אגב ריפתא. רבה מטלטל להו אגב לקנא דמיא. וכתב הרי"ף שארמייתא היינו רכים, שהם נאכלים עם התמורה עצמה, ודפרסייתא הם קשים ואינם נאכלים עם התמרים. פירוש אחר ארמייתא הם קשים והבהמה אוכלתם עם הגרעינים, ופרסייתא הם רכים ואין הבהמה אוכלת אותם. ומסתבר שבמקום שאין מאכלים תמרים לבהמות אסור לטלטל בין קשים בין רכים. **דעות הראשונים** - הרא"ש כתב דהך סוגיא כרבי יהודה,

למקום אחר, ואפשר דאפילו לכתחילה מותר להניח פת כדי להתיר את הגבהת הטבלה אם קשה לו לנער. ואם יש הרבה פסולת ומאוס עליו להשאירה, מותר לסלק את הפסולת בידים, דהוי כגרף של רעי.

סעיף כ"ח

טלטול חבילות עצים וקש

איתא במתני' (קכ"ו:) **חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדים, אם התקנין למאכל בהמה מטלטלין אותן, ואם לאו אין מטלטלין אותן.** והגמרא (קכ"ח.) מביאה שרשב"ג חולק וסובר שחבילין הנימלין ביד אחד מותר למטלן, בשתי ידים אסור למטלן. והלכה כת"ק.

פסק ההלכה - חבילות עצים רכים וקש הראויים למאכל בהמה, במקום שסתמא הם עומדים להסקה או לבנין אסור לטלטלם אפילו אם הם חבילות קטנות, ורק אם הזמינם למאכל בהמה מותר לטלטלם. ובמקום שבסתמא הם עומדים לשכיבה או למאכל בהמה, מותר לטלטלם בלא זימון.

סעיף כ"ט

טלטול דבר הראוי למאכל לבעלי חיים

איתא במתני' (קכ"ו:) **ולא את הלוף ולא את החרדל, רבן שמעון בן גמליאל מתיר בלוף מפני שהוא מאכל עורבין.** ובגמרא (קכ"ח.) **תנו רבנן מטלטלין את החצב מפני שהוא מאכל לצביים, ואת החרדל מפני שהוא מאכל ליונים, רשב"ג אומר אף מטלטלין שברי זכוכית, מפני שהוא מאכל לנעמיות, אמר ליה רבי נתן אלא מעתה חבילי זמורות יטלטלו מפני שהוא מאכל לפילין.**

דעות הראשונים - הטור פוסק שאין מטלטלים לוף אע"פ שהוא ראוי לעורבים, אא"כ יש לו עורבים, וכן חצב רק אם יש לו צביים ושברי זכוכית רק אם יש לו נעמיות, וחבילי זמורות רק אם יש לו פילים, וחרדל רק אם יש לו יונים, דאין הלכה כרשב"ג (דאיתא בגמרא שרשב"ג ורבי ישמעאל וכו' ס"ל כל ישראל בני מלכים הם, ואין הלכה כשיטה), ומשמע

כתב הרא"ש דהני סופלי אינם ראויים לבהמה אלא על ידי שום תיקון, אלא שלפעמים אוכלים אותם על ידי הדחק, דאם היו ראויים להביא למאכל בהמה היה מותר לטלטלם בלא ריפתא.

פסק ההלכה – גרעיני תמרים אם דרך להאכילם לבהמה מותר לטלטלם, אבל אם אין דרך להאכילם לבהמה אסור לטלטלם אע"פ שהם ראויים לבהמה, ואדם חשוב צריך להחמיר על עצמו בכל מקום, כיון שיש מקומות שאין מאכילים אותם לבהמה, וגם אינו ראוי לבהמה אלא ע"י הדחק, ויכול לטלטלם ע"י שינוי כגון לזורקם בלשונו או אגב פת. וגרעיני שאר פירות אפשר דסגי שיהיו ראויים לבהמה, וכדמשמע ברמב"ם. וגרעיני תפוחים ואגסים בלאו הכי אפשר שיש להקל, כיון שהם ראויים אף לאכילת אדם, וכ"ש שמותר לטלטל גרעינים שיש בתוכם אוכל, אף אם אין בדעתו לאוכלם.

סעיפים ל"א ל"ב

טלטול בשר ודגים

איתא בגמרא (קכ"ה). **תנו רבנן, דג מליח מותר למלטלו, דג תפל אסור למלטלו. בשר בין תפל ובין מליח מותר למלטלו.**

פסקי ההלכה

בשר חי מותר לטלטלו אפילו אם אינו מלוח כלל, משום דיש שכוססים בשר חי (דמותר לאכול בשר אחרי הדחה ללא מליחה אם אוכלו חי), ומבואר במ"א שרק בשר ממין רך כגון יונה ובר אוזא, אבל בבשר בהמה אסור, והט"ז מתיר גם בבשר בהמה, והגר"א מתיר בכל בשר, ובמקום הדחק יש לסמוך על המקילים. ובשר תפוח אפילו נתפח בשבת מותר לטלטלו מפני שהוא ראוי לכלבים.

בהמת נכרי שנשחטה בשבת מותר לטלטלה, כמו שמותר לטלטל בשבת בהמה שנתנבלה.

דג מלוח או מעושן מותר לטלטלו, כיון שהוא ראוי לאכילה ע"י הדחק, אבל אם אינו מלוח אסור, ואם הוא ראוי לכלבים, לדעת הט"ז מותר לטלטלו, אבל המ"א כתב שכיון שהוא

ואנו קיימא לן כרבי שמעון דלית ליה מוקצה, וממילא מותר לטלטל גרעינים, ומה שהרי"ף הביא גמרא זו להלכה, הטעם הוא מפני שאדם חשוב יש לו להחמיר בזה, (כדאיתא בגמרא קמ"ב: וקנ"ו:), וכ"כ הרא"ש בתשובה בשם ר"ת, וכתב שהגרעינים ראויים לבהמה, דאי לא חזו כאבן, אין מטלטלין אבן אגב פת, והא דאיתא בגמרא (ל: קמ"ב:): לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד, איירי במוקצה מחמת גופו כאבנים וכדומה, וכ"כ התוספות ששמואל היה מחמיר על עצמו, וכ"כ הר"ן בשם רבינו יונה והרא"ה, אבל בשם הרמב"ן כתב שמדובר בגרעינים העומדים להסקה, שגם לפי ר"ש אסור לטלטלם בשבת, (והא דאיתא בגמרא (כ"ט). שלר"ש מותר לטלטל גרעיני תמרים, היינו דווקא ביו"ט שמותר להסיק בהם), ואע"פ שהם ראויים קצת למאכל בהמה, כיון דבסתמא הם עומדים להסקה אסור לטלטלם בשבת. וכן נראה דעת הרי"ף. והטור פסק כהרא"ש. והרמב"ם כתב שקליפות וגרעינים אם הם ראויים למאכל בהמה מותר לטלטלם, ואם אינם ראויים אסור לטלטלם, אלא אוכל את האוכל וזורקם לאחוריו. ומה שזורקם לאחוריו היינו כדין גרף של רעי דאיתא בגמרא (קמ"ג). **רב הונא בריה דרב יהושע עביד להו כגרף של רעי** (צוברם לפניו עד שנמאסות בעיניו, ונוטלים אותן מפניו כגרף של רעי, ונותנם לבהמה). **אמר ליה רב אשי לאמימר וכי עושין גרף של רעי לכתחלה בשבת, רב ששח זריק להו בלישניה, רב פפא זריק להו אחורי המטה.**

עוד איתא בגמרא (ביצה כ"א:): **אמר ליה אבבי לרב יוסף לרבי יוסי דאמר "לכם" ולא לכלבים, הני סופלי** (גרעיני תמרה) **לחיותא היכי שדינן להו ביום טוב, אמר ליה הואיל וחזו להסקה, תינח ביום טוב, בשבת מאי איכא למימר, מטלטלין להו אגב ריפתא.** וכתבו התוספות דהא דאיתא בגמרא לא התירו ככר או תינוק אלא למת בלבד, היינו בדבר שאפשר לעשותו מבעוד יום, אבל הרא"ש פירש בשם ריב"א שאגב ריפתא הכונה שזורק את הגרעינים לסל של הלחם, אבל להניח לחם עליהם כדי לטלטלם אסור, דלא התירו ככר או תינוק אלא למת, עוד

משנה שלפי הגירסה שלנו בגמרא צואה של קטן אפילו אם היא בחצר אחרת מותר לטלטלה ולפנותה, מפני שהיא ראויה להאכילה לכלבים, וכן כתב רבינו ירוחם, וכתב דהוא הדין לצואת גדול.

פסק ההלכה – דבר מטונף כגון רעי וקיא וצואה בין של אדם בין של תרנגולים, או עכבר מת, אם הדבר נמצא במקום שדרים שם, או במקום דריסת הרגל כגון חצר שלפני הבית או מבוי, מותר לסלק את הדבר המטונף לאשפה או לבית הכסא, ואפילו בלא כלי מותר לסלקו. אבל אם הוא מונח במקום שאין דרים שם הוא מוקצה מחמת גופו ואסור לטלטלו, ואם ירא שהתינוק יתלכלך מזה, יכול לכפות עליו כלי.

סעיף ל"ה

החזרת גרף של רעי

איתא בגמרא (ביצה ל"ו): **אמר שמואל גרף של רעי ועבים של מימי רגלים מותר להוציא לאשפה, וכשהוא מחזירו נותן בו מים ומחזירו.**

דעות הראשונים – דעת רבינו ירוחם שההתר להחזירו כשיש בו מים הוא דווקא כשמחזירו לצורך להוציא בו צואה או מי רגלים, דאם לא כן אסור לטלטלו שלא לצורך אפילו יש בתוכו מים, דלא אמרו ככר אלא גבי מת. וכ"כ מהר"י אבוהב בשם הרשב"א, וכתב שהרא"ש לא חילק בזה, ונראה דס"ל דשאני גרף של רעי שאם לא יתירו לו להחזירם ע"י נתינת מים, לא יוציאנו כדי שלא יפסיד את כליו כשיוציאם לאשפה, ויניחם שם. עוד כתב שם שהרשב"א הקשה מה מועיל נתינת מים לתוכו, והרי המים נמאסים שם ואינם ראויים לכלום, והשיב הרשב"א שהמים ראויים לבהמות.

פסקי ההלכה

גרף בלא רעי או עבית בלא מי רגלים, בין של חרס בין של עץ, הרי הם כמוקצה מחמת גופו כיון שהם מאוסים מאד, ואסור לטלטלם ממקום שאינו דר שם, ואם הם מלאים וא"א ליפנות עליהם, מותר להוציאם ולהחזירם משום כבוד הבריות, וכן אם הם במקום שדרים שם מותר להוציאם.

עומד לאכילת אדם ולא לכלבים אסור לטלטלו, ולפי זה שומן צונן של בהמה שאינו עומד לאכילה כן אסור לטלטלו, וכן פסקו האחרונים.

סעיף ל"ג

קמיע שאינו מומחה (כמבואר בסימן ש"א) אע"פ שאסור מדרבנן לצאת בו לרשות הרבים (דמדאורייתא מותר כיון שזה דרך מלבוש), מותר לטלטלו, וכן מותר ללבושו ולצאת איתו לכרמלית (דלא כהמ"א), אך קמיע שודאי אינו מומחה אסור אף בכרמלית.

התר לטלטול גרף של רעי

חכמים התירו לטלטל גרף של רעי וכל דבר מאוס הנמצא במקום מגורי בני אדם, כדי להוציאם משם, אע"פ שזה מוקצה, משום כבוד הבריות. ולהלן יבואר מהיכן מותר לפנות גרף של רעי, ובאיזה אופן מותר להחזיר את הגרף, והאם מותר לגרום הוצאת גרף של רעי ע"י הבאת דבר שעתידי להמאס, או ע"י קביעת ישיבתו שם.

סעיף ל"ד

מהיכן מותר לסלק גרף של רעי

איתא במתני' (ק"א) **כופין קערה על הנר בשביל שלא תאחוז האור בקורה ועל צואה על קמן.** ואיתא בגמרא (שם) **והלא היא עצמה מוכנת לכלבים וכו', אימא על צואה של תרנגולים מפני קמן. ותיפוק ליה דהוי גרף של רעי, וכי תימא גרף של רעי אנב מנא אין איהו גופיה לא, והא הווא עכבר דאישתכח באיספרמקי דרב אשי, ואמר להו נקוטו בצוציתיה ואפקוה. באשפה. וקמן באשפה מאי בעי ליה, בחצר. חצר נמי, גרף של רעי הוא, באשפה שבחצר.**

דעות הראשונים – דעת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם והטור שאין חילוק בין צואה של תרנגולים לצואה של בני אדם, דאם הם בחצר שיושבים שם מותר לפנותם כדין גרף של רעי, אבל אם הם בחצר אחרת (או באותה חצר במקום המוקצה לאשפה או לתרנגולים ואינו דר שם), שאדם מוקצה להם מקום, מותר רק לכפות עליהם כלי כדי שלא יתלכלך מהם הקטן שהולך לשם לפעמים. וכתב המגיד

עוד מבואר בטור שא"צ להביא לשם דווקא את מיטתו, וכ"כ הרא"ש שישכב להכניס לשם כלי תשמישו, אמנם משמע דקביעות ישיבה מיהא בעינן, כגון מטה לשכב או שולחן לאכול, אבל ישיבה גרידא לא חשיבא להוציא הגרף על ידי כך, דאמרינן ליה שיצא משם, כיון דמעיקרא לא היה יושב שם ועכשיו נכנס דרך עראי.

ומשמע מהמגיד משנה והרא"ש שההתר לקבוע ישיבתו שם ולהוציא את הגרף של רעי הוא דווקא במקום שדרכו לדור שם, אבל בחצר וכדומה אסור, דכתב הרא"ש אבל אם הוא במקום שאדם מקפיד מותר להכניס מטתו או כלי תשמישו לגרום להיות גרף להוציאו. עכ"ל. ומשמע שבמקום שאינו מקפיד לא, והטעם משום דמינכרא הערמתו. אמנם בנוסחה אחרת ברא"ש כתוב אבל אם הוא במקום שאין אדם מקפיד מותר להכניס מטתו, וכתב הבית יוסף שזו הגירסה הנכונה, דאילו במקום שאדם מקפיד בלא הכנסת מיטה נמי שרי להוציאו, ואפשר שגם בדברי הרב המגיד צריך להגיה.

וכתב הרמב"ם שאע"פ שאין עושין גרף של רעי לכתחלה, אם עבר ועשאו מותר להוציאו. וכתב המגיד משנה שהרמב"ם דייק דין זה מדאמרינן אין עושין גרף של רעי לכתחלה, ואם לא היה מותר להוציאו איזה איסור יש בעשייתו.

פסקי ההלכה

אסור להביא דבר שעתיד להימאס אפילו אם אין כוונתו להוציאו, אם הוא עשוי להוציאו לכשימאס, ואפילו במקום הפסד אסור, ואם עבר ועשאו מותר להוציאו, אפילו אם הכניסו בשביל להוציאו, אבל דבר שלא ודאי ימאס מותר להכניסו.

במקום פסידא מותר לקבוע ישיבתו ליד הגרף, ע"י שיכניס לשם מיטתו לשכב עליה או שיכניס שלחנו ויאכל שם, ועי"ז יוכל להוציא את הגרף, אבל ישיבה בעלמא לא מהני.

אם הוציא גרף של רעי או עביט של מי רגלים אסור להחזירם, אא"כ נתן לתוכם מים שראויים לפחות לשתיים בהמה, (ואז מותר להחזיר אפילו כשאינו צריך להוציא בו פעם נוספת, ויש מחמירים בזה, והא"ר מכריע שאם זה מקום המשתמר לא יחזיר שלא לצורך, ואם צריך לו כדי ליפנות עליו, אפשר דשרי אפילו בלא מים, משום כבוד הבריות). והמ"א מתיר אם הם עדיין בידו אף בלא מים, והא"ר והפמ"ג מפקפקים בזה.

סעיפים ל"ו ל"ז

גרימת הצורך להוצאת גרף של רעי

איתא בגמרא (ביצה כ"א:): **אין מזמנים את הנכרי בשבת משום שיורי כוסות** (שהם אסורים בהנאה) **וכו', אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא ולהוי כנרף של רעי, אמר ליה וכי עושין נרף של רעי לכתחלה.** עוד איתא בגמרא (שם ל"ו:): **בי רחיא דאביי דלוף, אתא לקמיה דרבה, אמר ליה זיל עייליה לפורין להתם דלהוי כנרף של רעי, ואפקיה. יתיב אביי וקא קשיא ליה וכי עושין נרף של רעי לכתחלה** (וכי מותר לגרום שיהיה הדבר מאוס כדי שיוציאו), **אדהכי נפל בי רחיא דאביי, אמר תיתי לי דעברי אדמור.** ומשמע שאביי חזר בו והודה לדברי רבה שמותר היה לו להביא מיטתו לשם.

והקשו הראשונים מהגמ' כ"א: ששם מבואר שאסור לעשות גרף של רעי לכתחילה, וכתבו התוס' דהכא שרי משום פסידא, עוד מחלקים התוס' והרא"ש שאסור לעשות גרף של רעי בידים, אבל כשהגרף נעשה מאליו כגון ע"י שקובע ישיבתו שם מותר, וכ"כ הטור.

וכתב הבית יוסף שמבואר בתוס' וברא"ש שמותר לקבוע ישיבתו שם אפילו אחרי שהדבר נמאס, ומה שכתב הטור שמותר לקבוע ישיבתו שם כדי להוציאו לאחר שימאס, כוונתו שכשישהה שם מעט תתאונן דעתו עליו מחמת המיאוס ויוציאנו.

דינים נוספים בטלטול מוקצה

סעיף ל"ח

טלטול עפר

איתא בגמרא (נ.) **אמר רב יהודה: מכניס אדם מלא קופתו עפר** (לכסות בו צואה ורוק), **ועושה בה כל צרכו. דרש מר זוטרא משמיה דמר זוטרא רבה, והוא שיחד לו קרן זוית** (דהוי כמזכין ועומד לכך, אבל אם נתנו באמצע הבית למדרס רגלים הרי הוא בטל לקרקעית הבית והוא מוקצה ואסור לטלטלו).

פסק ההלכה- מותר להכניס לביתו עפר מבעוד יום ולשפוך אותו בקרן זוית ולהשתמש בו לצרכיו כגון לכסות צואה או רוק, (והיינו באופן שאין בנטילת העפר עשית גומא, כגון שנוטל בשוה, או שהחול נופל מיד ומכסה את הגומא), אבל אם לא ייחד לו קרן זוית, אפילו אם הכניסו לתשמיש, מ"מ כיון שפיזרו למדרס הרגלים אפילו אם מתחילה הכניסו לתשמיש הרי הוא בטל לעפר הבית ואסור לטלטלו, ורעק"א מביא בשם הנזירות שמשון שאם הרצפה היא מאבנים או נסרים מותר, וצ"ע בזה, דכיון שנתנו לדריסת הרגלים הרי הוא מוקצה, וגם אם נסבור כדבריו אינו מותר אלא כשמתחילה הכניסו לתשמיש, אבל אם מתחילה פיזרו אסור. ואסור לקחת בשבת מהעפר המפוזר בקרקע הבית לאיזה תשמיש.

פירות הטמונים בחול מותר לקחת את הפירות, כי עפר זה אינו מוקצה.

סעיפים ל"ט מ'

טלטול בעלי חיים

איתא במתני' (קכ"ח:) **כופין את הסל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו** (קמ"ל דכלי ניטל אף לצורך דבר שאינו ניטל). **תרנגולת שברחה דוחין אותה עד שתכנס.** ובגמרא **דוחין (בידים) אין מדדין** (להוליכם ע"י אחיזה בצוואר ובצדדים) **לא. תנינא להא דתנו רבון, מדדין בהמה חיה ועוף בחצר, אבל לא את התרנגולת. תרנגולת מאי מעמא לא, אמר אביי משום דמקפא נפשה. תני חדא מדדין בהמה וחיה ועוף בחצר, אבל לא ברשות הרבים,**

והאשה מדדה את בנה ברשות הרבים, ואין צריך לומר בחצר, ותניא אידך אין עוקרין בהמה וחיה ועוף בחצר אבל דוחין בהן שיכנסו. הא גופא קשיא, אמרת אין עוקרין אבל דדויי מדדין, הדר אמרת דוחין אין מדדין לא, אמר אביי סיפא אתאן לתרנגולת.

עוד איתא בגמרא (מ"ג.) **כופין את הסל לפני האפרוחין שיעלו וירדו. קסבר מותר לטלטלו, והתניא אסור לטלטלו, בעודן עליו. והתניא אף על פי שאין עודן עליו אסור, אמר רבי אבהו בעודן עליו כל בין השמשות, מיגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא.**

לרש"י טעם איסור דדויי תרנגולת הוא מפני שהיא מגביהה את עצמה מהארץ, ונמצא זה מטלטל, והרמב"ם והסמ"ג כתבו שאסור משום שהיא נשמטת מן היד ונמצאו אגפיה נתלשים.

הר"ן מקשה איך מותר לדדות בעלי חיים, והרי כל דבר שאסור לטלטלו אסור לטלטל אפילו מקצתו, ותיירץ שההתיר הוא משום צער בעלי חיים, ודווקא בצריכים לכך.

הרמב"ם והטור אוסרים לדדות ברשות הרבים כל בהמה, אבל הר"ן כתב שכמו שאשה מדדה את בנה אפילו ברשות הרבים, כך מותר לדדות ברשות הרבים עגלים וסוסיים, ורק בעלי חיים קטנים מותר דווקא בחצר, שמתוך שקשה להנהיגם ברגליהם חוששים שיבוא לטלטלם.

פסקי ההלכה

בהמה חיה ועוף הרי הם מוקצה מחמת גופו, ואסור לתופסם אפילו כדי למנוע הפסד (אפילו אם הבעל חי מורגל בבית שאין בזה משום צידה).

מותר לכפות סל לפני אפרוחים כדי שיעלו וירדו, ובעודם עליו אסור לטלטלו, ואם היו עליו כל בין השמשות הוקצה הסל לכל השבת.

מותר לדדות בחצר בהמה חיה ועוף בין גדולים בין קטנים, אם הם צריכים לכך (משום צעב"ח, אבל בלאו הכי אסור,

סעיפים מ"ב מ"ג

נגיעה במוקצה מותרת, ובלבד שהמוקצה לא יתנענע מחמת הנגיעה, וכן מותר לטלטל מוקצה ע"י נפיחה, וכבר נתבאר דברים אלו לעיל סעיף ג'.

איתא במתני' (קכ"ב) **עשה נכרי כבש לירד בו יורד אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל אסור**. וכתב הרמב"ן שדווקא לרדת מותר, כיון שאינו מטלטלו ואינו אלא כיושב על האבן, אבל לטלטל מותר רק אם העצים היו תלושים מערב שבת, ואין העצים מוקצה כיון שאין העכו"ם מקצה כלום מדעתו. והכלבו מביא ש"א שדבר שהוא מוקצה, גם אצל נכרי הוא מוקצה. והלכה כהר"ן שהוא רב מובהק, וכ"ש כאן שזה להקל בדרבנן. (בית יוסף).

סעיף מ"ד

איתא בגמרא (קכ"ד:) **מנופה שנכתתה, היא ושבריה מותר לטלטלה בשבת. ולא יספות** (-יחתוך) **ממנה שבר לכסות בה את הכלי ולסמוך בה כרעי המטה**.

פסק ההלכה - כלי שהתחיל להשבר אסור לתלוש ממנו חתיכה כדי להשתמש בה לכסוי או לסמיכה, מפני שזה תיקון כלי, וכן חתיכה שכבר נפלה אסור להסיר ממנה את הבליטות כדי שיוכל לכסות בו, וזה בכלל מכה בפטיש, אבל חרס שנשבר מותר להשתמש בו בלא לתקנו.

סעיף מ"ה

טלטול ומשחק בכדור - דעת השו"ע שאסור לשחק בכדור או לטלטלו בשבת או יו"ט, בין כדור מנייר בין כדור מעץ, דאינו נחשב כלי מחמת שראוי לשחק בו, והוא מוקצה מחמת גופו. והרמ"א מביא להתיר בזה, ואפשר שטעמם מפני שהוא עשוי לכך לתמידות, ומ"מ ברשות הרבים או בכרמלית לכו"ע אסור לשחק בו בשבת, דבכל יפול מחוץ לד' אמות ויבוא לטלטלו, וביו"ט מותר אפילו ברשות הרבים. וכל זה כשמשחק שלא ע"ג קרקע, אבל המשחק ע"ג קרקע אסור משום חשש אשוויי גומות, ומ"מ אין למחות בנשים וקטנים, דמוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו

דכל דבר שאסור לטלטל כולו אסור לטלטל מקצתו, ודדוי היינו שאוחז בצווארם ובצדדים ומוליכם, ויזהר לא להגביהם, וברשות הרבים אסור לדדות, והטור והלבוש אוסרים גם בכרמלית, ודלא כהבית יוסף שמצדד להקל בזה, (ובעגלים גדולים יש להקל בכרמלית). ותרנגולת אסור לדדות מפני שהיא מגביהה עצמה מהארץ, אבל מותר לדחוף אותה בין לצורכה בין לתועלתו שלא יבוא לידי הפסד ואפילו ברחה לרשות הרבים מותר, אבל בלא הפסד ממון אף לדחותה אינו נכון.

סעיף מ"א

טלטול קטן ברשות הרבים או בכרמלית

איתא במתני' (קכ"ה:) **אשה מדדה את בנה, אמר רבי יהודה אימתי בזמן שהוא נוטל אחת ומניח אחת, אבל אם היה גורר אסור**. ובגמרא שם איתא **והאשה מדדה את בנה ברשות הרבים, ואין צריך לומר בחצר**. והלכה כרבי יהודה, דאיתא בגמרא (עירובין פ"ב.) שכל מקום שאמר רבי יהודה אימתי הוא בא לפרש ולא לחלוק.

פסק ההלכה - מותר לאשה לדדות את בנה אפילו ברשות הרבים, והיינו באופן שכשמגביה רגל אחת הרגל השניה נמצאת על הקרקע, (דאפילו בהגבהה ליכא איסורא דאורייתא אלא דרבנן, דחי נושא את עצמו, אמנם אם יש עליו כיס חייב משום כיס, וגדול המלוּבש בבגדיו פטור דבגדיו טפלים לו, וכפות או חולה אסור לטלטלם מדאורייתא, ובמת הוי מלאכה שא"צ לגופה), ותזהר האשה שלא לגרור את הקטן, (לרש"י הוי כמו שנושאתו, ולר"ן אסור מדרבנן) ואפילו בכרמלית אסור אפילו בקטן שאפשר לדדותו, ויש מקילים בזה, אבל לישא קטן על כתפו אע"פ שהוא יכול ללכת לבד אסור, ואף בכרמלית אסור מדרבנן, ומ"מ אין למחות בנכשלים בזה דודאי לא ישמעו ומוטב שיהיו שוגגין. וקטן שאינו יכול ללכת לבדו לרוב הפוסקים חייב אם נשאו ברשות הרבים, דבהא לא אמרינן חי נושא את עצמו, ועל ידי נכרי מותר לדין שאין מצוי אצלנו רשות הרבים.

מזידים.

אלא לצורך מקומם.

סעיף מ"ו

תולעי משי אסור לשאתם תחת אציליו, מפני שאסורים בטלטול, ומפני שזה פסיק רישא שיתחממו ויצאו התולעים מן הזרע.

סעיף מ"ז

בגד שעטנז יש אוסרים לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו, דהוא מוקצה מפני שאסור ללבושו, ויש ליזהר בזה במשכונות של נכרים. ויש מתירים כיון שתורת בגד עליו, והעיקר כהאוסרים.

סעיף מ"ח

מניפה מותר לטלטלה כדי להבריא זבובים.

סעיף מ"ט

מכבדות - לדעת השו"ע מותר לטלטלם אפילו מחמה לצל, כיון שמותר לכבד בהם קרקע מרוצפת, ולדעת הרמ"א שאסור לכבד קרקע מרוצפת, דינם ככלי שמלאכתו לאיסור.

סעיף נ'

ספרי חכמות או כלי שחוזים על ידו בכוכבים לדעת הרשב"א מותר לטלטלם דס"ל שמותר להשתמש בזה בשבת, ולדעת הרמב"ם שאסור להשתמש, השו"ע מסתפק אם מותרים בטלטול, והגר"א סובר שגם להרמב"ם אינו מוקצה, וכן מצדד הגר"א שמותר ללמוד בזה.

סעיף נ"א

שעון חול או שעון שמש וכדו' יש להסתפק אם הוא כלי שמלאכתו לאיסור, כיון שהמדידה אסורה בשבת, ואף אם לומד על ידו, עיקר שימושו אינו למצוה, וכבר פשט המנהג לאסור, ולצורך גופו או מקומו מותר לטלטלו. ושעון כיס שלנו מותר לטלטלו, אבל שעון קיר אסור, וכלי שעות העומדים בתיבה על הקרקע יש להחמיר שלא לטלטלם.

סעיף נ"ב

מי קובע על דבר שם מוקצה, כשהוא ראוי לחלק מהאנשים

איתא בגמרא (מ"ז.) **אמר רבי יוחנן** **אמר רבי חנינא** **אמר רבי רומנוס**, **לי התיר רבי למלטל מחתה באפרה וכו'**, והגמרא מעמידה **דאית בה קרמין**. **אמר אביי קרמין בי רבי מי חשיבי**, **וכי תימא חזו לעניים**, **והתניא בגדי עניים לעניים**, **בגדי עשירים לעשירים**, **אבל דעניים לעשירים לא**.

פסק ההלכה - במוקצה הולכים אחרי הבעלים, ולכן דבר שאינו ראוי לבעליו מחמת גריעותו, כגון שהבעלים עשיר ויש לו שיירי מטלניות פחותים מג' טפחים על ג' טפחים, הוא מוקצה, ואפילו עניים שבביתו או שמחוץ לביתו אין מטלטלים. אבל אם הבעלים הוא עני מותר אף לעשיר הדר בבית העני לטלטלם אם יש בהם ג' אצבעות על ג' אצבעות, אבל לעשיר דעלמא אסור. אמנם דבר שהוא מוקצה לבעליו לא מחמת גריעותו אלא מחמת איסור (כגון מחמת נדר) מותר אף לבעליו לטלטלו, ואם אסור על כל העולם אסורים כולם לטלטלו.

עיקרי הדינים

סוגי המוקצה ודיניהם: א' מוקצה מחמת חסרון כיס, דהיינו כלי שאדם מקפיד עליו שלא יפגם או יתקלקל, אסור לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו. ב' כלי שכל או רוב מלאכתו לאיסור אסור לטלטלו לצורך שמירתו (וע"י נכרי י"ל שמוותר), אבל מותר לטלטלו לצורך גופו (אם אין לו כלי אחר שאינו מוקצה) או מקומו. ג' מוקצה מחמת גופו, והיינו כל דבר שאינו כלי וגם אינו ראוי למאכל אסור לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו. ד' בסיס לדבר האסור, והיינו כלי שמלאכתו להיתר שמונח עליו מוקצה, דינו כדין המוקצה שהונח עליו, ואפילו אם המוקצה הוסר בשבת אסור, דמיגו דאתקצי לבין השמשות אתקצי לכלי יומא. אמנם כלי שאדם מקצה דעתו מלהזיזו בגלל שהוא גדול וכבד מאד, וכן דבר שאדם הקצה דעתו ממנו מחמת מיאוסו, אין איסור לטלטלם.

התירים במוקצה - א' כלי שמלאכתו לאיסור שנטלו לצורך גופו או מקומו מותר להניחו היכן שירצה, ואם נטלו באיסור בשוגג המ"א מתיר והגר"א אסור. ב' מותר לטלטל מוקצה בגופו (ולא בידו או כדרכו) אפילו לצורך הדבר המוקצה, וכן מותר לטלטל מוקצה ע"י נפחח, או בטלטול

סעיף א'

איתא במתני' (קמ"א): נוטל אדם את בנו והאבן בידו (בחצר, ולא אמרינן דמטלטל לאבן). ובגמרא **אמרי דבי רבי ינאי בתינוק שיש לו געגועין על אביו** (שאם לא יטלנו יחלה, ולא העמידו טלטול שלא בידים במקום סכנה, ואף על גב דלאו סכנת נפש גמורה אלא סכנת חולי). **אי הכי מאי איריא אבן אפילו דינר נמי, אלמה אמר רבא לא שנו אלא אבן אבל דינר אסור. אבן אי נפלה לה לא אתי אבוה לאיתויי, דינר אי נפיל אתי אבוה לאתויי.**

שיטת רש"י שבדינר אין האיסור משום טלטול, דאפילו לאוחזו בידו והתינוק מהלך ברגליו אסור ליה רבא, דילמא נפיל ואתי לאתויי. אבל דעת הרמב"ן שרק לטלטל את התינוק אסור, שמא יחשוב שאם מותר לו לטלטל את התינוק עם הדינר מותר לו לטלטל גם את הדינר בפני עצמו, אבל לתת יד לתינוק מותר.

פסקי ההלכה

קטן שיש בידו אבן אם יש לתינוק עצבון כשאינו עם אביו ואם לא יטלנו יחלה, ואם ישליך את האבן מידו יצחק התינוק ויבכה, מותר לטלטל את התינוק בחצר עם האבן, ואם נפלה האבן מיד התינוק אסור להגביהו בשבילו, אלא יוריד את התינוק ויגביה התינוק את האבן ויחזור ויטלנו, אבל אם התינוק אין לו געגועין על אביו אסור לאביו לטלטלו, דהוי כאילו הוא מטלטל את המוקצה. וברשות הרבים הכל אסור משום הוצאה, דהוי כאילו נושא את האבן בידו.

קטן שיש בידו דינר אסור לאביו להגביהו, ואפילו לתת לו יד והתינוק מהלך ברגליו אסור, ואפילו במקום שיש לו געגועים על אביו, דשמא יפול הדינר ויבוא אביו לטלטלו בידים, וי"א שאין האיסור אלא לטלטל את התינוק, אבל לתת לו יד מותר, וכתב הב"ח שנקטינן כדעה ראשונה, אבל הא"ר מיקל כדעה השניה משום סכנת חולי.

מן הצד. ג' מותר לגעת במוקצה אם הוא לא זז. ד' כלי שמלאכתו לאיסור יש מותרים לטלטלו ע"י שמוניח בתוכו דבר התר, ויש אוסרים, ואם הכלי מיוחד לדבר התר (כגון קדירה עם תבשיל) מותר לכו"ע.

דינים נוספים במוקצה - א' כלי שמלאכתו להתר אין לטלטלו שלא לצורך כלל, וכתבי הקודש (ספרים) ואוכלים מותר, ודברים התדירים בתשמיש מותר ויש מחמירים. תפילין נחלקו הפוסקים אם מותר לטלטלם, ובשעת הדחק יש להקל. ב' שברי כלים מותר לטלטלם אם הם ראויים לאיזה מלאכה, ואם זרקו לאשפה מבעוד יום אסור. ג' דלת כלי שאינו מוקצה מותר לטלטלה אף אם נתפרקה מהכלי, אבל בדלת של דבר המחובר לקרקע שנתפרקה אסור. ד' דבר שנתלה ליבוש אסור לטלטלו אם היה טופח ע"מ להטפח בבין השמשות. ה' אסור לטלטל רגל של ספסל שנשברה גזירה שמא יתקע. ו' מותר לסלק מהשלחן פסולת הראויה למאכל בהמה, ומה שאינו ראוי יסלק ע"י ניעור, או ע"י דבר אחר (בצריך למקומה), ואם הפסולת מרובה ומאוסה מותר לסלקה כדין גרף של רעי. ז' דבר הראוי למאכל בעלי חיים מותר לטלטלו אם אותם בעלי חיים מצויים באותו מקום לרוב בני האדם. ח' בעלי חיים הרי הם מוקצה מחמת גופו, אמנם מותר לדדותם בחצר במקום צער בעלי חיים. ט' דבר שראוי רק לחלק מהנאשים (כגון שיירי מטלניות פחות מג' על ג' טפחים) דין המוקצה בהם נקבע לפי חשיבותם אצל בעליהם. י' דבר שהיה מוקצה בבין השמשות הרי הוא מוקצה כל השבת אף אם עכשיו אין סיבה שזה יהיה מוקצה, אא"כ זה תלוי באדם להסיר את סיבת הקצאתו (גמרו בידו אדם), וכן דבר שנעשה מוקצה באמצע שבת וסרה ממנו סיבת המוקצה חזר להתירו.

גרף של רעי - חכמים התירו לטלטל גרף של רעי וכל דבר מאוס הנמצא במקום שבני אדם דרים שם או עוברים שם, כדי להוציאו משם, אע"פ שזה מוקצה, משום כבוד הבריות, ואסור להביא דבר שעתידי להמאס ויצטרכו להוציאו, ובמקום פסידא מותר לקבוע ישיבתו (וצריך להביא שלחנו או מיטתו) ליד הגרף כדי להוציאו.

סימן ש"ט

טלטול מן הצד

טלטול מוקצה באופן שאינו מחזיק ישירות את המוקצה, אלא מטלטל דבר אחר שבו נמצא המוקצה (ואותו דבר אינו בסיס לדבר האסור). נחשב טלטול מן הצד, שצריך לנער ורק אח"כ מותר לטלטלו, וכאשר א"א לנער התירו באופנים מסוימים לטלטל בלי ניעור, וכדלהלן.

בפירות המיטנפים צריך לנערם ואסור לטלטל את הכלכלה, וכן נראה בדברי הר"ן, אבל הרמב"ם כתב שאם יש בה פירות המיטנפים מטלטלים אותה עם האבן שבתוכה, דבמקום הפסד לא גזרו, וביאר המגיד משנה שהרמב"ם לא גורס את שאלת הגמרא ולינערינהו נעורי, וממילא שתי התירוצים נכונים להלכה. והררי"ף והרא"ש השמיטו דין זה, וביאר הבית יוסף שהם סוברים כהר"ן שאין היתר של פירות המיטנפים, ואת הדין של כלכלה פחותה לא הביאו כיון שזה מוזכר בדין האבן שבקרויה. וברמב"ם בפירוש המשניות משמע שההיתר בכלכלה פחותה הוא דווקא בפירות המיטנפים, וא"א לומר כך, ובהלכות חזר בו הרמב"ם מתנאי זה.

פסק ההלכה- כלכלה מלאה פירות ויש ביניהם אבן, אם הפירות רטובים כגון תאנים וענבים, ואם ינערם יפסדו, מותר לטלטל את הכלכלה כמות שהיא, כיון שהכלכלה היא בסיס לאיסור והתר וההתר חשוב יותר, וא"צ ללקט הפירות בידו פן יפלו לארץ, ואמנם כיון שהוא מטלטל את האבן יחד עם הפירות, אם הפירות נמצאים בסלים קטנים יטלם בידו מתוך הכלכלה, וכן פירות שאינם נפסדים בניעור ינערם עם האבן ואח"כ יחזירם לכלכלה, (אמנם אם נתפזרו אחת הנה ואחת הנה, אסור לאוספם משום עובדין דחול), וכן אם יכול לנער רק את האבן צריך לעשות כך.

אם צריך למקום הכלכלה וממילא אינו יכול לנער, מותר לטלטלה למקום שירצה, ושם ינערה או יניחנה. (סעיף ה').

סעיף ד'

דיני בסיס לדבר האסור

מוקצה שהיה מונח על דבר המותר בטלטול, נעשה הדבר התר בסיס לדבר האסור, והוא אסור בטלטול כדין המוקצה שהיה מונח עליו, אמנם יש מקרים שבהם הדבר היתר לא נעשה בסיס לדבר האסור. ופרטי דינים אלו יבוארו להלן.

איתא במתני' (קמ"ב:) **האבן שעל פי החבית מטה על צדה והיא נופלת, היתה בין החביות מגביה ומטה על צידה והיא נופלת, מעות שעל הכר נוער את הכר והם נופלים.** ובגמרא לא שנו אלא בשוכח אבל במניח

סעיף ב'

טלטול אבן המחוברת לכלי

איתא במתני' (קכ"ה.) **האבן שבקירייה** (דלעת יבשה), **אם ממלאין בה ואינה נופלת** (שהיא קשורה יפה) **ממלאין בה** (דשויה כלי), **ואם לאו אין ממלאין בה** (דנעשית הקרויה בסיס לאבן). ואיתא בגמרא (קכ"ה:) שהטעם הוא **דכיון דהדקה שוויה דופן**. עוד איתא במתני' (קמ"א:) **נוטל אדם את בנו והאבן בידו, וכלכלה והאבן בתוכה.** ובגמרא (קמ"ב.) **ואמאי תיהוי כלכלה בסיס לדבר האסור, וכו', אמר רב חייא בר אשי אמר רבא הכא בכלכלה פחותה עסקינן** (שנפחת דופנה או שוליה), **דאבן גופה נעשית דופן לכלכלה.**

פסק ההלכה- דלעת יבשה וחלולה שממלאים בה מים, ותולים בה אבן כדי להכבידה, אם האבן קשורה או מהודקת היטב ואינה נופלת מותר לטלטל את הדלעת, מפני שאז האבן נחשבת כדופן הכלכלה, ואם האבן קשורה מבחוץ, מלשון הגמ' משמע דאסור, אבל מלשון השו"ע משמע דמותר. ואם האבן אינה קשורה היטב נעשית הדלעת בסיס לדבר האסור, ואסור לטלטלה. וכן כלכלה שסתם בה חור ע"י אבן והידק היטב את האבן או שקשרה לכלכלה, מותר לטלטל את הכלכלה, דנעשה האבן כדופנה.

סעיפים ג' ה'

איתא במתני' (קמ"א:) **נוטל אדם את בנו והאבן בידו, וכלכלה והאבן בתוכה.** ובגמרא (קמ"ב.) **ואמאי תיהוי כלכלה בסיס לדבר האסור, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הכא בכלכלה מלאה פירות עסקינן. ולישרינהו לפירי ונישרי לאבן וניקמינהו בידים, כדרי אלעי אמר רב בפירות המיטנפין, הכא נמי בפירות המיטנפין** (מבושלים ורכים מאוד כגון תאנים תותים וענבים, שאם ישליכם לארץ יטפזו). **ולינערינהו נעורי** (עד שיוכל להשליך רק את האבן). **אמר רב חייא בר אשי אמר רבא הכא בכלכלה פחותה עסקינן** (שנפחת דופנה או שוליה), **דאבן גופה נעשית דופן לכלכלה.**

שיטות הראשונים- מדברי הגמרא מבואר שלמסקנה

חבית וישברה, מותר להגביה את החבית דהוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, ויקח את החבית למקום אחר ושם יטה את החבית, ועיין בחידושי רעק"א אם מותר רק לסלקה מבין החביות, או שמותר לטלטלה למקום שרוצה. ואם הוא צריך למקום החבית או הכר ולא מספיק הטיה וניעור מותר לטלטלם עם האבן והמעוות כדי לפנות מקומם. ואם הניח את האבן או המעוות בכונה, הוי בסיס לדבר האסור, ואסור להטותם, וכדלהלן.

מותר ללמוד על שלחן שיש עליו מוקצה, דאף שדרך לנענע את השלחן עם לימודו, לא הוי פסיק רישא. ואם ניעור המעוות הוא הפסד לו, אף בפסיק רישא שרי. ומשמע מדין זה שפסיק רישא בדברגן אסור, ועיין מ"א ס"י ש"ד סק"ה.

אם נתן דבר מוקצה ע"ג דבר התר, על דעת שיהיה שם בכל זמן בין השמשות, נעשה הדבר התר בסיס לדבר האסור, ואסור אף להטותו ולנער את המוקצה, ואפילו המוקצה כבר אינו שם אסור לטלטל את הבסיס, דדבר שהיה מוקצה בין השמשות אסור לטלטלו כל השבת.

י"א שאין דין בסיס לדבר האסור אלא כשהיה בדעתו שיהיה המוקצה שם כל השבת, אבל אם היה בדעתו בהדיא לסלק את המוקצה בשבת ע"י ניעור או נכרי, או דבר שרגילים לסלקו אח"כ, אפילו היה בדעתו לסלקו רק מעט לפני שקיעת החמה, לא נעשה בסיס, (ומותר לנער, אבל להגביה ממש אף בצריך למקומו אסור). ובמקום פסידא יש לסמוך על דעה זו. ואם הניחו בסתמא לכו"ע נעשה בסיס אף שלא חשב בהדיא שיהיה שם כל השבת.

דבר שלא היה בדעתו בפירוש שישאר המוקצה עליו בבין השמשות, אלא הניחו בחול ואח"כ שכחו שם, אין לו דין בסיס, כ"כ התרומת הדשן, ולדעתו במניח בערב שבת אפילו במניח בסתמא אסור. ולדעת הבית יוסף אפילו בערב שבת אם לא היה דעתו בפירוש שישאר שם בבין השמשות זה גם בכלל שכח.

דבר שדרך המוקצה להיות עליו, אף שלא נתכוין לכך בפירוש הוי כמניח ולא כשוכח, ולכן קינה של תרנגולת שיש

נעשה בסיס לדבר האסור. **אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן לא שנו אלא לצורך גופו, אבל לצורך מקומו ממלטלו ועודן עליו** (והיינו בשוכח, אבל במניח אסור. בית יוסף). **וכן תני חייא בר רב מדיפתי.**

עוד איתא בגמרא (נ"א). **ממן בדבר הניטל וכיסה בדבר שאינו ניטל, אם היה מקצתו מגולה נוטל ומחזיר, ואם לאו אינו נוטל ומחזיר.** וביאר רש"י שבאין מקצת פיה מגולה לא יטול כיון שאין לו במה לאחוז בה, ואסור לו לפנות את מה שסביבה שזה לא מוקצה, דכיון שהניחו שם בכונה נעשה הצננון בסיס לדבר האסור כדאיתא בגמרא קמ"ב. , והיכא דמגולה מקצתו אין זה טלטול שמצדדו והכיסוי נופל מאליו. והתוס' מקשים על רש"י מדאיתא בגמרא (מ"ט). **טומנין בניי צמר ואין ממלטלין אותן, כיצד הוא עושה נוער את הכיסוי והן נופלות, ומוכיח משם ר"ת** דלא חשיב כמניח כיון שדעתו ליטלו בשבת. ובדברי רש"י מבואר דכל שהניח על דעת שישארו שם בכניסת השבת, אע"פ שדעתו ליטלו בשבת מיקרי מניח. ולרש"י הא דאמרינן נוער את הכסוי והן נופלות, עיין ברש"י שם שכתב "נוטל כיסוי של קדרה שיש תורת כלי עליה, ואף על גב שהן עליה לא איכפת לן, דלא נעשית בסיס להם, שאין עשוי אלא לכסות קדרה. עכ"ל. והיינו שלא התכוין להניחם על כיסוי הקדרה, אלא להטמין את הקדרה, לא הוי בסיס. ודעת בעל התרומה והסמ"ג כדעת ר"ת.

(המשך הדינים שמובאים בבית יוסף בסוף סימן זה לענין בסיס במעוות, מובאים בסימן הבא).

פסקי ההלכה

אבן שעל פי החבית או מעות שעל הכר ששכחם שם וצריך להשתמש בחבית או בכר, מטה אותם באופן שהמוקצה יפול, אבל לצורך שלא יפסד המוקצה אסור אפילו ניעור, ובשעה"צ (י"ז) כתב שלא בריא אם אסור לנער כדי למנוע הפסד, ואם מטה אותם בגופו ולא בידו מותר גם בזה. ואחרי שנסתלק המוקצה מותר הכר בטלטול. ואם החבית היא בין חביות אחרות ואינו יכול להטותה שמא יפול על

בסיס אף שלא חשב בהדיא שיהיה שם כל השבת. ודבר שלא היה בדעתו בפירוש שישאר המוקצה עליו בבין השמשות, אלא הניחו בחול ואח"כ נשכו שם, אין לו דין בסיס, אמנם דבר שדרך המוקצה להיות עליו, אף שלא נתכוין לכך בפירוש, הוא כמניח ולא כשוכח. ודבר שהונח באקראי ע"ג דבר אחר ואין ענין שיהיה עליו, יש מקילים שאין הדבר התחתון נחשב בסיס. והניח מוקצה ע"ג חפץ של חבירו, הוא לא נעשה בסיס. בסיס לדבר האסור והמוותר, ודבר ההתר חשוב יותר מהאיסור, והדבר המותר היה עליו בבין השמשות, מותר לנער את האיסור ולטלטל את הבסיס.

טלטול ע"י דבר אחר – כלי שמלאכתו להיתר שמונח עליו אחד מהדברים המוקצים מחמת גופם, ואותו דבר לא נעשה בסיס לדבר אסור (כגון ששכחו שם את המוקצה ולא הונח שם בכונה) יש בו ה' אופנים שמוותר לטלטלו: א' מותר להטות את הדבר התר כדי להפיל את המוקצה. ב' אם אינו יכול להטותו (מחמת הפסד או שהוא צריך למקומו) יכול להגביהו ולהניחו במקום אחר. ג' אם יש ביד בנו שיש לו געגועין עליו אבן מותר ליטלו והאבן בידו, ודוקא אבן אבל דינר לא. ד' אבן שנמצאת בכלי שממלאים בו מים מותר לטלטל את הכלי אם האבן מהודקת או שהיא סותמת חור, מפני שהיא כדופן. ה' כלי שמלאכתו להיתר שיש בו דבר איסור ודבר היתר ואי אפשר לנערם, כגון שאם ינערם יפסדו מותר לטלטלם, והוא שהדבר המותר חשוב מדבר האסור, והוא צריך לגוף דבר המותר או למקום הכלכלה, אבל לצורך הדבר האסור אסור.

מבטל כלי מהיכנו – אסור לתת כלי כדי שיפול לתוכו דבר שהוא מוקצה, כיון שהוא מבטל את הכלי מהיכנו, והוא כסותר, אמנם מותר להניח סל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו מיד. ומותר לכפות כלי על דבר מוקצה.

סימן ש"י

סעיף א'

מוקצה מחמת מיאוס

איתא בגמרא (ק"מ:): **אמר רב חייא בר אשי אמר רב האי תלא דבשרא שרי לטלטולי, דכוורי אסור**. וכתבו הרי"ף והרא"ש שכיון שריחו רע הבעלים מסיח דעתו מזה והוא מוקצה מחמת מיאוס, עוד כתבו דרב לטעמיה דסבירא ליה כרבי יהודה, אבל רבי שמעון לית ליה מוקצה מחמת מיאוס, והלכה בזה כר"ש. והנה דעת הרא"ש שתלא דבשרא היינו עץ שתולין בו בשר, אבל הרמב"ם פסק כדברי רב, והמגיד משנה מבאר שהרמב"ם למד שעץ שתולים בו דגים רגילות

שם ביצה שיש בה אפרוח, אף שלא ידע מבעוד יום שתהיה שם ביצה, אסורה הקינה בטלטול.

התרומת הדשן מביא שהיה מי שרצה לומר שדווקא במניח מוקצה על דבר **כדי שיתיישב עליו בטוב** בסיס, אבל המניח באקראי כמו המניחים דברים זה ע"ג זה במגירה מפני שאין מקום לכל הדברים בתחתית המגירה, לא היה בסיס, (ואמנם המגירה עצמה היא בסיס). והתרומת הדשן דחה דבריו. והמ"א מיקל בזה להלכה, והט"ז מחמיר, וכתב המ"ב שבמקום הצורך יש להקל, דכמה אחרונים סוברים כהמ"א. ולדעת המ"א מותר לפנות את המפה העליונה אחרי שהנכרי פינה ממנה את המנורה, כיון שאין לו ענין שהמנורה תהיה על המפה אלא על השלחן, (ואת המפה התחתונה מותר לטלטל שהרי דרך להניח שם לחם בבין השמשות, והלחם חשוב יותר), ובדעת הט"ז כתב הפמ"ג שהאיסור הוא רק על במקום העמדת המנורה, ולבושי שרד הט"ז מחמיר בכל המפה.

המניח דבר מוקצה ע"ג דבר של חבירו, אפילו אם הדבר מוקצה הוא גם של חבירו אין בזה דין בסיס, ומותר לטלטל את הבסיס אחרי שינער את המוקצה, ואם הניחו שם לטובת חבירו ומסתמא ניחא ליה יש בזה דין בסיס, כ"כ הרבה אחרונים, ובדרך החיים מצדד שאם היה בדעתו לסלק את המוקצה בשבת, אפשר לצרף את דעת הסוברים שאין בזה דין בסיס כלל.

המניח מוקצה על חבית שיש בה יין לא היה בסיס לאיסור והתר, דפי החבית היה בסיס רק לאיסור.

עיקרי הדינים

דיני בסיס לדבר האסור – אם נתן דבר מוקצה ע"ג דבר התר, על דעת שיהיה שם בכל זמן בין השמשות, נעשה הדבר התר בסיס לדבר האסור, ודינו כדין המוקצה שעליו, ואסור אף להטות ולנער את המוקצה, ואפילו אם המוקצה כבר אינו שם אסור לטלטל את הבסיס, דדבר שהיה מוקצה בין השמשות אסור לטלטלו כל השבת. וי"א שלא נעשה בסיס אלא כשהיה בדעתו שיהיה המוקצה שם כל השבת, אבל אם היה בדעתו בהדיא לסלק את המוקצה בשבת ע"י ניעור או נכיר, או דבר שרגילים לסלקו אח"כ, אפילו היה בדעתו לסלקו רק מעט לפני שקיעת החמה, לא נעשה בסיס, (ומותר לנער, אבל להגביה ממש אף בצריך למקומו אסור). ובמקום פסידא יש לסמוך על דעה זו. ואם הניחו בסתמא לכו"ע נעשה

לא. וה"ה כל כהאי גוונא בדבר שהיה בסיס בבין השמשות ואינו עשוי לרדת משם אסור גם לר"ש.

מוקצה מחמת גופו - צרורות ואבנים ומעות וכל דבר שאינו כלי ולא אוכל מודה ר"ש שאסור לטלטלם, כיון שאינם ראויים לכלום.

מיגו דאתקצאי - מוקצה שהיה על כלי בבין השמשות והוסר, לר"ש מותר לטלטל אח"כ את הכלי, ובזה אין הלכה כר"ש, דלדין אמרינן מיגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכוליה יומא.

כלי שמלאכתו לאיסור - דווקא נר שדלק בבין השמשות מתיר ר"ש לטלטלו, אבל כל שאר מוקצה מחמת איסור, בין אם הוא משום דלא חזי לתשמיש היתר מצד עצמו, בין מצד דבר שעליו, מודה רבי שמעון דהוי מוקצה, וכן לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל מודה ר"ש שאסור.

מוקצה מחמת נולד אסור.

נר שהדליקוהו בשבת - כתב המדרכי שיש שמתירים לטלטל נר שהדליקו בו בשבת משום דהוי כגרף של רעי, וכתב שאין זה נכון והמחמיר לא הפסיד. והבית יוסף תמה על המתירים, וגם על המדרכי שמשמע שלא דחאם אלא רק מצד חומרא.

דבר הראוי לאכילה והאדם דחאו מאכילה - איתא בגמרא (מ"ה.) **בעא מיניה ריש לקיש מרבי יוחנן, חייטין שזרעו בקרקע וביצים שתחת התרנגולת מהו, כי לית ליה לרבי שמעון מוקצה היכא דלא דחייה בידים היכא דדחייה בידים אית ליה מוקצה, או דילמא לא שנא. אמר ליה אין מוקצה לרבי שמעון אלא כעין שמן שבנר בשעה שהוא דולק.** ובהמשך הגמרא איתא **אמר רב יהודה אמר שמואל אין מוקצה לרבי שמעון** (בדבר שהוא אוכל) **אלא גרוגרות וצמוקים בלבד.** עוד מבואר בגמרא שם דדווקא גרוגרות וצמוקים אסורים לר"ש, והיינו עוד איתא בגמרא שם **בעא מיניה רבי שמעון בר רבי מרבי פצעילי תמרה לרבי שמעון מהו, אמר ליה אין**

לזורקו וזה הסיבה שאסור לטלטלו, וכתב הבית יוסף שגירסת המגיד משנה ברמב"ם שונה מהגירסה שלפנינו. ורש"י מפרש שתליא דבשרא היינו בשר מליח התלוי ליבשו, וזה מותר כיון שהוא נאכל חי באומצא, ודגים אסור מפני שאינם נאכלים חיים.

פסק ההלכה - מוקצה מחמת מיאוס כגון עץ המיוחד לתלות בו דגים וריחו רע, מותר לטלטלו בשבת, והפמ"ג מסתפק אם מותר לטלטלו מחמה לצל.

כמה כללים במוקצה באוכלים וכו'

סעיף ב'

ישנם כמה מחלוקות בדיני מוקצה בין רבי יהודה לרבי שמעון, ואיתא בגמרא בכמה מקומות שר"ש לית ליה מוקצה ור"י אית ליה מוקצה, אמנם אין הכונה שר"ש סובר שאין איסור מוקצה כלל, אלא הכונה שדברים הראויים לשימוש באופנים מסוימים אין אדם מקצה דעתו מהם, ולר"י אדם מקצה דעתו מהם, ולהלן יבואר במה נחלקו ר"ש ור"י, ומה ההלכה.

כללי ההלכה במוקצה במחלוקות רבי יהודה ור"ש

אם הלכה כר"י או כר"ש - בגמרא (קנ"ז.) נחלקו אמוראים אם הלכה כרבי יהודה דאית ליה מוקצה או כרבי שמעון דלית ליה מוקצה, ואיתא התם פליגי בה רב אחא ורבינא, חד אמר בכל השבת כולה הלכה כרבי שמעון, לבר ממוקצה מחמת מיאוס ומאי ניהו נר ישן, וחד אמר במוקצה מחמת מיאוס נמי הלכה כרבי שמעון, לבר ממוקצה מחמת איסור ומאי ניהו נר שהדליקו בו באותה שבת, אבל מוקצה מחמת חסרון כיס אפילו רבי שמעון מודה. וכתבו הרי"ף והרא"ש דקיימא לן (חולין צ"ג:) דכל היכא דפליגי רב אחא ורבינא הלכה כדברי המיקל, וממילא נר שהדליק בו באותה שבת אסור לטלטלו אף לאחר שכבה ודלא כר"ש, אבל בשאר דברים קיימא לן כר"ש.

דבר שאינו עשוי להיות ראוי לשימוש בשבת - נר גדול שאינו עשוי להכבות בשבת גם ר"ש מודה שאסור, כיון שאין דעתו עליו, כדאיתא בגמרא (מ"ד.) **כי קשרי רבי שמעון בנר זומא דדעתיה עלויה, אבל הני דנפישו**

קודם שנתייבשו. וכן תמרים שליקטם קודם בישולם ונתנם בסלים שיתבשלו מאליהם, מותר לאכול מהם קודם בישולם, כיון שיש האוכלים אותם גם לפני בישולם. אמנם פירות שהיו מחוברים בבין השמשות אסור לטלטלם.

דבר מאכל שדחאו מתשמיש והוא ראוי לאכילה- חיטים שזרעם בקרקע ולא כיסה אותם בעפר ועדיין לא השרישו, או ביצים שהושיב עליהם תרנגולת מבעוד יום כדי לגדל אפרוחים, אע"פ שדחה אותם בידים, כיון שהם ראויים לאכילה מותרים בטלטול, (דאינו מוקצה אלא דבר דדחינהו בידים ולא חזו), ואם השרישו חייב משום עוקר דבר מגידולו.

גרוגרות וצימוקים שהניחם במוקצה או בגג כדי לייבשם, ויודע שיסריחו ולא יהיו ראויים לאכילה, הוי מוקצה כאבנים ועפר, כיון דדחינהו בידים ולא חזו, ואפילו זימון לא יועיל להתירם.

מיגו דאתקצאי בנכרי- כתב הרמ"א שי"א שלא שייך בנכרי מיגו דאתקצאי בין השמשות איתקצאי לכולה יומא, דאין הנכרי מקצה כלום מדעתו, והא"ר כתב שאפשר שגם הדעה הראשונה מוסכימה לזה, ולפי זה נכרי שהדליק נר בבין השמשות והנר כבה, מותר לישראל שמתאכסן אצלו לטלטל את המנורה, אמנם אם הנכרי הדליק לצורך ישראל נעשית המנורה בסיס לכל השבת. וכתב הרמ"א שלפי זה אפילו בגרוגרות וצימוקים מותר, והבית מאיר מפפקק על ההתר בגרוגרות וצימוקים, והגר"ז סובר כהב"מ, וכתב שדווקא גרוגרות וצימוקים דחזו ולא חזו מותר בנכרי, ואולי גם כוונת הרמ"א כך. ודבר שהוקצה משום מחובר או שהיה מחוסר צידה או בנולד בשבת או אבנים ומעות אף בנכרי אסור גם לדברי הרמ"א.

סעיף ג'

דבר שהוא מוקצה רק חלק מהשבת

איתא בגמרא (כ"ו:) **בעי מיניה הלל מרבא יש מוקצה לחצי שבת או אין מוקצה לחצי שבת, היכי דמי אי דאחוי בין השמשות אחוי, אי דלא אחוי לא אחוי, לא צריכא דאחוי** (בבין השמשות) **והדר אדחי והדר אחוי,**

מוקצה לרבי שמעון אלא גרוגרות וצימוקים לבד. וביארו הראשונים שהסיבה שר"ש מחמיר בגרוגרות וצימוקים היא מפני שיש בהם תרתי, דחינהו בידים ולא חזו, שכיון ששהעלה אותם לגג לייבשם, ומשנשתהו שם מעט אינם ראויים לאכילה עד שיתייבשו (והתוס' כתבו בשם הירושלמי שהם מסריחים), אבל שאר פירות, וכן אוכל שראוי קצת לאכילה או שלא דחאו בידים, לא הוי מוקצה לר"ש.

שמן ודבש שזב בשבת- איתא בגמרא (י"ט:) **ויתים וענבים שריסקן מערב שבת ויצאו מעצמן אסורין, רבי אלעזר ורבי שמעון מתירין.** והרמב"ם פסק כר"ש.

פירות העומדים לסחורה- עוד איתא התם **תמרי דעיסקא** (שעומדים לסחורה) **רב אסר, ושמואל אמר מותר.** וקמפלגי בפלוגתא דרבי יהודה ורבי שמעון. וכן אוצר של תבואה אינו מוקצה לר"ש כמבואר בגמרא (קכ"ז.).

מאכל שהיה מחובר בכניסת השבת- עוד איתא בגמרא **אמר רב פפא הלכתא נכרי שהביא דורון לישראל ביום טוב, אם יש מאותו המין במחבר אסור.** והיינו גם לדעת ר"ש. לרש"י טעם האיסור לר"ש הוא, דמחבר כגרוגרות וצימוקים דמי, מדלא לקטן מאתמול אקצינהו מדעתיה, ולא תחלוק במחבר בין שלו בין של נכרי. ולר"ה טעם האיסור משום שר"ש מודה במוקצה מחמת איסור שאין דעתו עליו, כגון כוס וקערה ועששית. והרמב"ן חולק. והבית יוסף כתב שנראה כדברי הר"ה.

דבר המחוסר צידה הוא מוקצה אף לר"ש, ויבואר הדין בסימן שכ"ה,

נבילה מותר לחותכה לכלבים אע"פ שנתנבלה בשבת, ויבואר דינה בסימן שכ"ד.

פסקי ההלכה

טלטול פירות שאינם עומדים כ"כ לאכילה- פירות תלושים מותר לטלטלם אע"פ שהם עומדים לסחורה, דדעתו לאכול מהם לכשירצה, ואפילו פירות שהעלה לגג כדי לייבשם אינם מוקצים, כיון שהם ראויים לאכילה אף

שיצניעו בחדר שמל בו, והמ"א דעתו להחמיר שלא יניחו מידו עד שיגיע למקום המשתמר או לביתו, ואם הוא גם פורע יקבלו אחר מידו, ובדיעבד אם הניחו מידו ויש חשש שיגנב, מצדד הא"ר (והביאו החכ"א) שאפשר לטלטלו.

סעיף ד'

איתא בגמרא (ביצה כ"ו:) **מוקצה שיבש ואין הבעלים מכירין בו מותר.** והיינו שגרוגרות וצימוקים שהיו מוקצים מחמת שלא נתייבשו, ובבין השמשות כבר יבשו, אע"פ שהבעלים לא ידעו מכך לא הוי מוקצה, ולא אמרינן כיון שהיה סבור בין השמשות שלא יבשו עדיין הרי הוקצו לו באותה שעה ואתקצו לכולי יומא. וכתב הר"ן שאע"פ שהירושלמי אוסר בזה, נקטינן כהבבלי.

פסק ההלכה- גרוגרות וצימוקים שכשהגיע בין השמשות כבר היו ראויים לאכילה, אע"פ שלא ידעו מזה הבעלים מותר לטלטלם.

סעיף ה'

איתא בגמרא (שם) **אחוז ולא אחוז, דאיכא אינשי דאכלי ואיכא אינשי דלא אכלי, אומין גלי דעתיה, לא אומין לא גלי דעתיה.**

פסק ההלכה- גרוגרות וצימוקים שנתייבשו קצת מבעוד יום והם ראויים קצת, ויש אנשים שאוכלים כך ויש שאינם אוכלים, אם הזמינו לאכילה מותר ואם לאו אסור. אבל דברים שאינם ראויים והזמינם, אין מועיל בהם הזמנה.

סעיף ו'

איסור ביטול כלי מהיכנו

איתא בגמרא (מ"ב: מ"ג.) **אמר רב חסדא אף על פי שאמרו אין נותנין כלי תחת תרנגולת לקבל ביצתה, אבל כופה עליה כלי שלא תשבר. אמר רבה מאי מעמיה דרב חסדא, קסבר תרנגולת עשויה להטיל ביצתה באשפה, ואינה עשויה להטיל ביצתה במקום מדרון, והצלה מצויה היתירו, והצלה שאינה מצויה**

מאי, אמר ליה יש מוקצה, וכו'. איכא דאמרי אמר ליה אין מוקצה לחצי שבת. והראשונים פסקו בזה לקולא.

וכתב הרא"ש שהנדון הוא רק לענין אכילה, אבל לענין טלטול פשיטא דאין מוקצה לחצי שבת, כדאיתא בגמרא (שבת מ"ג.) **כופין את הסל לפני האפרוחין שיעלו וירדו, קסבר מותר לטלטלו. והתניא אסור לטלטלו, בעודן עליו. והתניא אף על פי שאין עודן עליו אסור, אמר רבי אבהו בעודן עליו כל בין השמשות, מינו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא.**

ובהמשך הגמרא (ביצה כ"ו:) איתא **אמר רבי זירא תא שמע מפולין ועדשים, דהא פולין ועדשים מעיקרא חזו לכוס, שדיניהו בקדרה אדחו להו, גמר בשוליייהו חזו להו. אמר ליה אביי ולמעמך תקשי לך קדרות דעלמא, דהא סתם קדרות דעלמא בין השמשות רותחות הן ולאורתא אכלינן מינייהו, אלא גמרו בידי אדם לא קא מבעיא לן, כי קא מבעיא לן גמרו בידי שמים.** וכתב הכל בו שכל דבר שגמרו בידי אדם אינו מוקצה, ויש שרוצה לומר שתמרים שנותנין עליהם מים בגיגית בערב שבת ונדחו על ידי זה, ובשבת נעשו ראויים, מותרים כיון שגמרום בידי אדם, ודבריו תמוהים דהא אמרינן בגמרא שאין מוקצה לר"ש אלא בגרוגרות וצימוקים, וא"כ א"צ לטעם דחשיב גמרו בידי אדם, ועוד דזה לא נחשב גמרו בידי אדם.

פסקי ההלכה

דבר שהיה מוקצה בבין השמשות, וגמרו בידי שמים, אסור לטלטלו אפילו אם אח"כ נעשה ראוי לתשמיש. אבל דבר שהיה ראוי בבין השמשות, ונתקלקל בשבת, ובו ביום חזר לתיקונו, מותר לטלטלו או לאוכלו. ודבר שגמרו בידי אדם (כגון תמרים שנתן עליהם מים בערב שבת) אף שבבין השמשות לא היה ראוי, לא הוקצה לכל השבת.

איזמל של מילה אין לטלטלו אחר המילה, שהרי בבין השמשות היה מוקצה מחמת חסרון כיס, וכתב הט"ז

דאיירי במניח בכונה, דבשכח לא נעשה בסיס לדבר האסור, ואיירי במניח בשבת (נכרי או תינוק לדעת ישראל), דבהניח מבעוד יום והיו עליה בין השמשות אפילו אין עליה מעות אסור לטלטלה משום מיגו דאתקצאי, ודעת הרי"ף שאין חילוק בין מיוחדת למעות לאינה מיוחדת למעות, דבכל גוונא אם אין עליה מעות מותר לטלטלה, והוא שלא היו כל בין השמשות, ודלא כרב יהודה אמר רב דמפליג בין יחדה ללא יחדה, דרב לטעמיה דסבירא ליה כרבי יהודה דאית ליה מוקצה, אבל לדידן דקיימא לן כרבי שמעון אפילו יחדה נמי שרי. וכתב הרא"ש שרבינו תם סובר דמודה רבי שמעון במטה שיחדה למעות וגם הניח עליה מעות שאפילו סילקן מבעוד יום אסור, משום דאדם מקפיד עליה ומייחד לה מקום, ומשמע שדינה כדין כלי שמלאכתו לאיסור שמותר לטלטלו לצורך גופו או לצורך מקומו, אבל מחמה לצל אסור, וכ"כ בהגהות אשר"י. והבית יוסף כתב שדעת כל הפוסקים שאפילו לצורך גופו ומקומו אסור. ומהרמב"ם נראה כדעת הרי"ף, וכ"כ רבינו ירוחם להלכה.

פסקי ההלכה

מיטה שהניח עליה מעות והיו עליה בבין השמשות אסור לטלטלה אפילו לצורך גופו ומקומו, דדין הבסיס כדין המוקצה שעליו (כמו שנתבאר בסימן ש"ט), וכיון שהוקצתה לבין השמשות הוקצתה לכל השבת, וה"ה לכל דבר התר שהניח עליו דבר איסור, אבל אם אין עליה עכשיו מעות וגם לא היה עליה מעות בזמן בין השמשות מותר לטלטלה אפילו אם ייחדה למעות והניח עליה מעות מבעוד יום או שהונחו בשבת עצמה ואח"כ סילקם ממנה. ואם הונחו המעות אחרי בין השמשות אסור לטלטלה בעודן עליה, ולענין ניעור המ"א מביא דעות בזה, ובסימן רס"ה משמע שדעתו נוטה להתיר. וכתב הרמ"א שיי"א שמיטה המיוחדת לכך והניח בה מעות מבעוד יום, אע"פ שסילקם לפני בין השמשות אסור לטלטלה, וכתבו המ"א והפרישה והגר"א שלדעה זו אסור לטלטלה אף לצורך גופו ומקומו, ודלא כהרמ"א שמתיר בזה, ואם ייחד ולא הניח לא נאסרה המיטה.

כיס של מעות - כתב הרמ"א שלדעת האוסרים במיטה

לא התירו. וכו'. רב יוסף אמר היינו טעמא דרב חסדא משום דקא מבטל כלי מהיכנו. וכו'. **אמר רבי יצחק כשם שאין נותנין כלי תחת תרנגולת לקבל ביצתה, כך אין כופין עליה כלי בשביל שלא תשבר, קסבר אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת.**

כתבו הפוסקים שהלכה כרב חסדא, וכטעמו של רב יוסף. ומ"מ מותר לכפות סל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו, אע"פ שהאפרוחים אסורים בטלטול, כיון שכשאפרוחים ירדו מותר לטלטל את הכלי. ונחלקו הראשונים אם מותר להניח כלי על המוקצה כשהוא נוגע במוקצה ואינו מונענו, כיון שנגיעה במוקצה מותרת (ובביצה י"ל שאסור שמא תתנענע), או שכאן כיון שההנחה היא לצורך המוקצה אסור אע"פ שאינו מונענו.

פסק ההלכה - אסור לתת כלי כדי שיפול לתוכו דבר שהוא מוקצה, כיון שהוא מבטל את הכלי מהיכנו, והוי כסותר. אבל לכפות את הכלי על המוקצה מותר, ובלבד שלא יגע בו וינענעו, אבל אם אינו מונענו מותר, ודלא כדעת האוסרים בזה.

סעיף ז'

טלטול דבר שהונחו בו מעות

מעות הרי הם מוקצה מחמת גופו ואסור לטלטלם אפילו לצורך גופם או מקומם. ולהלן יבואר מה הדין במעות המונחים על דבר מסוים, מתי אותו דבר נעשה בסיס למעות והוא מוקצה כמו המעות, ומתי אין הדבר נחשב בסיס למעות, ומה הדין בדבר שהוא מיועד לשים בו מעות אבל כרגע אין עליו מעות.

איתא בגמרא (מ"ד): **אמר רב יהודה אמר רב מטה שיחדה למעות, הניח עליה מעות אסור למלמלה, לא הניח עליה מעות מותר למלמלה, לא יחדה למעות, יש עליה מעות אסור למלמלה, אין עליה מעות מותר למלמלה, והוא שלא היו עליה כל בין השמשות.**

דעות הראשונים - דעת רש"י שמיטה המיוחדת למעות והניח עליה מעות אפילו בחול, אסור לטלטלה אפילו אם נסתלקו המעות מבעוד יום, ולא דמי לנר של מתכת דשרי רבי יהודה, כיון שהמיטה מיוחדת למעות. וכתבו התוס'

איסור מותר לטלטלה, כיון שיש עליה גם דבר המותר. וכתב הרא"ש דאיידי שאינו יכול לקחת רק את האפר אפילו אם ינערו מהמחתה, ומשמע מהרא"ש דאיידי שהוא צריך את האפר או את מקום המחתה, אבל אם אינו צריך אלא לגוף המחתה צריך לנער האפר ואת שברי העצים במקומם וליטול את המחתה ללא המוקצה.

עוד איתא בגמרא (שם) **מתיבי ושויין שאם יש בה שברי פתילה שאסור לטלטל, אמר אביי בגלילא שנו.** רש"י מפרש שבגלילא שברי פתילה חשובים כיון שאין בגדי פשתן מצויים להם, הילכך לא בטלי ונעשה נר בסיס להם. ור"ת מבאר שבגלילא היה להם רוב שמן, ולכן שברי הפתילה לא בטלים לשמן. והטור פסק כדברי ר"ת שכל ההתר לטלטל בסיס לדבר האסור והמותר זה רק שהדבר המותר חשוב יותר מהאסור. והר"ן מביא מהרמב"ן שאפילו אם גם האפר וגם שברי העצים הם מוקצה, מותר לטלטל את המחתה, כיון שהם טפלים ובטלים למחתה, ואין המחתה נחשבת לגביהם בסיס לדבר האסור. וכתב הר"ן שמדעת הרי"ף אין נראה כן. והרמב"ם כתב שטעם היתר לטלטל הכנונא הוא מפני שהוא כגוף של רעי, והמגיד משנה נדחק בפירוש ההלכה לדעתו.

פסקי ההלכה-

כלי שיש עליו דבר האסור והמותר מותר לטלטלו לפי התנאים הבאים:

א' שהדבר היתר יותר חשוב מהאסור, אבל אם האיסור חשוב יותר או ששניהם שווים אסור, ואזלינן בזה בתר ידידה בין לקולא בין לחומרא.

ב' שיהיה צריך את הכלי עם הדבר היתר שבו, ואינו יכול לנער רק את האיסור, ואם ינער הכל לא יוכל לקחת את הדבר היתר לחוד, או שיש הפסד בניעור, או שהוא צריך למקום הכלי ואם ינער יפול למקום שהוא צריך לו, אבל בלאו הכי צריך לנער ולקחת רק את ההיתר.

ג' שבבין השמשות היה שם גם דבר ההתר, דאל"כ נעשה בסיס רק לדבר האסור, ואפילו סילק את האיסור אסור

לעיל, אסור לטלטל כיס של מעות אע"פ שהוציאו את המעות מבעוד יום, ולצורך גופו ומקומו, הובא לעיל שהרמ"א מתיר ושאר אחרונים אוסרים, אמנם כל שאינו מקפיד לא להניח בכיס דברים אחרים מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו. ואם עשה בו מעשה שפתחו מלמטה וסילקו מהיחוד מותר.

כיס התפור בבגד אם הוציא ממנו את המעות מותר ללבוש את הבגד ואף לצאת בו לרשות הרבים, וכן מותר להכניס דברים לכיס זה ולהוציאם, כיון שאינו מקפיד שלא להכניס שם דברים אחרים. ואם יש מעות בכיס והניחם על דעת שישארו שם בשבת, הכיס ודאי נעשה בסיס ולכן אסור להכניס ידו לכיס. ולענין טלטול הבגד יש בזה ג' אופנים: א' אם רק פי הכיס תפור בבגד והכיס עצמו תלוי, לא נעשה הבגד בסיס למעות, ומ"מ אם יכול לנער עדיף לנער. ב' אם הכיס תפור לכל ארכו בבגד, נעשה כל הבגד בסיס, ואסור לטלטלו. ג' אם הכיס אינו תפור אלא רק קשור לבגד, הרי הוא כלי לעצמו ואינו בטל לבגד, ואסור לטלטל את הבגד. אמנם בגד (או מגירת שלחן) שיש בו רק כמה פרוטות, הם בטלים ואין כאן דין בסיס. ודע שאף כשאין הבגד בסיס אסור ללבושו עם המעות, דחיישינן שמא יצא בו.

מגירת שלחן שיש בה מעות אם א"א להוציא את המגירה מהשלחן לגמרי, דינה ככיס שפיו תפור לבגד, ואם המגירה יוצאת לגמרי הרי היא כלי בפני עצמו ודינה ככיס הקשור לבגד, אמנם אם מונח על השלחן דבר התר ונעשה השלחן בסיס לו, דינו כבסיס לדבר האסור והמותר וכדלהלן. וכתב הח"א שנראה שאם המגירה מיועדת לדברי התר ובמקרה הניח שם מעות, מותר לטלטל את השלחן, וצ"ע.

סעיף ח'

בסיס לדבר האסור והמותר

איתא בגמרא (מ"ז). **אמר רבא כי הוינן ביה רב נחמן הוה מטלטלין כנונא** (-מחתה) **אנב קיטמיה** (-אפר, שהוא ראוי ועומד לשימוש) **ואף על גב דאיכא עליו שברי עצים.** וביארו הראשונים דקמ"ל שאע"פ שיש על המחתה גם דבר

אמר רבי יהודה בן לקיש שמעתי שמצילין את המת מפני הדליקה. וכו'. **אמר רבי יוחנן הלכה כרבי יהודה בן לקיש במת.** ונראה מדברי הרי"ף וכן דעת רבינו יונה שההתיר הוא דווקא בטלטול מן הצד, אבל מדברי רש"י והרמב"ם נראה שמותר לטלטל להדיא, וכן דעת הרא"ש, אלא שנראה מדברי הרא"ש דהני מילי כשאין לו אלא מטה אחת, אבל אם יש לו שתי מטות הופכו ממטה למטה ולא יטלטלנו להדיא. והרמב"ם כתב שאם יש ככר או תינוק אינו מטלטלו אלא על ידיהם. ונראה מדבריהם דכל היכא דאפשר לטלטל המת שלא באיסור, כגון על ידי ככר או תינוק, או בטלטול מן הצד, אין מטלטלין אותו להדיא.

פסקי ההלכה

מת המוטל במקום שיש חשש דליקה מותר לטלטלו משם ע"י שיניח על המת או לידו חפץ המותר בטלטול כגון **ככר או תינוק** ואפילו קטן ביותר.

אם אין לו ככר או תינוק, יטלטלו ע"י **שיהפכנו ממיטה למיטה** שזה טלטול מן הצד, (ואף שטלטול מן הצד אסור לצורך המוקצה, בדליקה התירו שמא יבוא לכבות מתוך שהוא בהול על מתו). ואחרי שסילק את המת מהמיטה, אם הוא מת בשבת מותר לטלטלה, ואם המת היה על המיטה בבין השמשות הרא"ש אוסר ובעל המאור מתיר, ואם היה דעתו שיהיה מונח שם כל השבת אסור לכו"ע.

ואם אין לו שתי מיטות מטלטלו **טלטול גמור**, ומשמע מהשו"ע שזה מותר רק באותה רשות, אבל הרבה אחרונים הסכימו שמותר גם לרשות אחרת שלא עירבו יחד, או לכרמלית, (ועיין בדין מת שהסריח אם צריך לזה ככר או תינוק), וי"א שגם המחבר מתיר בזה, ולדינא בודאי יש להקל.

טלטול מת המונח בחמה או שהוא מסריח בבית

איתא בגמרא שם **איתמר מת המוטל בחמה, אמר רב יהודה אמר שמואל הופכו ממטה למטה, רב חנניא בר שלמיא משמיה דרב אמר מניח עליו ככר או תינוק ומטלטלו, היכא דאיכא ככר או תינוק כולי עלמא לא פליגי דשרי, כי פליגי דלית ליה, מר סבר מלטול מן הצד שמיה מלטול, ומר סבר לא שמיה**

לטלטל את הכלי. ואם בשבת הונח הדבר איסור מותר לטלטלו לפי התנאים הנ"ל.

והנה השו"ע מדבר במחתה שיש בה מבעוד יום אפר המיועד לכסוי רוק או צואה, ושברי עצים האסורים בטלטול, וכתב המ"ב שאם האפר הוא מדבר שהוסק בשבת אסור לטלטלו משום נולד, ואם נתערב אפר חדש בישן, והאיסור לא היה ניכר לפני שנתערב, בטל ברוב, אבל אם היה ניכר אפילו באלף לא בטיל, דמוקצה יש לו מתירין לאחר שבת, ולכן מים הנוטפים מן האילנות המים אסורים משום נולד, ואפילו נפלו לתוך כלי אסורים כל המים, כיון שהטיפה היתה ניכרת לפני שנתערבה במים).

סעיף ט'

מגירה שיש בתוכה מעות ודבר המותר, מותר לטלטלה לפי התנאים הנ"ל, אמנם אם הדבר הותר מונח על השלחן ולא בתוך המגירה, מסתפק הפמ"ג אם זה מתיר לטלטל את המגירה.

סימן שי"א

טלטול מת בשבת

טלטול מוקצה הוא איסור דרבנן, ויש מקומות שחכמים התירו לטלטל מת באופנים מסוימים משום כבוד המת, או משום כבוד הבריות של אלו הנמצאים שם. ויש בזה חילוקי דינים בין אם מטלטלים אותו מפני הדליקה, או שמטלטלים אותו בגלל שהוא הסריח או שהוא קרוב להסריח, או שהוא מוטל בחמה וחוששים פן יסריח, או שמטלטלים אותו לצורך מקומו או שצריכים את הדבר שהוא מונח עליו. ובאופני ההיתר לפעמים מותר לטלטלו ע"י שמניחים אצלו דבר המותר בטלטול, ולפעמים מותר ע"י טלטול מן הצד, ולפעמים התירו גם טלטול גמור, ולפעמים אסור לטלטלו כלל. ובסימן זה יבוארו פרטי ההיתר בזה, וכן יבואר באיזה אופן אפשר לגרום שיהיה אהל על המת כדי להגן עליו מהחמה, וכן יבואר מה מותר לעשות בשבת לצורך הטיפול במת, וכן יבוארו כמה מדיני טלטול מן הצד.

סעיפים א' ב'

טלטול מת מפני הדליקה

איתא בגמרא (מ"ג:) **אין מצילין את המת מפני הדליקה.**

מוקצה אסור לדחפו ע"י קנה, אך אם צריך למקום המוקצה מותר). ולדעת הרמ"א (וכ"כ הב"ח) אם הוא קרוב להסריח מותר להוציאו לכרמלית וכדלהלן, אבל באותה רשות לכו"ע אסור בלי ככר או תינוק. (ובסעיף ו' יבואר כיצד ניתן לכסות את המת, אם אין לאן לטלטלו או שלא רוצים להזיזו ממקומו).

מת שהסריח בבית ונמצא מתבזה בין החיים והחיים מתבזים ממנו, אם יש להם מקום ללכת לשם אין מוציאים אותו, ואם לאו מותר להוציאו לכרמלית, ולדעת הרמ"א מותר אף אם הוא קרוב להסריח, ואפילו אם יש להם מקום ללכת לשם, כדי שלא יסריח. וי"א שמותר רק ע"י ככר או תינוק, או ע"י נכרי (ומשמע שדווקא לכרמלית מותר בנכרי, וכ"כ המ"א, והא"ר מצדד בשם כמה פוסקים להקל אף ברשות הרבים, וברשות הרבים שלנו יש להקל), וי"א שבהוצאה לכרמלית מוטב למעט בהוצאה ולא להוציא ע"י ככר או תינוק, והא"ר מכריע כדעה הראשונה, ומ"מ אם אין לו ככר או תינוק מותר להוציא בלא ככר או תינוק. ויש מתירים אף להוציאו לרשות הרבים ע"י תינוק גדול קצת (ששייך בו חי נושא את עצמו), אבל לא ע"י ככר או תינוק קטן, וי"א שלשיטה זו יוציא בלא תינוק.

בכל בזיון של המת כגון שנמצא בספינה והנכרים מתאספים שם וכדו' מותר לטלטלו לפי הכללים הנ"ל, ובספינה כיון שזה בזיון גדול למת מותר לכו"ע להוציאו אף שיש להם מקום אחר להיות שם. (ובבית יוסף מביא דעת רבינו ברוך ממגנצא שסובר שרק מפני הדליקה מותר, ומביא דעת המתירים ומכריע כדבריהם.

טלטול מת לשאר צרכים – אסור לטלטל מת ע"י ככר או תינוק כדי להוציא את הטומאה ויכולו כהנים להיות שם, או לשאר צרכים. ולהופכו ממיטה למיטה לצורך כהנים מותר. וכתב הרמ"א שיש מתירים להוציאו ע"י נכרי, וכן ראה שנוהגים לצורך מצוה או חתונה, וכן מותר לשאר צורך גדול כמו לצורך כהנים. וכל זה כשקרובי המת רוצים להוציאו, אבל אין לכופם להוציאו מהבית שמת שם (אמנם אם רגילים להוציאו מיד למקום שמטהרים אותו, יכולים לכופם), ואפילו אם עי"ז הכהנים לא יוכלו להכנס לבית

טלטול. ופסקו הראשונים כמאן דאמר טלטול מן הצד שמיה טלטול.

עוד איתא בגמרא (צ"ד:) **ההוא שכבא דהוה בדורקרת, שרא רב נחמן בר יצחק לאפוקיה לכרמלית, וכו', גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה.** ופירש רש"י שהמת היה מוטל בבזיון או בדליקה או בחמה, ואי משום טלטול מוקצה מניח עליו ככר או תינוק. וכתב הר"ן שכן דעת הראשונים שלענין הוצאה כיון דלא אפשר בלאו הכי משום כבוד הבריות שריא, אבל טלטול כיון דאפשר לתקוני מתקנין. אבל הרמב"ן כתב שמותר להוציאו לכרמלית בלי ככר או תינוק, "דכל מה שאתה משביח בתיקון הטלטול אתה פוגם בהוצאת הככר שלא לצורך והוצאת המת בלבד היא שמותרת מפני כבוד הבריות", והר"ן הכריע כדעת הראשונים, וכ"כ המגיד משנה בשם הרשב"א.

ומשמע מדברי רש"י והר"ן שאע"פ שהמת עדיין לא הסריח, מותר להציאו כדי שלא יסריח ויתבזה, ובאופן זה מדברת הגמרא מ"ג, אלא ששם כיון שאפשר לפנותו באותה רשות אין להוציאו לרשות אחרת, וכן נראה מדברי הטור. אבל דעת הרמב"ם שרק אם כבר הסריח מותר להוציאו לכרמלית, והגמרא מ"ג: מדברת כשלא הסריח.

וכתב הרמב"ן שמותר להוציא את המת אפילו לרשות הרבים, שהרי הוצאת מת המוטל בחמה זה מלאכה שאינה צריכה לגופה שלר"ש זה איסורא דרבנן, ודווקא ע"י תינוק, אבל על ידי ככר אסור, דהא ככר אינו טפל למת ואיכא איסורא דאורייתא בהוצאת הככר. ומדברי רבינו חננאל נראה שהוא אוסר גם ע"י תינוק, דלא התיירו מפני כבוד הבריות אלא דבר שעיקרו מדברי סופרים כגון כרמלית, אבל רשות הרבים לא.

פסקי ההלכה

מת המוטל בחמה וחושש פן יסריח מטלטלו מחמה לצל באותה רשות ע"י ככר או תינוק, ואם אין לו ככר או תינוק לא יטלטלו כלל, דטלטול מן הצד שמיה טלטול, (וכן שאר

ונמצאת מחיצה עשויה מאליה.

דעות הראשונים - כתב רש"י שצריך דווקא בסדר הנ"ל, כדאיתא בגמרא (עירובין ק"א. ביצה ל"ב): **האי מדורתא מלמעלה למטה שרי**, אבל אסור להביא מתחילה מיטות לצורך האהל, דקיימא לן (שבת קכ"ה): **אין עושין אהל עראי בתחלה בשבת**. והתוס' הקשו למה אסור להביא מיטה כדי לשבת עליה, ללא שיהיה להם חם מלמטה, ועוד למה כשחם להם א"א להביא מיטה ומחצלאות יחד, ותיצו שרבנן החמירו לעשות היכר שזה לצורך חי ולא לצורך המת. וברמב"ם איתא שהמחצלאות סמוכות זו לזו ושני קצותיהן על הקרקע משני צידי המת, ולדבריו הבאת המיטות אינה אלא כדי שיהיה נראה שפריסת המחצלאות אינה כדי לעשות אהל בחיבור שתניהן, אלא כדי להגן מפני החמה, ואחרי פריסת המחצלאות יכולים לקחת את המיטות. והקשה הבית יוסף שבגמרא מבואר שהבאת המיטות וכו' נצרכת לרב יצחק דס"ל אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל, וא"כ לדידן דקיימא לן כלי ניטל אפילו לצורך דבר שאינו ניטל מותר לעשות מחיצה לצורך המת, וא"כ למה פסקו הרמב"ם והטור שצריך להביא את המיטות וכו'. ואפשר שמטעם זה השמיטוהו הר"ף והרא"ש. ואפשר שהרמב"ם והטור סוברים שאף שרב ששת סובר שרק לרב יצחק צריך להביא את המיטות וכו', אכן דלא קיימא לן כוותיה מפרשין שטעם הבאת המיטות וכו' היא כדי שתהא המחיצה נעשית מאליה, דאין עושין אהל עראי, ורק בשביל צער החי התירו לעשותה בשינוי כזה, אבל מפני המת לבד לא התירו. ולפי זה מה שהשמיטוהו הר"ף והרא"ש לאו משום דלא סברי הכי, אלא משום דמשמע להו שדבר פשוט הוא שאין מותר לעשות אהל עראי אלא לצורך החי. (בית יוסף).

פסק ההלכה - מת המוטל בחמה ואין לאן לטלטלו או שלא רוצים להזיזו ממקומו, מותר לכסותו לפי הסדר דלהלן: באים שני בני אדם ויושבים משני צדדיו, חם להם מלמטה, כל אחד מביא מיטתו ויושב עליה כדי להפסיק בינו לקרקע, חם להם מלמעלה, כל אחד מביא מחצלת ופורס על גביו, ואז כל אחד זוקף מיטתו ומסירה משם ונשמט מתחת המחצלת, ונמצא שהמחצלאות שהם קשים וזקופים

הכנסת אין לכופם, אמנם בנפל י"א שיכולים לכופם להוציאו בשביל הכהנים לפי האופנים שנתבארו לעיל.

סעיף ג'

י"א שאם מניח עליו בגד שהיה המת לבוש בו מתחילה דינו כמניח ככר או תינוק, וכתב הבה"ל שעל דין זה אין מחלוקת.

סעיף ד'

טלטול מת אגב כסותו - כתב השו"ע שי"א שדווקא מת ערום צריך ככר תינוק, אבל מת בכסותו מטלטלים אותו אגב כסותו. ובבית יוסף הקשה שהכסות בטילה למת, וכתב שמסתימת רש"י והפוסקים לא נראה כך. והמ"א מיישב שאין הכסות בטלה כיון שעתידיים לשים לו תכריכים. וכתב המ"ב שתירוצו זה אינו מרווח, דאף שעתידי לסלקה מהמת, היא בטלה למת כשהיא עליו.

סעיף ה'

אם צריך למקום המת או לדבר שהמת מונח עליו מותר להופכו ממיטה למיטה, כיון דהוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר.

איתא בגמרא (קמ"ב): **לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד**.

פסק ההלכה - היתר טלטול מת ע"י ככר או תינוק הוא רק במת מפני הבזיון, אבל בשאר מוקצה אסור. וע"ע בזה בסימן ש"ח סעיף ה'.

סעיף ו'**כסוי מת המוטל בחמה**

איתא בגמרא (מ"ג): **מת המוטל בחמה** (ויש לחוש שמא ימהר להסריח) **באים שני בני אדם ויושבין בצדו** (על גבי הקרקע) כדי שיהיה להם חם מהקרקע), **חם להם מלמטה, זה מביא מטה ויושב עליה וזה מביא מטה ויושב עליה. חם להם מלמעלה, מביאים מחצלת ופורסין עליה** (על ראשם לצל), **זה זוקף ממתו ונשמט והולך לו זה זוקף ממתו ונשמט והולך לו** (באופן שהמחצלת מונחת על המיטות),

דיני טלטול מן הצד או טלטול בגופו

טלטול מן הצד מותר רק לצורך דבר המותר ולא לצורך המוקצה (מלבד במת וכו' ל), וטלטול בגופו מותר אף לצורך המוקצה. ולהלן יבואר באיזה אופן מותר להוציא צנן מהארץ ואין זה חשש תולש או טלטול מוקצה (ובסיס לדבר האסור) או חשש אשוויי גומות, ובאיזה אופן מותר לסלק קש או תבן מהמיטה או להוציא פירות הטמונים בקש או תבן ואין זה איסור מוקצה.

סעיף ח'

בגמרא (מ"ג:) מבואר שטלטול מן הצד שמיה טלטול. והקשו התוס' והרי"ף והרא"ש בדבכמה דוכתי אשכחן דטלטול מן הצד לא שמיה טלטול, ותרצו שאם עיקר הטלטול הוא לצורך הדבר המותר, אלא שאי אפשר לו לטלטל אותו אלא אם כן יטלטל עמו דבר האסור, מותר, אבל כשעיקר טלטולו בשביל דבר האסור, אף על פי שמטלטל אותו מן הצד אסור. וכ"כ הרמב"ם, וכ"כ המגיד משנה בשם הראשונים. ורבינו יונה מקשה א"כ למה קש שעל גבי המיטה מותר לנענעו בגופו (קמ"א). והרי זה לצורך הקש, ותרץ הרא"ש שטלטול בגופו קל יותר מטלטול מן הצד והוא מותר אף לצורך דבר האסור. והר"ן מתרץ שמדובר שהוא מטלטל את הקש לצורך המיטה ולא לצורך הקש. והטור סובר כדעת הרא"ש.

עוד איתא בגמרא (נ:): **אמר רב הונא האי סליקוסתא** (עשב נאה שתוחבים אותו בתוך כד עם עפר לה, וכשרוצים להריחו נוטלים אותו ואח"כ מחזירים אותו לעפר), **דצה שלפה והדר דצה שרי** (כיון שע"י שהכניס והוציא וחזר והכניס הורחב והוחלק מקום התחיבה ואינו מזיז את העפר) **ואי לא אסור. מתיב רב קמינא תיובתא, הטומן לפת וצנונות תחת הנפן, אם היה מקצת עליו מגולים** (משום שבת נקט לה, דאם אין מקצת עליו מגולים אין לו במה לאוחזה אא"כ מזיז העפר בידים) **אינו חושש לא משום כלאים, ולא משום שביעית, ולא משום מעשר, וניטלין בשבת. תיובתא.** וכתב המגיד משנה שאף שלגבי פירות הטמונים בתבן (סעיף ט') מותר לתחוב כוש או כרכר, הכא אסור כיון דמחזי כעושה גומא, ותבן אין בו משום גומא.

עוד איתא בגמרא (קמ"א). **אמר רב נחמן האי פוגלא** (צנון

נסמכים זו על זו, ושתי קצותיהם על הקרקע משני צידי המת. ואם מתיירא שהמת יסריח ויצטרכו לצאת משם, מותר לפרוס מחצלת להדיא אף בלא הסדר הנ"ל, אך שיהיה בלי עשית אהל, ובא"ר מיתר אף אם לא יצטרכו לצאת מן החדר.

סעיף ז'

טיפול במת בשבת

איתא במתני' (קנ"א) **עושין כל צרכי המת סכין ומדיחין אותו, ובלבד שלא יזיזו בו אבר. שומטין את הכר מתחתיו, ומטילין אותו על החול בשביל שימתין. קושרין את הלחי, לא שיעלה אלא שלא יוסיף.**

פסקי ההלכה

מותר לסוך את המת בשמן, וכן מותר להדיחו במים קרים, וכן לשמוט את הכר מתחתיו, **כדי שלא יסריח** (ומשמע שבלא טעם זה אסור), ובלבד שלא יזיז בו שום אבר, אבל אסור לשמוטו מע"ג הכר, או להגביהו מהכר, ויש למחות ביד הנוהגים כך, דרך לשמוט הכרים מתחתיו מותר.

ואם היה פיו נפתח והולך, קושר את הלחי באופן שלא יפתח יותר, אבל לא באופן שיסגר קצת ממה שנפתח.

אסור **להעצים עיני המת בשבת**, ובקצת מקומות נוהגים להעצים עיני המת וליישר אבריו, ואומרים דאיתא בזוהר שזה סכנה, ואף דדבר זה אין לו שורש על פי הדין, ובמשנה ובכל הראשונים ובשו"ע מבואר שאסור, מ"מ במקום שנהגו כך אין למחות בידם, אך באמת בזוהר לא נזכר אלא לענין עיניים, וא"כ ליישר אבריו אין שום סמך להקל, ובא"ר כתב שבמקום שנוהגים להקל בזה משום כבוד המת יניחו על האברים דבר התר ודוחק עליו עד שיפשטו אבריו.

ואם המת מלוכלך בטיט וצואה עד שמאוס בעיני רואיו, מותר לטלטלו ע"י ככר או תינוק, ולרוחצו במים בידו ולא במפה, אבל בלאו הכי אסור אפילו ע"י נכרי.

מותר לזלף חומץ ע"י בגדים של המת, בשביל שלא יסריח למוצאי שבת ויוכלו להתעסק בטהרתו.

ד' הצנן טמון בשדה, או בחול ועפר שהכניס לבית והניחם בקרן זזית כדי לעשות בהם צרכיו, אבל אם הם טמונים בקרקע הבית אסור שמא יבוא להשוות את הגומות, וכמו שאסור לטלטל עמודים של אורג התקועים בקרקע הבית. בהתקיים התנאים הנ"ל מותר לטלטל אע"פ שהצנן נעשה גדול יותר ע"י לחות הקרקע. ואין הצנן נעשה בסיס לעפר, כיון שהעפר משמש את הצנן ולא איפכא.

טלטול בגופו או בשאר אבריו מותר אף לצורך דבר האסור, ולכן קש שע"ג המיטה במקומות שמסיקים בקש וסתמו מוקצה להסקה, מונענו בגופו כדי שיהיה צף ורך לשכב עליו, אבל במקום שסתם קש עומד למאכל בהמה או לשכיבה, או שהניח את הקש ע"ג המיטה מבעוד יום בשביל לשכב עליו (ואפילו לא הניח עליו כר או כסת), או שהניח עליו מבעוד יום כר או כסת (אפילו לא חשב בהדיא לשכב עליו), או שהניח את הקש בסתמא ואח"כ חשב לשכב עליו, מותר לנענעו אפילו בידו.

סעיף ט'

הוצאת פירות הטמונים בתבן או בקש

איתא בגמרא (קכ"ג). **תנו רבנן פגה שטמנה בתבן וחררה שטמנה בגחלים, אם מגולה מקצתה מותר לטלטלה ואם לאו אסור לטלטלה. רבי אלעזר בן תרדי אומר תוחבן בכוש או בכרכר והן מנערות מאליהן. אמר רב נחמן הלכה כרבי אלעזר בן תרדי.** וכתבו התוספות והרא"ש דמייירי כשהניחם שם על מנת ליטלם, אבל אם הניחם שם לכל השבת הוי בסיס לדבר האסור. והרא"ש מוסיף אי נמי אפילו במניח ושאינו הכא שלא נעשית החררה בסיס אלא לצורך האפיה ולסלקה. עכ"ל. וטענה זו אפשר שהיא נכונה גם בפגה שטמנה בתבן, שהניחה בתבן כדי שתתבשל שם ויסלקה אח"כ. וכתב הבית יוסף דאפשר שדעת הפוסקים כן, ומשום הכי סתמו דבריהם ולא חילקו בדין זה בין שוכח למניח. וכן הלכה. והטור השמיט דין חררה, וביאר הבית יוסף דכיון דאייירי שכבו הגחלים, דאי לאו הכי הרי בהוצאתו הוא מכבה את העליונות ומבעיר את התחתונות דאסור לדעת רש"י, א"כ אין חידוש בחררה יותר

שטמונים בקרקע כדי לשומרו, ובא להוציאו) **מלמעלה למטה שרי מלמטה למעלה אסור.** ופירש רש"י שאם ראשו העבה למעלה ועוקצו הדק למטה מותר מפני שאינו מזיז את הקרקע, אבל אם הצד העבה למטה אסור מפני שהוא מטלטל את הקרקע, דס"ל טלטול מן הצד שמייה טלטול. והגמרא דוחה **תניא דלא כרב נחמן, הקש שעל גבי המטה לא ינענעו בידו, אבל מנענעו בגופו, ואם היה מאכל בהמה, או שהיה עליו כר או סדין, מנענעו בידו. שמע מינה מלמול מן הצד לא שמייה מלמול, שמע מינה.** ובגמרא (קכ"ג). איתא הדר ביה רב נחמן מההיא.

והקשו התוספות דאם הניח את הצנן בכונה איך מותר להוציאו והרי הוא נעשה בסיס לעפר, ואם שכח שם את הצנן מותר אפילו לטלטל גמור, שהרי מעות שעל הכר מותר לטלטל את הכר משם אם הוא צריך למקומו. ותירצו דאייירי במניח ע"מ ליטלו ושכחו, ומ"מ לטלטל גמור אסור כיון שלא היה לו להניח בענין שיצטרך לטלטל מן הצד. ומבואר מדברי התוס' דאפילו לדין דקיימא לן לטלטל מן הצד לצורך דבר היתר מותר, היינו דוקא בשוכח או במניח על מנת ליטול בשבת, אבל במניח ליטול אחר השבת אסור אם החלק העבה של הצנן נמצא למטה.

וכתבו התוספות והר"ן דאייירי בשלא השרישו, דאם השרישו חשיב עוקר דבר מגידולו. אמנם אם נתווסף בהם מחמת לחות הקרקע מותר, שהרי שומים ובצלים מתווסף עליהם בחלון. ואם הניח את הצנן לזריעה אסור להוציאו.

פסקי ההלכה

צנן שטמנו בארץ מותר לטלטלו אם מתקיימים כל ד' התנאים דלהלן:

א' עדיין לא השריש, דאם השריש חייב משום תולש.

ב' לא הניחו לזריעה.

ג' הצנן אינו מכוסה כולו, דאז מותר ליטלו כיון דהוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, אבל אם הוא מכוסה לגמרי אסור להזיז עפר בידים, וכן אסור לתחוב מחט או כוש בצנן דרך העפר דנראה כעושה גומא, ויש מתירים ע"י תחיבה.

סימן שי"ב

הנצרך לנקביו, במה מקנה בשבת

בסימן הקודם נתבאר כמה דברים שהתירו חכמים במת לטלטלו למרות שהוא מוקצה או מרשות לרשות. ובסימן זה יבואר מה התירו מפני כבוד הבריות לצורך קינוח אחרי עשיית צרכיו, ומה צריך להזהר בעשיית צרכיו ובקינוח משום חשש תולש או סותר או השרת נימין או ממחק או חורש או בונה.

סעיף א'

איתא בגמרא (פ"א). **תנו רבנן שלוש אבנים מקורולות** (לרש"י הכונה חדות, ולתוס' הכונה רכות, ואורחא דמילתא נקט כי העיקר שיהיו ראויים לקינוח) **מותר להכניס לבית הכסא. וכמה שיעורן, רבי מאיר אומר כאגוז, רבי יהודה אומר כביצה.** עוד איתא שם בגמרא **נמנו ונמרו מלוא היד** (בשלשתם יחד, או אפילו ארבע או חמש וכולם יחד מלוא היד), וטעם ההיתר הוא משום כבוד הבריות.

עוד בגמרא שם **אמר רבי ינאי אם יש מקום קבוע לבית הכסא** (שאם נשאו שם אבנים בערב ישתמש בהם בבוקר, מכניס) **מלא היד, אם לאו כהכרע מדוכה קטנה של בשמים. אמר רב ששית אם יש עליה עד** (דבר שעל ידו ניכר שכבר קינחו בזה) **מותר.**

רש"י מבאר שמדוכה קטנה של בשמים היא כלי שמלאכתו לאיסור, וכהכרע היינו שיעור המכריע במחלוקת הנ"ל, והיינו כאגוז שזה יותר מכזית ופחות מכביצה, ורב ששית מתיר במדוכה שניכר שקינחו בה. והר"ן מקשה שהרי כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו. ולכן מבאר הר"ן וכן דעת הר"ף והרא"ש והרמב"ם והטור שכוונת הגמרא שאם אין לו מקום קבוע לבית הכסא לא התירו לו מלא היד אלא אבן אחת כמשקל מדוכה קטנה של בשמים (ולר"ח הכונה לרגל המדוכה, וכן איתא בירושלמי), ורב ששית מתיר אפילו באבן גדולה או הרבה יותר ממלוא היד, אם ניכר שזה מוכן לקינוח. והטור לא חילק בין שיש לו מקום קבוע לאין לו, ובכל מקום שיעורו כמלא היד.

היכן מותר לטלטל את האבנים – לרש"י מותר לטלטלם

מבפירות הטמונים בתבן. והרמב"ם מתיר בחררה שעל גבי גחלים אפילו אם לא כבו הגחלים, דס"ל דאיירי בחררה שאינה טמונה, וא"כ אינו חותה בגחלים בנטילת החררה אלא שמנענען, והוי טלטול מן הצד דשרי.

פסק ההלכה – פירות הטמונים בתבן או בקש המוקצים להסקה, (תבן היינו הקנה שנקצר עם השיבולים, וקש הוא מה שנשאר בשדה אחרי הקצירה), אפילו היה דעתו שישארו שם כל השבת לא נעשו הפירות בסיס, ויכול לתחוב בהם כוש או מחט וליטלם, ואם זימן את התבן והקש למאכל בהמה או לשכיבה, או שלקח בערב שבת מקצת מהתבן והקש והטמין בו פירות, או במקום שסתם תבן מיועד למאכל בהמה, אין התבן מוקצה ומותר לטלטלו להדיא. ועיין בסימן ש"ח בדין פירות הטמונים בחול ועפר הצבור בבית.

מה שנוהגים למכור בשבת ולקבל המעות בכלי או בבגד או לגורם בסכין, מלבד איסור מקח וממכר, יש כאן גם איסור טלטול מוקצה, כיון שהוא לצורך דבר האסור, ואין שום ספק שזה איסור גמור.

עיקרי הדינים

טלטול מת בשבת – מת המוטל במקום שיש חשש דליקה מותר לטלטלו משם ע"י שיניח על המת או לידו חפץ המותר לטלטול כגון ככר או תינוק, ואם אין לו ככר או תינוק, יטלטלו ע"י שיהפכנו ממיטה למיטה, ואם אין לו גם שתי מיטות מטלטלו טלטול גמור. מת המוטל בחמה וחושש פן יסריח מטלטלו מחמה לצל באותה רשות ע"י ככר או תינוק, ואם אין לו ככר או תינוק לא יטלטלו כלל, ולדעת הרמ"א והב"ח אם הוא קרוב להסריח מותר להוציאו לרשות אחרת, אבל באותה רשות מותר רק ע"י ככר או תינוק. ואם אין לאן לטלטלו או שלא רוצים להזיזו ממקומו, מותר לכסותו באופן שאין בזה עשיית אהל כמבואר בגמרא.

צנן שטמנו בארץ מותר לטלטלו אם לא השריש וגם לא הניחו לזריעה ואינו מכוסה כולו, ואם הוא טמון בקרקע הבית אסור מחשש שיבוא להשוות גומות.

שיעור האבנים - אם המקום קבוע לבית הכסא להכנס שם תמיד, אף שהוא קבוע גם לאחרים, מותר לטלטל לשם אבנים מלוא היד, ואפילו ארבע וחמש אבנים, ואפילו אם הם גדולות יותר מכביצה מותר, כיון שאם ישארו לו אבנים יוכל הוא או אחרים לקנח בהם אח"כ. אבל אם אינו הולך קבוע למקום זה אסור להכניס יותר משיעור ראש בוכנא קטנה שדכים בו את הבושם.

כתב המ"א בשם הפוסקים שבית הכסא קבוע שאין אחרים נכנסים לשם והוא סמוך לביתו, אין להכניס לשם אבנים כלל, דהיה עליו להכין אבנים מאתמול, והא"ר מצדד להקל בזה וכדעת הלבוש.

דין אבן המיוחדת לקינוח - אבן שניכר שקינחו בה מערב שבת, או שיחדו אותה לקינוח אפילו לשבת אחת, אינה מוקצה, ומותר להכניסה אפילו אם היא גדולה הרבה, ואפילו הרבה יותר ממלוא היד מותר. ואם ידוע שקינחו בה אף אינו ניכר, מהשו"ע משמע שאסור ליקח מלוא היד אם אין לו מקום קבוע, ויש מקילים בזה.

נייר חלק שמקפיד עליו הוי מוקצה, ואסור להכניס לבית הכסא שאינו קבוע אלא כפי הנצרך לפעם אחת, ואם יחדו מערב שבת לקינוח מותר להכניס ממנו כמה שירצה. ואסור לקרוע הנייר בשבת. וסתם נייר אין בו משום מוקצה, דהוא עומד לכסות פי הפך, ונייר גס משמע שא"צ יחדו, ודלא כהתו"ש.

היכן מותר לטלטל את האבנים - כתב הרמ"א שי"א שדווקא בחצר מותר לטלטל אבנים, וי"א שמותר אף מכרמלית לרשות היחיד, וכתב המ"ב שהעיקר כהמקילים, והא"ר כתב שאין להקל בזה בבית הכסא שרק הוא נכנס לשם, וברשות הרבים שלנו אף שלהרבה פוסקים דינה ככרמלית אין להקל.

סעיף ב'

הוצאת אבנים ששקעו בקרקע

איתא בגמרא (שם) **אמר ליה אביי לרב יוסף ידרו עליה גשמים ונמשמשו מהו, אמר ליה אם היה רישומן ניכר מותר**. לרש"י איירי במדוכה קטנה של בשמים שאמר

בתוך ד' אמות או בחצר שאין שם איסור טלטול ד' אמות, ובית הכסא בשדה ואינו מוקף מחיצות ואין כאן אלא טלטול דרבנן ומשום כבוד הבריות לא גזור. והתוספות כתבו שמלשון הגמרא "להכניס" ו"בית הכסא" משמע שיש שם מחיצות, דאם התירו איסור מוקצה כ"ש שהתירו ארבע אמות בכרמלית ולהכניס מכרמלית לרשות היחיד ומרשות היחיד לכרמלית, שהרי איסור טלטול מוקצה חמור מאיסור כרמלית.

עוד איתא בגמרא שם **בעא מיניה רבה בר רב שילא מרב חסדא מהו להעלותם אחריו לגג, אמר ליה גדול כבוד הבריות שרוחה את לא תעשה שבתורה**. לרש"י הנדון אם חוששים לטירחה יתירה, ולתוס' והר"ן הנדון האם גם מי שיש לו מקום קבוע להפנות מותר לו לטלטל אבנים, או שאסור כיון שהיה עליו להכניס מערב שבת. וכתבו התוס' שלדידן שיש לנו בית הכסא קבוע בבתינו אסור, דטעם ההתר להעלות לגג הוא משום שאין אדם קובע מקום לבית הכסא, משמע דהיכא דקבע אסור. והא דאמר רבי ינאי **אם יש לו מקום קבוע לבית הכסא מלא היד**, התם בשדות איירי שזה מקום רחוק הוא וטורח להזמין מערב שבת, אבל לדידן שיש לנו מקום קבוע בבית אסור, אלא אם כן הזמין, ושמא כיון דנפיש בני הבית דהוו שקלי להו לא אפשר ושרי. ובהגהות מיימוני כתבו סתם דבבתי כסאות שלנו הקבועים בבתיים אסור לטלטל אבנים אלא אם כן הזמינם מאתמול, וכדברי התוספות הראשונים. אבל בהגהות אשר"י כתב כדברי התוספות האחרונים שאם יכול אדם אחר ליכנס באותו בית הכסא לא חשוב קבע, דזימנין שמוצא שם אדם והולך במקום אחר, ולא היה אפשר להזמין מערב שבת. ומדברי הפוסקים שכתבו דינים אלו בסתמא משמע שגם בזמננו מותר להכניס אבנים לבית הכסא מפני כבוד הבריות.

פסקי ההלכה

מותר לטלטל בשבת אבנים או צורות וכדומה אע"פ שהם מוקצה, כדי לקנח בהם, משום כבוד הבריות, ואפילו להעלותם לגג שזה טירחא יתירא מותר.

שרק כשהצורר מונח ע"ג יתידות מותר.

פסק ההלכה - צורר שעלו בו עשבים מותר לקנח בו, ואף שתלישה אסורה מדאורייתא, הכא אינו מתכוין לכך ואינו פסיק רישא שיתלשו. ואפילו אם הצורר מונח על הארץ מותר ליטלו, ואף דאסור מדרבנן משום דמחזי כתולש, משום כבוד הבריות לא גזרו.

סעיפים ד' ה'

איתא בגמרא (פ"א.) לענין התר לקיחת אבנים לקינוח, **אמר רב יהודה אבל לא את הפאייס**. והיינו רגב אדמה, שכיון שהוא נפרך א"א לקנח בו והוא מוקצה.

פסק ההלכה - רגב אדמה אין ליטלו כדי לקנח בו, דהוי מוקצה, דלפי שהוא נפרך אינו ראוי לקינוח, וממילא יש בזה איסור טלטול מוקצה. ומהרי"ף ומהרמב"ם משמע שהאיסור הוא משום חשש טחינה. ורגב קשה שאינו עשוי להתפרך מותר ליטלו כדי לקנח בו.

במה עדיף לקנח

איתא בגמרא (פ"א.): **אמר רבי יוחנן אסור לקנח בחרס בשבת. מאי טעמא, אילימא משום סכנה** (שלא ינתק שיני הכרכשתא) **אפילו בחול נמי**.

עוד איתא בגמרא (פ"ב.) **היו לפניו צרור וחרס, רב הונא אמר מקנח בצרור ולא בחרס, ורב חסדא אמר מקנח בחרס ולא בצרור. מתיבי היו לפניו צרור וחרס מקנח בחרס ואין מקנח בצרור, הכא במאי עסקינן באוגני כלים** (שהם חלקים ואינם מקרעים את הבשר). ופסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם כרב הונא.

עוד איתא בגמרא שם **היו לפניו צרור ועשבים, רב חסדא ורב המנוא, חד אמר מקנח בצרור ואין מקנח בעשבים, וחד אמר מקנח בעשבים ואין מקנח בצרור. מיתיבי המקנח בדבר שהאור שולטת בו שינוי התחתונות נושרות, לא קשיא הא בלחין הא ביבשין**. ופסקו הרא"ש והרמב"ם כמאן דאמר בעשבים, ודווקא בלחים. ואף על פי שכתב המגיד משנה שמצא בהלכות

רב ששת שאם ניכר שקינחו בה מותר, ואמר שאם רישומו ניכר מותר, דכיון דמאיס לא חזי לבשמים ולא מיבטיל ליה מבית הכסא. וכן לרא"ש הגמרא מדברת על רב ששת, אלא שלדברי הרא"ש רב ששת בא להתיר באבן גדולה או ביותר ממלוא היד אם ניכר שקינחו בהם, ועל זה קאמר שאם ניטשטש הקינוח הראשון ועדיין רישומו ניכר מותר. אבל הרי"ף והרמב"ם מבארים שירדו גשמים על האבנים המקורזלות האלו ונטבעו בקרקע, והספק הוא אי חיישינן שיהא כסותר או כטוחן, ועל זה קאמר שאם רישומו ניכר מחוץ לקרקע מותר.

פסק ההלכה - אבנים שנטבעו בקרקע או בטיט אחר שהכניסם לקנח, אם לא נטבעו לגמרי אלא הם ניכרים למעלה מן הקרקע, מותר ליטלם כדי לקנח, ואין בזה משום סותר אפילו בקרקע של חצר, ואין בזה משום טוחן.

סעיף ג'

קינוח בצרור שגדלו בו עשבים

איתא בגמרא (פ"א.): **אמר ריש לקיש צרור שעלו בו עשבים מותר לקנח בו** (דהלכה כר"ש דדבר שאינו מתכוין מותר), **והתולש ממנו בשבת חייב חטאת. אמר רב פפי שמע מינה מדריש לקיש האי פרפיסא** (עציץ נקוב שזרעו בו) **שרי לטלטולי, מתקיף לה רב כהנא אם אמרו לצורך יאמרו שלא לצורך. אמר אביי פרפיסא הואיל ואתא לידן נימא ביה מילתא, היה מונח על גבי קרקע והניחו על גבי יתדות חייב משום תולש, היה מונח על גבי יתדות והניחו על גבי קרקע חייב משום נוטע**. וכתב רש"י שטעם החיוב במגביה עציץ הוא משום שאינו נהנה עוד מריח הקרקע, וחייב לאו דווקא, דא"כ איך התירו חכמים לצורך, אלא אסור מדרבנן. ודעת המגיד משנה שלרש"י גם תלישה מצרור אסורה מדרבנן, והבית יוסף כתב שי"ל שרק בהגביהו מהקרקע זה איסור דרבנן, אבל תולש מצרור זה איסור דאורייתא, והתירו כיון שדבר שאין מתכוין מותר, ולא הוי פסיק רישא שיתלוש, והרמב"ם לא הזכיר דין צרור שעלו בו עשבים, וכתב המגיד משנה דאפשר דס"ל

בשרו, דאסור משום כתישה.

פסק ההלכה - היה צריך לנקביו ואינו יכול ליפנות, שרפואתו למשמש בפי הטבעת בצרור, לא ימשמש בשבת כדרך שעושה בחול שאוחז הצרור בכל היד, דהוי פסיק רישא שישיר נימין, אלא יאחז הצרור בשתי אצבעותיו וימשמש בנחת.

צרור של קינוח אין למשמש בו להחליקו כדרך שהוא עושה בחול, משום ממחק, אלא כלאחר יד.

סעיף ח'

אם בא למשמש בברזא של עץ או בפתילה שמכניסים בפי הטבעת, לא יאחזם כדרכו בכל ידו, אלא בשינוי בשתי אצבעותיו (כדאיתא לעיל לגבי צרור). ואסור לצאת עם ברזא אפילו כשהיא כולה תחובה בגוף, דכיון שמכניסה תדיר כדי לחזור ולהוציאה אינה בטילה לגוף, ומהמ"א נראה שתדיר לאו דווקא, והעיקר תלוי אם מוציאו בעצמו אח"כ או לא. אמנם דבר הבלוע בגוף, כגון מרגלית או זהב, מותר לצאת בו לרשות הרבים.

סעיף ט'

איתא בגמרא (פ"א:): **אמר רב הונא אסור לפנות בשדה ניר** (אחרי חרישה ראשונה שהיא עומדת לזריעה) **בשבת. מאי מעמא, אילימא משום דוושא** (שמקלקל את החרישה) **אפילו בחול נמי, וכו', אלא דילמא נקיט מעילאי ושדא לתתאי, ומיחייב משום דרבה, דאמר רבה היתה לו גומא וטממה, בבית חייב משום בונה, בשדה חייב משום חורש.**

פסק ההלכה - אסור ליפנות בשדה ניר והיינו שדה שנחרשת ועומדת לזריעה ויש בה רגבים וגומות, דחיישינן שיבוא להשליך מהרגבים לגומות ויעבור על חורש (ובבית חייב משום בונה), אבל שדה שלא נחרשה עדיין, או בחרישה שניה שלאחר הזריעה, אף שיש איסור להשוות גומות, מ"מ לא גזרו לאסור ליפנות שם. ובשדה ניר של חבירו אסור ליפנות אפילו בחול, מפני שדש נירו ומקלקל, ומשמע מהפמ"ג שגם אחרי חרישה שניה אסור, ובגמ' משמע שזה תלוי בידידת הטל.

בהיפך, בנוסחא דידן ליתיה. ומשמע מדברי רש"י שאפילו אם העשבים מחוברים יכול לקנח בהם בעודם מחוברים, ולא יזיזם, ומשום שימוש במחובר ליכא, דלא אסרו אלא באילן אבל לא בירק.

פסק ההלכה - חרס אין לקנח בו אפילו בחול משום סכנה שלא ינתק שיני הכרכשתא. ואם יש לפניו חרס או צרור, אף אם החרס אינו מוקצה והצרור מוקצה עדיף לקנח בצרור. ואם יש לפניו צרור ואזני חרס חלקים שאין בהם סכנה, יקנח באוזן החרס, מפני שהוא ראוי לכסות בו פי הכלי. ואם יש לפניו צרור ועשבים, אם העשבים לחים יקנח בעשבים, ואם הם יבשים יקנח בצרור אף שהוא מוקצה, לפי שהיבשים חדים ומחתכים את הבשר.

מותר ליפנות מאחורי הגדר של שדה חבירו, ומותר ליטול מהשדה כדי לקנח בשבת, אבל מהגדר לא יטול אף אם הגדר עבה שאינו עושה חור, משום דמחזי כסותר.

סעיף י'

עשבים לחים מותר לקנח בהם אפילו אם הם מחוברים, דאין איסור משתמש בירק אלא רק באילן, ובלבד שלא ישמוט אותם ממקום חיבורם, משום תלישה.

עוד בדיני הנצרך לנקביו בשבת

סעיף ז'

משמוש בפי הטבעת

איתא בגמרא (פ"ב): **הוצרך ליפנות ואינו יכול ליפנות, אמר רב חסדא וכו', רב המנוא אמר ימשמש בצרור באותו מקום.** עוד איתא בגמרא (פ"א:). **אמר רבא אסור למשמש בצרור בשבת כדרך שממשמש בחול. מתקיף לה מר זוטרא ליסתכן, כלאחר יד.** ופירש רש"י שאסור למשמש כדרך הממשמש בחול בלא שינוי, משום השרת נימין, אבל כלאחר יד והיינו כגון שאוחז צרור בשתי אצבעותיו מותר. ורבינו ירוחם כתב שיטול הצרור בשתי אצבעותיו וימשמש בנחת. והרא"ש כתב פירוש רש"י, ובשם ר"ח ביאר שממשמש צרור כדי להחליקו שלא יסרט

סעיף י'

במ"ב חלק ד' יחד עם הלכות עירובי חצרות ושיתופי מבואות ועירוב תחומין.

בתורה כתוב "לא תעשה כל מלאכה", ולמדו חז"ל שבכלל מלאכה יש ל"ט מלאכות שמלאכות אלו היו במלאכת המשכן (עיין שבת מ"ט: מה המקור למנין הל"ט מלאכות), והעושה אחד ממלאכות אלו במזיד עם עדים והתראה חייב סקילה, ובלי עדים והתראה חייב כרת, ובשוגג חייב חטאת. ולחומר האיסור אסרו חכמים לעשות דברים מסוימים בשבת שמה יבוא ח"ו להכשל במלאכה דאורייתא.

מלאכת בונה

הסימנים הבאים (שי"ג – שט"ו) עוסקים בדברים האסורים בשבת משום מלאכת בונה דאורייתא, או בדברים שנאסרו מדרבנן משום שיש בזה בנין אף שמדאורייתא הדבר לא נאסר.

ישנם כמה אופנים של בונה דאורייתא, כגון: א' בניית בית או כותל. ב' הוספה על בנין קיים. ג' חפירת גומא בבית ע"מ להניח בה חפצים. ד' יישור קרקע הבית ע"י השוואת גומות או נטילת גבשושית מקרקע הבית כדי לתקן את הבית. ה' עשיית חור בקיר לצורך חלון או כניסת אייר או אור. ו' עשיית אהל קבע המאחיל על מה שתחתיו. ז' עשיית מחיצה שבאה להחזיר דבר מסוים. ח' בניית כלים ע"י חיבור גמור וחזק.

חכמים אסרו כמה דברים המותרים מדאורייתא, כגון: א' בנין עראי. ב' אהל עראי. ג' חיבור כלים שלא בחוזק באופן שיש לחוש שמה יתקע בחוזק.

בסימנים הבאים יבוארו פרטי הדינים הנ"ל, באיזה אופן הדבר אסור בשבת משום בונה או מדרבנן, ובאיזה אופן הדבר מותר בשבת, וכן יבוארו כמה דברים שאסורים משום סותר או משום מכה בפטיש.

סימן שי"ג

מתי סגירת חלון או נעילת דלת אסורים בשבת

המוסיף על הבנין חייב משום בונה, אמנם תוספת עראית על הבנין אין בה איסור, ולהלן יבואר מה הדין במי שסוגר חלון או נועל דלת ע"י קנה או נגר, מתי זה נחשב כמוסיף על הבנין ואסור, ומתי ניכר שהדבר משמש לפתיחה וסגירה עראית והדבר מותר.

ציוד אבנים לבית הכסא – אבנים גדולות שמצדדים אותם כמין מושב חלול ויושבים עליהם בשדות במקום המיוחד לבית הכסא, מותר לצדדם בשבת והיינו לשים את הדפנות מכאן ומכאן, משום כבוד הבריות, וי"א שאם לא הוכנו האבנים לכך מערב שבת אסור, ולהניח את האבן מלמעלה אסור אף בהוכנו משום אהל, כ"כ המ"א, אבל הא"ר והמאמר מרדכי מתירים גם בזה.

עיקרי הדינים

מותר לטלטל בשבת אבנים או צורות וכדומה כדי לקנח בהם, ואין בזה איסור מוקצה, משום כבוד הבריות, ואפילו להעלותם לגג שזה טירחא יתירא מותר. שיעור האבנים בבית הכסא קבוע הוא מלוא היד, ובעראי כשיעור ראש בוכנא קטנה. אבן שניכר שקינחו בה מערב שבת, או שיחזו אותה לקינוח אינה מוקצה, ומותר להכניסה אפילו אם היא גדולה הרבה, ואפילו הם הרבה ממלוא היד מותר ליטול כולם. י"א שדווקא בחצר מותר לטלטל אבנים, וי"א שמוותר אף מכלמית לרשות היחיד, וכן עיקר, וברשות הרבים שלנו אף שלהרבה פוסקים דינה כמכלמית אין להקל. צרור שעלו בו עשבים מותר לקנח בו, ואף שתלישה אסורה מדאורייתא, הכא אינו מתכוין לכך ואינו פסיק רישא שיתלשו. ואפילו הצרור מונח על הארץ מותר ליטלו, ואף דאסור מדרבנן משום דמחזי כתולש, משום כבוד הבריות לא גזרו. עשבים לחים מותר לקנח בהם אפילו אם הם מחוברים, ואין איסור משתמש בירק אלא רק באילן, ובלבד שלא ישמוט אותם ממקום חיבורם, משום תלישה.

עד כה למדנו דיני הדברים שנאסרו בשבת באופן שאיסורים בדרך כלל הוא מדרבנן, שאסרו חכמים כדי שלא ישלם ח"ו באיסורים דאורייתא, (כגון מלאכה שנעשית בשבת ע"י נכרי עבד ישראל, איסורי שהיה הטמנה וחזרה, איסור קריאה וכדומה לאור הנר שמה יטה, עם מה אסור לצאת בשבת שמה יבוא לטלטלו בידיו, שביית עבדו ובהמתו, איסורי ממצוא חפצך ודבר דבר שזה מדברי קבלה, ודיני טלטול מוקצה) וכן במצוות המיוחדות לשבת (כמו כבוד ועונג שבת, הדלקת נרות, קידוש והבדלה, סעודות שבת, תפילות שבת). והסימנים הבאים (שי"ג – שכ"א, ובסימן ש"מ) עוסקים במלאכות שבת האסורות מדאורייתא כגון בונה וסותר, מכה בפטיש, צד וחובל, קושר מבשל בורר סחיטה וקצירה), והרבה מלאכות דאורייתא מפורזים בשאר הסימנים, ובמ"ב בסוף חלק ג' מבאר דיני כמה מלאכות שלא הוזכרו בשו"ע, ודיני הוצאה בשבת נתבאר

במתוקן לכך אע"פ שאינו קשור, ובקנה הלכה כריו"ח שפסק כרשב"ג דמותר היכא שיש עליו תורת כלי. ולענין נגר פסק הרי"ף דבעינן קשור. וביאר הרא"ש שאע"פ שבפסק החלון סגי ביחוד במחשבה (וכן דעת ר"ת והרשב"א שמתוקן היינו במחשבה), ורבי יוחנן מזדמה פקק החלון לנגר, הרי"ף סובר שאין הלכה כרבי יוחנן, דנגר הנגרר שתוחבו בקרקע דמי קצת לבנין הילכך בעינן קשירה לאפוקי מאיסור בנין, אבל פקק החלון לא שייך ביה בנין כלל וסגי במחשבה לאפוקי מאיסור טלטול. עוד ביאר הרא"ש בדעת הרי"ף שבקנה צריך שיהיה עליו תורת כלי, ואילו בחריות של דקל סגי במחשבה, מפני שקנה הוא לצורך נעילת בית ודמי קצת לנגר הנגרר. ונמצא שלדעת הרי"ף בפקק החלון סגי במחשבה כמו בחריות של דקל, ובנגר הנגרר צריך קשירה לאפוקי מאיסור בנין, ובקנה שהוא פותח ונועל בו צריך תיקון כלי.

אבל דעת הר"ן שגם פקק החלון צריך שיהיה עליו תורת כלי או שנשתמש בו מבעוד יום, ולא סגי במחשבה, והרי"ף לא הזכיר תנאי זה מפני שמסתמא נשתמש מבעוד יום, שהרי הוא צריך להיות מתאים למידת החלון, אבל בקנה שמדובר שלא נשתמש בו, צריך שיהיה עליו תורת כלי.

פסקי ההלכה

פקק החלון והיינו דבר שסותמים בו את החלון, מותר לסגור איתו את החלון, אפילו אם אינו קשור, ולא הוי כמוסיף על הבנין כיון שדרך לעשות כן תמיד, ואמנם צריך לחשוב מערב שבת לסגור בו את החלון, לב"ח ולפמ"ג הטעם כדי שלא יהיה מוקצה, ולפ"ז מהני אף אם הכינו לשימוש אחר, ואם הוא כלי שמלאכתו לאיסור א"צ מחשבה, שהרי מותר לטלטלו לצורך גופו, והגר"א כתב שהטעם כדי שלא יהיה נראה כמוסיף על הבנין. ודעת הרבה ראשונים דלא סגי במחשבה כלל אלא צריך שיהיה לו תורת כלי כמו בקנה דלהלן, וצ"ע למעשה, ואם כבר סגר בו פעם אחת, או שהוא קשור, או דבר שאין דרך לבטלו שם לעולם כגון בגד, א"צ אפילו מחשבה, ואם אינו עומד לשימוש אלא לעיתים רחוקות אסור לסגור איתו, א"כ הוא קשור ותלוי מבעוד יום.

אפילו חלון של ארובה שבתקרה מותר לסגור, דתוספת

סעיף א'

סגירת פקק החלון, ונעילת דלת ע"י קנה

איתא בגמרא (קכ"ה:) **תנן רבי אליעזר אומר פקק החלון בזמן שהוא קשור ותלוי פוקקין בו ואם לאו אין פוקקין בו, וחכמים אומרים בין כך ובין כך פוקקין בו.** ומסקנת הגמרא (קכ"ה:) **שהלכה כחכמים.** ואיתא בגמרא (קכ"ה:) **מאי בין כך ובין כך, אמר רבי אבא בר כהנא בין קשור בין שאינו קשור, והוא שמתוקן, אמר ליה רבי ירמיה ולימא מר בין תלוי בין שאינו תלוי, והוא שקשור, דאמר רבה בר בר חנה כמחלוקת כאן כך מחלוקת בנגר הנגרר** (ששם לכו"ע צריך שיהיה קשור ונחלקו אם צריך שיהיה תלוי), **וכו', אמר ליה אנא דאמרי כי האי תנא** (דאפילו קשירה לא בעי) **דתניא קנה שהתקינו בעל הבית להיות פותח ונועל בו, בזמן שקשור ותלוי בפתח פותח ונועל בו, אין קשור ותלוי אין פותח ונועל בו, רבן שמעון בן גמליאל אומר מתוקן אף על פי שאינו קשור.**

עוד איתא בגמרא (קכ"ו:) **אמר רב אסי אמר רבי יוחנן הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. ומי אמר רבי יוחנן הכי, והא תנן כל כיסויי הכלים שיש להם בית אחיזה ניטלים בשבת, ואמר רב אסי אמר רבי יוחנן והוא שיש תורת כלי עליהם, וכי תימא הכא נמי דאיכא תורת כלי עליהם, ומי בעי רבן שמעון בן גמליאל תורת כלי עליהם, והתניא חריות של דקל שגדרן לשם עצים ונמלך עליהם לשיבה צריך לקשור, רבן שמעון בן גמליאל אומר אין צריך לקשור, רבי יוחנן סבר לה כוותיה בחדא ופליג עליה בחדא.**

דעות הראשונים

דעת רש"י דתורת כלי היינו שהוא ראוי לשימוש אחר, להפך בו זיתים או לפצוע בו אגוזים. אבל התוספות כתבו בשם ר"ת שא"צ שיהיה ראוי לדבר אחר, ודי שיהיה ראוי לדבר זה, אלא שצריך לתקנו לכך ע"י מעשה, וכן דעת המגיד משנה.

כתבו הפוסקים שהלכה כחכמים שבפקק החלון סגי

אהל בדרך עראי מותרת.

הר"י הלוי אוסר לסתום פתח כדי שלא תיכנס טומאה לבית, דהוי מתקן, א"כ עדיין לא מת, והמ"א מתיר, וכן מצדד בשע"ת.

קנה שתוחבו אצל הדלת בכותל א"צ שיקשרנו בדלת, אך צריך שיתקנו לכך כדי שיהיה בו תורת כלי ולא חשיב בנין ולא הוי מוקצה, ולא סגי במחשבה. לרש"י צריך שיהיה ראוי לתשמיש אחר מלבד סגירת הדלת, כגון להפך זיתים, (ואפילו ייחד רק להפך זיתים, אינו כלי שמלאכתו לאיסור, כיון שעשה רק הזמנה). ולר"ת גם בתיקנו לנעילה ע"י מעשה סגי, ונעשה בזה כלי שמלאכתו להתר, (ומותר לטלטלו אפילו שלא לצורך גופו ומקומו אלא לצורך קצת, ואמנם לנעול מותר אף אם הוא כלי שמלאכתו לאיסור, וקנה שרוב תשמישו למסיקת זיתים הוי כלי שמלאכתו לאיסור), ובעת הצורך יש להקל כר"ת.

נעילת דלת ע"י נגר

איתא במתני' (עירובין ק"א): **נגר שיש בראשו גלוסטרא, רבי אליעזר אוסר, ורבי יוסי מתיר.** ובגמרא איתא **בניטל באגדו כולי עלמא לא פליגי כי פליגי בשאינו ניטל באגדו.** ופירש רש"י שניטל באגדו היינו שהוא קשור ותלוי בחבל של קיימא וראוי לטלטלו על ידי אותו חבל ואינו נפסק, דבזה שרי לכו"ע דמוכחא מילתא דלנעול קאי ולא מיחזי כבונה, אבל באין ניטל באגדו והיינו שהחבל דק ואם היה רוצה ליטלו משם לטלטלו על ידי אותו חבל החבל יקרע מיד, לר"א הוי כמו אינו קשור, ולא מועיל שיש לו גלוסטרא, ולרבי יוסי כיון שיש לו גלוסטרא כלי הוא ולא הוי כבנין. ופסקו הפוסקים כרבי יוסי.

עוד איתא במתני' (עירובין ק"ב). **נגר הנגרר ונעלין בו במקדש אבל לא במדינה והמונח כאן וכאן אסור, רבי יהודה אומר המונח מותר במקדש והנגרר במדינה.**

ופירש רש"י דנגר הנגרר היינו שהוא קשור בחבל ארוך ואינו תלוי באויר אלא מונח על הקרקע, ומתוך שנגרר אינו נראה כקשור, ואיירי באין בראשו גלוסטרא, ות"ק סובר שאיסור

הנעילה בו הוא מדרבנן, ואין שבות במקדש, והמונח והיינו שאינו קשור כלל הוי בנין ממש ואסור גם במקדש, ורבי יהודה סובר שמונח אסור רק מדרבנן, ונגרר מותר.

ואיתא בגמרא **תנו רבנן אי זהו נגר הנגרר שנועלין בו במקדש אבל לא במדינה, כל שקשור ותלוי וראשו מגיע לארץ, רבי יהודה אומר אף זה במדינה מותר, אלא אי זהו נגר הנגרר שנועלין בו במקדש אבל לא במדינה, כל שאינו לא קשור ולא תלוי ושומטו ומניחו בקרן זוית.**

וכתב הבית יוסף שאין לגרוס "וראשו אחד מגיע לארץ", דבכהאי גוונא הוא נראה כקשור, אלא גורסים "וראשו מגיע לארץ" והיינו ששני ראשיו מגיעים לארץ, ורבי יהודה מתיר בזה אפילו אם החבל באורך כמה אמות, כיון שהקשר מוכיח עליו, ורק בשאינו קשור כלל אסור. אמנם הרא"ש כן גורס "וראשו אחד מגיע לארץ", ומ"מ משמע ליה דאע"ג דתנא קמא לא שרי במקדש אלא בשראשו אחד מגיע לארץ, רבי יהודה שרי במדינה אפילו מונח כולו בארץ, דהא לא אסר אלא כשאינו לא קשור ולא תלוי ושומטו וכו', אבל בקשור שאינו יכול לשומטו בקרן זוית שרי.

עוד איתא בגמרא **אמר שמואל הלכה כרבי יהודה בנגרר** (דמותר אפילו במדינה, אבל מה שהתיר מונח במקדש אין הלכה כוותיה, דבנין גמור הוא), **אמר רבא והוא שקשור בדלת** (עצמה, דמוכח שלכך הוא עשוי, אבל בקשור במזוזה אסור), **איני והא רבי טבאל חזא לההוא דתלי בעברא דדשא** (ברית הדלת) **ולא אמר להו ולא מירי, ההוא ניטל באגדו הוה** (-קשור בחבל חזק). ומשמע שביש בראשו גלוסטרא שמותר אפילו באינו ניטל באגדו, מותר אפילו בתלוי במפתן הדלת, דבקשור בדלת מותר אפילו באין בראשו גלוסטרא, אבל אם אינו קשור כלל נראה שאסור אפילו ביש בראשו גלוסטרא, וי"א (הדבר תלוי בגירסאות בטור) שאם יש בראשו גלוסטרא מותר אפילו באינו קשור כלל, וכן דעת הרמב"ם, וגם בדעת הרא"ש שכתב שנגר שזה נראה כבנין צריך קשירה, י"ל שזה רק באין בראשו גלוסטרא.

הוא קשור בברית צריך שיהיה הקשר אמיץ שיהיה ראוי להנטל בו, ואז מהני אפילו כשהחבל נגרר בקרקע, אבל בחבל דק אסור אפילו בתלוי.

סעיף ב'

נגר העושה נקב בקרקע

איתא בגמרא (ק"ב). **תניא נשמט** (שנשמט החבל שהנגר קשור בו והוא מונח בקרן זווית כשפותח אותו) **אסור, נקמו** (שנכנס הנגר בחור האיסקופה, והחור שבאיסקופה נפחת והנגר יוצא למטה ועושה חור בקרקע) **מותר. ורבי יהודה אמר נקמו אף על פי שאינו נשמט אסור. ואמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יהודה בנקמו. ושעמא מאי, אמר אביי משום דמיחזי כבונה. בעא מיניה רב רחומי מאביי עשה לו** (לנגר שאינו קשור כלל) **בית יד** (דמוכח שהוא כלי, דדמי לבוכנא שכותשים בה חטים ותבשילין) **מהו** (לנעול בו), **אמר ליה בוכנא קאמרת** (דודאי שרי).

וכתב הבית יוסף שמשמע מהגמרא שדווקא אם עשה לו בית יד בידים מותר, אבל ביש בראשו גלוסטרא אסור, אמנם הגמרא מדברת באופן שהנגר עושה חור בקרקע, דמחזי כבנין, ובזה כל שאינו עושה בו מעשה אסור אפילו אם יש בראשו גלוסטרא, אבל בעשה לו בידים בית יד מותר כיון דלא מחזי כבונה.

הריטב"א מביא ביאור אחר מהו נקמו, ולדבריו מדובר בנגר שהוא נכנס למשקוף או לקרקע ע"י שמסובבים אותו ע"י חתיכת עץ שתקועה בו, והנדון הוא אם זה דומה לתקיעת מסמר ואסור משום דמחזי כבונה, או לא. וכתב הריטב"א שבכל המדינות נהגו לפתוח ולנעול בנגר כזה, וביאר הריטב"א שאצלנו כיון שהנגר תקוע בדלת במסמרים ואינו ניטל ממנה הוי כמנעול שאין בזה שום איסור, וכל הנדון בגמרא הוא רק אם הנגר ניטל מהדלת.

פסקי ההלכה

אם נפחתה האיסקופה וכשמכניסים את הנגר בחור הוא נוקב בקרקע, הוי כמו בנין ואסור לנעול בו בשבת אפילו אם יש בראשו גלוסטרא והוא קשור, אבל אם עשה בקרקע חור

כתב הרמב"ם שנגר שאין בראשו גלוסטרא אם היה קשור ותלוי בדלת נועלין בו, וכן אם היה ניטל ואגודו עמו, אבל אם היה אגדו קבוע בדלת והיה הנגר נשמט כמו קורה ומניחין אותו בזווית וחוזרין ונועלין בו בעת שרוצין, הרי זה אסור לנעול בו, שאין עליו תורת כלי ואינו אגוד ואין בו אגד להוכיח עליו. וביאר הבית יוסף בכוונת הרמב"ם שיש נגר שראש החבל הקשור בדלת אין מתירים אותו לעולם, אבל ראש החבל הקשור בנגר קושרים אותו בנגר בעת שרוצים לנעול בו וכשפותחים מתירים אותו ומניחים את הנגר בקרן זווית, ויש נגר שראש החבל הקשור בנגר אין מתירין אותו לעולם, אבל ראש החבל הקשור בדלת קושרין אותו בעת שרוצין לנעול וכשפותחים מתירין אותו מהדלת ונוטלין הנגר ואגדו עמו ומניחין אותו בקרן זווית, ועל האופן הראשון אמר רבא שאם הוא קשור ותלוי במקום אחר ולא בדלת אסור, ורבי טבלא איירי בניטל עם החבל, ולכן גם אם הוא קשור למפתח הדלת מותר, וה"ה למונח בקרן זווית.

פסקי ההלכה

נגר שתוחבים אותו באיסקופה למטה (שזה דומה לבנין יותר מהמקרים הקודמים), והאיסקופה מוגבהת מן הקרקע, או שיש חלל בקרקע, והנגר אינו נוקב בארץ, לא מספיק ייחוד אלא צריך שיהא קשור, אם יש בראשו גלוסטרא והיינו שהוא עב באחד הראשים והוא ראוי לכתישה, מספיק שיהיה קשור בחבל דק שאם יטלנו באותו חבל החבל יקרע, וקשר מועיל אפילו אם הוא קשור בברית הדלת או במזוזה, או שהחבל נגרר בקרקע, וא"צ מחשבה מבעוד יום, ואם אינו קשור אף שחשב עליו מבעוד יום אסור, ומשמע מהשו"ע דבעינן דווקא קשור, וכ"כ הט"ז, ובא"ר כתב שבעת הצורך יש להקל אף באינו קשור כלל, אבל מהגר"א משמע שהוא מצדד כהט"ז. ואם עשה בו גלוסטרא ולא היה בו ממילא, משמע בבית יוסף שלכו"ע מותר אף בלי קשירה, ואפילו בנקמו והיינו שכשנכנס לאיסקופה נוקב חור בארץ, מותר, והגר"א סובר שלדעת הטור אין לחלק בזה. ואם הנגר מחובר לדלת ומושכים אותו ותוחבים בחור, מותר לכו"ע אף בלי קשירה.

נגר שאין בראשו גלוסטרא, אם הוא קשור בדלת עצמה מספיק אפילו חבל דק או שהחבל נגרר בקרקע, אבל אם

בביצה (י"א) שאפילו תריסי חנויות שזה כלי המיטלטל אסור להחזיר את הציר למקומו.

דעת הרז"ה דהא דמבואר בגמרא שדלת שבמוקצה מותר לנעול רק בגבוהה מן הארץ, ודלת הנגררת מותר רק בקשורה ותלויה, זה דווקא לר"א דס"ל (שבת קכ"ה:) שמותר לסגור פקק החלון רק בקשור ותלוי, אבל להלכה שבפקק החלון א"צ תלוי (כרבי יהודה), א"כ ה"ה בדלת. וכתב הרא"ש שלא מסתבר שהמשנה בעירובין היא דלא כהלכתא, ויותר נראה כדברי הראב"ד שהקשה למה צריך גבוהים מן הארץ והרי תוספת אהל עראי מותרת, והדלת הרי עשויה לפתיחה וסגירה, ותיריך הראב"ד שדלת של מוקצה ושל פרצה לאו תוספת אוהל עראי הוא אלא קבע, כיון שאינם עשויים להפתח אלא לזמנים רחוקים, אבל פתח שנכנסים בו תדיר מותר אע"פ שאין גבוהים מן הארץ. אמנם מרש"י משמע שגם בדלת שנכנסים בה תדיר צריך גבוהים מן הארץ.

פסקי ההלכה

פתח של רחבה שאחורי הבתים שאין דרך לפותחו אלא לעיתים רחוקות, ועשה שם דלת או שתלה שם מחצלת קנים, וכן פירצה שסתמה בחבילות קוצים כעין דלת והוא פותחה לפעמים, והם קשורים ותלויים מבעוד יום כדי לסגור בהם את הפתח, אם יש שם ציר, או שניכר שהיה שם ציר, מותר לסגור אותם ולהגביהם ולזקקם על האיסקופה, אף אם כשהם פתוחים הם נגררים בקרקע, ולא חשיב כבונה. אבל אם אין להם ולא היה להם ציר, אין נועלים בהם אא"כ היו קשורים ותלויים מבעוד יום בצורה שגם כשהם פתוחים אינם נגררים בארץ, אלא הם גבוהים מן הארץ אפילו רק כמלוא נימא.

פתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר והיינו כל פחות מל' יום, נועלים בו אפילו בדבר שלא היה לו ציר מעולם והוא נגרר, ומשמע מהשו"ע דקשור מיהא בעינן, ולרמ"א מותר אף באינו קשור אם יש אסקופה למטה, ויש להקל בזה.

שלתוכו נכנס הנגר, מותר.

בריה שתוחבים בכותל והוא נוקב את הכותל אסור להשתמש בו בשבת, דאין חילוק אם הוא נכנס בקרקע או בכותל, אמנם אם עשה מתחילה נקב בכותל מותר, ואם עשה לבריה בית יד או טבעת ברזל, מותר לנעול בו אפילו בנפחתה האיסקופה ואפילו באינו קשור. ולהגר"א יש להקל להרי"ף ביש בראשו גלוסטרא אף בנפחתה האיסקופה.

סעיף ג'

סגירת דלת שאינה מחוברת לכותל

איתא במתני' (עירובין ק"א). **הדלת שבמוקצה וחדקין שבפרצה והמחצלת, אין נועלין בהם, אלא אם כן גבוהים מן הארץ.** ופירש רש"י דאירי ברחבה שאחורי הבתים שאין משתמשים שם תדיר, ולכן אין עושים שם דלת תלויה כראוי וקבועה, אלא מניחים אותה זקופה כנגד הפתח וכשפותחים מטילים אותה לארץ, ויש דלתות שתלויות אבל נגררות לארץ, והטעם שאין נועלים בהם הוא משום שזה בונה, ובתלויה ונגררת אסור משום דמוחי כבונה. ואיתא בגמרא **ורמינהי דלת הנגררת ומחצלת הנגררת בזמן שקשורים ותלויים נועלים בהם בשבת** (ומבואר דדי בתליה וא"צ שיהיו גבוהים מן הארץ). **אמר אביי בשיש להם ציר. רבא אמר בשהיה להם ציר** (ואף על גב דהשתא ליכא, הכירא איכא). והלכה כרבא כנגד אביי.

דעות הראשונים

רש"י והרמב"ם מבארים שלאביי איירי שיש לדלת ציר, דמוכחא מילתא דדלת גמורה היא והרי היא קשורה ותלויה ולא מיחזי כבונה. אבל הריטב"א מבאר שהכונה שיש בפתח ציר המתוקן בשביל הדלת, דמוכחא מילתא שזה פתח קבוע, וממילא כשהוא פתוח ונועל אינו נראה כבונה, ואפילו אין בגופה של דלת שום היכר ציר מותר, וא"כ לרבא כשהיה ציר בפתח מותר אע"פ שעכשיו אין ציר לא בפתח ולא בדלת. וכתב הבית יוסף שכל ההתר כאן הוא היכא שכשנועל בדלת אינו מחזיר את הציר למקומו, דמבואר

חיבור כלים בצורה רפויה אין בו איסור דאורייתא, אולם יש מקומות שחכמים אסרו לחבר בצורה רפויה גזירה שמא יתקע בחוזק ויעבור על איסור דאורייתא.

סעיף ה'

החזרת צירי דלתות כלים בשבת

איתא בגמרא (עירובין ק"ב:) **תנו רבנן ציר דלת שידה תיבה ומגדל, במקדש מחזירין, במדינה דוחקין, והעליון כאן וכאן לא יחזיר שמא יתקע.**

רבינו תם מסתפק אם מותר לדחוק העליון במדינה, והטור סתם לאסור, וכ"כ המגיד משנה בשם הרמב"ם. ודלתות דבר המחובר לקרקע יש חיוב חטאת בין על נטילתן בין על חזרתן.

פסק ההלכה – שידה תיבה ומגדל שפתחיהם בצד, ויש לדלת ציר למטה וציר למעלה, והצירים נכנסים בתוך חור, אם יצא כל הציר התחתון אסור להחזירו שמא יתקע בחוזק והוי מכה בפטיש, ומשום גזירה אסור אפילו כשהציר באמצע או בצירי ברזל, ואם יצא מקצתו מותר לדחוקו למקומו, ואם יצא הציר העליון אסור אפילו לדחוקו למקומו.

סעיף ו'

חיבור כלים מתפרקים

איתא בגמרא (מ"ז:) **לוי בר שמואל אשכחיהו לרבי אבא ולרב הונא בר חייא דהוו קיימי אפיתחא דבי רב הונא, אמר להו מהו להחזיר מטה של טרסיים בשבת** (שהיא עשויה מכמה פרקים), **אמרו ליה שפיר דמי. אתא לקמיה דרב יהודה, אמר הא רב ושמואל דאמרי תרוייהו המחזיר מטה של טרסיים בשבת חייב חטאת. מיתבי המחזיר קנה מנורה בשבת חייב חטאת, קנה סיידין לא יחזיר ואם החזיר פטור אבל אסור, רבי סימאי אומר קרן עגולה חייב קרן פשוטה פטור. אינוה דאמור כי האי תנא, דתניא מלבנות המטה וכרעות המטה ולווחים של סקיבס לא יחזיר, ואם החזיר פטור אבל אסור, ולא יתקע, ואם תקע**

סעיף ד'

סגירת דלת

איתא בגמרא (עירובין ק"א.) **תני רבי חייא דלת אלמנה הנגדרת אין נוטלין בה. היכי דמי דלת אלמנה, איכא דאמרי דחר שיפא** (-עשויה מלוח אחד, דמחזי כבונה ונותן קרש בכותל, ואינה נראית כדלת), **ואיכא דאמרי דלית לה גישתמא** (שאין תחתיה איסקופה, וכשפותחים את הדלת שומטים אותה ועוקרים אותה ממקומה).

פסק ההלכה – דלת העשויה מלוח אחד שאין לה תיקוני דלת כשאר דלתות, או שאין לה איסקופה התחתונה, וכשפותחים שומטים ועוקרים אותה, אין לנעול בה אפילו אם יש לה ציר, ואפילו בפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר אסור. ודעת הרמב"ם שרק בתרתי לריעותא, והיינו בעשויה מלוח אחד ואין לה איסקופה, אסור, ובדלת העשויה לכניסה ויציאה תדיר יש לסמוך על שיטתו להקל, (וכתב הבית יוסף שאם הוא מכניס את הציר למקומו אסור בכל גוונא) ואם היא קשורה ותלויה והפתח עשוי לכניסה ויציאה תדיר, מותר אף בנגררת בארץ כשפותחה, ואף שאין לה תיקוני דלת כלל.

דלת העשויה מהרבה קרשים, אף שאינה קשורה כלל, מותר לסגור בה אם יש לה איסקופה והפתח עשוי לכניסה ויציאה תדיר. וה"ה במקום שנועלים בהרבה קרשים, ויש חקיקה למעלה ולמטה שמכניסים בהם את הקרשים, אף שאין הקרשים מחוברים והוא מכניס כל קרש בפני עצמו, דינם כדלת העשויה מהרבה קרשים.

בנין בכלים

בסעיפים הקודמים התבאר כמה דינים בחיבור דבר לבנין המחובר לקרקע, ובסעיפים הבאים יתבאר כמה דינים בבנין בכלים, דהנה נחלקו הפוסקים אם להלכה יש בנין וסתירה בכלים באופן שתקע את החלקים היטב זה לזה, או שעשה כלי מתחילתו, או שאין בזה משום בנין וסתירה (אלא משום מכה בפטיש, ונ"מ שבפירוק אין איסור, וכן היכא שלא סיים הרכבת הכלי). והשו"ע (שי"ד א') פסק שבאופנים אלו יש איסור בנין וסתירה בכלים. ופרטי הדינים בזה מבוארים בסימן זה סעיפים ה' – ט', ובסימן שי"ד.

בהברגה, כיון שעשויים לפתוח ולסגור תמיד.
אפילו כלים שאסור לפרקם או לבנותם בחזרה מותר
לטלטלם, ורק בדבר שדרכו להתפרק כמו מנורה אסור.

עוד בדיני בונה וסותר

סעיף ז'

סמיכת קורה שנשברה

איתא במתני' (קנ"א:) **קורה שנשברה סומכין אותה
בספסל או בארוכות המטה, לא שתעלה אלא שלא
חוסף.**

פסק ההלכה – קורה שנשברה מותר לסומכה בצורה רפויה
ע"ג ארוכות המיטה שהם כלי, באופן שלא תוסיף ליפול,
אבל להעלותה אסור משום בונה, וכן אם סומכה בחוזק
שאינו יכול ליטלה משם בשבת אסור משום מבטל כלי
מהיכנו. ועץ בעלמא שאינו כלי, למ"א אסור לסמוך אותו
מתחת הקורה אבל הא"ר והתו"ש והפמ"ג מתיירים. וגם בזה
אם הוא מוהדק בחוזק אסור.

סעיף ח'

ספסל שנשמטה לו רגל אחת אסור להחזיר את הרגל
למקומה אפילו בצורה רפויה, גזירה שמא יתקע. ויש
אוסרים אף להניח את הצד השמוט על ספסל אחר, או
לטלטל את הספסל, וכן סתם הרמ"א. ומ"מ אם ישב עליו
מבעוד יום כשהוא סמוך על ספסל אחר, מותר לסומכו גם
בשבת.

סעיף ט'

חיבור חתיכות עץ – התוקע עץ בתוך עץ, בין שתקע ע"י
מסמר, בין שתחבו בחוזק עד שנתחבר, בין בבנין בין בכלי,
או שתקע את העץ בתוך הקרדום, או שתקע יתד בתוך
הבית יד של הקרדום כדי להדקו, הרי אלו תולדת בונה,
וכתב המגיד משנה דהיינו דתניא (מ"ז.) גבי מלבנות המיטה
ולא יתקע, ואם תקע חייב חטאת.

**חייב חטאת. רבן שמעון בן גמליאל אומר, אם היה
רפוי מותר** (לכתחילה). **בי רב חמא הוה מטה גללניתא,**
הוה מהדרי לה ביומא טבא, אמר ליה ההוא מדרבנן
לרבא, מאי דעתך בנין מן הצד הוא, נהי דאיסורא
דאורייתא ליכא, איסורא דרבנן מיהא איכא, אמר
ליה אנא כרבן שמעון בן גמליאל סבירא לי, דאמר
אם היה רפוי מותר. ופסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם
כרשב"ג.

מבואר בראשונים שמה שמותר ברפוי היינו דווקא בדבר
שעשוי להיות רפוי, אבל בדבר שדרך להדק אסור להחזירו
אפילו ברפוי. וכתב המגיד משנה בשם הרשב"א לענין
מנורה העשויה מחוליות שרפוי ואינו רפוי אסור. ולענין כוס
של פרקים שיטת מהר"ם מרוטנבורג שגם בה מותר רק
ברפוי, וכ"כ הכלבו, אבל רבינו ירוחם הביא שרבינו פרץ
מתיר לפרקה ולהחזירה בשבת.

פסקי ההלכה

מיטה העשויה פרקים פרקים אסור לבנותה בחזרה
ולהדקה, גזירה שמא יתקע ביתדות ומסמרים (ויתחייב
משום מכה בפטיש, וי"א משום בונה), ואם דרכה להיות
רפויה והיינו שאינו מקפיד שיתנועע בתוך החור, מותר לכתחילה,
ובלבד שלא יהדק, ורפוי ואינו רפוי אסור, ובסמ"ג איתא דדווקא
דבר שצריך גבורה ואומנות אסור.

כוס של פרקים (שהרגל מתפרקת מהכוס) מותר לחברה
בחזרה בשבת בצורה רפויה, כיון שאין דרך להדק בחוזק
הנחשב תקיעה. וי"א שדין הכוס כדין המיטה, דכיון דדרך
להדק אסור אפילו ברפוי, וה"ה **בסטנדר** של פרקים, ויש
להחמיר לכתחילה, ולצורך שבת יש לסמוך על הדעה
הראשונה. ודבר שדרכו להיות מהודק ותקוע בחוזק, כמו
כוסות שלנו העשויים בהברגה, אסור לכו"ע אפילו להדקם
ברפוי, שמא יהדקם בחוזק, ודעת הט"ז שבהברגה אפילו בחוזק אינה
אלא מדרבנן, וא"כ לדעה ראשונה מותר ברפוי, והמ"א אוסר, והמאמר
מרכזי מצדד להקל, ומ"מ מסיק שלמעשה יש להחמיר.

כסויי כלים מותר לפותחם ולסוגרם אפילו אם עשויים

סעיף א'

שבירת כלים בשבת

מבואר בגמרא (שבת קכ"ב: ועירובין ל"ה.) שאין בנין וסתירה בכלים.

הרא"ש מביא ב' ראיות שיש אופנים ששייך בנין וסתירה בכלים:

א' מתני' (עירובין ל"ד:) נתנו במגדל ונעל בפניו ואבד המפתח הרי זה עירוב. ובגמרא איתא ואמאי הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר הוא, רב ושמואל דאמרי תרווייהו הכא בבנין של מגדל עסקינן (לבנים סדורות זו על גבי זו ואינם מחוברות, דאין בזה משום סותר. רש"י). ומשמע שלפי ההו"א איירי במגדל של עץ, ומהא דחשיב הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר מבואר שאסור לו לשבור את המגדל.

ב' (שבת ק"ב:) מאן דעייל שופתא בקופינא דמרא (התוקע יתד בתוך הבית יד של המעדר בהיותו בנקב הברזל להדקו שלא יצא. רש"י) חייב משום בונה.

אמנם מאידך איתא בגמרא שאין בנין וסתירה בכלים, ועוד איתא בגמרא (שבת קמ"ו.) שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות.

וביאר הרא"ש שבביצה ל"ג: איתא על דין זה אמר רב אשי כי תניא ההיא במוסתקי (-שברי כלים המדובקים יחד על ידי זפת, דמחמת גריעות לא חיישינן שמא יתכוין לעשות כלי. רש"י), והיינו שבכלי רגיל יש בנין וסתירה, ולכן אסור לשבור חבית כדי לאכול את הגרוגרות שבתוכה, ורק מוסתקי שזה כלי גרוע מותר לשבור בשבת, וא"כ הא דאמרינן אין בנין וסתירה בכלים היינו כגון החזרת מנורה של חוליות, אבל כשעושה כל הכלי או תיקון גמור מיקרי שפיר בנין. וכתב הרא"ש שזה דלא כרש"י (שבת ע"ד:) שכתב שאין לחייב משום בונה בעשית תנור וכדומה, דאין בנין וסתירה בכלים. וכדעת הרא"ש כתבו התוס'.

והר"ן מתירן ששבירת כלי קטן מותרת, אבל כלי גדול דינו כאהל ושייך בו בנין וסתירה, וכ"כ רש"י (עירובין ל"ה. ד"ה

המפרק עץ תקוע חייב משום סותר, ובלבד שיתכוין לתקן.

סעיף י'

כסוי קרקע החצר

איתא בגמרא (עירובין ק"ד.) דרש רבא חצר שנתקלקלה במימי גשמים מביא תבן ומרדה בה, וכשהוא מרדה אינו מרדה לא בסל ולא בקופה ולא בשולי קופה (כדרך חול, ורק ע"י שינוי מותר).

פסק ההלכה - חצר שנתקלקלה במי גשמים מותר לזרות תבן בחצר ע"י שינוי, והיינו שיביא תבן ע"ג קופה הפוכה, אבל ביד או בסל וקופה אסור משום עובדין דחול, וע"י נכרי שרי אף ביד, אם יש בזה צורך הרבה. אמנם אסור לכסותה בדבר שהוא מבטלו שם, כגון טיט עפר וצרורות, דדמי לבנין, (ומ"מ מותר לפזר חול בבית כדי לכסות את הרוק כיון שאינו מתכוין לבנין).

סימן שי"ד

דיני בנין וסתירה בכלים

אע"פ שאין בנין וסתירה בכלים, מ"מ בנין וסתירה גמורים שייכים גם בכלים, ולכן כלי שלם אסור לשבורו (ס"א), (ומטעם זה אסור גם לשבור מנעול. ס"ז), וכן אסור להסיר את ראש הכלי כדי להוציא את מה שבתוכו (ס"ו), אבל כלי העשוי משברי כלים מודבקים מותר, שכיין שהוא כלי גרוע אין בו משום סותר (ס"א וס"ו וס"ח), וכן חבל וכדומה הסוגרים כלים מותר לחותכם וכדומה, אבל בכלי המחובר לקרקע אסור. (ס"ז).

אסור לעשות נקב בכלי משום שזה סתירה, (ובנקב יפה יש איסור מכה בפטיש, וממילא זה אסור גם בכלי העשוי משברי כלים מודבקים) (ס"א וס"ו), וגם הרחבת נקב קיים אסורה, וממילא סכין התקוע בכותל או בכלי לפעמים הוצאתו אסורה משום שההוצאה מרחיבה את הנקב (ס"א וס"ב), ואם הנקב היה פתוח ונסתם ורוצה לפותחו הדבר תלוי בחוזק הסתימה שהיתה (ס"ב וס"ג). כמו כן יבואר האם מותר להכניס קנה חלול או עלה של הדס לתוך נקב שבכלי, או לא (ס"ד וס"ה).

עוד יבואר מתי שייך בכלים וכדומה איסור או טוחן או מחתך (ס"ט) או איסור מתי (ס"י) או איסור ממרח (ס"יא).

בכלי שלם אין סתירה בכלים, אא"כ עושה כלי ע"י השבירה, שבה חייב לכו"ע משום מכה בפטיש.

חביות קטנות של מרקחת אסור להסיר מהם את החישוקים [שמחברים את הנסרים], דכיון שדרך לעשותם כך הוי ככלי שלם, וע"י נכרי או בקשור ע"י חבלים מותר.

סתירת חבית שנשברה ותיקוה (מוסתקי) - חבית שנשברה ודיבק שבריה בזפת, יכול לשברה כדי לקחת מה שבתוכה, (והפמ"ג מצדד שמוותר לשוברה אף במקום שאינו מדובק בזפת), ובלבד שלא יכוין לעשות נקב יפה שישמש לפתח, וכדלהלן. וכן אסור להתיז ראש החבית אם הוא מכויין ליפות השבירה כדי שתישאר כלי.

חבית המחזקת מ' סאה (היינו אמה על אמה ברום שלש אמות, עם עובי הדפנות, בלא עובי הלבזזים והרגלים), אינה נחשבת ככלי אלא כאהל, ואסור בה אפילו בנין וסתירה כל דהו, ובחבית רעועה המחזקת מ' סאה, יש להקל לסותרה ע"י נכרי.

איסור עשית נקב

עשית נקב אין חיובה משום בונה אלא משום מכה בפטיש, מפני שזה נחשב גמור מלאכה, ומדאורייתא רק נקב שעשוי להכניס ולהוציא אסור, ומדרבנן אסור גם בנקב שעשוי או להכניס או להוציא, וכיון שאין האיסור משום בונה אין חילוק בזה בין עשית נקב במחובר לקרקע לבין עשית נקב בכלי, וכן הרחבת נקב קיים אסורה (וממילא הוצאת סכין התחוב בכותל או בכלי כדי להרחיב את הנקב אסורה), אמנם עשית סתם חור שאינו נקב יפה אין לחייב בה אלא משום סותר, וממילא בכלי גרוע אין איסור. כמו כן פתיחת נקב ישן שנותר מותרת, אא"כ הדבר נחשב כפתיחה מחדש, וכדלהלן.

איתא במתני' (שבת קמ"ו). שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכוין לעשות לה כלי. (שלא יתכוין לעשות לה כלי לנוקבה יפה בפה נאה. רש"י). עוד איתא בגמרא שם **תנו רבנן אין נוקבין נקב חדש בשבת ואם בא להוסיף מוסיף, ויש אומרים אין מוסיפין. דרש רב עמרם משום רבי יוחנן הלכה כיש אומרים.**

ומתני' (וכ"כ התוס' (עירובין ל"ד: ד"ה ואמאי), אלא שנראה שלא סמכו על תירוץ זה, משום דאיתא בגמ' שבת ק"ב דמאן דעייל שופתא בקופינא דמרא חייב משום בונה, ושם זה כלי קטן. ולפי הר"ן צ"ל שבכלי קטן שנתפרק ואין צריך אומן בחזרתו אין משום בונה, אבל העושה כלי מתחילתו וכן כלי שנתפרק וצריך אומן בחזרתו, חייב משום בונה. וכ"כ הר"ן שבת ק"ב: וכ"כ המגיד משנה.

ובתוס' (עירובין ל"ד: ד"ה ואמאי) הביאו שבירושלמי משמע שבכלי עץ אפילו אם אינו מוסיקי לא שייך בונה. להלכה הרא"ש פוסק כדבריו לעיל לחלק בין בנין גמור למוסתקי, וכן פסקו הטור והשו"ע.

רש"י (שבת קמ"ו). אמתניתין דשובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, כתב הטעם שאין במקלקל משום איסור שבת. וכתב עליו הר"ן שהרי מקלקל פטור אבל אסור, ולכן ביאר הר"ן שדווקא משום צורך שבת מותר, ודווקא בכלי קטן, אבל בכלי גדול לא כיון ששייך בו בנין וסתירה.

כתב התרומת הדשן בשם האור זרוע דהא דשובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, איירי בחבית שאינה מחזקת ארבעים סאה, דהוי כלי ואין סתירה בכלים. ואפשר שגם לר"ן לא מיקרי כלי גדול אלא אם כן הוא מחזיק ארבעים סאה.

פסקי ההלכה

אין בנין וסתירה בכלים, והני מילי שאינו בנין ממש, אבל בנין גמור וסתירה גמורה שייכים גם בכלים, וכדלהלן:

חבית שלימה אסור לסותרה אפילו אם היא קטנה, ואפילו בענין שאינו עושה כלי אסור לשוברה, ואף שסותר שלא ע"מ לבנות פטור, מ"מ גם מקלקל אסור מדרבנן ואפילו מקלקל לצורך שבת אסור (ומרש"י משמע דמקלקל לצורך שבת מותר, אבל התוס' והרא"ש והר"ן אוסרים, ואפשר שבשאר מלאכות גם רש"י מודה, וכן מבואר ברמב"ם, ועל כן פשוט שאין להקל בזה כלל. בה"ל ד"ה אסור). ולהתיז ראש המגופה מותר, כיון שאינה מחוברת לחבית. והגר"א סובר כשיטת הפוסקים שסוברים שאף

פסקי ההלכה

דעות הראשונים – שיטת רש"י שקושיית רב קטינא היא על הסוברים לאסור אם לא הוציאה והכניסה מבעוד יום, וכן פסקו הרי"ף והרא"ש שמותר אפילו אם לא הוציאה והכניסה מבעוד יום. אבל מהתרומות הדשן משמע שהוא פוסק כשמואל שמתיר רק אם הוציאה והכניסה מבעוד יום, דאם הוא תקוע מעט בחוזק כמעט פסיק רישא הוא שיוסיף בגודל הנקב, והקודח כל שהוא חייב משום בונה (שבת קב:). וכתב הבית יוסף שאפשר שלדבריו קושיית רב קטינא היא על הסוברים שבעשב הטמון בעפר צריך ג"כ להוציאו ולהכניסו מבעוד יום, דבלאו הכי חוששים שהוא יזיז את העפר, ועל זה קשה מלפת וצנונות, אבל סכין התחוב בכותל שיש לחוש להרחבת הגומא שזה בונה אסור. עוד כתב התרומות הדשן שלכאורה בחבית א"צ שיוציא ויכניס מבעוד יום, שכיון שהיא כלי אפילו אם הוסיף בגודל הנקב אין בנין וסתירה בכלים, אמנם כתב התרומות הדשן שמשמע מהמרדכי שגם בחבית מותר רק אם הוציאוהו והכניסוהו מבעוד יום, ובסוף דבריו כתב התרומות הדשן שכיון שכבר נהגו העולם לאסור להוציא סכין התקוע בכותל ויש לדבר טעם יש לנו לקיים המנהג, אבל אם הסכין תקוע בדבר תלוש כספסל אין להחמיר. עוד כתב התרומות הדשן שבסכינא דביני אורבי אין לחייבו משום קודח אפילו אם לא דצה ושלפה, כיון שהלבנים לא מחוברות זה לזה, ולא שייך בזה קודח.

פסק ההלכה – סכין התקוע בחבית בחוזק באופן דהוי פסיק רישא שהנקב יתרחב ע"י ההוצאה, לדעת השו"ע אם אינו מכין להרחיב את הנקב מותר להוציא את הסכין, (וכן הדין בספסל או בכל דבר תלוש ואף בחבית שאינה מחזקת מ' סאה מותר, סעיף י"ב). ולדעת הרמ"א אף באינו מכין אסור אי הוי פסיק רישא, ורק היכא שכבר הוציאו פעם אחת מבעוד יום דאינו פסיק רישא שיתרחב הנקב, מותר להוציאו, ומחלוקתם היא אם פסיק רישא אסור בדבר שהוא מדרבנן. אמנם בכותל מחובר או בחבית המחזקת מ' סאה, אם הוציאו והחזירו מבעוד יום מותר כיון דלא הוי פסיק רישא שיתרחב הנקב, ואם לא הוציאו והחזירו, (ונראה דה"ה אם הוציאו ולא החזירו) אף להשו"ע אסור, דהרחבת

העושה נקב שהוא עשוי להכניס ולהוציא, כגון נקב שבלול התרנגולים שהוא עשוי להכניס אור ולהוציא הבל, חייב משום מכה בפטיש, ואפילו בלול שאינו מחובר לקרקע שאין בעשית הנקב משום בונה חייב משום מכה בפטיש, וחכמים גזרו אף על נקב העשוי רק להכניס או רק להוציא. וכן כל העושה נקב בין בעץ בין במתכת בין בבנין בין בכלים הרי זה תולדת מכה בפטיש, ובלבד שיכין לאיזה תועלת, דבדרך השחתה הוי מקלקל ואסור מדרבנן, וכל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אין חייבים עליו, והיינו בכלים, דבזה יש לנקב שם פתח, אבל בשאר דברים בעינין רק שיהיה דרך לעשות כזה נקב לאיזה תשמיש, וכל דבר שהוא גמור מלאכה הרי זה תולדת מכה בפטיש וחייב. (מ"ב ס"ק ח').

עשית נקב בחבית – חבית שלימה אסור לנקוב בה נקב אפילו אם הנקב אינו יפה לפתח, וכן אסור להרחיב נקב שיש בה, ואפילו אם הנקב אינו ראוי עדיין להכניס ולהוציא אסור מדרבנן. אמנם במוסתקי אם הוא עושה בה נקב יפה כדי שישמש לפתח יש בזה איסור תורה משום מתקן מנא, ואם הנקב אינו ראוי להכניס ולהוציא אסור עכ"פ מדרבנן, אבל נקב שאינו יפה מותר לעשותו.

סוף סעיף א' וסעיף י"ב**הוצאת סכין התקוע בחבית או בכותל**

איתא בגמרא (שבת נ:): **אמר שמואל האי סכינא דביני אורבי** (-סכין הנעוץ בין שורות הלבנים שבבנין), **דצה שלפה והדר דצה שרי, ואי לאו אסיר. מר זוטרא ואיתימא רב אשי אמר בגורדייתא דקני** (-קני הדקלים שיוצאין הרבה בגזע אחד ותכופין זה בזה), **שפיר דמי** (לנעוץ בתוכן סכין לשמרו, ואין חוששין שמא יגרור הקליפה וחייב משום מוחק. וכתב הבית יוסף שלכאורה איירי בתלושין, אבל התוס' כתבו דאיירי במחוברים, ובפחות מג' טפחים סמוך לקרקע, שאין בזה איסור משום משתמש באילן). **מתיב רב קטינא תיובתא הטומן לפת וצנונות תחת הגפן, אם היה מקצת עליו מגולים אינו חושש לא משום כלאים, ולא משום שביעית, ולא משום מעשר, ונימלין בשבת. תיובתא.**

עוד כתב הכלבו בו שחביות שנסתמו בימי הקיץ אסור לנקוב את הנקב שנסתם, דהוי סתימה גמורה לפי שלא משכו יין אחר הסתימה.

פסק ההלכה- נקב שנסתם ובא לפותחו, אם הנקב נמצא למטה מן השמרים אסור לפותחו אפילו בנקב קטן שאינו עשוי להכניס ולהוציא, ואפילו היה ברזא באותו מקום, דלמטה מן השמרים שכל כובד היין עליו צריך סתימה מעלייתא וחשיב פותח מחדש, ואם הוא למעלה מן השמרים מותר לפתוח אפילו נקב גדול, ואפילו במקדח מותר לפתוח בין נקב גדול בין נקב קטן, ובלבד שלא ירחיבו יותר ממה שהיה בתחילה, (ולכן מותר לנקוב בפקק שעם אפילו בכלי המתוקן לכך). וי"א שרק בחבית של חרס מותר לנקוב נקב ישן, אבל בחבית של עץ אסור. ובא"ר ובנחלת צבי פסקו כדעה ראשונה, אבל בפמ"ג ובח"א משמע שיש לחוש להחמיר כדעת הי"א, והגר"ז כתב שיש להקל במקום צורך גדול.

סעיף ד'

ברזא שבחבית שא"א להוציאה מותר להכות בה ע"י ברזא אחרת [להוציא את השבורה ולהכניס את השניה] כדי לשתות יין בשבת, ובלבד שהברזא הראשון לא יהיה כנגד השמרים.

סעיף ה'

נתינת קנה חלול בחבית כדי שהיין יצא דרכו

איתא בגמרא (שבת קמ"ו:)- **גובתא** (-לתקוע קנה חלול בנקב החבית שיצא היין דרך הקנה), **רב אסר, ושמואל שרי. מחתך לכתחלה** (לרש"י הכונה לתקנה למידת הנקב. וכתב רבינו ירוחם שמשמע שגם ביד אסור, אבל רבינו חננאל מתיר לתקן ביד) **דכולי עלמא לא פליגי דאסור, אהדורי דכולי עלמא לא פליגי דשרי, כי פליגי דחתיכא ולא מתקנא** (לרש"י הכונה שלא ניתנה בנקב לבדוק אם זה מתאים למידת הנקב. ולרמב"ם הכונה שהשפופרת עצמה חסרה תיקון), **מאן דאסר גזירין דילמא אתי למיחתך**

החור היא תולדה דבונה, (אמנם בכותל של לבנים שאין שורותיו מדובקות זו לזו, מותר להוציא אפילו אם לא הוציא מבעוד יום). והנה המ"א והא"ר והגר"א והגרע"א סוברים שפסיק רישא אסור גם בדרבנן, ומ"מ כתבו המ"א והגר"א שלהוציא סכין מותר אפילו מכותל, כיון דהוי מלאכה שא"צ לגופה וגם זה מקלקל וגם זה כלאחר יד, וכן מצדד הט"ז, אמנם להחזיר אסור גם לשיטתם אא"כ נתחב בכותל ב' פעמים מבעוד יום, אך למעשה אין להתיר בכותל, ורק בחבית יש לסמוך על השו"ע במקום שיש צורך גדול.

סעיפים ב' ג'

פתיחת נקב שנסתם

איתא בגמרא (שבת קמ"ו:)- **ושוין שנוקבין נקב ישן לכתחילה. אמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא במקום העשוי לשמר** (ריח היין שלא יצא ויתקלקל, וכיון דלאו סתימה מעלייתא עבדי לה לאו כלום הוא), **אבל לחזק** (להחזיק את הכלי שלא יצא יינו) **אסור** (דסתימה מעלייתא היא, וכשנוקבה הוי כפוחת מתחילה). **היכי דמי לשמר היכי דמי לחזק, אמר רב חסדא למעלה מן היין זהו לשמר, למטה מן היין זהו לחזק. רבה אמר למטה מן היין נמי זהו לשמר** (שכיון שכובד היין לא נשען עליו סגי בסתימה כל שהוא), **והיכי דמי לחזק כגון שניקבה למטה מן השמרים** (אצל שוליו, שכל כובד היין נשען שם. רש"י). והלכה כרבה.

דעות הראשונים- דעת המרדכי שבמקום הנקב הישן נוקבין לכתחלה אפילו במקדח, ואפילו נקב גדול, דאיתא בגמרא (שבת קמ"ו:)- **כל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו פתח, ורבנן הוא דגזור משום לול של חרונגולים.** הילכך בישן שרי. וכתב הבית יוסף שמשמע שאפילו להוסיף על רוחב הנקב מותר, והא דתנן (ק"ב:)- **הקורח כל שהוא חייב** היינו בנקב חדש דוקא, אי נמי איירי במחובר לקרקע ולא בכלים. והכלבו כתב שי"א שכל ההתר לנקוב נקב ישן הוא רק בחבית של חרס, שאין הסתימה מהודקת יפה, אבל בחבית של עץ שהיא מהודקת יפה זה נראה כנקב חדש ואסור.

הרא"ש והטור, וכתב הרמ"א שלכן אם יש לו הרבה קטומים מותר, ובר"ח משמע שרק אם זה מונח בחבית מבעוד יום מותר.

סעיף ו'

הסרת ראש החבית

איתא בגמרא (שבת קמ"ו): **רבן שמעון בן גמליאל אומר מביא אדם חבית של יין ומחזיר ראשה בסיף**. ופירש רש"י דהיינו שמרחיב פיה למטה ממגופתה, וכן נראה מדברי הרמב"ם, וצ"ב למה הטור כתב שמותר להחזיר ראש המגופה, דמשמע דוקא ראש המגופה אבל ראש החבית אסור, וצ"ל דכוונתו שמותר להחזיר ראש החבית שהמגופה בו. וכתב בתרומת הדשן שאם החבית מחזקת מ' סאה אסור.

פסק ההלכה – מותר להחזיר ראש חבית גרועה שדיבק שבריה בזפת בסיף (דכלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצורך גופו), אם עושה כך מפני האורחים, דאין כוונתו לפתח אלא שיוכל לקחת בקלות מה שבתוכה, וכן מותר לקרוע עור מעל פי חבית של יין, ובלבד שלא יתכוין לעשות כעין מרזב, והתזת ראש המגופה שאינה מדובקת בחבית מותר גם בחבית שלימה.

עשית נקב בחבית

איתא בגמרא (שם) **בעו מרב ששח מהו למיברו חביתא בבורטיא** (לתחוב רומח בדפנותיה לנקוב) **בשבתא, לפיתחא קא מכין ואסור, או דילמא לעין יפה קא מכין** (להרחיב מוצא היין) **ושרי, אמר להו לפיתחא קא מכין ואסיר. מיתבי רשב"ג אומר מביא אדם חבית של יין ומחזיר ראשה בסיף, התם ודאי לעין יפה קא מכין, הכא אם איתא דלעין יפה קא מכין לפתוחי מיפתח** (יטול ממגופתה).

עוד איתא בגמרא (שם) **אין נוקבין מגופה של חבית, דברי רבי יהודה, וחכמים מתירין, ולא יקבנה מצדה**. ובגמרא **אמר רב הונא מחלוקת למעלה** (בראש המגופה, ששם אין הדרך לעשות פתח), **אבל מן הצד** (שלפעמים עושה שם פתח, ואינו עושהו למעלה כדי שלא יפול עפר או פסולת ביין) **דברי**

לכתחלה, ומאן דשרי לא גזרינן. כתנאי אין חותכין שפופרת ביום טוב ואין צריך לומר בשבת, נפלה מחזירין אותה בשבת ואין צריך לומר ביום טוב, ורבי יאשיה מיקל, וכו', אלא דחתיכה ולא מתקנא איכא בינייהו, מר סבר גזרינן, ומר סבר לא גזרינן. דרש רב שישא בריה דרב אידי משמיה דרבי יוחנן הלכה כרבי יאשיה.

פסק ההלכה – מותר לתת קנה חלול בחבית או בברזא כדי להוציא דרכם את היין, אע"פ שלא היה שם מעולם, ואינו יודע אם המידה מתאימה, כיון שזה עומד לכך, ואע"פ שהקנה חסר תיקון מותר, ואין חוששים שיתקנו, ומ"מ לתקוע בחזקה ביתדות אסור.

נתינת עלה של הדס בחבית כדי שהיין יצא דרכו

איתא בגמרא (שם) **האי טרפא דאסא** (לתת עלה של הדס בנקב החבית שהעלה עשוי כמרזב והיין זב דרך שם. רש"י) **אסור. מאי טעמא, רב יימר מדפתי אמר משום מרזב** (דנראה כעושה מרזב, ולא דמי לגובתא שכיון שאינו עושה בו שום מעשה לא גזרינן. תוס'). **רב אשי אמר גזירה שמא יקטום** (העלה מן הענף, וכיון דקשה הוה ליה מתקן כלי). **מאי בינייהו איכא בינייהו דקטים ומנח** (מבעוד יום, דלרב יימר אסור משום מרזב, ולרב אשי שרי ולא אסר שמואל אלא כשאינו מוכן לכך מבעוד יום, שכיון שצריך לחזר אחריו גזרינן שמא לא ימצא קטום ויבא לקטום. בית יוסף).

דעות הראשונים – הרמב"ם פוסק כרב יימר, והרא"ש והטור פוסקים כרב אשי, ונראה מהטור שרב אשי מתיר רק אם יש הרבה עלים קטומים, שאם יתקלקל האחד יקח אחר ולא יצטרך לקטום, אבל אם אין שם אלא עלה אחד קטום אסור שמא יתקלקל ויבוא לקטום עלה אחר ולהניח במקום הראשון. וכתב הבית יוסף ש"ל שמקורו הוא מהגירסה שלנו בגמרא איכא בינייהו דקטים ומנחי, וכיון דקאמר מנחי בלשון רבים משמע שיש שם הרבה עלים, ומ"מ אינו מדוקדק, דדי בשני עלים, וא"צ הרבה עלים.

פסק ההלכה – עלה של הדס שהוא עשוי כמרזב אסור לתתו בנקב שבחבית. ובטעם האיסור השו"ע כתב שנראה כעושה מרזב, ולרמ"א הטעם גזירה שמא יקטום, וכ"כ

שבירת מנעול

איתא במתני' (עירובין ל"ד): **נתנו במגדל ואבד המפתח הרי זה עירוב.** ובגמרא (ל"ה) **אביי ורבא דאמרי תרוייהו, במנעול וקמיר במתנא עסקין, ובעי סכינא למיפסקיה.** וכתב הרא"ש ששמע מהגמרא שדווקא את החבל מותר לחתוך, אבל את המנעול אסור להפקיע ולשבור, דבכלי נמי שייך בנין גמור וסתירה גמורה, וכ"כ התוס' והמרדכי. והסמ"ג וההגהות מימוני והסמ"ק מביאים בזה מחלוקת, והסמ"ק מסיים שנהגו להקל על ידי נכרי, וכתב האגור שמימיו לא ראה מי שהורה לשבר הפותחת לצורך השבת, ומשמע דהיינו ע"י ישראל, אבל ע"י נכרי אין להחמיר כ"כ כיון שיש מתירים גם ע"י ישראל.

פסקי ההלכה

פותחת (-מנעול) של עץ או מתכת אסור לשבור, דהוי סתירה גמורה האסורה גם בכלים, ויש מתירים לשבור פותחות של כלים (והיינו הראשונים שהובאו בסעיף א' שסוברים שלעולם אין בנין וסתירה בכלים), וכתב השו"ע שאפשר להתיר ע"י נכרי, ויש מתירים ע"י נכרי רק במקום הפסד מרובה, או שהוא ממחר מאד לצורך מצוה. וכל זה לענין שבירה, אבל לפתוח בסכין או במחט גדולה מותר אפילו בדלת של בית.

אסור להסיר את הצירים שמאחורי התיבות אם נאבד המפתח, וכן המחזיר דלת על צירה יש בזה משום בנין, ויש מתירים להסיר את הצירים כיון שאינו שובר שום דבר, אמנם לכו"ע אסור לקבוע צירים או מנעול לכלי ע"י מסמרים, ואפילו ע"י נכרי.

סעיף ח'

איתא בגמרא (שבת קמ"ו): **חותלות של תמרים ושל גרונרות מתיר** (אם הכיסוי קשור בחבל) **ומפקיע** (-סותר שרשרות החבל) **וחותר.**

פסק ההלכה - כלים העשויים מכפות תמרים וגרונרות, שאינם כלים גמורים, מותר לשבור אפילו את הכלי עצמו,

הכל אסור, והיינו דקתני לא יקבנה מצדה. ורב חסדא אמר מחלוקת מן הצד, אבל על גבה דברי הכל מותר, והא דקתני לא יקבנה מצדה, בגופה דחבית.

ופסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם כרב הונא, ולפי זה צריך לומר דהא דבעו מרב ששת מהו למיברז בבורטיא בשבת ואסור, היינו אפילו במגופה, דכיון דמן הצד היא ודאי לפיתחא מכוין, דאי לעין יפה ליפתח מיפתח. וכ"כ רבינו ירוחם. והתוס' שמשמע מדבריהם דבמגופה שרי, צ"ל שהם סוברים כרב חסדא.

פסק ההלכה - אסור לעשות נקב חדש בחבית ואפילו בראשה, ואפילו בחבית שנשברה ודיבק שבריה בזפת, ואפילו ברומח שעושה נקב גדול שאינו דומה לפתח אסור, ואפילו נקב קטן שאינו עשוי להכניס ולהוציא אסור מדרבנן. ולענין מגופה, אם נוקבה מצידה אסור כמו בחבית, ואם נוקב מלמעלה מותר אפילו בחבית שלימה, אמנם אם הנקב עשוי להכניס ולהוציא אסור מדרבנן.

סעיף ז'

פתיחת סוגר של כלים

איתא בגמרא (ביצה ל"א): **אמר שמואל חותמות שבקרקע** (-דלתות פתחי בורות ומוערה הסגורים בקשרי חבלים) **מתיר** (את הקשר דהא לאו קשר של קיימא הוא שהרי להתיר תמיד הוא עשוי) **אבל לא מפקיע** (את החבל לסתור עבות גדילתו) **ולא חותר** (דהא סתירה הוא ויש סתירה בבנין של קרקע), **שבכלים** (כגון תיבה הנעולה על ידי קשר חבל), **מתיר ומפקיע וחותר, אחד שבת ואחד יום טוב.** (דאין סתירה בכלים).

פסק ההלכה - כלים שהכסוי שלהם סגור בקשרי חבלים (-חותמות שבכלים) מותר להתירו כיון שהוא עשוי לפותחו תמיד ואינו קשר של קיימא, וכן מותר לחותכו בסכין דאינו סתירה גמורה, וכן מותר להתיר קליעתו. והרמב"ם אוסר להתיר קליעתו.

ומאן דשרי לא גורין. וכתבו הר"ף והרא"ש שהלכה כרב. ומשמע מהכא שאין האיסור אלא בשעוה וכדומה שהוא דבר המתמרח, וכן שמן עב אע"פ שאין מירוחו ניכר כ"כ, מכל מקום אסור כיון דשייך בו קצת מירוח, ואתי לאיחלופי בשעוה, אבל בדברים שלא שייך בהם מירוח כלל מותר לסתום בהם את הנקב.

אמנם איתא בגמרא (שבת קל"ט:) **אמרו ליה רבנן לרב אשי חזי מר האי צורבא מרבנן וכו' דשקל ברא דתומא** (-צלע של שום) **ומנח בברזא דדנא, ואמר לאצנועיה קמיכוניא, וכו', אמר להו הערמה קאמרת, הערמה בדרבנן היא, וצורבא מרבנן לא אתי למיעבד לכתחילה.** משמע בגמרא שגם דבר שאין בו משום ממרח מותר רק בדבר מאכל וע"י הערמה, ודווקא לצורבא מרבנן.

וביאר הבית יוסף שמרש"י (קל"ט:) משמע שמדובר שם כשהיין יוצא דרך הנקב, דמחזי כמתקן, וא"כ הגמרא לגבי מישחא מדברת כשאין היין יוצא דרך הנקב, שבזה רק בדבר המתמרח אסור.

אבל הרמב"ם כתב שכשם שאסור לפתוח כל נקב כך אסור לסתום כל נקב אפילו בדבר שאינו מתמרח ואינו בא לידי סחיטה, אבל אם הניח שם אוכל כדי להצניעו ונמצא הנקב נסתם מותר. ובהמשך דבריו כתב הרמב"ם שהממרח רטייה בשבת חייב משום מוחק את העור, לפיכך אין סותמין נקב בשעוה וכיוצא בה שמא ימרח, ואפילו בשומן אין סותמין את הנקב גזירה משום שעוה. וכתב המגיד משנה שאף שגם בלי חשש מירוח אסור לסתום נקב, י"ל שסתימה שהיא נכנסת לתוך הנקב בעובי הכלי אסורה בכל דבר, אבל סתימה על פני הכלי ומגבו אסורה רק מגזירת מירוח. והבית יוסף כתב שי"ל שסתימת נקב החבית אסורה בכל דבר משום דהוי כבונה, ואם סתמו בשעוה אסור גם משום ממרח, ומה ששמואל התיר במשחא כוונתו רק לומר שאין בזה משום ממרח, אבל באמת אסור משום דהוי כבונה. והוסיף הבית יוסף (בבדק הבית) שכל הנ"ל איירי בסותם בדבר שאין דרך לסתום בו, אבל לסתום בעץ שדרך לסתום בו, מותר בין אם היין יוצא בו בין אם אין היין יוצא בו.

עוד כתב הבית יוסף שמרש"י משמע שהנחת שום בנקב

דזה דומה לשובר אגוזים כדי לאכול את הפרי שבפנים, (והפמ"ג מסתפק במחצלת שתופרים בה פירות).

איסורים נוספים ששייכים בכלים

לעיל נתבאר מתי שייך בכלים איסור בנין או סתירה או מכה בפטיש, ע"י שבירתם או ע"י עשית נקב וכדומה. ולהלן יתבארו איסורים נוספים ששייכים בכלים, כגון מתי בהתרת או חיתוך קשירה יש איסור מותר, ומתי בחיתוך עצים וכדומה יש איסור טוחן או מחתך, ומתי בסתימת נקב יש איסור ממרח, ומתי הדברים הנ"ל אסורים מדרבנן, ובאיזה אופן הם מותרים.

סעיף ט'

קשרי השפוד שקושרים בבשר צלוי מותר לחותכם, כיון שזה תלוש, ואינו מקפיד על המידה. וכן פירות שקושרים או תפורים יחד בחוט מותר להתיר או לחתוך את החוט.

המבקע עצים לחתיכות גדולות אסור מדרבנן משום עובדין דחול, ובחתיכות קטנות חייב משום טוחן, ואם הוא מקפיד על המידה אף בחתיכות גדולות חייב משום מחתך, ולכן מי שאנסוהו נכרים לחתוך עצים בשבת, מוטב שיבקע אותם לחתיכות גדולות ולא ינסר אותם, דעל נסירה חייב משום טוחן.

סעיף י'

חותמות שבקרע והיינו דלתות של בורות וכדו' הקשורים בקשרי חבלים, אם הקשר עשוי להתירו בשבת מותר אף להפקיע את החבל או לחותכו, ואם הקשר עשוי להתירו במוצאי שבת מותר להתיר את הקשר כיון שאינו של קיימא, אבל אסור להפקיע את החבל או לחותכו (עיין לעיל סעיף ז' המקור לדין זה בגמרא), ואם אין דעתו להתירו אף במוצאי שבת, אסור גם להתירו.

סעיף י"א

סתימת נקב החבית

איתא במתני' (שבת קמ"ו) **לא יקבנה מצרה, ואם היתה נקובה לא יתן עליה שעוה, מפני שהוא ממרח.** (ויש כאן משום ממוחק). ובגמרא איתא **מישחא** (-שמן עבה), **רב אסר ושמואל שרי, מאן דאסר גורין משום שעוה,**

איזה מחיצה מותר לעשות בשבת

איתא בגמרא (שבת קכ"ה:) **תנן רבי אליעזר אומר פקק החלון בזמן שהוא קשור ותלוי פוקקין בו ואם לאו אין פוקקין בו, וחכמים אומרים בין כך ובין כך פוקקין בו.** ובגמרא איתא **הכל מודים שאין עושין אהל עראי בתחלה ביום טוב ואין צריך לומר בשבת, לא נחלקו אלא להוסיף, שרבי אליעזר אומר אין מוסיפין, וחכמים אומרים מוסיפין בשבת ואין צריך לומר ביום טוב.**

עוד איתא בגמרא (שם צ"ד.) **רב ושמואל הוו יתבי בההוא חצר, נפל גודא דביני ביני, אמר להו שמואל שקולו גלימא נגידו בה** (-קחו טלית ופרסו אותה שם להיות מחיצה), **וכו', שמואל עביד לצניעותא בעלמא.**

עוד איתא בגמרא (עירובין ק"ב.) **הנהו דיכרי דהוו לרב הונא דביממא בעו מולא ובליילא בעו אוירא, אתא לקמיה דרב, אמר ליה כרוך בודיא ושייר בה טפח, למחר פשטה, דהוי מוסיף על אוהל עראי ושפיר דמי.**

דעות הראשונים - שיטת רש"י שאיסור אהל עראי הוא דווקא בכגון פריסת מחצלת על ד' עמודים לצל, אבל מחיצה שהיא מן הצד מותר לפורסה, ופקק החלון דמתניתין איסור משום שזה בנין קבוע. וכתב הר"ן שלפי רש"י מותר לעשות בשבת אפילו מחיצה המתרת. אבל דעת ר"ת שגם במחיצה יש איסור עשית אהל היכא שהיא מחיצה המתרת, כגון דופן שלישית לסוכה, וכן משמע מדברי הרא"ש. וכן מביא המרדכי שמהר"ם היה צריך לעשות מחיצה י' טפחים לפני הספרים בשביל שיוכל להשתין, ובערב שבת היה עושה את המחיצה מבעוד יום והיה כורך את המחיצה לצד מעלה ונותנה על המוט ומשייר בה רוחב טפח ובליל שבת פושטה למטה (ומבואר שמחיצה כדי להפסיק בין הספרים לאדם נחשבת מחיצה המתרת. ואף ששיור טפח נאמר בגמ' עירובין ק"ב.) (הובא להלן סעיף ב') לענין אהל, סובר המרדכי דה"ה לענין מחיצה, אבל מחיצה שעושה לצניעות בעלמא מותר לעשותה בשבת, וכן מותר לעשות בשבת מחיצה להגן מפני החמה או מפני

ע"י הערמה מותרת רק לת"ח, שאין לחוש שיעשה בלי הערמה, אבל מהרמב"ם משמע שזה מותר לכל אדם, וכתב המגיד משנה שאולי לפי הרמב"ם הגמרא נקטה ת"ח רק לענין המקרה השני שבגמרא שם.

פסקי ההלכה

אסור לתת שעוה בנקב החבית כדי לסותמו, מפני שהוא ממרח, (אף היכא שהכינה מאתמול ומותרת בטלטול ולא הוי מוקצה), ושומן וחלב דינם כשעוה, וכן אסור לתת בנקב שמן עב גזירה אטו שעוה, ואפילו בהנחה בעלמא אסור, ואין חילוק בזה בין ת"ח לעם הארץ.

ולתת בנקב שאר דברים שאין בהם משום מירוח, לדעת השו"ע אם אין היין יוצא מהנקב מותר אפילו להכניסם לתוך הנקב, והאחרונים כתבו שהעיקר כהרמב"ם שאוסר לתת בתוך הנקב משום דהוי כעין בונה. ואם היין יוצא מהנקב אסור אף לשו"ע משום דמחזי כמתקן, ומ"מ בדבר שדרך לסתום בו מותר. ולתת בדרך הערמה לומר שאין כוונתו אלא להצניעו אסור, כיון שבאמת כוונתו לסותמו, ואם הוא ת"ח מותר, דאין לחוש שיעבור על איסור אחר בלי הערמה, וכתב המ"א שאף בזמננו שייך ת"ח לגבי דין זה, ויש חולקים.

סעיף י"ב הובא לעיל בסוף סעיף א'.

סימן שט"ו**סעיף א'****עשית מחיצה בשבת**

אסור מן התורה לעשות אהל או מחיצה קבועים בשבת, אמנם אהל או מחיצה עראיים (לזמן מועט) אין בהם איסור דאורייתא, וחכמים גזרו לאסור באהל עראי, ולענין מחיצת עראי דעת רש"י שבזה לא גזרו כלל, ודעת ר"ת וכן הלכה שמחיצה הנעשית להתיר טלטול וכדומה אסורה מדרבנן. ולהלן יבוארו פרטי האיסור וההתיר בזה.

אבנים שאני לפי שהיא דרך בנין קבע, ולפי זה אסור לעשות מחיצת עראי מאבנים או לבנים, ויותר נראה דשם האיסור משום גזירת איצטבא, אבל במחיצה העשויה להפריד בין הרשויות, והיא עראית ואינה מחיצה המתרת, מותר.

אם היה מערב שבת מחיצה טפח מותר להוסיף עליה בשבת, ובמ"א איתא שצריך טפח מן הצד, אבל בבית יוסף איתא שאם היתה המחיצה פשוטה טפח מלמעלה, מותר לפשוטה בשבת לכיוון מטה, ובתו"ש הקשה שטפח מלמעלה לא חשיב מחיצה כלל, דבעינן עשרה, והפמ"ג והגר"ז והלבושי שרד מתירים גם בזה. ומחיצה מתקפלת, אם היא מקופלת לגמרי, אף שע"י הקיפול יש יותר מטפח לא מהני, כיון שזה לא נעשה בשביל מחיצה.

תלות וילון או פרוכת

איתא בגמרא (קל"ח). **אמר רב משום רבי חייא וילון מותר לנוטות ומותר לפרקו.** ופירש רש"י שאין בזה עשית אהל כיון שאין לו גג. ובערויבין (ק"ב). כתב רש"י שמוותר לתלות וילון לצניעות כיון שאינו קבוע שם אלא דרכו להנתן ולהסתלק כדלת בעלמא. וכבר נתבאר לעיל שמחיצה שאינה עשויה להתיר מותרת גם לפי ר"ת.

וכתב הבית יוסף דה"ה שמוותר להסיר את הפרוכת שלפני ארון הקודש ולפרוס אחרת במקומה, וכ"כ התרומת הדשן, אלא שכתב התה"ד שמרש"י משמע שההתר בילון הוא מפני שאינו קבוע שם, ולפי זה הפרוכת שתולים אותה בקביעות אסור לתלותה כמו שאסור לשים דלת, אך כתב התה"ד שוילון קבוע אסור מו דלת, אבל פרוכת מותר, דבלאו הכי יש דלת לארון, והפרוכת תלויה רק לצניעות, אלא שהעולם נוהגים לאסור. ע"ד. וכתב הבית יוסף דהאידינא נהוג כולי עלמא היתר בדבר ולא ראינו מי שמיחה בכך.

עוד כתב הבית יוסף שמה שרש"י כתב שהוילון אינו קבוע, אין כוונתו לאסור אם הוא תלוי בקביעות, דכיון שכולו נע ונד ברוח מצויה וגם אינו מעכב לעבור שם זה נחשב אינו קבוע, וכוונת רש"י לומר שאם קבעו מלמעלה ומלמטה ומן הצדדים בצורה שא"א להזיזו ממקומו אסור.

הצינה שלא תפול על האדם ועל האוכלין, כדמשמע בפרק כירה (שבת מ"ג:) גבי מות המוטל בחמה, שאסור לעשות מחיצה בשביל המת, אבל בשביל חי מותר.

פסקי ההלכה

מחיצת עראי, שהיא עומדת ואין לה גג טפח, כגון מחיצה העשויה לצניעות בעלמא להפסיק בין אנשים לנשים, מותר לעשותה בשבת, אבל מחיצה המתרת סוכה או טלטול אסור לעשותה בשבת, וכדלהלן.

אסור לעשות בשבת מחיצה שבאה להכשיר סוכה (כגון שעושה לסוכה דופן שלישית), או להתיר טלטול. (ואף אם יש לה חוטים שעל ידם קל למשוך את המחיצה אסור, ויש מקילים בזה. סקל"ט).

אסור לעשות מחיצה כדי להתיר תשמיש או עשית צרכיו, והיינו דאסור לשמש בפני אור הנר, ובפני ספרים אסור גם לעשות צרכיו, ואם עושה מחיצה גבוהה עשרה מותר לעשות צרכיו, או לשמש אם מאפיל בטליתו, אפילו אם הנר או הספרים נראים (ובשל"ה משמע שאף במאפיל בטליתו יש לזהר מאד), ואז צריך שהמחיצה תהיה קשורה באופן שלא תזוז מחמת רוח, ומחיצה כזו אסור לעשות בשבת. וכתב המ"א שאם ע"י המחיצה אין נראה הנר או הספרים, שאז יש להתיר מדין כיסוי וא"צ שתהיה המחיצה גבוהה י', מותר לעשותה אף גבוהה י' וקשורה, (וכתבו האחרונים שבאופן זה צריך עוד כיסוי על הספרים), ויש אחרונים האוסרים גם במחיצה כזו, ובשעת הדחק יש להקל, ומ"מ לכסות הספרים בב' כיסויים ודאי לא הוי מחיצה כלל. ובנשמת אדם מצדד שבמקום שיצור תוקפו והנרות דולקים, ויש לחוש ח"ו למושז"ל, או שישמש לאור הנר דאיכא סכנה, אפשר לסמוך על הפוסקים המתירים לעשות מחיצת עראי, או לפשוט מחיצה מתקפלת אף שלא היתה פתוחה טפח מערב שבת, וכן הוא מתיר כשיצרו תוקפו, אפילו אם אור הנר נראה למעלה מהמחיצה, אבל בלאו הכי חלילה להקל בזה.

מחיצה של אבנים – איתא בביצה שמוותר לצדד ביו"ט אבנים של בית הכסא, שאף שמחיצה בלא גג אסורה משום בנין עראי, הכא משום כבודו לא גזרו. ומשמע שמחיצת עראי אסורה אף בלי גג, ואפשר דמחיצת

פסקי ההלכה

בלאו הכי אסור רק אם עושה גם את המחיצות, ואם כבר היו קבועים שם מעיקרא אפילו ד' מחיצות לא אסור, וכן לא אסור חכמים אלא כשעשה קודם את המחיצות ואח"כ את הכסוי, אבל אם עשה קודם את האהל לא אסור, וי"א שאין האיסור אלא כשהוא צריך לאויר שתחת האהל, וכדבריהם פסק השו"ע.

סעיף ב'

העמדת עצים העשויים ככיפה מעל הספינה

איתא בגמרא (עירובין ק"ב). **אמר רב אסי הני כיפי דארבא** (עץ כפוף התקוע בשני צידי הספינה ועומד כמו כיפה), **בזמן שיש בהן טפח** (שכבר יש להם שם אהל), **אי נמי אין בהן טפח ואין בין זה לזה שלשה** (דאיכא למימר לבד), **למחר מביא מחצלת ופורס עליהן** (להגן מפני החמה והגשמים), **מאי מעמא מוסיף על אהל עראי הוא, ושפיר דמי**.

פסק ההלכה - עץ שצידו האחד תקוע בדופן הספינה, והוא כפוף, וצידו השני תקוע בדופן השני, (והיו רגילים לעשות הרבה עצים סמוכים זה לזה) אם יש ברוחב אחד העצים טפח, או שיש שני עצים שאין ביניהם ג' טפחים (דאמרינן לבד), נחשב שכבר יש אהל, ומותר לפרוס עליהם מחצלת בשבת. וכן הדין בעריסת תינוק שיש עליה חישוקים ופורסים עליהם סדין להגן מפני הזבובים, מותר רק באופן הנ"ל. וכן אסור לפרוס סדין על העגלה, אם לא היה פרוס כבר מערב שבת ברוחב טפח. (ודברים אלו אינם נחשבים אהל קבע, כיון שעושים אותם לפי שעה, ולא להתקיים).

תוספת על אהל עראי

עוד איתא בגמרא שם הנהו דיכרי דהוו לרב הונא **דביממא בעו מולא ובלילא בעו אורא אתא לקמיה דרב אמר ליה כרוך בודיא ושייר בה טפח למחר פשטה דהוי מוסיף על אוהל עראי ושפיר דמי**.

וכתב הריטב"א שהתוס' מדקדקים מדברי רש"י שגם אם רוחב הגלגול של המחצלת הוא טפח מותר, אבל דעת התוס' דלא מהני, וצריך לשייר טפח חוץ מן הכריכה, דאי

תלית וילון - מותר לתלות וילון לפני הפתח, (אפילו אין לו חוטים שעל ידם קל לפושטו. סק"ט), אם הוילון נע ונד ברוח מצויה ואינו מעכב את העוברים ושבים, ומותר אפילו לקובעו שם, אבל אסור לחברו למעלה ולמטה ובצדדים באופן שאינו זו ממקומו, ומשמע בפמ"ג שזה אסור מדאורייתא, ומי"מ נראה שזה דווקא אם דרך הוילון להיות סגור כמה ימים, אבל אם דרך לפותחו תמיד אינו אסור מן התורה, ואפשר דאפילו מדרבנן אין בזה איסור.

תלית פרוכת על ארון הקודש - מותר לתלות פרוכת על ארון הקודש, ובלבד שלא יעשה אהל בגג טפח, וכמה אחרונים מקילים בזה אפילו אם אין דלת לארון הקודש.

סדינים המצויירים - מותר לתלות סדינים על הכותל לנוי, אפילו אם קובעם באופן שאינם זזים ממקומם.

מותר לעשות מחיצת עראי לפני החמה או הצינה או לפני הנרות שלא יכבו מהרוח, אבל מחיצת קבע אסור, ואם קושר וילון בענינה מכל הצדדים שלא יזוז מהרוח, משמע מהמ"א שמוותר, ואף שהבית יוסף אסר לקשור וילון בפתח, שאני התם שזה עשוי לכמה ימים, אי נמי זה עשוי לסתום פתח של בנין קבוע, מושא"כ הכא. (שעה"צ י"א).

עשית אהל בשבת

אסור מן התורה לעשות אהל קבוע בשבת, וזה תולדה של מלאכת בונה, והסותר אהל קבוע חייב משום סותר, וכן מחיצה קבועה אסור לעשותה בשבת (המ"א בתחילת הסימן כתב שזה דאורייתא, ובדעת רש"י י"א שזה מדרבנן), אמנם אהל או מחיצה עראיים (לזמן מועט) אין בהם איסור דאורייתא, וחכמים גזרו לאסור גם באהל עראי. ולהלן יבוארו הכללים והפרטים באיסור עשית אהל עראי בשבת.

כללי האיסור - העושה אהל קבוע, וכגון שפורס סדינים וכדו' כדי שיאהילו על מה שמתחתיהם, ועושה אותם כדי שיתקיימו, הרי זה תולדת בונה, והסותרו חייב משום סותר, והמוסיף על הבנין אפילו משהו חייב. וחכמים אסרו עשית וסתירת אהל עראי גזירה אטו אהל קבע. ואפילו עשה גג בלי מחיצות אסור, אמנם חכמים לא אסרו כשעשה רק גג אלא היכא שעשאו להגן מפני החמה והגשמים וכדו', אבל

את הקרשים למעלה, (אמנם אם המיטה רחבה ביותר אסור לדעת המ"א, עיין לקמן בדין כסוי כלים), אבל אסור להניח את הרגלים ואח"כ להניח עליהם את הקרשים, דהוי דרך בנין, אלא ישים את הקרשים תחילה ויאחזם באויר, ואח"כ יניח מתחת את הרגלים. וכל זה כשהרגלים הם קרשים מחוברים כמו קרשים של תיבה, והקרשים מגיעים עד הרצפה או סמוך לה ג' טפחים (דאמרינן לבוד, וא"צ שיהיו המחיצות גבוהות עשרה, ואפילו בגובה טפח אסור), אבל רגלים של מיטות שלנו שאין להם מחיצות, מותר בכל גוונא. ואם יש קרשים רק משני צדדים ג"כ אסור, כיון שהדרך להשתמש באויר שתחת המיטה להנחת נעלים וכדו', ואם אין בכלל מחיצות, טוב להחמיר בזה לכתחילה, אם לא בשעת הדחק. (סעיף ג').

סדור חביות אחת על גבי שתיים – כשמסדרים חביות אחת על גבי שתיים צריך לאחוז את העליונה ולהכניס תחתיה את התחתונות, אבל לא יניח התחתונות ואח"כ את העליונה, כיון שעושה אהל, והוא צריך לאויר שתחתיה כדי שלא יתעפשו החביות. (סעיף ו').

סדור אבנים של בית הכסא – איתא בגמרא (ביצה ל"ב): **אמר רב נחמן אבנים של בית הכסא מותר לצדון ביום טוב וכו', בנין קבע אסרה תורה, בנין עראי לא אסרה תורה, וגזרו רבנן על בנין עראי משום בנין קבע, והכא משום כבודו לא גזרו ביה רבנן.** והטור פסק להתיר בזה גם לגבי שבת (דמאי שנא. בית יוסף). ועיין בסימן ש"ב סעיף י' שנחלקו הפוסקים אם ההתר הוא לגבי מחיצות או גם לגבי הגג.

סעיפים ד' ה'

איתא בגמרא (שבת קל"ח). **הגוד והמשמרת כילה וכסא גליין לא יעשה ואם עשה פטור אבל אסור, אבל מטה וכסא מרסקל ואסלא מותר לנמותן לכתחילה.**

שיטת רש"י שכסא גליין הוא עשוי מפרקים, ואסור לחברם גזירה שמא יתקע. אבל התוס' כתבו שהכונה למיטה שפורסים עליה עור, ואסור משום אהל כשמושיב תחילה את המטה ואח"כ פורס את העור.

כסא מרסקל המושב עשוי מעור מתקפל, וכשרוצה לשבת

לאו הכי כשפורסה למחר לא מיחזי כמוסיף אלא כעושה אהל לכתחילה, וכתב הריטב"א דכן עיקר, ואף לרש"י י"ל הכי.

פסק ההלכה – אם היה מערב שבת אהל טפח מותר להוסיף עליו בשבת, דמוסיפין על אהל עראי בשבת, (וטפח היינו טפח שהאהל פרוס בו, אבל מחצלת מגולגלת אינה מצטרפת לטפח, ומ"מ יש מהאחרונים שכתבו דאסור להניח מחצלת מגולגלת בכונה להאחיל).

סעיפים ג' ו'

העמדת מיטה בשבת

איתא בגמרא (ביצה ל"ב): **אמר רב יהודה האי מדורתא** (מדורה שעושים לפני שרים, ועושים ד' דפנות ונותנים עצים מלמעלה), **מלמעלה למטה** (לסדר הגג ואח"כ הכתלים) **שרי, מלמטה למעלה** (לסדר הכתלים ואח"כ הגג) **אסור** (דדרך בנין הוא), **וכן ביעתא** (ביצים גסות הנתונות ע"ג כלי חלול), **וכן קדרה** (שמושיבים על שתי חביות), **וכן פוריא** (מיטה שמפרקים ומחזירים אותה), **וכן חביתא** (שמסדרים חבית ע"ג שתיים).

לרש"י האיסור הוא לרבי יהודה שאוסר בשבת דבר שאין מתכוין, ואנן קיימא לן כרבי שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר. אבל דעת התוס' שבזה ר"ש מודה שאסור, דדבר שאין מתכוין מותר היינו כגון שעושה דבר ואין מתכוין לעשותו, אבל הכא הוא מתכוין לעשות מה שהוא עושה אלא שאין כוונתו לבנין, ואסרוהו חכמים גזירה משום בנין, וכן דעת הרי"ף והרמב"ם.

ופירש רש"י שמיטה כשמעמידים אותה אסור לשים את הרגלים ואח"כ לשים את הקרשים עליהם, אלא ישים הקרשים תחלה ואח"כ יתן הרגלים תחתיהם. אבל דעת התוס' שאם אין למיטה דפנות אין בזה איסור אהל, ולכן מותר לשים את השלחן ע"ג הרגלים. עוד כתב הרשב"א בשם התוס' שאין איסור אהל אלא כשהוא צריך לאויר שתחתיו, אבל בלאו הכי שרי.

פסקי ההלכה

העמדת מיטה – אם רגלי המיטה כבר מונחים מותר להניח

ולפמ"ג דבר זה אינו פשוט, והסומך על התו"ש לא הפסיד. ואם נקב הארובה הוא בכותל מן הצד מותר לסותמו בכר אף ברחב ג'. ואם קבועה חתיכת פח בארובה מותר לסתום בה, דכיון שהיא קבועה הוי כדלת. ואמנם כל זה כשאין גחלים לוחשות בתנור, דאי לאו הכי אסור לישראל לסתום את החור בכל גוונא, כיון שגורם כבוי לגחלים, ואף דאינו מתכוין, פסיק רישא הוא.

עשית אהל כשהגג כבר היה מחובר למחיצות - כסא העשוי עם מחיצות, וכשפותחים אותו נפתח העור ונפשטים המחיצות, וכשסוגרים אותו העור נסגר, מותר לפותחו בשבת, כיון שהוא עשוי ועומד מבעוד יום. ומטעם זה מותר להעמיד את החופה אם היתה קשורה בכלונסאות מבעוד יום, או לפתוח קרש המחובר לכותל של בית הכנסת, שמניחים עליו ספרים, (ואמנם זה מותר בלאו הכי, דדבר שאין כוונתו לשם אהל, מותר לעשותו אם אין לו מחיצות).

מיטת ברזל המקופלת על הכותל שייך בה כמה חששות: א' אין להתיר מטעם שהיא קבועה כבר בכותל מבעוד יום, כיון שהסדין לא היה עליה מבעוד יום. ב' גם אם השליכות רחוקות ג' טפחים, מ"מ אם יש למיטה אפילו רק שתי מחיצות בשיעור כל דהו, אם הם בתוך ג' טפחים סמוך לקרקע הוי כלבוד ואסור. ג' גם היכא שפורס את הסדין ואח"כ פותחים את המיטה, י"ל דאסור משום טירחא, ואף כשיש אורחים שהתירו טירחא, מ"מ אם יש לו מיטה אחרת ודאי אין נכון לפשוט מיטה זו.

סעיף ז'

מותר לסדר ספרים אחד מכאן ואחד מכאן והשלישי על גביהן, כיון שאינו צריך לאויר שתחתיהם. והיינו כשהוא צריך ללמוד משניהם, או שהתחתון כבר היה מונח שם, דאל"כ אסור אף בחול משום בזיון לספר התחתון, (ט"ז), אבל המ"א מצדד להתיר, וכן בחיי אדם כתב שיש להתיר.

סעיף ח'

אהל שאין רוחב טפח בגגו או אהל משופע שאין בג' טפחים הסמוכים לגג רוחב טפח, אפילו עשאו לקבע הרי זה

עליו נוטה ויושב על ארבע רגלים. ואסלא עשוי כמין כסא טרסקל, אלא שהעור הפרוס עליו נקוב. רש"י.

מיטה וכסא טרסקל מותר לנטותם לכתחילה, והיינו כשהם כבר מחוברים אלא שהם מוטים על צידם, שאין איסור להעמידם על רגליהם אע"פ שע"ז נעשה אהל, דלאו מידי עביד אלא ליתובה בעלמא. רש"י.

פסקי ההלכה

מיטה שהיא מסורגת בחבלים ויש לה מחיצות המגיעות לארץ, אם יש בין חבל לחבל ג' טפחים, אסור להעמידה ולפרוס עליה סדין, אא"כ יאחזו סדין או כר באויר ויכניסו מתחת את המיטה, וכן אסור להוריד מעליה את הסדין, ואם המיטה עמדה במקום זה כבר מבעוד יום, מותר לפרוס עליה סדין, אבל להוריד אסור, ואם יש בין חבל לחבל פחות מג' טפחים אפילו רק במקום אחד, או שהיה עליה כר או כסת, או בגד פרוס בשיעור טפח, או שאין לה מחיצות, מותר לפרוס סדין על כל המיטה.

העמדת שלחן בשבת - השו"ע מתיר בשלחן להעמיד את הרגלים ואח"כ את דף השלחן, אפילו כשיש מעט מחיצות, כיון שאין דרך להשתמש באוירו, ורק אם יש מחיצות מכל הצדדים אסור, ויש אחרונים שמצדדים להקל גם כשיש ד' מחיצות, אם אין דרכו להשתמש שם, ובשו"ע משמע להחמיר בזה, ועל כן ודאי נכון לאחוז הדף באויר ואח"כ להכניס את הרגלים, ומ"מ כל זה כשמטלטל את הרגלים ממקום אחר כדי לשים עליהם את דף השלחן, אבל אם הרגלים מונחים במקום אחד מותר להניח את הדף אפילו אם יש מחיצות מכל צד. וכל זה ברפוי, אבל אם הדף מהודק על הרגלים אסור משום בנין, ואם דרכו להיות מהודק ג"כ יש להזהר בזה. ומותר לפרוס מפה על השלחן אפילו אם המפה מגיעה סמוך לקרקע, כיון שאינו צריך לאויר שתחת השלחן, ועוד דכיון שמה שמונח על השלחן אינו אהל, מותר גם היוצא ממנו.

סתירת פתח הארובה - כתב המ"א דאפשר דאסור לסתום את הארובה בכר וכדו', דכיון שיש לארובה מחיצות הוי כעושה אהל, ואם החור אינו רחב ג' טפחים, לתו"ש מותר,

משיחה למושכה בו ולפורסה לכאן ולכן מותר לנטותה לכתחילה. ומבואר שאם יש חוטים מותר לפורסה אף שיש שם אהל טפה, דבלאו הכי מותר אפילו בלי חוט או משיחה מבואר גבי כילת חתנים. וכתב הרא"ש שהתיר זה הוא אפילו אם לא היתה פרוסה טפה לפני שבת, דכריכת חוט או משיחה חשיב כאילו היתה פרוסה טפה, וכן משמע מרש"י.

דעת הר"ף והרמב"ם דאירי בטלית כפולה שקושרה בין שני כתלים והיא משתלשלת עד הארץ, והאדם נכנס בין שתי קצותיה וישן תחתיה בצל, ואין בגגה טפה ולא בפחות משלשה סמוך לגגה טפה, ולפיכך אינו אלא אהל עראי, ומפני שאין בגגה טפה ולא בפחות משלשה סמוך לגגה טפה פטור אבל אסור (ולכאורה אם יש שם טפה הוי אהל קבע וחייב חטאת), ואם היה עליו חוט מאתמול ונטה אותו היום מותר.

וכתב הר"ן שלפי רש"י כל כילה שהיא עשויה ככילת חתנים מותר לנטותה, דאפילו אהל עראי נמי לא הויא, אבל לפי הר"ף כילת חתנים דוקא הוא שמותר לפרקה לפי שהיא מתוקנת לכך אבל שאר כילות לא אא"כ כרך עליהן חוט או משיחה.

וכתב הבית יוסף דנקטינן כהר"ף והרמב"ם.

פסק ההלכה – טלית הנתונה על המוט ומשולשלת משני צידיו על הארץ וישנים תחתיה מפני החמה, אם הטלית מקופלת ומונחת על המוט מערב שבת ויש בה חוטים שעל ידם פושט את הטלית, מותר לפושטה בשבת על כל אורך המוט, דהוי כמוסיף על אהל עראי, וכן מותר לפרקה בשבת, ואם אין לה חוטים פטור אבל אסור, וכל זה כשאין בגג או בג"ט הסמוכים לגג רוחב טפה, אבל אם יש שם רוחב טפה הוי כאהל קבוע ואסור אף שיש לה חוטים, וכתב השו"ע (סעיף י"ב) שכשיש בה רוחב טפה אפילו עשרה יחד לא ימתחו אותה, אפילו כשיש בה חוטים. (ובדין פרוכת או וילון, עיין לעיל סעיף א' בדיני מחיצה).

אהל עראי, ופטור מחטאת, וה"ה לענין גובה המחיצות שיעורם טפה, אבל אסור לעשותו מדרבנן אפילו אם לא עשאו לקבע, וי"א שאינו אהל כלל ומותר לעשותו לכתחילה, ולפמ"ג היכא שעשאו לכמה ימים, לכו"ע אסור מדרבנן.

מטריה – הרבה מהאחרונים אוסרים לפרוס מטריה בשבת משום אהל, ואף שאין לזה מחיצות, הרי בדבר שכוונתו להגן מפני החמה או הגשמים אסור אף בלי מחיצות, ולא דמי לכסא טרסקל, כיון שצריך לקושרו ברצועות או להדקו מתחתיו בחוט של ברזל, ועוד דהכא זה דרך עשית אהל. וי"א שיש בפתיחת מטריה חשש חיוב סקילה, ועל כן השומר נפשו ירחק מזה מאד. ואם נושאה במקום שאין עירוב, יש בזה גם איסור הוצאה והכנסה.

סעיף ט'

תלית משמרת

איתא במתני' (שבת קל"ז:): **רבי אליעזר אומר תולין את המשמרת** (שמסננין בה שמרי יין ומותח פיה לכל צד בעוגל, ונעשה כאהל על חלל הכלי) **ביום טוב, ונותנין לתלויה בשבת. וחכמים אומרים אין תולין את המשמרת ביום טוב, ואין נותנין לתלויה בשבת, אבל נותנין לתלויה ביום טוב.** ומבואר שבשבת גם לפי ר"א אסור לתלות את המשמרת.

פסק ההלכה – משמרת שתולים אותה על פי החבית כדי לסנן בה שמרים, אסור לתלותה בשבת, מפני שהיא כאהל על הכלי. אבל לתלותה על איזה יתד בלי כלי תחתיה מותר, וכ"ש שמותר לתלות כלי על יתד.

סעיף י'

פריסת טלית ע"ג מיטה

איתא בגמרא (שבת קל"ח): **תני רמי בר יחזקאל טלית כפולה לא יעשה, ואם עשה פטור אבל אסור. היה כרוך עליה חוט או משיחה מותר לנטותה לכתחילה.**

דעת רש"י והרא"ש – רש"י מבאר שאין לשטוח טלית ע"ג ד' יתדות לישן תחתיה וראשיה מתקפלים לצדדים כדי להגן מן החמה, דהוי אהל, ואם היה כרוך עליה מבעוד יום חוט או

ואסור. ואמנם מיטה שלנו שאין בה מוט שפורסים עליו את הסדין מותר לפרוס סדין על המיטה, דמה שמונח על המיטה אינו נחשב לאהל כיון שאין חלל תחתיו.

סעיף י"ב

איתא בגמרא (שבת קל"ח.) **מנקיט אביי חומרי מתנייתא ותני הגוד והמשמרת לא יעשה, ואם עשה פמור אבל אסור.** וגוד היינו עור של בהמה תפור בצורת שק, ויש לו פתח גדול, ויש לו חוטים לסוגרו, ועוברי דרכים ממלאים אותו יין או חלב, וכשעוצרים ללון תולים אותו ע"ג יתדות כשהפתח מתוח, והאוויר שתחתיו מצנן את היין והחלב, וזה אסור משום דדמי לאהל.

עוד בגמרא (קל"ח:) **שלח ליה הא דתניא גוד בכיסנא מותר לנטותה בשבת. אמר רב לא שנו אלא בשני בני אדם, אבל באדם אחד אסור. אמר אביי וכילה אפילו בעשרה בני אדם אסור, אי אפשר דלא מימתחא פורתא.** והיינו שבאופן הנ"ל (בעור תפור) אם הוא כבר מונח עם רצועותיו במקומו מותר למותחו בשבת, ודווקא בשני בני אדם, דאז אינו מתוח היטב, וביאר רבינו ירוחם שטעם ההתר הוא דאינו אלא כמוסיף אהל עראי. ובכילה כשהיא אסורה אסור אפילו בעשרה בני אדם, דא"א להביאה מתוחה כמו שהיא ולתלותה, שכיון שהיא רחבה ודאי ימתחו אותה יותר בשעה שנוטין אותה על המטה.

ולפי הרמב"ם גוד הוא כעין פרוכת, וטעם האיסור הוא שמא יעשה אהל בשעה שנוטה אותה, ולכן פרוכת גדולה מותר רק לשנים יחד לנטותה, וכילה שיש לה גג אפילו עשרה אין מותרים אותה, דא"א שלא תגבה מעט מעל הארץ ותיעשה אהל עראי.

והראב"ד מבאר שאין האיסור משום אהל, אלא שצריך לכוין הלולאות כנגד היתדות שבכותל ושני בני אדם יכולים לכוין בלא שינוי הקיפול שלו, אבל אדם אחד לא, והוי כמתקן.

ורבינו יונה פירש דבאדם אחד הוי כעשיית אהל לפי שקושר

סעיף י"א

פריסת כילה

איתא בגמרא (שבת קל"ח) **אמר שמואל משום רבי חייא כילת חתנים** (שאינה פרוסה ע"ג ארבע רגלים עם גג כשאר כילות, אלא היא מונחת ע"ג קנה שמחובר לשני עמודים שמשני צידי המיטה, ואינה עשויה לישן תחתיה) **מותר לנטותה ומותר לפורקה. אמר רב ששית בריה דרב אידי לא אמרן אלא שאין בנגה טפח, אבל יש בנגה טפח אסורה. וכי אין בנגה טפח נמי לא אמרן אלא שאין בפחות משלשה סמוך לגגה טפח, אבל יש בפחות משלשה סמוך לגגה טפח אסור. ולא אמרן אלא שאין בשיפועה טפח** (שהכילה מתרחקת מהאמצע טפח מכל צד, וממילא אין למטה רוחב ב' טפחים. רש"י), **אבל יש בשיפועה טפח שפועי אהלים כאהלים דמו. ולא אמרן אלא דלא נחית מפוריא טפח, אבל נחית מפוריא טפח אסור** (מפני שהטפח הוה קיר לאהל, והמיטה נעשית לו גג).

הטור פוסק את דברי הגמרא כפירוש רש"י וכן"ל. והרמב"ם פסק את דברי שמואל ורב ששית, אבל לא כתב שצריך שלא יהיה טפח בשיפוע, וכתב הבית יוסף שאפשר שהרמב"ם לא גורס דין זה בדברי הגמרא, וכן משמע מהמגיד משנה והר"ן.

עוד איתא בגמרא (קל"ט.) **שלחו ליה בני בשכר כלוי, כילה מהו, שלח להו כילה חזרנו על כל צידי כילה ולא מצינו לה צד היתר. ולישלח להו כדרמי בר יחזקאל** (שאם היה כרוך עליה חוט או משיחה מותר), **לפי שאינו בני תורה.**

פסק ההלכה – כילת חתנים הפרוסה ע"ג מוט שעל המיטה, ואין בגגה או בפחות מג' סמוך לגגה חלל ברוחב טפח, אם הכינה לכך מבעוד יום מותר לנטותה או לפרקה, אבל אם לא הכינה מבעוד יום אסור אא"כ חוטים כרוכים עליה מבעוד יום (מקור ההתר של חוטים כרוכים הובא לעיל בסעיף י'), ואם הכילה משולשלת מעל המיטה טפח בזקיפה אחרי שנגמר השיפוע, כל השיפוע נחשב אהל

מערב שבת. ואירי בבגד העשוי לכסות בו ואינו מקפיד אם נשרה במשקה שבחבית, אבל בבגד שאינו עשוי לכך אסור אף באינו מכסה כולו, שמא יבוא עי"ז לידי סחיטה, (ואף שמוותר להחזיר קדירה ע"ג כירה כיון שהמחיצות כבר עשויות, שאני הכא שהחבית רחבה הרבה), וכן תיבה שיש עליה כסוי, אם אינה רחבה הרבה מותר להניח עליה כסוי, ואם היא רחבה הרבה והכסוי אינו קבוע בצירים, אסור להניח עליה את הכסוי בשבת, אמנם אם מטלטלה כדי להעמידה במקום אחר אסור בכל גוונא, כיון שעל ידי העמדתו הוי כאילו עושה המחיצה והכסוי יחד, ולכן אם מניחים שלחן ע"ג חביות, יש להזהר שפי החבית יהיה למטה. אמנם דעת הראב"ד והרשב"א שבכל גוונא אין בכסוי כלים משום אהל, ונכון להחמיר כדעת השו"ע שהיא דעת הרבה ראשונים, והנוהגים להקל אין למחות בידם.

מגירה שנשמטה לגמרי מתוך השלחן, לדעת השו"ע אם יש בה חלל טפח אסור להחזירה, וכן **מיטה** שהכסוי שלה אינו מחובר לה בצירים, אסור לדעת השו"ע להחזיר עליה את הכסוי בשבת, ומ"מ הנוהגים להקל באלו אין למחות בידם. (מ"ב ס"ק מ"ח). והבה"ל דן להתיר במיטה מטעם נוסף.

עיקרי הדינים-

אסור מן התורה לעשות אהל קבוע בשבת, וזה תולדה של מלאכת בונה, והסותר אהל קבוע חייב משום סותר, אמנם אהל עראי (לזמן מועט) אין בו איסור דאורייתא, וחכמים גזרו לאסור עשית אהל עראי, היכא שעשאו להגן מפני החמה או הגשמים, אבל בלאו הכי אסור רק אם עשה גם מחיצות ואחר כך עשה את הכיסוי, וי"א שאין האיסור בעשית אהל עראי אלא כשהוא צריך לאויר שתחתיו. אם כבר היה אהל טפח מותר להוסיף עליו. אסור לתלות משמרת על פי החבית משום עשית אהל.

עשית מחיצה - המוסיף על הבנין אפילו כל שהוא חייב משום בונה, אמנם מחיצת עראי אסורה רק אם היא נעשית להתיר טלטול וכדומה, ומפני החמה או הצנינה מותר, ואם היתה כבר מחיצה טפח מותר להוסיף עליה, ומותר לתלות וילון אם הוא נע ונד, או לתלות פרוכת על ארון הקודש (ויזהר שלא יהיה בה כפל ברוחב טפח אפילו בשעת התליה, ואם היא גדולה יתלו אותה שני בני אדם), או לתלות על הקיר סדינים המצויינים.

וחוזר וקושר, כדרך בנין שבונה מעט מעט, אבל בשני בני אדם שפורסים תחלה ואח"כ נותנין ע"ג היתדות אין זה כבנין, דאין דרך לעשות הבנין כולו בבת אחת, וכילה אסור כיון שא"א לפורסה בבת אחת.

פסק ההלכה - מותר לתלות פרוכת בשבת, אפילו אם אין לה חוטים שעל ידם קל לפושטה, צריך להיזהר שגם בשעה שתולה את הפרוכת, היא לא תתקפל בצורה שהכפל יהיה טפח, (דאף שהמקום המקופל אינו קשה כגג, מ"מ כיון שכוונתו למחיצה גרע טפי), ולכן אם הפרוכת גדולה יתלו אותה שניים, אבל אחד אסור לתלותה, ומטעם זה יש שנמנעים קצת לתלות פרוכת בשבת. וכילה שיש לה גג אסור למותחה אפילו ע"י עשרה בני אדם, דא"א שלא תוגבה מעט מעט הארץ ותיעשה אהל עראי.

סעיף י"ג

כיסוי כלים

איתא בגמרא (שבת קל"ט): **אמר רבא האי פרונקא** (-בגד ששוטחים על גיגית יין לכסותה) **אפליגה דכובא** (-לכסות חצי חבית) **שרי, אכוליה כובא אסיר**.

דעת רש"י והרמב"ם שהאיסור לכסות את כל החבית הוא משום אהל, וכתבו הר"ן והמגיד משנה בשם הרשב"א דלפי זה איירי שהחבית לא מלאה לגמרי, ויש חלל טפח בין הכיסוי למה שבתוכה. אבל הראב"ד מבאר שהאיסור הוא משום דמחזי כמשמר, וכשנותן על חצי מהחבית מותר כיון דלאו היינו אורחיה, וכתב המגיד משנה שהרשב"א ג"כ סובר שאין בכיסוי כלים משום אהל, והאיסור הוא משום דמחזי כמשמרת.

וכתבו התוס' שאע"פ שמוותר להחזיר קדרה על גבי כירה בשבת כיון שהמחיצות היו עשויות מתחילה, מ"מ אסור לכסות חבית בבגד, כיון שהחבית רחבה הרבה.

פסק ההלכה - חבית שהיא רחבה הרבה, אם החבית מלאה ואין בה חלל טפח מותר לשטוח בגד על כולה, ואם יש בה חלל טפח, לדעת השו"ע אסור לפרוס בגד על כל החבית משום אהל, אלא צריך לשייר מעט, אא"כ היתה מכוסה קצת

מים), הוי צידה מדאורייתא וחייב. ואם יש בביבר או בבית פינות שיכול להשמיט לשם, לדעת רבינו חננאל ורבינו ירוחם זה נחשב מחוסר צידה, ובדעת הרמב"ם יש להסתפק בזה. אבל המכניס בעל חי למקום שאינו נצוד שם, (כגון צפור דרור לבית, שא"א לתופסה שם, או המכניס דג לבריכת מים) פטור אבל אסור, ואם צד אותו ממקום זה למקום שהוא נצוד בו חייב. ואם הכניס עוף לבית שהדלת פתוחה יל"ס אם אסור או שמוותר. ובתוספתא איתא שהצד צבי לאחר שיש לה שני פתחים פטור, ומשמע שזה אסור.

צידה באינו מתכוין - כתב החיי אדם שאם צפור דרור נכנסה לבית, מותר לסגור את הדלת או החלון אם כוונתו שלא יכנס קור ואינו רוצה בצידת הצפור, דהוי פסיק רישא בדרבנן, אבל פסיק רישא בדבר שיש בו צידה דאורייתא אסור אע"פ שאינו מכוין.

סעיף ב'

מתי בעל חי נחשב כבר נצוד

איתא בגמרא (שם) **תנו רבנן הצד צבי סומא וישן חייב, חигר וזקן וחולה פטור. אמר ליה אב"י לרב יוסף מאי שנא הני ומאי שנא הני, הני (סומא וישן) עבידי לרבווי (להשמיט כשמורגשים יד אדם) הני לא עבידי לרבווי. והתניא חולה חייב. אמר רב ששח לא קשיא, הא בחולה מחמת אישתא, הא בחולה מחמת אובצנא (-עייפות). לרש"י חולה מחמת אובצנא אינו יכול לזוז ממקומו והוא ניצוד ועומד, אבל מדברי הרמב"ם נראה שמבאר שמחמת אובצנא חייב.**

פסקי ההלכה

הצד בעל חי כשהוא ישן או שהוא סומא חייב, דדרכם להשמיט כשמורגשים יד אדם, והב"ל מעיר דמשמע בגמ' שיש מינים שכשהם סומים אין דרכם להשמיט. אבל בחיגר או חולה או זקן או קטן שעדיין לא יכול לרוץ וכדו' שאינו יכול להשמיט פטור אבל אסור, ואפילו יכול ללכת קצת כל שמגיעים אליו בשחיה אחת נחשב שהוא כבר נצוד. וארנבת חולה שאינה יכולה לזוז ממקומה, אסור מדרבנן לקחת אותה משום צידה

סימן שט"ז

איסור צידה בשבת

צידה היא אחת מל"ט מלאכות שאסור מדאורייתא לעשותם בשבת, ובכלל צידה כל פעולה השוללת את חירותו של הבעל חי, בין ע"י תפיסתו בידיו בין ע"י הכנסתו או סגירתו במקום שאינו יכול לברוח משם ואפשר לתופסו שם בקלות, ואם הוא יכול להשמיט שם מזוית לזוית אסור מדרבנן, וכן מין בעל חי שאין דרך העולם לצודו, או בעל חי זקן חигר או חולה שאינם יכולים לברוח איסורם מדרבנן. ולהלן יבוארו פרטי איסור צידה. ובסוף הסימן יתבאר מה הדין בזה בבעלי חיים שהרגלים להיות בבית.

סעיף א'

מתי הכנסה למקום קטן נחשבת צידה

איתא במתני' (שבת ק"ו) **הצד צפור למודל וצבי לבית חייב וכו'.** ואיתא בגמרא **אמר רבה בר רב הונא הכא בצפור דרור עסקינן, לפי שאינה מקבלת מרות, דתנא דבי רבי ישמעאל למה נקרא שמה צפור דרור מפני שדרה בבית כבשדה. השתא דאתית להכי חיה אחיה נמי לא קשיא, הא בביבר גדול הא בביבר קטן. היכי דמי ביבר גדול היכי דמי ביבר קטן, אמר רב אשי כל היכא דרהיט בתריה ומטי לה בחד שיחייא ביבר קטן, ואידך ביבר גדול. אי נמי כל היכא דנפיל טולא דכתלים אהדי ביבר קטן, ואידך ביבר גדול. ואי נמי כל היכא דליכא עוקצי עוקצי ביבר קטן, ואידך ביבר גדול.**

פסקי ההלכה

המכניס בעל חי למקום שהוא נצוד בו, והיינו שיכולים לתופסו שם בריצה אחת בלי להנפש, והשיעור המובא בסימן תצ"ז שצריך לומר הבא מצודה ונצודנו הוא אותו שיעור, (כגון הסוגר צפור דרור - צפור קטנה מאד הדרה ומשוררת בענפי אילן, בכלוב, או שאר צפורים ועופות ואפילו תורים ובני יונה לבית מקורה שחלונותיו סגורים, או צבי ושאר החיות לבית או ביבר שיכולים לתופסם בריצה אחת, אפילו אם אין הבית או הביבר מקורים והחלונות פתוחים, או המכניס דג לספל

גופה קתני ובלבד שלא יכוין לצוד, אלמא כי לא מכוין שרי. וכתב הבית יוסף שדעת המרדכי והאגור כבעל התרומה, וקושית הטור מדברי הגמרא יש לדחות דמבואר שם במסקנה דאיירי באופן שאינו פסיק רישא שיהיו ניצודים שם (וכדלהלן סעיף ד'), ומה שחילק הטור בין כוורת לתיבה משום דכוורת קטנה היא, א"כ אף אנו נחלק בין תיבה קטנה לגדולה, וא"כ נתת דברך לשיעורים. אמנם יש לדחות דברי בעל התרומה שתיבה אינה מקום צידת זבובים, ואפשר דלא חשיבי ניצודים עד שיתפסם בידו, אי נמי לא אסר ר"ש בפסיק רישא אלא בדבורים שבמינן ניצוד, אבל זבובים שאין במינן ניצוד כל שאינו מתכוין שרי ואף על גב דפסיק רישא הוא. ומכל מקום כיון דנפק מפומיה דבעל התרומה וכתבו המרדכי ולא חזינו מאן דאיפליג עליה מי יקל ראשו שלא לחוש לדבריהם.

פסק ההלכה – יש להזהר שלא לסגור תיבה קטנה שיש בה זבובים, אלא ישאיר פתח שיוכלו לצאת משם, ותיבה גדולה מותר לסגור, ויש מקילים אף בתיבה קטנה, אם כשיפתח אותה כדי ליטלם הם יברחו (משא"כ בכוורת מלאה בדבורים גדולים קצת, שודאי יתפוס אחד מהם), והב"ח והט"ז מחמירים בזה, ובט"ז מכריע שמספיק להפריח את הזבובים שראה, ואינו צריך לדקדק אולי נשארו עוד זבובים, ואם יש בתיבה מאכלים, יש לצדד יותר להתיר, כיון דהוי פסיק רישא דלא ניחא ליה. והט"ז מחדש כאן שמוותר לנעול תיבה אם אינו יודע שיש שם זבובים, דהוי כגרידת מיטה שאינו יודע אם יעשה חריץ, ולולא דבריו הסברא הפוכה, דכאן אם יש זבובים הוי צידה בודאי, ומ"מ לענייננו אין נ"מ כיון שזה ספק דרבנן, אבל בספק דאורייתא, כגון שרוצה לסגור את הדלת ומסתפק אם יש שם צבי, אפשר שזה ספק דאורייתא.

סעיף ד'

פריסת מחצלת ע"ג כוורת

איתא בגמרא (ביצה ל"ו) **פורסין מחצלת על גבי כוורת דבורים בשבת, בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, ובלבד שלא יתכוין לצוד. וכו'.** אימא סיפא **ובלבד שלא יתכוין לצוד, אחתן לרבי שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר. ותסברא דרבי שמעון, והא**

(וגם משום מוקצה), וי"א שחייב. ועיין בה"ל שמביא דעת הט"ז שרק בחולה מחמת אובצנא (עייפות) פטור, אבל בחולה מחמת אישתא (-חום) חייב, וכתב הבה"ל שמהשו"ע משמע דמחמת אישתא פטור ומחמת אובצנא חייב, והבה"ל מקשה למה זה יותר חמור מחיגר וזקן, וכתב שבא"ר משמע שאם אינו יכול לזוז ממקומו מחמת עיפות פטור לכו"ע, וכן מבואר במחצית השקל ובנשמות אדם. עוד מסתפק הבה"ל אם הרודף אחרי בעל חי עד שנתעייף ואינו יכול לזוז ממקומו ולא תפסו בידו חייב, או שאין דרך צידה בכך.

המשסה כלב בחיה והכלב תפס את החיה הוי צידה מדרבנן, ואם האדם סייע לכלב אפילו בכך שעמד בפני הבעל חי והבהילו עד שתפסו הכלב, חייב. ואם הכלב תפסו בלא סיוע והוא לקחו מיד הכלב, לכא"פ פטור. וי"א שאף בחול אסור לצוד ע"י כלבים משום מושב לצים, והעושה כך אינו זוכה לשמחת לויתן.

סעיף ג'

איזה מין בעל חי אין בו חיוב צידה

איתא בגמרא (שם) **תנו רבנן הצד חגבין גזין צרעין ויתושין בשבת חייב, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים כל שבמינו ניצוד חייב, וכל שאין במינו ניצוד פטור.** והלכה כחכמים.

פסק ההלכה – כל שאין במינו ניצוד פטור אפילו אם הוא צד אותם לאיזה צורך, אבל אסור לצודם. ומשמע בבית יוסף שדבורים יש במינו ניצוד, אבל שאר הפוסקים חולקים, וכן משמע מהגר"א. וחגבים טהורים לדעת רש"י זה דבר שיש במינו ניצוד, והרמב"ם חולק. ודגים זה דבר שיש במינו ניצוד. וזבובים זה דבר שאין במינו ניצוד.

סגירת תיבה שיש בה זבובים

דעות הראשונים – כתב בעל התרומה שאסור לנעול בשבת תיבה שיש בה זבובים, אלא יתן סכין או דבר אחר בין הכיסוי לתיבה בענין שיוכלו לצאת משם. ודעת הטור שא"צ לדקדק בזה, דאין הזבובים נצודין בתיבה, שאם יפתח את התיבה כדי ליטלם הם יברחו, ולא דמי לדבורים בכוורת (להלן סעיף ד') שהדבורים ניצודים בכוורת, ועוד דבכוורת

ליה בחד שחיא, חייב, אמנם אם לא ידע שיש צבי בבית פטור, אף אם כשנודע לו נזהר שלא לפתוח את הדלת, וכן אם ישב בפתח ונודע לו שיש צבי בבית, מותר לו להשאר לשבת שם ולשמור עד שתחשך. ואם הפתח סתום כבר באופן שאין הצבי יכול לברוח מותר לנעול, דהמנעול אינו צידה אלא שמירה, וכן צבי שהיה קשור בבית מותר לסגור את הדלת, ואפילו אם שחררו את הקשר א"צ לפתוח את הדלת.

צידה ע"י שניים – שניים שנעלו יחד דלת בפני בעל חי פטורים, אמנם אם כל אחד אינו יכול לנעול לבדו חייבים, ואף מי שיכול לבדו, אם עושה באופן שאינו יכול לבדו כגון ע"י אצבע אחת נחשב שאינו יכול לבדו, ואם זה יכול לבדו וזה אינו יכול לבדו, זה שאינו יכול לבדו פטור אבל אסור, וזה שיכול חייב.

סעיף ו'

ישב אחד על הפתח ומלאו, מותר לשני לשבת לצדו אפילו אם כוונתו בשביל הצבי, ואפילו אם הלך הראשון מותר לשני להשאר לשבת אף אם כוונתו בשביל הצבי, אמנם אם השני היה צריך לקום ממקומו בשביל שהראשון יוכל ללכת, נתבטלה צידת הצבי ואם השני חוזר לשבת בפתח חייב משום צידה. ואם כשישב הראשון לא היה הפתח מלא, וישב השני ומילאהו, השני חייב. ואם ישב על הפתח בשגגת שבת או בשגגת מלאכה, יש להסתפק אם הוא חייב לקום כשנודע לו, וברמב"ן וברשב"א משמע שהוא חייב לקום.

סגירת דלת בית שיש בו בעל חי למטרת שמירת הבית

דעות הראשונים – כתב הר"ן בשם הרשב"א שבירושלמי נראה שמותר לנעול ביתו כדי לשומרו, אע"פ שיש צבי בבית, ובלבד שלא יתכוין לשמור הצבי בלבד. והקשה הר"ן דאטו מפני שהוא צריך לנעול את ביתו נתיר לו לעשות מלאכה בשבת, ואפילו אם אינו מתכוין כלל לשמירת הצבי אסור, דמודה רבי שמעון בפסיק רישא ולא ימות, אלא כוונת הירושלמי שאם נעל בלי לדעת שיש שם צבי אינו חייב לפתוח את הבית. וגם המגיד משנה הביא את דברי הרשב"א וכתב שאין להקל כל כך.

אביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישא ולא ימות. לעולם כולה רבי יהודה היא, והכא במאי עסקינן דאית ביה כוי (-חלונות). ולא תימא לרבי יהודה ובלבד שלא יתכוין לצוד אלא אימא ובלבד שלא יעשנה מצודה.

ופירש רש"י שכיון שיש בה חלונות אין הדבורים ניצודים ע"י המוחצלת, והקשו התוס' דמשמע שלר"ש מותר גם לסגור את החלונות, והא מודה ר"ש בפסיק רישא ולא ימות, ותירצו דלרבי שמעון נמי מיירי שיש חור קטן בכוורת אך אינו נראה, וא"כ לא הוי פסיק רישא, ולרבי יהודה דאסר אפילו דבר שאין מתכוין בעי חור גדול שיהא נראה לדבורים לצאת מן הכוורת. וגם המגיד משנה כתב דבעינן שאינו הכרח שיהיו ניצודים שם.

פסק ההלכה – מותר לפרוס מוחצלת ע"ג כוורת, מפני החמה או הגשמים, ובלבד שלא יכוין לצוד, וגם יהיה לדבורים איזה אפשרות לצאת ואפילו אינם רואים להדיא את הפתח הקטן או החור שנשאר, כדי שלא יהיה פסיק רישא. ואם משאיר חור גדול מותר אפילו במתכוין, כיון שאינם ניצודים כלל.

סעיף ה'

צידה ע"י סגירת דלת הבית

איתא במתני' (שבת ק"ו:) **צבי שנכנס לבית ונעל אחד בפניו חייב, נעלו שנים פטורין, לא יכול אחד לנעול ונעלו שנים חייבים, ורבי שמעון פוטר. ישב האחד על הפתח ולא מילאהו, ישב השני ומילאהו, השני חייב. ישב הראשון על הפתח ומילאהו, ובא השני וישב בצידו, אף על פי שעמד הראשון והלך לו, הראשון חייב והשני פטור, הא למה זה דומה לנעול את ביתו לשומרו ונמצא צבי שמור בחוכו. ואיתא בגמרא (ק"ז:) דהא דתני והשני פטור היינו פטור ומותר.**

פסק ההלכה – צבי שנכנס לבית מאיליו או שהכניסו לבית, וסגר הדלת בפניו (אפילו בלא מנעול), והבית אינו גדול, דמטא

שאפילו אם כוונתו לרפואה פטור, דמצוה לבערו מן העולם, ועיין.

סעיף ח'

צידת שרצים

איתא במתני' (ק"ז): **שמנה שרצים האמורים בתורה הצדן והחובל בהם חייב, ושאר שקצים ורמשים החובל בהם פטור הצדן לצורך חייב שלא לצורך פטור.** וכתבו התוס' שבשאר שקצים ורמשים שאין להם עור צריך שיתכוין לשום צורך דסתמא לאו לצורך קיימי, אבל בשמנה שרצים דיש להם עורות סתמייהו ניצודין לצורך עור. והר"ן כתב דשמנה שרצים אין דרכן להזיק וכל צידתן לצורך היא, אבל שאר שקצים ורמשים שדרכן להזיק פעמים אדם צדן שלא לצורך והיינו כדי שלא יזיקו. והא דתנן בשאר שקצים ורמשים שלא לצורך פטור אוקימנא לה בגמרא (ק"ז): כרבי שמעון דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה. והרמב"ם פוסק דלא כרבי שמעון, ולפיכך כתב דבצדן שלא לצורך נמי חייב.

פסק ההלכה – שמונה שרצים האמורים בתורה שהם החולד והעכבר והצב וכו', שיש להם עור, הצד אותם חייב, דמסתמא צד אותם לצורך העור, (אמנם אם כוונתו בהדיא שלא לצורך פטור), ושאר שרצים אין להם עורות, ואם צדם שלא לצורך כגון כדי לשחק, או בסתמא, פטור אבל אסור, וכן דעת רוב הפוסקים, ולרמב"ם חייב אפילו שלא לצורך, כל שכוונתו למלאכה, ואם צדם לצורך חייב לכו"ע. וי"א שטעם האיסור בשמונה שרצים הוא מפני שאין דרכם להזיק ומסתמא צד אותם לאיזה צורך, ולפי זה אם ימצא בשאר שרצים מין שאין דרכו להזיק יהיה חייב כמו בשמונה שרצים. ובענין חבלה עיין להלן.

צידת פרעוש

איתא בגמרא (ק"ז): **הצד פרעוש בשבת רבי אליעזר מחייב ורבי יהושע פומר.** ואף על גב דהלכה כרבי יהושע, מ"מ הדבר אסור מדרבנן.

וכתבו התוספות והרא"ש שאם הפרעוש נושך את האדם מותר ליקחנו ולהשליכו מעליו, דמשום צערא שרי, אבל אם הוא על הבגד מבחוץ שאינו ירא שינשכנו אסור ליטלו אבל

פסק ההלכה – אסור לסגור את ביתו אם יודע שיש שם צבי, אע"פ שכוונתו לשמירת כלי ביתו.

יש להזהר מאד שאם קנה עוף לפני שבת והעוף עדיין לא הורגל בבית, והוא נכנס לתוך מקום דמטא ליה בחד שחיא, שלא לסגור את דלת הכלוב. וכן אם נפתחה דלת הבית אסור לסגרה ויש בזה חיוב חטאת, ואפילו אם כוונתו לשמור הבית אסור דהוי פסיק רישא, אמנם אם הבית גדול דלא מטא ליה בחד שחיא, או שהעוף כבר מורגל בבית וחוזר מעצמו למקומו בערב, י"ל שבזה אם כבר היה נצוד פעם אחת, לא גזרו. ובאמת א"א להזהר בזה כלל, ולכן ראוי שכשקונה עוף חדש והבית קטן, שיהיה העוף קשור עד אחרי שבת.

נכנסה לו צפור תחת כנפי כסותו, אף שכבר נצוד ועומד הוא, מ"מ אסור לו לקחתה בידו משום מוקצה, אלא יושב ומשמרו עד שתחשך, או אם יש לו בית הולך ומניחו שם.

מותר לפתוח את הבית בפני הצבי או לפורקו ממצודתו, ובלבד שלא יטלטלנו.

סעיף ז'

צידת בעלי חיים המזיקים

איתא בגמרא (ק"ז): **הצד נחש בשבת, אם מחטסק בו שלא ישכנו פטור, אם לרפואה חייב. וממאי דפטור ומותר, דתנן כופין קערה על הנר בשביל שלא תאחוז בקורה, ועל צואה של קטן, ועל עקרב שלא תישך.** וכתב הרמב"ם רמשים המזיקים כגון נחשים ועקרבים וכיוצא בהם, אף על פי שאינם ממיתים הואיל ונושכין מותר לצוד אותם בשבת, והוא שיתכוין להנצל מנשיכתו, כיצד הוא עושה כופה כלי עליהם או מקיף עליהם או קושרן כדי שלא יזיקו.

פסק ההלכה – הצד נחשים ועקרבים או שאר רמשים המזיקים, אם כוונתו לרפואה חייב, דמיקרי דבר שבמינו נצוד, ואם כוונתו בשביל שלא ישכוהו מותר לכפות עליהם כלי או לקושרם, אף במקום שאין רגילים להמית, ואינם רצים אחריו. ובנהר שלום אוסר להכניסם לכלי כדרך שאר צידה, כדי שלא יחשדוהו שהוא צדם לצורכו. ובמקום שרגילים להמית, אפשר

לשאר שרצים הוא היכא שהדם נצרך ולא יצא, דשמונה שרצים יש להם עור המעכב את הדם מלצאת, ואלמלא העור מעכבו היה יוצא, ולפיכך חייב משום משום נטילת נשמה שבאותו מקום "כי הדם הוא הנפש", אבל שאר שקצים ורמשים שאין להם עור שיעכב הדם, אילו היה הדם נעקר ממקומו הוא היה יוצא לחוץ, ולכן כל שלא יצא לחוץ פטור, אבל כשיצא לחוץ אף בשאר שקצים ורמשים חייב משום נטילת נשמה, והכי איתא בהדיא בגמרא חולין מ"ו: . ובדעת הרמב"ם כתב המגיד משנה שנראה שבשאר שרצים אפילו הוציא מהם דם פטור, וכתב שהקשו עליו מהגמרא בחולין, ונשאר בצ"ע.

פסק ההלכה – שמונה שרצים האמורים בתורה, או בהמות חיות ועופות, החובל בהם חייב, אע"פ שלא יצא מהם דם אלא נצרך תחת העור דם אפילו כל שהוא, ושוב אינו חוזר ונבלע בבשר, מפני שנוטל הנשמה שבאותו מקום, וכל זה כשהוא צריך לדם החבלה לכלבו או לאיזה ענין, או שצריך לבשר שנצרך בו הדם כדי להאכילו לכלבו עם דמו, דאם אינו צריך הוי מקלקל ופטור, וי"א שטעם החיוב בנצרך הדם הוא מפני שעל ידי זה הם נוחים להכבש והוי תיקון. ובשאר שרצים אין חייב בנצרך הדם, כיון שזה יחזור לקדמותו, ורק אם יצא דם חייב.

עוד בידי חבלה בשבת

דעת הרמב"ם שהחובל חייב משום מפרק שהוא תולדה דדש, ולדבריו לחיוב חטאת בעינן שיצא דם בשיעור גרוגרת ממקום למקום, וגם אם חבל בשור לאחר מיתה ויצא דם חייב, אבל לרוב הפוסקים הטעם משום נטילת נשמה, וחייב בכל שהוא וכנ"ל. ומ"מ פעמים חייב אף משום צובע, כגון אם נצבע העור בשיעור צביעה ע"י הדם שנתקבץ תחתיו, ויש לו צורך בצביעה זו.

חבלה בדרך נקמה – החובל באדם או בבהמה חיה ועוף של חבירו בדרך נקמה, ויצא הדם או נצרך, דעת הרמב"ם שחייב בכל גוונא, כיון שהוא מתקן אצל יצרו, וה"ה בקורע בחמתו, והראב"ד פוסק, אך לכו"ע יש איסור בכל מקלקל אפילו במלאכה שא"צ לגופה, ולכן יש להזהר שלא להכות שום חי

יכול להפילו מעליו. וכתב הרא"ש שאין בזה משום איסור טלטול מוקצה, מידי דהוה אקוץ ברשות הרבים דשרינן בפרק כירה (מ"ב). לטלטלו ולהוליכו פחות פחות מארבע אמות. והבית יוסף דן בדברי התוס' האם גם כאשר הפרעוש נמצא על הבגד מבפנים מותר לטלו כדי שלא ישכנו, ורק בבגד מבחוץ שאין לחוש שישכנו אסור, או שרק היכא שהפרעוש על הבשר מותר, משום דהוי כמתעסק שלא ישכנו, אבל מהבגד אסור, וכתב הבית יוסף שהראשונים נחלקו בדיון זה. וכתב המרדכי בשם רב יהודאי גאון דחזינן לרבנן קשישי דמימנעי מלצוד פרעוש אפילו מעל בשרם, עכ"ל. וזו מדת חסידות, דמדינא שרי.

פסק ההלכה – פרעוש הנקרא ברגות והיינו השחורה הקופצת, אף שאין במינו נצוד, אסור לצודו מדרבנן, אא"כ הוא על בשרו ועוקצו שאז התירו לצודו ולהשליכו משום צער העקיצה. ויש מקילים גם כשהוא על חלוקו מבפנים, ואם יכול להפילו בלי לנטלו ביד בודאי נכון להחמיר, ואין למחות ביד המקילים. ומותר לפלות הבגדים מפרעושים בשבת, אך יזהר שלא יטלם בידו משום צידה, אלא יפילם מעליו. (סעיף ט').

חבלה ונטילת נשמה בשבת

השוחט או מומית בעל חי חייב משום מלאכת נטילת נשמה, אפילו בבעל חי קטן, וכן החובל ומוציא דם או שנצרך הדם במקומו חייב משום נטילת נשמה שבאותו מקום, כי הדם הוא הנפש, ודעת הרמב"ם שחובל חייב משום מפרק שזה תולדה של מלאכת דש. ולהלן יבוארו פרטי הדינים באיסורים אלו, ומה הדין בבעלי חיים שאינם פרים ורבים, ומתי כשהם רצים אחריו מותר להורגם.

חבלה בבעלי חיים

איתא במתני' (ק"ז). **שמונה שרצים האמורים בתורה הצדן והחובל בהם חייב, ושאר שקצים ורמשים החובל בהם פטור הצדן לצורך חייב שלא לצורך פטור.** ובגמרא איתא **איוז היא חבורה שאינה חוזרת, נצרך הדם אף על פי שלא יצא.**

דעות הראשונים – דעת הר"ן שהחילוק בין שמונה שרצים

כוחו שלא יחזור אליו, שמא יהרגנו, אלא יטלו בידו ויזרקנו, והא"ר מצדד להקל במלילה, ולמעשה אין להקל בזה.

הריגת כינה וכדו'

איתא בגמרא (י"ב.) **תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר אין הורגין את המאכולת בשבת ובית הלל מתירין.** ופירש רש"י דטעמא דב"ה כדאיתא בגמרא (ק"ז:): דילפינן מאילים מאדמים דמשכן שאין חיוב נטילת נשמה אלא במין שפרה ורבה, וכינה אינה פרה ורבה אלא מבשר האדם היא שורצת.

עוד איתא בגמרא (י"ב.) **תנו רבנן המפלא את כליו מולל חורק** (להתיש כחן שלא יחזור אליו) **ובלבד שלא יהרוג** (ע"י מלילה בדוחק), **אבא שאול אומר נומל חורק ובלבד שלא ימלו.** **אמר רב הונא הלכתא מולל חורק וזהו כבודו ואפילו בחול, רבה מקטע להו (-הורגם), רב ששת מקטע להו.**

דעות הראשונים

שיטת רש"י שהמחלוקת של ת"ק ואבא שאול היא אם הריגת כינה אסורה מדרבנן או מדאורייתא, דרך אם היא מדאורייתא גוזרים לאסור מלילה.

שיטת הרא"ש שכו"ע ס"ל כב"ה שמותר להרוג כינה בשבת, והמחלוקת במפלא כליו היא כשיש בהם גם פרעושים וגם כינים, דתנא קמא סבר דגזרו הריגה דכינים אטו הריגה דפרעושים, ואבא שאול מחמיר לגזור אפילו מלילה דכינים אטו פרעושים, וכן הרמב"ם כתב שהמפלא כלים בשבת מולל את הכינים וזורקן ומותר להרוג כינים בשבת. ובהא דאיתא בגמרא שרבה ורב ששת פלו בגדיהם והרגום, הרא"ש מפרש דקאי ארב הונא דאמר זהו כבודו אפילו בחול, ורש"י פירש בשם רבותיו דבשבת מיירי, ועל פי דברי רש"י נהגו להרוג כינה אפילו במפלא כליו, אך קשה איך חלקו רבה ורב ששת על ת"ק ואבא שאול שאסרו, ואפשר דמיירי במפלא ראשו, דהתם לא גזרינן כינים אטו פרעושים, דאין פרעושים מצויים בראש.

שיטת הר"ן דהני תנאי פליגי אבית הלל וס"ל שאסור להרוג כינים, ולא קיימא לן כוותייהו, ומה שאמר רב הונא הלכתא

בשבת, הכאה שיכול לבוא לידי חבורה.

אסור לחוך שחין מפני שע"י החיכוך יוצא דם שנבלע בבשר. **המקיז דם** לאדם לרפואה כשאין סכנה או לבהמה, חייב לכו"ע, כיון שהוא רוצה בחבלה לצורך רפואה, ולפי זה **הוצאת שן** היא מלאכה דאורייתא, ויש חולקים.

הוצאת דגים מן המים - הצד דגים מן הנהר, אפילו אם נותנים מיד בתוך ספל שלא ימותו חייב משום צידה, ואם הניחו עד שמת, או אפילו כשיעור שיבש כרוחב סלע בין סנפיריו, ואפילו אינו יבש ממש אלא שזב ריר משם ונמשך על האצבע אם נוגע שם, חייב משום נטילת נשמה, אפילו אם הוא עדיין מפרכס והחזירו אח"כ למים. ולכן אסור לומר לנכרי להוציא דג מהחבית אף שירא שימות בחבית ויפסדו המים, אמנם אם אומר לו לתתו בתוך מים אחרים מותר.

סעיף ט'

הריגת פרעוש

איתא בגמרא (ק"ז:): **הצד פרעוש בשבת רבי אליעזר מחייב, ורבי יהושע פומר משום דהוי דבר שאין במינו ניצוד, אבל לענין הריגה אפילו רבי יהושע מודה.** וכתב הטור שאפילו אם הפרעוש נמצא על בשרו שמותר לצודו, אסור להורגו. ואף על פי דלקמן (קכ"א:): שרינן להרוג שאר כל המזיקין אם היו רצים אחריו, י"ל דאיירי במזיקים שדרכם לנשון נשיכה עוקצת, מה שאין כן בפרעושים. אבל דעת המרדכי ור"ת שגם במזיקים שאין בהם סכנה וגם בפרעוש מותר להורגם, דס"ל כרבי שמעון דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, ומשום צערא שרי לכתחלה, כדמצינו במפסיד מורסא (ק"ז:). ובכיבוי גחלת שלא יזקו בה (מ"ב). וכתב הבית יוסף דנקטינן לחומרא.

פסק ההלכה - אסור להרוג פרעוש אף אם הוא על בשרו ועוקצו, וכן אסור להשליכו למים, (דאף שאינו פרה ורבה, כיון שהויתו מן העפר יש בו חיות כאילו הוא נברא מזכר ונקיבה, וחייב משום נטילת נשמה), וכן לא ימללנו להתיש

בפירות כשהם מחוברים יש איסור דאורייתא להורגם.

סעיף י'

הריגת מזיקים בשבת

איתא בגמרא (שבת קכ"א:): **אמר רבי יהושע בן לוי כל המזיקין נהרגין בשבת. מתיב רב יוסף חמשה נהרגין בשבת ואלו הם זכוב שבמצרים צרעה שבניוה עקרב שבכניז ונחש שבארץ ישראל וכלב שומה בכל מקום. מני אילימא רבי יהודה האמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, אלא לאו רבי שמעון והני הוא דשרו אחריני לא. אמר רב יוסף ברצו אחרינו ודברי הכל.**

דעות הראשונים

שיטת רש"י שלרבי יהודה מותר להרוג את כל המזיקים שרצים אחריו משום פיקוח נפש, אבל באין רצים אחריו אסור אפילו באותם חמשה, ור"ש מתיר באותם חמשה אף באין רצים אחריו. וכ"כ הרי"ף והרא"ש והרמב"ם והטור שמוותר להרוג את החמשה מזיקים בשבת אפילו באין רצים אחריו, ואת שאר המזיקים מותר להרוג רק אם הם רצים אחריו. וכן סוברים הרמב"ן והרשב"א, אלא שלדבריהם לרבי יהודה אסור להרוג באין רצים אחריו, דס"ל שאין זה פיקוח נפש גמור, והחולקים סוברים שזה כן נחשב פיקוח נפש.

שיטת התוס' שלרבי יהודה אף ברצים אחריו מותר להרוג רק את אותם חמשה מזיקים, ור"ש מתיר אפילו בשאר מזיקים ואפילו באין רצים אחריו, וכתבו התוס' שלהלכה אין להקל אלא לדורסם לפי תומו.

ונראה מדברי הרמב"ם בפרק י"א דהני חמשה לאו דוקא, דהוא הדין לכל חיה ורמש שהם נושכים וממיתים ודאי, ודברי הגמרא על שאר מזיקים איירי שהם רק ספק ממיתים, וברצים אחריו מותר משום שזה ספק פיקוח נפש, אמנם לר"ש אפשר דמותר משום צערא אף אי ליכא ספק פיקוח נפש.

מולל וזורק וזהו כבודו אפילו בחול, הכונה שלמרות שלהלכה מותר להרוג משום כבודו יש להמנע מכך, וכ"כ המגיד משנה בשם הרמב"ן והרשב"א והרמב"ם. והטור פסק כדעת הרא"ש.

מהי כינה ומהו פרעוש – הטור מביא שה"ר יוסף פירש שהשחור הוא כינה ולבן הוא הפרעוש, ורבינו תם פירש איפכא, ודעת הרמב"ן והרשב"א שהשחורה הקופצת הנקראת ברגז"ת כיון דאינה פרה ורבה מותר לצודה ולהורגה ופרעוש שהזכירו חכמים הוא מין רחש אחר שהוא פרה ורבה, וכתב הר"ן שזו קולא יתירא. והרא"ש והרמב"ם סוברים כר"ת, וכן פסק בשו"ע.

פסקי ההלכה

מותר להרוג כינה בשבת בכל מקום שמוצאה בין על בשרו או על בגדיו בדרך מקרה, כיון שאינה באה מזכר ונקיבה, וכן המפלה ראשו או בשרו ומצא כינה מותר להורגה, אמנם המפלה בגדיו מכינים לא יהרגם, דכיון שמצויים שם פרעושים חוששים שיהרוג גם פרעושים, (ומ"מ מותר לזורק כינים למים), אלא ימללם בידו ויזרקם, ובבה"ל הביא מהאחרונים, שהרבה ראשונים מתירים גם להורגם, ומ"מ ירא שמים יחמיר.

לא יקח אדם כינים מעורות שועלים וכדו', משום דהוי פסיק רישא שינתק מהצמר.

המוצא בלילה דבר שיש ספק אם הוא כינה או פרעוש, מותר לצודו אך אסור להורגו.

הריגת רמשים – רמשים שהויתם מגללים או מפירות שהבאישו (ונתהו אחרי העיפוש), וכדו', כגון תולעים של בשר או תולעים שבתוך הקטניות, ההורגן פטור, אבל אסור מדרבנן. אבל רמשים שהם פרים מזכר ונקיבה, או שהויתם מן העפר כמו פרעושים, ההורגם חייב, וכן רמשים שגדלים

סעיף י"א

שפשוף רוק

איתא בגמרא שם **אמר רב יהודה רוק דורסו לפי תומו**. ופירש רש"י דהיינו שלא יתכוין למרח ולאשוויי גומות, ואף על גב דממילא ממרח הוא, כי לא מכוין שרי משום מאיסותא. והובא לעיל דעת הסוברים דאפילו במתכוין אלא שהוא עושה לפי תומו שמראה עצמו כאילו אינו מכוין שרי, אמנם נראה שלגבי רוק לא שרי אלא במתכוין לדרסו לבד, אבל לא במתכוין למרח, ואף על גב דגבי נחש ועקרב התירו אפילו במתכוין להרגם, שאני התם שהם מזיקים, ועוד דעיקר המעשה הוא הריגת הנחש, אבל הכא אין עיקר המעשה המירוח, דכשידרסו עליו מבטלי מאיסותא. וכתב מהר"ם מרוטנבורג שרק לדרסו לפי תומו אסור, אבל לשפשוף ברגליו אסור.

פסק ההלכה - אסור לשפשוף רוק שע"ג קרקע משום שמשוה גומות, (ובבית מרוצף זה תלוי במחלוקת בסימן של"ז, ולרמ"א אסור בכל גוונא, וע"ג ספסל מותר לכו"ע), אבל מותר לדרסו לפי תומו שאינו מתכוין למרח ולהשוות גומות, אף שמתכוין לדרסו עליו, ואע"פ שפעמים ממרח ויש לחוש שישכח וישוה גומות, מותר מפני המיאוס, אבל אסור ללכת למקום הרוק כדי לדרסו עליו, ומותר רק להניח רגלו בלא לשפשוף כלל. וכתב המ"א שהאידינא שאין הרוק מאוס על בני אדם אסור לשפשוף אף כשדורס לפי תומו, אמנם ליחה היוצאת מן הפה והחוטם מותר לדורסה לפי תומו, ובבית הכנסת מותר גם ברוק, ובבית מרוצף אין להחמיר ברוק יותר מבליחה.

סעיף י"ב

צידת בעלי חיים בני תרבות

אף מיני בעלי חיים שיש בהם איסור צידה, אם אותו בעל חי הורגל בביתו ואינו בורח מבני אדם, אין בו חיוב צידה, מפני שהוא כניצוד ועומד, ופרטי הדינים והשיטות בזה יבוארו להלן.

איתא בגמרא (ק"ז). **חיה או עוף שברשותו הצדן פטור**. וכל פטורי שבת פטור אבל אסור בר מהנך תלת. אמנם כתב

עוד איתא בגמרא (שם) **בעו מיניה מרבי ינאי מהו להרוג נחשים ועקרבים בשבת אמר ליה צירעה אני הורג נחש ועקרב לא כל שכן, דילמא לפי תומו, דאמר רב יהודה רוק דורסו לפי תומו, רב ששח אמר נחש דורסו לפי תומו**. ופירש רש"י לפי תומו - לא שיעמוד עליו ויהרגנו להדיא, אלא כשהוא הולך לתומו ונחש או עקרב בפניו אין צריך לישטט ממנו אלא דורסו והולך ואם מת בדריסתו ימות הואיל ולא נתכוין, דדבר שאין מתכוין לרבי יהודה מדרבנן הוא ולענין מזיקין לא גזור. והר"ן הקשה עליו ופירש שמותר לדורסו אפילו בכוונה, אלא שיראה עצמו כאילו אינו מכוין, וכרבי שמעון דפטר במלאכה שאינה צריכה לגופה, ולהורגם להדיא אסור, דכיון שאין היזקן מצוי כחמשה השנויים בברייתא כל כמה דאפשר לשנויי בהריגתן משנינן. וכן כתב המגיד משנה בשם הרמב"ן והרשב"א, ושכך נראה מדברי הרמב"ם.

פסק ההלכה - חיה ורמש הנושכים וממיתים ודאי כגון כלב שוטה, מותר להורגם אפילו אם אינם רודפים אחריו או שהם בורחים מפניו, ושאר מזיקים כגון נחש ועקרב במקום שאינם ממיתים, וכן כל אלו שהם מזיקים בטבעם ונשיכתם נשיכה עוקצת אלא שאין דרכם להמית באותו מקום, (לאפוקי פרעוש ושאר רמשים קטנים שאין בעקיצם כ"כ צער), מותר להורגם רק אם הם רודפים אחריו, (ועיי' בה"ל שדן בנחשים אי איירי בנישופין בו או לא), ואפילו במקום שאינו אפילו ספק פיקוח נפש מותר משום צערא, (ולרמב"ם שמחייב במלאכה שא"צ לגופה מותר רק בספק פיקו"נ), ואם אינם רודפים אחריו אסור להורגם, אבל מותר לדרסו עליהם לפי תומו, ואפילו בכוונה מותר אם הוא נראה כאינו מתכוין. ונמלים ושאר שקצים ורמשים אסור להורגם אפילו דרך הילוכו. ואסור להרוג שפי"ן (עכביש) ויש למחות ביד העושים כך, וכ"ש שיש להזהר מלהרוג שאר רמשים ותולעים הנמצאים בפירות.

ושממית לכא' אסור לדורסה לפי תומו.

ועוף חדש שאם לא יחזור אליו יחזור למוכר דינו כחיה ועוף שברשותו, אבל אם אינה מכירה את מקומה הראשון אסור, וצ"ע.

פרה וסוס אין בהם צידה אפילו מדרבנן אפילו הם חדשים אצלו, כיון שאינם נשמטים מבני אדם, ומותר לסגור אותם במקום צר, אבל אם מרדו (והיינו שברחו לגמרי עד שצריך מצודה לתופסם, ואינם חוזרים בערב לביתו) אם צדם חייב חטאת אפילו אם מתחילתם גדלו בביתו, (ובזה מודה גם השו"ע).

שאר חיה ועוף שברשותו שעשויים להשמט בבני אדם, אף שא"צ מצודה לתופסם כי יבואו מעצמם לבית בערב, מ"מ יש בזה איסור צידה מדרבנן, ואם מרדו חייב חטאת.

חתול אין דינו כבהמה אלא דינו כשאר חיה ועוף ויש בו איסור צידה.

עיקרי הדינים-

צידה היא אחת מל"ט מלאכות שאסור מדאורייתא לעשותם בשבת, ובכלל צידה כל פעולה השוללת את חירותו של הבעל חי, בין ע"י תפיסתו בידיו בין ע"י הכנסתו או סגירתו במקום שאינו יכול לברוח משם ואפשר לתופסו שם בקלות, ואם הוא יכול להשמט שם מזוית לזוית אסור מדרבנן, וכן מין בעל חי שאין דרך העולם לצודו (אין במינו ניצוד), או בעל חי זקן חגור או חולה שאינם יכולים לברוח איסורם מדרבנן. הצד בעל חי כשהוא ישן או שהוא סומא חייב, דדרכם להשמט כשמרגישים יד אדם. יש אסורים לסגור לגמרי תיבה שיש בה זבובים, ויש מתירים היכא שכשפתחו את התיבה הם יברחו. דלת סגורה מותר לנועלה. אסור לסגור דלת ביתו כשיש שם בעל חי שניצוד על ידי כך, אף אם כוונתו לשמירת הבית. מותר לצוד נחשים ועקרבים ושאר רמשים המזיקים אם כוונתו בשביל שלא ישכחו. אסור לצוד פרעוש אא"כ הוא על בשרו ועוקצו. אף מיני בעלי חיים שיש בהם איסור צידה, אם אותו בעל חי הורגל בביתו ואינו בורח מבני אדם (בני תרבות) אין בו חיוב צידה, מפני שהוא כניצוד ועומד, ולדעת הרמ"א אם הם מחוץ לביתו או בבית גדול אסור לצודם, ובעלי חיים שאינם נשמטים כלל מבני אדם (כגון פרה וסוס) אין בהם איסור צידה.

נטילת נשמה בשבת- השוחט או ממית בעל חי חייב משום מלאכת נטילת נשמה, אפילו בבעל חי קטן. בעל חי שנושך וממית בודאי מותר להורגו אף אם הבעל חי בורח ממנו, ומזיקים שאין דרכים להמית באותו מקום מותר להורגם רק אם הם רודפים אחריו, ואם אינם רודפים מותר להורגם פי תומו, אבל נמלים וכדומה אסור גם לפי תומו. אסור להרוג פרעוש אף אם הוא על בשרו ועוקצו, וכן אסור להשליכו למים, אבל כינה

הראשונים שאם הבעלי חיים שברשותו מרדו אסור לצודם.

פסקי ההלכה

לשיטת השו"ע מותר לצוד בעלי חיים בני תרבות אפילו כשהם מחוץ לביתו, כיון שהם חוזרים לביתם בערב ונח לתופסם, אך אסור ליטלם בידו משום מוקצה. ואם הבעלי חיים מרדו, אם החצר קטנה מותר, ואם החצר גדולה (בכדי שאם לא היו גדלים בין בנ"א היה צריך מצודה) אסור מדרבנן.

והרמ"א כתב ש"א שאסור לצוד חיה ועוף שברשותו כשהם בחוץ או בבית גדול, כדין שאר בעלי חיים, ואם צדם פטור דדין הגמרא הוא ככל פטורי שבת דפטור אבל אסור, ואפילו באזנים ותרגולים אסור, וכן פסקו האחרונים וראוי להחמיר כך לכתחילה. ולכן יש להזהר שלא להכניס עופות ממקום שאינם ניצודים שם לתוך הכלוב, ואם הכלוב נפתח יזהר לא לסגור, (אך מותר להאכילם ע"י נכרי, ואם הנכרי יסגור לית לן בה, וכן ישראל יכול להאכילם באופן שלא יפתח את הדלת עד שיוכלו לברוח), ואם הבית קטן מותר לסגור את הלול, אך אם כוונתו כדי שלא יזיקו אפשר שיש להקל, ואם יצאו העופות לחוץ וחושש שיגנבו אותם, אסור לתופסם בידים, אבל א"צ למחות את תינוקות קטנים צדים אותם, וכן מותר לומר לנכרי לצודם. וכן מותר לעמוד בפני העוף כדי שחזור לבית, וכן מותר לדחוף לבית גדול שא"א להשיגו שם בשחיה אחת. ותרגולת שכשרוצים לתופסה אינה נשמטת אין איסור צידה כלל אם הורגלה בבית.

עופות חדשים שלא הורגלו בבית אסור לצודם אף כדי שלא יזיקו, ואפילו נכנסו מעצמם לכלוב אסור לסגור, ואם אינם חוזרים לבית יש חיוב חטאת בצידתם, ואסור אפילו ע"י נכרי, אך להכניסם לבית גדול מותר ע"י נכרי אם חושש שיבוא לידי פסידא, ואם תינוקות רודפים אחריהם להחזירם לבית כזה אין מוחים בידם. ועוף שהורגל לבוא לבית אך הבית הוא גדול ואין שם כלוב, יתכן שיש איסור צידה אם צד אותו מבחוץ, ועוף חדש שבבית רגיל לחזור לכלוב ומחוץ לבית אינו חוזר לבית, בתוך הבית גינו כחיה ועוף שברשותו, ומחוץ לבית דינו בעופות שלא הורגלו בבית,

שדרך לקושרו ולא להתירו לעולם חייב חטאת, אף אם הוא מעשה הדיט, וקשר שאינו עשוי להתקיים ימים רבים אבל הוא עשוי להתקיים כמה ימים פטור אבל אסור, וקשר העשוי להתירו בכל יום מותר לכתחילה. וכן דעת רבינו ירוחם.

ושיטת הרי"ף והרמב"ם שחייב חטאת הוא בקשר של קיימא והוא מעשה אומן, וקשר של קיימא והוא מעשה הדיט פטור אבל אסור, ואם אינו מעשה אומן ואינו של קיימא מותר לכתחילה. וכתב הבית יוסף שמשמע בדבריהם שקשר שאינו של קיימא והוא מעשה אומן, פטור אבל אסור.

שיעור הזמן שהקשר עומד להתקיים – בטור משמע שקשר שאינו עומד להתקיים ז' ימים מיקרי עשוי להתירו בכל יום ושרי, וכן נראה מדברי המרדכי, וכן דעת מהר"י אבוהב, וברבינו ירוחם משמע שקשר שעומד להתקיים פחות מג' ימים מותר לכתחילה, ומהר"י אבוהב כתב בשם הארחות חיים בשם ה"ר פרץ דכל קשר שעומד ח' ימים בלא התרה נקרא קשר של קיימא, ולפי זה דווקא בעשוי להתירו באותו יום מותר לכתחילה, ובין יום אחד לשבעה ימים פטור אבל אסור. ולענין קשר של קיימא שחייבים עליו חטאת משמע מרש"י דהיינו קשר שעשוי להתקיים יותר מחודש, וברבינו ירוחם מבואר שקשר שעשוי לעמוד חצי שנה או שנה הוא קשר של קיימא, וקשר שעומד שלשה ימים או שבוע או שבועיים פטור אבל אסור. בית יוסף.

פסקי ההלכה

דעת השו"ע שכל הקושר קשר של קיימא, והקשר הוא מעשה אומן, חייב חטאת. ואם הוא קשר של קיימא ואינו מעשה אומן, או שהוא מעשה אומן ואינו קשר של קיימא, פטור אבל אסור, ואפילו עשאו ע"מ להתירו באותו יום אסור. ואם אינו קשר של קיימא ואינו מעשה אומן מותר לכתחילה, אפילו אם הוא עשוי לאיזה זמן. (בה"ל ד"ה שאינו). וכתב הט"ז שמעשה אומן היינו כשהקשר חזק מאד, ואפשר שכוונתו שאינו נותר בשום אופן מעצמו בדרך האומן שידע לקשור טוב, ומעשה הדיט היינו כשהקשר אינו טוב ויוכל לפעמים במשך הזמן להיות נותר מעצמו. (בה"ל ד"ה הקושר).

מותר להורגה בשבת, אמנם המפלה בגדיו מכינים לא יהרגם, דכיון שמצויים שם פרעושים חוששים שיהרוג גם פרעושים.

חבלה – החובל ומוציא דם או שנצרך הדם במקומו, חייב משום גטילת נשמה שבאותו מקום, כי הדם הוא הנפש. שמונה שרצים האמורים בתורה, או בהמות חיות ועופות, החובל בהם חייב, אע"פ שלא יצא מהם דם אלא נצרך תחת העור דם אפילו כל שהוא, ושוב אינו חוזר ונבלע בבשר, מפני שנטל הנשמה שבאותו מקום, וכל זה כשהוא צריך לדם החבלה לכלבו או לאיזה ענין, או שצריך לבשר שנצרך בו הדם כדי להאכילו לכלבו עם דמו, דאם אינו צריך הוא מקלקל ופטור. אסור לחוך שחין מפני שע"י החיכוך יוצא דם שנבלע בבשר.

סימן שי"ז

דיני קושר ומתיר בשבת

הקושר והמתיר הם מל"ט מלאכות שאסור מדאורייתא לעשותם בשבת, אמנם לא כל קשר אסור מדאורייתא, דיש קשרים שאסורים מדרבנן ויש קשרים שמוותרים לכתחילה, והדבר תלוי אם הקשר הוא של קיימא או שהוא לזמן בינוני או שהוא לזמן קצר, וי"א שהדבר תלוי גם אם הקשר הוא מעשה אומן או מעשה הדיט. ובסימן זה יבואר איזה קשרים מותר לעשות בשבת, ואיזה קשרים אסור לעשות בשבת. וקשרים שאסור לעשות בשבת אסור גם להתירם בשבת.

סעיף א'

איתא במתני' (שבת ק"א:): **ואלו קשרים שחייבין עליהן קשר הגמלין וקשר הספנין**. ובגמרא (ק"ב): **איתא התיר רצועות מנעל וסנדל: תני חדא חייב חטאת, ותני אידך פטור אבל אסור, ותניא אידך מותר לכתחלה. מנעל אמנעל לא קשיא, הא דקתני חייב חטאת בדאושכפי, פטור אבל אסור בדרבנן, מותר לכתחלה בדבני מחווא. סנדל אסנדל לא קשיא, הא דקתני חייב חטאת בדמייעי דקמרי אושכפי, פטור אבל אסור בדחומרתא דקמרי אינהו, מותר לכתחלה בסנדל דנפקי ביה בי תרי. ועיין ברש"י ועוד ראשונים שביארו מהו קשר דאושכפי ומהו קשר דרבנן וכו'.**

שיטות הראשונים

שיטת רש"י והרא"ש שבקשר שאינו של קיימא והיינו

מפתח חלוקה, פשיטא, לא צריכא דאית ליה תרי דשי. מהו דתימא חדא מינייהו בטולי מבטיל, קא משמע לן. וחומי סבכה, פשיטא, לא צריכא דרוחא לה, מהו דתימא מישלף שלפא לה, קא משמע לן דאשה חסה על שערה ומישראל שריא לה. עוד בגמרא (ק"ב:): ונודות יין ושמן, פשיטא, לא צריכא דאית ליה תרתי אוני, מהו דתימא חדא מינייהו בטולי מבטיל לה, קמ"ל. קדירה של בשר, פשיטא, לא צריכא דאית לה שלאכא, מהו דתימא בטולי מבטיל לה, קמ"ל.

פסקי ההלכה-

קושרת אשה מפתחי חלוקה (-חלוק הפתוח מקדימה וקושרים כל חלק לכתף שבצד השני, וכל יום פותחים את הקשר) אף על פי שיש לו ב' פתחים ויכולה לפושטו וללבושו בדוחק אף אם לא תתיר אח"כ אלא קשר אחד, ואין חוששים שלא תתירנו.

וכן מותר לאשה לקשור חוטי סבכה (-מה שהאשה לובשת על השיער לכסותו) אף על פי שהיא רפויה, ואין חוששים שתשלוף את הסבכה בלי להתיר את הקשר, דתולים שהיא תתיר את הקשר כיון שאשה חסה על שערה שלא תנתק.

מותר לקשור נודות יין ושמן אף אם קושרים אותם בשני מקומות ודי בפתיחת אחד כדי להוציא את היין, ואין חוששים שיתיר רק קשר אחד. וכן מותר לקשור בגד בפי קדירת בשר, אע"פ שאפשר להוציא את הבשר בלי פתיחת הקשר.

וכתב הבית יוסף שטעם ההתר בכל אלו הוא שעושים אותם בקשר של הדיוט ואינו של קיימא, וכתב הבה"ל (ד"ה וקשר) שלפי זה אם עושים אותם בקשר אומן (-חזק שאינו ניתר מעצמו בשום אופן) אסור אף אם דרך להתיריו ביומו, ולפי הרמ"א גם בקשר אומן מותר, דקשר כזה אין עליו שם קשר כלל.

איסור מתיר ודין חיתוך קשרים בשבת

איתא במתני' (שבת ק"א:): **ואלו קשרים שחייבין עליהן קשר הגמלין וקשר הספינין, וכעם שהוא חייב על**

והרמ"א מביא ש"א שאין הדין תלוי אם הוא מעשה אומן, בין לחומרא בין לקולא, אלא שקשר שהוא לעולם חייב חטאת, וקשר לזמן פטור אבל אסור, ואם דרך להתירו באותו יום (וי"ל דהיינו בתוך פחות מכ"ד שעות), מותר לכתחילה, וי"א שעד ז' ימים מותר, ויש להקל במקום הצורך. (בה"ל ד"ה שאינם). וכתב הט"ז שהכל תלוי בדעת הקושר אם כוונתו לעולם או לזמן או שכוונתו להתירו ביומו, אבל הבה"ל סובר שקשר שדרך העולם לעשותו לקביעות אין מחשבת הקושר מבטלת ממנו שם קשר, ומדרבנן פשיטא אסור, ויתכן שהוא אסור מדאורייתא.

כתב המ"ב (ס"ק כ"ה) שקשר העשוי לזמן, יש להקל במקום צורך גדול לקושרו או להתירו ע"י נכרי, אפילו אם הוא קשר חזק, דהוי שבות דשבות.

קשר של קיימא היינו שדרך שיהיה כך לעולם ואינו קוצב זמן להתירו, ובאופן זה אפילו אם יכול להתירו באחת מידי חייב כיון שאינו ניתר מעצמו.

קשר שאינו של קיימא שאין חייבים עליו היינו שדרך להתיר את הקשר ואינו עשוי להתקיים בתמידות, ואפילו אם הוא חזק שא"א להתירו באחד מידי מיקרי קשר שאינו של קיימא. בה"ל ד"ה הקושר.

דוגמאות לקשר של קיימא- קשר הגמלים, והיינו קשירת הטבעת בחוטם הגמל, וקשר הספינים, והיינו קשירת הטבעת בנקב שבראש הספינה, (ובטבעות אלו היו קושרים רצועה שמתירים אותה לפעמים), וקשירת הרצועות ע"י הרצענים למנעל ולסנדל, כדי שהרצועה לא תצא, וקשרים אלו קושרים אותם לעולם.

דוגמאות לקשר של קיימא שאינו מעשה אומן- קשירת רצועה או חבל שנחתכו, קשירת חבל בדלי התלוי על הבאר כדי למלא מים, קשירת רסן בהמה ע"י סתם אדם שאינו אומן, וכדו'.

קשרים המותרים

איתא במתני' (שבת ק"א:): **קושרת אשה מפתח חלוקה, וחומי סבכה, ושל פסקיא, ורצועות מנעל וסנדל, ונודות יין ושמן, וקדירה של בשר. ובגמרא (ק"ב:) איתא**

קישורן כך הוא חייב על היתרן.

כתב המרדכי בשם ראב"ה שמותר להפקיע קשרי השפוד שקושרין בו הטלה, ולפעמים מהדקין אותו בחוט, וקרוב הדבר שאף בשבת מותר, ואפילו למאן דאמר יש בנין בכלים מותר, וכן נהגו בבית רבינו מאיר ובבית רבינו יואל מפרי"ש. וכ"כ בשבלי הלקט שמותר לחתוך בשבת אגד גדיים ועופות המקולסים וחוטאי תפירתם, משום דפסיקת תלוש אינו אסור אלא אם כן מתקנו למדה או לעשות כלי, ואין בזה אפילו איסור דרבנן כדאיתא בביצה (ל"א:) **חותמות שבכלים מתיר ומפקיע וחותר**, ורק בדבר שהוא כלי אסור לחותכו. (בית יוסף).

פסק ההלכה – דין התרת הקשר שוה לדין קשירתו, וכל קשר שמותר להתירו, אם אינו יכול להתירו מותר לנתקו אם זה לצורך, ואין לעשות כן לפני עם הארץ כדי שלא יבוא להתיר יותר. והנה דעת הרא"ש שאינו חייב במתיר כי אם כשמתיר ע"מ לקשור, והתוס' מסתפקים בזה, וכתב הבית יוסף שמדרבנן אסור גם לשיטת הרא"ש, וכתב הבה"ל (ד"ה דינו) שהרבה חולקים על הרא"ש בזה וסוברים שמלאכת מתיר היא ענין בפני עצמו, וחייב אפילו בשלא ע"מ לקשור.

קשר האסור מדרבנן, במקום מצוה

איתא במתני' (שבת קנ"ז.) **ומדבריהם למדנו שפוקקין ומודדים וקושרין בשבת**. ופירש רש"י שקושרין קשר שאינו של קיימא אפילו לכתחלה. כלומר דלא שרינן משום דבר מצוה אלא קשר שאינו של קיימא דהוי דרבנן.

פסק ההלכה – לדעת השו"ע מותר לקשור קשר אומן שאינו של קיימא במקום מצוה, ואפילו בעשוי לזמן מותר, אמנם אם אפשר בענין אחר, אסור. והמ"ב הביא את דברי הבית מאיר שמצדד שזה רק לדעת הרמב"ם והטור, אבל לרש"י ותוס' והברטנורא אסור אפילו במקום מצוה.

דין קשירת קשר אחד או שני קשרים

הר"ן והסמ"ג מביאים את שיטת היראים שהקושר קשר אחד פטור, כיון שאין הקשר מתקיים, (וראיתו ממה שהגמרא (שבת ע"ד:) מעמידה את חיוב תופר שקשר את

שני ראשי החוט, ואי נימא שבקשר אחד חייב כל תופר תיפוק ליה משום קושר), וכתב הסמ"ג שיש קשרים שמתקיימים גם בקשר אחד, כגון שקושר חבל אחד בראשו וכדומה, וזה נחשב קשר של קיימא אף בקשר אחד, והביאהו ההגהות מיימוני, וכ"כ המרדכי,

פסקי ההלכה – כתב הרמ"א שאין לקשור או להתיר קשר העשוי משני קשרים, אפילו באותם קשרים שנתבאר להלן שמותר לקושרם או להתירם, (דאין אנו בקיאים מהו קשר של אומן דאסור לדעת השו"ע אפילו אם מתירו בו ביום, ומסתבר שכל קשר שהוא מהודק היטב הוא של אומן), ובמקום צער מותר להתיר קשר כזה.

קשר שבראש חוט או משיחה או חבל או בחוט תפירה דינו כשני קשרים, כיון שהוא מהודק היטב וחשיב קשר של אומן.

סעיף ב'**נתינת רצועות במנעל וסנדל**

כתבו התוספות (שבת מ"ח. ד"ה הא) שאם ניתקו חוטי הסרבל, אם הנקב רחב ויכול להכניסם בלא טורח שרי, ובלבד שיתנם בענין שלא יהא לחוש שמא יתקע, דאי לאו הכי נראה שאסור להחזירם, כדאסרינן בגמרא (שבת קכ"ב:) החזרת שידה תיבה ומגדל גזירה שמא יתקע. אבל הרמב"ם והמרדכי כתבו שאם נשמטה רצועת מנעל וסנדל או שנשמט רוב הרגל מותר להחזיר הרצועות למקומם, ובלבד שלא יקשור. וכתב רשב"ם שהוא הדין ברצועה של טלית אם נשמטה מותר להחזירה בטלית בלא קשר. וכתב הבית יוסף דהיינו דוקא כשיש נקב מתוקן להכנסת רצועה, ואז שרי ולא מיתסר משום תיקון מנא. והרא"ש כתב שיש מתירים להחזיר בשבת לולאות של מלבושים שעל הכתף שיצאו, אם הנקב רחב ויכול להחזירן בקל, אבל הרא"ש עצמו סובר כדעת התוס' שאסור להחזירם כיון שרגילים לקושרם והוא קשר של קיימא, ושמא יקשרם.

פסקי ההלכה

הכנסת רצועות חדשות – אסור לתת רצועות או משיחה

כתב רבינו ירוחם דלאו דוקא לפתחו לכתחילה אסור, אלא אפילו אם היה פתוח וקשרו בחוטים ואינו יכול להתירו אלא אם כן חותך את החוטים אסור, וכן אם הוא פתוח וחזר ותפרו כמו שעושים האומנים, אסור לפותחו ולהתיר אותה תפירה, וכן כתבו התוספות. עכ"ל. וגם בהגהות מרדכי מביא בשם ריב"א לאסור, ורבינו יואל מתיר, וכן כתב ראב"ה בשם הרשב"ם.

פסק ההלכה – קשר שקשר הכובס בבית הצואר, לדעת השו"ע מותר להתירו, וכתב המ"ב שיש מחמירים אא"כ הוא עשוי להתיר באותו יום של הכביסה. אבל לפתוח בית הצואר מחדש אסור משום מכה בפטיש, ואפילו אם כבר נפתח אלא שחזר האומן ותפרו או קשרו באופן שאינו יכול להתיר אא"כ יחתוך החוטים או ינתקם, כדרך שהאומנים עושים שתופרים עד שנגמרה מלאכתו, אסור.

ניתוק נעלים מחוברות

כתוב בהגהות מרדכי שזוג של מנעל שמדבקים הרצענים, וכן בית הצואר שהיה תפור, אסור לנתקן זה מזה לדעת ריב"א, ורפיא בידיה. ונראה מדברי רבינו יואל וראב"ה בשם רשב"ם שזה מותר כיון דלא עביד להתקיים. ואין להקל בפני עמי הארץ.

פסק ההלכה – נעלים התפורים יחד כדרך שעושים האומנים אסור לנתק או לחתוך את החיבור, דבתפירה אין חילוק אם זה של קיימא או לא, וחשיב כקורע ע"מ לתקן. ויש מתירים בתפירה שאינה של קיימא, ואין להתיר בפני עמי הארץ.

ניתוק משיחות – אם האומן קשר את המשיחות בשעת עשית הבגד אסור לנתקם, מפני שזה גמור מלאכה, אבל אם נקשרו המשיחות מאליהם אחרי גמור מלאכת הבגד מותר להתירם, ואם אינו יכול להתירם יכול לנתקם, ולא יעשה כך בפני עמי הארץ אלא בצניעה, ואם אינו רגיל להתירם אלא משבת לשבת אסור לנתק כמו שאסור להתיר, אמנם אם רגיל לעשות קשר עניבה ובלא כוונה נקשר, דינו כקשר שעשוי להתיר בכל יום.

(חבל דק) בנעלים או בסרביל או במכנסים חדשים, אפילו אם הנקב רחב, ואף אם היו כבר רצועות אסור להכניס לשם רצועות חדשות, משום שזה תיקון מנא, אבל אבנט מותר להכניסו אפילו במכנסים חדשות, מפני שהוא עשוי להכניס ולהוציא תדיר.

החזרת רצועות ישנות – מי שנשמט לו רצועות המנעל או הסנדל או שנשמט רוב הרגל (והיינו שיצא חלק המנעל שעל רוב הרגל, במנעל העשוי פרקים. וי"מ דהיינו שנשמט המנעל מעל רוב הרגל מחמת שאינו מהודק, ורוצה להעביר את הרצועה לנקב אחר), מותר להחזיר את הרצועות למקומם, ובלבד שלא יעשה קשר בראש הרצועה כדי שלא ישמט. וכתב הרמ"א שאם זה טירחא להחזירו והיינו שאין הנקב רחב, אסור להחזיר שמא יקשור, ודעת האחרונים וכן הלכה (דכך דעת התוס' והרא"ש, וכן העתיקו לדינא הטור ורבינו ירוחם) שבמקום שרגילים לקשור כמו ברצועות שלנו בנעלים ובמכנסים אסור להחזיר אפילו בנקב רחב, ובמקום שהנקב צר שזה טירחא אסור אפילו במקום שאין רגילים לקשור.

מותר להכניס אבנט במכנסים בשבת, כדאיתא בגמרא (שבת מ"ח. ת. רב חסדא שרא לאהדורי אודרא לבי סדיא, ואף על גב דאמרינן התם הני מילי בעתיקי אבל בחרתא לא, היינו משום דעביד כלי, אבל הכא דלא מבטל ליה ועשוי להכניס ולהוציא תדיר פשיטא דשרי אפילו בחדתי. בית יוסף.

סעיף ג'

פתיחת בית הצואר

איתא בגמרא (שבת מ"ח. ת. מתירין בית הצואר (שדרך הכובסין לקשור), אבל לא פותחין (לכתחלה דהשתא עביד ליה מנא). עוד איתא בגמרא שם אמר רב יהודה אמר רב הפותח בית הצואר (לכתחילה) בשבת חייב חטאת, (דהשתא קא משוי ליה מנא, וחייב משום מכה בפטיש והיינו גמור מלאכה. רש"י). וכתב הבית יוסף שמשום קורע אין לחייבו, דלא מיחייב משום קורע אלא בקורע על מנת לתפור.

דעלמא. ואף על גב דרבי יוחנן מחלק בין חבל דגרדי לחבל דעלמא, ופסק הרמב"ם כדבריו, צריך לומר דסבירא ליה כלישנא בתרא דתוספות שרק בפרה ובאיבוס מותר, אבל לקשור דלי בבור אסור, ולעולם הלכה כרבנן נקטינן. ודעת רבינו ירוחם כדעת הרמב"ם.

וכתבו הראשונים דהא דאסור לקשור דלי לבור מיירי דווקא בדליים הקבועים בבור, אבל בדליים שלנו שאינם קבועים בבור אפילו בחבל דעלמא דלאו דגרדי אינו קשר של קיימא, כיון שאינו עשוי לעמוד שם זמן מרובה.

פסק ההלכה – מותר לקשור דלי לבור במשיחה או באבנט וכדו' (שהם חשובים ואינו מבטלם שם), וכן אם נפסק החבל שעל הדלי מותר לקשרו במשיחה או באבנט, אבל בחבל אסור, ואפילו בחבל דגרדי אסור גזירה אטו חבל דעלמא. וכל זה בדליים הקבועים בבור, אבל דלי שאינו קבוע בבור ועתיד לחזור ולטול את הדלי משם אינו קשר של קיימא, ואפילו אם הוא נשאר שם ליותר מיום אחד מותר.

סעיף ה'

קשר עניבה

איתא בגמרא (שבת קי"ג. הובאה לעיל סעיף ד') **חבל דלי שנפסק לא יהא קושרו אלא עונבו, ורבי יהודה אומר כורך עליו פונדא או פסיקא ובלבד שלא יענבו.** ופסקו הראשונים כחכמים דשרו.

והנה כתב המרדכי בהלכות שבת שאסור לעשות עניבה ע"ג קשר, אלא יעשה שתי עניבות זו על זו. והקשה הבית יוסף שבהלכות ציצית כתב המרדכי שעניבה ע"ג קשר נחשבת עניבה ולא קשר.

פסק ההלכה – קשר עניבה אינו קשר כלל ומותר לעשותו אפילו מהודק היטב ודעתו שיתקיים כך תמיד. וכן מותר לעשות קשר ועליו עניבה, אם עשויים להתיר את הקשר בו ביום, אבל אם הוא עשוי להתקיים איזה זמן, כגון בלולב וכדו' אסור, ומותר לעשות ב' עניבות זה ע"ג זה, וכן יש לנהוג.

סעיף ד'

קשירת דלי

איתא במתני' (שבת קי"ג). **קושרין דלי בפסיקא** (-משיחה, דאינו מבטלה שם) **אבל לא בחבל** (דמבטל ליה התם והוי קשר של קיימא שהרי קשור ותלוי שם תמיד). **ורבי יהודה מתיר.** ובגמרא איתא **חבל דמאי, אילמא חבל דעלמא, ורבי יהודה מתיר, קשר של קיימא הוא, אלא חבל דגרדי** (שהוא צריך אותו ואינו מבטלו שם), **למימרא דרבנן סברי גזרינן חבל דגרדי אטו חבל דעלמא, ורבי יהודה סבר לא גזרינן, ורמינהי חבל דלי שנפסק** (באמצעיתו) **לא יהא קושרו** (דקשר של קיימא הוא לעולם) **אלא עונבו, ורבי יהודה אומר כורך עליו פונדא או פסיקא** (-מחבר שני ראשי הפיסוק זה על זה וכורך עליהם פונדא אזור חלול או פסיקא), **ובלבד שלא יענבו** (לחבל, דרבי יהודה סבר גזרינן עניבה אטו קשירה, ורבנן לא גזרו), **קשיא דרבי יהודה אדרבי יהודה קשיא דרבנן אדרבנן. דרבנן אדרבנן לא קשיא, חבל בחבל מיחלף** (-אינו ניכר בין זה לזה ואי שרינן בדגרדי אתי למישרי בדעלמא), **עניבה בקשירה לא מיחלפא, דרבי יהודה אדרבי יהודה לא קשיא, התם לא משום דמיחלפא עניבה בקשירה, אלא עניבה גופה קשירה היא.**

דעות הראשונים

התוספות מבארים בב' אופנים את דברי רבי יוחנן, א' קמ"ל דלא גזרינן חבל דגרדי אטו חבל דעלמא וכרבי יהודה. ב' אפילו רבנן מודו דאפילו בחבל דעלמא לא שכיח שיהיה קשר של קיימא כשקושרו בפרה ובאיבוס, ולהכי לא גזרו בחבל דגרדי.

ומהטור נראה שהוא סובר כלישנא קמא דתוספות, שרבי יוחנן סובר כרבי יהודה דלא גזר חבל דגרדי אטו חבל דעלמא, וכיון דאמוראי סבירא להו כוותיה פסק כרבי יהודה.

אבל הרמב"ם כתב קושרין דלי במשיחה או באבנט וכיוצא בו אבל לא בחבל, ולא חילק בין של גרדי לחבל דעלמא, וביאר המגיד משנה דס"ל שגזזרים חבל דגרדי אטו חבל

נאסר אלא לקשרה גם בפרה וגם באיבוס, אבל אם היה קשור באחד מהם מותר לקושרו בשני, זה נחא להרמב"ם שהאיסור הוא משום מוקצה, דבזה מאחר שראשו אחד קשור בפרה או באיבוס הרי הוא מיוחד לכך ומותר לטלטלו, אבל לדברי רש"י שטעם האיסור הוא דילמא מבטל ליה התם, אדרבה כשקשור כבר בפרה או באיבוס איכא למיחש טפי. ותיריך הבית יוסף שכשקושרו בפרה ובאיבוס יש לחוש שרוצה שהפרה תהיה קשורה באיבוס לעולם, והוי קשר של קיימא, אבל כשהיה החבל קשור רק באחד מהם, גלי דעתיה שאין רצונו שתהיה קשורה שם אלא לפי שעה ואח"כ יתירנה, ולכן לא הוי קשר של קיימא.

פסק ההלכה – מותר לטלטל חבל של גרדי (אורג) כדי לקושרו בפרה ובאיבוס, ואין חוששים שישאיר את אחד הקשרים, אבל בסתם חבל אסור, דאף שאינו מוקצה משום דסתם חבלים שבבית מוכנים לתשימש, חוששים שמא יניח צד אחד קשור, ואם כבר היה קשור בצד אחד מותר, מפני שאז תולים שיפתח את הקשר החדש שעושה.

עוד דיני קושר

קשר שאין כוונתו לקיימא, אך זה סוג קשר שמצוי להמלך ולהשאירו לעולם, אסור לקושרו מדרבנן, ולכן אסור לקשור את רצועות המכנסיים שלפעמים נמלך ומבטלו שם עד שיהיה בלוי, (וכתב הבית יוסף שדעת הכלבו שאם זה דבר שפותחים אותו כשמכבסים את המכנסיים מותר, אבל בעל התרומה ועוד כמה פוסקים אוסרים גם במה שדרך לפתוח כשמכבסים את המכנסיים).

קשר ממאכל בהמה – דעת הרמב"ם שכל דבר שראוי למאכל בהמה מותר לקשור אותו בשבת, וכתב הח"א שזה רק בגמי לח וכדו' שיתנתק כשתייבש, אבל קש או עלי לולב שלא יתנתקו כשתייבשו אסור. וברמ"א סימן שכ"ד מוזכר שגם במאכל בהמה יש קושר ומתיר, וכן משמע מרש"י והרמ"ך.

הפותל חבלים חייב משום קושר, והמפרידם ואין כוונתו לקלקל חייב משום מתיר.

סעיף ו'

קשירת חבל בפני הבהמה בשביל שלא תצא

איתא במתני' (שבת ק"א:): **רבי אליעזר בן יעקב אומר קושרין לפני בהמה בשביל שלא תצא**. ובגמרא (ק"ב:) **פשימא, לא צריכא דאית ליה תרתי איסורי מהו דתימא חדא מינייהו בטולי מבטל** (ולא יפתח אלא קשר אחד ויוציא את הבהמה בדוחק) **קמ"ל**. ופירש רש"י תרי איסרי: שני חבלים ברוחב הפתח זה למעלה מזה. לישנא אחרינא שקושרו היום בשני צידי הפתח ולא היתה תלויה בה מאתמול. והטור כתב כלשון אחרון של רש"י, אבל רבינו ירוחם כתב כלשון ראשון.

פסק ההלכה – מותר לקשור חבל לפני הפרה בשביל שלא תצא, ואפילו לקשור בשני צידי הפתח מותר, וכן מותר לקשור שם שני חבלים זה למעלה מזה, דמסתמא יתיר את שניהם, אמנם אם בדעתו לא להתיר אחד מהם אלא לבטלו שם, אסור.

סעיף ז'

איתא בגמרא (שם) **אמר רבי יוחנן מביא אדם חבל מתוך ביתו וקושרו בפרה ובאיבוס. איתבייה רבי אחא חבל שבאיבוס קושרו בפרה ושכפרה קושרו באיבוס, ובלבד שלא יביא חבל מתוך ביתו ויקשור בפרה ובאיבוס. התם חבל דעלמא הכא חבל דגרדי**.

דעות הראשונים – דעת רש"י שבסתם חבל אסור משום דמבטל ליה התם והוי קשר של קיימא, אבל בחבל דגרדי מותר, דכיון דצריך ליה לא מבטל ליה. אבל מדברי הרמב"ם מבואר שטעם האיסור בחבל דעלמא הוא משום איסור טלטול מוקצה, והקשה המגיד משנה שבגמרא משמע כדעת רש"י, ומהטור משמע כדברי הרמב"ם.

וכתב הבית יוסף שמה שמבואר דבחבל דעלמא לא

בפעם אחרת כיון שהדבר קל בעיניו, אבל בדבר שעושה ישראל בידים אין לחוש). אבל רש"י ובה"ג והרמב"ן סוברים שגם כאן צריך להמתין בכדי שיעשו. וכתב הרשב"א שבעושה מלאכה בשבת עבור חולה באופן המותר, אין בזה איסור לבריא אלא כשיש בזה גזירה שמא ירבה בשבילו או איסור מוקצה, אבל לא בעינן להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו, וכ"כ הר"ן, וכתב המגיד משנה שכך הסכימו המפרשים.

דין מעשה שבת בשאר מלאכות - הנה דין מעשה שבת בגמרא נאמר לענין מבשל, וכתב הטור שנראה שאין חילוק בין מבשל לשאר מלאכות בדין מעשה שבת (והיינו שלשת' שפוסק כר"מ שמתיר בו ביום ה"ה בשאר מלאכות. בית יוסף), אבל בעל התרומה כתב שדוקא במבשל בשבת בשוגג מותר אפילו לו, דמעיקרא חזי לכוס, אבל השוחט או שאר מלאכות דמעיקרא לא חזי כלל, כגון שהדליק נר, אפילו בשוגג אסור לו ולאחרים באותו שבת, וכן דעת הסמ"ג והסמ"ק.

פסקי ההלכה

מעשה שבת במזיד - המבשל בשבת או עשה אחת מל"ט מלאכות במזיד, אסור לו להנות מזה לעולם, (אמנם דמי הדבר מותרים, והקדירה שבישל בה אסורה מפני שהיא בלועה באיסור, ואם בישל לחולה הקדירה מותרת), ולאחרים מותר מיד במוצאי שבת, ואפילו מי שבישלו בשבילו מותר מיד, דרק בנכרי בעינן להמתין בכדי שיעשה. ואם חל יו"ט אחר השבת, אפילו אם בישל בהתר כגון לחולה, אסור גם ביו"ט ראשון, דאין שבת מכין ליו"ט.

מעשה שבת בשוגג - אם המלאכה נעשתה בשוגג, והיינו ששגג בדין או ששכח שזה שבת, מותר לו ולאחרים מיד במוצאי שבת.

דעת הגר"א שבמזיד אסור בין לו בין לאחרים עד מוצאי שבת, ובשוגג מותר גם לו מיד. ויש לסמוך על זה במקום הצורך בשוגג.

אם נתערב הדבר באחרים, אם עשה את המלאכה במזיד, לגבי הנאת אחרים הוא דבר שיש לו מתירים שאינו בטל,

סימן שי"ח

הנאה ממעשה שבת

סעיף א'

דבר שנעשה בשבת באיסור, בשוגג או במזיד, אסרו חכמים באופנים מסוימים להנות מאותו הדבר, והיינו שהעושה מלאכה במזיד קנסו אותו שלא יהנה מאותה מלאכה (וי"א שהאיסור הוא לעולם, וי"א שאיסור זה הוא מדאורייתא דכתיב "קודש היא לכם" מה קודש אסור אף מעשה שבת אסור), והעושה מלאכה בשוגג יש מחלוקת אם הדבר נאסר לו (וי"א כדי שלא יהנה מהעבירה, וי"א שקנסו שוגג אטו מזיד) או לא, ועד מתי הדבר נאסר, וגם לגבי אחרים יש מחלוקת האם הדבר נאסר ועד מתי הדבר נאסר, ויש בזה מחלוקת תנאים, והפוסקים נחלקו כמו מי ההלכה, וכן האם צריך להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו.

דינים אלו מובאים בסימן העוסק בדין מבשל בשבת כיון שבגמרא הם נאמרו לגבי מבשל, ונחלקו הפוסקים מה הדין בזה בשאר מלאכות, וכדלהלן.

איתא בגמרא (חולין ט"ו. ובעוד מקומות) תנן המבשל בשבת, בשוגג יאכל, במזיד לא יאכל, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר בשוגג יאכל במוצאי שבת, במזיד לא יאכל עולמית. רבי יוחנן הסנדלר אומר בשוגג יאכל במוצאי שבת לאחרים ולא לו, במזיד לא יאכל עולמית לא לו ולא לאחרים.

שיטות הראשונים

כמו מי פוסקים להלכה - נחלקו הראשונים כמו איזה תנא פוסקים להלכה, הגאונים והרי"ף והרמב"ם והרמב"ן והרא"ש פוסקים כרבי יהודה שבמזיד אסור לו לעולם ולאחרים מותר במוצאי שבת מיד, ובשוגג אסור בו ביום גם לאחרים, ולערב מותר גם לו. והתוס' והסמ"ג וספר התרומה פסקו כר"מ דבשוגג מותר אפילו לו בו ביום ובמזיד אסור בו ביום אף לאחרים ולערב מותר גם לו. וכתב הבית יוסף שלהלכה פוסקים כרבי יהודה.

אם צריך להמתין בכדי שיעשו - הנה במלאכה שנעשית בשבת ע"י נכרי צריך להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו, אמנם כאן דעת רבינו יונה והרא"ש והר"ן והטור שא"צ להמתין בכדי שיעשו, (דבנכרי חוששים שיבוא לעשות כן

דחולה קא שחית, המבשל לחולה בשבת אסור לבריא גזירה שמא ירבה בשבילו.

שיטת הראשונים מה הדין להלכה בחולה שחלה בשבת

הנה בחולה שהיה חולה לפני שבת אין בדבר שנעשה בשבילו איסור מוקצה, ואם החולה חלה בשבת, שבבין השמשות הדבר לא היה ראוי לאכילה, שיטת הרא"ש והמגיד משנה שאף בזה אין איסור מוקצה, דקיימא לן כרבי שמעון שאין איסור מוקצה אלא בדבר שדחאו בידים כמו נר שהדליקו בשבת וגרוגרות וצימוקים, (וכן במוקצה מחמת חסרון כיס), אבל דבר שלא דחאו בידים אין מוקצה.

אבל דעת הר"ן שדווקא בחולה שחלה מערב שבת מותר, אבל בחלה מערב שבת אסור, וכתב הבית יוסף שלפי הר"ן צ"ל דאף דקיימא לן כר"ש, מ"מ בהמה שנשחטה בשבת דומה לדבר שנתלש ממחובר, שמבואר בגמרא (ביצה כ"ד:) שזה מוקצה גם לר"ש, דכל שלא לקטן מבערב אסח דעתיה מינייהו ודמו לגרוגרות וצימוקים, והכא נמי כיון דלא שחטה מבערב אסח דעתיה מינה, וכ"כ הר"ן על דין השוחט בשבת בשם הר"ז ה"ה שר"ש מודה בכל מוקצה מחמת איסור שאין דעתו עליו כגון כוס וקערה ועשית (שבת מ"ד.), ולכן בכור אם עבר וביקרו אינו מבוקר (ביצה כ"ו:), וכתב הר"ן שדברי הר"ז ה"ה עיקר אע"פ שהרמב"ן חולק.

והרשב"א כתב שי"א שגם לר"ש אם החולה חלה בשבת הוא מוקצה, אפילו למ"ד שר"ש סובר שבעלי חיים בשבת אינם מוקצים, דשאני התם שאדם יושב ומצפה אימתי תמות בהמתו דמיתנה שכיחא, אבל שוחט דבר רחוק הוא שיהא יושב ומצפה אימתי תשחט בהמתו בשבת, וכתב הרשב"א שדעת רבו שלר"ש אף אם החולה חלה בשבת לא הוא מוקצה, כיון שלא דחאו בידים.

וכתב הבית יוסף שלדברי המתירים צ"ל שמה שאסרה הגמרא (ביצה כ"ד:) דבר שהנכרי הביא ממחובר אינו משום מוקצה, אלא גזירה שמא יעלה ויתלוש, ואפילו אם האיסור משום מוקצה י"ל שזה רק לרבי יהודה דקיימא לן כוותיה

ולגבי מי שעשה את המלאכה, למ"א אינו בטל (אא"כ נתערב במוצאי שבת, וכן במוצאי שבת זה מתבטל לכו"ע) ולחוות דעת בטל, ואם עשה את המלאכה בשוגג לכו"ע הוא דבר שיש לו מתירין ואינו בטל. דבר שיש בו ספק פלוגתא אם הוא אסור או מותר, אינו אסור בדיעבד, דהאיסור בדיעבד הוא קנס דרבנן, וספק דרבנן לקולא. וכן מלאכה דרבנן שנעשתה בשוגג אין איסור בדיעבד.

דין מעשה שבת בנוטע וזורע ומוציא מרשות לרשות – נוטע או זורע שבלאו הכי אינו יכול להנות לאלתר, דין שוגג כדין מזיד וצריך לעקור את הנטיעה. ובמוציא מרשות לרשות שלא נשתנה הדבר מכמות שהיה, מעיקר הדין בשוגג מותר אפילו לו ואפילו בו ביום, ובמזיד אסור אפילו לאחרים עד מוצאי שבת מיד, ומ"מ יש להחמיר בכל איסורי תורה כמו מבשל. בה"ל ד"ה אחת.

סעיף ב'

הנאה ממלאכה שנעשתה בשבת עבור חולה

מלאכה שנעשתה עבור חולה בהתר אין לאוסרה מטעם קנס כמו בדינים הקודמים, אולם יש לאסור במקום שיש חשש שירבה במלאכות עבור בריא, או מטעם מוקצה כיון שהדבר לא היה ראוי לאכילה בבין השמשות. ולהלן יבואר מתי יש איסור מוקצה, ומתי יש חשש שמא ירבה בשבילו, ומתי הדבר מותר.

איתא בגמרא (שם ט"ו): אמר רבי יצחק בר אדא אמר רב: השוחט לחולה בשבת אסור לבריא, המבשל לחולה בשבת מותר לבריא, מאי טעמא, האי ראוי (לבריא) לכוס, והאי אינו ראוי לכוס (וממילא אע"פ שלא נעשה איסור בשחיטה כיון שפיקוח נפש דוחה שבת, יש בזה איסור מוקצה, דבין השמשות לא היתה עומדת לשחיטה, דאיירי שהחולה חלה בשבת).

אמר רב פפא פעמים שהשוחט מותר, כגון שהיה לו חולה מבעוד יום, מבשל אסור כגון שקצץ לו דלעת (מן המחובר, שזה מוקצה כיון שהדלעת היתה מחוברת בין השמשות).

אמר רב דימי מנהרדעא, הלכתא השוחט לחולה בשבת מותר לבריא באומצא, מאי טעמא כיון דאי אפשר לכזית בער בלא שחיטה כי קא שחית אדעתא

מותר מיד בין בנכרי בין בישראל, וטעימה לצורך החולה מותרת אף בשבת.

הקוצץ פירות לחולה בשבת, אפילו היה חולה מערב שבת והיה בדעתו לקוצצם, אסור לבריא בשבת, כיון שהפרי גדל גם בשבת, (והגר"א מצדד להתיר משום ביטול), אמנם פרי שנגמר בישולו וכבר אינו גדל, אם הכינו לפני שבת מותר, אבל אם החולה נחלה בשבת אסור.

כללי הלכות בישול

בישול ע"י אש (או בדבר שהתחמם ע"י האש) זה אחת מל"ט מלאכות האסורות בשבת מדאורייתא, וגם אפיה וכדומה אסורים מדאורייתא, ובישול שייך בכלי ראשון אפילו אם הוא כבר הוסר מן האש, ועירוי מכלי ראשון מבשל כדי קליפה ואסור, אבל כלי שני אינו מבשל אלא דברים שהם כלי הבישול, אמנם אסור לתת דבר מאכל (לאפוקי תבלין) לתוך כלי שני משום דמחזי כמבשל, וכתב הח"י אדם שביד נכוית בו שייך בישול גם בכלי שני, וי"א שבדבר גוש המונח בכלי שני מבשל, וכן יש אוסרים לבשל באמבטי שהיא חמה מאד אע"פ שהיא כלי שני.

ולהלן יבואר באלו דברים שייך איסור בישול (מ"ב סק"א), והאם יש איסור בישול בחמה ובתולדות חמה (סעיף ג'), והאם יש איסור בישול אחר בישול או אחר אפיה וכדומה (סעיפים ד' ה'), ודין קלי הבישול שהם מתבשלים בכלי שני אפילו בעירוי (סעיף ד'), והאם מותר להניח בשבת דבר מבושל או שאינו מבושל, על גבי קדירה העומדת על האש או שהיא מוטמנת (סעיפים ו' ז' ח' י"ז), ודיני בישול בתבלין או מלח או בישראל דתורא (סעיפים ט' י'), ודין בישול באמבטי (סעיף י"א), ומתי מותר להכניס מים קרים לתוך מים חמים או לתוך מים חמים לתוך מים קרים (סעיף י"ב), והאם מותר לתת כלי עם דבר לח או יבש בתוך כלי שני או סמוך למדורה (סעיפים י"ג י"ד ט"ו), ודין בישול ונולד בשומן שנקרש (סעיף ט"ז), ואיסור מגיס (סעיף י"ח).

אחת מל"ט מלאכות שבת היא מלאכת אופה (ע"ג.), ואף בישול הוא אב מלאכה, ואיתא בגמרא (ע"ד:) **אמר רב פפא שבק תנא דידן בישול סממין דהוה במשכן ונקט אופה, תנא דידן סידורא דפת נקט.**

מלאכת בישול ותולדותיה - המבשל מאכל או סממנים, או המחמם מים או חלב, או האופה פת, הרי זה אב מלאכה. והמתין מתכת, או המחמם מתכת עד שנעשית גחלת (ובזה חייב על הריכוך משום מבשל, וכשנעשה גחלת בוערת חייב גם משום מבעיר), או הממיס שעווה או חלב או זפת או כופר או גפרית,

לענין יום טוב, אבל בשבת דקיימא לן כר"ש אין בזה איסור מוקצה, אלא רק גזירה שמא יעלה ויתלוש. עוד י"ל שמחובר חמיר משחיטה, דכל אדם יכול לתלוש ממחובר ומדלא לקטינהו אקצינהו, משא"כ בבהמה שצריך לשוחטה ע"י מומחה ובסכין בדוק וגם יש טורח בשחיטתה, י"ל שהיה בדעתו לשוחטה אלא שלא נזדמן לו, ולכן לא אומרים דמדלא שחטה אקצה. עוד י"ל דס"ל שהלכה כמ"ד (שבת כ"ז: ומה"ה) שר"ש מתיר לטלטל גם בעלי חיים שמתו. ולפי זה צ"ל שכל דבר שאינו מוקצה לענין טלטול אינו מוקצה לענין אכילה, אמנם מהרא"ש בדין אין מוקצה לחצי שבת לא משמע כך.

פרי שלא נגמר בישולו שנקצץ בשבת עבור חולה אסור לבריא משום מוקצה, אף אם החולה חלה לפני שבת, דאין הכנה במחובר שהוא גדל והולך. בית יוסף בשם הארחות חיים בשם הרא"ה.

המבשל בשבת לחולה שיש בו סכנה דעת האגור בשם תשובות הרשב"א שזה אסור לחולה אחר שאין בו סכנה, כיון שאפשר לבשל על ידי נכרי, ואיכא למיחש דלפעמים לא ימצא לעשות על ידי נכרי ועבד ושפחה שאינן של ישראל, ויבא זה להרבות בשבילו. וכתבו התוספות דשמא דוקא לצורך מילה שרי להרבות כדאמרין בגמרא (עירובין ס"ח.). אבל לצורך דבר אחר אפילו על ידי נכרי אסור להרבות, וכן נראה מדברי הר"ן.

פסקי ההלכה

השוחט בשבת לחולה מותר הבריא לאכול את הבשר כשהוא חי, (והיינו ע"י הדחה, אבל למלוח אסור), ואף אם נעשה חולה היום אין הבהמה מוקצה, כיון שלא דחה אותה בידים.

המבשל או עושה שאר מלאכות לצורך חולה אסור לבריא או לחולה שאין בו סכנה להנות מזה בשבת, גזירה שמא ירבה בשבילו, (דכשמוסיף בשר אפילו לפני הדלקת האש הוי מלאכה דאורייתא, וי"א שבכהאי גוונא זה דרבנן, ואפילו אם אין נכרי שיבשל לחולה שאין בו סכנה אסור, והפמ"ג מפקפק בזה). ואפילו עשה ע"י נכרי אסור להנות בשבת, ובמוצאי שבת

בישול שמובאים בסימן זה שייכים גם בתולדות האור.

בישול בחמה ובתולדות חמה – מותר לבשל בחמה, כגון לתת ביצה או מים בחמה, אבל בתולדות חמה כגון סודר או חול או אבק דרכים שהוחמו בחמה, אסור מדרבנן גזירה אטו תולדות האור, ואפילו בדיעבד אסור, (ובדיעבד אפשר שלאחר שבת מותר גם למבשל עצמו).

הטמנה בתולדות חמה

איתא במתני' (שם) **ולא יטמינה בחול ובאבק דרכים** (שהוחמו מכח חמה) **בשביל שתצלה.**

פסק ההלכה – אסור להטמין ביצה בחול או אבק דרכים שהוחמו מכח חמה, אפילו מבעוד יום, אפילו בביצה המבושלת כל צרכה, משום שהחול הוא דבר המוסיף הבל, ורעק"א מביא להתיר משום שבלילה החול מצטנן לגמרי, ואף שחול נחשב דבר המוסיף הבל, היינו דווקא בתבשיל רותח ולא בתבשיל צונן, ובתולדות חמה שאינם מוסיפים הבל מותר להטמין.

חמי טבריה דינם כתולדות חמה, ואסור מדרבנן לבשל בהם בשבת, אמנם להשהות עליהם מערב שבת מותר, ורעק"א מצדד להתיר להשהות גם על תולדות האור, דלא גרע מכירה גרופה דמותר כיון שלא שייך שמא יחתה, ולהטמין בחמי טבריה אסור משום הטמנה בדבר המוסיף הבל.

סעיף ד'

בישול אחר בישול

הראשונים מוכיחים מדברי הגמרא שדבר שכבר נתבשל אין בו איסור בישול, אמנם נחלקו הראשונים האם שיעור הבישול שאין אחריו איסור בישול הוא כמאכל בן דרוסאי, או דווקא בנתבשל כל צרכו, וכן נחלקו האם כלל זה נאמר רק בדבר יבש או גם בדבר לח, וכדלהלן.

איתא במתני' (שבת קמ"ה:) **כל שבא בחמין מערב שבת שורין אותו בחמין בשבת.** וכתב הרא"ש שמבואר מזה שלא שייך בישול בדבר שכבר נתבשל, והא דאיתא בגמרא (ל"ד.) **אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל גזירה שמא ירתיח,** התם אין האיסור משום בישול אלא משום שמא

הרי זה תולדת מבשל. וכן המבשל כלי אדמה עד שיעשו חרס (שבהתחלה הטיט של הכלי מתבשל), או הנותן חתיכת עץ בתנור כדי שיתייבש חייב. כללו של דבר כל המרפה גוף קשה באש, או שמקשה גוף רך (דמסתמא הוא מתרפה לפני שהוא מתקשה) חייב. (מ"ב סק"א).

שיעור בישול – המניח בשר ע"ג גחלים, אם נצלה בשבת כגרוגרת חייב חטאת, אפילו אם המקומות הצלויים בשיעור זה מפוזרים בב' או ג' מקומות, ומ"מ אף בפחות מכגרוגרת אסור מדאורייתא, והמבשל כמאכל בן דרוסאי חייב, אמנם בזה צריך שהחתיכה תהיה מבושלת משני הצדדים, ואם לאו פטור, ואפשר דמ"מ אסור מדרבנן, וצ"ע. (שם).

סעיף ג'

במה אסור לבשל

איסור בישול דאורייתא הוא דווקא במבשל על האש או בדבר שהתחמם מכח האש, אבל בחמה או בתולדות חמה אין איסור בישול דאורייתא, וי"א שבישול בתולדות חמה אסור מדרבנן, וכדלהלן.

איתא במתני' (שבת ל"ח:) **אין נותנין ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל** (שתיצלה קצת), **ולא יפקיענה בסודרים** (שהוחמו בחמה), **ורבי יוסי מתיר,** ואיתא בגמרא **אמר רב נחמן בחמה דכולי עלמא לא פליגי דשרי, בתולדת האור** (כגון בסודר שהוחם בחמה) **דכולי עלמא לא פליגי דאסיר** (דהוי בישול), **כי פליגי בתולדות חמה** (שהוחם הסודר בחמה) **מר סבר גזרינן תולדת חמה אטו תולדת האור ומר סבר לא גזרינן.** ופסקו הרי"ף והרמב"ם כת"ק לאסור גם בתולדות חמה.

פסקי ההלכה

בישול בתולדות האור – כשם שאסור לבשל באור כך אסור לבשל בתולדות האור, כגון לתת ביצה בצד קדירה או לשוברה ע"ג סודר שהתחמם באור כדי שתיצלה והעושה כן חייב חטאת, (ולכן אסור לבשל בתנור לאחר שהוסק, ומדרבנן אסור להניח בתנור אף לפני שהוסק), וכל דיני

האם בתבשיל שיש בו מרק יש בישול אחר בישול-
כתב הטור שתבשיל שיש בו מרק יש בישול אחר בישול, אבל דבר יבש שנתבשל כבר מותר לשרותו בחמין בשבת, דתנן כל שבא בחמין מערב שבת שורין אותו בחמין, ומוקי לה בתרנגולתא דר' אבא שנתבשלה כל צורכה והיתה יבשה. והסמ"ק כתב שבדבר לח וצלול לכו"ע יש בישול אחר בישול לאחר שנצטנן אם חוזר ומרתיחו, ומשמע דאפילו בנתבשל כל צרכו אסור. וכן כתב רבינו ירוחם שדבר שנצטנן ויש בו רוטב יש בו בישול אפילו אם הוא מבושל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, אבל במצטמק ורע לו אע"פ שיש בו רוטב אין בו משום בישול.

עוד כתב רבינו ירוחם שמוכח מהגמרא שדבר לח שלא נצטנן אפילו שינה מרתיחתו קצת מותר להחזירו.

והרמב"ם כתב שהמבשל על האור דבר שהיה מבושל כל צרכו או דבר שאינו צריך בישול כלל פטור, (ואמנם הדבר אסור משום חזרה), ומשמע מדבריו דכשלא נתבשל כל צרכו אף על פי שהגיע למאכל בן דרוסאי שייך ביה בישול וחיובי נמי מיחייב. וכתב המגיד משנה שדעת הרשב"א וקצת מפרשים שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי שוב אין בו משום חיוב בישול דבר תורה. ונראה שלדבריהם כל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר לשרותו בחמין בשבת, כיון שכשמבשלו על האור ליכא חיובא. וכתב הבית יוסף שראשונים אלו **לא חילקו בין תבשיל שיש בו מרק ליבש**, ואם כן מתניתין דכל שבא בחמין מלפני השבת איירי אפילו בתבשיל שיש בו מרק, ומשמע מהר"ן שכתב שדבר צונן שנתבשל מותר להניחו אפילו בכלי ראשון או כנגד המדורה ואפילו במקום שהיד סולדת בו, דאין דרך בישול בכך, (ועל האש ממש אסור מדין חזרה), ולא חילק בין יש בו מרק לדבר יבש.

ולתת דבר לח צונן כנגד המדורה במקום שאין היד סולדת מותר לכו"ע.

פסקי ההלכה

דבר לח או דבר יבש שיש בו מרק שנתבשל כל צרכו יש
בו משום בישול אם נצטנן עד שאין היד סולדת בו, (וי"ל דה"ה אם

יחתה, אמנם רש"י כתב דשמא ירתיח היינו שמא ירתיח קדרה שנצטננה כשירצה להטמינה ונמצא מבשל בשבת (ומשמע דאיירי אפילו בקדירה שנתבשלה כל צרכה, דיש בזה איסור בישול אם נצטננה. בית יוסף), וכן בגמרא (י"ח): דפריך גבי יורה עקורה **והלא מגיס** פירש רש"י דהוי בישול, והיינו אף שהדבר כבר מבושל, ולפי זה הא דאמרין כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת היינו דווקא בדבר יבש. ויש להביא לזה ראיה מדאיתא בגמרא (ביצה ל"ד): **אחד מביא האור ואחד מביא העצים ואחד שופת את הקדרה ואחד מביא את המים ואחד נותן בתוכו תבלין ואחד מגיס, כולם חייבים**, ומבואר שאע"פ שמי שנתן את המים נתחייב משום מבשל מ"מ המגיס חייב. אמנם בסוף דבריו כתב הרא"ש שמסתבר שדבר שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי כל המקרב בישולו חייב אפילו אם הוא רותח, אבל אחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי רק אם נצטנן והרתיחו חייב, והא דפריך בגמרא (י"ח): **והלא מגיס** אף דאיירי ביורה רותחת, י"ל שזה דווקא בסמנים, שהם צריכים בישול לעולם, או שהאיסור שם הוא משום צובע במה שמכניס את הסמנים לצמר, אבל בשאר דברים אין איסור בישול בדבר רותח שכבר נתבשל. ע"כ דברי הרא"ש.

אבל הטור כתב שבדבר שלא נתבשל כל צרכו יש איסור בישול אפילו אם הוא מבושל כמאכל בן דרוסאי ועודו רותח, ובנתבשל כל צרכו אין איסור בישול אא"כ נצטנן. וכתב הבית יוסף שאף שמסקנת הרא"ש שדבר רותח שהגיע למאכל בן דרוסאי אין בו איסור בישול, אבל אם נצטנן והרתיחו חייב, ואפשר שהטור שבא לפסוק הלכה למעשה לא רצה לסמוך על סברת הרא"ש שאין לה ראיה, דבגמרא (ביצה ל"ד): **אחד מביא האור וכו' ואחד מגיס, כולם חייבים**, משמע שגם בהגיע למאכל בן דרוסאי יש איסור בישול. ולפי זה מה שרש"י כתב גזירה שמא ירתיח קדרה שנצטננה ונמצא מבשל בשבת, דמשמע שברותח אין איסור בישול, צ"ל דאיירי בנתבשלה כל צרכה, ובאמת סתם קדירה כשמטמינים אותה בדבר שאינו מוסיף הבל כבר נתבשלה כל צרכה, ואפילו הכי מחייב רש"י אם נצטננה והרתיחה.

עוד בידיני בישול

להלן יבואר האם מותר לשרות בחמין בשבת דבר שלא נתבשל, והאם מותר לערות חמין על דבר שאינו מבושל, ומה הדין בזה בדברים שהם קלים להתבשל.

איתא במתני' (שבת קמ"ה:): **כל שבא בחמין** (-שנתבשל) **מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת** (כדי שיהיה נימוח), **וכל שלא בא בחמין מלפני השבת** (כגון בשר יבש שאוכלים אותו חי על ידי הדחק) **מדיחין אותו בחמין בשבת** (ולא אמרינן זהו בישולו, אבל אין שורין אותו בחמין), **חוק מן המליח הישן** (-דג שנמלח בשנה שעברה) **וקוליים האיספנין** (שם דג שאוכלים אותו מוחמת מלחו ע"י הדחה בחמין) **שהדחתן היא גמר מלאכתן** (והוי בישול). ואמרינן בגמרא שאם הדיחם חייב חטאת.

דברי הראשונים

נחלקו הפוסקים מה נחשב בא בחמין מערב שבת שמותר לשרותו בחמין בשבת, דהנה ברש"י לא נתבאר אי בעינן שיהיה מבושל כל צרכו, או דסגי במבושל כמאכל בן דרוסאי. והתוספות כתבו דאירי בנתבשל לגמרי, וכן דעת רבינו ירוחם. אבל מדברי הרמב"ם נראה שאפילו לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, כיון שנשרה במים רותחים חשיב מבושל לענין שלא יחשב כמבשל בשבת כששורה אותו בשבת בחמין, וכתב הבית יוסף שהרמב"ם דייק את הדין מדקתני כל שבא בחמין, ולא קתני שנתבשל, דמשמע שבביאה במים סגי.

באיזה כלי מותר לשרות בשבת דבר מבושל - כתבו התוס' רבינו ירוחם והר"ן שדבר מבושל מותר לשרותו גם בכלי ראשון.

מאיזה כלי מותר לערות בשבת על דבר שאינו מבושל - איתא במתני' שכל שלא בא בחמין מדיחין אותו בחמין בשבת, וכתבו התוספות שלדעת רשב"ם שעירוי דינו ככלי שני, הכונה שאין שורין אותו בכלי ראשון אבל מדיחין אותו מכלי ראשון דרך עירוי, אבל לר"ת דס"ל שעירוי הוי ככלי ראשון, הכונה מדיחים אותו מכלי שני.

הורק לכלי שני דינו כנצטנן), ואסור להניחו במקום שהיד סולדת בו (והיינו מקום שכריסו של תינוק נכוית בו. סעיף י"ד), ואסור גם ליתנו על הכירה או על התנור לפני שהוסקו, (אך יש להקל לערב אותו בתבשיל רותח בכלי שני), ואם עדיין היד סולדת בו אף שכבר אינו רותח אין בו משום בישול. ולדעת הרמ"א אין בו משום בישול כל זמן שלא נצטנן לגמרי, ויש מתירים אף בנצטנן לגמרי, והשו"ע סתם להחמיר, והגר"א לא הכריע בין השיטות, (ומ"מ לתנור שאינו גרוף או על האש ממש אסור להחזירו אפילו ברותח ממש, כמבואר בסימן רנ"ג). וי"א שדווקא בנצטמק ויפה לו אסור, אבל במצטמק ורע לו אין איסור בישול, והב"ח פסק כדעה ראשונה, וכן משמע בגר"א.

דבר שלא נתבשל כל צרכו, אפילו אם נתבשל כמאכל בן דרוסאי או יותר אך לא נגמר בישולו, שייך בו בישול אפילו בעודו רותח, (כדעת הרמב"ם והטור, וכן מבואר בעוד הרבה ראשונים, והרבה ראשונים חולקים על זה, ואין לזוז מפסק השו"ע. ולכן אם נטל קדירה מהכירה בשבת, ויש לו ספק אם היא מבושלת כל צרכה, אסור להחזירה אף בעודה בידו והכירה גרופה וקטומה, כל שיש חום בכירה שיוכל להתבשל שם יותר. ואסור לגמור את הבישול אפילו ע"י נכרי. ומ"מ היכא שכבר היה מבושל כמאכל בן דרוסאי, אין לאסור את התבשיל בדיעבד.

דבר יבש שאין בו מרק שנתבשל כל צרכו מערב שבת מותר לשרותו בחמין בשבת, ומותר לתתו אפילו בכלי ראשון רותח כדי שיהיה נימוח ויהיה לח, אבל לא יתנו לכלי ראשון שעומד על האש, ד"א שעל האש יש בישול אחר בישול, ועוד דיש בזה חשש חזרה. ואם לא נתבשל מערב שבת אלא רק נשרה בכלי ראשון שהיד סולדת בו, אסור לשרותו בשבת בחמין שהיד סולדת בהם, ויש מקילים לשרות דבר שכבר נשרה מערב שבת, ודעת הפמ"ג שאין להתיר אלא בדבר שקל להגמור בישולו אף בכלי ראשון שהוסר מן האש, אבל בלאו הכי אסור, וטוב להחמיר, אמנם לשרותו בכלי שני אף שהיד סולדת בו מותר.

דה"ה בכל דבר מלוח שאינו ראוי לאכילה בלי הדחה בחמין, אבל דברים שיכולים לאוכלם ע"י הדחה במים צוננים, אין איסור להדיחם בחמין מכלי שני, ולפי זה מותר להדיח דג מלוח שנקרא **הערינג**, והט"ז והשלחן עצי שיטים והח"א כתבו שנכון שלא להדיחו בחמין, וכן נכון לנהוג למעשה ולהזהר מאד שלא להדיחו בחמין, ואפילו בעירוי מכלי שני, דלפעמים ההערינג הוא משל שנה שעברה ואולי הוא בכלל המליח הישן, ואפילו אם ידוע שהוא משנה זו הרי ההערינג היה נקרא טונינא והרבה ראשונים מפרשים שקוליס הוא טונינא. בה"ל ד"ה חוץ.

זהירות מבישול בהכנת תה או קפה בשבת - עלי תה או קפה יש בהם איסור בישול, ובמזיד יש בזה חיוב סקילה ובשוגג חיוב חטאת, ויש להזהר בזה מאד, וכדלהלן. הנה לערות על העלים מכלי ראשון יש בזה חשש אב מלאכה, דעירוי מבשל כדי קליפה, וכ"ש אם מעמידם אח"כ על התנור או בתוכו עד שתהיה היד סולדת בו, ודאי יש בזה איסור סקילה. ואם מניח את העלים בכלי שני ג"כ אסור כיון שהעלים אינם מבושלים, ובפרט שקלי הבישול יש בהם איסור דאורייתא אפילו בהדחה מכלי שני, וא"כ אפשר שיש בזה חשש דאורייתא. והאופן הנכון הוא שיערה עליהם מערב שבת מים רותחים מכלי ראשון, ויערבב ויהפך היטב את העלים בזמן העירוי (ועדיף שיבשלם ממש), ואח"כ ישפוך את המים לכלי אחר כדי שיהיו העלים יבשים, ואז יוכל לשפוך בשבת מים חמים מכלי ראשון, (משא"כ אם ישאיר את המים והם נצטננו, הרי יש בישול אחר בישול בלח (ובדיעבד אין לאסור), אא"כ המים הצוננים הם רבים ולא יתחממו ע"י השפיכה). וכן הדין בקפה. אמנם עדיין יש להזהר שלא להניח את התה או הקפה במקום שהם מתבשלים שם, כיון שע"י העירוי נתבשלו רק כדי קליפה ועכשיו מתבשלים לגמרי. והעצה הנ"ל אף שאין למחות ביד הנוהגים כך, מ"מ יש עצה טובה יותר, (דבאופן הנ"ל כתב הפמ"ג שיש לחוש שכיון שעירוי מבשל רק כדי קליפה, עכשיו יתהפכו העלים ויתבשל מה שלא התבשל אתמול, וע"ע בפתחי תשובה מה שהקשה, ועוד שהרי להלכה דבר שנשרה מערב שבת אפילו בכלי ראשון אסור לשרותו בשבת, שמו מערב שבת לא נגמר בישולו ועכשיו הוא נגמר, וא"כ גם כאן יש לחוש לזה, ובדוחק יש ליישב שזה ספק ספיקא, דשמו

האם מותר לשרות בשבת בכלי שני דבר שאינו מבושל - לדעת רשב"ם הנ"ל אין איסור לשרות אלא בכלי ראשון, אבל לפי ר"ת שההיתר בעירוי נאמר על כלי שני, כתבו התוס' דא"כ משמע ששריה אסורה גם בכלי שני, והטעם הוא דכיון שהמים חמים מיחזי כמבשל, אי נמי מותר גם לשרותו בכלי שני, ונקט מדיחין לאשמועינן דאפילו הדחה הויא גמור מלאכה במליח הישן וקולייס האיספנין.

מה זה מליח הישן וקוליס האיספנין - רש"י מבאר שקולייס האיספנין הוא דג שנקרא טונינא. ובספר הפרדס כתב שיש מפרשים שמליח הישן וקולייס האיספנין שניהם טרית הם, ואין זה נכון אלא מליח הישן הוא בשר מלוח הרבה שאינו נאכל כלל אם לא ידיחנו בחמין, אבל טרית דהיינו טונינא מותר לרחוץ במים קרים בשבת, כמו שמותר לרחוץ כוסות וקערות בשבת, כיון שאפשר לאוכלה חיה כיון שנמלחה, והדחתה אינה גמור מלאכה, וקולייס האיספנין זה דג מלוח הרבה שאינו נאכל מחמת מלוח אא"כ ידיחנו בחמין. והקשה הבית יוסף על דברי ספר הפרדס דאם טונינא נאכל חי למה אסור להדיחו במים חמים.

פסקי ההלכה

שרית דבר שלא נתבשל - דבר יבש שלא נתבשל לפני שבת, אסור לשרותו בחמין בשבת, אפילו אם לא יניחו שם עד שיהיה נימוח, ואפילו בכלי שני אסור לשרות, דמחזי כמבשל, אמנם תבלין מותר לשרות בכלי שני (כמבואר בסעיף ט'), דתבלין עשוי למתק את הקדירה ולא מיחזי כמבשל.

עירוי מכלי ראשון דינו ככלי ראשון מפני שהוא מבשל כדי קליפה, אבל מותר לערות מכלי שני בין על דבר יבש בין על דבר לח צונן, דהוי כהדחה בעלמא.

דין קלי הבישול - אף שכלי שני אינו מבשל, מ"מ מליח הישן (-דג מלוח משנה שעברה) וקוליס האיספנין (-דג שאוכלים אותו ע"י הדחה בחמין מחמת מליחותו), וכל דבר דק ורך ביותר (בה"ל ד"ה קוליס), אסור לערות עליהם חמין אפילו מכלי שני, לפי שאינם צריכים בישול אלא מעט והדחתן זוהי גמור מלאכתן, ואם הדיחם בחמין חייב חטאת. וכתב המ"ב

סולדת בו, וכן אין לבשל צלי או לתת דבר מבושל סמוך לאש במקום שהיד סולדת בו, ואם עשה חילל את השבת וחוששני לו מסקילה וחטאת. וביארו הסמ"ג והטור שמה שהחמיר היראים בפת בכלי שני טעמו משום שקלי הבישול מתבשלים גם בכלי שני, ואין אנו בקיאים מהם קלי הבישול, וראוי להחמיר בכולם, (וא"כ האיסור בפת הוא מספק ואינו מדינא. בית יוסף). אבל הסמ"ק כתב בשם היראים שאסור לתת פת רק בכלי ראשון.

וראבי"ה כתב שאין ראה מהגמרא פסחים מ"א. לאסור בישול אחר אפיה, דאיתא בברכות (ל"ה:) **דכולי עלמא שלקות מברכין עליהן בורא פרי האדמה, ועד כאן לא קאמר רבי יוסי התם אלא משום דבעינן טעם מצה וליכא, אבל הכא אפילו רבי יוסי מודה.** (וכן הלכה שאין יוצאים ידי חובה במצה מבושלת, ומ"מ מברכים על שלקות בורא פרי האדמה. בית יוסף). ועוד דרש"י (פסחים מ"א.) מבאר שמה שאין יוצאים ידי חובה במצה מבושלת הטעם הוא משום שהבישול מבטל ליה מתורת לחם, וכתבו התוס' שלפירושו מיירי בבלילתו רכה, דבלילתו עבה לא נפיק מתורת לחם. ומבואר מדבריהם שאפילו במצה בישול אינו מבטל את האפיה.

והסמ"ק מהביא ראה שיש בישול אחר צלייה מדאמרינן בפסחים (שם) לענין קרבן פסח שאם **צלא ואח"כ בישלו חייב**, והיינו לפי שהבישול מבטל את הצלייה. וכתב הבית יוסף שגם ראה זו יש לדחות שאין הטעם משום שהבישול מבטל את הצלייה, אלא שאני התם דאמר קרא "ובשל מבושל" מכל מקום, כדאמר התם עולא.

הטור מביא בשם רבינו פרץ וכן מביא הסמ"ק בשם י"א שלפי היראים יש גם אפיה אחר אפיה וצליה אחת צליה, וכתבו רבינו פרץ והסמ"ק ששסתבר שגם לפי היראים אין אפיה אחר אפיה ואין צליה אחר צליה (דהראיה ממצה מדברת בבישול אחר אפיה), וכתבו שלפי זה מותר להניח צלי סמוך לאש כדי לחממו אפילו אם היד סולדת בו.

הלכה כרמב"ם שמתיר לשרות דבר שכבר נשרה מערב שבת, ושמא הלכה כהסוברים שדבר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אין בו משום בישול, והעצה היא שיתקן את העסנעס (-תמצית תה) בערב שבת לגמרי שלא יצטרך לערות לתוכו עוד רותחים בשבת, ובשבת רק ישפוך ממנו לכוס שהיא כלי שני, ולצביעה אין לחוש דאין צביעה באוכלין, וכן מותר לתת לכלי שני חלב שנצטנן, אבל אסור לערות על העסנס או על החלב מכלי ראשון, וכתב הבית מאיר דמ"מ אין למחות ביד המקילים כיון שזה מבושל, ומ"מ בעל נפש יחוש לתת קודם את המים החמים ואח"כ את התמצית, ואם העסנס אינו צונן בזה בודאי יוצא ידי כל הדעות, ואז עדיף שיערה מהמים לתוך התמצית, לצאת גם ידי דעת החוששים לצביעה. (ס"ק ל"ט).

שריה והדחה במים צוננים - דבר שאינו ראוי לאכילה בלא הדחת מים צוננים, מותר להדיחו או לשרותו בצוננים בשבת, דכל דבר שאינו אוכל מותר לעשותו אוכל בשבת, ולכא' מותר אף בחמין שאין היד סולדת בהם, והט"ז ושאר אחרונים לא הזכירו התר רק בצונן, וצ"ע למעשה. (בה"ל ד"ה היא). והפמ"ג מחדש שדבר שא"א לאולו בלי הדחה חיובו הוא משום מכה בפטיש, ונשאר בקושיא על הבית יוסף שמתיר בצונן, והבה"ל (ד"ה והדחתן) מוכיח מהראשונים שחיובו משום מבשל, ומסיק שאין להחמיר בהדחת צונן בשום גוונא.

סעיף ה'

בישול אחר אפיה וכדומה

נתבאר לעיל שאין בישול אחר בישול, ולהלן יבואר האם אין בישול אחר אפיה וצליה או איפכא, או שרק בשני פעולות שוות הפעולה השניה מותרת, וכדלהלן.

שיטת היראים - כתבו הסמ"ג והטור בשם היראים שאע"פ שאין בישול אחר בישול (כמש"נ לעיל סעיף ד'), יש בישול אחר אפיה וצליה, דקיימא לן כרבי יוסי (פסחים מ"א.) דס"ל לענין חובת אכילת מצה בפסח **שיוצאין ברקיק שרוי אבל לא במבושל אע"פ שלא נימוח**, מפני שהבישול שאחר האפיה מבטל את האפיה, וכתב היראים שלכן אין לתת פת אפויא אפילו בכלי שני בשבת במקום שהיד

פסקי ההלכה

יד נכזית בו – עיין בחיי אדם שכתב דבשיעור שהיד נכזית בו יש בישול אף בכלי שני לכו"ע. (מ"ב ס"ק מ"ח).

הנחה על גבי קדירה

קדירה שהיא כלי ראשון אסור מדאורייתא להניח בתוכה דבר שאינו מבושל, ובדבר יבש מבושל או דבר לח שלא נצטנן מדאורייתא אין בישול אחר בישול, אולם יש לדון אם שייך איסור דרבנן של הטמנה במניח על גבי כירה טמונה, וכן אם שייך איסור חזרה במניח על גבי קדירה המונחת על האש, וכדלהלן.

סעיף ו'

הנחה על גבי קדירה טמונה – מותר להניח דבר יבש מבושל אפילו צונן, או דבר לח שהוא חם (לשו"ע היינו שהיד סולדת בו, אבל בלאו הכי אסור אם הוא יכול להגיע שם ליד סולדת בו אפילו אם כוונתו להסירו משם לפני שיגיע ליד סולדת בו (שמוא ישכח), אבל כשאינו יכול להגיע ליד סולדת מותר להניח אפילו דבר קר לגמרי שיכול להתחמם קצת, ולרמ"א יש להקל כל שלא נצטנן לגמרי), על גבי קדירה שהטמינה מבעוד יום, ואף שאין טומנים בשבת אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, כאן שהיה מותר להטמין מערב שבת לצורך הקדירה, ממילא אם נתגלתה הקדירה מותר לכסות גם את המאכל החדש אגב הכלי שכבר היה מוטמן מבעוד יום, ומותר לטוח את פיו בבצק שנלוש מאתמול (ואירי בבצק שאינו מוקצה, כגון שהוא נצרך לתרנגולים שבביתו. ומבואר שמותר להניח בצק ע"ג כלי שהיד סולדת בו, ואין חוששים שיקרמו פניו. וכתב המ"א שבשעוה וזפת וטיט אסור משום ממרח, ולט"ז בצק הוא בר מירוח, ומ"מ כאן מותר משום שאינו מקפיד לדבקו יפה, ולדבריו מותר כאן גם בטיט ושעוה). וכתב הבית יוסף שדין זה נתבאר בסימן רנ"ח.

דעת הט"ז שההיתר הנ"ל נאמר אפילו בדבר שלא נתבשל כל צרכו, כיון שבאופן זה אינו יכול לבוא לידי בישול, אבל הרבה אחרונים סוברים שרק בדבר שנתבשל כל צרכו מותר, ואז מותר אפילו אם מצטמק ויפה לו ע"י העמדה זו.

בישול אחרי אפיה או צליה – י"א שאף שאין בישול אחר בישול בדבר יבש, מ"מ יש בישול אחרי אפיה או צליה, ואסור אפילו אם המאכל עדיין רותח, ויש מתירים בכלי שני, דס"ל שכלי שני אינו מבושל שום דבר, ויש מתירים אפילו בכלי ראשון דס"ל שאין בישול אחרי אפיה או צליה.

צליה אחר בישול – לדעת הסוברים שיש בישול אחר צליה, ה"ה שיש צליה אחר בישול, ולכן אסור לתת דבר מבושל בלי רוטב במקום שיוכל להצלות מחום התנור, ולכן צריך להזהר שלא להחזיר בשר מבושל בלי רוטב לתוך התנור במקום שהיד סולדת בו, אפילו אם יש קדירה בין האש לאותו מקום.

דבר שנתבשל ואח"כ נצלה דעת הפמ"ג שמותר לחזור ולבשלו, וה"ה אם נצלה ואח"כ נתבשל מותר לחזור ולצלותו, וכתב הבה"ל (ד"ה יש) שדין זה אינו מוכרח, אמנם מותר לחזור על הפעולה השניה.

צליה אחרי צליה או אפיה אחר אפיה מותרים לכו"ע, אך יזהר שלא לקרב הרבה את הדבר הצלוי לאש כדי שלא יבוא לחתות, וכן לא יעמידנו על קרקעית התנור בלא הפסק של קדירה ריקנית, מפני שנראה כמבשל.

נתינת פת וכדומה בכלי שני – כתב השו"ע שלסוברים שיש בישול אחר אפיה אסור לתת פת בכלי שני שהיד סולדת בו, (וכ"ש שאסור לערות על פת מכלי ראשון). וביאר המ"ב שהאיסור בכלי שני הוא משום דס"ל לדעה זו שיש דברים שמתבשלים בכלי שני מפני שהם רכים. וכתב הרמ"א שנהגו להזהר בזה לכתחילה, וכתב המ"ב שלפי זה יש להחמיר בזה גם בשאר דברים חוץ ממים ושמן, ובכלי שלישי מצדד הפמ"ג להקל, ובדיעבד אין לאסור אפילו בכלי ראשון.

נתינת בצל במרק – אין לתת בצל שאינו מבושל לתוך המרק אף בכלי שני אם היד סולדת במרק, דשמא בצל הוא מקלי הבישול, ואם יש דבר גוש בתבשיל בודאי יש להזהר בזה, וכ"ש שלא ישפוך מרק שהיד סולדת בו על בצלים ושומים שאינם מבושלים, דאם יערה מכלי ראשון יש בזה אב מלאכה דאורייתא. (מ"ב ס"ק מ"ה).

סעיפים ז' ח'

דברי הראשונים

בישול מלח - הרי"ף והרא"ש והרמב"ם פסקו כלישנא בתרא שמלח אינו מתבשל אפילו בכלי ראשון, וכן פסקו התוספות אלא שסיימו וכתבו והמחמיר כלישנא קמא שלא ליתן מלח בקערה כל זמן שהיד סולדת בו תבא עליו ברכה. וכתב הר"ן דהא דמלח אינו מתבשל אפילו בכלי ראשון, היינו לאחר שהעבירוהו מהאור, דע"ג האור אפילו בישראל דתורא מתבשל. וזה דבר פשוט.

ולענין דיעבד אם נתנו מלח במזיד ביורה רותחת, כתב בשבלי הלקט בשם רבינו שמחה שאף שדבר דעביד לטעמא אינו בטל, מ"מ מסתמא היורה נמלחה כבר לפני שבת, וזה וזה גורם מותר, ומטעם דבר שיש לו מתיירין אין נראה לאסרו, שהרי נתבטל משעה שנימוח קודם שנאסר ע"י הבישול.

בישול בישראל דתורא בכלי ראשון שהוסר מן האש - כתב הרא"ש שמשמע דבישראל דתורא לא מתבשל בכלי ראשון, ומותר לתת בשר חי לתוך כלי ראשון שהעבירוהו מעל האור, אמנם מליח ישן אפשר שאסור משום שזה מקלי הבישול, ואפילו נמלח עכשיו אסור, שאף שהבשר אינו מתבשל, הלחלוּחית והדם והמלח שבתוכו מתבשל ונבלע בבשר.

מה נחשב כלי ראשון - כתב בהגהות מרדכי שקרוב הדבר דלא מיקרי כלי ראשון אלא עם סילוקו מן האש מיד, אבל אם הניחו לעמוד להפיג רתיחתו הוה ליה כלי שני. וכתב הבית יוסף שמהגמרא (מ:): בענין נתינת קיתון של מים כנגד המדורה משמע שכל זמן שהיד סולדת בו חשוב כלי ראשון, ואע"פ שגם בכלי שני היד סולדת, אין לו דין כלי ראשון, דשאני כלי ראשון שנתחמם באור עצמו, וכמו שכתבו התוספות שכלי שני אינו מבשל אפילו אם יד סולדת בו, מפני שאין דפנותיו חמים והוא הולך ומתקרר.

עירויו על תבלין - דעת רשב"ם ור"ת שעירויו מכלי ראשון אין דינו ככלי ראשון, ולדבריהם אף שאסור לתת תבלין

הנחה על גבי קדירה המונחת על האש - קדירה המונחת ע"ג האש, יש מתירים לתת עליה כלי שיש בו דבר לח חם המבושל כל צרכו, או דבר יבש המבושל כל צרכו אפילו אם נצטנן, וכן כל דבר שמוותר לתתו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת (כמבואר בסעיפים י"ד ט"ו), כמו במניח ע"ג קדירה טמונה (וכנ"ל), דס"ל שכיון שיש קדירה בין האש לקדירה השניה איכא הכירא טובא ואינו נראה כמבשל, (ואף שאסור להניח מתחילה דבר ע"ג כירה אפילו בגרופה וקטומה, ס"ל שע"ג קדירה מותר, כיון שאין דרך בישול בכך). ויש אוסרים אפילו בדבר יבש רותח, אפילו אם נתבשל כל צרכו, ואפילו אם מצטמק ורע לו, ואפילו אם נותנו שם כדי לשמור את חומו, דס"ל דהוי כמניח לכתחילה על כירה גרופה. והלכה כדעה ראשונה. ותבשיל שיש בו רוטב אסור לכו"ע, וכתב המ"ב שלהלכה אסור אף במצטמק ורע לו (אף שרבינו ירוחם אוסר רק במצטמק ויפה לו).

עוד בדיני בישול

מבואר בגמרא שתבלין יש בו איסור בישול דזוקא בכלי ראשון, ובמלח יש אוסרים גם בכלי שני ויש מתירים גם בכלי ראשון כבישראל דתורא, ולהלן יבוארו פרטי הדינים בזה.

סעיפים ט' י'

איתא במתני' (שבת מ"ב). **האילפס והקדרה שהעבירן** (מן האור, בבין השמשות) **מרותחין לא יתן לתוכן תבלין** (דכלי ראשון מבשל כל זמן שהוא רותח), **אבל נותן הוא לתוך הקערה או לתוך התמחוי** (דכלי שני אינו מבשל). ואיתא בגמרא (מ"ב): **סבר רב יוסף למימר מלח הרי הוא כתבלין, דבכלי ראשון בשלה ובכלי שני לא בשלה, אמר ליה אביי תני רבי חייא מלח אינה כתבלין, דבכלי שני נמי בשלה. ופליגא דרב נחמן דאמר צריכה מילחא בישראל כבישראל דתורא. ואיכא דאמרי אמר ליה אביי תני רבי חייא מלח אינה כתבלין, דאפילו בכלי ראשון נמי לא בשלה, והיינו דרב נחמן.**

האש, דמידי לעביד לטעמא אינו בטל, ואפילו במזיד אין להחמיר יותר מעד מוצאי שבת.

מלח שנעשה ממים שמבשלים אותם לכו"ע אין בו משום בישול, דאין בישול אחר בישול, וכן הדין בסוכר, ומותר לתת בכלי ראשון שהוסר מן האש (אבל בכלי ראשון שעל האש אסור), ויש שמפקפקים בזה, וטוב להזהר בכלי ראשון לכתחילה, ובדיעבד אין לאסור המאכל.

בשר שור - י"א שבשר שור מתבשל אפילו בכלי ראשון שהוסר מן האש, אבל על האש מתבשל לכו"ע אפילו באינו מעלה רתיחות. ואם הבשר לא נמלח והוחד כדין אסור אף בלא איסור שבת, משום איסור הדם. וי"א שרק אם הבשר נמלח פעם שניה והמלח עליו הוא מתבשל בכלי ראשון שהוסר מן האש, ואין הלכה כדבריהם.

סעיפים י"א ו"ב

נתינת מים לתוך מיחם חם כשהוא ריק

מיחם חם שאין בתוכו מים, אסור לתת בתוכו מים שיתחממו לשיעור יד סולדת, ואם המים לא יתחממו ליד סולדת אין בזה איסור בישול, אבל לפעמים נתינת המים מחזקת את הכלי, וחזיון הכלי אסור משום מצרף, אמנם כיון שאין כוונתו לצרף הדבר תלוי במחלוקת ר"י ור"ש אם דבר שאין מתכוין אסור או מותר, ואם זה פסיק רישא או לא, וכדלהלן. ובהמשך הסעיף יבואר מה הדין בנתינת מים לתוך מיחם או דבר אחר שיש בתוכו מים חמים.

איתא במתני' (שבת מ"א) **המיחם שפיניהו** (מעל האור) **לא יתן לתוכו צונן בשביל שיחמו, אבל נותן הוא לתוכו או לתוך הכוס כדי להפשירן**. ובגמרא איתא **מאי קאמר, אמר אביי הכי קאמר, המיחם שפיניהו ויש בו מים חמין, לא יתן לתוכו מים מועטין בשביל שיחמו, אבל נותן לתוכו מים מרובין כדי להפשירן, ומיחם שפיניה ממנו מים לא יתן לתוכו מים כל עיקר, מפני שמצרף** (-דכלי מתכת חם שנותנים לתוכו צונן זה מחזק את הכלי, וזו היא גמרא מלאכת הצורפים), **ורבי יהודה היא דאמר דבר שאין מתכוין אסור**. עוד בגמרא **אמר רב לא שנו (שבפיניהו מותר לתת לתוכו צונן) אלא שיעור להפשיר, אבל שיעור לצרף** (כגון שמילאהו כולו) **אסור. ושמואל אמר אפילו שיעור לצרף מותר**. ואיתא בגמרא (מ"ב).

לתוך כלי ראשון, מותר לערות על תבלין מכלי ראשון. והתוס' מביאים שדעת ר"י שעירוי ככלי ראשון, וכ"כ המגיד משנה בשם רש"י והרמב"ם, וכתב שמהרמב"ן והרשב"א נראה להתיר, אבל למועשה ראוי להחמיר.

פסקי ההלכה

דיני כלי ראשון - כלי ראשון והיינו הכלי שעומד על האש, מבשל אפילו לאחר שהסירוהו מן האש, וגם לאחר שפסקה הרתיחה אסור, ואם אין היד סולדת בו אינו מבשל אא"כ הוא על האש, שאז אסור אפילו דעתו לסלק את הכלי מיד, שמא ישכח.

בישול תבלין, ודין עירוי - אסור לתת תבלין בכלי ראשון אפילו אם העבירוהו מעל האש, (ולענין דיעבד יש לעיין אם התבשיל מותר, דהוי דבר שיש לו מתירין, ואפילו בנתן קצת תבלין מערב שבת צ"ע אם מותר, ואפשר שהתבלין מתבטל לפני שהוא נאסר, וצ"ע). וכן אסור לערות מכלי ראשון ע"ג תבלין, דעירוי מבשל כדי קליפה, ואפילו בדיעבד אסור בעירוי שלא נפסק הקילות. (סעיף י'). אבל בכלי שני מותר לתת תבלין אפילו אם יד סולדת בו.

אם מונח דבר גוש בכלי שני יש להזהר שלא לתת שם תבלין, ד"א שדבר גוש שהיד סולדת בו דינו ככלי ראשון.

נתבאר בסעיף ה' שכל דבר חוץ ממים ושמן יש להזהר לכתחילה שלא להניחם בכלי שני, אמנם לענין דיעבד אין לאסור בכלי שני, ובעירוי מכלי ראשון הדין כמו בתבלין, ובדבר שכבר נצלה או נאפה אין אסור בדיעבד. בה"ל ד"ה אסור.

בישול מלח - לדעת השו"ע מותר לתת מלח אפילו לתוך כלי ראשון אם העבירוהו מעל האש, משום שהמלח קשה להתבשל, אבל ע"ג האש אסור מדרבנן משום דמחזי כמבשל. וכתב הרמ"א שיש אוסרים לתת מלח אפילו בכלי שני, והמחמיר תבוא עליו ברכה.

ולענין דיעבד אם התבשיל נמלח כבר מערב שבת, ואין במלח שנתן עכשיו כדי לתת לבדו טעם בקדירה, מותר אפילו בנתנו בכלי ראשון שע"ג האש, מפני שהמלח מתבטל במאכל, אבל אם המלח שנתן עכשיו יש בו כדי לתת טעם לבדו אסור עד מוצאי שבת אם נתנו בכלי שע"ג

לתוך הצונן ולא צונן לתוך החמין, ורבי שמעון בן מנסיא אוסר (אפילו חמין לתוך צונן). **אמר רב נחמן הלכה כרבי שמעון בן מנסיא. סבר רב יוסף למימר ספל הרי הוא כאמבטי** (שאע"פ שהוא כלי שני, כיון שהוא צריך את המים לרחיצה ולא לשתייה ניחא ליה שיתחממו הרבה וגזרינן), **אמר ליה אביי תני רבי חייא ספל אינו כאמבטי. ולמאי דסליק אדעתין מעיקרא דספל הרי הוא כאמבטי ואמר רב נחמן הלכה כרבי שמעון בן מנסיא, אלא בשבת רחיצה בחמין ליכא, מי סברת רבי שמעון אסיפא קאי** (דלא שרי ת"ק אלא חמין לתוך צונן ואתא איהו ואסר), **ארישא קאי** (לשתייה) **ובית הלל מתירין בין חמין לתוך צונן ובין צונן לתוך חמין, ורבי שמעון בן מנסיא אוסר צונן לתוך חמין, לימא רבי שמעון בן מנסיא דאמר כבית שמאי, הכי קאמר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל בדבר זה. אמר רב הונא בריה דרב יהושע חזינא לרבא דלא קפיד אמאי, מדתני רבי חייא מערה אדם קיתון לתוך ספל של מים בין חמין לתוך צונן בין צונן לתוך חמין.**

שיטות הראשונים

כמו מי ההלכה- כתב הרי"ף שלמסקנת הסוגיה הלכה כב"ה שבכוס מותר אפילו צונן לתוך חמין, דקאמרינן אמר רב הונא בריה דרב יהושע חזינא לאבא דלא קפיד מדתני רבי חייא וכו'. ואע"פ שיש חולקים על הרי"ף ופוסקים כרבי שמעון בן מנסיא דפסק רב נחמן כוותיה, וסוברים שלמסקנה רבי שמעון בן מנסיא אסיפא קאי, דבאמבטי אפילו חמין לתוך צונן אסור, וכמו שכתבו הרי"ף ורבינו ירוחם, כבר נתן הרא"ש טעם לסברת הרי"ף, וכן הסכים רבינו ירוחם, וגם הרמב"ם פסק כדברי הרי"ף.

נתינת צונן לתוך חמין הנמצאים בכלי ראשון- דעת התוספות דב"ה דשרו צונן לתוך חמין היינו דוקא בכלי שני, אבל בכלי ראשון מותר דווקא חמין לתוך צונן, כדקתני במה דברים אמורים בכוס, משמע דבכלי ראשון מודו בית הלל. וכ"כ הטור שכלי ראשון העומד לשתייה מותר לערות ממנו

ששמואל סובר כרבי שמעון דדבר שאין מתכוין מותר. וא"כ כיון שהלכה כר"ש, א"כ הלכה כשמואל, ובכל גוונא שרי ליתן לתוכו מים מרובים כדי להפשירים.

וכתב הרי"ן דאע"ג דמודה ר"ש בפסיק רישא, הכא לאו פסיק רישא הוא, שכשמצרפין הכלי מחממין אותו תחלה ביותר, והכא אפשר שלא יגיע לצירוף מפני שהמים שבתוכו מונעים אותו מלהתחמם כל כך. והמגיד משנה כתב שנראה מדברי הרמב"ם שכל שאינו מכוין לצרף אין לאסור בגלל פסיק רישא, מפני שכשהוא מתכוין הוא עושה מלאכה, אבל כשאינו מתכוין אין בו מלאכה כלל, שהרי אינו רוצה לעשות ממנו כלי.

פסק ההלכה- מיחם שפינה ממנו את המים החמים אסור לתת לתוכו מים מועטים שיכולים להתחמם לשיעור יד סולדת, אבל מים מרובים מותר לתת לתוכו. ואם ממלא את כל הכלי באופן שיכול לבוא לידי צירוף (חיזוק הכלי), אם אינו מתכוין לזה מותר, כיון דאינו פסיק רישא, אבל אם כוונתו לצרף י"א שחייב מדאורייתא, וי"א שאסור מדרבנן.

בישול ע"י נתינת מים לתוך מים, ודין בישול באמבטי

המערב מים צוננים מועטים בתוך מים חמים מרובים שהם בכלי ראשון, והמים מגיעים לשיעור יד סולדת, יש בזה איסור מבשל, אבל אם המים לא מגיעים ליד סולדת י"א שמוותר כמש"נ בגמרא שהובאה לעיל לגבי מיחם ריק, ובאמבטי רותחת י"א שאסור לתת בה אפילו מים צוננים מרובים, מפני שמקפידים על חומה והיא חמה מאוד (משא"כ מים העומדים לשתייה שאינם חמים כ"כ, ובמים שבספל העומדים לרחיצה יש מחלוקת), ויש אוסרים באמבטי גם בכלי שני. והנותן מים חמים מכלי ראשון לתוך מים צוננים יש מתירים בזה גם כשהמים מגיעים ליד סולדת משום דתתא גבר, וי"א שלא שייך להתיר בזה משום תתא גבר, ורק כשהמים לא מגיעים ליד סולדת מותר, וכדלהלן.

איתא בגמרא (מ"ב.) תנו רבנן נותן אדם חמין לתוך צונן, ולא צונן לתוך חמין, דברי בית שמאי. ובית הלל אומרים בין חמין לתוך צונן ובין צונן לתוך חמין. במה דברים אמורים בכוס (שהוא צריך את המים לשתייה ולא ניחא ליה שיתחממו הרבה, ועוד דכלי שני הוא), **אבל באמבטי, חמין**

מים צוננים לתוך מעט מים חמים שבאמבטי, אבל נראה לאסור בזה.

מה החילוק בין נתינת חמין לתוך צונן לצונן בתוך חמין-
 רש"י מבאר שמותר לב"ש לתת חמין לתוך צונן ולא צונן לתוך חמין, משום דתתאה גבר. והקשו התוס' מה יענה המ"ד שעילאה גבר, ועוד דגם למ"ד תתאה גבר הרי העילאה מבשל כדי קליפה. ולכן ביארו התוס' כדעת ר"ת שדרך לתת את המועט במרובה, וכוננת הגמרא שמותר לתת מעט חמין לתוך הרבה צונן, מפני שמעט המים החמים מתערבים במים הצוננים המרובים ומתבטלת חמימותם, אבל מעט צונן לתוך הרבה חמין אסור מפני שהמים הצוננים מתבשלים. וכ"כ רבינו ירוחם שמה שהתירו באמבטי חמין לתוך צונן, היינו דווקא חמין מועט לתוך צונן מרובה, אבל בהיפך אסור. והטור כתב כדברי רש"י דטעמא משום דתתאה גבר, ומשמע דאפילו בכלי ראשון דרחיצה מותר לתת חמין לתוך צונן, דתתאה גבר, (אבל צונן לתוך חמין אסור אפילו במים לשתייה שאין דרך לחממם כ"כ, כיון שזה כלי ראשון). וכתב הבית יוסף שאין לומר בדעת הטור שבמים לרחיצה שהם חמים מאד אסור גם בחמין לתוך צונן, מפני שמרוב חומם הם מרתיחים את הצוננים, מפני שאין מי שאומר חילוק זה.

דעת הרמב"ם (לביאור הבית יוסף ודלא כהמגיד משנה) שאמבטי של מרחץ אין נותנין לה מים צוננים, אבל מותר לתת מים חמים מהאמבטי לתוך אמבטי אחר של צונן, והיינו כבית הלל. עוד כתב הרמב"ם שמותר ליצוק מים חמים לתוך מים צוננים, או מים צוננים לתוך מים חמים, והוא שלא יהיו בכלי ראשון. והיינו כבית הלל דשרו בין חמין לתוך צונן בין צונן לתוך חמין בכוס שהוא כלי שני. וכתב הבית יוסף שאף שבמיחם מותר לפי אביי לתת אפילו צונן לתוך חמין אם הצונן מרובה, הרמב"ם סבר דלא נקטינן כאביי, אלא כאוקימתא קמייטא דרב אדא שמדובר שאין במיחם מים והגדון הוא משום מצרף, ולהלכה במרובים מותר דקיימא לן כר"ש שדבר שאין מתכוין מותר. ולפי זה האיסור באמבטי הוא בכלי ראשון, ואין דין אמבטי שונה משאר כלי ראשון, דבכל כלי ראשון כולל אמבטי מותר חמין

לתוך צונן, אבל אסור לערות צונן לתוכו. ומ"מ כתב הטור שמותר לערות הרבה מים קרים לתוך כלי ראשון שיש בו מים חמים העומדים לרחיצה, היכא שהמים מרובים ואין יכולים להתבשל בהם אלא להפיג צינתם. וכתב הבית יוסף שמקורו מהדין הנ"ל שמותר לתת הרבה מים חמים לתוך מיחם כדי להפשירם.

ביאור דעת הטור שאוסר לתת מים צוננים בתוך ספל שהוא כלי שני- דעת הטור שספל שיש בו מים חמים לרחיצה אסור ליתן בהם צוננים אפילו אם הספל הוא כלי שני, והקשה הבית יוסף דהא איתא בגמרא דספל אינו כאמבטי, ותיריך הבית יוסף שהטור סובר כדעת התוס' שבאמבטי אסור אף בכלי שני, ועל זה אומרת הגמרא שכוס שהיא לשתייה מותר, אבל באמבטי שהמים חמים מאד איכא למיגזר שהרואה אותן חמים כל כך יסבור שהם כלי ראשון הוא, ואף שלדברי התוס' בספל מותר בכלי שני, דהאמבטי משמר חומו יותר מספל, ולפ"ז י"ל שהטור סובר כהתוס' שאמבטי אסור גם בכלי שני, אלא שלדברי הטור טעם האיסור באמבטי הוא שכיון שהמים עומדים לרחיצה בסתמא הם חמים מאד, והמים הצוננים שמתערבים בהם מתבשלים, ובספל מותר אף שהמים עומדים לרחיצה כיון שספל אינו משמר חומו כמו אמבטי, ומה שהטור אסר בספל הטעם הוא מפני שאין ידוע לנו מהו אמבטי ומהו ספל. ועוד י"ל שהטור סובר שמה שהגמרא מתירה ספל היינו דווקא בכלי שלישי, (ורב יוסף סבר מתחילה שגוזרים כלי שלישי אטו כלי שני), ולכן בכלי שני הטור אסר.

האם האיסור באמבטי גם בכלי שני- הובא לעיל שדעת התוס' שבאמבטי אסור אפילו בכלי שני, אמנם דעת הר"ן שהאיסור באמבטי הוא דווקא בכלי ראשון, אבל בכלי שני מותר לתת מים גם כדי לחממם, דכלי שני אינו מבשל.

האם מותר לתת מים צוננים מרובים לתוך אמבטי כדי להפשירם- כתב הר"ן שאסור לתת באמבטי צונן לתוך חמין אפילו להפשיר (שהרי במיחם הגמרא מחלקת בין הנותן כדי שיחמו לנותן כדי להפשיר, ובאמבטי הגמרא לא מחלקת בזה), וטעם האיסור הוא כיון שמקפידים הרבה על חום האמבטי. ורבינו ירוחם מביא שי"א שמותר לתת הרבה

שדעת הטור להקל בחמין לתוך צונן, ולדינא אין להקל בזה, דזה נוגע באיסור דאורייתא, ובדיעבד אין לאסור, ואם שופך חמין לתוך צונן שנתבשל כבר ונצטנן (כדרך שנוהגים בקפה או תה), בזה יש עוד סעד להתיר, ואין למחות ביד המקילים, אבל כל בעל נפש יחמיר לעצמו בזה. ואם החמין הם בכלי שני מותר לתת בתוכם צונן, או לשפוך אותם לתוך צונן.

סעיף י"ג

נתינת כלי עם מים בתוך חמין

איתא בגמרא (שבת מ:): **אמר רבי יצחק בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ וביקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי, ואמר לי טול בכלי שני ותן.** וביאר רש"י שהכונה שיטול מן המים בכלי שני כדי שיצטננו מעט, דכלי שני אינו מבשל, ואח"כ יתן את הפך לתוך אותו כלי שני. וכתבו התוספות שבכלי שני אף על פי שהיד סולדת בו מותר, שאין דפנותיו חמין והולך ומתקרר.

פסק ההלכה – אסור לתת כלי עם משקה בכלי ראשון אא"כ הם מרובים שא"א שיתבשלו, אבל בכלי שני מותר. וכלי שני היינו כלי ששפכו לתוכם מכלי ראשון, ואם מוציא בכלי ריק מתוך הכלי ראשון (מצקת וכדו'), י"א שדינו ככלי ראשון, ואם משההו בתוכם עד שמעלה רתיחה, ודאי דינו ככלי ראשון.

הנחת דבר סמוך לאש

סעיפים י"ד ט"ו

המניח סמוך לאש דבר שיש בו איסור בישול (דבר יבש שלא נתבשל או לח שנצטנן), והדבר הגיע לשיעור יד סולדת, יש בזה איסור בישול, ואם כוונתו להסירו משם לפני שיגיע לשיעור יד סולדת נחלקו הפוסקים אם אסור מפני שחוששים שישכח או לא, ודבר שאין בו איסור בישול מותר לתתו כנגד המדורה, ויש אוסרים מדרבנן להניחו ע"ג המדורה עצמה, כמו שאסור להחזיר דבר מבושל לכירה.

איתא בגמרא (שבת מ:): **תנו רבנן מביא אדם קיתון של מים ומניחו כנגד המדורה, לא בשביל שיחמו אלא בשביל שתפוג צינתו.** ובשמן יש מחלוקת תנאים, ומסקנת הגמרא **אמר רב יהודה אמר שמואל אחד**

לתוך צונן (ודלא כהר"ן וביאור המגיד משנה ברמב"ם שמחמירים באמבטי יותר משאר כלי ראשון), וצונן לתוך חמין אסור בכלי ראשון אף באינו עומד לרחיצה (ויש לדון מה הדין כשנותן מים צוננים מרובים). ומה שכתב הרמב"ם אמבטי של מרחץ שהיא מלאה מים חמים, נראה דמלאה היינו אורחא דמילתא, אבל גם באינה מלאה ובכל כלי ראשון אסור.

פסקי ההלכה

אמבטי, והיינו כלי עם מים שרוחצים בהם, שהוא מלא מים חמים (דמותר ליטול מהמים ולרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו אם הוחמו מערב שבת), אסור לשים בתוכה מים צוננים, ואפילו אם המים הומשכו מחמי טבריה אסור, דכיון שהם לרחיצה מסתמא חיממם הרבה. וכתב הרמ"א שהאיסור באמבטי הוא אפילו אם היא כלי שני. אמנם מותר לתת מים מרובים לתוך האמבטי באופן שהמים החמים ייעשו פושרים, וכתב המ"ב שאמבטי שהיא כלי ראשון יש לחוש גם במים מרובים. ומותר לתת ממי האמבטי החמים, לתוך אמבטי או כלי אחר ולתת מים צוננים אפילו מועטים לתוך אותו כלי, וכן מותר לתת מהאמבטי לתוך כלי או אמבטי שיש בהם מים צוננים, ואפילו אם האמבטי הוא כלי ראשון מותר לערות ממנו לתוך מים צוננים אם הם מרובים על החמין, או שיעשו המים פחות מיד סולדת, דאף שעירוי מבשל כדי קליפה, מ"מ במים הכל מתערב ומצטנן, ואם האמבטי הוא כלי שני, משמע מהט"ז שמותר לכו"ע גם כשהצוננים מועטים, והפמ"ג מפקפק בזה לדעת הטור. אבל חתיכת בשר רותח אסור לתת לתוך רוטב צונן (לשיטת הרמ"א היינו בנצטנן לגמרי), דכיון שאינם מתערבים יחד הפשר מבשל כדי קליפה, אמנם בדיעבד אין לאסור את הרוטב.

אסור לתת מים צוננים לתוך מים חמים בכלי ראשון, אא"כ המים לא יכולים להגיע לשיעור יד סולדת, (ובח"א כתב שאם נותן מעט מעט אסור, ויש לעיין בדבריו), ואם הכלי על האש או סמוך לה במקום שיכול להתבשל אסור. וכן אסור לתת מים חמים מכלי ראשון לתוך מים צוננים מועטים, וי"א

בסעיף ד' שדעת הרבה פוסקים שתבשיל שיש בו מרק ונצטנן, יש בו משום בישול אפילו בנתבשל כל צרכו, ואם לא נתבשל כל צרכו אפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי שייך בו בישול אפילו בעודו רותח (אפילו בדבר יבש. רמב"ם), וא"כ באופנים אלו אסור ליתנם כנגד המדורה במקום שהיד סולדת. ואפילו לפי מה שמשמע מהרשב"א שדבר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר לשרותו בחמין בשבת, י"ל שאסור להניחו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת, דהוי כמבשל על גבי האור שאסור מדרבנן, אך י"ל שחכמים לא אסרו אלא במניח על האש עצמה.

פסקי ההלכה

דבר שאינו מבושל אסור להניחו סמוך לאש במקום שיכול להגיע ליד סולדת, ואפילו אם הוא רותח אסור, ואפילו בדבר צונן אסור להניחו אף לזמן מועט כדי להפיג צינתו, שמא ישכח, ואף פירות או שאר דברים הנאכלים חיים אסור להניח שם, כיון שהם משתבחים ע"י הבישול, וכל דבר שמשתבח ע"י הבישול אסור לבשלו אע"פ שהוא נאכל כמות שהוא חי, ובברכי יוסף מסתפק אם זה דאורייתא, ומכמה ראשונים משמע שזה דאורייתא, וכ"כ הפמ"ג והגר"ז והחיי אדם. ואם נותן במקום שלא יכול להגיע לשיעור יד סולדת בו כדי להפיג צינתם או כדי להפשרם, מותר בכל גוונא.

דבר שנתבשל כל צרכו אסור לתתו על האש משום דמחזי כמבשל, אבל כנגד המדורה שאין דרך בני אדם ברוב הפעמים לבשל כך, מותר להניח שם דבר יבש שאין בו מרק אפילו אם נצטנן, (ועיין בה"ל שמעיר שהרי י"א שיש צליה אחר בישול). ואף כנגד המדורה אסור אא"כ מרחיק קצת, כדי שיהיה היכר שלא יבוא לחתות בגחלים. ויש אחרונים שכתבו שמדובר בסתם מדורה, אבל כשיש מדורת עצים בתוך התנור אסור אפילו אם מרחיק קצת, אם הוא מקום שהיד סולדת בו, אך אם אינו מעמיד את הכלי על קרקעית התנור אלא על כלי המפסיק יש להקל, כמש"נ בסימן רנ"ג.

ודבר לח או שיש בו מרק שנתבשל כל צרכו ונצטנן אסור להניחו כנגד האש, ואם היד סולדת בו מותר, וכתב הרמ"א שיש מתירים אפילו בנצטנן לגמרי, (אמנם על האש או על הכירה ממש אסור), ונהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי.

שמן ואחר מים יד סולדת בו אסור אין יד סולדת בו מותר, היכי דמי יד סולדת בו אמר רחבה כל שכריסו של תינוק נכזית ממנו.

האם מותר להניח את המים במקום שהמים יכולים להגיע ליד סולדת, ולהסירם לפני שיתבשלו – רש"י מבאר שהאיסור להניח קיתון מים כנגד המדורה בשביל שיחמו הכונה שלא שיניחם שם עד שיחמו, אלא כדי שתפוג צינתם. וכתב הר"ן שנראה מדבריו שאפילו קרוב למדורה במקום הראוי לבשל מותר אם אינו משהה את המים בכדי שיתבשלו, והשיעור של יד סולדת שאמר שמואל נאמר על שיעור חימום המים, ולא אם באותו מקום המים יכולים להגיע ליד סולדת, וכן משמע ברמב"ם.

דעת החולקים – כתב הר"ן שהקשו על רש"י דמבואר בירושלמי שלא התירו להפשיר אלא במקום שאינו ראוי לבשל, והיינו מקום שאינו יכול להגיע ליד סולדת, וכן דעת ר"י שבכל מקום הראוי לבישול אפילו להפשיר אסור, וכ"כ התוס' בשם רשב"א שקרוב למדורה אסור אפילו להפשיר, שמא ישכח וישאירם שם עד שיתבשלו, וכתב המגיד משנה שזה גם דעת הרשב"א, וכן דעת הרא"ש.

וכתב הבית יוסף שכיון דכמה רבנותא חולקים על רש"י והרמב"ם, הלכה כרבים, ובפרט שהירושלמי מסייע לדבריהם.

האם מותר להניח דבר מבושל על האש ממש – כתב הר"ן שצונן שנתבשל מותר לתתו דווקא בכלי ראשון או כנגד המדורה במקום שהיד סולדת, דאין דרך בישול בכך, אבל להניח על האש ממש אסור לכו"ע אף אם מסיר את הקיתון לפני שיגיע ליד סולדת, מפני שנראה כמבשל, שהרי אסור להחזיר לכירה שאינה גרופה וקטומה אפילו קדירה עם תבשיל שנתבשל כל צרכו אע"פ שמצטמק ורע לו, וכ"ש שאסור לתת לכתחילה, וכ"כ המגיד משנה בשם הרשב"א. והר"ן אוסר בזה אפילו במניח כדי להפשיר, אבל דעת הרמב"ן שבלהפשיר אין חילוק בין כנגד המדורה לבין על גבי המדורה.

הנחת דבר שיש בו איסור בישול כנגד המדורה – נתבאר

ששומן שנימוח מותר בשבת, דלאו נולד הוא, וכ"כ המגיד משנה בשם הרשב"א והרמב"ן, וכתב הר"ן שאף שמשקין שזבו אסורים (כמבואר במתני' שבת קמ"ג:), שאני הכא שגם בעודם קרושים תורת משקין עליהם לכל דבר. אבל בספר התרומה כתב שהרוטב אסור משום נולד, ואסר לתת כנגד המדורה קדירה שיש בה רוטב שנקרש, ולדבריו אף בנותן בחמה הרוטב אסור משום נולד. ורבינו ירוחם הביא את שתי הסברות, וכתב שנראה עיקר כדברי המתירים. וכתב הבית יוסף שכיון שהאיסור בזה הוא מדרבנן, הלכה כדעת המתירים.

דעת הרמב"ן ששומן שנקרש מותר לרסקו ולסוחטו, כיון שיש עליו תורת אוכל, דאיתא בגמרא (שם) שפירות דלא בני סחיטה נינהו סוחטין אותן לכתחלה. והר"ן כתב שאין משם ראייה, שכיון שהשומן כשאינו קרוש הוא משקה, דינו כפירות העומדים למשקין שהמשקה שיוצא מהם אסור בשבת.

מה הדין כשהשומן שנימוח מתערב במרק - כתב הבית יוסף שגם בעל התרומה שאוסר בפשטידא, מתיר בקדירה שיש בה גם שומן קרוש וגם מרק, דכשהשומן נימוח הוא מתערב עם המרק ואינו ניכר, וכמו שהגמרא מתירה לתת שלג וברד לתוך כוס עם יין. אמנם י"ל שהר"ן סובר שלדעת ספר התרומה אף שומן שנתערב במרק אסור, ולא דמי לנותן שלג וברד לתוך יין, דשאני התם שאין הברד ניכר כלל, אבל שומן שכשהוא נמחה הוא צף למעלה והוא ניכר, אסור לדעת בעל התרומה.

מה הדין כשהשומן שבפשטידא הוא מועט - כתב הבית יוסף שנראה שגם לדברי ספר התרומה אם עירה מערב שבת את המים והשומן שבפשטידא, מותר לחממה בשבת, וכן מותר לחמם בשבת בשר שמן אע"פ שיוצא ממנו קצת משקה, דדבר מועט לא חשיב.

האם האיסור הוא במקום שיכול להגיע ליד סולדת - המרדכי כתב שרבינו יחיאל מפרשי הביא ראייה להתיר להניח שומן שנקרש כנגד המדורה, מדאמרינן בגמרא (מ:)

אלונטית וכלי עופרת שבתוכו תבשיל שלא נצטנן מותר להניחו סמוך לאש כדי לחמם את התבשיל, אף במקום שיוכל הכלי להיות ניתן שם או שתשרף האלונטית, דכיון דלא ניחא ליה בהכי הוי דבר שאינו מתכוין, וגם מסתמא יזהר מאד לקחתו לפני שיתין או ישרוף.

שיעור יד סולדת הינו שהיד מתחממת ונכוית בו, והוא מקום שכריסו של תינוק נכוית בו, ואין משערים ביד, מפני שיש שסולד מרתיחה מועטת ויש שאינו סולד.

סעיף ט"ז

איסור בישול ונולד בשומן שנקרש

אסור לרסק בידים שלג וברד, ומכאן דנו הפוסקים לאסור להניח שומן קרוש כנגד המדורה כיון שהוא נימוח שם, או שמותר כיון שאינו עושה זאת בידים, וכן נחלקו האם שומן שנימוח בשבת אסור משום נולד או לא, ויש מתירים דווקא היכא שהשומן מתערב במרק, או בפשטידא שיש בה רק שומן מועט.

איתא בגמרא (שבת נ"א:) **תניא אין מרסקין לא את השלג ולא את הברד בשבת בשביל שיוצבו מימיו, אבל נותן הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה** (אע"פ שהם נימוחים מאליהם) **ואינו חושש.**

בטעם האיסור פירש רש"י משום דקא מוליד בשבת ודמי למלאכה שבזמנא מים הללו, וכתב הר"ן שכוננת רש"י שיש בזה סרך מלאכה, או שיש בזה גזירה שמא יסחוט פירות העומדים למשקין.

האם מותר להניח שומן קרוש כנגד המדורה - כתב הרא"ש בשם ספר התרומה שאסור לחמם פשטידא בשבת ליד המדורה, משום שהשומן הנקרש נימוח, והוא ליה מוליד, ודמי להך דאין מרסקין לא את השלג וכו'. אבל הר"ן כתב שדעת רש"י והרמב"ם שדווקא היכא דעביד בידים אסור, אבל להניחם בחמה או אפילו כנגד המדורה כדי להפשירם מותר. וכ"כ הסמ"ג שבגמרא משמע שהאיסור הוא דווקא לרסק בידים. וכ"כ הסמ"ק.

האם שומן שנימוח אסור בשבת משום נולד - דעת הר"ן

בתוכו, או שהסיר השומן מהפשטידא, מותר לכו"ע לחמם את הפשטידא, אף שהשומן המועט שבתוכו נפשר וזב. וכן מותר לחמם בשבת חתיכת בשר שמן אף שזב ממנו דבר מועט.

סעיף י"ז

נתינת צונן על המיחם – אסור לתת צונן ע"ג מיחם אפילו כדי להפשיר את הצונן, כל שהמיחם חם שאילו היה מניחו שם הרבה היה הצונן מגיע לידי סולדת בו, דחיישינן שמא ישכח ויניחנו שם עד שיתבשל, (ולדעת הרמ"א יש להקל בזה בדבר לח מבושל שלא נצטנן לגמרי), ואם אין הצונן יכול להגיע ליד סולדת מותר אפילו אם הצונן לא נתבשל מעולם. ועיין בסעיף ח' מה הדין בזה במיחם שעומד ע"ג האש. (דין זה למדו התוס' והר"ן מדין מניח כנגד המדורה, שנתבאר דינו בסעיף י"ד).

סעיף י"ח

איסור מגיס, והוצאה בכף מתוך הקדירה

מבואר בגמרא (ביצה ל"ד): שהמגיס בקדירה העומדת על האש חייב משום מבשל, ולהלן יבואר האם יש איסור מגיס גם בקדירה שהוסרה מן האש, ומה הדין בקדירה שהיא מבושלת כמאכל בן דרוסאי או מבושלת לגמרי, והאם בהוצאה בכף מן הקדירה יש איסור מגיס.

איתא במתני' (שבת י"ז): **בית שמאי אומרים אין נותנין אונין של פשתן לתוך התנור אלא כדי שיהבילו מבעוד יום, ולא את הצמר ליורה אלא כדי שיקלומ העין, ובית הלל מתירין.** ובגמרא (שם י"ח): איתא וניחוש **שמא מגיס בה, בעקורה וטוחה.**

וכתב הר"ן שמבואר מדברי הגמרא שקדירה שהוסרה מן האש ואינה מבושלת כמאכל בן דרוסאי אסור להוציא ממנה בכף, דנמצא מגיס ויש בזה משום מבשל, אבל בדבר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר, אמנם בצמר שביורה אסור אע"פ שקלטו העין, דדרך הצבעים להגיס בהם תמיד כדי שלא יחרכו, וכן מוכח בירושלמי. והמגיד משנה כתב בדעת הרמב"ם שאוסר להוציא בכף מקדירה המונחת על האש, דאם נתבשל כל צרכו מותר, דכיון שאף במחזירה

סכה אשה ידה שמן ומחממתה כנגד המדורה וסכה לבנה, וסתם שמן זית הוא קרוש ואפילו הכי שרי, וכתב המרדכי דמ"מ טוב להזהר שלא לשים כל כך קרוב לאש אלא רחוק כדי שלא תהא היד סולדת בו. ומשמע מדבריו שבעל התרומה אוסר רק במקום שיכול להגיע ליד סולדת. אבל הבית יוסף כתב שלבעל התרומה אסור גם במקום שלא יכול להגיע ליד סולדת, דאין האיסור משום בישול אלא משום נולד.

פסקי ההלכה –

ריסוק שלג וברד – אין לרסק שלג וברד בידים, משום שזה מוליד את המים, וכד שהמשקין שבתוכו נקשרו מלמעלה, מותר להניחו במקום שלא יכול להגיע לשיעור יד סולדת בו, כיון שהקרח שימס מתערב מיד במשקין שלמטה, אבל במקום שיכול להגיע לשיעור יד סולדת, אסור להניח שם אף לזמן קצר.

פשטידא והיינו פת כפולה הממולאת בחתיכות שומן, מותר להניחה כנגד האש במקום שיכול להגיע ליד סולדת, ואף שהשומן חוזר ונימוח זה נחשב דבר יבש שאין בו בישול אחר בישול אף בנצטנן, כיון שכשנותנו שם הוא יבש, (ואמנם לתת ע"ג האש ממש בלי כלי המפסיק אסור), ואין בזה משום נולד כיון שנימוח ממילא.

וכן מותר להניח **שם קדירה שיש בה רוטב שנקרש**, כיון שכשהשומן נימוח הוא מתערב עם הרוטב ואינו ניכר, אך כל זה לענין נולד, אך לענין איסור בישול אין מותר בקדירה שיש בה רוטב שנצטנן, אלא במקום שלא יוכל להגיע לשיעור יד סולדת.

וכתב הרמ"א שיש מחמרים שיש משום נולד, בין בקדירה מפני שהשומן שנמחה צף למעלה והוא ניכר, (ואפילו בחמה אסור להניחו כדי שימחה השומן), בין בפשטידא היכא שהשומן מרובה ויהיה ניכר כשהוא זב לחוץ, ונהגו להחמיר בזה, (אך לתת על התנור לפני שהוסק מותר, אך אין לעשות כך בפני עם הארץ), ובמקום צורך יש לסמוך על הדעה הראשונה ולעשות כך לכתחילה, ובדיעבד מותר בכל גוונא. אמנם אם יש רק מעט שומן שלא יזוב לחוץ, או שמניח את הפשטידא במרחק שלא יזוב לחוץ אלא יהיה נימוח רק

העומדת ע"ג האש, (ודלא כהמ"א), ולהגר"א מותר אף בלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי. (בה"ל ד"ה שנמצא).

צמר שביורה אע"פ שקלטו העין אסור להגיס בו, משום צובע, ועוד שע"י ההגסה הצבע נקלט יותר, וי"א שהטעם משום שהסמנים צריכים בישול לעולם, ונ"מ שלטעם זה אסור אף במבשל סמנים במים בלי צמר.

סעיף י"ט

נתינת דבר על צלי כנגד המדורה

איתא בגמרא (שבת ק"ט). אמר רב חסדא **שריקא טויה שרי**. ופירש רש"י שמותר בשבת לשרוק ולטוח שמן וביצים מגולגלים על הצלי כשהוא חם, ובלבד שלא יהא רותח כדי לבשל, ולא אמרינן דמי למתקן.

פסק ההלכה - אסור לטוח שמן ושום על הצלי אם היד סולדת בו, או שהוא כנגד המדורה, דאף אם הצלי מבושל, יש בישול בשום ובשמן, ואף בהניח את הצלי בכלי שני אסור, ד"א שדבר גוש מבשל בכלי שני, (אך בדיעבד אין לאסור בכלי שני, ואם טח לפני שהניחו בכלי, הפמ"ג אוסר בשום בכחוש עד כדי נטילה, ובשמן עד שישים). אמנם שומן שנתבשל ונקפא מותר לטוח אפילו כנגד המדורה, בדבר יבש אין בישול אחר בישול, ומשום נולד ליכא כיון שהשומן נבלע בבשר ואינו בעין, אבל לכתחילה טוב שלא ירסקנו בידים אלא יניח מעט מעט ויהא נימוח מאיליו, ובאופן זה מותר לטוח גם בשומן אוז שנקפא.

הנותן את האור חייב משום מבעיר, מפני שהגחלת מתלבה בהליכתו. והנותן עצים על האור ג"כ חייב משום מבעיר. והנותן את הקדירה על האור חייב משום מבשל אם היא חדשה שמתלבנת ומתחזקת בכך. והנותנים מים ובשר ותבלין בקדירה שע"ג האור, חייב כל אחד משום מבשל. ואם אחד הביא קדירה והשני מים, והשלישי בשר, והרביעי תבלין, והחמישי עצים, והשישי אור, והשביעי הגיס, השניים האחרונים חייבים. (ס"ק ק"ח).

אסור לקחת מים מסאמאואר (מיחם) שאינו גרוף. (שם).

לאש אין חייב משום מבשל, אין לגזור לאסור הוצאה בכף, (ולדבריו לדעת הסוברים שאין איסור בישול בדבר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, מותר גם להוציא בכף). והראב"ד חוק וסובר שאין איסור להוציא מהקדירה בכף.

כתב המגיד משנה שי"א שאין חיוב בישול אלא בהגסה ראשונה, דאינו מתבשל מהרה אלא בהגסה זו, אבל אחרי שהגיס פעם אחת פטור, מפני שגם ללא ההגסה הדבר מתבשל, ולדעה זו נוטים הרמב"ן והרשב"א.

הוצאה בכף בקדירה שהוסרה מן האש - כתב הבית יוסף שלדעת הרמב"ם יש איסור מגיס בהוצאה בכף מן הקדירה, גם בקדירה שהוסרה מן האש אסור אם היא רותחת. וכ"כ רבינו ירוחם, וכ"כ הטור בסימן רנ"ב שהמגיס בקדירה רותחת אפילו אינה על האש חייב משום מבשל.

פסקי ההלכה

תבשיל שאינו מבושל כל צרכו אסור להוציא ממנו בכף, אפילו אם הקדירה אינה ע"ג האש, מפני שנמצא מגיס ואיכא משום מבשל מדרבנן, וכ"ש שאסור להגיס ממש שבוה יש חיוב חטאת לפמש"כ השו"ע בסעיף ד'.

תבשיל שנתבשל כל צרכו מותר אפילו להגיס בו, דאין בישול אחר בישול, ומשמע בבית יוסף שאפילו בעומד ע"ג האש מותר להוציא בכף, אבל הא"ר מסיק שיש לאסור בזה. ובמ"ב ס"ק קי"ח הביא שדעת המג"מ שדבר שאין בבישולו חיוב, אין בהגסתו חיוב, והבית יוסף כתב שבעומד על האש חייב בהגסה אפילו במבושל כל צרכו, וצ"ע שהרי בדבר המבושל כל צרכו אין איסור בישול, ובדיעבד בודאי אין לאסור.

כתב הרמ"א שלכתחילה בקדירה לא יוציא בכף אלא יהפוך את הקדירה לקערה, וכתבו האחרונים שאין נוהגים להחמיר בזה, דמדינא מותר אפילו להגיס ממש, והרוצה יחמיר בהגסה ממש אבל להוציא בכף אין להחמיר כלל בנתבשלה כל צרכה ואינה ע"ג האש. ומשמע שבכל המינים יש להקל בזה, ובמ"א משמע שבדבר שיכול לשופכו בקלות יש להחמיר, אבל אין העולם נוהגים כך. (בה"ל ד"ה אף). ולענין דיעבד אם הגיס בשוגג אחרי שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אין לאסור את התבשיל אפילו בקדירה

עיקרי הדינים-

מעשה שבת- מי שעשה אחת מל"ט מלאכות במזיד, אסור לו להנות מזה לעולם, (אמנם דמי הדבר מותרים, והקדירה שבישל בה אסורה מפני שהיא בלועה באיסור), ולאחרים מותר מיד במוצאי שבת, ואפילו מי שבישלו בשבילו מותר מיד. ואם המלאכה נעשתה בשוגג, מותר לו ולאחרים מיד במוצאי שבת. ובמקום הצורך יש להקל בשוגג מיד גם לו, ובמזיד במוצאי שבת. דבר שיש בו ספק פלוגתא אינו אסור בדיעבד. מלאכה האסורה מדרבנן בשוגג לא נאסרת. שי"ח.

פרטי הלכות בישול- א' בישול בחמה מותר, ובתולדות חמה אסור מדרבנן. ב' דבר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי שייך בו איסור בישול אפילו בעודו רותח. ג' דבר שכבר התבשל כל צרכו אין בו איסור בישול (אך לא יתנו לכלי ראשון העומד על האש משום דמיוחו כמבשל), ובדבר לח (או דבר יבש שיש בו מרק) יש בו איסור בישול אם אין היד סולדת בו, ולרמ"א מותר כל זמן שלא נצטנן לגמרי. ד' י"א שיש איסור בישול אחרי אפיה או צליה, וכן יש איסור צליה אחרי בישול, וצליה אחרי צליה ואפיה אחרי אפיה מותר לכו"ע. ה' מותר לתת מלח בכלי ראשון אם העבירוהו מן האש, ויש אוסרים, והמחמיר תבוא עליו ברכה, ואם המלח נעשה ממים שנתבשלו מותר לכו"ע, וכן הדין בסוכר, וטוב להזהר בכלי ראשון לכתחילה. ו' מיחם חם שאין בתוכו מים, אסור לתת בתוכו מים שיתחממו לשיעור יד סולדת, ואם המים לא יתחממו ליד סולדת אין בזה איסור בישול, ואם כוונתו לחזק את הכלי אסור.

הנחה על גבי קדירה- מותר להניח דבר יבש מבושל אפילו צונן, או דבר לח שהוא חם על גבי קדירה שהטמינוהו מבעוד יום. ואם הקדירה מונחת ע"ג האש, יש מתירים לתת עליה כלי שיש בו דבר לח חם המבושל כל צרכו, או דבר יבש המבושל כל צרכו אפילו אם נצטנן, וצונן אסור אף אם כוונתו להסירו לפני שיתחמם (שמא ישכח).

המניח סמוך לאש דבר שיש בו איסור בישול (דבר יבש שלא נתבשל או לח שנצטנן), והדבר הגיע לשיעור יד סולדת, יש בזה איסור בישול, ודבר שאין בו איסור בישול מותר לתתו כנגד המדורה, אבל אסור מדרבנן להניחו ע"ג המדורה עצמה, כמו שאסור להחזיר דבר מבושל לכירה.

המגיס בקדירה העומדת על האש חייב משום מבשל, ואסור מדרבנן להוציא בכף מתבשיל שאינו מבושל כל צרכו, ובמבושל כל צרכו מותר אפילו להגיס (והא"ר אוסר בעומדת ע"ג האש).

סימן שי"ט

מלאכת בורר

בורר הוא אחד מל"ט מלאכות שבת, וחייבים על זה חטאת בשוגג ומיתה במזיד כמו בשאר מלאכות. וענין מלאכת בורר הוא תיקון המאכל שבתערובת (וה"ה שאר דברים) ע"י הפרדתו מן הפסולת.

ויש להזהר בכל מקום שיש תערובת של אוכל ופסולת, או של שני מינים, שלא לעבור על איסור בורר, אלא לעשות באופן המותר בשבת (והיינו להוציא את מה שהוא רוצה להשתמש בו מתוך השאר, בידו ולא בכלי, ורק לפני האכילה או השימוש, וכדלהלן). וכתב המ"ב "ובעונותינו הרבים הרבה אנשים נכשלים באיסור בורר, ועל כן אראה לבאר אותה בעזר ד' בכל פרטיה".

סעיפים א' ב'

איתא בגמרא (שבת ע"ד). **תנו רבנן היו לפניו שני מיני אוכלים, בורר ואוכל, בורר ומניח, ולא יברור, ואם בירר חייב חטאת. מאי קאמר, ואסיק אמר אביי דהכי קאמר בורר ואוכל לאלתר בורר ומניח לאלתר ולבו ביום לא יברור ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת.** ואמרינן בתר הכי **היו לפניו שני מיני אוכלין ובירר ואכל ובירר והניח, רב אשי מתני פטור, ורבי ירמיה מדפתי מתני חייב. רב אשי מתני פטור, והא תני חייב, לא קשיא הא בקונן ותמחוי הא בנפה וכברה.**

וכתבו הראשונים שבנפה וכברה אסור אפילו בבורר לאלתר. ובהא דבורר ומניח לאלתר פירש רש"י לאכול לאלתר שאין זה דרך בוררים. והתוספות כתבו בורר ומניח לצורך אחרים. **שיעור לאלתר-** כתבו הראשונים דלאלתר היינו שיעור מה שמסיב על השולחן באותה סעודה בלבד. אמנם ברבינו ירוחם משמע שאם הוא בורר אחר הסעודה, כל שבורר לצורך סעודה אחרת באותו יום בעצמו הוי לאלתר, אבל לפני או בתוך הסעודה חשיב לאלתר רק לצורך אותה הסעודה. והמרדכי כתב דדוקא להתחיל ולאכול אחר ברירתו שרי, אבל לאכול אחר שעה נעשה כבורר לאוצר, וכן משמע ברמב"ם, ואפשר שכל שבורר לצורך סעודה, כל זמן שמסיב באותה סעודה חשוב לאלתר, כדברי רבנו חננאל.

מהרמב"ם משמע שאם בירר להניח עד אחר שלש או ארבע שעות, יש חילוק בין בורר אוכל מתוך פסולת לבורר אוכל אחד מאחר, דבבורר אוכל מתוך פסולת חייב, ובבורר אוכל אחד מאחר לא מיחייב אלא אם כן בירר שחרית לאכול בין הערביים. וצ"ב מניין לו חילוק זה.

מרש"י משמע שכל שהוא בורר בידו, אע"פ שהוא מטיל את

הבאה אחרי שגמר את הסעודה, ויש להזהר בזה כי זה נוגע לאיסור דאורייתא.

ברירת עלי חסה – עלים מעופשים של שלאט"ן (-חסה) אסור מדאורייתא לבורר, ואם הם ראויים לאכילה ע"י הדחק אסור מדרבנן לבורר, ואם בורר את העלים הטובים מן המעופשים סמוך לסעודה מותר. ואם כל העלים מחוברים לקלח אחד והעלים המעופשים הם החיצוניים, מותר להסיר את העלים המעופשים כמו שמותר להסיר קליפה.

מה שנוהגים להכין בצלים בחומץ לסעודה שלישית ובוררים את העלים הטובים מתוך הכמושים והמתולעים, מותר רק לברור את הטובים מן הרעים סמוך לסעודה, והמחמיר ועושה זאת מערב שבת תבוא עליו ברכה, כי קשה להזהר בדיני הברירה בזה, אך אין למחות בידי המקילים.

סעיף ג'

ברירה בשני מיני אוכלין

איתא בגמרא (שבת ע"ד). **תנו רבנן היו לפניו שני מיני אוכלים, בורר ואוכל, בורר ומניח, ולא יברור, ואם בירר חייב חטאת.**

הרא"ש לומד מדברי הגמרא שגם בורר אוכל מתוך אוכל, האוכל שרוצה לאכול עכשיו נקרא אוכל והשני נקרא פסולת, ואסור לברור את מה שאינו רוצה לאכול עכשיו, וכן פסקו הטור והשו"ע.

פסק ההלכה – היו לפניו שני מיני אוכלים והוא חפץ באחד מהם, מה שרוצה עכשיו נחשב אוכל והשני נחשב פסולת.

מה נחשב שני מינים לענין ברירה – הנה איסור ברירה הוא באוכל ופסולת או בשני מיני אוכלין, ויש לברר מה נחשב שני מינים ויש בזה איסור ברירה, וכתבו הפוסקים ששני מיני דגים אע"פ שהחתיכות גדולות וכל אחת ניכרת בפני עצמה, אך הם מעורבים יחד יש בזה ברירה (התרומה הדשן הסתפק בזה, ונטה להחמיר מפני שזה ספק חיוב חטאת. בית יוסף). אבל דבר שהוא מין אחד, אע"פ שבורר חתיכות גדולות מתוך קטנות לא מיקרי ברירה, וא"כ חלק מהם

האוכל לתוך כלי אחר ואפילו לתוך נפה וכברה מותר, כיון שהוא בורר לאכול לאלתר.

פסקי ההלכה

כללי הלכות בורר – א' הבורר פסולת מתוך אוכל אפילו בורר בידו ולא בכלי, ודעתו לאכול מיד, חייב, (אפילו ביד אחת, או שהפסולת מרובה מהאוכל). ב' הבורר בכלי שדרך לברור בו כגון נפה וכברה, אפילו בורר אוכל מתוך פסולת ודעתו לאכול מיד חייב, ואפילו דעתו לאכול שניהם חייב. ואם בורר אוכל מתוך פסולת בכלי שאין דרך לברור בו פטור אבל אסור ואפילו בחצי גרוגרת אסור, דבנפה וכברה חצי שיעור אסור מן התורה. ג' הבורר אוכל מתוך פסולת בידו, אם בדעתו לאכול לאחר זמן ואפילו באותו יום חייב, ואין מותר לברור אלא כשבורר אוכל מתוך פסולת בידו ודעתו לאכול מיד, ואז אפילו כשהפסולת מרובה מהאוכל מותר.

אם בורר מין מחבירו, ודעתו להניח שניהם לאחר זמן, חייב, כיון שתיקן את שניהם לאכילה, (ולא דמי למסנן חלמון מתוך החלבון ע"י מסננת דמותר כיון שאינו מתקנם לאכילה), ודלא כהפמ"ג. בה"ל ד"ה היו.

אם בדיעבד נאסר המאכל ע"י הברירה – הפמ"ג אסר באותה שבת, ולהגר"א אם בירר בשוגג מותר לאלתר, ובמקום צורך אפשר לסמוך על הגר"א. בה"ל ד"ה ובורר.

מה נקרא לאלתר – מותר לברור בידו אוכל מתוך פסולת כדי לאכול לאלתר, וכתב הרמ"א שכל מה שבורר לצורך אותה סעודה מיקרי לאלתר, אפילו אם אחרים אוכלים איתו, והיינו אפילו אם הסעודה נמשכת כמה שעות, ואפילו אם הוא מכין לאחרים והוא לא אוכל איתם מותר, ואפילו אם בירר כדי להאכיל לבהמה ועופות לאלתר שרי.

אם נשאר מברירתו לסעודה אחרת אין בכך כלום, אך אם נתכוין כדי שישאר לסעודה אחרת חייב חטאת, ואם בירר לאותה סעודה ונמלך להשאיר לסעודה אחרת, דעת הפמ"ג שאין בזה חיוב חטאת אך לא אריך למעבד הכי, וצריך ראייה לדבריו.

אם בורר בשחרית לבין הערביים, או אפילו בזמן מופלג מבין הערביים, חייב, ויש מתירים בשני מיני אוכלין לברור לצורך הסעודה

סעיף ד'

האם יש אופן שמותר לברור פסולת מתוך אוכל

איתא בגמרא (ביצה י"ד:): **תנן הבורר קטנית ביום טוב, בית שמאי אומרים בורר אוכל ואוכל, ובית הלל אומרים בורר כדרכו.** ובגמרא **אמר רבן גמליאל במה דברים אמורים כשהאוכל מרובה על הפסולת, אבל פסולת מרובה על האוכל דברי הכל נוטל את האוכל ומניח את הפסולת. פסולת מרובה על האוכל מי איכא מאן דשרי, לא צריכא דנפיש בטירחא וזוטר בשיעורא.** ומשמע בגמרא שיש אופן שמותר לפי ב"ה לברור פסולת מתוך אוכל, ויש לברר מהו אופן זה, והאם היתר זה נאמר גם בשבת או רק ביו"ט.

שיטת רש"י שכוונת הגמרא דהיכא שהרוב פסולת גם לפי ב"ה אסור לברור, ואפילו לטלטל אסור משום מוקצה, דהמיעוט בטל לגבי הרוב והוי ככולו פסולת, אבל היכא דנפיש בטירחא וזוטר בשיעורא, והיינו כשהפסולת מועטה אבל היא דקה שזה טורח להוציאה, מותר להוציא את האוכל, ואם טורח הוצאת האוכל מרובה מטורח הוצאת הפסולת מותר לב"ה להוציא את הפסולת. וכתב הר"ן שי"מ דאירי שהאוכל דק ומועט והפסולת מרובה וגסה, וקמ"ל שאף שיותר קל להוציא את הפסולת מותר רק להוציא את האוכל, וסיים הר"ן שיתכן ששני הדברים נכונים.

דעת הטור – הטור פסק שאם יש טורח בברירת האוכל יותר מברירת הפסולת, בורר כדרכו לזרוק הפסולת, ואם יש יותר טורח בברירת הפסולת כגון שהוא דק נוטל אוכל ומניח הפסולת, וכל זה כשהאוכל מרובה על הפסולת בכמותו, אבל אם כמות הפסולת מרובה אסור אפילו לטלטל מפני שהאוכל בטל ברוב הפסולת. וכתב הבית יוסף שהטור פוסק כדעת רש"י, ואע"פ שדין זה נאמר לגבי יו"ט, סובר הטור שאין חילוק בדין זה בין שבת ליו"ט. והטור מוסיף (ומקורו מהרא"ש) שאגוזים ובוטנים שנשתברו ומונחים עדיין עם הקליפה, אע"פ שהקליפה מרובה על האוכל לא חשיב רובו פסולת, כיון דאורחיהו בהכי והוי שומר לפרי.

דעת הרמב"ם – הרמב"ם חולק על רש"י וסובר שבפסולת

אינם טובים כמו האחרים כגון שהתקלקלו, או שחלק מדג חי וחלק מדג מת, ורוצה לברור אלו מאלו, דאז צריך לברור את מה שרוצה לאכול עכשיו. ואפילו ב' מינים ובורר את החתיכות הגדולות או הקטנות של שני המינים יחד, מותר. ותפוחים חמוצים ומתוקים מסתפק הפמ"ג אם זה ב' מינים, ואם מחמת החמיצות אינם ראויים לאכילה ודאי זה נחשב לפסולת, ואפילו אם הם ראויים לאכילה ע"י הדחק אסור מדרבנן. ובשר צלי ומבושל נחשבים לשני מינים, וכ"ש בשר של סוגי עופות שונים.

ברירה במין אחד – הט"ז מחמיר שגם במין אחד יברור את מה שרוצה עכשיו, או שיקח מה שיגיע לידו, אבל הרבה אחרונים הסכימו שמותר גם להוציא את מה שאינו רוצה עכשיו.

ברירה בכלים – בכל שני מינים כגון כלים ובגדים שיין ברירה, וצריך לברור את מה שהוא צריך עכשיו.

סילוק דברים כדי להגיע למה שהוא צריך – אם תלויים כמה בגדים וכדי למצוא את בגדו הוא מסלק את שאר הבגדים, או שמסלק בקערה כמה מינים כדי להגיע למין שלמטה, אפשר דלא הוי בכלל בורר, ועיין בזה בקטע הבא מש"כ הביאור הלכה.

ברירה לא הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה אע"פ שאינו צריך את הפסולת שמוציא, משום שענין המלאכה הוא שהאוכל אינו ראוי כ"כ כשהוא מעורב בפסולת, וע"י הברירה מיפה את המין שהוא חפץ בו, וזה שיין בין באוכל ופסולת ובין בשני מינים מעורבים והוא חפץ באחד מהם, שאותו מין מתייפה ע"י הברירה. אמנם אם מין אחד מונח ע"ג המין השני ואינם מעורבים יחד, נראה שמותר לסלק את המין הראשון כדי להגיע למין שתחתיו (אפילו למ"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב), דכיון שאין המינים מעורבים לא חשיב ברירה, ואף את"ל שהם נחשבים מעורבים וחשיב ברירה, אין להחמיר רק כשמסלק את המין שלמעלה ודעתו להניחו ללאחר זמן, אבל אם דעתו להגיע למין שלמטה לא הוי בכלל בורר כלל, ועכ"פ לא הוי מלאכה הצריכה לגופה, ואין להחמיר בדבר. בה"ל ד"ה לאכל מיד.

לברור, דיש להם על מי לסמוך, אלא אף קודם האכילה יש ללמוד זכות על המקילים, דאם העצמות רכות וראויות ג"כ לאכילה ומצוי שאוכלים אותם אח"כ, אין עליהם שם פסולת, ואפילו בעצמות קשות י"ל שזה תיקון אוכל בעלמא ולא ברירה, כיון שהעצמות והבשר מחוברים יחד, (וכמו שמותר לקלף קליפה של אוכל), ובלבד שיאכלו לאלתר אבל ללאחר זמן יש להזהר מאד, ועצמות שאין עליהם בשר יזהר שלא לבוררם, אלא יאכל את הבשר והעצמות ישארו בקערה, ואם קשה לו לדקדק בזה, ימצוץ כל עצם לפני שמשליכה. בה"ל ד"ה מתוך.

הכנת גאלע בשבת - המכניס בשבת בבוקר מאכל הנעשה מרגלי בהמה לסעודה שלישית, צריכים להזהר כדלהלן: א' לא לקלף שומים ובצלים, דכיון שאוכל מזה לאחר זמן הוי בורר. ב' לא לחתוך את השומים והבצלים דק דק דיש בזה משום טוחן, (ויש מחמירים בזה אפילו בלאלתר). ג' לא לתת את השומים והבצלים לתוך רוטב שהיד סולדת בו והוא בכלי ראשון, ונכון להזהר גם בכלי שני, ואם היד נכוית בו בודאי יש להזהר בזה מאד. ד' לא לברור את העצמות מהבשר ולהשליכם, דזה בורר, אלא ימצוץ כל עצם בפה לפני שיזרקנה. בה"ל ד"ה חייב.

סעיף ה'

ברירה בתורמוסין

איתא בגמרא (שבת ע"ד). **חזקיה אמר הבורר תורמוסים מתוך פסולת שלהן חייב. לימא קסבר חזקיה אוכל מתוך פסולת אסור. שאני תורמוסים דשלקיה ליה שבנעא זימני ואי לא שקלי ליה מסרח, וכפסולת מתוך אוכל דמי.**

רש"י מביא ג' ביאורים בגמרא:

א' תורמוסין שולקים אותם ז' פעמים כדי למתקם, ואם לא מוציאים את האוכל מתוך הפסולת האוכל מסריח ע"י השליקה, ולכן כל זמן שהאוכל מעורב בפסולת יש לאוכל דין פסולת ואסור להוציאו כמו שאסור להוציא פסולת מתוך אוכל.

ב' תורמוסין יש בהם משובחים שצריכים בישול ז' פעמים, ויש בהם גרועים שדי להם בפעמיים ושלש, וכוונת הגמרא שאסור להוציא את המשובחים אחרי פעמיים או שלש

מרובה על האוכל אין האיסור מצד מוקצה, אלא שבה פשיטא שאסור לברור פסולת מתוך אוכל, ולברור אוכל מתוך פסולת מותר כיון שאין דרך ברירה בכך, וכוונת ר"ג שאף שאם האוכל מרובה גם בשיעורו וגם בטירחא מותר לברור את הפסולת, אם הפסולת דקה וזה יותר טירחא להוציא את הפסולת אסור להוציא את הפסולת. עוד מבואר ברמב"ם שכל ההיתר להוציא את הפסולת כשהאוכל מרובה זה רק ביו"ט, אבל בשבת הבורר פסולת מתוך אוכל חייב בכל גוונא, וזה שכתב הרמב"ם בהלכות שבת שהבורר פסולת מתוך אוכל אפילו בידו אחת חייב, וכ"כ הר"ן בשם רבינו חננאל, ויליף לה מדאמר חזקיה (שבת ע"ד). הבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהן חייב, ומדקאמר סתמא משמע אפילו לאלתר, וטעמא משום דעיקר בורר היינו פסולת מתוך אוכל. וכתב המגיד משנה שכן דעת הרמב"ן, וכן משמע מהרי"ף, וכ"כ הסמ"ג והסמ"ק, ומכל מקום לענין בורר אוכל מתוך פסולת משמע דבכל גוונא שרי בשבת לפי שיטה זו, ואפילו פסולת מרובה. ובשו"ע פסק כדעת הרמב"ם.

פסק ההלכה - אין לברור פסולת מתוך אוכל אפילו ביד אחת, ואפילו בורר כדי לאכול לאלתר חייב, ואפילו אם האוכל מרובה וזה יותר טירחא לברור את האוכל (דביו"ט צריך לברור את הפסולת משום שמחת יו"ט), אסור.

ברירה בשעת אכילה - בברכי יוסף כתב שמהר"י אבולעפיא מיקל לברור פסולת מתוך אוכל בשעת האכילה ממש, דזה דרך אכילה, ומהריט"ץ אסר (ובשו"ע סובר כמהריט"ץ), וכתב שמסתמת הפוסקים משמע לאסור, והבה"ל (ד"ה הבורר) כתב שנחלקו בזה הראשונים, עוד כתב (ד"ה מתוך) שאפשר שאין למחות ביד המקילים, דיש להם על מי לסמוך.

ברירה בעצמות - כתב המאמר מרדכי שאסור לקרוע את הדג מגבו ולהסיר את השדרה שבאמצע, וכן בשעת אכילה אסור להשליך את העצמות, אלא יאחז בעצם ויאכל את הבשר ואח"כ ישליך את העצם, וחתיכה שאין עליה בשר לא יגע בה ויאכל רק את הבשר שבקערה. וכתב הבה"ל דלא מבייא בשעת האכילה דאפשר שאין למחות ביד הנוהגים

השרביטין שהזרע בתוכו.

עוד איתא בגמרא (ביצה י"ג): **כיצד מולל, אביי משמיה דרב יוסף אמר חדא אחדא** (בין האגודל לאצבע), **ורב אויא אמר חדא אתרתי** (בין האגודל לשתי אצבעותיו). **רבא אמר כיון דמשני אפילו חדא אכולהו נמי.**

ונחלקו הראשונים בדברי הגמרא בביצה אם היתר זה של מלילה באצבעותיו נאמר רק ביו"ט או גם בשבת, דעת התוס' שרק ביו"ט מותר, והקשה הר"ן שבגמרא שבת קכ"ח. מבואר שגם בשבת מותר למולל, והביא שהרז"ה מתרץ שבשבת מותר רק בחבילי פאה אזור וקורנית, אבל בחבילי תבואה וקטניות מותר רק ביו"ט, ויש מתרצים שבשבת מותר למולל רק כדי לרכך את האוכל, אבל לפרק את האוכל מתוך הקש אסור. אבל דעת הר"ף והרא"ש והרמב"ם ורבינו ירוחם שדברי הגמרא להתיר מלילה באצבעות כדי לפרק את הזרע מהגעוילים נאמרו גם לגבי שבת, ופסקו כרבא, וכן פסק השו"ע, והרמ"א חושש לדעת המחמירים לגבי שבת.

פסקי ההלכה

אין למולל שיבולים כדי לפרק את הגרעינים מתוכם, מפני שנראה כדש (כ"כ רש"י, ומשמע דהוי דרבנן, ומרבינו חננאל והערוך משמע שזה דאורייתא), אלא ימולל בשינוי, והיינו שימללם בראשי אצבעותיו ולא בידו, וימולל רק מעט. וכתב הרמ"א שיש מחמירים וסוברים שאסור לפרק את הגרעינים מתוך השיבולים אפילו כדי לאכול לאתלר, ורק לרכך את השיבולים מותר בשינוי, אמנם אם נתפרקו הגרעינים מן השיבולים בערב שבת מותר לקלפם בשבת לכו"ע אם דעתו לאכול לאתלר, ואפילו לקלוף הרבה מותר.

לרכך תפוח קשה, אפשר דמותר אפילו בלי שינוי.

קילוף קטניות - אין להוציא הקטניות מהשרביטין (- תרמילים) אלא מעט וע"י שינוי, והעולם מקילים בזה, וצ"ל שבעודם לחים הוי כמפריד אוכל מאוכל, אמנם ביבשים, או בקטניות שהשרביט אינו ראוי לאכילה, אסור לכו"ע בלי שינוי, אף שדעתו לאכול מיד, ואפילו אם ניתקו את הקטניות מן השרביטין אסור, ואם אין דעתו לאכול מיד אסור אפילו בשינוי, כיון שיש

אע"פ שהם משובחים יותר, דחשיב כפסולת כיון דאי לא שלקי ליה (לפי ביאור זה הגירסא שלקי ולא שקלי) מסרח, ואילו הגרועים לא יסריחו אם לא ישלקם כיון שכבר נגמר בישולם.

ג' רבינו הלוי גורס ואי שקלי ליה מסרח, והיינו שכשנוטלו נימוח בין אצבעותיו ונמאס, ולכן ההוא דשקיל הוי כפסולת, והנשאר הוי אוכל עד שחוזר ונוטלו.

והרמב"ם כתב הבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהם חייב, מפני שהפסולת שלהן ממתקת אותן כשישלקו אותם עמהם, ונמצא כבורר פסולת מתוך אוכל וחייב. וכן פסק השו"ע.

פסק ההלכה - הבורר תורמוסין מתוך הפסולת שלהם חייב, מפני שהפסולת שלהם ממתקת אותם בשליקתם יחד, ובלא זה התורמוס מר מאד, והפסולת אינה מרה כ"כ.

סעיף ו'

פירוק גרעיני תבואה מהשיבולים

אסור למולל שיבולים כדי להוציא את האוכל מתוכם, ואיסור זה אינו משום בורר (כיון שעדיין יש כאן פסולת), אלא משום שזה דומה למפרק שזה תולדה של דש, ונ"מ שגם במולל כדי לאכול לאתלר אסור, אמנם בשינוי מותר וכדלהלן. ובסעיף ז' יבואר דין ניפוי המלילות שהוא אסור משום בורר.

איתא בגמרא (ביצה י"ב): **המולל מלילות מערב שבת, למחר מנפח מיד ליד ואוכל, אבל לא בקנון ולא בתמחוי**. ומפרש בגמרא דדוקא מערב שבת אבל בשבת אין מוללין מלילות.

עוד איתא בגמרא (שבת קכ"ח). **תניא חבילי פיאה איזוב וקורנית, הכניסן לעצים אין מסתפק מהם בשבת, למאכל בהמה מסתפק בשבת מהם, וכו', ומולל ואוכל, ובלבד שלא ימלול בכלי (הרבה), דברי רבי יהודה, וחכמים אומרים מולל בראשי אצבעותיו ואוכל, ובלבד שלא ימלול בידו הרבה כדרך שהוא עושה בחול**. והיינו שלרבי יהודה מותר למולל בידו הרבה, ורבנן מחמירים וסוברים שמותר רק בראשי אצבעותיו, אבל בכל היד אסור. ומלילה היינו שאם בא לאכול הזרע מולל

בזה איסור בורר.

כוחו.

וכתב הרמב"ם כשהוא מנפח מנפח בידו אחת בכל כחו, אבל לא בקנון ובתמחוי, גזירה שמא ינפח בנפה ובכברה שהוא חייב. וכתב המגיד משנה שדווקא בידו אחת מותר, אבל בשתי ידיו אסור, וכ"כ הר"ן, ולפי זה הא דתני מנפח מיד ליד, הכונה באותה יד עצמה, ובדעת הטור שכתב מנפח מיד ליד אפשר דס"ל שגם מיד לחברתה מותר, כמשמעות הברייתא י"ב: .

פסק ההלכה – אסור לנפח מלילות בקנון או בתמחוי, גזירה אטו נפה וכברה שיש בהם חיוב חטאת, ולא ידבק שתי ידיו וישים את המלילות בין שני הידים וינפח, וכן אינו נכון לנפח מיד לחברתה, אלא מנפח ביד אחת בכל כוחו, וזה מותר אפילו אם יש לו הרבה מלילות.

סעיף ח'

הסרת פסולת הכרשינים

איתא במתני' (שבת ק"מ). **אין שורין את הכרשינין, ולא שפין אותן, אבל נותן לתוך הכברה או לתוך הכלכלה.**

פסקי ההלכה

אין לשרות כרשינים במים כדי שהפסולת תעלה, ואין שפים אותם ביד בשביל להסיר את הפסולת, אבל מותר לתת אותם בכברה אע"פ שהפסולת נופלת דרך נקבי הכברה, כיון שאינו מתכוין לכך, וברש"י משמע שמותר רק אם לא הוא פסיק רישא שהפסולת תפול.

אוכל ופסולת המעורבים, אסור לשפוך מים כדי שהפסולת תרד למטה או כדי שתעלה למעלה.

אסור לשטוף תפוחי אדמה וכדומה במים כדי להסיר את האבק והעפר מעליהם.

סעיף ט'

סינון שמרים במשמרת

אחד מהאופנים של הפרדת משקה מהפסולת הוא ע"י סינון

פירוק אגוזים מהקליפה – כתב הרמ"א שיש להחמיר שלא לפרק את האגוזים מתוך קליפתם הירוקה, אבל את הקליפה הקשה או את הקליפה הדקה שעל האגוז עצמו מותר לקלף לכו"ע.

לחזים ובוטנים שנשרבו ועדיין הם בקליפתם, מהפמ"ג כאן משמע שיש לברור דווקא אוכל מתוך הפסולת, אבל בסימן תק"י הביא הפמ"ג שלא שייך בזה ברירה כי זה תיקון האוכל, ושרי באוכל לאלתר.

איתא בגמרא (ביצה י"ג): **תנן התם המקלף שעורים מקלף אחת אחת ואוכל, ואם קלף ונתן לתוך ידו חייב** (במעשר). **אמר רבי אלעזר וכן לשבת. איני והא רב מקלפא ליה דביתוהו כסי כסי, ורבי חייא מקלפא ליה דביתוהו כסי כסי, אלא אי איתמר אסיפא איתמר, המולל מלילות וכו'.** וכתבו התוספות שרש"י מבאר שאם קלף ונתן לתוך ידו חייב היינו במקלף מתוך השיבולים, ותימה א"כ איך קילפו לרב כוסות מלאים, והא אמרינן לעיל דמולל מלילות מערב שבת וכו', משמע הא בשבת אסור. ותירצו התוס' ששם מדובר לתלוש מהשיבולים שזה מפרק שזה תולדה דדש, והכא מיירי בשכבר נתלשו מערב שבת מן השיבולים, ונשאר עליהם הקליפה החיצונה, ולכן מותר. בית יוסף.

סעיף ז'

נפוח מלילות

בסעיף ו' נתבאר דין הפרדת גרעינים מהשיבולים שזה אסור משום מפרק, ובסעיף זה יתבאר באיזה אופן מותר לברור את הגרעינים מהשיבולים, ומתי יש בזה איסור בורר.

איתא בגמרא (ביצה י"ב): **המולל מלילות מערב שבת, למחר מנפח מיד ליד ואוכל, אבל לא בקנון ולא בתמחוי.** עוד איתא בגמרא (שם י"ג): **כיצד מנפח, אמר רב אדא בר אהבה מנפח מקשרי אצבעותיו ולמעלה** (ולא בכפו). **מחכו עלה במערבא כיון דמשני אפילו בכולא ידא נמי. אלא אמר רבי אלעזר מנפח בידו אחת ובכל**

חטאת משום בורר, או משום מרקד, ואסור לתלות את המשמרת בשבת, אבל אם נתן את השמרים במשמרת מערב שבת, מותר לתת מים על השמרים כדי שיזובו המים עם מקצת מהיין שבשמרים, משום שהמים צלולים והוא אינו בורר את המים, וכן מותר לתת את השמרים מערב שבת, אע"פ שהיין זב בשבת. ומותר לתת בשבת מים על שמרים שבחבית כדי שיקלטו טעם יין, ולשתות מהם בשבת.

סעיפים י' י"א י"ב

סינון מים ויין וכדומה

להלן יבואר באיזה אופן מותר לסנן משקין במסננת ואין בזה משום בורר או מרקד, כגון כאשר הדבר ראוי לשתיה לרוב בני האדם גם בלי הסינון, ומתי הדבר אסור משום בורר או משמר, וכן מתי אף שאין איסור בברירה צריך לשנות מדרכו בחול או להזהר מעשית אהל ע"י תלית המסננת, ומתי יש איסור מלבן ע"י סינון מים בבגד.

איתא בגמרא (שבת קל"ט): **אמר זעירי נותן אדם יין צלול ומים צלולים לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש, אבל עכורים לא. מיתיבי רשב"ג אומר טורד (מערב) אדם חבית של יין יינה ושמריה ונותן לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש, תרגמה זעירי בין הגיתות שנו. ופירש רש"י שההיתר בין הגיתות הוא מפני שאז כל היינות עכורים ושותים אותם בשמריהם, וממילא אין כאן תיקון דבלאו הכי משתת'. והרמב"ם כתב שהטעם מפני שכל זמן שהוא תוסס עדיין לא נפרדו השמרים מן היין יפה יפה, וכל היין נחשב כגוף אחד. וכתב הר"ן שבר"ף משמע כהרמב"ם.**

עוד איתא במתני' (שם) **מסננין את היין** (מפני הקמחים) **בסודרין ובכפיפה מצרית.** ובגמרא שם איתא **מסננין את היין בסודרין, אמר רב שימי בר חייא ובלבד שלא יעשה גומא. ובכפיפה מצרית, אמר רב חייא בר אשי אמר רב ובלבד שלא יגביה מקרקעיתו של כלי מפה.** שיטת רש"י שהאיסור בעשית גומא הוא משום עובדין דחול, אי נמי שלא יבוא לידי סחיטה. והאיסור להגביה מקרקעיתו של כלי טפח, לרש"י הוא משום עשית אהל, ולרבינו יונה משום שינוי והיכר, ובמסנן בסודרין שיש שינוי במה שלא עושה גומא א"צ עוד שינוי, דאם האיסור משום אהל אפילו במסנן בסודרין נימא הכי. וכ"כ המגיד משנה.

המשקה במסננת, ויש מחלוקת בגמרא אם זה מלאכת בורר או מלאכת מרקד, ודבר זה אסור בודאות כאשר הסינון מכשיר את הדבר לאכילה, כמו סינון שמרים במשמרת העומדת לכך, כמבואר בסעיף זה, ובסעיף הבא יבואר מה הדין בדבר שהוא ראוי לשתיה גם בלי הסינון, באיזה אופן מותר לסננו כדי להשביחו.

איתא במתני' (קל"ז): רבי אליעזר אומר תולין את המשמרת ביום טוב ונותנין לתלויה בשבת, וחכמים אומרים אין תולין את המשמרת ביום טוב, ואין נותנין לתלויה בשבת. והלכה כחכמים. ובגמרא איתא **תלה מאי, וכו', אמר אביי מדרבנן, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול.** עוד איתא בגמרא (קל"ח). **שימר מאי** (שנתן שמרים לתלויה), **אמר רב כהנא שימר חייב חטאת.** עוד איתא בגמרא **משום מאי מתרינן ביה, רבה אמר משום בורר, רבי זירא אמר משום מרקד. אמר רבה כווחי ידי מסתברא, מה דרכו של בורר נוטל אוכל ומניח פסולת, אף הכא נמי נוטל את האוכל ומניח את הפסולת. אמר רבי זירא כווחי ידי מסתברא, מה דרכו של מרקד פסולת מלמעלה ואוכל מלמטה, אף הכא נמי פסולת מלמעלה ואוכל מלמטה.** ומבואר שסינון במסננת אסור מדאורייתא, או משום בורר או משום מרקד.

וכתב רש"י שלרבה גם אם התרו בו משום מרקד היא התראה, אבל לרבי זירא אם התרו בו משום בורר לאו התראה היא. והרמב"ם כתב הבורר שמרים מתוך המשקין הרי זה תולדת בורר או תולדת מרקד וחייב. ונראה שהוא פוסק כרבה ומפרש כרש"י שגם אם התרו בו משום מרקד היא התראה. והטור כתב דאסור משום בורר, כרבה, ולא כתב אם חייב משום מרקד משום שלא בא לבאר דיני החיוב והפטור.

אמנם אף שאסור לסנן שמרים במסננת, מ"מ איתא במתני' (קל"ט): **נותנין מים על גבי שמרים בשביל שיצללו.** ופירש רש"י שנותנין מים בשבת על גבי שמרים הנתונים במשמרת מבעוד יום, כדי שיהיו צלולים לזוב.

פסק ההלכה – אסור לתת שמרים במשמרת, כדי שהיין יהיה צלול, אפילו אם המשמרת תלויה מערב שבת, (וחייב

טינוף, אבל אם אין בו טינוף אין אסור לשרותו משום כיבוס אלא גזירה שמא יסחוט, וכתב הסמ"ג דלא גזרינן שמא יסחוט אלא במים שהבגד מתלבן ומתכבס בכך, אבל סחיטת שאר משקין שאינה אסורה אלא משום דש, לא חיישינן שמא יסחוט, כי אין רגילות לסוחטו.

פסקי ההלכה

מים או יין או שאר משקין, **אם הם עכורים לגמרי** שאינם ראויים לשתיה, אסור לכו"ע לסננם בין במשמרת בין בסודר, משום בורר.

ואם הם עכורים במקצת באופן שאפשר לשתותם, אבל רוב בני אדם מקפידים שלא לשתותם בלי סינון, אסור לסננם במשמרת, אבל בסודר שאין דרך לסנן בו מותר, אך יעשה בשינוי והיינו שלא תהיה גומא בסודר לקבל את היין, והרמב"ם אוסר אף בסודר וטוב לחוש לדבריו.

ואם הם צלולים שרוב בני אדם שותים אותם כך, מותר לסנן אע"פ שיש בהם קצת קיסמים או קמחים, (ויש מחמירים דדווקא כשכולם שותים מהם כך מותר), ומי שהוא איסטניס ואצלו אינו ראוי לשתיה בלא הסינון, אפשר דאסור לו לסנן. אמנם יש בזה חילוק, דאין ושאר משקין מותר לסנן בין במשמרת בין בסודר אפילו אם הסודר אינו מיוחד לכך, אבל מים אסור לסנן בסודר (י"א משום ששרייתו זהו כיבוסו, וי"א שמא יבוא לסוחטו). ויין לבן דעת הט"ז שדינו כמים, אבל הא"ר חולק עליו. והרמב"ם אוסר בין מים בין יין ושאר משקין במשמרת, כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, והלכה כדעה ראשונה.

ויין מגיתו שתמיד הוא עכור ושותים אותו כך, כל זמן שהוא תוסס (-שנראה כרותח), לדעת הרמב"ם מותר לטרוף את החבית עם השמרים ולתתם לתוך הסודר, ולדעה הראשונה מותר גם במשמרת, וה"ה בחומץ אף שהוא עב ועכור דינו כיון מגיתו, אבל אם הוא עב הרבה שאינו ראוי לשתיה כלל, אסור לסננו אפילו בסודר. וחומץ שהתלע וניכרים בו התולעים נגד השמש, אסור לסננו אפילו בחול.

כפיפה מצרית שאינה עשויה לשמר בה בימות החול, מותר

והא דאיתא במתני' שמסננים את היין בסודרים ובכפיפה מצרית, לכאורה מיירי ביין שאינו צלול, דאם היין צלול הרי נתבאר לעיל שמותר לסננו גם לתוך משמרת העשויה לכך. וכ"כ המגיד משנה בשם הרשב"א, אלא שכתב שצ"ל שאין בו שמרים כלל אלא שהוא עכור, דאם יש בו שמרים אסור אפילו בסודרים וכפיפה מצרית, וכן דעת הר"ן דאיירי ביין עכור שאפשר לשתותו כך אבל רוב האנשים מסננים אותו, דבזה מותר ע"י שינוי ובלבד שלא יעשה גומא ושללא יגביה מקרקעיתו של כלי טפת, אבל יין צלול שרוב האנשים לא מקפידים לסננו מותר לסננו אפילו במשמרת כדי שיהיה צלול ביותר, ויין עכור שא"א לשתותו בלא סינון אסור אפילו בסודרים וכפיפה מצרית, וכן משמע מרש"י, וכן דעת הטור שהתיר לתת יין צלול ומים צלולים וכן חבית עם שמריה בשעת הגיתות לתוך משמרת, ובסודרים אפילו באינם צלולים שרי, אלא שנראה מהטור שאפילו ביש בהם שמרים מותר בסודרים וכפיפה מצרית, אמנם י"ל שכל שהוא עכור קצת חשיב יש בו שמרים, אבל אם יש בו שמרים כל כך שאין שותים אותו כך מודה הטור שאסור גם בסודרים וכפיפה מצרית.

אבל הרמב"ם סובר שיין שאין בו שמרים או מים צלולים מותר לסננו בסודרים ובכפיפה מצרית כדי שיהא צלול ביותר, וכן יין מגיתו כל זמן שהוא תוסס, אבל במשמרת אסור אפילו מים ויין צלולים, כיון דמצוי אתי בה לידי חיוב חטאת, ויין או מים שאינם צלולים אסור אפילו בסודרים גזירה אטו משמרת, (ומשמרת דזעירי ודרשב"ג הכונה שמותר לשמרו בסודרים וכפיפה מצרית, אבל במשמרת עצמה אסור).

מתי סינון אסור משום ליבון - כתב הטור שבסינון מים בסודרים יש איסור ליבון (-כיבוס), מפני שהוא חושש לליבונו, אבל במשמרת אין איסור ליבון כיון שהיא עשויה לכך, ובשאר משקין חוץ מיין אף בסודרים אין איסור ליבון. וכבר נחלקו הראשונים אם יש איסור ליבון בשרית בגד במים, דדעת הרשב"ם שיש איסור ליבון בשרית בגד במים, וי"א דלא אמרינן בבגד שרייתו זהו כיבוסו אלא בשיש בו

אבל אסור לשפוך את הטיפות שיוצאות מתוך הפסולת בסוף הקילוח, דזה בורר, ובבי רב פפא היו מפסיקים כשהגיעו לטיפות אלו.

פסק ההלכה- מותר לערות בנחת מכלי לחבירו, או להגביה חבית כדי לשפוך את היין אף אם יוצא יין מתוך השמרים, ובלבד שיזהר שכשיפסיק הקילוח ויתחילו לטפטף הטיפות שמטפטפות בסוף הקילוח יפסיק לערות, דבזה הוא בורר את הטיפות מתוך הפסולת, אמנם אם דעתו לשתות מיד גם זה מותר, דהוי ברירת אוכל מתוך פסולת, ועיקר הברירה היא ביד. ואם נתן קיסמים בפי הכלי, אף בשותה מיד אסור כשנפסק הקילוח, דהוי ברירה בכלי. ולשפוך שומן מהרוטב אסור אפילו בלי כף, דהשומן נחשב פסולת לגבי הרוטב, אא"כ רוצה לאוכלו מיד, או ששופך עם השומן מקצת מן הרוטב.

כתב הרוקח בהלכות יום טוב שמותר להגביה חבית יין על איזה דבר כדי להוציא את היין היטב. וכתב הבית יוסף שפשוט הוא דהוא הדין בשבת.

סעיף ט"ו

נתינת ביצה במסננת של חרדל

איתא במתני' (שם) **נוחנין ביצה במסננת של חרדל.** ובגמרא (ק"מ.) איתא שהטעם הוא **לפי שאין עושין אותה אלא לנון.**

וביאר רש"י והר"ן שמסננת שנתן בה חרדל לסננו מותר לתת בה ביצה אע"פ שהחלמון יורד למטה עם החרדל והחלבון נשאר למעלה עם הפסולת, ולא חשיב כבורר אוכל מתוך פסולת כיון שהחלבון והחלמון שניהם אוכלים הם, ואין נותנין אותה לתוכו אלא לתקן מראה החרדל. וכן פסק הטור. והרמב"ם מבאר דברי הגמרא באופן אחר [שהביצה עוזרת לסינון החרדל].

פסק ההלכה- אין לתת חרדל במסננת בשבת או ביו"ט, משום שהפסולת נשארת למעלה, אבל מסננת שנתן בה מערב שבת חרדל לסננו, מותר לתת בה ביצה בשבת, אע"פ שהחלמון יורד בשבת למטה עם החרדל והחלבון נשאר

לסנן בה אפילו יין או מים עכורים קצת (לדעה ראשונה), ויזהר שלא יגביה את הכפיפה משולי הכלי טפח, לשו"ע הטעם שלא יהיה כעובדין דחול, ולדבריו בצלולים לגמרי מותר, וי"מ הטעם משום חשש אהל, ולפ"ז אסור גם בצלולים, אמנם לא הוי אהל אלא כשמכסה את כל חלל הכלי, אבל בלאו הכי מותר, ואפשר שזה מותר גם לטעם השו"ע, ובפרט בצלולים, ואם התקין את הכפיפה מערב שבת אין בזה משום אהל.

סעיף י"ג

סינון ע"י קשים וקיסמים

איתא בגמרא (שבת קל"ט:) **אמר רב פפא לא ליהדק איניש צינייתא בפומיה דכוזי דחביתא, משום דמיחזי כמשמרת.**

ופירש רש"י דהיינו שאין לשים בפי כלי חרס קטן קשים וקיסמים ולערוך דרכם את היין, דאין לך מסננת גדולה מזו. וכתב הר"ן שאין זה בורר ממש, שהרי עוברים שם שמרים, ומ"מ כיון שיש קיסמים ולכלוך שלא עוברים שם דמי למשמרת.

פסק ההלכה- כלי שעל ידו מוציאים את היין מהחבית, אסור לתקוע בפיו בחזקה קשים וקיסמים, ואפילו מערב שבת, כדי לסנן בו בשבת יין עכור קצת, דדמי למשמרת כיון שהקיסמים מעכבים את הקיסמים והלכלוכים מלעבור, אבל יין צלול שמסננו מקיסמים דקים שבו מותר, ואם אינו מהדקם בחוזק, בראב"ד משמע שמותר, ובטור סתם ולא חילק בזה.

סעיף י"ד

עירוי מכלי לחבירו באופן שהפסולת נשארת בכלי הראשון

איתא בגמרא (שם) **דבי רב פפא שפו שיכרא ממנא למנא, אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא הא אינא ניצוצות, לבי רב פפא ניצוצות לא חשיבי.**

וביאר רש"י דהיינו שמותר לשפוך בנחת מכלי חבירו (דלשון שפוי היינו בנחת), באופן שהפסולת נשארת בתחתית הכלי,

החלב, או שעושה כלי כעין גמי ונותן את הקום בתוכו ומי החלב נוטפים, או שמעמיד חלב במקום חם כדי שיהיה גבינה, כל זה בכלל מחבץ שזה תולדה של בורר, ואסור אפילו ע"י נכרי, וכן האוסף את השומן שצף על החלב גם זה בכלל בורר, (ואסור אפילו כשאוכלו לאלתר, כיון שבורר בכף), ולכן יזהר שכשיגיע סמוך לחלב ישאיר מעט מהשומן, או שיטול מעט מהחלב עם השומן, אמנם אם עושה זאת לצורך חול אסור משום מכין, ואם עושה זאת כדי שלא יתקלקל מותר ע"י נכרי כשאינו בורר בצמצום וכנ"ל, דהכנה לחול מותרת ע"י נכרי במקום פסידא.

הלוקח קום ועושה ממנו גבינה חייב משום בונה, כיון שמקבץ ומדבק חלקים זה לזה.

מותר לתת **שומשמן ואגוזים לתוך דבש**, אבל לא יקבצם בידו להפרידם מן הדבש, (ומשמע כאן שהאיסור משום בורר, וא"כ לצורך לאלתר מותר, אך המ"א מוכיח שאסור משום לש, וא"כ אף לאלתר אסור), ואסור לגבל הרבה אלא רק מעט מעט, ולדעת הי"א בסימן שכ"א גם עצם נתינת השומשמן והאגוזים לדבש אסורה משום לש. אבל מותר להפריד מאכל עבה מן הרוטב ע"י כף, דזה דרך אכילה.

נהגו שלא **לתת שמרים במשקה בשבת כדי להעמידם**, אע"פ שראוי לשותנו בשבת, והמ"א כתב שזה תולדת בורר.

מלאכת זורה – אחד מל"ט אבות מלאכות הוא הזורה את התבואה ברחת לרוח. וכתב הרמ"א שהרוקק ברוח בשבת והרוח מפזרת את הרוק חייב משום זורה, והמ"ב כתב שלא ראינו מי שחושש לזה, כיון דאינו מתכוין לזה, וכ"ש דאין זה דרך זורה, ומותר לשפוך מעט מים מהחלון, אף אם הרוח מפזרת את הטיפות, ואם הרוח מסייעתו להעביר את הרוק או את המים ד' אמות אסור.

עיקרי הדינים –

הבורר חייב באחד מג' אופנים: א' בורר פסולת מתוך אוכל. ב' בורר בכלי שדרך לברור בו (ואם אין דרך לברור בו אסור מדרבנן). ג' הבורר ללאחר זמן. אבל הבורר אוכל מתוך פסולת בידו לצורך לאלתר מותר, ולא לתר

למעלה ואינו עומד לאכילה, משום שגם את החלמון אינו מסנן לאכילה אלא כדי ליפות את מראה החרדל. ואם כוונתו לאכול את החלמון אסור, ויש מקילים בזה, ונכון להחמיר, ולכן יש להזהר מלברור את החלמון ע"י כלי, כדי לטרוף אותו ולתת אותו בקפה במקום חלב (אף היכא שאין בזה משום מבשל), אבל ביד לצורך לאלתר מותר, ולשפוך מקליפה לקליפה ג"כ נחשב כבורר בידו.

סעיף ט"ז

מים שיש בהם תולעים מותר לשתותם ע"י מפה בשבת, כיון דבורר בשעת שתיה או אכילה אין זה מעין מלאכה (וכתב הבית יוסף שרק בתולעים שא"א לשתות בלי סינון שמא יבלעם צריך לטעם זה, אבל אם יש שם קשים וקמחים שאפשר לשתותם ע"י הדחק בלי סינון בלאו הכי לא הוי בורר), ומשום מלבן ליכא כיון שאין כאן לכלוך, ולדעת הסוברים בסימן ש"ב שיש בזה משום מלבן אסור לשתות מים ע"י מפה, אבל יין או שאר משקין מותר לכו"ע, ובא"ר סובר שלכו"ע מותר גם במים, ובמקום הדחק יש להקל כיון שאינו מתכוין לכביסה. ולענין חשש סחיטה אין חוששים כיון שרק מקצת המפה נשרתה, אבל יזהר לא לשתות ע"י בית יד כותנתו, דבזה יותר חוששים שיסחוט מפני שמצטער בלבישתו.

זבוב וכדו' שנפלו למאכל או למשקה אין להוציאם לא בכלי ולא ביד, אלא יקח עם הזבוב מעט מהמאכל או המשקה ויזרוק, ויש מקילים בנפל לתוך המשקה, אך למעשה קשה מאד להקל בזה.

סעיף י"ז

איסור בורר או בונה בעשית גבינה

איתא בגמרא (שבת צ"ה). **מחבץ חייב משום בורר, [מגבן חייב משום בונה].**

פסקי ההלכה

המוציא את החמאה מן החלב, או שנותן קיבה וכדו' לתוך

מכונסים לאכילה היוצא מהם אסור). **מאי טעמא כיון ד** (רוב פירות אלו) **לסחיטה ניהו יהיב דעתיה** (וניחא ליה בהכי). **ועולא אמר רב, חלוק היה רבי יהודה אף בזיתים וענבים. ורבי יוחנן אמר הלכה כרבי יהודה בשאר פירות, ואין הלכה כרבי יהודה בזיתים וענבים.**

אמר רבה אמר רב יהודה אמר שמואל מודה היה רבי יהודה לחכמים בזיתים וענבים, ומודים חכמים לרבי יהודה בשאר פירות. אמר ליה רבי ירמיה לרבי אבא אלא במאי פליגי, אמר ליה לבי תשכח. אמר רב נחמן בר יצחק מסתברא בתותים ורמונים פליגי, דתניא זיתים שמשך מהן שמן וענבים שמשך מהן יין והכניסן בין לאוכל בין למשקין היוצא מהן אסור, תותים שמשך מהן מים ורמונים שמשך מהן יין והכניסן לאוכלין היוצא מהן מותר, למשקין ולסתם היוצא מהן אסור, דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים בין לאוכלין בין למשקין היוצא מהן אסור.

ובהמשך הגמרא (קמ"ד) איתא **אשכחן רבי יהודה דמודי לרבנן בזיתים ובענבים. רבנן דמודו ליה לרבי יהודה בשאר פירות מנלן, דתניא סוחטין בפגעין ובפרישין ובעוזרין** (דלאו אורחיהו בהכי ואין כאן משום דש), **אבל לא ברמונים** (דאורחיהו בהכי). **ושל בית מנשיא בר מנחם היו סוחטין** (בחול) **ברמונים** (וכיון שיש שסוחטים רימונים אסור לסוחטם בשבת), **וכו'. אמר רב נחמן הלכה כשל בית מנשיא בר מנחם.**

דעות הראשונים

כתב הר"ף שהיוצא להלכה שיש כאן ג' סוגי פירות החלוקים בדינם לענין סחיטה, זיתים וענבים אין סוחטים אותם בשבת, ואם יצאו מהם משקין מעצמן אסורים, בין בעומדים לאכילה בין בעומדים למשקין. ותותים ורימונים אסור לסוחטם בשבת, ואם יצאו מעצמן, אם עמדו לאכילה היוצא מהם מותר, ואם עמדו למשקה היוצא מהם אסור, כרבי יהודה. ושאר פירות כגון פגעין ופרישין סוחטים אותם בשבת. וכ"כ הרא"ש והרמב"ם והסמ"ג, וכן פסק בשו"ע.

דעת האוסרים סחיטת כל הפירות, ומתירים רק סחיטה

היינו סמוך לתחילת הסעודה. כל דבר שאינו חפץ בו נחשב פסולת. אין ברירה אלא בשני מינים או באוכל ופסולת. גם בכלים וכדו' יש איסור ברירה. סילוק חפצים כדי להגיע לדבר אחר אפשר דלא הוי בכלל בורר. בענין ברירה בשעת אכילה ממש נחלקו בזה הראשונים. גם סינון אסור משום בורר (וי"א משום מרקד), ואם המשקה ראוי לשתייה בלא סינון אין בזה איסור דאורייתא, (אמנם אסור לסנן מים בסודר משום כיבוס או מחשש סחיטה, ופעמים אסור משום עובדין דחול), ואם רוב בני האדם נוהגים לסנן מותר לסנן בסודר ובשינוי, וטוב להמנע גם מזה. מותר לערות יין מכלי לחבירו, אך יעצור כשמתחיל לצאת יין מבין השמרים. זבוב שנפל למשקה אין להוציאו א"כ נוטל עימו מעט מהמשקה. מחבץ אסור משום תולדת בורר.

סימן ש"ב

סחיטת פירות בשבת ודין משקין שזבו מהפירות בשבת

מלאכת דש היא אחת מל"ט מלאכות האסורות מדאורייתא בשבת, ודישה היינו להפריד את גרעיני התבואה מקליפתם, ותולדת מלאכת דש היא מלאכת מפרק, והיינו כגון סחיטת פרי לצורך הוצאת מימיו, או סחיטת בגד מהמים הבלועים בו, (והאחרונים דנו למה אין בזה איסור בורר), וכן חליבה או ריסוק חלות דבש באופנים מסוימים אסורים משום מפרק. ובסימן זה יבוארו דיני סחיטת פירות או כבשים ושלוקות, ומתי חכמים אסרו את המשקין היוצאים מעצמם מהפירות בשבת, גזירה שמא יסחוט בשבת. ובהמשך הסימן יבואר מתי אסור לרסק שלג וברד בשבת (משום שהוא מוליד מים, או גזירה שמא יסחוט), ומה אסור לעשות בבגדים רטובים מחשש שמא יסחוט (ויעבור על איסור מלבן), ודיני צביעה באוכלין.

סעיפים א' ב'

איתא במתני' (שבת קמ"ג:) אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין (דהוה ליה מפרק תולדה דדישה), **ואם יצאו מעצמן אסורין** (גזירה שמא יסחוט לכתחילה). **רבי יהודה אומר אם** (הפירות היו מכונסים) **לאוכלין היוצא מהן מותר** (דלא ניחא ליה במה שזבו וליכא למיגזר שמא יסחוט), **ואם למשקין היוצא מהן אסור.**

ובגמרא איתא **אמר רב יהודה אמר שמואל מודה היה רבי יהודה לחכמים בזיתים וענבים** (שאע"פ שהפירות היו

פגעין אף לצורך המשקה, דכיון דמצינן לפרושי סוחטין כפשטיה הכי נקטינן, ולפי זה מה שהגמרא שואלת **וכי בית מנשיא הוו רובא דעלמא**, צריך לתרץ שבאמת יש עוד הרבה שסוחטים את זה בחול, ונקט חד מינייהו, וחשיבותא דרבים הויא חשיבותא אע"פ שאינם רובא דעלמא, כדאמרינן שם בגמרא שלרבי אליעזר המקיים קוצים בכרם לוקה משום כלאים, **שכן בערביא מקיימין קוצים**, ואמרינן התם **מידי איריא ערביא אתרא הכא בטלה דעתו אצל כל אדם**.

פסק ההלכה - זיתים וענבים סחיטתם אסורה מדאורייתא משום מפרק שזה תולדה של דש, ותותים ורימונים אף שהם עומדים לאכילה סחיטתם אסורה מדרבנן כיון שדרך מקצת בני אדם לסוחטם, ופירות שאין דרך לסוחטם מותר לסוחטם, ואף אם כוונתו בסחיטה בשביל המשקה מותר. ודעת הב"ח שכל פרי אסור לסחוט אם כוונתו למימיו, ורק אם כוונתו למתק את הפרי מותר, ולדינא אין להחמיר בזה, ורק במקום שנהגו להחמיר אין להקל, ואם סוחטו לקערה כדי לטבל את המאכל מותר לכו"ע, מלבד בזיתים וענבים.

אלו פירות אסור לסחוט כמו תותים ורימונים - כתב הבית יוסף דהא דאיתא בגמרא שאסור לסחוט תותים ורימונים, לאו דוקא תותים ורימונים, אלא הוא הדין לכל פרי שדרך לסחוטו למימיו אסור לסחוטו בשבת. ולא עוד אלא אפילו אם רובא דעלמא אין נוהגין לסחוט אותו פרי למימיו, אם נודע לנו שבשום מקום סוחטין אותו למימיו אסור לסחוטו, כדמצינו ברימונים שלא היו נוהגים לסחוטם ואפילו הכי אסרו משום דבית מנשיא, ואפילו לפי המקשן רק יחיד בטלה דעתו אצל כל אדם, אבל מקום שכך דרכו אסור, כדחיישינן למנהג ערביא גבי מקיים קוצים בכרם. אמנם כל זה כשדרך בני המקום ההוא לסחוטו לשתות מימיו להסיר הצמא או לתענוג, אבל אם אין דרכם לסחוטו למימיו אלא לרפואה נראה דלא מיתסר משום הכי, שהרי פרישין ורימונים הרופאים סוחטים אותם לעשות ממימיהם משקין, ודוחק לומר שבימיהם לא היו סוחטין אותם הרופאים כלל.

כדי למתק את הפרי - הסמ"ק חולק על הראשונים הנ"ל שמתירים לסחוט פירות שאינם עומדים לסחיטה כלל, וסובר שמותר לסחוט שאר פירות רק כדי למתקם, אבל לסחוט בשביל להוציא מהם את המשקין שבהם אסור גם בשאר פירות, וזיתים וענבים ותותים ורימונים אסור לסוחטם אפילו כדי למתקם, גזירה אטו היכא שסוחט בשביל להוציא מהם את המשקין. וכ"כ רבינו ירוחם שלדעת רש"י אסור לסחוט שום פרי, ומקורם דאיתא בגמרא אהא **דאמר רב נחמן הלכה כשל בית מנשיא בן מנחם, מנשיא בן מנחם הוי רובא דעלמא** (וכי מופני משפחה אחת נחשיב שדרך לסחוט רימונים), ומסיק **אלא היינו טעמא** (דבר נחמן שאמר שלהלכה אין סוחטים) **כדרב חסדא, דאמר רב חסדא תרדין שסחטן ונתנן במקוה פוסלין את המקוה בשינוי מראה, והא לאו בני סחיטה נינהו, אלא מאי אית לך למימר כיון דאחשבינהו הוה להו משקה** (לדידיה, אע"ג דלעלמא לא חשיב), **הכי נמי כיון דאחשבינהו הוה להו משקה**. ולפי זה הא דאיתא בברייתא שמותר לסחוט פגעין ופרישין, היינו בסוחט כדי למתק את הפרי, ולא בסוחט לצורך המשקה, אבל רימונים אסור לסחוט אפילו כדי למתקם, שכיון שבי מנשיא היו סוחטים בחול לצורך משקה, בשבת אסור אפילו כדי למתק, ולא משום דבי מנשיא הם רובא דעלמא, אלא דחיישינן שאם נתיר כדי למתק יבואו לסחוט בשביל המשקה, וכיון שהוא מחשיב את זה הוי משקה וחייב, אבל בפגעין ליכא למיחש להכי, כיון שאף אחד לא סוחטם למשקה. וכן דעת התוס' שלמסקנה מותר לסחוט פגעין וכדומה רק כדי למתקם, אבל לצורך המשקה אסור, דכיון דאחשביה הוי ליה משקה. ודעת המתירים שאין טעמו של רב חסדא משום דאחשביה, אלא כדאמר רב פפא בגמרא שם דטעמא **משום דהוי דבר שאין עושין ממנו מקוה לכתחלה וכל דבר שאין עושין ממנו מקוה לכתחלה פוסל את המקוה בשינוי מראה**, ולפי זה סוחטין היינו כפשטו לצורך המשקה, ולא רק די למתק את הפרי. ולפ"ז י"ל שגם רש"י ותוס' סוברים שהמסקנה כרב פפא ומותר לסחוט

פסקי ההלכה

אסורין (שמוא יבוא לרסקם), **ורבי אליעזר מחיר** (כיון שאין דרך לרסקם). ובגמרא (קמ"ו:) **כי אחא רב אושעיא אייתי מתניתא בידיה, זיתים וענבים שריסקן מערב שבת, יצאו מעצמן אסורין, ורבי אליעזר ורבי שמעון מחירין**. ופסקו הראשונים כר"א ור"ש. ובסימן רנ"ב מבואר מה נחשב ריסק בזיתים וענבים.

דיני משקין שזבו מהפירות בשבת

משקה שזב בשבת מזיתים וענבים אסור בשבת, גזירה שמוא יבוא לסחוט לכתחילה, אא"כ נתרסקו הפירות יפה (דאינם מחוסרים דיכה) מערב שבת (דין זה נתבאר בסימן רנ"ב סעיף ה'), וגזית מלאה ענבים שבועטים אותם במקלות זה לא נחשב שהם נתרסקו מערב שבת, אמנם ענבים שנתרסקו אפילו בשבת לתוך יין שיצא מערב שבת המשקין מותרים, דכל מעט שיוצא מתבטל מיד בשישים, אבל אם היין זב במדרון לתוך היין שבכלי אסור, כיון שהיה ניכר בפני עצמו, והוי דבר שיש לו מתירין.

חלות דבש שריסקם מערב שבת ויצאו משקין מעצמם, מותרים.

מותר לתת בשבת ענבים לתוך יין כדי שיתבקעו ויוציאו ינם, או לשרות צימוקים וכדו' כדי לעשות מהם שתיה.

משקין שזבו מפירות שרובם עומדים לאכילה, אם פירות אלו עמדו לאכילה מותר, דלא ניחא ליה במה שזבו ואין לחשוש שמוא יסחוט, ואם הפירות עמדו לסחיטה או בסתמא אסור.

סעיף ג'

נתן מים על חרצנים וזגים כדי לעשות תמד, מותר לקחת מהמים בשבת, ואפילו אם לא נתן מים והיין זב מאיליו מותר לשתותו כיון שהענבים נתרסקו מבעוד יום, אבל אם חתך צימוקים ונתן עליהם מים וסחטם בשבת חייב, כיון שבזה אין היין זב מאיליו, אבל אם נתן את הצימוקים והיין לתוך משמרת או סודר מערב שבת, מותר לשתות מהיין בשבת, אא"כ המשמרת לא מגיעה ליין שבכלי, דאז היין שזב היה ניכר ואינו מתבטל.

פרי שדרך לסוחטו באיזה מקום כדי לשתות את מימיו מחמת צמא או תענוג דינו כתותים ורימונים, ולדעת הרמ"א מותר לסוחטו בשאר מקומות אא"כ דרך להביא מאותו מקום משקה זה לשאר מקומות, ולדעת המ"א כל שנודע לנו באיזה מקום אנשים שסוחטים פרי זה, אפילו הם רק קצת מאנשי אותו מקום שעושים כך מחמת שיש להם הרבה פירות, אסור בכל העולם לסחוט פרי זה, אא"כ בשאר מקומות לא היו סוחטים גם אם היה להם הרבה פירות, שאז אומרים שבטלה דעת הסוחטים אצל כל אדם, ואפילו באותו מקום מותר, ויש חולקים על עיקר דינו של המ"א, ועכ"פ במקום שנהגו לסחוט אין להקל.

פרי שסוחטים אותו לרפואה, אין נחשב שדרך לסוחטו. תפוחים דינם היום כתותים ורימונים, מפני שיש מקומות שסוחטים מהם הרבה, אבל מותר לסחוט תפוח מבושל משום שסוחט ממנו את כל האוכל.

האם מציצת פירות אסורה משום סחיטה

דעת היראים שאסור למצוץ בפיו ענבים וכדומה, וכן בשר שבלוע בו מרק או פת הטבולה ביין, וכתב "וחוששני לו מחטאת". אבל בשבלי הלקט כתב בשם הרב רבי בנימין דאין במציצת בשר ופת או פירות משום סחוט, דאין זה דרך סחיטה כלל, ועוד מה חשיבות יש למשקה בתוך פיו, ואפילו אם יתכוין למצוץ המשקה ממנו בפיו אוכל הוא חשוב ובטלה דעתו אצל כל אדם. והבית יוסף נוקט כדעת המתירים, וכתב שלפי זה מותר למצוץ קנה סוכר בשבת.

פסק ההלכה – מותר למצוץ את המיץ של הפירות בפיו, וכן בשר מותר למוצצו מן המרק או למצוץ פת מן היין, ואפילו למצוץ ענבים מותר, דאין זה דרך סחיטה. ויש אוסרים למצוץ זיתים וענבים או תותים ורימונים. ולענין הלכה נכון להחמיר בזיתים וענבים, אמנם אם מכניסם לפיו ומוצצם ומשליך את החרצנים לחוץ, מותר לכו"ע, דדרך מאכל הוא.

דבש שזב בשבת מחלות דבש מרוסקות – איתא במתני' (שבת קמ"ג:) **חלות דבש שריסקן מערב שבת** (שבאופן זה הדבש זב מאיליו מתוך השעוה ואין דרך לסוחטו) **ויצאו מעצמן**,

ענבים בוסר מותר לסחוט לתוך אוכל, ור"ת אוסר בבוסר, וכן נחלקו בשאר פירות שאינם ראויות לאכילה, ולמעשה יש להחמיר, ואם אוכל לאלתר את המאכל שסוחט לתוכו את הבוסר יש מתירים כמו לענין בורר לאלתר, ויש אוסרים כיון שדרך ברירה בכך, ונכון להחמיר, דבמלאכת דש לא מצינו קולא בלאלתר, אך אם הבוסר ראוי לאכילה ע"י הדחק אין למחות ביד המיכל בזה.

סעיף ו'

סחיטת לימונים

כתב הבית יוסף שבשבלי הלקט מביא שדעת הרי"ד לאסור לסחוט לימונים חדשים שסוחטים אותם למימיהם, דדמו לרימונים, והרב רבי יהודה ב"ר בנימין כתב שנראה שמותר לסחוט לימונים, דדמו לפגעין ופרישין שאין דרך לסוחטם, ומותר לסוחטם בקערה אע"פ שאין בה אוכל ועתיד לערב שם אוכל, דידוע שמטרתו היא למתק את האוכל ולא לצורך שתיה, ואם היה אוכל בקערה לכו"ע מותר לסוחטם לתוך הקערה. והרא"ש ורבינו ירוחם מתירים לסחוט לימונים. ובמצרים נוהגים לסחוט גם בשבת לימונים לתוך מים שנתנו בהם סוכר לשתות לתענוג, ולא ראינו מי שמיחה בידם או פקפק בדבר, ואפשר דלא מיתסר אלא כששותים מי סחיטת הפרי בלא תערובת משקה אחר, אי נמי לא מיתסר אלא כשסוחטין מימיו לבד ואחר כך מערבים אותם, אבל אם המנהג לסחוט מימיו לתוך משקה אחר שרי. ולסוחטם לתוך התבשיל מותר גם בלי הטעמים הנ"ל, כדאיתא בגמרא (קמ"ה). **סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדרה.**

פסק ההלכה- השו"ע מתיר לסחוט לימונים אפילו לצורך המשקה, כיון שבזמנו לא היה דרך לסוחטם לצורך משקה, ואפילו אם הדרך לסוחטם לתוך מים עם סוכר, מ"מ נוהגים להקל, דטעם ההיתר של השו"ע הוא או מפני שאין דרך לשתות בפני עצמו אלא בתערובת, או מפני שרגילים לסחוט אותו לתוך משקה, וכתב המ"ב שבזמן הזה שדרך לסחוט לימונים וממלאים מזה מאות חביות, צע"ג אם מותר

סעיף ד'

סחיטה לתוך אוכל

איתא בגמרא (שבת קמ"ד:): **אמר רב יהודה אמר שמואל סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדרה** (של תבשיל כדי לתקנו, דמוכחא מילתא שאין כוונתו למשקה אלא לאוכל, ולא היה מפרק כדרכו אלא היה כמפריד אוכל מאוכל), **אבל לא לתוך הקערה** (דפעמים הוא עומד למשקה, ואע"פ שאין דרך לשתות מהקערה לא מוכחא מילתא ואסור). **אמר רב חסדא מדברי רבינו נלמד חולב אדם עז לתוך הקדרה, אבל לא לתוך הקערה.**

דעות הראשונים- נחלקו הראשונים מתי מותר לסחוט לתוך אוכל, י"א שהיתר סחיטת אשכול לתוך אוכל נאמר רק ביום טוב ולא בשבת, דהא תנן **אין סוחטין את הפירות להוציא מהם משקין וכו'**, ואוקימנא בזיתים וענבים דבין למשקין בין לאוכלין היוצא מהם אסור. וי"א שגם בשבת זה מותר, והא דתנן אין סוחטין וכו' לא איירי בסוחט לתוך אוכל, ורק חליבה אסורה בשבת ומותרת רק ביום טוב. והרא"ש בפסקיו הביא רק דעת הרי"ף שמתיר גם בשבת, ובתשובה הביא דעת החולקים וכתב שהמחמיר תבוא עליו ברכה. ודעת הראב"ד להתיר סחיטת אשכול לתוך אוכל בשבת, אמנם אם הענבים עומדים למשקה כתב לאסור, ובעל ההשלמה מתיר אף באשכול העומד למשקה.

פסק ההלכה- מותר לסחוט ענבים (אפילו עומדים למשקה) לתוך אוכל בין בקדירה בין בקערה, וכתב המ"ב שבסעיף ח' מובא שר"ח אוסר בזה, אך רוב הפוסקים חולקים עליו והלכה כהמתירים, ומ"מ המחמיר תבוא עליו ברכה. ולסחוט לתוך כלי ריק אסור אף אם עתיד לתת את המשקין לאוכל וחייבא נמי איכא, וכן לתוך משקה אסור וחייבא נמי איכא.

הר"ן והסמ"ק מתירים לסחוט אשכול לתוך אוכל בשבת, ואוסרים חליבת עז לתוך אוכל משום בורר.

סעיף ה'

סחיטת פירות בוסר לתוך אוכל- יש מי שאומר שגם

שהוא צריך למימיהן חייב חטאת וכן סוברים הרבה ראשונים, (ובשאר פירות גם הר"ח מתייר), עוד כתב דבצריך למימיהן אפילו בסוחט לתוך האוכל חייב, וכל הפוסקים חולקים על זה, ומ"מ טוב להחמיר כדבריו.

סעיף ח'

הסוחט דג מהציר שנבלע בו ממשקה דעלמא דינו ככבשים ושלקות, אבל ציר היוצא מגופו דינו כפירות שאין דרך לסוחטם, דמותר.

עיקרי דיני סחיטת פירות ומשקין שזבו – סחיטת זיתים וענבים היא בכלל מלאכת מפרק שזה תולדה של מלאכת דש, ופירות שעומדים לאכילה ומקצת בני אדם סוחטים אותם כתותים ורימונים סחיטתם אסורה מדרבנן, ופירות שאין דרך לסוחטם כלל סחיטתם מותרת. סחיטה לתוך אוכל מותרת, והמחמיר תבוא עליו ברכה. סחיטת כבשים ושלקות מהמשקה הבלוע בהם, אם סוחט כדי לתקנם מותר, ואם סוחט לצורך המשקין אסור. מציצת פירות נחלקו הפוסקים בדינה, ונכון להחמיר בזיתים וענבים. חז"ל גזרו שמשקין שזבו מהפירות בשבת אסורים, גזירה שמה יסחוט, והיינו בזיתים וענבים, או בתותים ורימונים וכדו' שהעמידם לסחיטה.

ריסוק שלג וברד

סעיף ט'

איתא בגמרא (שבת נ"א:): **אין מרוקין** (-שבירה לחתיכות דקות) **לא את השלג ולא את הברד בשבת בשביל שיזובו מימיו, אבל נותן הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה** (אע"פ שנימוח מאיליו) **ואינו חושש.**

דעות הראשונים

לרש"י טעם האיסור הוא משום דקא מוליד בשבת ודמי למלאכה שבורא מים הללו, והר"ן כתב דמשמע דמשום סרך מלאכה נגעו בה, אי נמי גזירה שמה יסחוט פירות העומדין למשקין, וכן נראה מדברי הרמב"ם.

והיכא שאינו מרסקם בידיים, אלא מניחם בחמה או אפילו כנגד המדורה, דעת רוב הפוסקים דלאו נולד הוא, ולא דמי למשקין שזבו, דבעודם קרושים תורת משקה עליהם לכל דבר, אבל בספר התרומה כתב שהמשקין אסורים משום

לסוחטם לתוך משקין, ולכן יש להזהר לסחוט לתוך סוכר או אוכל, וא"צ לחוש לחומרת הר"ח דלהלן. (וליימונים כבשים דינם ככבשים, וכדלהלן).

סעיף ז'

סחיטת כבשים ושלקות

איתא בגמרא (שבת קמ"ה). **כבשים שסחטן, אמר רב לגופן** (שסוחטם מהמשקה הבלוע בהם כדי לאוכלם) **מותר** (לכתחילה, דלאו מפרק הוא כיון שאינו צריך למשקה), **למימיהן פטור** (דאין זה מפרק כיון שהמשקה לא גדל בתוך הכבשים) **אבל אסור** (אטו זיתים וענבים), **ושלקות בין לגופן בין למימיהן מותר** (דאפילו בצריך למימיהם אינו משקה אלא אוכל). **ושמואל אמר אחד זה ואחד זה לגופן מותר למימיהן פטור אבל אסור. רבי יוחנן אמר אחד כבשים ואחד שלקות לגופן מותר למימיהן חייב חטאת.** (ומשמע שם בגמרא שסחיטת דג לצירו דינה כסחיטת שלקות למימיהן. ודין זה יבואר בסעיף ח').

רבינו חננאל פסק כרבי יוחנן דלמימיהן חייב חטאת בין בסוחט לתוך הקערה בין בסוחט לתוך הקדרה, אבל הר"ף כתב שאין הלכה כרבי יוחנן לענין חיוב חטאת, מיהו איסורא איכא, וכן כתב הרמב"ם, וכן נראה דעת הרא"ש.

אמנם אין האיסור אלא בסוחט לתוך קערה שאין בה אוכל, אבל לסחוט לתוך האוכל מותר, דמשקה הבא לאוכל כאוכל דמי.

פסק ההלכה – פירות או ירקות הכבשים בחומץ ומלח, או שבישולם לפני שבת, ובא לסוחטם מהמשקה הבלוע בהם, אם עושה זאת כדי לתקנם לאכילה מותר לסוחטם אפילו אם המשקה הבלוע נופל לקערה ואינו הולך לאיבוד, (אמנם בזיתים וענבים אסור), ומותר לכתחילה לסחוט לאקשי"ן מהשומן הבלוע בהם אם אינו יכול לאוכלם בלא זה, ובח"א מיקל משום שהשומן הוא אוכל והוי כמפריד אוכל מאוכל. ואם סוחט את הכבשים ושלקות לצורך המשקין היוצאים, מותר רק לתוך קדירה שיש בה אוכל או לתוך המורים, (ודווקא לצורך שבת), אבל לתוך משקין או לתוך כלי ריק אסור, אך אין בזה חיוב חטאת. **ודעת ר"ח** שכבשים ושלקות

במים מותר ליטול ידיו בו, אבל לא יעשה מי מלח עזים, והיינו שני שליש מלח ושליש מים.

סעיף י"ג

מותר ללכת בשלג אף שהוא נימוח וזב כיון שאינו מתכוין לזה, והט"ז כתב שכיון שא"א להזהר בזה לא גזרו לאסור בזה.

סעיף י"ד

הטלת מי רגלים בשלג – הר"מ מרוטנבורג מתיר להטיל מי רגלים בשלג, והרא"ש היה נזהר, והט"ז והא"ר פסקו להקל, ואם אפשר בלא טורח יש להזהר.

דברים האסורים מחשש סחיטה

סעיף ט"ו

סחיטת בגד בדרך כלל אין איסורה משום דש, מפני שהמים הולכים לאיבוד, אלא איסורה הוא משום מלבן, אמנם אם סוחט בשביל להשתמש במשקין היוצאים יש בזה גם משום מפרק שזה תולדה של דש וכו"ל. ולהלן יבואר מה אסור לעשות מחשש שמוא יסחוט ויעבור על מלבן או על מפרק, ומתי לא חוששים לזה.

חשש סחיטה בפריסת בגד על גבי חבית

איתא בגמרא (שבת מ"ח.) רבה ורבי זירא איקלעו לבי ריש גלותא וכו' הדר חזייה דפרס דסתודר אפומיה דכובא, ואנו נמלא עילויה, נוהיה רבה, אמר ליה רבי זירא אמאי, אמר ליה השתא חזית, לסוף חזייה דקא מעצר ליה, אמר ליה מאי שנא מפרונקא, אמר ליה התם לא קפיד עילויה, הכא קפיד עילויה. ומבואר שאסור לפרוס בגד על פי החבית אא"כ הבגד עומד לכך, ובטעם ההיתר בבגד העומד לכך ביארו רש"י והרמב"ם שזה בגלל שאין מקפידים עליו כשנשרה ולא אתי לידי סחיטה, ורבינו ירוחם שההיתר הוא בבגד שאין לובשים אותו, וכתב הבית יוסף שאין דבריו מדוקדקים ודברי רש"י והרמב"ם עיקר.

פסק ההלכה – חבית מלאה אסור לפרוס על גבה סודר,

נולד, ולפי זה אפילו בהניחם בחמה ונפשרו או שזבו מאליהם אסורים משום נולד, ורק לתת לתוך יין או מים שבכוס מותר מפני שאינם ניכרים בפני עצמם.

וכתבו הרמב"ן והר"ן שמותר אפילו לרסק שלג וברק לתוך קערה שיש בה יין או מים אע"פ שהם נימוחים וזבים על ידי ריסוקו, כיון שהם מתערבים במשקה שבקערה ואינם ניכרים.

וכתב הבית יוסף שמשמע דדווקא לרסק לחתיכות קטנות אסור, אבל לשבור חתיכה מותר אפילו אם על ידי זה יזובו מים מועטים, דלא חשיבי, וגם אינו מתכוין לכך, וגם הם הולכים לאיבוד.

פסק ההלכה – מותר לחתוך חתיכה מהקרח אע"פ שזבים קצת מים, אבל אין לשבור שלג וברד לחתיכות דקות כדי שיזובו המים, משום שמוליד מים בשבת ודמי למלאכה במה שבורא את המים, אי נמי גזירה שמוא יסחוט פירות העומדים לסחיטה, אמנם מותר לתת קרח לתוך יין או מים והקרח נימוח מאיליו, ויש מתירים אף לרסק בידים לתוך הכוס, וכן אם הניחם בשמש או כנגד המדורה ונפשרו מותרים, ולהניחם כנגד השמש או המדורה מותר, ולרמ"א יש להחמיר.

סעיף י'

שבירת קרח – מותר לשבור קרח בשבת כדי ליטול מים שתחתיו, וכתב המ"א שבנהר או באר אסור, דבמחובר לקרקע יש חשש בנין וסתירה, אבל הרבה אחרונים מתירים, ולצורך שבת יש להקל.

סעיף י"א

אין ליטול ידיו במים שיש בהם שלג או ברד, ואם נוטל יזהר שלא ידחוק את השלג והברד בין ידיו וירסקו, ובשלחן עצי שיטים מתיר ליטול אם נזהר שלא לרסק.

סעיף י"ב

יש להזהר שלא לשפשף ידיו במלח, אבל מלח שנימוח

דברי הראשונים

לרש"י איירי בבגד שכורכין בברזא של החבית. אמנם דעת הערוך שאם הבגד כרוך בצד החבית אע"ג דהוי פסיק רישא מותר להדקה, כיון אינו נהנה מהיין הנסחט (אא"כ יש מתחת כלי והיין נופל לתוכו), דדעת הערוך דפסיק רישא דלא ניחא ליה מותר לכתחילה, ואין בזה אפילו איסור דרבנן, ולדעת הערוך איירי בסתימת הנקב שלמעלה. והתוס' והרא"ש דחו ראיותיו של הערוך וכתבו שפסיק רישא דלא ניחא ליה אסור מדרבנן, וממילא גם בבגד הכרוך בצידי החבית שהיין הנסחט הולך לאיבוד אסור להדקו.

מו"מ בדעת הערוך שמתיר פסיק רישא דלא ניחא ליה- איתא בגמרא (שבת ק"ג.) **תנו רבנן התולש עולשין וכו' אם לייפות הקרקע כל שהן. אטו כל הני לאו ליפות הקרקע ניהו, וכו', אביי אמר וכו' וכגון דלא קמיכוין, והא אביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה ר"ש בפסיק רישא ולא ימות, לא צריכא דקעביד בארעא דחבריה.** וכתבו שם התוס' והרא"ש שמגמרא זו ומעוד מקומות למד הערוך דפסיק רישא דלא ניחא ליה מותר לכתחילה, ואפילו איסורא דרבנן ליכא. והסמ"ג והתרומה מביאים מחלוקת זו, ודעתם נוטה לאסור, והמגיד משנה לא הכריע בזה, ורבינו ירוחם מסכים לדעת הערוך.

ומשמע מדברי הכלבו שאפילו לדברי האוסרים אם הברזא ארוכה וכשהוא סותם בה את הנקב הוא לא נוגע בנעורת, מותר להשתמש בה בשבת, כמו שמוותר לקנח בספוג שיש לו בית אחיזה וכו"ל,

איזה איסור יש בסחיטת המשקין מהבגד - כתב הר"ן דהסוגר ברזא בצידי החבית וסוחט ע"ז את המשקין מהבגד והמשקין הולכים לאיבוד, אין בזה איסור מפרק, דמפרק זה תולדה של דש, וכשאינו צריך למשקין לא דמי לדש כלל, אלא האיסור הוא משום מלבן, כדאיתא בגמרא (שבת קי"ג:) שאין לעבור באמת המים שמוא יבוא לידי סחיטה, וביאר שם ר"ת שהכונה בזה לתולדה של מלבן, ואיירי בבגד המתלבן ע"י הסחיטה, ובמשקין המלבנים, וכתב שאפשר ששייך ליבון גם ביין, כדאמרינן בסוכה (מ.) לגבי יין "לאכלה" ולא לכבוסה, וסחיטה שהיא תולדה של דש

שמוא יסחוט, והסוחט בגד חייב משום מלבן, ואם החבית ריקנית אסור לפרוס עליה סודר ולתת עליו את הכלי שדולים בו, אבל בגד שעשוי לפריסה מותר, אך יזהר שלא יעשה אהל.

סעיף ט"ז

חשש סחיטה בהידוק מוכין

איתא בגמרא (שבת קמ"א.) **אמר רבא לא ליהדוק איניש אודרא בפומא דשישא, דילמא אתי לידי סחיטה.**

פסק ההלכה - אסור להדק מוכין (-כל דבר רך כמו צמר גפן ומטלית וכדו') לחים בפי פך שיש בו משקין אף שאין משקין בפי הפך, אפילו אם המוכין עשויים לכך, ואפילו בשאר משקין אסור.

סעיף י"ז

קינוח בספוג

איתא במתני' (שבת קמ"ג.) **ספוג, אם יש לו עור בית אחיזה מקנחין בו, ואם לאו אין מקנחין בו.** ופירש רש"י טעם האיסור לפי שכשאוחזו נסחט בין אצבעותיו. והקשה המגיד משנה למה מותר כשיש לו בית אחיזה, והרי א"א לקינוח בלא סחיטה, ותר"ץ דדמי למריק מים מצלוחית.

פסק ההלכה - אסור לקנח טבלה או קערה בספוג, משום שזה פסיק רישא שישחט, וצ"ע מה הדין בספוג יבש, ואם יש לספוג בית אחיזה מותר לקנח בו (י"מ שאז יכול לקנח בלי לסחוט, וי"א שאז מותר גם אם סוחט).

סעיף י"ח

חשש סחיטה בשימוש בפקק פשתן

איתא בגמרא (שבת קי"א.) **אמר רב שימי בר חייא משמיה דרב, האי מסוכרייא דנוייתא אסור להדוקה ביומא טבא. בההיא אפילו רבי שמעון מודה, דאביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישא ולא ימות.**

לפשתן והיד לא מגיעה לפשתן, מותר כמו בספוג שיש לו בית אחיזה, אך יש לפקפק בדבר דכאן שמהדקים בחוזק יש ודאי סחיטה, ולכן ראוי לנהוג שלא יהיה כלי מתחת, וגם תהיה הברזא ארוכה. וכל זה בחבית של יין או שאר משקין, שבזה דעת כמה ראשונים שאין בזה איסור ליבון אלא רק מפרק, אבל בחבית מים אסור בכל גוונא משום מלבן, ולדעת הט"ז יין לבן דינו כמים. וי"א שבכל המשקין שייך ליבון, ובפרט בין דעת הר"ן ששייך בו ליבון, ולדבריהם אסור בכל גוונא.

משקה שנשפך על המפה יש להזהר שלא לגררו בכח מעל המפה כדי לנקותה כדי שלא יבוא לידי סחיטה, ורק יסיר את המשקה שצף למעלה, (ואם המשקים צבועים צריך להזהר שלא יצבע מקומות נוספים במפה), והט"ז סובר שאם שואב מהמשקין בכח ע"י כף, אף אם שופך את המשקין אח"כ, מ"מ בשעה שהוא שואב יש בזה איסור תורה, ואם נשפכו מים בודאי צריך מאד להזהר מסחיטה משום מלבן, והפמ"ג מסתפק אם לפי הט"ז מותר לגרור מים שלא בכח, או שכיון שהמפה נרטבת במקום שהיה יבש אסור, דשרייטו זהו כיבוסו, וכתב הבה"ל שבמקום הצורך אין להחמיר שלא בכח.

חשש סחיטה בסגירת פקק של מקוה או ביב- כתב הרמב"ם (ומקורו מהתוספתא) שתי מטהרות (-מקוואות) זו על גבי זו, נוטל את הפקק מובנתיים ומשיקן, ומחזיר את הפקק למקומו, מפני שאינו בא לידי סחיטה, שהרי דעתו שיצאו המים. ופוקקין את הביב בסודרין ובכל דבר המיטלטל כדי שלא יצופו המים על האוכלים ועל הכלים, אבל אין פוקקין את הביב כדי שירדו המים לבור שמא יסחוט בעת שדוחק, שהרי הפקק שרוי במים. עכ"ל. וביאור הדברים הוא שבדין הראשון שכונתו להשיק שתי מקוואות אין חוששים שידחוק את הפקק ויבוא לידי סחיטה, כיון שהוא מקפיד שהפקק לא ימלא את כל הנקב כדי שלא תתבטל ההשקה, ובמקרה השני לא חוששים שידחוק כיון שאינו מקפיד אלא שלא יצאו מים מרובים, אבל במקרה השלישי שהוא מקפיד שכל המים ירדו לבור הוא דוחק את הפקק וחוששים שמא יסחוט. בית יוסף.

שייכת בכל המשקין, ובלבד שיצטרך למשקין הנסחטים, והידוק מסוכרייתא דנזייתא אין בה משום מלבן אפילו אם שייך ליבון ביין, דאין המסוכרייתא מתלבנת, ומשום מפרק ליכא היכא שאינו צריך למשקין הנסחטים, ועל כן כתב הר"ן שהאיסור בזה הוא מדרבנן, כיון שהוא סוחט משקין שדרך לסוחטם.

והמגיד משנה כתב שדעת הרשב"א נוטה שהסוחט בגד עובר משום דש היכא שהוא צריך למשקין, וכן דעת עוד ראשונים, אבל דעת הרמב"ן שאיסור מפרק שזה תולדה של דש שייכת רק בגידולי קרקע, אבל הסוחט בגד אין זה מפרק אלא זה תולדת צובע כדרך מלבן, והוא הדין בכל דבר שמכבס בין במים בין ביין והבגד מתכבס בכך מעט, וכן דעת הרמב"ם.

וכתב הבית יוסף שאינו יורד לעומק דעת הרמב"ן במאי דמרכיב סוחט בגד אתרי רכשי -צובע ומלבן, ומ"מ מה שכתב המגיד משנה שלפי הרמב"ם סוחט חייב משום מלבן באמת מבואר כך להדיא ברמב"ם, ויש לדון אם לדעת הרמב"ם שייך איסור מלבן ביין או לא. וע"ע בכמה מדיני סחיטה בסימן ש"א, ודיני מלבן בסימן ש"ב.

כתב המרדכי שכל דבר השרוי במים אסור לטלטלו גזירה שמא יסחוט, ובלבד שהוא דבר שאין מקפיד על מימיו.

פסק ההלכה- חבית שפקקו נקב שבדפנה שממנו יוצא היין, בברזא שהקיפוהו סביב בפשתן או בבגד, יש מי שמתיר להסירו או להחזירו אע"פ שודאי יסחוט את המשקה הבלוע, משום דהוי פסיק רישא דלא ניחא ליה, (והכא היה רוצה שלא יסחט, אמנם אף היכא שלא אכפת לו מה יהיה, זה נחשב לא ניחא ליה), ובלבד שלא יהיה כלי מתחת הפקק, או שהפקק בראש החבית, שאז ניחא ליה בסחיטה ואסור מדאורייתא, וחלקו עליו ואמרו דכיון דהוי פסיק רישא אסור מדרבנן, (ודווקא לענין שבת, אבל בשאר איסורי תורה דעת הרא"ש שפסיק רישא דלא ניחא ליה אסור לכו"ע מדאורייתא), והעולם מקילים אפילו אם יש כלי תחתיה, ויש ללמד עליהם זכות, שכיון שהברזא ארוכה מחוץ

באופנים מסוימים אסורים משום מפרק). זיתים וענבים סחיטתם אסורה מדאורייתא, ותותים ורימונים סחיטתם אסורה מדרבנן, וכל פרי שדרך לסוחטו באיזה מקום כדי לשתות את מימיו מחמת צמא או תענוג דינו באותו מקום כתותים ורימונים, (והמ"א מחמיר באופן מסוים גם בשאר מקומות), ופרי שסוחטים אותו לרפואה, אין נחשב שדרך לסוחטו. ותפוחים דינם היום כתותים ורימונים, מפני שיש מקומות שסוחטים מהם הרבה, אבל מותר לסוחט תפוח מבושל משום שסוחט ממנו את כל האוכל. ופירות שאין דרך לסוחטם מותר לסוחטם אף אם כוונתו בסחיטה בשביל המשקה, ויש מחמירים בזה. ומותר לסוחט ענבים לתוך אוכל בין בקדירה בין בקערה, והמחמיר תבוא עלי ברכה, אבל אסור לסוחט לתוך כלי ריק או לתוך משקה אף אם עתיד לתת את המשקין לאוכל וחויבא נמי איכא. מותר למצוץ פירות בפיו, ובזיתים וענבים נכון להחמיר, ואם מכניסם לפיו ומוצצם ומשליך את החרצנים מותר לכו"ע. כבשים ושלקות מותר לסוחטם כדי לתקנם לאכילה, ואם הוא צריך למשקין מותר רק לתוך אוכל וטוב להחמיר בזה.

דין משקין שזבו מהפירות – משקה שזב בשבת מזיתים וענבים אסור, גזירה שמא יבוא לסוחט לכתחילה, אא"כ נתרסקו הפירות יפה מערב שבת, או שנתרסקו אפילו בשבת ישירות לתוך יין, ומותר לתת בשבת ענבים לתוך יין כדי שיתבקעו ויוציאו ינם, או לשרות צימוקים וכדו' כדי לעשות מהם שתייה. ומשקין שזבו מפירות שרובם עומדים לאכילה, אם פירות אלו עמדו לאכילה מותר, ואם הפירות עמדו לסחיטה או בסתמא אסור.

המסת קרח – מותר לחתוך חתיכה מהקרח אע"פ שזבים קצת מים, אבל אין לשבור שלג וברד לחתיכות דקות כדי שיוזבו המים, ולתת קרח לתוך יין או מים והקרח נימוח מאיליו מותר, ויש מתירים אף לרסק בידים לתוך הכוס, וכן אם הניחם במשם או כנגד המדורה ונפשו מותרים, ולהניחם כנגד השמש או המדורה מותר, ולרמ"א יש להחמיר. ומותר לשבור קרח בשבת כדי ליטול מים שתחתיו, ויש אוסרים בנהר או באר, ולצורך שבת יש להקל. ואין ליטול ידיו במים שיש בהם שלג או ברד, ואם נוטל יזהר שלא ידחוק את השלג והברד בין ידיו וירסקו. מותר ללכת בשלג אף שהוא נימוח וזב כיון שאינו מתכוין לזה, ומותר להטיל מי רגלים בשלג, ואם אפשר להמנע מכך בלא טורח יש להזהר.

סחיטת בגד בדרך כלל אין איסורה משום דש, מפני שהמים הולכים לאיבוד, אלא איסורה הוא משום מלבן, אמנם אם סוחט בשביל להשתמש במשקין היוצאים יש בזה גם משום מפרק שזה תולדה של דש, ויש דברים שאסור לעשות מחשש שמא יסחוט ויעבור על מלבן או על מפרק, כגון פריסת בגד על חבית, ואסור לקנח בספוג אא"כ יש לו בית אחיזה, וכן אסור לגרר בכח משקה שנשפך על מפה.

צובע – הצובע חוט שארכו ד' טפחים, או דבר שאפשר לטוות ממנו חוט כזה, חייב. אין צביעה באוכלין, וי"א שנכון להחמיר כשכוונתו לצביעה, ומותר לאכול פירות הצובעים אע"פ שצובע פניו וידיו, וי"א שזיהר לא לגעת בבגדיו או בפיה, ואם אינו יכול להזהר בזה יש להקל.

מלאכת צובע

סעיפים י"ט כ'

צביעה באוכלין

בשבילי הלקט מסתפק אם מותר לתת כרכום בתבשיל או שיש בזה משום צובע, וכתב שלדעת היראים שמותר לצבוע פת במשקה הפירות כיון שאין דרך צביעה באוכלין, מותר, אמנם כתב היראים שראוי לכל אחד שאוכל תותים או שאר פירות הצובעים להזהר לא לגעת בידים צבועות בבגדיו או במפה, דהוה ליה תולדת צובע, ואם כן יצא דם מן המכה אסור לתת עליה בגד.

פסקי ההלכה

צביעת אוכל – אין צביעה באוכלין, ולכן מותר לתת כרכום בתבשיל, או לתת יין אדום ביין לבן, או לצבוע פת במשקה הפירות, ואם מכין לתת צבע למאכל או למשקה מהפמ"ג משמע שמותר, ולפמ"ש כ"כ נשמט אדם נכון להמנע מזה.

פירות הצובעים – מותר לאכול פירות הצובעים אע"פ שצובע פניו וידיו, כיון שאין זה דרך צביעה, אמנם יש מי שאומר שצריך להזהר לא לגעת בבגדיו או במפה משום צובע, ובבגד אדום כ"ש דאסור, דמתקן הוא, ויש מקילים בכל זה כיון שזה דרך לכלוך, ויש לסמוך עליהם היכא שאינו יכול להזהר.

הצובע חוט שארכו ד' טפחים, או דבר שאפשר לטוות ממנו חוט כזה, חייב, אמנם אם הצבע אינו מתקיים כלל, פטור אבל אסור.

עשיית צבע – העושה צבע כגון שנותן קנקנתום לתוך מי עפצא שנעשה הכל שחור חייב (רמב"ם), והראב"ד סובר שאין חייב אלא כשצובע בצבע דבר אחר. והנותן דיו וסממנים לתוך המים חייב משום לש.

עיקרי הדינים

מלאכת דש היא אחת מל"ט מלאכות האסורות מדאורייתא בשבת, ודישה היינו להפריד את גרעיני התבואה מקליפתם, ותולדת מלאכת דש היא מלאכת מפרק, והיינו כגון סחיטת פרי לצורך הוצאת מימיו, או סחיטת בגד מהמים הבלועים בו, (וכן חליבה או ריסוק חלות דבש

התבשיל. אמר רבי יוסי והלא הוא הילמי בין מרובה בין מועט, ואלו הן מי מלח המותרין, נותן את השמן בתחלה לתוך המים או לתוך המלח. ובגמרא איתא מאי קאמר, אמר רב יהודה אמר שמואל הכי קאמר, אין עושין מי מלח מרובין, אבל עושה הוא מי מלח מועטין. ותניא אין עושין מי מלח מרובין לתת לתוך הכבשין שבתוך הגיסטרא, אבל עושה הוא מי מלח מועטין, ואוכל בהם פתו, ונותן לתוך התבשיל. ואמרינן בעירובין (י"ד:) דלית הלכתא כרבי יוסי, וכן פסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם.

עוד איתא בגמרא תני רב יהודה בר חביבא, אין עושין מי מלח עזין, מאי מי מלח עזין, וכו', אמר אביי תרי תילתי מילחא וחד מיא. למאי עבדי ליה, למורייסא. וטעם האיסור בשני שליש מלח ושליש מים הוא מפני שנראה כעושה מורייס, וסתם מורייס עושים אותו לזמן מרובה לכבוש בו דגים, ומיחזי ככוש כבשין, ואיסור זה הוא אפילו בעושה מי מלח מועטים.

פסק ההלכה – אין להכין הרבה מי מלח או לתת יין וחומץ ושאר משקין במלח, לצורך נתינתם לתוך ירקות כבושים, שאף שמדאורייתא אין עיבוד באוכלין, מדרבנן אסור משום דדמי לעיבוד. ואם דעתו לחלק את המי מלח לתבשילים, לדעת התוספת שבת מותר להכין אף מרובים, אבל הא"ר אוסר, וכן משמע במאירי. ואפילו אם נותן שמן לתוך מי המלח כדי להטעים אסור, אבל אם נותן קודם את השמן במים ואח"כ נותן את המלח, או שנותן את השמן במלח ואח"כ נותן את המים, יש מי שמתיר, מפני שהשמן מחליש את כח המלח ואין על זה שם מי מלח. ומי מלח מועטים מותר להכין בשבת לצורך נתינה לתבשיל או כדי לטבול בהם פיתו, או לשפוך על נתחי עוף ודג צלוי ואפילו לצורך סעודה אחרת (ודלא כהמ"א שאוסר לצורך סעודה אחרת), אבל לא לצורך חול. ואם נותן למים שני שליש מלח אסור אפילו במועטים, מפני שנראה כעושה מוריס. ומותר להוסיף חומץ למוריס אחר שכבר נתייבשה.

סימן שכ"א

תיקוני אוכלין

סימן זה עוסק בתיקון האוכל לאכילה באופנים שונים, ששייך בזה כמה איסורים מדאורייתא או מדרבנן, כגון איסור מעבד מדרבנן במליחה גמורה של אוכלין (וי"א שטעם האיסור משום שזה כעין מבשל), וכן הכנת הרבה מי מלח אסורה, (סעיפים ב' – ו'), וכן יבואר מתי יש איסור טוחן בריסוק או חיתוך מאכלים (סעיפים ז' – י"ב), ומתי יש איסור לישא בערבוב מאכלים עם מים וכדומה (סעיפים י"ד – ט"ז), וכן יבוארו דינים נוספים בהכנת מאכלים בשבת.

סעיף א'

איתא בגמרא (שבת קכ"ח.) **תניא חבילי פיאא איזוב וקורנית, הכניסן לעצים אין מסתפק מהם בשבת, למאכל בהמה מסתפק בשבת מהם, וכו'.**

פסק ההלכה – חבילות עשבים (פיאא אזוב וקורנית) הראויות למאכל בהמה או להסקה, אם הכניסם להסקה הוו מוקצה ואסור להשתמש בהם בשבת, ואם הכניסם למאכל בהמה או בסתמא מותר לקטום ביד ולאכול, כיון שהם ראויים קצת למאכל אדם, אבל לא בכלי כדרך חול, ומולל את השרביטין בראשי אצבעותיו כדי לאכול את הזרע שבתוכם, אבל לא ימלול בכל היד כדרך שעושה בחול.

הכנת מי מלח ומליחת מאכלים

אף שמותר לתת בשבת מלח על המאכל לצורך תיבולו, אסור למלוח בשבת מאכלים באופן שהמליחה משנה את טבע המאכל, דאף שאין עיבוד באוכלין אלא רק בעור בהמה וכדומה, מדרבנן אסור משום דדמי לעיבוד, וי"א שהאיסור משום דדמי לבישול. וכן הכנת מי מלח אסורה בשבת. ופרטי הדינים בזה יבוארו להלן.

סעיף ב'

הכנת מי מלח

איתא במתני' (שבת ק"ח) **אין עושין הילמי בשבת, אבל עושה הוא מי מלח, וטובל בהם פתו, ונותן לתוך**

סעיפים ג' ד' ה'

נתינת מלח על גבי ירקות שצריכים מליחה

איתא בגמרא (שבת ק"ח:) **אין מולחים צנון בשבת**. ופירש רש"י דהיינו למלוח שלש וארבע חתיכות יחד, ובטעם האיסור פירש רש"י שהמלח מעבדם והם נעשים קשים והוי תיקון. והרמב"ם כתב שטעם האיסור הוא מפני שנראה ככובש כבשים בשבת, והכובש אסור מפני שהוא כמבשל.

ולגבי מליחת ביצים או בשר, לגבי ביצה יש מחלוקת בגמרא אם מותר למולחם או אסור, ופסקו הר"ף והרא"ש והרמב"ם כמאן דשרי, ובשבלי הלקט כתב שמותר למלוח בשר או ביצה מבושלים רק כדי לאוכלם לאלתר ולא כדי להניח, אבל בשר חי או דג חי אסור למולחם בשבת כדי שלא יסריחו, שהרי אסור לצלות או לבשל בשבת (משא"כ ביו"ט), ורבינו תם פסק שבשר חי בין תפל בין מליח מותר לטלטלו, אבל דג תפל אסור לטלטלו, ומליח מותר שהרי נאכל מחמת מלחו כמו בשר מליח.

עוד איתא בגמרא שם **מימלח לא ממלחנא** (-שתים יחד), **טבולי ודאי ממבלנא**. ופירש רש"י שטיבול שמוותר היינו בשעת אכילה.

ולענין הטבלת כמה חתיכות בזו אחר זו ולאוכלם מיד זו אחר זו, כתב התרומת הדשן שנראה שמוותר, וכן משמע מרש"י ומספר התרומה, ומש"כ רש"י שמוותר להטביל בשעת אכילה, בא לאפוקי שלא להטביל זמן ארוך לפני האכילה, כגון מתחילת הסעודה עד לאחר גמר הסעודה, וחתיכה אחת מותר להטביל אפילו אם משהה אותה הרבה זמן.

פסקי ההלכה

אסור למלוח ד' או ה' חתיכות של ירקות הצריכים מליחה ודרך לכובשם (כגון צנון ובצלים וכדו'), ואפילו אם דעתו לאוכלם מיד אסור, (ו"א שהאיסור משום שנראה ככובש וכובש אסור מפני שהוא כמבשל, וי"א שהאיסור משום שהם מתקשים ודמי למעבד), אבל אם כל חתיכה מונחת לבדה מותר לטובלה במלח ולאוכלה בתוך זמן קצר, אמנם אם משהה אותה במלח אסור אפילו בחתיכה אחת.

כתב המ"ב שמנהגינו לחתוך צנון לחתיכות דקות ולתת עליהם מלח וחומץ, ואף שאסור למלוח כמה חתיכות יחד, מ"מ כיון שאין מניחים אותם להזיע אלא שופכים שם חומץ ודברים נוספים לא דמי לעיבוד, וכ"ש שאם שופך שם שמן מותר. (ס"ק י"ד).

שלאטי"ן (עלי חסה) אסור למולחם ולהשהות ואח"כ לסנן את המים שיצאו ולערב אח"כ עם שמן זית וחומץ, דדמי לעיבוד. (שם).

אסור לשפוך יין או שאר משקין לתוך חומץ כדי שהמשקין יהיו חומץ, (משום דדומה לכובש, וי"א משום עובדין דחול), ואם כוונתו רק להחליש את כח החומץ מותר. (ס"ק ט"ו).

אסור לתת מלפפונים חיים לתוך הכבושים כדי שיתחמצו גם הם. (שם).

סעיף ד'

כתב השו"ע שיש מי שכתב שמוותר **לטבול כמה חתיכות כל אחת בפני עצמה** כדי לאוכלם מיד זו אחר זו, דבזה אין נראה ככובש כבשים. וכתב המ"ב דהיינו כשהניחם לפניו באופן שלא יגעו אחת בשניה, וזה מותר אף שבינתיים הם מזיעים קצת, (ואפילו באותה סעודה לא ישהה זמן ארוך). אמנם כתב המ"ב שהמנהג שלא להשהות במלח כלל אלא מטביל במלח ואוכל.

סעיף ה'

מליחת ביצה או בשר או דגים - מותר למלוח ביצים לצורך אותה סעודה, אבל אסור למלוח בשר או ביצה כדי להניח, דדמי לעיבוד וכבישה. והנה דעת המ"א והט"ז שאפילו לסעודה אחרת שהיא זמן רב אחרי סעודה זו אסור, אבל הא"ר מצדד שאין איסור אלא במניח לאחר שבת, וכן משמע מהגר"א, ואם זה חם ומולח כדי שלא יסריח בודאי יש להקל לצורך סעודה אחרת. ובשר או דג חי אסור למולחם בשבת אפילו במקום הפסד, ואפילו אם רוצה לאוכלם חיים אסור משום דמחזי כעיבוד.

הדחת בשר - מותר להדיח בשר כדי לאוכלו חי, כיון שאין

כתב שנכון להחמיר מפני מראית העין. וכתב הרמב"ם שדווקא בקערה מותר לדוך בקת הסכין, אבל במכתשת אסור.

ומה שמותר לכתחילה לדוך בשינוי אע"פ שבכדרכו חייב משום טוחן, ביאר בשבלי הלקט שדבר שהוא שינוי גמור כמו קתא דסכינא מותר לכתחילה, ושינוי בין מדוך של עץ למדוך של אבן הוי שינוי שאינו גמור דפטור אבל אסור, וכדמצינו לענין בורר שבנפה ובכברה חייב, ובקנון ובתמחוי דהוי שינוי פטור אבל אסור, וביד דהוי שינוי גמור מותר לכתחלה.

פסק ההלכה – השוחק פלפלין או שאר תבלינים במכתשת יש בזה איסור דאורייתא של טוחן, אפילו בגרגיר אחד, אבל מותר לדוך פלפלין בקת הסכין בקערה או ע"ג שלחן או בשולי כלי ע"ג שלחן, או ביד, אבל בקת הסכין במכתשת, או בבוכנא המיוחדת לכתשיה ע"ג שלחן, שיש בזה רק שינוי אחד, אסור משום עובדין דחול, ובע"ש כתב שאף במדוך של עץ יש להזהר בזה. (והט"ז) כאן אוסר לשים פלפלין בתוך בגד ולכותשם בסכין, משום מוליד ריחא, ובסימן תקי"א משמע שחזר בו והסכים למהרש"ל שמתיר משום שאינו מכוין לזה).

סעיף ח'

טחינת מלח – אין כותתין מלח במדוך של עץ או אבן, או לחותכו דק דק בחוד הסכין, אבל בידית הסכין או בעץ הפרור מותר, אם עושה זאת ע"ג שלחן או בקערה אבל לא במדוך ומכתשת, וכן בידיו מותר, וכל זה במלח גס, אבל מלח שהיה דק ונתבשל ונעשה פתיתים, מותר אפילו לחותכו דק דק, דאין טוחן אחר טוחן, אבל במכתשת אסור, וסוכר שלנו דינו כמו מלח זה.

סעיף ט'

טחינת בשר

כתב התרומת הדשן שבשר מבושל או צלי מותר לכו"ע לחותכו דק דק בסכין, ולא דמי לעצים ולפירות ולחם שהם

כאן תיקון בגוף הבשר אלא שמסיר הדם מעליו, אך אם שבת היא היום השלישי של הבשר אסור להדיחו אם לא רוצה לאוכלו היום, וגם ע"י נכרי אסור כיון שגם אחרי שבת יוכל לאוכלו צלי, כ"כ המ"א, אמנם קצב המוכר לאחרים מותר לו להדיח ע"י נכרי, ובאוזנות פטומות מותר גם ליחיד בביתו, כיון שע"י הצליה יפסיד את השומן, ואפילו בבשר בהמה הסכימו הרבה אחרונים להקל להדיח ע"י נכרי, ואם אין נכרי מותר ע"י ישראל, אך אם הבשר מונח בכלי טוב שירחץ ידיו עליו עד שיהיה הבשר שרוי במים. (סקכ"א).

סעיף ו'

פולים ועדשים שנתבשלו בקליפתם אסור למלוח הרבה ביחד, מפני שהמליחה מועילה להם והוי ככבישה ועיבוד.

טחינת מאכלים

מלאכת טוחן האסורה בשבת מדאורייתא היינו לקחת דבר ולחלק אותו לפירורים או לחתיכות קטנות, ומלאכה זו שייכת בין באוכלין בין בדברים אחרים, ומבואר בגמרא (שבת ע"ד:) שגם בחיתוך ירק לחתיכות דקות שייך לעבור על מלאכת טוחן, אמנם יש אופנים שהדבר מותר, כגון טחינת דבר טחון כמו לחם, או טחינת דבר שאינו גידולי קרקע, ויש דברים שהותרו ע"י שינוי, ויש מתירים לחתוך ירק לחתיכות דקות מאד בסמוך לאכילה. ופרטי הדינים בזה יבוארו להלן.

סעיף ז'

דיכת פלפלין

איתא בגמרא (שבת קמ"א.) **אמר רב יהודה הני פלפלי מידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי, תרי תרי אסור. רבא אמר כיון דקא משני אפילו טובא נמי.** ומבואר שלרב יהודה מותר לדוך בשינוי אחד אחד, ולרבא מותר אפילו הרבה, ורבינו ירוחם והטור פסקו כרבא, וכן נראה מדברי הרמב"ם. ונחלקו הראשונים אם הגמרא מדברת על שבת או על יום טוב, דעת רש"י ורבינו חננאל והשאלות שמדובר על יום טוב, אבל התוס' והרי"ף והרא"ש והרמב"ם והרמב"ן והרשב"א והר"ן כתבו שגם בשבת מותר, והסמ"ק

סעיף י"ב

איסור טחינה בחיתוך ירק

איתא בגמרא (שבת ע"ד): **אמר רב פפא האי מאן דפריס (-חותך לחתיכות דקות) סילקא חייב משום טוחן.**

וכתבו התוס' שדווקא כשעושה חתיכות דקות מאד חייב משום טוחן, ולא כשעושה חתיכות גדולות.

באיזה מאכלים שייך איסור טוחן כשחותכים - דעת התוס' שדווקא בסילקא שייך טחינה אבל בשאר אוכלין שרי (כיון שאפשר לאוכלם בלי טחינה. תרומת הדשן), ומהיראים משמע שהאיסור הוא לאו דווקא בסילקא. והרא"ש מביא שדעת רבינו חננאל שהגמרא לא מדברת במאכלים אלא במפרק נימים מעצי דקלים שיוצא ע"ז כמו קמח דק, ולכן חייב משום טוחן, אבל באוכל לא שייך טחינה, ודלא כרש"י שפירש דאירי באוכל. וברמב"ם נראה דס"ל שהגמרא מדברת בסילקא משום שחותכים אותה דק דק כדי לבשלה, וה"ה בשאר ירקות שחותכים אותם דק דק כדי לבשלם, ואפשר שגם דבר שאפשר לאוכלו חי חייב אם חתך אותו דק דק כדי לבשלו, אבל דבר שרוצה לאוכלו חי אין בזה משום טוחן, ויש להסתפק בדעת הרמב"ם אם אין בזה אפילו איסורא דרבנן, דאין דרך טחינה בכך, או דמדברנן מיהא אסור.

החותך ירק דק דק כדי לאוכלו מיד כתב הרשב"א בתשובה שמוותר, שלא אסרו על האדם לאכול מאכלו חתיכות גדולות או קטנות, כמו שמוותר לברור כדי לאכול מיד אע"פ שבמניח לאחר זמן ואפילו לבו ביום חייב. וכתב הבית יוסף ששיעור לאלתר נתבאר בדיני בורר, ולפי זה מותר לחתוך קיבוץ ירקות אפילו אם אחד חותך לצורך כל בני הסעודה, כמו שמצינו בבורר, ובלאו הכי לדברי תוס' האיסור הוא רק בסילקא, ולר"ח והרא"ש בכל האוכלין מותר, ולרמב"ם האיסור הוא רק בחותך כדי לבשל ואל"כ אפשר שמוותר לכתחילה, ועוד דאין האיסור אלא בחתיכות דקות ביותר וקיבוץ ירקות אין דרך לחותכו כך, ומ"מ נכון הדבר להזהיר שיחתכו לחתיכות גדולות קצת ושיאכלו לאלתר, דבאופן זה אין בית מיחוש לכו"ע.

גידולי קרקע ויש במינם טחינה, אבל דבר שאין במינו טחינה אין בו איסור טחינה, ואפילו למי שאינו יכול ללעוס אלא אם כן יחתוך מותר לחתוך, דאזלינן בתר רובא דעלמא. אמנם בשר חי אסור לחתוך אותו דק דק כדי להאכיל בו עופות, כיון שאין הבשר ראוי לאכילה ללא חיתוך, וכן יש לאסור משום דשוויה אוכל לבהמה, ומשום טירחא באוכלין לבהמה דאיתא בגמרא שבת קנ"ה. שאסור.

פסק ההלכה - אין טחינה אלא בגידולי קרקע, ולכן מותר לחתוך בשר מבושל או צלי דק דק, אפילו בשביל להניחו לאחר זמן, ואפילו מי שאינו יכול ללעסו מחמת שהוא קשה מותר לו לחתוך דאזלינן בתר רובא דעלמא, אבל אסור לחתוך בשר חי דק דק לפני העופות, דכיון שאינם יכולים לאוכלו בלא חיתוך קמשוי ליה אוכל ושייך בזה טחינה, ויש מקילים בזה, ואם חותך לפניהם שיאכלו מיד או שאינו חותך דק דק מותר לכו"ע, ואם יכולים לאוכלו ע"י הדחק צ"ע אם מותר.

סעיף י'

גרירת גבינה - אסור לגרור גבינה בראלי"ו (פומפיה) או בכלי אחר המיוחד לגרירה, אפילו אם דעתו לאוכלה מיד, אבל מותר לחתוך גבינה ע"י סכין דק דק כיון שגבינה אינה גידולי קרקע, ואפילו אם הגבינה קשה מאד מותר כיון שיכולים ללעסה בקושי, וכן מותר לחתוך בקרדום או במגירה (דכלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצורך גופו).

סעיף י"א

השקיה בשבת - אסור מדאורייתא להשקות בשבת דבר המחובר לקרקע, וכלי חרס שבבית עם עשבי בושם ג"כ אסור, אבל ירקות תלושים הראויים לאכילה בשבת מותר להשקותם כדי שלא יכמשו, אמנם דבר שאינו ראוי לאכילה אסור לטרוח בשבילו, וע"ע בסימן של"ו.

פסקי ההלכה

במקום זה חייב משום מחתך. (סקמ"ה).

סעיף י"ג

רדית דבש

איתא בגמרא (שבת צ"ה). **תנו רבנן החולב וכו' והרודה חלת דבש, שגג בשבת חייב חטאת, הזיד ביום טוב לוקה ארבעים, דברי רבי אליעזר, וחכמים אומרים אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות.** ופסק הרמב"ם כחכמים. וכתב המגיד משנה בשם הרשב"א שדווקא בזמן שהחלות דבוקות בכוורת וצריך לרדותם אסור, לפי שנראה כעוקר דבר מגידולו, אבל אם החלות נתלשו מן הכוורת, וכן דבש הצף בכוורת, מותר לרדותו, וכן דעת התוספות, וכן מבואר בטור. אמנם דבש שזב בשבת אסור בשבת אא"כ ריסק את החלות מערב שבת וכמו שנתבאר בסימן ש"כ.

פסק ההלכה - הבורר דבש מן השעוה חייב משום מפרק, ואסור לקחת את החלות עצמם מהכוורת גם בלי לברור את הדבש, דדמי לתולש דבר ממקום גידולו, אמנם אם החלות לא דבוקים לכוורת אלא נתלשו מבעוד יום ממקום חיבורם, יכול לרדותם מהכוורת כדי לאכול את הדבש הדבוק מסביב, אבל לרסק ולהוציא את הדבש אסור משום מפרק, ואם יצא הדבש מעצמו אסור עד הערב, ודבש שידע שכבר יצא מבעוד יום מותר לקחתו בשבת, והמ"א מותר לסחוט את הדבש בשבת לתוך אוכל, אמנם אין להקל בזה לר"ת שאוסר בבוסר בסימן ש"כ. ואם נתרסקו מבעוד יום והדבש צף בכוורת מותר לרדותו בשבת, ומסתבר דבעינן שיהיה מרוסק יפה ולא מחוסר דיכה, אך לרדות את החלות אסור כיון שהם מחוברים בכוורת.

מלאכת לישא

מלאכת לישא עניינה הוא עירוב מים בקמח וגיבולם לעיסה, וכן הדין בשאר משקין ובשאר דברים שהמשקין מקבצים אותם יחד, והמלאכה שייכת גם בדברים שאינם מאכלים, ונתינת מים בלא גיבול יש בזה מחלוקת אם זה אסור מדאורייתא או מדרבנן ובאיהו אופן הדבר מותר (כגון ע"י שינוי), וכן יש מחלוקת בדבר שאינו בר גיבול אם בזה חייב כבר בנתינת המים או שזה אסור רק מדרבנן,

המחתך ירק תלוש דק דק חייב משום טוחן, ואפילו בירקות שראוי לאוכלם חיים חייב, וכן הדין במחתך פלפלין או שאר תבלינים, ואסור לחתוך גרוגרות וחרובים דק דק לפני זקנים שאינם יכולים ללעוס, ולפני מי שיכול ללעוס כך, המ"א מתיר, והבה"ל כתב לאסור, ואפילו למ"א אין מותר אלא בדבר שאין צורך לחותכו, אבל בחיתוך ירק דק דק (מזורי"ע וכדו') אף למ"א מותר רק לאותה סעודה.

וכתב הרמ"א שמוותר לחתוך ירק דק דק כדי לאוכלו מיד, ואפילו לצורך אחרים שאוכלים מיד מותר, כיון שזה דרך אכילה, ואפילו לצורך תרנגולים שיאכלו מיד מותר כיון שמוזנותיהם עליו, (ובפלפלין למ"א ולגר"א מותר, ובא"ר נשאר בצ"ע). וכתב המ"ב שיש מפקפקים על היתר זה וכתבו שנכון לחתוך רק חתיכות גדולות קצת, אך אין למחות ביד החותכים דק דק, ועכ"פ אסור לחתוך לפני שיצאו מבית הכנסת אלא רק סמוך ממש לסעודה, אבל החותך דק דק שעה או שעתיים לפני הסעודה קרוב הדבר לומר שחייב חטאת והירק אסור באכילה, וגם אסור משום בורר. וכן החותך דק דק בכלי המיוחד לכך נראה שאסור בכל גוונא.

אסור ללעוס ולטחון בשיניים דבר שאינו חפץ לאוכלו או לטועמו או להאכילו לתינוק, דאע"פ שמשנה מ"מ מדרבנן הוי טחינה. (סקל"ו).

טחינת לחם - דעת הרשב"ם שמוותר לפורר לחם כיון שהחטים כבר נטחנו, ולא מצינו לאסור טוחן אחר טוחן, וכ"כ הסמ"ג והר"ן והמרדכי. וכן פסק הרמ"א, וכתב המ"ב שאפילו אם אינו נאכל מיד מותר, ואפילו בסכין מותר אבל לא בכלי המיוחד לכתישה, ומותר לתת מים על הלחם, ובלבד שלא יגבלו עם המים.

טחינה בעצים וכדו' - המפורר חתיכת עץ שנרקב או צרור עפר חייב משום טוחן. וכן המנסר עצים לצורך הנסורת, או המשייף מתכת, חייב בכל שהוא. והמחתך עצים לחתיכות דקות כדי שיעור לבשל כגרוגרת מביצה חייב, ואם חותך אפילו לחתיכות גדולות ומקפיד על המידה לחתוך דווקא

יש מחלוקת אם מותר לגבלו בשינוי או לא, דאיתא בגמרא (שבת קנ"ה:) **תנו רבנן אין גובלין את הקלי** (-קמח הנעשה מחיטה קלויה ומעורבים בו שמן ומים ומלח), **ויש אומרים גובלין. מאן יש אומרים, אמר רב חסדא רבי יוסי ב"ר יהודה היא** (דס"ל שהנותן קמח לתוך מים פטור, דלרבי שמחייב לא מהני שינוי ואסור אפילו בדבר שאינו בר גיבול), **והני מילי הוא דמשני. היכי משני, אמר רב חסדא על יד על יד** (מעט מעט. רי"ף), **ושוין שבוחשין** (בתרווד, דהיינו גובלין) **את השתית בשבת, ושותין זיתום המצרי, והא אמרת אין גובלין, לא קשיא הא בעבה הא ברכה** (שאיין זה לישא), **והוא דמשני, היכי משני, אמר רב יוסף בחול נותן את החומץ ואחר כך נותן את השתית, בשבת נותן את השתית ואחר כך נותן את החומץ.**

ומשמע מגירסת הגמרא ומדברי רש"י דשתית היינו קלי, ולפי זה מעט מעט מותר לגבל אפילו בבליה עבה, וברכה מותר אפילו הרבה, ובלבד שיתן את השתית תחלה ואח"כ יתן את החומץ, ודעת הרשב"א שאם נותן את השתית תחלה מותר לגבל הרבה אפילו בבליה עבה.

אבל דעת הרמב"ם ששתית אינו קלי אלא זה תבואה שלא הביאה שליש, וקלי אינו בר גיבול ומותר לגבלו מעט מעט, אבל הרבה אסור שמא יבוא לגבל קמח שאינו קלי ויעבור על איסור לש, אבל תבואה שלא הביאה שליש שקלו אותה ואחר כך טחנו אותה טחינה גסה, מותר לגבל ממנה בחומץ וכדומה אפילו הרבה בבת אחת, (שמפני שטחינה גסה אין חשש שיבואו להתיר לישת קמח רגיל), והיינו בבליה רכה, אבל בבליה קשה אסור ללוש הרבה מפני שנראה כלש, וצריך לשנות והיינו שיתן את השתית ואח"כ את החומץ. וכן פסק השו"ע.

פסקי ההלכה

גיבול קלי - קמח הנעשה מחיטה קלויה מותר לגבלו מעט מעט (ואפילו כגורגרת נחשב מעט), אף להסוברים שקמח קלי הוא בר גיבול מדאורייתא, משום דחשיב קצת שינוי, א"נ איירי בשעת אכילה ומשום דדרך אכילה בכך, אבל הרבה אסור בין בבליה רכה בין בבליה קשה, שמא יבוא לגבל קמח שאינו

ויש דברים שהותרו רק בבליה רכה כיון שבליה רכה אסורה רק מדרבנן. ופרטי הדינים בזה יבוארו להלן.

סעיף י"ד

הלש קמח עם משקה שהוא נילוש בו כגון עם מים או דבש או שומן אווז וכדו' חייב, ואפילו מעט אסור דחצי שיעור אסור מן התורה, ולא חשיב שינוי. (דלא כהפמ"ג. בה"ל ד"ה שמא). וכן הלש עפר וטיט וחול הדק חייב.

והנה איתא בגמרא (שבת י"ח.) **מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתך, אמר רב יוסף רבי היא, דתניא אחד נותן את הקמח ואחד נותן את המים האחרון חייב, דברי רבי. רבי יוסי ברבי יהודה אומר אינו חייב עד שיגבל. אמר ליה אביי ודילמא עד כאן לא קאמר רבי יוסי אלא בקמח דבר גיבול הוא, אבל דיו דלאו בר גיבול הוא אימא ליחייב. לא סלקא דעתך, דתניא אחד נותן את האפר ואחד נותן את המים האחרון חייב, דברי רבי, רבי יוסי ברבי יהודה אומר עד שיגבל. ודילמא מאי אפר עפר דבר גיבול הוא, והתניא אפר, והתניא עפר, מידי גבי הדדי תניא.**

ומבואר כאן בגמרא שיש שתי מחלוקות בענין מלאכת גיבול: א' מחלוקת רבי ורבי יוסי ברבי יהודה אם יש איסור גיבול בנתינת מים ללא ערבוב. ב' מחלוקת רב יוסף ואביי אם בדבר שאינו בר גיבול כגון דיו מותר לפי רבי יוסי ברבי יהודה לתת בו מים.

דעת הרבה ראשונים שהלכה כרבי יוסי ברבי יהודה שנתנית מים לתוך קמח אינה נחשבת גיבול, ולדעת בעל התרומה וסיעתו הלכה כרבי שנתנית המים נחשבת גיבול, ומ"מ אף אם נתן מים כבר בערב שבת וגיבול בשבת חייב. (בה"ל ד"ה אין).

ולענין דבר שאינו בר גיבול כגון אפר וחול הגס, דעת הרמב"ם וסיעתו שאף אם גיבול פטור מחטאת ורק איסורא איכא, ודעת הרבה ראשונים להיפך שבדבר שאינו בר גיבול אף לרבי יוסי ברבי יהודה לא בעי גיבול ובנתינת המים חייב דזהו גיבול.

והנה איסור לישא בקמח ומים הוא ודאי דאורייתא, אמנם לענין קלי מבואר בגמרא שאף שאסור לגבלו כדרכו בשבת

מערב. שחליים ששחקן מערב שבת, למחר נותן לתוכן שמן וחומץ, וממשיך לתוכן אמיתא, ולא יטרוף אלא מערב. שום שריסקו מערב שבת, למחר נותן לתוכו פול וגריסין, ולא ישחוק אלא מערב.

והנה משמע מהגמרא שנתנית המשקין מותרת בשבת, וכן מותר לערב את המשקין, ובלבד שלא יטרוף בכח, אמנם כל זה לדעת הראשונים שסוברים שנתנית המשקין אינה נחשבת גיבול, אבל לדעת בעל התרומה וסיעתו איירי דווקא אם נתן את המשקין מערב שבת, דאי לא הכי נתנית המשקין עצמם אסורה, ולא יעזור שיגבל בשינוי.

וכתב התרומת הדשן שלפי זה לאו דווקא בחרדל ושחליים, אלא כל דבר שרגילים לגבלו ע"י משקה ולא נתן לתוכו משקה בשבת, יהיה אסור לתת לתוכו משקה בשבת לפי דעת ספר התרומה, ולפי התוס' דין זה הוא אפילו בדברים שאינם בני גיבול, ואפילו אם נתן מעט משקה אסור להוסיף משקה בשבת, אא"כ זה כבר נחשב מגובל מערב שבת. אמנם אם עושה בלילה רכה מותר אפילו אם לא נתן משקה כלל בערב שבת, כמבואר בגמרא (קנ"ו.), ומבואר שם שאת הגיבול עצמו צריך לעשות בשינוי, לתת את המאכל תחילה ואח"כ את המשקה, שזה היה שינוי בזמנם, ואף בזמנו שבחול אין לנו מנהג קבוע מה לתת תחילה, נראה דסגי בשינוי זה, אמנם בבליה עבה שזה לישא גמורה אין חילוק בין נותן המשקה תחלה או אחריו, למאן דאמר שנתנית משקה זהו גיבול, ואפילו בבליה רכה צריך לערב בשינוי והיינו בכלי עצמו או באצבעו, דאליבא דמ"ד שנתנית מים לא נחשבת גיבול א"כ השינוי בנתנית המים לא נחשב לשינוי בגיבול, ובעינן שינוי בגיבול.

וכתב הבית יוסף שמבואר מדברי התרומת הדשן שהרי"ף והרא"ש והרמב"ם שהתירו לערב חרדל ושחליים ושום בין ביד בין בכלי, אין הכונה שמותר לערב בכף, אלא הכונה שמותר לנער את הכלי, אך כתב הבית יוסף שמשמעות דבריהם היא שגם בכף מותר לערב, ובלבד שלא יטרוף בכח. וכתב השבלי הלקט דדווקא שום ושחליים אם ריסקם

קלי (וזה אסור אפילו במעט), אמנם לדעת בעה"ת אף מעט אסור אא"כ נתן את המים מבעוד יום, וי"א שבבליה רכה מותר אפילו בהרבה. ונתנית מים לקמח קלי מותרת אף להסוברים שהוא בר גיבול מדאורייתא, אבל לדעת בעה"ת אסור.

לישת שתיתא - תבואה שלא הביאה שליש שקלו אותה וטחנו אותה טחינה גסה, מותר לגבל אותה בחומץ וכדו' ואפילו הרבה, והיינו בבליה רכה, אבל בבליה קשה מותר רק מעט ואפילו בטחינה גסה, ואף בבליה רכה צריך לשנות ולתת את השתיתא ואח"כ את החומץ.

לישת קמח מצה - לדעת הט"ז אסור ללוש קמח שנעשה מטחינת מצה אפויה אף בבליה רכה, ובא"ר כתב שיכול ללוש הרבה ע"י שינוי שיתן המאכל ואח"כ המשקה, וטוב להחמיר שלא לערב בכף אלא ינענע את הכלי עד שיתערב, ואם עושה מעט מעט מותר אף בבליה עבה ובלא שינוי, ויש אוסרים בעבה. (ס"ק נ"ז).

אסור להשתין על טיט או על עפר תיחוח וחול, דאף שאינו מתכוין ללוש מ"מ הוא פסיק רישא, והפמ"ג מסתפק אם אסור גם בטיט קשה כיון שלבסוף נימוח. וכלי שרוקק או רוחץ בו פיו ותחתיו יש חול הדק או גס יש לעיין אם אסור או מותר משום דהוי פסיק רישא דלא ניחא ליה, והב"מ מתיר מטעם פסיק רישא דלא ניחא ליה להשתין על טיט במקום הצורך, ויש לסמוך על זה כשהטיט לא שלו. וכשמכסה מי רגלים בחול ואפר, יתן הרבה חול ואפר כדי שלא יהיה כלישה. (שם).

סעיפים ט"ו ט"ז

לישת חרדל שחלים ושום בתוך משקה

בסעיף הקודם נתבאר כמה מכללי איסור לישא בשבת, ובסעיפים אלו יבואר מה הדין בחרדל ושום ושחלים האם מותר בשבת לתת לתוכם משקים, והאם מותר לערב אותם עם המשקים.

איתא בגמרא (שבת ק"מ. למסקנה) חרדל שלשו מערב שבת, למחר ממחו בין ביד בין בכלי, ונותן לתוכו דבש. ולא יטרוף (בכח כדרך שטורפים ביצים בקערה) **אלא**

את האוכל.

אין חילוק בכל זה בין לצורך סעודה זו לבין לצורך סעודה אחרת.

דיני לישה בכמה דברים

אם שכח לשפוך לפני שבת את החומץ לתוך החריין (חזרת) יעשה בשבת בלילה רכה, וישנה ע"י שיתן קודם את החומץ ואח"כ את החריין, ויערבם ע"י נענוע הכלי.

ובשלאטין (חסה) כיון שאין חותכים אותה דק דק א"צ לדקדק בכל זה.

אבל צנון ואוגערקעס (מלפפונים) אם חותכים אותם דק דק, לא יערבם ע"י נענוע בכף בכח, אלא ינענע את הכלי, וטוב להחמיר שיתן את החומץ לפני המאכל, ואף שזה בלילה עבה שלדעת הי"א אין לתת את המשקה, בצנון שא"א לעשותו מערב שבת מקילים כדעה הראשונה.

ובחרוסת, לדעה ראשונה מותר לתת את המשקה בשבת ולערבם באצבע, ולי"א גם זה אסור, אא"כ עושה אותה רכה.

אסור לטרוף ביצים בקערה מפני שנראה שרוצה לבשלם, ואם היו טרופות לפני שבת, אפשר שיש להקל ולנותנם לתוך בארש"ט בכלי שני כדי לגוון, ואם הבארש"ט מחומץ הרבה יש להחמיר גם בזה.

מהרי"ל אוסר לתת קידה לתוך חומץ כדי לטבול בו, וכן לערב ביצים קשות עם פטרוזיליה וחומץ, והמ"א מצדד להקל בזה, ולעשות מעט מותר אפילו למהרי"ל. (ס"ק ס"ט).

דברים האסורים משום רפואה בשבת

חכמים אסרו להכין דבר לרפואה, או לקחת רפואה בשבת (אא"כ זה מאכל בריאים), גזירה שמא יבוא לשחוק סממנים לצורך כך, ולהלן יבוארו כמה דינים בזה, וע"ע בדינים אלו בסימן שכ"ח העוסק בדיני רפואה בשבת.

סעיף י"ז

איתא בגמרא (שבת ק"מ). עושין אנומלין בשבת, ואין עושין אלונימית. ואיוז היא אנומלין ואיוז היא

ושחקם מערב שבת מותר לתת לתוכם יין או חומץ וגריסין, אבל בחרדל לא מספיק ריסוק אלא צריך גם שילוש אותו מערב שבת, ואסור לתת בחרדל המרוסק מים או חומץ בשבת.

פסקי ההלכה

חרדל שכבר לשו אותו לפני שבת, אפילו לא נתנו בו מים אלא לשו אותו ע"י הלחלוחית שבו, מותר לתת בו בשבת מים או יין וכן דבש, וכן שחלים שכבר דכו אותם לפני שבת, מותר לתת בהם בשבת יין וחומץ, וכן שום שכבר דכו אותו לפני שבת, מותר לתת בו בשבת פול וגריסין (וברמב"ם איתא שנותנו לתוך פול וגריסין).

וכל זה לענין הנתינה, אבל לא יטרוף את החרדל או השחלים או השום בכח, אלא יערבם בנחת. וכתב הרמ"א שגם לא יערב בכף אלא ביד, או ינענע את הכלי עצמו, אא"כ נתן את המשקה לפני שבת, שאז מותר לערב בכף, (כ"כ המ"א, ודעת הגר"א שאם נתן את המשקה לפני שבת מותר לערב ביד, אבל אם לא נתן את המשקה לפני שבת גם ביד אסור). וצ"ע איך התירו חז"ל גיבול דאורייתא ע"י שינוי מועט, וי"ל דאיידי שהחרדל נילוש לפני שבת, והעירוב בשבת אינו מועיל ללישה, ואינו אלא ריכוך שיהיה ראוי לשתיה, ולא הוי לישה כלל, ומ"מ היכא שטורף בכח אסור משום דדמי ללישה, אבל אם לא לש לפני שבת אסור ללוש בשבת.

וי"א שנתנית משקה היא בכלל לישה ואסור לעשותה בשבת, ומ"מ בדיעבד אין לאסור, כיון שהרבה פוסקים מקילים כדעה הראשונה, אך אם עשה לישה גמורה, אסור אפילו בדיעבד. ואמנם אם נתנו לפני שבת את המשקה דהוי כמגובל, מותר לערבם בשבת ולהוסיף עוד משקה ולערב, ואפילו נתן מעט משקה מותר להוסיף (אבל אם נתן טיפות מועטות לא), אך צריך לעשות זאת בשינוי, והיינו שלא יטרוף בכח אלא בנחת, ולרמ"א יערב ביד ולא בכלי. ואמנם כל דברי הי"א זה בבליה עבה, אבל בבליה רכה יכול לתת את האוכל ואח"כ את החומץ או היין ולערבם באצבעו, דהוי שינוי, וכן נוהגים להקל בחרדל ושום או בשאר מיני טיבול שעושים אותם דק דק ומערבים אותם ביחד. ובמקום שהדרך בחול לתת את האוכל ואח"כ את המשקה, יתן בשבת את המשקה ואח"כ

רפואתו לקחתו ג' ימים רצופים, וזה סכנה אם לא ישתה ממנו, ואם אין חמה מותר לשרותו באור מפני הסכנה.

סעיף י"ט

עוד בדיני תיקון אוכלין בשבת

דיכה בשבת – שום ובוסר ומלילות יש ג' שלבים בדיכתם כדי להוציא שמנם, ריסוק דיכה ושחיקה, ואסור לרסקם או לדוכם או לגמור דיכתם בשבת, אבל אם נדוכו היטב ואינו מחוסר אלא שחיקה, מותר לשחקם בשבת אפילו בידים, אך יזהר שלא יטרוף בכח.

ריפות (-מעשה דייסא) שכבר דכו אותם במדוכה ונתבשלו כל צרכם, מותר לגמור את השחיקה בעץ הפרור, ואם הקדירה עדיין על האש, יש אוסרים משום מגיס, דהוי כמבשל.

החלקת האוכל המכשירה אותו לאכילה אסורה בשבת, דמדרבנן יש עיבוד וממוחק באוכלין, (ואם סותם פי החבית ע"י אוכלין, יש בזה איסור ממחק דאורייתא), ואפשר שאפילו לצורך אותה סעודה אסור, אבל דבר שראוי לאכילה גם בלי ההחלקה מותר להחליקו, והמחמיר במאכל של תפוחים וכדו' שדרכו בכך, תבוא עליו ברכה, אבל בדבר שאין דרך ליפוטו ולהחליקו ע"י המירווח, אפשר שאין להחמיר.

מותר **למרוח** על הלחם תפוחים מבושלים או שומן וחמאה. **קילוף** – איתא בירושלמי האי מאן דשחיק תומא (-כותש שומים) כד מפרך ברישיה (-מפרר ראשי השומים) חייב משום דש, כד מבחר בקליפיתא (-נוטל אותם מן הקליפות) חייב משום בורר. וכתבו הסמ"ג והסמ"ק וספר התרומה דאפ"ה אין לאסור לקלוף שומים ובצלים כדי לאכול לאלתר, והירושלמי מדבר בקולף להניח. ורבינו ירוחם כתב שהירושלמי מדבר במסיר הקליפה כדי לשחקו, אבל אם מסיר הקליפה כדי לאוכלו כן מותר. ורבינו פרץ כתב שמותר לקלוף דווקא מעט מעט, אבל בקולף הרבה נראה כבורר ואסור.

מותר לקלף שומים ובצלים ותפוחים וכדו' כדי לאכול

אלונטית, אנומלין יין ודבש ופלפלין, אלונטית יין ישן ומים צלולים ואפרסמון.

פסק ההלכה – מותר לערב יין ישן דבש ופלפלין (-יינומלין) ולשתותם, אבל לטרוף אותם יפה ולסננם אסור. ואסור לערב יין ישן ומים צלולים ושמן אפרסמון (-אלונטית), מפני שזה לרפואה לצנן אדם מחום המרחץ, וכן אם היה עשוי מערב שבת אסור לשתותו.

סעיף י"ח

איתא במתני' (שבת ק"מ.) **אין שורין את החלתית בפושרין, אבל נותן לתוך החומץ** (ומטבל בו מאכלו). ובגמרא בעא מיניה רבי יוחנן מרבי ינאי מהו לשרות את החלתית בצונן, אמר ליה אסור, אמר ליה והא אנן תנן אין שורין את החלתית בפושרין הא בצונן מותר, אמר ליה מתניתין יחידאה היא (דלרבנן אפילו בצונן אסור), דתניא אין שורין את החלתית לא בחמין ולא בצונן, רבי יוסי אומר בחמין אסור בצונן מותר. ואם שתה כבר בימים חמישי ושישי מותר אף לשתותו בשבת, כדאיתא בגמרא רב אחא בר יוסף חש ביוקרא דליבא, אתא לקמיה דמר עוקבא, אמר ליה זיל שתי תלתא תיקלי חילתתא בתלתא יומי, אזל אישתי חמשא בשבת, ומעלי שבת, לצפרא אזל שאל בי מדרשא, אמרו ליה תנא דבי רב אדא ואמרי לה תנא דבי מר בר רב אדא שותה אדם קב או קביים ואינו חושש.

פסק ההלכה – אין שורין את החילתית בפושרין או בצוננים, מפני שדרך לשתותו לרפואה ליוקרא דליבא, ובגמ' איתא הטעם שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, ונ"מ שאפילו אם מתכוין בשרייתו לשתיה בעלמא אסור מטעם זה. אבל מותר לתת חילתית לתוך חומץ ולטבל בו פיתו, ואפילו אם הוא מתכוין לרפואה מותר, כיון שאינו ניכר שעושה לרפואה. ואם שרה מלפני שבת מותר לשתותו בשבת, מפני שהוא מאכל קצת בריאים, ואינו ניכר שהוא לרפואה, ואם אין מנהג בריאים בזה כלל, אסור. ואם שתה ממנו בימים חמישי ושישי מותר בין לשרותו בצונן וליתנו בחמה, בין לשתותו, מפני שדרך

סימן שכ"ב

סעיפים א' ב'

איסור נולד בשבת

בתחילת מסכת ביצה נחלקו בית שמאי ובית הלל האם ביצה שנולדה ביו"ט מותרת באכילה, ורבה מבאר שמדובר בתרנגולת העומדת לשחיטה שהיא לא מוקצה ביו"ט, ומיירי ביו"ט שחל אחר השבת, והביצה אסורה לבית הלל משום שהוכנה בשבת. ופרטי דין איסור זה יבוארו להלן. ורב יוסף מבאר שם שאיסור ביצה נכלל במה שחז"ל אסרו פירות שנשרו בשבת, גזירה שמא יתלוש, ופרטי דין פירות הנושרים יבוארו בסעיף ג'.

דין ביצה שנולדה בשבת או ביו"ט – ביצה שנולדה בשבת וחל יו"ט אחר השבת, אסור מדאורייתא לאכול את הביצה ביו"ט, וכן אם נולדה ביו"ט שחל בערב שבת היא אסורה בשבת, דכתיב "והיה ביום השישי והכינו" חול מכין לשבת ולא יו"ט מכין לשבת ולא שבת מכינה ליו"ט, ואין מועיל לזה עירוב תבשילין. וכיון שהיא אסורה באכילה ממילא היא מוקצה ואסורה בטלטול.

וכן אם נולדה הביצה בשבת שאחרי יו"ט או יו"ט שאחרי שבת, היא אסורה מדאורייתא, משום שכבר מאתמול היא נגמרה, אמנם ביום שאחרי היום הסמוך ללידתה היא מותרת, מלבד ראש השנה שהוא נחשב כיומא אריכתא. וביום ראשון שאינו שבת או יו"ט מותרת הביצה באכילה, כיון שסעודת חול אינה חשובה ולא בעיא הכנה.

וחכמים גזרו שבכל שבת ויו"ט אסור לאכול ביצה שנולדה בהם, וכיון שהיא אסורה באכילה (לגומעה חיה), ממילא היא אסורה גם בטלטול אפילו לצורך גופה או מקומה. ויכול לכוף עליה כלי כדי שלא תישבר, אך יזהר שלא יגע בביצה ע"י הכלי או בידו, כיון שהיא מתענעת מחמת שהיא עגולה. ואם נתערבה באחרות כולם אסורות, כיון דהוי דבר שיש לו מתירין. וכן אם יש ספק אם היא נולדה בשבת או לפני שבת אסור, אך אם השכים בבוקר ומצא ביצה בקן היא מותרת, דתלינן שנולדה אתמול, אמנם אם אתמול היה יו"ט אסור.

פתילה שכבתה בשבת אסור להדליק בה ביו"ט שלאחרי, אא"כ כבר כיבה פתילה זו בחול, מפני שהכיבוי מכין את הפתילה להדלקה. וכן לפידיים שנותרו בשבת וכבו אסור

לאלתר, ואין בזה משום בורר כיון שא"א בענין אחר ודרך אכילתו בכך ואינו קולף אלא כדי לאכול את מה שבפנים, אבל לקלף ולהניח אסור משום בורר דלא עדיף מבורר אוכל מתוך פסולת. והקשה הפמ"ג שהרי תפוחים רוב העולם אוכלים אותם עם הקליפה וצריך להיות מותר גם לקלף ולהניח.

הוצאת גרעינים – אסור להוציא את הגרעינים ע"מ להניח, אבל אם אוכל מיד מותר, ואפשר שמותר אף לצורך אותה סעודה כיון שא"א בענין אחר.

עיקרי הדינים

תיקון אוכל לאכילה – בתיקון האוכל לאכילה שייך בזה כמה איסורים מדאורייתא או מדרבנן, כגון איסור מעבד מדרבנן במליחה גמורה של אוכלין (וי"א שטעם האיסור משום שזה כעין מבשל), וכן הכנת הרבה מי מלח אסורה, ובריסוק או חיתוך מאכלים שייך איסור טוחן, ובערבוב מאכלים עם מים שייך איסור לישא.

טוחן – מלאכת טוחן האסורה בשבת מדאורייתא היינו לקחת דבר ולחלק אותו לפירורים או לחתיכות קטנות, ומלאכה זו שייכת בין באוכלין בין בדברים אחרים, ובחיתוך ירק דק דק יש איסור טוחן, אפילו בדבר שאפשר לאוכלו חי, ויש מתירים סמוך לאכילה בכלי שאינו עומד לכך, וטחינת דבר טוחן כמו לחם, או טחינת דבר שאינו גידולי קרקע, מותר, ויש דברים שהותרו ע"י שינוי, ויש מתירים לחתוך ירק לחתיכות דקות מאד בסמוך לאכילה. אין טחינה אלא בגידולי קרקע, ולכן מותר לחתוך בשר או גבינה קשה וכדומה דק דק, ולצורך עופות שאינם יכולים לאכול בלי חיתוך אסור, ויש מקילים, ואם אוכלים מיד מותר לכו"ע.

השקיה בשבת – אסור מדאורייתא להשקות בשבת דבר המחובר לקרקע, וכלי חרס שבבית עם עשבי בושם ג"כ אסור, אבל ירקות תלושים הראויים לאכילה בשבת מותר להשקותם כדי שלא יכמשו.

מחתך – החותך עצים ומקפיד על המידה חייב משום מחתך.

מפרק – הבורר בדש מן השעוה חייב משום מפרק.

לש – מלאכת לישא עניינה הוא עירוב מים בקמח וגיבולם לעיסה, וכן הדין בשאר משקין ובשאר דברים שהמשקין מקבצים אותם יחד, והמלאכה שייכת גם בדברים שאינם מאכלים, ונתינת מים בלא גיבול יש בזה מחלוקת אם זה אסור מדאורייתא או מדרבנן ובאיזה אופן הדבר מותר (כגון ע"י שינוי), וכן יש מחלוקת בדבר שאינו בר גיבול אם בזה חייב כבר בנתינת המים או שזה אסור רק מדרבנן, ויש דברים שהותרו רק בבליה רכה כיון שבליה רכה אסורה רק מדרבנן. קמח אסור לגבול, אבל קלי (קמח מחיטה קליוה) מותר לגבול מעט מעט. אסור להשתין על טיט או עפר תיחוח משום שזה פסיק רישא שילוש.

מותר לקלף מאכל כדי לאוכלו לאלתר אם א"א לאוכלו בלי קילוף, וכן מותר להוציא גרעינים כדי לאכול מיד.

לטלטלו בין לקוטמו ביד או אפילו בסכין כדי לחצוץ בו שיניו, אפילו אם הוא מקפיד על המידה.

אבל דבר שאינו ראוי למאכל בהמה הרי הוא מוקצה ואסור לטלטלו כדי לחצוץ בו שיניו או לצורך גופו או שאר דברים, וכ"ש שאסור לקוטמו בידו מפני שזה כעין תיקון כלי, ואפילו במקום כבוד הבריות (כגון לעשות קיסם כדי להסיר בשר שבין השיניים שנראה בחוץ) אסור, כיון שהיה לו להכינו מאתמול, אמנם אם הזמינו חבריו לסעודה שלא היה יכול להכינו מאתמול, מותר לטלטל את הקיסם היכא שיש בזה כבוד הבריות, והפמ"ג מצדד שמותר גם לתקנו ביד אם א"א לחצוץ בו שיניו בלי זה. ואם קוטמו ע"י כלי כדי לחצוץ בו שיניו או כדי לפתוח את הדלת הוי מלאכה גמורה וחייב חטאת.

סעיף ה'

טלטול ומלילת עצי בשמים

איתא בגמרא (שם) **מטלטלין עצי בשמים להריח בהן, ולהניף בהן לחולה, ומוללו ומריח בו, ולא יקטמו להריח בו, וכו', חסורי מחסרה והכי קתני, מוללו ומריח בו, קוטמו ומריח בו, במה דברים אמורים ברכין, אבל בקשין לא יקטמו, וכו'.** תני חדא קוטמו ומריח בו, ותניא איך לא יקטמו להריח בו, אמר רבי זירא אמר רב חסדא, לא קשיא הא ברכין הא בקשין. מתקיף לה רב אחא בר יעקב, בקשין אמאי לא, מאי שנא מהא דתנן שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי, ועוד הא רבא בר רב אדא ורבין בר רב אדא דאמרי תרוייהו, כי הוינן בי רב יהודה, הוה מפשח ויהיב לן אלותא אלותא (שובר ענפים תלושים ונותן לנו מקלות גדולים), אף על גב דחזיא לקתתא דרנני וחציני (שכיון שהם קשים ראוי לעשות מהם בית יד לגרזן, והוא היה שוברם להריח), לא קשיא, הא רבי אליעזר הא רבנן.

פסק ההלכה – עצי בשמים מותר לטלטלם כדי להריח בהם או להניף בהם בין לחולה בין לבריא, כיון שאינו מקצה דעתו מהם, וכן מותר למוללם בין אצבעותיו כדי להוציא ריחם,

להדליקם ביו"ט שאחריו, מפני שהכבוי גורם שיהיה נח להדליקם. טור. וכתב הבית יוסף שבהלכות יו"ט (תק"ג) תקי"ד ותק"א) יתבארו הדינים הנ"ל.

סעיף ג'

פירות שנשרו מן האילן בשבת וכן זרעים וירקות שנמצאו בגינה, אסור לאוכלם או לטלטלם בו ביום, שמא נשרו בשבת, (כדאיתא בביצה ב: **פירות הנושרים טעמא מאי, גזירה שמא יעלה ויתלוש**, עוד יש לאסור משום דהוי מוקצה כיון שהוקצה מדעתו בבין השמשות), ואפילו בספק אסור, ואפילו לצורך עניים בשני בצורת אסור (ואף שמותר להאכיל עניים דמאי, לא הותר להם לעבור על איסור שבות של שבת או יו"ט), ולערב מותרים מיד, וא"צ להמתין בכדי שיעשה כיון שלא נעשה בהם שום מלאכה. ואם נשרו לפני שבת מותר ללקט פרי פרי ולאוכלו, אבל לאסוף כמה פירות ביחד יש בזה איסור גמור, דדמי למעמר, וקרוב לומר שיש בזה חיוב חטאת.

סעיף ד'

טלטול קש או תבן או עצים ותיקונם

קש או תבן אסור לטלטלם בשבת, וכן אסור לתקנם לחציצת השיניים משום שזה תיקון כלי, אמנם אם הם ראויים למאכל בהמה אינם מוקצה ומותר לטלטלם ואין בהם איסור תיקון כלי, ועצי בשמים אינם מוקצה כיון שמורחים אותם, ומותר אף לחותכם או למוללם כדי להוציא ריחם, אא"כ הם קשים או שקוטמם כדי לחצוץ בהם שיניו. וכדלהלן.

איתא בגמרא (ביצה ל"ג:) **אוכלי בהמה אין בהם משום תיקון כלי.** עוד איתא בגמרא (שם) **רבי אליעזר אומר נוטל אדם קיסם משלפניו לחצוץ בו שיניו, וחכמים אומרים לא יטול אלא מאבוס של בהמה. ושוין שלא יקטמו.** והלכה כחכמים.

פסקי ההלכה

דבר הראוי למאכל בהמה כגון קש או תבן, אפילו אם אינו עומד למאכל בהמה אין בו איסור תיקון כלי, ומותר בין

ומקפידים להלוות זה את זה במדה ובמשקל ובמנין. רש"י ב"מ ע"ה) **עוברין** (בשבת ויו"ט) **משום מדה ומשום משקל ומשום מנין, ומשום לוי ופורעין ביום טוב** (שזה אסור שמוא יכתוב). **אי הכי בניו ובני ביתו נמי, בניו ובני ביתו היינו מעמא כדרב יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה אמר רב, מותר להלוות בניו ובני ביתו ברבית כדי להטעמן מעם רבית,** (שידעו כמה קשה, אלמא כיון דמשלו הוא אין כאן איסור רבית, והילכך גבי משקל ומדה ומנין נמי לאו קפידא הוא אלא להשוותם בלא קנאה). **אי הכי מנה גדולה כנגד מנה קטנה נמי** (למה אסור להטעמים טעם קוביא ואפילו בחול, והרי אין כאן איסור כיון שהכל משול). **אין הכי נמי, וחטורי מיחסרא והכי קתני מפסי עם בניו ועם בני ביתו אפילו מנה גדולה כנגד קטנה, מאי מעמא כדרב יהודה אמר רב** (דלהטעמן בעלמא הוא), **עם בניו אין עם אחר לא מאי מעמא, כדרב יהודה אמר שמואל** (שכיון שהם מקפידים עוברים משום מידה ומשקל ומנין), **מנה גדולה כנגד קטנה אסור לאחר אף בחול משום קוביא** (דגזל הוא, דאסמכתא לא קניא).

האם בבניו ובני ביתו מותר גם במנות שאינם שוות- מהגמרא משמע שעם בניו ובני ביתו מותר אפילו מנה גדולה כנגד קטנה דכיון דהכל שלו ליכא משום מדה וכו', וכן דעת הרמב"ם, והרא"ש והרי"ף השמיטו דברי הגמרא שבבניו ובני ביתו מותר אפילו מנה גדולה כנגד מנה קטנה, ודעת הר"ן שגם הרי"ף סובר כהרמב"ם, אבל הטור כתב שרק אם החלקים שוים מותר, מפני שהבין מדברי הרי"ף והרא"ש דהכי ס"ל, והמגיד משנה כתב שי"א שכיון שאין הלכה כרב דאמר מותר להלוות את בניו ואת בני ברבית כדאיתא בב"מ ע"ה. ולא היא דילמא אתי למיסרך, אף ההפסא אסור במנה גדולה כנגד קטנה, ודעת המגיד משנה שרק לגבי ריבית אין הלכה כרב, כיון שריבית אסורה מן התורה, אבל קוביא שאינה אסורה אלא מדבריהם בבניו ובני ביתו לא גזרו. והבית יוסף כתב שגם אם דברי רב נדחו גם לענין קוביא, מ"מ כוונת הגמרא להתיר משום שבניו ובני ביתו אין מקפידים זה על זה כיון שהכל שלו.

פסקי ההלכה

המשחק בקוביא עובר מדרבנן על אבק גזל, לפי שאין

בין בקשים שאינם ראויים למאכל בהמה ובין ברכים, וכן מותר לקוטמם כדי להוסיף רית, אך אם הם קשים אסור לקוטמם בכלי וברכים מותר גם בכלי, ואפילו לקטום ביד מותר רק כדי להרית, אבל כדי לחצוץ שיניו אסור. וכל זה לענין הוספת רית ע"י מלילה וקטימה, אבל להוליד רית כגון להניח בשמים בבגדים או באוכלין וכדו' כדי שיתנו רית, אסור.

מלאכת מחתך - א' החותך דבר שהוא מקפיד על מידתו, בין עץ בין מתכת ואפילו נוצות של עוף, חייב, אבל החותך בדרך הפסד או שאינו מתכוין למידה מסוימת אלא כמותעסק או כמשחק פטור. ב' מלאכת מחתך לא שייכת באוכלין. (וי"א שגם באוכל שייך תיקון כלי, אם חותכו לפי מידה כדי לתקן בו כלי קיים, ודעת הנשמת אדם שיש בזה חיוב חטאת. ס"ק י"א). ג' דבר שדרך לחותכו בכלי אינו חייב אלא כשחתכו בכלי, אבל מדרבנן אסור גם ביד, ודבר שדרך לחותכו ביד חייב גם אם חותכו ביד.

החותך קיסם בסכין לחצוץ בו שיניו חייב, להרא"ש חייב משום תיקון כלי, ולרמב"ם משום מחתך, ואפשר שלרמב"ם חייב שתיים.

סעיף ו'

הטלת גורלות וחלוקת מנות

הטלת גורלות לצורך חלוקת דברים בין שותפים אסורה אפילו בחול, ואיסור זה הוא משום איסור משחק בקוביא שזה אבק גזל מדרבנן כיון שאין כוונת מי שמפסיד להקנות את שלו בקנין גמור, ובשבת זה אסור גם מצד דדמי למקח וממכר, וכן כיון שמדידה או שקילה או מנין דבר שלוקח מחבירו אסורה בשבת משום גזירת מקח וממכר, וכן מצד שאסור ללוות בשבת שמוא יכתוב ואסור לפרוע בשבת שמוא ימחק. ולהלן יבואר באיזה אופנים אסור להפסיד לצורך חלוקת מנות בשבת, ומתי הדבר מותר.

איתא בגמרא (שבת קמ"ח:) **תנן מפסי אדם עם בניו ועם בני ביתו על השולחן** (עושה פייס לחלק למי תגיע כל מנה), **ובלבר שלא יתכוין לעשות מנה גדולה כנגד קטנה** (אלא יהיו המנות שוות), **משום קוביא**. ובגמרא (קמ"ט.) **עם בניו ועם בני ביתו אין, עם אחר לא, מאי מעמא, כדרב יהודה אמר שמואל, דאמר רב יהודה אמר שמואל, בני חבורה המקפידים זה על זה** (שאינן מוחלין על דבר מועט

הם קשים או שקוטמם כדי לחצוץ בהם שינוי.

הולדת ריח – אסור להניח בשמים בבגדים או באוכלין וכדו' כדי שיתנו ריח.

מלאכת מחתך – א' החותך דבר שהוא מקפיד על מידתו, בין עץ בין מתכת ואפילו נוצות של עוף, חייב, אבל החותך בדרך הפסד או שאינו מתכוין למידה מסוימת אלא כמתעסק או כמשחק פטור. ב' מלאכת מחתך לא שייכת באוכלין, וי"א שאם חותכו לפי מידה כדי לתקן בו כלי קיים אסור משום תיקון כלי. ג' דבר שדרך לחותכו בכלי אינו חייב אלא כשחתכו בכלי, אבל מדרבנן אסור גם ביד, ודבר שדרך לחותכו ביד חייב גם אם חותכו ביד.

הטלת גורלות לצורך חלוקת דברים בין שותפים אסורה אפילו בחול משום משחק בקוביא שזה אבק גזל מדרבנן, ובשבת זה אסור גם מצד דדמי למקח וממכר, וכן כיון שמדידה או שקילה או מנין דבר שלוקח מחבירו אסורה בשבת משום גזירת מקח וממכר, וכן מצד שאסור ללוות בשבת שמא יכתוב ואסור לפרוע בשבת שמא ימחוק. וכשמחלק מנות לבניו אם המנות שוות מותר אף ע"י גורל.

סימן שכ"ג

קניה ומכירה ומדידה בשבת

סעיפים א' ב'

מקח וממכר אסור בשבת דכתיב "ממנו חפצך ודבר דבר", או שהוא גזירה שמא יבוא לידי כתיבה (ביצה ל"ז. וברש"י שם). אמנם מותר לקחת מחבירו דבר שלא בדרך מקח וממכר, אף אם משלם לו על זה לאחר שבת. ולהלן יבואר מתי זה נחשב דרך מקח וממכר וזה אסור בשבת, ומתי הדבר מותר.

איתא במתני' (ביצה כ"ט). **אומר אדם לחבירו מלא לי כלי זה, אבל לא במדה. רבי יהודה אומר אם היה כלי של מדה לא ימלאנו.** והכלל הוא דהלכה כתנא קמא. ובגמרא (שם) **מאי אבל לא במדה, אמר רב יהודה אמר שמואל אבל לא בכלי המיוחד למדה, אבל כלי העומד למדה ימלאנו. רבא אמר מאי אבל לא במדה, שלא יכור לו שם מדה, אבל כלי המיוחד למדה ימלאנו.**

דעות הראשונים

שיטת רש"י שכלי המיוחד למדה היינו שמוודד ומוכר בו,

בדעתו להקנות בקנין גמור, ואפילו בחול אסור וכ"ש בשבת.

המחלק מנות ומטיל גורל על המנות, אם המנות אינם שוות אסור אף בחול משום קוביא, ויש מתירים בבניו ובני ביתו כיון שהם אינם מקפידים, אמנם אם הבנים חולקים משל עצמם אסור גם לשיטה זו. ואם החלקים שווים מותר להטיל גורל בבני ביתו, אבל באחרים אסור דדמי למקח וממכר, ולחלק בלי גורל מותר גם באחרים, אפילו אם הם שכנים ולא בני חבורה אחת, אמנם אם ידוע שמקפידים זה על זה אסור אפילו לחלק בלי גורל, וגם עצם השותפות אינו כדאי לכתחילה, דכיון שרגילים לשאול זה מזה חיישינן שיגיעו בשבת לידי מידה ומשקל ומנין, ולכן גם אינו כדאי שישאלו זה מזה ביו"ט, אמנם סתם שכנים שאינם חברים, אף שמסתמא מקפידים, מותרים לשאול זה מזה בשבת ויו"ט, או לחלק בלי גורל. ומותר לבעה"ב להפיס עם האורחים, וכן האורחים מותרים להפיס זה עם זה מי יטול חלקו תחילה, אבל להשוות החלקים או שיטול חלקו וחלק חבירו אסור.

וכתב הרמ"א שאסור **להטיל גורלות בשבת** אפילו ע"י נכרי, והיינו לצורך חלוקת דבר מסוים, ואסור אפילו במקום דאתי לאינצויי, אבל מותר להטיל גורל מי יאמר קדיש וכדו', ובשבות יעקב משמע שגם זה אינו מותר אלא בגורל מתוך הספר, אבל גורל של פתקאות אסור. ולהטיל גורלות לצורך מצוה היכא שלא היה שייך לעשותם מאתמו, בשבת אסור, וביו"ט משמע מהמ"א שמוותר.

עיקרי הדינים

ביצה שנולדה בשבת וחל יו"ט אחר השבת אסור מדאורייתא לאוכלה ביו"ט, וכן אם נולדה ביו"ט שחל בערב שבת היא אסורה בשבת, והביצה מוקצה, וכן ביצה שנולדה בשבת שאחרי יו"ט או יו"ט שאחרי שבת אסורה מדאורייתא, וחכמים גזרו שבכל שבת ויו"ט אסור לאכול ביצה שנולדה בהם, ואם נתערבה באחרות כולם אסורות, כיון דהוי דבר שיש לו מתירין.

פירות שנשרו מן האילן בשבת וכן זרעים וירקות שנמצאו בגינה, אסור לאוכלם או לטלטלם בו ביום, שמא נשרו בשבת.

קש או תבן אסור לטלטלם בשבת וכן אסור לתקנם לחציצת השיניים משום שזה תיקון כלי, אמנם אם הם ראויים למאכל בהמה אינם מוקצה מותר לטלטלם ואין בהם איסור תיקון כלי, ועצי בשמים אינם מוקצה כיון שמריחים אותם, ומותר אף לחותכם או למוללם כדי להוציא ריחם, אא"כ

הלוקח, מפני שזה דרך מקח וממכר של חול. ומשאבה הנקראת ליווער אף שהיא מיוחדת למידה מותר לומר מלא לי כלי זה ולשפוך לכלי של הלוקח. וכתב הרמ"א שאם אינו מכין למידה מדויקת אלא ממעט או מוסיף מעט, מותר אף באופן זה, וכן נהגו להטיל טבעת במידה, וזה ההיתר למוכר.

מותר לומר למוכר מלא לי כלי זה ולמחר נמדוד אותו, אבל לא יאמר תן לי מידה מסוימת או חציה, כיון שמזכיר שם מידה, ולומר מלא לי כלי זה עד השנתות מותר.

סעיפים ג' ד'

מכירה לפי מניין או מידה או דמים

איתא בגמרא (ביצה כ"ט). **הולך אדם אצל חנוני הרגיל אצלו ואומר לו תן לי עשרים ביצים או חמישים אגוזים, עשרה אפרסקין וחמשה רמונים ואתרוג אחד, ובלבד שלא יזכיר לו סכום מדה** (-קב או קביים). **רבי שמעון בן אלעזר אומר ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח** (-דמים).

גירסאות הראשונים - ר"ח גורס בת"ק ובלבד שלא יאמר סכום מניין, וכן איתא בתוספתא, ופירש בה"ג דהיינו שלא יאמר נטלת כך וכך אגוזים טול עכשיו כך כדי שיהא לך מאה או מאתים, ורבי שמעון בן אלעזר מתיר בזה כל זמן שאינו אומר טול כך וכך להשלים הדמים לדינר, וכ"כ התוס'. והרי"ף גורס בדברי ת"ק מקח ובדברי רשב"א מניין. וכתב הרא"ש שיש להזהר בשניהם. וכ"כ הרמב"ם.

דעת הרי"ף שמה שנאסר להזכיר סכום מקח או מניין היינו לחשב כמה הוא חייב לו עכשיו יחד עם פעם קודמת, וכ"כ בהגהות אשרי, והר"ן תמה למה בלי לחשב יחד עם פעם קודמת יהיה מותר, וכתב שאין כוונת הרי"ף להתיר באופן הנ"ל, אלא לחדש שגם כשאנו פוסק מחיר על מה שלוקח עכשיו אלא רק מצרפו לחוב קודם אסור.

פסקי ההלכה

מותר לומר לחבירו או לחנווני שיתן לו מספר מסוים של דבר פלוני, דכיון שדרך למנות גם בתוך ביתו כדי לדעת כמה הוא צריך, לא מוכח שמזכיר המנין משום דמים, (אמנם

וכלי שעומד למדה היינו שאם ישבר הכלי המיוחד למידה ישתמשו בכלי זה, אבל עדיין לא מדד בו. ודעת הרמב"ם שכלי העומד למדה היינו שהוא מוכן למדה ועדיין לא נעשה בדיוק המידה, ולפי זה אם כבר נעשה בדיוק, אף על פי שעדיין לא העמידוהו למידה חשיב כלי המיוחד למדה.

פסק ההלכה במחלוקת רבא ורב יהודה - הרא"ש כתב שמסתבר שהלכה כרבא, שמותר למלא כלי המיוחד למידה אם אינו מזכיר שם מידה, וכן פסק בעל העיטור, והרמב"ן פסק כרב יהודה שאסור, והרי"ף כתב דברי רב יהודה בשם רבא, והרמב"ם פסק כדעת הרא"ש שמותר למלא כלי המיוחד למידה אם אינו מזכיר המידה, וכ"כ הר"ן בשמו, (ודין זה הוא בין בשבת בין ביו"ט), אבל דעת רבינו ירוחם וכ"כ הטור שהרמב"ם פוסק כמו רב יהודה, וכתב הבית יוסף שכנראה היתה להם גירסה משובשת ברמב"ם, או שהכונה לרמב"ן. והר"ן כתב שכל ההיתר בכלי המיוחד למידה היינו דווקא כשהלוקח לוקח מידה של מוכר ומוליכה לביתו, כלישנא דאומר אדם לחבירו מלא לי כלי זה, אבל למדוד בכלי המיוחד למידה ולשפוך לתוך כליו של לוקח אסור, וכתב הר"ן שכך נראה מדברי הרמב"ם. ומדברי הכל בו מבואר שאסור גם ליטול את המידה של המוכר ולהוליכה לביתו, ורק כשהלוקח מביא את כלי המידה שלו ואומר מלא לי כלי זה מותר. וכתב הבית יוסף שהלכה כרבא, כדעת הרמב"ם והרא"ש, והיינו דווקא כשהלוקח נוטל את המידה של המוכר ומוליכה לביתו, או שהלוקח מביא כלי המיוחד למידה מתוך ביתו ואומר לו מלא לי כלי זה, אבל למדוד בכלי המיוחד למדה ולשפוך לתוך כליו של לוקח אסור, וכמו שדייק הר"ן ממתני' ומהרמב"ם.

פסקי ההלכה

אסור לקנות ולמכור בשבת וביו"ט בין במוכר בפה בין במסירה ומשיכה, וכן אסור למדוד מדידה שאינה של מצוה. ומ"מ אם אינו אומר מכור לי, אלא אומר **מלא לי כלי זה**, אפילו אם רגיל למדוד ולמכור בו מותר. דעת השו"ע שאין להתיר אלא באופן שהלוקח נוטל את הכלי לביתו, או שממלא כלי שהביא מביתו, אבל אסור למדוד בכלי המיוחד למידה (שרגיל למכור ולמדוד בו) ולשפוך לתוך כלי של

מדברת לגבי יו"ט, ודעת הטור שדין זה הוא גם בשבת, אבל דעת התוס' שדין זה הוא דווקא ביו"ט, מפני שכשרואים אותו מוציא את הדברים לרשות הרבים חושב שהוא מוציא לצורך חול, אבל בשבת שאינו מטלטל אלא מזוית לזוית, עדיף למעט בהילוך ולהביאם בסל וקופה בפעם אחת, מאשר להביאם כל אחד בפני עצמו. ומהר"ן משמע קצת כדעת הטור.

פסק ההלכה – המביא כדי יין ממקום למקום, לא יביאם כדרך שמביא בחול כמה כדים בסל או בקופה, אלא יביאם בידו, או יקח אחד או שניים על כתפו, דמוכח שמביא לצורך שבת, וכן בכל שינוי מדרך חול אפילו אם אין בו קלות במשא מותר, ואם אינו יכול לשנות, כגון שהזמין הרבה אורחים וצריך למהר להביא להם, מותר בלי שינוי. וי"א שעדיף להביא בסל או בקופה ולמעט בהילוך, מאשר להביאם בכמה פעמים, וכן פסק הרמ"א בסימן תק"י. אמנם במקום דשכיחי רבים ואוושא מילתא טובא, ויאמרו שמביא לצורך חול, לכו"ע עדיף למעט במשא.

סעיף ו'

הדחת כלים בשבת

איתא בגמרא (שבת ק"ח.) **קערות שאכל בהן ערבית מדיחן לאכול בהן שחרית, שחרית מדיחן לאכול בהן בצהרים, בצהרים מדיחן לאכול בהן במנחה, מן המנחה ואילך שוב אינו מדיח, אבל כוסות וקיתוניות וצלוחיות מדיח והולך כל היום כולו, לפי שאין קבע לשתייה.**

פסק ההלכה – מותר להדיח כלים או להציע מיטות לצורך שבת, ואפילו אם א"צ אלא אחת מותר אף עשרה, כיון שכל אחד ראוי לשימוש בשבת, ואפילו בליל שבת מותר להדיח לצורך מחר או לצורך סעודה שלישית, אא"כ יודע שלא יצטרך לכלים אלו, אבל אחרי סעודה שלישית אסור אא"כ יודע שיצטרך להם עוד בשבת. וכלי שתייה מותר להדיחם אפילו אחרי סעודה שלישית, אא"כ יודע שלא ישתה עוד בשבת.

מחננוני עכו"ם אסור לקחת ביצים, שמא נולדו היום, ולא פירות, שמא נלקטו היום). אבל אסור לחשב כמה לקח יחד עם מה שכבר לקח מקודם, וכן אסור להזכיר כמה ישלם על זה, או באיזה מידה יתן לו, (אע"פ שאת המניין מותר להזכיר), וכ"ש שאסור לחשב יחד עם מה שכבר לקח את סכום הדמים או המידה.

והרמ"א מתיר להזכיר גם סכום הדמים או המידה בדבר שמחירו ידוע, אם לא שמחשב יחד עם חוב קודם, (אמנם המוכר אסור לו למדוד אא"כ מוסיף או ממעט קצת), דס"ל לרמ"א שנקט מידה או דמים לסימנא כמה הוא צריך, ולא כדי לומר שימדוד או לפסוק לו דמים, ורק בדבר שאין רגילים למדוד אסור להזכיר מידה, וכן בדבר שאין ידוע מחירו אסור להזכיר מחיר.

וכתב המ"ב שיש כמה אחרונים שסוברים כהשו"ע, וראוי ונכון מאד להחמיר בזה, ובפרט שיכול לומר מלא לי כלי זה ולמחר נמדוד אותו או לקנות לפי מנין, אמנם אין למחות ביד המיקל, דיש לו על מי לסמוך.

אסור לכתוב מערב שבת כמה מעות נתן כל אחד, ובשבת כשלווקח יין לנקב בנייר לפי הכמות שלקח, כיון שאסור להסתכל בכתב זה משום שטרי הדיוטות, וגם עשית הנקבים אינו נכון לכתחילה, וכן אסור לכתוב פתקאות עם סכומי המעות ולתתם בשבת על שם האיש שלקח, משום שטרי הדיוטות, ולכן נהגו לשים על השם גרעין וכדו' לסימן, וגבאי צדקה אפשר שמותרים לתת גם פתקאות משום שזה חפצי שמים, ומ"מ טוב להחמיר אם אפשר בגרעין וכדו'. (מ"ב ס"ק כ').

הבאה תיקון וניקוי בשבת

סעיף ה'

נשיאת משאות בשבת

איתא במתני' (ביצה כ"ט:) **המביא כדי יין וכדי שמן לא יביאם בסל ובקופה, אבל מביא הוא על כתפו.**
האם הדין הנ"ל נאמר גם בשבת – הנה המשנה בביצה

אלא כבא למלא מים, וכן איתא בירושלמי.

וכתב המרדכי שמי ששכח ולא הטביל כלי מערב שבת או יו"ט, יתן את הכלי לנכרי במתנה, ויחזור וישאלנו ממנו, דכלי השאול מן הנכרי א"צ טבילה.

פסק ההלכה – מותר להטביל בשבת (וה"ה ביו"ט) כלי חדש שנקנה מנכרי, שהוא טעון טבילה, אפילו אם היה יכול להטבילם לפני שבת, ואפילו הוא כלי מתכת שחיוב טבילתו מדאורייתא מותר. ויש אוסרים אפילו אם לא היה יכול להטבילם לפני שבת, ואפילו לצורך שבת, ואפילו בכלי זכוכית, מפני שנראה כמתקן. ודעת השו"ע כהמקילים, אך כתב שירא שמים יתן את הכלי במתנה לנכרי (ואע"ג דבעלמא אסור, הכא מותר משום צורך שבת), ויחזור וישאלנו ממנו, ולאחר שבת יטבילו, דכיון שלבסוף יהא נשקע תחת ידו הוי כשלו, אך יטבילנו בלי ברכה, או שיטבילנו עם כלי אחר ויברך על שניהם. ודעת הרמ"א כהמחמירים, וכן פסק השאגת אריה, ואם עבר וטבל אפשר דמותר להשתמש בו, ובכלי שחיוב טבילתו הוא ספק, אם אינו יכול לתתו לנכרי וכו"ל אפשר לסמוך על המקילים. וכלי שראוי למילוי מים, אם אין לו כלי אחר לשבת, ימלאנו מים מן המקוה, ולא יברך, ועלתה לו טבילה, ובבה"ל דן להתיר גם לברך, ולמעשה נשאר בצ"ע לדינא.

סעיף ח'

מותר לכו"ע להדיח כוס שנכרי שתה בה יין, שאף שבלי הדחה היא אסורה, מ"מ אין האיסור בגוף הכלי, אמנם אם יודע שלא ישתמש היום בכוס זו, אסור להדיחה. ומותר לטלטל את הכוס בלי הדחה, אפילו אם יש בה פרורי פת ששרה הנכרי ביין, דאינו בסיס כיון שהפירורים בטלים לכוס. וסכין טריפה שרוצה לחתוך בה לחם וכדו' בצונן, אסור להדיחה כיון שצריך לשפשפה היטב והוי כמתקן.

ביטול איסור – אסור לבטל איסור אפילו בחול ואפילו באיסור דרבנן, ומ"מ תערובת יבש ביבש חד בתרי, מותר בחול לבטלה בשישים כדי לבשלה, אבל בשבת ויו"ט אסור

סעיף ז'

טבילת כלים בשבת

איתא בגמרא (ביצה י"ז:) **תנן חל להיות אחר השבת, בית שמאי אומרים מטבילין את הכל מלפני השבת, ובית הלל אומרים כלים מלפני השבת ואדם בשבת.** ובגמרא דכולי עלמא מיהת כלים בשבת לא, מאי טעמא, אמר רבה גזירה שמא יטלנו בידו ויעבירו ארבע אמות ברשות הרבים, הא תינח בשבת ביום טוב מאי איכא למימר, גזירה יום טוב אמו שבת. רב יוסף אמר גזירה משום סחיטה. אמר ליה אביי תינח כלים דבני סחיטה נינהו, כלים דלאו בני סחיטה נינהו מאי איכא למימר, אמר ליה גזירה הני אמו הני. רב ביבי אמר גזירה שמא ישהה (שאם נתיר לו להטביל ביו"ט ימתין מלהטביל כליו עד יו"ט מפני שאז הוא פנוי, ועד אז יבוא לידו תקלה להשתמש בהם לתרומה). **רבא אמר מפני שנראה כמתקן כלי.**

כמו איזה טעם נפסק להלכה, והנ"מ בזה – הרי"ף מביא להלכה את הטעם של רב יוסף ואת הטעם של רב ביבי, ולא הביא את טעמיהם של רבה ורבא. והרא"ש שואל למה הרי"ף מאריך לבאר משנה זו, והרי טבילת כלים מטומאה לא שייכת בזמננו, ועוד שלפי הטעמים שהביא מותר להטביל כלים חדשים ביו"ט. ודעת הרא"ש שטעמא דרבה ורבא עיקר, וממילא אסור להטביל כלים חדשים ביו"ט. והרמב"ם מביא להלכה את טעמו של רב ביבי, והמגיד משנה מבאר למה הביא רק טעם זה, ומביא בשם הרשב"א שאסור להטביל בשבת כלי תשמיש שנקנו מנכרי שהם צריכים טבילה, והמגיד משנה דן מה דעת הרמב"ם בזה, והכל בו כתב שנראה לאסור, ושיש מתירים.

וכתב הבית יוסף שלהלכה מותר להטביל כלים חדשים ביו"ט, כמשמעות הרי"ף והרמב"ם, אמנם נכון לחוש לדברי האוסר, היכא שאפשר לעשות כמ"ש המרדכי שאם הכלי עשוי לדלות בו או למלאות בו מים מן המעיין, ימלא בו והוא טהור, וכ"כ בהגהות מיימוניות, ונראה מדבריהם שלא דיברו דווקא על דלי, אלא בכל כלי ששייך למלא בו, דלא מיחזי

סעיף י'

אסור לחפוף כלים במלח כיון שהמלח נמחה כשחופף בחזקה, ודמי לריסוק שלג וברד דאסור, והגר"א מקשה על דין זה, אבל לתת את המלח למים שמדיח בהם כלים מותר אע"פ שהמלח נמחה ממילא, רק שיזהר באיסור עשית מי מלח, כמבואר בסימן ש"כ.

עיקרי הדינים-

מקח וממכר אסור בשבת דכתיב "ממנו חפצך ודבר דבר", או שהוא גזירה שמה יבוא לידי כתיבה, אמנם מותר לקחת מחבירו דבר שלא בדרך מקח וממכר, אף אם משלם לו על זה לאחר שבת, ומותר אף להזכיר כמה לוקח, אבל אסור לחשב כמה לקח יחד עם מה שכבר לקח מקודם, והרמ"א מתייר אף להזכיר דמים בדבר שמחירו ידוע, או מידה בדבר שאין רגילים למדוד, ונכון להחמיר.

אסור למדוד בשבת, ולצורך מצוה מותר.

מותר להדיח כלים או להציע מיטות לצורך שבת, אפילו אם צריך רק אחד מהם, ואחרי סעודה שלישית אסור להדיח כלי מאכל כיון שודאי לא יצטרך לזה בשבת.

כלים שנקנו מנכרי לפי השו"ע מותר להטבילם בשבת, וירא שמים יתנו במתנה לנכרי ויחזור וישאל ממנו, והרמ"א אוסר להטביל, ובכלי שחייב טבילתו הוא ספק אפשר להקל, וכלי הראוי למלא בו מים מותר למלא בו מים מהמקוה ועלתה לו טבילה. ומותר להדיח כוס שנכרי שתה בה יין אף שבלי ההדחה היא אסורה.

סימן שכ"ד

הכנת מאכל לבעלי חיים בשבת

סימן זה עוסק בדינים השייכים לאכילת בהמות בשבת, חלקו הראשון של הסימן עוסק בהכנת המאכל לבהמה, שיש בזה כמה דברים האסורים כגון נפוי תבן, מדידת כמויות, גיבול מורסן או שרייתו במים. כמו כן נאסר בשבת לטרוח כדי להאכיל בהמה, באופן שהבהמה יכולה לאכול דבר זה גם בלי הטירחא (להלכה מיטרח באוכלא אסור אבל שיויי אוכלא מותר), כגון הפרדת חבילות שיבולים, שפשוף ענפים, חיתוך דלועים או נבילה או שחת וחרובים. ולהלן יבוארו פרטי דינים אלו מה מותר ומה אסור.

משום דמחזי כמתקן, והיכא דמקלי קלי אסורא מותר. ומותר לשער שישים בשבת לפי דעת ומראה עיניו, אפילו בנתערב מערב שבת ולא נודע לו עד שבת, אבל למדוד אסור אע"פ שמדידת מצוה מותרת, מפני שנראה כמתקן. וכן מותר בתערובת יבש ביבש חד בתרי להוציא אחד כדי להתיר את האחרים, כיון דמדינא גם בלי שיוציא אין האיסור אלא שאדם אחד יאכל הכל.

סעיף ט'

שפשוף כלים

איתא בגמרא (שבת נ.) **בכל חפין את הכלים, חוץ מכלי כסף בגרתקון. הא נתר וחול מותר, והתניא נתר וחול אסור, וכו', לא קשיא הא רבי יהודה דאמר דבר שאין מתכוין אסור, הא רבי שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר** (ובגרתקון אסור משום שזה פסיק רישא בכלי כסף שהוא רך, והוה ליה ממחק שהוא אב מלאכה). ומשמע ששאר כלים מותר לחפוף אותם בכל דבר, וכ"כ הסמ"ג. וכתב רבינו ירוחם דהא דשרי בנתר וחול לחוף היינו אם ייחד מקום מבעוד יום לנתר וחול, דאי לאו הכי הוה מוקצה ואסור לטלטלם.

פסק ההלכה- מותר לשפשוף כלים בכל דבר, ואפילו בנתר או חול או מורסן מותר אם ייחד להם מקום מבעוד יום דאינם מוקצים, (ואמנם בחול ובמורסן צריך להזהר מלישה, והיינו שיקח חול שהיה מגובל מערב שבת, או שיקח חול בלי מים (אף אם ידיו רטובות), או שישים הרבה מים עד שלא יתדבק כלל גרגיר חול לחבירו), ואע"פ שיש חשש שימחק, מ"מ הוי דבר שאינו מתכוין, אבל כלי כסף שנתייבשו ונתקשו בהם שמרי היין אסור לשפשוףם בגרתקון משום דהוי פסיק רישא שימחק, ובשאר כלים מותר גם בגרתקון. ומהר"ל אוסר לשטוף זכוכית בשבולת שועל כדי להצהירם, וצ"ע בטעם הדבר, ודוחק לומר שרק לנקות מותר, ובחמז משה כתב דאיירי שלא לצורך היום, ובהא אסור אפילו בהדחה בעלמא.

אסור להשחית סכין בשבת, אפילו בעץ וכדו'.

רש"י והרי"ף והרמב"ם שסוברים שדבר שאינו בר גיבול מותר לגבולו, אבל דעת התוס' והראב"ד דאדרבה דבר שאינו בר גיבול הוא חייב כבר בנתינת המים, ואף שהם דיברו על אפר, נראה דה"ה במורסן, וא"כ לפי דבריהם מזה שהתירו לתת מים על מורסן אין הטעם משום שאינו בר גיבול, אלא כיון שנתנית מים בקמח אסורה רק מדרבנן, במורסן שיש בו צורך היום להאכיל לחיה ועוף לא גזרו.

הסמ"ג חולק וסובר שהלכה כרבי שאסור לתת מים למורסן בשבת, והולכת המקל שתי וערב מותרת רק אם נתן מים מערב שבת, וכ"כ הסמ"ק ובעל התרומה. וכתב הבית יוסף שכיון שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעה אחת, הלכה כדבריהם.

ולענין גיבול המורסן איתא בגמרא (שבת קנ"ו:) **לוי בריה דרב הונא בר חייא אשנחיה לגבלא דבי נשיה דגביל וספי ליה לתוריה, בטש ביה, אתא אבוא אשנחיה א"ל הכי אמר אבוא דאמך משמיה דרב גובלין וכו', והני מילי הוא דמשני, היכי משני, אמר רב יימר בר שלמיא משמיה דאביי שתי וערב, והא לא מערב שפיר, אמר רב יהודה מנערו לכלי אחר.**

ונראה מדברי רש"י ששתי וערב היינו דווקא פעם אחת מוליך המקל שתי ופעם אחת ערב, ולא יותר, אבל מדברי הרי"ף והרמב"ם משמע שמותר גם כמה פעמים כיון שאינו ממרס בידו ולא מסבב התרווד.

עוד איתא בגמרא (שם) **אמר רב מנשיא, חד קמי חד, תרי קמי תרי, שפיר דמי, תלתא קמי תרי אסור. רב יוסף אמר אפילו קביים. עולא אמר אפילו כור ואפילו כוריים. ופסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם כעולא.**

רש"י מבאר שחד קמי חד וכו' הכונה שמותר לתת מידה אחת לפני כל בהמה, אבל אסור לתת יותר משום דהוי טירחא שלא לצורך. אבל הר"ן שהאיסור הוא לנער מכלי אל כלי יותר ממה שצריך, ולדבריו למסקנה אין הגבלה ומותר אפילו ב' כורים, והרמב"ם פירש כדברי הר"ן אלא דס"ל שמותר לגבל רק לצורך הבהמות שיש לו, וכתב הבית יוסף שנראה כדעת הרמב"ם, דמה יתיר לנו טירחא שלא לצורך.

סעיף א'

שימוש בכברה

איתא במתני' (שבת ק"מ:) **אין כוברים את התבן בכברה ולא יתנונו על גבי מקום גבוה בשביל שירד המון, אבל נוטל הוא בכברה ונותן לתוך האיבוס.**

פסק ההלכה – המנפה תבואה מהפסולת שלה חייב חטאת משום מרקד, ואסור לנפות את התבן בכברה כדי שיפול המון (שאינו ראוי למאכל בהמה) לארץ, מפני שהוא כמורקד (ומשמע מהרמב"ם שזה דרבנן, ואולי ס"ל שאין דרך לרקד תבן), ואסור להניח תבן במקום גבוה בשביל שירד המון, אבל מותר לקחת תבן בכברה ולתת באבוס, כיון שאינו מתכוין שהמון יפול בנקבי הכברה.

סעיף ב'

מדידה

איתא בגמרא (ביצה כ"ט.) לא ימדוד שעורים ויתן לפני בהמתו אבל קודר. לרש"י קודר הכונה שלא לוקח מהכרי לכלי אלא נוקב בכרי ע"י הכלי והמידה מתמלאת מאיליה. אבל הרי"ף והרמב"ם מבארים שקודר היינו משער באומד דעתו.

פסק ההלכה – אסור למדוד כמות השעורים שנותן לפני בהמתו, מפני שנראה כמודד למכור, אבל מותר לקחת בכלי שאינו של מידה ולשער כמה יש בכלי זה.

סעיף ג'

נתינת מים למורסן וגיבולו

איתא בגמרא (שבת קנ"ה:) **נותנין מים למורסן אבל לא גובלין.** והגמרא מעמידה דין זה כרבי יוסי ברבי יהודה, דאילו לרבי אסור ליתן מים על גבי מורסן.

דעת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם שהלכה כרבי יוסי ברבי יהודה. וכתב המגיד שטעם ההיתר הוא מפני שהמורסן אינו בר גיבול, ואפילו אם גיבלו זה רק איסור דרבנן, ולכן לא אסרו חכמים נתינת מים. וכתב הבית יוסף שזה לפי דעת

לא את הזירין. ובגמרא איתא **אמר רב הונא הן הן פקיעין הן הן כיפין** (שניהם קשים של שיבולים), **פקיעין תרי** (קשורים בשני מקומות) **כיפין תלתא** (קשורים בשלשה מקומות) **זירין דארוזא** (ענפים לחים של ארז שבעודם לחים הם ראויים לאכילת בהמה, ורוב בני האדם משאירים אותם להסקה), **והכי קאמר מתירין פקיעי עמיר ומפספסין והוא הדין לכיפין, אבל לא את הזירין לא לפספס ולא להתיר.** **אמר רב חסדא מאי טעמא דרב הונא קסבר למיטרח באוכלא מרחינן, לשוויי אוכלא לא משוינן.** **רב יהודה אמר הן הן פקיעין הן הן זירין** (שניהם קשים של שיבולים, ומה שמותר בפקיעין מותר בזירין, ורק פספוס אסור בזירין), **פקיעין תרי זירין תלתא כיפין דארוזא, והכי קאמר מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה** (דכל זמן שהוא קשור אינו נחשב אוכל) **אבל פספוס לא** (דסגי בהתרה והפספוס אינו אלא לתענוג בעלמא), **וכיפין** (דארוזא) **פספוס נמי מפספסין** (דבלא פספוס אינו אוכל), **אבל לא את הזירין לפספוס אלא להתיר** (דבלא זה אינו אוכל). **אמר רבא מאי טעמא דרב יהודה קסבר שוויי אוכלא משוינן מיטרח באוכלא לא מרחינן.** ולענין הלכה כיון שהגמרא נשארת בקושיא על רב הונא הלכה כרב יהודה.

יש גורסים ברי"ף שלרב יהודה בזירין אסור בין לפספס בין להתיר, וכתב הר"ן הטעם משום דהוי טירחא יתירא כיון שזה קשור בשנים ושלשה מקומות, אבל לרש"י והרא"ש מותר להתיר כיפין.

הרמב"ם כתב מתירין אלומות של עמיר לפני בהמה, ומפספס בידו אלומות קטנות אבל לא אלומות גדולות מפני הטורח שבהם. וכתב המגיד משנה שא"א ליישב דבריו לא כאוקימתא דרב הונא ולא כאוקימתא דרב יהודה. והבית יוסף מאריך לבאר כיצד דברי הרמב"ם מתיישבים עם דברי הגמרא.

פסקי ההלכה

חבילות קש הקשורות בב' וג' מקומות, מותר להתיר את הקשרים אם אינם קשר של קיימא, (וי"א שהרמב"ם מתיר

וכתב הר"ן שנראה מדברי הרמב"ן שההיתר לגבל מורסן ע"י שינוי נאמר רק לשוורים, אבל לתרנגולים אסור, והר"ן עצמו חולק על דבריו, וכן הרמב"ם מתיר גם לתרנגולים.

פסקי ההלכה

גיבול מורסן – אסור לגבל מורסן לבהמה או לתרנגולים (וי"א שזה איסור דרבנן, וי"א שחייב מדאורייתא). ומורסן היינו הקליפה הנשארת בנפה אחרי נפוי הקמח, (אבל מוץ הנזר בזמן הדישה אין לתת בו מים בשבת), ואין חילוק במורסן בין הרבה למעט.

נתינת מים במורסן – מותר לתת מים במורסן ולהעביר בו תרוד או מקל שתי וערב, אם אינו ממרס בידו או מסובב את התרוד או את המקל, והבית יוסף והב"ח מצדדים שמותר אפילו להעבירם כמה פעמים שתי וערב, ובלבד שלא ימורס בידו ולא יסבב במקל, וכן מותר לנער מכלי לכלי כדי שיתערב, וכן מותר לערב כך את המורסן בכלי אחד, ואפילו כור או שתים מותר לערב ולחלקן להרבה כלים להרבה בהמות מותר אם צריך זאת לשבת זו.

וי"א שאסור לתת מים על המורסן בשבת, דס"ל שנתנית המים היא גיבול, ורק אם המים היו נתונים מבעוד יום מותר להוליך בהם שתי וערב.

וכתב הרמ"א שנוהגים להחמיר כהי"א, וכתב החיי אדם שבשעת הדחק אפשר להתיר שנכרי יתן את המים ויגבל בשינוי הנ"ל, ואם המים רותחים צריך לערותם מתחילה לכלי שני.

נתינת מים לקמח בשינוי הנ"ל, לדעה ראשונה לרמב"ם אסור ולשאר הפוסקים מותר, ולדעת הי"א ודאי אסור.

סעיפים ד' ה'

תיקון קש לאכילה

איתא במתני' (שבת קנ"ה). **תנן מתירין פקיעי עמיר** (קש של שיבולים שאגדוהו) **לפני בהמה** (כדי שיהיה לבהמה נח לאוכלו), **ומפספסין** (מפזרים, כדי שיהיה נח לבהמה לאוכלם, שכשהם דחוקים הם מתחממים ואינה מריחה אותם כ"כ) **את הכיפין אבל**

מותר לטלטלה ביו"ט, שאני יו"ט, דלענין יו"ט קיימא לן כרבי יהודה דאית ליה מוקצה. אמנם דעת הטור שהלכה כדעת הסובר שגם לר"ש בהמה בריאה שמתה אסורה, ולדבריו גם בשבת אסור, וכתב בית יוסף דמ"מ הלכה כדעת המקילים.

עוד איתא בגמרא (שבת קנ"ה:) **תנן מחתכין את הדלועין לפני הבהמה וכו', מאי לאו דלועין דומיא דנבלה, מה נבלה דרכינא אף דלועין דרכינא, אלמא טרחינן באוכלא, תיובתא דרב יהודה. אמר לך רב יהודה לא נבלה דומיא דדלועין, מה דלועין דאשוני אף נבלה דאשוניא, והיכי משכחת לה בבשר פילי, אי נמי בגורייא אתא זוטרי (כלבים קטנים שכל נבילה קשה להם). והנה הרי"ף והרא"ש והרמב"ם והטור ורבינו ירוחם לא הזכירו שאסור לחתוך נבילה רכה, ואפשר שסמכו על מה שכתבו דקיימא לן כרב יהודה שאסור לטרוח באוכל ומתיר לשוויי אוכלא.**

פסקי ההלכה

חיתוך דלועים – מותר לחתוך דלועים לפני בהמה לפי התנאים דלהלן: א' נתלשו מאתמול, דאם נתלשו היום הם מוקצים. ב' הם קשים ואינם ראויים לאכילה בלא חיתוך, אבל רכים אסור. ג' שלא יחתכם דק דק (דהוי טוחן), אא"כ דעתו להאכיל הכל בפעם אחת, אבל כשהאיסור משום טירחא בדבר שהוא כבר ראוי לאכילה, אסור גם כשדעתו להאכיל לאלתר.

חיתוך נבילה – מותר לחתוך נבילה לפני הכלבים לפי התנאים דלהלן: א' הנבילה קשה שא"א לאוכלה בלא חיתוך, או שראויה רק ע"י הדחק, אבל אם היא ראויה לאכילה כבר אסור, אא"כ הכלבים קטנים שכל נבילה קשה להם. ב' נתנבלה מאתמול או שהיתה מסוכנת, ואם היתה בריאה ונתנבלה היום, לשו"ע מותר, והא"ר והגר"א מסתפקים בזה מצד איסור מוקצה. ג' שלא יחתוך דק דק, והיינו בבשר חי כשר, אבל בשר נבילה מותר לחותכו גם דק דק, וגם בשר חי כשר אם חותכו להאכילו בפעם אחת מותר.

אף בקשר של קיימא, ולדינא אין להקל בזה), דמותר לטרוח לצורך אכילת הבהמה, כדי שהבהמה לא תצטער, אבל אסור לשפשף את הקש בידי כדי שיהיה נח יותר לאוכלו, דלא היתירו לטרוח בדבר שהוא כבר ראוי לאכילה, ויש אוסרים בג' קשרים גם להתיר את הקשר. ואם אגדם כאגודות של ירק לא הוי קשר של קיימא.

חתיכות עץ שנתלשו מהאילן ויש שמאכילים אותם לבהמה כשהם לחים, מותר להתירם ולשפשפם, כיון שאינם ראויים לאכילה בלאו הכי. וכתב הש"ג דחתיכות אלו אינם מוקצה כיון שבסתמא הם עומדים למאכל בהמה, אמנם מרש"י מושמע שרוב בני אדם משתמשים בהם להסקה, וי"א שמותר רק ע"י הזמנה. והרשב"א כתב דהא דבעי הזמנה היינו היכא שא"צ להאכילם לבהמה, אלא צריך למקומם, או לישב עליהם.

סעיפים ו' ז'

חיתוך דלועים או נבילה

איתא במתני' (שבת קנ"ו:) **מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבילה לפני הכלבים. רבי יהודה אומר אם לא היתה נבלה מערב שבת אסורה לפי שאינה מן המוכן. ובביצה (כ"ז:) אמרינן דתנא קמא דמתניתין היינו רבי שמעון דלית ליה מוקצה. ודעת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם דהלכה כרבי שמעון.**

מדוע הדלועין אינם מוקצה – כתבו רש"י והרא"ש דאיירי שהדלועין היו תלושים לפני שבת. (וכתב הרא"ש שהחידוש הוא שאין בזה איסור משום שוויי אוכלא לרב הונא או משום מטרח באוכלא לרב יהודה), ומבואר שאם נתלשו בו ביום הוי מוקצה אפילו לר"ש, ואף שר"ש לית ליה מוקצה אלא בגרורות וצמוקים דדחינהו בידיים, מחובר שלא ליקטו מבעוד יום אקצינהו מדעתיה ודמי לגרורות וצמוקים.

מדוע הנבילה אינה מוקצה – לגבי נבילה כתב רש"י שר"ש מתיר אפילו בנתנבלה היום, ובגמרא (שבת מ"ה:) נחלקו אמוראים האם ר"ש לית ליה מוקצה בבעלי חיים בריאים שמתו, או שרק בהמה מסוכנת שמתה אינה מוקצה, וכיון דאיסור מוקצה מדרבנן הוא אזלינן לקולא. והא דמבואר בביצה (כ"ז:) שרק בהמה מסוכנת שמתה

סעיף ח'

סעיפים ט' – י"ב

חיתוך שחת או חרובים

איתא במתני' (שבת קנ"ה.) **אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני בהמה בין דקה בין גסה.** ואיתא בגמרא שלרב יהודה דקיימא לן כוותיה טעם האיסור הוא משום שאסור לטרוח בדבר שהוא ראוי לאכילה, ומשמע שאם אינם ראויים לאכילה בלא חיתוך, כגון שהם יבשים או שהבהמה היא עייר קטן שגם שחת קשה לה וצריכה חיתוך, מותר.

דעת הרמב"ם – כתב הרמב"ם וזה לשונו "המחתך את הירק דק דק כדי לבשלו הרי זה תולדת טוחן וחייב (ואף שבגמרא מבואר שהאיסור הוא משום שאסור לטרוח בדבר הראוי לאכילה, כוונת הרמב"ם שגם ירק קשה שא"א לאוכלו אסור לחותכו דק דק משום טוחן. בית יוסף), לפיכך אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני בהמה בין דקה בין גסה מפני שנראה כטוחן, אבל מוחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים, שאין טחינה בפירות". והמגיד משנה גורס בדבריו שאין טחינה אלא בפירות, שהרי בשחת וחרובין כתב הרמב"ם שיש טחינה, ולדבריו בא להרמב"ם לאפוקי שדלועין ונבילה שאינם פירות, אך הוקשה למגיד משנה למה דלועין זה לא פירות. והבית יוסף גורס ברמב"ם שאין טחינה בפירות, ומבאר שכוונת הרמב"ם לומר למה אין בריסוק שחת וחרובין חיוב חטאת.

פסק ההלכה – אסור לחתוך שחת או חרובים לפני בהמה, בין דקה בין גסה, כיון שהשחת והחרובים ראויים לאכילה גם בלי החיתוך, ואפילו חתיכות גדולות אסור. אמנם חרובים קשים שאינם ראויים בלי חיתוך, מותר לחותכם לחתיכות קצת גדולות, ואם מאכילם מיד מותר אף בחתיכות דקות.

האכלת בעלי חיים בשבת

בהאכלת בהמה בשבת יש דברים שאסורים מדרבנן משום טירחא יתירא, או משום טירחא שלא לצורך, או מחשש שיעבור על איסור השואת גזמות או על איסור מוקצה, ולהלן יבוארו פרטי דינים אלו מה מותר ומה אסור.

איתא במתני' (קנ"ה.) **אין אובסין את הגמל ולא דורסין אבל מלעיטין, ואין מאמירין את העגלים, אבל מלעיטין, ומהלקטין לתרנגולין.** ובגמרא איתא מאי אין אובסין, אמר רב יהודה אין עושין לה אבוס בתוך מעיה (שמאכילה כל כך עד שמרחיבין בני מעיה כאבוס). עוד בגמרא איזו היא המראה ואיזו היא הלעטה, אמר רב יהודה המראה למקום שאינה יכולה להחזיר, הלעטה למקום שיכולה להחזיר. רב חסדא אמר וכו', אידי ואידי למקום שאינה יכולה להחזיר, והמראה בכלי הלעטה ביד. וכו'. תניא כוותיה דרב יהודה, איזו היא המראה ואיזו היא הלעטה, המראה מרביצה ופוקס את פיה ומאכילה כרשינין ומים בבת אחת, הלעטה מאכילה מעומד ומשקה מעומד (שכל זמן שאינה רובצת אינו יכול לתחוב למקום שאינה יכולה להחזיר), ונותנין כרשינין בפני עצמן ומים בפני עצמן (דאם נותנם בבת אחת המים מבליעים את הכרשינים לתוך בית בליעתה בעל כרחיה). וכיון דתניא כוותיה דרב יהודה הלכה כדבריו.

עוד איתא בגמרא **מתיב רב יוסף** (קושיא על רב יהודה דס"ל שהמראה היא ביד ואפ"ה אסור) **מהלקטין לתרנגולין ואין צריך לומר שמלקטין, ואין מלקטין ליוני שובך וליוני עלייה ואין צריך לומר שאין מהלקטין. מאי מהלקטין ומאי מלקטין וכו'.** ושני רב יהודה לעולם מהלקטין דספי להו בידים מלקטין דשדי ליה קמיה, ודקשיא לך יוני שובך ויוני עלייה למישדא קמיהו נמי לא, הני מזונות עליך והני אין מזונות עליך, כדתניא נותנין מזונות לפני כלב ואין נותנין מזונות לפני חזיר, ומה הפרש בין זה לזה זה מזונותיו עליך זה אין מזונותיו עליך, אמר רב אשי מתניתין נמי דיקא אין נותנין מים לפני דבורים ולפני יונים שבשובך אבל נותנין לפני אווזים ותרנגולים וכו', מאי טעמא לאו משום דהני מזונות עליך והני אין מזונות עליך. וליטעמך מאי איריא מאי אפילו חיטי ושערי נמי לא, אלא שאני מאי דשכיחי באגמא.

מותר לתת לפנייהם מזונות בשבת, כיון שאין להם מה לאכול בלי שיתנו להם, ומוכח בא"ר דאירי כשהם שלו, וכתב הבה"ל שאין זה ברור, דכמו שמותר לבעלים מותר גם לאחר, וכן בתולעי משי מותר (ונותן לפנייהם עשבים לאכול, ומפזר את עלי התותים ושאר מאכלם, (ואירי שהפיזור משוי להו אוכלא, דאל"כ אסור לפזר), ומותר לגרוף את שארית העלים היבשים כלאחר יד בשינוי, אם בלא זה הם מסתכנות, ותולעים אלו אסורים בטלטול כשאר בעלי חיים), וכן כלב שמזונותיו עליו מותר לתת לפניו מזונות אפילו אם אינו מגדלו בביתו, (וכלב רע שאסור לגדלו אסור לתת לפניו מזונות). אבל בעלי חיים שאין מזונותיהם עליו אסור לתת לפנייהם מים או מזונות, וכגון דבורים ויוני שובך ויוני עליה אפילו הם שלו, וכן בחזיר לפי שאסור לגדלו, ואם נפל לו בפרעון חובו, שמותר להשהותו עד שימצא למוכרו בשווי מותר אז לתת לו מזונות. ויש נוהגים לתת חיטים לפני עופות בשבת שירה, ואינו נכון שהרי אין מזונותיהם עליו.

סעיף י"ג

העמדת בהמה בפני מחובר או מוקצה

איתא בגמרא (שבת קכ"ב.) **תנו רבנן נכרי שליט עשבים מאכיל אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל אסור. וכו'.** **איני והאמר רב הונא אמר רבי חנינא מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים בשבת, אבל לא על גבי מוקצה בשבת, דקאים לה באפה ואזלא היא ואכלה.**

פסק ההלכה - מותר להעמיד בהמתו בפני עשבים מחוברים, ואין חוששים שמא האדם יתלוש, כיון שאיסור תולש הוא חמור והאדם נזהר ממנו. אבל אסור להעמיד בהמתו בפני מוקצה, דכיון שאיסורו קל חוששים שיתן לבהמה בידים, אמנם לעמוד בפני הבהמה שלא תוכל ללכת אלא דרך שם מותר, כיון שאינו קרוב כ"כ.

סעיף י"ד

נתינת מאכל שכבר היה לפני בהמה אחרת

איתא במתני' (שבת ק"מ:) **נוטלין מלפני בהמה זו ונותנין לפני בהמה זו בשבת.** ובגמרא איתא **מקמי חמרא**

האם יש מזונות שמותר לתת לפני בעלי חיים שאין מזונותם עליך - דעת הר"ן שמזונות דלא שכיחי מותר לתת גם לפני בעלי חיים שאין מזונותיהם עליו, ומקורו מדקאמר בגמרא שאני מיא דשכיחי, ותמה על הר"ף והרמב"ם שלא חילקו בדבר. וכנראה הר"ן לא גרס אלא שאני מיא דשכיחי, וסבר שזה מדברי רב אשי, ולפי זה ברייתא דאין מלקיטין דיוני שובך, וכן ברייתא דאין נותנין מזונות לפני חזיר, מיירי דווקא במים, והקשה הבית יוסף דמזונות קתני, ומים לא זייני, ובהכרח גורסים אלא, והכל מדברי המקשן, וכוונתו שאין לדייק ממתני' לאסור חיטים ושעורים באין מזונותיהם עליו, דשמא דווקא מים אסור, אמנם להלכה אסור גם בחיטים ושעורים, כסתמא דברייתא, וכדברי הר"ף והרמב"ם.

פסקי ההלכה

הכנסת מזונות לתוך פי בעלי חיים - האבסת גמל, והיינו שמאכיל הרבה עד שמרחיב בני מעיו כאבוס, אסורה בשבת משום טירחא יתירא. דריסה בגמל או המראה בעגלים, והיינו שתוחב מאכל למקום שאינם יכולים להחזירו, אסורה בשבת, אבל הלעטה והיינו למקום שיכולים להחזיר מותרת, ובמאירי משמע קצת דווקא ביד מותר ולא בכלי, ובהמה שאינה רובצת לא שייך להכניס לה למקום שאינה יכולה להחזיר. וכן תרנגולים ואווזים אסור לתחוב בגרונם באופן שאינם יכולים להחזיר, ובלבד שיזהר שלא לטלטלם, דבעלי חיים הם מוקצים.

אווזים שמפטמים אותם ואינם יכולים לאכול בלי המראה מותר לומר לעכו"ם להמרותם משום צער בעלי חיים, אך ימרה רק פעם אחת ביום אף שרגילים לאכול פעמיים, ואם אין נכרי המ"א מתיר ע"י ישראל אבל עדיף ע"י קטן, אבל הא"ר והנתיב חיים אוסרים בישראל, וכן משמע במאירי ובר"ן. ובשיורי ברכה כתב בשם אחד הגדולים שהלואי לא ילעיטו לעולם, דעוברים בזה על כמה איסורים, ולפעמים הושט נקוב ולא אדעתייהו.

נתינת מזונות לפני בעלי חיים - בעלי חיים שמזונותיהם מוטלים על האדם, כגון אווזים ותרנגולים ויוני בייתות,

מותר בתנאים מסוימים) או שחת וחרובים, ויש דברים שנאסרו שמה יבוא להשוות גומות (בגריפת אבוס לפני שור של פטם), או מחשש שיעבור על איסור מוקצה (בהעמדת בהמתו לפני מוקצה, ולפני מחובר מותר דאין חוששים שמה יתלוש). ומותר לתת אוכל לבעלי חיים שמזונותיהם עליו, ואם אין מזונותיהם עליו אסור.

סימן שכ"ה

סעיפים א' – ג

נתינת מזונות לנכרי באופן שיתכן שיוציאם לרשות הרבים

סימן זה עוסק בדיני מלאכות שהנכרי עושה בשבת. בתחילת הסימן (סעיפים א' – ג') יבואר דין ששייך לאיסור אמירה לנכרי, ובהמשך הסימן (סעיפים ד' עד ט"ז) יבוארו דיני השימוש בדבר שהנכרי עשה בשבת, עבור עצמו או עבור ישראל.

נתבאר בסימן ש"ז שחכמים אסרו לומר לנכרי לעשות מלאכה עבור הישראל בשבת, ואמירה לנכרי שיעשה בשל עצמו לצורכו מותרת, ולהלן יבואר שלפעמים אסור לתת לנכרי דבר שהנכרי מוציא מרשות לרשות לצורך עצמו, שמה יחשבו שהוא עושה זאת עבור הישראל ובשליחותו.

הזמנת נכרי לאכול בביתו בשבת – איתא בגמרא (ביצה כ"א:): **אמר רבי יהושע בן לוי מזמין את הנכרי בשבת, ואין מזמין את הנכרי ביום טוב, גורה שמא ירבה בשבילו. רב אחא בר יעקב אמר אפילו בשבת נמי לא. והרבה אמוראים שם סוברים כרבי יהושע בן לוי, וכן פסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם.**

עוד איתא בגמרא (שבת י"ט): **נותנין מזונות לפני הנכרי בחצר, נמלו ויצא אין נזקקין לו.**

דברי הראשונים

האם מותר לתת ע"מ שיוציא או דבר שאינו מזונות – כתב הרמב"ם ונותנין מזונות לפניו לאוכלם ואם נטלן ויצא אין נזקקין לו. וכתב המגיד משנה שאם נותן בשביל שיוציא לרשות הרבים אסור, וכן איתא בירושלמי, וכן מדייק ההגהות מיימוניות מלשון הברייתא. עוד כתבו הראשונים

לקמי תורא שקלינן, מקמי תורא לקמי חמרא לא שקלינן. וטעמא משום שדבר שאכל ממנו השור הוא נמאס לפני החמור כיון שלשור יש רירים, משא"כ איפכא.

פסק ההלכה – מותר לתת לפני שור מאכל שכבר היה לפני חמור, אבל מאכל שהיה לפני שור אסור לתת לחמור, כיון שהוא מאוס לחמור מחמת הריר של השור, ונמצא טורח בחינם, אבל לתת לפני שור אחר מותר. וכתב הרמ"א שיש מחמירים גם בשאר הבהמות שלא לתת לאחת מה שהיה לפני השניה שהיא ממין אחר, וכתבו האחרונים שאין למחות ביד המקילים בזה, אם לא שידוע שמאכל זה נמאס בפני המין השני.

סעיף ט"ו

גריפת אבוס

איתא במתני' (שם) **גורפין מלפני הפטם** (גורפים אבוס של שור שמפטמים אותו כדי לשים שם תבן ושעורים ולא יתערב בהם עפרורית ויקוץ במאכלו), **ומסלקין** (התבן שלפניו, שהוא רב) **לצודין מפני הרעי** (שלא יתלכלך), **דברי רבי דוסא. וחכמים אוסרין.** ומבואר בגמרא שחכמים חולקים על שני הדינים, וידוע שהלכה כחכמים. עוד איתא בגמרא **אמר רב חסדא מחלוקת באבוס של כלי אבל באבוס של קרקע דברי הכל אסור.** וכיון דקיימא לן כחכמים אפילו באבוס של כלי אסור.

פסק ההלכה – אסור לגרוף את האבוס מלפני שור של פטם משום אשווי גומות, ואפילו באבוס של כלי אסור גזירה אטו של קרקע, (אבל מותר לגרוף תיבה בשבת מן הפסולת שבה). ואסור ג"כ לסלק את התבן שלפני השור לצדדים, משום שודאי יש בו מה שנמאס מאכילה והוא מוקצה.

עיקרי הדינים

בהכנת המאכל לבהמה יש בזה כמה דברים האסורים, כגון נפוי תבן, מזידת כמויות, גיבול מורסן או שרייתו במים. כמו כן נאסר בשבת לטרוח כדי להאכיל בהמה, באופן שהבהמה יכולה לאכול דבר זה גם בלי הטירחא (להלכה מיטרח באוכלא אסור אבל שיויי אוכלא מותר), כגון הפרדת חבילות שיבולים, שפשוף ענפים, חיתוך דלועים או נבילה (שזה

שאר נכרים **עם עניי ישראל מפני דרכי שלום**. גיטין ס"א.), ואם נטלם והוציאם לרשות הרבים אין נזקקים לו. וכל זה כשנותן ע"מ שיאכל בחצר, או בסתמא והנכרי יכול לאוכלם בחצר, אבל אם אין לו רשות לאכול בחצר, או שנותן לו הרבה שאינו יכול לאכול הכל בחצר, הוי כנותן ע"מ להוציא ואסור.

ואם **נותן ליד הנכרי ממש**, יש אוסרים אפילו כשיכול לאכול בחצר, דאם יוציא זה נחשב עקירה ע"י הישראל, והא"ר מתיר, דס"ל שכיון שהנכרי עומד בפנים נחשב שהנכרי עשה את העקירה, ויש להקל כדבריו, אבל לא יתן לו ע"מ להוציא, דמחזי כשלוחו, ואם הנכרי לוקח מיד הישראל מותר לכו"ע, כשלוקח ע"מ לאכול בחצר.

ואם **הנכרי בחוץ ופשט ידו לפנים** אסור לתת בידו אוכל, או שהנכרי יקח אוכל מיד הישראל, כיון שאנו יודעים שיוציאו לרשות הרבים, וזה אסור אפילו אם זה של הנכרי, כיון שהרואים אינם יודעים שזה של הנכרי ויאמרו שמוציא בשליחות הישראל. אבל כשעומד בחצר מותר לתת לפניו אם זה של הנכרי, ויש מחמירים. והא"ר מיקל אף לתת בידו, ונכון להחמיר בזה.

חפץ של נכרי הממושכן אצל ישראל וייחד לו הישראל מקום שיבוא ויטלנו מתי שירצה, אסור לתת לו להוציא בשבת.

אופנים שחז"ל לא גזרו בהם - אם יש בדבר משום דרכי שלום כגון שנכרי חולה ביקש מהישראל אוכל, או שהנכרי אלם אע"פ שאין חשש סכנה דבחשש סכנה מותר אף כשיוציא לרשות הרבים גמורה, או לצורך מצוה כגון להוציא חמץ מביתו בערב פסח שחל בשבת, מותר לתת לנכרי אף שיודע שיוציא לרשות הרבים דידן, דלענין שבות ע"י נכרי סמכין על המקילים שאין לנו רשות הרבים, ומ"מ יזהר לא למסור לידו או לכלי שבידו, אלא יאמר לנכרי לקחת, או שהנכרי יניח את הכלי ואז ישים הישראל בתוכו את המאכל, והא"ר מצדד להקל לתת לידו, ומ"מ לכתחילה לא ימסור לידו כיון שאפשר בלאו הכי.

ואם **הנכרי רוצה להחליף את משכונו**, אם הוא מלבוש מותר להחליפו ולהוציא בדרך מלבוש, אבל שלא בדרך

שדוקא מזונות מותר לתת מפני שדרך לאוכלם בבית, אבל שאר חפצים אסור דמיחזי כנותן לו על מנת להוציא.

האם האיסור נאמר גם בחפץ של נכרי - נחלקו הראשונים אם הגזירה דמיחזי כנותן ע"מ להוציא נאמרה גם בחפץ שהוא של הנכרי, מפני שהרואה לא יודע של מי החפץ, או שהגזירה נאמרה רק בחפץ של הישראל. וכתב הרא"ש ששמסתבר לאסור בזה.

באיזה אופן מותר לדידן שאין לנו רשות הרבים דאורייתא - האור זרוע מביא שיש אוסרים לתת לנכרי חמץ בידו ניסן שחל בשבת כדי שיוציאו לרשות הרבים, ויש מתירים לשים לפניו והוא יקח, ודעת האור זרוע להתיר לדידן אפילו לתת ביד הנכרי אפילו אם ידוע שיוציאו החוצה, כיון שאין לנו רשות הרבים דאורייתא. וביאר הבית יוסף שכוונת הא"ז להתיר בזה דווקא במקום מצוה כגון לבער חמץ מהבית, או מפני דרכי שלום כגון עבור נכרי חולה, אבל בלאו הכי אסור אף ברשות הרבים שלנו, דאיכא למיחש למראית העין.

החלפת משכון בשבת - כתב המדרכי שאסור להחזיר משכון בשבת משום דמיחזי כמשא ומתן, ובשעת הדחק מותר ע"י נכרי. ורבינו ירוחם כתב שנהגו להתיר להחליף משכון לנכרי בשבת בדבר שהוא מלבוש או שיכול להוציא בדרך מלבוש, וגם בישראל מותר אם יכול ללבושו, דאין זה דרך משא ומתן.

פסקי ההלכה

אסור לתת לנכרי בשבת ברשות היחיד דבר שדרך להוציא לרשות הרבים, משום מראית העין שיאמרו שמוציא בשביל ישראל ובשליחותו, ואין חילוק בזה בין נותנו לידיו ממש לבין נותנו לפניו בחצר. ויש אופנים שמותר לתת לנכרי דבר ברשות היחיד, וכדלהלן.

נתינת מזונות לנכרי - מותר להזמין נכרי בשבת ולתת לו מזונות, ואף שביו"ט אסור להזמין נכרי לאכול עימו גזירה שמא ירבה לבשל בשבילו, בשבת שאין לחוש לזה מותר, ומותר לתת מזונות לפניו בחצר, (דחשיב מזונותיו עליך לענין שמותר לטרוח בשבילו, דמפרנסים עניי נכרים או

באפאו בשבת, ונקט טחנו כדי לאסור גם ביו"ט). והרמב"ן כתב לאסור משום מוקצה דבר שהנכרי תלש בשבת, או חיטים שנאפו ולא היו ראויים לכוס, והרשב"א מוסיף לאסור משקין שנסחטו ע"י נכרי.

דעת הרא"ש להתיר פת שהנכרי אפה בשבת, (וכתב הבית יוסף שאף שדבר שיש במינו מחובר אסור, י"ל דשאני התם שיכולים ליפול מאליהם, אבל דבר שיכול להגמר רק ע"י אדם מותר) וכן עוד ראשונים מביאים שיש מתירים בזה.

דעת המגיד משנה שפת שאפה נכרי בשביל עצמו או בשביל נכרי אחר מותר לישראל, אא"כ הנכרי מכירו וידע שהישראל צריך לזה, שאז יש לחוש שמא ירבה בשבילו.

וכתב הבית יוסף שלענין הלכה כיון שאיסור מוקצה דרבנן יש לסמוך על המתירין בשעת הדחק או לצורך מצוה.

פסק ההלכה – נכרי שאפה פת בשבת לעצמו והיינו בשביל למכור בעיר שרובה נכרים, (דאם אפה לעצמו אסור אפילו בחול, אא"כ אין פת אחרת), יש אוסרים את הפת לישראל (י"א שמא בבין השמשות הקמח או העיסה לא היו ראויים לאכילה וזה מוקצה, ואף אם זה היה ראוי לאכילה כגון לכוס היו נולד כיון שנתחדש בזה מה שנעשה לחם, וי"א גזירה שמא יאמר לו לאפות עבורו, שאף שבעלמא לא חוששים, במידי דאכילה שאדם להוט ביותר חוששים, ומהשו"ע משמע כהטעם השני), ויש מתירים (דאינו מוקצה ונולד כיון שביד הנכרי לגומרו, ואין לגזור בדבר שהנכרי עשה לעצמו), ואם יש ספק שמא נאפה קצת מבעוד יום, יש להקל. ובשעת הדחק כגון שאין לו ממי לשאול פת, או לצורך מצוה כגון לצורך סעודת ברית או ברכת המוציא, יש לסמוך על המתירים, אך יזהר שלא לקרוא לנכרי לביתו כדי לפרוע לו את הדמים. ולתת לו מעות בערב שבת כדי שיתן לו פת בשבת אסור לכו"ע אפילו לצורך מצוה.

עבד של ישראל שבישל או אפה, אפילו לצורך עצמו, ואפילו בשבת ראשונה, אסור להנות מזה, מפני שהוא מרגילו לשבת אחרת.

מלבוש אסור, וגם בדרך מלבוש טוב שהנכרי יקח בעצמו את המשכון ויניח אחר במקומו ולא יגע הישראל במשכון הישן או החדש. ואם הנכרי מניח מעות במקום המשכון, דעת האגודה שגם זה מותר ובלבד שהישראל לא יחשב עם הנכרי ולא יגע בהם, ובא"ר משמע שבמעות אסור דמחזי כמשא ומתן, ורק כשהנכרי אלם מותר, וכתב המ"ב שבמקום שיש הפסד יש לסמוך להקל.

ואם המשכון הוא של ישראל מותר להחליפו אם צריך ללובשו, ובזה יש להקל שיכול ליגע בו. ונכרי שבא ליטול משכנו והישראל לא מאמין לו, אין ישראל אחר רשאי להיות ערב עבורו בשבת, משום ממצוא חפצך.

שימוש בדבר שהנכרי עשה בשבת עבור עצמו

כפי שנתבאר בסימן רע"ו אסור מדרבנן להנות בשבת ממלאכה שנכרי עשה עבור הישראל, אפילו אם הישראל לא אמר לו לעשותה, ואם הנכרי עשה בשביל עצמו מותר, אמנם לפעמים אסור גם כשהנכרי עשה עבור עצמו, משום מוקצה או נולד, או גזירה שמא הישראל יאמר לנכרי לעשות זאת עבורו, וכדלהלן.

סעיף ד'

אכילת פת שנכרי אפה בשבת לעצמו

דעת ר"ת והרשב"א וראבי"ה שאסור לאכול פת של נכרי בשבת, וכתב הטור שהטעם הוא שמא הקמח נטחן היום ובבין השמשות זה היה מוקצה, וכתב הבית יוסף שגם בנטחן מבעוד יום הוי מוקצה, כיון שקמח פחות ראוי לאכילה מאשר חיטים, והביא שבספר התרומה מבאר דברי ר"ת משום שהקמח לא היה ראוי לאכילה בבין השמשות, ואפילו בחיטים שהם ראויים לכוס הרי אינם ראויים כמו פת, ואף שהלכה כר"ש שמתיר מוקצה מלבד נר שהדליקו בו באותה שבת דדחייה בידים, וגורגורות וצימוקים, י"ל שגם כאן אסור כגורגורות וצימוקים, כדאיתא בביצה (כ"ד:): שנכרי שהביא דבר שיש ממין זה מחובר אסור בכדי שיעשו, וכתב רש"י שגם ר"ש מודה בזה, וא"כ גם הכא כיון שלא טחנו מבעוד יום הוי כאילו דחאו בידים, (וכתב הבית יוסף דה"ה

ופירות יש לאסור גם גזירה שמא יעלה ויתלוש, ואפילו אם יש ספק אם נצודו או נתלשו בשבת או בערב שבת אסור, (אא"כ ניכר שנתלשו מערב שבת), אבל במוצאי שבת מותרים מיד אפילו אם ודאי צד או תלשם בשבת, כיון שהנכרי עשה זאת לצורך עצמו.

שימוש בדבר שהנכרי עשה בשבת עבור ישראל

נחבאר לעיל שדבר שעשה הנכרי בשבת עבור עצמו, מותר לישראל להנות מזה אא"כ יש בזה איסור מוקצה וכדומה, ולהלן יבואר שאם הנכרי עשה את המלאכה עבור ישראל אסור לישראל להנות מזה בשבת, ולפעמים גם במוצאי שבת אסור בכדי שיעשו, ולפעמים הדבר אסור לעולם.

סעיפים ו' ז'

איתא בגמרא (ביצה כ"ד): נכרי שהביא דורון לישראל, אם יש מאותו המין במחומר אסור ולערב אסורין בכדי שיעשו. ומהרמב"ם משמע שגם לישראל אחר אסור בכדי שיעשו, וכ"כ רבינו ירוחם, וכן משמע מהר"ן, וכן פסק הטור, וכתב המגיד משנה שאע"פ שיש מתירים לישראל אחר בלי להמתין בכדי שיעשו, יש לאסור.

וכן אם צד בשביל ישראל ונכרי צריך להמתין בכדי שיעשה, כדאיתא בגמרא (שבת קנ"א). **מרחץ המרחצת בשבת אם רוב גוים למוצאי שבת רוחץ בה מיד, ואם רוב ישראל צריך להמתין בכדי שיעשו מחצה על מחצה בכדי שיעשו.**

ואם יש ספק אם ליקט בשביל ישראל או לא, אסור, כדאיתא בגמרא (ביצה כ"ד). **ספק מוכן אסור.** ונחלקו הראשונים מה הדין בזה במוצאי שבת, דאיתא בגמרא (שבת קנ"א). **נכרי שהביא חילין בשבת לא יספור בהן ישראל, אלא אם כן באו ממקום קרוב.** וכו'. **מאי ממקום קרוב וכו', שמואל אמר חיישין שמא חוץ לחומה לנו.** ונחלקו הראשונים אם כוונת שמואל להחמיר או להקל, ולדעת המחמירים שם ודאי דבנדון דידן נמי אסור לערב בכדי שיעשו.

סעיף ה'

דגים שניצודו או פירות שנלקטו בשבת ע"י נכרי לעצמו

הסמ"ג והסמ"ק וספר התרומה כתבו שנכרי שצד דגים או אפה פת או בישל לעצמו, י"ל שמוותר כדמצינו (שבת קכ"ב). שמוותר להשתמש במים נר וכבש שעשה הנכרי לעצמו, ומאי דך י"ל שדבר מאכל חמור יותר ואסור שמא יאמר לנכרי לעשות זאת בשבת, כיון שאמירה לנכרי אסורה רק מדרבנן. ובתוס' ריש ביצה הביאו שהיראים אכל מדג מליח שצלאנו השפחה לעצמה, וכתבו התוס' דלא נהירא מפני שמרגילה לעשות זאת בשבת הבאה. וכתב הבית יוסף שלפי הצד של הסמ"ג והסמ"ק וספר התרומה שאסור שמא יבקש ממנו לעשות זאת, יש לאסור אף באינו מכירו. עוד כתב הבית יוסף שכל הנדון כאן הוא רק באפיה ובישול שזה לא מוקצה, אבל בצד דגים וליקט פירות פשיטא דאסור, דודאי לא גרע מפירות הנושרים שאסורים משום מוקצה. ומהטור משמע שהוא אסור גם באפיה ובישול, שלא כדברי הרא"ש (שהובאו בסעיף הקודם), ולולא דבריו היה אפשר לחלק שצידת דגים ולקטית פירות לא משמע לאינשי שהיא מלאכה כל כך ואיכא למיגזר שמא יעשה בעצמו, משא"כ אפיה ובישול דמידע ידעי כולי עלמא דאין לך מלאכות חמורות מהם.

וכתבו הראשונים שגם אם יש ספק האם הנכרי ליקט או צד בשבת או בערב שבת אסור, כדאיתא בביצה (כ"ד). **ספק מוכן אסור,** והר"ן מבאר טעם האיסור דכל שיש מאותו המין במחומר דרכן של בני אדם ללקוט אותו ביומו ולא מבערב.

עוד כתבו הראשונים דבמוצאי שבת מותר מיד וא"צ להמתין בכדי שיעשו, ואם צד בשביל ישראל ונכרי כדאיתא בגמרא (שבת קנ"א). **מרחץ המרחצת בשבת אם רוב נכרים למוצאי שבת רוחץ בה מיד.**

פסק ההלכה- דגים שניצודו בשבת ע"י נכרי או במצודה הפרוסה מערב שבת, או פירות שליקט הנכרי בשבת, אסורים לכו"ע בין באכילה בין בטלטול משום מוקצה,

פסקי ההלכה

והבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר. ומבואר

שלישראל אחר מותר אפילו בו ביום, עוד מבואר שדווקא לישראל אחר מותר, אבל למי שהובאו בשבילו מחוץ לתחום אסור, (ונחלקו הראשונים אם צריך להמתין בכדי שיעשו, דעת הרי"ף והר"ן והמרדכי והסמ"ג וספר התרומה לאסור בכדי שיעשו כמו בשאר מלאכות שנעשו עבור ישראל, אבל דעת ר"י וכן נוטה דעת הרא"ש שלא החמירו חכמים להמתין בכדי שיעשו אלא בדבר שנעשה בו איסור דאורייתא), אמנם אם לישראל אחר מותר, א"כ כ"ש שנכרי שהביא בשביל עצמו מחוץ לתחום שזה מותר לישראל, ודלא כדברי הגהות אשרי שדבר הבא מחוץ לתחום בשבת אסור אפילו לישראל אחר וגם לערב בכדי שיעשו.

וכתב הר"ן שההתיר לישראל אחר הוא דווקא בתוך ד' אמות, או בתוך העיר (והיינו במוקפת לדירה, וסתם עיר מוקפת לדירה, אבל סתם מבצר אינו מוקף לדירה) משום דכולה מתא כארבע אמות דמיא, אבל אסור לטלטל ד' אמות חוץ לעיר.

פסקי ההלכה

דבר שאין בו חשש צידה או תלישה, והביאו הנכרי מחוץ לתחום, אם הנכרי הביא לעצמו מותר לישראל אפילו בו ביום אף לאוכלו, אפילו הביאו מחוץ ל"ב מיל (שכיון שאינו מפורש בקרא לא החמירו בו), ואם הביאו בשביל ישראל, מותר לטלטלו אפילו מן שהובאו בשבילו, אבל באכילה אסור למי שהובא בשבילו, וכן לבני ביתו או לאורחים שהיו מוזמנים אצלו בשבת אסור, אבל לאחרים מותר בשבת מיד (אפילו בתחומין של י"ב מיל, וכן באיסורים דרבנן), וכן למכור לאחר מותר (לפי מה שנתבאר בסימן שכ"ג), ובלבד שלא ימכור יותר יקר ממה שקנה.

אם הביא ב' דברים בשביל ב' בני אדם, אסורים להחליף כדי להתיר באכילה, שמא יעשו כך לכתחילה.

ומ"מ אסור לטלטלו מחוץ לד' אמות כיון שהדבר היה מחוץ לתחום, ואם אחד טלטל מעט אסור לשני לטלטל עד תשלום ד' אמות. אמנם אם הניחו בבית או בחצר מוקפים,

נכרי שצד דגים או ליקט פירות בשבת בשביל ישראל, או בשביל מחצה ישראל ומחצה נכרים, אפילו אם עשה זאת בלא ציווי הישראל אסורים למוצאי שבת עד בכדי שיעשו, בין למי שנעשה בשבילו בין לישראל אחר, (ודין זה הוא בכל המלאכות דאורייתא).

ושיעור בכדי שיעשו בפירות הוא בכדי שילך במוצאי שבת למקום הלקיטה וילקוט ויחזור, ואם אין ידוע מהיכן הביאם צריך להמתין בכדי שילך מחוץ לתחום וילקוט ויחזור, ואם הביאם על סוס משערים בדרך רכיבה. ועיין בסימן תקט"ו ותקי"ג אם הנכרי נאמן במסל"ת לומר שליקטם מערב שבת.

ואם יש ספק אם ליקטם בשביל ישראל, (והיינו שהנכרי אמר שיתן לו פירות בשבת, ובא לביתו ולקח פירות, ואין ידוע אם ליקטם בשבילו או שליקטם לעצמו וחשב ללקט אחרים בשביל ישראל. אבל פירות שהביא דורון לישראל או הביא פת חמה לישראל, ודאי עשה בשביל ישראל), או שאין ידוע אם נלקטו היום או אתמול (וגם בזה אם הביא מתנה תולים שתלשם בשבת כדי שיהיו משובחים), אסורים עד מוצאי שבת בכדי שיעשו, משום דהוי דבר שיש לו מתירין. ואם נצטרפו ב' הספיקות יחד, בשבת עצמה אסור, אבל במוצאי שבת מותר מיד. וי"א שאף בספק אחד מותר מיד במוצאי שבת. ולדינא כתב הא"ר שיש לסמוך על המקילים, אבל בחיי אדם כתב שאין להתיר אלא לצורך מצוה וה"ה בשעת הדחק, וכן משמע באשל אברהם, אמנם בסתם פירות שאצל נכרי, אין להקל.

סעיפים ח' ט'

דין דבר שהובא ע"י נכרי מחוץ לתחום

איתא בגמרא (ביצה כ"ד): **אמר רב פפא, הלכתא, נכרי שהביא דורון לישראל ביום טוב, וכו', ואם אין מאותו המין במחובר, תוך התחום מותר חוץ לתחום אסור,**

סעיף י'

שימוש בדבר שהביא הנכרי מרשות אחרת

איתא במתני' (שבת קכ"ב). נכרי שמילא מים להשקות בהמתו משקה אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל אסור. ובגמרא חנו רבון וכו', במה דברים אמורים שאין מכירו, אבל מכירו אסור.

מסקנת התוס' והרא"ש שהמים אסורים בכל התשמישים ולא רק בשתיה, וכ"כ הטור.

האם המים אסורים גם לאחרים – הר"ן מביא שי"א שרק למי שמילאו את המים בשבילו אסור, אבל לישראל אחר שרי, ודעת הר"ן עצמו שאסור לכל ישראל כיון שנעשה במים מלאכה דאורייתא, וכן דעת הטור. אמנם כתבו התוס' דהאידינא שאין לנו רשות הרבים דאורייתא (שאין בוקעים שם ס' רבוא) מותר לאחר שלא מילא בשבילו, דבאיסור דרבנן שרי לישראל אחר, כדאיתא בגמרא (ביצה כ"ד): **הבא מחוץ לתחום בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר**. וכ"כ המרדכי והסמ"ג וספר התרומה, וי"א דגם כשאין ס' רבוא הוי רשות הרבים (ויתבאר הדין בסימן שס"ד), ולדבריהם אסור גם לישראל אחר.

נחלקו הראשונים האם האיסור הוא רק לבהמת ישראל או גם לישראל עצמו, שיטת ר"ת שהוא עצמו מותר, כיון שאם היה רוצה היה יורד לבור ושותה, ור"י אסור, ומהרא"ש משמע שהוא נוטה לאסור, וכ"כ הר"ן, וכתב המגיד משנה שזו גם דעת הרמב"ם.

פסקי ההלכה

נכרי שמילא מים מבור מרשות היחיד לרשות הרבים, אם מילא עבור בהמתו ואינו מכיר את הישראל, מותר לישראל להשקות מים אלו לבהמתו (אחרי שהנכרי השקה, והיינו כשמילא בסתמא, דאז במה שמשקה אחריו יש היכר שעשה לצורך עצמו, אבל אם יודעים שמילא לצורך עצמו מותר לישראל להנות מזה מיד), אבל אם הנכרי מכירו אף שמילא לעצמו אסור, גזירה שמא ירבה בשבילו, ואפילו מילא שלא בפניו אם ידע שהישראל צריך למים אסור. ואם הנכרי מילא לצורך בהמת ישראל, המים

או בעיר המוקפת חומה או בצורות הפתח, והוקפה לדירה והיינו שישבה ולבסוף הוקפה, (וסתם עיירות מוקפות לדירה, וסתם מבצרים אינם מוקפים לדירה), מותר לטלטל בכל ההקף.

ובמוצאי שבת אסור למי שהובא בשבילו בכדי שיעשה, והיינו שאם הביא ע"י סוס משערים לפי סוס, ואם הביא ממקום רחוק א"צ להמתין אלא יום אחד כנגד מה שהלך בשבת, ואם אינו ידוע מהיכן הביא משערים שהביא מחוץ לתחום. וי"א שאף למי שהובא בשבילו מותר במוצאי שבת מיד, ולדינא יש להחמיר, במיוחד בתחומין של י"ב מיל, וי"א שא"צ להמתין אלא שיעור רכיבת יום, דאין דרך לרכב בלילה, ויש חולקים, והכל לפי הענין.

וי"א שדבר שהובא מחוץ לתחום אין הלילה בחשבון בכדי שיעשה, דאין דרך להביא מרחוק בלילה, ורק למחר בכדי שיעשו מותר, ומסתבר שא"צ להחמיר בזה, ובמיוחד אם זה לצורך אורחים או שאר דבר מצוה, ואם עשה בו מלאכה דאורייתא, כגון שליטתו ממחומר מחוץ לתחום, יש להחמיר, ובמקום מצוה יש להקל.

ואם הנכרי הביא כדי למכור, אם רוב העיר ישראל אסור לכולם, ואם רובם נכרים מותר.

ודבר שהובא בספינה למעלה מים טפחים מותר, דאין תחומין למעלה מעשרה, והיינו כשלא היה ביבשה בבין השמשות, וגם לא היה בשום שלב למטה מעשרה, דאל"כ אסור לטלטלו מחוץ לד' אמות.

ודבר שיש ספק אם הובא מחוץ לתחום אסור, משום דהוי דבר שיש לו מתירין, ויש חולקים, והשו"ע סתם כדעת המחמירים, אך במוצאי שבת א"צ להמתין בכדי שיעשה. וכל זה בנכרי שאינו מהעיר, אבל נכרי השרוי עימו בעיר והביא פירות המצויים בעיר, אין לחוש מספק שהביאם מחוץ לעיר, ואפילו אם יש לנכרי בית בתוך התחום ועוד בית מחוץ לתחום, תולים להקל, ומותרים גם למי שהובאו בשבילו. ואם יש לו ב' בתים מחוץ לתחום ואחד בתוך התחום, הט"ז מצדד להחמיר, והבה"ל מצדד להקל וכן משמע בא"ר.

חרש שוטה וקטן שמיילאו מים, מותר להשתמש בהם רק אם מיילאו לצורך עצמם, אבל אם מיילאו לצורכו אסור עד מוצאי שבת בכדי שיעשו, ומ"מ מכח מה שהם מכירים אותו אין לאסור, דלא חיישינן שירבה בשבילו.

סעיפים י"א – י"ג

מתי אסור להנות ממה שהנכרי עשה לעצמו, שמא ירבה בשביל ישראל

איתא בגמרא (שבת קכ"ב). **תנו רבנן נכרי שליקט עשבים מאכיל אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל אסור. במה דברים אמורים שאין מכירו, אבל מכירו אסור. איני והאמר רב הונא אמר רבי חנינא מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים בשבת, אבל לא על גבי מוקצה בשבת, דקאים לה באפה ואולא היא ואכלה. אמר מר במה דברים אמורים שאין מכירו, אבל מכירו אסור, הא רבן גמליאל מכירו הוה (ואין הוא ירד בכבש שעשו). אמר אביי שלא בפניו הוה (הכבש נעשה שלא בפניו ולא היתה הכונה בשבילו). רבא אמר אפילו תימא בפניו, נר לאחד נר למאה (והיינו בכבש, אבל בעשבים כשהוא מכירו חוששים שירבה בשבילו). מיתיבי אמר להן רבן גמליאל הואיל ושלא בפניו עשאו נרד בו. אימא הואיל ועשאו נרד בו.**

דעות הראשונים – הרי"ף והרא"ש והרמב"ם הביאו להלכה רק את דברי רבא שבדבר שלא שייך להרבות בשביל ישראל מותר, והמגיד משנה מסתפק בדעת הרמב"ם אם הלכה גם כאביי שבמכירו מותר שלא בפניו שאין לחוש שמא ירבה בשבילו, או שלרבא במכירו אסור אפילו שלא בפניו, דיש לחוש שמא ירבה בשבילו, והבית יוסף נוקט כהצד השני, וכתב שכך מבואר בתוס' (ביצה ג.). ודעת המגיד משנה עצמו וכן דעת הר"ן שבמכירו מותר שלא בפניו, עוד כתב המגיד משנה שאפילו במכירו אינו אסור אלא אם כן הנכרי יודע שישאל צריך לאותו דבר. ומשמע מדבריו שאם אינו יודע מותר אפילו בפניו.

אסורים בין לשתייה בין לתשמיש אחר, בין למי שמיילאו בשבילו בין לישראל אחר, ואסור עד מוצאי שבת בכדי שיוכל למלא מים אחרים. ואם מיילא מים **מרשות היחיד לכרמלית**, מותר למי שלא מיילאו בשבילו.

וכתב הרמ"א **שיש מקילים** לאדם לשתות גם ממים שהובאו דרך רשות הרבים לצורך ישראל, כיון שהוא יכל לרדת לבור ולשתות בהתר, ואפילו בבהמה אם הביא ממקום שהיא היתה יכולה לשתות, כגון מנהר, או אם יכלה להכנס לרשות היחיד שהבור שם, מותר, אבל מה שהיה יכול להביא לה מים אחרים בהתר אינו סיבה להתיר, אם מים אלו לא היתה יכולה לשתות בהתר. וכן באדם אם לא היה יכול להגיע לשם מחמת סכנת דרכים אסור. וכן אסור לעשות במים תשמישים שלא היה יכול לעשות בהתר. ולדינא העיקר כדעה ראשונה, ורק לצורך גדול או לצורך שבת יש לסמוך להקל, ובמוצאי שבת מותר בכל גוונא.

עוד כתב המ"ב (ס"ק ס"ד) בשם החיי אדם שאם אין לבהמה מים אחרים לשתות, מותר לתת לה מים שמיילא הנכרי לצורך הישראל, אם היתה יכולה לשתות מהם בלאו הכי, אך לומר לנכרי למלא ולהוציא לרשות הרבים אסור, ובכרמלית או ברשות הרבים שלנו מותר לומר בשביל אכילה אחת ביום, משום צעב"ח, ועל ידי ישראל לעולם אסור.

עוד הביא הרמ"א **שיש מתירים אף לכתחילה** לומר לנכרי להביא מים באופן האסור לישראל, כיון שיכול ללכת לשם ולהנות בהתר, וכן נהגו לומר לנכרי להביא מים דרך כרמלית או במקום שאין עירוב, ובדרכי משה משמע שנהגו להקל גם ברשות הרבים שלנו, ואף שיש להחמיר כיון שאין מתירים שבות דשבות לכתחילה אלא לצורך גדול או למצוה גמורה, כגון להביא המשקה לקידוש או את התבשיל החם שהוכן לסעודות שבת, מ"מ אין למחות ביד המקילים לצורך שבת או בשעת הדחק, ומ"מ לא יתן לנכרי מעות על זה, וגם לא יתן הכלי ליד הנכרי או שיקבלו מיד הנכרי. וכתבו האחרונים שאין להקל אלא בדברים שיהיה דוחק בלעדיהם, כגון שיכר, אבל דברים שאינם נצרכים כ"כ כגון פירות וכדו' או מגדנות לחתן אין להקל.

פסקי ההלכה

למחות בידו, דאמרינן שעושה להנאת עצמו, אמנם אם הנכרי רגיל בכך צריך למחות בו.

שימוש לצורך בדבר שנעשה בשבת ע"י נכרי

סעיף י"ד

שימוש בארון או קבר שנכרי עשה בשבת

איתא במתני' (שבת קנ"א). **חנן עשו לו ארון** (בשביל נכרי או בשביל למכור) **וחפרו לו קבר יקבר בו ישראל, ואם בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית**. ופריך בגמרא **אמאי הכי נמי ימתין בכדי שיעשו. אמר עולא בעומד באסרטיא, וארון במוטל על קברו**.

שיטות הראשונים - שיטת רש"י ששאלת הגמרא היא על הרישא, דיקבר בו ישראל משמע מיד, ועל זה שואלת הגמרא שימתין בכדי שיעשו שמא עשאו בשביל ישראל. ותירוץ הגמרא הוא שהקבר באסרטיא שאין דרך ישראל ליקבר שם, והארון מוטל על הקבר, דמוכח שלשם אותו קבר נעשה הארון. וכתב הר"ן שהגאונים פירשו ששאלת הגמרא היא על הסיפא, למה בעושה בשביל ישראל אסור לעולם ולא סגי בכדי שיעשו, ותירוץ הגמרא הוא שהקבר באסרטיא שזה בפרהסיא, וגנאי הוא לישראל שיקבר בקבר מפורסם שנתחלל בו שבת, וכן דעת הרמב"ם, אלא שהרמב"ם מבאר דאירי שמפורסם שזה נעשה בשביל ישראל, ומשמע מדבריו שאם אינו מפורסם שזה עבור ישראל, או שיודעים שזה לישראל אבל לא יודעים שזה לאדם מסוים, מותר אע"פ שנעשה בפרהסיא, והוא שימתין בכדי שיעשו. ובטעם מה שצריך להמתין בכדי שיעשו כתב הרמב"ם שזה שמא יאמר לנכרי לעשות בשבילו, והקשה הראב"ד דא"כ למה ישראל אחר צריך להמתין בכדי שיעשו, והמגיד משנה מתרץ שבדבר שנעשית בו מלאכה גמורה בשביל ישראל אסרו גם לישראל אחר בכדי שיעשו, וכ"כ הרמב"ן. ואפילו בשנעשה בצנעא המגיד משנה שישראל אחר ג"כ צריך להמתין בכדי שיעשו, ודחה דברי החולקים על זה, ולזה נוטים דברי הר"ן.

נכרי שתלש עשבים לצורך בהמתו, אם אינו מכיר את הישראל מותר לישראל להאכילם לבהמתו, והיינו באופן שיעמוד בפני הבהמה שלא תוכל ללכת אלא לשם ותאכל, אבל להעמיד את הבהמה על העשבים אסור שמא יטלם בידו. אבל אם הנכרי מכירו או שאומר בפירוש שלצורך ישראל הוא עושה, או שמעשיו מוכיחים שהוא עושה לצורך ישראל, אסור אף אם ליקט שלא בפני הישראל, וגם השתמש בזה מתחילה לעצמו, גזירה שמא ירבה בשבילו, כל שידע בשעת המלאכה שהישראל צריך לה, ולערב מותר מיד. וכן הדין **בכל דבר שיש לחוש שירבה בשבילו**, ויש אוסרים במכירו אף אם הנכרי לא ידע שהישראל נצרך לזה, שמא ירבה בשבילו לשבת אחרת, ולעת הצורך יש להקל בזה.

וי"א שאם הבהמה היתה יכולה לאכול עשבים אלו עצמם במחובר מותר לומר לנכרי להאכילה או לעמוד בפניה כדי שתוכל ללכת רק לשם, וכנ"ל לגבי מים, אך אם הם מעבר לנהר, או שהם מועטים שאין דרך להאכילם במחובר, או שהוא ירא להוליכה לשם שלא יגנבוה, אסור, ושאר הפוסקים לא חילקו בזה, אך בשעת הדחק שאין לישראל עשבים יש להקל לנהוג כה"א ולומר לנכרי שיאכילה אפילו בליקטן לצורך ישראל, אך ליותר מאכילה אחת ביום אסור, אבל לומר לו ללקט עשבים או שהישראל ילקט בעצמו, אסור בכל ענין. ואם אין לבהמה אוכל אחר, אין למחות ביד האומרים לנכרי לקצור עשבים, דמוטב שיהיו שוגגים, ועוד משום צער בעלי חיים, אבל אם אפשר לתת לה אוכל אחר אפילו אם הוא יקר וגם צריך להביאו דרך רשות הרבים שלנו, אסור לומר לנכרי לקצור, מפני שזה שבות גמור וזה שבות דשבות, וכ"ש שאם יכול להוליך את הבהמה ע"ג העשבים המחוברים שאסור לומר לנכרי לקצור.

ובדבר שלא שייך להרבות כמו בהדלקת נר שנר אחד מספיק לכולם, מותר אפילו במכירו, אך אם הדליק נר והלך בלי להשתמש, הוי כעושה לצורך ישראל, אמנם בסתמא מותר להשתמש בנר עוד לפני שהשתמש בו הנכרי, דתולים שעשה בשביל להשתמש בו אכ"כ.

ואם הנכרי תולש ומאכיל מעצמו בהמת ישראל, א"צ

שאסור מדרבנן - כתב הרא"ש שווקא בדבר שנעתה בו מלאכה דאורייתא צריך להמתין בכדי שיעשו, אבל בדבר שהובא מחוץ לתחום שאין זה דאורייתא א"צ להמתין בכדי שיעשו, ואין לחוש שמא הביאן הנכרי דרך רשות הרבים סרטיא ופלטיא, דלא שכיח האידינא רשות הרבים דששים רבוא בוקעין בו, והא דתנן גוי שהביא חלילין לא יספוד בהם ישראל במוצאי שבת עד כדי שיבואו ממקום קרוב, שאני מילתא דמת דאושא טפי והכל יודעין שבשביל מת הביאו, כדמצינו שאם עשה גוי קבר בשבת בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית ולא שרינן בכדי שיעשו.

האם לאחרים מותר מיד - י"א שרק מי שהמלאכה נעשתה בשבילו צריך להמתין בכדי שיעשו, אבל אחרים מותרים מיד. אבל דעת רוב הפוסקים שכל שנעשה בו מלאכה דאורייתא אפילו ישראל אחר צריך להמתין בכדי שיעשו, ובהבאת חלילין הדבר תלוי אם יש דין רשות הרבים למקום שלא עוברים בו ס' רבוא.

עוד איתא בגמרא (שם) **מאי ממקום קרוב, רב אמר ממקום קרוב ממש, ושמואל אמר חיישינן שמא חוץ לחומה לנו**. ופסקו הפוסקים הלכה כשמואל.

מה הדין אם לא ידוע מהיכן הובאו - דעת רש"י והרא"ש שלרב מותר בהביאם מתוך התחום, ולשמואל אפילו אם הביאן מחוץ לחומה תולים להתיר ואומרים שמא בתוך התחום לנו ערב שבת, וסופדים בהם למוצאי שבת מיד. אבל דעת הרי"ף שאף כשהגיעו בבוקר אין להקל לומר שודאי באו ממקום קרוב, די"ל שהגיעו בלילה עד החומה ובבוקר הכניסום, וכ"כ הרמב"ם שאפילו בסתמא אסור.

מה השיעור בכדי שיעשו - דעת הרמב"ם שאם יודע מהיכן הביאו, ימתין במוצאי שבת בכדי שיבואו מאותו מקום אחר השבת, אף שיכולים להביא ממקום קרוב יותר, והוא שלא יבאו דרך סרטיא גדולה, ויש מי שמיקל להמתין שיעור בכדי שיבואו מחוץ לתחום. והיכא דהביאם מחוץ לתחום שלא דרך רשות הרבים, ואח"כ העבירם ברשות הרבים, כתב הבית יוסף שנראה שדי להמתין בכדי שיבואו

דעת הרא"ש - הרא"ש מביא להלכה רק את המשנה ולא את דברי הגמרא, וכתב הטור שהרא"ש לא מחלק בין צינעא לפרהסיא (והוסיף שהרמב"ם מחלק וכן משמע בגמרא), וכתב הרא"ש שאין לומר שהרא"ש סובר כרש"י (כפי שמשמע שהבין הטור), דא"כ היה לרא"ש להביא את דברי הגמרא כדי ללמד שכשהקבר לא נעשה עבור ישראל מותר מיד רק בנעשה בצינעא, אבל בנעשה בפרהסיא צריך להמתין בכדי שיעשו, ולכן מבאר הבית יוסף שהרא"ש סובר כפירוש הגאונים, אלא דס"ל שתירוצו הגמרא בעומד באסרטיא אינו אוקימתא שרק אז אסור, אלא שסתם קבר עומד באסרטיא ולכן אסרו בכל קבר, ולכן לא הוצרך הרא"ש לכתוב דבר זה, וכן ביאר הר"ן בדעת הרי"ף.

פסק ההלכה - נכרי שעשה בשבת ארון או קבר לעצמו, מותר לישראל להקבר בו, ואם עשאו בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית מי שנעשה בשבילו, וישראל אחר מותר במוצאי שבת בכדי שיעשה. וכן כל דבר שבפרהסיא שנעשה עבור ישראל אסור לו לעולם, ואם קצץ מותר בכל גוונא, אלא שנכון להחמיר, אבל מהט"ז משמע שלא החמירו אלא בקבר משום שיש בזה גנאי, אבל בשאר מלאכות מותר אחרי בכדי שיעשה, ואין להחמיר בעת הצורך. וגם בקבר אם הוא בצינעא מותר במוצאי שבת בכדי שיעשה.

כל מלאכה שהדין שצריך להמתין בכדי שתיעשה, אפילו אם אמר לנכרי שיעשה בשבילו ועבר איסור, א"צ להמתין יותר מכדי שתיעשה.

סעיפים ט"ו ט"ז

שימוש בחלילין שנכרי הביא בשבת

איתא במתני' (שבת קנ"א.) **גוי שהביא חלילין בשבת לא יספוד בהם ישראל אלא אם כן באו ממקום קרוב**.

דעת רש"י שאם לא באו ממקום קרוב אסור להשתמש בהם לעולם, אבל דעת התוס' שמותר להשתמש בהם אחרי בכדי שביאום, וכן דעת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם והרשב"א.

מתי צריך להמתין בכדי שיעשו כשהנכרי עשה דבר

מתחלת רשות הרבים.

להביא. דבר שנעשה בפרהסיא עבור הישראל (כגון חפירת קבר) אסור לו עצמו להנות מזה לעולם. (רע"ו שכ"ה).

הנאה ממלאכה שנכרי עשה לעצמו – נכרי שעשה מלאכה בשבת עבור עצמו מותר לישראל להנות ממנה, אמנם יש מקרים שאסור משום מוקצה או נולד (דבר שניצוד או נתלש בשבת), או גזירה שמא יאמר לנכרי לעשות בשבילו (כגון שמילא מים או תלש עשבים לצורך בהמתו והוא מכיר את הישראל). פת שנכרי אפה בשבת עבור עצמו נחלקו הפוסקים אם מותר לאוכלה. עבד של ישראל שבישל או אפה, אפילו לצורך עצמו, ואפילו בשבת ראשונה, אסור להנות מזה, מפני שהוא מרגילו לשבת אחרת.

סימן שכ"ו

דיני רחיצה בשבת

מדאורייתא אין איסור לטבול או לרחוץ גופו בשבת, אמנם כיון ששייך לעבור על איסור דאורייתא לצורך חימום המים, אסרו חכמים לרחוץ באופנים מסוימים, וכדלהלן.

עוד יבוארו בסימן זה דינים נוספים ששייכים לרחיצה בשבת, כגון טלטול המים שעל גופו אחרי הרחיצה, טבילה מטומאה, רחיצה בדבר המשייר את השיער או בדבר שנימוח, הזעה במרחץ, ורחיצה במוצאי שבת במרחץ שחומם בשבת ע"י נכרים.

סעיפים א' ב'

רחיצה בשבת

איתא בגמרא (שבת ל"ט): **לא ישתטף אדם כל גופו בין בחמין בין בצונן, דברי רבי מאיר. רבי שמעון מתיר. רבי יהודה אומר בחמין אסור בצונן מותר.** (משנתף הכונה ששופך מים על גופו, ודרך רחיצה להכניס גופו או אבריו בתוך המים ולרחוץ שם). **אמר רב חסדא מחלוקת בקרקע אבל בכלי דברי הכל אסור** (מפני שהרואה אומר היום הוחמו, ומוכחא מילתא דתולדות האור נינהו, ויבוא לחמם בשבת). **ופסקו רי"ף והרמב"ם והרא"ש כרבי יהודה.**

עוד איתא בגמרא (שם מ): **איתמר חמין שהוחמו מערב שבת, רב אמר למחר רוחץ בהם כל גופו אבר אבר, ושמואל אמר לא התירו אלא לרחוץ פניו ידיו ורגליו. תניא כוותיה דשמואל חמין שהוחמו מערב שבת למחר רוחץ בהם פניו ידיו ורגליו אבל לא כל גופו**

מה הדין כשהישראל אמר לנכרי להביא בשבת – דעת הטור שאם הישראל אמר לנכרי להביאם בשבת אסורים לו לעולם, ולאחרים אסור עד בכדי שיעשו. אבל דעת הבית יוסף שמה שמצינו (חולין ט"ו) שהמבשל בשבת אסור לו לעולם לדעת רבי יהודה, זה דווקא כשעשה מלאכה בעצמו.

פסק ההלכה – נכרי שהביא חליטין בשבת (כלי נגינה המעוררים לבכי) בשביל שיספוד בהם ישראל, אם הביאם מחוץ לתחום דרך כרמלית, מותר לאחרים במוצאי שבת מיד, והוא צריך להמתין בכדי שיביאם מחוץ לתחום. ואם הביאם בתוך התחום, גם הוא מותר במוצאי שבת מיד, והט"ז אסר לו עד בכדי שיעשה, וכן משמע מהגר"א. ואם יש ספק אם הובאו מחוץ לתחום או מתוכו, צריך להחמיר ולהמתין במוצאי שבת בכדי שיביאום מחוץ לתחום, (וע"ע לעיל בד"ה ודבר שיש ספק). ואם הביאם דרך רשות הרבים צריכים גם אחרים להמתין לערב בכדי שיביאם מחוץ לתחום, ואם יודע מהיכן הובאו צריך להמתין בכדי שיביאום מאותו מקום, בין שהוא קרוב בין שהוא רחוק, ואפילו אם מצויים גם במקום קרוב יותר. ואם הביאם דרך סרטיא גדולה שזה מפורסם, אסור לו עולמית (כמו בארון וקבר).

עיקרי הדינים

הנאה ממלאכת נכרי – אם אמר לנכרי באיסור לעשות מלאכה, ואפילו מלאכה שהנכרי עשה מעצמו עבור הישראל, אסור גם לאחרים להנות מהמלאכה, עד לערב בכדי שיעשה. (רנ"ד). ואם המלאכה נעשית בבית הישראל אינו צריך לצאת מביתו, ובלבד שלא יעשה דבר שלא היה יכול לעשות ללא המלאכה. ואם המלאכה נעשית עבור ישראל ונכרים, ברוב ישראל או מחצה ישראל אסור אא"כ ידוע שהדליק לצורך נכרי, וברוב נכרים מותר. ואם הנכרי עשה מלאכה דרבנן (כגון הבאה מחוץ לתחום, ואפילו מחוץ ל"ב מיל) עבור ישראל, מותר לישראל אחר להנות ממלאכה זו (ודבר שהובא מחוץ לתחום אסור לטלטלו מחוץ לד' אמות במקום שאינו מוקף מחיצות). מלאכה שהיה מותר שנכרי יעשה אותה בשבת (כגון שעשה לצורך עצמו, או לחולה, או לקטן בדבר שהוא צריך הרבה), מותר לישראל להנות ממנה אפילו אם הנכרי מכירו, ויש אוסרים במדורה שמא ירבה בשבילו. מותר להנות מתוספת אורה, אבל אסור לומר לנכרי להוסיף אורה. יש מקילים לשתות ממים שהובאו דרך רשות הרבים לצורך ישראל, אם היה יכול ללכת בעצמו לשתות, ואפשר להקל בזה לצורך גדול או לצורך שבת, ויש מקילים בכהאי גוונא אף לומר לו

אבר אבר.

חמי האור, וכתב הטור שהרא"ש מתיר גם בכלי, ואף שאין הדבר מפורש, כוונתו שממה שהרא"ש לא הזכיר חילוק זה משמע דשרי בכל ענין.

עוד איתא בגמרא (שבת קמ"ז). **הרוחץ במי מערה או במי טבריה ונסתפג וכו'.** ובגמרא קתני **מי מערה דומיא דמי טבריה, מה מי טבריה חמין אף מי מערה חמין, הרוחץ דיעבד אין לכתחלה לא.** וכתב הרי"ף שמה שמבואר בגמרא שאסור לכתחילה לרוחץ, היינו דווקא במי מערה, לפי שהיא מקורה ויש בה הרבה הבל, אבל בחמי טבריה מותר כמבואר בגמרא מ. הנ"ל. וכ"כ הרמב"ם.

כתב המרדכי שטוב להמנע מלרוחץ בחמי טבריה, שהרי לא התירו אלא מפני שראו שהגזירה לא עומדת. והבית יוסף כתב שאין לזה טעם, דכיון שעיקר הדבר אינו אלא גזירה בעלמא, וחז"ל ביטלו את הגזירה מאיזה טעם שיהיה, אין מקום להחמיר.

פסקי ההלכה

אסור לרוחץ בשבת כל גופו או רוב גופו במים חמים, אפילו אם רוחץ כל אבר בנפרד, ואפילו במים שהוחמו מערב שבת (ומצטער י"ל דמותר לרוחץ בשבת, אפילו אינו חולי כל הגוף). בין אם המים בכלי בין אם המים בקרקע, בין שרוחץ ע"י כניסה למים בין אם שופך עליו את המים. וטעם האיסור הוא גזירה שמא יבוא לחמום מים בשבת. ואם המים צוננים מותר לרוחץ אפילו כל גופו יחד.

מותר לרוחץ בשבת **פניו ידיו ורגליו** או שאר אברים, בחמין שהוחמו מערב שבת, אבל במים שהוחמו בשבת אסור לרוחץ אפילו ידיו.

טבילה בשבת – הטובל במקוה בשבת צריך להזהר שמי המקוה יהיו רק פושרים, שהרי אסור לרוחץ במים חמים בשבת, ועיין בקרבן נתנאל [שמיתיר טבילה במקוה חם], וע"ע בנודע ביהודה, ובשעת הדחק יש לסמוך על הקרבן נתנאל.

אשה הלובשת לבנים מותרת לרוחץ מקומות המטונפים בחמין שהוחמו מערב שבת, ותרחץ ביד ולא בבגד משום

ויש לדון אם ההיתר לפי שמואל הוא דווקא בפניו ידיו ורגליו או גם בשאר אברים כל שאינו רוחץ כל גופו, וכתב הבית יוסף דמדאיתא בגמרא (שם מ:) **תנו רבנן מיחם אדם אלונמית וכו' ובלבד שלא יביא קומקומוס של מים ויניחנו על בני מעים,** ופירש רש"י טעם האיסור שמא ישפכו עליו ונמצא רוחץ בשבת בחמין, מבואר שההיתר דווקא בפניו ידיו ורגליו, שהרי שם אינו רוחץ אלא קצת גופו ואפילו הכי אסור. אמנם ממה שכתב הרא"ש להתיר ביו"ט לאשה לחמום מים להדיח בית הסתרים ובית הקמטים, כבית הלל שמתירין לחמום חמין ביום טוב לרגליו אבל לא כל גופו, משמע שאין חילוק בין פניו ידיו ורגליו לאבר אחר (ובדין רחיצת אבר לא מצינו חילוק בין יו"ט לשבת), וגם בדברי רש"י הנ"ל י"ל שהחשש הוא שהמים ישפכו עליו, ולא שישפכו רק על בני מינו, ולכן אסור.

עוד איתא בגמרא (שם מ.) **בתחילה היו רוחצים בחמין שהוחמו מערב שבת. התחילו הבלנין להחם בשבת ואומרים מערב שבת הוחמו, אסרו את החמין והתירו את הזיעה. ועדיין היו רוחצין בחמין ואומרים מזיעין אנחנו, ואסרו להם את הזיעה והתירו חמי טבריה. ועדיין היו רוחצין בחמי האור ואומרים בחמי טבריה רחצנו, אסרו להם חמי טבריה והתירו להם את הצונן. ראו שאין הדבר עומד התירו להם חמי טבריה וזיעה במקומה עומדת.**

ומה שהתירו חכמים לרוחץ בחמי טבריה, כתב בספר התרומה שמותר לרוחץ לרוחץ אפילו כל גופו יחד, וכן משמע מלשון הגמרא דנקט רחיצה, וסתם רחיצה היא רחיצת כל הגוף, ומשמע נמי שכניסה לתוך המים נקראת רחיצה. וכתב הבית יוסף שאם מותר להכנס לחמי טבריה, כ"ש שמותר להכנס למים צוננים, אמנם המרדכי כתב שכניסה למים אסורה אפילו בצונן.

בסמ"ג ובספר התרומה לא התירו בחמי טבריה אא"כ הם בקרקע, וכן מסתבר, דבכלי אין היכר שזה חמי טבריה ולא

לרחיצה אפילו במים שנכנסו מערב שבת ורק שהו בצינור בשבת, ואם המים יצאו מהצינור בערב שבת, המים מותרים. ואם מקום כניסת ויציאת המים מהצינור היה פתוח, משמע מהבית מאיר שנאסרו רק המים שעוברים בצינור בשבת, והבה"ל מסתפק אם שייך לאסור את המים שנכנסו מעצמם לצינור בשבת. ואם מקום יציאת המים פתוח לאמה והם מתערבים עם המים החמים שבאמה, מותר אף לרחוץ בהם אם הכניס את הצינור מערב שבת. ואם הכניס את הצינור בשבת אסור אפילו לרחוץ בהם ידיו. ואם הכניס את הצינור בערב יו"ט, דינם כמים שהוחמו ביו"ט שאסורים ברחיצת כל גופו ומותרים בשתיה או ברחיצת ידיו. וכתב הבית יוסף שאפילו המים שנכנסו מערב יו"ט אסורים ברחיצת כל גופו.

סעיפים ד' ה'

חימום כנגד המדורה

איתא בגמרא (שם מ:): **תנו רבנן מתחמם אדם כנגד המדורה ויוצא ומשתטף בצונן ובלבד שלא ישתטף בצונן ויתחמם כנגד המדורה מפני שמפשיר מים שעליו.**

דעות הראשונים – הרא"ש והמרדכי אוסרים לחמם ידים ליד האש אחרי הנטילה, וכן משמע מרש"י ותוס', אבל הרמב"ם אוסר רק אחרי רחיצת כל גופו, מפני שמפשיר מים שעליו ונמצא כרוחץ כל גופו בחמין, ומבואר שהאיסור הוא מצד שזה כרחיצה, אבל בעצם ההפשרה אין איסור, וכ"כ הרמב"ן, ובדעת הרא"ש צ"ל שאף שמותר להפשיר מים לצורך שתיה, שאני הכא שדומה כרוחץ במים חמין ויבא להחם חמין לרחוץ גופו, או שהרא"ש מיייר במתחמם כנגד האור במקום שהיד סולדת, וכן מבואר בירושלמי.

פסק ההלכה – אסור להתחמם כנגד המדורה אחרי רחיצה בצונן, מפני שע"ז נחשב כרוחץ בחמין, אבל פניו ידיו ורגליו מותר אא"כ המים יכולים להגיע לשיעור יד סולדת, ויש אוסרים גם באבר אחד אפילו אם אין המים יכולים להגיע לשיעור יד סולדת, ולשיטתם אסור לחמם ידים רטובות ליד האש או ליד כותל התנור אם הוא חם מאד, דס"ל שדין המים כמים שהוחמו או הופשרו בשבת, וצריך להתנגב היטב לפני שמתחמם אצל

חשש סחיטה, ויש נשים שנוהגות לא ללבוש לבנים בשבת ויו"ט, ובמקום שאין מנהג ידוע יש להתיר.

רחיצה במעיינות חמים – חמי טבריה או שאר מעיינות חמים מותר לרחוץ בהם כשהם בקרקע, אא"כ רגילים לרחוץ בהם רק לרפואה, ואם הם בכלי אסור בכל גוונא. וי"א שאין ההתר במעיינות חמים אלא כשאין המקום מקורה, אבל במקורה אסור כיון שאסור להזיע, וי"א שבמקום שמותר לרחוץ מותר גם להזיע, דלא אסור להזיע אלא שמא יבוא לרחוץ, ויש לסמוך על דעה זו.

סעיף ג'

מי צינור שמתחממים בשבת

איתא במתני' (שם ל"ה): **מעשה שעשו אנשי טבריה והביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין. אמרו להם חכמים אם בשבת כחמין שהוחמו בשבת, ואסורין ברחיצה ובשתיה, ואם ביום טוב כחמין שהוחמו ביום טוב, אסורין ברחיצה ומותרים בשתיה.**

דעות הראשונים – דעת רש"י שאין איסור להמשיך את המים בצינור מבעוד יום, והמים שנכנסו בצינור מערב שבת מותרים בשימוש בשבת, והאיסור ברחיצה הוא גזירה שמא יערבם בשבת, ולערבם בשבת אסור משום בישול בתולדות האור. אבל דעת התוס' שאסור להמשיך את המים בצינור בערב שבת, דהוי הטמנה בדבר המוסיף הבל, (והמים לא מתערבים בחמי טבריה אלא נפשכים החוצה לעוקה שבקרקע. ר"ן. ובדעת רש"י כתבו התוס' שהמים הצוננים היו נפשכים לתוך המים החמים), והר"ן לומד מדברי הגמרא שהמטמין מערב דשבת בדבר המוסיף הבל הדבר נאסר בשבת, וכתב הרמב"ן שהאיסור בדיעבד הוא דוקא בצונן שנתחמם או שנצטמק ויפה לו, אבל בעומד בחמימותו כשעה ראשונה מותר.

פסק ההלכה – אסור להכניס אפילו בערב שבת צינור סגור של מים, לתוך אמת מים חמה, כדי שמי הצינור יתחממו, ויוכל לרחוץ בהם כשיפתח את הצינור, דהוי כמטמין בדבר המוסיף הבל, ואם עשה כך אסור להשתמש לשתיה או

אמות עם המים. אמנם מי שנרטב מהגשם מותר לו ללכת, משום שהמים מועטים, והגר"א כתב שלתוס' משמע שאפילו אם רבוי המים נבלע במלבושיו מותר.

רחיצה בנהר או במקוה - כתבו הפוסקים שנהגו שלא לרחוץ כלל בנהר או במקוה, משום חשש סחיטת השיער ועוד כמה טעמים, (אמנם מותר לרחוץ ידיו ורגליו בנהר אם מנגבם לפני שהולך ד' אמות).

סעיף ח'

טבילה בשבת

איתא במתני' (ביצה י"ז): חל יום טוב להיות אחר השבת, בית שמאי אומרים מטבילין את הכל מלפני השבת, ובית הלל אומרים כלים מלפני השבת ואדם בשבת. ובגמרא (י"ח.) אמרינן דכולי עלמא מיהת כלים בשבת לא, מאי טעמא אמר רבא מפני שנראה כמתקן כלי. אי הכי אדם נמי, אדם נראה כמייקר. תינח מים יפים מים רעים מאי איכא למימר, אמר רב נחמן בר יצחק פעמים שאדם בא בשרב ורוחץ אפילו במי משרה. תינח בימות החמה בימות הגשמים מאי איכא למימר, אמר רב נחמן בר יצחק פעמים שאדם בא מן השדה מלוכלך בטיט ובצואה ורוחץ אפילו בימות הגשמים.

פסק ההלכה - אע"פ שאסור לטבול כלי כדי לטהרו מטומאתו משום דמחזי כמתקן, אדם מותר לטבול מטומאתו בשבת אפילו אם היה יכול לטבול לפני שבת. ונהוגות הנשים שלא לטבול בשבת בטבילה שלא בזמנה, ויפה נהגו. וטבילת בעל קרי מותרת בשבת, ויש מחמירים בזה, והנהוג להקל אין למחות בידו כי סתימת רוב הפוסקים להקל אפילו אם היה יכול לטבול מערב שבת, ועכ"פ אם נטמא בשבת עצמה אין להחמיר, וכן המנהג, אך יזהר מאד מסחיטה, שזה איסור גמור. וטהור גמור שרוצה לטבול בשבת בשחרית משום תוספת קדושה, אין בזה משום חשש מתקן, אך לפי מוש"כ מהרי"ל שיפה נהגו הנשים שלא לטבול בטבילה שלא בזמנה משום חשש סחיטה, א"כ אף טבילה לתוספת קדושה יש למנוע, ודי במה שמקילים לטבול היכא שהוא צריך לטבילה.

האש. ומים שהופשרו בשבת, משמע מהמ"א שלדעת הרמב"ם אסור לרחוץ בהם אף פניו ידיו ורגליו, ומהגר"א משמע שאין אסור להרמב"ם במים שהופשרו (והיינו שאין היד סולדת בהם) אלא רחיצת כל גופו. ומותר להתחמם כנגד המדורה ואח"כ לרחוץ בצונן, כיון שאין המים מתחממים כ"כ.

סעיף ו'

נתינת כלי עם חמין על בטנו

איתא בגמרא (שם מ:) **תנו רבנן מיחם אדם אלונטית ומניחה על בני מעים בשבת, ובלבד שלא יביא קומקומוס של מים חמין ויניחנו על בני מעים בשבת, ודבר זה אפילו בחול אסור מפני הסכנה.**

פסק ההלכה - אסור לתת על בטנו כלי עם מים חמים. שיטת רש"י והר"ן שטעם האיסור הוא שמא יהיו המים רותחים וישפכו עליו, ולדבריהם אף בחול אסור מפני הסכנה, וכ"ש שבשבת אסור מפני הרחיצה, וכן פסק השו"ע, ומשמע מהפמ"ג ומהמ"א שגם בפושרין אסור, והבה"ל כתב שאין לאסור אלא כשהיד סולדת. ולתוס' הטעם משום גזירת שחיקת סממנים, ולפ"ז אסור אפילו בכלי סגור. וכתב המ"ב שלצורך גדול יש להקל.

מותר לחמם בגד או כלי ולתתם על בטנו.

סעיף ז'

הליכה בשבת עם מים שעליו

איתא בגמרא (שבת קמ"א.) **אמר רב יהודה מאן דסחי במיא לינויב נפשיה ברישא והדר ליסליק, דילמא אתי לאתויי ארבע אמות בכרמלית.**

פסק ההלכה - הרוחץ בנהר צריך לנגב גופו מיד כשהוא סמוך לנהר, כדי שלא ילך ד' אמות עם המים שעליו, (ולכן יניח את הבגדים או לפחות את המגבת סמוך לנהר ממש), ולגירסתנו בגמ' אין לצאת כלל מהנהר לפני שמנגב עצמו, וצריך להתנגב מיד כדי שלא ישכח וילך ד' אמות. ואף בנהר עצמו כשעולה ממקום עמוק וחצי גופו חוץ למים אין ללכת ד'

בחול משום שסיכה כשתיה, ומנהג העולם להקל בבורית שלנו הנעשית מחלב, ורק איזה מדקדקים זהירים בזה, ואם מצוי להשיג בורית שאינה נעשית מחלב בודאי נכון לחוש לדעת המחמירים. ובורית שלנו שהיא רכה לכו"ע אסור משום ממחק ומשום שזה משיר את השיער, ויש להזהיר העם על זה מאד, וכן מנהג כל ישראל להחמיר בזה.

סעיף י"א

רחצה במוצאי שבת במים שהתחממו בשבת

איתא בגמרא (שבת מ). **מרחץ שפקקו נקביו מערב שבת, למוצאי שבת רוחץ בו מיד.**

פסק ההלכה – מרחץ שמימיו התחממו בשבת, אע"פ שהתחממו מאליהם ע"י עצים שנתנו שם מערב שבת, אסור לרחוץ בו במוצאי שבת עד בכדי שיעשו, גזירה שמא יחתה בגחלים, אבל מרחץ שסתמו מערב שבת את הנקבים שעל ידם מתחמם המרחץ, מותר לרחוץ בו במוצאי שבת מיד. ובתי חורף שיש מתחתיהם חדר ובו תנור, נוהגים התר לפתוח את הנקבים שבקרקעית בית החורף, כיון שלא נכנס מהם אלא חום בעלמא.

סעיף י"ב

כניסה למרחץ בשבת

איתא בגמרא (שם מ). **בתחילה היו רוחצים בחמין וכו' ראו שאין הדבר עומד התיירו להם חמי טבריה וזיעה במקומה עומדת.**

עוד איתא בגמרא (מ:): **אמבטיאות** (בתי מרחץ גדולים) **של כרכים מטייל בהן** (לפי דרכו ולא כדי להזיע) **ואינו חושש** (שמא יאמרו מזיע הוא). **אמר רבא דוקא כרכין, אבל דכפרים לא, מאי טעמא כיון דזוטריין נפיש הבלייהו.**

הרא"ש הביא להלכה את החילוק בין כרכים לכפרים, והרי"ף לא הביאו, וכתב הר"ן שטעמו של הרי"ף הוא שאין השיעור שבין כרכים לכפרים ברור, והיינו שממילא אין צד היתר בדבר. והרמב"ם ג"כ לא חילק בין של כרכים לשל כפרים, אלא שנראה מדבריו שאינו אסור ליכנס למרחץ אם

סעיף ט'

רחיצה בדברים העלולים להשיר את השיער

איתא בגמרא (שבת נ:): **אמר רב יהודה עפר לבינתא שרי** (לחוף פניו, ואפילו למי שיש לו זקן). **אמר רב יוסף כוספא דיסמין שרי. אמר רבא עפר פלפלי שרי. אמר רב ששט ברדא שרי, מאי ברדא, אמר רב יוסף תילתא אהללא ותילתא אסא ותילתא סיגלי. אמר רב נחמיה בר יוסף כל היכא דליכא רובא אהללא שפיר דמי** (ואפילו יותר משליש). והלכה כרב נחמיה, וטעם ההיתר משום שאינו מתכוין להשיר השיער, וכשיש רוב אהללא אסור משום דהוי פסיק רישא.

ולענין מי זיתים איתא בגמרא שם **בעו מרב ששט, מהו לפצוה זיתים בשבת** (כדי לרחוץ ידיו. רי"ף ורא"ש), **אמר להו ובחול מי התיירו, קסבר משום הפסד אוכלין.** ולמד הטור שהתשובה היא שאם אין בזה הפסד אוכלין ליכא איסור מצד שבת.

פסק ההלכה – מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו או את שיער ראשו (ויזהר מסחיטה) בדברים המשירים את השיער המעורבים עם דברים שאינם ודאי משירים, כיון שאינו מתכוין להשיר שיער ואינו פסיק רישא, אבל אם הרוב מדברים המשירים דהוי פסיק רישא שישיר שיער אסור לכו"ע משום גוזז אף שאינו מתכוין, ומינים שאינו יודע טבעם ואולי הם משירים, אסור לרחוץ בהם. ולענין רחיצה בנתר וחול צ"ע אם מותר.

סעיף י'

רחיצה במורסן – מותר לרחוץ ידיו במורסן, (וה"ה פניו, אע"פ שיש לו זקן, דמורסן אינו משיר שיער), והיינו שיקח את המורסן בידים רטובות אפילו בטופח ע"מ להטפוח, ואף שהמורסן מתגבל קצת מותר, דגיבול כלאחר יד שרי (שבת קנ"ו), אבל לא יערב את המורסן במים, משום לישא.

רחיצה במלח וכדומה – אסור לרחוץ ידיו במלח או בבורית או בשאר חלב שנימוח על ידיו, משום גולד, ויש מתירים, ובמי מלח מותר לכו"ע, והגר"א אסר בבורית ובשאר חלב אפילו

נכנס שלא להזיע, ודלא כמשמעות רש"י.

מחמיר בזה.

עיקרי הדינים-

טבילה ורחיצה בשבת - מדאורייתא אין איסור לטבול או לרחוץ גופו בשבת, אמנם כיון ששייך לעבור על איסור דאורייתא לצורך חימום המים, אסרו חכמים לרחוץ כל גופו או רוב גופו במים חמים, אפילו אם הוא רוחץ כל אבר בנפרד, ואפילו במים שהוחמו מערב שבת אסור, בין אם המים בכלי בין אם המים בקרקע, בין שרוחץ ע"י כניסה למים בין אם שופך עליו את המים. ואסור להתחמם כנגד המדורה אחרי רחיצת כל גופו דהוי כרחיצה בחמין. ואם המים צוננים מותר לרחוץ אפילו כל גופו יחד. ומותר לרחוץ בשבת פניו ידיו ורגליו או שאר אברים, בחמין שהוחמו מערב שבת, אבל במים שהוחמו בשבת אסור לרחוץ אפילו ידיו. וכתבו הפוסקים שנהגו שלא לרחוץ כלל בנהר או במקוה, משום חשש סחיטת השיער ועוד כמה טעמים, ולענין טבילה מותר לטבול מטומאתו בשבת אפילו אם היה יכול לטבול לפני שבת. וטבילת בעל קרי מותרת בשבת, ויש מחמירים בזה, והנהוג להקל אין למחות בידו כי סתימת רוב הפוסקים להקל, ועכ"פ אם נטמא בשבת עצמה אין להחמיר, וכן המנהג, אך יזהר מאד מסחיטה שזה איסור גמור, והמים יהיו פושרים.

סימן שכ"ז

סיכה בשבת

סעיף א'

איתא במתני' (שבת ק"א.) **החושש במתניו לא יסוך יין וחומץ, אבל סך הוא את השמן, ולא שמן וורד** (שלפי שדמיו יקרים ואינו מצוי מוכחא מילתא דלרפואה עביד). **בני מלכים סכיני שמן ורד על מכותיהן, שכן דרכן לסוך בחול** (בלא מכה). **רבי שמעון אומר כל ישראל בני מלכים הם.** ובגמרא (ק"א:) **איתא הלכה כרבי שמעון דשרי, ולאו מטעמיה, דאילו רבי שמעון סבר אע"ג דלא שכיח שרי, ורב סבר אי שכיח אין ואי לא שכיח לא, ובאתרא דרב שכיח משחא דוורדא** (ולא מוכחא מילתא, ורב התיר במקומו).

הרי"ף והרמב"ם והרא"ש פוסקים כרב, והיינו דלא כר"ש, וכן פסק בשו"ע, ור"ח ובה"ג פוסקים כר"ש.

פסק ההלכה - לשיטת השו"ע אסור להכנס למרחץ אפילו אם כוונתו רק להזיע, אמנם אם אין כוונתו להזיע מותר להכנס אפילו אם המרחץ קטן וודאי יזיע בו. וכתב הרמ"א שי"א שאסור להכנס אם יש הבל מרובה אע"פ שאין כוונתו להזיע, ויש להזהר בזה כשלובשים הבגדים אחרי הטבילה, שלא ישהה הרבה כדי שלא יזיע, ובלילה שהמרחץ חם מאד א"א להזהר בזה. ולענין טבילת נשים צ"ל שסמכו בעת הצורך על הדעה הראשונה.

סעיף י"ג

רחיצה במרחץ במוצאי שבת

איתא בגמרא (שבת קנ"א.) **עיר שישראל ונכרים דרים בה, והיתה בה מרחץ המרחצת בשבת, אם רוב נכרים לערב רוחץ בה מיד, אם רוב ישראל ימתין עד כדי שיחמו חמין, מחצה על מחצה ימתין עד כדי שיחמו חמין.** רבי יהודה אומר באמבטי קטנה אם יש בה רשות רוחץ בה מיד. מאי רשות, אמר רב יהודה אמר רב יצחק בריה דרב יהודה אם יש בה אדם חשוב ישע לו עשרה עבדים שמחממין לו עשרה קומקומין בבת אחת באמבטי קטנה מותר לרחוץ בה מיד.

מרש"י משמע שת"ק לא חולק על רבי יהודה, אבל מהרמב"ם שהביא רק דברי ת"ק משמע שזה מחלוקת והלכה כת"ק, וכן משמע מהרי"ף.

פסק ההלכה - עיר שדרים בה ישראלים ונכרים, אם רוב הרוחצים במרחץ במוצאי שבת הם נכרים, מותר לרחוץ במרחץ מיד במוצאי שבת, אבל אם רוב או מחצה ישראל אסור לרחוץ במרחץ במוצאי שבת עד בכדי שיוחמו חמין וא"צ שיוחם כל המרחץ, אפילו אם המרחץ היה פתוח בשבת עבור נכרים, דמסתמא החימום עבור מוצאי שבת נעשה גם בשביל ישראל. ואם יש שם שר נכרי שיש לו הרבה עבדים שיכולים לחמם את המרחץ משחשיכה, אפשר לתלות להקל לדעת המקילים בסימן שכ"ה בפירות שיש ספק אם ליקטם בשביל ישראל, והבית יוסף

ימשמש בכח משום עובדין דחול, אלא בצורה רפויה. ולרמב"ם אם אינו מתכוין להביא עצמו לידי זיעה מותר.

סעיף ג'

איתא בברייתא (שם) **אין גורדין במגדרת בשבת, רבן שמעון בן גמליאל אומר אם היו רגליו מלוכלכות בטיט ובצואה גורר כדרכו ואינו חושש. ופסקו הפוסקים כרשב"ג.**

פסק ההלכה – אין להתגרד ע"י כלי העשוי לכך, דהוי כעובדין דחול, ואם היו ידיו מלוכלכות בטיט וצואה מותר, וכן מותר לגרד בידו על בשרו אך יזהר שלא יעשה חבורה, וכן מותר להתגרד בכלי המיוחד להתחק בו בשבת.

מותר לתקן את השערות בכלי משיער חזיר המיוחד לשבת, אבל להסתרק אסור, מפני שא"א שלא יתלש שיער.

סעיף ד'

מלאכת מעבד

מלאכת מעבד היא אחת מל"ט מלאכות, והיינו שמולח את העור או מעבדו בדבר שדרך לעבדו בו. ואם דורס על העור ברגלו עד שיתקשה, או שמרככו בידו ומשוה אותו כדרך שעושים הרצענים, או שמרכך את העור בשמן, הוי תולדת מעבד וחייב. ושיעור המלאכה לענין חיוב חטאת הוא עור בגודל של קמיע, ולענין איסורא אף בכל שהוא אסור.

איתא בגמרא (שבת קמ"א:) **תני רבי חייא אין מגרדין לא מנעל חדש ולא מנעל ישן, ולא יסוך את רגלו שמן והוא בתוך המנעל או בתוך הסנדל, אבל סך את רגלו שמן ומניח בתוך המנעל או בתוך הסנדל. וסך כל גופו שמן ומתעגל על גבי קטבליא ואינו חושש. אמר רב חסדא לא שנו אלא לצחצחו, אבל לעבדו אסור. לעבדו פשיטא, ותו לצחצחו מי איכא מאן דשרי. אלא אי איתמר הכי איתמר, אמר רב חסדא לא שנו אלא שיעור לצחצחו, אבל שיעור לעבדו אסור.**

אך קשה דאיתא בגמרא (קל"ד:) **אמר רב אין מונעין חמין ושמן מעל גבי מכה בשבת, ושמואל אמר נותן חוץ למכה ושוחות ויורד למכה, וכו', תניא כוותיה דשמואל וכו'.** וא"כ איך מותר לסוך מכה בשבת. וי"ל דשאני סיכה שהוא דבר מועט. והתוספות שם כתבו ליישב שמחלוקת רב ושמואל היא במעורבים יחד, אבל כל אחד בפני עצמו מותר.

ובהגהות מיימוני כתב שאין סכים בשומן וחלב, לפי שזה נמחה והוה ליה נולד.

וכתב הבית יוסף שנראה שבזמן הזה שבריאיים אינם רגילים לסוך בשום שמן, אסור לסוך שום שמן על גבי המכה בשבת, דודאי מוכחא מילתא דלרפואה עביד.

פסק ההלכה – החושש במתניו אסור לו לסוך בשבת שמן וחומץ יחד, דכל דבר שעושים אותו רק לרפואה אסור גזירה משום שחיקת סממנים שזה אסור מדאורייתא משום טוחן, אבל שמן לבדו מותר לסוך כיון שגם בריאיים סכים בשמן, ואפילו ע"ג מכה מותר, וי"ג במשנה יין וחומץ, ולפ"ז אסור אפילו באחד מהם. ושמן ורד אסור לסוכו אפילו לבדו, לפי שדמיו יקרים ואין סכים אותו אלא לרפואה, (ואפילו ע"י נכרי אסור אם הוא מתחזק והולך כבריא), ואם השמן ורד הוא מצוי ודרך לסוכו שלא לרפואה מותר. וכתב הרמ"א שבמקומות שאין דרך לסוך שמן אלא לרפואה אסור לסוך בשום שמן, ובחלב ושומן אסור בכל מקום משום שזה נמס והוי נולד.

סעיף ב'

איתא במתני' (קמ"ז:) **סכין (שמן) וממשמשין** (ביד על כל הגוף להנאה), **אבל לא מתעמלין** (לשפשף בכח) **ולא מתגרדין** (במגדרת, משום עובדין דחול). ובגמרא (קמ"ז:) **איתא תנו רבנן סכין וממשמשין בבני מעים בשבת, ובלבד שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. היכי עבדי, רבי חמא בר חנינא אמר סך ואחר כך ממשמש, רבי יוחנן אמר סך וממשמש בבת אחת.** ופסקו הפוסקים כרבי יוחנן.

פסק ההלכה – מותר לסוך שמן ולמשמש ביד על כל הגוף להנאתו ע"י שינוי, והיינו שיסוך וימשמש ביחד, ולא

פסקי ההלכה

צריך להזהר לא למשווח מנעל חדש בשמן, ובח"א כתב דחייבא נמי איכא, ויש אוסרים גם במנעל ישן, ובזמננו יש לאסור בכל גוונא, ואם כוונתו במשיחת השמן שיהיה המנעל שחור, אסור לכו"ע משום חשש צביעה.

לא יסוך רגלו בשמן כאשר הרגל נמצאת בתוך מנעל או סנדל חדשים, כיון שע"ז העור מתרכך ודמי לעיבוד, אבל בישנים מותר, ולסוך רגלו ואח"כ להכניסה למנעל מותר אף בחדשים, וכן מותר לסוך כל גופו ולהתעגל על גב העור, אפילו אם יש בשמן שיעור כדי לצחצח את העור, אמנם אם כוונתו לצחצח את העור אסור, ואם יש בשמן הנישוף מגופו שיעור כדי לעבד את העור, אסור אפילו אם אין כוונתו לעבד או לצחצח.

צחצוח נעלים – אסור למרוח שמן על הנעלים, אפילו אם השמן מועט וכוונתו לצחצח ולא לעבד, וכן אסור למרוח משחה שחורה ע"ג הנעלים, ואם עשה כך, אפילו ע"י נכרי, אסור עד לערב בכדי שיעשו.

מלאכת מפשיט שיעורה לענין חיוב בכדי לעשות קמיע, ולענין איסורא אף בכל שהוא אסור. והמפרק דוכסוסטוס (חלק העור שבצד הבשר) מעל הקלף (צד השיער) הרי זה תולדת מפשיט.

סימן שכ"ח

מה מותר לעשות בשבת לצורך רפואה

פיקוח נפש דוחה שבת דכתיב "ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", ודרשו חז"ל וחי בהם ולא שימות בהם, והיינו שבכל מקום שיש סכנת מיתה או ספק סכנת מיתה מותר לעבור על עבירה דאורייתא כדי שלא יסתכן. ובסימן זה וכן בסימן שכ"ט יבואר מה נחשב פיקוח נפש שמותר ומצוה לחלל עליו את השבת, ומה מותר לעשות באופנים שונים של פיקוח נפש, וע"י מי מחללים שבת במקום פיקוח נפש, והאם צריך לעשות את המלאכות בשינוי. ובסימן ש"ל יבוארו הדינים המיוחדים בזה לגבי יולדת, ומה מותר לעשות לצורך הולד.

חולה שאין בו סכנה אין מחללים עליו את השבת במלאכה דאורייתא, אמנם יש דברים שאיסורם מדרבנן שהותרו לצורך חולה שאין בו סכנה, וכדלהלן: אם נפל למשכב או שחלה כל גופו, מותר לומר לנכרי לעשות עבורו מלאכה שאסורה לישראל מדאורייתא, ונחלקו הראשונים אם מותר לעשות עבורו מלאכה דרבנן ע"י ישראל, וכן יש מחלוקת מה מותר לעשות כשיש סכנה לאחד מהאברים ואין בזה סכנת נפשות, (ועיקרי הדינים אלו יתבארו בסעיף י"ז). ובמקום מקצת חולי מותר לעשות רק מלאכה דרבנן ע"י נכרי, ובמיוחד בעלמא גם זה אסור.

חכמים אסרו לעשות מעשה בשבת לצורך רפואה, אף אם אין בזה שום מלאכה, גזירה שמא יבוא לידי שחיקת סממנים לצורך הרפואה (שזה אסור משום טוחן), ובכלל זה נאסר ג"כ לקחת תרופות בשבת, אמנם איסורים דרבנן אלו הותרו לצורך חולה שאין בו סכנה, והיינו בנפל למשכב או שחלה כל גופו, אבל במקצת חולי או במיוחד בעלמא אסור. ומאכל ומשקה שאוכלים ושותים אותו גם אנשים בריאים, או מעשה שעושים גם אנשים בריאים, אינו בכלל האיסור, ומותר לעשות זאת גם לצורך רפואה.

סעיף א'

רפואה עבור כאב באדם שאינו חולה

איתא במתני' (שבת ק"א.) **החושש במתניו לא יסוך יין וחומץ**. ומבואר שאין לעשות שום רפואה עבור מי שאינו חולה ואין לו אלא מיחוש בעלמא. וכן מתבאר מהדינים שיבוארו בהמשך הסימן.

פסק ההלכה – מי שאינו חולה ואין לו אלא מיחוש בעלמא, אסור לעשות עבורו שום רפואה, אפילו דברים שאין בהם שום מלאכה, וכן אין לעשות עבורו שום מלאכה, ואפילו איסור דרבנן ע"י נכרי אסור. אבל אם כואב לו מאד וחלה כל גופו על ידי זה, או שנפל למשכב, מותר לעשות עבורו רפואה בדברים שאינם מלאכה (ונאסרו גזירה שמא יבוא לשחיקת סממנים), ועל ידי נכרי מותר לעשות אפילו מלאכה גמורה.

סעיף ב'

חולה שיש בו סכנה מצוה לחלל שבת לצורך רפואתו, והיינו ברפואה ידועה או על פי מומחה, והזריז הרי זה משובח, והמתעכב מלרפאותו עד שישאל אם הדבר מותר,

חולי בשיניים

איתא בגמרא (שם) **מהיכן מכה של חלל, פירש רבי אמי מן השפה ולפנים. בעי רבי אליעזר ככי ושיני מאי, כיון דאקושי נינהו כמכה דבראי דמו, או דלמא כיון דגואי קיימי כמכה של חלל דמו. ולא איפשטא, וכתב הרא"ש דספק נפשות להקל.**

פסק ההלכה – אם יש בשיניים כאב חזק וחלה כל גופו ע"ז, אף שלא נפל למשכב ואין מכה על השיניים, הרי זה מכה של חלל (אא"כ הרופא או החולה אומרים שאין צריך), ומותר לרפא את המחלה ע"י סמים של רפואה, וכ"ש אם חלה בחניכיים, אמנם הוצאת השן אסורה ע"י ישראל, כיון שאינה רפואה ידועה, ואדרבה יש בה לפעמים סכנה, ויש בזה איסור דאורייתא של חובל, אמנם אם הוא מצטער כ"כ עד שחלה כל גופו אף שלא נפל למשכב, מותר לומר לנכרי להוציא את השן (ופתיחת פיו והמצאת השן לנכרי מותרת, דמסייע אין בו ממש, כן דעת השו"ע והרבה אחרונים, והט"ז מחמיר בזה), והבה"ל דן להתיר ע"י נכרי אף באינו חולי כל גופו, וכאב בעלמא בשיניו אינו בכלל מכה של חלל.

רפואת חולי הצפדינא

איתא בגמרא (יומא פ"ג) **החושש בפיו מטילין לתוכו סם בשבת מפני שהוא ספק נפשות. ולהלן (פ"ד) איתא דהיינו דווקא בצפדינא, דשאני צפדינא הואיל ומתחיל בפה וגומר בבני מעיים.**

פסק ההלכה – חולי הצפדינא (סימנה שכשנותנים דבר בפה מסביב לשיניים יוצא מבין השיניים דם), מחללים עליו שבת, ובזה כיון שמקובל ביד חז"ל שזה סכנה, מחללים שבת אפילו אם הרופא והחולה אומרים שא"צ לחלל שבת. (סק"ח).

מלאכה לחולה שיש בו סכנה בדבר שאין סכנה במניעתו

איתא בגמרא (שבת קכ"ט) **חולה שאין בו סכנה אומר לגוי ועושה. ופירש רש"י דהיינו באופן שאם לא יעשו לו רפואה זו אין מסוכן למות, ומכל מקום צריך הוא לה. אבל המגיד משנה לגבי הדין שאין עושין מדורה לחולה שאין בו**

הרי הוא שופך דמים, כיון שבינתיים יחלש החולה ויוכל להסתכן, ואם החולה מתיירא שיחללו עליו את השבת, כופין אותו ומדברים על ליבו שהוא חסידות של שטות. (ובירושלמי איתא "הנשאל הרי זה מגונה" והיינו שהת"ח צריך לדרוש לכולם שהדבר מותר, שלא יצטרכו לשואלו).

סעיפים ג' ד'

חילול שבת עבור מכה של חלל

איתא בגמרא (עבודה זרה כ"ח) **מכה של חלל מחללים עליה את השבת. וכתבו הראשונים דהיינו אם נתקלקל אחד מהאברים הפנימיים מחמת מכה או בועה וכדומה, אמנם מיחוש באבר פנימי אינו סיבה לחלל שבת.**

וכתב הרמב"ן שמכה של חלל מחללים עליה שבת אפילו אם אין שם בקיאי, וגם החולה אינו אומר כלום, ועושין לו מאכלים ורפואות כפי שרגילים לעשות לו בחול והם מוועילים לחולה, אבל אם יודעים ומכירים באותו חולי שאפשר להמתין עם הרפואה, אסור לחלל שבת לרפואתו, וכל שכן שאם החולה או רופא אומרים שלא צריך, שאין מחללים. ובמכה שאינה של חלל, נשאלים בבקי או בחולה, ואין מחללים שבת עד שיאמר אחד מהם שיש בזה סכנה או ספק סכנה.

פסק ההלכה – מכה של חלל והיינו שנתקלקל אחד מאברים הפנימיים מחמת מכה או בועה וכדו', (ואבר פנימי היינו מן השיניים ולפנים ושיניים עצמם בכלל), מחללים עליה את השבת, וא"צ לאמוד אם הדבר מסוכן, אלא אפילו אם אין שם בקיאים והחולה אינו אומר כלום, מותר לעשות מה שרגילים לעשות בחול, אמנם אם ידוע בבירור שאפשר להמתין עד מוצאי שבת והחולי לא יחמיר, וכ"ש אם הרופא או החולה אומרים שאפשר להמתין, צריך להמתין עד מוצאי שבת. ומיחוש באבר פנימי אינו בכלל מכה של חלל, ואם יש כאב חזק באבר פנימי, צ"ע אם מותר לחלל שבת, ואפשר לומר שאם יש כאב חזק והוא מסתפק אם נתקלקל אבר פנימי, ואין רופא בעיר, מותר לחלל שבת כדי ליסוע לרופא.

(-שחין הבא בפי הטבעת) וסימטא (-פלורונקא בלע"ז) יש בהם סכנה.

עוד מבואר בגמרא (פסחים כ"ה:) דאישתא צמירתא כשעת הסכנה דמי. רש"י מבאר דהיינו קדחת חמה ביותר, והרמב"ם כתב דהיינו חום שמסמר הבשר, ורבינו ירוחם כתב דהיינו קדחת עם קרירות.

פסקי ההלכה

מכה שעל גב היד או הרגל, או מכה שנעשית ע"י ברזל, אף שאינם מכה של חלל מחללים עליהם את השבת, ובתבואות שור מסתפק אם מכה של ברזל היינו הכאה בכח, או שאפילו חיתוך בנחת הוא מסייג.

מי שבלע עלוקה, או שנשכו כלב שוטה או אחד מזוחלי עפר הממיתים בודאי או אפילו בספק, או שיש לו שחין בפי הטבעת, או החולה בסימטא הנקראת פלונקר"ו, או החולה בקדחת חמה ביותר, או עם צמרמורת (טיפוס) שהקרירות והחמימות באים בפעם אחת, מחללים עליו את השבת, אבל קדחת המצויה שבאה הקרירות ואח"כ החמימות, אין מחללים את השבת אלא ע"י נכרי.

הגונח בליבו שלדעת הרופאים יש בזה סכנה ורפואתו לשתות חלב בכל יום, אין עושים מלאכה דאורייתא עבור זה, דאין סכנה אם לא ישתה פעם אחת. בה"ל ד"ה שממתין.

סעיף ח'

מי שאחזו דם אפילו אם הוא מהלך על רגליו מותר להקיז לו דם אפילו ע"י ישראל ואפילו ביום הראשון, כיון שיש בזה סכנה, ואם אחזו דם במקצת וניכר שזה רק מיחוש בעלמא אסור.

סעיף ט'

חולי בעיניים

מבואר בגמרא (ע"ז כ"ח:) שמוותר לחלל שבת לצורך רפואת העין בכמה אופנים, עיי"ש.

פסק ההלכה - החושש בעיניו או בעין אחת, ויוצא מהעין

סכנה, כתב שמשמע שלחולה שיש בו סכנה מחללים שבת לכל צרכיו, אע"פ שאין במניעת הדבר הזה סכנה.

פסק ההלכה - נחלקו הפוסקים אם מותר לחלל שבת לצורך חולה שיש בו סכנה, לצורך דברים שאין במניעתם סכנה, אלא שיש לחולה צורך בהם קצת, או שאין מותר ע"י ישראל (אלא ע"י נכרי) אלא בדבר שאם לא יעשוהו יכבד חוליו ויוכל להסתכן, ונכון להחמיר באיסורי תורה, ואם יש בדבר צורך הרבה, מותר לכו"ע, וכן בדבר שיש חשש שע"י מניעת דבר זה יחלש ויכבד חוליו, מותר. ובמאירי משמע שאם ע"י פעולת החילול יתחזקו אבריו, ג"כ אין למנוע מלעשות דבר זה עבורו, כיון שהוא חולה שיש בו סכנה.

סעיף ה'

מכה שאינה של חלל שואלים בקי ואת החולה, ואין מחללים שבת עד שיאמר אחד מהם שהוא צריך לחילול, או שיאמר שזה ספק סכנת נפשות, כגון שהחולי עלול להתגבר ולבוא לידי סכנה. (ובבית יוסף מביא שיש חולקים בזה).

סעיפים ו' ז'

דברים שיש בהם סכנה

איתא בגמרא (שבת ק"ט. ועבודה זרה כ"ח.) **אמר רב גב היד וגב הרגל הרי הם כמכה של חלל ומחללין עליהם את השבת.**

עוד איתא בגמרא (ע"ז י"ב:) **הבולע נימא של מים** (-עלוקה) **מותר להחם לו חמין בשבת.** והרמב"ם כתב שמוותר לעשות עבורו כל צרכי רפואה, וביאר הבית יוסף שהגמרא דיברה על הרפואה המיוחדת לו, אבל פשוט שאם נצרך לו דבר אחר מותר.

עוד מבואר בגמרא (יומא פ"ד.) שמי שנשכו כלב שוטה זה סכנה, וכן מבואר שם (פ"ג:) שמי שנשכו נחש מחללים עליה את השבת.

עוד מבואר בגמרא (ע"ז כ"ח.) שפדעתא (-פצע מכת חרב. רש"י. ומשמע מההגהות מימוני דה"ה לכל מכה שנעשית מחמת ברזל) עינבתא

נפשות להקל, אך בזה עדיף לעשות ע"י נכרי, וגם אינו נאמן נגד מומחה אפילו להקל. וסתם נכרי אין דינו כבקי, דדווקא ישראל כיון שהוא מצווה על השבת ואומר לחללו נאמן. ואם רופא אחד אומר שיש בזה סכנה, ורופא אחר אומר שאין בזה סכנה, מחללים עליו את השבת, אך אם רופא אחד הוא מופלג בחכמה, שומעים לו בין להקל בין להחמיר, כיון שבמנין הם שווים. ואם החולה אומר שהוא נצרך לתרופה מסוימת, והרופא אומר שא"צ, שומעים לחולה אא"כ הרופא אומר שזה יזיק לחולה, אמנם אין שומעים לחולה (וכן לילודת) אלא כשהוא אומר שהוא מרגיש חולשה באבר פלוני (אפילו כשהרופא אומר שאינו צריך שום תרופה), או כשהמחלה ידועה והחולה אומר שטבעו להתרפא בתרופה מסוימת, אבל אם ידוע מה החולי, והחולה רוצה תרופה שהרופא אומר שאינה מועילה לחולי זה, אין שומעים לחולה, אא"כ יש חשש שתיטרף דעתו אם לא יעשו כדבריו.

מי שרוצים לאונסו שיעבור עבירה גדולה, אין מחללים שבת כדי להצילו, דאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך. ואם אונסים אותו לעבור על אחת מג' עבירות חמורות והוא משער שהנאנס ימסור עצמו למיתתו, אפשר שצריך לחלל שבת כדי שלא יגיע לזה.

סעיף י"א

איתא בגמרא (יומא פ"ד): **אמר רב, לא ספק שבת זו בלבד אמרו, אלא אפילו ספק שבת אחרת. היכי דמי, כגון דאמרוהו לתמניא יומי ויומא קמא שבתא, מהו דתימא ליעכב עד לאורתא כי היכי דלא ניחול עליה חרי שבתא, קא משמע לן.**

פסק ההלכה - חולי שאמדהו בשבת שנצרך למניעת הסכנה לחלל שבת ח' ימים ברציפות, אין ממתנינים למוצאי שבת כדי לחלל רק שבת אחת, כיון שיגיע מזה ריעותא לחולה, אלא מתחילים ברפואה מיד.

סעיף י"ב

חילול שבת ע"י נכרי או קטן

איתא בגמרא (שם) **ואין עושין דברים הללו לא על ידי נכרים ולא על ידי כותיים, אלא על ידי גדולי ישראל**

הפרשות, או שיוצא לו דמעות מחמת הכאב, או שהעין שותתת דם, או שיוצא מהעין ריר, או שהיא קודחת מחום, מחללים עליו את השבת, ואף שאין מחללים שבת מפני סכנת אבר, שאני עין שיש בזה סכנה. וכל זה בתחילת החולי או באמצע החולי, אבל בסוף החולי כשכבר נחלש החולי, אין מחללים עליו את השבת, וכ"ש שאין מחללים לצורך חיזוק הראיה.

סעיף י'

אין מבררים אם יש בחולי סכנה

איתא בגמרא (יומא פ"ג, לענין אכילה ביום הכיפורים, ומזה יש ללמוד לענין חילול שבת. בית יוסף) **חולה מאכילין אותו על פי בקיאי. אמר רבי ינאי חולה אומר צריך ורופא אומר אינו צריך שומעין לחולה, מאי טעמא לב יודע מרת נפשו. פשיטא, מהו דתימא רופא קים ליה טפי, קא משמע לן. רופא אומר צריך וחולה אומר אינו צריך שומעין לרופא, מאי טעמא תונבא הוא דנקים ליה.**

עוד איתא בגמרא (יומא פ"ד): **ואין אומרים יעשו דברים הללו לא על פי נשים ולא על פי כותיים, אבל מצטרפין לדעת אחרת** (כך גירסת רש"י, וגירסת הרי"ף תובא בסעיף הבא). ופירש רש"י שאם יאמרו נשים או כותיים שצריך לחלל שבת עבור חולה, אין מחללין על פיהם, אבל מצטרפין לדעת אחרת כגון שנים אומרים צריך ושלשה אומרים אינו צריך ואשה או כותי אומרים צריך, דמצטרפין למיהוי פלגא ופלגא וספק נפשות להקל. ויש מקשים דמבואר בגמרא שמחללים שבת עבור יולדת, ותירץ הר"ן דפיקוח נפש של יולדת זה אומנות המסורה לנשים ובזה הן בקיאות, ואם אשה אמרה צריך וכל האחרים אומרים אין אנו יודעים, אף זה בכלל ספק נפשות להקל. ובמה שסובר רש"י דבאומדנא דספק נפשות הולכין אחר רוב דיעות, יש חולקים על זה, ודין זה יבואר בסימן תרי"ח.

פסק ההלכה - אם רופא מומחה אומר שיש בחולי סכנה, מחללים את השבת אפילו אם החולי הוא על הבשר מבחוץ, ואפילו רופא נכרי נאמן כיון שהוא אומן. ואם אינו מומחה אך הוא אומר שהוא מכיר חולי זה, י"א שנאמן, וספק

שלא לעשות ע"י נכרים או קטנים או נשים, כדי שלא יבוא לידי סכנה אם לא ימצאם, ובנשים יש טעם נוסף שמא יחשבו שהדבר אסור ויתעצלו בדבר, או שמא יבואו להקל גם שלא במקום סכנה. אמנם אם אין שם אלא נשים, ודאי אין להן להמתין. ואם יש שם חכמים מצוה לכתחילה לעשות החילול על ידיהם. והרמ"א כתב שאם אפשר לעשות ע"י נכרי או ע"י קטן יעשו על ידם, אא"כ יש לחוש שיתעצלו בדבר. והט"ז כתב שאף שאפשר לעשות ע"י נכרי, הרי ישראל יזדרז יותר, ולכן כל שיש אפילו ספק הצלה, ויש סכנה בבירור, כל הזריז הרי זה משובח.

האם צריך לעשות את המלאכה בשינוי

איתא בגמרא (שבת קכ"ח:) לגבי יולדת ואם היתה צריכה לשמן חבירתה מביאה לה שמן ביד, ואם אינו ספק ביד מביאה בעצמה, ואם אינו ספק בעצמה מביאה לה בכלי וכו', דכמה שאפשר לשינוי משנינו. ולמד מזה הרמב"ן שכשעושים מלאכה לחולה שיש בו סכנה, ואפשר לעשות את המלאכה בשינוי בלא להתעכב עי"ז כלל. וכתב המגיד משנה שמהרמב"ם משמע שזה חומרא דווקא ביולדת, ולא בחולה שיש בו סכנה.

פסק ההלכה – כתב הרמ"א שאם אפשר לעשות את המלאכה לצורך הרפואה בשינוי, בלי שיתאחר הדבר עי"ז, או אם יתאחר מעט אך אין דחיפות לעשות את הרפואה מיד, יעשה ע"י שינוי, כיון שזה רק איסור דרבנן.

סעיף י"ג

עשית מלאכה נוספת יחד עם הרפואה

איתא בגמרא (יומא פ"ד:) תנו רבנן מפקחין פקוח נפש בשבת והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין. הא כיצד, ראה תינוק שנפל לים, פורש מצודה ומעלהו וכו' ואף על גב דקא צייד כוורי. ראה תינוק שנפל לבור עוקר חוליא ומעלהו וכו' אף על גב דמתקן דרגא. ראה שננעלה דלת בפני תינוק שוברה ומוציאו וכו', ואף על גב דקא מיכוין למיתבר

(גדולים בגיל, ולא בחכמה. בית יוסף). ואין אומרים יעשו דברים הללו לא על פי נשים ולא על פי כותיים, מפני שמצטרפין לדעת אחרת (כך גירסת הרי"ף, וגירסת רש"י הובאה בסעיף הקודם).

ביאור הסיבה למה לא עושים ע"י נשים כותיים נכרים וקטנים – הרא"ש מבאר הטעם שיאמרו הנשים או הכותיים שבאמת שבת אינה נדחית מפני פיקוח נפש, ומה שנותנים להם זה בגלל שלא אכפת להם שהם יעשו עבירה, ויבואו להתעצל במלאכה ויבוא לידי סכנה. ומה שאין עושים ע"י נכרים וקטנים אף אם יש שם נכרים וקטנים, הטעם הוא דחיישינן שבפעם אחרת לא יהיו נכרים וקטנים ויחזרו אחריהם. והתוספות כתבו דאפילו היכא דאפשר ע"י נכרי מצוה בישראל, שמא יתעצל הנכרי ולא יעשה ויבוא לידי סכנה. והרמב"ם כתב הטעם כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם, וטעם זה שייך בנשים וכותיים ולא בנכרים וקטנים, דקטנים כשיגדלו ילמדו וידעו חומר שבת ואיסורו, וכ"כ המגיד משנה, אבל הר"ן כתב שלפי הרמב"ם טעם זה שייך גם בקטנים. והר"ן עצמו מבאר הטעם שאין עושים על ידי נכרים וקטנים שמא יאמרו הרואים בקושי התירו פיקוח נפש, ואין מתירין אותו לכתחלה על ידי המחוייבים במצות, ושמא לא ימצאו נכרים או קטנים ולא ירצו לחלל ע"י גדולים ישראל והדבר יבוא לידי איחור, וע"י נשים או כותיים עושים אם נזדמן הדבר, אבל אין מייחדים הדבר עבורם שמא יבואו להרהר ולומר הם אינם רוצים לחלל את השבת ומכשילין אותו.

ויש גורסים "אבל מצטרפים אל דעת אחרת". וכתב הר"ן דהכי פירושה אין מוסרין לנשים ולכותיים לבדם העסק והפיקוח הזה שיעשה על ידם, שמא יתעצלו או יפשעו בו, אבל מצטרפים לעשות יחד עם ישראל, דכיון דישראל עוסק בו אף הם מזדרזין בו.

וכתב רבינו ירוחם שאם הנשים או הכותיים עושים דברים אלו מעצמם, או שאין אחרים שיעשו, אין מוחים בידם.

פסק ההלכה – כשמחללים שבת במקום סכנה משתדלים

מוהר, והרפואה דחופה, אבל בלאו הכי לא יעשה מלאכה אלא אחד.

סעיף ט"ז

רבוי בשיעור החילול

איתא בגמרא (מנחות ס"ד) **בני רבא חולה שאמדוהו לשתי גרוגרות ויש שתי גרוגרות בשתי עוקצין ושלוש בעוקץ אחת, הי מינייהו מייתנין, שתיים מייתנין דחונו ליה, או דלמא שלש מייתנין דקא ממעמא קצירה, פשיטא שלש מייתנין**. וכתב הר"ן דמשמע כל ספק הגמרא הוא רק בגלל ששתים בשני עוקצין זה רבוי קצירה, אבל אם יש שתיים בעוקץ אחד ושלוש בעוקץ אחר, אסור לקצוץ את השלוש משום רבוי בשיעורים, וכן דעת הרשב"א והרא"ש.

פסק ההלכה – אם החולה צריך ב' גרוגרות עדיף לקצוץ עוקץ עם שלש גרוגרות מאשר שני עוקצים עם גרוגרת אחת בכל אחד. אמנם אם יש עוקץ עם שנים, אסור לקצוץ של שלש, כיון שהוא מרבה בשיעורים שלא לצורך, וכן לענין שאר מלאכות, וכגון לבשל בסיר מותר רק מה שנצרך לחולה בצמצום, ואם הזמן בהול אין מדקדקים בכך כדי שלא יתעכבו.

סעיף י"ז

איתא בגמרא (שבת קכ"ט) **אמר רב המנונא דבר שאין בו סכנה אומר לנכרי ועושה**. ומבואר שמותר לעשות מלאכה עבור חולה שאין בו סכנה ע"י נכרי ולא ע"י ישראל.

סכנת אבר – איתא בגמרא (ע"ז כ"ח:) **עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת. סבור מינה הני מילי דשחיקי סמנין מאתמול אבל מישחק ואתויי לא, אמר ליה ההוא מרבנן לדידי מיפרשא לי מיניה דרב יהודה דאפילו מישחק ואתויי מרשות הרבים נמי, משום דשורייני דעינא בליבא תלו**. ולמדו מזה הרא"ש והר"ן שלולא דשורייני דעינא בליבא תלוי היה אסור לעשות מלאכה אע"פ שיש בזה סכנת עוורון, אבל רפואה מותר לעשות בסכנת אבר, אע"פ שחכמים אסרו לעשות רפואה שמא יבוא לשחיקת סממנים. וכתב הטור דה"ה שמותר לעשות

בשיפי מכבין. ומפסיקין מפני הדליקה בשבת וכו', ואף על גב דקא ממכין מכוכי.

פסק ההלכה – כל הזריז לחלל שבת כשיש סכנה הרי זה משובח, אפילו אם ביחד עם המלאכה לצורך הרפואה מתקן דבר אחר, כגון שמעלה תינוק מהנהר ע"י מצודה, וצד עימו דגים, וכדו'. וכן **תינוק שנעלה הדלת בפניו** מותר לשבור את הדלת כדי להוציאו, דשמא יפחד התינוק וימות, (ואין אומרים שאפשר להסיח דעתו מבחוץ עד שיביאו את המפתח), ואע"פ שעושה מלאכה בעצים והוא צריך לכך מותר כיון שאינו מכין לזה, ויש מתירים אף במכין, ובלבד שלא ירבה בפעולה בשביל זה.

סעיף י"ח

אם עדיף לשחוט בשבת או לאכול נבילה – חולה מסוכן שצריך לאכול בשר לאלתר, אם יש נבילה מזומנת וע"י השחיטה יתאחרו מלהביא לו בשר, יתנו לו נבילה, אבל בסתמא עדיף לשחוט אפילו מאשר לאכול נבילה, י"א הטעם משום ששבת הותרה אצל פיקו"נ, ולפי זה עדיף לשחוט מאשר לאכול איסור דרבנן, אמנם י"א ששבת היא רק דחוויה, והטעם הוא דשמא יקוץ באכילת הנבילה, ועיין באחרונים מה הדין לפי זה היכא שאינו קץ בנבילה, והנבילה מזומנת לפניו. וי"א שהטעם משום שבנבילה עובר על כל כזית, ולפי זה ודאי עדיף להביא לו איסור דרבנן מאשר לשחוט. (והבית יוסף מאריך בהבאת שיטות הראשונים הנ"ל, ומביא שי"א שעדיף לתת לו נבילה).

חולה מסוכן שצריך להרתיח לו יין, אם יש שם נכרי עדיף שישראל ימלא את היין והנכרי ירתיחו, אע"פ שי"א שהיין מתנסך, והמיקל לחמם בעצמו אין למחות בידו, דיש לו על מי לסמוך. (ס"ק ל"ט).

סעיף ט"ז

כמה שעשו מלאכה בשבת עבור חולה שיש בו סכנה, ולא ידעו שכבר הספיק מה שעשה הראשון, כולם פטורים, מפני שכל אחד חשב שהוא יהיה הראשון, ואף יש להם שכר טוב עבור מחשבתם הטובה, ודווקא כשע"י כמה שעושים יכולים לגמור

שינוי אסור, ובמקום סכנת אבר מותר אפילו בלי שינוי. וכ"כ המגיד משנה בשם הרשב"א, אבל כתב שמדברי בה"ג והרמב"ם לא משמע כך.

עשית מלאכה דרבנן ע"י החולה עצמו, וסיוע לנכרי לעשות מלאכה עבורו – הא דאמרינן דצרכי חולה שאין בו סכנה אסור בשבות הנעשה על ידי ישראל, דבר זה אסור אפילו לחולה עצמו, אבל אם הנכרי עושה לו רפואה, רשאי הישראל לסייעו סיוע קל, כדאיתא בגמרא (ביצה כ"ב). **אמימר כחל עינא מגוי בשבתא, אמר ליה רב אשי מאי דעתך דבר שאין סכנה ואומר לגוי, הני מילי היכא ולא קא מסייע בהדיה, מר קא מסייע בהדיה, דקא עמיץ ופתח, אמר ליה מסייע אין בו ממש.** ופירש רש"י שמי שאינו עושה מלאכה ממש אלא מסייע מעט כי האי ובלאו הוא מתעבדא אין בו ממש.

מה מותר לעשות בשביל מיחוש בעלמא – כתבו הראשונים שמה שמותר לחולה לעשות מלאכה ע"י נכרי, הני מילי בחולה שהוא נופל מחמת חליו למשכב, אבל במיחוש שאדם מתחזק בו והולך כבריא לא, ואפילו דברים המותרים לבריאים אסורים לו כל היכא שמעשיו מוכיחין שלרפואה הוא מתכוין, כדאיתא בגמרא (שבת ק"א). **החושש בשינוי לא יגמע בהם את החומץ.** וכ"כ המגיד משנה שרק בחולי כל גופו או שנפל למשכב מותר לעשות מלאכה ע"י נכרי, אבל בלאו הכי אסור אפילו רפואה שחכמים אסרו שמא יבוא לשחיקת סממנים.

פסקי ההלכה

חולה שאין בו סכנה והיינו שחלה כל גופו אע"פ שהוא הולך, או שנפל למשכב, מותר לעשות בשבילו רפואה שאין בה מלאכה, או מלאכה דאורייתא ע"י נכרי אם א"א להמתין עד מוצאי שבת, וכן מותר לבשל עבורו ולעשות שאר צרכיו ע"י נכרי, אם צריך לכך. אבל לישראל אסור לעשות עבורו שום מלאכה דאורייתא. ולענין מלאכה דרבנן ע"י ישראל, יש מתירים אפילו בלי שינוי, ויש אוסרים אפילו בשינוי אא"כ א"א לעשות ע"י נכרי, וי"א שמותר לעשות מלאכה

מלאכה דרבנן במקום סכנת אבר, אע"ג דעביד מעשה. וע"ע להלן מש"כ הבית יוסף בזה בדעת הרמב"ם.

ובחולה שאין בו אפילו סכנת אבר נסתפק הרא"ש אם התירו לו רפואה על ידי ישראל דהוי שבות, כשם שהתירו לו אמירה לנכרי שהיא שבות, או שהתירו רק אמירה לנכרי שהיא שבות דלית בה מעשה, אבל לעשות לו הישראל רפואה בידיו לא התירו, דכיון שהישראל עושה מעשה בידים חמיר טפי. והרשב"א פסק ספק זה לקולא. והר"ן פשט ספק זה לחומרא. ובדעת הרמב"ם כתב הטור שהרמב"ם דעתו להתיר, דמצינו שהרמב"ם התיר לעשות ע"י ישראל צרכי חולה שאינם מלאכה. והקשה הבית יוסף א"כ למה הצריך הרמב"ם לכחול העין ע"י נכרי, והרי כוחל אינו אסור אלא מדרבנן. והמגיד משנה כתב בדעת הרמב"ם שבחולי הכולל את כל הגוף אף שאין בו סכנה מותר לעשות כל איסור דרבנן בין אמירה לנכרי לעשות מלאכה דאורייתא, בין איסור דרבנן ע"י ישראל, אבל באבר אחד שאין בו סכנה זה חמור יותר, ולכן התירו לכחול רק ע"י נכרי אע"פ שזה איסור דרבנן. ודעת הבית יוסף שאין חילוק בין סכנת אבר לחולי כל הגוף או חלק מהגוף, וכל שאין בו סכנה אסור לעשות מלאכה דרבנן ע"י ישראל, אמנם דווקא מלאכה דרבנן שיש בה סרך מלאכה, כגון כוחל שאסור מפני שהוא ככותב, או לעשות שום רפואה בסם דאיכא למיחש משום שחיקת סממנים, אבל שבות שאין בו סרך מלאכה מותר לעשות, ומטעם זה התירו להעלות אזנים ואונקלי ולהחזיר את השבר, שדברים אלו אינם דומים למלאכה וגם אין להם רפואה ע"י סממנים. ולפי זה הרמב"ם פשט ספיקו של הרא"ש לחומרא, ואף מה דפשיטא להרא"ש והר"ן שביש בו סכנת אבר הותר שבות הנעשה על ידי ישראל, להרמב"ם כל שהוא דבר הדומה למלאכה או שיש בו חשש שחיקת סממנים אסור לעשות על ידי ישראל, ולא הותר על ידי ישראל אלא דבר שאינו דומה למלאכה ואינו נעשה על ידי סממנים.

וכתב הטור שדעת הרמב"ם שבחולה שאין בו סכנה מותר לעשות מלאכה דרבנן שיש בה מעשה ע"י שינוי, אבל בלי

לעשות ע"י נכרי יעשו ע"י נכרי.

סעיף י"ט

חולה שאין בו סכנה אסור לאכול או לשתות גם דברים שאיסורם מדרבנן, ומ"מ הוא מותר בבישולי נכרים, והוא צריך לברך על מה שאוכל, אמנם מה שנשאר למוצאי שבת אסור אפילו לחולה עצמו כיון שיכול לבשל ע"י ישראל, והכלים צריכים הכשר, ובכלי חרס מועילה הגעלה ג"פ כיון שעיקר האיסור כאן הוא מדרבנן, ובדיעבד אם בישלו בסיר זה ויש רוב בתבשיל, התבשיל מותר, וי"א שא"צ להכשיר את הכלים, והמיקל כשבישלו בשבת עבור חולה לא הפסיד.

סעיפים כ' כ"א

רפואת עיניים

איתא בגמרא (שבת ק"ח:): **חד אמר יין בתוך העין אסור, על גב העין מותר. וחד אמר רוק תפל על גבי העין אסור.** ופירש רש"י שכשנותן יין בתוך העין ועוצם ופותח מוכחא מילתא שזה לרפואה, אבל על גבי העין מותר דאמרי לרחיצה בעלמא עביד, ורוק תפל אסור אפילו על גב העין, דמוכחא מילתא שזה לרפואה, דאילו לרחיצה מאיס. עוד איתא בגמרא (שם) **בר ליואי הוי קאי קמיה דמר עוקבא, חזייה דהוה מייץ ופתח, אמר ליה כולי האי ודאי לא שרא מר שמואל.** וכתב הטור שאם הוא פותח וסוגר את העין אסור לתת אפילו על גב העין.

עוד איתא בגמרא (שם) **שורה אדם פתו ביין ונותנו על גבי העין בשבת, וכו'.**

עוד איתא בגמרא (שם) **שורה אדם קילורין מערב שבת ונותן על גב עיניו בשבת ואינו חושש.** ופירש רש"י דלדידה כיון דאצרכו לשרותה מערב שבת איכא היכירא ואין לחוש שישחוק סממנים, והרואים יסברו שזה רחיצה בעלמא ביין. ובגמרא (שם י"ח.) איתא **מניחין קילור על גבי העין בערב שבת ומתרפא והולך כל השבת כולו,** וכתבו הרא"ש והר"ן דמירי בקילור שהוא עב, ולכן אסור להניחו בשבת משום גזירת שחיקת סממנים או גזירה שמא ימרח, אבל קילור צלול מותר להניחו גם בשבת, כדאיתא

דרבנן בשינוי וא"צ לחפש נכרי, וכן הלכה, (ובמ"ב ס"ק ק"ב מביא דעת הח"א שאם א"א ע"י שינוי מותר אף שלא בשינוי), וי"א שאין לעשות עבורו מלאכה שיש בה סמך מלאכה דאורייתא (כגון לכחול העין דהוי ככותב) ולדעה ראשונה מותר גם בזה. ומה שאסור לישראל לעשות אסור אף לחולה בעצמו לעשותו, אבל מותר לסייע לנכרי מעט היכא שגם בלי הסיוע היתה המלאכה נעשית, ומשמע שזה מותר גם במלאכה דאורייתא, (והט"ז מחמיר בכל מסייע אבל הרבה אחרונים חולקים עליו). וכתב הח"א שכל דבר שמוותר בחשאיב"ס לעשות ע"י ישראל, מותר אפילו כשיכול לעשות דבר זה ע"י נכרי.

סכנת אבר - אסור לישראל לחלל שבת במלאכה דאורייתא לצורך חולה שאין בו סכנה, אפילו חלה כל גופו או שנפל למשכב, ואפילו אם יש בזה סכנה לאחד מאבריו אסור, (אא"כ זה אבר שנוגע לפיקוח נפש, או שהרופא אומר שיכול להתפתח מזה סכנה). ולענין מלאכה דרבנן ע"י ישראל, לג' הדעות הראשונות לעיל מותר אף בלא שינוי, וכן הלכה, ולדעה הרביעית אסור לעשות מלאכה שהיא נסמכת למלאכה דאורייתא.

סתם צרכי קטן הרי הם כחולה שאין בו סכנה, ולכן מותר לומר לנכרי לבשל עבור קטן שאין לו מה לאכול, (ויזהר הישראל לא לתת את המאכל לקדירה אף לפני הבישול). ואם אין התינוק מוכן לאכול אלא מן האם מותר לה להאכילו חלב שנחלב או דבר שנתבשל ע"י נכרי אע"פ שזה מוקצה, והפמ"ג מצדד שצריך לעשות ע"י שינוי.

קצת חולי שאינו חולי ממש, או שהוא חולה באחד מאבריו אך אין סכנה לאותו אבר, אסור לעשות עבורו מלאכה דאורייתא אפילו ע"י נכרי, אבל מלאכה דרבנן מותר לעשות ע"י נכרי. (ס"ק נ"ב, וסימן ש"ז סעיף ה').

סעיף י"ח

חימום בשבת - מותר לעשות מלאכה כדי לחמם את החדר עבור חולה שיש בו סכנה וקר לו, דסתם חולה מסוכן אצל צינה, ואפילו ע"י ישראל שרי, וכן מי שהקיד דם ונצטנן מותר לעשות לו מדורה אפילו בתקופת תמוז, אמנם אם אפשר

סחיטה. וכו'. תניא כוותיה דשמואל וכו'.

פסק ההלכה- גלד שע"ג המכה מותר להסירו, וכן מותר לסוך בשמן, אמנם במקומינו שאין דרך לסוך בשמן אסור, ורק בגמור המכה מותר, וכן מותר לתת שם חמין, אבל לא יתן חלב או שמן קרוש, מפני שהוא נימוח, וכן לא יתן שמן וחמין מעורבים יחד, ועל מוך אסור לתת חמין או חמין ושמן משום סחיטה, אפילו אם המוך כבר היה מונח על המכה, אבל שמן מותר, וכן מותר לתת חוץ למכה ושותת ויורד לתוכה, אף במקומינו שאין דרך לסוך בשמן.

סעיפים כ"ג כ"ד

חבישת פצע

איתא בגמרא (שבת קל"ד): **תנו רבנן נותנין על גבי המכה מוך יבש וספוג יבש, אבל לא גמי יבש ולא כתיחין יבשים. קשיא כתיחין אכתיחין** (דמוך יבש היינו כתיחין), **לא קשיא הא בחדתי הא בעתיקי.** ופירש רש"י דחדתי היינו שלא היו על גבי מכתו מעולם, והם מרפאים, אבל עתיקי אינם מרפאים. אבל הרי"ף פירש בהיפך שעתיקי מרפאים וחדתי אינם מרפאים. וכתב הרא"ש שאפשר שגם רש"י מודה שעתיקי טובים יותר לרפואה, אלא שאם ניתנו כבר על המכה מותר, וכן פסקו הטור והשו"ע.

ואיתא בירושלמי נותנין עלה על גבי מכה בשבת שאינו אלא כמשמרה אמר רבי תנחום חוץ מעלי גפנים שהם לרפואה.

פסק ההלכה- מותר לחבוש פצע בספוג או בחתיכת בגד יבש וחדש, מפני שהם לא מרפאים אלא רק גורמים שהפצע לא ישרט, אמנם בבגדים ישנים שעדיין לא ניתנו על הפצע אסור, מפני שהם מרפאים, אבל אם ניתנו כבר על הפצע מותר, ובספוג ישן נחלקו הפוסקים אם מותר. ועלים מותר לתת על הפצע, חוץ מעלי גפנים או שאר עלים שטבעם לרפא את הפצע. וגמ"כ אסור בין בלח בין ביבש, מפני שהוא מרפא.

בגמרא ק"ח: , דכיון שהוא צלול אינו אלא כרוחץ עיניו וליכא למיגזר משום שחיקת סממנים. אבל התוספות שבגמרא ק"ח: מיירי באדם בריא שאינו מניח בעין לרפואה אלא תחת העין לתענוג, ובהא ליכא למיחש לשחיקת סממנים, ובגמרא י"ח: מיירי שמניח לרפואה, ולהכי לא שרי אלא בערב שבת. והסמ"ג כתב שבגמרא ק"ח: מיירי בנותן על גב העין, ובגמרא י"ח: מיירי בנותן בתוך העין ממש. והטור והשו"ע פסקו כדברי הרא"ש.

פסק ההלכה- אסור לתת יין לתוך העין לרפואה, או ע"ג העין אם פותחה וסוגרה, רכל רפואה אסורה גזירה אטו שחיקת סממנים, אבל לתת ע"ג העין כשאינו פותחה וסוגרה מותר, כיון שיאמרו שעושה כך לרחיצה בעלמא, אמנם האידנא שאין דרך לרוחץ בין אסור. ורוק תפל (שיוצא מפיו כשניעור ולא נתן לפיו כלום, והוא מאוס לרחיצה) אסור לתתו על העין, אבל אם רוחץ פיו ואח"כ מעביר את המים המעורבים ברוק על עיניו מותר. ואם אינו מצליח לפתוח את עיניו יכול ללחלח ברוק תפל, דאין זה רפואה. ומותר לשרות קילורין בקילור צלול מערב שבת, ולתתם ע"ג העין בשבת, מפני שנראה כרוחץ, אך אם פותח וסוגר את העין אסור.

סעיף כ"ב

הסרת גלד ונתינת שמן וכדו' על הפצע

איתא בגמרא (נ"ג:): **סכין ומפרכין** (-גלדי מכה) **לאדם אבל לא לבהמה.** ומפרש בגמרא דבגמור מכה היא ומשום תענוג ומשום הכי אסור לבהמה ואפילו הכי שרי לאדם. וכתבו הראשונים שבחלב אסור מפני שהוא נימוח, ודמי לריסוק שלג וברד שנתבאר בסימן ש"כ שאסור.

עוד איתא בגמרא (שבת קל"ד): **אמר רב אין מונעין חמין ושמן מעל גבי מכה בשבת** (והיינו במעורבים יחד, אבל כל אחד בפני עצמו מותר, כדאיתא בגמרא (ק"א). אבל סך הוא את השמן, והיינו אפילו ע"ג מכה. תוס'), **ושמואל אמר נותן חוץ למכה ושותת ויורד למכה. מיתבי אין נותנין שמן וחמין על גבי מוך ליתן על גבי מכה בשבת, התם משום**

הרמב"ם.

וכתב בשבלי הלקט בשם בעל העיטור שהמחלוקת היא דווקא בפירשה שלא מדעת, אבל אם הזיד וסילקה בשבת דברי הכל לא יחזיר. וכתב הבית יוסף שאינו יודע מנין לו חילוק זה.

ובטעם האיסור להחזיר רטיה פירש רש"י שזה גזירה שמא ימרח, וכתבו התוספות שלשחיקת סממנין ליכא למיחש, כיון דמאתמול היא עליו.

פסקי ההלכה

החזרת רטיה – רטיה שנפלה ע"ג הקרקע אסור להחזירה (שמא ימרח כדי להחליק את הגומות), ואם רק זזה ממקומה או שנפלה ע"ג כלי מותר להחזירה, אך יזהר שלא יקשור אלא יאגדנה בעניבה, וה"ה שמותר אם עשויים להתיר את הקשירה כל יום. ואם הסיר את הרטיה בכונה, נחלקו הפוסקים אם מותר להחזירה, ואם הסירה ע"מ לתקן אפשר שיש לסמוך על המקילים.

עשית רטיה או נתינתה ע"י נכרי – עשית רטיה אסורה משום ממוחק, ואין לעשותה ע"י נכרי אלא כשחלה כל גופו או בסכנת אבר, אבל בקצת חולי אסור. אבל מותר לתת על המכה רטיה, או לשים חומר מרפא על הרטיה, ע"י נכרי, אף במקום מקצת חולי, אבל במקום מיחוש בעלמא גם זה אסור, וע"י ישראל אסור בלא שינוי אפילו בחלה כל גופו, כיון שאין בו סכנה.

סעיף כ"ו

קינוח המכה – מותר לגלות את קצה הרטיה ולקנח את המכה, ואח"כ לגלות את הקצה השני ולקנח משם, אבל אסור לקנח את הרטיה עצמה מפני שהוא ממרח. ובבה"ל דן אם מותר להסיר את כל הרטיה ולהחזירה.

סעיף כ"ז

מכה שכבר נתרפאה מותר להניח עליה רטיה, ואין חוששים שיבוא לידי שחיקת סממנים ומירוח, כיון שאינו בהול כ"כ אחרי שנתרפאה.

סעיף כ"ח

החזרת רטיה שנפלה מהמכה

איתא בגמרא (עירובין ק"ב:) **תנו רבנן רטיה שפירשה מעל גבי מכה מחזירין אותה בשבת, רבי יהודה אומר הוחלקה למטה דוחקה למעלה למעלה דוחקה למטה. ומגלה מקצת הרטיה ומקנח פי המכה, וחוזר ומגלה מקצת רטיה ומקנח פי המכה, ורטיה עצמה לא יקנח, מפני שהוא ממרח, ואם מירח חייב חטאת. אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יהודה. אמר רב חסדא לא שנו אלא שפירשה על גבי כלי, אבל פירשה על גבי קרקע דברי הכל אסור. אמר מר בר רב אשי הוי קאימנא קמיה אבא, נפלה ליה אבי סדיא וקא מהדר לה, אמינא ליה לא סבר לה מר להא דאמר רב חסדא מחלוקת כשפירשה על גבי כלי אבל פירשה על גבי קרקע דברי הכל אסור ואמר רב יהודה הלכה כרבי יהודה, אמר לי לא שמיע לי, כלומר לא סבירא לי.**

דעות הראשונים – דעת הראב"ד דאפילו פירשה על גבי קרקע מחזירים, וכתב הר"ן שטעמו מפני שהוא מפרש דהא דאמר רב אשי לא שמיע לי כלומר לא סבירא לי, היינו דלא סבירא ליה דבפירשה בכלי פליגי, אלא בפירשה על גבי קרקע, ואפילו הכי קיימא לן כתנא קמא דאמר מחזירים. וכ"כ הרא"ש בשם הרי"ף. והקשה הרא"ש מנלן להתיר בפירשה ע"ג קרקע, והרי העובדה עם רב אשי היתה בפירשה על גבי כלי, וא"כ י"ל דלא שמיע לי היינו הא דרב יהודה, אבל שמיע ליה הא דרב חסדא דבקרע דברי הכל אסור, והלכתא כתנא קמא דשרי על גבי כלי, אי נמי לא שמיע לי הא דרב חסדא דאמר דבקרע דברי הכל אסור, אלא סבירא ליה דבקרע פליגי אבל בכלי דברי הכל מותר, דכהחלוקה דמייא, ודרב יהודה שמיע ליה, דהלכה כרבי יהודה בפירשה על גבי קרקע. וכתב הבית יוסף שאין ספק שנוסחא משובשת נזדמנה להרא"ש ברי"ף, ולנוסחי דידן י"ל שלהלכה בפירשה ע"ג קרקע אסור להחזירה, וכן כתב הרי"ף עצמו בפרק רבי אליעזר דמילה. וא"כ גם לפי הרי"ף רק בפירשה ע"ג כלי מותר להחזירה, ו"כ הר"ן, וכן פסק

סעיף כ"ח

הוצאת מוגלה מהפצע

איתא בגמרא (שבת ק"ז). **אמר שמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור, בר מתלת דפטור ומותר. חדא וכו'.** ואידך הא דתנן המפיס (-מבקע) מורסא בשבת אם לעשות לה פה חייב (משום בונה, או משום מתקן כלי, דמה לי מכה מה לי כלי. והרמב"ם כתב שכיון שעושה כדרך הרופאים חייב משום מכה בפטיש), **ואם להוציא ממנה ליחה** (שיש בה עכשיו ואינו חושש אם תחזור ותיסתם מיד) **פטור.** (ומותר, דאין כאן תיקון, ורבנן נמי לא גזור בה שבות משום צערא).

פסקי ההלכה

אסור לעשות פתח בפצע כדרך שעושים הרופאים שכוונתם להרחיב פי המכה, והעושה כך חייב משום מכה בפטיש, אבל אם כוונתו רק להוציא את המוגלה, ואינו מקפיד אם החור יסתם מיד אח"כ, מותר, (עיין בה"ל שדן אם מותר ביד או גם בכלי), וטוב לעשות זאת ע"י נכרי, ואם יוצא מהמכה גם דם, אם הדם היה כנוס יחד עם המוגלה גם זה מותר, אבל צריך להזהר שלא לדחוק על הפצע באופן שיצא דם חדש.

מותר להוציא קוץ ע"י מחט, ובלבד שלא יוציא דם, וא"כ א"א להוציא בלי להוציא דם. (ס"ק פ"ח).

אסור לחכך בפצעים מפני שזה מוציא דם מהבשר. (ס"ק צ).

נקב שנסתם קצת כגון נקב שבזרוע שנקרא אפטור"א או נקב של מכה, צ"ע אם מותר לפותחו יותר בשבת, ומלשון השו"ע משמע שאסור. ורטיה מותר לתת על האפטור"א, ובראב"ן משמע שאסור. ומותר לקנחה ולהוציא ממנה את הליחה, א"כ יודע שיצא ממנה דם בלוע (אבל בדם כנוס מותר), ולא התירו משום צערא, כיון דאינו צער כ"כ, או שיכול לעשות הקינוח בלי להוציא דם). ומותר לתת בגד אחר על אותו מקום, דאם לא יחליף יסריח וגדול כבוד הבריות. (ס"ק צ).

סעיף כ"ט

איתא בגמרא (שבת ק"ט). **ואמר ר' עוקבא מי שנגפה ידו או רגלו צומתה ביין ואינו חושש. איבעיא להו חלא מאי, אמר ר' הלל לרב אשי כי הוינא בי רב כהנא אמרי חלא לא. אמר רבא והני בני מחווא כיון דמפנקי אפילו חמרא נמי מסי להו. וכו'.** גב היד וגב הרגל הרי הן כמכה של חלל, ומחללין עליהן את השבת. וכתב בהגהות מיימוני דאירי במכה שלא מחמת ברזל, דאי לאו הכי אפילו שלא על גבי היד והרגל מחללין שבת, ונתבאר דין זה בסעיף ז'.

פסק ההלכה - מי שקיבל מכה ביד או ברגל לא על גבם ולא מברזל (שבזה יש סכנה כנ"ל בסעיפים ו' ז'), מותר לשים יין כדי לעצור את הדם, אבל חומץ או י"ש אסור מפני שיש בהם רפואה, ומי שעור בשרו רך אסור אף ביין.

סעיף ל'

איתא במתני' (שבת קמ"ז). **מי שנפרקה ידו ורגלו לא יטרפם בצונן, אבל רוחץ הוא כדרכו ואם נתרפא. נתרפא.**

פסק ההלכה - מי שנשמטה פרק ידו או רגלו ממקומם, לא ישפשם הרבה בצונן, מפני שזה רפואה, אלא רוחץ כדרכו ואם נתרפא נתרפא.

סעיף ל"א

נטילת צפורניים ורצועות עור

איתא בגמרא (שבת צ"ד): **תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר ציפורן שפירשה רובה וציצין** (-כמין רצועות דקות הפורשות מעור האצבע סביב הציפורן) **שפירשו רובן, ביד מותר בכלי פטור אבל אסור, לא פירשו רובן, ביד פטור אבל אסור בכלי חייב חטאת.** אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן והוא שפירשו כלפי מעלה ומצערות אותו. לרש"י כלפי מעלה היינו כנגד ראשי אצבעותיו שהם למעלה כשמגביה ידיו, ולר"ת כלפי הגוף נחשב כלפי מעלה.

ליכא הוכחה דלרפואה קא מכיין.

פסק ההלכה – הסובל מכאב גרון אסור לגמוע שמן (אפילו אם נותנו לאניגרון) ולפלוט, או להשהותו בפיו ולבלוע, ויש מתירים אם בולעו לבסוף, ולבלוע את השמן מיד מותר, ויש אוסרים גם בזה, ומסיק המ"א שזה תלוי במקום, שאם אין דרך הבריאים לבלוע שמן אסור.

סעיפים ל"ג – ל"ה

חליבה ויניקת חלב בשבת

איתא בגמרא (כתובות ס.) **תניא רבי מרינוס אומר גונח יונק חלב בשבת**. והקשה הרי"ף מדאיתא בגמרא (יבמות ק"ד.) **אבא שאול אומר נוהגין היינו שיונקים מבהמה טהורה ביום טוב**. ואמרינן **היכי דמי אי דאיכא סכנה וכו'**, ומבואר שרק סכנה מתירה לינק מבהמה, אבל צער אינו מתיר יניקה בשבת. ותיריך הרי"ף דההיא מימרא אליבא דאבא שאול היא ולית הלכתא כוותיה אלא כדפסק רב יוסף (כתובות שם) הלכה כרבי מרינוס דאפילו בשבת במקום צערא לא גזרו ביה רבנן. ודעת ר"ת והסמ"ג שבצער של רעב אסור לינק, אבל בצער של חולי מותר אע"פ שאין בו סכנה.

פסק ההלכה – חליבת בהמה אסורה מדאורייתא משום מפרק שהוא תולדה של דש, ואסור לאשה להוציא חלב מדדיה לתוך כלי כדי לתתו לתינוק, ואף בשביל חולה אם אין בו סכנה אסור, אבל מותר לאשה לקלח חלב לתוך פי התינוק כדי שיתחיל לינוק בעצמו, ובשעה צ"דן בטעם ההתר, וכתב שאולי הטעם מפני שזה סכנה אם לא יינק, ונשאר בצ"ע. ולהתיז חלב על מי שנשף בו רוח רעה אסור, כיון שאין שם לא סכנה ולא צערא יתירא.

מי שכואב ליבו ורפואתו לינוק חלב רותח מבהמה, מותר לעשות זאת, אמנם אסור לינוק בשבת משום צער רעב, אבל ביו"ט אם אין לו נכרי שיחלוב עבורו, ואין לו מאכל לחלוב בתוכו, מותר לינוק. ולינוק בפה מאשה משום רפואה, מהתוספת שבת משמע שזה אסור מדאורייתא, והבה"ל נשאר בצ"ע.

סעיף ל"ו

מצטייכי והיינו שרף אילן שיש בו ריח טוב אין ללועסו או

פסק ההלכה – אסור ליטול את הצפורניים בשבת בין ביד בין בכלי בין בשיניים (סימן ש"מ), וכן אסור להסיר את רצועות העור שסביב הצפורן. ואם פירשו רובם (היינו רוב צפורן, ובציצין רוב מה שדרך בני אדם לקלוף) כלפי מעלה ומצערות אותו, מותר להסירם ביד, אך יזהר שלא יוציא דם, אבל בכלי פטור אבל אסור. ואם לא פירשו רובם, ביד פטור אבל אסור, ובכלי חייב חטאת. ונחלקו הראשונים אם כלפי מעלה היינו כלפי ראשי אצבעותיו או כלפי הגוף, וצריך לחוש לשני הפירושים, ולכן אפילו בפירשו רובם אסור ליטלם אפילו ביד.

סעיף ל"ז

מה מותר לעשות בכאב שיניים

איתא במתני' (שבת קי"א.) **החושש בשיניו לא יגמע בהם את החומץ, אבל מטבל כדרכו ואם נתרפא נתרפא**. ובגמרא (שם) **לא יגמע בהם את החומץ, והתניא לא יגמע ופולט אבל מגמע ובולע, אמר אביי כי תנן נמי מתניתין מגמע ופולט תנן**.

פסק ההלכה – הסובל מכאב שיניים אסור לגמוע חומץ ולפלוט, או להשהותו בפיו ולבלוע, אבל לבלוע מיד או לטבל כדרכו ולאוכלו מותר.

מה מותר לעשות בכאב גרון

איתא בגמרא (ברכות ל"ו.) **החושש בגרונו לא יערענו בשמן תחילה בשבת** (-להשהותו בגרונו בלא לבלוע, דמוכחא מילתא דלרפואה הוא), **אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון** (-מ"א דסילקא. ל"ה:) **ובולע**.

דעות הראשונים – שיטת רש"י שלכתחילה לא יתן השמן בפיו לשם ערעור אלא לשם בליעה, ואם בא להשהותו ישנהו. ודעת התוס' שאסור לערער אפילו בבליעה בלא שהיה דמוכחא מילתא שזה לרפואה, וכתבו שי"ל שכוונת רש"י שלא יערענו בשמן להשהותו, אבל נותן הוא לתוך אניגרון אפילו להשהותו, או בולעו בעיניה בלא שיהיו. ומהרמב"ם נראה שאניגרון לאו דווקא, אלא הכונה שמותר לבלוע הרבה שמן ולא לפולטו ולא להשהותו בגרונו, דתו

לשוף בו (וי"ג בסם) את השיניים לרפואה, ואם כוונתו לריח הפה מותר.

סעיף ל"ז

איתא במתני' (שבת ק"ט:): **אין אוכלין איזביון בשבת לפי שאינו מאכל בריאים, אבל אוכל הוא את יעזר ושותה אבוברואה. כל האוכלין אוכל אדם לרפואה וכל המשקין שותה, חוץ ממי דקלים וכוס עיקרין מפני שהן לירוקה, אבל שותה הוא מי דקלים לצמא, וסך שמן עיקרין שלא לרפואה.**

וכתב הבית יוסף שהאיסור ברפואה הוא דווקא למי שיש לו מיחוש, אבל בחולה אף שאין בו סכנה נתבאר בסעיף י"ז שמותר לקחת רפואה, ולא חיישין שמא ישחוק סממנין כיון שלא התירו לעשות מעשה הרפואה על ידי ישראל ואפילו על ידי החולה עצמו. ומשמע שמי שאינו חולה כלל מותר לו לאכול ולשתות אוכלין ומשקין שאינם מאכל בריאים, שכיון שאינו חולה ליכא למיגזר מידי, וממילא אפילו אם אינו לא רעב ולא צמא מותר לאוכלם ולשתותם, והא דנקט לרעבו ולצמאו אורחא דמילתא נקט.

פסק ההלכה - אוכל (או משקה) שדרך בריאים לאוכלו, מותר לאוכלו בשבת אף לרפואה, ואף אם הדבר מזיק קצת לשאר אברי הגוף, (שזה מוכיח שהוא לוקחו לרפואה), מ"מ מותר כיון שזה אוכל. אבל דבר שאין דרך הבריאים לאוכלו או לשתותו אסור לאוכלו או לשתותו בשבת, גזירה שמא יבוא לשחוק סממנים, ואיסור זה הוא למי שיש לו מיחוש, (והוא אסור אפילו כשאוכל או שותה לצמא, דכיון שיש לו מיחוש יאמרו שעושה כך לרפואה, ויש חולקים בזה, וצ"ע למעשה). אמנם חולה שנפל למשכב או שחלה כל גופו, אף באין בו סכנה, מותר, אמנם יש פוסקים שאוסרים גם בזה, ומ"מ א"א למחות ביד המקילים כיון שהשו"ע סתם להקל, וזה דין דרבנן. ובריא גמור מותר אם אוכל או שותה מפני הרעבון או הצמא, אבל אם עושה זאת כדי לחזק את מזגו אסור אף בריא גמור.

סעיף ל"ח

מותר לאכול שרפים מתוקים ולגמוע ביצה חיה כדי להנעים את הקול, כיון שרק בדברים העשויים לרפואה גזרו שמא ישחוק סממנים.

סעיף ל"ט

גרימת הקאה

איתא במתני' (שבת קמ"ז): **ואין עושין אפיקטיוזין** (משקה הגורם להקאה, ולא לרפואה אלא לרוען את מעיו כדי שיוכל לאכול ולשתות הרבה). ובגמרא (קמ"ז:): **אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן לא שנו אלא בסם, אבל ביד מותר. תניא רבי נחמיה אומר אף בחול אסור מפני הפסד אוכלין** (שבמעיו, שע"י האפיקטיוזין הוא רעב וחוזר ואוכל). וכתבו הרי"ף והרא"ש שרק במקום שאינו מצטער אסור, אבל למצטער שאם מקיא אוכלין שבמעיו מתרפא מותר. וכתב הבית יוסף שכוונתם להתיר משום הפסד אוכלין, אבל בשבת אסור להקיא ע"י סם אף במצטער, כיון שאפשר ביד.

פסק ההלכה - אסור לעשות אפיקטיוזין (גרימת הקאה) כדי שיוכל לאכול הרבה, ואפילו בחול אסור משום הפסד אוכלין, ואם הוא מצטער מחמת רבוי האוכל, בחול מותר אפילו ע"י סם, ובשבת אסור בסם ומותר ביד.

סעיף מ'

איתא בגמרא (שבת ס"ו:): **סחופי כסא אטבורא בשבתא שפיר דמי.**

פסק ההלכה - החושש במעיו מותר לתת על טבורו כוס ששפכו ממנה מים חמים אע"פ שיש בה הבל, וכן מותר לתת בגדים חמים או חרסים או לבנים חמים, למי שחש בבטנו ובמעיו, ואין זה בכלל מה שאסרו רחיצה בחמין.

סעיף מ"א

איתא בגמרא (שבת ס"ו:): **אמר רב חמא בר גוריא מותר לסוך שמן ומלח בשבת. כי הא דרב הונא מבי רב,**

רש"י שיש סכנה אם לא מעלים את האזנים, ולהרמב"ם אין בזה סכנה. רבינו ירוחם פסק כלישנא בתרא שמותר בסם ולא ביד.

והנה הרמב"ם כתב שמותר להעלות אזנים בין ביד בין בכלי ולהעלות אונקלי, שכל אלו וכיוצא בהם אין עושין אותן בסממנים כדי לחוש לשחיקה ויש לו צער מהם. וכתב המגיד משנה שנראה שהרמב"ם פוסק כלישנא קמא שבסם אסור, וכ"כ הר"ן. ודעת הבית יוסף שהרמב"ם גורס בגמרא בכלי במקום בסם, ופסק כלישנא קמא.

עוד איתא בגמרא (ע"ז כ"ט). **מעלין אונקלי בשבת**. ופירש רש"י שהכונה להעלות דופני בשר שתחת הלב, אי נמי לתנוך שכנגד הלב שלפעמים נכפף לצד פנים ומעכב את הנשימה, וזה עיקר.

פסק ההלכה - אם התפרקו גידי האזניים מותר להעלותם בין ביד בין בכלי, ואונקלי (תנוך שכנגד הלב) שנכפף לצד פנים ומעכב את הנשימה, מותר להעלותו, משום שדברים אלו אין אפשרות לרפאם ע"י סממנים וממילא אין לחוש שיבוא לשחוק סממנים, ויש בהם צער, ובמקום שאין צער אסור משום עובדין דחול.

סעיף מ"ד

רחיצה במים המרפאים

איתא בגמרא (שבת ק"ט). **תנו רבנן רוחצין במי גור** (ואע"פ שהם מלוחים קצת דרך לרחוץ בהם בחול, ולא מוכחא מילתא שזה לרפואה) **ובמי חמתן במי עסיא ובמי טבריא, אבל לא בים הגדול, ולא במי משרה** (של שרית פשתן, שאין דרך לרחוץ בהם אלא לרפואה) **ולא בימה של סדום** (שהם מלוחים מאד ואין דרך לרחוץ בהם אלא לרפואה). **ורמינהו רוחצין במי טבריא ובים הגדול אבל לא במי משרה ובימה של סדום, קשיא ים הגדול אים הגדול, וכו', לא קשיא הא דאשתהי** (דמוכחא מילתא שזה לרפואה) **הא דלא אשתהי** (אלא רחץ ויצא). **במאי אוקימתא לבתרייתא דלא אשתהי, אי הכי אפילו במי משרה נמי, דהתניא רוחצין במי טבריא ובמי משרה ובימה של סדום ואף על פי שיש לו חטטין בראשו, במה דברים אמורים**

ורב מבי רבי חייא, ורבי חייא מבי רבי, כי הוו מיבסמי, מייתי משחא ומילחא ושייפי להו לגוייתא ידייהו וגוייתא דכרעיהו.

פסק ההלכה - מותר לסוך כפות ידיו ורגליו בשמן ומלח המעורבים יחד כדי להפיג שכרותו, מפני שדברים אלו לא נחשבים רפואה, וכן מותר לשאוף טבק בנחיריו בין להעביר שכרותו בין להעביר כאב ראש, מפני שמצוי לעשות כך לתענוג.

סעיף מ"ב

איתא במתני' (שבת קמ"ז). **אבל לא מתעמלין**. הרמב"ם מבאר דהיינו לדרוס על גופו בכח כדי שיתייגע ויזיע. ורש"י פירש אין מתעמלין לשפשף בכח בבני מעיים.

פסק ההלכה - אין להתעמל ע"י פשיטת וקיפול זרועותיו בכח, כדי להזיע, מפני שזה נקרא רפואה, שפעמים מביאים זיעה ע"י סממנים, ואפילו בחולה שאין בו סכנה אין מותר לעשות זאת אלא בשינוי, וכ"ש היכא שאין לו אלא מיחוש בעלמא ואז אסור אפילו בשינוי, והשפשוף שעושים ליגיעי כח כדי להחזיר כוחם, מסתפק הש"ג אם דבר זה דומה לרפואה ואסור או לא, ולפמש"כ המ"א שאסור לבריא לעשות רפואה כדי לחזק מזגו, גם בזה אין להקל.

גרימת שלשול בשבת - אסור לשותות סממנים המשלשלים, או משקים המשלשלים (ס"ק קי"ח), ואפילו אין כוונתו לרפואה אסור משום צערא (ס"ק ק"מ), ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי, שמא יבוא להשקותו סממנים המשלשלים.

סעיף מ"ג

עשית דברים שאין להם רפוי בסממנים

איתא בגמרא (ע"ז כ"ח): **אמר רבי חנינא מעלים אזנים** (גידי האוזן שלפעמים יורדים למטה והלחיים מתפרקים) **בשבת. תני רב שמואל בר יהודה ביד אבל לא בסם** (הואיל ואפשר ביד). **איכא דאמרי בסם אבל לא ביד, מאי טעמא מזריף זריף** (עושה חבורה, אבל בסם אין מלאכה דאורייתא). דעת

סעיף מ"ז

החזרת עצם

איתא במתני' (שבת קמ"ז): **אין מחזירין את השבר. ובגמרא (קמ"ז): אמר שמואל הלכה מחזירין את השבר.** ופירש רש"י דסבירא ליה מחזירין תנן, ומשמע בגמרא (קמ"ח): דהלכה כשמואל וכן פסקו הרי"ף והרא"ש.

פסק ההלכה – עצם שנשברה מותר להחזירה, ועצם שנשטטה ממקומה, לדעת השו"ע מותר להחזירה, והמ"א אוסר והעתיקוהו כמה אחרונים, ומ"מ ע"י נכרי אין להחמיר, ובשלחן עצי שיטים כתב שאם יצאה העצם ממקומה לגמרי (נקע) חשיב סכנת אבר ומותר להחזירה אפילו ע"י ישראל, והנזכר לעיל לאסור איירי כשלא נשטט לגמרי ממקומו, ואם הרופא אומר שיש בזה סכנת אבר מותר גם למ"א.

סעיף מ"ח

עצירת הדם – מכה שמוציאה דם אסור להניח עליה בגד מפני שהבגד נצבע ע"י הדם, ובבגד אדום פשיטא שאסור, ובמקום הדחק יש להקל כיון שזה דרך לכלוך. ואסור לדחוק בידיו או באיזה דבר על המכה כדי להוציא ממנה דם, משום חובל, ואסור להניח על המכה דבר שמושך ליחה ודם, וי"א שגם זה אסור מדאורייתא, וכן בנתינת עלוקה על הפצע לדעת המ"א יש איסור דאורייתא, ולכן אסור לעשות דברים אלו שהם ספק דאורייתא ע"י ישראל לחשאיב"ס, ורק ע"י נכרי מותר. והמוצץ דם מן החבורה חייב, ולכן אסור למצוץ דם שבין השיניים. והרוצה לתת בגד על המכה צריך לרחוץ אותה תחילה במים או ביין כדי להעביר את הדם שבה. וי"א שמותר לכרוך קורי עכביש על המכה ולכסות בהם את הדם ושאר החבורה, ואח"כ לכרוך עליה סמרטוט, והבית יוסף מפקפק בזה, והא"ר בשם המלבושי יו"ט וכן בתו"ש מצדדים להקל.

סעיף מ"ט

אסור לשים בפי הטבעת פתילה העשויה מחלב או בורית או מנייר ושאר דברים, מפני שע"י שמכניס ומוציא כמה

שלא נשתהא (בתוך המים, דנראה כמיקר) **אבל נשתהא אסור, אלא ים הגדול אים הגדול לא קשאי, הא ביפין שבו** (שרוחצים בהם בחול שלא לרפואה) **הא ברעים שבו** (שאינן רוחצים בהם אלא לרפואה, ותרוויהו בדאישתהי), **מי משרה אמי משרה נמי לא קשאי הא דאשתהי הא דלא אשתהי.** ומבואר שמוותר לרחוץ ולהשתהות במים יפים שבים הגדול, ובמי משרה מותר רק אם לא נשתהא אפילו אם יש לו חטטים בראשו, ומשמע דמים הרעים שבים הגדול רוחצים בהם והוא שלא ישהה, וכ"כ הרמב"ם והרמב"ן והר"ן והמגיד משנה, ודלא כהרשב"א שאוסר במים רעים שבים הגדול אפילו לא נשתהא.

פסק ההלכה – מותר לרחוץ במי גרר ובמי חמתן ובחמי טבריה, אם נוהגים לרחוץ בהם גם הבריא, וכן מותר לרחוץ במים היפים שבים הגדול אע"פ שהמים מלוחים ומועילים קצת לרפוי, ואפילו למי שיש לו חטטין בראשו מותר. אבל אסור לרחוץ במים הרעים שבים הגדול ובמי משרה או בימה של סדום, דכיון שהם מאוסים אין דרך לרחוץ בהם אלא לרפואה, אמנם אם אינו שווה במ מותר מפני שנראה כמיקר, ואפילו אם יש לו חטטין בראשו מותר, והיכא שאינו מכין לרפואה אך המקום משמש לרפואה, צ"ע אם מותר. ואין לרחוץ במים המשלשלים, ולא בטיט שטובעים בו, מפני שיש בזה צער, וכתב "וקראת לשבת עונג".

סעיף מ"ה

מותר ללחוש על נחשים ועקרבים כדי שלא יזיקו, אף היכא שאינו אלא חשש רחוק שיזיקו, כיון שזה לא צידה בצורה טבעית.

סעיף מ"ו

מי שחש בעינו מותר לתת כלי ממתכת על העין כדי לקררה, והיינו בכלי שאינו מוקצה, וכן מותר להקיף את העין בטבעת או בכלי כדי שהנפיחות לא תתפשט, וכן מותר ללחוץ בסכין על חבורה כדי שלא תתפשט.

אין להתעמל ע"י פשיטת וקיפול זרועותיו בכח, כדי להזיע, מפני שזה נקרא רפואה, ואפילו בחולה שאין בו סכנה אין מותר לעשות זאת אלא בשינוי, ואם אין לו אלא מיוחש בעלמא אסור אפילו בשינוי, והשפשוף שעושים ליגיעי כח כדי להחזיר כוחם, מסתפק הש"ג אם מותר, ולפמש"כ המ"א אסור לבריא לעשות רפואה כדי לחזק מזגו, גם זה אסור. אסור לעשות אפיקטיוזין (גרימת הקאה) כדי שיוכל לאכול הרבה, ואפילו בחול אסור משום הפסד אוכלין, ואם הוא מצטער מחמת רבוי האוכל, בחול מותר אפילו ע"י סם, ובשבת אסור בסם ומותר ביד. אסור לשנות סממנים המשלשלים, או משקים המשלשלים, ואפילו אין כוונתו לרפואה אסור משום צערא.

סימן שכ"ט

ספק פיקוח נפש

פיקוח נפש דוחה שבת, ומבואר בגמרא (יומא פ"ה): דמ"וחי בהם" ולא שימות בהם לומדים שגם ספק פיקוח נפש דוחה שבת, ואיתא בגמרא (פ"ד): שאין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב (מלבד במקרים מסוימים כמבואר להלן).

סעיף א'

איתא בגמרא (יומא פ"ד): תנו רבנן מפקחין פקוח נפש בשבת והזריז הרי זה משובח.

עוד איתא התם **מכבין ומפסיקין מפני הדליקה בשבת וכו', ואפילו לחצר אחרת.** ופירש רש"י דהיינו שהנפשות בחצר אחרת מהדליקה, והם חולים או קטנים, והיינו שאין שהות להברחים לפני שתגיע לשם האש.

פסקי ההלכה

כל פיקוח נפש דוחה שבת, והזריז הרי זה משובח.

כבוי דליקה- נפלה דליקה בחצר אחרת, והוא ירא שהדליקה תתפשט לחצר זו, שיש שם חולים או קטנים שלא יכולים לברוח וכדומה, מותר לכבות את הדליקה, או להביא הרבה כלים דרך רשות הרבים כדי להפסיק בין החצר לבין הדליקה. ואם הוא יכול או לכבות או לטלטל את החולה או הקטן דרך רשות הרבים, לדעת המגן אברהם עדיף לכבות, מפני שכבוי זה מלאכה שאינה צריכה לגופה דפטור עליה, וטלטול ברשות הרבים דעת הרבה פוסקים שגם

פעמים קרוב לודאי שישיר שיער, (וצ"ע למה זה אסור והרי אינו מתכוין לכך). אבל מותר לשים בשינוי, והיינו שיאחזנה בשתי אצבעותיו ויניחנה בנחת, דבזה אין לחוש להשרת שיער. אמנם אסור לעשות את הפתילה בשבת אפילו כשעושה מנייר, משום מכה בפטיש, (ורק במקום סכנה מותר), אבל לעשות מלפת מותר, דבמאכל בהמה אין איסור תיקון כלי. וחוקן אסור לעשות אפילו בשינוי אע"פ שהוכן מאתמול, ובחולה מותר אף באין בו סכנה.

עיקרי הדינים-

חולה שיש בו סכנה מצוה לחלל שבת עבור רפואתו (ברפואה ידועה או על פי מומחה) והזריז הרי זה משובח, ועדיף לעשות את המלאכה ע"י ישראל זכר ובן דעת, ולא ע"י נכרים נשים וקטנים, והרמ"א מחמיר לעשות ע"י נכרי או קטן וכן לעשות ע"י שינוי כשאין שום עיכוב בדבר. אין להרבות בשיעורים (כגון להוסיף בסיר שמבשל) מה שלא נצרך לחולה. דברים שנחשבים פיקוח נפש: מכה של חלל (קלקול באברים הפנימיים מן השיניים ולפנים, והשיניים בכלל, ואם אפשר להמתין למוצאי שבת אין מחללים שבת), מכה שעל גב היד או הרגל או מכה שנעשית ע"י ברזל, החושש בעיניו (בתנאים מסוימים). נחלקו הפוסקים אם מותר לחלל שבת בדבר שאינו נצרך לרפואתו, אבל יש לו צורך בו, ונכון להחמיר באיסורי תורה, ולחמם את חדרו מותר. שכ"ח. מחללים שבת אפילו בשביל חיי שעה. שכ"ט.

חולה שאין בו סכנה אין מחללים עליו את השבת במלאכה דאורייתא, אמנם יש דברים שאיסורם מדרבנן שהותרו לצורך חולה שאין בו סכנה, וכדלהלן: אם נפל למשכב או שחלה כל גופו, מותר לומר לנכרי לעשות עבורו מלאכה שאסורה לישראל מדאורייתא, ונחלקו הראשונים אם מותר לעשות עבורו מלאכה דרבנן ע"י ישראל (ולהלכה מותר בשינוי), וכשיש סכנה לאחד מהאברים ואין בזה סכנת נפשות אסור לעשות מלאכה דאורייתא, ומלאכה דרבנן מותרת ע"י שינוי, ובמקום מקצת חולי מותר לעשות רק מלאכה דרבנן ע"י נכרי, ובמיוחד בעלמא גם זה אסור. סתם צרכי קטן דינם כחולה שאין בו סכנה. חבישת פצע מותר רק בדבר שאינו מרפא.

תרופות ורפואות בשבת- מי שיש לו מיוחש אסור לו לקחת תרופות או לעשות רפואות בשבת, גזירה שמא יבוא לידי שחיקת סממנים האסורה מדאורייתא משום טוחן. אופני תר: א' דבר שדרך בריאים לאוכלו או לשתותו או לעשותו. ב' חולה שנפל למשכב או שחלה כל גופו. ג' בריא שאוכל או שותה מפני הרעבון והצמא, (אבל כדי לחזק מזגו אסור). ד' דברים שאין להם רפוי ע"י סממנים ועושה זאת כדי למנוע צער, כגון לתת על טבורו כוס חמה מפני שהוא חושש במעייו. ה' דברים שנעשים כדי להפיג שכרות, כגון סיכת כפות ידיו ורגליו בשמן ומלח מעורבים.

ואם נעקרו כולם ממקום קביעותם להתפזר כל אחד לדרכו ופרש אחד מהם, אין מחללים שבת כדי להצילו, ואם יצאו יחד ועדיין הם בחבורה אחת מחללים, ואם הלכו כולם דרך החצר השנייה, ונפלה מפולת על אחד מהם, דעת רש"י שאפילו אם לא הלכו יחד, מפקחים, והתוס' הוסיפו שאפילו הלכו כולם משם ונפלה המפולת על האחרון מפקחים, ואף שהשו"ע פסק כשיטת הרמב"ם, אפשר שהוא מודה לדין זה.

תינוק שנמצא בעיר שרובה עכו"ם, לדעת השו"ע (אבן העזר סימן ד') אין מחללים עליו את השבת, ולדעת הרמ"א מחללים, ודעת הגר"א לפסוק כהרמ"א, ואם נמצא בדרך רוב העוברים עכו"ם, לכו"ע הולכים אחר הרוב.

סעיף ג'

ספק פיקוח נפש

איתא בגמרא (יומא פ"ג.) **מי שנפלה עליו מפולת, ספק הוא שם ספק אינו שם, ספק חי ספק מת, ספק נכרי ספק ישראל, מפקחין עליו את הגל, מצאוהו חי מפקחין, ואם מת יניחוהו.**

פסק ההלכה – מי שהיה בבית ונפלה שם מפולת, ויש ספק אם הוא נשאר שם, וגם אם הוא נשאר שם יש ספק אם הוא חי או מת, ואם הוא נכרי או ישראל, מפקחים עליו. ונראה שגם אם נפלה מפולת בבית שמצויים בו בני אדם ואין ידוע אם היו שם בני אדם בשעת המפולת, מפקחים.

סעיף ה'

איתא בגמרא (יומא פ"ה.) **בדק ומצא עליונים מתים, לא יאמר כבר מתו התחתונים. מעשה היה ומצאו עליונים מתים ותחתונים חיים.**

פסק ההלכה – אם פיקח גל ומצא שאלו שלמעלה מתו, ממשיך לפקח שמא התחתונים חיים.

בזמננו יש לנו דין רשות הרבים, והחיי אדם כתב שעדיף לעבור דרך רשות הרבים.

סעיף ב'

הצלת ספק נכרי ספק ישראל

איתא בגמרא (שם) **אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל לא הלכו בפיקוח נפש אחר הרוב. היכי דמי, אילימא דאיכא תשעה ישראל וחד גוי ביניהו, הא רובא ישראל ניהו. אי נמי מחצה על מחצה, ספק נפשות להקל. אלא דאיכא ט' גוים וחד ישראל, הא נמי פשיטא, דהוה ליה קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, לא צריכא דפריש חד מינייהו ואזיל לחצר אחרת ונפלה, מהו דתימא כל דפריש מרובא פריש ולא מפקחין, קא משמע לן. איני והאמר רב אסי אמר רבי יוחנן ט' גוים ואחד ישראל באותה חצר מפקחין בחצר אחרת אין מפקחין, לא קשיא הא דפריש כולהו הא דפריש מקצתייהו.**

וכתב הרא"ש דהא דפריש כולהו היינו שפרשו מאותה חצר שהיו שם בשעת עקירתן, ונכנס אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו מפולת, אין מפקחין עליו, דכיון שעקרו כולם אין כאן ישראל קבוע וכל דפריש מרובא פריש. והא דפריש מקצתייהו היינו שפירש אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו מפולת, ובזה מפקחין כיון דנשארו האחרים קבועים במקומם, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, וספק נפשות להקל. וכן דעת הרי"ף והרמב"ם, וכן הלכה. ורש"י ועוד ראשונים מבארים אחרת את דברי הגמרא.

פסקי ההלכה

אם היו כמה נכרים בחצר וישראל אחד ביניהם, ונפלה מפולת על אחד מהם, או אפילו פרשו מקצתם או רובם לחצר אחרת ונפלה מפולת על אחד מהם, אין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב, ומותר לחלל שבת כדי להצילו, (וכתב הריטב"א שזה דווקא בדעתו לחזור לחבורה, אך לא הוזכר דין זה בשאר הפוסקים).

כללי חילול שבת במקום סכנה

סעיף ד'

איתא בגמרא (יומא פ"ה) **מצאוהו חי [מפקחין]. פשיטא, לא צריכא, דאפילו לחיי שעה.**

עוד איתא בגמרא (שם) **תנו רבנן עד היכן הוא בודק, עד חוטמו, ויש אומרים עד לבו. אמר רב פפא מחלוקת ממטה למעלה** (שמצאו דרך מרגלותיו ובודק והולך לצד מעלה), **אבל ממעלה למטה, כיון דבדק ליה עד חוטמו שוב אינו צריך, דכתיב "כל אשר נשמת רוח חיים באפיו".** ופסק הרמב"ם כמ"ד עד חוטמו, וכתב הבית יוסף שנראה שטעמו משום שספק נפשות להקל, ודלא כרבינו ירוחם שפסק כתנא קמא.

פסקי ההלכה

מי שאינו יכול לחיות אלא שעה מחללים עליו את השבת, (ומי שנפלה עליו מפולת והוא מרוצץ מפקחים עד חוטמו אף אם פגעו ברגליו תחילה ואין מרגישים חיות בליבו, ובודקים בחוטמו אם יש בו חיות), ואף אם הוא במצב שאינו יכול לקיים שום מצוה, או שהוא קטן וימות לפני שיתחייב במצוות, או שהוא חרש או שוטה, מחללים עליהם את השבת. ואפילו גוסס מפקחים עליו את הגל או מחללים שבת לצורך רפואה שיכולה להאריך את חייו מעט. ומי שנתחייב מיתה בבי"ד, דעת הפמ"ג שמחללים עליו שבת כיון שא"א להורגו בשבת, אבל הבה"ל מפקפק בזה.

הבא במחתרת ונפלה עליו מפולת בזמן שהיה מותר להורגו, אין מפקחים עליו, דגברא קטילא הוא. (מ"ב ס"ק ט').

מי שהוא בעל עבירות להכעיס אסור להצילו אף בחול, וכ"ש שאין מחללים עליו את השבת, אבל בעל עבירות לתיאבון כל זמן שאינו כופר בתורה מחללים שבת כדי להצילו. (שם).

סעיפים ו' ז'

חילול שבת בנכרים שצרים על עיירות ישראל
איתא בגמרא (עירובין מ"ה). **אמר רב יהודה אמר רב נכרים**

שצרו על עיירות ישראל אין יוצאין עליהם בכלי זיין, ואין מחללין עליהן את השבת. תניא נמי הכי נכרים שצרו וכו', במה דברים אמורים כשבאו על עסקי ממון, אבל באו על עסקי נפשות יוצאין עליהן בכלי זיין, ומחללין עליהן את השבת. ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו על עסקי נפשות אלא על עסקי תבן וקש יוצאין עליהן בכלי זיין, ומחללין עליהן את השבת.

פסק ההלכה - עכו"ם שצרים על עיירות ישראל, אם באו בשביל ממון, לא התירו לחלל שבת בשביל זה, אבל אם באו על עסקי נפשות, או בסתמא (דספק נפשות להקל), יוצאים עליהם בכלי זין ומחללים שבת, ובעיר הסמוכה לגבול אפילו באו על עסקי תבן וקש, מחללים שבת. ואפילו אם יצא קול שעומדים לבוא על עסקי נפשות או לעיר הסמוכה לספר, מותר ללבוש כלי זין ולעשות קול בעיר, כדי שלא יבואו. וי"א שבזמן הזה אף אם באו על עסקי ממון מחללים שבת, כיון שיש לחוש שיעמוד אחד נגדם ולא יתן את ממונו ויהרגוהו, והכל לפי הענין לפי מה שהוא משער כעסם ופחזותם, אמנם אם באו כנגד אחד, יניח לקחת ממונו ולא יחלל שבת. ובזמננו אם באו מהאומות הסמוכות לשלול שלל, חייבים לצאת בכלי זין כדינא דמלכותא, מפני שיש חשש שיושבי הארץ יכעסו עלינו.

סעיף ח'

איתא במתני' (תענית י"ט). **על אלו מתריעין בשבת, על עיר שהקיפוח גוים או נהר, ועל ספינה המטורפת בים. רבי יוסי אומר לעזרה אבל לא לצעקה.** ומבואר שיש מחלוקת אם מתריעים לצעקה, אבל לעזרה לכו"ע מתריעים.

פסק ההלכה - הרואה ספינה המיטרפת בים ויש בה ישראל, או שנהר שוטף, או שרודפים אחרי ישראל להורגו (בין אם הרודף הוא ישראל בין נכרי בין בעל חי מסוכן), מותר לחלל שבת כדי להצילו, אף בעשית כמה מלאכות.

אם יש סכנה למציל אינו חייב להציל חבירו, ואפילו ספק סכנה שלו קודם לוודאי סכנה של חבירו, אולם צריך לשקול

הכלי בראשה בשערה), **דכמה דאפשר לשנויי משניין.**

דעות הראשונים - הרמב"ם פוסק שאין סחיטה בשיער, וכתב הבית יוסף שהרמב"ם סובר שרב אשי לא בא לחלוק אלא לומר שאין ראייה מהברייטא שאין סחיטה בשיער. אמנם לענין יולדת פסק הרמב"ם להביא שמן בכלי התלוי בשיער, וביאר המגיד משנה שאע"פ שאין מלאכת סחיטה בשיער, איסורא מיהא איכא, ועדיף להוציא בשינוי בלי איסור אחר, מאשר להוסיף גם איסור סחיטה.

פסקי ההלכה

יולדת היא כחולה שיש בו סכנה, ומחללים שבת לכל מה שהיא צריכה, וכגון לקרוא למיילדת מחוץ לתחום או לילד אותה.

ראוי לאשה שהיא מגיעה לחודש התשיעי להכין בערב שבת דברים הנצרכים לה, כדי שלא תצטרך לחלל שבת אם תלד בשבת.

כל מלאכה שאפשר לעשותה בשינוי יעשוה בשינוי, (ותב המ"ב דיולדת חמורה משאר פיקוח נפש, כיון שלידה זה דבר טבעי, ואין אחת מאלף מותה מחמת לידה), וכגון אם צריכים להביא לה כלי עם שמן, תביאנה חביתה בידה, ואם א"א תביאנה כשהוא תלוי בשערה, (אבל לא תביאנה בשערה בלא כלי ואח"כ תסחוט, דאף שאין סחיטה בשיער לחיוב, מ"מ יש כאן עוד איסור שבות). ואם כשעושה בשינוי אינו עושה בזריזות כמו בלי השינוי, מצוה לעשות בלא שינוי למחר הדבר בכל כוחו.

הדלקת נר - מותר להדליק נר בלילה עבור יולדת, אף בלא מומחה שיגיד שהיא צריכה, ואף שחברותיה יכולות להסתדר בחושך, מ"מ קים להו לחכמים שלא תתישב דעתה בלא נר, וישוב דעת היולדת הוא דבר שיש בו סכנה, ולכן מותר להדליק אפילו אם היא סומא, ואפילו כשהיא והמיילדת לא אומרות כלום, אמנם משמע ברמב"ם שקודם פתיחת הקבר אף שהיא צועקת בחבליה אין מדליקים א"כ היא אומרת שהיא צריכה.

היטב אם יש בזה ספק סכנה ולא לדקדק ביותר, כאותה שאמרו שהמודקדק בכך סופו בא לידי כך. מ"ב ס"ק י"ט.

סעיף ט'

איתא בגמרא (עירובין מ"ה.) **וכל היוצאין להציל חוזרין למקומן. ואפילו טובא, והא אמרת רישא אלפים אמה ותו לא. אמר רב יהודה אמר רב שחוזרין בכלי זיין למקומן.**

פסק ההלכה - כל היוצאים להציל מותר להם לחזור עם כלי זינם למקומם.

סימן ש"ל

דיני יולדת בשבת

יולדת הרי היא כחולה שיש בה סכנה ומחללים עליה את השבת, מפני שהיא עלולה להסתכן בלידתה, ולהלן יבואר איזה מלאכות מותר לעשות בשבת עבור יולדת, וממתי עד מתי היא נקראת יולדת, ומה מותר לעשות ביולדת נכרית משום איבה.

סעיף א'

איתא במתני' (שבת קכ"ח:) **ומילדין את האשה בשבת, וקורין לה חכמה ממקום למקום, ומחללין עליה את השבת.** ובגמרא איתא **תנו רבנן אם היתה צריכה לנר חבירתה מדלקת לה את הנר, ואם היתה צריכה לשמן חבירתה מביאה לה שמן ביד, ואם אינו ספק ביד מביאה בשערה, ואם אינו ספק בשערה מביאה לה בכלי.** אמר מר אם היתה צריכה לנר חבירתה מדלקת לה את הנר, פשיטא, לא צריכא בסומא, מהו דתימא כיון דלא חזיא אסור, קא משמע לן איתובי מיתבא דעתה, סברא אי איכא מידי חזיא חבירתה ועבדה לי. אם היתה צריכה לשמן וכו', תיפוק ליה משום סחיטה, רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו אין סחיטה בשיער, רב אשי אמר אפילו תימא יש סחיטה בשיער מביאה לה בכלי דרך שערה (-שכורכת

יהושע אמר משעה שהדם שותת ויורד, ואמרי לה משעה שחברותיה נושאות לה באגפיה (- בזרועותיה, שאינה יכולה להלך).

דעות הראשונים - כתב הר"ף שרב הונא מדבר קודם שתשב על המשבר, והלכה כאב"י, ואין מחללים עליה שבת עד שיהא דם שותת ויורד ותשב על המשבר. אבל דעת הרמב"ם והרא"ש והר"ן שמותר כבר משעה שהדם שותת, דספק נפשות להקל. והרמב"ן כתב שאין כאן מחלוקת, והדבר תלוי בטבע כל אשה, ומשעה שיש אחד מהסימנים המוזכרים בגמרא מחללים עליה שבת, והלכה כהרמב"ן.

פסק ההלכה - כל דבר שאם נמתין לסימני יולדת ורק אז נחלל שבת זה כבר יהיה מאוחר, כגון שהמיילדת תאחר לבוא, מותר לעשות כבר משעה שיש לה ספק בדבר, ואפילו אם המיילדת מוחזקת לג' פרסאות ואפילו צריכים לשאת אותה מותר. אמנם בדבר שאפשר לעשותו מיד בשעת הצורך, אין לחלל שבת אלא משעה שתשב על המשבר, או משעה שהדם שותת, או משעה שאינה יכולה ללכת בלי שישאו אותה.

סעיף ד'

עד מתי היא נקראת יולדת

איתא בגמרא (שבת קכ"ט). **אמרי נהרדעי, חיה- שלשה שבועה ושלושים. שלשה, בין אמרה צריכה אני ובין אמרה לא צריכה אני מחללין עליה את השבת. שבועה, אמרה צריכה אני מחללין עליה את השבת. אמרה לא צריכה אני אין מחללין עליה את השבת. שלשים, אפילו אמרה צריכה אני אין מחללין עליה את השבת, אבל עושין על ידי ארמאי, כדרב עולא בריה דרב עילאי דאמר כל צרכי חולה נעשין על ידי ארמאי בשבת, וכדרב המנוא דאמר רב המנוא דבר שאין בו סכנה אומר לנכרי ועושה.**

דעות הראשונים - כתבו הרמב"ן והר"ן והמגיד משנה שבתוך ג' ימים מותר לעשות ליולדת מה שרגילים לעשות עבורה בחול, אע"פ שאין שם לא חכמה ולא רופא, אמנם אם יש חכמה או רופא והם אומרים שאינה צריכה, אסור,

סעיף ב'

חילול שבת עבור יולדת נכרית

איתא בגמרא (עבודה זרה כ"ו). **תנו רבנן בת ישראל לא תיילד את הנכרית מפני שמייילדת בן לעבודה זרה. ורמינהו יהודית מיילדת ארמאית בשכר אבל לא בחנם. אמר רב יוסף בשכר שרי משום איבה. סבר רב יוסף למימר אולודי גויה בשבתא בשכר שרי משום איבה, אמר ליה אב"י יכלה למימר לה דידון דמנטרי שבתא מחללין עלייהו דידכו דלא מנטרי שבתא לא מחללין.**

והקשו התוספות דמשמע מדברי אב"י שאם יש איבה מותר ליילד נכרית בשבת, וכן ההוא אמינא של רב יוסף, ואיך מתירים איסור דאורייתא משום איבה, שהרי הוצאת עובר זה איסור דאורייתא כדאיתא בגמרא (שבת ק"ז:) שהמושיט ידו למעי בהמה ודלדל עובר שבמעיה חייב משום עוקר דבר מגידולו דהוא תולדת גוזה. ותירצו התוס' דמירי ביושבת על המשבר שכבר נעקר לצאת, אי נמי כיון דכלו לו חדשיו פסקו גידוליו. ומבואר שבדבר שיש בו חילול שבת אסור גם היכא דאיכא איבה.

פסק ההלכה - יולדת נכרית אין מיילדים אותה בשבת, ואפילו בשכר דבחול מיילדים משום איבה בשבת אסור, משום שיכולה להשתמט ולומר שאין מחללים שבת אלא עבור מי ששומר שבת, ובדבר שאין בו חילול שבת מותר היכא דאיכא איבה. וגר תושב מותר ליילדו בשבת בדבר שאין בו חילול שבת, ואפשר שאפילו באיסור דרבנן מותר. ולענין קראים עיין מ"א ובאר היטב, ומשמע מהפמ"ג שבאיסור דאורייתא אסור לכו"ע אפילו בשכר, ואפילו באיסור דרבנן מצד הפמ"ג להחמיר, ואכמ"ל.

אסור לעשות שום מלאכה דאורייתא בשבת עבור רפוי נכרים, וגם במלאכה דרבנן אינו ברור להתיר משום איבה.

סעיף ג'

ממתי נקראת יולדת

איתא בגמרא (שבת קכ"ט). **מאימתי פתיחת הקבר, אב"י אמר משתשב על המשבר, ורב הונא בריה דרב**

סעיף ו'

הדלקת מדורה לחימום עבור יולדת או חולה

איתא בגמרא (שבת קכ"ט). **אמר רב יהודה אמר שמואל עושין מדורה לחיה בשבת בימות הגשמים. סבור מינה לחיה אין לחולה לא, בימות הגשמים אין בימות החמה לא. ולא היא וכו', דאמר רבי חייא בר אבין הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה ואפילו בתקופת תמוז.**

דעות הראשונים – דעת רש"י שמותר לעשות מדורה גם לחולה, אבל הרמב"ם מתיר לעשות מדורה לחיה אפילו בימות החמה, מפני שהצינה מזיקה לחיה הרבה במקומות הקרים, אבל לחולה אסור, ולמי שהקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז, וכ"כ הסמ"ג, וביארו המגיד משנה שלפי הרמב"ם הראיה מהקיז דם היא להתיר גם בימות החמה, ולא להתיר בכל חולה, וכעין זה כתב הר"ן. וכתב המגיד משנה שהיה סבור שמה שהרמב"ם אוסר לעשות מדורה לחלולה היינו אפילו לחולה שיש בו סכנה, דאין הצינה סכנה בשבילו, אבל מהראב"ד משמע דמייירי בחולה שאין בו סכנה, והמגיד משנה מבטל דעתו מפני דעת הראב"ד וס"ל שאם יש בו סכנה מחללים שבת לכל צרכיו אע"פ שאין סכנה במניעת אותו דבר, ובסימן שכ"ח נתבאר שמרש"י משמע לאסור בזה, וי"ל שגם הרמב"ם סובר כך וכמו שהיה סבור המגיד משנה מעיקרא.

וכתב המגיד משנה שנראה מדברי הראב"ד דלחיה כל שלשים עושין לה מדורה דכל שלשים לענין מדורה יש בה סכנה.

פסק ההלכה – כתב השו"ע שמותר להדליק מדורה או תנור עבור יולדת כל שלושים אם יש לה צער צינה, ואפילו בתקופת תמוז, (ואם אפשר יעשו ע"י נכרי). והביאור הלכה מאריך להוכיח ששאר הפוסקים אוסרים בזה, והסיק שקשה מאד להקל בזה וצ"ע למעשה.

ולענין שאר חולה, ע"י נכרי מותר לעשות מדורה אם הוא צריך לכך אפילו באין בו סכנה, ובחולה שיש בו סכנה אם

והרבה אינן עושות מדורה ואינן מחממות חמין בחול על סמך חכמה ורופא, ודעת רב אחאי גאון להתיר לעשות מדורה ולחמם חמין תוך שלשה אפילו אם היא ורופאים אומרים שאינה צריכה.

פסקי ההלכה

בג' הימים הראשונים, אפילו אמרה אינה צריכה, מחללים שבת עבור דברים שחברותיה אומרות שדבר זה עושים לכל יולדת וכל יולדת צריכה לכך, ואין כאן רופא או מיילדת לשואלם אם היא צריכה לכך. וכתב הרשב"א שמותר לבשל בשבת עבור יולדת דברים מחזקים ומאכלים בריאים, אף שהיא אומרת שהיא לא צריכה שיבשלו עבורה בשבת, ומ"מ אם רופא או מיילדת אומרים שאינה צריכה אין מחללים, וכתב המ"א שעכשיו נוהגים שהיולדת אוכלת בשבת חמין של אתמול, וכתב המ"ב דמ"מ הכל לפי החולה.

שיטת המגן אברהם שאם **ילדה באמצע יום רביעי**, אין השבת בכלל הג' ימים, דלא חשבינן מעת לעת, והמ"ב מביא מכמה פוסקים שמחשבים מעת לעת, וכתב שלענין יוה"כ ודאי יש לצדד להקל, ולענין שבת אם לא נזדמן נכרי מותר על ידי ישראל.

כתב הלחם משנה שמתחילים את מנין ג' הימים מגמור הלידה, אמנם יש לדון בדבריו, וי"ל שמחשבים משעה שיתחיל הדם להיות שותת, ורק אם הלידה נמשכה קרוב לשלשה ימים אינו בכלל זה, ובזה נעשית חולה בשאר איברי גופה, ויולדת שהיא חולה אין בה את הישעורים של יולדת רגילה, וצ"ע.

מג' ימים ועד שבעה בסתמא מחללים, אבל אם היא אומרת שאינה צריכה אין מחללים אפילו אם חברותיה אומרות שהיא צריכה, אבל אם רופא או מיילדת אומרים שהיא צריכה מחללים, ואם היא אומרת שהיא צריכה מחללים אפילו אם רופא או מיילדת אומרים שאינה צריכה.

משבעה ואילך אין מחללים, וכל שלושים יום הרי היא כחולה שאין בו סכנה שמותר לומר לנכרי שיעשה, ואם רופא מומחה אומר שנתחדש לה חולי י"ל שמותר לחלל.

תאומים וטבוריהם דבוקים זה בזה. ודעת הבית יוסף שאין ראייה מדברי הרא"ש לאסור בזה, והרי"ף מתיר גם בתינוק אחד, וכן משמע ברמב"ם, וכן עמא דבר.

פסק ההלכה – מותר לקשור את הטבור ולחתוך אותו אחרי הקשירה, וכן מותר לרחוץ את הולד ולמלוח אותו כדי שיתקשה הבשר, (ונחלקו הפוסקים אם מותר לעשות מלאכה דאורייתא בשביל זה, ולהביא סכין או לחמם מים ע"י עכו"ם בודאי מותר). ומותר לטמון את השליא, אבל בקרקע אסור.

סעיף ח'

חילול שבת עבור תינוק שנולד קודם זמן

איתא בגמרא (שבת קל"ה). **תניא בן שמנה הרי הוא כאבן ואסור למלטלו, אבל אמו שוחה עליו ומניקתו מפני הסכנה.** ובגמרא (שם קל"ו). **איתא ספק בן שבעה ספק בן שמנה אין מחללין עליו את השבת. אמאי, נימהליה ממה נפשך, אם חי הוא שפיר קא מהיל, ואם לאו מחתך בבשר הוא.** אמר מר בריה דרבינא **אנא ורב נחומי בר זכריה תרגימנא, מימהיל הכי נמי מהלינן ליה, לא נצרכה אלא למכשירי מילה ואליבא דרבי אליעזר.**

וכתב הטור שדין ספק בן שבעה ספק בן שמונה, כדין בן שמונה ודאי. וכתבו התוס' והרא"ש דמירי דווקא שלא גמרו שערו וציפרניו, דאי גמרו שערו וציפרניו אפילו ידוע שהוא בן שמנה (כגון שפירש ממנה אחר שבעל) מותר לטלטלו ולמולו בשבת, דבן שבעה הוא ואשתהווי אשתהי.

הוצאת החלב בשבת – בהא דאיתא בגמרא שאמו שוחה עליו ומניקתו מפני הסכנה, פירש רש"י דהיינו שהחלב הרב שבדדיה מביאה לידי חולי. וכתבו התוספות והרא"ש דלאו דוקא סכנה, אלא בשביל צערא בעלמא מותר, ואפילו לחלוב בעצמה ולהוציא החלב מותר, כדמצינו שמותר להפיס מורסא במלאכה שאינה צריכה לגופה משום צערא, וכ"כ רבינו ירוחם, וכן הדין לדעת הרמב"ם (אע"פ שמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה). וכתב המרדכי בשם רב ניסים גאון שלמד מתוספתא שאסור לאשה לחלוב מדדיה

אומר שצריך מותר ע"י ישראל אם א"א ע"י נכרי.

חילול שבת לצורך התינוק

מותר לחלל שבת לצורך הצלת חיי עובר או תינוק, אא"כ התינוק לא עתיד לחיות אפילו ל' יום, ולהלן יבואר איזה דברים הם פיקוח נפש ומותר לעשותם, ועוד דברים נוספים שאסורים מדרבנן והתיירות באופנים מסוימים.

סעיף ה'

חילול שבת לצורך הוצאת התינוק כשאמו מתה

איתא בגמרא (ערכין ז') **האשה שישבה על המשכר ומתה בשבת, מביאין סכין ומקרעים את כריסה ומוציאין את הוולד.** פשיטא, מאי עביד, מחתך בבשר הוא. אמר רבה לא נצרכה להביא סכין דרך רשות הרבים. ומאי קמשמע לן דמספיקא מחללינן שבטא, תנינא וכו', מהו דתימא התם הוא דהוה ליה חזקה דחיותא, אבל הכא דלא הוה ליה חזקה דחיותא מעיקרא אימא לא, קמ"ל.

פסק ההלכה – עובר שמתה אמו מביאים סכין בשבת אפילו דרך רשות הרבים (דאילו בחיתוך הבטן ליכא חילול שבת), וקורעים בטנה ומוציאים את הולד, שמא ימצא חי. וכתב הרמ"א שעכשיו אין נוהגים כך אף בחול, משום שאין בקיאים להכיר במיתת האם בזמן שהעובר יכול לחיות, ואין לחתוך לפני שמכירים במיתתה שמא רק נתעלפה ואם יחתכוה ימיתוה.

סעיף ז'

חילול שבת לצורך הולד

איתא בגמרא (שבת קכ"ט:) **אמר רב כל האמור בפרשת התוכחה עושין לחיה בשבת.** ובמתני' (קכח:) איתא **וקושרין את הטבור, רבי יוסי אומר אף חותכין.** ובגמרא (קכט:) **אמר רב נחמן אמר רבה בר אבהו אמר רב מודים חכמים לרבי יוסי בטבור של שני תינוקות שחותכין משום דמנתחי אהרדי** (שכל אחד זז לצד אחר, ונמצאו מסוכנים).

וכתב הטור שהרא"ש פסק שאין חותכין הטבור אא"כ הם

הרבה אחרונים מתירים אפילו אחרי חודש או חודשיים, ואין להחמיר בזה, ואם נתפרקה חוליה מהשדרה אין ליישב החוליות זה על זה, אבל ביום הלידה יש לצדד להקל אף בזה.

סעיף י'

איתא בגמרא (שבת קמ"ז:) **אמר רבי יוחנן לפופי ינוקא בשבתא שפיר דמי**. ופירש רש"י דהיינו לכרוך אבריו כדי שיתיישבו ולא יתעקמו.

פסק ההלכה – מותר לכרוך את התינוק בבגדיו כדי שלא יתעקמו אבריו, וברא"ש משמע שאף כדי ליישר אבריו שכבר נתעקמו מותר לעולם, ואם נתפרקו חומרי השדרה מהב"ח משמע שאין מחזירים לא בידים ולא בבגדים, ובמאירי משמע ש"י ליפוף בגדים מותר. ותינוק שאין כורכים אותו בחול אסור לכורכו בשבת.

סעיף י"א

אם נפלה ערלת גרון הולד, מותר לשים אצבע בתוך פיו ולסלק את הערלה למקומה, אע"פ שלפעמים מקיא.

עיקרי הדינים –

דיני יולדת – יולדת היא כחולה שיש בו סכנה, ומחללים שבת לכל מה שהיא צריכה, וכגון לקרוא למיילדת מחוץ לתחום או לילד אותה, אמנם ראוי שכשהיא מגיעה לחודש התשיעי תכין בערב שבת דברים הנצרכים לה, כדי שלא תצטרך לחלל שבת. וכן כל דבר שאפשר יעשו ע"י שינוי, (וחמיר משאר פיקוח נפש, כיון שלידה זה דבר טבעי, ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה), ומותר להדליק נר בלילה עבור יולדת אפילו היא סומא, ואף שחברותיה יכולות להסתדר בחושך, מ"מ קים להו לחכמים שלא תתישב דעתה בלא נר, וישוב דעת היולדת הוא דבר שיש בו סכנה.

כל דבר שאם נמתין לסימני יולדת זה כבר יהיה מאוחר, כגון שהמיילדת תאחר לבוא, מותר לעשות כבר משעה שיש לה ספק בדבר, ואפילו אם המיילדת מחוץ לג' פרסאות ואפילו צריכים לשאת אותה מותר. אמנם בדבר שאפשר לעשותו מיד בשעת הצורך, אין לחלל שבת אלא משעה שתשב על המשבר, או משעה שהדם שותת, או משעה שאינה יכולה ללכת בלי שישאו אותה.

בג' הימים הראשונים, אפילו אמרה אינה צריכה, מחללים שבת עבור דברים שחברותיה ואומרות שדבר זה עושים לכל יולדת וכל יולדת צריכה לכך, ואין כאן רופא או מיילדת לשואלם אם היא צריכה לכך. מג' ימים

ביד בשבת להקל, דלא שרי אלא ביניקת התינוק. וי"א דדווקא להוציא חלב לתוך כלי אסור, אבל לקרקע מותר.

פסק ההלכה – מה שנתבאר לעיל שמותר לעשות לצורך הולד מיירי בנולד לתשעה או לשבעה, אבל בנולד לשמונה דודאי לא יחיה, או ספק לשבעה ספק לשמונה, אם לא נגמרו שערו וצפורניו אין מחללים עליו ואין מטלטלים אותו, אבל מותר לאמו לשחות עליו ולהניקו מפני צער החלב, וכן יכולה להוציא חלב ביד שישפך לארץ החלב המצער אותה, אמנם האחרונים הסכימו שזה דווקא בודאי בן ח', כגון שבעל ופירש, אבל מספק מחללים שבת עבור כל תינוק. ואם נגמרו שערו וצפורניו מחללים אפילו בודאי בן שמונה, והגר"א כתב שרק בשהה ל' יום מותר לחלל שבת בנגמרו שערו וצפורניו, וכן לענין טלטלו אפילו קודם ל' יום, וכן מותר למוהלו ממה נפשך, אבל לא לענין מלאכות.

סעיף ט'

תיקון אברי הולד

איתא בגמרא (שבת קכ"ג.) **אסובי ינוקא, רב נחמן אסיר, ורב ששת שרי**. ופסקו הר"ף והרא"ש כרב ששת דשרי. רש"י מפרש שהכונה ליישר אבריו שנתפרקו מחמת הלידה, וכתב הרא"ש דדווקא ביום הלידה מותר, וביאר הבית יוסף שהכונה ליום אחרי הלידה, שהרי ביום הלידה מבואר בגמרא (קכ"ט:) שמותר גם לרב נחמן. ופירוש ר"ח בדברי הגמרא יבואר בסעיף י"א, ובסימן שכ"ח נתבאר ביאור נוסף שכתב המגיד משנה בדעת הרמב"ם.

עוד איתא בגמרא (שבת קמ"ז) **תנן אין מעצבין את הקטן**. ומוקי לה בגמרא **בחומרי שדרה**, משום דמיחזי כבונה. ופירש רש"י דהיינו להחזיר חוליות השדרה שנתפרקה אחת מהם, וכתב הבית יוסף דמיירי לאחר זמן, שהרי ביום הלידה מותר לכו"ע.

פסק ההלכה – מותר ליישר בידיו את אברי הולד שנתפרקו מחמת צער הלידה. המ"א מתיר בזה רק ביום הלידה, אבל

סעיף ב'

הסרת הציצין

איתא בגמרא (שם קל"ג:) **המל, כל זמן שהוא עוסק במילה, חוזר בין על הציצין המעכבין את המילה בין על הציצין שאין מעכבין את המילה, פירש, על ציצין המעכבין את המילה חוזר, על ציצין שאין מעכבין את המילה אינו חוזר.** ואיתא במתני' (שם קל"ז.) **אלו הן ציצין המעכבין את המילה, בשר החופה את רוב העטרה.** ופירש רש"י שרוב העטרה אין הכונה דווקא רוב הקיפה, אלא אפילו רוב גובהה במקום אחד. ודעת בעל העיטור שאף על ציצין שאין מעכבין חוזר.

פסק ההלכה- אם עדיין לא סיים למול יכול לחתוך גם ציצין (-רצועות בשר מהערלה או מעור הפריעה) שאין מעכבים את המילה או את הפריעה, אבל אם סילק ידו אינו חוזר אלא על ציצין המעכבין. וכתב הר"ן שאפילו אם סילק ידו מהחיתוך אם עדיין לא גמר לפרוע ג"כ מותר לחזור על ציצין שאין מעכבין, (ואם הוא עוסק במציצה מסתפק הר"ן אם מותר), ולפ"ז אפילו אם הפורע הוא אדם אחר, מותר לראשון לחזור על ציצין שאין מעכבים כל זמן שהשני עוסק בפריעה. וציצין המעכבים היינו בשר החופה רוב הקיפה של עטרה אפילו אינו רוב גבהה, או רוב גבהה של עטרה במקום אחד.

סעיף ג'

האם מלים בשבת מי שנולד בחודש השמיני

איתא בגמרא (שם קל"ה.) **אמר מר ולא ספק דוחה שבת, לאתויי מאי, לאתויי הא דתנו רבנן בן שבעה מחללין עליו את השבת, בן שמנה אין מחללין עליו את השבת, ספק בן שבעה ספק בן שמנה אין מחללין עליו את השבת.** ובתנן הכי (קל"ה:) **איתא תניא רבי שמעון בן גמליאל אומר, כל עששה שלשים יום באדם אינו נפל, ודייקין הא לא שהה ספיקא הוי, מימהל היכי מהלין ליה, אמר רב אדא בר אבהה מלין אותו ממה נפשך, אי חי הוא שפיר קא מהיל,**

ועד שבעה בסתמא מחללים, אבל אם היא אומרת שאינה צריכה אין מחללים אפילו אם חברותיה אומרות שהיא צריכה, אבל אם רופא או מיילדת אומרים שהיא צריכה מחללים, ואם היא אומרת שהיא צריכה מחללים אפילו אם רופא או מיילדת אומרים שאינה צריכה. משבעה ואילך אין מחללים, וכל שלשים יום הרי היא כחולה שאין בו סכנה שמותר לומר לנכרי שיעשה.

מותר לחלל שבת לצורך הצלת חיי עובר או תינוק, כגון לקשור את הטבור ולחותכו, אא"כ התינוק לא עתיד לחיות אפילו ל' יום כגון בנוולד לשמונה ולא גמרו שעריו וצפורניו.

סימן של"א

דיני מילה בשבת

איתא בשו"ע (יו"ד רס"ד ג') כיצד מלין: חותכין את הערלה כל העור החופה העטרה עד שתתגלה העטרה, ואח"כ פורעין את הקרום הרך שלמטה מהעור, בצפורן, ומחזירו לכאן ולכאן עד שיראה בשר העטרה, ואח"כ מוצצין המילה עד שיצא הדם מהמקומות הרחוקים, כדי שלא יבא לידי סכנה. עכ"ל. ופעולות אלו מותרות לצורך מילה למרות שיש בהם מלאכה, (שהרי במילה ובמציצה הוא מוציא דם והוי חובל, וחובל חייבו משום שוחט והיינו נטילת נשמה, כי הדם הוא הנפש, וי"א שחייבו משום דש, וי"א משום צובע) דכתיב "וביום השמיני ימול בשר ערלתו" - ואפילו בשבת, והמציצה מותרת מפני שבלי המציצה יש סכנה לולד. ובסימן זה יבואר איזה מילה דוחה שבת, ומה במילה דוחה שבת, ואלו דברים נוספים השייכים ללאחר המילה דוחים שבת מפני פיקוח נפש.

סעיף א'

איתא במתני' (שבת קל"ג.) **עושין כל צרכי מילה בשבת, מוהלין ופורעין ומוצצין, ונותנין עליה איספולנית וכמון.**

פסק ההלכה- עושים כל צרכי מילה בשבת מוהלים ופורעים ומוצצים, ונותנים כמון או איספולנית על מקום המילה. ובתשובת בנין ציון כתב שמותר למצוץ רק בפה ולא על ידי דבר אחר שהמציאו הרופאים החדשים, וביד אלעזר מתיר למצוץ בספוג שזה יותר טוב ממציצה בפה, ואפילו בשבת מותר בספוג.

מרוב הנולדים שהם בני קיימא, כמו שבעוד דברים מצינו שסומכים על הרוב, ואם לא גמרו שערו וציפורניו איתרע ליה רובא ולכן לא מלים אותו, ואע"פ שאם הוא נפל אין כאן איסור תורה, דאינו אלא מחתך בבשר, מ"מ לא רצו חכמים להתיר טלטול במקום שקרוב לו דאי שאלו בן קיימא.

פסק ההלכה – הנולד לשמונה וגמרו שערו וציפורניו, או לשבעה ולא גמרו שערו וציפורניו, מלים אותו בשבת, ודווקא בודאי בן שבעה, כגון שבעל פעם אחת ולא בעל יותר עד שהוכר העובר, אבל בסתמא אין לתלות שנתעברה אחרי ליל טבילה או משעה שפסקה לראות דם, דאין זה ודאי. והנולד לשמונה או שיש ספק אם נולד לשמונה או לשבעה ולא גמרו שערו וציפורניו, וה"ה בספק אם לשמונה או לתשעה, אין מלים אותו בשבת, והרמ"א ביו"ד מתיר במקום ספק, ונהרא נהרא ופשטיה.

סעיף ד'

איתא בגמרא (שבת קל"ב): **תנו רבנן מילה דוחה את הצרעת בין בזמנה בין שלא בזמנה, יום טוב אינה דוחה אלא בזמנה בלבד.**

פסק ההלכה – מילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת.

סעיף ה'

מילת מי אינה דוחה שבת

איתא בגמרא (שם קל"ד): **ערלתו ודאי דוחה את השבת, ולא אנדרוניוס דוחה את השבת, רבי יהודה אומר אנדרוניוס דוחה את השבת וענוש כרת.** (ואף שיש פוסקים כרבי יהודה, הלכה כהרמב"ם שפוסק כת"ק). **ערלתו ודאי דוחה את השבת, ולא נולד בין השמשות דוחה את השבת. ערלתו ודאי דוחה את השבת, ולא נולד כשהוא מהול דוחה את השבת.**

עוד איתא בגמרא (נדה מ"ב): **ההוא דאתא לקמיה דרבא אמר ליה מהו למימהל בשבתא, אמר ליה אימא לי איזי גופא דעובדא היכי הוה, אמר ליה שמעית ולד**

ואי לא מחתך בשר בעלמא הוא. ואלא הא דתניא ספק בן שבעה ספק בן שמונה אין מחללין עליו את השבת, אמאי נמהליה ממה נפשך. ומשני **מימהל הכי נמי דמהלין לא נצרכה אלא למכשירי מילה ואליבא דרבי אליעזר דאמר מכשירי מילה דוחין את השבת.** והיינו שר"א לא מתיר מכשירי מילה אלא בדקים לן שכלו חדשיו, כגון שבעל ופירש, אבל בספק אין מחללין שבת למכשירי מילה ידיה.

דעות הראשונים – הר"ף והרא"ש הביאו הברייתא דספק בן שבעה ספק בן שמונה אין מחללין עליו את השבת, ולא הביאו את דברי רב אדא בר אהבה שאמר שמותר למולו ממה נפשך. וכתב הר"ן שדעת הר"ף שאסור למול ספיקות בשבת (ובדין מכשירי מילה אי נ"מ, כיון שלהלכה מכשירי מילה לא דוחים שבת, ודלא כר"א), וכן הביא הטור בשם הרא"ש, והטור הקשה על הרא"ש למה לא מלים אותו ממה נפשך כמו שאמר רב אדא בר אהבה. וכתב עוד הטור שאפילו אם לא גמרו שערו וציפורניו מלים אותו ממה נפשך, כל שהוא ספק בן שבעה ספק בן שמונה, ודלא כמשמעות הרמב"ם שצריך גמרו שערו וציפורניו.

ודעת הבית יוסף בביאור דברי הר"ף והרא"ש שאם גמרו שערו וציפורניו מלים אפילו ודאי בן ח', שהרי מעשים בכל יום שמלים אותם, וגם בימי חכמי התלמוד משמע שהיו מזהלים אותם מדאמרין (קל"ו). **מימהל היכי מהלין,** והר"ף והרא"ש סמכו על מה שהביאו ביבמות את דברי הגמרא (יבמות פ): שאומרת שהברייתא שאוסרת מדברת בלא גמרו שערו וציפורניו, והרא"ש כאן כתב להדיא שאם גמרו שערו וציפורניו מלים אפילו ודאי בן ח', כמבואר בגמרא ביבמות. ורב אדא בר אהבה לא סבר חילוק זה ולכן הוצרך לומר שממה נפשך מותר למול כדי ליישב מנהג העולם למול, אבל למסקנת הגמרא ביבמות שאומרת שאם גמרו שערו וציפורניו מותר א"צ לתירוצו של רב אדא בר אהבה. ואע"ג דלצאת לגמרי מתורת נפל לא סגי בגמרו שערו וציפורניו, עד שיששה שלשים יום, מ"מ מאחר ששערו וציפורניו מוכיחים עליו שהוא בן קיימא, מחזיקים שהוא

בודאי יש לסמוך על זה. ואם הוציא ראשו חוץ לפרוזדור ונשתהה עד שנולד כולו, וכשנולד כולו ראו שלשה כוכבים בינוניים, אם לפי שיהיו הזמן נראה שבזמן הוצאת הראש היה יום, דעת בעל הדרך החיים שיכולים למולו ביום השמיני אפילו בשבת, והבה"ל כתב שיש להחמיר בזה.

סעיף ו'

טלטול לצורך המילה

איתא במתני' (שבת ק"ל): **רבי אליעזר אומר אם לא הביא כלי מערב שבת מביאו בשבת מגולה. ובסכנה מכסהו על פי עדים. ועוד אמר רבי אליעזר כורתיים עצים לעשות פחמין לעשות ברזל. כלל אמר רבי עקיבא כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת, שאי אפשר לעשותה מערב שבת דוחה את השבת.** ומבואר שנחלקו ר"א ור"ע אם מכשירי מילה שאפשר לעשותם מערב שבת דוחים שבת או לא. ואיתא בגמרא (קל"ג): **אמר רב יהודה אמר רב הלכה כרבי עקיבא.**

עוד איתא בגמרא (שם ק"ל) **פעם אחת שכחו ולא הביאו איזמל מערב שבת והביאו בשבת, שלא כרצון רבי אליעזר. מתקיף לה רב יוסף, אדרבה רבי אליעזר הוא דשרי, וכי תימא שלא כרצון רבי אליעזר דשרי אפילו ברשות הרבים, אלא כרצון רבנן דאסרו דרך רשות הרבים ושרו דרך גגות חצרות וקרפיות, ומי שרי, והתניא כשם שאין מביאין אותו דרך רשות הרבים כך אין מביאין אותו דרך גגות חצרות וקרפיות. אלא אמר רב אשי שלא כרצון רבי אליעזר ומחלוקתו, אלא כרצון רבי שמעון, דתנן רבי שמעון אומר אחד גגות ואחד חצרות ואחד קרפיות רשות אחת הן לכלים שעשבתו בתוכן אבל לא לכלים שעשבתו בתוך הבית.** ופירש"י שלא כרצון רבי אליעזר שלדבריו מותר אפילו ברשות הרבים, ושלא כרצון החולקים עליו דאסרי אף דרך חצרות, מפני שהעמידו חכמים דבריהן במקום כרת, אלא כרצון ר"ש שמתיר גם לדבר הרשות, ומבואר בעירובין צ"א. שהלכה כר"ש, וכן פסק הר"ף,

דצוין (צועק בתוך המעיים, ופירש הסמ"ג שאם לא שהוציא ראשו לא היה צועק, דכשהוא במעי אמו פיו סתום וטבורו פתוח) **אפניא דמעלי שבתא, ולא אתיליד עד שבתא, אמר ליה האי הוציא ראשו חוץ לפרוזדור הוא, והוי מילה שלא בזמנה ואין מחללין עליה את השבת.**

וכתב הסמ"ג בשם ר"י שאם מיד אחרי שהולד הוציא ראשו חוץ לפרוזדור נראו ג' כוכבים בינוניים, יש לסמוך עליהם שהוא לילה אפילו הוא למחר שבת, אבל אם שהו הכוכבים לצאת שיעור זמן שנראה שבזמן הוצאת הראש היה יום, אין להם אלא מה שעניניהם רואות ומלים אותו ביום השמיני אפילו אם זה שבת. עוד כתבו הראשונים שזמן המילה אינו תלוי אם קיבלו שבת באותו זמן או לא, אלא רק בצאת הכוכבים.

עוד איתא בגמרא (שם קל"ה): **אמר רבי אסי כל שאין אמו טמאה לידה** (כגון יוצא דופן ונכרית שילדה ולמחר נתגיירה) **אינו נמול לשמנה. איני והא איתמר יוצא דופן ומי שיש לו שתי ערלות** (שני עורות זה ע"ג זה, וי"א שני גידים), **רב הונא וחייא בר רב, חד אמר מחללין עליו את השבת, וחד אמר אין מחללין, עד כאן לא פליגי אלא לחלל עליו את השבת אבל לשמנה ודאי מהלינן ליה, הא בהא תליא.** והפוסקים הסתפקו כמו מי ההלכה, ולכן הדין לחומרא שנימול לשמנה ואין מחללים עליו את השבת.

פסק ההלכה – מילת אנדרויגינוס, או שנולד בין השמשות של ערב שבת או של מוצאי שבת, או שנולד מהול (דווקא אם נראה מהול אפילו בלא קישוי), ויוצא דופן, ועובדת כוכבים שילדה ואח"כ נתגיירה, ומי שיש לו שתי ערלות (היינו שני גידים, וי"א שתי עורות זה ע"ג זה), אין מילתם דוחה שבת. ובין השמשות י"א שזה קרוב לרבע שעה זמנית לפני יציאת ג' כוכבים בינוניים, ולפני כן זה בכלל יום, אבל כמה פוסקים מחמירים בזה וסוברים שמשעה שנתכסית החמה מעינינו עד יציאת ג' כוכבים בינוניים הוי בין השמשות, וכתב הברכי יוסף שכך המנהג בא"י. ואם יש ספק אם נולד בבין השמשות או קודם, נימול ביום ראשון. ואם מיד אחרי הלידה ראה כוכבים קטנים, מסתבר שיש לסמוך שבזמן הלידה היו בינוניים, אך אין זה ברור, אמנם אם יש הרבה כוכבים קטנים

פסקי ההלכה

אם אין לו כמון שחוק לא ישחקנו בשבת, אלא לועס בשיניו. ואם אינו יכול ללעוס בשיניו, או שצריך להביא את הכמון דרך מבושי שאינו משותף, תידחה המילה. אמנם אם כבר מל ונודע לו שאין לו כמון או שמל באיסור מותר לשחוק או להביא דרך רשות הרבים, אך אם יכול לעשות בשיניו בלא שיגיע מזה נזק לחולה יעשה בשיניו, ואף שיש מתירים בלי שיניו, מכמה ראשונים משמע שצריך שיניו, וצ"ע למעשה.

עירוב יין ושמן – אם אין לו יין ושמן מעורבים אסור לערבם בקערה בשבת אלא יתנם כל אחד לבדו על המכה, שמוותר לתת שניהם בקערה, אבל לא יערבם בידיהם, ואם נתערבו נתערבו. ולשאר חולים ג"כ אסור לערב, וע"י שיניו מותר לכו"ע.

סעיף ח'

עשית או הבאת חלוק לראש הגיד

איתא במתני' (שם קל"ג). **ואין עושין לה חלוק** (כעין כיס דחוק שמכסים בו את ראש הגיד עד העטרה כדי שהעור לא יחזור לכסות את הגיד) **לכתחלה, אבל כורך עליה סמרטוט. אם לא התקין מערב שבת כורך על אצבעו** (דרך מלבוש, כדי לשנות מדרך הוצאה בחול) **ומביא, ואפילו מחצר אחרת.**

וכתב הטור שאע"פ שמוציאו בשיניו מותר רק דרך חצר שלא נשתתפו יחד, אבל דרך רשות הרבים אסור מפני שאין דרך מלבוש בכך, וכן משמע מדקתני במתני' "ואפילו מחצר אחרת" ולא תני אפילו דרך רשות הרבים.

פסק ההלכה – אין לעשות חלוק (-כעין כיס דחוק) בשבת כדי לכסות ראש הגיד שלא תחזור העטרה לכסות ראש הגיד, אלא כורך סמרטוט, ואם אין לו א"צ לדחות את המילה אלא כורך על אצבעו בדרך מלבוש, ומביא דרך חצר אפילו אם לא נשתתפו יחד, אבל דרך רשות הרבים אסור כיון שאינו דרך מלבוש ממש, ודרך כרמלית מצדד הא"ר

לאפוקי מרבוותא שפסקו דלא כרבי שמעון. ודינו של ר"ש נתבאר בסימן שע"ב, ונתבאר שם באיזה קרפף מותר לטלטל, ובאיזה חצר מדובר.

פסק ההלכה – מכשירי מילה שאפשר לעשותם מערב שבת אינם דוחים את השבת, ולכן אם לא הביא איזמל מערב שבת אין להביאו בשבת אפילו במקום שאיסור הטלטול בו הוא מדרבנן, אך מותר לומר לנכרי לעשות דבר האסור מדרבנן, ומ"מ אסור להביא את התינוק לבית הכנסת דרך חצר שאינה מעורבת ע"י נכרי, כיון שאפשר למול את התינוק בבית, ואם האיזמל בחצר מותר להוציא את התינוק למקום האיזמל ע"י נכרי אם זה חצר שאינה מעורבת, אבל עדיף להביא את האיזמל לתינוק, כיון שאז לא יצטרכו להתיר שבות דשבות גם בחזרה. וי"א שאף באיסור דאורייתא מותרת אמירה לנכרי לצורך מצוה, והמיקל לענין מילה לא הפסיד אם אי אפשר בענין אחר, וכ"ש לענין הוצאה והכנסה משום שלהרבה פוסקים אין לנו בזמן הזה רשות הרבים, אמנם אם פשע ולא הכין את הסכין מערב שבת, אין לתקנו ע"י נכרי, ולהביא דרך כרמלית ע"י נכרי, מותר אף כשפשע במה שלא הביאו מאתמול. ותיקון הצפורן של המוהל אסורה מדאורייתא, ואסור לתקן אפילו אם אין מוהל אחר.

סעיף ז'

שחיקת או הבאת כמון

איתא במתני' (שבת קל"ג). **אם לא שחק מערב שבת לועס בשיניו ונותן. אם לא טרף יין ושמן מערב שבת נותן זה לעצמו וזה לעצמו.** ובגמרא (קל"ד). **איתא התם לא בני ליכא** (לטורפו ולערבו יפה) **הכא בני ליכא.** ופריך **הכא נמי נעביד ולא לילך** (שלא יערבנו כל כך). ומשני **היינו דקתני נותן זה לעצמו וזה לעצמו** (שמערב ואינו לוכך). ומבואר ברש"י ובר"ן שמוותר בשבת לטרוף מעט אבל לא לערב היטב, וכתב הבית יוסף שבפוסקים לא הזכירו היתר זה, וי"ל שטעמם משום שההיתר הזה הוא רק לפי ר"מ שמתיר לטרוף יין ושמן לחולה בשבת, אבל לתנא קמא שאוסר, אסור לטורפו לצורך המילה אפילו בלי ליכא.

אומרת נחים ליה אגב אימיה היינו דווקא ע"י נכרי, דע"י ישראל אסור להרבות. ובנוסח הגמרא שלנו כתוב בהדיא **נחים ליה גוי אגב אימיה.**

וכתב הר"ן שאם נשפכו החמין או נאבדו הסמנים אחר המילה מותר לחמום ולשחוק, כיון שיש בזה סכנה, אמנם אם אפשר לעשות בשינוי צריך לשנות, כדאיתא בגמרא (שבת קל"ג). **לא שחק כמון מערב שבת לועס בשינוי ונותן.** אמנם אם יש לו חמין גם ללפני המילה וגם ללאחר המילה, ונשפכו המים שהכין ללאחר המילה, דעת הרמב"ן שמותר למול, ומה שאח"כ יצטרכו לחלל שבת זה יהיה מותר משום פיקוח נפש, ואין זה מכשירי מילה. אבל דעת הר"ה והרשב"א שאין למול באופן זה, וכתב הרשב"א שמה שהתירו לכרוך על אצבעו חלוק או סמרטוט, מיירי שלא ידע לפני המילה שיצטרך לכך, ואפ"ה צריך להביא דווקא בשינוי, אבל אם ידעו מתחילה אין מלים. ומדברי הרי"ף והרמב"ם והטור משמע כדעת הר"ה והרשב"א.

פסק ההלכה - כתב השו"ע שבזמן חכמי הגמרא אם לא היו רוחצים את הולד בחמין לפני המילה ולאחר המילה וביום השלישי, היה בזה סכנה, ולכן נתבאר בגמרא דין רחיצה בשבת, אבל בזמננו נשתנו הטבעים ולא נהגו לרחוץ את הולד כלל, ודינו לענין שבת כרחיצה בכל אדם, כיון שהיום אין בזה סכנה. והרמ"א כתב שנוהגים לרוחצו לפני המילה בחמין שהוחמו מאתמול, שאף שאין בזה סכנה, מ"מ יש בזה צורך גדול, (ויזהר שלא ישרה סדין במים, דשרייתו זהו כיבוס, ועל ידי נכרי אפשר שיש להקל, וגם יזהר מסחיטת הסדין), ואם נשפכו המים יכול לומר לנכרי להביא מים שחוממו עבור נכרי, אבל לא יאמר לו לחמום לו מים, ולאחר המילה ימתינו לרוחצו במוצאי שבת, אך אם יש לחוש לסכנה מותר לרוחצו ולחמום המים אפילו בעצמו, ככל חולה שיש בו סכנה. וכן אם יום השלישי למילה חל בשבת ורואים שיש צורך לרוחצו, מכינים חמין מבעוד יום ורוחצים אותו בהם בשבת, ואסור לחמום ע"י נכרי אא"כ הרופא אמר שהוא צריך לזה. תינוק שהיה חולה ונתרפא לדעת התשב"ץ אין למולו ביום חמישי דשמו יצטרכו לחלל שבת ביום השלישי למילה, אבל הש"ך והמ"א והא"ר מתירים.

להתיר. שיטת רש"י והביאו המ"א שהצורך בחלוק הוא שלא יחזור העור לכסות את הגיד ויצטרכו לחזור ולמולו מדרבנן, אבל מהרשב"א ושאר ראשונים משמע שיש בזה סכנה, ונ"מ אם מותר להביא אחר המילה דרך רשות הרבים כשאין לו עצה אחרת.

סעיף ט'

רחיצת הולד

איתא במתני' (שם קל"ד): **מרחיצין את הקטן בין לפני המילה בין לאחר המילה. רבי אלעזר בן עזריה אומר מרחיצין את הקטן ביום השלישי למילה שחל להיות בשבת, שנאמר "ויהי ביום השלישי בהיותם כוואבים".** ומבואר בגמרא שהלכה כרבי אלעזר בן עזריה. וכתב המגיד משנה שמהרמב"ם משמע שביום שני אסור לחמום מים, וכן דעת עוד ראשונים, וכתב הר"ן שכן משמע מהרי"ף, וי"א שאם ביום השלישי מותר כ"ש שביום השני מותר, וכן דעת הרשב"א, וכן משמע מהרמב"ן. וכתבו התוס' והרא"ש שכשמותר לחמום מים מותר לישראל להבעיר את האש, וזה פשוט שהרי זה פיקוח נפש, כמבואר בגמרא (קלד:). אמנם לדין שאין סכנה בחסרון רחיצה, דין רחיצת קטן כדין רחיצת גדול.

דעת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם לאסור אמירה לנכרי לחמום את הבית לפני המילה או שאר דברים שהם מלאכה גמורה לישראל, ורק דבר שאסור לישראל מדרבנן מותר לומר לנכרי לעשותו, ודלא כבה"ג שמתיר לפני המילה כל אמירה לנכרי אפילו בדבר שהוא מלאכה גמורה.

וכתב הרא"ש שאם היה לנכרי מים שחיים בשבת לצורך עצמו, או שעבר ישראל וחימום אותם, מותר לרחוץ בהם את התינוק אע"פ שאסרו רחיצת כל גופו במים אפילו שנתחמומו מערב שבת, דבמילה התירו.

איתא בגמרא (עירובין ס"ח). **ההוא ינוקא דאשתפוך חמימיה, אמר רבא נשייליה לאימיה, אי צריכה נחים ליה אגב אימיה.** וכתב הר"ן (ביצה י"ז). בהא דאיתא התם **ממלאה אשה קדרה בשר אף על פי שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת,** דמשמע שרק ביו"ט מותר להרבות בשיעור המלאכה, אבל בשבת אסור, ולפי זה מה שהגמרא

יין ושמן מעורבים אסור לערבם בקערה בשבת אלא יתנם כל אחד לבדו על המכה, ולשאר חולים ג"כ אסור לערב, וע"י שינוי מותר לכו"ע, ואין לעשות חלוק בשבת כדי לכסות ראש הגיד, אלא כורך סמרטוט, ואם אין לו א"צ לדחות את המילה אלא כורך על אצבעו בדרך מלבוש, ומביא דרך חצר אפילו אם לא נשתתפו יחד, אבל דרך רשות הרבים אסור, ודרך כרמלית מצדד הא"ר להתיר.

מילת מי דוחה שבת – הנולד לשמונה וגמרו שער וצפורניו, או לשבעה ולא גמרו שער וצפורניו, מלים אותו בשבת, ודווקא בודאי בן שבעה, כגון שבעל פעם אחת ולא בעל יותר עד שהוכר העובר, אבל בסתמא אין לתלות שנתעברה אחרי ליל טבילה או משעה שפסקה לראות דם, דאין זה ודאי. והנולד לשמונה או שיש ספק אם נולד לשמונה או לשבעה ולא גמרו שער וצפורניו, וה"ה בספק אם לשמונה או לתשעה, אין מלים אותו בשבת, והרמ"א ביו"ד מתיר במקום ספק, ונהרא נהרא ופשטיה. מילה שלא בזמנה, ומילת אנדרוניוס, או שנולד בין השמשות של ערב שבת או של מוצאי שבת, או שנולד מהול (דווקא אם נראה מהול אפילו בלא קישוי), ויוצא דופן, ועובדת כוכבים שילדה ואח"כ נתגיירה, ומי שיש לו שתי ערלות (היינו שני גידים, וי"א שתי עורות זה ע"ג זה), אין מילתם דוחה שבת.

טלטול לצורך המילה – מכשירי מילה שהיה אפשר לעשותם מערב שבת אינם דוחים את השבת, ולכן אם לא הביא איזמל מערב שבת אין להביאו בשבת אפילו במקום שאיסור הטלטול בו הוא מדרבנן, אך מותר לומר לנכרי לעשות דבר האסור מדרבנן.

רחיצת הולד – לפי השו"ע אסור בזמנו לרחוץ את הולד לפני או אחרי או ג' מים אחרי המילה, כיון שהיום אין בזה סכנה. והרמ"א כתב שנהגים לרוחצו לפני המילה בחמין שהוחמו מאתמול, ואם יש לחוש לסכנה מותר לרוחצו ולחמם המים אפילו בעצמו, ככל חולה שיש בו סכנה.

סימן של"ב

טיפול בבהמה בשבת

אף שאסור מדרבנן להתעסק בשבת ברפואה של אדם (מלבד באופנים המותרים) גזירה שמא יבוא לשחוק סממנים, בבהמה חכמים לא אסרו, דאין לחוש שיבוא לשחוק סממנים כיון שאינו בהול כ"כ, אמנם אף בבהמה שהיא קרובה למיתה שהוא בהול על ממונו, מותר, מפני שיש לחוש שאם נאסור עליו, יבוא לידי שחיקת סממנים ושאר מלאכה דאורייתא. ויש דברים שאין בהם מלאכה אבל אסור לעשותם בבהמה משום שיש בזה טירחא יתירא. וכדלהלן.

סעיף י'

י"א שאין לאב למול את בנו בשבת אם יש אחר שיודע למול, שהרי מילה זה פסיק רישא של תיקון, והאב מתכוין לתקן, אבל לגבי אחר לא מיקרי תיקון וש"י. ויש מתירים.

עוד נחלקו הראשונים אם מותר למי שלא מל מעולם למול בשבת, או שחוששים שמא יקלקל ונמצא מחלל שבת, והתרומת הדשן מביא שיש שמסתפק אולי צריך שהמוהל יוחזק ג' פעמים, והתרומת הדשן כתב דסגי בפעם אחת, ואפילו האב עצמו יכול למול אם הוחזק פעם אחת.

פסק ההלכה – מי שלא מל מעולם אסור לו למול בשבת, שמא יקלקל ונמצא שחילל שבת בלא שום מצוה, וכן אם לא פרע מעולם לא יפרע בשבת. וביו"ט שני של גלויות מותר. וביו"ט ראשון נחלקו האחרונים, אך אם הוא יודע שהוא יכול למול ואין אחר בודאי אין להחמיר לענין יו"ט. ומי שמל כבר פעם אחת מותר לו למול בשבת, ואפילו אם הוא אבי הבן, ואפילו יש אחר שכבר מל הרבה פעמים מותר. מוהל שבא ואומר שכבר מל נאמן וא"צ להביא ראיה.

דעת הרמ"א שטוב להחמיר שבשבת לא ימול אחד ויפרע אחר, אבל הרבה אחרונים כתבו להקל בזה וכן המנהג, ובחכמת אדם כתב דעכ"פ לא יחלק המילה לג' בני אדם, מילה ופריעה ומציצה אלא הפורע יהיה המוצץ, אבל בישועות יעקב דחה דבריו.

עיקרי הדינים

מילה בשבת – מותר למול בשבת וכן הפריעה והמציצה מותרת, ואם עדיין לא סיים למול יכול לחתוך גם ציצין שאין מעכבים את המילה או את הפריעה. וציצין המעכבים היינו בשר החופה רוב הקיפה של עטרה אפילו אינו רוב גבהה, או רוב גבהה של עטרה במקום אחד. מי שלא מל או לא פרע מעולם אסור לעשות זאת בשבת. תיקון הצפורן של המוהל אסורה מדאורייתא, ואסור לתקן אפילו אם אין מוהל אחר.

טיפול במקום המילה – מותר לתת כמון או איספלנית על מקום המילה, ואם אין לו כמון שחוק לא ישחקנו בשבת, אלא לועס בשיניו, ואם אין לו

כהברייתא שאוסרת להעמיד במים בהמה שאחזה דם, דרבי אושעיא חולק גם על זה. אבל בעל התרומה והסמ"ג והסמ"ק כתבו שרבי אושעיא מתיר דווקא הליכה בחצר, דזה אינו ניכר כ"כ שזה רפואה, אבל להעמידה במים שזה ניכר שזה לרפואה אסור. וכתב המרדכי שבהמה שאחזה דם ויש צד שאם לא יקיצו לה דם היא תמות, מותר לומר לנכרי להקיזה. והביא ראייה לדבר.

פסקי ההלכה

בהמה שאכלה הרבה כרשינים והיא מצטערת מותר להריצה בחצר כדי שתתיגע ותתרפא, ואף אם היא קרובה למיתה מותר, אבל אסור לעשות עבורה מלאכה דאורייתא או דרבנן אפילו אם היא מתה, וע"י נכרי מותר לעשות כשהבהמה חולה.

בהמה שאחז אותה דם מותר להעמידה במים כדי שתצטנן, ואם יש ספק שאם לא יקיצו לה דם היא תמות, או שהיא חולה, מותר לומר לנכרי שיקיז לה דם כדי לרפאותה, אבל להקיז לסוס כדי שיאכל יותר אסור.

סימן של"ג

טירחא בשבת בפניו חפצים

חכמים אסרו לפנות אוצר של תבואה וכדומה בשבת, אף היכא שאין בו משום מוקצה, מפני הטירחא שבדבר, או משום שזה עובדין דחול, ובאופנים מסוימים התיירו לפנות. ולהלן יבואר באיזה אופן מותר לפנות את האוצר ובאיזה אופן מותר.

איתא במתני' (שבת קכ"ו:): **מפנין אפילו ארבע וחמש קופות של תבן ושל תבואה מפני האורחין ומפני ביטול בית המדרש אבל לא את האוצר**. ופריך בגמרא **השתא חמש מפנין ארבע מיבעיא. אמר רב חסדא ארבע מחמש** (שם) היו שם רק ה' קופות לא יפנה את כולם אלא רק ד', מפני שאסור לסיים פניו אוצר, שמא יראה גומות בקרקע ויבוא להשוותם). **איכא דאמרי ארבע מאוצר קטן וחמש מאוצר גדול** (ולא יותר אפילו אם יש בו הרבה, דחשישין לטירחא), **ומאי אבל לא את האוצר, שלא יתחיל באוצר תחלה,**

סעיף א'

ילוד בהמה בשבת

איתא במתני' (שבת קכ"ח:): **אין מיילדין את הבהמה ביו"ט, אבל מסעדין**. ובגמרא איתא **כיצד מסעדין אוחזין את הולד שלא יפול לארץ, ונופח לו בחוטמו, ונותן לו דד לתוך פיו כדי שינק וכו'**. והטור פסק שמותר לסעוד את הבהמה בשבת ולנפוח לולד בחוטמו וכו'. והבית יוסף מביא מהרא"ש שר"י מסתפק אם ההתר הוא גם בשבת או רק ביו"ט, ותמה על הטור איך התיר בזה.

פסק ההלכה - אין ליילד את הבהמה (-למשוך את הולד מהרחם) בשבת, מפני שיש בזה טירחא יתירא, ואם היא מבכרת ויש לחוש שתמות, מסתפק הפמ"ג אם מותר ליילדה, וע"י נכרי בודאי יש להקל. וכן אין לסעוד את הבהמה (-לאחוז את הולד שלא יפול ולתת דד לתוך פיו), וכן אין לעשות שאר צרכי לידה המבוארים בסימן תקכ"ג.

סעיף ב'

איתא בגמרא (שבת נ"ג:): **סכין ומפרכסין לאדם, ואין סכין ומפרכסין לבהמה. מאי לאו דאיכא מכה ומשום צער, לא דגמר מכה ומשום תענוג**.

פסק ההלכה - אין מפרכסים גלדי מכה של בהמה בשבת כדי להסירם, ולא סכים את המכה בשמן, והני מילי בגמר מכה שאין בזה אלא תענוג, אבל בתחילת המכה דאיכא צערא מותר.

סעיפים ג' ד'

איתא בגמרא (שם) **בהמה שאחזה דם אין מעמידין אותה במים בשביל שתצטנן**. עוד איתא בגמרא **בהמה שאכלה כרשינין לא יריצנה בחצר בשביל שתתרפא, ורבי אושעיא מתיר. דרש רבא הלכה כרבי אושעיא**. וכתבו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם דכיון דקיימא לן הלכתא כרבי יאשיה שמיקל באכלה כרשינין הרבה משום צערא דבהמה, ולא גזרינן משום שחיקת סממנין, שמע מינה דלא גזרו בבהמה משום שחיקת סממנים, דאין אדם בהול על רפואת בהמתו שיבוא לידי שחיקת סממנים, וא"כ אין הלכה

עוד איתא בגמרא (שם) **איבעיא להו, הני ארבע וחמש קופות דקאמרינן אף על גב דאית ליה אורחין טובא, או דילמא הכל לפי האורחין. ואת"ל הכל לפי האורחין, חד גברא מפנה לכולהו, או דילמא כל חד וחד מפנה לנפשיה. וכו'.** ופשיט שהכל לפי האורחים, ולא פשיט אי כל חד מפני לנפשיה, וכתבו הרי"ף והרא"ש שכיון דאיסורא הוא עבדינן לחומרא וכל חד וחד מפנה לנפשיה, וכן כתב הרמב"ם. וכתב הבית יוסף שאין הכונה שאורחים עצמם צריכים לפנות, אלא האחרים יכולים לפנות לצורך האורחים, ובלבד שלא יפנה כל אחד יותר מארבע וחמש קופות.

כתבו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם שההתר הוא דווקא מפני האורחים ומפני ביטול בית המדרש שזה מצוות, אבל שלא במקום מצוה לא. וכתב התרומות הדשן דשרי שבות משום כבוד האורחים כמו משום מצוה, אמנם הני מילי באורחים שבאו לביתו, כדאמרינן בגמרא (קכ"ז). **גדול הכנסת אורחין ממצות בית המדרש**, אבל אם זימן אורחים לסעוד סעודה בביתו, אבל לא נתארחו אצלו, יש לדון אם מותר. וכתב הבית יוסף שהמזמן חבירו לסעוד אצלו זה נחשב סעודת הרשות, ורק אורחים שנתארחו אצל אחד והוא מזמנם לביתו מסתפק התה"ד אי חשיב סעודת מצוה.

איתא בגמרא (ביצה ל"ו). **אמר רב נחמן לא שנו** (דמשילין פירות דרך ארובה ביו"ט) **אלא באותו הגג, אבל מגג לגג לא. התם** (דקתני מפנים ארבעה וחמש קופות מפני האורחים וכו') **מאי תניא לא ישלשלם בחבל בחלונות, ולא יורידם דרך סולמות, התם מאי, הכא ביום טוב הוא דאסור דליכא בטול בית המדרש, אבל שבת דאיכא בטול בית המדרש שפיר דמי, או דלמא הכא דאיכא הפסד פירות אמרת לא, התם דליכא הפסד פירות לא כל שכן. תיקו.** וכתב הר"ן שלפי הרז"ה מסתבר לאסור, ובפוסקים לא הזכירו איסור זה, ומשע דס"ל שכיון שזה איסור דרבנן נקטינן לקולא, דאל"כ היה למשנה לפרש לאסור בכהאי גוונא.

ומני רבי יהודה היא דאית ליה מוקצה. ושמואל אמר ארבע וחמש כדאמרי אינשי, ואי בעי אפילו טובא נמי מפנין, ומאי אבל לא את האוצר שלא יגמור כולו, דילמא אתי לאשוויי גומות, אבל אתחולי מתחיל, ומני רבי שמעון היא דלית ליה מוקצה. תנו רבנן אין מתחילין באוצר תחילה, אבל עושה בו שביל כדי שיכנס ויצא. עושה בו שביל, והא אמרת אין מתחילין, הכי קאמר עושה בו שביל ברגליו בכניסתו וביציאתו.

והרי"ף כתב דאיכא מאן דפסק כרב חסדא, ואיכא מאן דפסק כשמואל, ולא הכריע ביניהם. והרא"ש כתב בשם הרז"ה שלענין ארבע וחמש קיימא לן כרב חסדא דהיינו ארבע מחמש, ובפירוש אבל לא את האוצר קיימא לן כשמואל שלא יגמור את האוצר, והסכים הרא"ש לדבריו, וכן דעת הרמב"ם והרשב"א.

וכתב הרמב"ם אוצר של תבואה או של כדי יין אף על פי שמוותר להסתפק ממנו אסור להתחיל בו לפנותו אלא לדבר מצוה, כגון שפינהו להכנסת אורחין או לקבוע בו בית המדרש, וכיצד מפנין וכו' אלא נכנס ויוצא בו ועושה שביל ברגליו בכניסתו וביציאתו. עכ"ל. וביאר הבית יוסף שמה שאסור להתחיל לפנותו אין הטעם כדבר חסדא, (שהרי רב חסדא ביאר זאת לדברי רבי יהודה דאית ליה מוקצה, וקיימא לן כרבי שמעון דלית ליה מוקצה, ועוד דלרב חסדא אין מתחילין אפילו לדבר מצוה), אלא מקורו מדברי הבריייתא שהביאה הגמרא אחרי דברי שמואל, וסובר הרמב"ם שהאיסור שם אינו משום מוקצה, דמותר להסתפק ממנו, אלא האיסור הוא להתחיל לפנותו, ואיסור זה נאמר רק לדבר הרשות ולא לדבר מצוה, ואם התחיל לפנותו מבעוד יום לא שייך איסור זה.

עוד איתא בגמרא **איבעיא להו הני ארבע וחמש דקאמר, בארבע וחמש קופות אין טפי לא, אלמא למעוטי בהילוכא עדיף, או דילמא למעוטי משאוי עדיף.** ולא איפשיטא. וכתב הרא"ש דעבדינן כפשטא דמתניתין ארבע וחמש קופות אין טפי לא.

פסקי ההלכה

סימן של"ד

דיני הצלה בשבת מפני דליקה וכדו'

מדאורייתא אם נפלה דליקה בשבת, ואין בדבר חשש סכנה, מותר להוציא את ממונו ממקום הדליקה למקום אחר, באופן שאין בדבר איסור הוצאה מרשות לרשות, או טלטול ד' אמות ברשות הרבים. אמנם לפעמים יש בדבר איסור טלטול מוקצה דרבנן, או איסור הוצאה וטלטול מדרבנן, ועוד איסור מיוחד יש בהצלה מפני הדליקה, שאסרו חכמים להציל גם דברים שאין בהם איסור טלטול והוצאה (כגון מזון יותר משיעור ג' סעודות), שמה מתוך שאדם בהול על ממונו, אם הוא יתעסק בהצלת ממונו יש לחוש שהוא ישכח שהיום שבת, ויבוא לכבות את הדליקה. ומאידך יש דברים שהקילו בהם חכמים בדליקה יותר, לפי שמתוך שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, יש לחוש שאם לא נתיר לו להציל הוא יבוא לכבות. ובסימן זה יבוארו פרטי הדינים מה ומתי מותר להציל מפני הדליקה כשאין בדבר חשש סכנה.

סעיף א'

הצלת מאכלים

איתא במתני' (שבת קי"ז:) **מצילין מזון שלש סעודות, הראוי לאדם לאדם, הראוי לבהמה לבהמה. כיצד, נפלה דליקה בלילי שבת מצילין מזון שלש סעודות, בשחרית מצילין מזון שתי סעודות, במנחה מזון סעודה אחת.** ובגמרא איתא **מכדי בהיתרא קטרה, נציל מפי. אמר רבא מתוך שאדם בהול על ממונו, אי שרית ליה אתי לכבויה.**

פסקי ההלכה

אם נפלה דליקה בלילה, יכולים בני הבית שהדליקה בו להציל לחצר המעורבת כדי מזון ג' סעודות, הראוי לאדם לאדם, הראוי לבהמה לבהמה, וכן יכול בעה"ב להציל מזון ג' סעודות עבור כל אחד מבני ביתו, ומותר להציל לחם משנה לצורך כל סעודה, ומשקין מותר להציל לצורך כל היום, חוץ מיין שמותר רק לצורך ג' סעודות. ואם נפלה הדליקה בשחרית מותר להציל מזון ב' סעודות, ובמנחה מזון סעודה אחת, (ואחר חצות לדעת הב"ח מציל מזון סעודה אחת אפילו אם עדיין לא אכל, והפמ"ג מפקפק בזה). ולחצר שאינה מעורבת אין להוציא מאכלים כלל.

פנוי אוצר – אוצר של תבואה או של כדי יין, מותר להסתפק ממנו למאכלו או למאכל בהמתו, ולא הוי מוקצה (דק"מא לן כר"ש שרק דבר שדחאו בידים ואינו ראוי הוי מוקצה), אמנם אם אינו צריך להסתפק ממנו אלא רוצה לפנותו, אסור להתחיל לפנותו לדבר הרשות משום טירחא או משום עובדין דחול, ואם התחיל מערב שבת מותר לפנות בשבת פחות מארבע וחמש קופות אף לדבר הרשות, וכן מותר לעשות שביל ברגליו לכאן ולכאן בדרך הליכתו ויציאתו. ולדבר מצוה, כגון להכנסת אורחים או לקבוע בו בית המדרש, מותר לפנות עד חמש קופות לכל אורח, שבכל קופה ג' סאין, אפילו אם צריך להגביהם לחלון או להורידם בסולמות, או לטלטלם מגג לגג, אך אין לאחד לפנות בעצמו יותר מחמש קופות, ולא יחלקם לקופות קטנות משום דאוושא מילתא טפי, ולא יפנה את כל האוצר אפילו אם יש בו רק ג' או ד' קופות, שמה יראה גומות ויבוא להשוותם, ואם יש בו ה' קופות יפנה רק ד', והש"ג מותר במרוצה, והבה"ל כתב שזה תלוי במחלוקת בסימן של"ז.

איסור שבות לצורך אורחים – כל שבות שהתירו לצורך מצוה כגון עובדין דחול (אבל לא כל שבות), מותר גם לצורך אורחים, והיינו המתארחים בביתו, או שזימן אורחים שהתארחו אצל אחרים, אבל המזמן את חבריו לסעוד אצלו לא נחשב אורח והוי סעודת רשות, ואם מזמין את חבריו לכבוד האורח מותר לפנות גם בשבילו, ואם הסעודה היא סעודת מצוה מותר לפנות בשביל כולם.

חביות של יין שהובאו בשבת אסורים שמה הובאו מחוץ לתחום, ואם הובאו מערב שבת והיה בדעתו לשתות מהם, אסור להורידם בשבת וכנ"ל לגבי אוצר, אלא יקח מהם כשהם על העגלה, ולכבוד אורחים או לצורך מצוה או היכא שא"א בענין אחר שזה לצורך שבת, מותר, אך חבית של יותר מט"ו סאין (אמה על אמה ברום אמה וג' אצבעות) אסור, ואם הוא מקום פסידא עיין בסימן ש"ז ובסימן של"ד אם מותר לומר לנכרי להורידה, ואם מורידה מעצמו א"צ למחות בידו.

אסור, שאני התם שהוא פושע בשכחה יותר ממי שההחשיך בדרך, ועוד שהוא יכול לישב שם בעירו ולשומרו בעצמו או ע"י נכרי, אבל בפחד תפיסה מותר לטלטל ולהצניע במקום המשתמר. עכ"ד. וכן התוס' מתירים לטלטל מוקצה מפני ליסטים או מפני השלטון.

אבל הרמב"ן והרשב"א אוסרים לטלטל מוקצה מפני הפסד ממון, וביאר הרשב"א שבדליקה התירו להציל ולעבור על איסור קל כדי שלא יעבור על איסור כיבוי החמור, אבל במתירא מפני הליסטים שאין חשש שיעבור על איסור חמור לא התירו. וכן דעת הר"ן והטור. וכתב הבית יוסף שאין לומר שאם לא נתיר לו לטלטל את המוקצה בתוך הבית, יבוא להוציאם מרשות היחיד לרשות הרבים, שזה איסור תורה, שהרי הוא ירא להוציאם בגלל האנסים, ועוד שהרי אין בזה איסור דאורייתא כיון שאין לנו רשות הרבים. (ומהר"י אבוהב כתב לדחות שבהוצאת מוקצה לכרמלית יש בו גם איסור טלטול מוקצה, וגם איסור הולכת ארבע אמות, וזה אסור יותר מכשאין בכאן אלא איסור מוקצה. והבית יוסף כתב ד"ל דלא אשכחן דשרו רבנן איסור דדבריהם אלא כדי שלא יעברו על איסור דאורייתא, ולא מצינו שהתירו איסור דרבנן כדי שלא יעברו על כמה איסורים דרבנן).

כתב הבית יוסף שמשמע מבעל התרומה שלטלטל מוקצה מפני הדליקה לא פשוט להתיר, וכן בסמ"ג מבואר שאסור עוד כתב הטור שבבית שעדיין לא נגעה בו הדליקה אסור לטלטל משם דברי מוקצה, כיון שאין לחוש שיבוא לכבות ולעבור איסור דאורייתא, וכ"ש שבבית שנפלה בו הדליקה דאסור, דשם חוששים שאם נתיר לו להציל יבוא לכבות כמבואר בגמרא. אבל דעת מהר"י אבוהב שבעל התרומה מתיר גם בבית שנפלה בו הדליקה, וטעם ההתר הוא כדי שלא יבוא לכבות. והקשה הבית יוסף דאם דברים שאינם מוקצה אסרו להציל שמא יבוא לכבות, כ"ש שדברים שהם מוקצה אסור. ושמא י"ל שדברים שאינם מוקצים היינו דברים שאינם חשובים, שאין לחוש שיכבה כדי להצילם, ודברים המוקצים הם יקרים שיש חשש שיבוא לכבות כדי

אין להציל יותר מהשיעור הנ"ל, דכיון שהוא בהול יש לחוש שמא מתוך טירדתו יכבה, ומטעם זה בני הבתים הסמוכים לדליקה, שחוששים שהדליקה תתפשט לשם, מותרים להציל מביתם ללא הגבלה, כיון שאינם בהולים כ"כ. (ובבית יוסף מביא שהרבה ראשונים מתירים כנ"ל, והרמב"ן כתב שאין לזה ראייה).

י"א שלפי מה שכתב הרמ"א בסוף הסימן שבזמננו שאנו שרויים בין העכו"ם ומותר לכבות מפני פיקוח נפש, מותר גם להציל מאכלים ללא הגבלה, ואפילו מוקצה מותר, דאין לחוש שיבוא לכבות כיון שמותר לכבות. וכתב המ"ב שאין זה מוכרח, דיש לחוש שיעשה מלאכות אחרות כגון הוצאה לרשות הרבים, ומ"מ אין למחות ביד המקילים.

סעיף ב'

הצלת מעות ודברים המוקצים

דעת בעל התרומה שאם באים אנשים לקחת מעות שלו, יכול ליטלם ולהצניעם במקום אחר, אף על פי שהם מוקצים, וגדולה מזו אמרו (שם קנ"ג): **שמי שהחשיך בדרך... מוליכו** (למוקצה) **פחות פחות מארבע אמות**, אף דאיכא למיחש פן יעביירו ד' אמות בלא הנחה בנתיים, ומה ששינו (שם קט"ז): **מצילין תיק הספר עם הספר אף על פי שיש בחוכו מעות**, ומבואר שבלא ספר אסור להציל המעות לבדם, היינו להציל לחצר שאינה מעורבת, ואע"ג שבככרות אסור להציל יותר ממזון ג' סעודות וכנ"ל, היינו דווקא לחצר מעורבת, אבל לבית ולחצרו שלא הוצרכו תיקון יכול להציל כמה שירצה, ועוד בדליקה טעם האיסור ביותר מג' סעודות הוא שמתוך שהוא בהול אם נתיר לו יותר הוא יבוא לכבות, אבל אם הדליקה בבית אחר, יכול להציל בחצר מעורבת כמה מזון שירצה, וה"ה מעות מוקצה, כיון דאיכא פסידא, ואף אם נאסור בזה, היכא שמושלים או שוללי ממון באים לקחת ממנו, מותר, והא דאיתא בגמרא (קמ"ב:): **שכח ארנקי בסרטיא או בחצר מניח עליה תינוק וממלטלה, ורב אשי אמר לא אמרו נכר או תינוק אלא למת בלבד**. משמע דע"י ככר ותינוק נמי

בכל שני מינים כמו בשר ודגים, יכול להציל גם את המין השני).

סעיף ד'

הצלה לצורך יום אחר

איתא בגמרא (שם) **ומצילין מיום הכפורים לשבת, אבל לא משבת ליום הכפורים, ואין צריך לומר משבת ליום טוב, ולא משבת לשבת הבאה**. וכתב הר"ן דמזדמרינן אבל לא משבת ליום הכפורים, משמע דמיום הכפורים למוצאי יום הכפורים מצילין מזון סעודה אחת, וכן איתא בירושלמי, וכן כתב המגיד משנה בשם הרשב"א.

פסק ההלכה – מותר להציל מיום"כ לשבת, כיון שבשבת אינו יכול להכין, (ואף שלדידן יוה"כ לא חל בערב שבת, מ"מ אם חל יוה"כ בחמישי בשבת ויודע שלא יוכל לקנות אוכל בערב שבת, מותר להציל), אבל משבת ליו"ט אסור מפני שיכול להכין ביו"ט, וכן משבת ליום"כ שחל באחד בשבת אסור, וכן משבת לשבת הבאה אסור. ומותר להציל ביום"כ מזון לצורך הלילה, מפני הסכנה שיתענו עוד אם לא יהיה להם מה לאכול.

סעיף ה'

שיעור ג' סעודות הוא לפי אדם בינוני, אף אם מציל לחולה וזקן או לרעבתן, דלא חילקו חכמים בשיעור ג' סעודות בין להקל בין להחמיר. (ומקור דין זה בירושלמי).

סעיף ו'

הצלת הרבה בכלי אחד

איתא במתני' (שם ק"כ.) **מצילין סל מלא ככרות אף על פי שיש בו מאה סעודות, ועיגול של דבילה וחבית של יין. ובגמרא פריך והא תנא רישא שלש סעודות ותו לא. אמר רב הונא לא קשיא כאן בבא להציל** (בבת אחת, שאז יכול להציל כל מה שבסל, כיון שהוא מוציא הכל בבת אחת) **כאן בבא לקפל** (בהרבה סלים, שכל אחד זה טירחא בפני עצמה). ורבי אבא מיישב באופן אחר, אבל הרי"ף והרמב"ם והרא"ש פסקו כרב הונא. ומשמע מדבריהם דאפילו

להצילם, דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו.

פסקי ההלכה

בבית שהדליקה בו אסור להציל מעות ודברים המוקצים, ויש מתירים דס"ל שבדבר שהוא חשוב מאד לאדם יש לחוש שאם לא נתר לו להצילו יבוא לכבות, והב"ל דוחה דעה זאת, אך כתב שלא נוכל למחות ביד המקילים. ובתים הסמוכים לדליקה י"א שמותרים להציל לחצר המעורבת (ולא לכרמלית, אא"כ נושאם שלא כדרך הוצאה), מעות או שאר מוקצה מפני הדליקה, דבמקום פסידא אין לחוש לאיסור מוקצה, דיש לחוש שיבוא לעשות מלאכה דאורייתא כיון שהוא בהול, ויש אוסרים דס"ל שאין לחוש כאן שיעשה מלאכה דאורייתא, והב"ח הכריע כדעת המתירים.

סחורה מוקצה שיורדים עליה גשמים ומפסידים אותה, אסור לטלטלה ע"י ישראל כיון שאינו בהול כ"כ, ויש אוסרים גם ע"י נכרי (דס"ל שרק במי שהחשיך בדרך התיירו לתת כיסו לנכרי כדי שלא יעבור על איסור דאורייתא), והשו"ע בסימן ש"ז מתיר אמירה לנכרי באיסור דרבנן במקום צורך הרבה, והמ"א מסיק דדווקא במקום הפסד גדול מותר, וכן מותר לומר כל המציל אינו מפסיד אף שהנכרי יבין.

בשעת הזעם שמתיראים שאנסים יבואו ויחטפו כל אשר לו, מותר לישראל לטלטל מעותיו אפילו מחוץ לעירוב, והיינו שלא בדרך הוצאה כגון בין בגדו לבשרו.

בני הבית יכולים כל אחד להציל לצורכו כמנין הסעודות הנ"ל, ואפילו אם בעה"ב הציל כבר הרבה פת, או שיש לו מה לאכול, או שהוא מתענה תענית חלום, מותרים להציל, דלא פלוג רבנן.

סעיף ג'

איתא בגמרא (שם קי"ז:) **תנו רבנן הציל פת נקיה אין מציל פת הדראה, פת הדראה מציל פת נקיה**.

פסק ההלכה – מי שהציל פת נקיה לא יציל פת הדראה (והיינו פת סובין שניטל הדרה), אבל איפכא שרי, ואפילו לכתחילה יכול להציל פת הדראה ואח"כ פת נקיה, (וה"ה

במוציא בבת אחת, אסור להוציא בהרבה כלים.

ומבואר מדברי בעל התרומה שעד מזון ג' סעודות אין נ"מ כמה טירחה יש בזה, וכן מבואר בהגהות מרדכי, אבל מהר"ן משמע שבשום גוונא לא התירו לו להוציא יותר מפעם אחת, וכן משמע ממש"כ המגיד משנה בשם הרשב"א.

עוד איתא בגמרא **בעי רב הונא בריה דרב יהושע, פירש טליתו וקיפל והניח וקיפל והניח, מאי, כבא להציל דמי או כבא לקפל דמי**, ופשיט שמע מינה **כבא להציל דמי, ושפיר דמי**. י"מ שהגמרא מתירה להביא הרבה כלים ולפרוס עליהם טליתו ולהוציאה עם כל הכלים, וכן מדייק הר"ן מדברי התוס'. אבל דעת הרמב"ן שזה אסור, כיון שהמזון בכלים מחולקים, וכל ההתר הוא לערות מהכלים לתוך הטלית, וכן משמע מרש"י, וכן משמע מהטור.

פסק ההלכה - כל ההגבלה בשיעור הסעודות הוא כשמציל בכמה כלים, אבל באותו הכלי יכול להציל אפילו מזון מאה סעודות, ויכול לשפוך מכמה כלים לתוך טלית ולקפלה ולחזור ולשפוך ולקפלה, כיון שמוציא הכל בפעם אחת, אמנם אסור לקחת כמה כלים אפילו אם מניחם בתוך טלית אחת.

סעיף ז'

איתא במתני' (שם ק"ב). **ולשם הוא מוציא את כל כלי תשמישו**, והיינו שלמקום שהתירו לו להציל מזון שלש סעודות, מוציא כל כלי תשמישו. ופירש רש"י כלי תשמישו הצריכים לו לאותו היום, כגון כוסות וקיתניות.

פסק ההלכה - כלי תשמיש כגון כוסות וכדומה הנצרכים לצורך סעודת אותו היום מותר להציל לחצר המעורבת, ומותר להציל כלי שתיה לצורך כל היום.

סעיף ח'

הצלת בגדים

איתא במתני' (שם) **לובש כל מה שהוא יכול ללבוש**,

ועוטף כל מה שהוא יכול לעטוף. רבי יוסי אומר י"ח כלים, וחוזר ולובש ומוציא, ואומר לאחרים בואו והצילו עמי. ופסקו הפוסקים כתנא קמא, אמנם כתב הר"ן שי"ל שגם רגנן מודים שמותר רק י"ח כלים, אלא שכיון שאינו מציל אלא לרשות היחיד מותר ללא הגבלה, ואין חוששים שיוציאם לרשות הרבים, אבל לענין להוציא לרשות הרבים אפשר שרבנן מודים שיותר מ"ח כלים אסור משום משאוי. ובדעת הטור יש לדון אם מותר להוציא לרשות הרבים את הבגדים בדרך לבישה או לא. ובהגהות מרדכי מתיר להוציא גם לחצר שאינה מעורבת.

עוד איתא בגמרא (שם) **תנו רבנן לובש ומוציא ופושט וחוזר ולובש ומוציא ופושט ואפילו כל היום כולו דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר י"ח כלים**. דעת כמה ראשונים (ספר התרומה, סמ"ג, מגיד משנה) שהדין "חוזר ולובש ומוציא" הוא לכו"ע, ודעת הבית יוסף שלרמב"ם מותר ללבוש ולהוציא רק פעם אחת, ואפשר דס"ל דהא דתנן במתניתין פושט וחוזר ולובש ומוציא זה מדברי רבי יוסי, ות"ק אסור, דאם לא כן הוה ליה למיתני לובש כל מה שהוא יכול ללבוש וחוזר ולובש ומוציא, וס"ל דרבי מאיר לאו היינו תנא קמא דמתניתין, והלכה כתנא קמא דמתניתין, הילכך אינו פושט וחוזר ולובש ומוציא.

פסק ההלכה - אין להוציא בגדים בידו אלא מה שנצרך לאותו יום, אבל ללבוש ולהוציא מותר אפילו כמה פעמים, וי"א שמותר רק פעם אחת, והלכה כדעה ראשונה. ואחרים מותרים ללבוש כל מה שהם יכולים ללבוש, וגם הם יכולים לפשוט ולחזור וללבוש ולהוציא, ואפילו באומר בואו והצילו עימי.

סעיף ט'

הצלה ע"י אחרים

איתא במתני' (שם) **ואומר לאחרים בואו והצילו לכם, ואם הם פיקחים עושין עמו חשבון לאחר השבת**. ואיתא בגמרא **חשבון מאי עבדיתה, מהפקירא קזכו**. אמר רב חסדא מדת חסידות שנו כאן. אמר רבא

חסיד לא יטול שכר, דיש לו לוותר משלו בכל דבר שיש בו נדנוד עבירה), ואם כבר החזירו לו ואח"כ מבקשים שכר, בחול ודאי צריך לשלם, אבל בשבת יש סברא לומר דהוי שכר שבת. ואם לא אמר הצילו לכם לא הוי הפקר כיון שמצוי שיצילו ויחזירו לו, ואם אמר בואו והצילו ולא אמר לכם, הבה"ל דן למה אינם יכולים לזכות לעצמם. ואסור לבעה"ב לומר להם שיצילו בשבילו כיון שמוותר לו רק לג' סעודות, ואם הם מצילים עבורו מעצמם, כתב החיי אדם שאפשר שכיון שאינם בהולים כ"כ מותרים להציל ללא הגבלה.

סעיפים י' י"א

להיכן מותר או אסור להציל באופנים הנ"ל

שיטת בעל התרומה והסמ"ג והסמ"ק והמרדכי והר"ן שבאופנים שנתבאר לעיל שמוותר להציל, הכונה לחצר ולמבוי הסמוך לרשות הרבים, אבל לבית אחר שעירב עימו או לחצר שלו מותר להוציא כמה שירצה. והקשה הרמב"ן שכיון שטעם האיסור הוא שמא יבוא לכבות, מה ההבדל אם מוציא לחצר או לבית שעירב עימו, ועוד דבנשברה חבית בראש גגו (ק"י:ז) רואים שאסור להוציא לבית חבירו שמא יוציא לרשות הרבים.

כתב הר"ן אהא דתנו רבנן (ק"י:ז): **שכח פת בתנור וקדש עליו היום מצילין מזון שלש סעודות וכו'**, דכי אמרינן דמצילין מזון שלש סעודות, היינו דוקא כשאין לו מה לאכול, וכן נמי הא דאמרינן ואומר לאחרים בואו והצילו לכם, מיירי כשאין להם מה יאכלו, הא לאו הכי לא שרי. וכתב הבית יוסף שמשמע דאמצילין מפני הדליקה נמי קאי, אך מדברי הפוסקים נראה שמוותר אע"פ שיש להם מה לאכול, ואפשר שגם הר"ן סובר כך לענין דליקה, ודבריו הם רק לענין שכח פת בתנור.

פסקי ההלכה

לדעת השו"ע אין להציל בגדים אלא לחצר מעורבת, והרמ"א כתב שיש מקילים להציל בגדים כשהא לבוש בהם אף לחצר שאינה מעורבת או לרשות הרבים (שהרי בעלמא מותר לצאת בשני מלבושים זה ע"ג זה), והב"ח פסק כדעה ראשונה, אבל כל האחרונים פסקו כהמקילים.

חסידי אגרא ושבטא שקלי (שאע"פ שאינו שכר שבת גמור כיון שלא התנה עימו, חסידים יש להם לוותר משלהם בכל מקום שיש נדנוד עבירה). **אלא אמר רבא הכא בירא שמים עסקינן, ולא ניחא ליה דליתנהי מאחרים, ובחנם נמי לא ניחא ליה דליטרח, והכי קאמר ואם היו פיקחין רידיעי דכהאי גוונא לאו שכר שבת הוא** (לרש"י אין זה שכר שבת, כיון דמעיקרא לאו אדעתא דשכר פעולה נחות. והרמב"ם כתב שהטעם לפי שאין שם מלאכה ולא איסור, שלא הוציאו אלא במקום המעורב) **עושין עמו חשבון לאחר השבת.**

וכתב הר"ן שמשמע מדברי רש"י שהמצילים זוכים מן הפקר בדברים שמצילים אם רצו, מפני שאמר להם הצילו לכם, כלומר לעצמכם. אבל דעת הר"ן שאף אם לא אמר בואו והצילו לכם זה שלהם, דכיון שהוא אינו רשאי להציל יותר ממזון שלש סעודות הרי השאר מופקר לכל, מידי דהוה אמציל מזוטו של ים ומשלוליתו של נהר. ודעת מהר"י אבוהב דלא דמי לזוטו של ים, דשאני הכא שהוא יכול להציל אלא דאריא רביע עליה. והבית יוסף דוחה דאין זו טענה, דכל שאינו יכול להציל מאיזה טעם שיהיה הוה ליה כזוטו של ים.

האם אחרים יכולים להציל יותר ממזון ג' סעודות - הר"ן מביא שדעת הרי"ד שאחרים יכולים להציל ללא הגבלה, דליכא למיחש בהו דילמא אתי לכבויי, דאדרבה בזכות הדליקה הם יכולים לזכות מן ההפקר. והנה רש"י לענין להציל מחבית שנשברה (קמ"ג:) כתב שגם אחרים יכולים להציל כל אחד רק מזון שלש סעודות. וכתב הבית יוסף שי"ל דשאני התם שהחשש בבעה"ב הוא שמא יביא כלים דרך רשות הרבים, וחשש זה שייך גם באחרים, משא"כ הכא. אמנם הרמב"ם כתב שגם כאן גם לאחרים מותר להציל רק מזון ג' סעודות, וכ"כ הטור.

פסק ההלכה - יכול לומר לאחרים בואו והצילו לכם כל אחד מזון ג' סעודות, או ללבוש כמה שיכולים ללבוש, ויכולים לזכות במה שמצילים כיון שאמר הצילו לכם, ואם אינם רוצים לזכות כיון שיודעים שלא הפקיר מרצונם, והם רוצים להחזיר לו ולבקש שכר על הצלתם, הרשות בידם, ולא הוי שכר שבת כיון שלא הצילו על דעת זה ומהפקירא קזכו, (אך

של שם ומעניינות הרבה של תורה (שהיו כותבים בקמיעין פסוקים כגון "כל המחלה וכו'"), **אין מצילין אותם מפני הדליקה**. וכתב הרא"ש דהאידנא נוהגים לכתוב סדר הברכות, ויש בהן הרבה מעניינות של תורה, וכיון שניתנו ליכתב משום "עת לעשות לד'", וניתנו לקרות בהן, גם מצילין אותם מפני הדליקה. וכ"כ המרדכי. והר"ן מביא שהרמב"ן אוסר לכתוב פסוקים של רחמים, ולהצילם מפני הדליקה, והר"ן תמה שכמו שמותר לתוב אפטרטא מותר לכתוב פסוקי דרחמי. וקמיעין, כיון שגם האידנא אין בהם משום "עת לעשות לד'" גם האידנא אין מצילים אותם מפני הדליקה, וכ"כ הרשב"א, ובדעת הטור מסתפק הבית יוסף אם גם לדבריו בזמננו אסור להציל קמיעין, או דכיון דאתייהיב רשותא למיכתב ברכות הוא הדין לקמיעין. (דין ברכות מבואר בסעיף זה, ודין קמיעין בסעיף י"ד).

עוד איתא בגמרא (קט"ו:) **אם היו כתבי הקודש כתובים תרגום או בשאר לשונות, מניח במקום התורפה והן מרקיבין מאליהן**. וכתב הבית יוסף דהיינו לדידהו משום דלא ניתנו ליכתב, אבל לדידן כיון שניתנו ליכתב ומצילים אותם כ"ש שאין מניחים אותם במקום התורפה.

עוד איתא בגמרא (קט"ו:) **תרגום** (שבתורה או שבנביאים) **שכתבו מקרא, ומקרא שכתבו תרגום, וכתב עברית, מצילין מפני הדליקה**.

איתא במתני' (קט"ז:) **להיכן מצילין אותן** (-ספרים), **למבוי שאינו מפולש, בן בתירא אומר אף למפולש**. ופסק הרמב"ם והסמ"ג וספר התרומה כת"ק, ובהגהות מרדכי כתב כבן בתירא. ומסקנת הגמרא (ק"ז:) ששלש מחיצות ולחי אחד זהו שאינו מפולש, ופירש הר"ן שהקולא בהצלה היא רק שלא צריך שיתוף, וכן משמע בגמרא. והרי"ד מדייק שא"צ לא עירוב ולא שיתוף, מדלא קתני שמצילים למבוי מעורב כמו שכתוב לגבי הצלת אוכלין, וטעם החילוק הוא משום בזיון כתבי הקודש, ובלבד שלא יהיה מבוי מפולש.

פסקי ההלכה

כל כתבי הקודש והיינו בין תנ"ך בין גמרא בין שאר ספרי

ולבית אחר שעירב עימו והבית מקורה, או לחצר שלו שאין בה דיירים אחרים, י"א שמותר להוציא כל מה שירצה (כמו שמחדר לחדר מותר לכו"ע), וי"א שאין חילוק בזה, ולמעשה אפשר שיש להקל בזה.

סעיף י"ב

הצלת כתבי הקודש

איתא במתני' (קט"ו:) **כל כתבי הקודש מצילין אותם מפני הדליקה**. ובגמרא (שם) **היו כתובים תרגום או בכל לשון, רב הונא אמר אין מצילין, דהא לא ניתנו לקרות בהם, רב חסדא אמר מצילין, משום בזיון כתבי הקודש**. ופסקו הפוסקים כרב הונא. והטעם שלא ניתנו לקרות בהם הוא כדאיתא במגילה (ח:) שרשב"ג אסר לכתוב ספרים בכל לשון מלבד לשון הקודש או יוונית. וכתב הרמב"ם שאפילו אם היה שם עירוב אין מצילין אותם. וכתבו התוס' והרא"ש והמרדכי והרמב"ן והרשב"א והטור דהאידנא שמותר לקרות בספרים שנכתבו בכל לשון משום "עת לעשות לד'" הפרו תורתך", מצילים אותם מפני הדליקה, אבל הרי"ף והרמב"ם לא כתבו לחלק בין הזמנים, והר"ן כתב שכיון שמותר לכתוב בלשון יוני (שם י"ח.), א"כ ה"ה שמותר להציל, וכן מה שמבואר שם שהתירו במגילה גפטיט לגפטיים עילמית לעילמיי, ויש ללמוד מזה דכ"ש ששאר ספרים מותר לכתוב בלשון שקוראים, וא"כ ה"ה שמותר להציל כהאי גוונא, אמנם ההתר לכתוב הוא דווקא כשלא בקיאים לשון הקודש, אבל לבקיאם לא. והרמב"ן כתב שאין לכתוב את התורה בלשון אחרת, ורק תרגום יונתן ואונקלוס מותר, אבל הר"ן כתב שמותר לכתוב בלשון שהעם בקיאים בו.

עוד איתא בגמרא (קט"ו:) **בעא מיניה ריש גלוחא מרבה בר רב הונא, היו כתובין בסם ובסיקרא בקומוס ובקנקנתום בלשון הקדש, מצילין אותן מפני הדליקה או אין מצילין, וכו'.** ופשיט רב המנוא תני מצילין.

עוד איתא בגמרא (קט"ו:) **תנו רבנן הברכות** (מטבע ברכות שטבעו חכמים) **ואף על פי שיש בהם אותיות**

מכונסות או מפוזרות, רב הונא אמר מכונסות, רב חסדא אמר אפילו מפוזרות. מתיבי ספר תורה שבילה אם יש בו ללקט שמונים וחמש אותיות מצילין, תיובתא דרב הונא (דמדקתני ללקט מבואר דאירי במפוזרות). **תרגמא רב חסדא אליבא דרב הונא בתיבות** (שא"צ ללקט אותיות, אלא נשארו תיבות שלימות, והמחלוקת היא כשמפוזרות אותיות ולא תיבות). ופסקו הפוסקים כרב הונא. ואמרינן בגמרא שאפילו אי אפשר ללקט שמונים וחמש אותיות אלא אם כן נמנה יגר שהדותא מכללם, מצילים.

פסק ההלכה - ספר תורה שנמחק ונשארו בו מעט תיבות שלימות מפוזרות בכמה מקומות, אם יש בהם פ"ה אותיות מתיבות שלימות (ואפילו חלק מהם זה תרגום שכתבו עברי כגון יגר שהדותא, שתיבות אלו עצמם א"צ להצילם מפני הדליקה אפילו לא העתיקם לעברי), או פחות מפ"ה אותיות אך יש בהם אזכרה, מותר להצילם מפני הדליקה, אבל בלאו הכי אין להצילם, ומ"מ טעונים גניזה דלא גרע ממקם ספרים.

סעיף י"ג

הצלת מגילת אסתר - השו"ע מביא בשם י"א שמוגילת אסתר כיון שאין בה אזכרות, אם אינה כתובה אשורית על העור ובדיו, אין להצילה מפני הדליקה. אך המ"א מסיק שדין זה הוא רק בזמן התלמוד, אך בזמננו שמותר ללמוד מגילת אסתר הכתובה בכל לשון או על הנייר, ממילא מצילים אותה מפני הדליקה, ורק אם כתבה בלשון הקודש אך לא בדיו, אין קורין בה ואין מצילים אותה מפני הדליקה, והא"ר מתיר גם בזה, והיכא שנכתבה או נדפסה על נייר מסתבר שגם המ"א מודה שקורין בה בכל גוונא.

סעיף י"ד

הצלת קמיעין - קמיעין שיש בהם פסוקים אין מצילים אותם מפני הדליקה (וכתב השעה"צ שבכל מקום ששינוי אין מצילין היינו אף לחצר המעורבת), וי"א שמצילים, והלכה כדעה ראשונה, אך אם יש בהם אזכרות י"ל שמצילים. וכל זה לחולה שאין בו סכנה, אבל לחולה שיש בו סכנה מציל את הקמיע שלו, ויוציאה עליו בדרך מלבוש.

קודש, וכן נוסח ברכות, אפילו הם כתובים בכל כתב או בכל לשון, או בכל דבר אפילו אינו דיו, כיון שהאידינא מותר לכתוב כך משום "עת לעשות לד' הפרו תורתך" (דאילו מדינא אין לכתוב תורה שבכתב אלא אשורית ובלשון הקודש, ותורה שבע"פ אין לכתוב כלל), הרי הם טעונים גניזה, ובשבת מותר להצילם מפני הדליקה ומכל מקום התורפה, אפילו לחצר שאינה מעורבת או למבוי שלא נשתתפו בו אך יש בו ג' מחיצות ולחי, (אבל בלא לחי הוי ככרמלית ואסור. סעיף י"ז). אך אין לכתוב בלשון שאין העם בקיאים בו, כיון שאין בזה משום "עת לעשות לד'", וממילא גם אין להצילו, ודעת הר"ן בשם הראב"ד שאין לכתוב תנ"ך בלשון אחר או לקרות בו, אלא כשאנו בקי בלשון הקודש, ונראה דהר"ן לא איירי אלא לענין מגילה, אבל לענין הצלה כיון שמותר לקרות למי שאינו בקי, צריך להציל, אך מי שיועד לשון הקודש אינו נכון ללמוד תורה שבכתב משאר לשונות.

תנ"ך שנכתב בלשון הקודש אין לכותבו שלא בדיו, ולכן אין לקרות בו באופן זה, ומ"מ צריך להצילו מפני הדליקה וכן טעון גניזה, אך שאר ספרים מותר לכותבם שלא בדיו אף היכא שהם כתובים בלשון הקודש.

ספרים שלנו שכתובים בלשון הכותים ונמצא אצלם, ילה"ס אם טעונים גניזה.

תורה שבכתב קודמת לענין הצלה לתורה שבע"פ, אפילו אם התורה שבע"פ מושאלת או מושכרת לו מאחרים ואם לא יצילים יצטרך לשלם לבעלים, והצלת מת קודמת לספרים, והצלת בריא קודמת להצלת מסוכן.

איתא בגמרא (שם) **בעא מיניה רב הונא מרב נחמן, ספר תורה שאין בו ללקט שמונים וחמש אותיות, כגון פרשת ויהי בנסוע הארון** (שהוא ספר בפני עצמו), **מצילין אותו מפני הדליקה או לאו. אמר ליה ותיבעי לך פרשת ויהי בנסוע הארון גופה, פרשת ויהי בנסוע הארון לא קא מיבעיא לי, כיון דאית בה אזכרות אף על גב דלית בה שמונים וחמש אותיות מצילין, כי תיבעי לי ספר תורה שאין בו ללקט, מאי, א"ל אין מצילין. איבעיא להו הני שמונים וחמש אותיות**

סעיפים ט"ו ט"ז

הצלת מעות אגב ספר או תפילין

איתא במתני' (קט"ז): **מצילין תיק הספר עם הספר ותיק התפילין עם התפילין, אף על פי שיש בתוכן מעות.** וכתב בעל התרומה דהוא הדין לשאר כתבי הקודש, וכ"כ בסמ"ק.

כתב בעל התרומה אם הניח תפילין בארנקי מלא מעות יכול להצילו כדין תפילין אפילו לחצר שאינה מעורבת, אבל אם הניח בו טבעת או כלי אחר שמותר לטלטלו, אסור לטלטל את הארנקי אגב הכלי, מפני שהכלי אינו חשוב והוא בטל לגבי הארנקי. וכן איתא בסמ"ג ובמרדכי, והמדרכי מסתפק אם מונחת שם טבעת, האם היא בטלה לגבי המעות כיון שהמעות שוים יותר, או לא. ויש להסתפק האם ההתרבות בתפילין הוא דווקא כשהתפילין היו בתוך הארנקי מערב שבת, או שגם בהניחם בשבת מותר, ובירושלמי משמע להתיר גם במניח בשבת, וכן משמע בטור, אמנם המדרכי כתב שדווקא אם הניח לפני שבת מותר, אבל במניח בשבת אסור.

פסק ההלכה – ספר או שאר כתבי הקודש או תפילין, מותר להצילם יחד עם התיק שלהם, אע"פ שיש בתיק גם מעות, ואפילו לחצר שאינה מעורבת מותר. וכתב השו"ע שאם הניח תפילין בארנקי מלא מעות, יכול להצילם מפני הדליקה או הגזלנים אפילו לחצר שאינה מעורבת, וי"א שמותר רק באופן שהניחם בארנקי מערב שבת, והט"ז והמ"א כתבו שאין בזה מחלוקת ואסור להניח בשעת הדליקה כדי להציל, ואם היה מונח מלפני הדליקה מותר להצילם וא"צ לנער את המעות, והגר"א הכריע שהעיקר כהשו"ע שלדעה הראשונה מותר אף להניח לכתחילה מפני הדליקה, ומשמע שם שהוא מצדד כך למעשה.

סעיף י"ז

כתבו המדרכי וספר התרומה והסמ"ג שמותר להציל דסקיא מלאה מעות מפני הגניבה, ע"י שמוניחים עליה בשבת ככר או תינוק, ובבבלי מבואר שלא אמרו ככר ותינוק אלא למת בלבד, וכתב הסמ"ג דשמא הבבלי מודה להתיר בדליקה.

ודעת הטור שאין להקל בזה. והכל בו כתב בשם רבינו פרץ שאם הניח מערב שבת פת או אוכלין בכיס מלא מעות, מותר לטלטלם בשבת מפני הדליקה או מפני האויבים, משום דהוי בסיס לדבר האסור ולדבר המותר. והרשב"א כתב שדווקא בספר ותפילין מותר להצילם עם התיק שלהם, וא"צ לנער מן התיק כדי שלא יתעכב בהצלתם עד שיוציא הספר והתפילין וינער את התיק, וכן הדין בכלכלה מלאה פירות דמיטנפי אם ינערם, אבל בפירות דלא מיטנפי אסור להוציאה עד שינער את האבן מתוכה, וכן הדין בתיבה שיש בה מעות.

פסק ההלכה – יש מתירים להציל דסקיא מלאה מעות מפני הדליקה או הגנבים ע"י שמוניח עליה בשבת ככר או תינוק, ועיין בסעיף ב' שיש מתירים אפילו בלא ככר.

סעיף י"ח

כתב השו"ע בשם גאון, שמותר לומר לנכרי להציל ספרים מן הדליקה אפילו דרך רשות הרבים, (כדאיתא בעירובין (צ"ח). שאין דבר משום שבות עומד בפני כתבי הקודש, ואף שר"ש אמר דין זה ואין הלכה כמותו, י"ל שאמירה לנכרי יותר קלה משבות שישראל עושה בידים. בית יוסף). ואף גמרות ושאר ספרים בכלל התר זה.

סעיף י"ט

כל מזה שמותר להצילו מפני הדליקה, מותר כמו כן להצילו ממים ומשאר דברים המאבדים.

סעיפים כ' כ"א

איתא בגמרא (שבת קט"ז). **ספרי מינין** – (שכתבו מינים ספרי תורה נביאים וכתובים בכתב אשורי ובלשון הקודש. וכתב רבינו ירוחם שמינים היינו האדוקים בע"ז, וה"ה למשומדים לע"ז) **אין מצילין אותן מפני הדליקה, אלא נשרפין במקומן הן ואזכרותיהן.**

עוד איתא בגמרא (שם) **איבעיא להו, הגליונין של ספר תורה** – (מה שמעל ומתחת הכתב ובין פרשה לפרשה ובין דף לדף ובתחילת הספר וסופו) **מצילין אותן מפני הדליקה, או אין**

בהם האור, מפני שהוא מחרך (ואינו נשרף, ומתוך כך הוא מגין על התיבה), **ועושין מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנים בשביל שלא תעבור הדליקה. רבי יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאים מים, מפני שאינם יכולין לקבל את האור והן מתבקעין ומכבין את הדליקה.** ומשמע בגמרא דהלכה כרבי שמעון בן גנס דסבר גרם כיבוי מותר, וכן פסקו הפוסקים.

פסק ההלכה – תיבה שאחז בה האור מותר לפרוס מצידה השני עור לח של גדי (ולענין מוקצה עיין בסימן ש"ח, ולהמבואר לעיל בסימן זה שלדעה ראשונה מותר לטלטל מוקצה במקום פסידא, אתי שפיר בפשיטות), וכן מותר לעשות מחיצה בכל סוגי הכלים, ואפילו כלי חרס חדשים מלאים מים שודאי יתבקעו כשתגיע אליהם הדליקה מותר לשים, משום שגרם כבוי וכן גרימת שאר מלאכות מותר, במקום פסידא, אפילו אם הוא מכין לזה.

סעיף כ"ג

עוד איתא בגמרא (שם) **אמר רב יהודה אמר רב, טלית שאחז בה האור מצד אחד, נותנין עליה מים מצד אחד, ואם כבתה כבתה. מיתיבי טלית שאחז בה האור מצד אחד, פושטה ומתכסה בה, ואם כבתה כבתה, וכן ספר תורה שאחז בו האור פושטו וקורא בו, ואם כבה כבה,** (כלומר דדווקא כי האי גוונא שרי, אבל לתת עליה מים אסור). **הוא דאמר כרבי שמעון בן גנס דאמר גרם כיבוי שרי.**

האם מותר להתכסות בטלית ולפתוח את הס"ת כשכוונתו לכיבוי – מדברי הטור נראה שכל ההתר להתכסות בטלית הוא רק באופן שהוא צריך לכך, ואינו מתכוין לכבות, אבל אם הוא מתכוין לכבות על ידי כך אסור. ואע"פ שבנתינת מים מותר אפילו שכוונתו לכבות, שאני התם דלא הוי אלא גרם כיבוי, שהרי אינו עושה מעשה בגוף הדליקה, אלא שכשתגיע האש למקום המים היא תכבה מאיליה, אבל הכא כשמתכסה בטלית ופותח הספר תורה הוא מנענע את האש ועי"ז היא נכבית, אסור אם כוונתו לכך. אבל משאר הפוסקים שלא כתבו תנאי זה משמע שמותר

מצילין אותן מפני הדליקה. ולא איפשיטא. וכתבו הר"ף והרמב"ם והרא"ש שאין מצילין אותם. וכתב הר"ן דטעמא משום דפשטא דברייתא משמע דאין מצילין, ואע"פ שהגמ' דוחה ומבארת את הברייתא באופן אחר, לא סמכינן אדיחויא. אי נמי כיון דלא איפשיטא אין מצילין, דשב ואל תעשה שאני.

פסקי ההלכה

הגליונים והיינו חלקי הספר שלא כתוב בהם דברי תורה (מעל ומתחת הכתב, ובין הפרשות ובין הדפים, ובתחילת וסוף הספר) שנחתכו מן הספר, או שנמחק הספר ולא נשארו בו פ"ה אותיות, אין מצילים אותם, ובנמחק איירי לענין הגליונים, ומהקלף שתחת הכתב פשיטא שבטלה הקדושה. וכתב מהר"ם שתיקנו בחרם שלא לקצוץ את הגליונים אפילו כדי לכתוב עליו, ובמשאת בנימין כתב שמה שנוהגים לחתוך ולהשליך את הגליונים הטעם הוא דכיון שכך המנהג הוי כאילו התנו, וא"כ אין מצילים אותם, ובאגודה מחלק שבחדשים מותר לחתוך ובישנים אסור.

כתבי הקודש שנכתבו ע"י אפיקורסים והיינו האדוקים בעבודת כוכבים וכן מזמרים לעבודת כוכבים, אין מצילים אותם, ואף בחול שורפם עם האזכרות שבהם, מפני שודאי כתבום לשם ע"ז. ולכן מטבעות שטבעו עכו"ם לשם ע"ז אין לתלותם על הס"ת ואין להחזיקם ברשותו אלא יתיכם מיד כדי שלא יהיה שום זכרון למעשיהם, ור"י מילר מסתפק אם מותר להתיכם דשמא אינם מינים לע"ז. והחוות יאיר מתיר להתיר מטבעות של שם בן ד' שנעשים בשודיה, דכיון שטבעום להוצאה הוו חול, וכן משמע בפמ"ג. עוד כתב שאין להניח בארון קודש מעות שגבו לצורך חולה, ובלאו הכי אסור להניח בארון הקודש דברי חול.

כבוי הדליקה

סעיף כ"ב

גרימת כיבוי

איתא במתני' (ק"כ.) **רבי שמעון בן גנס אומר פורסין עור של גדי** (שהוא רך ולח) **על גבי שידה תיבה ומגדל שאחז**

סעיף כ"ד

יש אוסרים לתת משקים בעין במקום שעדיין לא הגיעה האש משום שהוא מקרב את הכבוי, ויש מתירים דס"ל דלא חמיר מגרם כבוי (אך יתן רק משקים ולא מים משום כיבוס), וכן פסק השו"ע, ויש מתירים אף במים (דס"ל שאין כיבוס בבגד נקי). וכן ס"ת שאחז בו האור פושטה וקורא בה, (או קורא לנכרי שיכבה).

סעיף כ"ה

כבוי ע"י קטן או נכרי

איתא במתני' (קכ"א). **נכרי שבא לכבות אין אומרין לו כבה ואל תכבה, מפני שאין שביחתו עליך, אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו, מפני ששביחתו עליך.** ובגמרא שמעת מינה קטן אוכל נבלות בית דין מצווין להפרישו. **אמר רבי יוחנן בעושה על דעת אביו. דכוותה גבי נכרי, דקעביד אדעתא דישאל, מי שרי. נכרי לדעתא דנפשיה עביד** (ואפילו אם יודע שנוח לו לישראל, הוא להנאת עצמו מכיון, שיודע שלא יפסיד).

כתב בהגהות מרדכי בשם רא"מ, שעבד נכרי או שפחה המושכרים לזמן, אדעתא דנפשיה עבדי, ואין צריך לומר להם שלא יכבו.

באיזה קטן זה נחשב שהוא עושה לדעת אביו - רש"י מבאר דקטן שהגמרא אומרת שהוא עושה על דעת אביו, היינו קטן שיודע להבחין שכבוי זה נוח לאביו, ועושה בשבילו. והנה איתא בגמרא (יבמות קי"ג): **רב יצחק בר ביסנא אירכסו ליה מפתחי דבי מדרשא ברשות הרבים בשבתא, אתא לקמיה דרבי פדת, אמר ליה זיל דבר מלי ומליא ולימילי התם, דאי משכחי להו מייתי להו. אלמא קסבר קטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו. וכו'.** ת"ש עובד כוכבים שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה, מפני שאין שביחתו עליהם, קטן הבא לכבות, אומרים לו אל תכבה, ששביחתו עליהם. א"ר יוחנן בעושה על דעת

אף אם כוונתו לכיבוי, כיון שזה רק גרם כיבוי, ומשמע מפשט הלשון שהוא מתכסה בטלית וקורא בספר כדי שלא יהיה נראה כמתכוין לכבות, אבל הוא ודאי מכוין לכבות, ואפילו הכי שרי. וכן משמע בירושלמי. ונראה שהטעם הוא משום שזה לא פסיק רישא שיכבה עי"ז, ועוד דהוי כיבוי כלאחר יד, הילכך לא גזרו ביה רבנן במקום פסידא.

האם להלכה מותר לתת מים על הטלית - הרי"ף והרא"ש לא הביאו את דינו של רב יהודה שמותר לתת מים בצד השני של הטלית. והר"ן והמגיד משנה ביארו דס"ל שאין הלכה כרב יהודה, דנתינת מים על הטלית להדיא, חמירא מנתינת כלי חרס חדשים מלאים מים שזה מותר לרבי שמעון בן ננס, דדמי להא דאיתא בגמרא (מ"ז): **נותנין כלי תחת הנר לקבל בו ניצוצות ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה**, שזה אסור אפילו לרבנן שמתירים גרם כיבוי, מפני שהוא מקרב את הכיבוי, וכן מבואר בירושלמי. אבל הר"ן פוסק כרבי יהודה שמותר לתת מים על הטלית, וכן דעת הרמב"ן והרמב"ם והרשב"א, ושאני מתינת מים תחת הנר, דשם המים מתחת הניצוצות והאש נופלת ממש לתוך המים, ואין מפסיק ביניהם אלא אויר, אבל בטלית המים מן הצד, והאש לא נופלת לתוך המים. והר"ן מחלק שבטלית אין המים מכבים אש דולקת, אלא מונעים שלא תתפשט יותר, מש"כ בניצוצות. ובהגהות מרדכי חילק באופן אחר.

עוד איתא במתני' (קכ"א). **כופין קערה על הנר בשביל שלא תאחז בקורה.**

פסק ההלכה - מותר להתכסות כדרכו בטלית שאחז בה האור, ואינו חושש אם תכבה, וי"א שצריך שלא יתכוין לכבות מה שכבר נדלק, אלא רק שלא תדלק יותר, ואז אפילו אם נכבה מה שכבר נדלק מותר כיון שלא נתכוין לזה, ולדינא מותר אף בנתכוין, ובלבד שלא ירוץ וינענע את הטלית כדי שתכבה, מפני שזה מעשה כיבוי ממש. וכן מותר לכפות קערה על הנר, בשביל שלא תידלק הקורה (ועיין בד"ן זה בסימן רע"ז).

פסק ההלכה – מותר לומר בפני נכרי כל המכבה אינו מפסיד, אפילו אם הוא שכירו המושכר לו לזמן, ואפילו אם הנכרי אינו כאן מותר לקרות לו שיבוא אע"פ שודאי יכבה, וכן בכל נזק שבא לאדם פתאום, כגון חבית יין שעומדת להשבר, מותר לקרוא לנכרי אע"פ שודאי יתקנה כשיבוא, וכן מותר לומר לו כשיבוא כל המתקן אינו מפסיד, (ודעת הבית יוסף שדין זה הוא גם אם היה יכול לעשות זאת לפני שבת, אבל מהאחרונים משמע שלא פשיטא להו דין זה), אמנם לענין לומר בלשון נוכח אם תכבה לא תפסיד, משמע ביו"ד סימן רכ"א שאסור, והש"ג מצדד להקל בזה לענין דליקה, אמנם אם ישרפו בדליקה כתבי הקודש מותר לומר לנכרי לכבות. וכל זה לענין הצלה מהפסד, אבל אסור לומר על שום מלאכה כל העושה מלאכה זו אינו מפסיד.

המכבה דליקה כדי שלא להפסיד ממונו, הרמב"ם כתב שהוא חייב חטאת, וכתב המגיד משנה דהיינו לרבי יהודה שמחייב במלאכה שא"צ לגופה, דלר"ש פטור אבל אסור. והר"ן על דברי הגמרא (כתובות ט.) **צינור שעלו בו קשקשים ממענן ברגלו וכו' ובמקום פסידא לא גזור רבנו**, הקשה א"כ למה לא התירו לכבות דליקה בשבת במקום פסידא, והרי זה מלאכה שא"צ לגופה שאסורה מדרבנן, ותיריך דשאני כיבוי שאם היה צריך לגופו היה אסור מן התורה, ואין הכל בקיאין לחלק בין מלאכה הצריכה לגופה לשאינה צריכה, ולכן חכמים אסרו אפילו במקום פסידא, ואפילו על ידי נכרי אסור, דמתוך שאדם בהול על ממונו אי שרית ליה על ידי נכרי יבוא לכבות בעצמו. אי נמי רק שבות כלאחר יד מותר במקום פסידא, אבל אמירה לנכרי אסורה. והנה הר"ש מביא מהירושלמי שלר"ש שפוטר מלאכה שאינה צריכה לגופה, אם אינו יכול להציל כתבי הקודש אלא בכיבוי מכבה, לפי שאין דבר שעומד בפני כתבי הקודש. וכתב הבית יוסף שממה שבמשנה ובבלי לא הוזכר שום היתר לכבות למד הטור שהלכה כרבי יהודה, או דנימא שלא כל השבותין נדחין מפני כתבי הקודש, שהרי לא התירו הצלתן למבוי המפולש. וכתב המרדכי שגם לדברי הירושלמי, דווקא משום כתבי הקודש מותר לכבות, אבל משום ממונו דעלמא אסור אפילו לר"ש,

אביו. ופירש רש"י דמייירי שהתינוק צופה באביו שנוח לו בכך, ואביו עומד עליו, דהוה כאילו הוא מצווהו לעשות, אבל במפתחות דרב יצחק לא הודיעו שנאבדו ולא ראה באביו שנוח לו.

ומשמע מרש"י שכל שאין בו דעת להבחין אם נוח לאביו בכיבוי זה, מותר אע"פ שאביו עומד עליו ומראה לו שנוח לו בכך, ואם אין אביו מראה לו שנח לו בכך, וגם אינו עומד עליו, מותר אע"פ שיש בו דעת להבחין, דשוב אינו כמצווהו, ובזה איירי ביבמות. ויותר נכון לומר שבדליקה שהזיקה ברור מסתמא הקטן מרגיש שהוא עושה נחת רוח לאביו בכיבוי, ולכן אסור אע"פ שהאב לא מראה שנח לו בכיבוי, וצריך למחות בידו, דאם אינו מוחה הוי כמצווהו לכבות, ורק אם אין בו דעת להבחין שנח לאביו בכך מותר, אבל בדבר שאין הזיקו ברור והקטן לא מרגיש בנזק, כמו אבידת מפתחות, אע"פ שאם היה מרגיש בנזק היה לו דעת להבחין דניחא לאבו בהכי, מותר.

ומשמע דקיימא לן שכשאינו עושה על דעת אביו, מותר להניחו לכבות, וכ"כ הרמב"ם והסמ"ג ורבינו ירוחם, ומשמע מרבינו ירוחם שבעושה על דעת גדול אסור אע"פ שאינו אביו.

וכתבו התוספות דהא דאין ביו"ד מצווים להפרישו, זה דווקא בלא הגיע לחינוך, אבל אם הגיע לחינוך, כיון שחייב לחנוך כל שכן שצריך להפרישו שלא יעשה עבירה.

פסק ההלכה – קטן שבא לכבות אפילו אם לא הגיע לחינוך צריך למחות בידו, אפילו אם הוא מכבה דליקה של אחרים, ואם הדליקה היא של אביו מחייב אביו מן התורה למחות בידו. אבל נכרי שבא לכבות א"צ למחות בידו, אפילו אם הוא עבדו המושכר לו לזמן, דאדעתא דנפשיה קעביד דידוע שלא יפסיד, אבל אסור לזרוז לזה אף אם בא מעצמו.

סעיף כ"ו

אמירת כל המכבה אינו מפסיד

איתא בגמרא (קכ"א.) **אמר רבי אמי בדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד.**

מחללים שבת, אמנם הכל לפי ראות עינים והזמן לפי מה שיתקרב לביתו של ישראל.

פסק ההלכה – כתב הרמ"א שבזמננו שאנו שרויים בין הנכרים, מותר לכבות דליקה, מפני שיש בזה סכנת נפשות (מפני שיבואו לשלול שלל וכשיעמיד עצמו על ממונו יבואו להורגו, ואפילו אם הדליקה היא בבית הנכרי מותר), והזריז הרי זה נשכר, ומצוה להודיע דין זה לרבים, אמנם הכל לפי הענין דאם בטוחים שאין שום חשש סכנה אסור לכבות, וכתב המ"ב שמזה יצא ההתר לכבות תמיד דליקה, כיון שאפשר שיהיה איזה זקן או חולה שאינו יכול לברוח. אמנם אסור לעשות שום מלאכה כדי להציל ממון, ואפילו היא מלאכה דרבנן כגון מלאכה שא"צ לגופה אסור, (אך אם הוא בעל חוב ויש צד שיתפסוהו נכרים, יש צדדים בזה).

תשובה על חילול שבת – מי שעבר וחילל שבת במלאכה דאורייתא או דרבנן, צריך להתענות ארבעים יום שני וחמישי (ויכול לדחותם לימי החורף), ולא ישתה יין ולא יאכל בשר בלילה שאחרי התענית, ובמקום חטאת יתן י"ח פשיטין לצדקה (שזה בערך ה' זהובים, שזה המחיר של הפחות שבכבשים או בעיזים), ויזהר שלא יאמר שזה לחטאת, אלא שנותן את זה לצדקה במקום חטאת, ונכון שיאמר פרשת חטאת ויבין אופן הקרבתה, ואם רוצה לפדות את התענית יתן בעד כל יום לפחות י"ב פשיטין, והעשיר יתן יותר לפי עושרו. וכל זה בעבר בשוגג אפילו באיסור דרבנן, או במזיד וכגון שחפר גומא להטמין מעות מפני האנסים, אבל העובר בשאט נפש למלאות תאוותו צריך כפרה יותר ויותר, ומי שחילל שבת מפני פיקוח נפש א"צ כפרה כלל, והנשים המתענות מפני שהדליקו נר בשביל יולדת הרי זה הוללות וסכלות. והמחלל שבת בתחומין דרבנן דינו כנ"ל, וכן על טלטול נר דלוק בשביל להציל ממון צריך להתענות, אך לזה מספיק ג' ימים בה"ב, ואולי גם בתחומין מיידי שלא היה כ"כ מורא והפסד רב. ואם כיבה דליקה שהיה איזה חשש סכנה א"צ תשובה, כדי שלא יבוא להמנע מלכבות.

ואע"פ שמכבים גחלת של מתכת כדי שלא יזקוק בה רבים משום דליקא אלא שבות דרבנן, שאני התם שיש חשש לנזק לגופו, אבל משום הפסד ממון לא התירו.

כבוי דליקה במקום חשש סכנה

כתב המרדכי שנהגו בזמננו ברוב הארצות לכבות דליקה בשבת, ואין להם על מה שיסמוכו, אלא שאומרים שחוששים שישרפו בדליקה תינוקות שלא יוכלו לברוח, ועוד שיש חשש ספק נפשות מאימת המלכות אם יראו שמניחים הדליקה להיות דולקת והולכת, ולפיכך מכבין אליבא דרבי שמעון דקיימא לן כוותיה, ואין היתר ברור בדבר זה, והנח להם לישראל מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין. ובביצה מביא המרדכי שי"א שלרבי יהודה מותר לכבות משום הפסד ממון, דהוי כמו מפס מורסא (שבת ק"ז). דלרבי שמעון שרי משום צערא, ולא מילתא היא דמפס מורסא צערא דגופיה הוא.

ובהגהות אשר"י כתב בשם האור זרוע שבזמננו מותר לכבות את דליקה בשבת, מפני שאנו דרים בין הנכרים והם שוללים והורגים, ולא גרע מעיר הסמוכה לספר. והביאו בתרומת הדשן. ובאור זרוע כתב שאפילו בספק סכנה מכבים ע"י גדולי ישראל, אע"פ שאפשר לכבות ע"י נכרים. והתרומת הדשן כתב שאחד מהגדולים דרש ברבים להתיר בזה, ואמר שדרש כן ברבים מפני שלא יהא נקרא פושע בנפשות, כדאמרינן שהנשאל הרי זה מגונה לפי שהיה לו להודיע כבר ברבים. וי"א שרק אם הדליקה נפלה בבית הישראל יש בזה סכנה, כי משפט הנכרים להשליך אותו שיצא דליקה מתוך ביתו לתוך האש, אבל אם הדליקה התחילה בבית נכרי אין חשש סכנה. אמנם מלשון ההגהות אשר"י לא משמע חילוק זה, דהחשש סכנה הוא מפני שהנכרים שוללים והורגים, וע"י חטיפת הממון יכולים לבוא לידי הריגה, ואפילו בעיירות שלא נשמע בהם שום יראה מחללים שבת, דאין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב, אמנם אם לפי ראות חכמי העיר אפשר לסמוך על השלטונות שישמרו ואין בזה שום חשש סכנה לא יחללו את השבת. עוד כתב התה"ד שאפילו אם הדליקה היא בבית הנכרי

(אבל בלא לחי הוי ככרמלית ואסור). וספר תורה שנמחק ונשארו בו מעט תיבות שלימות מפוזרות בכמה מקומות, אם יש בהם פ"ה אותיות מתיבות שלימות או פחות מפ"ה אותיות אך יש בהם אזכרה, מותר להצילם מפני הדליקה, אבל בלאו הכי אין להצילם, ומ"מ טעונים גניזה. ספר או שאר כתבי הקודש או תפילין, מותר להצילם יחד עם התיק שלהם, אע"פ שיש בתיק גם מעות, ואפילו לחצר שאינה מעורבת מותר. קטן שבא לכבות צריך למחות בו, אבל בנכרי לא, ומותר לומר לו כל המכבה אינו מפסיד, או לקרוא לו לכאן בלי לומר לו לכבות, אבל אסור לזרז נכרי לכבות. כתב הרמ"א שבזמננו מותר לכבות דליקה משום שיש בזה סכנת נפשות, והכל לפי הענין. כל מה שמותר להצילו מפני הדליקה, מותר כמו כן להצילו ממים ומשאר דברים המאבדים.

גרימת כיבוי – תיבה שאחז בה האור מותר לפרוס מצידה השני עור לח של גדי או לעשות מחיצה בכל סוגי הכלים, ואפילו כלי חרס חדשים מלאים מים שודאי יתבקעו כשתגיע אליהם הדליקה מותר לשים, ואפילו מים בעין מותר (אם אין בזה משום כיבוס), ואפילו אם הוא מתכוין לכבות, משום שגרם כבוי וכן גרימת שאר מלאכות מותרים בשבת. וכתב הרמ"א שהתיר זה נאמר במקום פסידא. וכן מותר להתכסות כדרכו בטלית שאחז בה האור אפילו אם כוונתו לכבות, ואינו חושש אם תכבה, ובלבד שלא ירוץ וינענע את הטלית כדי שתכבה, מפני שזה מעשה כבוי ממש. וכן ס"ת שאחז בו האור פושטה וקורא בה.

סימן של"ה

קליטת משקין מחבית שנשברה

כפי שנתבאר בסימן הקודם שחכמים אסרו להציל מפני הדליקה יותר ממזון ג' סעודות, שמה מתוך שהוא מתעסק בהצלה יבוא לכבות את הדליקה, כך אסרו חכמים להציל מחבית שנשברה יותר ממזון ג' סעודות, שמה יביא כלים דרך רשות הרבים או יתקן את החבית. ובסימן זה יבוארו פרטי איסור זה.

סעיף א'

איתא במתני' (שבת קמ"ג): חבית שנשברה מצילין ממנה מזון שלש סעודות (אפילו בהרבה כלים, שהרי בכלי אחד מבואר בגמרא ק"כ. שיכול להציל כמה שהוא רוצה), **ואומר לאחרים בואו והצילו לכם ובלבד שלא יספוגו.** ובגמרא תנא **ובלבד שלא יספוגו ביין ולא ימפח בשמן, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול.**

ופירש רש"י, ובלבד שלא יספוג: שלא ישים הספוג בכלי במקום היין לחזור ולהטיפו, גזירה שמא יסחוט. והתוספות

סעיף כ"ז

כבוי גחלת שמזיקה לרבים

איתא בגמרא (מ"ב). אמר שמואל מכבין גחלת של מתכת ברשות הרבים בשביל שלא יזוקו בה רבים, אבל לא גחלת של עץ. ופירש רש"י שבשל מתכת אין בה איסור כיבוי אלא מדרבנן, ובמקום נזק של רבים לא גזרו, אבל של עץ שזה איסור דאורייתא וחייב סקילה אסור. והגמרא מעמידה דין זה כרבי יהודה שמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה, אבל לר"ש שפוטר מותר לכבות גם גחלת של עץ, דכל כיבוי אינו צריך לגופו חוץ מעושה פחמין או מהבהב פתילה. והטור פוסק ר"ש ולכן הוא מתיר גם בשל עץ, אבל הרמב"ם פוסק כרבי יהודה ולכן הוא מתיר רק בשל מתכת.

פסק ההלכה – גחלת הנמצאת במקום שרבים ניזוקים בה, אם הנזק הוא למזון אסור לכבותה, ואם הנזק הוא לגוף, אם יכול לפנותה צריך לפנותה, ואם אינו יכול לפנותה מותר לכבותה בין אם היא של מתכת בין אם היא של עץ, והרמב"ם אסר בשל עץ, והלכה כדעה ראשונה.

עיקרי הדינים

מדאורייתא אם נפלה דליקה בשבת, ואין בדבר חשש סכנה, מותר להוציא את מזונו ממקום הדליקה למקום אחר, באופן שאין בדבר איסור הוצאה מרשות לרשות, או טלטול ד' אמות ברשות הרבים. אמנם לפעמים יש בדבר איסור טלטול מוקצה דרבנן, או איסור הוצאה וטלטול מדרבנן, ועוד איסור מיוחד יש בהצלה מפני הדליקה, שאסרו חכמים להציל גם דברים שאין בהם איסור טלטול והוצאה (כגון מזון יותר משיעור ג' סעודות (בלילה לפני הסעודה, וכל זמן לפני הסעודות שנשארו), ובכלי אחד מותר), שמה מתוך שאדם בהול על מזונו, אם הוא יתעסק בהצלת מזונו יש לחוש שהוא ישכח שהיום שבת, ויבוא לכבות את הדליקה. ולחצר שאינה מעורבת אין להוציא מאכלים כלל. ומאידך יש דברים שהקילו בהם חכמים בדליקה יותר, לפי שמתוך שאין אדם מעמיד עצמו על מזונו, יש לחוש שאם לא נתיר לו להציל הוא יבוא לכבות. וכלי תשמיש כגון כוסות שנצרכות לסעודת שבת מותר להציל לחצר המעורבת. ומותר ללבוש ולהוציא כמה שירצה, אבל בלא לבישה מותר רק מה שנצרך לאותו יום. מותר לומר לאחרים בואו והצילו לכם, ואם הם מצילים מעצמם, וכן בני חצר אחרת שיש חשש שהדליקה תתפשט לשם, מותר להם להציל ללא הגבלה (כיון שאינם בהולים ואין חשש שיכבו את הדליקה). וכתבי הקודש מותר להציל אפילו לחצר שאינה מעורבת או למבוי שלא נשתתפו בו אך יש בו ג' מחיצות ולחי,

ויקנחה בשפת הכלי.

כתב הרמ"א ש"א שכל זה במציל לחצר אחרת ואפילו עירבו יחד, אבל לבית אחר שהוא מקורה, אם עירב עימו מצילים בכל ענין, (והבית יוסף מביא בזה מחלוקת ראשונים), והט"ז מפקפק בזה והא"ר מיישבו, אך להציל לחצר שלו שא"צ לעירוב כלל מותר גם להט"ז.

כתב הרמ"א ש"א שכל זה בנשברה, אבל בנסדקה, והמשקה מטפטף, שאינו בהול, מותר להציל אפילו בכלים הרבה.

סעיפים ב' ג'

איתא בגמרא (ק"ז:): **נשברה לו חבית בראש גגו, מביא כלי ומניח תחתיה, ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלום, כלי אחר ויצרף, גזירה שמא יביא כלי דרך רשות הרבים. נודמן לו אורחין, מביא כלי אחר וקולט, כלי אחר ומצרף. ולא יקלום ואחר כך יזמין אלא יזמין ואחר כך יקלום, ואין מערימין בכך. משום רבי יוסי בר יהודה אמרו מערימין.**

עוד איתא בגמרא (ק"כ:): **מצילין סל מלא ככרות. אטעייא רב שזבי לרב חסדא ודרש ובלבד שלא יביא כלי שהוא מחזיק יותר משלש סעודות, אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרבא מאי טעמא, אמר ליה דקתני ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלום כלי אחר ויצרף, כלי אחר הוא דלא, אבל בהוא מנא כמה דבעי מציל. וכתבו הסמ"ג והתרומה שכשמציל בכלי אחד יכול גם לקלוט או לצרף, דכיון דלא שרית ליה להציל אלא בכלי אחד תו ליכא למיחש למידי.**

רש"י מבאר שאין מערימין הכונה לזמן אורחים שאינם צריכים לאכול ויותר, ומשמע דלא איירי כלל בעבר והערים אלא באי שרי להערים לכתחלה, ופסק כתנא קמא. אבל מדברי הרמב"ם והמגיד משנה נראה שהם מפרשים שאין מערימין היינו שאם הערים וקלט קודם שיזמין האורחים מותר, ופסק כרבי יוסי ב"ר יהודה להקל בדרבנן.

כתבו שאפילו ספוג שיש לו עור בית אחיזה שאין בו חשש סחיטה אסור, כדאמר בגמרא שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול.

שיטת רש"י שגם אחרים יכולים להציל רק מזון ג' סעודות, ולשיטת הרי"ד באחרים אין הגבלה, שכיון שאינם בהולים על המזון אין בהם חשש הוצאה.

דעת התרומת הדשן שאם נשברה החבית ונשפך היין לארץ, מותר לשאוב כל מה שירצה לתוך כלים קטנים, דלא הוי עובדא דחול, דכיון שנשפך לארץ לגמרי אינו בהול, ואם תאמר דבהול הוא שלא יבלע בקרקע, מהיכי תיתי לומר שזה נחשב בהול כמו בנשברה כדו, דילמא אינו בהול כמו בנסדקה. וכתב הבית יוסף דמתוס' משמע שגם בנשפך לארץ מותר רק מזון ג' סעודות, ומסקנת הבית יוסף לאסור בזה.

פסקי ההלכה

חבית שנשברה אם מציל ממנה בכלי אחד יכול להציל ללא הגבלה, אבל בכלים הרבה אין להציל ממנה יותר מג' סעודות, (והיינו בנשברה לפני סעודת הלילה, וכמבואר בתחילת סימן של"ד), שמא יבוא מתוך בהילות להביא כלים דרך רשות הרבים או לתקן את החבית.

אומר לאחרים בואו והצילו לכם, וגם הם מותרים להציל כשיעור ג' סעודות.

ודין זה הוא אפילו אם הכל כבר נשפך, וי"א שאם נשפך הכל מותר להציל ללא הגבלה לתוך כוסות קטנות, שכיון שכבר הכל נשפך אינו בהול, אבל בגדולות אסור משום עובדין דחול, ואפשר שיש להקל כך בזמננו שלא מצוי אצלנו רשות הרבים.

כתב בתוספת שבת שבמקום שהיין מצוי ודרך לשתותו בכל יום, וכ"ש שאר משקין שאינם יקרים ושותים אותם כל היום, שמותר להציל יותר מג' סעודות, דאין קבע לשתיה.

צריך המציל להזהר שלא ישם ספוג בתוך היין ולהטיף ממנו, אפילו אם יש לו בית אחיזה, ולא יכניס ידו לשמן

פסקי ההלכה

סעיף ה'

איסוף פירות שנתפזרו

איתא בגמרא (קמ"ג:) **תנו רבנן נתפזרו לו פירות בחצר מלקט על יד על יד ואוכל, אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול.** וכתבו התוספות והרא"ש שנראה שלא גורסים "ואוכל", דכיון דקתני סיפא אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה, משמע שרק בזה אסור, אבל ללקט ולתת לתוך חיקו או לתוך כסותו מותר.

וכתב רבינו יונה דמייירי הכא שנתפזרו בחצירו אחת הנה ואחת הנה, ולהכי הוי עובדין דחול, דאי לאו הכי מותר, כדאיתא בגמרא (קמ"ב.) גבי כלכלה והאבן בתוכה **לישדינהו לפירי ולישדיא לאבן ולינקטינהו.** והרמב"ן כתב שהגמרא (קמ"ג:) מדברת כשנפלו בחצירו בתוך צורות ועפרורית שבחצר, ומשום הכי נקט חצירו, דאילו בית עשוי להתכבד בכל יום. ודעת הרמב"ם שהחשש הוא שיכבשם בידו לתוך הקופה עד שיעשם גוף אחד שהוא חייב בזה משום מעמר, והמגיד משנה כתב שזה חשש רחוק. ובסמ"ג כתב שיזהר שלא לאסוף פירות ולקבצם יחד דהוי כמעמר, אמנם בגמרא (ביצה ל"ג:) מבואר שאין עימור אלא כשלוקחן ממקום גידולן ומקבצן יחד, כעין קמה קצורה שמגבב השיבילים.

פסק ההלכה- פירות שנתפזרו בחצר אחד הנה ואחד הנה, אין לקבצם לסל או לקופה משום עובדין דחול, אלא מלקט מעט מעט ואוכל, ומשמע מהבית יוסף שלתת לתוך חיקו וכסותו מותר, אבל דעת הגר"א שאף לחיקו וכסותו אסור לדעת הרבה ראשונים, ואפשר שהבית יוסף ג"כ חזו בו מדבריו בזה. ואם נפלו במקום אחד מותר אף לתת לתוך הסל, אא"כ נפלו לתוך צורות ועפרורית שבחצר, שאז אם אין דעתו לאוכלם לאלתר אסור משום בורר, ואף אם דעתו לאוכלם מיד אסור לתת לתוך הסל או הקופה, אבל ללקט אחד אחד ולאכול, מותר, והגר"א אוסר גם לתת לתוך חיקו וכסותו, ולפמ"ג דעת הבית יוסף שמוותר ללקט לתוך חיקו וכסותו אם כוונתו לאכול לאלתר.

אם נשברה חבית בראש גגו מותר להביא כלי אחד ולהניח תחתיה אפילו אם הוא מחזיק מאה סעודות, אבל לא יביא כלי אחר לקלוט את הקילוח שבאוויר ולצרף, אלא עד כדי ג' סעודות, דחיישינן שיביא כלים דרך רשות הרבים, והפמ"ג מצדד להחמיר ע"י קליטה וצירוף אף בג' סעודות, אם זה ביותר מכלי אחד.

אם נזדמנו לו אורחים יכול להביא כלי אחר ולקלוט כלי אחר ולצרף, ולא יקלוט ואח"כ יזמין אורחים, ואם עשה כך מותר בדיעבד, אך אם לא זימן נאסר אף בדיעבד עד מוצאי שבת, ובשוגג בדין או ששכח שהוא שבת מותר בשבת אפילו לו, וכתב השו"ע שלא יערים לזמן אורחים שאינם צריכים לאכול, והרמב"ם מתיר להערים לכתחילה.

סעיף ד'

תירוש שזב מחבית ענבים שעדיין לא נדרכו, שהמשקין אסורים משום משקין שזבו, אם נשברה החבית לגמרי אסור להניח כלי כדי להצילם, דכיון שהוא בהול חוששים שיעשה איסור תורה, ואפילו פחות מג' סעודות אסור כיון שזה לא ראוי לשבת. ואם המשקין רק מטפטפים שאינו בהול, אסור לשים שם כלי משום מבטל כלי מהיכנו, כיצד יעשה, יניח שם מיטתו או שלחנו, ואז יהיה הדלף גרף של רעי ויוכל להניח כלי לקבל הדלף, אמנם כשיתמלא הכלי אין להריקו לכלי אחר משום שמבטלו מהיכנו, אלא יריקו בתוך הגיגית שדלף ממנה, וכתב המ"א שאם יש לו עוד כלי עדיף להניחו ע"ג כלי זה מאשר לטלטל מוקצה, וכן מצדד רעק"א, והא"ר והפמ"ג מפקפקים בזה. ובדרכי משה כתב שיכול גם לתת כלי עם מים תחת הדלף, ויתבטלו למים מדין קמא קמא בטיל, ואפילו היכא שהאיסור רבה על ההתר מותר. (והבית יוסף מקשה שזה דבר שיש לו מותרין שאינו בטל אפילו באלף).

כלי יין שנסדק מותר לתת כלי תחתיו, שכיון שהיין ראוי לשתייה אין כאן מבטל כלי מהיכנו.

סימן של"ו

סעיפים א' ב'

שימוש באילן בשבת

מדאורייתא אין איסור להשתמש באילן כגון לעלות עליו או להניח עליו דברים, ורבנן אסרו גזירה שמא יתלוש. ולהלן יבואר באיזה אופנים אסור להשתמש באילן, והאם מי שעלה על אילן מותר לו לרדת.

איתא בגמרא (עירובין ק.) תנו רבנן שרשי אילן שגבוהין מן הארץ שלשה מפחים, או שיש חלל תחתיהן שלשה מפחים, אנ"פ שצידו אחד שווה לארץ הרי זה לא ישב עליהם, לפי שאין עולין באילן, ואין נתלין באילן, ואין נשענים באילן.

עוד איתא בגמרא (ק:) **תני חדא אחד אילן לח ואחד אילן יבש אסור, ותניא אידך במה דברים אמורים בלח אבל ביבש מותר, לא קשיא כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים,** (בימות החמה יבש מותר דליכא אפילו משום מראית העין שהרי ניכר לכל שהוא יבש, מפני שאינו מוציא עלים, אבל בימות הגשמים אין ניכר הבדל בין לח ליבש ואסור משום מראית העין). **בימות החמה הא קא נתרין פירי** (-נשארו פירות, ויש לחוש שיתלשם), **בדליכא פירי. והא קא נתרין קינסי, בגדודא** (-יחור שנשרו כל ענפיו).

עוד איתא בגמרא **תני חדא מותר לילך על גבי עשבים בשבת, ותני חדא אסור. לא קשיא, כאן בימות החמה, כאן בימות הגשמים. ואיבעית אימא הא והא בימות הגשמים, ולא קשיא הא דסיים מסאני, והא דלא סיים מסאני. והשתא דקיימא לן כרבי שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר כולו שרו.**

והנה הרי"ף השמיט את דברי הגמרא שמעמידה את ההתר לעלות לאילן בימות החמה כשאין בו פירות וענפים, וביאר הרא"ש דס"ל שכיון שפוסקים כר"ש דדבר שאין מתכוין מותר, ממילא מותר לעלות על אילן יבש, והרא"ש עצמו חולק וסובר שההתר לפי ר"ש נאמר רק על עשבים, אבל באילן יבש אסור משום דמינכר טפי. וכן כתבו התוספות

דבאילן שהוא גבוה שייך למיגזר טפי משום דמינכרא מלתא. ודעת הבית יוסף שדעת הרי"ף שעשבים שהאיסור ללכת עליהם הוא רק מפני שהם נתלשים בדריסתו עליהם, לרבי שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר מותר ללכת עליהם, אבל לעלות באילן שאסור משום **גזירה שמא יעלה ויתלוש**, כדאמרינן בביצה (ל"ו:), זה אסור גם לפי ר"ש, וביבש נמי אסור דגזרינן אטו לח. וכ"כ הרמב"ם. אמנם הרמב"ם אסר אפילו כשאין עליו ענפים, ואף שבגמרא ה"ל מבואר שמותר, בהמשך הגמרא איתא **איני והא רב איקלע לאפמטיא ואסר בגדודא ומשני רב בקעה מצא וגדר בה גדר**, וכתב הבית יוסף שנראה שגם הרי"ף סובר כהרמב"ם. והטור פסק כהרא"ש, והבית יוסף פסק כהרמב"ם שלדעתו זו גם דעת הרי"ף.

ולענין ישיבה על קנים רכים איתא בגמרא (עירובין ל"ד:) **אמר להו רב נחמן פוקו כבושו כבשי באגמא, ולמחר ניזיל ונתיב עליהו** (-שיכפו קנים רבים זה על זה כמין כסאות לישב עליהן). **איתיביה נתנו לעירוב בראש הקנה כל זמן שהוא תלוש ונעוץ אפילו גבוה מאה אמה הרי זה עירוב, תלוש ונעוץ אין, לא תלוש ונעוץ לא. התם בעוזרדין.** ופירש רש"י שעוזרדין היינו שהוקשו כבר, דדינם כאילן, אבל קנים רכים דינם כירק ומותר. וכ"כ ההגהות אשיר"י בשם אור זרוע להתיר לשבת על קנים הרכים אנ"פ שהם מחוברים לקרקע. וכתב הבית יוסף שהפוסקים שלא הזכירו התר זה אפשר שסמכו על מה שכתבו אסור להשתמש באילן, דמשמע דוקא אילן אבל בירק מותר, דאם לא כן ה"ל לכתוב אסור להשתמש במחובר לקרקע.

ולענין אם מותר לרדת מהאילן בשבת, איתא בגמרא (שם ק.) **תני חדא אם עלה מותר לירד, ותני חדא אסור לירד, לא קשיא כאן מבעוד יום כאן משחשכה, ואיבעית אימא הא והא משחשכה ולא קשיא הא בשוגג הא במזיד.** ולפי זה עלה מבעוד יום אפילו במזיד, ירד, עלה בשוגג, אפילו עלה משחשכה נמי ירד, ורק בעלה משחשכה ובמזיד אסור. (ואע"ג דאמרינן בגמרא ואיבעית אימא הא והא בשוגג, ובקנסו שוגג אטו מזיד קא מיפלגי. לא כתבוהו

פסקי ההלכה

אסור לעלות על אילן המחובר לקרקע, וכן אסור להתלות עליו או להשען עליו, או להשתמש בו שום תשמיש כגון להניח עליו או להוריד ממנו (שמא ישען עליו) או לקשור אליו, גזירה שמא יתלוש בכונה ויבוא לידי חיוב חטאת. ואף אילן שנתייבש לגמרי ואין בו שום לחלוחית, ונשרו העלים והענפים והפירות, שאין בו חשש תלישה, אפ"ה אסור משום סייג וגדר, ויש מקילים בזה בימות החמה שניכר לכל שהוא יבש.

וכל זה **למעלה מג' טפחים**, אבל בחלק שפחות מג' טפחים מותר להשתמש בין באילן עצמו, בין בענפים, בין בשורשים היוצאים מן הקרקע. ואם השורשים גבוהים שלשה וחזרו ונכפפו, מותר להשתמש בהם במקום שאינו גבוה ג'. ואם יוצאים שורשים מצד האילן למטה, ובצד אחד הקרקע גבוהה יותר ואינם גבוהים ג', ובצדדים האחרים הם גבוהים ג', אסור להשתמש אפילו בצד השווה לארץ, (וגבוהים ג' זה כולל גם את החלל וגם את עובי השורשים), אבל אם בשני צדדים זה שווה לארץ מותר להשתמש באותם צדדים. וירק שאינו גבוה ג' מותר להשתמש בו, ואילן פחות מג' שיש בו פירות אפשר דמותר, אך י"ל דכיון שיש בו פירות חוששים שיתלשם, וכן בירק הראוי לאכילה אפשר דאסור מטעם זה, וכן יש להסתפק בקנה רך שיש לחוש שיקטמנו אפילו בפחות מג'.

קנים הרכים כירק דעת הרמ"א שמוותר להשתמש בהם אע"פ שהם מחוברים לקרקע וגבוהים ג', כמו שלא גזרו איסור להשתמש בעשבים, אמנם קלחי כרוב ודלעת אסור להשתמש בהם. והרבה פוסקים סוברים שאין ההתר אלא בקנים הגדלים באגם שאינם מתקשים לעולם, אבל קנים העשויים להתקשות אסור אפילו בעודם רכים וכן נכון לפסוק. והב"ח והט"ז חולקים על הרמ"א ואוסרים בקנים או בירק רכים, אבל הא"ר חולק ומביא כמה ראשונים שפוסקים כמו הרמ"א, אך כתב שאם הוא קשה אף שאינו קשה כאילן אסור להשתמש בו משום שקל לשברו, וכ"כ התו"ש, והח"א מסכים עם הרמ"א וכתב שגם הריטב"א כתב כך, ודלא כהט"ז.

ירידה מהאילן בשבת - אם עלה על אילן בשבת בשוגג

הרי"ף והרא"ש, ומשמע דסבירא להו דאין סברא לקנוס שוגג אטו מזיד). וכתב המגיד משנה שההתר לרדת אם עלה במזיד מבעוד יום נאמר גם אם היה דעתו לישוב שם בשבת, וכתב שכך דעת הרמב"ם, והטעם מפני שבשעת עלייתו לא עשה שום איסור, אבל דעת הטור שדווקא בשהיה דעתו לירד מבעוד יום מותר לרדת. עוד כתב המגיד משנה בשם המפרשים, שרק אדם שעלה מותר לרדת בשעלה מבעוד יום או בשוגג, מפני שהוא עושה איסור בעמידתו שם, אבל אם הניח חפץ באילן אפילו מבעוד יום אסור להורידו בשבת.

ולגבי ישיבה על שורשי אילן, איתא במתני' (שם צ"ט): **שרשיו גבוהים מן הארץ שלשה טפחים לא ישב עליהן.** ובגמרא (ק.) איתא **איתמר שרשי אילן הבאים למעלה משלשה לתוך שלשה** (שאחרי שהגביהו שלשה חזרו וירדו), **רבה אמר מותר להשתמש בהם, רב ששת אמר אסור להשתמש בהם, רבה אמר מותר להשתמש בהם דכל פחות משלשה דארעא ארעא היא, רב ששת אמר אסור להשתמש בהם דכיון דמכח איסור קא אתו אסורים, דדמו כמשוניתא** (כשן סלע בהר משובע). **דסלקין לעילא אסורין, דנחתין לתתא שרו, לצדדין** (השורשים הקטנים היוצאים מתוך הגדולים למעלה מג', והם יודים ללמטה מג') **פלוגתא דרבה ורב ששת. וכן אנגרא** (אילן היוצא מתוך חריץ קצר העשוי להוליך המים לשדות, שבשני הצדדים של החריץ זה למעלה מג', ובשני הצדדים האחרים זה פחות מג', לרבה מותר, דכל פחות משלשה לארעא כארעא, ולרב ששת מעומקו מוודד והרי גבוה ג' ומכח איסורא אתו). **וכן בקרן זוית** (אילן העולה בפינת גדר, ושלשת צדדיו נמצאים בין הכתלים, לרבה מותר עד ג' טפחים מעל הגדר, ולרב ששת מוודדים ג' טפחים מהקרקע. אמנם בסתם כותל אסור גם לרבה, שכיון שג' צדדים הם גלויים, מוודדים מהקרקע). ופסקו הפוסקים כרבה.

עוד איתא בגמרא (שם ק.) **תנו רבנן שרשי אילן שגבוהים מן הארץ שלשה טפחים, או שיש תחתיהם חלל שלשה טפחים, אף על פי שצדו אחד שווה לארץ, הרי זה לא ישב עליהם.**

הכי הלכתא.

פסק ההלכה – מותר ללכת ע"ג עשבים, בין בלחים בין ביבשים, ואפילו אם העשבים ארוכים והוא הולך יחד שרגילים העשבים להדבק בקשרי אצבעותיו מותר משום דאינו מכוין לזה ולא הוא פסיק רישא, (ומ"מ אם מצא שנדבקו אליו עשבים הרי הם מוקצה ואסור לסלקם בידו), אבל לא ירוץ ע"ג עשבים גדולים, משום שבזה הוא פסיק רישא שיתלשו, ואפשר שצריך להזהר גם לא ללכת מהר.

שפיכת משקים על עשבים

אסור ליטול ידיים ע"ג עשבים, דאף שאינו מכוין להשקותם, מ"מ הוא פסיק רישא, (ויש בזה משום זורע במה שמועיל להצמיח, ומשום חורש במה שמרפה את הקרקע). ואם אוכל בגינה שלא שלו ולא של אוהבו, יש מתירים, דס"ל דפסיק רישא דלא ניחא ליה מותר, והרבה פוסקים אוסרים גם בפסיק רישא דלא ניחא ליה. וכתב הרמ"א שטוב שלא לאכול בגינות אם משתמש שם עם מים, דקשה להזהר שלא יפלו מים. וכתב הט"ז שאם הגינה היא יותר מע' אמה שהיא כרמלית ולא מועיל בה הקף, בלאו הכי צריך להזהר משום טלטול ד' אמות, ולפי זה אף בגינת חבירו יש להזהר.

ולהטיל מי רגלים או שאר משקים שאינם מצמיחים (כמו יין שהוא חריף. שכמה ראשונים כתבו להתיר בזה, והיראים אוסר), לדעת השו"ע מותר וקשה למה אין בזה משום חורש, ושמו רק כאשר זה מועיל לזרעים הוא חורש, אבל כשהוא מקלקל לזרעים אפשר שגם הקרקע לא מתפיה, אבל זה דוחק, וצ"ע. והמ"א כתב שלכחילה ראוי להזהר אף במשקים (ומ"מ בגינת חבירו אין להחמיר), ועיין בא"ר שכתב שביין חזק אין להזהר כלל. ומי דבש ושיכר יש בהם מים וודאי הם מצמיחים. ובתפארת ישראל דן לאסור גם במי רגלים מפני שחכמי הבוטניקה אומרים שזה מזבל את הקרקע, ולא נהגו העולם להזהר בזה כלל, וגם מהגמרא בשבת מוכח שלא כדבריו.

סעיף ד'

השלכת זרעים – יש להזהר מלהשליך זרעים במקום לח

מותר לרדת, ואם עלה במזיד אסור לרדת עד מוצאי שבת. ואם עלה לפני שבת בכל גוונא מותר לרדת בשבת, וכן הלכה, וי"א שדווקא אם היה דעתו לרדת מבעוד יום מותר לרדת משחשיכה, אבל אם לא היה בדעתו לרדת מבעוד יום לא ירד משחשיכה. וכתב הרמ"א שכל זה באדם, אבל אם הניח שם חפץ מבעוד יום אסור ליטלו בשבת (דשאני אדם שגם בשיבתו יש איסור, משא"כ כלים, ומשמע מהריטב"א שמע"ג בהמה מותר ליטול, וכן משמע לכאורה מהמ"א), אמנם אסור להניח מבעוד יום על האילן כלים המותרים לשימוש בשבת, שמא יורידם בשבת.

וע"ע בסעיף י"ג דין שימוש בצידי האילן בשבת.

איסורי זורע וקוצר בשבת

זורע וקוצר בשבת הם מל"ט מלאכות, ולהלן יבואר לענין מלאכת קוצר האם מותר ללכת כאשר נחתכים עשבים בדרך הילוכו, וכן יבואר האיסור לתלוש מעצץ אפילו אינו נקוב, וכן יבואר באיזה אופן מותר לתלוש דבר יבש או להוציא עשבים שאינם מחוברים. ולענין מלאכת זורע הנה כל דבר המועיל לצמיחת עשבים וכדומה אסור מדאורייתא משום תולדת זורע, וכל המרפה את הקרקע חייב משום חורש, ולהלן יבואר האיסור לשפוך מים ע"ג עשבים, או להניח זרעים במקום שיכולים להשריש, או להכניס נפחים לתולים למים.

סעיף ג'

הליכה ע"ג עשבים

איתא בגמרא (עירובין ק): **תני חדא מותר לילך על גבי עשבים בשבת, ותניא אידך אסור. לא קשיא הא בלחים הא ביבשים. ואי בעית אימא הא והא בלחים, ולא קשיא כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים. ואיבעית אימא הא והא בימות החמה, ולא קשיא הא דסיים מסאניה הא דלא סיים מסאניה. ואיבעית אימא הא והא דסיים מסאניה, ולא קשיא הא דאית ליה עוקצי, הא דלית ליה עוקצי. ואיבעית אימא הא והא דאית ליה עוקצי, הא דאית ליה שרכא, הא דלית ליה שרכא. והאידנא דקיימא לן כרבי שמעון כולוה שרי.** וכיון שהמסקנה שהלכה כר"ש ולדבריו הכל מותר,

פסק ההלכה – עשבים שתחבם בעפר מבעוד יום כדי שיהיו לחים, מותר לאחוז בעלים ולהוציאם, (וכן יכול להחזירם אם לא נסתם הנקב), ובלבד שלא השרישו וכגון לפני שעברו ג' ימים, וגם אינו רוצה בהשרשתם.

סעיפים ז' ח'

איסורי זורע וקוצר בעציץ

איתא במתני' (צ"ה). **התולש מעציץ נקוב חייב, משאינו נקוב פטור. וכל פטורי דשבת פטור אבל אסור בר מחלת.** ופירש רש"י שעציץ נקוב הוא כמחובר, מפני שע"י הנקב הצמח מריח את לחלוחית הקרקע ויונק מהקרקע, ואפילו אם הנקב בדופנו אסור. וכתב הרשב"א שדווקא כשהנקב כנגד מה שטמון מהגזע בעפר העציץ חייב, אבל למעלה ממה שטמון לא, דאם לא כן אפילו שאינו נקוב כנקוב דמי. ומשמע בגמרא (צ"ה): שאם ניקב בכדי שורש קטן חשיב עציץ נקוב ליחשב מחובר לקרקע.

שיטת רש"י (גיטין ז:) דעציץ של עץ בעי נקיבה ליחשב כמחובר, ושל חרס לא בעי נקיבה אם הוא מונח על גבי קרקע. והתוספות כתבו להיפך, דבשל חרס בעי נקיבה ובשל עץ לא בעי נקיבה, מפני שעץ מתלחלח יותר מהחרס. ודעת ההגהות מיימוני שלרבינו תם של חרס מהני ביה נקיבה, אבל של עץ אפילו נקוב כאינו נקוב דמו. והרא"ש כדברי רש"י בשם הירושלמי, וכ"כ הטור.

ולענין עציץ המונח ע"ג יתדות איתא בגמרא (פ"א:): **פרפיסא** (עציץ נקוב שזרעו בו), **היה מונח על גבי קרקע והניחו על גבי יתדות, מיחייב משום תולש** (כיון שאינו נהנה יותר מריח הקרקע), **היה מונח על גבי יתדות והניחו על גבי קרקע, חייב משום נומע.** וכתב רש"י שנראה דחייב לאו דווקא, אלא אסור משום דדמי לתולש, וביאר בהגהות אשר"י שהעציץ ממשיך לינוק מהקרקע קצת אף שהוא מונח ע"ג יתדות, ואין חיוב דאורייתא אלא כשמפסיק יניקתו לגמרי, וה"ה לענין נוטע, וא"כ משמע שאם הפסיק את היניקה לגמרי ע"י בגד או עצים, יש בזה קוצר ונוטע מדאורייתא. ולרמב"ם בכל גוונא יש בזה חיוב דאורייתא.

מחמת גשמים או דבר אחר, מפני שסופם לצמוח מחמת הריכוך או להשתרש בקרקע במשך הזמן. והמשליך זרעים לתרנגולים בשבת לא ישליך אלא בשיעור שיאכלו ביום או יומיים, אבל ליותר לא מפני שיצמחו ויתחייב למפרע משום זורע, (ואם משליך בכמה פעמים לא ישליך יותר מהנצרך לשבת, משום איסור הכנה לחול).

סעיף ה'

איתא בגמרא (שבת ק"ז: ק"ח). **אמר אביי האי מאן דתלש פיטרא מאונא דחצבא, מיחייב משום עוקר דבר מגידולו.**

פסק ההלכה – עשבים שגדלו בידיית של כלי מחמת הלחות שיש שם, התולשם חייב משום קוצר, ואף שהתולש מעציץ שאינו נקוב פטור, שאני הכא שעיקר גידולם כך. וה"ה התולש מכישות הגדלה על קוצים חייב אע"פ שהכישות לא מחוברת לקרקע.

סעיף ו'

הוצאת עשבים מעפר

איתא בגמרא (ז:) **אמר רב הונא האי סליקוסתא** (עשב נאה למראה ולריח, וממלאים כד בעפר לח, ומכניסים את העשב לתוכו, וכשהוא רוצה נוטלו ומריח בו), **דצה ושלפה והדר דצה שרי ואי לא אסור. וכו'.** **מתיב רב קטינא תיובתא הטומן לפת וצנונות תחת הגפן, אם היה מקצת עליו מגולים אינו חושש לא משום כלאים ולא משום שביעית ולא משום מעשר, ויטלין בשבת. תיובתא.**

ופירש רש"י שההתר ליטול בשבת הוא כשאוחז במקצת העלים המגולים, ואין חוששים אם העפר נזוז מאליו. וכתבו התוספות והר"ן דמירי שלא השרישו, דאם השרישו הרי הוא עוקר דבר מגידולו. עוד כתבו התוספות דבדווקא נקט "הטומן" והיינו שאינו רוצה בהשרשתם, אבל במתכוין לזריעה אסור. ונראה מדברי התוספות שאם אין כוונתו לזריעה מותר להוציא אע"פ שניתוספו מחמת לחות הקרקע שרי, כיון שלא נתכוין לזריעה וגם לא השרישו. ודין זה נתבאר בסימן שי"א.

פסקי ההלכה

חכמים לאסור בחדרי חדרים. וקרוב לזה כתב הר"ן. עוד כתב הר"ן שאפשר שאם א"א לעשות בצינעא מותר גם בפרהסיא.

פסק ההלכה – צנור המנקז מים מהגג שהתאספו בו עשבים תלושים, והם מפריעים ליציאת המים והמים מציפים את הגג ודולפים לבית, מותר למעכם ברגליו בצינעא, אבל לא לדוחפם לצדדים.

סעיף י'

להריח דבר מחובר

איתא בגמרא (סוכה ל"ז): **הדס במחובר מותר להריח בו, אתרוג במחובר אסור להריח בו. מאי טעמא הדס דלהריח קאי אי שרית ליה לא אתי למגזייה, אתרוג דלאכילה קאי אי שרית ליה אתי למגזייה.** זו גירסת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם, והר"ן כתב שהגאונים גורסים בהיפך, שהדס אסור, דכיון דלהריח קאי ליכא היכרא וחוששים שיבוא לתולשו. וכתב הבית יוסף שכיון שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת, הכי נקטינן.

פסק ההלכה – הדס מחובר מותר להריח בו, אבל דבר הראוי לאכילה אסור להריחו כשהוא מחובר, דבזה יש לחוש שמא יתלוש, (ואף נגיסה בפרי כשהוא מחובר נחשב תלישה).

סעיף י"א

שרית גרעינים במים – השורה גרעיני חיטים וכדו' במים כדי שיתרכו ויצמיחו כדרך ששורים לפני הזריעה, או ששורה גרעינים כדי לעשות מהם לתת שכוונתו להצמיחם, הרי זה תולדת זורע וחייב אפילו בגרגיר אחד, ואף שלא יצמיחו אלא אחר כמה ימים חייב מיד, וכתב השע"צ שגם המ"א לא חולק אלא כשנתן מים לזמן מועט שא"א שיצמוח בזמן זה, אבל בנותן לזמן שיכול להצמיח חייב אף אם נותנם סמוך לחשיכה, כמו שהזרע סמוך לחשיכה חייב. ולענין שרית גרעינים כדי לרככם לצורך אכילת הבהמה, אין בזה משום זורע, אמנם אם הגרעינים נדבקים זה בזה ונעשים כעיסה, אסור משום לש.

עציץ נקוב התולש ממנו חייב, אפילו אם הנקב קטן בשיעור שיצא ממנו שורש קטן, ואפילו אם הנקב הוא בצד העציץ (והוא כנגד מה שטמון מן הגזע בעפר, וכ"ש למטה כנגד השורש), חשיב עציץ נקוב. ובעציץ שאינו נקוב שנשתרשו בו הזרעים או שהניחם שם לשם זריעה, התולש ממנו פטור אבל אסור מזרבנו, וכן אסור להשקותו, ואפילו אם הוא מונח בעליה הדין כנ"ל, ואין ליטלו מהקרקע ולהניחו ע"ג יתירות או ע"ג עצים או בגדים, או איפכא, בין בשל חרס בין בשל עץ, (ואם עושה כך בעציץ נקוב יש בזה תלישה ונטיעה מן התורה), ויש להזהר בכלי עם עשבי בושם שלא להעבירו מהקרקע לשלחן או להיפך, וכן לענין טלטול מפקפק הפמ"ג. ד"א שבשל עץ אפילו אינו נקוב הוא כנקוב, אבל בחרס בעינן נקיבה, וי"א איפכא, וי"א שבחרס בעי נקיבה, אבל בעץ אפילו נקוב הוא כנקוב. וכד של תבואה מותר להגביהו ולהניחו על השלחן אפילו אם הוא נקוב, כיון שאין כוונתו לזריעה וגם לא התחילו לצמוח, אבל לא אם הם מונחים שם כמה ימים, דקרוב לומר שיש בשולי הכד גרעינים שהתחילו לצמוח, וכן אסור לקחת כד מהשלחן ולהניחו על הקרקע לכמה ימים, ורק ליום או יומיים מותר.

יחור של אילן שנסדק והשתחרר מהאילן מערב שבת ואינו יכול לחיות עוד, ויש בו פירות, מותר לתלוש ממנו את הפירות בשבת, ואם הוא מחובר בקליפתו יש להזהר בזה, דאין העולם בקיאים בכך, ורק בנפרד לגמרי יש להתיר.

סעיף ט'

איתא בגמרא (כתובות ס.) **צינור** (המקלח מים מן הגג) **שעלו בו קשקשין** (עשבים שסותמים את יציאת המים, והמים מתפשטים בגג ודולפים לבית), **ממעכן ברגלו בצנעא בשבת ואינו חושש. מאי טעמא מתקן כלאחר יד הוא** (ע"י שינוי ברגלו), **ובמקום פסידא לא גזרו בה רבנן.**

וכתבו התוספות דהא דאמר (שבת ס"ד): כל מקום שאסור חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור, היינו דוקא כשיחשבו שהוא עשה איסור דאורייתא, אבל הכא לא יראו שעושה אלא מלאכה כלאחר יד שהיא דרבנן, ולא גזרו

שנשען על האילן עצמו, אפילו סמכו לפני שבת, ואפילו לסומכו על דבר המחובר לאילן אסור, אבל בצידי צדדים וכגון לעלות על סולם שסמכו לפני שבת על דבר המחובר לאילן מותר, ובלבד שלא יעלה על הדבר המחובר לאילן עצמו. וכן אם תלה סל על דבר המחובר לאילן, מותר להניח בסל פירות או ליטול ממנו פירות, אבל לתלות או להוריד את הכלכלה אסור, ואם תלאה על האילן עצמו אסור גם להניח בתוכה או ליטול מתוכה, ואם פי הכלכלה צר וכשנטל ממנה הוא מזיז את האילן, אסור בכל גוונא.

מותר לגעת באילן, ולהשען מותר רק לאדם בריא, אבל לתש כח שסומך עליו בכל כוחו אסור, ואם האילן זז אסור אף בבריא, דזה גופא נחשב שימוש באילן.

טיפוס בשבת

איתא בגמרא (עירובין ק.) **בור שיח ומערה וגדר, ממפס ועולה ממפס ויורד, ואפילו הן מאה אמה.** רש"י מבאר שהחידוש הוא שהאסור לעלות באילן אינו משום טירחא, דא"כ אף בבור אסור, אלא גזירה שמא יתלוש מן המחובר. והטור מבאר שהחידוש שלא חוששים שמא יעקור מן הקרקע במתכוין ואתי לאשוויי גומות.

פסק ההלכה - בור עמוק אפילו מאה אמה, מותר לרדת לתוכו או לעלות ממנו אף ע"י טיפוס, ואין חוששים שיעקור קרקע.

סימן של"ז

סעיף א'

דבר שאין מתכוין

איתא בגמרא (שבת כ"ב.) **הלכה כרבי שמעון בגרירה, דתניא רבי שמעון אומר גורר אדם מטה כסא וספסל, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ.** אמנם מבואר בגמרא (שבת ק"ג.) ובעוד מקומות **אביי ורבא דאמרי תרויהו מודה רבי שמעון בפסיק רישא ולא ימות.**

פסק ההלכה - דברים המותרים לעשותם בשבת, ובשעת

ומותר לשרות פירות יבשים במים, ומ"מ ככובש כבשים אסור.

הכנסת ענפים למים - ענפים המיועדים ליפות את הבית מותר להכניסם למים, אם אין בהם פרחים שיפתחו מלחלוחית המים, והוכנו לכך מאתמול (דאל"כ הו"ו מוקצה), וכתב הרמ"א שאין להתיר אלא להחזירם למים שכבר היו בהם הענפים, אבל להעמידם מתחילה במים או להוסיף מים או להחליף מים אסור, ויש אחרונים שסוברים שהשו"ע מיקל אם יש לו כד עם מים מזומנים מערב שבת, ואין האיסור אלא להוסיף מים משום טירחא יתירא, ואפשר שיש לסמוך על זה היכא ששכח להעמידם מבעוד יום, ואם יש בהם פרחים אסור לכו"ע בכל גוונא.

סעיף י"ב

תלישת דבר יבש - פירות שהתייבש מקום חיבורם לענף, או שהאילן עצמו התייבש, התולש מהם בשבת חייב (אע"פ שלענין טומאת אוכלים מקבלים טומאה כמו תלושים ממש), ונחלקו הפוסקים אם גם כשיבשו הפירות ועוקציהם, וכן אם יבש האילן באופן שאין גזעו מחליף, חייב, או שרק אם יבשו הפירות והעוקץ לח (ובזה אפשר שחייב גם אם יתלוש מעט מהפרי היבש), או שיבש האילן ועדיין גזעו מחליף חייב, אבל אם יבשו לגמרי פטור. ועשבים יבשים התולשם פטור, אבל מדרבנן אסור לתולשם, ואם השדה היא שלו והיא מתייפה לחרישה ע"י התלישה חייב משום חורש אפילו על תלישת כל שהוא.

בצלים שנשתרשו בעפר והבצל עצמו מגולה, חייב משום תולש רק אם הוא רוצה בהשרשתם, אבל אם גם הבצל עצמו נתכסה חייב משום תולש אף באינו רוצה בהשרשתם.

סעיף י"ג

שימוש בצידי האילן

איתא בגמרא (שבת קנ"ה.) **לגבי השתמשות באילן בשבת, והלכתא צדדים אסורים, צידי צדדים מותרים.**

פסק ההלכה - אסור להשתמש בגוף האילן בין מעליו בין בדפנותיו, וכן אסור להשתמש בצידי האילן והיינו בדבר התחוב או קשור לאילן עצמו, ולכן אסור לעלות על סולם

בגמרא, וגירסה שלנו עיקר. וכתב הרוקח שבגדולים מאד אסור משום דהוי פסיק רישא. עוד כתב הבית יוסף שהגורר מיטה כסא וספסל וכוונתו לעשות חריץ, אעפ"כ אין בזה אלא איסור דרבנן, כיון דהוי שלא כדרך, ובאינו מתכוין מותר לעשות כן לכתחילה היכא דלא הוי פסיק רישא.

פסק ההלכה – מותר לגרור רהיטים בשבת אף בקרקע שאינה מרוצפת שיתכן שע"י גרירתו ייעשו חריצים בקרקע (שזה חשש חופר ולא חופר גמור משום שזה כלאחר יד, ובפרט בבית שזה מקלקל ואסור מדרבנן), כיון שאינו מתכוין לעשות חריץ, ואף רהיטים קטנים שיכול לקחתם על כתפו מותר, אבל רהיטים גדולים מאד שזה פסיק רישא שיעשה חריץ אסור, ואפילו במקום מרוצף אסור גזירה אטו מקום שאינו מרוצף, אך אם כל העיר מרוצפת באבנים או בקרשים יש להקל בזה, אפילו לדעת המחמירים לגבי כיבוד הבית.

ריבוי

איתא בגמרא (שבת צ"ה). **אמימר שרי זילחא** (לרובץ בית) **במחוזא** (שהיתה כולה מרוצפת באבנים), **אמר טעמא מאי אמרו רבנן דילמא אתי לאשוויי גומות, הכא ליכא גומות. רבה תוספאה אנשכחיה לרב אשי דקא מצטער מהבלא** (שהיה אבק עולה ומרבה הבל) **אמר ליה לא סבר לה מר להא דתניא הרוצה לרובץ את ביתו בשבת מביא עריבה מלאה מים ורוחץ פניו בזוית זו וידיו בזוית זו ורגליו בזוית זו ונמצא הבית מתרובץ מאליו, אמר ליה לאו אדעתאי, תנא אשה חכמה מרבצת ביתה בשבת. והאידינא דסבירא לן כרבי שמעון שרי אפילו לכתחלה.**

פסק ההלכה – מותר להתיז מים על קרקע הבית כדי שלא יעלה אבק, אף אם הקרקע אינה מרוצפת, ואף שיתכן שיתמלאו גומות, מותר כיון שאין כוונתו לזה ולא הוי פסיק רישא.

עשייתם יתכן שתיעשה בגללם מלאכה אחרת, ואין כוונתו לאותה מלאכה, מותר לעשותם, אפילו בדבר שאם הוא מתכוין יש בזה איסור דאורייתא, ואי הוי פסיק רישא (-שודאי תיעשה אותה מלאכה) אסור, (ואף פסיק רישא דלא נחא ליה אסור לכתחילה. שעה"צ סק"י).

איסור חורש ובונה, ומה הדין כשאינו מתכוין לזה

להלן יבואר אלו דברים אסור לעשות משום חורש (בשדה) או בונה (בבית) אף שאין כוונתו לזה, כיון דהוי פסיק רישא, או משום גזירה שמא יעשה מלאכה דאורייתא.

חורש הוא אחד מל"ט מלאכות, ובין מי שמרפה את הקרקע, בין מי שמיפה את הקרקע ע"י סתימת גומא או שהיה תל קטן ופיזרו, וכן מי שעושה חריץ או בור, חייב משום חורש (והיינו בשדה, אבל המשוה גומות בבית חייב משום בונה), וכן כל מה שעושה ליפות את הקרקע הרי זה תולדת חורש וחייב בכל שהוא.

כל האיסורים שבסימן זה אסורים בין בשבת בין ביו"ט, ויש שנכשלים בזה.

גרירה בשבת

בתחילת הסימן הובא מדברי הגמרא שמותר לגרור מיטה כסא וספסל, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ, ושלא יהיה פסיק רישא שיהיה חריץ. ואיתא בגמרא (כ"ט:) **רישא כנישתא דבצרה גרר ספסלא לעילא מרבי ירמיה רבה, אמר ליה כמאן כרבי שמעון, אימר דאמר רבי שמעון בגדולים, דלא אפשר, בקטנים מי אמר, ופליגא דעולא, דאמר עולא מחלוקת בקטנים, אבל בגדולים דברי הכל מותר.** והגמרא מוכיחה שגם בקטנים מותר.

הרי"ף והרא"ש והרמב"ם סתמו להיתר ולא חילקו בין גדולים לקטנים, וכ"כ הסמ"ג וספר התרומה והרוקח וההגהות מיימוני, ודלא כהיראים שפסק שבקטנים אסור אפילו ברצפה של שיש, משום שאפשר לטלטלם שלא בגרירה, וכתב הבית יוסף שליראים היתה גירסה אחרת

מותר, כמו שמותר ריבוי במרוצף וכן"ל, וכן הרמב"ם מתיר במרוצף, וכן משמע שהבין המגיד משנה בדעת רש"י והתוספות, אבל הטור כתב בשם ר"י לאסור כיבוד בכל מקום, ונראה מדבריו שכן דעת הרא"ש והגהות מיימוני

וכתב הר"ן בשם הראב"ד, שמה שהתיר לכבד הבית, דווקא בבית שנתכבד מערב שבת ולא נפל בו בשבת דבר האסור בטלטול, ויש בו רק פרורים או דבר הראוי למאכל בהמה, אבל בלא נתכבד מערב שבת אסור כיון שודאי יש בו גומות. והרשב"א מתיר אפילו כנפלו דברים שהם מוקצה, דהוי כגרף של רעי, וכתב המגיד משנה שהמנהג כהרשב"א.

וכתב הבית יוסף שלענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לאסור לכבד קרקע שאינו מרוצף, הכי נקטינן, אלא אם כן הוא מקום שפשט המנהג להתיר, דכיון דמידי דרבנן הוא ויש להן גדולים על מי שיסמוכו אין מוחין בידם, וקרקע מרוצף נקטינן להורות לכתחלה להתיר בו כיבוד, כיון דלהרי"ף והרמב"ם שרי.

פסק ההלכה – כתב השו"ע שאסור לכבד את הבית בשבת, (דהוי פסיק רישא שישה גומות, וי"א שחוששים שיתכוין להשוות גומות, ושני הטעמים נכונים), ואם הקרקע מרוצפת באבנים או בקרשים מותר, ויש מתירים אפילו באינו מרוצף, והרמ"א אוסר אפילו במרוצף, גזירה אטו שאינו מרוצף, אמנם ע"י נכרי מותר אפילו באינו מרוצף, וכן ע"י בגד או מטלית או כנף אווז שהם קלים ונוטלים רק את השכבה העליונה של האבק מותר אפילו באינו מרוצף, (והרש"ל והא"ר מחמירים בכנף אווז, והגר"א מפפק גם בע"י בגד, אמנם במרוצף יש להקל בכל זה), ואפילו אם יש בבית קליפות וכדו' האסורים בטלטול מותר משום דהוי כגרף של רעי. ויש מתירים גם במברשת רכה, אך לא כדאי להקל בזה אלא במרוצף. ואם בא לכבד את כל העפרוריות שנמצאות בארץ אסור גם כשמכבד בדברים קלים. ומכבדות העשויות מקיסמים שאינם נכפפים אסור לכבד בהם אפילו את השלחן, כיון שהקיסמים נשברים, ומקלקל פטור אבל אסור, ויש מפפקים וסוברים דלא הוי פסיק רישא, אך אין כדאי להקל בזה, דמחזי כעובדא דחול וכמזלזל באיסור שבת.

וכתב הבה"ל שאם כל או רוב בתי העיר מרוצפים בקרשים, ובפרט

סעיף ב'

כיבוד הבית בשבת

שיטת בה"ג להתיר לכבד את הבית במכבדות של תמרה שמזיזות עפר ממקומו, וכתב הרי"ף דאף דאיתא בגמרא (שבת קכ"ד:) **מכבדות של תמרה אסור למלטלן בשבת מחמה לצל**, מ"מ האידנא דקיימא לן כרבי שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר, המכבדות הם כלי שמלאכתו להתיר ואפילו מחמה לצל שרי, והא דאמרין במתני' (ביצה כ"ב:) אף הוא היה אומר שלשה דברים להקל, וכו' **מכבדין בין המטות וכו' וחכמים אוסרים**, חכמים היינו רבי יהודה, ולא קיימא לן כוותיה. וכן דעת הרמב"ן והרשב"א. וכתב הר"ן וכי תימא הרי מ"מ הוא מזיז עפר ממקומו, איכא למימר דטלטול מן הצד על ידי דבר אחר משום כבוד יום טוב התירוהו.

אבל התוספות והרא"ש אוסרים לכבד את הבית בשבת, כתבו בהמצניע דכיבוד ודאי אסור כדמשמע בגמרא (קכ"ד:) שמכבדות של תמרה מלאכתן לאיסור מפני שעשויות לכבד בהם את הבית, ואפילו לרבי שמעון אסור לכבד את הבית מפני שמזיז עפר ממקומו, וכ"כ הסמ"ג והסמ"ק וספר התרומה והמורדכי בשם כמה גדולים, וכתב רבינו ירוחם דכן עמא דבר לאסור כיבוד בשבת.

והאגור כתב שאביו היה אוסר כיבוד, ובבגד או במטלית היה מתיר כיבוד. וצ"ע מאי שנא, שהרי בשניהם הוא מזיז עפר ממקומו וגם משוה גומות.

ולענין אם יש מקום להתיר יותר בבית מרוצף, בספר התרומה כתב שגם בבית מרוצף אסור, משום דבמרוצף נמי איכא משום אשווי גומות בין הרובדין או גזירה אטו מקום שאינו רצוף כדאמרין בגמרא (כ"ט:) גזירה עיליתא דשישא אטו עיליתא דעלמא, ומה אמימר התיר לרבץ בבית מרוצף ולא גזר אטו שאינו מרוצף, שאני התם שכל העיר היתה מרוצפת, ולא גוזרים אטו עיר אחרת. ומכל מקום מותר לכבד שולחן או תיבה מן הפירורין שעליהם, ולא שייך לגזור בהם כיון שאינם מיוחדים לכך.

ולרש"י שאוסר כיבוד משום פסיק רישא י"ל שבמרוצף

האיסור שמא ישכח ויבוא להשוות גומות. ובקרקע מרוצפת התוספת שבת מתיר והפמ"ג מצדד לאסור, ומסתבר שאם כל בתי העיר מרוצפים אין להחמיר בזה.

אם כיבד את הבית מערב שבת, מותר לכבד את הבית, ואיסור מוקצה אין בזה דהוי כגוף של רעי, ועוד דהוי טלטול מן הצד ע"י דבר אחר לצורך שבת, אמנם בדבר שיש לחוש שישתברו ממנו קיסמים אין ההתר ברור, והמיקל גם בזה אין למחות בידו.

סעיף ג'

שיטת רצפה

איתא בגמרא (מ:): **מעשה בתלמידו של רבי מאיר שנכנס אחריו לבית המרחץ וביקש להדיח לו קרקע, אמר לו אין מדיחין, לסוך לו קרקע, אמר ליה אין סכין.** ופירש רש"י דילמא אתי לאשוויי גומות.

פסק ההלכה – אין לשטוף את הרצפה במים או לסוך אותה בשמן, אפילו ללא סמרטוט, משום חשש אשוויי גומות, ואפילו בקרקע מרוצפת אסור (ואף שכיבוד מותר, כיבוד יותר נחוץ מהדחה), ואם שורה סמרטוט במים אסור גם משום כיבוס.

נפיחה על הקרקע – המ"א מביא מהתוספתא שאסור לנפוח על הקרקע בשבת. וכתב הבה"ל שאם הכונה לנפוח בפיו על האבק והעפר, צ"ע למה שיהיה אסור עכ"פ במרוצץ, וי"ל דאף כיבוד לא התירו אלא משום צורך שבת, או שכיון שהיו עושים זאת ליפוי הקרקע גזרו שמא יבוא להשוות גומות, וגזרו במרוצץ אטו שאינו מרוצץ, אבל אם הוא צריך לכבד את הבית (למ"ד שמתיר) ואין לו מכבדת, מותר לו לנפח בפיו את האבק והעפר, ואפשר דאפילו בכלי שרי.

סעיף ד'

ציוד חבית

איתא בגמרא (שבת קמ"א): **אמר רבא לא ליצוד איניש כובא, דילמא אתי לאשוויי גומות.**

פסק ההלכה – אסור לצדד חבית מלאה לסדרה שתעמוד טוב על הקרקע, וכן אין לצדדה כדי לשפוך ממנה אלא יגביה וישפוך, דכיון שהיא כבדה הוי פסיק רישא שישווה גומות, (ואף דהוי מקלקל וזה מלאכה שאינה צריכה לגופה ועושה אותה כלאחר יד, מ"מ זה אסור מדרבנן), וי"א שטעם

סימן של"ח

השמעת קול בשבת

חכמים אסרו להשמיע קול בשבת גזירה שמא יתקן כלי שיר (ביצה ל"ו:), ונחלקו בגמרא (עירובין ק"ד). אם רק השמעת קול בדרך שיר אסורה, או כל השמעת קול אסורה, ונחלקו הפוסקים מה נפסק להלכה, ולהלן יבוארו הדעות בגמרא ובראשונים, ופרטי הדינים בזה.

סעיף א'

איתא בגמרא (עירובין ק"ד): **עולא איקלע לבי רב מנשה, אתא ההוא גברא טרף אבבא, אמר מאן האי ליתחל גופיה דקא מחיל ליה לשבתא** (-דקסבר כל אולודי קלא אסור. רש"י). **אמר ליה רבה לא אסרו אלא קול של שיר** (הנשמע כעין שיר בנעימה ונחת). **איתיביה אביי: מעלין בדיופי ומטיפין מיארג** (כלי מיוחד שמטפטפים בו מים על מתכת טיף אחר טיף) **לחולה בשבת, לחולה אין לבריא לא, היכי דמי, לאו דנים וקא בעי דליתער** (שאז הקול אינו בנעימה ונחת, שהרי קול נעים מרדימו), **שמע מינה אולודי קלא אסיר, לא דתיר וקא בעי דלינים, דמשתמע כי קלא דזמזומי. איתיביה המשמר פירותיו מפני העופות ודלעיו מפני החיה, משמר כדרכו בשבת, ובלבד שלא יספק ולא ימפח ולא ירקד כדרך שהן עושין בחול, מאי מעמא לאו דקמוליד קלא וכל אולודי קלא אסיר, אמר רב אחא בר יעקב גזירה שמא ימול צרור** (ויזרוק לרשות הרבים כדי להבריח את העופות). **ואלא הא דאמר רב יהודה אמר רב נשים המשחקות באגוזים אסור, מאי מעמא לאו דקא מוליד קלא וכל אולודי קלא אסיר, לא דלמא אתי לאשוויי גומות** (להכין דרך לגלגל האגוז), **דאי לא תימא הכי הא דאמר רב יהודה נשים**

ולצורך הרדמת חולה מותר, וכן אם מטיף בחוזק כדי לעורר בריא משנתו מותר.

הקשה על הדלת וכדומה – מותר להקיש על הדלת אף בכלי, כשאינו דרך שיר, אף שכוונתו להשמיע קול, והגר"א מחמיר בזה, אך העולם נוהגים להקל כהשו"ע, ואם מקיש כלאחר יד נראה שזה מותר לכו"ע. אבל להכות על הדלת בטבעת הקבועה לכך, כיון שזה מיוחד לכך אסור אע"פ שאינו מכין לשיר, (והפמ"ג מסתפק אי הוי מוקצה או לא), ובכלי המיוחד להשמיע קול שיר פשיטא שאסור, ובספר כלכלת שבת כתב שבמקום הדחק שאינו יכול להכנס בלי זה יש להקל בכלי המיוחד לכך אם אינו קול של שיר, והבה"ל אוסר גם בזה, אמנם אפשר שבשעת הדחק שאינו יכול להכנס לביתו לישון, יש להקל, אבל לכתחילה צריך לזרז עצמו שלא יבוא לזה, וגם בדיעבד עדיף שימשוך את החוט בשינוי, אבל לקרוא למשרתת ע"י הענבל אין להקל כלל. וברזל המיועד לפתיחת וסגירת הדלת מותר להקיש בו על הדלת. ואסור למשוך בחוט הענבל בשבת כדי שישמעו ויפתחו לו. ולפתוח דלת שיודע שיש בה ענבל אך הוא אינו מכין להשמיע קול, למ"א מותר שהרי אינו מכין להשמיע קול, ולט"ז והגר"א והא"ר אסור, דכיון שהענבל הוקבע בבגד כדי להשמיע קול והוא לובש את הבגד נעשה כאילו מכין לזה, ולכן נכון שיוציא את הענבל לפני שבת, או שיפקקנו באופן שלא ישמיע קול, אך במקום הדחק וכגון ששכח וכל כהאי גוונא, נראה שאפשר להקל.

השמש שקורא לבית הכנסת לא יכה בכלי המיוחד לכך אלא בידו, ויש מקומות שהשמש לוקח כלי מיוחד לשבת. ומותר לשמש להכות בכלי כדי להשתיק את הציבור לחזרת הש"ץ, כיון שאינו מכה בכלי המיוחד לזה.

קול פעמונים – פרוכת שיש בה פעמונים, וכן המניחים פעמונים על עצי החיים של הס"ת, הט"ז אוסר בזה כיון שעיקר מטרתם להשמיע קול, והש"ך מתיר כיון שזה לצורך מצוה שישמעו העם ויקומו וכן בגלל שהפוחת את הפרוכת אין כוונתו להשמיע קול, ובשער אפרים כתב שלכתחילה אין לעשות כך בשבת, אך במקומות שנהגו התר אין למחות בידם.

משחקות בתפוחים אסור, התם מאי אולודי קלא איכא, אלא דילמא אחי לאשוויי גומות. תנן ממלאין מבור הגולה ומבור הגדול בגלגל בשבת, במקדש אין במדינה לא, מאי טעמא לאו משום דאולודי קלא ואסיר, לא גזירה שמא ימלא לגינתו ולחורבתו. ופסק הרי"ף והרמב"ם כרבא שלא אסרו אלא קול של שיר, ורבינו חננאל ומוקצת רבוותא פסקו כעולא, וכן מבואר בירושלמי, והרא"ש מביא את שתי השיטות ודעתו נוטה לדעת הרי"ף. וכתב הבית יוסף שהלכה כדעת המתירים.

וכתב הטור שלדעת האוסרים אסור להקיש על הדלת אפילו באגרופו, ובמהר"ם מרוטנבורג איתא שבאופן שאינו צריך את הקול מותר, ולכן מותר להניח טבעת חלולה שיש בה אבן המשמיע קול, ולפי הרי"ף מותר להקיש על הדלת כשאינו דרך שיר, וגם ר"ת ואבי העזרי מתירים בזה. והאגור בשם מהר"י מולן כתב שאסור לדפוק על הדלת בכלי המיוחד להשמיע קול, והקשה הבית יוסף דממה נפשך אם מותר קול שאינו של שיר, יהיה מותר גם בכלי המיוחד לכך, ואם כל השמעת קול אסורה יהיה אסור בכל כלי, ושמא י"ל דס"ל כרבא שרק קול שיר אסור, ובמיוחד לכך אסור שמא יכוין לשיר, וכן נראה מפסקי התוס'.

עוד כתב הטור שלפי המתירים מותר להטיף מיארג גם לבריא כשאינו מכין לשיר, ולרבינו חננאל אסור, וצ"ב דבגמרא משמע שרק לחולה מותר, ושמא אורחא דמילתא נקט.

ובסעיפים הבאים (א' עד ו') יתבאר מה נפסק להלכה בכל המקרים הנ"ל.

פסקי ההלכה

אסור להשמיע קול בשבת בדרך שיר, בין בכלי שיר, בין ביד כגון להכות כף אל כף דרך שמחה ושיר, ואם רוצה להכות כף אל כף כדי לשמוח את התינוק או להרגיעו, יעשה זאת כלאחר יד. והשמעת קול בלי מעשה, כגון לצפצף בפיו, מותר אפילו אם מנעים את הקול כעין שיר.

אסור לתת מים בכלי מלא נקבים כדי לטפטף לתוך כלי ממתכת ולהשמיע קול נעים ע"י הנטיפה, דהוי ככלי שיר,

בתחילת הסימן מה המקור לדין זה). וכתב המ"ב שלהפוסקים שבזמננו אין רשות הרבים אפשר דשרי בכל זה, ולספק כף אל כף כלאחר יד מותר לכו"ע.

סעיף ה'

מותר לשחק בעצמות הנקראים טשי"ך (-כעין חמש אבנים) אע"פ שמשמיעים קול כיון שאינו מכויין לקול שיר, ונוהגים לעשותם מכסף לצורך שבת שלא יהיה מחזי כעובדא דחול. ומהר"א ששון אוסר כיון שאין תועלת בידיעת חכמת משחק זה, וה"ה בכל מיני שחוק, ואף בחול יש להזהר בזה משום מושב לצים, ובברכי יוסף הביא עוד כמה גדולים שמחמירים בזה.

דברים נוספים האסורים בשבת מדרבנן

בתחילת הסימן הובאה המחלוקת בגמרא האם השמעת קול שאינה בדרך שיר אסורה בשבת או לא, ולהלכה רק השמעת קול בדרך שיר אסורה, והגמרא מביאה כמה מקרים האסורים בשבת שמשמע שהשמעת קול אסורה בכל גוונא, והגמרא מתרצת שיש במקרים אלו טעם אחר לאסור. ולהלן יבוארו דינים אלו וטעמי האיסור בהם, וכן יבוארו דינים נוספים האסורים בשבת מדרבנן.

משחק באגוזים או בתפוחים - אין לשחק בגלגול אגוזים או תפוחים, משום אשוויי גומות (וגם רבינו חננאל שאוסר בזה משום השמעת קול, מודה שאסור משום אשוויי גומות. בית יוסף), וכתב הרמ"א שעל גבי שלחן או מחצלת וכדו' מותר (כיון שלהלכה אין בזה איסור משום השמעת קול, ולא גזרינן שמא ישחק ע"ג קרקע, דהוי גזירה לגזירה. בית יוסף), אבל בקרקע מרוצפת אסור, דקרקע בקרקע מיחלף. **משחק כדי להרויח** אפילו משחק בתם וחסר אסור בשבת, דהוי כמקח וממכר, ומ"מ אין למחות בנשים וקטנים, דמוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים.

סעיף ו'

שאיבת מים בגלגל

איתא בגמרא (שם) **אמימר שרא למימלא בנילנלא במחווא, אמר מאי טעמא גזרו רבון שמא ימלא**

סעיף ב'

כלי שיר בחופה - כתב השו"ע שיש מתירים לומר לנכרי לנגן בכלי שיר בחופה, דהוי שבות דשבות לצורך מצוה, והרמ"א כתב שאפילו לומר לנכרי לתקנם לצורך החופה מותר, אבל לצורך שאר שמחה של מצוה כגון סעודת מילה או שמחת תורה אסור, אך כתב הרמ"א שבזמן הזה נהגו להקל אף בשאר שמחה של מצוה, כיון שאין אנו בקיאים בתיקון כלי שיר, אמנם לומר לנכרי שיתקן אסור אף לצורך חתן וכלה. וכתב המ"ב שכיון שאנו סוברים כשיטות הפוסקים שאוסרים לעשות מלאכה דאורייתא ע"י נכרי לצורך מצוה, א"כ אין להקל כדעת הרמ"א לומר לנכרי לתקן. ויש מקומות שנהגו להחמיר אף לומר לנכרי לנגן, אם לא שדיברו עימו מערב שבת או שבא מעצמו לנגן.

סעיף ג'

עריכת שעון - שעון המשמיע קול להודיע את השעה מותר לערוך אותו לפני שבת כדי שישמיע קול בשבת (דרכ ריחיים של מים אסרו משום דאושא מילתא), אבל בשבת אסור למשוך את המשקולות או את הגלגלים כדי שלא יפסוק מהילוכו, וכ"ש שאם עמד מהילוכו שאין להכינו שילך אפילו רק ע"י נענוע חוט הברזל (וי"א שזה אסור מדאורייתא), וגם שעון שרגיל לפסוק מהילוכו ומנענעים אותו כדי שימשיך יש להזהר מלנענעו בשבת. ובחולה הצריך לכך יש להתיר לערוך את השעון בעודו הולך, אם קשה למצוא לזה נכרי, וע"י נכרי מותר לצורך חולה אף כשאינו הולך, ולשאר צרכי מצוה משמע מהח"א שאין להתיר אלא כשהשעון ערוך. ובטאש"ן אוה"ר (שעון כיס) אפשר שיש להתיר למשוך השלשלת שלהם ע"י נכרי אף שלא לשם מצוה, וצ"ע למעשה.

סעיף ד'

הברחת בעלי חיים ע"י השמעת קול - כתב השו"ע שהמשמר פירותיו וזרעיו לא יספוק כף אל כף ולא יטפח כפיו על יריכו ולא ירקד ברגל כדי להשמיע קול ולהבריא חיה או עוף, גזירה שמא יטול צרור ויזרוק להם. (עיין

לצורך שבת, (ואם צריך להם לשבת עצמה מותר), אבל לכסותם מותר, ואפילו לבנים שהם מוקצין מותר לכסותם בשבת, אבל לטלטלם אסור אף שאין לו במה לכסותם.

סעיף ח'

נתינת כלי תחת מים הדולפים

איתא במתני' (ביצה ל"ה): **ונוטין כלי תחת הדלף בשבת**. ובגמרא (ל"ו): **איתא תנא אם נתמלא הכלי שופך ושונה ואינו נמוע**. וכתב הרמב"ם שאם הדלף אינו ראוי לרחיצה אסור, והקשה הטור שזה רק לרב יצחק דס"ל שאין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל, ואין הלכה כרב יצחק. וכתב הבית יוסף שמקור הרמב"ם מדברי הגמרא (שבת מ"ג). שאסור לתת כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה משום **מבטל כלי מהיכנו**, וגם הר"ן כתב לאסור מטעם זה, אבל ברמב"ם משמע שטעם האיסור הוא דאין עושין גרף של רעי לכתחילה.

פסק ההלכה - מים הדולפים בשבת אין עליהם דין מוקצה או נולד, ועל כן אם הם ראויים לרחיצה או אפילו לשתיית בהמה מותר לתת כלי בשבת כדי לקולטם, אבל אם אינם ראויים כלל אסור, דאין מניחים כלי ע"מ שימאס ויהיה גרף של רעי, אע"פ שאינו מתכוין להוציא או אח"כ, וממילא יש בזה משום מבטל כלי מהיכנו, אמנם בדיעבד מותר לטלטל את הכלי אף קודם שנתמלא, אם הוא במקום הקבוע לשיבת האדם. והח"א מתיר במקום צורך גדול להניח את הכלי שם, וכדעת הטור. ומה שאנו נוטלים ידים בבוקר או מים אחרונים לתוך כלי, מבואר דס"ל כהטור, או דלא חשיב שאין המים ראויים, כיון דאינו אלא רוח רעה.

עיקרי הדינים

השמעת קול בשבת - חכמים אסרו להשמיע קול בין בכלי בין ביד, גזירה שמה יתקן כלי שיר, אמנם רק השמעת קול בדרך שיר אסורה, ולכן מותר להקיש על הדלת אף בכלי, אבל בטבעת המיוחדת לכך אסור, וכן שמש שקורא לבית הכנסת לא יכה בכלי המיוחד לכך אלא בידו או בכלי המיוחד לשבת, והשמעת קול בלי מעשה כגון ע"י שריקה מותרת.

משחקים בשבת - יש משחקים שאסורים מחשש אשווי גומות, ויש שאסורים משום דהוי כמקח וממכר.

לגינתו ולחורבתו (ויבוא להשקות, כיון שאין בזה טורח. רש"י), **הכא לא גינה איכא ולא חורבה איכא. כיון דקא חזא דתרו ביה כיתנא** (בחול) **אסור להו**. ודעת ר"ת שרק בגלגל גדול שמוציא הרבה מים ביחד אסור, אבל גלגלים שממלאים בהם מעט מעט מותר. והרמב"ם לא חילק בזה, עוד מבואר ברמב"ם שאם הבור של הגלגל נמצא בחצר מותר למלא ממנו, וביאר המגיד משנה שאמימר לא אסר בור שבחצר, אלא רק בורות שבחוץ שהם עומדים למלא בריכות וחריצים ולשרית פשתן, והבית יוסף כתב שהרמב"ם מתיר גם בור מחוץ לחצר אם אין שם גינה וחורבה או בריכות לשרית פשתן.

פסק ההלכה - אסור לשאוב מים בגלגל שמא ימלא מים לגינתו או לחורבתו או למשרה של פשתן, כיון שזה בלא טורח, ולכן אם אין שם גינה או חורבה או בריכת פשתן מותר. וי"א שאין האיסור אלא בגלגל גדול שקבועים בו מסביב הרבה דליים, והוא מוציא הרבה מים בלי טורח, אבל גלגלים שלנו שאין ממלאים בהם אלא מעט מותר, וכן עיקר.

סעיף ז'

איתא במתני' (ביצה ל"ה): **משילין פירות דרך ארובה ביום טוב, אבל לא בשבת. ומכסים פירות בכלים מפני הדלף, וכן כדי יין וכדי שמן**. ובגמרא (ל"ו): **איתא ומכסין את הפירות - אמר עולא ואפילו אורא דלבני, רבי יצחק אמר פירות הראויין. ואזדא רבי יצחק למעמיה, דאמר רבי יצחק אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת**.

דעת רש"י שמה שהתירו כסוי פירות זה דווקא ביו"ט, אבל בשבת אסור, (אמנם נתינת כלי תחת הדלף מותרת גם בשבת, כמפורש במתני'), והרי"ף והרא"ש מתירים אפילו בשבת, וכתבו שגם לכסות דבר מוקצה מותר, דאין הלכה כרבי יצחק.

פסק ההלכה - פירות שעומד לבוא עליהם מטר אסור לשלשלם בשבת דרך ארובה, משום שהוא טורח שלא

ואם הבריכה ברשות הרבים אסור בלאו הכי שמא יתיז מים מחוץ לד' אמות, ושחיה היינו כשעוקר גם רגליו מן הקרקע דאי לאו הכי מותר, כמבואר ברש"י, וגם הרי"ף מודה לזה, ואם יש לבריכה שפה, והיינו כעין כתלים גבוהים בכל צד, מותר, כיון שאפילו אם נעקרו המים השפה מחזירה אותם, וכתב הבה"ל שלפי רש"י אין ההתר אלא בחצר ולא ברשות הרבים, ולפירוש הרי"ף שהעתיק השו"ע לא בריא, ומהרמב"ם משמע קצת שמוותר.

סעיף ג'

דברים שנאסרו שמא יבוא לתקן כלי שיר

עוד איתא במתני' (ביצה ל"ו): **ולא מטפחין, ולא מספקין, ולא מרקדין.** ומפרש בגמרא הטעם **נזירה שמא יתקן כלי שיר.** וכתבו התוס' (שם ל.) דהאידינא שאין בקיאים לתקן כלי שיר לא שייך למיגזר. ומשאר הפוסקים שסתמו דבריהם מבואר שגם בזמננו אסור, וכן נראה מדברי מהר"י קולון שהתיר לרקוד בשמחת תורה בשעה שאומרים קילוסים לתורה, ומבואר שבלא הטעם של כבוד התורה אסור.

הרמב"ם אוסר להכות באצבע אחת על האצבע השניה כדרך המשוררים, והתה"ד מתיר להקיש באמה על האגודל, והבית יוסף מקשה על דברי התה"ד.

עוד איתא בגמרא (שם) **אמר ליה רבא בר רב חנין לאבבי תנן אין מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין, והאידינא דקא חזינן דעבדן הכי ולא אמרינן להו ולא מידי וכו', אלא הנח להם לישראל, מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין.**

פסקי ההלכה-

אין מכים כף על כף או כף על ירך בין באבלו או בחמתו כדי לעורר את הצער, בין מחמת שמחה, שמא יבוא לתקן כלי שיר, או לקשקש באגוז לתינוק או לשחק בו בזוג כדי שישתוק, כל זה וכיוצא בו אסור, ולספק כלאחר יד מותר, אבל קשקוש זוג וכדומה שזה יותר דרך שיר אסור אף כלאחר יד.

אסור להכות באצבע על הקרקע או על הלוח או אצבע על

סימן של"ט

דברים האסורים בשבת מדרבנן

איתא במתני' (ביצה ל"ו): כל שחייבין עליו משום שבות משום רשות משום מצוה בשבת, חייבין עליו ביום טוב. ואלו הן משום שבות, לא עולין באילן, ולא רוכבין על גבי בהמה, ולא שטין על פני המים, ולא מטפחין, ולא מספקין, ולא מרקדין. ואלו הן משום רשות, לא דנין, ולא מקדשין, ולא חולצין, ולא מיבמין. ואלו הן משום מצוה, לא מקדישין, ולא מעריכין, ולא מחריםין, ולא מגביהין תרומה ומעשר. כל אלו ביום טוב אמרו, קל וחומר בשבת. אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד. ובסימן זה יבוארו מה הטעם שחכמים אסרו דברים אלו, ופרטי הדינים בה.

סעיף א'

רכיבה ע"ג בהמה אסורה בשבת, כדאיתא במתני' (ביצה ל"ו): **ולא רוכבין על גבי בהמה,** והטעם ופרטי הדינים נתבאר בסימן ש"ה סעיף י"ח.

סעיף ב'

שחיה בשבת

עוד איתא במתני' (שם) **ולא שטין על פני המים,** ואיתא בגמרא (שבת מ:): **אמר רבי זירא אנא חזיתיה לרבי אבהו דשט באמבטי, ולא ידענא אי עקר אי לא עקר. פשיטא דלא עקר, דתניא לא ישוט אדם בבריכה מלאה מים, ואפילו עומדת בחצר, לא קשיא הא דאית לה גידודי הא דלית לה גידודי.** לפי הרי"ף טעם ההתר באית לה גידודי הוא שאם הוא עוקר את המים הגידודי מחזירים אותם, וביאר הר"ן שעקר ולא עקר היינו עקירת המים, ואם יש לה גידודי אין המים נעקרים החוצה ולא דמי לנהר אלא לכלי. וכן דעת הרמב"ם. אבל רש"י מבאר שהעקירה היינו עקירת רגליו מן הארץ, ובאית לה גידודי דמי לכלי וליכא למיגזר שמא יעשה חבית של שייטין, וכן דעת הרא"ש.

פסק ההלכה- אין לשחות על פני המים שמא יעשה חבית של שייטין, ואפילו בבריכה שבחצר אסור, מפני שכשהמים נעקרים ויוצאים חוץ לבריכה דמי לנהר וזה בכלל הגזירה,

לדון היכא שאין מי שעדיף ממנו, או לקדש אשה כשארין לו אשה ובנים, ולחלוץ ולייבם כשארין גדול, מותר, וכן דעת ר"ת, אך לא היה מורה כך למעשה, ובתשובה כתב שאין מקדשים אשה בשבת אלא מתוך דוחק גדול, וכתבו בשם הסמ"ק שאסור לכנוס ביו"ט, ומשמע שגם לר"ת אסור לכנוס, אבל מרש"י מבואר שהאיסורים הנ"ל שייכים גם במקום מצוה, והגמרא מבארת רק למה המשנה כתבה דינים אלו יחד עם דיני הרשות ולא עם המצוות, וכן דעת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם.

הר"ן כתב שאם אסור לקדש אשה גזירה שמה יכתוב, כ"ש שאסור לגרש, דגירושין א"א לעשות ללא כתיבה וצריך לכתוב באותו יום, וכן איתא בתוספתא, וכן מבואר ממה שהגמרא (גיטין ע"ז:) מתירה רק לשכיב מרע שעומד למות לגרש, כדי שאשתו לא תיזקק ליבום וכדי שלא תיטרף דעתו עליו.

פסקי ההלכה

דין בשבת - אין דנים בשבת לענוש איזה אדם, ובירושלמי יליף לה מקרא, ודיני ממונות ג"כ אסורים מדרבנן, ואפילו לסדר את הטענות לפני הדיינים אסור, שמה יבוא לידי כתיבה, אבל לקבול ולהציע דברים כגון על טענות בתולים מותר.

אסור לתפוס ולהכניס אדם לבית הסוהר, וכ"ש שאסור להלקותו דהוי בכלל דין וגם יכול לבוא לידי חבורה בשבת, ואם יברח אין עלינו כלום, אמנם מי שרוצה לברוח כדי לעגן את אשתו מותר לחובשו, וכן מותר לקבל עדות על אשה שמת בעלה, אם העד היחיד הוא מסוכן וקרוב למות.

קידושין וחופה בשבת - אין מקדשין בשבת, ואפילו היו הקידושין מבעוד יום אסור להכניסה לחופה בשבת, וכן אין מייבמים ואפילו אם קידשה בכסף והתייחד מבעוד יום אסור לבעול בשבת כיון שעיקר כניסת היבמה היא בביאה.

יש מתירים למי שאין לו בנים לקדש או להכניס לחופה בשבת משום פריה ורביה, וה"ה למי שיש לו בנים אך אין לו אשה דמותר כיון דמצוה קעביד, ואע"ג דמעיקר הדין קיימא לן כהאוסרים, מ"מ בשעת הדחק סומכים על זה,

אצבע (כגון המכים באמה על האגודל בנעימה), שעושים בזה תנועות עריבות כדרך המשוררים. ולהכות באצבע על אצבע כדי להקיץ את חבירו משנתו, מהמ"א משמע שמוותר, ומהתו"ש והפמ"ג משמע להחמיר.

אסור לרקוד אף בשמחה של מצוה כגון בנישואין, ובשמחת תורה מותר לרקוד לכבוד התורה, אמנם אין כדאי להתיר בזה אלא טיפוח וריקוד ולא קשקוש בפעמונים וזגים או שאר כלי שיר.

כתב הרמ"א דהאידנא מספקין ומרקדין ואין מוחים בידם, משום דמוטב שיהיו שוגגים ולא יהיו מזידים, וי"א שבזמן הזה הכל מותר כי אין אנו בקיאים בעשית כלי שיר, ואפשר שמכח זה נהגו להקל בטיפוח וסיפוק וריקוד, אבל קשקוש זגים אסור, וכ"ש ניגון כלי שיר שזה איסור גמור, ומ"מ שלא במקום מצוה אין להניח לנהוג כך אלא מפני שמוטב שיהיו שוגגים, ורש"ל מתייר מדינא במקום מצוה, אך מהבית יוסף לא משמע כך, וכ"כ המאמר מורדכי.

הבה"ל מביא מספר זכרון יוסף שמעורר אודות חומר האיסור בעשית ריקודים ומחולות ביו"ט ע"י כלי שיר ומנגנים, ובשער אפרים אסור בזה אפילו בחול המועד, וכ"ש מה שיש שעושים ריקודים ומחולות נערים עם בתולות, ומתערבים שם גם אנשים ונשי אנשים, שזה עבירה על דת בפרהסיא, וודאי צריך למחות בידם ולבטל דברים אלו, וזה מביא לגרות בעצמו יצר הרע ולהביאו לזנות ויותר מזה, וידוע שרוב הבתולות הגיע זמנם לראות, ולדעת הרמב"ם וכמה פוסקים הנוגע בהם לשם חיבה וקירוב בשר עובר על "ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב" ואפילו קורבה בעלמא אסור, ואין חילוק בזה בין נשואה לפנויה, ואסור אפילו להסתכל על בגדי צבעונים של אשה, וכ"ש שאסור להביט בפניה בין בתולה בין נשואה, ולכן חייבים לעשות גדר וסייג ולמנוע דבר זה.

סעיף ד'

איתא במתני' (שם ל"ו): **לא דנין, והא מצוה קעביד, לא צריכא דאיכא דעדיף מיניה. ולא מקדשין, והא מצוה קעביד, לא צריכא דאית ליה אשה ובנים. לא חולצין ולא מיבמין, והא מצוה קא עביד, לא צריכא דאיכא גדול, ומצוה בגדול ליבם. וכולהו טעמא מאי, גזירה שמא יכתוב.** ומשמע מהגמרא שבאופן שזה מצוה כגון

(שזה חשבון של חודש), לא יפדוהו ביום שישי, דצריך לפדות ביום הל"א.

גירושין – אין מגרשים בשבת אפילו אם הגט נכתב לפני שבת, אא"כ הוא שכיב מרע ורוצה לגרש את אשתו כדי שלא תיזקק ליבום, דבזה התירו כדי שלא תיטרף דעתו עליו, ואיירי שאין הגט מוקדם, כגון שנכתב בו השבוע ולא היום.

כל הדינים דלעיל (מאין דנים ואילך) אם נעשו בשוגג, והיינו ששכח שהיום שבת, או שחשב שדבר זה מותר לעשות, או במזיד, או במוטעה, מה שעשה עשוי, מלבד תרומות ומעשרות שבמזיד אסור בו ביום.

סעיף ה'

ביאה ראשונה בשבת באלמנה או גרושה – הכונס אלמנה או גרושה לא יבוא עליה ביאה ראשונה בשבת או ביו"ט, כיון שזה עיקר הקנין לירושתה ולמעשי ידיה. אמנם כיון שביחוד הראוי לביאה סגי כדי לקנותה, אם התייחד עימה יחוד הראוי לביאה מבעוד יום אחרי החופה, והיא היתה טהורה, מותר לבוא עליה בשבת. והרבה אחרונים כתבו שאף בבתולה יש להזהר לכתחילה שהיחוד יהיה מבעוד יום, די"א שחופה שלנו לא מיקרי עדיין חופה, אמנם בבתולה מספיק יחוד בעלמא אף שאינו ראוי לביאה, ולכן אפילו אם היתה נדה, או שבני אדם נכנסים ויוצאים באותו חדר, הוי כנשואה, ומותר לבוא עליה בשבת, וצריך ליחד לחתן את אותו החדר והוי כהכניסה לביתו, (ונדה אסורה להתייחד עימו קודם ביאה ראשונה), ולכן גם בחופת בתולה צריך לעשות את החופה בעוד היום גדול.

סעיף ו'

השטת דבר במים – אסור להשיט בשבת דבר במים לקרבו אליו או להרחיקו ממנו, ולכן אסור לסלק קיסמים לכאן ולכאן כדי לנקות את המים, וכל זה בנהר, אבל בכלי או בבריכה שיש לה שפה מותר.

וגם גדול כבוד הבריות, שלפעמים לא השתוו בענין הנדוניא ביום שישי עד הלילה, וכבר הכינו את הסעודה, ויש בדחיה הפסד רב ובושה לחתן ולכלה. וכתב הח"א שאין להקל בזה אלא בג' תנאים, א' שלא קיים פריה ורביה, ב' שיש בזה הפסד רב, ג' שיהיה בושה לחתן ולכלה. ובבין השמשות אין להחמיר, דלא גזרו על שבות בבין השמשות במקום מצוה, אך לכתחילה יש להזהר שלא לאחר כ"כ, כי יכולים להכשל בטלטול מוקצה של הנרות, או להדליק נרות שבת בבין השמשות (דעדיף שלא להדליק כלל). ומי שהיכולת בידו טוב שלא יעשה כלל נישואין בערב שבת, ובפרט סמוך לחשיכה. אם נתאחרה החופה עד חשיכה ובידי השושבינים נרות, צריכים לתתם לנכרי, דאף שמוקצה שהוא בידו מותר להוליכו למקום שירצה, מ"מ אם יכול מחויב לסלקו מידו.

חליצה – אין חולצין בשבת, ואפילו לקבוע מקום לחליצה אסור, ויכול לקבוע בליל מוצאי שבת שתהיה החליצה ביום ראשון, ואם יש צורך גדול מותר אפילו בבין השמשות של ערב שבת לקבוע ליום ראשון, אם א"א בענין אחר.

עוד איתא במתנ"י (ביצה ל"ו): **לא מקדישין, ולא מעריכין, ולא מחרימין**, ומפרש בגמרא (שם ל"ז). הטעם **גזירה משום מקח וממכר**.

פסקי ההלכה

אין מקדישין בשבת, אבל מותר לומר הרי עלי להקדש כך וכך, או לפסוק צדקה לעניים. ואין מעריכין, ואין מחרימים, וכל זה משום דהוי כמקח וממכר. ואין מפרישים תרומות ומעשרות או חלה, ואם עבר והפריש, במזיד לא יאכל לו ולאחרים עד מוצאי שבת, ובשוגג מותר מיד אפילו לו עצמו.

פדיון הבן – אין פודים בן בשבת אפילו בכלי ששוה ה' סלעים, ואין לתת המעות לכהן בערב שבת, ובשבת שזה היום הל"א יחול הפדיון, משום שאינו יכול לברך לא בערב שבת ולא בשבת, ולכן ימתין עד מוצאי שבת. ואפילו אם כלו בערב שבת כ"ט יום ו"ב שעות ותשצ"ג חלקים משעה

אסור להכנס לתוכה אא"כ היא יושבת בקרקע הים ממש ואינה שטה כלל, ומ"מ כיון שזה דין דרבנן יש לסמוך על המתירים.

פסקי ההלכה

אסור להכנס לספינה בשבת, אמנם אם היא יושבת בקרקעית הים ואינה שטה, או שהיא קשורה (קשר אחד בספינה וקשר שני ביבשה, כמו שרגילים לקשור את הספינות בנמל) אע"פ שהיא שטה, מותר להכנס בה.

אסור להערים להכנס לישון בספינה אם יודע שהנכרי יוליכה בשבת ואפילו בתוך התחום, ואם נכנס בה מערב שבת וקנה בה שבתה מותר אפילו אם יוליכנה חוץ לתחום, ומ"מ אסור לעבור לספינה אחרת.

מי שנכרי חייב לו חוב גדול ונודע לו שהוא חולה, אסור לשכור ספינה כדי ללכת אצלו אפילו בתוך התחום, כיון דלא ברי הזיקא דשמא לא ימות או יצוה לפרוע, והמ"א אוסר אפילו בברי הזיקא או לדבר מצוה, והח"א כתב שלצורך מצוה עוברת אם א"א בענין אחר, או היכא דברי הזיקא, אפשר שיש לסמוך ולהתיר, אבל מחוץ לתחום אין להקל כלל.

עיקרי הדינים-

דברים האסורים מדרבנן וטעמיהם- אין לשחות על פני המים שמא יעשה חבית של שייטין ואם יש לברכה שפה, והיינו כעין כתלים גבוהים בכל צד, מותר. אין מכים כף על כף או כף על ירך בין באבלו או בחמתו כדי לעורר את הצער, בין מחמת שמחה (ויש מקילים בשמחה של מצוה), שמא יבוא לתקן כלי שיר, ואין לקשקש באגוז לתינוק או לשחק בו בזוג כדי שישתוק, ואסור להכות באצבע על הקרקע או על הלוח או אצבע על אצבע כדרך המשוררים, ואסור לרקוד אף בשמחה של מצוה כגון בנישואין, (ובשמחת תורה מותר לרקד לכבוד התורה), ואין דנים בשבת לענוש איזה אדם או דיני ממונות שמא יהא לידי כתיבה, ואין מקדישין בשבת, ואפילו היו הקידושין מבעוד יום אסור להכניסה לחופה בשבת (ויש מקילים במי שאין לו בנים או אשה, דמצוה קעביד, ובשעת הדחק יש להקל כדבריהם), וכן אין מייבמים, ואין חולצין בשבת, ואין מקדישין בשבת (אבל מותר לפסוק צדקה לעניים), ואין מעריכין, ואין מחרימים, ואין מפרישים תרומות ומעשרות או חלה, ואין פודים בן, ואין מגרשים אפילו אם הגט נכתב לפני שבת. ואם עשה אחד מהדברים הנ"ל בשוגג, מה שעשה עשוי, מלבד תרומות ומעשרות שבמזיד אסור בו ביום.

סעיף ז'

כניסה לספינה

איתא בגמרא (שבת קל"ט:): **אמרו ליה רבנן לרב אשי, חזי מר האי צורבא מרבנן וכו' ואזיל ונאים במברא, ועבר להך גיסא וסייר פירי, ואמר אנא למינן קמיכוניא. אמר להו הערמה קאמרת, הערמה בדרבנן היא, וצורבא מרבנן לא אחי למיעבד לכתחילה.** והיינו שלצורבא מרבנן מותר להערים, מפני שלא חוששים שיעשה בלי הערמה. וכתב הרא"ש שאין כל דיני ההערמה שוים, דיש הערמה שמותרת לכל אדם, ויש הערמה שאסורה גם לצורבא מרבנן. והרמב"ם לא הזכיר את ההתר של הערמה, וביאר הרב המגיד הטעם משום שאין צורבא מרבנן מצוי בזמן הזה.

הרשב"ם מתיר להכנס לספינה בערב שבת אע"פ שהיא יוצאת מחוץ לתחום, דספינה ממילא אזלא ואיהו לאו מידי עביד, וגם בשבת אין בזה איסור, והתוס' והרא"ש סתרו דבריו, וכתבו שגם לרשב"ם אסור להכנס בשבת משום דדמי לאמירה לנכרי. וכתבו בשם ריצב"א שטעם האיסור להכנס לספינה הוא דדמי לשט בנהר דאסור שמא יעשה חבית של שייטין, או שמא ינהיג הספינה והוי כמוליכה ד' אמות. ומהרי"ק מתיר להכנס לספינה הנמשכת בחבלים ע"י נכרים או בהמה, והיא מהלכת בשפת הנהר במקום שאין בו י' טפחים, אם נכנס ג' ימים קודם השבת. האגור מביא שרבינו ישעיה היה נכנס למעבורת של נכרים בויניציה, ואמר שהנכרים מכוונים להנאת עצמם, ורבינו מאיר הקשה מרבן גמליאל שירד לנמל (עירובין מ"א:), ולדעת התוס' והרא"ש אסור, והתירו של רבינו ישעיה הוא דבר תימה. (בית יוסף).

האגור מביא מהגאונים שאם הספינה לא יכולה להתקרב ליבשה מותר לעבור במעבורת קטנה שמעבירה ליבשה כמו בגשר, וה"ר אביגדור אוסר לעבור במעבורת שהיא זזה ממקומה, וכתב הבית יוסף דהיינו באינה קשורה, אבל בקשורה מותר אע"פ שהיא זזה, אמנם בתשובות הגאונים כתוב בשם רב משה גאון שספינה שהעמידה בעוגן שלה

סימן ש"מ

סעיף א'

נטילת שיער וצפורניים

איתא במתני' (שבת צ"ד:) הנוטל צפורניו זו בזו או בשיניו, וכן שערו וכן שפמו וכן זקנו, רבי אליעזר מחייב חטאת, וחכמים אוסרים משום שבות. ופסקו הרמב"ם והטור כחכמים, אבל הר"ן כתב שרבינו חננאל מסכים לדברי הפוסקים כר"א. ואיתא בגמרא **אמר רבי אלעזר מחלוקת ביד, אבל בכלי חייב. ואמר רבי אלעזר מחלוקת לעצמו, אבל לחבירו דברי הכל פטור.**

עוד איתא בגמרא שם **תנא הנוטל מלא פי הזוג חייב, וכמה מלא פי הזוג, שתיים, רבי אליעזר אומר אחת, ומודים חכמים לרבי אליעזר במלקט לבנות מתוך שחורות שאפילו אחת חייב, ודבר זה אף בחול אסור משום שנאמר "לא ילבש גבר שמלת אשה".** ודין זה נפסק ביו"ד סימן קפ"ב.

פסקי ההלכה

תלישת שיער – אסור ליטול שערו בין ביד בין בכלי בין בשיניו (ביד פטור בכל גוונא, ובכלי חייב משום גוזז בכל גוונא), בין לעצמו בין לאחרים, והנוטל שתי שערות בכלי חייב, ושערה אחת אסורה מדין חצי שיעור, (וכן בכל מלאכות שבת אין השיעור אלא לענין חיוב, אבל אפילו חצי שיעור אסור מדאורייתא, משום דחזי לאיצטרופי), והמלקט לבנות מתוך שחורות או שחורות מתוך לבנות אפילו באחת חייב אפילו ביד, (והבה"ל דן מה הדין כשנשארו עוד הרבה שערות כאלו), ואפילו בחול אסור משום לא ילבש.

מלאכת גוזז – הגוזז צמר או שיער מבהמה או חיה חייב, והשיעור לחיוב הוא, לרמב"ם כדי לטוות מזה חוט שארכו קרוב לד' טפחים, ולרש"י מחצית מזה. גוזז חייב בין אם גזז מחי בין אם גזז ממות, ואפילו מעור שנפשט מבהמה חייב, אמנם תולש מן החי פטור ומן המת חייב, ולכן

הלובשים עורות צריכים להזהר לא לתלוש שיער בשבת, ובספר חסידים אוסר לקחת כינים מהעורות. ובעופות אף התולש מעוף חי חייב. הטווה צמר מן החי פטור בין מן הטווה בין מן הגזיזה בין מן הנפוץ, ומשמע מהרמב"ם שאף כשטווה בכלי פטור, אבל מהרא"ש משמע שדווקא בטווה ביד פטור. (מ"ב ס"ק ה').

נטילת צפורניים – אסור ליטול ציפורניו בין ביד בין בכלי בין בשיניו, בין לעצמו בין לאחרים, ובנטילת ציפורן אחת חייב. ואשה ששכחה ליטול צפורנים מערב שבת וזמן טבילתה בליל שבת, תאמר לנכרי ליטול ביד, דהוי שבות דשבות לצורך מצוה, ואם א"א ביד מותר בכלי כיון שאין כוונתה להתנאות אלא לצורך הטבילה, ואם אין נכרי נראה שיש לסמוך בשעת הדחק שתנקר תחת הצפורן, ובלבד שתעיין היטב שלא יהיה שם שום לכלוך, ובצפורני הרגליים עדיף להתיר ע"י ניקור מלהתיר ע"י נכרי.

כתבו כמה אחרונים דהא דחייב בנטילת צפורניו או שערו, זה רק לר"י שמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה, אבל לר"ש שפטור בזה פטור אף בכלי, והקשו שהרי המחבר מצדד לפטור כר"ש. וכתב הבה"ל ששיטת הריב"ש שמלאכת הגזיזה נחשבת מלאכה לכו"ע אפילו כשאינו צריך לשיער, וכ"כ הר"ן שאע"פ שאינו צריך לגיזה אם עושה כדי ליפות עצמו חייב, והבה"ל מוכיח שכך שיטת עוד כמה ראשונים, וא"כ י"ל שזה גם דעת השו"ע.

סעיף ב'

חתיכת יבלת – אסור לחתוך בשבת יבלת מגופו, בין ביד בין בכלי, בין לו בין לאחר, ואפילו יבלת יבשה העומדת להתפרך לבסוף מעצמה אסור, אמנם אינו חייב אלא כשנוטלה בכלי והיא לחה.

ציצין של עור שפרשו קצת מיידו או ממקומות אחרים בגופו אסור לתולשם (כמבואר בסימן שכ"ח סעיף ל"א), ומבואר בבכורות שדבר שדרך לתולשו ביד חייב על התלישה משום גוזז, וא"כ ציצים המדולדלים על שפתיו שלא פירשו רובם, אפשר שחייב חטאת אפילו כשתולשם בידו, ולפי זה מה שמתירים בסימן שכ"ח לתלשם ביד כשמצערות אותו, כאן אסור כיון שזה הדרך.

אא חייב, ואם נתכוין לתיבה גדולה אינו חייב באותה האות כשאין לזה משמעות. והכותב ב' אותיות מאותיות שעטנ"ז ג"ץ ולא תיגם חייב, דהוי כתב גמור. מלאכת כותב היא בכל כתב ובכל לשון, וכן סימן המורה על מספר הוי כתיבה. אינו חייב בשתי אותיות אלא כשהן נקראים יחד, ואפילו אם כתבם בשני דפי פנקס או בשני כתלים זו ליד זו, או שכתב ע"ג גויל כל אות במדינה אחרת ואילו היה מקרבם היו נהגים זה עם זה ואין מחוסר מעשה לקריבתם, חייב, אבל אם כתב אות אחת בקרקע ואות אחת בתקרה, או על שני כתלים והם רחוקות זו מזו, או על ב' דפי פנקס ואינם נקראים יחד ומחוסרים קציעה פטור, ואם כתב אות אחת ואח"כ כתב אות אחרת למעלה על גבה, יל"ס אם חייב כיון שאין נהגים זה עם זה.

שיעור מלאכת מוחק הוא שימוחק ע"מ לכתוב במקום המחק ב' אותיות, אמנם א"צ שיתכוין לכתוב בשבת, ואפילו מחק אות אחת גדולה ויש במקומה כדי לכתוב שתי אותיות חייב. המוחק ע"מ לתקן ולא ע"מ לכתוב, כגון שמוחק אותיות יתירות בתורה, חייב.

מוחק – המוחק דיו שנמצא על הקלף או על דבר אחר שרגילים לכתוב עליו, ואפילו על עצים, שלא במקום האותיות, אם אפשר לכתוב במקום זה שתי אותיות חייב, וכ"ש אם מוחק שתי אותיות שנכתבו שלא כהוגן ע"מ לכתוב אחרים במקומם (כשירצה), וא"צ שיכוין לכתוב בשבת, וכן הדין בסותר ע"מ לבנות ובקורע ע"מ לתפור) שחייב, דזהו עיקר אב מלאכה דמוחק, ואיסור יש אפילו באות אחת, ואם מחק אות אחת כדי לכתוב אות אחרת מותרת חייב, כיון שבזה יושלם הספר. וכן המוחק שעל פנקס כדי שיוכל לכתוב שם חייב.

אם נפל דיו או שעוה או חלב על האותיות, וע"י המחיקה ניכרים האותיות, הוי כמוחק ע"מ לכתוב וחייב, ויש חולקים, אך לדינא אין להקל בזה. ואם נדבקו הדפים זה לזה ע"י שעוה יש להזהר שלא לפרקם זו מזו, ואם נדבקו בדבק במקום האותיות אסור מדאורייתא לפרקם. ואם הוא באמצע הקריאה ונפל על האותיות שעוה או חלב, כתבו הפמ"ג והח"א שיקרא אותה תיבה בעל פה ולא יוציא ספר אחר, ובדרך החיים כתב שאם הוא בין גברא לגברא יש להוציא אחרת אם אין האותיות ניכרות, ועיין

מלאכת כותב ומוחק

סעיף ג'

איתא בגמרא (שבת ע"ה:): **תנו רבנן כתב אות אחת גדולה ויש במקומה לכתוב שתיים פטור, מחק אות אחת גדולה ויש במקומה לכתוב שתיים חייב, אמר רבי מנחם ב"ר יוסי זה חומר במוחק מבכותב.**

וכתב הרא"ש שמלאכת מוחק היתה במשכן כשכתבו אות אחת בטעות על קרש אחד ומחקה כדי לכתוב אחרת במקומה, ולפי זה היה ראוי לחייב כבר במחיקת אות אחת, אלא שאינו ראוי לחייב על מחשבת כתיבה יותר מאשר על הכתיבה עצמה.

ובענין מחיקת דיו כדי לכתוב שתי אותיות, הרא"ש רצה לומר מסברא שפטור כיון שזה לא היה במשכן, והביא שבתוספתא מבואר שאם מחק דיו ויש שם מקום לכתוב ב' אותיות חייב, וי"ל שהטעם הוא שגם במחיקת אות אין החיוב בגלל האות שנמחקה, שכיון שהיא נכתבה בטעות כמאן דליתיה דמי, ועיקר החיוב הוא על מחשבת הכתיבה, וא"כ אין הבדל בין מוחק אות למוחק דיו. והרמב"ם והטור הביאו את התוספתא להלכה.

פסקי ההלכה

שיעור מלאכת כותב הוא שתי אותיות, ובאות אחת פטור, אפילו אם היא גדולה כשניים, ואפילו אם כתבה סמוך לכתב, אבל אם באותה אות השלים את הספר חייב, ואפילו אם אינו ספר מכ"ד ספרים והשלימו ע"י אות אחת באמצעו חייב, ואפילו אם תיקן אות אחת והשלים את הספר חייב, ומ"מ בכל אות אחת יש איסור דאורייתא. ואף הכותב אות אחת ומנקד עליה לסימן (כגון מ' והיינו מעשר, או ארבעים) פטור. ואם הגיה אות אחת ועשה אותה שתיים, כגון ח' עשה ב' זיינין, והוא צריך לזה, חייב. אם נתכוין לכתוב אות אחת ויצא לו שניים ע"י שנשאר רווח באמצע האות, פטור. החיוב בשתי אותיות הוא אפילו אם הם לא מילה שלימה, ואפילו אם שניהם אותה אות חייב, וכששניהם אות אחת צריך שיהיה להם משמעות של מילה שלימה, ובזה אפילו היה כוונתו להשלימם לתיבה ולא השלים, חייב, וי"א שגם באא חייב, ודעת רש"י שאם התכוין לכתוב

במחיקה), ולכן יש להזהר שלא לטבול אצבעו במשקין ולכתוב על השלחן או על נייר או קלף וכדו', ואפילו אם כותב בזה על דבר שאינו מתקיים ג"כ אסור מדרבנן, (והיינו בכגון מי תותים שמשחירים, אבל בסתם מים מותר, חוץ ממי גשמים שלחד לישנא ברש"י חייב חטאת). וכן אין לשרוט באצבעו כמין אותיות על אפר או על חול או על חלון זכוכית שיש בו לחות מחמת הקור. (והרושם אותיות בדם או חלב שנקרש משמע בתוספתא שחייב). אבל מותר לרשום באויר או על דף יבש כמין אותיות כדי לרמז לחבירו איזה דבר, ולא אומרים שזה כמאמץ ידו בכתיבה. וכן מותר לראות באקראי אומנות בשבת אע"פ שמתלמד בה, אך יזהר שלא ידבר על כך עם הנכרי, וכן ללכת כדי לראות אסור משום "ממצוא חפצך".

כתיבה על עור – הכותב על בשרו בדיו אע"פ שחמימות בשרו מעבירה את הכתב לאחר זמן חייב, כיון שכתב על העור, ומשמע שאם כתב על סוג בעל חי שאין לו עור פטור, אבל המשרט על בשרו צורת כתב פטור, מפני שאין זה דרך כתיבה. והקורע על העור כצורת כתב חייב, והרושם על העור כתבנית כתב פטור, (ובתוספתא איתא להיפך וכבר נתחבטו בזה הראשונים).

כתב ע"ג כתב והיינו שמחדש את האותיות פטור, כיון שלא הועיל כלום, אבל בדיו ע"ג סיקרא שהוא כתב הגון יותר חייב משום כותב על הדיו ומשום מוחק על הסיקרא, ואם כתב בסיקרא ע"ג דיו פטור משום מקלקל.

כתיבה שלא כדרך – הכותב בשמאל או בגב ידו או ברגלו או בפיו או במרפקו פטור, מפני שאין דרך כתיבה בכך, ומ"מ איסור יש בכל זה. ואיטר אינו חייב אלא בשמאל. והשולט בשתי ידיו בשוה חייב בשתי ידיו. ובשאר מלאכות אין חילוק בין ימינו לשמאלו, אך משמע בתוספתא שברגלו או בפיו או במרפקו פטור ואסור.

סיוע לכתיבה – קטן האוחז בקולמוס וגדול כותב חייב, כיון שהוא העיקר והקטן לא עושה כלום, ואם הגדול אוחז והקטן כותב פטור, ואם האוחז בקולמוס נתכוין לסייעו,

בה"ל סימן ל"ב. ואם נפל דיו או שאר דבר לח על ספר לא ילחכנו בלשוננו ולא ירחצנו במים מפני שהוא מוחק. ואסור לתת שיעור על ספר כדי לסמן שרוצה לעיין שם, מפני חשש מירוח. מחיקה שיש בה תיקון, כגון שמוחק מזה שהיה חייב לחבירו וצריך למוחקו, חייב אע"פ שאינו ע"מ לכתוב.

שבירת עוגה שיש עליה כמין אותיות – הרמ"א אוסר לשבור עוגה שיש עליה כמין אותיות, אע"פ שכוונתו רק לאכילה, משום מוחק, ויש מחמירים אפילו בציוורים, ולתת לתינוק מותר אף באותיות, (דמוחק שלא ע"מ לכתוב זה איסור דרבנן, וקטן האוכל נבילות אין ביד מצווים להפרישו, ובלבד שלא יתנו לו בידים. מרדכי). וכל זה כשהאותיות מדבר אחר, אבל כשהאותיות הם מהעוגה עצמה מותר, וכן אם כתב בדבש המעורב במים או בשאר מי פירות אין להחמיר. והדגול מרבבה מצדד להקל בעיקר הדין הזה, ויש לסמוך עליו כשאינו שובר בידו במקום האותיות אלא בפיו בדרך אכילה.

ספר שכתוב על חודי דפיו אותיות או תיבות יש אוסרים לפותחו או לסגורו משום מוחק וכותב, אבל דעת הרמ"א וכמה אחרונים להקל בזה כיון שזה עשוי לפתיחה ולסגירה תמיד, ונוהגים להקל, ונכון להחמיר כשיש לו ספר אחר.

סעיף ד'

כתיבה שאינה מתקיימת

אין הכותב חייב עד שיכתוב בדבר הרושם ועומד כגון דיו וכו' שזה מתקיים, אך א"צ שיתקיים לעולם אלא שמתקיים קצת עד שדרך לרשום כך דברים שאין צריכים לזכורם לעולם אלא לזמן מסוים, כספרי הזכרונות וכדומה, ולכן הכותב בעפרון חייב. וכן צריך שהדבר שעליו הוא כותב יהיה מתקיים כגון קלף ונייר, וכן אין המוחק חייב אלא כשהיה כתוב בדבר מתקיים ע"ג דבר מתקיים וכן אם כתב על עלים של זית או חרוב או דלעת, או על אוכלין, או שכתב ע"י שריטה בדם או חלב קרוש חייב. וכן הכותב על שיעור משמע ברש"י שזה דבר המתקיים, והגר"א כתב שפטור. אבל כתיבה על דבר שאינו מתקיים כגון על עלי ירקות אסורה מדרבנן, וכן כתיבה בדבר שאינו מתקיים אסורה מדרבנן, (וה"ה

מלאכת תופר

סעיף ו'

התופר שתי תפירות וקשר ראשי החוט משני הצדדים כדי שלא תיפרם התפירה, חייב משום תופר, ואם הקשר הוא של קיימא חייב אף משום קושר, ולענין איסורא י"א שאסור אף בלי קשר, ואם עשה ג' תפירות חייב גם בלי קשר.

סעיף ז'

הידוק חוטי התפירה

איתא בגמרא (שבת ע"ה). **המותח חוט של תפירה חייב חטאת.** רש"י מבאר דמייירי בבגד התפור ועומד, והניח החוט ארוך, ונתפרדו שתי חתיכות הבגד זו מזו במקצת, וחוטי התפירות נמשכים, והוא מותח את ראש החוט להדק ולחבר, וזו היא תפירתו וחייב. ומדברי המרדכי משמע שאינו חייב אא"כ קשר את החוט בסופו, דאל"כ אינו עומד. וברמב"ם משמע שהוא מבאר דברי הגמרא במותח את החוט שהוא רוצה לתפור בו, וחייב מפני שזה מצורכי התפירה.

פסקי ההלכה

חוט של תפירה שנפתח ונתפרדו שתי חתיכות הבגד זו מזו, אסור למתוח את החוט כדי להדק ולחבר, ואם עשה קשר אפילו אם אין הקשר של קיימא חייב משום תופר, אבל בלא קשר פטור והא"ר מצדד דמ"מ אסור מדרבנן. ואם נתפרדו ג' תפירות ומתחם חייב גם בלא קשר, וכן מצדד הפמ"ג שאם יש עוד תפירות מלבד אלו שנתפרדו חייב אף כשמתח שתי תפירות.

מתיחת חוט לצורך הידוק הבגד אסורה משום תופר, אא"כ הנקבים רחבים קצת ומתוקנים בתפירה בעיגול סביב הנקב, ועומדים בתמידות למתוח או להרפות, ואז מותר אפילו אם החוט תחוב במחט נקובה, ואין בזה משום טלטול כיון שאינו נפרד לעולם. ואם אינו מהדק היטב ופעמים נמלך להשאירו כך לעולם ולפשוט כשזה מהודק, אסור להדקו בשבת.

תלוי החיוב באוחז בקולמוס.

הכותב ע"מ לקלקל את העור חייב כיון שהחיוב תלוי בכתיבה ולא במקום הכתיבה, אבל המוחק ע"מ לקלקל פטור.

הרושם רשמים וצורות בכותל כדרך שהציירים רושמים הרי זה תולדת כותב וחייב, וכן המוחק את הרשום כדי לתקן חייב משום תולדת מוחק, ולא נתבאר ברמב"ם אם צריך בזה שתי צורות כמו באותיות, או שבזה חייב אפילו באחת כיון שהיא חשובה בפני עצמה, ובירושלמי מבואר שגם בצורה אחת חייב. (ואם עושה צורה בכלי העומד לכך, אפילו עושה מקצתה חייב משום מכה בפטיש, ולא איירי ברושם בעלמא, אלא כשעושה את הצורה בבת אחת, ומה שאינו חייב משום צובע י"ל דלא איירי שצר בצבע, והמעביר צבע על הצורה חייב משום צובע).

אסור לחבר אותיות של כסף לפרוכת וכדו' או להסירים.

שרטוט – המשרטט כדי לכתוב ב' אותיות תחת אותו שרטוט חייב, וכן כשרוצה לחתוך עור או שאר דברים ומשרטטו תחילה כדי לכוין מקום החיתוך, זה בכלל משרטט. וכן המשרטט על קרש או על אבן כדי לחותכם בצורה ישרה חייב. ואף המשרטט בלא צבע חייב.

הנ"מ בכל הנ"ל אם הדבר אסור מדאורייתא או מדרבנן, זה לענין אם מותר ע"י נכרי במקום מצוה.

סעיף ה'

רשימה בצפורן על הספר – לדעת השו"ע מותר לרשום בצפורן על הספר, כמו שרושמים לסימן, כיון שזה לא מתקיים, ויש מחמירים בזה, וכתבו הכנסת הגדולה והברכי יוסף שראוי לירא שמם להחמיר בזה. ואף לדעת השו"ע יש ג' תנאים להתיר: א' אין ההתר אלא בקו בעלמא אבל אסור לעשות כמין אות ואפילו אות אחת. ב' אין ההתר אלא בקלף שהוא קשה, אבל בנייר אסור. ג' אף בקלף ועץ אין ההתר אלא בצפורן, אבל בכלי שעושה רשימה עמוקה יותר אסור. וכתב הפמ"ג שאם רושם סימן שיש טעות בספר, אסור, ויש לחוש בזה לחיוב חטאת, וכתב הבה"ל שמדברי שאר אחרונים לא משמע כן, והדין עימם.

סעיף ח'

נתינת מוכין בכסת

איתא בגמרא (שבת מ"ח.) **אין נותנין את המוכין לא לתוך הכר ולא לתוך הכסת ביום טוב, ואין צריך לומר בשבת. נשרו מחזירין אותן בשבת, ואין צריך לומר ביום טוב.**

פסק ההלכה – מוכין (כל דבר רך, כגון צמר גפן ונוצות ופרורי בגדים בלויים וכדו') שנפלו מכסת, מותר להחזירם (אך יזהר שלא יתפור), ולתת בתחילה אסור משום עשית כלי, ויש בזה חיובא דאורייתא.

מלאכת מעמר

סעיף ט'

איתא בגמרא (שבת ע"ג.) **אמר רבה האי מאן דכניף מילחא ממילחתא חייב משום מעמר. אביי אמר אין עימור אלא בגידולי קרקע.** ופסק הרא"ש והרמב"ם כאביי, והטור פסק לאסור בזה, וביאר הבית יוסף דהיינו מדרבנן, דלא מסתבר שרבא יחייב חטאת ולאביי יהיה מותר לגמרי.

פסקי ההלכה

אסור לקבץ דבר ממקום גידולו, ובגידולי קרקע חיובא נמי איכא, ושומרי גינות ופרדסים צריכים להזהר בזה מאד, כיון שהשיעור הוא קטן מאד (לאכילה כגרוגרת, לבהמה כמלוא פי הגדי, להסקה כדי לבשל ביצה). אבל שלא במקום גידולם אפילו איסורא ליכא.

אסור מדרבנן לקבץ מלח ממשרפות המלח ששם הוא מקום גידולו של המלח, אבל אם נתפזר המלח במקום אחר מותר לקבצו למקום אחד.

סעיף י'

המחבר פירות שדרך לחברם יחד, כגון עיגול דבילה, הרי זה תולדת מעמר וחייב, (ובנשמת אדם מצדד שאפילו בבית חייב, כיון שכך הדרך, וכ"כ בספר מעשה רוקח).

סעיף י"א

אע"פ שמותר לתת שומשמיין ואגוזים לדבש, לא יחבצו בידו להפריד את הדבש, משום בורר, ועיין בזה בסימן שי"ט.

סעיף י"ב

איתא בגמרא (זבחים צ"ד:) **זרק פשתן למים חייב ומפרש בגמרא הטעם משום דקעביד לישא.**

פסק ההלכה – הנותן זרע פשתן או שומשמיין וכדו' במים, חייב משום לש, מפני שמתערבים ונתלים זה בזה.

תיקון כלי ותופר וקורע

סעיף י"ג

אסור **לשבור חרס או לקרוע נייר** כדי להניח עליהם וכדו', משום שהוא כמתקן כלי, ואם מקפיד על המידה יש בזה גם משום מחתך. והקשה הפמ"ג אמאי לא חייב גם משום קורע, ואין לומר שלא שייך קריעה אלא בדבר הנתפר ונארג שנתדבק מגופים רבים, כמו היריעות, אבל לא בעור ונייר שהם גוף אחד, דמבואר בירושלמי שגם בעור יש איסור קורע. וכתב הבה"ל שיש מקום לומר שלא שייך קורע ע"מ לתקן אלא כשקורע איזה דבר באמצע והוא צריך לתקן את שניהם, (וקורע בחמתו כיון שמשכך חמתו הוי כמתקן את כל הבגד), אבל אם קורע חתיכה בצד הבגד כיון שהבגד ארוך מדאי או ששפת הבגד מקולקלת, בזה כיון שאין שום תיקון בחתיכה הנקרעת לא שייך קורע ע"מ לתקן אלא תיקון מנא, ואם הוא תיקון גמור חייב משום מכה בפטיש, ותיקון שאינו גמור אסור מדרבנן, ולפ"ז זה אם קורע נייר לכמה חתיכות והוא צריך לכולם חייב, וצ"ע בכל זה.

הקורע נייר כדי לקנח או לשאר תשמיש חייב משום קורע, וכן אסור לכו"ע לקרוע איגרת אף אם נזהר שלא לשבור את אותיות החתימה, ואפילו לומר לנכרי אין להתיר אלא לצורך גדול, ובפרט היכא שהאיגרת מונחת בתוך נייר אחר יש להקל, ובאגודה כתב שיאמר לנכרי איני יכול לקרותו כל זמן שאינו פתוח, ואם הנכרי יבין מעצמו לפותחו לית לן בה, ולכתחילה יש לעשות כך רק במקום צורך גדול.

נדרים שהם לצורך השבת. ופירש רש"י שמפירים היינו בעל המיפר לאשתו, ונשאלים היינו לחכם, וצורך השבת היינו כגון שנדר שלא יאכל היום. ואיתא בגמרא שם **איבעיא להו כשלא היה לו פנאי, או דלמא אפילו היה לו פנאי, תא שמע דאזדקיכו ליה רבנן לרב זוטרא בריה דרב זירא ושרו ליה נדריה ואף על גב דהוה ליה פנאי.** עוד איתא בגמרא שם **איבעיא להו הפרה בין לצורך ובין שלא לצורך, ושאלה לצורך אין שלא לצורך לא, ומשום הכי קפלגניהו מהדרי, או דילמא הפרה נמי לצורך אין שלא לצורך לא.** וכו'. ומסיק **תנאי היא, דתניא הפרת נדרים כל היום, רבי יוסי בר יהודה ורבי אלעזר ברבי שמעון אמרו מעת לעת.** ופירש רש"י שאם ההפרה היא רק באותו היום אפילו שמע סמוך לחשיכה, א"כ יכול להפר אפילו שלא לצורך, דאם לא יפר בשבת לא יוכל להפר אח"כ. וכתבו הרי"ף והרא"ש שבנדרים (ע"ו:) מבואר שהלכה כת"ק, וממילא אפשר להפר נדרי אשתו אף שלא לצורך השבת.

פסק ההלכה- אין להתיר נדרים בשבת, אפילו אם לא היה לו פנאי להתירם לפני שבת, משום טירחא שלא לצורך, וי"א משום ממצוא חפצך. ואין להתיר אלא באופנים דלהלן: א' לצורך שבת, כגון שנדר שלא לאכול או לשתות היום (דאם נדר לעולם לא חל הנדר כלל), או שנדר מאכילת בשר ושתית יין או משאר דברים שדרך לענג בהם את השבת, (והפמ"ג מסתפק בנדר מאיזה מין של פירות או משקה), או שנדר ממלבוש הנצרך לשבת, וביו"ד משמע שה"ה אם נדר משינה (שזה מתענגוגי שבת אם רגיל בכך), ובאלו יכול להתיר אף אם היה יכול להתיר לפני שבת, אמנם לכתחילה מסתבר שיפירם מערב שבת. ב' לצורך מצוה, אע"פ שאינו צורך שבת. ג' נדרי אשתו, או נדרי בתו נערה, כיון שאינו יכול להפר אלא ביום שמעו קודם הלילה (ולא מעת לעת), אך לא יאמר מופר לכי כדרך שאומר בחול, אלא יאמר טלי ואכלי טלי ושתי, ואם לא שמע על הנדר יותר טוב לא להודיע לו עד אחרי שבת, וכן אם נדרה לזמן והזמן כלה בשבת, אין רשאי להפר אם אין בזה צורך שבת.

סעיף י"ד

המדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכדו' הרי זה תולדת תופר שמחבר שני דברים לאחד, וחייב, ומסתברא ששיעורו כמו בתופר והיינו ב' תפירות לחיוב, ואף ששיעור התולדה אינו מוכרח שיהא כמו האב, שהרי מצינו שטוחן שיעורו כגורגרת והמנסר עצים לצורך הנסורת שיעורו בכל שהוא, שאני התם שהחשיבות היא בכל שהוא, אבל בתפירה לא מצינו חילוק, וכן המדבק עץ לעץ ע"י דבק שם תופר עליו. וכן המפרק ניירות או עורות דבוקים וכוונתו לאיזה תועלת ולא רק לקלקול, אף שאין כוונתו לדבקם יותר, הרי זה תולדת קורע וחייב, וכ"ש שהקורע בגד במקום התפירה לאיזה תועלת שחייב, וצ"ע אם בזה השיעור הוא ב' תפירות, או שבכל תיקון השיעור הוא לפי הדבר הצריך לו. והנה הנשמת אדם כתב שהמפרק ניירות וכל קורע ע"מ לתקן אינו חייב אלא אם מלאכה שא"צ לגופה חייב, אבל אם פטור בעיני קורע ע"מ לתפור ממש, והבה"ל כתב דהכא מיקרי מלאכה הצריכה לגופה. ומה שבפותח בית הצוואר כתב רש"י שחייב משום מכה בפטיש, ולא כתב שחייב משום קורע ע"מ לתקן, צ"ל שקורע היינו שמקלקל עכשיו וכוונתו לתקן, אבל פותח בית הצוואר שהוא עושה כלי לא חשיב קורע, וחייב משום מכה בפטיש. ואם כוונתו רק לקלקול פטור אבל אסור. ואם מתחילה לא נתדבקו לקיום, אלא נדבקו ע"י שיעור או בשעת הקשירה, מותר לפותחם, אמנם אם נדבקו במקום האותיות אסור. ודפים של ספרים שעדיין לא נחתכו יש בזה חיובא, ואסור גם ע"י נכרי.

מי שנסתבכו בגדיו בקוצים מפרשים בצינעא ובנחת כדי שלא יקרע, ואם נקרע נקרע, וכן מותר ללבוש בגדים חדשים ואם נקרע נקרע, כיון שאינו מתכוין לקריעה, ומותר להכות על המטלית כדי לשבר אגוזים, ואינו חושש שמא תקרע.

סימן שמ"א

התר נדרים בשבת

סעיף א'

איתא במתני' (שבת קנ"ז) **מפירים נדרים בשבת ונשאלים**

פסקי ההלכה

דברים האסורים מדברי סופרים לא גזרו עליהם בין השמשות, וכדלהלן: א' מותר **לצורך דבר מצוה**, כגון לעלות על אילן או לשוט על פני המים כדי להביא לולב או שופר, או להוריד מהאילן או להוציא מכרמלית עירוב שעשה ונתכוין לשבות ברשות הרבים או ברשות היחיד הסמוכה לכרמלית, (וחשיב דבר מצוה מפני שאין מערבים אלא לדבר מצוה, ואם לא יביאו אצלו לא יחול העירוב). ב' וכן מותר **במקום דחק**, ובגר"א משמע דהיינו בשעת דחק גדול (כגון שמערב כדי לברוח מכותי) אך גם הגר"א מודה שלא גזרו על שבות בבין השמשות במקום הפסד מרובה, ואפשר דה"ה במקום צורך גדול, ולכן מותר לבקש מנכרי בבין השמשות שידליק עבורו נר לצורך סעודה או בחדר שישן שם מפני שהוא טרוד ומצטער מזה. פמ"ג. ובאמת נראה שיש להתיר גם באינו טרוד, כיון שעונג שבת זה מצוה. (אך אסור לבקשו שידליק בשבת). ג' דבר שהוא צורך שבת, אף שאפשר בלעדיו ורק מתווסף לו ע"ז עונג, מותר.

ואם קיבל עליו שבת או שהציבור קיבלו שבת, אפילו זה מבעוד יום, אסור לעשות אפילו מלאכה דרבנן, אם לא ע"י נכרי. והפמ"ג תמה למה אין איסור בסוף בין השמשות משום תוספת שבת, וי"ל דאין הכי נמי.

בין השמשות של מוצאי שבת - המ"א מסתפק אם ההתרה הנ"ל הוא גם במוצאי שבת, והח"א מחמיר בזה, והב"מ הכריע דמדינא אין חילוק וכן משמע ברמב"ם, וכו"מ כתב שלמעשה יש להחמיר במוצאי שבת כיון שאין אנו בקיאים מתי מתחיל הזמן שאינו ודאי יום, דמגלן להקל בבין השמשות כרבי יהודה שסובר שבין השמשות מתחיל מיד אחר השקיעה, ולהקל ג"כ כרבי שלא גזרו בבין השמשות על שבות, ורק בביהש"מ דרבי יוסי שהוא מתחיל אחרי בין השמשות דרבי יהודה והוא נמשך זמן מועט מאד והוא סמוך ממש לצאת הכוכבים, בזה אפשר להקל.

יש דברים שאיסורם מדברי סופרים וגזרו עליהם גם בבין השמשות אף לצורך מצוה, וכדלהלן: א' הורדת עירובי תחומין מעשבים רכים. ב' להעביר פחות פחות מד' אמות, (והטעם באלו מפני שהם קרובים למלאכה דאורייתא גמורה). ג' הרבה פוסקים סוברים שאין מערבים בביהש"מ

סעיף ב'

מי שנשבע לעשות מלאכה מסוימת עד זמן פלוני שזה חל בשבת, ולא עשאה עד שבת, וזה דבר שאסור לעשותו בשבת, ויש לו פתח להתיר נדרו, מותר להשאל על הנדר אפילו בשבת כדי שלא יעבור על "לא יחל דברו", (וה"ה שיכולים להתיר ע"י חרטה, אך באמת אפשר לעשות מהחרטה פתח, ששואלים אותו אם היה מקבל דבר זה בנדר ושבועה אם היה יודע שיתחרט על זה לבסוף). ואם יכול לעשות את המלאכה לפני שבת צריך לעשותה, וכו"מ בדיעבד אף אם היה יכול לעשותה אפשר להתיר לו.

סעיף ג'

חרמי הקהל נהגו להתירם בשבת אע"פ שאינם לצורך השבת, לפי שאין דרך להתאסף אלא בשבת, ואם לא יתירו בשבת לא יהיה לו התר לעולם, כמו שהתירו להפר נדרי אשתו בשבת.

סימן שמ"ב

מה מותר לעשות בבין השמשות

שיטת רבי (עירובין ל"ב:) **שכל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות**, והגמרא שם מביאה את דבריו לענין הדין שאם נתן עירוב תחומין על אילן למטה מ" טפחים עירובו עירוב, ולמדו הראשונים שדווקא לענין עירוב וכדומה לא גזרו על שבות בבין השמשות, והיינו לדבר מצוה, דאין מערבים אלא לדבר מצוה, אבל שבות לצורך דבר הרשות אסורה בבין השמשות, וכדאיתא בגמרא (שבת ל"ד) **ספק חשיכה ספק אינה חשיכה, אין מעשרים את הודאי ואין מטבילים את הכלים**, אע"פ שדברים אלו אינם אלא משום שבות. והרמב"ם מוסיף שגם במקום דוחק כגון שהוא טרוד ונחפז, לא גזרו על שבות בבין השמשות. והבית יוסף דן אם מותר לעשר טבל ודאי בבין השמשות שלא לצורך השבת אם הוא טרוד ונחפז, ונוטה להתיר בזה.

ברמב"ם שבאיסור דאורייתא אם אביו מניחו לעבור עליו ב"ד ממחים בידו, אבל להפריש א"צ להפריש. וכתב הבית יוסף שבגמרות שלנו (יבמות שם) הגירסה שרבי פדת התיר במלאכה דאורייתא, אבל רבי יוחנן מסתפק בזה, ולדבריהם הא דאמרינן שקטן שבא לכבות אין שומעין לו דוקא בעושה על דעת אביו היא, לאו משום דס"ל הכי, אלא משום דזיל הכא קמדחי ליה וזיל הכא קמדחי ליה, וא"כ אין לנו הכרעה להלכה, והרא"ש ריש שבת כתב שקטן האוכל נבילות ב"ד מצווים להפרישו, אמנם הרמב"ם והסמ"ג והטור פוסקים שאין ב"ד מצווים להפרישו, וכ"כ הרמב"ן בפרשת אמור.

כתב הטור (יורה דעה סימן שע"ג) שדעת הרמב"ם שאין הגדולים מוזהרין על הקטנים אלא שלא לטמאם ביד, אבל אם בא ליטא בעצמו אין בית דין מצווין להפרישו, אלא שאביו מצווה לחנכו בקדושה, אבל הטור עצמו סובר שצריכים להפרישו, כדאיתא בגמרא (יבמות שם) **"אמור... ואמרת" להזהיר גדולים על הקטנים**, משמע שצריך להזהירם מלטמאות. והקשה הבית יוסף שהגמרא שם אומרת שאין מזה קושיה על המ"ד שקטן האוכל נבילות אין ב"ד מצווים להפרישו, **מאי לאו דאמר להו לא תיטמו, לא, דלא ליטמו להו בידים**, והטור עצמו הרי פוסק שאין ב"ד מצווים להפריש אף מאיסור תורה. ויתרץ הבית יוסף שדעת הטור שכיון שהגמרא שם מקשה גם מאכילת שקצים ודם דתניא **גבי שקצים כתיב "לא תאכלום" להזהיר גדולים על הקטנים, לגבי דם תניא "כל נפש מכם לא תאכל דם" להזהיר גדולים על הקטנים, מאי לאו דאמרינן להו לא תיכלו, לא דלא ליטפו להו בידים**. ואח"כ הגמרא עושה צריכותא לשלשת דינים אלו, והטור סובר שלמסקנה בשלשת אלו (טומאה שקצים ודם) צריך גם להפריש את הקטנים, ואין לומדים לשאר דברים משום דג' כתובים הבאים כאחד אין מלמדן, וממילא בשאר איסורין לא הוזהרו להפרישם, וכן מבואר בנמוקי יוסף שרק בטומאה מוזהרים על הקטנים ולא בשאר איסורים. אבל הרמב"ם סובר שגם למסקנה הני תלתא קראי צריכי, וממילא לומדים מהם לכל האיסורים שבתורה,

עירובי תחומין. ד' מלאכה שא"צ לגופה אסורה בביהש"מ, אמנם לומר לנכרי לכבות נר מותר לדבר מצוה או אם הוא טרוד ונחפז.

סימן שמ"ג

דיני קטן

מצות חינוך – מוטל על האב לחנך בניו ובנותיו למצוות, כדכתיב **"חנוך לנער על פי דרכו"**, ואפילו למצוות דרבנן צריך לחנכם, וכ"ש שמוטל עליו להפרישם מאיסור. וי"א שמצות חינוך מוטלת גם על האם.

גיל החינוך – במצות עשה כל תינוק שיעורו לפי חריפותו וידיעתו בכל דבר לפי עניינו, כגון היודע מענין שבת צריך להרגילו לשמוע קידוש והבדלה, היודע להתעטף כהלכה חייב בציצית, וכן במצוות דרבנן. אבל החינוך בלא תעשה אפילו איסורים דרבנן הוא בכל תינוק שהוא בר הבנה שמבין שאומרים לו שדבר זה אסור לעשותו או לאוכלו, אבל תינוק שאינו בר הבנה כלל אין אביו מצווה למונעו ממאכלות אסורות או מלחלל שבת אפילו באיסור דאורייתא, וכן אם הוא כהן א"צ להוציאו ממקום הטומאה.

אם צריך להפריש קטן מאיסורים

כתב הרמב"ם (שבת כ"ד י"א) שקטן שעובר על שבות דרבנן אין בית דין מצווים להפרישו, והקשו הטור והמגיד משנה שמשמע מדבריו שבאיסורים דאורייתא ב"ד מצווים להפרישו, וזה נסתר מהגמרא (יבמות קי"ג: ג: קי"ד) **רב יצחק בר ביסנא אירכסו ליה מפתחי דבי מדרשא ברשות הרבים בשבתא, אתא לקמיה דרבי פדת, אמר ליה זיל דבר מלי וטליא וליטיילו התם, דאי משכחי להו מייתי להו**. אלמא קסבר קטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו. ואע"פ שהגמרא שם רוצה להוכיח דין זה מהרבה משניות, והגמרא דוחה שהמשניות מדברות באיסור דרבנן, מ"מ דברי רבי יוחנן לא נדחו. וכן פסק בספר המצוות ובעל התרומה. והמגיד משנה מוסיף שהרמב"ם עצמו כתב (שבת י"ב ז'). **מאכלות אסורות י"ז כ"ז** (שגם באיסור תורה אין ב"ד מצווים להפרישו. ומהר"ר פאסי מיישב את הדיוק הראשון

להפסיק).

ספיה – אסור לכל אדם להאכיל תינוק איסור בידים, או לומר לו שיעבור איסור, ואפילו בתינוק שאינו בר הבנה כלל, וזה איסור דאורייתא שנלמד מהאיסור שנאמר בזה בשרצים ובדם ובטומאת כהנים, ולכן אסור לתת לתינוק דבר מאכל של איסור אפילו כדי לשחק בו שמא יאכלנו והוא כמאכילו בידים, וכן אסור להכניס קטן לבית שיש שם טומאה, (ומ"מ מותר לאשת כהן מעוברת להכנס לכתחילה לאהל המת אף אם נראה שודאי תלד שם, דהוי ס"ס, שמא יהיה נקיבה ושמא יהיה נפל). ואפילו איסור דרבנן אסור לספות לקטן, וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד אפילו בדברים שהם משום שבות, ודעת הרשב"א והר"ן שדבר שהתינוק צריך לו מותר אפילו לספות לו בידים דבר שהוא אסור מדרבנן, אך המחבר סתם כדעת החולקים, וכתב רעק"א שאף הרשב"א והר"ן לא התירו אלא לצורך הקטן, אבל לצרכינו כגון לטלטל ספרים לבית הכנסת ע"י תינוק במקום שאין עירוב, אסור, ואדרבה מוחים בו, ויכול לתת לקטן לקחת לצורך עצמו, והגדול יקרא איתו ביחד.

אמירה לנכרי – אסור לומר לנכרי לתת לתינוק איסור, כמו בכל האיסורים שאסור לומר לנכרי לעשותם, ואם התינוק צריך לכך כגון שהוא קצת חולה, מותר לומר לנכרי להאכילו אפילו דבר שהוא אסור מדאורייתא. וכן נוהגים בפסח לקחת את התינוק לביתו ולתת לו חמץ (או סתם יינם אם המים מזיקים לו), ואם התינוק חולה וא"א לשאת אותו חוץ לבית, יבקש מנכרי לתת לתינוק חמץ, והוא ליה חמצו של נכרי בבית ישראל שאינו עובר עליו בבל יראה, ואפילו אם הנכרי הלך יכול לצוות לקטן לתת לזה לשותות, אבל הוא לא יגע בחמץ שמא יאכל ממנו, ויזהר בכל זה שלא יקדים לנכרי דינר, דע"ז קנוי לו החמץ.

תשובה לגדול על מה שעשה בקטנותו – קטן שהכה את אביו או עבר שאר עבירות בקטנותו, אע"פ שאינו צריך תשובה כשיגדל, מ"מ טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה וכפרה. ואם גנב או הזיק או חבל או בייש ראוי לבי"ד להכותו כדי שלא יתרגל בזה, אבל א"צ לשלם אם אין

וא"כ למ"ד קטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין להפרישו, ע"כ לא הוזהרו אלא דלא ליספו ולא ליטמו להו בידים אבל להפרישם לא הוזהרו בשום מצוה, וכ"כ הרמב"ן והסמ"ג.

והתוספות (שבת קכ"א. ד"ה שמע מינה) כתבו דהא דאמרינן קטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין להפרישו, מייירי בקטן שלא הגיע לחינוך, דבהגיע לחינוך כיון שחייב לחנכו כל שכן דצריך להפרישו שלא יעשה עבירה, משמע שאין חילוק בין בי"ד לאביו, וכ"כ הרשב"א, אך כתב שקשה להעמיד את הגמרא דווקא בלא הגיע לחינוך, ובנדה (מ"ו:) מבואר שאפילו במופלא הסמוך לאיש אין בי"ד מצווים להפרישו. ולפי הרמב"ם י"ל שבי"ד אין מצווים להפרישו אף משהגיע לחינוך, אבל אביו מצווה להפרישו כשם שהוא מצווה לחנכו במצות עשה.

ולענין איסורים דרבנן כתב הר"ן בריש יומא שכל דבר שהוא לצרכו של תינוק אף על פי שהגיע לחינוך מאכילין אותו איסור דרבנן אפילו בידים. וכ"כ הרשב"א להלכה ולא למעשה, והרמב"ם כתב שלהאכילו בידים אסור אפילו בדברים שאיסורם מדברי סופרים, וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד ואפילו בדברים שהן משום שבות.

פסקי ההלכה

הפרשה מאיסור – קטן האוכל נבילות או עושה שאר איסורים וכן חילול שבת וכן טומאת כהנים, אין בי"ד מצווים להפרישו, (אמנם אם עושה לצורך גדול צריך למחות בו), וי"א שקטן שהגיע לחינוך מוטל על כל אדם להפרישו, וכתב הח"א שבאיסורים דאורייתא יש להחמיר כדעה זו, ונ"מ בנכרי שרוצה להאכיל קטן דבר האסור מדאורייתא שכל אדם צריך למחות בידו. ואביו לכו"ע מצווה לגעור בו ולהפרישו אפילו מאיסור דרבנן, (והיינו בגיל שמבין שאומרים לו שדבר זה אסור לעשותו, וכנ"ל), ואם האב לא הפרישו, אם זה איסור דאורייתא בי"ד מוחים ביד האב להפרישו, אבל באיסור דרבנן אין מוחין בידו. ומצוה להפריש בניו ובנותיו הקטנים מלשון הרע וממחלוקת ושקר וקללות, (ויש שנכשלים בזה, ואח"כ כשגדלים קשה להם

עוד כתב הר"ן שמותר ללת אף מחוץ לתחום אפילו ביום השביעי, כיון דתחומין דרבנן, וכ"כ התוס' והרא"ש בתירוץ השני שאף ביום שמקדש בו מותר לו ללכת, כדי למהר לצאת מן המדבר, ואף שלפי התירוץ הראשון אסור, הטור פסק כמו התירוץ השני, וכ"כ המגיד משנה בשם הרמב"ן.

פסקי ההלכה

ההולך במדבר ואינו יודע מתי שבת, (וכן בנשבה לבין העכו"ם), מונה ז' ימים מיום שנפל הספק בליבו (והיינו שאותו היום שעמד בו יהיה כיום ראשון), וביום השביעי יקדש בפת ויין כדין, ואם אין לו יקדש בתפילה, שהרי הוא מתפלל תפילת שבת, ויוצא ידי חובה מדאורייתא אפילו אם באמת זה שבת, וכן יאמר במוצאי אותו יום אתה חוננתנו, ויוצא בזה על פי הדחק מצות הבדלה.

ולענין מלאכה, אם יש לו ממה להתפרנס ואפילו רק לחם בעלמא, והיינו שיש לו מעות או שיכול למכור איזה חפץ, או לקחת בהקפה או במתנה מבני השיירה, אסור לו לעשות מלאכה בשום יום, (ואין הולכים אחר הרוב משום דמיקרי קבוע), וצריך לעשות כל טעדי כדי שלא יצטרך לחלל שבתות או לעבור שאר עבירות, וכשיכלה מה שיש לו יעשה מלאכה בכל יום אפילו ביום שמקדש בו מה שמוכרח לאותו יום, משום פיקוח נפש, ואפילו ביום השישי שלו לא יעשה יותר לצורך שלא יעשה מלאכה בשבת שלו, ובדיעבד אם יש יום שנשאר לו מאתמול אסור לו לעשות מלאכה באותו יום.

לענין הליכה מותר ללכת בכל יום אפילו ביום שמקדש בו ואפילו כמה פרסאות, שאם ישאר במדבר לעולם יחלל שבת וימות בארץ גזירה.

שאר איסורים ואפילו דרבנן אסור לעשות ביום השביעי שלו, ובא"ר מיקל באיסורים דרבנן.

ואם יכול לצום יום אחד, לדעת התו"ש אסור לו לעשות אז מלאכה, ובבבגי ישיע כתב שא"צ לסגף עצמו בתענית, כי עי"ז יתעכב לצאת מהמדבר, ועיי"ש עוד.

ואין לו לעשות מלאכה ביום אחד לכמה ימים, שעיי"ז יוכל לשבות כמה ימים וקרוב לודאי שישבות בשבת, משום שכשעושה מחמת פיקוח נפש זה לא נקרא חילול שבת, משא"כ כשעושה לכמה

הגניבה בעין, אמנם לפני משורת הדין צריך לשלם אם חבל בגופו או שהזיק ממונו, ואפילו בדינא דגרמי.

עיקרי הדינים

חינוך הקטנים - האב צריך לחנך בנו ובנותיו למצוות דאורייתא דרבנן, וי"א שמצוות חינוך מוטלת גם על האם. במצוות עשה (גם בדרבנן) כל תינוק שיעורו לפי חריפותו וידיעתו בכל דבר לפי עניינו, אבל החינוך בלא תעשה אפילו איסורים דרבנן הוא בכל תינוק שהוא בר הבנה שמבין שאומרים לו שדבר זה אסור לעשותו או לאוכלו. וקטן שעושה איסור אין ביי"ד מצווים להפרישו, וי"א שאם הגיע לחינוך צריך להפרישו, ויש להחמיר בדאורייתא. ואביו לכו"ע מצווה לגעור בו ולהפרישו אפילו מאיסור דרבנן, (והיינו בגיל שמבין שאומרים לו שדבר זה אסור לעשותו, וכנ"ל), ואם האב לא הפרישו, אם זה איסור דאורייתא ביי"ד מוחים ביד האב להפרישו. ולתת לתינוק איסור בידים או לומר לו שיעשה איסור (ספיה), אסור בכל אדם, ואפילו בתינוק שאינו בר הבנה כלל, ואפילו באיסור דרבנן. ואסור לומר לנכרי לתת לתינוק איסור, אא"כ הוא קצת חולה וכדומה. קטן שעשה עבירות בקטנותו טוב שכשיגדל יקבל על עצמו איזה דבר לתשובה וכפרה, ואם הזיק או גנב לפני משורת הדין ישלם כשיגדל.

סימן שד"מ

דין מי שאינו יודע מתי שבת

סעיף א'

איתא בגמרא (שבת ס"ט): **תניא היה מהלך בדרך או במדבר ואינו יודע אימתי שבת, מונה עשה ומשמר יום אחד. אמר רבא: בכל יום יום עושה לו כדי פרוסתו, וכו'.** והוא יומא במאי מינכר ליה בקידושא ואבדלתא. אמר רבא אם היה מכיר מקצת היום שיצא בו, עושה מלאכה כל היום כולו. פשיטא, מהו דתימא כיון דשבת לא נפיק, במעלי שבתא נמי לא נפיק, והאי אי נמי בחמשה בשבתא נפיק לישתרי ליה למיעבד מלאכה תרי יומי, קא משמע לן וימנין דמשכח ששירתא ומקרי ונפיק.

וכתב הר"ן שמותר לעשות רק מלאכה לפרנסה מצומצמת כדי שיוכל באותו יום, ולא יותר, ואין חילוק בזה בין היום שמקדש בו לשאר הימים.

טווה – הטווה אורך ד' טפחים מכל דבר הנטוה, כגון צמר או פשתן או נוצה או שערות או גידים וכדומה, בין בכלי בין ביד, חייב. וכן הלוקח חוטים ושזור אותם, או שעושה לבדים, חייב.

העושה שתי בתי נירין חייב, והעושה נפה או כברה או סל או סבכה או שארג מטה בחבליים וה"ה בקש ובכל דבר ה"ז תולדת עושה נירין, ומשיעשה שני בתים חייב, (ובזה אינו נירין ממש אלא שמשרשר ומרכיב חוט אחד בשתי מלמטה ואחד מלמעלה ומעמיד השתי בהן כתיקונו).

אורג ומיסך – דרך האורגים שמוחתין החוטים תחלה באורך היריעה וברחבה, ושנים אוחזין זה מכאן וזה מכאן, ואחד שובט בשבט על החוטין ומתקן אותם זה בצד זה, עד שתעשה כולה שתי או ערב, ומתחת החוטין כדרך האורגין נקרא מיסך, וכשכופלין אותה ומתחיל להכניס השתי בערב נקרא אורג, והשובט על החוטין עד שיתפרקו ויתקנם ה"ז תולדת מיסך, והמדקדק את החוטים ומפרידם בעת האריגה ה"ז תולדת אורג. אחד האורג בבגד או בקנים או שעושה חלונות מחתיכת עץ כמו שעושים לסכך עליו או בשערות או בכל דבר חייב. והקולע נימין ושערות וכל דבר ה"ז תולדת אורג וחייב. וכל זה בתלוש, אבל הקולע שערות ראש במחובר אינו כאורג, דאין דרך אריגה במחובר בראש וגם אין סופה להתקיים, אבל עכ"פ איסור יש בזה לקלוע או להתיר קליעתו.

הפוצע שני חוטים – לרמב"ם היינו שמוציא השתי מן הערב או להיפוך, ולראב"ד שחתך שני חוטין אחר האריגה מן המסכת. וצריכים הרופאים להזהר כשצריכים חוטים מפורדים לתת על המכה, שלא יקחו חתיכת בגד פשתן ויפרידו את החוטין, דהוי מלאכה דאורייתא.

ימים. ולפי זה איש הצבא שהממשלה מחייבתו לעשות מלאכה, אם יכול לעשותה לפני שבת ודאי מחויב בכך, אבל אם חייב לעשותה בשבת, ימתין לזמן שהוא מוכרח לעשותה ולא יעשה אותה לפני שהוא מוכרח, אך יש לחלק שכיון שבאותה שבת יהיה מוכרח לעשותה, מוטב יותר שיקדים, דאפשר שינצל עי"ז מחילול שבת. ולענין תפילין, צריך להניח בכל יום כולל היום שמקדש בו, אך לא יניח תפילין בשעה שמתפלל תפילת שבת.

סעיף ב'

אם הוא יודע כמה ימים עבר מיציאתו, אבל אינו יודע באיזה יום יצא ושמא עכשיו כבר שבת ואסור במלאכה, כיון שודאי לא יצא בשבת מותר לעשות מלאכה ביום השמיני ליציאתו, וכן ביום ה"ו והכ"ב וכו', ואם יכול לעשות מלאכה באותו יום בשביל כל השבוע, אסור לעשות מלאכה בשאר השבוע, אבל ביום התשיעי, אע"פ שאין דרך לצאת מביתו בערב שבת, יש לחוש שמצא בדיוק אז שיירא ויצא.

ספק יו"ט – אם שכח באיזה חודש הוא עומד, או באיזה תאריך בחודש ניסן או סיון או תשרי (ואין הלבנה נראית וכדו'), צריך לנהוג בקדושה בכל זמן שיש ספק אם הוא יו"ט.

מלאכות נוספות שלא נזכרו בשו"ע

מנפץ – הסורק צמר או פשתן או שאר דברים כמו שסורקין הפשתן והצמר, או כמו שנופצין הצמר לעשות לבדים, או המנפץ את הגידין והיינו שחובט במקל על הגידים עד שעושה אותן כחוטין לטוויה כמו שעושים הסופרים, הרי זה מנפץ וחייב. אבל המנפץ גבעולי פשתן וקנבוס חייב משום דש.

נתיבות השיבת

נתיבות השבת

סימן רמ"ב

עקב תקלת חשמל החום של הפלטה היה מדאי נמוך, וכתוצאה מכך הטשולנט התקלקל. נותרו לפליטה כמה סלטים במקרר, וצנצנת דגים. קשה לקרוא לזה כבוד שבת. האם חייבים לבקש מהשכנים מאכל חם כיאה וכיאות לשבת קודש?

תשובה בקיצור: עונג שבת הוא חיוב, ייתכן אף שחיוב זה הוא מדאורייתא (ראה משנ"ב ס"ק א). השאלה היא מה הוא החיוב המינימלי, והאם צריך לעשות מאמץ בשביל שעונג שבת יהיה ברווח יותר מעיקר הדין. כמו כן צריך ללמוד איזה מאמץ צריך לעשות בשביל החיוב המינימלי של עונג שבת.

איזה צורך נקרא עונג שבת שמחוייבים בו, ואיזה צורך מוגדר כתוספת שאין מחוייבים בה מעיקר הדין. בנוסף, באיזו טירחא מחוייבים, או במילים אחרות מתי אדם מחוייב לחזור על הפתחים, והאם חוסר נעימות או בקשת טובה הרגילה בין שכנים נקראת לחזור על הפתחים או טירחא בעלמא.

עני המחזור על הפתחים צריך לחזור גם בשביל עונג שבת. מי שאינו מחזר על הפתחים, אינו מחויב לחזור על הפתחים בשביל עונג שבת. מי שיש לו, צריך לענג את השבת כפי כוחו, ומי שאין לו, חייב להכין משהוא בשביל עונג שבת, אפילו אם אינו יודע מה יאכל מחר. מעיקר הדין אפילו משהוא קטן יכול להיקרות עונג שבת, אפילו כסא דהרסנא.

המשפחה שהטשולנט התקלקל להם יכולים 'לצאת ידי חובה' של עונג שבת במשהוא קטן לכבוד שבת, ומסתמא את זה יש להם גם בלי הטשולנט. וגם בלי זה אינו מחוייב לחזור על הפתחים. אבל כמו שהוא לא מתבייש לבקש מהשכן שקית חלב או קצת סוכר, כך אין מניעה שיטרח עבור עונג שבת כראוי לו.

תשובה מפורטת: המשנ"ב מפרט כמה דרגות של קיום מצות עונג שבת. וזה תלוי במשמעות של הסוגיות בגמרא. במקום אחד כתוב רבי עקיבא היא דאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות (שבת קיח, א), ובמקומות אחרים כתוב לכבד את השבת כפי יכולתו (שם קיח, ב, קיט, א), וזה אומר עונג אכילה ושתיה במאכלים חשובים (משנ"ב ס"ק א). מי שאין לו מאכלים חשובים, אפילו דבר מועט יכול להיקרות כבוד שבת, כדברי הגמרא במה מענגו... רב חייא בר אשי אמר רב אפילו דבר מועט ולכבוד שבת עשאו הרי זה עונג, מאי היא אמר רב פפא כסא דהרסנא (שבת שם קיח, ב).

ונשאלת השאלה, אם יש חובה לענג את השבת, כיצד נאמר לאדם לעשות שבתו חול ולא יצטרך לבריות. תשובה: מי שאין לו בכלל יותר מכדי שתי סעודות, מוטב שיעשה שבתו חול ולא יצטרך לבריות (שו"ע סע"א). אבל אם יש לו אפשרות להכין לכבוד שבת, אפילו מעט, יכין את זה ולא יחשוש על העתיד (ביה"ל ד"ה ולא אמרו). ואם הוא יכול, אז יענג את השבת כפי יכולתו.

1. מעיקר הדין יכבד את השבת כפי כוחו. בגמרא מוזכר דגים גדולים וראשי שומין (שבת שם קיח, ב), וביאר המשנ"ב שזה היה מאכל חשוב בזמניהם, וכן בכל מקום ומקום לפי מנהגו יענגוהו במאכלים ומשקים החשובים להם עונג... בשר ויין ומגדנות כפי כוחו (משנ"ב ס"ק א).
 2. מי שאין לו, יוצא ידי חובה אפילו בדבר מועט, שלש סעודות וכסא דהרסנא.
 3. מי שאין לו כלום, אבל יש לו מזון שתי סעודות והוא לא צריך לחזור על הפתחים, אינו מחוייב לחזור על הפתחים בשביל מצות עונג שבת. וזה מה שאמר רבי עקיבא עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות.
 4. מי שאין לו כלום והוא כבר מקבל צדקה, אז צריך לקבל מן הצדקה גם עונג שבת, מזון שלוש סעודות וכסא דהרסנא.
- א. בנידון דידן שנשרף לו הטשולנט, מדובר על אדם שיכול, אבל בגלל תקלה אין לו. האם הוא פטור מעונג שבת מפני שבקשה משכנים היא כמו לחזור על הפתחים, ואולי הוא יוצא ידי חובה בקצת שיש לו, ואינו מחוייב לטרוח יותר.
- כיון שכאשר אין לו, יכול לצאת ידי חובת עונג שבת אפילו במשהוא, התקלה שאירעה לא גרע ממי שאין לו, ואינו מחוייב לחזור על הפתחים או לטרוח יותר ממה שיש לו. בנוסף, מסתבר שלמרות שאין לו טשולנט, יש לו משהוא לכבוד שבת, לפחות כסא דהרסנא או משהוא דומה.
- אבל במקום שהשיירות בין השכנים מצויות, ואין מניעה לבקש טובות מהשכנים, מדוע לא יענג את השבת כפי יכולתו. הוא אינו מחוייב להיכנס לחוסר נעימות בשביל זה, כמו שאינו מחוייב לחזור על הפתחים. אבל אם הוא לא מתבייש לבקש שקית חלב כאשר הוא נתקע, אז אין לו להימנע מלבקש דברים נוספים.

סימן רמ"ז

חנות משלוחים

יהודי המחזיק חנות על בסיס משלוחי דואר, בחו"ל. האם מותר לו להשאיר חבילות לשליח גם ביום שישי של ימות החורף, כאשר השליח לא יגיע לבית הדואר לפני השקיעה. ובאופן כללי, האם מותר לו להתחייב על כך שהחבילות יגיעו למחרת ההזמנה, כאשר גם ביום שישי מתבצעות הזמנות, והחבילות מגיעות על ידי עובדי הדואר הנכרים?

תשובה בקיצור: מותר לשלוח בדואר של גוים, כאשר הם עושים את העבודה על דעת עצמם. אולם אם יש התחייבות שהדואר יגיע בזמן מסוים, ומוכרחים לעבוד בשבת בשביל זה, זה נקרא שהם עושים את העבודה בשליחות ישראל, ואסור. זה כולל את זמן הגעת המשלוח, וגם את הגעת השליח לבית הדואר. אפשר לפרסם מראש שחבילות מיום שישי יגיעו רק ביום שני (בתוך שני ימי עסקים), ואז אם השליח מגיע לבית הדואר לפני כניסת שבת, אין מניעה שהדואר יביא את החבילה כבר בשבת על דעת עצמו. [וצ"ע במקרה שהדואר מבטיח להביא את החבילה תוך יום, ואיהו לא איכפת לו אם זה יגיע אחרי יומיים.]

תשובה מפורטת: למדנו בגמרא תנו רבנן אין משלחין איגרת ביד נכרי ערב שבת אלא אם כן קוצץ לו דמים. בית שמאי אומרים כדי שיגיע לביתו, ובית הלל אומרים כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה. והלא קצץ, אמר רב ששת הכי קאמר ואם לא קצץ בית שמאי אומרים עד שיגיע לביתו ובית הלל אומרים עד שיגיע לבית הסמוך לחומה. והאמרת רישא אין משלחין, לא קשיא הא דקביע בי דואר במתא והא דלא קביע בי דואר במתא (שבת יט, א). יש שלושה תנאים להיתר, קצץ יגיע לביתו ובי דואר קבוע.

צריך להבין מתי צריך כל אחד מהתנאים, ומהו גדר ההיתר או האיסור לשלוח מכתב ביד נכרי.

הרמב"ם כתב שקצץ מהני בכל גווני, ובלבד שיצא מפתח בית ישראל לפני חשיכה (הל' שבת פ"ו ה"כ). וכשלא קצץ בעיניו בי דואר קבוע, וגם שיגיע לבית הסמוך לחומה. בית הסמוך לחומה הכוונה בעיר של הנמען ולא אצל השולח. ומבואר שכאשר קצץ הגוי עושה על דעת עצמו, וכאשר לא קצץ הגוי נחשב שלוחו של ישראל.

וצריך להבין את ההבדל בין כל שליחות לבין איגרת, מפני בשליחות אחרת גם כאשר לא קצץ הגוי עושה על דעת עצמו ומותר, שהרי הוא מקבל טובת הנאה (סי' רנב סע' ב). אבל איגרת חמורה יותר, כיון שכתב ידו של ישראל נושא, ניכר שהמלאכה של ישראל (משנ"ב ס"ק ה, בשם המג"א ס"ק ב).

למדנו שבדבר שניכר שהוא של ישראל, צריך לקצוץ דמים, או בי דואר קבוע. ניתן להסביר שקציצת דמים או בי דואר קבוע הם כנגד זה שניכר שהוא של ישראל, כיון שעל ידיהם ניכר שהגוי עושה על דעת עצמו להרויח את כספו.

אולם כל זה נאמר כאשר הגוי עושה על דעת עצמו, ולא בשליחותו של ישראל. למדנו בסי' רמג-רמד היתרים של אריס או קבלן שעושה על דעת עצמו, ובתנאי שלא יבקש ממנו לעשות דוקא בשבת, ואם הוא מבקש ממנו לעשות מלאכתו בשבת, אסור. וגם לדידן כתב המשנ"ב שאם אי אפשר לו להיות שם אלא אם כן ילך בשבת, דזה הוי כאילו אמר לו לך בשבת (משנ"ב ס"ק ג). מפני שאז הוא עושה את המלאכה בשליחותו של ישראל ולא על דעת עצמו.

הפוסקים נקטו שדואר שלנו נקרא כמו בי דואר קבוע (ט"ז ס"ק ב). ולכן צורת הדואר של ימינו, גם דואר חבילות, היא בי דואר קבוע. כיון שרשום על החבילה שם השולח, לכאורה זה כמו איגרת שניכר שהיא של ישראל.

אילו לא היתה התחייבות מתי החבילה תגיע ליעדה, אז אפשר היה להקל מטעם שהגוי עושה על דעת עצמו, ובלבד שיצא מביתו לפני חשיכה (משנ"ב ס"ק ב). אבל כיון שאחד ההבטחות של העסק הוא זמן המשלוח, אז זה כמו שהוא מבקש מהשליח להגיע לבית הדואר ולהמשיך את המשלוח בשבת עצמה. ובזה אין להקל מפני שהוא מבקש ממנו ללכת בשבת (עפ"י פסקי תשובות אות ב).

אם החבילה תגיע ליעדה ביום שני, כיון שגוים לא עובדים ביום ראשון, אז הוא יכול לטעון שהוא התכוין שהם יעבדו ביום ראשון ולא בשבת. ויש לדון בדבר, שהרי ידוע שהם לא עובדים ביום ראשון, והרי אי אפשר לסמוך על עבודה בזמנים לא שגרתיים כגון באמצע הלילה (משנ"ב סי' רמד ס"ק כד). אבל אם החבילה מגיעה ליעדה למחרת המשלוח, דהיינו ביום שבת קודש, אין היתר.

וגם השליח עצמו, אפילו אם הוא עובד של הדואר, כיון שהוא צריך להגיע לסניף הדואר ולתחנת המיון לפני שעה מסויימת, אם הוא מגיע לשם אחרי השקיעה, זה נקרא שהוא עושה זאת בשליחותו של ישראל.

[אני מסופק מה הדין במקרה שהוא מבטיח שהחבילה תגיע תוך שני ימי עסקים, אבל הדואר מבטיח שהחבילה תגיע תוך יום. נכון שלו לא איכפת, אבל בסופו של דבר הוא נהנה מזה, וגם הלקוחות מבינים שהוא מתחייב ליומיים בשביל לא לקחת אחריות, ובעצם החבילה מגיעה תוך יום. האם נאמר שהדואר עושה על דעת עצמו, דקביע בי דואר ומקבל טובת הנאה, או כיון שידוע לכל שהדואר מגיע תוך יום, אז נאמר שהוא שלח אותם בשבת קודש].

סימן ר"ג

אינה לפי כבודו

תלמיד חכם מפורסם, עיתותיו קודש ללימוד תורה וגם לזכות את הציבור, רבים מתדפקים על דלתותיו. האם יחשוש לזקן ואינה לפי כבודו בהכנות לשבת, בפרט מפני שבכל רגע עלולים לדפוק על הדלת?

תשובה בקיצור: הכנות לשבת היא מצוה רבתי, אולי אפילו מדאורייתא. מבואר שמצוה זו דוחה כבוד התורה, ואדרבה זהו כבודו שמכבד את השבת.

תשובה מפורטת: גדולי האמוראים היו עושים בעצמם לכבוד שבת. רב ספרא מחריך רישא, רבא מלח שיבוטא, רב הונא מדליק שרגי, רב פפא גדיל פתילתא, רב חסדא פרים סילקא, רבה ורב יוסף מצלחי ציבי, רבי זירא מצתת צתותי. רב נחמן בר יצחק מכתף ועייל מכתף ונפיק, אמר אילו מקלעין לי רבי אמי ורבי אסי מי לא מכתפנא קמיהו. ואיכא דאמרי רבי אמי ורבי אסי מכתפי ועיילי מכתפי ונפקי, אמרי אילו איקלע לן רבי יוחנן מי לא מכתפינן קמיה (שבת קיט, א).

יסוד הדברים וְהָיָה בַּיּוֹם הַשֵּׁשִׁי וְהָכִינוּ אֶת אֲשֶׁר יִבְיָאוּ (שמות טז, ה). אמר רב חסדא לעולם ישכים אדם להוצאת שבת (שם קיז, ב). הביאור הלכה דן אם זה חיוב דאורייתא (ד"ה ישכים).

כתב הטור והשו"ע ממעשה האמוראים ילמד כל אדם, ולא יאמר לא אפגום כבודי, כי זהו כבודו שמכבד את השבת (טור ושו"ע).

החוות יאיר (סי' רה) דן כיצד יבזה אדם את עצמו, בפרט בפעולות שאינן כל כך נקיות, והרי זקן ואינה לפי כבודו פטור מהשבת אבידה. הוא מחלק בין מצוות שבממון, שגם לעצמו לא היה לוקח כגון השבת אבידה, לבין מצוות שבגופו שחייב לעשות בעצמו. וכתב הפרי מגדים בשמו דזהו כבודם, שעוסק בעצמו במצוה וניכר שעושה כן לכבוד ה' יתברך (פמ"ג במ"ז ס"ק ב. הובא בביה"ל ד"ה כי זהו). וכפי שכתב הרמב"ם אף על פי שיהיה אדם חשוב ביותר, ואין דרכו ליקח דברים מן השוק ולא להתעסק במלאכות שבבית, חייב לעשות דברים שהן לצורך השבת בגופו, שזה הוא כבודו (שבת פ"ל ה"ו, הובא בביה"ל ד"ה ישתדל).

סימן רנ"ב

שליח של המכבסה

שליח של מכבסת נקוי יבש שהביא חליפה בשבת, האם מותר ללבוש את החליפה בשבת זו, והאם מותר לקבל ממנו את החליפה (באופן שהוא מניח אותה, ואין שאלה של מלאכת הוצאה בהנחת החליפה)?

תשובה בקיצור: כיון שהגוי עושה על דעת עצמו, בצורה המותרת בשבת, המחבר מתיר ליהנות מהמלאכה שלו אפילו בשבת עצמה. והרמ"א אוסר בכדי שיעשה, כיון שהרי סוף כל סוף המלאכה נעשתה עבור יהודי. אם החליפה היתה מוכנה לפני שבת, גם לדעת הרמ"א אין איסור להשתמש בה, ואפילו אם עשו בה מלאכות דרבנן בשבת עצמה.

אין מניעה לקבל מהאומן הגוי שמביא אלי הביתה, כל האיסור הוא לקחת מבית האומן, דמיחזי כמקח וממכר בשבת.

תשובה מפורטת: מדובר במלאכת גוי המותרת, כאשר השכר נקצץ והוא עושה לעצמו (הנושא של מלאכת גוי התבאר בסימן רמז). השאלה היא האם מותר לקבל ממנו את החליפה, ברשות ולא בבית האומן, והאם מותר להשתמש במלאכה שהוא עשה בהיתר על דעת עצמו.

א. הנאה ממלאכתו של הגוי: כתב הר"ן ומסתברא לי דכל שקצץ, אף על פי שעשה הנכרי מלאכה בשבת, מותר לישראל ללבוש הכלים בשבת עצמה. ולא דמי לההיא דאמרין בפרק כל כתבי נכרי שהדליק את הנר שאם בשביל ישראל אסור להשתמש לאורו (שבת קכב, א), דהתם משום דנכרי אדעתא דישאל קא עבד, אבל כל שקצץ אדעתא דנפשיה קא עבד, ושירי ישראל להשתמש אפילו בשבת (ר"ן ז, א בדפי הרי"ף ד"ה ובכולן. הובא בבית יוסף). מבואר שכיון שלא נעברה בו עבירה של מלאכת גוי עבור ישראל, אין איסור להשתמש בבגדים בשבת עצמה. הדגיש הפמ"ג שכל ההיתר אם לא זירז את הגוי שהוא צריך את החליפה בשבת, שאז עושה אדעתא דישאל (פמ"ג בא"א ס"ק יא).

מצד שני, כתוב בהגהות אשר"י לאסור. ולי נראה מכאן שאסור להלביש בגדים שנתנו לאומן מערב שבת ונגמרה מלאכתן בשבת, ואף כי נקצץ שכתן, לפי שגוף ישראל נהנה ממלאכת שבת הנעשית בשבילו (הגהות אשר"י שבת פ"א סי' לז בשם ספר העיתים בשם מהרי"ח. הובא בבית יוסף). וכן פסק מהרי"ל (יו"ט סי' לח, הובא בדרכי משה אות ג).

המחבר פסק להיתר, והרמ"א אוסר, ומתיר כאשר צריך לו בשבת, או כאשר יש לתלות שנגמר בערב שבת. האחרונים נקטו שהאיסור הוא רק אם הגוי עשה מלאכות דאורייתא, ולא במלאכות דרבנן, כגון קיפול אחרי הכביסה שנעשתה מבעוד יום (מג"א ס"ק יג. ביאור הלכה ד"ה שהאינו יהודי).

ב. כלים מבית האומן: פסקין אין מביאין כלים מבית האומן (פסחים נה, ב), וכתב המרדכי אבל ודאי אם שיגר לו עכו"ם כלים תפורין שנגמר מלאכתן מערב יום טוב, מקבל ממנו, שאין זה חמור יותר מדגים ופירות דאם מערב יום טוב ניצודו או פירות שנתלשו מערב יום טוב שמותר לקבל הימנו, וכל שכן כלים תפורים (מרדכי ביצה תרסד, הובא בבית יוסף). וכן משמע בדברי הרמ"א ודוקא אם שיגר לו הגוי לביתו, אבל אסור ליקח כלים מבית האומן בשבת (רמ"א סע' ד). ומבואר שכל האיסור הוא לקחת כלים מבית האומן מביתו של הגוי, אבל אם הגוי מביא את הכלים אלי הביתה, אין מניעה לקבלם.

הדגיש הבית יוסף ומדקתני סיפא ואם שיגר לו, משמע דהיכא דלא נגמרה מלאכתן מערב יום טוב, אף על פי שהגוי שיגר לו והוא לא הלך ליטלו מבית הגוי, אסור. ואף על גב דגבי חול המועד לא אמרו אלא אין מביאין כלים מבית האומן, משמע ליה דהוא הדין דאם שיגרם האומן אסור ללבשם. כל ההיתר לקבל מהגוי הוא אם הכלי היה מוכן לפני שבת, ואם הכלי היה מוכן בשבת, אסור לקבל את הבגדים מהגוי.

וצריך עיון בדעת הבית יוסף שפסק כדעת הר"ן, כיצד יקבל מהגוי את הבגדים אם אסור לו לקבלם הימנו אפילו בביתו של ישראל. ואולי לדעת הבית יוסף אכן מותר, וכל מה שכתב זה לדעת הגהות אשר"י. או גם לדעת הרמ"א לצורך שבת ויו"ט יש להקל, כמ"ש הב"י שם בענין כלים מבית האומן בחול המועד.

אסור להביא כלים מבית האומן. כתב המג"א שאפילו על ידי גוי אסור להביאו (מג"א ס"ק יד, הובא במשנ"ב ס"ק לא). לפי זה יש להחמיר עוד יותר בשליח של המכבסה. לדינא הפוסקים התירו לקבל מהגוי כאשר הוא מביא את זה אלי הביתה (כך משמע במשנ"ב ס"ק לג. פסקי תשובות אות ג).

[ראה עוד מש"כ בסי' שז סע' ח, היכי תימצי להביא כלים לבית האומן בשבת קודש, האם הלכה זו נאמרה רק בחוה"מ או גם בשבת.]

מכונת כביסה עם שעון

האם מותר לכוון שעון שבת כדי שמכונת הכביסה תתחיל לפעול בשבת בצהריים, ותסיים במוצאי שבת?

תשובה בקיצור: למרות שאין איסור שביתת כלים בשבת, והכל נעשה בצורה אוטומטית, הגמרא אוסרת משום זילותא דשבת והשמעת קול (והרי מכונת כביסה מרעישת), וי"א החשש שיאמרו שהוא עשה את זה בשבת. המחבר מיקל והרמ"א

מחמיר. (סעיף ה').

תשובה מפורטת:

א. למרות ההיתר להניח מלאכות שייעשו מעצמן בשבת, כתוב בגמרא אבל אין נותנין חיטין לתוך הריחים של מים אלא בכדי שיטחנו מבעוד יום, מאי טעמא אמר רבה מפני שמשמעת קול (שבת יח, א). והגמרא דנה האם הלכה זו נאמרה גם לבית הלל דלית להו שביתת כלים.

נחלקו הראשונים אם פוסקים דין זה להלכה, דהיינו האם נקטינן שדין זה נאמר גם לדעת בית הלל. המחבר בשו"ע פסק שאין לחוש לזה, והרמ"א כתב יש אוסרים בכל מקום שיש לחוש להשמעת קול, שיאמרו ריחים של פלוני טוחנות בשבת. הוסיף המשנ"ב כלל בזה כל כיוצא בזה המשמיע קול (משנ"ב ס"ק מח), והרי מוכנות כביסה משמיעה קול מרעיש ומרעידה את סביבותיה.

ב. לא מצאתי הגדרה ברורה מה נקרא משמיע קול, ומה נקרא שנעשה בצורה אוטומטית. בגמרא כתוב שמשמעת קול, ופירש רש"י אושא מילתא בשבת ואיכא זילותא (רש"י ד"ה שיטחנו מבעוד יום), דהיינו העבודה הזו רועשת, ולכן השבת מזולזלת, הקול גורם לכך שאין אוירה של שבתה.

הבית יוסף במקום אחר כתב דסברי בשבת נתן בהם חיטים (סו"ס שלח), דהיינו סוג העבודה נראה כאילו היה איתו חילול שבת ח"ו, וזה כבר הגדרה אחרת לגמרי. ומשמע שבדבר שכולם יודעים שנעשה מאתמול אין איסור, אפילו אם הוא מרעיש. וביאר הפרי מגדים שזה סוג של חשד (פמ"ג בא"א ס"ק כ). [וכעין זה משמע ברא"ש שכתב מילי דעביד מעשה כגון ריחים (שבת פ"א ס"י לג), אמנם הוא כתב זאת בדעת בית שמאי.]

סימן רנ"ג

נרות חימום

מה הדין של נרות חימום, על גבי הכיריים (בלי להפעיל את הלהבה של הגז), והאם מספיק כיסוי של נייר כסף או משהוא דומה. היכן להניח את נייר הכסף, האם אפשר להצמיד אותו לסיר, או יותר קרוב לנר.

אותה שאלה יכולה להיות בתנאי שטח, כאשר מניחים את הסיר על מסגרת של אבנים, והנר נמצא בין האבנים.

תשובה: הגדר של תנור או כירה הוא אם הרוח שולטת או נפיש הבליה, ונר חימום כאשר יש אויר בינו ובין הסיר, דינו ככירה (שמעתי שכן הורה הגר"י גואלמן שליט"א, לאנשים שנתקעו כמה דקות לפני שבת). במתקנים שאני מכיר, הנר לא חנוק מתחת הסיר, אלא יש מקום לאויר להיכנס ולצאת. אם ישנו מתקן בו הנר סגור ומסוגר, דינו כתנור דלא מהני גרופה וקטומה.

והטעם כנ"ל שהכיסוי הוא היכר, ולא משנה כיצד עושים אותו. כמו כן, לא מוכרח שהוא יכסה את כל הנר, או אם הוא קרוב או רחוק מהנר. אולם כאשר נייר הכסף צמוד לסיר, אפשר לטעון שהוא בטל לסיר ולא משמש ככיסוי.

[הביה"ל היקל באש שבוערת ואין דרך לחתות (ביה"ל ד"ה אפילו). ואולי אפשר לצרף זאת בנידון דידן.]

פלטה שכבתה

הפלטה כבתה, והאוכל עדיין חם. האם מותר להעביר את הסירים לפלטה של השכנים.

תשובה: איסור הנחה בתחילה נאמר כאשר הסיר נצטנן לגמרי (משנ"ב ס"ק נד וס"ק סח), ולא בטלה שהיה הראשונה (משנ"ב ס"ק נה), דהיינו אם הסירו מעל האש ללא כוונה להחזירו או שהניחו על גבי קרקע (שו"ע). בנידון דידן לא נצטנן, וכן לא הסירו בכוונה מעל האש. זה לא נקרא שהיה חדשה, אלא המשך של השהיה הראשונה, ומותר. חלק מהפוסקים התירו זאת רק כאשר הפלטה עדיין חמה בשיעור שאפשר לחמם תבשיל עכ"פ (אורחות שבת ח"א פ"ב סע' מט והע' פא-פב. עמ' פח).

סימן רנ"ז

הטמנה שלא לצורך אכילה

האם מותר להטמין בקבוק חם במיטה מתחת השמיכה, בשביל לחמם את המיטה לפני השינה, ללא צורך רפואי. למרות שבאופן 'רישמי' המים לא נועדו לשתיה, קשה לומר שאי אפשר לשתות אותם. האם מותר להניח בקבוק חם לצדי בזמן השינה, כאשר בסופו של דבר הבקבוק מוטמן מתחת השמיכה.

תשובה: מלבד השאלות של רפואה בשבת (סי' שכח), וסכנת שפיכה (סי' שכו סע' ו), שמיכה לא נחשבת דבר המוסיף הבל (משנ"ב ס"ק כ), ובקבוק חם לא היה מונח על האש אלא מילאו אותו כמו כלי שני, ומותר להטמין כלי שני (משנ"ב ס"ק כח. שו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' מד אות כב. אורחות שבת ח"א פ"ב סע' קד והע' קפ).

לא מצאתי חילוק בפוסקים בין הטמנה לצורך אכילה או לצרכים אחרים, אלא אם נתבשל כל צרכו ונצטמק ויפה לו (סע' א).

סימן רנ"ח

סיר בתוך סיר

האם מותר לחמם נקניקיות קפואות מבושלות בתוך סיר שהורידו מהפלטה, על ידי כלי שמתלבש בחלק העליון של הסיר, ולסגור את המכסה.

תשובה: תחת כיסוי הבגדים חשיב הטמנה (משנ"ב ס"ק ב), ולענ"ד ה"ה לכיסוי הסיר. המשנ"ב מחלק בין הנחה על גבי קדירה לפני שבת, לבין הנחה בשבת עצמה, מפני שהקדירה מולידה חום. לכן אסור לחמם דברים באמצעות הטמנה על גבי קדירה או בתוכה.

סימן ר"ס

מי שסיים את ההכנות ביום שיש בשעה מאוחרת, ונזכר ברגע האחרון שעדיין לא התרחץ לשבת ולא שטף את הבית, מה יעשה?

תשובה: מאוד יש להיזהר שלא יבוא לידי חשש חילול שבת. מצות הרחיצה אינה חובה גמורה, וכבוד השבת אומר לא

להיכנס לחשש (משנ"ב סי' רס ס"ק א וסי' רסב ס"ק יא).

מי ששובת במקום אירוח ולא בדק את זמני כניסת השבת המדויקים. האם מותר לו לסמוך על טביעות עין של גווני השמים.

תשובה: מי שאינו בקי צריך להחמיר ולא להקל, אפשר לסמוך על אור של שמש בראש האילנות, ואי אפשר לסמוך על טביעות עין שעדיין לא הכסיף התחתון.

סימן רס"ג

להדליק לכבוד שבת

מי שבזמן הכנתו את הנרות לשבת שכח לכבותם, והוא בא להדליקם חמש דקות לפני השקיעה, מה עדיף כעת, להשאיר את הנרות דולקים ולא לעשות מלאכות ברגע האחרון, או לכבות את הנרות ולהדליקם שוב לכבוד שבת?

תשובה: אם ההדלקה היתה לפני פלג המנחה, צריך לכבות ולהדליק שוב (ביה"ל ד"ה מבעוד). אם ההדלקה היתה אחרי פלג המנחה, אז כיון שההדלקה היתה לצורך שבת, למרות שלא התכוין לקבל שבת עם ההדלקה, אז בדיעבד אינו צריך לכבות ולהדליק שוב (משנ"ב ס"ק כ). וכיון שמדובר ברגע האחרון, כבוד שבת הוא לא לעשות מלאכות.

סימן רס"ה

מבטל כלי מהיכנו

הנמצאים בשבת באיזה מקום, ויש הצפה במטבח. המים העכורים דולפים ויוצאים עוד ועוד עד שמגיעים לכיוון חדרי השינה. האם מותר להניח סמרטוט במפתן דלת המטבח, שיעצור את המים, או ישב בזה מבטל כלי מהיכנו?

תשובה: בפשטות אכן אסור להניח סמרטוט לעצור את המים, מפני שהסמרטוט מקבל דין של גרף של רעי, והרי אין עושים גרף של רעי לכתחילה (סי' שלח סע' ח), משום דהוי מבטל כלי מהיכנו (ביה"ל שם ד"ה אסור).

והנה במקום צורך גדול שרי לעשות גרף של רעי לכתחילה (הכרעת הביה"ל הנ"ל, עפ"י החיי אדם). ולעניות דעתי אם יהיו מים עכורים בחדרים שצריך להשתמש בהם, זה נקרא צורך גדול. דהיינו בחדרי האכילה לפני סעודה שלישית, ובחדרי השינה לפני שנת הלילה או מנוחת הצהריים. אולי בפרוזדור זה עדיין לא צורך גדול, מפני שרק עוברים שם ולא נמצאים שם לזמן.

ולכן בנידון דידן, כיון שבדיעבד מותר לעשות גרף של רעי לכתחילה, וגם מותר לטלטל את הסמרטוט, הרי הסמרטוט לא נעשה מוקצה. ביטול כלי מהיכנו נקרא כאשר הכלי נעשה מוקצה, ואם אינו מוקצה אפילו בדיעבד או בגלל סיבה צדדית, אין איסור של ביטול כלי מהיכנו (משנ"ב סי' רסה ס"ק ו. יכול להיות שאפילו טילטול לצורך מקומו חשיב היתר, ראה הגהות אשר"י שבת פ"ג סי' יח, ואכמ"ל). ובמילים אחרות, אי הוי שרי לעשות גרף של רעי לכתחילה, לא היה קרוי כלל ביטול כלי מהיכנו (ביה"ל הנ"ל בסי' שלח). כיון שבמקרה זה מותר לעשות גרף של רעי לכתחילה, ממילא אין כאן ביטול כלי

מהיכנו, ומותר היה להניח סמרטוט בשביל לעצור את המים מלהתפשט. לאחר שהמים פוסקים, אם רוצים להזיז את הסמרטוט, יש להיזהר מסחיטה (סי' שכ משנ"ב ס"ק מד).

סימן רס"ה

מים מתחת הנר

בימינו מצוי 'אקווריום' לנרות שבת, המגין על הנרות מפני הרוח, ועל הוילונות והספות מחשש דליקה. האם מותר להציף את תחתית האקווריום במים בשביל למנוע מטפטופי השעוה ללכלך את הזכוכית (בנרות שלנו אין ניצוצות).

תשובה: האיסור להניח כלי עם מים תחת הנר הוא מפני שמקרב את זמן כיבוי הניצוצות (שו"ע), והרי בנידון דידן אין ניצוצות. השאלה אם יש כאן איסור מבטל כלי מהיכנו (ראה משנ"ב ס"ק יד). ואולי מצד שזה כמו אפשר לנער (משנ"ב ס"ק ה), מפני שאפשר לקחת את המים בלי דבר המוקצה (לשאוב אותם עם מזרק). [ולענ"ד לחדש כאן סברא, שאיסור מבטל כלי מהיכנו נאמר בדבר שיש לו שם כלי, ולא במים שאין להם שם כלי. וצ"ע.]

חכמים אסרו להניח כלי תחת הנר אפילו מבעוד יום, מאותו טעם של כיבוי ניצוצות (משנ"ב ס"ק טו). כאשר אין כיבוי ניצוצות אין איסור, מפני שלא נאמר איסור מבטל כלי מהיכנו מבעוד יום.

סימן רס"ח

אשה שטעתה בתפילה

אשה שטעתה ואמרה שמונה עשרה של חול, האם היא חייבת לחזור ולהתפלל, כאשר כעת יש הפרעות של הילדים?

תשובה: אילו תפילת חול לא היתה שייכת בכלל עכשיו, נוכל לומר שהיא התכוונה להתפלל ולא התפללה, ואולי זה כמו שקיבלה על עצמה תפילה באותה שבת וצריכה להשלים כיון שלא קיימה את נדרה. אבל כיון שהתפילה של חול שייכת לשבת (משנ"ב ס"ק ב), ורק לא הטריחו (משנ"ב שם) או שהוסיפו חובת הזכרה של שבת (כמבואר בסע' ה), אז אי אפשר לומר שהיא לא קיימה את רצונה וקבלתה להתפלל באותה שבת, ולכאורה אינה חייבת להשלים. נכון שהיא לא יצאה ידי חובת תפילה (כמבואר בסע' ד), אבל היא גם איננה חייבת.

ויכולו באמצע התפילה

מי שמאריך בשמונה עשרה, ועם כל זה שם לב שכאשר הוא אמר ויכולו זה היה ביחד עם הציבור שאמר ויכולו יחדיו. האם הוא צריך לחזור ולומר ויכולו אחרי התפילה, והאם עליו לדאוג לומר זאת ביחד עם אחר כדין עדות?

תשובה: אפשר להסתפק בזה טובא, כיון שעיקר התקנה להגיד ויכולו היא בגלל יו"ט שאין אומרים אותו בתפילה (שו"ע

סע' ז), ועיקר הענין להגיד אותו יחדיו הוא משום עדות (משנ"ב ס"ק יט), והרי בנידון דידן הוא אמר יחדיו באמצע התפילה. באופן כללי צריך לא לשנות מסדר התפילה, ולומר זאת שוב אחרי התפילה, כדין יחיד שאומר אחרי התפילה אפילו שאין לו עדות (משנ"ב שם), וגם יש ענין לומר ג' פעמים ויכולו (ציץ אליעזר וחשוקי חמד המובאים להלן). אך לא נראה שהוא צריך לטרוח ולחפש אדם נוסף לעדות, מפני שאת העדות הוא קיים תוך כדי תפילתו, כאשר אמר ויכולו ביחד עם הציבור. ואפשר לטעון שזה חלק מהתקנה, ולא לוותר גם על זה לומר ויכולו בשנים כמו עדות.

שוב הראוני שכן הכריע הציץ אליעזר (חי"ד סי' כד), ועוד גאוני הדורות (חשוקי חמד יבמות קה, ב). רוב הפוסקים הכריעו שלא יגביה קולו עם הציבור, ויאמר ויכולו בלחש.

האם למהר בתפילה

המתפלל במנין וכאשר הוא נמצא באמצע 'מודים' הש"ץ מתחיל בחזרתו. האם עליו למהר בשביל להספיק קדושה עם הציבור, או שמא באמצע שמונה עשרה כאשר האדם עומד לפני מלך ופטור מכלום. כמו כן, האם יש לוותר על הוספות ובקשות פרטיות בשמע קולינו בשביל להספיק קדושה עם הציבור?

תשובה: כתב המשנ"ב המתפלל בלחש, ימהר לסיים תפילתו כדי שיאמר ויכולו עם הקהל (ביה"ל סד"ה ומעומד, בשם הפרי מגדים בא"א ס"ק יא). טעם הדבר כי בעיני עשרה דווקא (פמ"ג שם). ומבואר שצריך למהר בתפילה כדי לומר את מה שצריך עם הציבור.

החזון איש פיקפק בהלכה זו, דאמירת ויכולו עם הציבור אינה אלא הידור בעלמא אחר התפילה ולא הוזכר בגמרא, ומעלת המאריך בתפילתו נתבאר בגמרא, אין ראוי לקצר בשביל זה (חזו"א שבת סי' י. הובא בשו"ת ציץ אליעזר חי"ד סי' כד).

עכ"פ למדנו שיש מושג של למהר בשביל לומר עם הציבור. ויכולו אינו חובה עם הציבור, אבל בקדושה שהיא צריכה להיאמר עם הציבור, ונזכרה בגמרא, יש למהר בתפילה בשבילה. ורק ויכולו עם הציבור אינו סיבה, אבל אמירת קדושה עם הציבור היא סיבה למהר בתפילה.

[אולם יש להקפיד שיהיה לזה שם תפילה עכ"פ, ולא לומר בחטף בלי להבין. * מישוא הסביר את זה כך, מה שהמשנ"ב והחזו"א דיברו זה על המעלה של מאריך בתפילתו, ולא על פירוש המילות ואמירה של התפילה כדינה].

לגבי מודים, שהדין הוא לכרוע עם הציבור ואין דין אמירה, ודאי שהוא צודק. לגבי קדושה, לענ"ד האפשרות לשמוע לש"ץ נאמרה רק בדיעבד, ולבני ספרד לא פוסקים כך בכלל, ולכן לכאורה צריך לנהוג כדברי המשנ"ב.

ברכת מעין שבע במניני החצרות

בתקופת מנייני החצירות (בזמן גלי הקורונה הראשונים), האם היו צריכים לומר ברכה מעין שבע?

תשובה: כאשר המנין אינו קבוע, לא אומרים ברכה מעין שבע, דוגמת בית חתנים או בית אבל (שו"ע סע' י). וכתב המשנ"ב אותן שמתפללין לפרקים במנין בבית, אין אומרים ברכה מעין שבע. אבל כשיש קביעות על איזה ימים ויש ספר תורה אצלם, דומה לבית הכנסת קבוע, ואומרים (משנ"ב ס"ק כד). ומנהג ירושלים לומר בכל גווני.

בנידון דידן, מצד אחד המנין כבר קבוע, ובהרבה מקומות היה ספר תורה. ומצד שני הרי מוכח מיניה וביה שהם מתפללים שם דרך עראי, וכל הזמן רוצים ומתחננים לקב"ה כי יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיִתְפָּאֵם (תהלים קז, כ), ונוכל לחזור לבית הכנסת. למפרע לא ידענו כמה זמן נהיה בגלות הזו של יציאה מבתי הכנסת. וצ"ע.

סימן רע"א

פורס מפה ומקדש

פורים שחל בערב שבת, סעודת משתה היין נמשכת ונמשכת ולא מסתיימת, מה עושים עם הקידוש? שרי לכתחילה בפלג המנחה לפרוס מפה ולקדש על עוד יין (משנ"ב ס"ק טו), ולא יברך על אותה כוס יין (ס"ק טז). זאת ועוד, אפשר לתכנן זאת בכוונה תחילה (מו"ר הגר"נ איזנשטיין שליט"א סבור כך).

כיסוי 'בערך'

בקידושא רבה בבתי הכנסת, בדרך כלל המארגנים אינם מקפידים על כיסוי העוגות בכל השולחנות, הרבה פעמים יש מי שדואג לכסות, אבל הכיסוי הזה אינו מושלם, האם צריך להקפיד על כיסוי מושלם, בשולחן של המקדש, ובשאר השולחנות?

תשובה: ישנם שלושה טעמים לדין הכיסוי של החלות, זכר למן יקרא דשבתא ושלא יראה הפת בושנו שהוא קודם לברכה (משנ"ב ס"ק מא, פמ"ג בא"א ס"ק כ). לשני הטעמים הראשונים צריך לכסות גם כאשר אין יין, ולטעם השלישי רק אם מקדים את הברכה על היין. בקידושא רבא בבתי הכנסת רוב הציבור לא זוכה לטעום מהיין (אף שיש בזה מצוה מן המובחר. להלן סע' יד), וממילא מלבד בשולחן של המקדש אין כאן דין קדימה בברכות, ונותרו שני הטעמים הראשונים. לשני הטעמים הראשונים, לכאורה סגי בהיכר ולא צריך כיסוי גמור, ולטעם קדימה בברכות יש להחמיר יותר. אולם גם בדין קדימה בברכות, אולי אפשר להקל שדין הכיסוי הוא רק היכר ולא לומר שאילו לא היה כיסוי אז היו צריכים לברך על הפת (כדמשמע במשנ"ב ס"ק מא שכתב והוא יש לו דין קדימה בשארי מקומות, שלא כסברת המג"א ס"ק כ שכתב שהיה צריך להקדימו). ואם זה רק דין של היכר, אז סגי בכיסוי כלשהוא ולא כיסוי גמור. ופוק חזי מאי עמא דבר, אפילו בבית כאשר יש חלות גדולות והכיסוי אינו מושלם.

הפסקי תשובות הביא סברא נוספת, כי דווקא בפת שהוא ראש לכל הברכות, והוא עיקר הסעודה והכל טפל אליו בברכה שייך ענין 'בושת', מה שאין כן במיני מזונות. ויש חולקים (פסקי תשובות שם אות יט).

יין מקולקל

עם טעימת הכוס התברר שהיין מקולקל, רצתי לארוך במהירות והבאתי בקבוק אחר, האם צריך לברך שוב, והאם צריך לקדש שנית?

תשובה: כתוב בשו"ע (סעיף ט"ו) אם נשפך הכוס קודם שישתה ממנו, יביא כוס אחר ומברך עליו בפה"ג, ואין צריך לחזור ולקדש. וביאר המשנ"ב כיון שקידש מתחילה על היין (ס"ק עח), יצא ידי חובת קידוש על היין. אולם אם הכוס שקידש עליו לא היה יין, הרי לא קידש על היין, וגם ידי קידוש לא יצא. אם קידש על הכוס וסבר שהוא יין ונמצא שהוא חומץ או מים, יקח כוס אחר של יין, ויברך בפה"ג ויקדש שנית, דכיון שלא היה יין נמצא שלא קידש על הכוס כלל (משנ"ב שם).

סימן ער"ב

קונדיטון של תבלינים חזקים

יין המתובל בתבלינים חזקים המשפיעים על טעם היין, האם זה כשר לכתחילה לקידוש?

תשובה: סתם בשו"ע (סעיף ח') מקדשים על יין שיש בו דבש (שו"ע). וה"ה קונדיטון דהיינו תבלינים, ואפילו אם נשתנה טעמו וריחו על ידי זה (משנ"ב ס"ק כ). וי"א שאין מקדשין עליהם. מעיקר הדין סתם וי"א הלכה כסתם.

סימן רע"ג

נטילת ידיים בסוכות

בהרבה סוכות אין מקום להוסיף כיור לנטילת ידיים, וכשעושים סוכות בחצר מצוי שבשביל להגיע למקום הנטילת ידים עוברים דרך החצר לבנין המגורים, באיזה אופן נטילת הידיים היא לכתחילה?

תשובה: מצד הלכות קידוש במקום סעודה, צריך שלא לצאת מהמקום לנטילת ידיים. מסתבר שאותם גדרים של מקום הקידוש והסעודה, נאמרו גם על ההליכה ליטול ידיים. לכתחילה צריך ליטול ידיים במקום הסעודה, או לפחות במקום שרואים, ולא יוצאים מהגג. בשו"ע (סעיף א') יש כמה אפשרויות של לכתחילה ודיעבד (ראה בתשובה הקודמת), וכל אחד יכול להחמיר או להקל לפי הנתונים שלו.

הביאור הלכה כותב שהסוכה לא תהיה מופרדת מהבית, דהיינו לגמרי בית אחר (ביה"ל ד"ה ומבית לסוכה). ולכן אם הסוכה בחלק מהמרפסת או בחצר, כדאי להקפיד שהיא תהיה צמודה לגג הבנין, באופן שלא יצאו מהגג כאשר הולכים ליטול ידיים. אפשר להניח סכך או בריזנט מעל האויר שבין הסוכה לכיור.

יש מקילים כאשר רואה מקומו (שו"ע). ואין להקל כאשר יש שביל מפסיק (משנ"ב ס"ק ז).

עצה היעוצה היא לפרוס פריזנט מעל הכניסה לסוכה (בשביל שיהיה אותו גג), ולהעמיד שם דלי לנטילת ידיים. כמובן אם מבחינה טכנית זה מסתדר.

אכל הרבה בוטנים

קבוקים, שזה בוטנים מצופים במזונות, אין בהם סיכוי לאכול כמות של מזונות בשיעור ברכת על המחיה. האם כשרואים בחורים שאוכלים רק קבוקים יש להעיר להם על כך שהם חייבים לאכול מזונות, מפני שאם לא אז זה נחשב אכילה לפני קידוש?

תשובה: מי שלא אכל, גם ידי קידוש לא יצא (סע' ג). בעינין שיאכל מזונות (משנ"ב ס"ק כו) כשיעור ברכה אחרונה (משנ"ב ס"ק כא).

שכנה אלמנה

אלמנה שלא נעים לה להיכנס לשכנים כל פעם כדי לשמוע קידוש, האם אפשר להשאיר דלת פתוחה בזמן הקידוש, והיא תשמע את הקידוש בביתה ותסעד שם את סעודת השבת?

תשובה: אפילו לכתחילה יכול לקדש בביתו כדי שישמע שכנו הדר בבית אחר (משנ"ב ס"ק כח). אם היא לא טועמת

אצל המקדש מזונות, זה עדיף מצד קידוש במקום סעודה (כמבואר בסעיף א).

סימן ער"ה

שגורה על פיו

האם מותר לברך ברכת המזון מתוך ברכון, לאור נרות שמן זית שיש בהם חשש שמא יטה?

תשובה: א. בנרות שמן זית יש חשש שמא יטה, כנ"ל בתשובות הקודמות. בנוסף, שמן זית מוזכר במפורש לאיסור בסע' יב. ואולי המציאות של היום היא בכלל ההיתר של המשנ"ב בנרות הטובים שלנו (משנ"ב ס"ק ד).

ב. השו"ע מתיר בהגדה של פסח, דהוי כעין ראשי פרקים, מפני שהיא שגורה על פיו. וכתב המשנ"ב (ס"ק יח) דה"ה לכל דבר ששגור על פיו, ואפילו סוגיא ומסכת שהוא יודע (ביה"ל סע' י ד"ה כל שיודע). מסתמא לכל אחד ברכת המזון שגורה על פיו, ואפילו מי שמקפיד לקרוא את הברכה מתוך סידור הקריאה שלו היא כעין ראשי פרקים, ומותר.

שולסזוכר חשון

האם מותר לאכול ולשתות ב'שלוש זכר' מתוך מגוון מעניין של מיני מתיקה הדורש תשומת לב, וכן לבחור שתיה מתוך משקאות 'רגילים', ומתוך משקאות חריפים מיוחדים, הדורשים התבוננות בבקבוק. [מדובר בנרות שמן זית עם פתילה]. ?

תשובה: כתוב בשו"ע כלים הדומים זה לזה וצריך עיון להבחין ביניהם, אסור לבדוק לאור הנר (סע' יא). הביאור הלכה (ד"ה אסור) דן האם מדובר בדבר שצריך עיון רב, או כל דבר שצריך עיון ותשומת לב. ולכאורה הנידון דין דורש תשומת לב, אך אינו צריך עיון רב. הביה"ל מסיק להקל בצירוף הסברות להתיר בנרות שלנו של שעוה, ולא בנר של שמן. אבל אפשר לצרף את הטעם שהיום לא רגילים להטות (כדאיתא בסע' ד), ואת אריכות הביה"ל למצוא צדדים לקולא גם בנרות כאלו (ביה"ל סע' א ד"ה לאור הנר), ואת הקולא בנרות שלנו שאורם יפה (משנ"ב ס"ק ד).

[אולי יש לדון האם מאכלים שצריכים עיון דינם כמו כלים].

סימן רע"ו

שימוש במעלית

גוי שאחראי להביא את האוכל לחדר האוכל התחתון והוא ישתמש במעלית, מדובר על עגלה עם כמות של אוכל, אבל אם הוא דווקא ירצה הוא יכול לרדת ולעלות במדרגות עשר פעמים. האם מותר ליהנות מכך שהוא מביא את האוכל במעלית.

תשובה: במקרה זה ברור שהגוי עושה את המלאכה לצרכו, למרות שהוא עושה זאת עבורי. כמו שפחה שצריכה לשטוף כלים, שמותר ליהנות מהנר שהיא מדליקה לצורך עבודתה (משנ"ב ס"ק ג), או כמו גוי ההולך בשליחות של ישראל ומדליק את הנר, דאין זה מיקרי לצרכו (משנ"ב שם). והעיקר אדעתא דנפשיה קעביד (משנ"ב שם, וכנ"ל בסע' ב).

אור במרפסת

מרפסת שיוצא לתוכה מעט אור מהחדר הסמוך, ובכל המרפסת יש קצת אור באופן שלא נתקלים אחד בשני. ליד הדלת אפשר לקרוא, ובהמשך המרפסת זה בלתי אפשרי.

אם יבוא גוי וידליק את האור (בלי שהוא עצמו נהנה ממנו. עפ"י ביה"ל ד"ה אבל), האם מותר ליהנות מהאור ולקרוא בכל המרפסת?

תשובה: במקום שיש נר, מותר להשתמש לאורו של נר נוסף שהדליק הגוי (שו"ע סעיף ד'), למרות שאני נהנה מתוספת אורה (משנ"ב ס"ק לב). אולם כל זה כאשר יכול היה ליהנות קצת מהאור הראשון (משנ"ב שם).

בנידון דידן יכול היה ליהנות שלא יתקלו אחד בשני, אבל קריאה שדורשת אור רב לא יכול היה לעשות. ולכאורה הוא נהנה רק מהנר שהדליק הגוי. מותר לשבת שם ולשוחח, לאכול ולשחק בקוביות. אבל קשה להתיר לקרוא.

יש להדגיש שאסור לבקש מהגוי להדליק את האור (משנ"ב ס"ק לב).

סימן רע"ז**להבת גז ופתיחת דלת**

המטבח שנמצא מאחורי דלת הכניסה, והגז בסופו של המטבח ליד החלון. אם פותחים את הדלת וגם החלון של הסלון פתוח, מגיעה מהסלון לדלת הכניסה, ורוח זו מסתובבת קצת גם במטבח, ועלולה להנמיך את להבת הגז. האם צריך להקפיד שחלון הסלון יהיה סגור כאשר פותחים את דלת הכניסה?

תשובה: אסור לפתוח דלת כנגד המדורה, גזירה אטו רוח שאינה מצויה (שבת קכב, ב). רוח שאינה מצויה מלבה את הגחלים, ואם פותח את הדלת הוי פסיק רישיה (עפ"י רש"י שם ד"ה מאי טעמא. משנ"ב ס"ק ט), ואסור גם ברוח מצויה (משנ"ב ס"ק י). כמו כן אסור לפתוח דלת כנגד נר שעלול להיכבות מהרוח (גמ' שם. שו"ע סע' א).

כתבו תוס' והני מילי כשהמדורה קצת קרובה אצל הדלת (שבת קכ, ב תוד"ה מר סבר). וביאר המשנ"ב ודווקא שהיא נגד פתיחת הדלת ממש, וקרוב אל הדלת בענין שכשיפתח הדלת יוכל להיכבות על ידי הרוח המנשב בחוץ (משנ"ב ס"ק ב. המשנ"ב עוסק בנר אחורי הדלת שעלול להיכבות, ואותו גדר נאמר במדורה בסע' ב - שהיא קרובה קצת אל הדלת).

וביאר הדבר, כיון שיסוד הדין הוא פסיק רישיה, אם המדורה או הנר אינם קרובים קצת לדלת, אז גם ברוח שאינה מצויה לא הוי פסיק רישיה. לדעת תוס' במקרה זה לא גזרו לפתוח את הדלת בשבת כאשר יש רוח מצויה אטו רוח שאינה מצויה.

בנידון דידן האש לא קרובה אל הדלת, ולכאורה גם ברוח שאינה מצויה לא הוי פסיק רישיה, ומותר לפתוח את הדלת.

לשלוף את המפה

מפה שיש עליה פמוטים של נרות והיא התלכלכה, האם מותר למשוך את המפה מתחת הנרות, ולפרוט מפה חדשה, או שצריך לגלגל את המפה המלוכלכת עד הנרות, והיא תישאר כך עד צאת השבת?

תשובה: לכאורה זה צורך מקומו, ומותר להזיז כלי שמלאכתו לאיסור לצורך מקומו (ביה"ל ד"ה מנער). אבל כל זה בפמוטים פשוטים (אילו מדובר היה בקבוצת בחורים שעושה שבת לבד), רוב הפמוטים שלנו הם מוקצה מחמת חסרון כיס.

אם הניחו על המגש של הפמוטים חפץ מותר, אז זה בסיס לדבר האסור והמותר, ומותר להזיז את המגש עם מה שעליו (אחרי שהנרות כבו, או בנחת כמבואר במשנ"ב ס"ק יז וס"ק יח). רגילים להניח סידור או אוכל, חפץ שמיועד לשימוש בשבת, מפני שאז הוא חשוב יותר מהנרות (עפ"י מג"א ס"ק ח, הובא במשנ"ב ס"ק יז. וכ"כ המשנ"ב בסי' רעט ס"ק י).

וגם אם לא הניחו, מותר למשוך את המפה באופן שלא יזיזו בכוונה את המגש של הנרות. דהיינו, למשוך בכח את המפה מתחת המגש של הפמוטים, ולעצור את המגש עם היד השניה. אם לא מזיזים את הפמוטים בכוונה, זה נקרא טילטול מן הצד (ביה"ל ד"ה הואיל). נגיעה במוקצה מותרת (סי' שח סע' ג, מב ומשנ"ב ס"ק יז), לענ"ד גם בשביל למנוע ממנו מלזוז. דבר זה אפשרי רק אחרי כיבוי הנרות, מפני שאי אפשר לעשות זאת בנחת (ביה"ל ד"ה והנרות).

[השולחן והמפה אינם בסיס לדבר האסור, בגלל צרכי הסעודה המונחים עליהם. אף אחד לא ירצה להזיז את השולחן ולנער את הפמוטים במקום שלא ינזקו מהנפילה (כדאיתא במשנ"ב הנ"ל).]

סימן רפ"ב

בני חו"ל

גבאי בחו"ל שראה שיש הרבה בחורים העומדים לנסוע ללמוד בישיבה בא"י, וכיון שיש הבדל של פרשה, הוא החליט על דעת עצמו לקרוא שתי פרשות, והעלה ארבעה קרואים בפרשת השבוע הזה, מתוך כוונה להמשיך את הפרשה של שבוע הבא. לפתע הגיע רב הקהילה, והסביר לו שהוא לא עשה כדין.

כעת, האם ימשיכו את קריאת התורה כסידרה בפרשה השניה, או שהעולים הבאים יחזרו על הפסוקים שכבר קראו, ורק העולה השביעי יוסיף עוד פרשה שלמה?

תשובה: כאשר יש שתי פרשות מחוברות, אז אכן יש לקרוא מניין חצי הקרואים מהשבועה בכל פרשה (משנ"ב ס"ק ה). אבל כאשר ההוספה אינה הקריאה של אותה פרשה, אז צריך לקרוא את כל השבעה קרואים באותה פרשה, ואם סיים את הקריאה צריך לחזור שוב על הקריאה (עפ"י משנ"ב ס"ק לג, ויסוד הדברים בהל' קריאת התורה).

מותר להוסיף על הקריאה של השביעי (או של הכהן) בשביל להשלים פרשה חסרה, אבל קריאה זו לא עולה למנין הקרואים, צריך שיהיו שבעה קרואים בפרשת השבוע הזה.

סימן רפ"ד

שני בתי כנסת

שני בתי כנסת סמוכים השתתפו בקניית נביאים של קלף. בדרך כלל הגבאים מתאמים ביניהם את זמני התפילות, אבל השבת בבית הכנסת הראשון היו הרבה הוספות, וכאשר הגיע השליח של המנין השני הם עדיין לא סיימו את ההפטרה. האם יהיה רשאי לקחת את הנביא מיד בסיום הקריאה, בשביל למנוע טירחא דציבורא בבית הכנסת השני, או שמא עליו להמתין עד סיום הברכות. השאלה גם בדיני ממונות, האם לבית הכנסת הראשון יש זכות לעכב את הנביא אצלו?

תשובה: פשוט המשנ"ב שצריך לברך בעוד הנביא לפניו, שיראה על מה מברך (משנ"ב ס"ק יב). אבל ביסוד הדברים זה לא כ"כ פשוט (ב"י שם, מג"א ס"ק ו), ויכול להיות שבדיני ממונות בית הכנסת השני יכול לתבוע את הנביא משום טירחא דציבורא, והרי גם הם שותפים.

סימן רפ"ה

הפסקות בשנים מקרא

האם זה לכתחילה לקרוא שנים מקרא בין גברא לגברא?

תשובה: כתב המשנ"ב אם אפשר שלא יפסיק בשנים מקרא ואחד תרגום על שום דבר, הוא טוב ויפה מאוד (משנ"ב ס"ק ו). והוסיף בשעה"צ נראה לי דזה הוא אף בין פרשה לפרשה, אבל באמצע ענינא מן הדין אסור להפסיק (שעה"צ אות יא), וטעמו הפסקה באמצע דברי תורה, כדלהלן.

בנידון דידן הוא לא מפסיק בכוונה, אלא מנצל את זמני ההפסקה בתפילה ללימוד נוסף. לכאורה על ניצול הזמן הזה לא נאמר אמר רבי לוי כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים (חגיגה יב, ב. ע"ז ג, ב. הובא בשעה"צ הנ"ל), מפני שהוא לא פוסק לדברי שיחה אלא לתפילה שהוא באמצעה. השאלה לא האם זה נקרא פוסק מדברי תורה, אלא האם מותר לנצל כך את הזמן, והתשובה ודאי וודאי.

אבל יש לדון האם ראוי לקרוא כך שנים מקרא, או עדיף שילמד עוד שורה גמרא או משנה. ועל זה קשה לתת תשובה מפורשת.

סימן רפ"ו

קם מאוחר

מי שקם מאוחר והגיע למנין האחרון כאשר הם קראו את ההפטר. האם יתפלל בדילוגים על מנת להספיק שמ"ע של שחרית עם מוסף של הציבור, או שיתפלל קודם כל מוסף עם הציבור, ואחר כך שחרית ביחידות.

תשובה: לכתחילה לא מתפללים מוסף לפני שחרית (משנ"ב ס"ק ה).

סימן רצ"ד

מלאכה קודם הבדלה

שכח לומר בתפילת מעריב של מוצ"ש 'אתה חוננתנו', וכיון שתכנן לסמוך על ההבדלה על הכוס לא אמר 'ברוך המבדיל', ומתוך הרגל סידר את שעון השבת לפני הבדלה, מה דינו?

תשובה: יש מח' ראשונים אם צריך לחזור ולהתפלל, כמו אם טעם. מסקנת המשנ"ב דלענין מלאכה אין להחמיר בדיעבד

לחזור ולהתפלל (ביה"ל ד"ה ואם טעם). בנוסף, הרמ"א מיקל במלאכה קלה (סי' רצט סע' י).

יש לדון ולחקור אם הא דמקילין במלאכה על פני אכילה הוא בגלל שסכו"ס אפשר להוציא שבת על ידי אמירת 'ברוך המבדיל', ואז לדין אין מקום להקל. או טעם הקולא הינו צירוף שיטות הראשונים, ואז גם בנידון דידן אפשר להקל (עיין היטב בביה"ל הנ"ל).

סימן רח"צ

נר מעוצב

נר מעוצב עם פתילה עבה ושזור, האם הוא כשר לברכת בורא מאורי האש?

תשובה: למצוה מן המובחר נקטינן דפתילה עבה אין דינה כאבוקה, למרות שאורה רב. ובעינן שתי נרות ממש, או שתי פתילות כאשר ביניהם יש שעוה (ביה"ל ד"ה ונר).

עששית

האם מותר לצורך בטיחות ושמירה, להניח את נר ההבדלה בתוך וטרינה מזכוכית המיוחדת לנרות שבת.

תשובה: באספקלריא של זכוכית, אם רואה את האש ומשתמש לאורה, יכול לברך עליה. באספקלריא של ברזל, אינו רואה את האש, ולא יכול לברך (משנ"ב ס"ק ל"ז).

סימן ש"א

ריצה ושעשוע

האם מותר לבחורים לרוץ בשבת או להשתמש במתקני כושר?

תשובה: אף דאין לרוץ בשבת (סע' א), בחורים המתענגים בקפיצתם ומרוצתם מותר (סע' ב). וכתב המשנ"ב דריצה גופא לא נחשב עדיין תענוג (שעה"צ אות ט), מפני שהריצה עצמה קשה על האדם, והמטרה מצדיקה את המאמץ, להגיע בזמן ולא לאחר. וזה מותר רק לדבר מצוה (שו"ע סע' א). הרחיב בזה הט"ז דבאותה שעה שהוא רץ אין לו תענוג, לא שרינן ליה מחמת התענוג שימשוך אחר כך. מה שאין כן בקפיצת הבחור, שהתענוג לו בשעה שרץ וקופץ (ט"ז ס"ק א). ואף שהאחרונים השיגו על הסברא שלו, והקילו בריצה כדי שיהיה תאב לאכול (מג"א ס"ק ה ושעה"צ שם), מ"מ למדנו את יסוד הדין של בחורים שהקפיצה עצמה היא עונג שבת עבורם.

הסתפקתי האם ההיתר של בחורים הוא מפני שאינם בר-מצוה, או שמדובר בבחורים החייבים במצוות, כאשר הם בגיל וברמה שמתאימה לריצה של תענוג. אחרי שלמדנו את היסוד שהריצה עצמה היא תענוג, חזינן שבחורים בגיל המתאים מותרים לרוץ כאשר זה תענוג עבורם, מפני שגדר הדין מלמד אותנו שעצם הריצה הוא תענוג.

אם ריצה מותרת, כל שכן הליכה מהירה שהיא תענוג, או משחק בגינה כאשר אינו התעמלות לצרכי רפואה. משחק ב'מתקני

כושר' המצויים בזמנינו, אסור, מפני שהוא נחשב סוג של רפואה וחיזוק הגוף (עפ"י משנ"ב ס"ק ז).

[הב"ח (אות ג ד"ה אבל) סובר שהיתר זה של הבחורים הוא דיעבד, והמג"א (ס"ק ג) נקט דאף לכתחילה.]

הליכה יומית

מי שהרופא המליץ לו על הליכה בכל יום, מה יעשה בשבת?

תשובה: ברמ"א כתוב מותר לטייל, והמשנ"ב כתב שיש מחמירים אפילו בטויל, אם כוונתו להתעמל לרפואה (משנ"ב ס"ק ז).

פרוטזה

אחרי קטיעה מתחת הברך, חיברו פרוטזה בצורה של המשך הרגל, עם נעל מחוברת אליה בקביעות. כאשר הקטיעה נעשתה אחרי המפרק אפשר ללכת עם הפרוטזה כאחד האדם ולעזור במקל בשביל לא ליפול. האם מותר לטייל כך מחוץ לעירוב?

תשובה: בהבנה שיטחית נראה שהשו"ע אסר, אין הקיטע יוצא בקב שלו (סע' טו). טעם האיסור הוא שמא ישלוף אותו, מפני שהקב נועד להיראות טוב, שלא יראה חסר רגל, ואינו צורך הילוכו (שו"ע שם). אבל בנתונים המובאים בשאלה נראה שהפרוטזה מיועדת לצורך הילוכו, ולכן יש להתיר. וכן איתא בתוס' שהאיסור הוא כשאינו נסמך על הקב שלו (שבת סה, ב ד"ה הקיטע תי' הרב פור"ת. ראה ביהגר"א ס"ק מא), ובנידון דידן הוא נסמך עליו ורק נעזר גם במקל, והוי צורך הילוכו (ראה ביהגר"א ס"ק מב). וכן כתב בספר נשמת אברהם (ס"ק ז) בשם השמירת שבת כהלכתה (פי"ח סע' טו).

מי שאינו יכול ללכת בלי מקל, מותר לו ללכת עם מקל בשבת (סע' יז).

נעל מיוחדת

יהודי עם רגל אחת קצרה מהרגל, נעל שמאל שלו עם סוליה בגובה עשרים ס"מ. האם מותר לו לטייל מחוץ לעירוב?

תשובה: דבר שאינו צורך הילוכו אסור (סע' טו), כגון סמוכות של עץ (סע' טז ומשנ"ב ס"ק נט). בנעל שקשורה לרגלו אין חשש דילמא משתליף, דאין דרכו לילך יחף בשבת (עפ"י משנ"ב ס"ק סא וביה"ל ד"ה שהרגל).

מתלה בד

מי שבעקבות נקע המליצו על יד מורמת, ולצורך כך הכינו לו מתלה מבד, אמנם מבחינה רפואית אינו מוכרח ללכת עם המתלה כל הזמן, אבל זה מומלץ למניעת בצקת וכאבים מתמשכים. האם מותר לצאת עם המתלה מחוץ לעירוב?

תשובה: המשנ"ב דן בדבר שאינו ממש תחבושת, שאינו מרפא אך מגין ומועיל על האדם מצער, אי חשיב משאוי, וכתב שזה מחלוקת ראשונים (ביה"ל סע' כב ד"ה יוצאים). ולדינא נקט לקולא (משנ"ב ס"ק עז).

ועם כל זה בענין מתלה יש קולא נוספת, אם יצא בהם מבעוד יום (סע' נא) חשיב תכשיט (משנ"ב ס"ק קפ) או מלבוש (שם ס"ק קפב). מותר לצאת לרשות הרבים במשולש שתפקידו להחזיק יד כואבת (שמירת שבת כהלכתה סי' יח סע' כ).

חצי שיעור

מי שיוצא עם ממחטות טישו משומשות בכיסו, כשאינם ראויים לשימוש, וכן בשקית משומשת עם פירורים שבמצב של היום רגילים לזרוק אותה, האם יש בזה איסור הוצאה?

תשובה: כתב הרמב"ם המוציא אינו חייב עד שיוציא ממנו שיעור שמועיל לכלום (הל' שבת פ"ח ה"א), דהיינו אם מוציא פחות מכשיעור אינו חייב על הוצאתו. וכתב על זה הטור שלא נאמרו שיעורים אלא לחיוב, אבל איסורא איכא בכל שהוא (ריש סי' שא). גם אם הטישו המשומש אינו בשיעור הוצאה, ואין על הוצאתו חיוב חטאת, אכתי יש איסור. לכן אין היתר להוציא את זה במקום שאין עירוב.

אילו חצי שיעור היה איסור דרבנן, היה אפשר לומר דבתרי דרבנן יש מקום להקל, דהיינו בצירוף עם רחובות שלנו שאינם דאורייתא, אבל כאמור זה לא כך. לכן אפילו אם אני רק 'מחמיר', וסובר שמעיקר הדין אפשר לסמוך על העירוב, קשה להמציא חילוק בין איסור דאורייתא לחיוב דאורייתא, לומר שבזה צריך להחמיר ובזה לא.

שקית משומשת זה חמור עוד יותר, למרות שבהלכות בל תשחית יש מקום להקל, כיון שהיא ראויה אז בהלכות הוצאה יש בה שיעור. וה"ה ממחטות בד שמכבסים אותם.

סימן ש"ב

פתיחה חלקית

הכיס העליון של החליפה החדשה היה עדיין תפור ברובו אבל אפשר להכניס לכיס דברים קטנים ולא גדולים, האם בהרחבת הפתח מעט עוברים על איסור מכה בפטיש?

תשובה: הביה"ל דן האם מכה בפטיש נאמר על תיקון גמור של הכלי, או על מלאכה שנעשית בגמור הכלי, גם אם יש עוד מה לעשות. אי דוקא כשלוקט כל היבלת שיש שם או אפילו ביבלת אחד חייב אף שנשאר שם עוד, ומסיק דחיוב מכה בפטיש הוא אפילו בעושה רק מקצת מהגמר מלאכה כיון שהוא מהפעולות הנעשים בגמר הכלי (ביה"ל ד"ה הלוקט). הרי מבואר שגם אם עשה בכיס פתח קטן, עבר על מכה בפטיש.

בגדים על הכיסא

האם מותר להניח בשבת את החולצה והמכנסיים בצורה יפה על משענת הכיסא, או שצריך להניח אותם בסתם, או אפילו לא להיעזר במשענת הכיסא אלא להניח אותם על המושב בצורה שהם יתקמטו. מה ההיתר לתלות חליפה על קולב בשבת קודש?

תשובה: האיסור לקפל בגדים הוא משום שמתפשטים הקמטים ונראה כמתקן מנא (שבת קיג, א. משנ"ב ס"ק יד). בשו"ע ישנם כמה תנאים להתיר קיפול בגד, והמשנ"ב מסביר את כולם סביב אותו יסוד של יישור הקמטים ותיקון מנא.

השאלה היא האם גם כאשר הוא מניח את הבגד בצורה ישרה יש לחשוש לתיקון מנא, או רק כאשר מקפל את הבגדים בידיים. דהיינו, יש להניח ויש להניח, יש להניח את הבגד בצורה מאורגנת, ויש להדק את הקיפול בצורה שתיישר אותו. הנחה בצורה ישרה אינה מיישרת קמטים קיימים, רק מונעת עוד קמטים. קיפול בצורה מהודקת מיישר את הקמטים שכבר

יש בבגד.

לענ"ד תנאי ההיתר המובאים בשו"ע אומרים שיש אפשרות להניח את הבגד באופן שהוא לא יתקמט יותר, האיסור הוא כאשר מיישר את הקמטים בפעולה שלו, על ידי הקיפול. ולכן, מותר להניח את הבגדים על כיסא או על קולב, ובלבד שהוא אינו מיישר את הקמטים על מנת להניחם בצורה מושלמת. להניח בצורה מאורגנת, ולא להדק את הקיפול בצורה שתיישר אותו.

אפשר להבין זאת בדברי הירושלמי והמשנ"ב ואם מקפל על הספסל דינו כמקפל בשנים (ירושלמי שבת פט"ו ה"ג, הובא במשנ"ב ס"ק יד). אחד מאופני האיסור הוא קיפול בשני בני אדם (גמ' ושו"ע שם). הירושלמי מחדש שגם לקפל על ספסל או כיסא הוא כמו קיפול בשנים, אני יכול להיעזר בספסל בתור אדם נוסף. אבל אם אני רק מניח ולא מקפל, אפילו אם אני מניח בצורה מאורגנת, לא ביצעתי פעולה שדורשת עזרה של אדם נוסף וגם לא נעזרתי בספסל לצורך הקיפול והיישור של הקמטים, לכן זה לא כמו קיפול בשנים. דוקא לקפל על ספסל אסור, אבל להניח מותר, וגם להניח בצורה מאורגנת.

קצה של מדרגה

בשביל לחזק את הפינות, כבר בעת הבניה משחילים ברזל בפינה של הקירות או בקצה המדרגה. האם יש מניעה להשתמש בהם בשביל לגרד טיט מהבגד או מהחלק העליון של הנעל?

תשובה: מצד מכבס מלאכת מלבן, כאשר מתכוין רק להסיר את הטיט ולא לצחצחו, מותר (משנ"ב ס"ק לב). בבגד זה יותר מסובך, וצריך לגרד אותו מבפנים ולא מבחוץ (משנ"ב שם), בנעלים או מעיל עור זה יותר קל. מצד מלאכת ממוחק שמיישר את העור (סע' ח), אז בברזל חד אסור (משנ"ב ס"ק לז) ובכותל או בקורה אין הכרח שיהיה ממוחק ומותר (משנ"ב ס"ק כו). בנידון דידן, אם הגימור של הבניה משאיר את הזוית בשפיץ, אסור, ואם הזוית מעוגלת מותר (כהכרעת המשנ"ב כאן, אבל בס"ק כו הביא שיש מחמירים כמ"א אפילו היה הברזל עב). ולכן בתי הכנסת לא מחזיקים 'מרבד' של מתכת.

[יש מקילים בנעלים שלנו, מפני שבעור שלהם אין מציאות של ממוחק, והן רק מתקלקלות מהשפשוף.]

נשפכו מים

כאשר נשפכת כוס מים על השולחן או על הריצפה, האם מותר לספוג אותה באמצעות: א. מגבת ומפית נייר, או המפה אשר ממילא תילך אחר כך לכביסה. ב. או באמצעות סמרטוט רצפה המיועד להתלכלך. ג. ומה כאשר נשפכה כוס מיץ תפוזים. ד. כאשר בטעות נשפכו מים, האם צריכים להזדרז ולהוריד את המפה בשביל למנוע ממנה לספוג את המים.

תשובה: א. דבר שנועד לספוג כללך, אין מניעה להשתמש בו, ולא חוששים לשרייתו זהו כיבוסו. וזה כולל מגבת רגילה וכן מגבת או מפית נייר. [ואולי במגבת נייר יש להחמיר מפני שהכלי מתקלקל והוא מבטל כלי מהיכנו, אבל מצד שני הוא מיועד לכך.] אבל במפה יש להחמיר, למרות שעכשיו היא נועדה לכביסה, כיון שבדרך כלל מקפידים על נקינות (משנ"ב ס"ק נא).

ב. דבר שאין מקפיד עליו, מותר לספוג אפילו מים מרובים, ולא חיישינן שיבוא לסחוט (משנ"ב סע' ט ס"ק מז וביה"ל סע' יא ד"ה משום).

ג. מותר לנגב דבר שהוא מלכלך, ואין חוששים שמא יבוא לידי סחיטה (משנ"ב ס"ק נח). דהיינו, במיץ תפוזים אין נפק"מ בין סמרטוט או מגבת שנועדו להתלכלך, לבין מפה שאמורה היתה להיות נקיה (כנ"ל אות א).

ד. לענ"ד כל הנידונים הנ"ל הובאו בדין כיצד לנהוג לכתחילה כאשר צריכים לנגב, ולא בדיעבד אם נשפך. דהיינו לא נאמרה

הלכה למנוע מבגד לספוג עוד מים דרך לכלוך, אפילו אם מדובר במים נקיים. ורק אם מדובר על שרייתו זהו כיבוסו דרך נקיון, רק אז צריך למנוע את שרייתו.

סימן ש"ג

חפצים בתוך הכיס

בבית כנסת בחו"ל, במקום שאין עירוב, האם מותר להניח כמות של ניירות טישו בכיס לשימוש בעת הצורך, או שיש לחוש שיטלטלם במקום האסור?

תשובה: אפילו בחצר המעורבת (משנ"ב ס"ק נו) אסור לקחת חפץ בחגורתו, שמא ישכח ויוציאנו לרה"ר (שו"ע סע' יז). האיסור הוא לטלטל דרך מלבוש, וגם כיסו הוא כמו דרך מלבוש, כיון שהוא עלול לצאת עמו בלא תשומת לב. מותר לקחת בידו באופן שלא ישכח את אשר בידו. ואף שיש חולקים (ראה משנ"ב שם), כתב הביה"ל שזו הדעה העיקרית (סע' יח ביה"ל ד"ה כי בזה).

סימן ד"ש

סע' ג עובד זר

כאשר אדם מחזיק עובד זר בשל צורך רפואי ל"ע, מצוי שהשכנים נשאלים היכן יש גוי בסביבה, ולפעמים ניכר שהשואל אינו מודע להלכות אמירה לעכו"ם, ובקלות ממש הוא יעבור על דרבנן. האם יש מניעה לכוון אותו לכתובת הנכונה?

תשובה: גוי שהוא שכיר, אין רבו מצווה על שביתתו (שו"ע). מצד הלכות עבדים וקניינים, אין מניעה שאדם אחר ישתמש בעובד שלי לצרכיו, גם בשביל מלאכות דאורייתא. מצד לפני עור, הדבר תלוי בשיקול דעת לכאן ולכאן, וקשה לומר מסקנא ברורה בנושא.

ישנם מקומות שמחזיקים גוי של שבת לתועלת הציבור, ומדגישים כי אופן השימוש בגוי צריך שאלת חכם. צריך לשאול רב מה מותר וכיצד לומר לגוי. כדאי להוסיף זאת בתשובה שואל היכן נמצא גוי של שבת.

סימן ש"ו

א. האם בשבת קודש מותר להראות לחברים את ההתקדמות בנית דירתו החדשה?

ב. ומה יהיה הדין בקבלן או אחד מבעלי המקצוע, שמתפאר מהיופי של מלאכתו, ומראה לחבריו את השלד של הבנין, אך עלול תוך כדי זה לחשוב על העבודה של מחר.

תשובה: א. האיסור לעיין בנכסיו הוא בשביל לעיין בצרכיה, ודוקא היכא דמינכרא מילתא, דאי לאו הכי הוי בכלל

הרהור דמותר (משנ"ב ס"ק א). אם הדרך היא שהבעלים אינו מעורב בכל שלבי הבניה, אז אין מניעה שהוא יראה את התקדמות הבניה. ואם הדרך היא שהבעלים משתתף בכל פרט בניהול של הבניה, אז אסור. כמדומני שהמציאות הינה שבשיפוצים הבעלים מעורב בכל שלב, אבל בבניה מהמסד ועד הטפחות הבעלים פחות בעניינים בכל פרט ובכל שלב, ולכן זה מותר.

ב. קבלן או בעל מקצוע אחר, נראה שהוא עומד שם לעיין בצרכיה (משנ"ב ס"ק א), ואסור אפילו בתוך התחום (ביה"ל ד"ה שמעיין), אפילו בשכונת מגוריו או סמוך לביתו.

תיכנון של חתונה

א. האם מותר לתכנן את העיסוקים של שבוע הבא לצורך הכנסת כלה, באיזה יום נלך לסידור פלוני, היכן כדאי לקנות מקרר, ובאיזה יום נבקר באולם וכו' וכו'. וכן לעיין בעלוני הפירסומות ובמדריך טלפונים ועסקים לצורך זה.

ב. האם מותר לספור לחברות או לסבתא את כל התוכניות. לחברות זה סתם דיבורים, ולסבתא יש סיכוי שהיא תשתתף בהוצאות אחרי הסיפורים.

תשובה: א. אסור לסדר את תוכניתו למחר לדבר רשות, ובדבר מצוה מותר (משנ"ב ס"ק י, סי' שז משנ"ב ס"ק א). ונכון להחמיר גם בדבר מצוה (משנ"ב ס"י שז שם).

ב. דבר שהוא דרך מקח וממכר ממש, אסור אפילו לצורך מצוה (משנ"ב ס"ק יד). לחברות זה סיפור דברים בעלמא, ולסבתא תלוי מה הכוונה שלה בסיפור ובאיזו צורה היא מספרת.

גניבה ואבידה

אדם שמשכיר חלק ממרתף ביתו לשמירה על ציוד בתקופה של מעבר דירה, דמי השכירות כוללים דמי שמירה בכך שהוא גר מעל המרתף והאזעקה פועלת, אם כי הוא לא מתחייב להיות נוכח בבית במשך כל היממה. התשלום לפי מספר ימי השימוש במחסן.

בשבת אירעה פריצה למחסן. לטענתו, כיון שאסור לו לקחת את התשלום על שבתות, דינו שומר חנם והוא פטור. האם הוא חייב בדמי הגניבה.

תשובה: אם אינו נוטל שכר שבת, אין אחריות שבת עליו ואינו חייב לשלם (משנ"ב ס"ק יז). ואם נוטל שכר שבת בהבלעה, יש לו חיוב שמירה גם בשבת, וחייב לשלם (משנ"ב ס"ק יח).

להכריז על מכירת יין

מכירה קהילתית אשר אמורה להיות זולה יותר מהמחיר בחנויות, יין ועופות ושאר צרכי ציבור. האם מותר להכריז עליה בשבת, כאשר בעין בוחנת נראה כי העסקנים אמנם דואגים לציבור ומוזילים את המחיר, אך טובת הנאה יש בדבר?

ומה הדין אם המחיר יותר יקר, אך הכשרות מהודרת יותר?

תשובה: כתב הרמ"א אסור להכריז יין בשבת, דהוי כמקח וממכר. וכתב המשנ"ב שבמקום שאין מצוי כל כך, הוי ההכרזה על יין צורך מצוה בשביל קידוש (משנ"ב ס"ק נה). ובנידון דידן, מצד אחד באמת יש תועלת לציבור, או במחיר הזול או בכשרות המהודרת, אבל זה לא מגיע למצב שאין מצוי יין לקידוש, וקשה להתיר. בפרט שמעיקר הדין אסור, ורק

משום צורך מצוה התירו.

סימן ש"ז

חסד בדיבורים אסורים

מומחה למחשבים שרגילים בכל יום אחרי התפילה להתייעץ איתו על ענייני הפעלת המחשב, מה הוא צריך לעשות כאשר מגיעים אליו עם שאלות בשבת קודש, בטענה שהמחשב מיועד לכתיבת חידושי תורה וזה צורך מצוה, אבל סכו"ס עכשיו עוסקים בעניינים טכניים?

תשובה: אפילו בדבר מצוה נכון לכתחילה להחמיר, ואם מתיירא שיתרשל בדבר שרי (משנ"ב ס"ק א). אם באמת המחשב משמש רק לדברי תורה, אז אפשר להקל כאשר יש חשש שהלה לא יגיע אליו אחרי שבת. בדרך כלל שני התנאים הללו לא לגמרי מדויקים.

מנהל תיק השקעות

יהודי שמחזיק תיק מניות בחו"ל, המנוהל על ידי חברת השקעות יוקרתית, השייכת לאינס יהודים, ולמנהל התיק יש מעקב יומי, סקירה שבועי מעמיקה יותר, ובדיקה חודשית יסודית.

לאותו יהודי אין שליטה על סדר העבודה של פקיד ההשקעות, ובאמת הוא קליינט קטן ביחס לאחרים. האם הוא צריך לבקש ממנו שלא יבצע פעילות ביום השבת, בפרט אם הסקירה השבועית נעשית באופן קבוע בשבת קודש?

תשובה: אם יש סיבה לכך שהוא יעבוד בשבילו בשבת קודש, הוי לה כמזכיר לו יום השבת בפירוש, כמו אם יום השוק בשבת. אבל אם הגוי עושה את העבודה לפי הזמנים הנוחים לו, זה כמו מקום שמצוי השוק קצת גם בשאר ימים, אין איסור אלא אם כן מזכיר לו בפירוש יום השבת (משנ"ב ס"ק טו). ואז, כאשר הוא משוחח איתו על התיק, צריך להזהר לא להזכיר בפירוש שהסקירה נעשית ביום השבת, ומותר.

תיקון משקפיים

מי שידית משקפיו נשברה, והוא נמצא בשבת בסמוך לבעל האופטיקה, האם מותר למסור לו את המשקפיים כאשר התיקון אינו כרוך בתשלום?

תשובה: מצד הלכות ודבר דבר יש מקום להקל, מפני שהוא לא מחשיך על התחום לדבר האסור, ואינו מדבר על דברים האסורים בשבת. הוא הולך ממילא למקומות המותרים לו.

בהלכות חוה"מ ישנה הלכה שאין מוליכים כלים לבית האומן (פסחים נה, ב. או"ח תקלד ס' ג). האם גם בשבת נאמרה אותה הלכה, לכאורה שבת יותר חמורה וק"ו הוא. וכן משמע בב"ח (סי' רנב ד"ה כתב הרוקח), שהזכיר הלכה זו בנוגע לשבת.

כל זה כאשר המשקפיים תפוסות באופן הראוי לשימוש, ואין בהם מוקצה.

מי שנמצא בשבת במקום עם הרבה היסטוריה, ויש שם תמונות ומוצגים עם הכיתוב הנלווה אליהם, האם

מותר לקוראם?

תשובה: בפשטות אסור גזירה משום שטרי הדיוטות (משנ"ב ס"ק נז).

להתכונן למבחן ברפואה

לימודי רפואה יש בהם משום השבת אבידה וגמילות חסדים, הרצון לעזור לבני אדם ולרפא אותם. נשאלו הפוסקים האם מותר ללמוד רפואה בשבת, מפני שיש בזה צורך מצוה, או שסוף כל סוף אלו דברי חולין האסורים בשבת. הרשב"א (בשו"ת ח"ז סי' רפח) התיר, ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ב סי' קטו אות מב) חילק בין צורך רפואי הנמצא לפנינו, רופא הצריך לעיין בספר, לבין תלמיד שכעת איננו רופא. (יש עוד מו"מ בפוסקים בנושא).

בעקבות זאת חשבתי האם יש חילוק בין תלמיד שמטרתו היא באמת לעזור לחולים, דוגמת אנשי הצלה העובדים בהתנדבות, לבין אדם שמטרתו האמיתית היא לעשות קריירה ולהתעשר.

עובד נכרי

בשבת קודש נשארו בישיבה יותר בחורים מהצפוי, עד כדי שלא נשאר אוכל לפועלים הנכרים. האחראי על חדר האוכל אמר להם שהם יכולים להסתדר לבד, אבל הם לא הבינו את הרמז, ושוב ביקשו ממנו אוכל. האם מותר לו להצביע על תפוחי האדמה והעופות, ולהגיד להם תבשלו לעצמכם?

תשובה: למרות שאין כאן הנאה ממלאכת נכרי, מפני שהגוי עושה בשביל עצמו, יש כאן איסור אמירה לנכרי. למרות שהישראל אינו נהנה מהמלאכה, כיון שהוא עושה מלאכה בחפצים של ישראל, אסור. מותר לומר לגוי לעשות מלאכה בחפצים של גוי, קח לך בשר שלך ובשל לך (משנ"ב ס"ק עג).

סימן ש"ט

קטן עם משחק מוקצה

ילד קטן לקח לידו משחק מוקצה, האם מותר לקחת אותו לפינה מרוחקת ושם לגרום לו לעזוב את המשחק, או להושיט לו יד ולהוביל אותו יד ביד.

תשובה בקיצור: אם הילד מחזיק בידו דבר מוקצה, אז כאשר אני מרים את הילד, אני מרים גם את דבר המוקצה. אמנם זה לא טילטול מוקצה בידיים, נכון שזה טילטול יותר קל, אבל עדיין זה נחשב טילטול של דבר המוקצה. חכמים התירו טילטול כזה שהוא יותר קל רק כאשר יש געגועים וסכנת חולי של הילד (משנ"ב ס"ק ב). בשאלה שלנו הילד מרגיש מצוין, זה מפריע לאבא ולא לילד, ולא התירו טילטול כזה.

אין מניעה להוליך את הילד יד ביד, לתת לו יד ולהוליך אותו. אלא אם כן מדובר על דבר יקר, דוגמת כסף, שאני עלול להרים אותו ולשמור עליו כאשר הילד יפיל אותו.

תשובה מנומקת: כתוב במשנה נוטל אדם בנו והאבן בידו (שבת קמא, ב), וכן נפסק בשו"ע סי' שט סע' א.

רש"י במשנה כתב שלא אומרים שאני מטלטל את האבן. והשאלה היא האם כאשר הילד מחזיק את דבר המוקצה ואני מרים אותו, האם המשנה אומרת לנו שאני בכלל לא עובר על איסור מוקצה, או שיש כאן איסור מוקצה, ורק בגלל סיבה אחרת במקרה הזה מותר להרים את הילד.

הגמרא מסבירה שמדובר בתינוק שיש לו געגועין על אביו (שם, שו"ע שם). וכיון שמדובר רק בתינוק שיש לו געגועין, אז

בתינוק אחר ההיתר הזה לא נאמר. ומסביר רש"י שזה סכנת חולי, ולמרות שזה לא פיקוח נפש, התירו טילטול שלא בידיים שהוא איסור מוקצה בצורה פחות חמורה. לא העמידו טילטול שלא בידיים במקום סכנת חולי.

למדנו שמעיקר הדין, כיון שהחפץ שהילד מחזיק הוא מוקצה, אז גם בשבילי הוא מוקצה, ואסור לי להרים את הילד (משנ"ב ס"ק ג). ולמרות שזה טילטול בצורה עקיפה, אין היתר לאיסור המוקצה. ורק כאשר יש סיבה מיוחדת, מקום חולי, אז מותר. כתוב בשו"ע נוטל אדם את בנו והאבן בידו. היה אפשר להבין שכאשר הילד לוקח חפץ מוקצה, הרי אני לא מרים את המוקצה אלא את הילד, ואז זה צריך להיות מותר. אבל, המשנ"ב מסביר שכל ההיתר הוא בגלל צער התינוק, צערא דינוקא. ההיתר הוא בגלל שצערא דינוקא נחשב מקום חולי, ולא היתר בדיני מוקצה.

בשאלה שלנו מדובר על צורך צדדי. הילד משחק ונהנה, וברגע זה אין לו געגועים על אביו. אני רוצה להרחיק אותו מסיבה צדדית. לא מדובר על סכנת חולי, ולכן נשאר איסור מוקצה ואסור להרים את הילד.

ויש לדון האם גם כאשר אני נותן יד לילד ומוליך אותו, ובעצם לא מרים אותו, האם גם כאן יש איסור מוקצה, או איסור אחר של גרימה בידיים לקטן לקחת דבר מוקצה.

האם האיסור הוא רק להרים את הילד, או גם לתת לו יד ולהוליך אותו. הפוסקים דיברו על לשאת את הילד, להרים אותו, ולא על לגרום לו ללכת בעצמו.

הגמרא (שם קמב, א) חילקה בין תינוק הנושא אבן לבין תינוק הנושא דינר, מפני שבדינר יש חשש שהאבא יפחד על הדינר, ואם הוא יפול האבא ירים את הדינר. ופירש רש"י שהאיסור של דינר נאמר אפילו כאשר האבא אוחזו בידו והתינוק מהלך בידיו. והרמב"ן חולק ואומר שאין איסור להוליך תינוק יד ביד עם דבר מוקצה. ומיהו כל היכא דלא מטלטל ליה לתינוק שרי, דלא גזרינן משום דילמא נפיל ואתי לאתויי, דכל היכא דלא עביד איהו מעשה, ולא שייך בטילטול זה... והאוחזו בידו נמי לאו מידי עביד ביה (רמב"ן שבת שם ד"ה א"ה מובא בר"ן שם נט, א בדפי הרי"ף ד"ה גמרא, ובבית יוסף שם).

זה לא נקרא שאני מטלטל את המוקצה, הרי האבא לא עושה שום מעשה עם דבר המוקצה. ומעולם לא שמענו על גזירה לעמוד ליד תינוק שמחזיק דינר ביד. ולהוליך אותו יד ביד זה לא איסור מוקצה, הרי האבא לא מרים שום דבר.

וכן פסק בשו"ע אבל לאחזו התינוק בידו, אף על פי שדינר ביד התינוק, אין בכך כלום (וראה ביה"ל שם שיש מחמירים).

ואולי, כאשר אני מוליך את הילד, אני גורם לילד לקחת את המוקצה למקום אחר. אבל כיון שהילד ממילא מחזיק את המוקצה, ואני רק גורם לו ללכת ולא גורם לו לקחת את החפץ המוקצה, אז למרות שאני נהנה מכך שהילד לוקח את המוקצה למקום אחר, קשה לומר שגרמתי לילד איסור חדש.

מומלץ להכין מראש דבר שיעניין את הילד ויגרום לו לעזוב את המוקצה בזמן המתאים, ממתק או משחק שהוא אוהב.

אבל אם המשחק נמצא על הריצפה, והתינוק רק משחק איתו, זה כבר ספינו בידיים, וזה אסור.

סימן ש"י

מגירה של מחשב נייד

מגירה המשמשת למכשיר חשמלי יקר ומקפידים שלא לפותחה מחמת חסרון כיס, האם מותר לפותחה בשבת כאשר באותה שבת לא הניחו בה את המוקצה?

תשובה בקיצור: השאלה היא האם בגלל התפקיד הקבוע של המגירה, האם המגירה עצמה גם כן קיבלה דין של מוקצה.

לדעת הרמ"א יש למגירה דין של מוקצה מחמת חסרון כס, מפני שייחודה לתשמיש מסויים ומקפיד עליה לדברים אחרים, למרות שהמגירה היא מוצר רגיל לשימוש, בסופו של דבר הוא מקפיד על המגירה ומשתמש בה רק לתפקיד המסויים הזה. חלק מהראשונים מקילים כאשר דבר המוקצה לא מונח במקומו, כמו כל דין בסיס לדבר האסור, וכן דעת המחבר בשו"ע.

תשובה מפורטת: כתוב בגמרא אמר רב יהודה אמר רב מיטה שיחדה למעות, הניח עליה מעות אסור לטלטלה, לא הניח עליה מעות מותר לטלטלה (שבת מד, ב). ופירש רש"י הניח עליה מעות אפילו ביום חול, והרי המיטה כבר הוקצתה לאיסור, ואז אסור לטלטלה בשבת גם כאשר אין עליה מעות. אבל הרי"ף כתב שאם אין עליה מעות, לא משנה אם ייחדה לכך או לא (כא, א בדפיו). תוס' הולכים בדרכו של רש"י, וכתבו שכאשר ייחד את המיטה למעות, זה כמו מייחד לה מקום, מוקצה מחמת חסרון כס (שם ד"ה הא אין). וכ"כ הרא"ש בשם רבינו תם (סי' כ).

המחבר בשו"ע פוסק כדעת הרי"ף, והרמ"א כדעת הרא"ש ורבינו תם, והסביר המשנ"ב (ס"ק כה) שזה כמו מייחד לה מקום, מוקצה מחמת חסרון כס.

הרמ"א מתיר לצורך גופו ומקומו, והמגן אברהם (ס"ק ה) הקשה עליו הרי מוקצה מחמת חסרון כס אסור גם לצורך גופו ומקומו, וכן דעת המשנ"ב להחמיר (שם ס"ק כה). ולכן למסקנא אסור להשתמש בגוף המגירה לצורך דבר היתר, מפני שהיא קיבלה דין של מוקצה מחמת חסרון כס.

אבל אם הוא לא לגמרי מקפיד על המגירה, הוא מסוגל להניח שם ספר או כל דבר אחר לשימוש קצר, אז המגירה אצלו לא מוקצה מחמת חסרון כס, ומותר (משנ"ב שם ס"ק כז).

ישאל השואל הרי מגירה היא דבר חזק, ואדם לא מקפיד ולא שומר עליה כמו על סכין של מילה או שחיטה. אבל הסיבה של המוקצה כאן היא לא בגלל החוזק, אלא בגלל ההקפדה שלו, מייחד לה מקום ושומר עליה. ולכן, אם באמת הוא מקפיד על המגירה מכל דבר אחר, אז המגירה מוקצה מחמת חסרון כס. הנושא הוא לא חסרון כס של המוצר עצמו, אלא הקפדה של הבעלים, והרי הוא מקפיד. אבל אם הוא לא לגמרי מקפיד על המגירה, ומסוגל להניח בה גם חפצים אחרים כדרך אגב, אז אפשר להקל ולומר שהמגירה מותרת לצורך גופה ומקומה, כדברי הרמ"א והמשנ"ב שם.

[יש דיון בראשונים גם אם היו עליה מעות בין השמשות, ואכ"מ.]

סימן שי"ב

משתמש בעשבים

האם מותר לנגב יד מלוכלכת בעלים המחוברים לעץ, או בעשבים המחוברים לקרקע.

תשובה: מעיקר הדין היה מותר לנגב בעשבים בשבת, בזהירות לא לתלוש אותם. ענפים ועלים של עצים הם מוקצה ואסור להשתמש בהם, וענפי עשבים לא נכללו באיסור זה. כפי שלמדנו במסכת עירובין שבירק לא הזכירו חכמים איסור שבות של שימוש באילן (רש"י עירובין לד, ב ד"ה עוזרדין), דלא אסרו אלא באילן אבל לא בירק (לשון הבית יוסף כאן), בזהירות המתאימה שלא יתלוש. וכן כתב המשנ"ב דלא הוי מוקצה (ס"ק יז).

אולם גדולי הדור אמרו שכל זה נאמר בזמנם, כאשר העשבים היו מיועדים לקינוח או למאכל בהמה. ובזמנינו, כאשר אין לנו שום שימוש בעשבים, הם מוקצים מחמת גופו מפני שהם לא מיועדים לשום שימוש (אורחות שבת ח"ב פרק יט סע' קלח והע' קפ). לכאורה אם יש צורך גדול של כבוד הבריות, אז כמו שלמדנו בסעיף א היתר להשתמש באבנים מקורזלות, כך גם המוקצה הזה נדחה מפני כבוד הבריות.

סימן שי"ג

משולש לעצירת הדלת

האם יהיה מותר לעצור ולקבוע את הדלת במקומה על ידי מעצור שהוא משולש עץ או גומי העומד בין הדלת לאדמה, והוא מיועד לכך (ואינו מוקצה)?

תשובה: איסור דאורייתא הוא מלאכת בונה, בנין קבוע. וחכמים אסרו דבר שדומה לבנין. בשאלה שלנו אין בנין קבוע, וגם לא נראה כבונה. ולמרות שהמעצור עץ או גומי נתקע בצורה חזקה, הוא לא נועד להיות קבוע. לא נאמרה כאן הלכה של חזק, רק ארעי או קבוע. וכיון שהמעצור נועד להכניס ולהוציא, אין כאן בנין דאורייתא. ומדרבנן, לא נאמרה בו ההלכות של הסימן שלנו, ומותר להשתמש בו.

סימן שט"ו

מחיצה ניידת

סוכה העשויה בין שני קירות חזקים אבל הדופן השלישית לא היתה חזקה, ונפלה ממכה של כדור משחק. האם מותר להעמיד במקומה ארון ספרים שלא היה בשימוש, או מחיצה ניידת על גלגלים?

תשובה בקיצור: חכמים גזרו על בניית מחיצה שנועדה להתיר או לקבוע חלות הלכתית, וגם כאן המחיצה היא להתיר, והכשיר את הסוכה. מותר להזיז ארון שהוא כלי, גם אם הוא משמש כמחיצה בדרך אגב. אסור להזיז מחיצה ניידת, מפני שכל מהותה היא מחיצה.

תשובה מפורטת: דעת רבינו תם האוסר להעמיד מחיצה עראית בשבת כאשר היא נעשית להתיר. דופן של סוכה היא אחת הדוגמאות של 'מחיצה להתיר' שאסור לעשותה בשבת.

הפרי מגדים מסתפק האם אסור להעמיד ארגז גדול לפני ספרים בתור מחיצה, ומסיים דשרי, כי מה לי מונח הכלי כאן או במקום אחר, ואין ניכר שעושה מחיצה (פמ"ג במ"ז ס"ק ב). ומוסיף אבל אותן שפאנישי ווענטליך, יש לומר דאסור להעמידן בשבת אם הוא להתיר (פמ"ג שם). שפאנישי ווענטליך זה סוג של מחיצה ניידת שהגיע מספרד, ואסור להשתמש בה 'להתיר'. ההיתר של הפרי מגדים בכלי גדול הוא חידוש, ואין לך בו אלא חידושו בדבר שהוא ממש כלי, ולא בדבר שנועד להיות מחיצה ניידת.

סימן שט"ז

סוגים של זריקות

באופן כללי מחלקים את סוגי הזריקות לשלושה. זריקה לתוך הוריד, זריקה לשריר, וזריקה תחת העור. בזריקה לתוך הוריד אני צריך לראות שלא פיספסתי והמחט אכן נמצאת במקומה, בשביל זה בעת ההזרקה רואים שהמחט התמלאה בדם שיצא מהוריד. בזריקה לתוך השריר מספיק אומדן לפי המיקום של המחט, ובזריקה תחת העור זה יותר קל. בזריקה לשריר עלולים לפגוע בנימי דם קטנים, וייצא טיפה דם, אך זה לא מוכרח. בזריקה תחת העור אין סיבה שיצא דם.

תשובה בקיצור: הוצאת דם אסורה מדאורייתא, כאשר לא מוכרח שיצא דם אסור מדרבנן, ולצורך רפואה יש מקום להתיר. בעזרת ה' בהמשך נפרט את המציאות בסוגים שונים של זריקות.

תשובה מפורטת: כתוב בגמרא איזו היא חבורה שאינה חוזרת, נצרר הדם אף על פי שלא יצא (שבת קז, ב). מבואר שחבורה היא יציאת דם, הן יציאת דם מהגוף לאויר, וכן צרירת דם תחת העור למרות שהוא לא יצא לאויר. וכתב הר"ן החובל בהן עד שנצרר הדם חייב (לח, ב בדפי הרי"ף ד"ה מתני' והחובל), ומשמע שאם לא נצרר הדם או לא יצא הדם, פטור אבל אסור.

למדנו שאיסור חבלה הוא משום הדם שיצא ולא עצם החתך או הדקירה (ראה ביה"ל ד"ה והחובל. וראה עוד בתשובה הבאה). הוצאת דם אסורה בשבת, וכאשר לא יצא דם אסור מדרבנן, ולכן לצורך רפואה יש מקום להתיר.

זריקה לתוך הוריד כרוכה בהוצאת דם (לתוך הקופסית ביקורת, וצריכים את הדם הזה בכדי לוודא שהמחט נמצאת במקום), והיא אסורה מדאורייתא. אפילו אם דקרו בהיתר, אסור להוציא דם נוסף לצורך בדיקה, אלא אם כן צורך הבדיקה הוא בשביל ספק פיקו"נ.

בזריקה לשריר לא צריכים את הדם שיצא, וכן לא מוכרח שיצא דם, והיא אסורה רק מדרבנן. כמו כן זריקה תת-עורית אסורה מדרבנן.

כשיש אפשרות לבחור את צורת נתינת התרופה, עדיפה נתינת תרופות לפי הסדר הבא: דרך הפה או נרות, תת עורי או לתוך השריר, לווריד.

כאשר צריכים לבדוק סוכר וכד' לצורך פיקו"נ, מותר להוציא טיפת דם לצורך הבדיקה. ישנם מכשירים חדשים, שלהפעלתם אין צורך להוציא דם בעת הבדיקה, וזה עדיף (אם הם אמינים).

מירוח של פלסטלינה

האם מותר לדרוך בשבת במקום שיש על הרצפה חתיכות פלסטלינה?

תשובה בקיצור: אם יש הרבה חתיכות פלסטלינה, באופן שודאי ידרוך עליהם, אסור ללכת שם. אבל אם נשארו כמה פירורים, ואינו מתכוין למרח אותם על הרצפה, אז מותר לדרוך לפי תומו.

תשובה מפורטת: כתוב בגמרא אמר רב יהודה רוק דורסו לפי תומו, ואמר רב ששת נחש דורסו לפי תומו, ואמר רב קטינא עקרב דורסו לפי תומו... הוה שדי רוקא, אמר להו ריש גלותא אייתו מאנא סחיפו עליה, אמר להו לא צריכיתו הכי אמר רב יהודה רוק דורסו לפי תומו (שבת קכא, ב).

מדובר על מלאכה שאדם עושה בלי מתכוון, לפי תומו. מעיקר הדין הדבר אסור מדרבנן, אבל בנידון דידן התיירו. מבואר בראשונים שההיתר הוא אפילו אם יש כאן גם כוונה לתועלת, כאשר זה נראה לפי תומו ונראה כאינו מתכוין (משנ"ב ס"ק מה).

מדוע התיירו. בנחש ועקרב זה מובן, הרי הגמרא לפני כן רצתה להתיר להורגם לכתחילה מפני שהם מזיקים, ומדובר במקום שאינם ממיתים (שו"ע סעיף י). למרות שאין סכנה, מפני שהם מזיקים התיירו להורגם באופן שייראה כאילו אינו מתכוין. ההיתר הוא רק על בעלי חיים שמזיקים, ולא נמלים ושאר שקצים ורמשים (משנ"ב שם).

מדוע התיירו לדרוך על רוק באינו מתכוין, פירש רש"י משום מאיסותא (רש"י ד"ה רוק). ומבואר שבמקום שאין מאיסותא ואינם מזיקים, אסור לדרוך לפי תומו.

איזו מלאכה יש בדריכה על רוק. רש"י פירש אשוויי גומות וממרח (רש"י שם), וכתב הבית יוסף שכל ההיתר של נראה כאינו מתכוין קאי על אשוויי גומות, ובממרח יש להחמיר יותר, מפני שסגי באשוויי גומות בשביל לבטל את המאיסותא.

בנידון דידן של דריכה על פלסטלינה ליכא מאיסותא, ואין היתר של אינו מתכוין. אבל ההיתר הנ"ל של לפי תומו נאמר על דבר שנראה כאינו מתכוין, ללכת בכוונה במקום הרוק כאשר זה נראה שהולך לפי תומו. אם כן כאשר באמת הולך לפי תומו,

ואינו מתכוין לשום תועלת, מנא לן שגם זה נאסר.

כאשר פסיק רישיה שידרוך על פלסטלינה, אם יש הרבה חתיכות, אז אי אפשר לומר שאינו מתכוין וזה לפי תומו (עפ"י פמ"ג בא"א ס"ק כד). אבל כאשר אינו פסיק רישיה, ואינו דורך בכוונה, מנא לן שאין צורך לשים לב בכל דריכה שאינו דורך בטעות על קצת פלסטלינה.

יסוד ההיתר בדברי המג"א דהאידינא דליכא דקפיד ברוק משום מאיסותא, יזהר שלא ישפשף כשדורס עליו (מג"א ס"ק כה. הובא במשנ"ב ס"ק נא), ומשמע שאין איסור לדרוך על הרוק כאשר אין מאיסותא, ובלבד שלא יתכוין ולא ישפשף את הרוק בריצפה. בפלסטלינה ליכא מאיסותא. אם ודאי הפלסטלינה מתמרחת, אי אפשר לומר שאין כוונתו שיתמרח, אבל אם אינו יודע אם הוא דורך על קצת פלסטלינה, זה לא פסיק רישיה, ובלבד שלא ישפשף בכוונה עם רגלו לדרוך על הפלסטלינה.

כאשר יש הרבה חתיכות פלסטלינה, זה פסיק רישיה. אבל אם נשארו כמה חתיכות קטנות שנשמטו מעיני המנקה לכבוד שבת קודש, אז זה לא פסיק רישיה.

[מור"הגר"מ הלבשרשטאם זצ"ל התיר לערות מים חמים לתוך כוס ששפכו ממנה את המים, גם אם נשארו כמה טיפות, בגלל שאין בהם ממש. לכאורה הוא הדין בנידון דידן, אם נשארו על הריצפה קצת פירורים של פלסטלינה.]

סימן שי"ז

קשר נעליים שהסתבך

קורה לפעמים שלא מושכים נכון את הקשר של הנעליים, ואז הקשר מסתבך וצריך 'לחטט' בחוטים בשביל לפתוח אותו. ולפעמים בחוסר תשומת לב, הקשר נעשה חזק מאוד, וקשה לפתוח אותו. מה נעשה אם דבר כזה קרה לנו בשבת קודש?

תשובה בקיצור: אם הקשר הסתבך וצריך למשוך בחוטים בשביל לפתוח אותו, אז למרות שעכשיו זה לא קשר עניבה, בדיעבד מותר לפתוח אותו. אבל אם הקשר נעשה חזק מאוד, יש מקום להחמיר לפתוח אותו. ובמקום צער, כגון בזמן השינה והוא לא יכול לחלוץ את נעליו בלי לפתוח את הקשר, או שמוכרח לצאת החוצה ואין לו נעליים אחרות, מותר.

תשובה מפורטת: א. קשר אומן וקשר של קיימא: בתשובות הקודמות (אות ב) הסברתי שלדעת הרי"ף והרמב"ם יש איסור דאורייתא בקשר שהוא מעשה אומן, ולדעת הרא"ש האיסור דאורייתא הוא הקשר של קיימא.

קשר של קיימא האסור מדאורייתא לדעת הרא"ש הוא קשר שנועד להיות קיים לעולם. קשר חזק שלא נועד להיות קיים אינו אסור מדאורייתא. וכפי שכתב המשנ"ב דע, דקשר שאינו של קיימא שאין חייבין עליו, מיקרי כשהקשר עשוי שלא להתקיים בתמידות, [היינו שדרכו של הקשר הזה להתירו ואין מתקיים בתמידות...] ואפילו אם הוא עשוי באופן חזק שלא יכול להתירו באחת מידי, מיקרי... קשר שאינו של קיימא, כיון שדרכו של הקשר הזה שלא לקיימו בתמידות (ביאור הלכה ד"ה הקושר). למדנו שקשר של קיימא תלוי בכוונת הקושר לכמה זמן הקשר נועד להחזיק (ראה בתשובה הקודמת אות ו). אם הקשר לא נועד להיות קיים, אז הוא לא נקרא קשר של קיימא, למרות שהוא חזק מאוד. קשר חזק שאינו של קיימא אסור מדרבנן ולא מדאורייתא.

בנידון דידן בקשר שנעשה בטעות, אף אחד לא התכוון שהקשר יהיה של קיימא, וברור לכל שהוא יפתח את הקשר במוצאי שבת. אם אין חשש לקשר אומן, אז עסקינן בדרבנן ולא בדאורייתא, ונפק"מ לספק או למקום צער.

ב. קשר רפוי בר קיימא: מפורסמים דברי רבי מאיר בקשר שיכול להתירו באחת מידי (שבת קיא, ב). הגמרא מסתפקת האם מדובר בקשר רפוי או בקשר עניבה, דהיינו לפי הצד הראשון קשר רפוי מותר לדעת רבי מאיר, וקשר עניבה יותר חמור. ובמקום אחר רבנן שרו בקשר עניבה (קיג, ב. בשו"ע ס' ה). ומבואר שיש חילוק בין קשר עניבה לקשר רפוי, קשר עניבה לא נחשב קשר (שו"ע ס' ה), וקשר רפוי יש בו צד דאורייתא לרבנן דרבי מאיר (ראה בתשובה הבאה אות א). למד מזה המשנ"ב שקשר אומן יכול להיות גם כאשר אינו מהודק, מפני שיש בו צד דאורייתא של מעשה אומן (ביה"ל ס' ע' ד"ה הקושר).

בנידון דידן, כאשר הקשר לא מהודק, אז לפי ההסבר הזה של המשנ"ב יכול להיות חשש דאורייתא לדעת הרי"ף והרמב"ם מצד קשר אומן, מפני שקשר שאינו מהודק יכול להיות מעשה אומן. ולדעת הרא"ש אין חשש של קשר של קיימא, כאשר הקשר לא נועד לקיום, וגם אינו מהודק. השאלה האם לחשוש לקשר של אומן כאשר דבר נעשה בטעות, וגם לא נועד להיות של קיימא, וגם לא בריא לן אי רבנן פליגי ארבי מאיר או מסכימים איתו. ולכן לענ"ד אפשר להתיר לפתוח קשר כזה שנעשה בטעות והוא לא מהודק וגם לא נועד להיות של קיימא, בדיעבד עכ"פ.

ג. קשר חזק מאוד: השלטי הגיבורים מסתפק מה נקרא קשר של אומן, וחושש בכל קשר חזק מאוד (שה"ג שבת מא, א בדפי הרי"ף אות ג, הובא בדרכי משה אות א). וכתב עליו הרמ"א ומכל מקום נראה דזהירין ביה, משום דאף על גב דאין חייבין עליו, מכל מקום אסור מדרבנן (דרכי משה אות ב). הרמ"א לא קיבל את דבריו לאסור מדאורייתא קשר חזק ואמין, ונקט שצריך להזהר בזה בחשש לאיסור דרבנן.

וכן פסק בשו"ע בתור חומרא ולא מעיקר הדין, וי"א דיש ליזהר שלא להתיר שום קשר שהוא שני קשרים זה על זה, דאין אנו בקיאים איזה מיקרי קשר של אומן, דאפילו בשאינו של קיימא אסור לקושרו. כיון שהטעם הוא חוסר בקיאות או חשש לקשר מדרבנן, סיים הרמ"א ומ"מ נראה דבמקום צערא אין לחוש ומותר להתירו, דאינו אלא איסור דרבנן, ובמקום צער לא גזרו. המג"א חושש בזה לדאורייתא (בגלל דעת הרי"ף והרמב"ם דחשיב קשר אומן, ראה בתשובה הקודמת אות ב) וכותב לאסור, הפמ"ג דוחה את זה. אמנם המשנ"ב ביאר את הנושא לפי החשש לקשר של אומן דאורייתא (ס"ק יד, וביה"ל ד"ה דינו כשני), אך לא הביא את דברי המג"א לדינא.

בנידון דידן, אם מדובר על קשר שנעשה חזק, אז צריך לחשוש שהוא נקרא קשר של אומן האסור מדאורייתא, או מדרבנן לדעת הרמ"א עכ"פ. אבל כתב החזו"א שכל הדין הזה הוא חומרא, ובדבר שנעשה מאליו אין לחשוש לקשר אומן. וקשה להתיר אם לא במקום צער (אורחות שבת ח"א פ"י ס' ז' והע' יז, בשם החזו"א סי' נב ס"ק יז).

כאמור, הרמ"א מיקל במקום צער. וצריך לדעת באיזה צער אפשר להקל, עד כמה להקפיד על צער גדול או צער קטן. לדעת הרי"ף האיסור דאורייתא הוא בקשר אומן שהוא של קיימא, אבל קשר אומן שאינו של קיימא אסור מדרבנן (משנ"ב בתחילת הסימן), וממילא גם בנידון דידן מדובר בחשש של איסור דרבנן, ובדרבנן נקטינן לקולא בהגדרה של מקום צער.

סימן שי"ח

מרפה הקשה

האם מותר להניח את מגשים חמים על מפת הניילון בשבת קודש, כאשר הדבר גורם לשינויים במפה?
תשובה בקיצור: תולדה של מלאכת מבשל היא פעולה של הרפיה וריכוך דבר קשה, כגון התכת מתכות. אבל למרות שהצורות שעל הניילון הן תוצאה של ריכוך הניילון, ריכוך כזה אין לו משמעות, ומותר.

תשובה מפורטת: איתא בשבת מה לי בישול פתילה מה לי בישול סמנין (שבת עד, ב), ומבואר שגם ריכוך הרפיה והתכה של

מתכת חשיב בישול ואסור בשבת, וכ"כ רש"י שם.

כתב הרמב"ם המתין אחד ממיני מתכות כל שהוא, או המחמם את המתכת עד שתעשה גחלת, הרי זה תולדת מבשל. וכן הממסס את הדיוג או את החלב או את הזפת והכופר והגפרית וכיוצא בהם, הרי זה תולדת מבשל וחייב. וכן המבשל כלי אדמה עד שיעשו חרס, חייב משום מבשל. כללו של דבר, בין שריפה גוף קשה באש, או שהקשה גוף רך, הרי זה חייב משום מבשל (רמב"ם שבת פ"ט ה"ו. הובא במשנ"ב ס"ק א).

ולפי זה היה נראה שכאשר שמים משהוא חם על מפת ניילון, או מים חמים בתוך כוס פלסטיק דקה, הרי הפלסטיק מתרכך קצת, ואסור. אבל הפוסקים חילקו בין הדברים, שכל האיסור לרכך דבר קשה הוא בשיעור או באופן שצריכים בשביל להשתמש בו כשהוא רך, כגון פלסטיק ליצור ממנו צורה אחרת, אבל בלאו הכי אין זה בגדר מלאכה (כמ"ש המג"א ס"ק לו) ולא חיישין לפסיק רישיה מפני שאין כאן מלאכה. וכן דין זה של תולדת מבשל נאמר כאשר כוונתו לרכך, וכאן אין כוונתו לרכך. טעם נוסף הוא שרק לרכך את הקשה אסור, וכאן הוא מרכך דבר רך (שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' נז. וכן כתבו בשם מרן הגרשז"א שולחן שלמה הע' ו, מאור השבת ח"ד סי' נ ס"ק א; ובשם מרן הגריש"א הלכות שבת בשבת ח"א פ"ח הע' 23. הובאו במשנ"ב דירשו הע' 2).

[כתב המנ"ח (מוסר השבת מלאכת האופה, אות ו במהד' מכון ירושלים) דהלא בדבר יבש אין בישול אחר בישול, וא"כ ה"ה במתכת שהותכה וחזרה ונקרשה, ואפשר לומר דהטעם דאין בישול אחר בישול ביבש דעדיין הפעולה הראשונה במקומה עומדת, ולכן בלח יש בישול אחר בישול, וא"כ הא נמי אין הפעולה הראשונה ניכרת כלל לאחר שנצטנן.

דייק הנשמת אדם (הל' שבת כלל כ ס"ק ו) מהיכי ילפינן דהבערת בת כהן אינו דוחה שבת, והא אפשר לקיים בפתילה שכבר התיכו פעם אחת, אלא על כרחך דלא שנא, ואפילו התיכו מאה פעמים אע"פ שכבר נתבשל חייב. לפי זה הנילוונים של המפות, אף דכבר התיכו אותם בשעת הכנתם, דרך הכנתם היא על ידי הפיכתם לנוזל, מ"מ לאחר שנתקשו אסור להרפותם ולרככם שנית.

היה מי שרצה לטעון ספק ספיקא, ספיקא דהמנ"ח וספק במציאות אם הניילון נמס. אולם בכללי ספק ספיקא (בש"ך יו"ד קי ס"ק סג אות כה) איתא דספק איסור תורה חשיב כגופו של איסור, וממילא אי אפשר לצרפו לספק במציאות. גם לא נעזוב וודאותו של החיי אדם משום ספיקו דהמנ"ח.

בכללי הלכות שבת נאמר דמלאכת מחשבת אסרה תורה, ולא מתעסק (רמב"ם הל' שבת פ"א ה"ה, ועיין פמ"ג סי' שלז במ"ז ס"ק א), אולם בפסיק רישיה לא מצי למימר דהוא מתעסק וחשיב מלאכה (רמב"ם שם הלכה ו). ונחלקו הראשונים בפסיק רישיה דלא ניחא ליה (כתובות ו, א תוד"ה האי).

בבדיקה של המציאות נראה לי דאינו פסיק רישיה שיתרכך, כולם רואים שהניילון מתקמט ומתקוץ אבל לא ראיתי שהוא רך בעצמו. אם באמת לא הוי פסיק רישיה, שרי. מלאכת מבשל היא לעשות את הקשה רך, ובנידון דידן הניילון לא נראה רך. הניילון התקוץ, זה תוצאה של החום, וכנראה גם נהיה רך, אבל לענ"ד נראה שהוא לא ממש רך אלא רק נחלש קצת ועדיין הוא עצמו קשה ולא נימוח. אולי יש לחוש למלאכת כותב או בונה מדרבנן, ובזה הוי פסיק רישיה דלא ניחא ליה בדרבנן, ושרי.]

צרכי רפואה

חולה מסוכן הזקוק לאכול מרק מרוכז בשבת, ויש לפנינו שתי אפשרויות: א. לבשל מרק עם ירקות כדרך העולם, ב. להשתמש באבקה נמסה להכנת מרק מהיר. אם מבחינה רפואית אין הבדל בין סוגי המרק, במה נעדיף להשתמש.

תשובה בקיצור: אם האבקה היא מקלי הבישול לכאורה אין הבדל, וכן אם היא מבושלת כמאכל בן דרוסאי, עד שייגמר בישולו שייך בו בישול מן התורה (שיח סע' ד ומשנ"ב ס"ק כו). אם יש כאן רק המסה של אבקה מבושלת מעיקר הדין שרי. המציאות נוטה לאיסור, וממילא יש לבדוק את מספר המלאכות הנעשות, או אם יש ריבוי של כמות המרק מצד מרבה בשיעורין. אבל מידי ספק לא יצאנו, ולכן אם אין הבדל במספר המלאכות האבקה עדיפה.

תשובה מפורטת: לכאורה האבקה הנמסה היא מקלי הבישול, ואסורה אף בכלי שני, אולם ייתכן שהיא כבר מבושלת וצריכה רק לימס במים, ואז היא מותרת בשימוש. ייתכן גם שהיא מבושלת כמאכל בן דרוסאי, ועד שייגמר בישולו שייך בו בישול מן התורה (שיח סע' ד ומשנ"ב ס"ק כו).

לא מצינו חילוק בין בישול ארוך ויסודי לבין הדחה של קוליים האיספנין שהיא גמור מלאכתו (קלי הבישול), ולכן אין הבדל בין ההכנה של סוגי המרק. אבל יש אם הבדל במספר המלאכות הנדרשות להכנת המרק, יש למעט במלאכות. וכן אם יש הבדל בגודל המרק, אזי יש כאן מרבה בשיעורין, ויש להעדיף את הכמות הקטנה. אולם אם אכן אבקת המרק הנמסה כבר מבושלת לגמרי, אזי אין כאן פעולה של בישול והיא מותרת. המציאות של אבקת המרק הנמס נוטה לאיסור, ואין להשתמש בה בשבת משום בישול דאורייתא, אבל מידי ספק לא יצאנו, ולצורך חולה היא עדיפה מאשר בישול רגיל.

בורקס עם רוטב קר

האם מותר לשפוך על בורקס רוטב קר, בשביל שהבורקס יספוג ממנו טיפין טיפין.

תשובה בקיצור: הרוטב שהבורקס סופג מתחמם, ואסור משום בישול אחר בישול בלח (אם מגיע ליד סולדת).

תשובה מפורטת: כתוב בגמרא אמר רב חסדא שריקא טויה שרי (שבת קט, א), ופירש רש"י לשרוק ולטוח שמן וביצים מגולגלין על הצלי כשהוא חם משחשכה, שרי. ובלבד שלא יהא רותח כדי לבשל, ולא אמרינן דמי למתקן (רש"י שם ד"ה שריקא). ההיתר של רב חסדא היה לומר דלא דמי למתקן, הגוון והברק שהצלי מקבל מהביצה לא נחשב תיקון וגמור מלאכה. ההיתר הזה נאמר בנושאים אחרים, ולא בדיני בישול. אם הצלי רותח באופן שהוא יכול לבשל את הביצים, אסור לטוח אותו מצד מלאכת מבשל.

וכתב הכל בו ואין ללמוד מכאן שיהא מותר לטוח בשמן ושום הצלי בעודו כנגד המדורה, אפילו נצלה הצלי מבעוד יום, דמכל מקום יתבשל השום והשמן שטחין בו הצלי אם יתגלגל אותו כנגד המדורה (כלבו סימן לא, הובא בבית יוסף). כאשר הצלי כנגד המדורה, הוא עדיין חם, ויכול לבשל את השום והשמן.

למוד מזה האחרונים כנגד המדורה לאו דווקא, דהוא הדין במעביר את השפוד שתחוב עליו הצלי מהאש, כל זמן שהוא רותח שהיד סולדת בו, אסור לטוח עליו (מג"א ס"ק מה וט"ז ס"ק כד, הובאו במשנ"ב ס"ק קיח). והוסיפו המ"א והמשנ"ב שדין זה גם בכלי שני, מפני שהצלי הוא דבר גוש שאינו מתקרר מדפנות הכלי. כל עוד הבורקס חם, אסור לטוח אותו, מפני שזה בישול אחר בישול בנוזל.

סימן שי"ט

פיזור צעצועים לצורך ברירתם

אסור למיין קלפים לצרכי משחק, האם מותר לפזר את הקלפים ברחבי החדר ואח"כ לאסוף רק את הצבע שהוא צריך עכשיו, ואחר כך את הצבע של החבר?

תשובה בקיצור: יש לדון האם זה נקרא מעשה ברירה, או שהמיון הוא רק תוצאה צדדית, והוא לא עבר איסור. ונחלקו בזה גדולי הדור.

תשובה מפורטת: כי אתא רב דימי אמר, שבתא דרב ביבי הואי ואיקלעו רבי אמי ורבי אסי. שדא קמייהו כלכלה דפירי, ולא ידענא אי משום דסבר אוכל מתוך פסולת אסור, אי משום עין יפה הוא דמכוין (שבת עד, א). כאשר הוא שטח את הפירות, נפרש האוכל מאליו (רש"י שם ד"ה ושדא קמייהו). יש צד בגמרא שכאשר זורקים ומפזרים כלכלה של פירות, והאוכל מתפזר, זה מציל מאיסור בורר.

ואמר על זה הגרש"ז אויערבך זצ"ל משמע שמותר אדם לפזר ולשטוח מינים שונים המעורבים זה בזה, כדי שיהא מותר לאדם לברור אפילו את הפסולת, כשהמינים כבר אינם מעורבים זה בזה (שמירת שבת כהלכתה פרק ג הע' ו). אחרי שפיזרו את הפירות, הם כבר לא מעורבים אחד עם השני. אין כאן תערובת, וממילא אין איסור ברייה.

צריך להקפיד שהפיזור יהיה מושלם, וכן שלא יקח קצת קצת ויפזר ואחר כך עוד קצת, מפני שאז זה עדיין צורה של ברירה (איל משולש פרק ט סעיף כה). וקשה לפזר באופן שיתפזרו היטב (שם הע' פא בשם הגר"ש וואזנר זצ"ל והגר"נ קרליץ זצ"ל). מצד שני, אמר מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שרב ביבי הגיש לפנייהם את הפירות לאכילה, בדרך אכילה ולא לתר. אבל בצורה אחרת זה יהיה אסור, וכן דרך הבוררים (איל משולש שם והע' פה).

והסביר בספר אורחות שבת שיש לחקור בעיקר מהות מלאכת הבורר. דיש מקום להבין דעיקר מלאכת הברירה היא הוצאת אחד המינים מהתערובת... והיינו שמלאכת המחשבת של ההפרדה של התערובת תוך כדי הבחנה בין אוכל לפסולת נעשית לשם תיקון האוכל... לו יצוייר שיעשה מעשה שעל ידו יהא האוכל מונח בפני עצמו בלי פסולת המעורבת בו, אך לא עשה שום מעשה של הבחנה בין אוכל לפסולת, אין כאן מלאכה כלל. ויש מקום להבין באופן אחר, דכל עיקר המלאכה הוא להביא לכך שהאוכל יהא מתוקן מן הפסולת שבו, ואם עשה כן בכוונה הרי זה חייב אף שלא עשה שום מעשה של הבחנה בין אוכל לפסולת. ולכן בנידון דידן שמפזר את כל התערובת על מנת למיין אחר כך את האוכל לחדר והפסולת לחדר, הרי זה תלוי לכאורה בספק הנ"ל. דהפיזור הזה הוא מעשה שנעשה בכל התערובת ללא שום הבחנה בין אוכל לפסולת, ולכן לפי הצד הראשון אין מקום לאסור כלל את הפיזור, ואחרי שכל התערובת התפזרה ושוב אין כאן תערובת, מותר למיין כל מין בנפרד (אורחות שבת חלק א פרק ג סע' קיט הע' קלג).

סימן ש"כ

ריסוק איגלו וקרטיב

האם מותר לרסק איגלו וכדומה שהוא קרח ולהפוך אותו לברד והיינו קרח מרוסק?

תשובה בקיצור: אסור לרסק קרח על מנת להמיס אותו. יש להסתפק האם צורת האכילה של 'ברד' נקראת קרח או מים. אם זה נקרא מים, אז אסור לרסק את האיגלו בשביל להמיס אותו. אם זה נקרא קרח, אז הדבר היה צריך להיות מותר. כיון שהמציאות היא ששאריית האיגלו נמסה והופכת להיות נוזל, קשה להתיר לרסק את האיגלו, מפני שבסופו של דבר הוא נמס מכח המעשה שלו.

תשובה מפורטת: כתוב בגמרא ואין מרזקין (= מרסקין) לא את השלג ולא את הברד בשבת בשביל שיזובו מימיו, אבל נתון הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה ואינו חושש (שבת נא, ב). יש שלוש שיטות בראשונים מדוע אסור לרסק שלג, ומדוע בתוך הכוס אינו חושש, דעת רש"י שהוא מוליד את המים שזבו מהשלג, ודמי למלאכה, וכאשר השלג נמצא בתוך כוס הוא נמס מאליו והאדם לא עושה כלום. הרמב"ם (הל' שבת פכ"א הי"ג) והר"ן (כג, ב בדפי הרי"ף ד"ה ואין) כתבו שמא יסחוט פירות העומדין למשקין, וכאשר זה נעשה מאליו אין חשש. ויש מפרשים משום נולד, ואז גם כאשר זה נעשה ממילא אסור, ורק

לתוך כוס עם מים מותר (ספר התרומה סי' רלה. המשנ"ב השמיט טעם זה, שעה"צ אות לה. הרחבתי בשיטות אלו בסי' שיש ע' טז).

ופסק בשו"ע השלג והברד אין מרסקין אותם, דהיינו לשברם לחתיכות דקות כדי שיזובו מימיו. אבל נותן הוא לתוך כוס של יין או מים והוא נימוח מאליו ואינו חושש (סימן שכ סע' ט).

בשאלה שלנו הילד רוצה לרסק את הקרח, אבל הוא רוצה שישארו חתיכות קטנות של קרח והוא לא ימס, שלא יזובו מימיו. לכן יש להסתפק האם זה בכלל האיסור.

ההיתר לתת לתוך כוס והוא נימוח מאליו הוא מפני שהאדם לא עושה כלום, וגם הקרח נמס לתוך מים ואינו ניכר (משנ"ב ס"ק לד). וכאן הרי הילד עושה מעשה של ריסוק.

בנוסף, למרות שהילד לא רוצה, המציאות היא שכאשר מרסקים את הקרח, מה שנשאר בסוף אכילת האיגלו נמס לגמרי והופך להיות נוזל. וכיון שהוא נמס מכח המעשה שלו, קשה להתיר לרסק את האיגלו.

באיגלו קטן, אם לא מרסקים אותו, בדרך כלל הוא לא נמס. אבל יש שקיות גדולות של משקה קפוא, שבהם לא יגרע שחלק ממנו יימס. במקרה זה יש שאלה של נולד, מפני שהמשקה שנשאר לא התערבב עם מים שהיו בכוס לפני כן (עפ"י משנ"ב ס"ק לה). אין איסור לאכול את הקרח ולחלק את זה לילדים בשבת, מפני שמה שנמס לא מגיע עם מעשה שלו. וצריך להגיד להם להימנע מלשתות את השאריות שמצטברות בשקית, שהן אסורות משום נולד.

סמרטוט לח

האם מותר להשתמש בסמרטוט שנשאר לח מהנקיון של יום שיש לצורך ספיגת מים שנשפכו על הרצפה, ע"י הבאת הסמרטוט בידים, כאשר הניגוב עצמו נעשה עם מקל או בעזרת הרגל (עם נעל).

תשובה בקיצור: סחיטת הסמרטוט אסורה, מפרק את המים מתוך הסמרטוט תולדת מלאכת דש. סמרטוט לח, אין אפשרות להתחמק מלסחוט אותו קצת, זה פסיק רישיה שיצאו ממנו מים. אבל אם אינו מחזיק אותו בידו, אלא בעזרת בית אחיזה דוגמת מקל ספוג'ה, זה לא פסיק רישיה, ומותר להשתמש בו אם אינו נהנה מהרטיבות שלו.

ההיתר הזה רק בסמרטוט לח קצת, ולא בסמרטוט רטוב ממש או ספוג במים.

תשובה מפורטת: כתוב במשנה ספוג, אם יש לו עור בית אחיזה מקנחין בו, ואם לאו אין מקנחין בו (שבת קמג, א). מדוע כאשר אין לו בית אחיזה אין מקנחין בו, פירש רש"י שכשאוחזו נסחט בין אצבעותיו, וכעין זה כתב הרמב"ם (הל' שבת פכ"ב הל' טו). וכתוב בגמרא דהוי פסיק רישיה שישחט.

הקשה הראב"ד הרי גם עם בית אחיזה הספוג נסחט. וקשיא לי, כי יש לו בית אחיזה מאי הוי, אי אפשר לקינוח בלא סחיטה. ואני אומר, כיון שיש לו בית אחיזה הוה ליה כצלוחית מלאה מים שמריק ממנה מים, אבל כשאין לו בית אחיזה הוה ליה כבגד ואסור לסוחטו (ראב"ד בהשגות שם. דעות הראשונים הובאו במשנ"ב ס"ק מז).

הוסיף המג"א (ס"ק יט) בספוג אי אפשר לקינוח בלא סחיטה, מה שאין כן באלונגית שאפשר לקינוח בלא סחיטה. בספוג אין אפשרות לנגב איתו בלי שיצאו ממנו מים, אבל סמרטוט לח יכול לנקות בלי שישחט ממנו שום דבר.

ותמאתי, הרי סמרטוט לח גורם לריצפה להיות רטובה, כיצד זה נעשה בלי שהסמרטוט עצמו ייסחט. ובאמת כתב הרב נויבירט זצ"ל וגם בלחה קצת, הרי השולחן נרטב, ונמצא סוחט (ש"כ ח"א פרק יב הע' קטז), ולכאורה דבריו לא נאמרו לפי דברי המג"א הנ"ל.

הרב רובין שליט"א מסתפק במגבון שמלחלח את התינוק, האם כשמעבירים את המטפחת על גבי בשרו של התינוק חפצים שהנוזל יצא מתוך המטפחת, או שדי בזה שהמטפחת הלחה עוברת על גבי בשרו אף בלי שיצא נוזל מתוכה, ואם יוצא נוזל אינו מחכוין לזה כלל. ומסיק לחומרא בגלל הרצון לנקות היטב, מה שאין כן בספוג שיש לו בית אחיזה, שכל מטרתו היא

לקבץ את הלכוכים, ולא ברמה של ניקוי תינוק (אורחות שבת חלק א בירורי הלכה בסוף הספר סימן ז אות ד). עוד יש לדון אם מה שהריצפה נרטבת זה מקצת מים שמונחים על גבי הסמרטוט, או ממה שספוג בגוף הסמרטוט. לכאורה נראה לחומרא, ויש לחשוש שיצאו גם מים שספוגים בסמרטוט. אבל בצירוף דברי המג"א על ההבדל בין סמרטוט לספוג, ובצירוף דברי הרב רובין על מגבון כאשר אינו רוצה לנקות תינוק אלא לאסוף לכלוכים, יש מקום להקל. המשנה ממשיכה בין כך ובין כך ניטל בשבת, שאינו מוקצה. וכתב רש"י כשהוא נגוב (ד"ה ניטל). וצריך לברר האם רש"י התכוון שאסור לקחת ספוג רטוב בשבת מפני שהוא סוחט, והאם דין זה נאמר רק בספוג או גם בסמרטוט. לענ"ד אכן רש"י התכוון שאסור לקחת ספוג כשהוא רטוב, בגלל סחיטתו, כדמשמע ברישא דמתני' לגבי ניגוב עם ספוג רטוב. אבל במג"א משמע שסחיטה מוכרחת רק בספוג ולא בסמרטוט, ולכן מותר לקחת בידו סמרטוט רטוב. אולם לא נוציא את ההלכה מפשוטה, שאסור לנגב בסמרטוט רטוב בשבת אלא אם כן יש לו בית אחיזה, בגלל פסיק רישיה שיסחט אותו (שש"כ חלק א פרק יב סע' מג). לענ"ד נטילת הספוג בידו אינה פסיק רישיה שיסחט, אבל ניגוב איתו דורש קצת לחיצה במקום הניגוב, ושם זה כבר פסיק רישיה שיסחט. אבל אם לא מנגב בידו, אלא בעזרת מקל ספוגה (כתב בשש"כ דחשיב בית אחיזה. פרק כג הע' כה) או עם הנעל, זה כבר לא פסיק רישיה ואפשר להתיר בסמרטוט לח. בסמרטוט ספוג במים קשה להתיר.

סימן שכ"ב

הגרלה על פרסים לילדים

האם מותר לערוך הגרלות בשבת בחברת תהילים וכדומה?

תשובה בקיצור: אסור לעשות הגרלות בשבת, אפילו לדבר מצוה ואפילו אם לא היה אפשר לעשותן לפני שבת, מלבד גורל על קיום מצוה כגון קדיש או עליה לתורה.

תשובה מפורטת: כתוב במשנה ומטילין חלשין (= גורלות) על הקדשים ביום טוב, אבל לא על המנות (שבת קמח, ב). וכתב המג"א, ואם כן, אפילו לדבר מצוה אין להטיל גורל בשבת (מג"א ס"ק ט).

למרות שמוותר להטיל גורל בין בני ביתו שאין מקפידין (ראה בתשובה הקודמת), אסור לערוך הגרלה סתם בין אנשים, אפילו לדבר מצוה. הייתי יכול לחשוב שכל האיסור הוא במקום שלכל אחד היה חלק בו ויכול לבוא בטענה, כגון בני חבורה שהשתתפו מרכושם, אבל דבר שמקבלים במתנה, לאף אחד לא יכולה להיות טענה אם הוא לא זוכה (סברא זו הובאה במשנ"ב ס"ק כג בדעת הרמב"ם בענין חלוקה בין בני הבית במנות שאינן שוות). אבל בגמרא כתוב שאין לעשות הגרלה על מנות של קדשים, שכל כהן זוכה בה במתנה.

הוסיף המשנ"ב שכל האיסור הוא לחלק איזה דבר, ואסור אפילו במקום דאתי לאינצויי, אבל להטיל גורל על דבר מצוה מי יאמר קדיש או מי שיעלה לתורה שרי, כמו הפייסות שהיו על עבודות בית המקדש (משנ"ב ס"ק כד, בשם המג"א שם).

חזינן שלמרות שזה יכול להוסיף לאוירה ולאמירת התהילים של הילדים, אין היתר לעשות את ההגרלה בשבת עצמה. כפי שכתב המשנ"ב דאפילו אם הוא דבר מצוה ולא הוה מצי למיעבר מאתמול, גם כן אסור בשבת (משנ"ב ס"ק כה בשם המג"א שם). וראה עוד בדברי שעה"צ שאפילו ביום טוב לא כל דבר מצוה התירו, דדילמא רק על אכילת בשר קדשים שהיא מצוה עשה גמורה התירו, אבל לא לשאר דבר מצוה... ועל כל פנים בשבת ודאי אין להקל בזה (שעה"צ אות כד).

מוקדש לעילוי נשמת זקננו

ר' משה בן ר' יצחק יעקב וייס

וזו' מרת מלכה בת ר' מרדכי ביקסענשפאננער

ר' שמעון בן ר' מאיר שרגא הכהן קליין

וזו' מרת לאה בת ר' מנחם לם

ר' יצחק אהרן בן ר' אריה לייב הלוי הורביץ

וזו' מרת פרומה ברכה בת ר' צבי חיים אהרונוביץ'

ר' דוד יוסף בן ר' שלמה אריה קופל

וזו' מרת פעשא פנינה בת ר' אליעזר הלוי פישלזון

ת.נ.צ.ב.ה

מוקדש לכבוד ולזכות

הולדת הבת מיכל פייגא בסקין שתחי'

שתגדל לבן תורה למעשים טובים ויראת שמים

מתוך בריאות איתנה

ולכבוד החברותא הרב ישראל רייך שליט"א

ולהצלחת ארגון "אני יהודי" לזכותם ולמניעת

התבוללותם של כמליון יהודים בארה"ב